

जेन्नाचार्य-जेन्नामरिनाल-पुण्यश्री-धामीलाल-प्रतिविचितया
पुण्यशास्त्रावर्षास्त्रया व्याख्यान समस्तदुतम्—

श्री-निशीथसूत्रम् ।

SHREE NISHITH SŪTRAM

नियोजकः

संस्कृत-मार्कतज्ञ जेन्नागमनिष्ठात-प्रियन्वास्यानि-
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

गदसिवाणानिवासि-भेदिश्री-कादुगा-ब्रिगडमन्त्री-मुल्तानमन्त्री-
कवार-महोदयमन्त्रप्रसादाभ्येत

प्रकाशकः

म० मा० वे० म्वा० जेन्नासोदामरानित्तिपुलः

भेदि-मोशान्तिवाल-महोदयमन्त्री-महोदय

मु० राजकाट

प्रथमा-पादुलि
वर्ष १९००

वीर-संवर
१९१५

विजय-संवर
१९२५

वैराग्य-संवर
१९३५

मूल्यम्—रु० १०-००

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रति-विरचितया
चूर्णिभाष्यावचूरिरूपया व्याख्यया समलङ्कृतम्-

श्री-निशीथसूत्रम् ।

SHREṆishithsŪtram

नियोजकः

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि-पण्डित-
मुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

गदसिवाणानिवासि श्रेष्ठिश्री-कानुगा-धीगडमलजी-मुलतानमलजी-कवाड़-
महोदयप्रदत्तद्रव्यसाहाय्येन

प्रकाशकः—

अ० भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः श्रेष्ठि-
श्रीशान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदयः
मु० राजकोट

प्रथमा-मावृत्तिः
प्रति १२००

वीर-संवत्
२४९५

विक्रम-संवत्
२०२५

ईसवीसन
१९६९

मूल्यम्-रु० २०-०

भगवानुं ठेकाणुं :

श्री अ. ला. जे. स्थान कुवासी
जैन शास्त्रोद्धार समिति,
ठे० गरेडिया कुवा रोड, श्रीन लोंग
पासे, राजकोट, (सौराष्ट्र).

Published by

Shri Akhil Bharat S. S.
Jain Shastrodhdhara Samiti,
Caredia Kuva Road, RAJKOT,
(Saurashtra), W. Ry. India.

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां,
जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैष यत्नः ।
उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
कालो ह्ययं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा ।
हैं काल निरवधि विपुल पृथ्वी ध्यान में यह लायगा ॥ १ ॥

भूद्वय ३, २०-०

प्रथम आवृत्ति : प्रति १२००

वीर संवत् : २४६५

विक्रम संवत् २०२५

धनवीसन् १९९९

: मुद्रक :

स्वामी श्रीत्रिभुवनदासजी शास्त्री
श्री रामानंद प्रिन्टींग प्रेस
कांकरिया रोड, अमदावाद-२२

श्रीमान शेठ सा. श्री कानुगा धिगडमळजी साब

॥ श्री ॥

लाईफ मेम्बर सा० श्रीमान् शेठ कानुगा धिंगडमलजी सा० का संक्षिप्त

जीवन—चरित्र

श्रीमान् शेठ कानुगा धिंगडमलजी मुलतानमलजी कुवाड गढसिवाणा के निवासी हैं। आपका जन्म सं० १९७९ पौषवदि दशमी के दिन गढसिवाणा में श्रीमान् कानुगा हेमराज जी सा० कुवाड के यहाँ हुआ, आपकी जन्मदात्री मातेश्वरी का नाम कन्नुबाई था। आप बचपन से ही बड़े बुद्धिमान् और व्यापारकुशल हैं अतः आप को १२ वर्ष की अवस्था में शेठ मुलतानमलजी की पत्नी प्यारीबाई ने आपको गोद रक्खा। आप व्यापार के निमित्त बल्लारी गये, वहाँ गणेशमलजी प्रतापमलजी की दुकान पर रहकर बड़ी कुशलता के साथ व्यापार किया। आपकी कुशलता और नीतिमत्ता से प्रसन्न होकर सोलापुर के श्रीमान् शेठ भीमराज जी रतनचन्द्रजी ने आपको अपनी भागीदारी में रख लिया। आपने अच्छा व्यवसाय किया और धन उपार्जन किया। उसके बाद सं० २००७ में अहमदाबाद में आये और सा० गणेशमलजी वक्तावरमलजी की दुकान पर भागीदारी के साथ काम करने लगे। आपने अपने व्यवसाय में अच्छी प्रतिष्ठा प्राप्त की।

संवत् २०१८ में मृगशिरवदि छठ के शुभदिन में सा० धिंगडमल चन्दनमल के नाम से अपने स्वतन्त्र दुकान की।

आप धर्म से प्रताप के सम्पत्तिशाली बने और (५०००) पाँच हजार रुपये देकर आप शास्त्रोद्धारसमिति के आजीवन सदस्य बने। आप बड़े उदार हैं। जीवदया आदि धार्मिककार्यों में आप उदारतापूर्वक खर्च करते हैं। धार्मिक तिथियों में उपवास पौषध आदि हर समय करते रहते हैं, साथ ही धार्मिक सेवा करते हैं। बेला, तेला, चोला, पचोला, अठाई आदि तपस्या भी करते हैं। जैसे ये धर्मात्मा हैं वैसे ही इनकी धर्मपत्नी पानकुँवरबाई भी दया पौषध सामायिक आदि धर्म ध्यान खूब करती हैं। आपने अनेक प्रकार की तपस्या की है और हर समय धर्म ध्यान का लाभ लेती रहती हैं।

आपकी मातेश्वरी श्री प्यारी बाई भी परम धर्मात्मा हैं उन्हीं के पुण्य प्रताप से ये फले फूले हैं और धर्मध्यान में अग्रेसर बने हैं। आपकी सुपुत्री भाग्यवती का विवाह सा० ऋषभचन्द्रजी रांका के सुपुत्र रूपचन्द्रजी के साथ हुआ है। वे भी धर्मपरायण हैं श्रीमान् धिंगडमल जी का यह धार्मिक परिवार सब परिवार के लिये एक आदर्श रूप बने यहाँ अभिलाषा है।

स्था. जैनशास्त्रोद्धारसमिति राजकोट

॥ निशीथसूत्रस्य विषयानुक्रमणिका ॥

॥ अथ प्रथमोद्देशकः ॥

सू० सं०	विषयः	पृ० सं०
	॥ मङ्गलाचरणम् ॥	१
१	हस्तकर्मनिषेधः ।	२
२-९	अङ्गादानप्रकरणम् ।	२-६
१०-११	सच्चित्तप्रतिष्ठितगन्धाघ्राणनिषेधः ।	६
१२-१५	अन्यतीर्थिकादिभिः पदमागौदकवीणिकासिककसौत्रिकादिचिलिमिलीनिर्माण- निषेधः ।	७-९
१६-१९	एवम्-अन्यतीर्थिकादिभिः सूची-पिप्पलक-नखच्छेदनक-कर्णशोधनकानामु- त्तरकरण-तीक्ष्णतादिसंपादननिर्माणनिषेधः ।	१०-११
२०-२३	सूच्यादीनां निष्कारणयाचननिषेधः ।	११-१३
२४-२७	सूच्यादीनामविधिना याचननिषेधः ।	१३-१४
२८-३१	स्वार्थयाचितसूच्यादीनामन्यस्मै प्रदाननिषेधः ।	१४-१५
३२-३५	यत्कार्यार्थयाचित-प्रातिहारिक-सूच्यादीनां तदन्यकार्यकरणनिषेधः ।	१६
३६-३९	सूच्यादीनामविधिना प्रत्यर्पणनिषेधः ।	१७-१८
४०-	अलाबुपात्रादीनामन्यतीर्थिकादिना परिधट्टनादिनिषेधः ।	१८
४१-	एवं दण्डकादीनां परिधट्टनादिनिषेधः ।	१९
४२-४४	त्रितितपात्रे एकथिगलस्य, अपवादे त्रिथिगलादधिकथिगलस्य, अविधिथिगलस्य च निषेधः ।	२०-२१
४५-४६	पात्रस्याविधिबन्धनत्रिकाधिकबन्धननिषेधः ।	२१-२२
४७-४८	सार्द्धैकमासादुपरि सातिरेकबन्धनापलक्षणबन्धननिषेधः ।	२३-२४
४९-५०	वस्त्रस्यान्यजातीयवस्त्रथिगलत्रिथिगलाधिकथिगलनिषेधः ।	२५-२६
५१-५८	वस्त्रस्याविधिसीवनादिनिषेधप्रकरणम् ।	२७-२९
५९-६०	अन्यतीर्थिकादिना गृहधूमपरिशाटनस्य, पूतिकर्माहारपरिमोगस्य च निषेधः ।	३०-३२

॥ इति प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥१॥

२

॥ अथ द्वितीयोद्देशकः ॥

ख. सं.	विषयः	पृ. सं.
१-८	दारुदण्डकपादप्रोज्ज्वलनस्य-करण ग्रहण-धरण-वितरण-विभाजन-परिभोग- द्वयर्धमासाधिकतद्वरण-शुष्कीकरण-निषेधः ।	३३-३६
९-	अचित्तप्रतिष्ठितगन्धस्य रागद्वेषभावेन-आप्राणनिषेधः ।	३६
१०-१७	पदमार्गोदकवीणिका-सिक्कक-सौत्रिकादिचिलिमिलीनां, तथा सूची-पिप्प- लक-नखलेदनक-कर्णशोधनकानां च स्वहस्तेनोत्तरकरणनिषेधः ।	३७-४०
१८-२०	लघुस्वक (ईषत्) परुषवचन-मृषावादा-ऽदत्तादाननिषेधः ।	४०-४३
२१-	लघुस्वकाचित्तशीतोष्णजलेन हस्तादीनामुच्छोलनप्रधावननिषेधः ।	४३-४४
२२-२३	कृत्स्न (अखण्ड) चर्म-कृत्स्नवस्त्रधारणनिषेधः ।	४४-४८
२४-	अभिन्नवस्त्रधारणनिषेधः ।	४८
२५-२६	अलाबुपात्रादीनां दण्डकादीनां च स्वहस्तेन परिषृजनादिनिषेधः ।	४९-५०
२७-३१	निजक-पर-वर-बल-लव-गवेषितपात्रधारणनिषेधः ।	५०-५२
३२-३७	नैयिकाग्रपिण्ड-पिण्ड-नैयिकापार्द्धभाग-भाग-न्यूनार्द्धभागपरिभोगनैयिक- वासनिषेधः ।	५२-५५
३८-	दानात् पूर्वं पश्चाच्च संस्तवकरणनिषेधः ।	५५-५६
३९-	स्थिरवास-विहरमाणभिक्षुकयोः पूर्वपश्चात्संस्तुतकुले पूर्वं प्रविश्य पश्चाद् भिक्षाचर्यार्थं गमननिषेधः ।	५७-५९
४०-४२	अन्यतीर्थिकादिना सह भिक्षार्थं गाथापतिकुलप्रवेश-विचारभूमि-विहारभूमि- गमन-ग्रामानुग्रामविहरणनिषेधः ।	५९-६२
४३-४४	गृहीतभोजनपानजातमध्यात् सुरभिवर्णाद्युपेताहारपानपरिभोगेतर- परिष्ठापननिषेधः ।	६२-६४
४५-	परिवर्द्धितमनोज्ञभोजनजातस्यादूरस्थितसाधर्मिकादिपृच्छामन्तरेण परि- ष्ठापननिषेधः ।	६५
४६-४९	सागारिकपिण्डग्रहण-परिभोगा-ऽज्ञाततत्कुलभिक्षार्थप्रवेश-तन्निश्रयाऽशनादि- याचननिषेधः ।	६६-६९
५०-	ऋतुबद्धिकशय्यासंस्तारकस्य प्रत्यर्पणे पर्युषणोल्लङ्घननिषेधः ।	७०
५१-	एवं वर्षावासिकशय्यासंस्तारकस्य वर्षावासानन्तरं प्रत्यर्पणे दशरात्रो- ल्लङ्घननिषेधः ।	७०-७१

सू. सं.	विषयः	पृ. सं.
५२-	ऋतुवद्विक-वर्षावासिक शय्यासंस्तारकाधिक्ये तदनपसरणनिषेधः ।	७२
५३-	प्रातिहारिकशय्यासंस्तारकस्य द्वितीयवारमाज्ञामन्तरेण बहिर्नयननिषेधः ।	७२
५४-५५	एवं सागारिकसत्कप्रातिहारिक-सागारिकसत्कशय्यासंस्तारकस्य बहिर्नयननिषेधः ।	७३-७४
५६-५७	गृहीतप्रातिहारिकशय्यासंस्तारकं तत्त्वामिनेऽदत्त्वा, यथागृहीतं चादत्त्वा विहारनिषेधः ।	७४
५८-	प्रातिहारिकसागारिकसत्कशय्यासंस्तारके विषण्णे तदगवेषणनिषेधः ।	७५
५९-	स्वल्पस्याप्युपधेरप्रतिलेखननिषेधः ।	७५
६०-	प्रायश्चित्तकथनपूर्वकमुदेशकपरिसमाप्तिः ।	७६

॥ इति द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥२॥

॥ अथ तृतीयोद्देशकः ॥

१-४	आगन्त्रागाराऽऽरामागारादिषु अन्यतीर्थिकादिकमेकं पुरुषम्, ऐर्का- त्रियम्, अनेकान् पुरुषान्, अनेकाः स्त्रियश्चाधिकृत्य तेभ्योऽवभाष्याव- भाष्य अशनादियाचननिषेधपरकाणि चत्वारि सूत्राणि ।	७७-८०
५-८	एवमेव कुतूहलार्थं गतेभ्यः पूर्वोक्तेभ्यः पूर्वोक्तरीत्या अशनादियाचननिषेधः ।	८०-८३
९-१२	आगन्त्रागारादिस्थितान्यतीर्थिकाद्येकपुरुषबहुपुरुषैकस्त्रीबहुस्त्रीभ्योऽ- भिहित्य दीयमानाशनादि प्रतिषेध्य पुनः पश्चाद् गत्वाऽवभाष्यावभाष्य याचननिषेधपरकाणि चत्वारि सूत्राणि ।	८४-८६
१३-	गृहपतिप्रतिषिद्धे कुले द्वितीयवारं तत्र भिक्षार्थप्रवेशनिषेधः ।	८६
१४-	संखडिप्रलोकनबुद्ध्या तत्र गत्वाऽशनादिग्रहणनिषेधः ।	८७
१५-	भिक्षार्थं गतस्य त्रिगृह्यवधानेनानीताशनादेर्ग्रहणनिषेधः ।	८७

१६-७१ पादामार्जनादिप्रकरणम् ।

८८-१०६

१६-२१	आत्मनः पादयोः आमार्जन-प्रमार्जन-संवाहन-परिमर्दन-तैलादिप्रक्षणा- भ्यञ्जन-लोघ्राद्बुल्लोलनीद्वर्तनाऽचित्तशीतोष्णजलोच्छोलन-प्रधावन-फूकरण- रञ्जननिषेधात्मकानि षट् सूत्राणि ।	८८-९१
२२-२७	एवं कायमाश्रित्य एतान्येव षट् सूत्राणि ।	९२

४

ख. सं.	विषयः	पृ. सं.
२८-३३	एवं कायव्रणमाश्रित्यापि षट् सूत्राणि ।	९३
३४-३९	कायगतगण्डादीनां छेदन-तद्गतपूयादिनिस्सारण-विशोधना-ऽचित्त- शीतोष्णजलोच्छोलन-धावन-लेपनद्रव्यालेपन-विलेपन-तैलाद्यभ्यङ्गन- प्रक्षेप-धूपद्रव्यधूपन-प्रधूपन-निषेधात्मकानि षट् सूत्राणि ।	९४-९९
४०-	पायुकृम्यादिनिस्सारणनिषेधसूत्रम् ।	१००
४१-४९	आत्मनो दोषेण व्रशिक्षावस्थादिरोमकर्तृननेपपरकाणि नव सूत्राणि ।	१००
५०-५२	दन्तानामाघर्षण प्रघर्षणा-ऽचित्तशीतोष्णजलोच्छोलन-प्रधावन-रूकरण- रञ्जन-निषेधात्मकं सूत्रत्रयम् ।	१०१-१०२
५३-५८	ओष्ठस्यामर्जनादिनिषेधपरकाणि षट् सूत्राणि ।	१०२
५९-६०	उत्तरोष्ठरोमदीर्घाक्षिपक्ष्मकर्तृननिषेधपरकं सूत्रद्वयम् ।	१०३
६१-६६	अक्ष्णोरामार्जनादिनिषेधपरकाणि षट् सूत्राणि ।	१०३
६७-६८	दीर्घभूरोम-पार्श्वरोमकर्तृननिषेधपरकं सूत्रद्वयम् ।	१०४
६९-७०	अक्ष्वादिमलकायस्वेदादिनिस्सारणविशोधननिषेधपरकं सूत्रद्वयम् ।	१०५
७१	ग्रामानुग्रामविहरणकाले शीर्षदौवारिकाकरणनिषेधः ।	१०६

॥ इति पादामार्जनादिप्रकरणम् ॥

७२	शणकार्पासादिमुत्रेण वशीकरणसूत्रकरणनिषेधः ।	१०७
----	--	-----

। उच्चारप्रसवणपरिष्ठापनप्रकरणम् ।

७३-८१	गृहादिषु, मृतकगृहादिषु, अङ्गारदाहादिषु, स्वेदायतनादिषु, अभिनव- गोलेह्निकादिषु, उदुम्बरादिवृक्षासन्नप्रदेशेषु, इक्षुवनादिषु, डागा(पत्र- शाका) दिप्रत्यासन्नप्रदेशेषु अशोकवनादिषु च उच्चारप्रसवणपरिष्ठापन- निषेधपरकाणि नव सूत्राणि ।	१०७ ११७
८२-	रात्रौ विकाले वा स्वपरयात्रव्युत्सृष्टोच्चारप्रसवणस्य सूर्योदयात्पूर्वमप्रति- लेखितभूमौ परिष्ठापननिषेधः ।	११२
८३-	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशपरिसमाप्तिः ।	११२

॥ इति तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥३॥

॥ अथ चतुर्थोद्देशकः ॥

स. सं.	विषयः	पृ. सं.
१-४	राज्ञः आत्मीकरणा-ऽर्चीकरणा-ऽच्छीकरणा-ऽर्थीकरणनिषेधविषयाणि चत्वारि सूत्राणि ।	११३-११४
५-२०	एवम्-राजारक्षक-नगरारक्षक-निगमारक्षक-सर्वारक्षकेतिचतुर आश्रित्य प्रत्येकम् आत्मीकरणादिपदचतुष्टयसंयोगेन तन्निषेधपरकाणि षोडश सूत्राणि ।	११४-११५
२१	कृत्स्नः (अखण्डित)-शालिगोधूमाद्योषध्याहारनिषेधः ।	११५
२२	आचार्योपाध्यायादत्ताहारकरणनिषेधः ।	११५
२३	आचार्योपाध्यायाविदत्तविकृत्याहारकरणनिषेधः ।	११६
२४	परिज्ञान-प्रच्छन्न-गवेषणमन्तरेण पिण्डपातवाञ्छया स्थापनाकुलप्रवेश-निषेधः ।	११६-११७
२५	निर्गन्ध्युपाश्रयेऽविधिना प्रवेशनिषेधः ।	११७-११८
२६	निर्गन्ध्या आगमनमार्गे दण्डकादिस्थापननिषेधः ।	११८-११९
२७	अनुत्पन्ननवीनाधिकरणोत्पादननिषेधः ।	११९-१२२
२८	क्षामित्व्युपशमितपुराणाधिकरणस्य पुनरुदीरणनिषेधः ।	१२३
२९	मुखं विस्फार्य हसननिषेधः ।	१२४
३०-३९	पार्श्वस्थादिसंसक्तपर्यन्तानां संघाटकदानाऽऽदाननिषेधपरकाणि दश सूत्राणि ।	१२४-१२५
४०-६०	उदकाद्रादिविशेषणविशिष्टहस्तादिनाऽशनादिग्रहणनिषेधपरकाणि एकविंशतिसूत्राणि ।	१२६-१२७
६१-८०	ग्रामारक्षक-देशारक्षक-सीमारक्षका-ऽरण्यारक्षक-सर्वारक्षकेतिपञ्चसंख्यक-पुरुषानधिकृत्य प्रत्येकस्य आत्मीकरणा-ऽर्चीकरणा-ऽच्छीकरणा-ऽर्थीकर-णेति चतुरः पदान् संयोज्य निषेधपरकाणि विंशतिसूत्राणि ।	१२७-१२८
८१-१३६	भिक्षोरन्योन्यस्य पादामार्जनादिशीर्षदौवारिकाकरणपर्यन्तनिषेध-परकाणि तृतीयोद्देशसदृशानि षट्पञ्चाशत् सूत्राणि ।	१२८
१३७-१४६	उच्चारप्रस्रवणपरिष्ठापनप्रकरणम् ।	१२९-१३३
१४७	अपारिहारिकस्य पाणिहारिकं प्रति सार्द्धमशनादिग्रहणार्थं पृथक् पृथ-	

ख. सं.	विषयः	पृ. सं.
	गुपविश्य भोजनार्थं च कथननिषेधः ।	१३४
१४८	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तकथनपूर्वकमुद्देशक- परिसमाप्तिः ।	१३४-१३५
॥ इति चतुर्थोद्देशकः समाप्तः ॥४॥		
॥ अथ पञ्चमोद्देशकः ॥		
१-११	सचित्तवृक्षमूलाधः कायोत्सर्गादिसर्वासाधुक्रियानिषेधः ।	१३६ १३९
१२	स्वसंघाट्या अन्यतीर्थिकादिना सीवननिषेधः ।	१४०
१३	एवं स्वसंघाट्या दीर्घसूत्रकरणनिषेधः ।	१४०
	पिचुमन्दादिवृक्षत्राणे अचित्तशोतोष्णजलेन विलोड्याहारकरण- निषेधः ।	१४१
१५-२२	प्रातिहारिकसागारिकसत्कपादप्रोञ्छनकादीनां-यथाकथित- समयवैपरीत्येन प्रत्यर्पणनिषेधः,	१४१-१४३
२३-२४	प्रातिहारिकसागारिकसत्कशय्यासंस्कारकस्य प्रत्यर्पणानन्तरं द्वितीयवारमनुज्ञामन्तरेण तदधिष्ठाननिषेधः ।	१४४-१४५
२५	शणादिसूत्रेण दीर्घसूत्रकरणनिषेधः ।	१४५-१४६
२६-३४	सचित्त-चित्र-विचित्र-दारुदण्डादीनां प्रत्येकेषां करण-धरणपरिभोग- निषेधः ।	१४७-१४८
३५-३६	नवनिवेशितप्रामादिलोहाकरादिषु अशनादिग्रहणनिषेधः ।	१४८-१४९
३७-६१	मुखवीणिकादिकरण-वादन-तथाविधान्यानुदीर्णशब्दोदीरणनिषेधः ।	१४९-१५१
६२-६४	औद्देशिक-संप्राप्तिक-संपरिकर्मवसतिप्रवेशनिषेधः ।	१५१-१५२
६५	असांभोगिकैः सहाहारादिकरणे तत्प्रत्यया क्रिया न भवतीतिप्ररूपणनिषेधः,	१५२
६६-६८	बलाघलाबुप्रभृतिपात्र-दण्डकादीनां सत्यपि कार्यक्षमत्वे तेषां छेदन- भेदन-परिभक्षणं कृत्वा परिष्ठापननिषेधः ।	१५३-१५४
६९	अतिरेकप्रमाणरजोहरणधरणनिषेधः ।	१५५
७०-७९	रजोहरणस्य शीर्षकरण-बन्धनादिनिषेधपरकाणि दश सूत्राणि ।	१५५-१५८
८०	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तकथनपूर्वकमुद्देशकपरिसमाप्तिः ।	१५८

॥ इति पञ्चमोद्देशकः समाप्तः ॥५॥

७

॥ अथ षष्ठोद्देशकः ॥

सू. सं.	विषयः	पृ. सं.
१-२६	मातृग्राम-मैथुनप्रतिज्ञेतिपदद्वयमधिकृत्य तद्विषयकनिषेधपरकाणि षड्विंशतिसूत्राणि ।	१५९-१७०

२७	उपरोक्तपापस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशकसमाप्तिः ।	१७०
----	--	-----

॥ इति षष्ठोद्देशकः समाप्तः ॥६॥

॥ अथ सप्तमोद्देशकः ॥

१-९२	षष्ठोद्देशकवदेव मातृग्राममैथुनप्रतिज्ञेतिपदद्वयमधिकृत्य तद्विषयकनिषेध-परकाणि द्विन्वतिसूत्राणि ।	१७१-१८७
९३	उपरोक्तपापस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशकसमाप्तिः ।	१८७

॥ इति सप्तमोद्देशकः समाप्तः ॥७॥

॥ अथाष्टमोद्देशकः ॥

१-९	एकाकिन्या स्त्रिया सह आगन्त्रागारादिषु केषुचिदपि स्थानेषु विहार-स्वाध्यायाशनाद्यशनोच्चारप्रस्रवणपरिष्ठापनानार्यनिष्ठुरादिकथा-कथननिषेधपरकाणि नव सूत्राणि ।	१८८-१९२
-----	---	---------

१०	रात्रौ विकाले वा क्षीमध्यगततरसंसक्ततत्परिवृतस्य प्रमाणातिक्रमेण कथाकथननिषेधः ।	१९२-१९३
----	--	---------

११	भिक्षोः स्वगणीयपरगणीयनिर्ग्रन्थ्या सह विहारे पुरतः पृष्ठतो गमनेऽवहतमनःसंकल्पादिविशेषणविशिष्टस्य स्वाध्यायाशनादि-करणोच्चारप्रस्रवणपरिष्ठापनानार्यनिष्ठुरादिकथाकथननिषेधः ।	१९३-१९४
----	--	---------

१२	ज्ञातकाज्ञातकादीनामुपाश्रयान्तो रात्रौ संवासननिषेधः ।	१९४-१९५
----	---	---------

१३	ज्ञातकादीन् रात्रौ संवास्य तमाश्रित्य उपाश्रयाद्वह्निर्निष्क्रमणप्रवेशनि० ।	१९६
----	---	-----

१४	रात्रौ उपाश्रये संवासेच्छुजातकादीनामप्रतिषेधे प्रायश्चित्तम् ।	१९६
----	--	-----

१५	राज-क्षत्रिय-मुदित-मूर्धाभिषिक्तानामिन्द्रमहादिमहोत्सवस्थितानां भिक्षाग्रहणनिषेधः ।	१९६-१९८
----	---	---------

१६-१७	एवं पूर्वोक्तानां राजादीनामुत्तरशालादिषु विचरतां ह्यशालादि-गतानां भिक्षाग्रहणनिषेधपरकं सूत्रद्वयम् ।	१९८-१९९
-------	--	---------

सू. सं.	विषयः	पृ. सं.
१८-१९	राजादीनां संनिधिसंचयात् क्षीरदध्यादीनाम् उत्सृष्टपिण्डादीनां च ग्रहणनिषेधः ।	१९९-२००
२०	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशसमाप्तिः ।	२०१

॥ इत्यष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥८॥

॥ अथ नवमोद्देशकः ॥

१-३	राजपिण्डग्रहण-तत्परिभोग-राजान्तःपुरप्रवेशनिषेधः ।	२०२
४	राजान्तःपुरिकां प्रति राजान्तःपुरतो भिक्षानयनकथननिषेधः ।	२०३-२०४
५	राजान्तःपुरतो भिक्षामानीय तुभ्यं ददामीति वदन्त्या अन्तःपुरिकाया वचनस्वीकरणनिषेधः ।	२०४
६	राज-क्षत्रिय-मुदित-मूर्धामिषिकानां द्वौवारिकादिभक्तग्रहणनिषेधः ।	२०५
७	पूर्वोक्तराजादीनां कोष्ठागारशालादिषड्दोषस्थानेषु परिज्ञान-प्रच्छन्न-गवेषणमन्त्रेण प्रवेशनिष्क्रमणनिषेधः ।	२०६-२०७
८	राजादीनां गच्छतामागच्छतामवलोकनेच्छया पदन्यासविचारनिषेधः ।	२०७-२०९
९	एवमेतेषां स्त्रीणामवलोकनेच्छया पदन्यासविचारनिषेधः	२०९-२१०
१०	पूर्वोक्तानां राजादीनां मांसादिस्वादनाथं बहिर्निर्गतानामशनादि-ग्रहणनिषेधः ।	२१०
११	राजादीनां बलवर्धकाशनादि दृष्ट्वाऽनुस्थितायां सभायां तदशनादि-ग्रहणनिषेधः	२११
१२	राजक्षत्रियादिनिवासासन्नप्रदेशे विहरणस्वाध्यायादिसर्वकार्यकरणनि० ।	२१२
१३	राजादीनां विजययात्रासंप्रस्थितानामशनादिग्रहणनिषेधः ।	२१३
१४	एवं यात्राप्रतिनिवृत्तानामपि राजादीनामशनादिग्रहणनिषेधः ।	२१४
१५-१८	एवं नदीयात्रा-गिरियात्रा-संप्रस्थितानां ततः प्रतिनिवृत्तानां च राजा-दीनामशनादिग्रहणनिषेधः ।	२१४
१९	राजादीनां महाभिषेके वर्त्तमाने तत्र प्रवेशनिर्गमननिषेधः ।	२१४
२०	राजादीनां चम्पादिदशराजधानीषु द्वित्रिःकुल्वो निष्क्रमणप्रवेशनिषेधः ।	२१४-२१६

सू. सं.	विषयः	पृ. सं.
२१-३०	राजादीनां क्षत्रियादि-नटा-वृश्चादि-पोषक-दमक-मर्दक-मार्जकाऽऽरोहक- सार्थाह्वकादि-वर्षधरादि-कुब्जादिदासीरूपपरनिमित्तनिष्कासिता- शनादिग्रहणनिषेधपरकाणि दश सूत्राणि ।	२१६-२२१
३१	पूर्वोक्त प्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशक- परिसमाप्तिः ।	२२२

॥ इति नवमोद्देशकः समाप्तः ॥९॥

॥ अथ दशमोद्देशकः ॥

१-४	भदन्तं (आचार्योपाध्यायपर्यायग्येष्ठं) प्रति आगाढपरुषतदुभयवचना- त्याशातनाकरणनिषेधः ।	२२३-२२५
५-६	अनन्तकाययुक्ताहाराधाकर्माहारनिषेधः ।	२२६-२२८
७-९	अतीत-वर्तमाना-ऽनागतनिमित्तकथननिषेधः ।	२२९-२३०
१०-११	शैक्षस्य विपरिणमनापहरण निषेधः ।	२३१-२३३
१२-१३	दिशस्य (आचार्योपाध्यायप्रवर्तिनोप्रभृतेः) विपरिणमनापहरणनिषेधः	२३४-२३६
१४	अन्यगच्छीयादेशस्यागमनकारणपृच्छामन्तरेण त्रिरात्रादधिक- संवासननिषेधः ।	२३६-२३७
१५	एवं साधिकरणाव्युपशमित कलहस्य त्रिरात्रादधिकसंवासननिषेधः ।	२३८
१६-१९	उद्घातिकाणुद्घातिकविषये वैपरोक्षेन कथनप्रायश्चित्ताऽदाननिषेधः	२३९-२४०
२०-२३	उद्घातिकमुद्घातिकहेतुमुद्घातिकसंकल्पं तत्सर्वविशेषविशिष्टं च श्रुत्वा तैः सह संभोगनिषेधः ।	२४१-२४२
२४-२७	एवम्-अनुद्घातिकमाश्रित्य चत्वारि सूत्राणि ।	२४२
२८-३१	एवमेव उद्घातिकाणुद्घातिकसंमिश्रणमाश्रित्य चत्वारि सूत्राणि ।	२४२
३२	उद्गतवृत्तिकानस्तमितमनःसंकल्पस्य संस्तृतनिर्विचिकित्सासंपन्नस्य गृहीताशनादेरनुद्गताऽस्तमितपरिज्ञाने तत्परिभोगनिषेधः ।	२४३
३३	एवं संस्तृतविचिकित्सासंपन्नस्य तज्ज्ञाने गृहीताशनादेः परिभोगनिषेधः ।	२४४
३४-३५	एवमेव असंस्तृतनिर्विचिकित्सासंपन्नसंस्तृतविचिकित्सासंपन्नविषयकं सूत्रद्वयम् ।	२४५-२४६
३६	रात्रौ विकाले च मुखसमागतसपानसंभोजनोद्गलप्रत्यवगलननिषेधः ।	२४६

१०

सू. सं.	विषयः	पृ. सं.
३७-३८	ग्लाने श्रुते ज्ञाते च तदगवेषणस्य-उन्मार्गप्रतिपथगमनस्य च निषेधः ।	२४७-२४९
३९	ग्लानवैयावृत्यसमुत्थितस्य तत्प्रायोग्यद्रव्यजातालाभे आचार्यादेरकथन- निषेधः ।	२५०
४०	एवं पूर्वोक्तस्य स्वलाभेन ग्लानाऽतृप्तौ पश्चात्तापाऽकरणनिषेधः ।	२५१-२५२
४१	प्रथमप्रावृत्काले-आषाढमासे-ग्रामानुग्रामविहरणनिषेधः ।	२५३
४२	वर्षावासनिवासकरणात्तरं ग्रामानुग्रामविहरणनिषेधः ।	२५३-२५४
४३	अपर्युषणायां पर्युषणाकरणनिषेधः ।	२५४
४४	एवं पर्युषणायामपर्युषणाकरणनिषेधः ।	२५५
४५	पर्युषणायां गोलोममात्रकेशधारणनिषेधः ।	२५६
४६	पर्युषणायां-संबःसरीदिने-अन्पाहारस्यापिनिषेधः ।	२५७
४७	अन्यतीर्थिकगृहस्थैः सह पर्युषणा-सांक्सरिकप्रतिक्रमण-करणनिषेधः ।	२५८
४८	प्रथमसमवसरण-बातुर्मास-प्राप्तचीवरग्रहणनिषेधः ।	२५८
४९	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशकपरिसमाप्तिः ।	२५९

॥ इति दशमोद्देशकः समाप्तः ॥१०॥

॥ अथैकादशोद्देशकः ॥

१-३	अयःपात्रताम्रपात्रादीनां करण-धरण-परिभोगनिषेधपरकाणि त्रीणि सूत्राणि ।	२६०-२६१
४-६	अयःबन्धनादिकरण-धरण-परिभोगनिषेधपरकाणि त्रीणि सूत्राणि ।	२६१-२६२
७	अर्द्धयोजनमर्यादातः परं पात्रग्रहणवाञ्छया गमननिषेधः ।	२६२
८	अर्द्धयोजनमर्यादातः परं सापायमार्गे अभिद्वतमागत्य दीयमानपात्रग्रहण- निषेधः ।	२६३
९-१०	धर्मावर्णवादस्याधर्मवर्णवादस्य च निषेधः ।	२६३-२६४
११-३३	अन्यतीर्थिकगृहस्थयोः पादामार्जननिषेधपरकसूत्रादारभ्य शीर्षदौवारिका- करणनिषेधपर्यन्तानि षट्पञ्चाशत्सूत्राणि तृतीयोद्देशकसदृशानि ।	२६४-२६५
६४-६९	आत्मपरयोः भापन-विस्मापन-विपर्यासननिषेधः ।	२६५-२६९
७०	मुखवर्ण-जिनोक्तविपरीतवस्तुप्रशंसननिषेधः ।	२६९-२७०
७१	वैराज्यविरुद्धराज्ये गमना-ऽऽगमननिषेधः ।	२७०
७२-७३	दिवसभोजनावर्णवाद-रात्रिभोजनवर्णवादनिषेधः ।	२७१

११

सं. सं.	विषयः	पृ. सं.
७४-७७	दिवागृहीतस्य दिवसे, दिवागृहीतस्य रात्रौ, रात्रिगृहीतस्य दिवसे, रात्रिगृहीतस्य रात्रौ परिभोगनिषेधपरकाणि चत्वारि सूत्राणि ।	२७१-२७२
७८-७९	अशनादेः पर्युषितकरणस्य तादृशस्वल्पस्याप्यशनादेराहरणस्य च निषेधः ।	२७३
८०	मांसमत्स्यादिभोग्यस्थाने तदाशया तत्पिपासयाऽन्यवसतौ रात्रिव्यति- क्रमणनिषेधः ।	२७३
८१	निवेदनपिण्डपरिभोगनिषेधः ।	२७४
८२-८३	यथाछन्दप्रशंसमवन्दननिषेधः ।	२७५
८४-८६	अयोग्यज्ञातकप्रवाजनोपस्थापनस्य तत्कृतवैयावृत्यस्य च निषेधः ।	२७६
८७-९०	सचेलकस्य सचेलमध्ये, अचेलमध्ये च, एवमचेलकस्य सचेलमध्ये अचेलमध्ये च संवसननिषेधः ।	२७७-२७८
९१	पर्युषितपिप्पल्याद्याहारनिषेधः ।	२७८
९२	गिरिपतनादिबालमरणनिषेधः ।	२७९-२८०
९३	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशपरिसमाप्तिः ।	२८१

॥ इत्येकादशोद्देशकः समाप्तः ॥११॥

॥ अथ द्वादशोद्देशकः ॥

१-२	करुणाप्रतिज्ञया त्रसप्राणजातेस्तृणादिपाशेन बन्धननिषेधः बद्धस्य च मोचननिषेधः ।	२८२-२८३
३	अभीक्ष्णं प्रत्याख्यानभञ्जननिषेधः ।	२८४
४	सच्चित्तवनस्पतिकायसंयुक्ताहारनिषेधः ।	२८५
५	सल्लोमचर्मधारणनिषेधः ।	२८५
६	पर-(गृहस्थ)-बलाछन्नतृणादिपीठकाधिष्ठाननिषेधः ।	२८५
७	निर्ग्रन्थीसंघाट्या निर्ग्रन्थस्य गृहस्थद्वारा सीवननिषेधः ।	२८६
८	पृथिवीकायादेस्त्वमात्रारम्भस्यापि निषेधः ।	२८६
९	सच्चित्तवृक्षारोहणनिषेधः ।	२८७
१०-१३	गृहस्थपात्रभोजन-तद्वस्त्रपरिधान-तन्निषद्योपवेशन-तच्चिकित्साकरण- निषेधपरकाणि चत्वारि सूत्राणि ।	२८७-२८८
१४	पुरःकर्मकृतहस्तादिनाऽशनादिग्रहणनिषेधः ।	२८८-२८९
१५	गृहस्थान्यतीर्थिकानां शोतोदकपरिभोगयुक्तहस्तादिनाऽशनादिग्रहण- निषेधः ।	२८९-२९०

१२

सू. सं.

विषयः

पृ. सं.

- १६-२९ काष्ठकर्मादीनां १६, वप्रादीनां १७, कच्छादीनां १८, ग्रामादीनां १९, ग्रामादिमहानां २०, ग्रामादिवधानां २१, ग्रामादिपथानां २२, ग्रामादिदाहानाम् २३, अश्वादिशिक्षणस्थानानाम् २४, अस्वादियुद्ध-स्थानानां २५, गौयूथिकादिस्थानानाम् २६, अभिषेकस्थानानां २७, द्विम्बडमरादिस्थानानां २८, नानाविधमहोत्सवगतानां गानादि कुर्वता-मशनादि भुञ्जतां स्याद्विजानानां च २९, चक्षुषा दर्शनेच्छया मनसि विचारकरणस्यापि निषेधः । २९०-२९७
- ३० ऐहलौकिकपारलौकिकदृष्टादृष्टश्रुताश्रुतज्ञाताज्ञातरूपेषु परिश्वङ्गादि-निषेधः । २९८-२९९
- ३१ प्रथमपौरुषीगृहीताहारस्य पश्चिमपौरुषीव्यतिक्रमणे निषेधः । २९९
अशनादेरर्द्धयोजनमर्यादाव्यतिक्रमणनिषेधः । ३००
- ३३-३६ दिवागृहीतगोमयेन दिवा, दिवागृहीतगोमयेन रात्रौ, रात्रिगृहीतगोम-येन दिवा, रात्रिगृहीतगोमयेन रात्रौ-कायव्रणस्याऽऽलेपन-विलेपननिषेधपर-काणि चत्वारि सूत्राणि । ३००-३०१
- ३७-४० एवमेवालेपनजातेन कायव्रणस्यालेपनविलेपननिषेधविषयेऽपि चत्वारि सूत्राणि । ३०२
- ४१-४२ अन्यतीर्थिकगृहस्थद्वारा स्वोपधिवाहन-तन्निमित्ताशनादिदाननिषेधः । ३०२
- ४३ गङ्गादिपञ्चमहानदीनां मासमध्ये एकद्विःकृत्व उत्तरणसंतरणनिषेधः । ३०३
- ४४ पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशकपरिसमाप्तिः । ३०४

॥ इति द्वादशोद्देशकः समाप्तः ॥ १२ ॥

॥ अथ त्रयोदशोद्देशकः ॥

- १-८ सचित्तसरजस्कादिविशेषणविशिष्टायां पृथिव्यां स्थानशय्यादिकरण-निषेधपरकाणि अष्टौ सूत्राणि । ३०५-३०८
- १-११ दुर्बद्धदुर्निक्षिप्तादिविशेषणविशिष्टे स्थूणादौ कुलिकादौ स्कन्धादौ स्थान-निषेधादिकरणनिषेधपरकाणि त्रीणि सूत्राणि । ३०९-३११
- १२ अन्यतीर्थिकादीनां शिल्पश्लोकादिशिक्षणनिषेधः । ३११-३१२

१३

सं.	विषयः	पृ. सं.
१३-१६	अन्यतीर्थिकगृहस्थं प्रति आगाढ-परुषा-ऽऽगाढपरुषेतितदुभयवचनस्य, तयोस्त्याशातनयाऽऽशातनस्य च निषेधपरकाणि चत्वारि सूत्राणि ।	३१२-३१४
१९-३१	अन्यतीर्थिकगृहस्थानां कौतुककर्म-भूतिकर्मादिकरणनिषेधपरकाणि- पञ्चदश सूत्राणि ।	३१५-३१८
३२	अन्यतीर्थिकगृहस्थानां मार्गपरिभ्रष्टानां मार्गादिप्रवेदननिषेधः ।	३१८-३१९
३३-३४	अन्यतीर्थिकगृहस्थानां धातुनिधिप्रवेदननिषेधः ।	३१९-३२०
३५-४५	जलपात्राऽऽदर्शादिषु आत्मनो मुखादिदर्शननिषेधपरकाणि एकादश सूत्राणि ।	३२१-३२२
४६-४९	वमन-विरेचन-वमनविरेचनेतितदुभयाऽऽरोग्यप्रतिकर्मकरणनिषेधपरकाणि चत्वारि सूत्राणि ।	३२२-३२३
५०-६९	पार्श्वस्थकुशीलादीनां दशानां वन्दनप्रशंसनेति द्वयनिषेधपरकाणि विंशति- सूत्राणि ।	३२४-३२६
७०-८३	घात्रीपिण्डादिचतुर्दशपिण्डपरिभोगनिषेधपरकाणि चतुर्दश सूत्राणि ।	३२७-३२८
८४	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशकपरि- समाप्तिः ।	३२९

॥ इति त्रयदोशोद्देशकः समाप्तः ॥१३॥

॥ अथ चतुर्दशोद्देशकः ॥

१-४	क्रीत-प्राप्तस्य-परिवर्त्ता-ऽऽच्छेद्यदोषदूषितदीयमानपात्रग्रहणनिषेधः ।	३३०-३३५
५	गणिविशेषमुद्दिश्य स्थापितातिरेकपात्रस्य तमनापृच्छ्यान्यस्मै वितरण- निषेधः ।	३३५-३३६
६	अतिरेकपात्रस्य परिपूर्णहस्ताद्यङ्गोपाङ्गक्षुल्लकादिभ्यो दाननिषेधः ।	३३७
७	एवं हस्ताद्यङ्गोपाङ्गहीनेभ्योऽतिरेकपात्रस्याऽदाननिषेधः ।	३३८
८-९	अनला-(खण्डितावयवा)दिविशेषणविशिष्टपात्रस्य धारणनिषेधः, तद्वि- यरीतस्याधारणनिषेधश्च ।	३३८
१०-११	वर्णयुक्तपात्रस्य विवर्णकरणनिषेधः विवर्णस्यैव वर्णयुक्तकरणनिषेधः ।	३३९
१२-३१	'मया नूतनं पात्रं लब्धम्' इति कृत्वा शोभानिमित्तं तस्य तैलादिप्रक्षण- प्रभृतिनिषेधपरकाणि विंशतिसूत्राणि ।	३३९-३४१

१४

प्र. सं.	विषयः	पृ. सं.
३२-४२	सचित्तसस्तिग्धादिपृथिवीप्रभृतिस्थानेषु पात्रस्यातापनादिनिषेधपरकाणि त्रयोदशोद्देशकोक्तगमसदृशानि एकादश सूत्राणि ।	३४१-३४२
४३-५४	पात्रस्थितपृथिव्यपूतेजोवनस्पतिसम्बन्धिकन्दादिसप्तौ-पथिवीज-त्रसप्राण-जातनिस्सारणस्य, पात्रस्थितपृथिव्यादित्रसप्राणजातान्तं निस्सार्य दीयमानपात्रग्रहणस्य च निषेधपरकाणि द्वादश सूत्राणि ।	३४२
५५	पात्रकोरण-कोरितदीयमानपात्रग्रहणनिषेधः ।	३४३
५६	ग्रामान्तः, ग्रामपथि ज्ञातकादिभ्योऽवभाष्यावभाष्य पात्रयाचननिषेधः ।	३४३-३४४
५७	परिषदतज्ञातकादीन् उक्थाप्यावभाष्यावभाष्य पात्रयाचननिषेधः ।	३४४-३४५
५८-५९	पात्रनिश्रया ऋतुबद्धवर्षावासनिवासनिषेधपरकं सूत्रद्वयम् ।	३४५
६०	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशपरिसमाप्तिः ।	३४६
॥ इति चतुर्दशोद्देशकः समाप्तः ॥१४॥		
॥ अथ पञ्चदशोद्देशकः ॥		
१-३	भिक्षोरन्यभिक्षून् प्रति-आगाढ-परुषाऽऽगाढपरुषमिश्रितवचननिषेधः ।	३४७-३४८
४	एवं भिक्षोरन्यभिक्षूणामत्याशातनयाऽऽशातननिषेधः ।	३४८-३४९
५-६	सचित्ताग्रस्य परिभोग-विदशन-(चूषन)-निषेधपरकं सूत्रद्वयम् ।	३४९
७-८	सचित्ताग्रतत्पेशी-(चीरिका)-प्रभृतीनां परिभोगविदशननिषेधपरकं सूत्रद्वयम् ।	३४९-३५०
९-१२	सचित्तप्रतिष्ठिताग्रपरिभोगविदशनतत्पेशिकादिपरिभोगविदशननिषेध-परकाणि चत्वारि सूत्राणि ।	३५०-३५१
१३-६८	अन्यतीर्थिकगृहस्थाभ्यामात्मपादयोरामार्जनादिनिषेधपरकाणि तृतीयो-द्देशगमसदृशानि षट्पञ्चाशत्सूत्राणि ।	३५१-३५२
६९-७७	आगन्त्रागारादिषु १, उद्यानादिषु २, अष्टाऽऽङ्गलिकादिषु ३, उदकादिषु ४, शून्यगृहादिषु ५, तृणगृहादिषु ६ यानगृहादिषु ७, पण्यगृहादिषु ८, गोणगृहादिषु ९ च उच्चारप्रस्रवणपरिष्ठा-पननिषेधपरकाणि नव सूत्राणि ।	३५२-३५६
७८-७९	अन्यतीर्थिकगृहस्थेभ्योऽशनादिपात्रादिदाननिषेधपरकं सूत्रद्वयम् ।	३५७
८०-१०३	पार्श्वस्थादिद्वादशभ्योऽशनादिदानस्य, तेभ्योऽशनादिग्रहणस्य च निषेधपरकाणि चतुर्विंशतिसूत्राणि ।	३५७-३५८

१५

सू. सं.	विषयः	पृ. सं.
१०४	चतुर्विधयाचनानिमन्त्रणावल्लस्य परिज्ञानपृच्छागवेषणमन्तरेण ग्रहण- निषेधः ।	३५८-३५९
१०५-१६०	विमूषाप्रतिज्ञया-आत्मनः पादयोरामार्जनादिनिषेधपरकाणि तृती- योद्देशगमसदृशानि षट्पञ्चाशत्सूत्राणि ।	३५९-३६०
१६१-१६२	विमूषाप्रतिज्ञया वस्त्राद्युपकरणस्य धारणधावननिषेधपरकं सूत्रद्वयम् ।	३६०
१६३	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिषेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशपरि- समाप्तिः ।	३६१

॥ इति पञ्चदशोद्देशकः समाप्तः ॥१५॥

॥अथ षोडशोद्देशकः ॥

१-३	सागारिक-सोदक-साग्निकशय्या-वसति-प्रवेशनिषेधपरकाणि त्रीणि सूत्राणि ।	३६२-३६४
४-९	सचिसेक्षुतत्पेशिकादिपरिभोग-विदशन-(चूषण)-निषेधः ।	३६५
१०	अरण्यदिगामिनामशनादिग्रहणनिषेधः ।	३६५
११	वसुराजिकं-ज्ञानदर्शनचारित्राराधकम्-अवसुराजिकत्वेन कथननिषेधः ।	३६६
१२	अवसुराजिकं वसुराजिकत्वेन कथननिषेधः ।	३६६
१३	वसुराजिकगणाद् अवसुराजिकगणसंक्रमणनिषेधः ।	३६७
१४-२२	व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानाम् (कलहं कृत्वा निस्तृप्तानाम्) अशनादिदाना- ऽऽदान-वस्त्रादिदानाऽऽदान-वसतिदानाऽऽदान-वसतिप्रवेश-स्वा- ध्यायदानाऽऽदाननिषेधपरकाणि नव सूत्राणि ।	३६७-३६९
२३	सत्यन्यस्मिन् सुलभे देशेऽनेकदिवसगमनीयाटवीरूपमार्गे विहारेच्छया मनसि विचारकरणनिषेधः ।	३७०
२४	एवं सत्यन्यस्मिन् सुलभे देशे अनार्यम्लेच्छप्रत्यन्तरूप दस्युस्थानेषु विहारे- च्छया मनसि विचारकरणनिषेधः ।	
२५-३४	जुगुप्सितकुलेषु अशनादिग्रहण-वस्त्रादिग्रहण-वसतिग्रहण-स्वाध्याय- करणोद्देशन-समुद्देशन-प्रशंसन-वाचन-ग्रहण-परिवर्तन-निषेधपरकाणि दश सूत्राणि ।	३७१-३७४
३५-३७	मुष्कावशिष्टाशनादेः पृथिवी-संस्तारक-शिककेषु निक्षेपणनिषेधपरकाणि- त्रीणि सूत्राणि ।	३७४-३७५

१६

सू० सं०	विषयः	पृ० सं०
३८-३९	अन्यतीर्थिकगृहस्थैः सहोपविश्य तैः परिवेष्टितो भूत्वा वाऽऽहारपरिभोग- निषेधः ।	३७५-३७६
४०	आचार्योपाध्यायादीनां शय्यासंस्तारके पादेन संघट्टिते हस्तेनाननुज्ञाप्य (अपरिग्रहमाप्य) गमननिषेधः ।	३७६-३८७
४१	प्रमाण-गणनातिरिक्तोपधिधारणनिषेधः ।	३७८
४२	सचित्तपृथिव्यां जीवप्रतिष्ठितादिदुर्बद्धादिविशेषणविशिष्टे च स्थाने उच्चारप्रवणपरिष्ठापननिषेधः ।	३९८-३७९
४३	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशकपरि- समाप्तिः ।	३७९-३८०

॥ इति षोडशोद्देशकः समाप्तः ॥ १६ ॥

॥ अथ सप्तदशोद्देशकः ॥

। कौतूहलप्रतिज्ञाप्रकरणम् ।

१	कौतूहलप्रतिज्ञया त्रसप्राणजातस्य तृणपाशकादिना बन्धननिषेधः ।	३८१
२	एवं बद्धस्य मोचननिषेधः ।	३८२
३-५	कौतूहलप्रतिज्ञया तृणमुल्लमालिकानां करण-धरण-परिभोग निषेध- परकाणि त्रीणि सूत्राणि ।	३८३-३८४
६-८	एवम्-अथोलोह-ताम्रलोहादीनां करणधरणपरिभोगनिषेधपरकाणि त्रीणि सूत्राणि ।	३८५
९-११	एवम्-हाराद्धहारादीनां करणधरणपरिभोगनिषेधविषयाणि त्रीणिसूत्राणि ।	३८५-३८६
१२-१४	एवम्-आजिन(मृगचर्म)वस्त्रादीनां करण-धरण-परिभोग-निषेधविष- याणि सप्तमोद्देशकगमसदृशानि त्रीणि सूत्राणि ।	३८६-३८७

। कौतूहलप्रतिज्ञाप्रकरणं समाप्तम् ।

१५-७०	निर्ग्रन्थेन अन्यनिर्ग्रन्थस्यान्यतीर्थिकगृहस्थद्वारा-पादामार्जनादिसंपादन- निषेधपरकाणि तृतीयोद्देशगमसदृशानि शीर्षद्वौवारिकापर्यन्तानि षट्पञ्चाशत्सूत्राणि ।	३८७-३८९
७१-१२६	एवम्-निर्ग्रन्थेन निर्ग्रन्थ्याः ० ।	"
१२७-१८२	एवम्-निर्ग्रन्थ्या निर्ग्रन्थस्य ० ।	"
१८३-२३८	एवम्-निर्ग्रन्थ्या-निर्ग्रन्थ्याः ० ।	"

१७

सं. सं.	विषयः	पृ. सं.
२३९	निर्ग्रन्थस्य सदृशान्यनिर्ग्रन्थाय स्वोपाश्रये सत्यवकाशोऽवकाशाऽदान- निषेधः ।	३८९
२४०	एवं निर्ग्रन्थ्या सदृशान्यनिर्ग्रन्थीविषये सूत्रम् ।	३८९-३९०
२४१-२४३	मालावहतकोष्ठायुक्तमृत्तिकोपलिप्ताशनादेर्ग्रहणनिषेधपरकं सूत्रत्रयम् ।	३९०-३९१
२४४-२४७	सचित्तपृथिव्यपूतेजोवनस्पतिप्रतिष्ठिताशनादेर्ग्रहणनिषेधपरकं सूत्रचतुष्टयम् ।	३९१-३९२
२४८	अत्युष्णाशनादेर्मुस्तशूर्पादिवायुना फूट्कृत्य दीयमानस्य ग्रहणनिषेधः ।	३९२-३९३
२४९	अत्युष्णाशनादेर्ग्रहणनिषेधः ।	३९३
२५०	उत्सेकिमादिपानकानामधुनाधौतादिविशेषणविशिष्टानां ग्रहणनिषेधः ।	३९३-३९४
२५१	आत्मन आचार्यपदयोग्यलक्षणप्रतिपादननिषेधः ।	३९४
२५२	मिक्षोः गानहसनादिकरणनिषेधः ।	३९५
२५३-२५६	मेर्यादि-तालादि-बीणादि-शङ्खादिशब्दानां कर्णश्रवणवाञ्छया मनसि विचारकरणनिषेधपराणि चत्वारि सूत्राणि ।	३९६-३९८
२५९-२७०	वप्रादिसूत्रादारभ्य ऐहलोकिकादिरूपाध्युपपत्तिपर्यन्तानि द्वादशो- द्देशकगमसदृशानि निषेधपराणि चतुर्दश सूत्राणि ।	३९८-३९९
२९१	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशकसमाप्तिः ।	४००

॥ इति सप्तदशोद्देशकः समाप्तः ॥१७॥

॥ अथाष्टादशोद्देशकः ॥

१	अनर्थ (अकारणं) नावारोहणनिषेधः ।	४०१-४०२
२-५	नौकाविषये क्रयण-प्राप्त्य-परिवर्तनाऽऽच्छेदनावारोहणनिषेधविष- याणि चतुर्दशोद्देशकगमसदृशानि चत्वारि सूत्राणि ।	४०२-४०३
६-७	नौकायाः स्थलाज्जलेऽवकर्षणस्य, जलास्थले उत्कर्षणस्य च निषेधविषयं - सूत्रद्वयम् ।	४०३-४०४

१८

ख. सं.	विषयः	पृ. सं.
८	नौकाजलोत्सिञ्चननिषेधः ।	} ४०४
९	जलपङ्कमाननौकाया उत्प्लावन (उपर्युत्थापन) निषेधः ।	
१०	प्रतिनाविकं कृत्वा नावारोहणनिषेधः ।	
११	जलप्रवाहाभिमुख—(जलप्रवाहानुसार)—गामिनीनौकारोहणनिषेधः ।	४०५
१२	योजनार्द्धयोजनवेलागामिनीनावारोहणनिषेधः ।	४०५
१३	नौकाया आकर्षण—क्षेपन—कर्षणनिषेधः ।	} ४०६
१४	नौकाया अश्रित्रकादिनौकाचालकसाधनैश्चालननिषेधः ।	
१५	नौकादेकभाजनादिना नौकोत्सिञ्चननिषेधः ।	
१६	नौकागतजलागमच्छिद्रस्य हस्तादिना निरोधननिषेधः ।	४०७
१७—३२	नौगात—जलागत—पङ्कगत—स्थलगत—साधुदातृरूपपदद्वयस्य परस्पर- विपर्ययेन दातुरशनादिग्रहणनिषेधकषोडशभङ्गात्मकानि षोडश सूत्राणि षोडशभङ्गप्रदर्शककोष्ठकं च ।	४०७—४०९
३३—९०	वज्रक्रयणनिषेधसूत्रादारभ्य वज्रनिश्रया वर्षावासनिवासनिषेधसूत्र- पर्यन्तानि कोरणसूत्रवर्जितचतुर्दशोद्देशकगमसदृशानि अष्टपञ्चा- शसूत्राणि ।	४१०—४११
९१	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशकसमाप्तिः ।	

॥ इति अष्टादशोद्देशकः समाप्तः ॥१८॥

॥ अथ एकोनविंशतितमोद्देशकः ॥

१	विकृतस्य—(द्राक्षासवादिप्रपाणकद्रवद्रव्यजातस्य) क्रयणक्रापण— क्रीतस्यादृत्य दीयमानस्य ग्रहणनिषेधः ।	४१३
२—४	एवं विकृतस्य प्राप्त्यपरिवर्तनाच्छेद्यविषयेऽपि त्रीणि सूत्राणि ।	४१४—४१५
५	ग्लानार्थं विकृतिदत्तित्रयादधिकग्रहणनिषेधः ।	४१५—४१७
६	विकृतिं गृहीत्वा भ्रामानुभ्रामविहरणनिषेधः ।	४१७
७	विकृतिगलनगालनयोः गालितविकृतेर्दीयमानस्य च ग्रहणनिषेधः ।	४१७—४१८

१९

पृ. सं.	विषयः	पृ. सं.
८	पूर्वादिषु चतसृषु सन्ध्यासु स्वाध्यायकरणविषेधः ।	४१८
९	कालिकश्रुतस्य पृच्छात्रयादधिकपृच्छाकरणविषेधः ।	४१८-४१९
१०	दृष्टिवादस्य पृच्छासप्तकादधिकपृच्छाकरणविषेधः ।	४१९
११	इन्द्रमहादिषु चतुर्षु महामहेषु स्वाध्यायकरणविषेधः ।	४१९-४२०
१२	सुग्रीष्मिकादिषु चतसृषु महाप्रतिपत्सु स्वाध्यायकरणविषेधः ।	४२०
१३	स्वाध्याययोग्यपौरुषीचतुष्टयस्यातिक्रमणविषेधः ।	४२०-४२१
१४	रात्रिन्दिवे कालचतुष्टयसम्बन्धिस्वाध्यायाकरणविषेधः ।	४२१
१५	अस्वाध्यायिके काले स्वाध्यायकरणविषेधः ।	४२२
१६	आत्मनोऽस्वाध्यायिके काले स्वाध्यायकरणविषेधः ।	४२२
१७	अथस्तनानाम्-आदिभूतानां-समवसरणानां (संमिलितसूत्रार्थरूपाणां) वाचनमन्तरेण उपरितन-(अग्रेतन)-समवसरणवाचनविषेधः ।	४२२-४२३
१८	आचाराङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धगतनवब्रह्मचर्याध्ययनवाचनमन्तरेण उपरिमसूत्र (छेदसूत्र) वाचनविषेधः ।	४२३
१९	अपात्रस्य वाचनादानविषेधः ।	४२३-४२४
२०	पात्रस्य वाचनाया अदानविषेधः ।	४२४-४२५
२१	अन्यक्ताय वाचनादानविषेधः ।	४२५
२२	व्यक्ताय वाचनाया अदानविषेधः ।	४२५
२३	सदृशयोर्द्वयोर्मध्ये एकस्य शिक्षणविषेधः ।	४२५-४२६
२४	आचार्योपाध्यायाऽनध्यापितशास्त्रवाण्या अध्ययनविषेधः ।	४२६
२५	अन्यतीर्थिक गृहस्थेभ्यः सूत्रार्थवाचनादान विषेधः ।	४२७
२६	एवमन्यतीर्थिकगृहस्थेभ्यः सूत्रार्थवाचनाग्रहणविषेधः ।	४२७
२७-३६	पार्श्वस्थादिसंसक्तपर्यन्तानां वाचनादानस्य, तेभ्यो वाचनाग्रहणस्य च निषेधपरकाणि दश सूत्राणि ।	४२७-४२८
३७	पूर्वोक्तप्रायश्चित्तस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रदर्शनपूर्वकमुद्देशकपरि- समाप्तिः ।	४२८

॥ इति एकोनविंशतितमोद्देशकः समाप्तः ॥१९॥

१-६ मासिकादिपाञ्चमासिकपर्यन्तपरिहारस्थानप्रतिसेविनाम् अकपट-
भावेनाऽऽलोचयतां मासिकादिपाञ्चमासिकपर्यन्तप्रायश्चित्तदानम्,
कपटभावेनालोचयतामेकैकमासवृद्ध्या षाण्मासिकपर्यन्तप्रायश्चित्त-
दानम् । षाण्मासिकप्रायश्चित्तादुपरिप्रतिकुञ्चितेऽप्रतिकुञ्चिते वा त एव
षण्मासाः प्रायश्चित्तत्वेन भवन्तीति प्रतिपादकानि षट् सूत्राणि । ४२९-४३४

७-१२ एवमेव 'बहुसो' इतिपदं संयोज्य पूर्वोक्तसदृशानि षट् सूत्राणि । ४३५

१३ एवं मासिकादारभ्य पाञ्चमासिकपर्यन्तपरिहारस्थानप्रतिसेविनामे-
कत्रमिश्रितसूत्रम् । ४३५

१४ एवं 'बहुसोवि' इति पदसंयोजनमाश्रित्य मिश्रितसूत्रम् । ४३६

१५ एवमेव 'सादरेग' सातिरेक-पदसंयोजनमाश्रित्य मिश्रितसूत्रम् । ४३६

१६ एवम् 'बहुसोवि सादरेग' इति पदद्वयमाश्रित्य मिश्रितसूत्रम् । ४३७-४३८

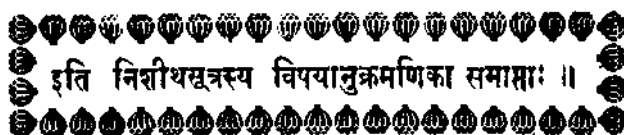
१७ 'मासियं वा सादरेगमासियं वा' इत्यादिकमेण पाञ्चमासिकपर्यन्त
परिहारस्थानानां मध्ये एकतमपरिहारस्थानप्रतिसेविनः प्रायश्चित्तसेवन
प्रकारप्रदर्शनम् । ४३९-४४२

१८-२० एवमेव प्रायश्चित्तसेवनप्रकारप्रदर्शकाणि त्रीणि सूत्राणि । ४४२-४४५

२१-२६ षाण्मासिकपाञ्चमासिकेति एकैकन्यूनमासिकपरिहारस्थानप्रस्थापि-
तानगारस्यान्तरापरिहारस्थानप्रतिसेवनालोचनायामारोपणाविधि-
प्रदर्शकाणि षट् सूत्राणि । ४४६-४४८

२७ एवमग्रे विंशतितमोद्देशकपरिसमाप्तिपर्यन्तं परिहारस्थानप्रस्था-
पितानगारारोपणाविधिप्रदर्शकाणि विंशतिसूत्राणि । ४४९-४५८

॥ इति विंशतितमोद्देशकः समाप्तः ॥२०॥

આવમુરજીશ્રીઓ

શ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી શામજીભાઈ વેલજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ

(સ્વ.) શેઠશ્રી છગનલાલ શામળદાસ
ભાવસાર - અમદાવાદ.

શહજી મોહીલાલજી ગલુન્ડિયા

શેઠશ્રી રામજીભાઈ શામજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

વચ્ચે બેઠેલા
લાલાજી કિશનચંદજી સા. જોહરી
ઉમેલા સુપુત્ર ચિ. મહેતાખચંદજી સા.
નાના - અનિલકુમાર જૈન (દોયતા)

આવમુરખીશ્રીઓ

(સ્વ.) શેઠશ્રી હરખચંદ કાલીદાસ વાલિઆ
ભાણુવાડ.

(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઈ મેહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

શ્રી વિનોદભાઈ વીરાણી

શેઠશ્રી નેસિંગભાઈ પાચાલાલભાઈ
અમદાવાદ.

સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ

આધ્યમુરખીશ્રીઓ

સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલ અનાપયંદ શાહ
ખંભાત.

સ્વ. શેઠ તારાચંદજી સાહેબ ગેલડા
મદ્રાસ.

શ્રીમાન્ શેઠ સા. ચીમનલાલજી સા.
ક્રમચંદજી સા. અજીતવાલે (સપરિવાર)

૧ અમીચંદલાઈ તથા
૨ ગીરશંકરલાઈ ખાંડવિયા

૧ વચ્ચે બેઠેલા મેટાલાલ શ્રીમાન્ મૂલચંદજી
જવાહીરલાલજી ખરડિયા
૨ આગુમાં બેઠેલા લાઈ મિશ્રીલાલજી ખરડિયા
૩ ઉમેલા સૌથી નનાલાઈ પૂનમચંદ ખરડિયા

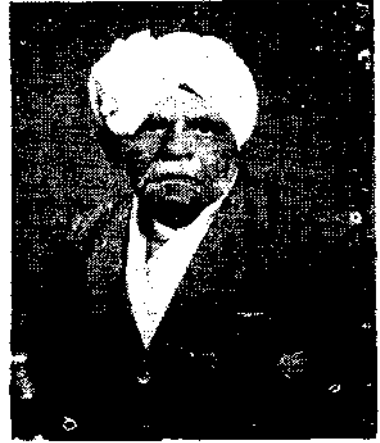

શ્રીમાન્ સેઠશ્રી
શ્રીમરાજજી સા. ચોરડિયા

આધ્યમુરખીશ્રીઓ

શ્રી વૃજલાલ દુલ્લલજી પારેખ
રાજકોટ.

કેઠારી હરજોવિંદ જેથંદભાઈ
રાજકોટ.

પોલ ડાસભાઈ ગોપાલદાસ
મુ. સાણંદ (જ. અમદાવાદ)

શેઠશ્રી ભિશીલાલજી લાલચંદજી સા. લુણિયા
તથા શેઠશ્રી જેવંતરાજજી લાલચંદજી સા.

(સ્વ.) શેઠશ્રી ધારશીલાલ જીવજીલાલ
બારસી

સ્વ. શ્રીમાન્ શેઠશ્રી મુકનચંદજી સા.
બાલિયા પાલી મારવાડ

। श्रीधीतरागाय नमः ।

जैनाचार्य—जैनधर्मदिवाकर—पूज्यश्री—घासीलाल—व्रतिविरचित—चूर्णि—भाष्याऽ—

वचूरिसमलङ्कृतम्—

श्रीनिशीथसूत्रम्

प्रथमोद्देशः प्रारभ्यते

श्रीमङ्गलाचरणम्—

अर्थप्रदं वीरजिनं प्रणम्य, लब्धेर्धरं गौतममाप्तशक्तिम् ।

श्रीघासिलालेन वितन्यते यद्, भाष्यादिकं चात्र निशीथसूत्रे ॥१॥

तत्र क्रमः

मूलं छायाऽथचूर्णी च, तदन्ते भाष्यभाषणम् ।

भाष्याऽवचूरिरन्ते स्यादिस्थमत्र क्रमो भवेत् ॥

श्रीमगवन्महावीरभाषितागमेषु छेदसूत्राणि चत्वारि सन्ति, तत्र प्रथमं निशीथसूत्रं वर्तते । तत्र पूर्वं छेदसूत्रेति कोऽर्थः ? तत्राह—छेदनं छेदः खण्डनम्, प्रस्तुते दूषितपर्यायस्य न्यूनीकरणं छेदः । यथा शेषशरीररक्षार्थं रोगादिदूषितशरीरैकदेशस्य छेदनमिव शेषपर्यायसंरक्षणार्थं दूषित-पूर्वपर्यायस्य छेदार्हत्वाच्छेदः, तदर्थप्रतिपादिकानि सूत्राणि छेदसूत्राणि प्रोच्यन्ते, तेष्विदं निशीथ-सूत्रं प्रथमं विद्यते ।

अथ निशीथेति शब्दस्य कोऽर्थः ? तत्राह—पापं निशङ्घते शात्यते यत्र इति निशीथः 'शङ्खल शातने' इत्यस्मात् पृषोदरादित्वात् सिद्धम् १ । निर् निश्चयेन श्रुतं पठनमिति निशीथः २ । अथवा एतत्पठनमन्तरेण नितरां शुद्धाचारो नैव पालयितुं शक्यते तस्मादयं निशीथः ३ ।

अथवा—मोक्षमार्गप्रच्युतान् पुनरपि मोक्षमार्गमानीय पूर्वकृतकर्माणि तपोद्वारा निजीर्य सम्यक् प्रायश्चित्ताऽऽतापे तापयित्वा निश्चयेन शोधयति आत्मानं यः स निशीथः ४ ।

अथवा—उन्मार्गगतान् निश्चयेन शुद्धिमार्गे स्थापयति इति निशीथः ५ । अथवा सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र्यतपोलक्षणं सुवर्णं प्रायश्चित्ताग्नौ संताप्य नितरां शोधयति इति निशीथः ६ ।

वस्तुतस्तु निशि रात्राविव यत्र अप्रकाशे गुप्तरूपेण श्रुतं स्थाप्यते पठ्यते स निशीथः ।
 पृषोदरादित्वात्सिद्धम्, उपर्युक्ताः सर्वा व्युत्पत्तयः पृषोदरादित्वात् सम्पद्यन्ते ७ ।
 अथवा — अपात्रेभ्यो यद् न प्रकाश्यते अनेन इति स निशीथः ८ । अथवा निशेरते जीवा अस्मिन्
 मिथ्यात्वाऽविरत्यादिगाढान्धकारे इति निशीथः, 'नि-पूर्वकात्' शीङ् स्वप्ने' इत्यस्मात् घातोः
 'निशीथगोपीथावगथाः' (उणा० पा० २ सू० ९) इति थक् प्रत्यये निशीथशब्दसिद्धिः, तत्
 मिथ्यात्वादिजनितकर्ममलप्रक्षालकं सूत्रमपि निशीथपदेन मशकाथौ धूम इतिवद् उच्यते,
 आलोचनादिप्रायश्चित्तविधायके विधौ खल्वियमागमिकी संज्ञा विज्ञेया ९ ।

यथा — लौकिकानि विधामन्त्रयोगचूर्णादिप्रतिपादिकानि सूत्राणि अपरिपक्वबुद्धीनां न
 प्रकाश्यन्ते, तथैवेदमपि सूत्रम् अपरिपक्वबुद्धीनां पुरतो न प्रकाश्यते । के ते अपरिणतबुद्धयः ? इति
 तान् दर्शयति — अबहुश्रुताः, अकृतसूत्राः, रहस्यभेदकाः, सूत्रप्रत्यनीकाः, मिथ्यात्ववासितबुद्धयः,
 जिनवचनरहस्यानभिज्ञाः वैराग्यवासनावर्जिताः, दुर्बलचारित्राः अवसन्नाः पार्श्वस्थाः कुशीलाः
 संसक्ताः यथाच्छंदाः, इत्यादयोऽपरिणतबुद्धयः कथ्यन्ते ।

एतेभ्यः इदं सूत्रं न देयमिति, एतेषां सूत्रदाने प्रवचनस्य लघुता, घातः, उद्धाहः, तथा
 दुर्लभबोधित्वं च जायते । अत इदं निशीथमिदं सूत्रं योग्येभ्यो देयम् । तेषामबहुश्रुतादीनां प्रति-
 पक्षा बहुश्रुतादयो विज्ञेयास्तेभ्यो देयमिति भावः । कथमेवम् ? यतः 'गच्छतः स्वल्पं चैव' इति
 न्यायात् संयममार्गे विचरतः कदाचित् प्रमादादतिचारादिसंभवः । तद्विशुद्धिः प्रायश्चित्तेन भव-
 तीति प्रायश्चित्तं च वस्तुत्रयं संभवति तथाहि — प्रतिसेवकः १ प्रतिसेवना २ प्रतिसेवितव्यं चेति
 ३ । तत्र प्रतिसेवकः प्रतिसेवनकर्ता, स द्विविधः, गीतार्थाऽगीतार्थभेदात् । प्रतिसेवनाशब्देनाऽत्र
 भावो गृह्यते, स द्विविधः कुशलाऽकुशलभेदात् । प्रतिसेवितव्यं सेवनीयं वस्तु, तदपि द्विविधं संयमा-
 ऽसंयमभेदात् । अत्र मुनेर्या कुशलप्रतिसेवना, तस्याः नात्राधिकारः तस्याः कुशलत्वेन प्रायश्चित्ता-
 विषयत्वात्, प्रस्तुतसूत्रस्य च दोषशुद्ध्यर्थं प्रायश्चित्तविधायकत्वात्, अतोऽत्राऽकुशलप्रतिसेवनाया
 अधिकारः । तद्विशुद्ध्यर्थमिदं सूत्रं प्रारभ्यते, तस्येदमादिमं सूत्रम् — 'जे भिक्खू हत्थकम्मं' इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू हत्थकम्मं करेइ करंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १ ॥

छाया—यो भिक्षुः हस्तकर्म करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे' यः कश्चित् 'भिक्खू' भिक्षुः निरवधभिक्षणशीलः ।
 यद्वा भिनत्ति ज्ञानावरणीयाच्छविं कर्मेति भिक्षुः साधुः, अत्र भिक्षुशब्देन साध्वी चापि गृह्यते ।
 तेन-साधुर्वा साध्वी केत्यर्थः 'हत्थकम्मं' हस्तकर्म हस्तः शरीरैकदेशः तेन कर्म करणं व्यापारः,
 तत् हस्तकर्म, उपस्थविषये हस्तादिनाऽतिक्रमावाचरणं करोति स्वयं, कारयति परेण, कुर्वन्तं चान्यं

चूर्णी-भाष्यावचूरी टीका० उ० १ सू० १-५

अङ्कुशलप्रतिसेवना

‘साइज्जइ’ स्वदते अनुमोदते स गुरुमासिकप्रायश्चित्तभागभवतीति प्रथमोद्देशके सर्वसूत्रेषु संयोजनीयम् ॥ सू० १ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अंगादाणं कट्ठेण वा किलिचेण वा अंगुलियाए वा सिलागाए वा संचालेइ संचालंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २ ॥

छाया—यो भिक्षुः अङ्गादानं काष्ठेन वा किलिचेन वा अंगुलिकया वा शलाकया वा संचालयति संचालयंतं वा स्वदते ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू अंगादाणं’ इति ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अंगादाणं’ अङ्गादानम् तत्राङ्गानि अष्टौ तानि चेमानि शिरः १ उरः २ उदरम् ३ पृष्ठम् ४ बाहुद्वयम् ५-६ ऊरुद्वयम् ७-८ चेति । उपलक्षणात् उपाङ्गनामानि प्राङ्माणि, तानि चेमानि-कर्णौ नासिके अक्षिणी जङ्घे हस्तपार्श्वाः नखाः केशाः श्मश्रु अंगुल्यः तलोपतलाः—हस्ततल-पादतल-समीपस्था भागाः, तेषाम् आदानम् उत्पत्तिकारणम् अङ्गादानम् उपस्थचिह्नम् तत् ‘कट्ठेण वा’ काष्ठेन वा खदिरादिकाष्ठ-खण्डेन ‘किलिचेण वा’ किलिच्चेन वा वंशादिशलाकया वा । ‘अंगुलियाए वा’ अङ्गुलिकया—करचरणांगुलिना वा ‘सिलागाए वा’ शलाकया लोहादिनिर्मितशलाकया वा ‘संचालेइ’ संचालयति प्रेरयति, ‘संचालंतं वा’ संचालयन्तं प्रेरयन्तम् ‘साइज्जइ’ स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागभवतीति भावः । अत्र दृष्टान्तमाह—

यथा कोऽपि पुरुषः सुखसुप्तं सिंहं काष्ठयष्ट्यादिना संचालयति तदा स सिंहः तं संचालकं विनाशयति । एवमेव पुरुषचिह्नसंचालकस्य मुनेश्चारित्रजीवनं विनश्यतीति ॥ सू० २ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अंगादाणं संवाहेज्ज वा पलिमहेज्ज वा संवाहंतं वा पलिमहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—यो भिक्षुः अङ्गादानं संवाहयति वा परिमर्दयति वा संवाहयन्तं वा परिमर्दयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू अंगादाणं संवाहेज्ज वा’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः मुनिः ‘अंगादाणं’ अङ्गादानम् पूर्वोक्तलक्षणम् ‘संवाहेज्ज वा’ संवाहयति वा सामान्येन मर्दयति ‘पलिमहेज्ज’ वा परिमर्दयति विशेषेण मर्दयति ‘संवाहंतं वा’ संवाहयन्तं वा ‘पलिमहंतं वा’ परिमर्दयन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागभवतीति ।

अत्र दृष्टान्तमाह—यथा सुखोपविष्टं सुप्तं वा सर्पं कोऽपि मर्दयति हस्तपादादिना तदा स सर्पः स्वमर्दकस्य जीवितं विनाशयति तथैव मर्दितं पुरुषचिह्नं मुनेश्चारित्रं व्वस्यतीति भावः ।

४

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खू अंगादाणं तेल्लेण वा घएण वा वसाए वा णवणीएण वा अब्भंगेज्ज वा मक्खेज्ज वा, अब्भंगेतं वा मक्खेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४ ॥

छाया—यो भिक्षुः अङ्गादानं तैलेन वा घृतेन वा वसया वा नवनीतेन वा अभ्यङ्गयति भक्षयति, अभ्यङ्गयन्तं वा भक्षयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू तेल्लेण वा’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अंगादाणं’ अङ्गादानं पूर्वोक्तलक्षणम् ‘तेल्लेण वा’ तैलेन वा तिलादितैलेन वा ‘घएण वा’ घृतेन वा ‘वसाए वा’ वसया स्निग्धपदार्थजातेन ‘णवणीएण वा’ नवनीतेन ‘मक्खेज्ज वा’ इति प्रसिद्धेन ‘अब्भंगेज्ज वा’ अभ्यङ्गयति मर्दयति ‘मक्खेज्ज वा’ प्रक्षयति विशेषेण मर्दयति ‘अब्भंगेतं वा’ अभ्यङ्गयन्तं वा ‘मक्खेतं वा’ प्रक्षयन्तं ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवतीति ।

अत्र दृष्टान्तमाह—यथा प्रज्वलिताग्नौ घृतादिना परिषिञ्चिते सति असौ प्रज्वलितोऽग्निर्गृहादिकं प्रज्वलयति तथैव अङ्गादानं तैलादिना मर्दकस्य चारित्रं विध्वंसयतीति भावः ॥ सू० ४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अंगादाणं कक्केण वा लोहेण वा पउमचुण्णेण वा ण्हाणेण वा सिणाणेण वा चुण्णेहिं वा उव्वट्टेइ परिवट्टेइ उव्वट्टंतं वा परिवट्टंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५ ॥

छाया—यो भिक्षुः अङ्गादानं कल्केन वा लोहेण वा पद्मचूर्णेन वा स्नानेन वा स्नपनेन वा चूर्णेवां वर्णेवां उद्धर्तयति, परिवर्त्तयति उद्धर्तयन्तं वा परिवर्त्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू अंगादाणं कक्केण वा’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अंगादाणं’ अङ्गादानम् ‘कक्केण वा, कल्केन वा’ कल्कोऽनेकसुगन्धिद्रव्यनिष्पन्न उद्धर्तनविशेषः, तेन, ‘लोहेण वा’ लोहेण वा सुगन्धिद्रव्यविशेषेण ‘पउमचुण्णेण वा’ पद्मचूर्णेन वा सुगन्धिकमलपुष्पचूर्णेन वा ‘ण्हाणेण वा’ स्नानेन वा सामान्यस्नानेन वा ‘सिणाणेण वा’ स्नपनेन वा विशेषस्नानेन वा सुगन्धाऽऽमोदभरितजलस्नानेनेत्यर्थः । ‘चुण्णेहिं वा’ चूर्णेवां यवादिषिष्टैः ‘वण्णेहिं वा’ वर्णेवां अबीरादिचूर्णविशेषैः, ‘उव्वट्टेइ’ उद्धर्तयति सामान्यतो मर्दयति ‘परिवट्टेइ’ परिवर्त्तयति विशेषतो मर्दयति, ‘उव्वट्टंतं वा’ उद्धर्तयन्तं वा ‘परिवट्टंतं वा’ परिवर्त्तयन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्ताहो भवतीति ॥ सू० ५ ॥

चूर्णी—भाष्यावचूरी टीका० उ० १ सू० ६-११

अकुशलप्रतिसेवना ५

अत्र दृष्टान्तमाह—यथा खट्वादिशस्त्रस्य मर्दनेन हस्तदेश्छेदो भवति तथैव गुप्तेन्द्रिय मर्दनेन संयमस्य छेदो भवतीति ॥ सू० ५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अंगादाणं सीओदगवियडेण वा उसिणोदगवियडेण वा उच्छोलेज्ज वा पधोवेज्ज वा उच्छोलंतं वा पधावंतं वा साइज्जइ ॥६॥

छाया—यो भिक्षुः अङ्गादानं शीतोदकविकृतेन वा उष्णोदकविकृतेन वा उत्क्षालयति वा प्रधावति वा, उत्क्षालयन्तं वा प्रधावन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू सीओदगवियडेण वा’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अंगादाणं’ अङ्गादानम् ‘सीओदगवियडेण वा’ शीतोदकविकृतेन वा विकृतम् विकारप्राप्तम् अचित्तं सत् शीतोदकं शीतोदकविकृतम् अचित्तशीतजलं तेन, ‘उसिणोदगवियडेण वा’ उष्णोदकविकृतेन वा विकृतम् अग्निश्लेष्णाऽचित्तकृतं यत् उष्णोदकम् उष्णजलम् उष्णोदकविकृतं तेन, ‘उच्छोलेज्ज वा’ उत्क्षालयति वा सामान्येन तस्य क्षालनं करोति ‘पधोवेज्ज वा’ प्रधावति वा प्रकर्षेण धावति क्षालयति ‘उच्छोलंतं वा’ उत्क्षालयन्तं वा ‘पधावंतं वा’ प्रधावन्तं वा प्रकर्षेण तस्य क्षालनं कुर्वन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते अनुमोदते स दोषभाग् भवतीति ।

अत्र दृष्टान्तमाह—यथा एकस्य कस्यचित्पुरुषस्य रोगवशात् नेत्रं नष्टम् तदा स वैषेन चिकित्सां कारयति । स वैषः औषधिमिश्रितजलेन नेत्रं घृष्ट्वा घृष्ट्वा वारं वारं प्रक्षालयति एवं करणेन नेत्रपीडा दुरधिसंहा समुत्पन्ना, तथा स मरणमासादितवान् । एवमेव मुनेरङ्गादानस्य प्रक्षालनेन मोहोदयात् चारित्रजीवितं विनश्यतीति ॥ सू० ६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अंगादाणं णिच्छलेइ णिच्छलंतं वा साइज्जइ ॥७॥

छाया—यो भिक्षुः अङ्गादानं निश्छादयति निश्छादयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू अंगादाणं णिच्छलेइ’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अंगादाणं’ अङ्गादानम् ‘णिच्छलेइ’ निश्छादयति निरावृणोति पुरुषचिह्नत्वचमपाकरोति ‘णिच्छलंतं’ निश्छादयन्तम् ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते अनुमोदते स दोषभाग् भवति ।

अत्र दृष्टान्तमाह—यथा कोऽपि पुरुषः सुखसुप्ताजगरसर्पस्य मुखं स्फाटयति तमसौ सर्पः गिलति तथा एवं कर्तुमुनेश्चारित्रं नश्यति ॥ सू० ७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अंगादाणं जिग्घइ जिग्घंतं वा साइज्जइ ॥सू०८॥

छाया—यो भिक्षुः अङ्गादानं जिघ्रति जिघ्रन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८ ॥

६

निशीथसूत्रे

चूर्णी—‘जे भिक्खू अङ्गादानं जिग्घइ’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अङ्गादानं’ अङ्गादानम् जिग्घइ जिघ्रति नासिकया तद्रन्धं गृह्णाति, यद्वा हस्तेन मर्दयित्वा हस्ताऽऽगतं गन्धं जिघ्रति ‘जिग्घंतं’ जिघ्रन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदते तनुमोदते स चारित्रदोषभागभवति ।

अत्र दृष्टान्तमाह—

यथा कोऽपि घातकगन्धपदार्थं नासिकया जिघ्रति तस्य तद्रन्धेन प्राणवियोजनं भवति । यद्वा यथा कश्चित् राजकुमारः वैद्येन प्रतिषिद्धोऽपि आम्रं जिघ्रति आम्रं जिघ्रतस्तस्य ‘आम्र’ नामको व्याधिः समुत्पन्नः गन्धप्रियेण कुमारेण गन्धं जिघ्रता स्वात्मा जीविताद् भ्रंशितः । तथैवा-
ऽङ्गादानं जिघ्रन्मुनिर्मोहोदयेन स्वात्मानं संयमजीविताद् भ्रंशयति ॥ सू० ८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अङ्गादानं अण्णयरंसि अचित्तंसि सोयंसि अणु-
प्पवेसित्ता सुक्कपाग्गले णिग्घाएइ णिग्घायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥

छाया—यो भिक्षुः अङ्गादानम् अन्यतरस्मिन् अचित्ते स्रोतसि अनुप्रवेश्य शुक्-
पुद्गलान् निर्घातयति निर्घातयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू अङ्गादानं अण्णयरंसि’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अङ्गादानं’ अङ्गादानम् ‘अण्णयरंसि’ अन्यतरस्मिन् बहूनां मध्ये एकस्मिन् कस्मिंश्चित् ‘अचित्तंसि’ अचित्ते ‘सोयंसि’ स्रोतसि—बलयादिच्छिद्रे ‘अणुप्पवेसित्ता’ अनुप्रवेश्य ‘सुक्क-
पाग्गले’ शुक्पुद्गलान् ‘णिग्घाएइ’ निर्घातयति—विनाशयति साधुर्निःसारयति, साध्वी च स्वयोनौ कदलीकलादि प्रवेश्य रजःपुद्गलान् निःसारयति ‘णिग्घायंतं वा’ निर्घातयन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदते स सा च दोषभाग भवति आत्मविराधनावान् भवति साध्वी दोषभागीनी आत्मविराधनादती च भवति शुकरजःक्षयेण प्रियते इत्यर्थः एवं सर्वत्र साध्वीविषयेऽपि संयोज्यम् ॥ सू० ९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तं गंधं जिग्घइ, जिग्घंतं वा साइज्जइ ॥ १० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तपइट्ठियं गंधं जिग्घइ जिग्घंतं वा
साइज्जइ ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तं गन्धं जिघ्रति जिघ्रन्तं वा स्वदते ॥ सू० १० ॥

यो भिक्षुः सचित्तप्रतिष्ठितं गन्धं जिघ्रति जिघ्रन्तं वा स्वदते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू सचित्तं गंधं’ इति । स्पष्टम् । नवरम्—सचित्तं गन्धं पुष्पफलाद्या-
श्रितम् । उपरुक्षणादचित्तं गन्धं चन्दनादिकमपि जिघ्रति, सचित्तप्रतिष्ठितमिति सचित्तजलघटाद्युपरि
स्थापितं सचित्तमचित्तं वा गन्धं जिघ्रति, स प्रायश्चित्तभाग भवति ॥ सू० १०-११ ॥

चूर्णी—भाष्यावचूरी टीका० उ० १ सू० १२-१४

अकुशलप्रतिसेवना ७

सूत्रम्—जे भिक्खू पदमगं वा संकमं वा अवलम्बणं वा अण्णउत्थि-
एण वा गारत्थिएण वा कारेइ कारंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १२ ॥

छाया—यो भिक्षुः पदमार्गं वा संकमं वा अवलम्बनं वा अन्यतीर्थिकेन वा गृह-
स्थेन वा कारयति कारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘पदमगं वा’ पदमार्गं वा
पदस्थानमार्गं वा ‘संकमं वा’ संकमं वा—जलपङ्काद्युल्लङ्घनार्थं पाषाणादिस्थापनम् ‘अवलम्बनं
वा’—यदवलम्ब्य ऊर्ध्वमारुह्यते, तद्वस्तु सोपानादिकम् ‘अण्णउत्थिएण वा’ अन्यतीर्थिकेन वा
शाक्यादिना ‘गारत्थिएण वा’ गृहस्थेन वा ‘कारेइ’ कारयति ‘कारंतं वा’ कारयन्तं वा ‘साइज्जइ’
स्वदत्ते अनुमोदते स दोषभाग्भवतीति ॥ सू० १२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दगवीणियं वा अण्णउत्थिएहिं वा गारत्थिएहिं वा
कारेइ करंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १३ ॥

छाया—यो भिक्षुः उदकवीणिकाम्—अन्यतीर्थिकैर्वा गृहस्थैर्वा कारयति कारयन्तं
वा स्वदत्ते ॥ सू० १३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू दगवीणियं’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः निरवद्य
भिक्षुणशीलः श्रमणः । ‘दगवीणियं’ उदकवीणिकाम्, तत्र—उदकस्य—जलस्य वीणिका बाहः
प्रणाली, जलनालिकेति लोकप्रसिद्धा वर्षादिजलनिर्गमनाय तामुदकवीणिकाम् । ‘अण्ण उत्थि-
एहिं वा’ अन्ययूथिकैः वा अथवा ‘गारत्थिएहिं वा’ गृहस्थैः श्रावकैर्वा ‘कारेइ’ कारयति ।
अथवा ‘करंतं वा साइज्जइ’ कारयन्तं जनप्रवाहं स्वदत्ते—अनुमोदते । अर्थात्—यः साधुः जल
प्रणालीं स्वयमेव करोति अथवा श्रावकादिद्वारा कारयति अथवा—जलस्य निःसारणार्थं मार्गं
कुर्वन्तं अन्यमनुमोदते यथा सम्यक्कृतं भवतेत्यादि स साधुः प्रायश्चित्तभाग् भवति, जलप्रवाह-
करणे एकेन्द्रियादि षड्जीवानामुपमर्दस्याऽवश्यं संभवात् इति ॥ सू० १३ ॥

भाष्यम्—नालिया दुविहा वुत्ता, संबद्धा च तद्देयरा ।

संबद्धा त्रिविधा णेज्जा, वक्खमाणपमेयओ ॥१॥

छाया—नालिकाद्विविधा प्रोक्ता संबद्धा च तथेतरा ।

संबद्धा त्रिविधा ह्येया वक्ष्यमाणप्रमेदतः ॥१॥

अवचूरी—‘जलनालिया’ इति । ‘नालिया’ नालिका जलनालिका, यस्य जलप्रवाहस्य
करणेऽन्यद्वारा वा करणे, तदनुमोदने साधूनां प्रायश्चित्तं कथितम् । जलप्रवाहो द्विविधः

द्विप्रकारको भवति, एको वसति संबद्धो द्वितीयस्तदितरः, वसत्यसंबद्धः । पुनश्च वसति संबद्धो जलप्रवाहो वक्ष्यमाणप्रभेदतस्त्रिविधः त्रिप्रकारको भवति । अर्थात्—वर्षासमये वा—उदकवीणिका क्रियते सा द्विविधा वसतिसंबद्धा तदितरा च । तत्र वसतिसंबद्धा त्रिविधा भवति, उपरि संबद्धा—वसतिमध्यसंबद्धा नीचैः संबद्धा च, तत्र याऽसौ वसतिसंबद्धा—बाह्या सा नियमतः परिगलन-रूपा । याऽप्तावन्तःसंबद्धाः—सा मूमौ निपतति, याऽसौ वसतिसंबद्धा—उपरिसंबद्धा सा हर्म्यतले छिद्रादिद्वारा वर्षासंबन्धजलमुपाश्रये प्रविशति ॥ सू० १३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सिक्कगं वा सिक्कणंतगं वा अण्ण उत्थिकेण वा गारस्थिएण वा कारेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १४ ॥

छाया—यो भिक्षुः शिक्कं वा शिक्कांतकं वा अन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा कारयति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू सिक्कगं वा’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः निरवयुभिक्षणशीलः, ‘सिक्कगं वा सिक्कणंतगं वा’ शिक्कं वा शिक्कांतकं वा, तत्र शिक्कं “सीक” इति लोक-प्रसिद्धम् । अथवा—यादृशो हि परिव्राजकस्य भवति भिक्षान्नस्थापनाय मूषक—भार्जरादिभ्यो भिक्षान्नस्य रक्षणाय संकेतितपात्रविशेषः । तथा—शिक्कान्तरं शिक्कस्य पिधानं तदाच्छादकं वा, ‘अन्न उत्थिएण वा गारस्थिएण वा’ अन्ययूथिकेनाऽन्यतीथिकेन शाक्यभिक्षुकादिना गृहस्थेन केनचित् श्रावकादिना वा ‘कारेइ’ कारयति—स्वयं करोति, अथवा—अन्यद्वारा कारयति, ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्ते—अनुमोदनं करोति, स साधुः प्रायश्चित्तस्य भागी भवतीति ॥ सू० १४ ॥

अत्राह भाष्यकार—

भाष्यम्—सिक्कगं दुविहं वुत्तं तसथावरनिम्भियं ।

पढमं अंडजाजायं वीयं य विविहं मयं ॥ ॥

छाया—शिक्ककं द्विविधं प्रोक्तं त्रसस्थावरनिर्मितम् ।

प्रथममण्डजाज्जातं द्वितीयं च विविधं मतम् ॥ ॥

अवचूरिः—‘सिक्कगं दुविहं’ इत्यादि । साधुभिरनिष्पाद्यं शिक्ककं द्विविधं द्विप्रकारकं भवति । त्रसस्थावरनिर्मितम्—त्रसकायजीवदेहेन संपादितम्, तथा—स्थावरकायजीवदेहेन निर्मितं संपादितम् । तत्र द्विविधशिक्ककमध्ये प्रथमम्—अंडजात्—अंडज—मयूर—हंसादिजीवपक्षारसंपादितम् । अंडजदेहात्—वालयेदेहात् षड्कोशिकादिजीवविशेषात् स्नायुतो वा जायमानम् । द्वितीयं स्थावरजीवदेहनिर्मितन्तु विविधम् अनेकप्रकारकं भवति । तथाहि—कार्पास-नारिकेल—मुञ्ज—दर्भ

चूर्णी-भाष्यावचूरी टीका० उ० १ सू० १४-१७

अकुशलप्रतिसेवना ९

स्थूलवंशादिविविधवनस्पतिनिर्मितम् । एतेषामन्यतमेन यो भिक्षुः स्वयं शिक्ककं करोति, अथवा-
शाक्यभिक्षुकादिभिरन्यतीर्थिकेन गृहस्थश्रावकादिना वा कारयति, अथवा-कुर्वन्तं तमनुमोदते
स आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नुवन् प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सोत्तियं वा रज्जुयं वा चिलमिलिं वा अण्णउत्थि-
एण वा गारत्थिएण वा कारेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १५ ॥

छाया—यो भिक्षुः सौत्रिकां वा रज्जुकां वा चिलमिलिं वा अन्ययूधिकेन वा
गृहस्थेन वा कारयति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः ‘सोत्तियं वा’ सौत्रिकां
वा-सूत्रभावां वा ‘रज्जुयं वा’ रज्जुकीं वा रज्जुः ‘दोरी’ लोकप्रसिद्धा तथा शणकादिरज्जुभिर्वा
निर्मिता ताम् ‘चिलमिलिं वा’ चिलमिलिकां वा तत्र चिलमिलिका-आहारकरणाय-शय-
नाय वा कल्पिता वस्त्रादिमयीजवनिका ‘पडदा’ इति लोकप्रसिद्धा ताम् ‘अण्ण उत्थिएण वा’
अन्ययूधिकेन अन्यतीर्थिकेन वा ‘गारत्थिएण वा’ गृहस्थेन कलत्रादिपरिवारपरिवृत्तश्रावकेण
वा ‘कारेइ’ कारयति-स्वयं निर्माति अन्यद्वारेण वा निर्मापयति । ‘करेत्तं वा साइज्जइ’
कुर्वन्तं वा स्वदत्ते-अनुमोदते, कुर्वतोऽनुमोदनां करोति स श्रमणो लभते प्रायश्चित्तम् ।

भाष्यम्—सुत्त रज्जुवक्केहिं च दंडकडगेहिं तथा ।

चिलिमिली खु पंचघा भिक्खुहिं करणिज्जा नो ॥ ॥

छाया —सूत्ररज्जुवक्कल्लेख दण्डः कटकैस्तथा ।

चिलिमिली खलु पंचघा भिक्षुभिः क्रियमाणा नो ॥ ॥

अवचूरिः—‘सुत्तरज्जु’ इत्यादि । चिलिमिली शयनाहारादिकरणाय निर्मिता गृहप्रतिरूपिका
जवनिका, एतादृशी चिलिमिली पंचघा-पंचभिर्भेदैर्विभिन्नाः । सा साधुभिर्न करणीया तत्र पंच-
प्रकारान् भेदान् दर्शयति-‘सुत्ते’ इत्यादि । सूत्रमयी चिलिमिली प्रथमा १, तत्र सूत्रेण-कार्पा-
सिकेन-तदन्येन वा मेषादिकेशनिर्मितेन सूत्रेण वा या कृता सा सूत्रमयी चिलिमिली १ ।
रज्जुमयी-रज्जुनिर्मिता ‘दोरी’ ति प्रसिद्धा द्वितीया २ । ‘वक्के’ ति-वल्लकमयी, वल्लकं
वृक्षवक् तया निर्मिता तृतीया ३, वंशो दंडादिः कटकमयीजवनिका ताभ्यां वंशकटकादिभ्यां
चतुर्थी पंचमी च, एषा पञ्चप्रकारा चिलिमिली साधुभिर्न कार्या ॥ सू० १५ ॥

१०

निधीयसूत्रे

**सूत्रम्—जे भिक्खू सूचीए उत्तरकरणं वा अन्नउत्थिण वा गार-
त्थिण वा करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १६ ॥**

छाया—यो भिक्षुः सूच्या उत्तरकरणम् अन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिदभिक्षुः ‘सूचीए उत्तरकरणं’ सूच्या उत्तरकरणम्, तत्र ‘सूची सूई’ इति प्रसिद्धा, तस्या उत्तरकरणं तीक्ष्णतादिसंपादनम् । ‘अन्नउत्थिण वा’ अन्ययूथिकेन तीर्थान्तरिकेण ‘गारत्थिण वा’ गृहस्थेन श्रावकादिना वा करोति ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते । यो हि भिक्षुः सूच्योत्तर-करणमन्यतीर्थिकेन करोति अथवा कुर्वन्तमनुमोदते, स साधुः आज्ञाभंगादिकान् दोषान् प्राप्नोति ॥ सू० १६ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

**भाष्यम्—विलवद्धकरणं लण्डस्स करणं तथा ।
पज्जलणं उज्जकरणं उत्तरकरणं बुद्धा ॥**

छाया—विलवर्धनकरणं श्लक्ष्णस्य करणं तथा ।

प्रज्वलनम् ऋजुकरणमुत्तरकरणं बुद्धाः ॥

अवचूरिः—‘विलवद्धकरणं’ इत्यादि । सूच्या-उत्तरकरणम् तत्र किमिदमुत्तरकरणं तत्राह भाष्यकारः विलवर्धनकरणमित्यादि । विलवर्धनकरणं सूच्या यत्—विलं छिद्रं तस्य वर्धनं वृद्धिः तस्य करणं संपादनम्, तथा—श्लक्ष्णस्य-मूर्च्छितस्य कार्ये मन्दतामुपगतस्य तीक्ष्णीकरणम्—शिला घर्षणादि । तथा पज्जलणं प्रज्वलनम्—मन्दलौहस्याऽग्नौ संताप्य सन्ताड्य जले प्रक्षिप्योज्व-लीकरणम् । तथा—ऋजुकरणम् वक्रस्य-कुटिलस्य सरलता संपादनम् । एतत्सर्वमुत्तरकरणशब्देन प्रतिपादितम् । सूच्याः उत्तरकरणे यस्मादग्निकायविराधनद्वारा षट्कायविराधना आज्ञाभंगादिका दोषा भवन्ति । तस्मात्सूच्या उत्तरकरणं न कुर्यान्नवा-कुर्वन्तमनुमोदयेत्, अन्यथा प्रायश्चित्त-भाग्यं भवतीति ॥ १६ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू पिप्पलगस्स उत्तरकरणं अन्नउत्थिण वा गार-
त्थिण वा करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १७ ॥**

छाया—यो भिक्षुः पिप्पलकस्य उत्तरकरणमन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १७ ॥

चूर्णी-भाष्याचक्षुरी टोका० उ० १ सू० १८-२२

अकुशलप्रतिसेवनां ११

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इति । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः साधुः ‘पिप्पल्लगस्स’ पिप्पल्लकस्य-कर्त्तरिकायाः ‘कैची’ तिलोकप्रसिद्धस्य । ‘उत्तरकरणं’ उत्तरकरणम् पिप्पल्लकस्य तीक्ष्णादिसंपादनम् अपरभागस्य लोहकारगृहं गत्वा ऋजुतादिसंपादनम् । तथा--षोडशसूत्रोक्तं सर्वमिहोत्तरकरणशब्देन ज्ञातव्यमिति संक्षेपः ॥ सू० १७ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू नहच्छेयगस्स उत्तरकरणं अन्नउत्थिण्ण वा गार-
त्थिण्ण वा करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १८ ॥**

छाया—यो भिक्षुः नखच्छेदकस्य उत्तरकरणम् अन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा करोति, कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘नहच्छेयगस्स’ नखच्छेदकस्य, नखं पादजं, हस्तजं वा छिनत्ति येन स नखच्छेदकः ‘नहरनी’ ति लोकप्रसिद्धः तस्य नखच्छेदकस्य--उत्तरकरणं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते, पूर्वसूत्रवत् दोषभाग्भवतीति ज्ञातव्यम् ॥ सू० १८ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू कण्णसोहणगस्स उत्तरकरणं अन्न उत्थिण्ण वा
गारत्थिण्ण वा करेइ, करेत्तं वा साइज्जइ ॥ १९ ॥**

छाया—यो भिक्षुः कर्णशोधनकस्य उत्तरकरणमन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘कण्णसोहणगस्स’ कर्णशोधन-कस्य, येन साधनविशेषेण कर्णयोरन्तर्वर्तिमलमपनीयते—तत्कर्णशोधनकम्, एतादृशस्य कर्ण-शोधनकस्य । उत्तरकरणं नाम--केनचित् शस्त्रविशेषेण तीक्ष्णीकरणं, घुटितस्य लोहकारगृहे संघापनादिकरणम् । एतादृशमुत्तरकरणं पूर्ववत् ज्ञेयम् ॥ सू० १९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णट्ठयाए सूर्इ जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ २० ॥

छाया—यो भिक्षुरनर्थतया सूचीं याचते याचमानं वा स्वदत्ते ॥ सू० २० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अण्णट्ठयाए’ अनर्थतया प्रयोजनं विना, अन्यतीर्थिकेभ्यः श्रावकेभ्यो वा ‘सूर्इ जायइ’ सूचीं याचते. कारणमन्तरेणैव सूची-याचनां कुरुते । अथवा--‘जायंतं वा साइज्जइ’ याचमानमन्यं स्वदत्ते अनुमोदते । यो भिक्षुः कारणमन्तरेणैव श्रावकादिभ्यः सूचीं स्वयं याचते--प्रार्थयति. स दोषभाग्भवतीति ॥ सू० २० ॥

अन्यसंयतार्थं याचकं याचमानं वाऽनुमोदयतो भिक्षुकस्य के दोषा भवन्ति तत्राह
भाष्यकारः—‘अकारणं’ इत्यादि ।

भाष्यम्—अकारणं जायमाणे भिक्षू सूईं च पोसगो ।
आणानवद्वामिच्छत् तदैव य विराहणं ॥

छाया—अकारणं याचमानो भिक्षुः सूचीं च पोषकः ।
आज्ञानवस्थामिध्यात्वं तथैव च विराधनम् ॥

अवचूरी—‘अकारणं’ इति । भिक्षुर्निरवयवभिक्षवृत्तिमान् श्रमणः सूच्याः याचनां कुर्वन्
सूचीं याचमानस्य पोषकोऽनुमोदको वा साधुः आज्ञाभंगदोषान् प्राप्नोति । न खल्वेतादृशी
तीर्थंकरस्याज्ञा, यत्-साधुभिः अन्यार्थं सूच्याः याचनां करोतु । ततश्च तथाकुर्वन् श्रमणस्तीर्थ-
कराज्ञाभंगं प्राप्नोति, तथाऽनवस्थादोषोऽपि प्रसज्यते तथा कर्तुः एवं मिध्यात्वदोषं चापि प्राप्नोति
तथैव विराधनम् आत्मविराधनां--संयमविराधनां--भाषासमिति विराधनां च प्राप्नोति ॥ सू० २० ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू अणट्टयाए पिप्पलमं जायइ, जायंतं वा
साइज्जइ ॥ सू० २१ ॥

छाया—यो भिक्षुः अनर्थतया पिप्पलकं याचते याचमानं वा स्वदते ॥ सू० २१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इति । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘अणट्टयाए’ अनर्थतया-
निष्प्रयोजनम्, कारणं विनेत्यर्थः । ‘पिप्पलमं’ पिप्पलकम्-‘कैची’ ति लोकप्रसिद्धम् ‘जायइ’ याचते-
अन्यतीर्थिकादिभ्यः । ‘जायंतं वा साइज्जइ’ याचमानं वा स्वदते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग्
भवतीति ॥ सू० २१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू अणट्टयाए कण्हसोहणं जायइ, जायंतं वा साइ-
ज्जइ ॥ सू० २२ ॥

छाया—यो भिक्षुरनर्थतया कर्णशोधनकं याचते, याचमानं वा स्वदते ॥ सू० २२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद्भिक्षुः ‘अणट्टयाए’ अनर्थतया,
तत्रार्थः प्रयोजनम्-न-अर्थः इत्यनर्थः प्रयोजनाभावः । तमुद्दिश्य--‘कण्हसोहणं’ कर्णशोधनकम्,
कर्णमलमहर्तुं, साधनविशेषलक्षणम् । ‘जायइ’ याचते, अन्यतीर्थिकेभ्यो गृहस्थेभ्यो वा । जायंतं
वा साइज्जइ’ याचमानं वा स्वदते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० २२ ॥

चूर्णी-भाष्यावसूरो टीका० उ० १ सू० २३-२८

अकुशलप्रतिसेवना १३

सूत्रम्—जे भिक्खू अणट्टयाए णहच्छेयणं जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २३ ॥

छाया—यो भिक्षुः अनर्थतया नखच्छेदनं याचते, याचमानं वा स्वदते ॥ सू० २३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इति । ‘जे भिक्खू यो भिक्षुः—श्रमणः अणट्टयाए’ अनर्थतया प्रयोजनं विनैव ‘णहच्छेयणं’ नखच्छेदनम् नखच्छेदनिकाम्—“नहरनी” ति लोकप्रसिद्धाम् ‘जायइ’ याचते अत्यतीर्थिकेभ्यः श्रावकेभ्यो वा ‘जायंतं वा साइज्जइ’ याचमानमन्यं स्वदते-अनुमोदते स आज्ञाभंगः नवस्थात्मविराधनासंयमविराधनादिदोषैः प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० २३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अविहीए सूई जायइ, जायंतं वा साइज्जइ ॥ २४ ॥

छाया—यो भिक्षुः अविधिना सूचीं याचते याचमानं वा स्वदते ॥ सू० २४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू यो भिक्षुः ‘अविहीए’ अविधिना ‘सूई जायइ’ सूचीं याचते, तत्र विधिः—स्वसमयप्रसिद्धो नियमः तं विना । अर्थात् मह्यं कार्यमुपस्थितं सीवनस्याऽतः सूचीं मे देहि, कार्यं कृत्वा पुनरावर्तयिष्यामि—इति कथनमन्तरेणैव सूच्या-याचनम् अविधिना याचितं भवति । ‘जायंतं वा साइज्जइ’ याचमानं वा स्वदते । अर्थात्-यः श्रमणः विधिमन्तरेणैव याचनां करोति-यश्च याचमानं तमनुमोदते, सोऽपि प्रायश्चित्तभाग् भवतीति ॥ २४ ॥

भाष्यम्—काहं वत्थस्स संधाणं त्तिकिच्चा जे उ जायइ ।

करेइ अन्न संधाणं एसोऽविही उदाहिओ ॥

छाया—करिष्ये वत्थस्य संधानमिति कृत्वा यस्तु याचते ।

करोत्यन्यस्य संधानमेषोऽविधिरुदाहृतः ॥

अवचूरिः—‘काहं’ इत्यादि । कोऽपि साधुः कस्यचित् श्रावकादेर्गृहं गतवान् तत्र गत्वा सूचीं याचमानो वदति-भो देवानुप्रिय ! श्रावकः ! अहं वत्थस्य प्रावरणस्य संधानं करिष्ये इति कृत्वा-कथयित्वा सूचीं याचते । किंतु तया प्रावरणार्थं याच्यमानया सूच्या चोलपट्टादिकस्य संधानं करोति । एष अविधिरुदाहृतः कथितः । अनेन विधिना यो याचते याचमानं वा स्वदते अनुमोदते, स भिक्षुदोषमागति । एवं पिप्पलकादिसूत्रेष्वपि बोद्धव्यम् ॥ सू० २४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अविहीए पिप्पलगं जायइ, जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५ ॥

छाया—यो भिक्षुः अविधिना पिप्पलकं याचते, याचमानं वा स्वदते ॥ सू० २५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः साधुः अविधिना पिप्पलकं-
पिप्पलको नाम पात्रमुखादिकरणप्रयोजनकः किञ्चिद्वक्रो ह्रस्वधुरविशेषस्तम् याचते, याच-
मानं वा स्वदते अनुमोदयतीति पूर्ववत् ॥ सू० २५ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू अविहीए नहच्छेयणं जायइ, जायंतं वा साइ-
ज्जइ ॥ सू० २६ ॥**

छाया—यो भिक्षुरविधिना नखच्छेदनकं याचते याचमानं वा स्वदते ॥ सू० २६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः ‘अविहीए’ अविधिना,
‘नहच्छेयणं’ नखच्छेदनकम् ‘जायइ’ याचते, अन्येन याचयति, ‘जायंतं वा साइज्जइ’
याचमानं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्राग्वत् ॥ सू० २६ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू अविहीए कण्हसोहणं जायइ, जायंतं वा साइ-
ज्जइ ॥ २७ ॥**

छाया—यो भिक्षुरविधिना कर्णशोधनकं याचते, याचमानं वा स्वदते सू० ॥ २७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अविहीए’ अविधिना ‘कण्ह-
सोहणं’ कर्णशोधनकम् ‘जायइ’ याचते ‘जायंतं वा साइज्जइ’ याचमानं वा स्वदतेऽनुमोदते-इति
पूर्ववत् ॥ सू० २७ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणा एगस्स अट्ठाए सूई जाइत्ता अण्णम-
णस्स अणुप्पणइ, अणुप्पयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २८ ॥**

छाया—यो भिक्षुरात्मनः एकस्यार्थाय सूचीं याचित्वा अन्योन्यस्याऽनुप्रददाति,
अनुप्रददतं वा स्वदते ॥ सू० २८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित्-श्रमणः ‘अप्पणो एगस्स
अट्ठाए’ आत्मन एकस्यार्थाय, तत्रात्मनः स्वस्याऽर्थाय-प्रयोजनाय । ‘सूई जाइत्ता’ सूचीं
याचित्वा, कश्चित् श्रमणः गृहस्थकुलं गतो भवेत् तत्र गत्वा मम वस्त्रसंधानाय सूच्याः
आवश्यकतेति कथयित्वा सूचीं याचमानः सूचीं प्राप्नोति प्राप्य च स्ववसतिमागत्य । ‘अण्ण-
मणस्स’ अन्योऽन्यस्य-अन्यस्मै साधवे ‘अणुप्पणइ’ अनुप्रददाति, अनुप्रदापयति । ‘अणुप्प-
यंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रददतं वा स्वदतेऽनुमोदते, स प्रायश्चित्तभगिति संक्षेपः ॥ सू० २८ ॥

चूर्णी-भाष्यावधूरी, टीका ३० १ सू० २९-३४

अकुशलप्रतिषेधना १५

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो एगस्स अट्ठाए पिप्पलमं जाइत्ता अण्ण-
मण्णस्स अनुप्पएइ अनुप्पयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २९ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मन एकस्यार्थाय पिप्पलकं याचित्वा अन्योऽन्यस्यानुप्रददाति
प्रदत्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः ‘अप्पणो एगस्स अट्ठाए’
आत्मनः स्वस्यैकस्यार्थाय-प्रयोजनाय । ‘पिप्पलमं जाइत्ता’ पिप्पलकं-कर्तरिकां याचित्वा ‘अण्ण-
मण्णस्स’ अन्योन्यस्य ‘अणुप्पएइ’ अनुप्रददाति, ‘अनुप्पयंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रददत्तं वा
स्वदत्तेऽनुमोदते इति पूर्ववत् ॥ सू० २९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू एगस्स अट्ठाए नहच्छेयणमं जाइत्ता अण्णम-
ण्णस्स अणुप्पएइ अणुप्पयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३० ॥

छाया—यो भिक्षुरात्मन एकस्यार्थाय नखच्छेदनकं याचित्वा अन्योऽन्यस्याऽनुप्र-
ददाति अनुप्रदत्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः ‘अप्पणो एगस्स अट्ठाए’
आत्मनः स्वस्यैकस्यार्थाय, ‘नहच्छेयणमं’ नखच्छेदनकम् नखकर्तृनसाधनम्, ‘जाइत्ता’ याचित्वा
‘अण्णमण्णस्स’ अन्योन्यस्य-अन्यस्मै, ‘अणुप्पएइ’ अनुप्रददाति ‘अणुप्पयंतं वा साइज्जइ’
अनुप्रददत्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते इति, स प्रायश्चित्तभागिति पूर्ववत् ॥ सू० ३० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणा एगस्स अट्ठाए कण्णसोहणमं जाइत्ता
अण्णमण्णस्स अणुप्पएइ अणुप्पयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३१ ॥

छाया—यो भिक्षुरात्मन एकस्यार्थाय कर्णशोधनकं याचित्वा अन्योऽन्यस्याऽनुप्र-
ददाति, अनुप्रदत्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः । ‘अप्पणो एगस्स
अट्ठाए’ आत्मनः स्वस्य केवलमार्थाय-प्रयोजनसिद्धये । ‘कण्णसोहणमं जाइत्ता’ कर्णशोधनकं
याचित्वा समानीय तत् ‘अण्णमण्णस्स’ अन्योन्यस्य-परस्परम् ‘अणुप्पएइ’ अनुप्रददाति, ‘अणु-
प्पयंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रददत्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाक् इति पूर्ववत् ॥ सू० ३१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पाडिहारियं सूई जाइत्ता वत्थं सीविस्सामित्ति
पायं सिव्वइ सिव्वंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३२ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकीं सूचीं याचित्वा वस्त्रं सीविष्यामि इति पात्रं सीव्यति सीव्यन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ‘जे भिक्खू यः कश्चिद्विक्षुः श्रमणः ‘पाडिहारियं’ प्रातिहारिकीम्, ‘सूई’ सूचीं—कार्यं कृत्वा पुनः परावर्तयिष्यामीति कथयित्वा नयति—तादृशसूचीग्रहणं प्रातिहारिकसूचीग्रहणम् । तादृशीं सूचीं ‘जाइत्ता’ याचित्वा ‘वत्थं सीविस्सामित्ति’ वस्त्रं सीविष्यामीति अनया नीयमानया सूच्याऽहं वस्त्रस्थं संधानं करिष्यामीति कथयित्वा आनीतया तया ‘पायं सिव्वइ’ पात्रं सीव्यति, यदि कथिताद्वस्तुनोऽन्यद्वस्तु सीव्यति, ‘सिक्खंतं वा साइज्जइ’ सीव्यन्तं वा संदधन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स भाषासमित्यास्खलितः प्रायश्चित्तभागिति ॥ सू० ३२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पाडिहारियं पिप्पलंगं जाइत्ता वत्थं छिदिस्सामि त्ति पायं छिदइ, छिदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३३ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं पिप्पलकं याचित्वा वस्त्रं छेत्स्यामीति पात्रं छिनत्ति छिन्दन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः ‘पाडिहारियं’ प्रातिहारिकं—कार्यानन्तरं परावर्तनीयम् ‘पिप्पलंगं’ पिप्पलकम्—लोहमयशस्त्रविशेषं कर्त्तरिकादिकं ‘जाइत्ता’ याचित्वा, ‘वत्थं छिदिस्सामि’ वस्त्रं छेत्स्यामि इति कृत्वा, ‘पायं छिदइ’ पात्रं छिनत्ति, छेदयति वा, ‘छिदंतं वा साइज्जइ’ छिन्दन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते इति पूर्ववत् ॥ सू० ३३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पाडिहारियं नहच्छेयणं जाइत्ता नहं छिदिस्सामि त्ति सल्लुद्धरणं करेइ, करेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३४ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं नखच्छेदनकं याचित्वा नखं छेत्स्यामि इति शल्योद्धरणं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः ‘पाडिहारियं’ प्रातिहारिकं पुनः परावर्तयिष्यामीति कथयित्वा ‘नहच्छेयणं’ नखच्छेदनकं—नखकर्त्तनसाधनम् । ‘जाइत्ता’ याचित्वा ‘नहं छिदिस्सामि त्ति’ नखं छेत्स्यामि इति कृत्वा आनीतवान् । किन्तु तेन ‘सल्लुद्धरणं करेइ’ शल्योद्धरणं करोति, कारयति ‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्ते—अनुमोदते इति पूर्ववत्प्रायश्चित्तभाक् सः ॥ सू० ३४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पाडिहारियं कण्णसोहणं जाइत्ता कण्णमलं णीहरिस्सामि त्ति दंतमलं वा नखमलं वा णीहरेइ णीहस्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ३५ ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० १ सू० ३६-४० अविधिसूचीप्रत्यर्पण-पात्रपरिघटनादिनिषेधः १७

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं कर्णशोधनकं याचित्वा, कर्णमलं निर्हरिष्यामीति दन्तमलं वा नखमलं वा निर्हरति, निर्हरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः ‘पाडिहारियं’ प्रातिहारिकम् ‘कण्णसोदणमं’ कर्णशोधनकम् ‘जाइत्ता’ याचित्वा ‘कण्णमलं णीहरिस्सामित्ति’ कर्णमलं निर्हरिष्यामीति कथयित्वाऽऽनीतेन तेन दन्तमलं वा स्वेच्छया नखमलं वा ‘णीहरेइ’ निर्हरति, निर्हारयति, ‘णीहरंतं वा साइज्जइ’ निर्हरन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवतीति ॥ सू० ३५ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सीविस्सं वत्थमेषणं, वत्थं पायं च सिव्वइ ।
सिविस्सामि च पायं वा, वत्थमं खलु सिव्वइ ॥
गिही सयं वा दइणं, सुणित्ता विमणो हवे ।
खिसणं वा परस्सग्गे, कुज्जा अणायरं तथा ॥

छाया—सीविष्यामि वस्त्रमेतेन वस्त्रं पात्रं च सीव्यति ।
सिविष्यामि च पात्रं वा वस्त्रकं खलु सीव्यति ॥
गृही हवयं वा दइया श्रुत्वा विमना भवेत् ।
निन्दनं वा परस्याग्गे कुर्यादनादरं तथा ॥

अवचूरिः—‘सीविस्सं’ इत्यादि । अहं भक्तप्रदत्तेन—एतेन सूच्यादिना वस्त्रं सीविष्यामि, इत्युक्त्वाऽऽनीतेन साधनेन सूचीसाधनेन वस्त्रं ततोऽन्यत् पात्रं च सीव्यति । एवमेव—पात्रं वा सीविष्यामीति कथयित्वाऽऽनीतेन तेन खलु वस्त्रकं सीव्यति । गृही एवं सूचीद्वारा पात्रादिकं सीव्यन्तमेनं साधुं कदाचित्स्वयं दृष्ट्वा परमुखाद्वा श्रुत्वा ‘विमणो’ विमनाः मनोवकृतिमान् भवेत् वा—अथवा परस्य—साधोर्गृहस्थस्य वा अग्ने—समक्षं तस्य साधोर्निन्दनं तथा—अनादरं यदि कुर्यात् तदा मृषाभाषणेन द्वितीयमहाव्रतस्य भङ्गकरणात् संयमात्परिभ्रष्टः सन् शासनलघुतां कारयेत्साधुः, अतः साधुभिरेवं न कर्तव्यम् ॥ सू० ३५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अविहीए सूइं पच्चप्पिणइ पच्चप्पिणंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३६ ॥

छाया—यो भिक्षुरविधिना सूचीं प्रत्यर्पयति, प्रत्यर्पयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः ‘सूई’ सूचीम् ‘अविहीए पच्चप्पिणइ’ अविधिना—विधिमतिक्रम्य प्रत्यर्पयति दायकं प्रति ददाति ‘पच्चप्पिणंतं वा साइज्जइ’ प्रत्यर्पयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते । अविधिना ददाति, ददतं वा प्रत्यनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग्भवति ॥ ३६ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अविहिणा देमाणो य, दायगं पडि जो मुणी ।

धम्मस्स लहुया होज्जा, होज्जा जीवविराहणा ॥

छाया—अविधिना ददानश्च-दायकं प्रति यो मुनिः ।

धर्मस्य लघुता भवेत् भवेज्जीवविराधना ॥

अवचूरिः—‘अविहिणा’ इत्यादि । यो मुनिः सूच्यादिना स्वकार्यं कृत्वा, तां सूचीं प्रत्यर्पयितुं दायकं—दातारं प्रति गत्वा—‘नीयतामियं सूची’ इत्युक्त्वा अविधिना जानुदेशादूर्ध्वस्थितादेव स्वहस्तात्—ददत्—प्रत्यर्पयन् सन् वसतिं प्रतिनिवर्त्तते । तत्रैवं करणं धर्मस्य लघुता भवति, तथा—वायुकायादिजीवानां विराधना च भवति । एषोऽविधिः । अयं भावः—शोभनोऽयं विधिः यथा स्वप्रयोजनार्थमेव याचेत, यद्वस्त्रादिकं संदधीत-तदर्थमेव याचेत, यस्य साधोः कार्यं तन्नाम्नैव याचेत, आत्मनोऽर्थार्थ-परस्यार्थार्थं तदुभयाय वा याचेत, यथाकर्तुं कामस्तथैव यत्नो विधेय इति परमार्थः । विनीतः सन् पुरो भूमौ संस्थाप्य तमेवं वदेत्—भ्रातः ! ‘तवेयं—सूचि’रिति ॥ सू० ३६ ॥

एवमेव—‘पिप्पलगं’ पिप्पलकं०, ३७, ‘नहच्छेयणमं’-नस्वच्छेदनकं० ३८ । कण्णसोहणमं कर्णशोधनकं० ३९ । एषु त्रिष्वपि सूत्रेषु पूर्वोक्त एव विधिरविधिश्च ज्ञातव्यः ॥ सू० ३७—३९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू लाउपायं वा दारुपायं वा मट्टियापायं वा अण्ण-उत्थिएण वा गारत्थिएण वा परिघट्टावेइ वा संठवेइ वा जमावेइ वा अलम-प्पणा करणयाए सुहुममवि नो कप्पइ जाणमाणे सरमाणे अण्णमण्णस्स वियरइ वियरंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४० ॥

छाया—यो भिक्षुः अलावूपात्रं वा दारुपात्रं वा मृत्तिकापात्रं वा, अन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा परिघट्टयति वा संस्थापयति वा यमयति वा अलमात्मनः करणतया सुक्ष्ममपि नो कल्पते जानानः स्मरन् अन्याऽन्यस्य वितरति वितरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४० ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० १ सू० ४१-४३

दण्डकादिपरिघटन-पात्रसन्धाननिषेधः १९

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः ‘लाउपायं वा’ अलाबू-पात्रं वा—तून्नीपात्रं वा, ‘दारूपायं वा’ दारूपात्रं वा, तत्र-दारू-काष्ठं तत्संबन्धि पात्रं वा, ‘मट्ठि-यापायं वा’ मृत्तिकापात्रं वा, एतानि त्रीणि अलाबूप्रभृतिपात्राणि ‘अण्णउत्थिण्ण वा’ अन्य-यूथिकेन अन्यतीर्थिकेन वा, ‘गारत्थिण्ण वा’ गृहस्थेन वा ‘परिघट्टावेइ वा’ परिघट्टयति—निर्माप-यति वा ‘संठवेइ’ संस्थापयति वा—पात्रमुत्सादीनां निर्माणं कारयति ‘जमावेइ वा’ यमयति वा—संयमयति वा पात्रैकदेशोच्चनीचप्रदेशं समीकारयति । अलं=पर्याप्तम् ‘अप्पणो करणयाए’ आत्मना करणतया स्वयं कर्तुं न शक्यते । ‘सुहुममवि’ सूक्ष्ममल्पमपिः ‘नो कप्पइ’ नो कल्पते । एवं स्वशक्तिं ‘जाणमाणे’ जानानः ‘सरमाणे’ स्वसामर्थ्यं स्मरन् सन् वा ‘अण्णमण्णस्स’ अन्यान्यस्मै अन्यस्मै अन्यस्मै इत्यर्थः, तत्र—अन्यतीर्थिकाय गृहस्थाय वा ‘वियरइ’ वितरति समीकरणाद्यर्थाय पुनरग्रहणाय वा ददाति । ‘वियरंतं वा साइज्जइ’ वितरन्तं ददतमन्यं वा स्वदत्तेऽनुमोदते इति । यदि कश्चित् श्रमणः तुम्बादिपात्रं स्फुटितं गृहस्थादिद्वारा संधापयति नवीनं वा निर्मापयति किंचिदपि विषमं समीकारयति सूक्ष्ममपि कार्यं करोति—कारयति—कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागभवति । एतेषां करणेऽन्यद्वारा संपादने वा दाने वा षड्विध-जीवनिकायानामुपमर्दसंभवेन साधुभिस्तत्त्याज्यम् ॥ सू० ४० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दंडयं वा लट्ठियं वा अवलेहणियं वा वेणुसूइयं वा अन्नउत्थिण्ण वा गारत्थिण्ण वा परिघट्टावेइ संठवेइ जमावेइ वा अलमप्पणो करणयाए सुहुममवि नो कप्पइ जाणमाणे सरमाणे अण्णमण्णस्स वियरइ वियरंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४१ ॥

छाया—यो भिक्षुः दण्डकं वा यष्टिकां वा अवलेहणिकां वा-वेणुसूचिकां वा अन्य-यूथिकेन वा गृहस्थेन वा परिघट्टयति संस्थापयति यमयति वा अलमात्मनः करणतया सूक्ष्ममपि नो कल्पते जानानः स्मरन् अन्याऽन्यस्मै वितरति वितरन्तं वा स्वदत्ते । सू० ४१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः ‘दंडयं वा’ दण्डकं वा, तत्र—दण्डो गमनसहायको लोकप्रसिद्धः, ‘लट्ठियं वा’ यष्टिकां वा, तत्र—यष्टिर्वैशादिनिर्मितो लघु-दण्डविशेषः, तां वा । ‘अवलेहणियं वा’ अवलेहणिकां वा वर्षासमये चरणसंलग्नकर्मप्रोञ्जलशलाका-विशेषः । ‘वेणुसूइयं वा’ वेणुसूचिकां वा, तत्र—वेणुवैशस्तन्मयीं सूचीं वैशशलाकामित्यर्थः । एतत्पूर्वोक्तं सर्वं वस्तु ‘अन्नउत्थिण्ण वा गारत्थिण्ण वा’ अन्ययूथिकेनाऽन्यतीर्थिकेन वा गृहस्थेन वा ‘परिघट्टावेइ’ परिघट्टयति परिघट्टनं निर्माणम् ततश्चाऽन्यद्वारा दण्डादि निर्माणयतीत्यर्थः । ‘संठवेइ’

संस्थापयति, तत्र-संस्थापनं-दण्डस्य मुखादीनां संपादनम् 'जमावेइ वा' यमयति वा संयमयति दण्डादिकं समीकारयति । 'अलमप्पणो करणयाए' अलमात्मनः करणतया पर्याप्तमात्मना स्वयं करणायालम् न स्वस्य कर्तुं सामर्थ्यमित्यर्थः । 'सुहुममवि नो कप्पइ' सूक्ष्मं-स्वल्पमव्यात्मनः कार्यमन्यद्वारा कारयितुं न कथमपि कल्पते । 'जाणमाणे सरमाणे अण्णमण्णस्स वियरइ' स्वात्मानं जानानः स्मरन् वा स्वसामर्थ्यं अन्याऽन्यस्य अन्यस्मै अन्यस्मै इत्यर्थः वितरति-ददाति । 'वियरंतं वा साइज्जइ' वितरन्तं वा-ददतं वाऽन्यं स्वदत्तेऽनुमोदते दण्डादीनां धर्षण-संस्थापन-संयमनादिकं कर्तुं परतीर्थकेभ्यो ददाति ददतं वाऽन्यमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागभवति । केवलं बाल-ग्लान-रोगि-वृद्धानां संचलनार्थं यष्ट्यादिर्गृहीतो भवति न तु सशक्तानां सर्वसाधूनामिति विवेकः ॥ सू० ४१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पायस्स एगं तुडियं तुडेइ तुडंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४२ ॥

छाया—यो भिक्षुः पात्रस्यैकं व्रुटितं स्थगयति-स्थगयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४२ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः श्रमणः 'पायस्स' पात्रस्य-तुम्बीपात्रस्य, दारुपात्रस्य, मृत्तिकापात्रस्य वा । 'एगं तुडियं' एकं व्रुटितम् त्रिगलं छिद्रमित्यर्थः उपलक्षणात् अखण्डपात्रस्योपरि शोभायर्थं पात्रस्य शोभा वर्द्धतामिति बुद्ध्या पात्रस्योपरि दीयमानं चिह्नविशेषम् । 'तुडेइ' स्थगयति आवृणुते व्रुटितं संयोजयतीत्यर्थः । 'तुडंतं वा साइज्जइ' स्थगयन्तं वा स्वदत्ते । यश्च भिक्षुस्तुम्बिकादित्रिविधपात्रेषु छिद्रमेकं निरुणद्धि, यद्वा-पात्रस्योपरि शोभातिशयसंपादनार्थं यत्र तत्र वा स्वस्तिकादिकं निर्माति-निर्मापयति वा, निर्मापयन्तं वाऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागभवति ॥ सू० ४२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पायस्स परं तिण्हं तुडियाणं तुडेइ तुडंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४३ ॥

छाया—यो भिक्षुः पात्रस्य परं त्रयाणां व्रुटितानां स्थगयति स्थगयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४३ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः श्रमणः 'पायस्स' पात्रस्य तुम्बिकादेः । 'परं तिण्हं तुडियाणं' परं त्रयाणां व्रुटितानाम् त्रिगलत्वं परं चतुर्थादिकम् 'तुडेइ' स्थगयति-आवृत्तं करोति-कारयति वा 'तुडंतं वा साइज्जइ'—स्थगयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते, त्रिगलत्वं

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १ सू० ४४-४७

पात्रस्याविधिसंघानातिरेकबन्धननिषेधः २१

दधिकं संयोजयति स प्रायश्चित्ती भवति । यः साधुस्तुम्बिकादिपात्रेषु—एकं—द्विकं वा कदाचित्—
त्रिकं शिगलं योजयितुं प्राप्ताधिकारः स यदि चतुर्थादिकं शिगलं स्वस्वजातीयं खण्डं योजयति
करोति, कारयति, कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते तदा प्रायश्चित्तभागभवति ॥ सू० ४३ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—उद्धं तुडियति या य, जोजेज्ज पायं जई ।

आणाणवत्थामिच्छत्तं, पावेई य विराहणं ॥

छाया—उद्धं तुडित्तिकाच्च, योजयेत्पात्रकं यतिः ।

आज्ञानवस्थामिथ्यात्वं प्राप्नोति च विराधनम् ॥

अवचूरिः—‘उद्धं तुडिय’ इत्यादि । यो यतिः श्रमणः स्फुटितपात्रादिकस्य शिगलत्रयात्
उद्धर्मधिकं शिगलेन पात्रकं तुम्ब्यादिपात्रं योजयेत्, चतुर्थादिकं शिगलं पात्रे स्थगयति—करोति, स
श्रमणः आज्ञाभङ्गदोषम्—अनवस्थादोषम्—मिथ्यात्वदोषम्—विराधनं च प्राप्नोति, अतः स्फुटितस्य
पात्रादिकस्य शिगलत्रयादधिकं न योजयेत्, इति ॥ सू० ४३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पायं अविहीए तुडइ तुडंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४४ ॥

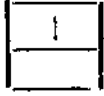
छाया—यो भिक्षुः पात्रमविधिना स्थगयति स्थगयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘पायं’ पात्रम् ‘अविहीए’
अविधिना विध्यतिक्रमेण, ‘तुडइ’ स्थगयति—युनक्ति ‘तुडंतं वा साइज्जइ’ स्थगयन्तं वा स्वदत्ते,
युनक्ति—योजयति—अनुमोदते वा स प्रायश्चित्तभागिति ॥ सू० ४४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पायं अविहीए बंधइ बंधंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४५ ॥

छाया—यो भिक्षुः पात्रमविधिना बध्नाति—बध्नन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः ‘पायं’ पात्रं तुम्बिकादिकम्
‘अविहीए’ अविधिना विध्यतिक्रमेण ‘बंधइ’ बध्नाति अविधिना बन्धनं करोति कार-
यति । ‘बंधंतं वा साइज्जइ’ बध्नन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्ती भवति । त्रिप्रकारके
ऽलावूप्रात्रादौ द्विप्रकारको बंधो भवति । तत्रैकोऽविधिबन्धो द्वितीयो विधिबन्धः । ‘तत्राऽविधि-
बंधोऽयम्—“तत्र स्वस्तिकबन्धो द्विप्रकारको भवति व्यतिकलितः । इतरौ वा व्यतिकलितौ समच-

तुरमौ च कोणेषु ॥१॥ व्यतिकलित एकतो द्विधातश्च, एकतोऽयम् द्विधातोऽम्

 प्रतीतस्तेनबन्धः, स चाऽयम् एते सर्वेऽप्यविधिवन्धाः । विधिवन्धस्तु मुद्रिकासंस्थित ५

नौबन्धसंस्थितश्च ६ । एतेषु बन्धेषु—अविधिमध्यादेकतरेणापि बन्धेन त्रयाणां पात्राणां मध्यात् एकमपि पात्रं बन्धयेत् स आज्ञाभङ्गादिकं दोषं प्राप्नोतीति ॥ सू० ४५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पायं एगेण बंधेण बंधइ, बंधंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः पात्रमेकेन बंधेन बध्नाति बध्नन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः, ‘पायं’ पात्रं तुम्बिकादिपात्रम् ‘एगेण बंधेण बंधइ’ एकेन बन्धेन बध्नाति । सामान्यतस्तावत्कथितम् यत् “अबन्धनं पात्रं तुम्बिकादिकं ग्रहीतव्यम्” पात्रस्यैकबन्धनमपि कुर्वतस्त एवाज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्तीति कथयितुमिदं सूत्रं प्रवृत्तम् । तच्चैवं प्रतिपादयति यत् कश्चिदेकबन्धनं पात्रे करोति स आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति, तथा ‘बंधंतं वा साइज्जइ’ बध्नन्तं वा एकेन बन्धेन पात्रादिकं बध्नन्तं स्वदत्तेऽनुमोदते यः सोऽपि प्रायश्चित्तभाग्भवतीति ॥ सू० ४६ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पायमेगेण बंधेण, बंधेज्जा भिक्खुओ जइ ।

विहिणाऽविहिणा वा से, आणाभंगाइ पावइ ॥

छाया—पात्रमेकेन बंधेन, बध्नीयान्भिक्षुको यदि ।

विधिनाऽविधिना वा स आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अचूर्णः—‘पायमेगेण’ इत्यादि । यः कश्चित् श्रमणः एकेन एकावृत्तेन बन्धेन विधिना मुद्रिकासंस्थानेन नौबन्धनसंस्थानेन वा, अविधिना स्वस्तिकादिबंधनेन वा, पात्रमलानूप्रभृतिकं बन्धयेत् पात्रस्य बन्धनं कुर्यात् यदि, एवं कुर्याणः स आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति तस्माद्विधिना वा अविधिना वा पात्रस्यैकावृत्तेन बन्धनेन बन्धनं न कुर्यादिति ॥ सू० ४६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पायं परं तिण्हं बंधाणं बंधइ, बंधंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः पात्रं परं त्रयाणां बंधानां बध्नाति बध्नन्तं वा स्वदत्ते । सू० ४७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुर्निर्धनः ‘पायं’ पात्रं तुम्बिकाप्रभृतिकम् । ‘परं तिण्हं बंधाणं बंधइ’ परं त्रयाणां बन्धानां बध्नाति त्रिरावृत्तबन्धनात्परं चतु-

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १ सू० ४८

पात्रस्यातिरेकबन्धनकालमर्यादा २३

थादिबन्धनेन बध्नाति—बन्धनं करोति कारयति 'बंधंतं वा साइज्जइ' बध्नन्तं—बन्धनं कुर्वाणं स्वदत्ते-
ऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग्यवति ॥ सू० ४७ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—बंधत्तिगाइरित्तेण, पायं बंधइ जो जई ।
विधिणाऽविधिणा वावि, से पावइ य दूषणं ॥

छाया—बन्धत्रिकातिरिक्तेन, पात्रं बध्नाति यो यतिः ।
विधिनाऽविधिना वाऽपि, स प्राप्नोति च दूषणम् ॥

अवचूरिः—'बंधत्तिगा' इत्यादि । यः कैवल्यप्रापकज्ञानदर्शनचारित्रार्थं यतमानो यतिः
बन्धत्रयातिरिक्तेन बन्धनत्रयादधिकेन चतुर्थबन्धनादिना पात्रमलावूप्रभृतिकम् विधिना मुद्रिकादि-
संस्थानेन, अविधिना स्वस्तिकादिसंस्थानेन बन्धनेन बध्नाति बन्धनं करोति कारयति, स दूषण-
माज्ञाभङ्गादिदोषजातं प्राप्नोति तस्मात् कथमपि विधिनाऽविधिना वा चतुर्थेन बन्धनेन यतिः
पात्रस्य बन्धनं न कुर्यादिति ॥ सू० ४७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अइरेगबंधणं पायं दिवड्ढाओ मासाओ परेण
धरइ धरंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४८ ॥

छाया—यो भिक्षुरतिरेकबन्धनं पात्रं द्व्यर्धात् मासात्परं धरति, धरन्तं वा
स्वदत्ते ॥ सू० ४८ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'अइरेगबंधणं पायं' अतिरेकं
त्रिबन्धनादधिकं बन्धनम्, तेन बद्धं पात्रम् 'दिवड्ढाओ मासाओ' द्व्यर्धात् मासात् एकं मासं
परिपूर्णं द्वितीयमासस्याधो भागः पंचदशदिनानि, तस्मात् द्व्यर्धमासात् 'परेण' परेण परतः यदि
द्व्यर्धमासादधिककालपर्यन्तं 'धरेइ' धरति धारयति । 'धरंतं वा साइज्जइ' धरन्तं वा स्वद-
त्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्ती भवति ॥ सू० ४८ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अवलक्खणबंधणओ, होइ पमाओ असंजमो तत्तो ।
तेण य आणाभंगो, पडई तत्तो य संसारे ॥

छाया—अपलक्षणबन्धनतो भवति प्रमादः असंयमस्तस्मात् ।
तेन च आह्लाभङ्गः, पतति तस्माच्च संसारे ॥

२४

निर्दोषसूत्रे

अवचूरिः—‘अलक्षणं’ इत्यादि । अपलक्षणं यद्वन्धनं तस्मात् प्रमादो भवति, तस्मात् प्रमादात् असंयमः, तेन च असंयमेन आज्ञाभङ्गः जिनाज्ञाविराधना, तस्माच्च आज्ञाभङ्गात् साधुः संसारे पतति तस्य पुनः पुनः संसारपातो भवति । तस्मादविधिवन्धनस्य सार्धमासात्परतो धर्ता—धारयिता, धारयतोऽनुमोदयिता च प्रायश्चित्तभाग् भवतीति विमर्शः ॥ सू० ४८ ॥

एकबन्धनबद्धपात्रधारणे भिक्षुः कं कं दोषं प्राप्नोतीत्याह भाष्यकारः—

भाष्यम्—आणाभंगादयं दोषं, मिच्छत्तं च विराहणं ।

पावइ जम्हा य तम्हा, भिक्खु णेव धरेज्ज तं ॥

छाया—आज्ञाभङ्गादिकं दोषं, मिथ्यात्वं च विराधनम् ।

प्राप्नोति यस्माच्च तस्माद्, भिक्षुर्नैव धरेत् तम् ॥

अवचूरिः—‘आणाभंगादयं’ इत्यादि । यस्मात्कारणात् एक-द्विक-त्रिकातिरेकबन्धन-विशिष्टपात्रं धारयतस्तीर्थकाराणामाज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति, तथा अनवस्था, एकेन यदि धारितं तदाऽन्योऽपि तद्वारयिष्यति, तदन्योऽपि धारयिष्यति, एवं तदन्योऽपि, इत्थं क्रमेणाऽनवस्था-दोषः समापतति । तेन मिथ्यात्वमपि प्राप्नोति, तीर्थकाराणामाज्ञाभङ्गे मिथ्यात्वप्राप्तेः । तथा विराधनम् आत्मविराधनं संयमविराधनं च प्राप्नोति । तस्मात्कारणात् साधुरेकबन्धनाविधिवन्धनातिरेकबन्धनविशिष्टं पात्रं न धारयेदिति सिद्धान्तः ॥ सू० ४८ ॥

अथ भाष्यकारोऽलक्षणपात्राणि प्रदर्शयति—‘हुण्डं’ इत्यादि ।

भाष्यम्—हुण्डं १ शबलं २ वाताधिद्धं ३ दुष्पुतं ४ च कीलसंस्थानं ५ ।

पउत्थपलं ६ च सवर्णं ७ अलक्षणं दग्धं ८ दुर्वर्णं ९ ॥

छाया—हुण्डं १ शबलं २ वाताधिद्धं ३ दुष्पुतं ४ च कीलसंस्थानम् ५ ।

पमोत्पलं ६ च सवर्णं ७, अलक्षणं दग्धं ८ दुर्वर्णम् ९ ।

अवचूरिः—‘हुण्डं’ यत् पात्रं समचतुरस्रं न भवति तत् हुण्डम् अलक्षणम् १, शबलं तत् यस्य कृष्णादिरूपाणि, विचित्ररूपोपपन्नम् इत्यर्थः २ वाताधिद्धं नाम—वातेन आबिद्धं क्षिप्तम् उपचारात् स्फुटितमित्यर्थः ३, दुष्पुतं नाम—दुष्टाधोभागं यत् स्थापितमूर्ध्वमेव तिष्ठति—चालितं सत् पुनः प्रत्यावर्तते तत् तादृशं दुष्पुतम् ४ इति । कीलसंस्थानम्—यत् स्थापयत् सन्न तिष्ठति तत्कीलसंस्थानम् ५, पमोत्पलम्—यस्य पात्रस्याऽधोनाभिः पद्माकृतिः, उत्पलाकृतिः नोलाभा वा तत्पमोत्पलम् ६, सवर्णम् कण्टकादिक्षतक्षतं यत्पात्रं तत् ७, तथा—दग्धम्—अग्निना प्रज्वलितम् ८, दुर्वर्णम्—पञ्चवर्णोपेतमनिष्टवर्णं वा ९ । अथवा—प्रवालाङ्कुरसदृशं—

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १ सू० ४९-५०

धस्त्रसन्धानप्रकरणम् २५

सुवर्णम् अन्यदुर्वर्णम्—अनिष्टमित्यर्थः । एतल्लक्षणयुक्तं पात्रमलक्षणं कथ्यते इति । तत्र कस्मिन् अलक्षणे सति तद्वारयितुः किमाकारको दोष आपद्येत ? तत्रोच्यते—हुंडनामकेऽलक्षणे चारित्र-
भेदः १, शबलनामकेऽलक्षणे चित्तविभ्रमः २, वाताविद्धनामकेऽलक्षणे साधोस्मादो भवति ३, दुष्पुत-कीलसंस्थाननामकेऽलक्षणके गणे—चारित्रे च स्थानं न लभते ४।५। पद्मोत्पलनामकाल-
क्षणे—अकुशलं शरीरपीडा भवति ६, सवर्णापलक्षणे उपकरणस्य ज्ञान-दर्शन—चारित्रस्य च विरा-
धना भवति ७, दग्धे अन्तर्बहिर्वा मरणं भवति ८ । दुर्वर्णनामकाऽलक्षणविशिष्टपात्रधारणे ज्ञानस्यागमो न भवति ९, तस्मात्—अलक्षणयुक्तं पात्रं न धारयेत् । कीदृशं पात्रं केन वा क्रमेण कियन्तं वा कालं मार्गयितव्यम् ? तत्रोच्यते—प्रथमं तावत् चतुरो मासान् पर्यन्तं यथाकृतं नाम पात्रं केवलकाष्ठनिर्मितं, पूर्वकृतमुखं वाऽलाबूपात्रं मार्गयितव्यं किन्तु न परिकर्मितमिति । यदि चतुर्मासं यावदन्वेषणे कृतेऽपि तादृशं यथाकृतं पात्रं न लब्धं भवति, तदा—तदनन्तरं मासद्वयं यावत् अल्पपरिकर्मितमेव पात्रं मार्गयितव्यम् । यद्येतावता कालेनाऽपि तादृशमल्पपरिकर्मितं पात्रं लब्धं न भवेत्, तदा—द्वयर्धमासं यावत् बहुपरिकर्मितमपि पात्रं मार्गयेत्, यस्मात्—तदनन्तरं वर्षाकालः प्राप्तो भवति, वर्षाकाले च परिकर्म न भवति । यदि यादृशमागमे कथितं सलक्षणं पात्रम् तादृशं पात्रं न लभेत, तदा तावद् यदेव प्राप्तं तदेव पात्रमनुर्कषयितव्यमिति संक्षेपः ॥ सू० ४८॥

इतः पूर्वसूत्रेषु—एक-द्विकादिधिगलं बन्धनं वा दर्शितम्, अधुना—प्रकृतसूत्रे वल्ले धिगल्योजनाप्रकारमाह—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

**सूत्रम्—जे भिक्खू वत्थस्स एगं पडियाणियं देइ, देयंतं वा साइ-
ज्जइ ॥ सू० ४९॥**

छाया—यो भिक्षुर्वस्त्रस्य एकं प्रत्यनीकं ददाति ददंतं वा स्वदते ॥ सू० ४९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘वत्थस्स’ वल्लस्य, तत्र—
वासयति—आच्छादयति रक्षति शीतोष्णादिभ्यः शरीरमिति वल्लम्—प्रावरणक-चोलपट्टादिकम्,
तस्य वल्लस्य, ‘एगं पडियाणियं’ एकं प्रत्यनीकम् अन्यजातीयवल्लसंभवं धिगल्लकम्
कारणं विना तज्जातीयमेकं धिगल्लम्—अन्यजातीयवल्लस्य वा धिगल्लं ददाति, दापयति ‘देयंतं
वा साइज्जइ’ ददंतं वा स्वदतेऽनुमोदते, स आज्ञाभङ्गादिकमात्मविराधनं संयमविराधनं च
प्राप्नोति, अतः प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ४९॥

संप्रति सूत्रप्रतिपादितं वल्लं कतिप्रकारकं भवतीति जिज्ञासायामाह भाष्यकारः—‘वत्थं
पंचविहं’ इत्यादि ।

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १ सू० ५१-५६

वस्त्रस्य सीवनफलिकाग्रन्थनप्रकरणम् २७

अथास्य प्रकृतसूत्रस्य पञ्चाशता सूत्रेण सह कः संबन्धः ? इति चेत् अत्रोच्यते—पूर्वपूर्वतर-
सूत्रेषु थिगलसंयोजनं कथितम् । तत् थिगलं सीवनमन्तरेण न संभवति इति थिगलसीवनं स्मार-
यति, तत्सीवनं केन विधिना भवतीति सीवनविधिप्रदर्शनार्थमेतत्सूत्रमाह—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू अविहीए वत्थं सिव्वइ सिव्वंतं वा साइज्जइ । ५१।

छाया—यो भिक्षुरविधिना वस्त्रं सीव्यति सीव्यन्तं वा स्वदते ॥ सू० ५१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः, ‘अविहीए’ अविधिना-विधिमुल्लङ्घ्य, ‘वत्थंसिव्वइ’ वस्त्रं
प्रावरणचोलपट्टादिकं सीव्यति सीवनं करोति, कारयति ‘सिव्वंतं वा साइज्जइ’ सीव्यन्तं
वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति । अयं भावः—यथा गृहस्थः शोभार्थं वस्त्रादौ
जालिकां करोति तथा यदि साधुः कुर्यात्, यद्वा कुर्वन्तमनुमोदयेत् तदा तादृशवस्त्रस्य
प्रतिलेखनादिकं कर्तुं न शक्यति, अतोऽविधिपूर्वकं तत् सीवनम्—इति, तथाकरणे कर्तुः कार-
यितुः कुर्वन्तमनुमोदयितुर्भवत्येव प्रायश्चित्तम् ।

अयं भावः—सीवनं पञ्चप्रकारकम्—गगरकसीवनम् १ दण्डिसीवनम् २ जालिकासीवनम् ३
एकसरासीवनम् ४ दुष्कीलकसीवनम् च ५ भवति । तत्र—गगरसीवनं दण्डिसीवनं च यथा
गृहस्थानां ‘कुर्ता-कोट, कोत्थल-कोथला-कोथली’ इत्यादिभाषाप्रसिद्धानां सीवनम् १-२, जालिका-
सीवनं प्रसिद्धं वस्त्रेषु जालिकादिकरणेन विच्छित्तिसम्पादनम् ३ । एकसरासीवनं लोकप्रसिद्धं ‘कसीदा’
‘भरत’ इत्यादिनाम्ना ४ । दुष्कीलकसीवनं यथा तथा सीव्यते, यथा-उभयतो वस्त्रस्य कोलकमिव
डोरकं भवति ५ । एतत्सर्वं सीवनमविधिरूपम्, यत् एतेषु प्रत्युपेक्षणादिकं सम्यक् न संभवति
अतो नैतत्कर्तव्यम् । विधिसीवनं मोसूत्रिकाकारसीवनं त्वसमयप्रसिद्धमिति दिक् ॥ सू० ५० ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू वत्थस्स एगं फलियं गंठियं करेइ करेत्तं वा
साइज्जइ ॥ सू० ५२ ॥**

छाया—यो भिक्षुर्वस्त्रस्यैकां फलिकां ग्रथितां करोति कुर्वन्तं वा स्वदते ॥ सू० ५२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘वत्थस्स’ वस्त्रस्य, ‘एगं
फलियं गंठियं करेइ’ एकां फलिकां—वृत्तान्तस्थिततन्तुजालरूपां ग्रथितां करोति वृत्तान्तस्थित-
तन्तुजालं फलिकारूपेण ग्रथ्णातीत्यर्थः, ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्राय-
श्चित्तभाग् भवति । शेषं प्राग्बत् ॥ सू० ५२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वत्थस्स परं तिण्हं फलियगंठियाणं करेइ करंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५३ ॥

छाया—यो भिक्षुर्वस्त्रस्य परं त्रयाणां फलिकाग्रन्थिकानां करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘वत्थस्स’ वस्त्रस्य—प्रावरण-वस्त्रादेः, ‘परं तिण्हं’ परं त्रयाणाम् ‘फलियगंठियाणं’ फलिकाग्रन्थिकानां ‘करेइ’ करोति स्वयं संपादयति, कारयति ‘करंतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागिति प्राग्वत् । अतः फलिकात्रयादधिकं फलिकाग्रन्थनं न विधेयम् ॥ सू० ५३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वत्थस्स एगं विफलियं गंठियं देइ देयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५४ ॥

छाया—यो भिक्षुः वस्त्रस्यैकां विफलिकां ग्रन्थिकां ददाति दत्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘वत्थस्स’ वस्त्रस्य ‘एगं विफलियं गंठियं’ एकां विफलिकाम्—फलिकारहितां ग्रन्थिकां ‘देइ’ ददाति—वस्त्रान्तभागेन सह ग्रन्थिकां युनक्ति दापयति, योजयति अन्यद्वारा, ‘देयंतं वा साइज्जइ’ ददतं वा स्वदत्तेऽनुमोदते तस्याज्ञाभङ्गाऽनवस्थामिध्यात्वसंयमविराधनादयो दोषा भवन्तीति सुगमम् ॥ सू० ५४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वत्थस्स परं तिण्हं विफलियगंठियाणं देइ देयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५५ ॥

छाया—यो भिक्षुर्वस्त्रस्य परं त्रयाणां विफलिकग्रन्थिकानां ददाति दत्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘वत्थस्स’ वस्त्रस्य ‘परं तिण्हं’ परं त्रयाणाम्—त्रयाणां परमधिकम् ‘विफलियगंठियाणं देइ’ विफलिकग्रन्थिकानां ददाति दापयति, ‘देयंतं वा साइज्जइ’ ददतं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स आज्ञाभङ्गदोषात्प्रायश्चित्तभागिति सरलोऽर्थः ॥ सू० ५५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वत्थं अविहीए गंठइ गंठंतं वा साइज्जइ ॥ ५६ ॥

छाया—यो भिक्षुर्वस्त्रमविधिना ग्रन्थनाति ग्रन्थन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘वत्थं’ वस्त्रं—चोलपट्टादिकम् ‘अविहीए’ अविधिना—विधिमुल्लङ्घ्य ‘गंठइ’ ग्रन्थनाति अविधिपूर्वकं ग्रन्थि ददाति—दापयति,

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १ सू० ५७-६०

वस्त्रगृहधूमपूतिकर्मप्रकरणम् २९

‘गंठेत् वा साइज्जइ’ ग्रन्थन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिदोषात्प्राग्वत् प्रायश्चित्त-
भागभवति ॥ सू० ५६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वत्थं अतज्जाएणं गंठेइ गंठेत् वा साइज्जइ ॥ ५७ ॥

छाया—यो भिक्षुर्वस्त्रमतज्जातेन ग्रन्थान्ति ग्रन्थन्तं वा स्वदते ॥ सू० ५७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘वत्थं’ वत्तं चोत्पत्तादिकम्, स्फाटितं संघातुम् ‘अतज्जाएणं’ अतज्जातेन, जातिमतिक्रम्य यद् भवति तद् अतज्जातम् अन्य-
जातीयम् तेन विभिन्नजातिकेन दवरकेण ‘गंठेइ’ ग्रन्थान्ति—सीवनादिकं करोति, कारयति ‘गंठेत्
वा साइज्जइ’ ग्रन्थन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नुवन् प्रायश्चित्त-
भागिति पूर्ववत् ॥ सू० ५७ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू अइरेगगहियं वत्थं परं दिवड्ढाओ मासाओ
धरेइ धरेत् वा साइज्जइ ॥ सू० ५८ ॥**

छाया—यो भिक्षुः अतिरेकगृहीतं वस्त्रं परं द्व्यर्धमात् मासात् धरति धरन्तं
वा स्वदते ॥ सू० ५८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अइरेगगहियं वत्थं’
अतिरेकगृहीतं वस्त्रम् श्रमणानां यादृशी वस्त्रग्रहणव्यवस्था, यादृशी वा संख्या, ततोऽधिकवस्त्रस्य
कोऽपि ग्रहणं करोति । प्रमाणव्यवस्थातोऽधिकं यद् गृहीतं वस्त्रं तत् यदि ‘परं दिवड्ढाओ मासाओ
धरेइ’ परमधिकं द्व्यर्धमासात्—अर्धाधिकैकमासात्, सार्धैकमासात् परमधिकं कालमपि धरति,
स्वसमीपे स्थापयति ‘धरेत् वा साइज्जइ’ धरन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिदोष-
घारी प्रायश्चित्तभागभवति ॥ सू० ५८ ॥

अत्राह भाष्यकारः—‘अवलक्खणाई०’ इत्यादि ।

भाष्यम्—अवलक्खणाइजुत्तं—कुम—तिग—अइरेग—गंठियं वत्थं, ।

धरइ य दिवड्ढमासा, अहियं जो दोसभाई सो ॥

छाया—अपलक्षणावियुक्तं—द्विक—त्रिकाऽतिरेकप्रथितं वस्त्रम् ।

धरति च द्व्यर्धमासाद् अधिकं स दोषभागी सः ॥

अवचूरिः—यो भिक्षुः अपलक्षणादियुक्तम्—त्रिकोणावलक्षणयुक्तम् । आदिशब्दात्तथाविधा-
न्यापलक्षणयुक्तं वा यथा एकप्रस्थियुक्तं, प्रस्थद्वययुक्तं, प्रस्थत्रययुक्तं तदधिकप्रस्थियुक्तं वा, यत्समा-

३०

निशिथसूत्रे

नाऽसमानजातीयकं चोलपट्टादिकं वस्त्रं सार्धमासादधिकं सार्धैकमासादधिककालपर्यन्तं धरति—धारयति, यद्वा—धरन्तमनुमोदते स श्रमणः तीर्थकृतामाज्ञाभङ्गादिदोषभागी भवतीति । तथा—अनवस्थादोषम्—आत्मसंयमविराधनादोषं च प्राप्नोति, अतः सलक्षणादिवस्त्रस्य मार्गणं कर्त्तव्यम् ।

तत्राऽपलक्षणोपधेधारणे—यस्मात्—ज्ञानदर्शनचारित्र्याणां विनाशो भवति, तस्मात्—अलक्षणयुतं वस्त्रं न धारयितव्यम्, किन्तु—सविधिवस्त्रस्य मार्गणा कर्त्तव्या । तत्र यथाकृतवस्त्रग्रहणे मासचतुष्टयं यावत्—अन्वेषणं कर्त्तव्यम् १, अन्यपरिकर्मितग्रहणे मासद्वयं यावत् मार्गणं कर्त्तव्यम्—२, ततः परं सार्धमासपर्यन्तं सपरिकर्मितं वस्त्रं मार्गयेत् ३, एवंप्रकारेण कृतेऽपि मार्गणे सलक्षणादिकमन्यदोषरहितं वस्त्रं यदि न मिलेत्, तदा तावत्पर्यन्तं मार्गणं कर्त्तव्यम् यावत्पर्यन्तमन्यत्सलक्षणं सर्वदोषरहितं वस्त्रं न मिलेत् ॥ सू० ५८॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू गिहधूमं अण्णउत्थिण्ण वा गारत्थिण्ण वा परि-
साडावेइ परिसाडावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५९ ॥**

छाया—यो भिक्षुः गृहधूमं अन्ययूथिकेन वा, गृहस्थेन वा परिशाटयति परि-
शाटयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विभुः ‘गिहधूमं’ गृहधूमम् गृहं वसतिर्यत्र साधवस्तिष्ठन्ति, तस्मिन् गृहे वसतो धूमं रोगाद्युपशमकगुग्गुलादिज्वालनाज्जायमानम् ‘अण्णउत्थिण्ण वा’ अन्ययूथिकेन वा परतीर्थिकेन वा, ‘गारत्थिण्ण वा’ गृहस्थेन वा—येन केनचित् वा ‘परिसाडावेइ’ परिशाटयति—गृहादिकं पिपाय तदन्तर्धूमं निरुप्य प्रसारयति, सर्वतो विस्तारयति ‘परिसाडावेतं वा साइज्जइ’ परिशाटयन्तं—इतस्ततो धूपयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्राग्बत् प्रायश्चित्तभागभवति ॥ सू० ५९॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू पूइकम्मं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ, तं सेवमाणे
आवज्जइ मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० ६० ॥**

॥ णिसीहज्झयणे पढमो उदेसो समत्तो ॥१॥

छाया—यो भिक्षुः पूतिकर्म भुङ्क्ते भुञ्जन्तं वा स्वदत्ते, तं सेवमान आपद्यते मासिकं परिहारस्थानमनुद्घातिकम् ॥ सू० ६० ॥

॥ निशीथाध्ययने प्रथम उद्देशः समाप्तः ॥१॥

चूर्णभाष्यावरिः ३० १ सू० ६०

पूतिकर्मभाष्यम्—उद्देशसमाप्तिश्च ३१

चूर्णी—‘जे भिक्खु’ इत्यादि । ‘जे भिक्खु’ यो भिक्षुः ‘पूइकम्मं भुंजइ’ पूतिकर्म भुङ्क्ते, तत्र—विवर्णं विनष्टं कुथितमन्नजातं पूतिकं कथ्यते, स्वसमये पुनर्विशुद्धमप्याहारादिक-
माधाकर्मिकादिकणमात्रेण मिश्रितं तत्पूतिकमिति कथ्यते, एतादृशमाहारं भुङ्क्ते ‘भुंजंतं वा साइज्जइ’ भुञ्जन्तं पूतिकाद्याहारस्योपभोगं कुर्वन्तं स्वदत्तेऽनुमोदते । ‘तं सेवमाणे आवज्जइ’ तत्—हस्तकर्मादारभ्य पूतिकर्मान्तमविधिमार्गं सेवमान आपद्यते—प्राप्नोति ‘मासियं परिहार-
द्वाणं अणुग्याइयं’ मासिकं परिहारस्थानमनुदधातिकम् । अनुदधातिकं मासिकं प्रायश्चित्तं भवतीति सर्वत्र विज्ञेयम् ॥ सू० ६०॥

हस्तकर्मादारभ्य पूतिकर्मान्ताऽविधिमार्गस्य परिसेवनं कुर्वतः श्रमणादेः प्रायश्चित्तम्, तत्र किमिदं पूतिकर्म ? कतिविधं च ? तत्राह भाष्यकारः—‘पूइकम्मं’ इत्यादि ।

भाष्यम्—पूइकम्मं दुहा वुत्तं, दव्वे भावे य धीमया ।

दव्वे सुन्दरदिट्ठंतो, भावे सुहुमं च बायरं ॥

छाया—पूतिकर्म द्विधा प्रोक्तं द्रव्ये भावे च धीमता ।

द्रव्ये सुन्दरदृष्टान्तो भावे सूक्ष्मे च बायरम् ॥

अवचूरिः—तत्र—‘पूति’ इति कुथितमिति कथ्यते, कर्म—इत्याधाकर्मिकमिति । तच्चा-
ऽऽधाकर्मिकं—साध्वर्थं षट्कायोपमर्दनपूर्वकं निर्मितमाहारादिकम् । आधाकर्मिकस्य निषिद्धत्वात्
यद्यपि शुद्ध आहारः तत्राऽऽधाकर्मादिदोषयुक्ताहारस्य सिक्त्यमपि—कणमपि यदि मिलति तदाऽसौ
पूतिकर्माहार इत्युच्यते, तदाहारकरणे प्रायश्चित्तम् । तद् द्विप्रकारकं भवति, तदेव दर्शयति
भाष्यकारः—‘पूइकम्मं’ इत्यादिना ।

विदितशास्त्रद्वयैः पूर्वाचार्यैः पूतिकर्म द्विधा—द्विप्रकारकं कथितम्, तद्यथा—द्रव्ये भावे च,
तत्र द्रव्ये सुन्दरदृष्टान्तो निदर्शनम् । तथाहि—

अस्ति कश्चिद्गाथापतिः, तेन गृहकार्यकरणाय सुन्दरो नामकः सेवकः स्वगृहे स्थापितः ।
एकदा कदाचिन्काचित् पुण्यतिथिः प्राप्ता । तदवसरे गाथापतिना प्राङ्गणोपलेपनाय सुन्दरः
सेवको नियोजितः । स च सुन्दरो गोमयमानीतवान् परन्तु गोमयेन साकं पुरीषमपि—आनीय
प्राङ्गणस्थोपलेपनादिकं कृतवान् । यदा तु गाथापतिः समागतः तदा दुरभिगन्धयुक्तद्रव्येण लिप्तं
प्राङ्गणमिति मत्वा भ्रूयं भस्मितवान् । तथा च—यथा दृष्टान्तेऽपवित्रदुर्गन्धिमनुष्यपुरीषेण संसृष्टं
गोमयमपि दुर्गन्धकारणम् । एवमेव—दार्ष्टान्तिकेऽशुद्धाहारसंसृष्टः शुद्धहारोऽपि दोषाय एवेति ।

भावपूतिकं च द्विप्रकारकं भवति सूक्ष्मं—बादरं च । तत्र—इन्धनं दारुकम्, तस्य धूमः—
इन्धनधूमः, स चाऽऽधार्मिके भोजने रक्ष्यमाने लोकानां प्राणप्रदेशं स्पृशति तेन छिक्का जायते,
ततः सर्वं पूतिकं भवति । गन्धपुद्गलैर्वा छिक्का भवति ततः सर्वं पूतिकं भवति । अथवा—
धूमगन्धवर्जितैः सूक्ष्मावयवैश्छिक्का, ततः सर्वं पूतिकं भवतीत्येतत् सूक्ष्मं पूतिकम् ।

बादरं त्रिप्रकारं भवति आहारे, उपधौ, शय्यायां च । तत्राहारपूतिकं चतुर्विधम् अश-
नादिभेदात् । आधार्मिकाद्याहारकणेनापि संस्पृष्टमाहारजातमाहारपूतिकम् १। उपधिपूतिकं
द्विप्रकारकम्—वस्त्रे पात्रे च । तत्र—वस्त्रं जांगिकादिपञ्चप्रकारकभेदात् पञ्चविधम् । पात्रम्—अलावू-
दारु-मृत्तिकाभेदात् त्रिविधं ग्राह्यम् । धातुनिर्मितं सम्प्रतिकालप्रसिद्धं सेलोलाइटादिनिर्मितं सर्व-
मग्राह्यम् । ततश्च पात्रपूतिकमपि त्रिविधम् । तत्र वस्त्रे—आधार्मिककृतेन सूत्रेण सीव्यति, थिगलं वा
ददाति । पात्रेऽपि—आधार्मिककृतेन सूत्रेण सीव्यति—संयोजयति थिगलं वा ददाति । वसतिपूति-
कम्—शुद्धवसतौ आधार्मिकवंशकाष्ठप्रस्तरादिसंमेलनम् । यथा—वसतिनिर्माणे षट् काष्ठादीनि
प्राशुकानि सप्तमं किमपि वास्तुद्रव्यं चाऽऽधार्मिकं संयोजितं भवेत्तद् वसतिपूतिकं कथ्यते ।
विशेषतो यथाशार्खं ज्ञातव्यम् ॥ सू० ६०॥

इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्गुरु—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक—
प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहूचरणपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-
“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैन-
धर्म-दिवाकर—पूज्यश्री—घासीलालव्रति—विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”
चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायां प्रथम उद्देशकः समाप्तः ॥१॥

॥ द्वितीयोद्देशकः ॥

कथितः प्रथमोद्देशकः, इदानीमवसरप्राप्तो द्वितीयोद्देशकः प्रारभ्यते, अस्य प्रथमोद्देश-
केन सह कः सम्बन्धः ? इत्यत्राह भाष्यकारः—

भाष्य—पदमे गुरुमासं च, प्रायश्चित्तं पकित्तियं ।

वीए उ लघुमासं च, प्रायश्चित्तं कइस्सए ॥

छाया—गुरुमासिकं च प्रथमे, प्रायश्चित्तं प्रकीर्तितम् ।

द्वितीये तु लघुमासं च प्रायश्चित्तं कथयिष्यते ॥

अवचूरिः—‘पदमे’ इत्यादि । तत्र प्रथमे—प्रथमोद्देशके हस्तकर्माधारस्य पूतिकर्माधार-
पर्यन्तेषु दोषेषु ‘गुरुमासं’ गुरुमासिकं प्रायश्चित्तं कथितम् । द्वितीये—द्वितीयोद्देशके तु ‘लघु-
मासं’ लघुमासिकं प्रायश्चित्तं कथयिष्यते । यद्वा—गुरु—इति पदं सापेक्षम् तच्च—लघुकम-
पेक्षतेऽतोऽत्रोद्देशके लघुप्रायश्चित्तं कथयिष्यते । अयमेव संबंधः पूर्वापरोद्देशकीयसूत्राणाम् ।
अथवा—प्रथमोद्देशकचरमसूत्रस्थभाष्ये उपकरणपूतिकं कथितम्, इह च द्वितीयोद्देशकस्य प्रथमसूत्रे
तदेवोपकरणं किम् ? इति कथयिष्यते, अयमेव संबंधः पूर्वापरसूत्रयोः । अथवा—प्रथमोद्देशक-
स्यादिसूत्रे हस्तकर्मादिव्यवहारो निषिद्धः, अत्रापि दारुदण्डक-पादप्रोञ्जनकरणं हस्तव्यवहार
एवेति तन्निषेधः कथयिष्यते, अयमेव संबंधः पूर्वापरसूत्रयोर्भवति । अनेन संबन्धेनायातस्य
द्वितीयोद्देशकीयप्रथमसूत्रस्य व्याख्यानं प्रस्तूयते—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुंछणयं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ?

छाया—यो भिक्षुर्दारुदंडकं पादप्रोञ्जनकं करोति कुर्वन्तं वा स्वइते ॥ सू० १॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित्—निरवधमिक्षणशीलो भिक्षुः,
अष्टविषकर्मणां क्षपणाय सर्वदा यतनावान् वा भिक्षुः ‘दारुदंडयं पायपुंछणयं करेइ’ दारुदण्डकं
पादप्रोञ्जनकं करोति, तत्र दारु—काष्ठम्, तन्मयो दंडो यस्य तदारुदण्डकम्—तादृशं काष्ठद्रव्यमाश्रयुक्तं
निषद्यामिषवस्त्रवर्जितम्, एवंभूतं पादप्रोञ्जनकम्, अत्र ‘पादप्रोञ्जन’—शब्देन रजोहरणं
गृह्यते, एवंरूपं निषद्यावस्त्रविवर्जितं रजोहरणं करोति कारयति ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं
वा स्वदत्तै—अनुमोदते तस्य मासलघुकं प्रायश्चित्तं भवति, अतो रजोहरणदण्डं वस्त्रविवर्जितं
स्वयं न कुर्यान्न वा कारयेत् तथा—कुर्वन्तमन्यं वा नाऽनुमोदेत, इति ॥ सू० १ ॥

भाष्यम्—दुविहं रयहरणं, उण्णियं च तहैयरं ।

उत्सग्गे पढमं गेज्झं, अपवाए य अण्णयं ॥

छाया—द्विविधं रजोहरणं, और्णिकं च तथेतरत् ।

उत्सर्गे प्रथमं ग्राह्यं, अपवादे च अन्यत् ॥

अवचूरिः—‘दुविहं’ इत्यादि । रजोहरणं द्विविधम्—और्णिकं तथा इतरत्—तद्विन्नं च । तत्रोत्सर्गमार्गे और्णिकं ग्रहीतव्यम् । अपवादे—ऊर्णमयस्याऽलाभे तु—अन्यत् भाङ्गिकादिकमपि रजोहरणं ग्रहीतव्यम् । रजोहरणं पञ्चविधं भवति—जाङ्गमिकं १, भाङ्गिकं २, शाणकं ३, पोतकं ४, तिरीटपट्टकम् ५ । तत्र जाङ्गमिकं—जङ्गमप्राणिकेशविनिर्मितं, यथा और्णिकम् औष्ठिकमित्यादि १ । भाङ्गिकं ‘पाट’ इति लोकप्रसिद्धं यस्य तन्तुभिः कोत्थलकं निर्मायते तन्निर्मितम् २ । शाणकं शणसूत्र-निर्मितम् ३ । पोतकम्—पोतो वस्त्रं, तन्निर्मितं कार्पाससूत्रनिर्मितमित्यर्थः ४, तिरीटपट्टकम्—तिरीट इति वृक्षविशेषः, तस्य त्वचाविनिर्मिततन्तुसम्पादितम् ५ । पुनरपि रजोहरणं त्रिविधम्—और्णिकम् १, आपवादिकम् २, तदुभयात्मकम् ३ । तत्र और्णिकं सर्वात्मना और्णिकम्, आपवादिकम्—भाङ्गिकादिकं चतुर्भेदकम् । तदुभयात्मकम्—ऊर्णादिमिश्रितम् । एषां मध्यात्पूर्वपूर्वाभावे परात्परं रजोहरणं ग्राह्यम् । प्रतिमाधारी श्रावकस्तु निषद्या—रजोहरणोपरिवेष्टनको वस्त्रविशेषः, तदहितदण्डिकायुक्तं रजोहरणं धारयति । साधुसाध्वीनां तु निषधारहितदण्डिकायुक्तं रजोहरणं कथमपि न कल्पते इति ।

तत्र—रजोहरणप्रमाणमाह—रजोहरणफण्डिकाया हस्तिनः पदन्यासस्य यावत् प्रमाणं भवेत् तावत्प्रमाणकं रजोहरणं कर्तव्यम् । दण्डिकाप्रमाणमाह—गमनसमये सुखपूर्वकं यथा प्रमार्जयितुं शक्यते तादृशप्रमाणा लम्बायमाना रजोहरणदण्डिका ग्राह्या । लघुदण्डिकया सम्यक् प्रमार्जनं न संभवति अत एव रजोहरणे लघुदण्डिका न धार्या । तथा—रजोहरणं परित्यज्य युगकाष्ठप्रमाण-भूमितो दूरं न गन्तव्यम् । अप्रमार्जितभूमौ गमने चासमाविस्थानदोषो भवतीति दशाश्रुतस्कन्धे भगवता प्रतिपादितमिति ॥ सू० १ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुंछणं गेण्हइ गेण्हंतं वा साइज्जइ २

छाया—यो भिक्षुर्दारुदण्डकं पादप्रोञ्छनं गृह्णाति गृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः ‘दारुदंडयं पायपुंछणं’ दारुदण्डकं पादप्रोञ्छनम् निषद्यापरिवेष्टनरहितदारुदण्डयुक्तं रजोहरणम् ‘गेण्हइ’ स्वयं गृह्णाति ‘गेण्हंतं वा साइज्जइ’ गृह्णन्तं वा स्वदत्ते, गृह्णाति ग्राहयति गृह्णन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागभवतीति ॥ सू० २ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुंछणं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ । ३।

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० २ सू० ४-८

दारुदण्डकपादप्रोज्झनप्रकरणम् ३५

छाया—यो भिक्षुर्दारुदण्डकं पादप्रोज्झनं धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—‘धरेइ’ धरति धारणं करोति धरन्तं वाऽनुमोदते । अन्यत्सुगमम् ॥ सू० ३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुंछणं वियरइ वियरंतं वा साइज्जइ ४

छाया—यो भिक्षुर्दारुदण्डकं पादप्रोज्झनं वितरति वितरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—‘वियरइ’ वितरति तत्र-वितरणं अन्यस्मै दानम् । अन्यत्सुगमम् ॥ सू० ४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुंछणं परिभाणइ परिभाणंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५ ॥

छाया—यो भिक्षुर्दारुदण्डकं पादप्रोज्झनं परिभाजयति परिभाजयन्तं वा स्वदत्ते ।^(५)

चूर्णी—यो भिक्षुर्दारुदण्डकं पादप्रोज्झनं ‘परिभाणइ’ परिभाजयति—स्वार्थे णिच् विभजति, विभजनं—विभागकरणम् ‘परिभाणंतं वा’ परिभाजयन्तं वा विभजन्तं वाऽनुमोदते स प्रायश्चित्त-भाग् भवति ॥ सू० ५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुंछणं परिभुंजइ परिभुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६ ॥

छाया—यो भिक्षुर्दारुदण्डकं पादप्रोज्झनं परिभुङ्क्ते परिभुञ्जन्तं वा स्वदत्ते ॥ ६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुर्दारुदण्डकं पादप्रोज्झनं रजोहरणम् ‘परिभुंजइ’ परिभुङ्क्ते, तत्र—परिभोगः परिभुञ्जनम् तादृशरजोहरणेन प्रमार्जनादिकार्यसंपादनम् । तथा—‘परिभुंजंतं वा साइज्जइ’ परिभुञ्जन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवतीति ॥ सू० ६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुंछणं परं दिवद्धाआ मासाओ धरेइ धरेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७ ॥

छाया—यो भिक्षुर्दारुदण्डकं पादप्रोज्झनं परं द्व्यर्धात् मासात् धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘दारुदंडयं’ दारुदण्डकम् ‘पायपुंछणं’ पादप्रोज्झनम्—वस्त्रवेष्टनरहितदारुदण्डयुक्तरजोहरणम् कदाचित्—ब्रह्माभावात् आगादभयात्, अग्निदाहात्, राजप्रद्वेषाद्, अशिवादिकारणात्, तादृशोन्मादादिदोषग्रस्तशिष्योपसर्गाद्वा, इत्यादिकारणवशाद् यदि धारयेत् तदापि तत् सार्द्धमासपर्यन्तं धारयेत् । ततः ‘परं दिव-

६६

निशोधस्व

‘इडाओ मांसाओ’ द्वयधर्मासात् परमधिकं यदि धारणं करोति धरन्तं वा स्वदते स प्रायः धिर्लभाम् भवति । उत्सर्गतो व्याघातितं रजोहरणं यः सार्द्धमासादधिककालपर्यन्तं धारयति, यदा-धरन्तमनुमोदते स आज्ञामह्लादोष-मनवत्त्वादोषं मिथ्यात्वदोषमात्मविराधनं संयमविराधनं च प्राप्नोति ॥ सू० ७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुच्छं विसुयावेइ विसुयावेतं व साइज्जइ ॥ सू० ८ ॥

छाया—यो भिक्षुर्दारुदण्डकं पादप्रोञ्छनं विशुष्कयति विशुष्कयन्तं वा स्वदते ।

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विक्षुः दारुदंडयं पायपुच्छं दारुदंडकं निषकारहितं पादप्रोञ्छनं-रजोहरणम् ‘विसुयावेइ’ विशुष्कयति आतपे ददाति ‘विसुयावेतं वा साइज्जइ’ विशुष्कयन्तं वा स्वदते-आतपे ददतं वाऽनुमोदते, तस्याज्ञामह्लादिका दोषा भवन्ति । ८।

सूत्रम्—जे भिक्खू अचित्तपइट्ठियं गंधं जिग्घइ जिग्घंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥

छाया—यो भिक्षुरचित्तप्रतिष्ठितं गंधं जिघ्रति जिघ्रन्तं वा स्वदते ॥ सू० ९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विक्षुः ‘अचित्तपइट्ठियं’ अचित्तप्रतिष्ठितम्, अचित्ते वस्तुनि चन्दनकाष्ठादौ यत्र तत्र वा प्रतिष्ठितं विद्यमानम् ‘गंधं’ गन्धम् सुगन्धम् ‘जिग्घइ’ जिघ्रति, गन्धो द्विविधः-संबद्धः असंबद्धो वा, संबद्धो गन्धः सः यो नासिका-संबन्धेन आग्रायते, असंबद्धो गन्धः स यो दूरतः समीपतो वा वायुद्वारा समागत आग्रायते, अथवा संबद्धो गन्धः स यश्चन्दनकाष्ठादौ स्थितः, असंबद्धः सः यः गन्धद्रव्यात्पृथक्कृतश्चन्दनादीनां तैलरूपो निर्यास(अतर)रूपो वा, तं द्विविधमपि गन्धं रागेण द्वेपेण वा जिघ्रति, ‘जिग्घंतं वा साइज्जइ’ जिघ्रन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते तस्याज्ञामह्लादिका दोषा भवन्ति ॥ सू० ९ ॥

भाष्यम्—अचित्ते दब्बजाए जं, गंधजायं पवत्तए ।

अग्राणं दुविहं तस्स, संबद्धं च तहेयरं ॥

दुविहंपि गंधजायं, जिग्घई रागओ जई ।

आणाभंगाए पावेइ, मिच्छत्तं पडिवज्जइ ॥

छाया—अचित्ते द्रव्यजाते यत्, गन्धजातं प्रवर्त्तते ।

आग्राणं द्विविधं तस्य, संबद्धं च तथेतरत् ।

द्विविधमपि गन्धजातं, जिघ्रति रागतो यतिः ।

आज्ञामह्लादि प्राप्नोति, मिथ्यात्वं प्रतिपद्यते ॥

शुण्णिमाष्यावचूरिः ३० २ सू० १-१०

गन्धाघ्राणपदमार्गादिनिरूपणम् ३७

अवचूरिः—‘अचित्ते’ इत्यादि । अचित्ते द्रव्यजाते शुष्कचन्दनकाष्ठादौ यत्र तत्र वाऽन्यत्र गन्धजातं यत्किञ्चित्प्रकारकं सुगन्धजातं प्रवर्त्तते, तस्य गन्धजातस्याऽऽघ्राणं द्विविधम्—द्विप्रकारकं भवति—संबद्धम्, तथा तदितरत् तद्विन्नम् असम्बद्धम् ।

अयं भावः—अचित्ते द्रव्ये वो गन्धस्तिष्ठति सोऽचित्द्रव्यप्रतिष्ठितो गंधो यथा शुष्कचन्दनकाष्ठादौ, अन्यत्र वा तैलादौ वर्त्तमानः, तस्य गन्धस्याऽऽघ्राणं द्विप्रकारकम् यथा—नासाग्र—संबद्धस्य नासाग्राऽसंबद्धस्य च, अथवा चन्दनकाष्ठादिस्थितस्य, ततः पृथक्कृतस्य तैलनिर्यासादिरूपस्य वा आघ्राणम् । तद् यथा—कश्चिन्नासापुटसंलग्नं कृत्वा जिघ्रति, कश्चिन्नासातो दूरेऽवस्थितं वायुद्वारा समागतं वा, अथवा संबद्धं चन्दनकाष्ठादिस्थितम्, असंबद्धं तत्पृथक्कृतं तैलनिर्यासादिरूपं वा यो यतिः—मुनिः जिघ्रति तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति । तथाहि—तीर्थकराज्ञां समुल्लङ्घयति, मिथ्यात्वं च प्राप्नोति तत्र संयमात्मविराधनासद्भावात् । तत्र संयमविराधनो-इत्थम्—नासिकानिःसृतसुगन्धनिःश्वासेन वायुकायगतजीवानां विराधनं भवति । आत्मविराधनं यथा—तस्मिन् गन्धे यदि विषं भवेत्, तदा तदाघ्राणे आत्मविराधनमपि संभवति । यथा—सुगन्धित-द्रव्यलोलुपाः समागताः सर्पादयो दंशनं कुर्युः । सचित्प्रतिष्ठितगन्धाऽऽघ्राणं तु प्रथमोद्देशे एकादशे सूत्रे निषिद्धमेव, इति ॥ सू० ९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पदमग्गं वा संकमं वा आलम्बणं वा सयमेव करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १० ॥

छाया—यो भिक्षुः पदमार्गं वा संकमं वा आलम्बनं वा स्वयमेव करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘पदमग्गं वा’ पदमार्गं—पदमार्गः—पादस्थापनार्थं भृत्तिकादि प्रक्षिप्य गमनागमनार्थं मार्गः क्रियते तम्, स सोषामिति कथ्यते । पदमार्गादिप्रयाणामपि पदानां विस्तरतोऽर्थे करिष्यति भाष्यकारः । ‘संकमं वा’ संकमं वा, संकमः कर्दमाद्युल्लङ्घनार्थं काष्ठेष्टिकादिस्थापनरूपस्तम् । ‘आलम्बणं वा’ आलम्बनं वा, आलम्बनम्—यदालम्ब्य कर्दमगर्त्तादिकमुल्लङ्घयते तत् मुञ्जशणादिनिर्मितरज्जुरूपं, तत् ‘सयमेव करेइ’ स्वयमेव करोति । अन्यतीर्थिकगृहस्थैः कारितपदमार्गादीनां निषेधः प्रथमोद्देशे गतः, अतोऽत्र ‘स्वयमेव’ इति प्रोक्तम्, एवमग्रेऽपि बोध्यम् । ‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्ते तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥ सू० १० ॥

भाष्यम्—पदमग्गो संकमो य, आलम्बणं तदेव य ।

तिविहपि करे भिक्खू, आणामंगाइ पावई ॥

३८

निशिथसूत्रे

पदमग्नो हि सोपाणं, तं दुहा परिकित्तिं ।
तज्जायं च अतज्जायं, संबद्धं च तहेयरं ॥

छाया—पदमार्गः संक्रमश्च, आलम्बनं तथैव च ।

त्रिविधमपि कुर्याद् भिक्षुः, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

पदमार्गो हि सोपानं तद् द्विधा परिकीर्तितम् ।

तज्जातं च अतज्जातं संबद्धं च तथेतरत् ॥

अवचूरिः—यो भिक्षुः पदमार्गं संक्रमम् आलम्बनं चेति त्रिविधमपि कुर्यात् स आज्ञाभङ्गा-
नवस्थादिदोषान् प्राप्नोति ॥१॥ ‘पदमग्नो’ इत्यादि । ‘पदमग्नो’ पदमार्गः—पदानां मार्गः
पदमार्गः पदस्थापनमार्गः सोपानम्—यद्द्वारा जलार्द्रमार्गमुल्लङ्घ्यावतीर्यते प्रत्यवतीर्यते च स
सोपानं—मित्युच्यते, तद् द्विप्रकारकं परिकीर्तितं—कथितम्, तत्र तज्जातं प्रथमम्, अतज्जातं द्वितीयम् ।
तत्र—तज्जातं सोपानम् पृथिवीमेव खनित्वा संपादितम् । अतज्जातमिष्टकाप्रस्तरादिभिः संपादि-
तम् । पुनरपि तद् द्विप्रकारकम् संबद्धमसंबद्धं च । वसतिसंबद्धं प्रथमम्, द्वितीयमसंबद्धं वसत्याः ।
तत्पुनः सोपानं विषमे कर्दमे वा उदके वा हरितादितुणप्रायेषु स्थानेषु वा क्रियते इति । संक्र-
म्यते येन स संक्रमः काष्ठेष्टकादिसंपादितसोपानविशेषः । अयं च संक्रमो विषमकर्दमादिषु
संपादितो भवति । आलम्बनं च—विषमकर्दमाद्युल्लङ्घनार्थमेव दवरिकादि क्रियते । एतेषु पद-
मार्गादिषु मध्याद् यथेकमपि पदमार्गादिकं भिक्षुः स्वयं करोति परद्वारा वा कारयति, कुर्वन्तं—कारयन्तं
वाऽनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति ।

तत्र सोपाने स्वयमन्यो वा यदि कोदालादिना पृथिवीं खनति तदा षड्जीवनिकायानां
विराधना भवति । यदि पृथिवी कदाचिदचित्तापि भवति तथापि तस्याः खनने कृते वनस्पति-
कायानां तदाश्रयस्थितत्रसकायानां वा विराधनं भवत्येव, हस्तौ पादौ वा लघितौ भवेताम्,
तेन संयमात्मविराधना भवति । संक्रमे—काष्ठेष्टकादिछिद्रान्तरे प्रविष्टः सर्पादिप्रियते । आलम्बने
दवरिकालम्बनेन मार्गोल्लङ्घने पतनादिना भूमिगतजीवविराधना भवति, देहपीडा वा भवति तेन
संयमात्मविराधनासंभवः । यस्मादेते दोषा भवन्ति तस्मात् पदमार्गादिकं भिक्षुर्न स्वयं कुर्यात्
न वा परद्वारा कारयेत्, कुर्वन्तं कारयन्तं वा नाऽनुमोदेत इति ॥ सू० १० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दगवीणियं सयमेव करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुरुदकवीणिकां स्वयमेव करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘दगवीणियं’ उदकवीणिकां
जलप्रणालीं वसतितो जलनिःसारणार्थम् ‘सयमेव करेइ’ स्वयमेव करोति—संपादयति ।

बुद्धिभाष्यावचुरिः ३० २ सू० ११-१८

उदकवीणिका-शिक्यकादिप्रकरणम् ३९

‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते कायेन-वाचा-मनसा वा प्रशंसति, स आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति । विस्तारः प्रथमोद्देशे ॥ सू० ११ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सिक्कगं वा सिक्कगणंतगं वा सयमेव करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १२ ॥

छाया—यो भिक्षुः शिक्यकं वा शिक्यकान्तकं वा स्वयमेव करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘सिक्कगं वा’ शिक्यकं वा आहारपात्रादिस्थापनार्थं वियति कीलकादौ यदवलम्ब्यते तत् शिक्यकं प्रोच्यते ‘छीका’ इति लोकप्रसिद्धम् । ‘सिक्कगणंतगं वा’ शिक्यकाच्छादनकं-शिक्यकपिधानकमित्यर्थः । ‘सयमेव करेइ’ स्वयमेव करोति, मुञ्जकादिमयं शिक्यकं संपादयति, ‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वाऽन्यं स्वदत्तेऽनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति ॥ सू० १२ ॥

अत्राह भाष्यकारः—‘सिक्कगं’ इत्यादि ।

भाष्यम्—सिक्कगं दुविहं वुत्तं, तस-थावर-देहजं ।

अण्डजाइतसाज्जायं, थावरे मुंजगाइं ॥

छाया—शिक्यकं द्विविधम् उक्तं, त्रसस्थावरदेहजम् ।

अण्डजादित्रसाज्जातं स्थावरे मुञ्जकादिकम् ॥

अवचुरिः—शिक्यकं द्विविधं-द्विप्रकारकं प्रोक्तं कथितम् त्रसस्थावरदेहजम् त्रसदेहाज्जायमानम्, तथा स्थावरजीवस्य देहाज्जायमानम् । प्रथमभेदमाह-तत्राण्डजादित्रसाज्जातम्, अर्थात्-अण्डजदेहाज्जातम्, तत्र-अण्डजा हंसादयस्तेषां लोमभ्यो जायमानम्, एवमुष्ट्रदेहात्, तथा-कीटदेहात्-‘कीटज-रेशम’ इतिलोकप्रसिद्धात् जायमानम् एतत्सर्वं सजीवदेहविनिर्मितं शिक्यकं भवति । इति प्रथमो भेदः ।

अथ द्वितीयभेदमाह-स्थावरदेहजं तु-कार्पासजनितम्, शणजनितम्, नारिकेलजनितम्, मुञ्जजनितम्, दर्भजनितम्, वेत्रजनितम्, वेणुजनितं च । ततश्च त्रसस्थावरजीवदेहनिष्पन्नस्य शिक्यकस्य निर्माणेऽवश्यं जीवविराधना स्यात् अतो भिक्षुणा स्वयं शिक्यकं न निर्मातव्यम्, न वा-निर्मातुरनुमोदनं कर्तव्यम् । निर्माणेऽनुमोदने वा जीवविराधनासंभवेन संयमव्याघातात् ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सात्तियं वा रज्जुयं वा चिलमिलिं सयमेव करेइ-करेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १३ ॥

छाया—यो भिक्षुः सौत्रिकं वा रञ्जकं वा चित्तमिति स्वयमेव करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा सौत्रिकीं कार्पा-
ससूत्रेणासूत्रसम्पत्तितां वा, रञ्जुकां वा कार्पासादिसूत्रनिर्मितदवरिकासंपादितजालिकासम्पन्नां वा
चित्तिमिलीं आञ्छादनपटरूपां स्वयं करोति अन्यद्वारा वा कारयति कुर्वन्तं वाऽन्यं श्रमण-
मनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सूईए उत्तरकरणं सयमेव करेइ कोरेंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः सूच्या उत्तरकरणं स्वयमेव करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘सूईए’ सूच्याः
उत्तरकरणं, तत् पञ्चविधं भवति, तथाहि—छिद्रवर्धनम् १, श्लक्ष्णकरणम् २, तीक्ष्णकरणम् ३,
लोहकारशाढायां गत्वा तापनम् ४, ऋजुकरणं ५ चेति । एतत् पञ्चविधमप्युत्तरकरणं सूच्याः
स्वयं साधुः साध्वी वा करोति कुर्वन्तं वाऽन्यं श्रमणमनुमोदते स दोषभाग् भवतीति ॥ सू० १४ ॥

**सूत्रम्—एवं पिप्पलगस्स उत्तरकरणम् ॥ सू० १५ ॥ णहच्छेयणगस्स
उत्तरकरणम् ॥ सू० १६ ॥ कण्णसोहणगस्स उत्तरकरणम् ॥ सू० १७ ॥**

छाया—एवं पिप्पलकस्योत्तरकरणम् ॥ सू० १५ ॥ नखच्छेदनकस्योत्तरकरणम्
॥ सू० १६ ॥ कर्णशोधनकस्योत्तरकरणम् ॥ सू० १७ ॥

चूर्णी—चिलिमिलिकामारभ्य कर्णशोधनकपर्यन्तं पञ्चसूत्री प्रश्नोद्देशे कथिता अत्र पुनः सैव
कथ्यते, तत्र को हेतुरिति चेत् अत्रोच्यते—तत्राऽन्यतीर्थिकद्वारा गृहस्थद्वारा वा करणं क्लृप्तं कुर्वतोऽ-
नुमोदनं च निषिद्धम्, अत्र तु—स्वयं करणं कुर्वतोऽनुमोदनं च निषिध्यते । एतावान् भेदोऽतो
न पुनरुक्तिः व्याख्या सुगमा ॥ सू० १७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू लहुस्सगं फरुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥ १८ ॥

छाया—यो भिक्षुः लघुस्वकं परुषं वदति वदन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः ‘लहुस्सगं फरुसं’ लघुस्वकं
परुषम् ईषदपि कठोरं वचनम् ‘वयइ’ वदति ‘वयंतं वा साइज्जइ’ वदन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदने स
स्नेहवर्जितकठोरवचनवक्ता प्रायश्चित्तभाग् भाषासमिति विराधयति ॥ सू० १८ ॥

भाष्यम्—फरुसं चउहा पेयं, दव्वे खेत्ते य कालये ।

भावे जहक्कमं वोच्छं, जहासत्थं वियारियं ॥

छाया—परुषं चतुर्धा श्रेयं, द्रव्ये क्षेत्रे च कालके ॥

भावे यथाक्रमं वक्ष्ये, यथाशास्त्रं विचारितम् ॥

पूर्वभाष्यावचूरिः ३० २ सू० १८-१९

परुषवाद्-मुषावादनियेधः ५१

अवचूरिः—‘परुषं’ इत्यादि । परुषं कर्कशं वचनं चतुर्विधम् चतुष्प्रकारकं ज्ञेयं भवतीति ज्ञातव्यम् । द्रव्ये—द्रव्यविषये, क्षेत्रे—क्षेत्रविषये च, तथा—काले—कालविषये, तथा—भावे—भावविषये, परुषवचनस्यैतेषु विषयेषु चातुर्विध्यं यथाशास्त्रम्—शास्त्रप्रकारमनतिक्रम्य विचारितं तीर्त्तकरणधरैः कथितं तद् यथाकर्म वदये कथयिष्यामि, इति ॥ सू० १८ ॥

पुनर्भाष्यकारः पूर्वोक्तपरुषस्य द्रव्यादिभेदान् विशदयति—‘द्रव्ये’ इत्यादि ।

भाष्यम्—द्रव्ये वत्त्वमि पत्तमि, खेत्ते संथारयाइसु ।

काले तीपणागए य, भावे कोहाइ संमयं॥

छाया—द्रव्ये वस्त्रे पात्रे क्षेत्रे संस्तारकादिषु ।

कालेऽतीतेऽनागते च भावे क्रोधादि संमतम् ॥

अवचूरिः—द्रव्ये—द्रव्यविषये—वस्त्रपात्रादिषु, यद्वा जीवादिषु द्रव्येषु परुषवचनं भवति । तद्यथा—वस्त्र—पात्र—सूच्यादिषु—आत्मन एतान्—अपश्यन् एवं भणति ममैव विद्यते—इति कृत्वा ईर्ष्याभावेन वदति—‘ममासने को निद्रां लभते ?’ पुनश्च ईर्ष्याभावेन ‘मम वस्त्रादि तेन हतम्’ इत्येवं द्रव्यतो लघुस्वकं परुषं भाषते १ ।

क्षेत्रे संस्तारकादिषु, क्षेत्रतः परुषमेवं भवति यथा—कश्चित्साधुः स्वकीयस्य संस्तारशय्यावस-
तिषु पुरुषान्तरमुपविष्टं दृष्ट्वा वदति—‘को मम संस्तारादिषु स्थितः स्वकीयं जानानः ?’ अथवा—
स्वकीयासने उपविष्टं कमपि साधुं दृष्ट्वा वदति—‘कथं मम संस्तारके स्थितोऽसीति २ ।

काले यथा—कमपि साधुं बहिर्गन्तुमनसमुत्तिष्ठन्तं ब्रवीति—‘नेदानीं गमनस्य कालो विद्यते केन मूर्खेण कथितं यत्—इदानीं गमनकालः । यद्वा—गमनकाले उपस्थिते दुर्बोधा एते साधवः इदानीमपि विलम्बन्ते इति । यद्वा—यस्य स्वाध्यायादेर्यः कालस्तस्मिन् कश्चित् स्वाध्यायादिकं कर्तुं व्यवसितः, तं प्रति वदति—‘नेदानीं कालो विद्यते स्वाध्यायस्य, तत्र यदि कश्चिद्वि-
चिदुत्तरं ददाति तदा भोः अभिमानिन् ! किं निरर्थकं वदसि ?’ इति परुषं ब्रूते । अथवा—आचार्येण पूर्वमादिष्टे औषधानयने अन्यस्तत्र गन्तुकामं साधुं पृच्छति—‘यत् त्वं गच्छसि औषधमानेतुम् ?’ स पृष्टः साधुः परुषाक्षरं ब्रूते—‘नेदानीमौषधानयनकालो विद्यते धैर्यं धारय, कथमेवं त्वरां कुरुषे ?’ । यद्वा—कश्चित्साधुर्वस्त्रपात्रादिकमानेतुं गुरुणाऽऽज्ञप्तः तेनाऽऽनीतं वस्त्रपात्रादिकम्, तद्दृष्ट्वा—ईर्ष्यालु-
रन्यो वदति—‘केनैतदानीतम् ?’ स वदति—‘मयाऽऽनीतम् । तत् श्रुत्वा—ईर्ष्यालुनाऽनादरं कुर्वतोक्तम्-
भोः किमर्थं त्वमानेष्यसि, नायं कालो वस्त्राधानयनस्य त्वं तु काष्ठपाषाणवज्जडो लघ्विरहितश्च । एवं प्रकारेण कालविषये परुषं वदति—इति ३ ।

भावे, परुषं क्रोधादिकम्, यतः क्रोधलोभादिमन्तरेण द्रव्यादिष्वपि परुषं न संभवति, क्रोधादि-
मूलकतयैव सर्वत्र परुषवचनस्य संभवः ।

अत्र शिष्यः प्राह—यथेवं तदा भावपरुषमेव वक्तव्यम् द्रव्यादिषु परुषत्वं कथं कथ्यते ?
 आचार्यः प्राह—द्रव्यादिषु—उपचारकरणमात्रम् यतस्ते क्रोधादयो द्रव्यादिसमुत्थिता एव
 भवन्ति, तथा च क्रोधादौ भावे मुख्यं परुषत्वम्, क्रोधादिकारणे तु द्रव्यादौ—उपचारात् परुषत्वं
 भवति । यः साधुरेतेषामन्यतमं परुषमीषदपि वदति, स आज्ञाभङ्गानवस्थात्मसंयमविराधनं
 प्राप्नोति, तथा—मिथ्यात्वं च समापद्यते अतः साधुभिरेतादृशं परुषवचनं न वक्तव्यम् ॥ सू० १८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू लहुस्सगं मुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १९ ॥

छाया—यो भिक्षुर्लघुस्वकं मृषा वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ सू० १९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘लहुस्सगं’ लघुस्वकं स्तोकमल्प-
 मपि, ‘मुसं’ मृषाऽसत्यवचनम् ‘वयइ’ वदति-अल्पमल्पसत्यभाषणं करोतीत्यर्थः, ‘वयंतं वा साइज्जइ’
 वदन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति, तस्याज्ञाभङ्गादिदोषा भवन्ति ॥ सू० १९ ॥

अत्राह भाष्यकारः—‘द्ववे’ इत्यादि ।

भाष्यम्—द्ववे खेत्ते तहा काले, भावे य त्ति चउव्विहा ।

जहासत्थं मुसाभासा, तीण भेया जहक्कमं ॥

छाया—द्रव्ये क्षेत्रे तथा काले भावे चेति चतुर्विधा ।

यथाशास्त्रं मृषाभाषा तस्या भेदा यथाक्रमम् ॥

अवचूरिः—मृषाभाषा असत्यभाषणं, यथाशास्त्रं शास्त्रोक्तप्रकारेण चतुर्विधा चतुष्प्रकारा
 भवतीति ज्ञेया । तथा—तस्या मृषाभाषाया भेदा यथाक्रमं आनुपूर्व्या क्रमेणेत्यर्थः, ज्ञातव्या इति ।
 तत्र द्रव्ये—वस्त्रपात्रादिषु, क्षेत्रे—संस्तारकवसतिप्रभृतिषु, काले—अतीतेऽनागते वर्तमाने च
 भाषादिषु । तत्र—द्रव्ये यथा—वस्त्रे पात्रं सहसा वदेत्, पुनरेवं वदेत्—नेदं तव किन्तु ममेदं वस्त्रं
 पात्रं वेति द्रव्यभूतोऽनुपयुक्त एव वदेत् ।

अथवा—वस्त्रं पात्रं वा परेण समुत्पादितम् परन्तु—अनानीतमपि पृष्टः सन् एतत्सर्वं वस्त्र-
 पात्रादिकं मयाऽऽनीतम्, एवं क्रमेण द्रव्ये मृषा वदति । एवं क्षेत्रे यथा—रज्जन्यां तमसावृतायां
 समूढः परस्य संस्तारकादिकं ममेदमिति ज्ञात्वा, त्वमितो निःसरेति मृषा वदति । यद्वा—मासकल्प-
 प्रायोग्यं वा वर्षावाप्तप्रायोग्यं वा वसत्यादिकं ऋतुकालप्रायोग्यं वाऽयेनोत्पादितं मयोत्पादितमित्येवं
 वदति, एषा क्षेत्रविषये मृषाभाषा । काले—मृषावादो यथा—एकः कश्चित् श्रद्धाशील एकैकं साधुना
 उपशमितः, तदनु—अन्येन साधुना पृष्टः—केन श्रमणेनार्यं श्रावकं उपशमितः ? तदा कथयति परः
 साधुः—अन्यदा कदाचिद् विहरता सता मयैव श्राद्ध उपशमितः । एवं भावेऽपि—कषायवशेन
 वदतीति ज्ञातव्यमिति । एतेषां द्रव्यक्षेत्रादिभेदभिन्नानां मध्यात्—अन्यतममपि मृषावादं वदति
 तस्य भिक्षुकस्याऽऽज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमात्मविराधनादयो दोषा भवन्तीति ॥ सू० १९ ॥

चूर्णिभाष्याश्चर्याः ३०२ सू० २०-२२ अदत्तादान-हस्तादिप्रक्षालन-चर्मधारणनिषेधः ४३

सूत्रम्—जे भिक्खू लहुस्सगं अदत्तमादियइ आदियंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २० ॥

छाया—यो भिक्षुर्लघुस्वकमदत्तमाददाति आददंतं वा स्वदते ॥ सू० २० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘लहुस्सगं’ लघुस्वकम् स्वल्पमपि, अदत्तं तत्क्षमिनाऽप्रदीयमानम् ‘आदियइ’ आददाति—गृह्णाति, ‘आदियंतं वा’ आददंतं वा स्वदते-स्तोकमपि—अदत्तादानं कुर्वन्तं श्रमणमनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवतीति ॥ सू० २० ॥

भाष्यम्—दब्बे खेत्ते तहा काले, भावे चेयं चउव्विहं ।

एएसि च जहासत्थं, णाणत्तं अवगम्मइ ॥

छाया—दब्बे क्षेत्रे तथा काले भावे चैतच्चतुर्विधम् ।

एतेषां च यथाशास्त्रं नानात्वमवगम्यते ॥

अवचूरी—‘दब्बे’ इत्यादि । अदत्तम् अदत्तादानं चतुर्विधम्—द्रव्यक्षेत्रकालभावैः चतुष्प्रकारकं भवति । तत्र द्रव्ये—वज्रपात्रादौ, क्षेत्रे—वसत्यादौ, काले—अतीतादौ, भावे—भावविषये—रागादौ । एतेषां द्रव्यादिविषयकादत्तादानानां नानात्वम्—अवान्तरभेदो यथाशास्त्रं शास्त्रोक्त-प्रकारेणाऽवगम्यते—बुध्यते ॥ सू० २० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू लहुस्सएण सीओदगवियडेण वा उसिणोदगवियडेण वा हत्थाणि वा पायाणि वा कण्णाणि वा अच्छीणि वा दंताणि वा नहाणि वा मुहं वा उच्छोलेज्ज वा पधोवेज्ज वा उच्छोलेतं वा पधोवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २१ ॥

छाया—यो भिक्षुर्लघुस्वकेन शीतोदकविकटेन वा-उष्णोदकविकटेन वा हस्तौ वा पादौ वा कर्णौ वा अक्षिणी वा दन्तान् वा नखान् वा मुखं वा, उच्छोलेज्जा प्रधावेज्जा उच्छोलेतं वा प्रधावेतं वा स्वदते ॥ सू० २१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘लहुस्सएण’ लघुस्वकेन—स्वल्पेन बिन्दुमात्रेणाऽपि ‘सीओदगवियडेण वा’ शीतोदकविकटेन वा, अत्र विकटशब्दोऽचित्तबोधकः, व्यपगतजीवेन जलेनेत्यर्थः, तण्डुलधावनाद्यचित्तजलेनेति यावत् । ‘उसिणोदगवियडेण वा’ उष्णोदकविकटेन वा अचित्तेनोष्णजलेनेत्यर्थः । तथा चोपर्युक्तजलेन भिक्षुः ‘हत्थाणि वा’ हस्तौ वा ‘पायाणि वा’ पादौ वा ‘कण्णाणि वा’ कर्णौ वा ‘अच्छीणि वा’ अक्षिणी वा—नेत्रे वा ‘दंताणि वा’ दन्तान् वा ‘नहाणि वा’ नखान् वा ‘मुहं वा’ मुखं वा ‘उच्छोलेज्ज

४४

निशीथसूत्रे

वा' उच्छोलेत्-प्रक्षालयेत्, हस्तपादाध्वयवानामेकवारं प्रक्षालनं जलेन कुर्यादित्यर्थः ।
'पधोवेज्ज वा' प्रधावेद्वा-वारंवारं हस्तादीनां प्रक्षालनं कुर्यादित्यर्थः

'उच्छोलेतं वा पधोवेतं वा साइज्जइ' उच्छोलन्तं वा प्रधावन्तं वा प्रक्षालयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागिति ॥ सू० २१ ॥

भाष्यम्—उच्छोलणं च दुविहं, देसओ सव्वओ तहा ।

जहासत्थं च णायव्वा, तस्स भेया जहक्कमं ॥

छाया—उच्छोलनं च द्विविधं देशतः सर्वतस्तथा ।

यथाशास्त्रं च ज्ञातव्यास्तस्य भेदा यथाक्रमम् ॥

अवचूरिः—'उच्छोलणं' इत्यादि, । उच्छोलनम्—प्रक्षालनम्, तद् द्विविधं-द्विप्रकारकं भवति ।
तद्यथा—देशतो-देशविषयकम् । तथा—सर्वतः—सर्वविषयकम् । तस्य देशादिप्रक्षालनस्य भेदप्र-
भेदाः यथाशास्त्रं—सर्वज्ञप्रतिपादितशास्त्रात्, यथाक्रमं क्रमेण ज्ञातव्याः । तथाहि—प्रथमतः 'उच्छो-
लनं' प्रक्षालनं द्विविधम्-देशतः सर्वतश्च । तत्र-पुनर्देशविषयकं द्विविधम्—आचीर्णमनाचीर्णं च ।
तत्र ज्ञातजिनागमश्रमणैराचर्यते यत् तत् आचीर्णम् । एतद्विपरीतमनाचीर्णम् । पुनश्चाऽऽचीर्णं देश-
प्रक्षालनं कारणाद्भवति निष्कारणाद्वा । यत्पुनः कारणे सति भवति तत्पुनर्द्विविधम्, यथा—अश-
नादिना लेपकद्रव्येण हस्तमात्रं लिप्तम्, तत्प्रक्षालने यदि मणिकन्धतः प्रक्षालयति । एतत्सकारणकं
देशप्रक्षालनम् । यदि वा—यावन्मात्रं शरीरावयवरूपं हस्तपादादिकमशुचिद्रव्येण लिप्तं भवति
तावन्मात्रमेव प्रक्षालयति । एतदपि सकारणकं देशप्रक्षालनम् । निष्कारणं तु—एतद्विपरीतम्,
यथा—अशुचिद्रव्येण चरणमात्रं लिप्तम् किन्तु—प्रक्षालनं तु संपूर्णस्य शरीरस्य करोति । तत्राऽधिक-
देशस्य प्रक्षालनमकारणमेव । प्रक्षालयितव्यदेशादधिकदेशप्रक्षालनस्य निष्प्रयोजनत्वादेतद् अना-
चीर्णमिति ॥ सू० २१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कसिणाणि चम्माइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः कृत्स्नानि चर्माणि धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २२ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'कसिणाणि' कृत्स्नानि संपूर्णानि
अस्त्रण्डानीत्यर्थः 'चम्माइं' चर्माणि भृगादीनाम् 'धरेइ' धरति—पार्श्वे स्थापयति, उपयोगे आन-
यति वा, 'धरेतं वा साइज्जइ' धरन्तं—पार्श्वे स्थापयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग-
भवति ॥ सू० २२ ॥

भाष्यम्—कसिणं चउहा वुत्तं, सयलाइपभेयओ ।

चउव्विहस्स चम्मस्स, धरणं नेव कप्पइ ॥

चूर्णिभाष्यावेचूरिः ३० २ सू० २३

कृत्स्नवस्त्रधारणनिषेधः ४५

छाया—कृत्स्नं चतुर्धा प्रोक्तं, सकलादिप्रभेदतः ।

चतुर्विधस्य चर्मणो धारणं नैव कल्पते ॥

अवचूरिः—‘कसिणं’ इत्यादि । कृत्स्नं चतुर्धा—चतुष्प्रकारकं प्रोक्तं भवति सकलादि-
प्रभेदतः, तद्यथा—सकलकृत्स्नम्—१, प्रमाणकृत्स्नम् २, वर्णकृत्स्नम् ३, बन्धनकृत्स्नं ४ च । एतत्
चतुर्विधं कृत्स्नं भवति । एतच्चतुर्विधस्य—चतुष्प्रकारकस्याऽपि कृत्स्नस्य चर्मणो धारणं भिक्षूणां न
कल्पते ॥ सू० २२ ॥

भाष्यम्—एगपुड सयलकसिणं १, प्रमाणकसिणं २ च होइ दुपुडाई ।

कोसग-खल्लक-वागुरी-खपुसा-जंघ-ज्जंघा य ॥

किसणाइपंचवण्णगचम्मेणं निम्मियं च वण्णकसिणं ३ ।

बंधणकसिणं जमिहा, बंधणतिगओ परं चउत्थाई ४ ॥

छाया—एकपुटं सकलं कृत्स्नं, प्रमाणकृत्स्नं च भवति द्विपुटादिकं ।

कोशक-खल्लक-वागुरी-खपुसा-जङ्घा-ज्जङ्घा च ॥

कृष्णादिपञ्चवर्णकचर्मणा निर्मितं च वर्णकृत्स्नम् ।

बन्धनकृत्स्नं यदिह बन्धनत्रिकतः परं चतुर्धावि ॥

अवचूरिः—‘एगपुड’ इत्यादि । तत्रैकपुटम्—एकतलमखण्डितं सकलकृत्स्नं भवति १।
द्विपुटादिकं—द्वयादितलादिकम् यत्रोपानहादौ तत्प्रमाणकृत्स्नं भवति । अस्त्यैव प्रमा-
णकृत्स्नस्य भेदानाह—तद्यथा—कोशक-खल्लक-वागुरी-खपुसा-जङ्घाऽर्द्धजङ्घाप्रभृतिका लोके
व्यवहियमाणा भेदाः, तत्र—कोशकं—चर्ममयं (कोथलो—थैली) इतिप्रसिद्धम्, यस्मिन् प्रवेशित-
*चरणाङ्गुलिनस्रो मार्गे संचलतो न भयते-न भिद्यते तत्, सा च चर्ममयी कुत्थलिका १। खल्लकम्—
अत्र पुनर्द्वौ भेदौ—अर्द्धखल्लकं, सर्वखल्लकं च । तत्र—तलप्रतिबद्धं यावत्खल्लकैरनुस्यूतं यत्रो-
पानहि साऽर्द्धखल्लकोपानत्, या च—समस्तमेव चरणमाच्छादयति सा सर्वखल्लकोपानत् २ ।
या च पुनरङ्गुली*छादयित्वा चरणानुपरि छादयेत् सा वागुरी वागुरा वा ३। खपुसा सा या जानू
पिदधाति—छादयति ४। या जङ्घापर्यन्तमाच्छादयति सा जङ्घा समस्तजङ्घेति यावत् ५ । जङ्घाया
अर्द्धभागमेव याऽऽच्छायेत्साऽर्द्धजङ्घोपानत् ६ । इति प्रमाणकृत्स्नमिति द्वितीयो भेदः २। ॥१॥

सम्प्रति भाष्यगततृतीयभेदमाह—‘किसणाइ’ इत्यादि, यत् पुनश्चर्म वर्णेन कृष्णादिना शोभां
पुष्पाति तत् वर्णकृत्स्नम्, तच्च वर्णकृत्स्नं चर्म कृष्णादिवर्णेन पञ्चविधं भवति, वर्णस्य पञ्चविध-
त्वात् ३। बन्धनत्रयात्परं चतुर्धादिबन्धनयुक्तं यत् तद् बन्धनकृत्स्नं भवतीति चतुर्थो भेदः ४। इत्थं सकल-
चर्मनिर्मितोपकरणानामुपानहादीनां च धारणं साधूनां न कल्पते इति दिग्दर्शनम् ॥ सू० २२ ॥

विशेषत उपानद्वारणे दोषान् दर्शयति—‘गव्वो’ इत्यादि ।

भाष्यम्—गव्वो निम्मइवया, निप्पेक्खो य णिइय—णिरंतरया ।

भूयाणं उवघाओ, कसिणे चम्मम्मि छइोसा ॥

छाया—गव्वो निर्माद्वता निरपेक्षो निर्दय—निरन्तरता ।

भूतानामुपघातः कृत्स्ने चर्मणि षड् दोषाः ॥

अवचूरिः—गर्वः—उपानहा संनद्धचरणः पुरुषोऽश्वादावारूढः पादचारिणं पुरुषमिवानु-
पानहमनाद्यं स्वस्मिन् गर्वं धारयति—यदहमेतेभ्यो गरीयान् उपानद्वयां चलामि, एते रक्षा
उपानद्विहीनाः, इत्थमुपानद्धीनं पुरुषं विलोक्य सर्वदैव गर्वयुक्तो भवति १। निर्माद्वता—उपानदरहि-
तचरणभ्यां संचलन् चरणस्य मृदुत्वेन न तथा जीवोपघाताय भवति यथा उपानद्वयां संनद्धचरणा
मार्दवराहित्येन कठिना अधिकभाराक्रान्ता जीवोपघाताय भवन्ति । एतावता गर्वो निर्माद्वत्वं च
व्याख्यातम् २।

निरपेक्ष इति यस्य चरणे—उपानहौ न स्तः स मार्गं विलोक्य व्रजति, अन्यथा चलने मम
चरणे कण्टकादिवेषः स्यात्, इति कण्टकवेषभयात् सोपयोगश्चलति, चलन् जीवोपरि-उपयोगं ददत्
जीवसङ्घं रक्षति । यदा तूपानदभ्यामाच्छादितचरणो व्रजति तदा निरपेक्षतया चलन् निरपायत्वा-
दात्मनः कण्टकादिकमुपेक्षमाणो जीवेष्वप्युपेक्षां करोति ३।

‘निइयनिरंतरया’ इत्येकपदत्वात् ‘ता’ इत्यस्य द्वयोरपि सम्बन्धः, तेन निर्दय इति
निर्दयता । आदौ यदाऽऽत्मनो मनसि निर्दयत्वं कृतं भवति तदा चरणयोरुपानहौ धरति,
एवंप्रकारेण स्वभावतो दयालुरपि पुरुषः कठोरो भवति, इति दयापरस्यापि तस्य निर्दयता
समागच्छति, इत्थं निर्दयत्वं भवति ४।

निरन्तरता—उपानत्संनद्धपादेन षड्जीवनिकायानां विनाशस्याऽवश्यम्भावात् निरन्तरता पाप-
बन्धस्य नैरन्तर्यात्, इति । शुद्धेन चरणेन यदा भूमौ चलति तदा भूतानां विराधनं न भवति । उपानद्धे-
ष्टितचरणतलगतो जीवः कदापि न जीवति कठिनत्वात्, अतिभारत्वात्, अवकाशाऽभावाच्चेति ५।

भूतोपघातश्चेति—स्वभावतो दुर्बलदेहानां कोमलाऽवयवानां भूमौ चलतां लघुजीवानां
सोपानत्कचरणैरुपघातो भवत्येव, इति षष्ठो भूतोपघातदोषोऽप्यवश्यम्भावी ६। यत इमे दोषा
उपानद्वारणे ततो भिक्षुभिरुपानद्वारणं नैव कर्तव्यमिति विवेकः ॥ सू० २२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कसिणाणि वत्थाइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः कृत्स्नानि वस्त्राणि धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २३ ॥

धूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘कसिणाणि वत्थाइं’ कृत्स्नानि
वस्त्राणि, तत्र—प्रमाणादधिकानि वस्त्राणि कृत्स्नवस्त्राणि ‘धरेइ’ धरति, कृत्स्नवस्त्राणामुपभोगं

धूर्णिभाष्यावचूरिः ७० २ सू० २४

अभिन्नवस्त्रधारणनिषेधः ४७

करोतीत्यर्थः। 'धरेतं वा साइज्जइ' धरन्तं वा स्वदते। यो हि भिक्षुः प्रमाणातिरिक्तवस्त्राणां धारणं करोति, कारयति, कुर्वन्तं वाऽन्यमनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवतीति ॥ सू० २३ ॥

भाष्यम् कसिणं दध्व खेत्ते य, काले भावे चउज्विहं ।
दुविहं दध्वकसिणं, सयलं च पमाणं ॥

छाया—कृत्स्नं द्रव्ये क्षेत्रे च काले भावे चतुर्विधम् ।
द्विविधं द्रव्यकृत्स्नं सकलं च प्रमाणकम् ॥

अवचूरिः—'कसिणं' इत्यादि। प्रकृतसूत्रघटककृत्स्नं चतुर्विधम् चतुष्प्रकारकं भवति। प्रथमं द्रव्ये-द्रव्यकृत्स्नम् १, द्वितीयं क्षेत्रे-क्षेत्रकृत्स्नम् २, तृतीयं काले-कालकृत्स्नम् ३, तथा चतुर्थे भावे-भावकृत्स्नम् ४। तत्र चतुष्प्रकारककृत्स्नेषु मध्ये द्रव्यकृत्स्नं द्विविधम् द्विप्रकारकं भवति—सकलकृत्स्नम्, प्रमाणकृत्स्नं च। तत्र—सकलकृत्स्नं नाम यद्वस्त्रं घनं—तन्तुभिर्भिनिष्ठं चिवकणम्—अतिकोमलम्, तथा—अखण्डितं पूर्वं तन्मध्यान् केनापि गृहीतं परिपूर्णमित्यर्थः, एतादृशं सदृशिकं 'थान-ताका' इत्यादिरूपेणाऽखण्डं यद्वस्त्रं तत्सकलकृत्स्नमिति कथ्यते। एतच्च सर्वोत्कृष्टत्वान्न प्राह्यम्। एतादृशानि सकलकृत्स्नानि वस्त्राणि गृहस्थेभ्यः स्पर्शयित्वाऽऽनीतानि जघन्यमध्यमोत्कृष्टरूपाणि मुखवस्त्रिकाचोलपट्टकप्रावरणादीनि साधुना न धारणीयानीति भावः। अथ प्रमाणकृत्स्नमाह—यद्वस्त्रम्—आयामतो द्विसप्ततिहस्तमितं, विस्तारतश्चतुर्विंशत्यङ्गुलकहस्तप्रमाणकम्, निर्घन्थीनां षण्णवतिहस्तप्रमाणम् प्रमाणकृत्स्नमिति कथ्यते, तन्न धारणीयं न च प्राह्यमिति ॥ सू० २३ ॥

सम्प्रति—क्षेत्रकृत्स्नं प्रदर्शयति—'जं वत्थं' इत्यादि।

भाष्यम्—जं वत्थं जत्य देसे उ, दुल्लहं बहुमूल्यम् ।
कसिणं खेत्तजुत्तं तं, जहन्नुक्कोसमज्झिमं ॥

छाया—यद्वस्त्रं यत्र देशे तु, दुर्लभं बहुमूल्यकम् ।
कृत्स्नं क्षेत्रयुक्तं तद् जघन्योत्कृष्टमध्यमम् ॥

अवचूरिः—यद् वस्त्रं कार्पासादिकं यत्र—यस्मिन् देशे मगधादौ दुर्लभं प्राप्ययोग्यं महर्षितं च, तद्वस्त्रं तेन क्षेत्रेण-देशादिना युक्तं क्षेत्रकृत्स्नमिति कथ्यते। यथा—हस्तकर्तितकार्पासिकसूत्रनिर्मितं वस्त्रं सम्प्रति 'खइ' इति लोकप्रसिद्धम्—उत्तरविहारदेशेऽतिमुलभम् अल्पमूल्यसाध्यं च, तदेव वस्त्रं गुर्जरद्रविडादौ देशे दुर्लभं भवति तत्क्षेत्रकृत्स्नमिति कथ्यते। तदपि बहुमूल्यं सत्—न कल्पते। तदपि क्षेत्रकृत्स्नं वस्त्रं त्रिप्रकारकम् जघन्य-मध्यमो-कृष्टमेदात्, इति। एवं यद्वस्त्रं यस्मिन् काले महर्षितं दुर्लभं च तद्वस्त्रं तस्मिन् काले कालकृत्स्नं भवति। एतदपि जघन्यादिमेदात् त्रिविधं बहुमूल्यं न कल्पते इति विवेकः ॥ सू० २३ ॥

सम्प्रति भावकृत्स्नं दर्शयति—‘दुविहं’ इत्यादि ।

भाष्यम्—दुविहं भावकसिणं, वर्णमूलपमेययो ।

वर्णयो पंचहा वृत्तं, मौल्ययो तिविहं मयं ॥

छाया—द्विविधं भावकृत्स्नं वर्णमूल्यप्रमेयतः ।

वर्णतः पञ्चविधं प्रोक्तं मूल्यतस्त्रिविधं मतम् ॥

अवचूरिः—भावकृत्स्नं द्विविधं—द्विप्रकारकं भवति, वर्ण-मूल्य-भेदात् । वर्णकृत्स्नम्, मूल्यकृत्स्नं च, तत्र-वर्णकृत्स्नं पञ्चविधम् पञ्चप्रकारकं भवति, वर्णानां पञ्चप्रकारकत्वात् । मूल्यकृत्स्नं तु त्रिप्रकारकं भवति जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदादिति ॥ सू० २३ ॥

तत्र वर्णत इदम्—

भाष्यम्—पंचण्हमवि वर्णाणां, वर्णइदण्यवरेण जं ।

कसिणं वर्णाजुत्तं तं, जहन्नुवकोसमज्झमं ॥

छाया—पञ्चानामपि वर्णानां वर्णादयमन्यतमेन यत् ।

कृत्स्नं वर्णयुक्तं तत् जघन्योत्कृष्टमध्यमम् ॥

अवचूरिः—‘पंचण्हमवि’-इत्यादि । पञ्चानां-पञ्चप्रकाराणां कृष्ण-नील-रक्त-पीत-शुक्लभेदभिन्नवर्णानां मध्यात् येन केनचित्कृष्णादिना वर्णेन—आढ्यमतिशयेन युक्तम् यथा—कृष्णं—पुंस्कोकिलतुल्यम्, नीलं—शुकपक्षसन्निभम्, रक्तम्—इन्द्रगोपकीटसन्निभम्, पीतं—तापितस्वर्णसदृशं, शुक्लं—शङ्खशशाङ्कुतुषारसन्निभम् । तदेवं विविधवर्णयुक्तं वर्णकृत्स्नमिति कथ्यते । तदपि वर्णकृत्स्नं जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदात् त्रिप्रकारकम् । तस्मात्-कृष्ण-नील-रक्त-पीत-वर्णं कदापि न प्राप्यम्, शुक्लं तु प्राप्यं, तदपि शास्त्रदर्शितमेव साधारणं शुक्लं प्राप्यम्, तदपि बहुमूल्यं न प्राप्यम्—इति ॥ सू० २३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अभिण्णाइं वत्थाइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ । २४ ।

छाया—यो भिक्षुरभिन्नानि वस्त्राणि धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अभिण्णाइं वत्थाइं’ अभिन्नानि—अखण्डितानि वस्त्राणि ‘धरेइ’ धरति—परिदधाति पार्श्वे स्थापयति वा, अन्यं धारयति, ‘धरेतं वा साइज्जइ’ धरन्तं—धारयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाक् । अभिन्नवस्त्रं नाम—विकल्पस्थाने पूर्वं न खण्डितं भवेत् ‘ताका’ इति भाषाप्रसिद्धम्, तत् साधुभिर्न धार्यम् किन्तु ‘ताका’ इति भाषाप्रसिद्धाद् यद् खण्डिकृतं वस्त्रं भवेत् तद् दातुः प्राप्य तस्यापमोगः करणीय इति सूत्राशयः ॥ सू० २४ ॥

अभिभ्रान्तवाधचूरिः ३० २ सू० २५-२६

पात्रदण्डकादीनां परिघट्टनादिनिषेधः ४९

बनु-अभिन्नवस्त्रधारणे को दोषस्तत्राह भाष्यकारः—‘अभिण्ण०’ इत्यादि ।

भाष्यम्—अभिण्णवस्त्रजुतस्स, भवे चोरभयाइयं ।

पडिलेइणवाधाइ, संजमत्तविराइणं ॥

छाया—अभिन्नवस्त्रयुक्तस्य भवेच्चौरभयादिकम् ।

प्रतिलेखनवाधादि संयमात्मविराधनम् ॥

अवचूरिः—अभिन्नवस्त्रयुक्तस्य साधोः चौरभयम्, चौरो हि-अभिन्नवस्त्रं दृष्ट्वा तल्लो-
भात्-चोरयितुमागच्छेत्, मारयेदपि कदाचित्साधुमित्यात्मविराधनासंभवः । तथा-तादृशविपुल-
वस्त्रस्य सम्यक् प्रतिलेखनमपि न संभवतीति तदकरणजनितोऽपि दोषः । प्रतिलेखनाद्यकरणे
संयमविराधनं स्यात्, अतः साधुभिरभिन्नवस्त्रं न धारणीयम् ॥ सू० २४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू लाउपायं वा दारुपायं वा मट्टियापायं वा सय-
मेव परिघट्टेइ वा संठवेइ वा जमावेइ वा परिघट्टेत्तं वा संठवेत्तं वा
जमावेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २५ ॥

छाया—यो भिक्षुः अलावूपात्रं वा दारुपात्रं वा मृत्तिकापात्रं वा स्वयमेव
परिघट्टयति वा संस्थापयति वा ‘जमावेइ’ इति यमयति वा परिघट्टयन्तं वा संस्थापयन्तं
वा यमयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २५ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘लाउपायं वा’ अलावू-
पात्रं वा ‘तुम्बा’ इति लोकाप्रसिद्धम् ‘दारुपायं वा’ काष्ठपात्रं वा, ‘मट्टियापायं वा’ मृत्ति-
कापात्रं वा ‘सयमेव परिघट्टेइ’ स्वयमेव परिघट्टयति-निर्माति । ‘संठवेइ वा’ संस्थापयति-
तत्र-संस्थानमवयवविशेषः सुखादिकं पात्रस्य करोतीत्यर्थः । ‘जमावेइ वा’ यमयति-विषमं
समं करोति, तथाच-पात्राणां विषमभागं समीकरोतीत्यर्थः । तथा-‘परिघट्टेत्तं वा’ परिघ-
ट्टयन्तं वा-निर्माणं कुर्वन्तं वा ‘संठवेत्तं वा’ संस्थापयन्तं वा, ‘जमावेत्तं वा’ यमयन्तं वा, विशेषतो
विषमभागस्य समतां कुर्वन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ।

तत्र—पूर्वघट्टितादिपात्राणां ग्रहणं कल्पते, तत्र-त्रिविधमपि पात्रं बहुकर्मिताऽल्पक-
र्मिताऽपरिकर्मितभेदात् त्रिप्रकारकं भवतीति प्रकृतसूत्रविषये प्रथमोद्देशके-एव व्याख्यानं
कृतं तत एव द्रष्टव्यम् । विशेषस्तु केवलमेतावानेव यत् प्रथमोद्देशके परकृतं निषिद्धम्, अत्र तु
स्वयंकरणस्य निषेध इति ॥ सू० २५ ॥

५०

निजीधसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खू दंडयं वा लट्ठियं वा अवलेहणियं वा वेणुसूइयं वा सयमेव परिघट्टेइ वा संठवेइ वा जमावेइ वा परिघट्टेतं वा संठवेतं वा जमावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २६ ॥

छाया—यो भिक्षुः दण्डकं वा यष्टिकां वा अवलेहणिकां वा वेणुसूचिकां वा, स्वयमेव परिघट्टयति वा संस्थापयति वा यमयति वा, परिघट्टयन्तं वा संस्थापयन्तं वा यमयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २६ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘दंडयं वा’ दंडकं वा दण्डः—रजोहरणसम्बन्धी तम् ‘लट्ठियं वा’ यष्टिकां वा—लघुदण्डं ‘अवलेहणियं वा’=अवलेहणिकां वा—कर्दमावगुण्ठितचरणे तदपनयनाय शलाकाविशेषस्ताम्, ‘वेणुसूइयं वा’ वेणुसूचिकां वा—वेणुवैशस्तन्मयी सूची ताम्, ‘सयमेव परिघट्टेइ’ स्वयमेव परिघट्टयति, परिघट्टनं निर्माणम् तथाच—दण्डादीनां निर्माणं करोतीत्यर्थः । ‘संठवेइ वा’ संस्थापयति दण्डादिकस्य हस्तिमुखसिंहमुखादीनां निर्माणं करोति । ‘जमावेइ वा’ यमयति वक्रदण्डादीन् ऋजून करोति । ‘परिघट्टेतं वा’ परिघट्टयन्तं—निर्माणं कुर्वन्तम्, ‘संठवेतं वा’ संस्थापयन्तम्, ‘जमावेतं वा’ यमयन्तं वक्रं ऋजुं कुर्वन्तम् ‘साइज्जइ’ स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागभवति ॥ सू० २६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णियगगवेसियं पडिग्गहं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २७ ॥

छाया—यो भिक्षुर्निजकगवेषितं प्रतिग्रहं धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २७ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘णियगगवेसियं’ निजकगवेषितम्, निजकः स्वजनः सांसारिको मातृ-पितृ-बन्धु-बान्धवादिः तेनाऽन्विष्यानीतम् ‘पडिग्गहं’ प्रतिग्रहं—पात्रम् ‘धरेइ’ धरति पार्श्वे स्थापयति गृह्णाति । ‘धरेतं वा साइज्जइ’ धरन्तं पार्श्वे स्थापयन्तमन्यं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागभवति ॥ सू० २७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू परगवेसियं पडिग्गहं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २८ ॥

छाया—यो भिक्षुः परगवेषितं प्रतिग्रहं धरति, धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २८ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुरित्यादि पूर्ववत् । नवरम्—‘परगवेसियं’ परगवेषितम्, तत्र—परोऽन्यः स्वजनातिरिक्तः सामान्यगृहस्थः विसंभोगी संयतो वा, तेन गवेषितमन्विष्यानीतम् ॥ सू० २८ ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० २ सू० २७-३१

निजकादिगवेषितपात्रधारणनिषेधः ५१

सूत्रम्—जे भिक्खू वरगवेसियं पडिग्गहं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुर्वरगवेषितं प्रतिग्रहं धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुरित्यादि पूर्ववत् । नवरम्—‘वर-
गवेसियं’ वरगवेषितम् । तत्र-वरो नाम ग्रामे प्रधानः पुरुषस्तेन गवेषितमन्विष्यानीतम् ॥ सू० २९ ॥

संप्रति वरशब्दार्थमाह भाष्यकारः—‘जो जत्थ’ इत्यादि ।

भाष्यम्—जो जत्थ माणणिज्जो य, ग्रामाइम्मि महत्तरो ।

ग्रामाणिओ पहाणो सो, वरो तत्थ पउज्जइ ॥

छाया—यो यत्र माननीयश्च ग्रामादौ महत्तरः ।

ग्रामाणिकः प्रधानः स वरस्तत्र प्रयुज्यते ॥

अवचूरिः—यः पुरुषो यत्र ग्रामादौ नगरादौ लोकैर्नागरिकैः संमानितो नागरादिषु मुख्यः
ग्रामाणिकः प्रधानश्च, तत्र वरशब्दः प्रयुज्यते । तेनानीतं पात्रादिकं गृह्यतो ग्राह्यतः गृह्यन्त-
मनुमोदमानस्याऽऽधाकर्मिकादिमिथ्यात्वाऽऽमविराधनसंयमविराधनादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० २९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू बलगवेसियं पडिग्गहं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुर्बलगवेषितं प्रतिग्रहं धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुरित्यादि पूर्ववत् । नवरम्—
‘बलगवेसियं’ बलगवेषितम् । बलवता—शरीरजनपदादिबलविशिष्टेन पुरुषेण गवेषितमन्वि-
ष्यानीतम् ॥ सू० ३० ॥

भाष्यम्—जस्सोवरि पइ जो उ, बलइदो वा भवे अवि ।

बलवतो सो विन्नेओ, घरसामी जहा मओ ॥

छाया—यस्योपरि प्रभुर्यस्तु बलादयो वा भवेदपि ।

बलवान् स विज्ञेयो गृहस्वामी यथा मतः ॥

अवचूरिः—‘जस्सोवरि’ इत्यादि । यः पुरुषो यस्योपरि प्रभुत्वं—स्वकीयं प्रभावं
करोति, तथा—बलादयः बलेन—शरीरादिबलेन समृद्धो भवेत् स बलवान् विज्ञेयः । तत्र दृष्टान्तं
दर्शयति—‘घरसामी’ इत्यादि । यथा—येन प्रकारेण गृहस्वामी स्वकीयपरिवारोपरि प्रभुत्वं कुर्वन्
परीवारे बलवान् भवति, यथा वा—शरीरबलेनोर्जितः सिंहो वनपशुं प्रति बलं दर्शयन् बलवान्
कथ्यते, यथा वा कश्चिद्विद्वान् सामान्यजनं प्रति स्वविद्याबलं दर्शयन् प्रभुर्बलवान् इति कथ्यते ।

यद्वा—कश्चिदप्रभुरपि—अबलोऽपि बलवान् भवति—यथा गृहस्वामी, न तादृशः प्रभुः किन्तु
स्वपरिवारे बलवानिति कथ्यते, एतादृशबलवता पुरुषेणाऽन्विष्यानीतं पात्रं यो भिक्षुर्धरति, धरन्तं
वाऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति तथा तस्याज्ञाभङ्गानवस्थाभिध्यात्वसंयमात्मविराधनादयो दोषा
भवन्तीति ॥ सू० ३० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू लवगवेसियं पडिग्गहं धरेइ धरंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुर्लवगवेसितं प्रतिग्रहं धरति धरन्ते वा स्वयते ॥ सू० ३१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू, इत्यादि । ‘जे भिक्खू, यो भिक्षुरित्यादि पूर्ववत् । नवरम्—‘लवगवेसियं, लवगवेसितम् तत्र—लवो नाम—यो दानफलं दर्शयित्वा वस्त्रपात्रादिकमुत्पादयति, तादृशः पुरुषो लव इति कथितो भवति, तेनान्विधानीतम् । यो हि भिक्षुर्वस्त्रपात्रादिस्वामिनं वस्त्रपात्रादिदानस्य फलं श्रावयित्वा तस्माद्वस्त्रपात्रादिकमादत्ते दापयति चान्यस्मै । तथा—यथोक्त्यापरेणाऽऽदानमन्यमनुमोदते स प्रायश्चित्तभाषिति भावः ॥ सू० ३१ ॥

भाष्यम्—दाणफलं तु दंसीय, आदेइ दावए खलु ।

वत्थपायाइगं नूणं, तारिसो लव वुच्चइ ॥

छाया—दानफलं तु दर्शयित्वा आदत्ते दापयेःखलु ।

वस्त्रपात्रादिकं नूनं तादृशो लव उच्यते ॥

अवचूरिः—‘दाणफलं’ इत्यादि । यो भिक्षुः दानस्य फलं दर्शयित्वा वस्त्रपात्रादिकमादत्ते—आनयति लोकेभ्यः, दापयति चान्यस्मै स लव उच्यते—कथ्यते । तत्र दानं द्विविधम्—लौकिकं लोकोत्तरं च । लोकमुद्दिश्य यदीयते तल्लौकिकम् । कर्मनिर्जरार्थं दातव्यमिति बुद्ध्या पात्राय महाव्रतधारिणे यद्दानं तल्लोकोत्तरम् ॥ सू० ३१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णितियं अग्गपिण्डं भुज्जइ भुजंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुर्नैतिकं—अग्रपिण्डं भुङ्कते भुञ्जन्ते वा स्वयते ॥ सू० ३२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘णितियं’ नैतिकं नियतं वा, तत्र नैतिकं प्रतिदिनम्, नियतं नियतकालप्रतिबद्धं—यथा कस्मिंश्चिद् गृहे कचित् दिनद्वयमन्तराकृत्य दिनत्रयादिकं वा व्यवधानीकृत्य नियमतो गमनं नियतशब्दार्थः । ‘अग्गपिण्डं’ अग्रपिण्डम् अग्रः प्रधानः पिण्डः—अग्रपिण्डस्तम्, अथवा भोजनापूर्वं यो निष्कास्यते सः तम् अग्रपिण्डम् । यदा तदा साधुभ्योऽन्नपानवितरणकाले अग्रपिण्डं भुङ्कते भुञ्जन्तं वा स्वयतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवतीति ॥ सू० ३२ ॥

भाष्यम्—निमंतणं उप्पीलणं, परिमाणं सभाविंयं ।

आइल्ला तिष्ठा मो कप्पे, कप्पेज्जा व कउत्थयं ॥

छाया—निमन्त्रणमुप्पीलणं परिमाणं स्थाभाधिकम् ।

भाषास्त्रयो न कल्पन्ते कल्पते च चतुर्थकम् ॥

कृष्णिभाष्यावचूरिः उ० २ सू० ३२-३६

नैत्यिकाग्रपिण्डालुपभोगनिषेधः ५३

अवचूरिः—‘निमंतणं’ इत्यादि ‘निमंतणं’ निमन्त्रणम्—आमन्त्रणम्, भोजनादिग्रहणार्थ-
मभ्यर्थनमित्यर्थः १। ‘उष्पीलणं’ देशी शब्दः तदर्थस्तु—उपहासः २। परिमाणे भोजनस्येयता ३।
स्वाभाविकं स्वतः सिद्धम्, यथा—गृहस्थस्य दानम् ४। अत्राऽऽद्याख्यो न कल्पन्ते, चतुर्थोऽपि नैत्यि-
काग्रपिण्डदोषरहितः स्वाभाविकपक्षः साधूनां कल्पते ।

अयं भावः—निमन्त्रणोष्पीलणपरिमाणानामेतत्स्वरूपम् ; तथाहि—कश्चित् श्रद्धालुः श्रावकः
श्रमणसमीपमागत्य निवेदयति—भगवन् ! ममोपरि कियतामनुग्रहः, मद्गृहे समागत्य भक्तपाना-
दिकं गृह्यताम् । इति प्रथमो भेदः (निमन्त्रणम्) १।

‘उष्पीलणं’ यथा—श्रमणो वदति—भो श्रावक ! तवोपरि करोम्यनुग्रहम् किन्तु—कथय यत्
किं दास्यसि ?। श्रावको वदति—यद्भवतामभीष्टम्, येन वस्तुना भवतः प्रयोजनं तदास्यामि ।
तदनन्तरं साधुरुपहासमिव कुर्वन् वदति—भोः श्रावक ! अत्र प्रतिश्रुत्य गृहं नेष्यसि तत्र गतः सन्
यदि नो दास्यसि तदा किम् ? एवं प्रकारेण—उष्पीलणमु हासं पकरोति । इति द्वितीयो भेदः २।

अथ परिमाणस्वरूपमाह—अवश्यमेव दास्यामि नाऽत्र सन्देहः । एवं कथिते गृहस्थे साधुः
परिमाणं वदति—भोः श्रावक ! कियत्परिमाणं दास्यसि ? कियत्कालपर्यन्तं दास्यसि ? किं दास्यसि ?,
यदि स्वल्पं दास्यसि अदत्तवत् स्यात् । ततो दाता वदति—यावता भक्तेन—पानेन वा भवतः प्रयो-
जनम्, यावन्तं वा कालं भवतः प्रयोजनं तावन्तं कालं भवते परिपूर्णमोदनादिकं दास्यामि ,
किं बहुना—अत्रस्तु भवते रोचते, याक्त्परिमाणं वा रोचते, याक्त्कालं वा ताक्त्काल-
पर्यन्तमपरिहीनमपरिश्रान्तोऽहं दास्यामि । इति तृतीयो भेदः ३। अत्र—निमन्त्रणोष्पीलणपरिमा-
णेषु प्रायश्चित्तं भवति । स्वाभाविकं यद् भक्तपानादिकमात्मार्थं गृहस्थेन निष्पादितं नैत्यिकाग्रपि-
ण्डदोषवर्जितं च तदेव साधुभिर्ग्राह्यम् न त्वन्यत् । इति चतुर्थो भेदः ४।

अत्राह कश्चित्-चतुष्प्रकारकेऽपि अग्रपिण्डे न किमपि दोषं पश्यामि ? आचार्यः प्राह—यत्स्वा-
त्मार्थं स्वभावत एव निष्पादितं तत्—नितिकम् अनिमन्त्रितमनुष्पीलणमपरिमाणमपि यदि निमन्त्रणा-
दिभिक्षाकणेनाऽपि स्पृष्टं तत्साधूनां न कल्पते । एतत् त्रयातिरिक्तं स्वाभाविकमपि भक्तपानादिकं
यदि नियताग्रपिण्डदोषवर्जितं भवेत् तत् साधूनां कल्पते इति ।

स्वात्मार्थं निष्पादितेऽपि नियताग्रपिण्डदोषनिमन्त्रणादिदोषदूषिते इमे दोषा भवन्ति-
आत्मार्थं निष्पन्नेऽपि—उदगमादिदोषा भवन्ति, साधुनिमित्तमयं पिण्डो निर्यामितः, इत्यवश्यं दात-
व्यम्, इति कृत्वा कुण्डादिषु स्थापयति तस्मात्—निमन्त्रणादिपिण्डो वर्जनीयः ॥ सू० ३२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णितियं पिंडं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ ३३ ॥

छाया—यो भिक्षुर्नैतिकं पिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ३३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘णितियं’ नैतिकं ‘पिंडं’ पिण्डं अहरहरेकस्मादेव गृहादानीतम् ‘भुंजइ’ भुङ्क्ते, भोजयति ‘भुंजंतं वा साइज्जइ’ भुञ्जानं वा स्वदतेऽनुमोदते तस्याज्ञामङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥ सू० ३३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णितियं अवइढभागं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३४ ॥

छाया—यो भिक्षुर्नैतिकमपार्द्धभागं भुङ्क्ते-भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ३४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘णितियं’ नैतिकम् ‘अवइढभागं’ अपार्द्धभागं-भक्तस्यार्द्धभागमपि अर्थात् पात्रे स्थाप्यत्वाद्वा स्थापितभोजनस्यार्द्धभागस्त्रिभागश्चतुर्थभागो वा यो दानार्थं निष्कासितः यस्मिन् गृह्यमाणेऽन्यस्यान्तरायसंभवात्, एवंविधभोजनापार्द्धभागम् ‘भुंजइ’ भुङ्क्ते, भोजयति ‘भुंजंतं वा साइज्जइ’ अपार्द्धभागं भुञ्जानं स्वदतेऽनुमोदते तस्याज्ञामङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥ सू० ३४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णितियं भागं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ ३५ ॥

छाया—यो भिक्षुर्नैतिकं भागं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ३५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘णितियं भागं’ नैतिकं भागं यत्र प्रतिदिनं यो भागो दानार्थं निष्कास्यते तं भागं ‘भुंजइ’ भुङ्क्ते ‘भुंजंतं वा साइज्जइ’ भुञ्जानं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ३५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णितियं ऊणइढभागं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुर्नैतिकमूनार्द्धभागं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ३६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘णितियं’ नैतिकम्, ‘ऊणइढभागं’ ऊनार्द्धभागं-त्रिभागादितोऽप्यर्द्धभाग ऊनार्द्धभागस्तम् ‘भुंजइ’ स्वयं भुङ्क्ते । भुंजंतं वा साइज्जइ’ भुञ्जानं वा स्वदते । यः साधुः पुण्यार्थरक्षितभोजनमध्यात् कमपि भागं भुङ्क्ते, भोजयति, तथा-भुञ्जानमनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ३६ ॥

भाष्यम्—पिंडो भत्तद्वगो णेओ, तयदं च अवइढगो ।

भागो विभागो तस्सदं, ऊणइढो सो वियाहिओ ॥

पिंडे णिइए अवइढे, भागे ऊणइढगे तथा ।

एस एव गमो णेओ, सच्चया सत्थसमओ ॥

चतुर्भिर्भाष्याघचूरिः ७० २ सू० ३७-३८

नैत्यिकवास-पुरःपश्चात्संस्तवनिषेधः ५५

छाया—पिण्डो भक्तार्थको ज्ञेय-स्तवार्थ वाऽपार्थकः ।

भागस्त्रिभागस्तस्यार्थ ऊनार्धः स व्याख्यातः ॥

पिण्डे नैत्यिकेऽपार्थे भागे ऊनार्धके तथा ।

एष एव गमो ज्ञेयः सर्वदा शास्त्रसंमतः ॥

अवचूरिः—‘पिण्डो भक्तद्वगो’-इत्यादि । पिण्डः—पिण्डशब्दोऽत्र भक्तार्थकः भक्तार्थवाचको ज्ञेयः, ततः पिण्ड इति भक्तमित्यर्थः, तस्य यदर्द्धं सोऽपार्द्धभागः प्रोच्यते, भागः त्रिभागः, तथा तस्यापि यद् अर्द्धं स ऊनार्धः ऊनार्धभागः ।

ततो नैत्यिके पिण्डे, तथा सूत्रघटकेऽपार्थे तथा भागे, तथा ऊनार्धके सर्वत्र एष एव गमोऽग्राह्यरूपः तीर्थंकरगणधरैः सर्वदा—सर्वकालं व्याख्यातः कथितः, अत एव स शास्त्रसंमतो ज्ञेयः । तत्र—गमस्वरूपमेव दर्शयति—‘पिण्डे’ इत्यादि । सूत्रघटकपिण्डपदं भक्तार्थकं भवति, पिण्डो भक्तार्थ इति पर्यायः । यथा चतुर्दिशःसूत्रघटकं ‘अवइदं’ इति पदं पिण्डार्थबोधकम्, पिण्डस्यार्ध-भाग इत्यर्थः । भागपदम्—पञ्चत्रिंशत्सूत्रघटकपिण्डस्य त्रिभागबोधकम् । तथा षट्त्रिंशत्सूत्रघटकम् ‘ऊणइदभाग’—पदं त्रिभागस्याप्युनाऽर्धभागबोधकं ज्ञातव्यम्, एतत्सर्वं दानार्थं निष्कासित-विषयकं बोध्यम्, तद्ग्रहणे साधुदोषभाग् भवति ॥ सू० ३६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णितियं वासं वसइ वसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३७ ।

छाया—यो भिक्षुर्नैत्यिकं वासं वसति वसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘णितियं वासं’ नैत्यिकं वासं वर्षाकालवर्जिते ऋतुबद्धकालातिरिक्तकालेऽन्यकारणमेकस्मिन् स्थाने नित्यवासम् ‘वसइ’ वसति—वासं करोति कारयति ‘वसंतं वा साइज्जइ’ वसन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते, स हि—

शीतकालाद्वर्षकालात्, परतः कारणेऽसति ।

प्रायश्चित्ती वसन्नित्यं, वसतो वाऽनुमोदनात् ॥१॥ इति ॥ सू० ३७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पुरेसंथवं पच्छासंथवं वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ।

छाया—यो भिक्षुः पुरःसंस्तवं पश्चात्संस्तवं वा करोति-कुर्वन्तं वा स्वदते ॥३८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘पुरेसंथवं’ पुरःसंस्तवम् वज्रपात्रादिदातुर्दानात्पूर्वं—पूर्वकालमेव संस्तवम् प्रशंसनम्—परिचयं वा ‘संस्तवः स्यात्परिचयः’ इति वचनात्, ‘पच्छासंथवं’ पश्चात्संस्तवम्, वज्रपात्रादिदानानन्तरकाले संस्तवं प्रशंसनम्—परिचयं वा ‘करेइ’ करोति ‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तमागू भवति ।

अवचूरिः—यद्वा सूत्रे-‘समाणे’ इति वृद्धवासवासी-वृद्धत्वग्लानत्वादिकारणवशात् स्थिरवासं स्थितः, तथा-इतरः-‘वसमाणे’ नवकल्पविहारी । तत्राऽष्ट कल्पाः ऋतुबद्धकालसंबद्धाः, नवमः कल्पो वर्षाकालः, तत्र विहारो नवकल्पविहारी ।

गमनं द्विविधं-द्विप्रकारकमुक्तं-कथितम्-एकं निष्कारणम् १, अपरं-सकारणम् २ । कारणविशेष-माश्रित्य जायमानं सकारणम्, कारणमन्तरेण जायमानं निष्कारणम् । तत्र सकारणं गमनं यथा-आचार्यप्रभृतीनां वैयावृत्यनिमित्तं भिक्षानिमित्तं वा गमनम् । एवं-निष्कारणमेव प्रामानुष्यं गमनम्, अकाले वा भिक्षार्थं गमनम् । तत्र इमे वक्ष्यमाणाः भूयांसो दोषा भवन्ति, तथाहि-कदाचिन्मागो-ऽशोभनो भवेत्, भिक्षा वसतिरपि न सुलभा भवति, स्वपक्षपरपक्षेभ्योऽपमानं भवति, भिक्षार्थं निषिद्ध-गृहे गच्छतः शास्त्रस्य-जिनप्रवचनस्य निन्दा भवति, पृथिवीकायिकादीनां जीवानां विराधना भवति । एवं निष्कारणं गच्छता षड्जीवनिकायानां विराधना क्रियते-इति संयमविराधना भवति । कण्ट-यादिद्वारा पादे क्षतिर्भवतीत्यात्मविराधनाऽपि । सागारिकभयात् प्रमादेन वा परिश्रान्त उपधीनां प्रतिलेखनं न करोति, उपधीनां हरणं वा भवति । एवं भिक्षाकालातिक्रमणे भ्रामं प्राप्तस्तत्राऽनेष-णीयमप्याहारं ग्रहियति । हिंसजन्तुना स्वादितः आत्मविराधनं प्राप्स्यति । एवं-समयातिक्रमे भिक्षार्थं गच्छतः पञ्चात्कर्मदोषा अपि भवेयुः । इत्येते अकारणगमने दोषा आपद्यन्ते इति । सकारणं गमनं द्विविधम्-निर्व्याघाते व्याघाते च गमनम् । तत्र-निर्व्याघातगमनम्-ऋतुबद्धकल्पे वर्षाकल्पे वा समाप्ते क्षेत्रात् क्षेत्रान्तरगमनम् । तत्र द्वयोः कालयोर्मध्ये एकतरस्मिन्नपि काले मासकल्प-प्रायोग्यानि क्षेत्राणि-यो लङ्घयति स प्रायश्चित्तभाक् । सम्प्रति व्याघातेन मासकल्पप्रायोग्यं क्षेत्रा-न्तरं संक्रामति, तत्र-व्याघातकारणमाह-अशिवादिगृहीतं क्षेत्रम्, तत्र स्वाध्यायादिकं सम्यक् न भवति, उपधिर्वा तत्र न प्राप्यते, आचार्यादिप्रायोग्यं वा नास्ति । एतादृशे कारणे व्याघात-गमनं भवति । कारणविशेषमाश्रित्यैकस्मात् क्षेत्रात् क्षेत्रान्तरं गच्छतो दोषो न भवति यस्मात् स तीर्थकराज्ञां नातिक्रामतीति । अत्र सकारणानामधिकारः । निष्कारणं गच्छतां तु दोषो भवत्येव । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण विहारं कुर्वतां संस्तव-इत्थं भवति ॥ सू० ३९॥

पुनराह भाष्यकारः—

भाष्यम्—कुलसंथवो य तेसिं, गिहत्थधम्मे तहेव सामण्ये ।

पुण एक्केको दुविहो, पुवं पच्छा य णायव्वो ॥

छाया—कुलसंस्तवश्च तेषां गृहस्थधर्मे तथैव श्रामण्ये ।

पुनरेकैको द्विविधः पूर्वं पञ्चाच्च ज्ञातव्यः ॥

अवचूरिः—‘कुलसंथवो’ इत्यादि । तेषाम् पूर्वोक्तप्रकारेण विहारं कुर्वतां भिक्षूणां संस्तवः द्विविधो-द्विप्रकारको भवति । तत्र-संस्तवो नाम परिचयः, स च द्विधा भवति-गृहि-

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० २ सू० ४०

अन्यतीर्थिकादिसहभिक्षार्थगमननिषेधः ५६

धर्मे—गृहस्थे १, श्रामण्ये—साधुपर्याये च २। स च गृहधर्मे स्थितस्य परिचयो द्विषा द्विप्रकारकः—
पूर्वसंस्तवः १, पश्चात्संस्तवः २। तत्र—पूर्वसंस्तुताः परिचिताः—पितृ—मातृ—प्रभृतयः, पश्चात्—
संस्तुताः परिचिताः श्वशुर—श्वश्रूप्रभृतयः।

एवं श्रामण्ये स्थितस्य परिचयः पूर्वसंस्तुतः पश्चात्संस्तुतः। अथ साधूनां पूर्वं विहारसमये
ये परिचितास्ते पूर्वसंस्तुताः। ये वर्तमानविहारकाले संस्तुतास्ते पश्चात्संस्तुताः। एतेषां पूर्व-
संस्तुत—पश्चात्संस्तुतानां श्रावकादीनां गृहे यः साधुः प्राप्तभिक्षाकाले प्रविशति, अथवा व्यक्तिका-
न्तभिक्षाकाले प्रविशति तस्याऽऽज्ञाभङ्गानवस्थामिध्यात्वादिदोषाः सम्भवन्ति, तथा संयमविराधना
आत्मविराधना च भवति। तत्र संयमविराधना चेत्थम्—अकाले भिक्षार्थं परिभ्रमन्तं—गेहाद्गोहा-
न्तरं गच्छन्तं साधुं दृष्ट्वा पूर्वसंस्तुताः पश्चात्संस्तुता वा श्रावकादयः उदगमादिदोषयुक्तमाहारं
निष्पादयिष्यन्ति, अतोऽकाले भिक्षार्थं तत्र साधुभिर्न गन्तव्यम् इति। अनाभोगादिकारण-
वशात् अकालेऽपि श्रावककुले प्रवेशो न निषिद्धः। यद्वा ग्लानाद्यर्थमकालेपि प्रविशेत्। यद्वा—
आकस्मिके विषूचिकादिदोषे समुपस्थिते पूर्वसंस्तुतादिकुलं प्रविशति। यद्वा यस्मिन् काले
राज्ञा गमनं निवारितं 'करपू' इति प्रसिद्धम्, तत्समये यदि चलिष्यति तदा द्रक्ष्यति राज-
पुरुषः, इति कृत्वाऽकालेऽपि चलति यदि तदा तादृशो दोषो न भवति श्रमणानाम्। अका-
रणे पूर्वसंस्तुतादिगृहं वेलातिक्रमेण यदि गच्छति तदा सूत्रप्रतिपादितं प्रायश्चित्तं भवत्येवेति
भावः ॥ सू० ३९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थिएण वा गारत्थिएण वा पारिहारिओ
वा अपारिहारिएण सद्धिं गाहावइकुलं पिण्डवायपडियाए णिक्खमइ वा
अणुप्पविसइ वा, णिक्खमंतं वा अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४० ॥

छाया—यो भिक्षुः अन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा पारिहारिको वा अपारिहारि-
केन सार्धम् गृहपतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया निष्क्रामति वा—अनुप्रविशति वा निष्क्रामन्तं
वा—अनुप्रविशन्तं वा स्वप्ते ॥ सू० ४० ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि। 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'अण्णउत्थिएण वा' अन्य-
यूथिकेनाऽन्यतीर्थिकेन, 'गारत्थिएण वा' गृहस्थेन वा 'पारिहारिओ वा' पारिहारिको वा—मूलो-
त्तरगुणधारी परिहारतपोवाहको वा भिक्षुः 'अपारिहारिएण' अपारिहारिकेन—अपारिहारिको
मूलोत्तरगुणदोषयुक्तः पार्श्वस्थादिस्तेन 'सद्धिं' सार्धम्—युगपदेकत्रेत्यर्थः 'गाहावइकुलं' गाथा-
पतिकुलम्, गाथा—गृहं तस्य पतिः गाथापतिः गृहस्थः, तस्य कुलं प्रति 'पिण्डवायपडियाए'
पिण्डपातप्रतिज्ञया भिक्षाग्रहणबुद्ध्या 'णिक्खमइ' निष्क्रामति—भिक्षां नीत्वा गृहस्थगृहात् निर्ग-

ञ्छति 'अणुप्पविसइ वा' अनुप्रविशति-भिक्षार्थं गृहस्थगृहे प्रवेशं करोति । 'णिकखमंतं वा' निष्कामन्तं बहिरायान्तम्, 'अणुप्पविसंतं वा' अनुप्रविशन्तम्, 'साइज्जइ' स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ४० ॥

अत्राह भाष्यकारः —

भाष्यम्— नो कप्पए य भिक्खुस्स, अणुत्थिय-गिहत्थिहि ।
तहेव पारिहारिस्स, तव्विपक्खेण केणवि ॥
सद्धिं णिक्खमिउं णिच्चं, पविसित्तुं तहेव य ।
णिक्खमणं पवेसं चे, जो करे दोसवं भवे ॥

छाया— नो कल्पते च भिक्षोः, अन्ययूथिकगृहस्थैः ।
तथैव पारिहारिणः, तद्विपक्षेण केनापि ॥
साद्धं निष्क्रमितुं नित्यं, प्रवेष्टुं तथैव च ।
निष्क्रमणं प्रवेशं चेद् यः कुर्याद् दोषवान् भवेत् ॥

अवचूरिः— 'नो कप्पए' इत्यादि । भिक्षोः श्रमणस्यान्यतीर्थिकैः गृहस्थैर्वा, तथा पारिहारिकस्य मूलोत्तरगुणयुक्तस्य तद्विपक्षेण अपारिहारिकेण मूलोत्तरगुणदोषवता पार्श्वस्थादिना सार्धं गृहिगृहे भिक्षार्थं निष्क्रमितुं प्रवेष्टुं वा न कल्पते नैव कथमपि युज्यते । एतैः सह निष्क्रमणं प्रवेशनं च कुर्वतः साधोः पारिहारिकस्य चाषाकर्मिकादिदोषाः समापद्यन्ते । यः कोऽपि भिक्षुः पारिहारिकश्च यदि एतैः सह निष्क्रमणं प्रवेशं च कुर्यात् तदा स आज्ञाभङ्गादिदोषभाग् भवति । सूत्रे 'गाहावइकुलं' इति पदं, तस्याऽयमर्थः—गाथा—गृहं तस्य पतिः—स्वामी, दारापत्यादिसमुदा-दायविशिष्टो गृहस्थः, तेषां कुलं—समूहः ।

तत्र—'पिंडवायपडियाए' इत्यस्य व्याख्या—पिण्डोऽश्नादिकम्, तस्य गृहिणा दीयमानाऽऽहारस्य पातः ससत्कारं साधवे समर्पणम्, तस्य प्रतिज्ञया मध्यस्थभावेन ग्रहणबुद्ध्या । तथा 'अणुप्पविसइ' तस्याऽयमर्थः—अनु—पश्चात् चरकादिषु भिक्षामादाय गतेषु । अथवा—भोजनकालतः पश्चात् भोजनकालसमाप्त्यनन्तरम्, एवमनुशब्दः पश्चाद्योगे प्रसिद्धः, भिक्षुः पारिहारिकश्च प्रविशतीत्यर्थः । गृहि—परतीर्थिकाऽपरिहारिकाऽन्यतमेन सह प्रविशतः श्रमणस्य पारिहारिकस्य च—आज्ञा-भङ्गानवस्थामिध्यात्वसंयमविराधनाऽऽत्मविराधनादिका दोषा भवन्ति ।

तथा—परिव्राजकादिभिः सह भिक्षार्थं गमने प्रवचनस्य निन्दा भवति । लोको वदति—परिव्राजकादिप्रसादाल्लभ्यते भिक्षादिकम्, स्वयं न लभ्यते असारवचनप्रवृत्तत्वात् । अथवा—लोको वदेद्—अलब्धिमन्त एते जैनभिक्षुकाः परमवेऽदत्तदानाः आत्मानं न जानन्ति, अत एभिः सह परिभ्रमन्ति तस्मात् कारणाद् एभिः सह न गन्तव्यम् ॥ सू० ४० ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० २ सू० ४१ अन्यतीर्थिकदिसहविचारभूम्यादिगमननिषेधः ६१

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थिण्ण वा गारत्थिण्ण वा पारिहारिओ वा अपारिहारिण्ण सद्धि बहिया वियारभूमि वा विहारभूमि वा णिक्खमइ वा पविसइ वा, णिक्खमंतं वा पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४१॥

छाया—यो भिक्षुः अन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा, पारिहारिको वा अपारिहारिकेन सार्द्धं बहिर्विचारभूमि वा विहारभूमि वा निष्क्रामति वा प्रविशति वा, निष्क्रामन्तं वा प्रविशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अण्णउत्थिण्ण वा’ अन्ययूथिकेन वा परतीर्थिकेन ‘गारत्थिण्ण वा’ गृहस्थेन वा, तथा पारिहारिको वा अपारिहारिकेन मूर्च्छोत्तरगुणदोषवता पार्श्वस्थादिना ‘सद्धि’ सार्धम् एकत्र मिलित्वा ‘बहिया’ बहिः—‘वियारभूमि वा’ विचारभूमि वा तत्र—विचारः सूत्रपुरीषादिसमुत्सर्गः, तदर्थं योग्या या भूमिः सा विचारभूमिः, तां विचारभूमिम्, ‘विहारभूमि वा’ विहारभूमिम्, स्वाध्यायभूमिः विहारभूमिः, तां विहारभूमिम् ‘णिक्खमइ वा’ निष्क्रामति ‘पविसइ वा’ प्रविशति विचाराद्यर्थं गच्छति वा । ‘णिक्खमंतं वा’ निष्क्रामन्तं वा ‘पविसंतं वा’ प्रविशन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ४१॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—भिक्खुस्स नेव कप्पेइ, गंतुमण्णुत्थियाइहि ।

सद्धि चारित्तपालस्स, वियारट्ठं कयाइवि ॥

छाया—भिक्षोर्नैव कल्पते गन्तुमन्ययूथिकादिभिः ।

सार्द्धं चारित्रपालस्य विचारार्थं कदाचिदपि ॥

अवचूरिः—‘भिक्खुस्स’ इत्यादि । यो हि भिक्षुः चारित्रपालकः चारित्रस्य पालने सदा यतनावान् भवति तस्य भिक्षोः विचारार्थं सूत्र-पुरीषाद्युत्सर्जनाय संज्ञाभूमिम् उपलक्षणाद् विहारभूमि वा गन्तुम्—अन्ययूथिकादिभिः सह अर्थात् अन्ययूथिकैः परतीर्थिकैः शाक्यभिक्षुक-चरक-परित्राजकैः सह आदिपदात्-गृहस्थैः, पारिहारिकस्य च अपारिहारिकैः सह गन्तुं न कल्पते । एतेषु गृहस्थपरतीर्थिकाऽपारिहारिकादिषु मध्यादेकतरेणाऽपि सह विचाराद्यर्थं चकारात्-विहाराद्यर्थं वा यो भिक्षुः पारिहारिको वा गच्छति तस्याऽऽज्ञाभङ्गानवस्थामिध्यात्वसंयमात्मविराधनादोषा भवन्ति । विचारभूम्यां पुरुषाद्यागमने संलोकदोषः शङ्का च लोकानां भवेत् । अप्रवर्त्तने सूत्रपुरीषादिनिरोधाद् रोगादिसंभवः । उक्तं च केनचित्कविना राजसमीपे—

त्रयः शल्याः महाराज !, अस्मिन् देहे प्रतिष्ठिताः ।

वायुसूत्रपुरीषाणां, माप्सं वेगं न धारयेत् ॥१॥

वायोः—अधोवातस्य पुरीषस्य च वेगधारणे मस्तकादिशो गोत्पत्तिः । सूत्रवेगधारणे नेत्रहानिः, अतो नैतेषां प्राप्तं वेगं धारयेत् । स्थानमार्गादिपरिचयाभावरूपे सति कारणे पुनर्गच्छेदपि गृहस्थादिभिः सह विचाराद्यर्थम् ॥ सू० ४१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थिण्ण वा गारत्थिण्ण वा पारिहारिओ अपारिहारिण्ण सद्धिं गामानुगामं दूइज्जइ दूइज्जंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुरन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा पारिहारिकोऽपारिहारिकेण सार्द्धं ग्रामानुग्रामं द्रवति द्रवन्ते वा स्वदते ॥ सू० ४२॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः, ‘अण्णउत्थिण्ण वा’ अन्ययूथिकेन ‘गारत्थिण्ण वा’ गृहस्थेन तथा ‘पारिहारिओ वा’ पारिहारिको वा ‘अपारिहारिण्ण’ अपारिहारिकेण ‘सद्धिं’ सार्द्धम् ‘गामानुगामं’ ग्रामानुग्रामम् एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तरम् ‘दूइज्जइ’ द्रवति—गच्छति विहारं करोतीत्यर्थः । ‘दूइज्जंतं वा साइज्जइ’ द्रवन्तं—गच्छन्तं स्वदतेऽनुमोदते । स्वयमन्यतीर्थिकादिभिर्ग्रामाद्ग्रामान्तरं गच्छन् गच्छन्तमनुमोदमानश्च प्रायश्चित्तभाग्भवति ॥ सू० ४२॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—गामानुगामं भिक्खुस्स, गमणं नेव कप्पइ ।

अणुत्थियाइलोगेहिं, सद्धिं तस्स कयाइवि ॥

छाया—ग्रामानुग्रामं भिक्षोः गमनं नैव कल्पते ।

अन्ययूथिकादिलोकैः सार्द्धं तस्य कदाचिदपि ॥

अवचूरिः—‘गामानुगामं’—इत्यादि । भिक्षोः पारिहारिकस्य च चारित्रपालकस्य अन्ययूथिकादिलोकैः, आदिशब्देन गृहस्थैः अपारिहारिकैश्च सार्द्धं ग्रामानुग्रामं—एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तरं गमनं तस्य कदाचिदपि नैव कल्पते । एषु—अन्यतमेन येन केनाऽपि सह ग्रामानुग्रामं विहरतः साधोराज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमात्मविराधनादिदोषा भवन्ति । तत्र—परतीर्थिकादिभिः सह गमने तीर्थकराणामाज्ञा भग्ना भवति, तीर्थकरैस्तैः सह गमनस्य निषिद्धत्वात् । अनवस्था च भवति—एकस्तथा कुर्यात् तदा तं दृष्ट्वाऽन्योऽपि कुर्यात्, एवमन्योऽपीति—एवमनवस्था । तथा—तादृशैः सह गमनं कुर्वन्तं साधुं दृष्ट्वा द्रष्टुर्भनसि अश्रद्धा भवेत्, यद् इमे जैनभिक्षवोऽपि शिथिलाचाराः सन्तीति । तद्वार्त्ताश्रवणादिना मिथ्यात्वमपि समुत्पद्येत । तथा—तैः सह यत्र तत्र वा आध्यात्मिकाद्याहारं मुञ्चन् संयमं विराधयेत् । तथा—चौरोऽयमिति कृत्वा ताडनभेदनादि—संभवाद—आत्मविराधनमपि संभवैदिति ॥ सू० ४२॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० २ सू० ४३-४४

दुरभिक्षायभक्तपानपरिष्ठापननिषेधः ६३

सूत्रम्—जे भिक्खू अन्नयरं भोयणजायं पडिग्गाहिता सुब्भि भुंजइ दुब्भि परिट्ठवेइ, परिट्ठवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४३ ॥

छाया—यो भिक्षुः अन्यतरत् भोजनजातं प्रतिगृह्य सुरभि भुङ्क्ते दुरभि परिष्ठापयति, परिष्ठापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ४३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अन्नयरं भोयणजायं’ अन्यतरत् भोजनजातम्—अनेकप्रकारकं खादिमस्वादामादिभेदभिन्नं विविधं भोजनजातं भक्तादिकम् ‘पडिग्गाहिता’ प्रतिगृह्य, यदि श्रावकादिगृहादनेकप्रकारकं सुस्वादु दुःस्वादु वा भोजनादिकमानीय तन्मध्यात् ‘सुब्भि भुंजइ’ सुरभि मनोज्ञं विशिष्टवर्ण-गन्ध-रस-स्पर्शयुक्तं भोजनं भुङ्क्ते । ‘दुब्भि परिट्ठवेइ’ दुरभि—दुरभिगन्धयुक्तं दुर्वर्ण-प्रशस्तवर्णरहितं दूरसं-प्रशस्तरसवर्जितं दुःस्पर्श-प्रशस्त-स्पर्शहीनं भोज्यं परिष्ठापयति—गर्तादिषु प्रक्षिपति, ‘परिट्ठवेतं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदते । यो भिक्षुः श्रावकगृहादानीताहारमध्यात् सुस्वादुदधृत्य भुङ्क्ते, दुःस्वादु परित्यजति, एवं कुर्वन्तमनुमोदते वा स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ४३ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—वर्ण-गन्ध-रसेहिं जं, फासेहिं भोयणं जुअं ।
सुब्भि तं चेव जाणिज्जा, इयरं इयरं हवे ॥

छाया—वर्ण-गन्ध-रसैर्यत्-स्पर्शैर्भोजनं युतम् ।
सुरभि तदेव जानीयात् इतरदितरद् भवेत् ॥

अवचूरिः—‘वर्ण-गन्ध’ इत्यादि । यद्भोजनं भोक्तुं योग्यमोदनादिकम्, विलक्षण-वर्णेन—श्वेतादिना, विलक्षणेन गन्धेन—सौरभ्यादिना भोजनोपयुक्तेन, मनोज्ञेन—रसेन मधुरादिना, मनोज्ञस्पर्शेन—कोमलादिस्पर्शयुक्तेन, एभिर्वर्णादिभिर्युक्तं यद् भोजनं तदेव सुरभि विजानीयात् । एतादृशं भोजनं सूत्रघटकसुरभिव्यपदेशं लभते इत्यर्थः ‘इयरं इयरं हवे’ इतरदितरद्भवेत्, यद्भोजनमितरत्—पूर्वोक्तविलक्षणवर्णादिना नोपेतं तद् भोजनमितरत्, दुरभि—दुर्वर्णगन्धादियुक्तमिति ज्ञेयम् । अथवा—रसोपेतमपि भोजनं दुरभिगन्धयुक्तं न प्रशस्तम्, तथा—अरसालं—शुष्कं भोजनं सुरभिगन्धयुक्तं सुरभि भवतीति । अत्र—सुरभि—दुरभि, एतदुभयप्रकारकमपि भोजनमेकतः प्रत्येकं वा गृहीत्वा सुरभिभोजनं भुङ्क्ते, दुरभि च परिष्ठापयति, तस्यैवं कुर्वतो यतेः प्रायश्चित्तं भवति । तथा—आज्ञाभङ्गान्नवस्थामिध्यात्वात्मसंयमविराधनाः, यस्मादेते दोषा भवन्ति, तस्माद् दुरभि-भोज्यस्य वस्तुनः पूर्वं भोजनं कर्त्तव्यम्, तदनन्तरं सुरभिभोजनं कर्त्तव्यमिति ॥ सू० ४३ ॥

६४

निशोथसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खू अन्नयरं पाणगजायं पडिग्गाहिता पुप्फगं—पुप्फगं आवियइ कसायं—कसायं परिट्टवेइ परिट्टवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४४ ॥

छाया—यो भिक्षुः अन्यतरत् पानकजातं प्रतिगृह्य पुष्पकं पुष्पकं आपिबति, कषायं कषायं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ४४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अन्नयरं’ अन्यतरत् अन्यतर-पदग्रहणात्—अनेकप्रकारकम्, मधुररसयुक्तं कषायरसयुक्तं च, स्रण्ड-गुड-शर्करा-दाडिमी-मृद्वी-काऽऽमलक-हरीतकी-चिञ्चादिरसरूपं द्वयमपि ‘पाणगजायं’ पानकजातं, जातशब्दग्रहणात् प्रासुकं ‘पडिग्गाहिता’ प्रतिगृह्य—विधिपूर्वकं गृहीत्वा ‘पुप्फगं—पुप्फगं आवियइ’ पुष्पकं पुष्पकमापिबति, तत्र-पुष्पकं—शुभवर्णं—गन्ध—रसस्पर्शैः प्रधानम् अच्छं मनोज्ञमित्यर्थः । एतादृशमुत्तमोत्तमं पानकजातमापिबति, तथा—‘कसायं—कसायं’ कषायं कषायं कलुषितं शुभवर्णं-गन्ध-रस स्पर्शैः प्रतिलोमं-कलुषितमप्रधानं वा पानकजातम् ‘परिट्टवेइ’ परिष्ठापयति-भूमौ निक्षिपति ।

उक्तञ्च पुष्पककषायविषये—

यच्च गन्धरसोपेत—मच्छं तत् पुष्पकं भवेत् ।

दुर्गन्धमरसं यच्च, कषायं कलुषं च तत् ॥१॥ इति ।

अनेकप्रकारकानीतपानकमध्यात् यत्समीचीनं तत्पिबति, यच्चाऽसमीचीनं तन्निक्षिपति । ‘परिट्टवेतं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्राबन्धितभाग् भवति ।

साधुलक्षणमेतत् तथाहि—

मा भूयासमहं साधुः, प्रायश्चित्ती कदाचन ।

मन्यते सोऽसमीचीनं, भुक्त्वा भुङ्क्ते तथेतरत् ॥१॥

अत्र भाष्यकारोऽप्याह—

भाष्यम्—वर्ण-गन्ध-रसोवेयं, द्रव्यं तं पुष्पनामगं ।

दुग्भिर्गन्धादिसंयुक्तं, कसायं तं हवे-पुणो ॥

कसायं पुष्पमापेज्जं, पुष्पगं तयणंतरं ।

एसा सत्यविही वुत्ता, अणंतवरनाणिहिं ॥

छाया—वर्ण-गन्ध-रसोपेतं द्रव्यं तत्पुष्पनामकम् ।

दुर्गन्धगन्धादिसंयुक्तं कषायं तद् भवेत्पुनः ॥

कषायं पूर्वमापेयं पुष्पकं तदन्तरम् ।

एष शास्त्रविधिः प्रोक्तः अनन्तवरणानिभिः ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० २ सू० ४५ सांभोगिकपृच्छां विनाऽधिकाहारपरिष्ठापननिषेधः ६५

अवचूरिः—‘वर्णगंध’ इत्यादि । यत्पानकजातं वस्तु, वर्ण-गन्ध-रसोपेतं-सुवर्णेन सुगन्धेन सुरसेन मधुरादिना युक्तं भवेत् तद्-द्रव्यं पुष्पसंज्ञकं भवति । तथा-यत्पानकजातं दुर्गन्धादि-विशिष्टं दुर्वर्णेन कुत्सितगन्धेन कुरसेन कठोरस्पर्शेन युक्तं सत् कषायं-कलुषितं भवेत् । तत्र कषायं पानकजातं पूर्वमापेयं, तदनन्तरं पुष्पकं पिबेत्, एष शास्त्रविधिः अनन्तवरज्ञानिभिस्तीर्थकरैरुक्तः, अतः पुष्पकं कषायं चैतद्द्वयमन्यानीय यत्पुष्पकं तत् पीत्वा यत्कषायं तस्य परिष्ठापनं न कुर्यात्, किन्तु प्रथमं पुष्पकं पीत्वा पश्चात् कषायं पिबेत् । उक्तञ्च —

शास्त्रकर्तुंश्च मर्यादा, कषायं प्रथमं पिबेत् ।

आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् पश्यन् पश्चात् पुष्पकम् ॥१॥

अन्यथा प्रायश्चित्तभाग् भवेत् ॥ सू० ४४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मणुण्णं भोयणजायं पडिग्गाहेत्ता बहुपरियावन्नं सिया अदूरे तत्थ साहम्मिया संभोइया समणुन्ना अपरिहारिया संता परिवसंति ते अणापुच्छिय अणिमंतिय परिट्ठवेइ परिट्ठवेतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मनोज्ञं भोजनजातं प्रतिगृह्य बहुपर्यापन्नं स्यात् अदूरे तत्र सार्धमिकाः सांभोगिकाः समनोज्ञा अपरिहार्याः सन्तः परिवसन्ति तान् अनापृच्छय अनिमन्त्र्य परिष्ठापयन्ति, परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘मणुण्णं भोयणजायं’ मनोज्ञं भोजनजातम्—शुभ-वर्ण-गंध-रस-स्पर्शसमन्वितमुत्तमभोजनजातम् अनेकप्रकारकमाहारादिकम् ‘पडिग्गाहेत्ता’ प्रतिगृह्य-आनीय भुङ्क्ते । तच्च यदि ‘परियावन्नं सिया’ पर्यापन्नं स्यात्—प्रयोजनतोऽधिकं भवेत् ‘अदूरे तत्थ साहम्मिया’ अदूरे तत्र-न दूरमदूरम्-आसन्नम् क्रोशद्वयान्तरा-वधौ ग्रामादौ सार्धमिकाः-समानधर्माचरणशीलाः साधवः ‘संभोइया’ सांभोगिकाः, यैः सहैक-मण्डल्यामाहारादिकं कर्तुं कल्पते तथाविधाः साधवः ‘समणुन्ना’ समनोज्ञाः उद्यतविहारिणः, एतादृशाः पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टाः सन्तोऽपि सातिचारत्वेनाऽदेयाहारा भवेयुस्तत्राह—‘अपरिहारिया’ अपरिहार्याः, निरतिचारचारित्रत्वेनापरित्याज्याः, निरतिचारा इत्यर्थः । एतादृशाः साधवो यद्या-सन्ने ‘संता’ सन्तः विद्यमानाः ‘परिवसंति’ क्रोशद्वयपरिमिते ग्रामादौ तिष्ठन्ति तदा ‘ते अणापुच्छिय’ तान्-अनापृच्छ्याऽपृष्ट्वा ‘अणिमंतिय’ अनिमन्त्र्य, तेषां निमन्त्रणमकृत्वा, ‘मत्स-विधे-एतावदधिकं जातं, तस्य यदि भवतां प्रयोजनं भवेत्-तदा-गृह्णन्तु भवन्तः’ एवंप्रकारेण तेषामा-मन्त्रणमकृत्वा अपृष्ट्वेत्यर्थः यदि ‘परिट्ठवेति’ परिष्ठापयन्ति, यदा ‘परिट्ठवेतं साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवतीति ॥ सू० ४५ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—जावइयं उवजुत्तं, गिण्हेज्जा तावमेत्तमसणाइ ।

साहुस्स अहियगहणे, दोसा लोभाइणो हीति ॥

छाया—यावत्कमुपयुक्तं गृहीयात् तावन्मात्रमशनादि ।

साधोरधिकग्रहणे दोषा लोभादयो भवन्ति ॥

अवचूरिः—‘जावइयं उवजुत्तं’ इत्यादि । साधूनां यावन्मात्रमुपयुक्तमाहारादिकं स्यात् तावन्मात्रमाहारं गृहीयात्—श्रावकगृहादानयेत् न तु ततोऽधिकग्रहणं कुर्यात्, प्रमाणादधिकाहार-ग्रहणे साधोः पुनर्लोभादयो दोषा भवन्ति । तथाहि—प्रमाणतो यावदेवोपयुक्तं तावन्मात्रमेवाहारादिकं गृहीयात् । अधिकग्रहणे लोभदोषः । तथा—तस्य परिष्ठापने परिष्ठापनादोषः । आज्ञाभङ्गादिकाश्चापि दोषाः, तत्र—एकेन्द्रियादीनां विराधनात् । अधिकभोजनकरणे विषूचिकादयो रोगाः इत्यात्मविराधनम्, यस्मादेते दोषाः तस्मात् कारणात् प्रमाणादधिकमाहारादिकं न प्रहीतव्यम् । अत्र शिष्यः प्राह—हे गुरो ! यदि प्रमाणयुक्तमेवाहारादिकं ग्रहीष्यति तदा—अधिकं न भवति, अथ—यदि अधिकम् तदा प्रमाणतो ग्रहणमिति वाक्यं निरर्थकम्, एवं परस्परविरोधे सूत्रं निरर्थकमेव भवति ? आचार्यः प्राह—सूत्रं सार्थकमेव न निरर्थकम् । तथाहि—यत्र ग्रामे नगरे वा बहूनि श्रावककुलानि—अतिभावयुक्तानि सन्ति, तत्र भिक्षार्थं गतस्य साधोर्मनोज्ञमितिकृत्वा तैर्मावतोऽधिकं पात्रे निपातितं भवेत्, तच्च साधुरानीतवान्, एवमधिकं भवेदिति । तत्र यदधिकं तद् यदि क्रोशद्वयदूरे सांभोगिकसाधूनां निवासो भवेत् तदा तेषामावश्यकतायां तत्र गत्वा दद्यात् । तत्र प्रच्छेत्तेऽयं क्रमः—यदि कृतेऽपि भोजनेऽधिकमवशिष्ट आहारो भवेत् तदा—प्रथमतः स्वग्रामे स्वक्षीये उपाश्रये च ये सांभोगिका भवेयुस्ते पूर्वं प्रष्टव्याः । यदि ते न स्वीकुर्युः तदा स्वग्रामेऽन्योपाश्रये ये भवेयुस्ते सांभोगिकाः प्रष्टव्याः, यदि स्वीकुर्युस्तदा तेभ्यो देयम् । अथ यदि ते न स्वीकुर्युस्तदा स्वक्षेत्रेऽन्यग्रामे प्रष्टव्याः, ते यदि स्वीकुर्युस्तदा सम्यक् । नो चेत्, तदा स्वक्षेत्रादहिरन्यग्रामे किन्तु क्रोशद्वयान्तरं यदि सांभोगिका भवेयुस्ते प्रष्टव्याः, एवं क्रमशः साधवः प्रष्टव्याः एव मनापृच्छ्यैव यदधिकमाहारं साधुः परिष्ठापयेत्तदा—आज्ञाभङ्गादिदोषभाग् भवतीति ॥सू० ४५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सागारियं पिंडं गिण्हइ, गिण्हंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः सागारिकं पिण्डं गृह्णाति गृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘सागारियं पिंडं’ सागारिकं पिण्डं, तत्र—सागारिकः—उपाश्रयाधिपतिः साधोः स्थानदाता शय्यातरो गृहस्थः, तस्य

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० २ सू० ४६-४८ सागारिकपिण्डग्रहणोपभोगाश्चातकुलप्रवेशनि० ६७

पिण्डं भक्तादिकम् 'गिण्डइ' गृह्णाति-स्वीकरोति 'गिण्डंतं वा' गृह्णन्तं वा-स्वीकुर्वन्तं स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ४६ ॥

संप्रति सागारिकस्य षड् द्वाराणि ग्राह—

भाष्यम्—सागारियस्स दाराणि, अणेभाणि इवंति खु ।

ताइं सव्वाइं जाणंतु, जहासत्थं वियक्खणा ॥

छाया—सागारिकस्य द्वाराणि अनेकानि भवन्ति खलु ।

तानि सर्वाणि जानन्तु यथाशास्त्रं विच क्षणाः ॥

अवचूरिः—'सागारियस्स' इत्यादि । सागारिकस्य-शय्यातरस्य द्वाराणि अनेकानि-अनेकप्रकारकाणि भवन्ति, तानि सर्वाणि यथाशास्त्रं-शास्त्रप्रतिपादितप्रकारेण विचक्षणाः-बुद्धिमन्तो जानन्तु ।

सागारिकस्य सप्त द्वाराणि भवन्ति, अत्र तत्संप्राहकं गाथाद्वयम्, तथाहि—

“सागरिक इति को वा १, कदा शय्यातरो भवेत् २।

कतिविधश्च तत्पिण्डः ३, अशय्यातरकः कदा ४ ॥१॥

स्याज्योऽसौ कस्य विज्ञेयो ५, दोषाः पिण्डग्रहे च के ६।

अनेकेषु च तेषु स्यादेकः सागारिकः पुनः ७ ॥२॥” इति

तथा च तदर्थः—कः पुनः सागारिकः शय्यातरो भवतीति प्रथमद्वारम् १, कदा स शय्यातरो भवतीति द्वितीयद्वारम् २, कतिप्रकारकः शय्यातरपिण्डः इति तृतीयाद्वारम् ३, अशय्या-तरः स कदा भवतीति चतुर्थद्वारम् ४, स च कस्य स्याज्यो भवति, इति पञ्चमं द्वारम् ५, दोषाः पिण्डग्रहे च के, इति षष्ठं द्वारम् ६, अनेकेषु द्वित्रादिषु सागारिकेषु वा एको ग्रहीतव्यः, इति सप्तमं द्वारम् ७ । 'सागारिक इति को वा' इति प्रथमं द्वारमाह-तत्र-अगारेण गृहेण यत् सहितं तत्सागारं, तत्संयोगात् सागारिक इति, अस्य पञ्च नामानि एकार्थकानि नानाव्यञ्जनानि सन्ति, तथाहि—सागारिकः १, शय्यातरः २, शय्यादाता ३, शय्याधरः ४, शय्याकरः ५, इति । तत्र सागारिकशब्दस्यार्थः पूर्वमुक्त एव १, साधवे शय्यादानेन भवं तरतीति शय्यातरः २, शय्या-दाता-साधवे शय्यादानात् ३, शय्याधरः-साधवे शय्यादानेन धरति आत्मानं दुर्गतिरुद्धरतीति ४, शय्याकरः-यस्मात् शय्यां करोति तस्मात् शय्याकरः ५, इति । 'सागारिक इति को वा' इति प्रथमं द्वारम् १ । 'कदा शय्यातरो भवेत्' इति द्वितीयं द्वारमाह-यस्मिन् काले वसतौ वस्तुं यत्स-काशाद् आज्ञा गृह्यते स तस्मात्कालादेव शय्यातरो भवेदिति द्वितीयं द्वारम् २ । 'कतिविधश्च तत्पिण्डः' इति तृतीयं द्वारमाह—शय्यातरपिण्डो द्विविधो भवति आहारः-उपधिश्च । चतुर्विधो वा भवति,

६८

विशीथसूत्रे

अशन-पान-साद्य-स्वाद्य-भेदात् । षड्विधो वा भवति-अशनादयश्चत्वारः द्वौ उपधिविषयकौ—
औधिकोपधिः औपग्रहिकोपधिश्चेति तृतीयं द्वारम् ३ । 'अशय्यातरकः कदा' इति चतुर्थं द्वारमाह—
यदा-वसति परित्यज्य गृहस्वामिन आज्ञां परावर्यं स्थानान्तरं करोति तदा-सोऽशय्यातरो भवति—
इति चतुर्थं द्वारम् ४ । 'त्याज्योऽसौ कस्य विज्ञेयः' इति पञ्चमं द्वारमाह-साधुगुणवर्जितानां
लिङ्गमात्रधारिणां यः शय्यातरो भवेत्, ते तस्य शय्यातरस्य पिण्डं गृहीयात् न वा गृहीयात्
तथापि स शय्यातरः साधूनां त्याज्य एव भवतीति पञ्चमं द्वारम् ५ । 'दोषाः पिण्डग्रहे च के'
तस्य सागारिकस्य पिण्डग्रहणे के दोषा इति षष्ठं द्वारमाह-शय्यातरपिण्डस्तीर्थकरैः ऋषभादिभिः
प्रतिषिद्धः तस्मात्-शय्यातरपिण्डो न ग्रहीतव्यः, इति षष्ठं द्वारम् ६ । 'अनेकेषु च०' इत्यादि,
अनेकस्वामिकेषु वसत्यादिषु "एकस्यैवाज्ञा ग्रहीतव्या" इति सप्तमं द्वारम् ७ । शय्यातरस्य सविस्तर-
वर्णनं दशवैकालिकसूत्रस्य मत्कृतायामाचारमणिमञ्जुषाव्याख्यायां विलोकनीयम् ॥ सू० ४६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सागारियपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू० ४७॥

छाया—यो भिक्षुः सागारिकपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४७॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'सागारियपिण्डं' सागारिक-
पिण्डं शय्यातरस्य भक्तपानादिकम् 'भुंजइ' भुङ्क्ते-शय्यातरपिण्डस्योपभोगं करोतीत्यर्थः । भुंजं-
तं वा साइज्जइ' भुञ्जन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तमाग्नं भवति ॥ सू० ४७॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू सागारियकुलं अजाणिय अपुच्छिय अगवे-
सिय पुव्वामेव पिण्डवायपडियाए अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइ-
ज्जइ ॥सू० ४८॥**

छाया—यो भिक्षुः सागारिककुलमहात्वा-अपृष्ट्वा-अगवेषयित्वा पूर्वमेव पिण्डपात-
प्रतिज्ञयाऽनुप्रविशति-अनुप्रविशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४८॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'सागारियकुलं' सागारिक-
कुलं-शय्यातरगृहम्, 'अजाणिय' अज्ञात्वा-किमिदं श्रावकस्य गृहम्-अन्यस्य वेति निश्चयम-
कृत्वा 'अपुच्छिय' अपृष्ट्वा-अमुकशय्यातरगृहं क्व वर्तते, इति समीपवर्तिश्रमणादिभ्यः पृच्छा-
मकृत्वा 'अगवेषिय' अगवेषयित्वा-शय्यातरः कस्मिन् स्थाने वसति-इति गवेषणामकृत्वा । तत्र-
पूर्वदृष्टे पृच्छा, अपूर्वदृष्टे गवेषणा, इति पृच्छा-गवेषणयोर्भेदः । 'पुव्वामेव' पूर्वमेव-शय्यातरगृहा-
दिगवेषणाकरणतः-प्रगेव 'पिण्डवायपडियाए' पिण्डपातप्रतिज्ञया, तत्र-पिण्डोऽशनादिकम् गृहिणा
दीयमानस्याहारस्य पात्रे पातः प्रक्षेपो ग्रहणं, तस्य प्रतिज्ञया पिण्डग्रहणबुद्ध्येत्यर्थः, 'अणुप्प-

चूर्णिभाष्यावचूरिः ७०२ सू० ४९

सागारिकनिश्रयाऽवभाष्य भिक्षायाचननिषेधः ६९

विसइ' अनुप्रविशति शय्यातरमज्ञात्वा भिक्षार्थं निर्णयात्पूर्वमेव शय्यातरकुलं प्रविशति, 'अणुप्प-
विसंतं वा साइज्जइ' अनुप्रविशन्तमन्यं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥

न दोषभागी प्रभवामि तस्माज्ज्ञात्वा च पृष्ठाऽय गवेषयित्वा ।

ततो विशेत् श्रावकगेहमध्यं, मर्यादितः शास्त्रविलोकनेन ॥१॥ इति ॥ सू० ४१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सागारियणीसाए असणं वा पाणं वा
खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा
साइज्जइ ॥ सू० ४९ ॥

छाया—यो भिक्षुः सागारिकनिश्रया-अशनं वा पानं वा खादितं वा स्वादितं
वा-अवभाष्याऽवभाष्य याचते याचमानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४९ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'सागारियणीसाए' सागारिक-
निश्रया, सागारिकः—श्रावकः, तस्य निश्रा-परिचयरूपा, तथा 'अहममुकस्य वसतौ स्थितोऽस्मि' इति
परिचयरूपया, अथवा स्वजनस्य कस्यचिद् गृहे शय्यातरं स्थितं दृष्ट्वा—'अयं मे भिक्षां दापयिष्यति'
तदाश्रयेण 'असणं वा पाणं वाखाइमं वा साइमं वा' अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यम्—अशनादि-
चतुर्विधाहारं 'ओभासिय-ओभासिय' अवभाष्यावभाष्य विशिष्टवचनरचनापूर्वकम् उच्चैःस्वरेण
वदित्वा—वदित्वा 'जायइ' याचते याचनां करोति—कारयति । 'जायंतं वा साइज्जइ' एवं
प्रकारेण याचमानमनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवतीति ॥ सू० ४९ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सयणो सावगस्सायं, तत्थ ददट्ठण सावगं ।

दावेज्जा एस मे भिक्खं, -तिकदुदु सोऽवभासइ ॥

छाया—स्वजनः श्रावकस्यायं तत्र दृष्ट्वा तु श्रावकम् ।

दापयेदेष मे भिक्षा-मितिकृत्वाऽवभाषते ॥

अवचूरिः—'सयणो'—इत्यादि । श्रावकस्य प्रतिष्ठितोदारचित्तस्य यः स्वजनः
आत्मीयो जनः स यत्र प्राङ्गणादौ तिष्ठति, तत्र प्राङ्गणे श्रावकं शय्यातरश्रावकं दृष्ट्वा एष
मह्यमस्मात्परिजनसकाशाद् भिक्षां दापयेत्, इतिकृत्वा तन्निश्रयोच्चैःस्वरेण तमेव सागारिक-
अवभाषते १, तव स्वजनोऽयमतत्त्वं दापय एतस्मादशनादिकम् २, यद्वा—सागारिकस्य—पूर्व-
पश्चात्संस्तुतस्य निश्रयायां भाषते—यदस्यैव गौरवेणायं मे भिक्षां दास्यतीति तं वाऽवभाषते ३, मम
चारित्राचारसंपन्नस्य प्रभावेण वा दापय ४ । एभिश्चतुर्भिरपि प्रकारैर्यो भिक्षुरशनादिकमवभाष्य

७०

निशीथसूत्रे

याचते, तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति । तथा—पूर्वपश्चात्संस्तुते उद्गमैषणादिदोषा भवन्ति, एव—मुद्रमादिदोषाः श्रावकेऽपि भवन्ति । तथा—पूर्वपश्चात्संस्तुतेऽपि एते दोषाः—ये श्रावकस्य पूर्वपश्चात्संस्तुतास्ते परगृहेषु—अवभाषमाणा एवं कुर्युः—एष नित्यमस्माकमेव गृहे तिष्ठतीति कृत्वा, उद्गमादिदोषदुष्टमप्यशनादिकं करिष्यन्ति, परुषादिकं च वदेयुः । यस्मादिमे दोषा भवन्ति तस्मात्सागारिकनिश्रया पूर्वपश्चात्संस्तुतस्य सागारिकस्य निश्रया वा श्रावककुलेऽवभाष्याऽवभाष्याशनादीनां याचना न कर्त्तव्या । सागारिकस्याहारादिग्रहणं प्रागेव निषिद्धं पुनरत्र सागारिकनिश्राघटकस्य सागारिकशब्दस्य कोऽर्थः ? इत्यत आह—अत्र सागारिकशब्देन सामान्यो गृहस्थो बोध्यः ॥ सू० ४९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उउवद्धियं सेज्जासंथारंगं परं पज्जोवसणाओ उवाइणावेइ उवाइणावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५० ॥

छाया—यो भिक्षुः ऋतुवद्धकं शय्यासंस्तारकं परं पर्युषणातः अतिक्रामयति अतिक्रामयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘उउवद्धियं सेज्जासंथारंगं’ ऋतुवद्धकम्—ऋतुवद्धकालसम्बन्धि शय्यासंस्तारकम् पीठफलकतृणादिकं, शय्या च संस्तारकश्च, अनयोः समाहारे शय्यासंस्तारकम्, तत्र—शय्या शरीरप्रमाणा, संस्तारकः सार्द्धहस्तद्वयप्रमाणः । ऋतुवद्धे—मार्गशीर्षाद्याषाढपर्यन्ताष्टमासात्मके शेषकाळे गृहीतं शय्यासंस्तारकम् शेषकाले समानीतं शय्यासंस्तारकं ‘परं पज्जोवसणाओ’ पर्युषणातः परं संवत्सरीदिनतः परम् ‘उवाइणावेइ’ अतिक्रामयति उल्लङ्घयति यस्माद् गृहीतं तस्मै यः समर्पणकालस्तमुल्लङ्घयति, ऋतुवद्धकाल-गृहीतशय्यासंस्तारकं गृहस्थाय न समर्प्य पर्युषणानन्तरं तस्योपभोगं करोतीत्यर्थः, अतिक्रामयन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभाग् भवति । संवत्सरीदिनतः प्रागेव तद् भोक्तव्यम्, संवत्सरीदिने तत् तत्स्वामिने समर्पणीयमेवेति भावः । यदि तस्मैोपभोगकारणं स्यात् तदा तदुपभोगाय तत्स्वामिन आज्ञा पुनर्गृहीतव्येति विवेकः ॥ सू० ५० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वासावासियं सेज्जासंथारंगं परं दसरायकप्पाओ उवाइणावेइ उवाइणावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५१ ॥

छाया—यो भिक्षुः वर्षावासिकं शय्यासंस्तारकं परं दशरात्रकल्पात् अतिक्रामयति अतिक्रामयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५१ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः वासावासियं’ वर्षावासिकं वर्षाकाळे उपभोगार्थमानीतम् तत्—‘सेज्जासंथारंगं’ शय्यासंस्तारकम् वर्षाकाळे व्यतीतेऽपि

वर्षाभाष्यावचूरिः उ० २ सू० ५०-५३ शय्यासंस्तारकस्य प्रत्यर्पणसंरक्षणादिविधिः ७१

वर्षादिकारणगौरवात् पञ्चदशरात्रपर्यन्तं व्यवहर्तुमुपभोक्तुं शक्नोति कश्चित्, किन्तु-‘परं इस-
रायकृपाओ’ परमधिकं दशरात्रकल्पात् यदि-‘उवाङ्गणावेइ’ अतिक्रामयति-उल्लङ्घयति ‘उवा-
ङ्गणावेतं वा साइज्जइ’ अतिक्रामयन्तं वा यो यदा स्वदत्तेऽनुमोदते स तदा प्रायश्चित्तभाग् भवति ।
शय्यासंस्तारकं द्विविधं भवति-परिशाटि अपरशाटि च । तत्र-कुशतृणादिनिर्मितस्य यस्योपभोग-
काले कश्चिदंशः परिशाटि-नश्यति तत् परिशाटि, यस्य च वंशकाष्ठादिनिर्मितस्योपभोगकाले
किञ्चिन्मात्रोऽप्यंशो न परिशाटि-न नश्यति तदपरिशाटि-इति बोध्यम् । परिशाटि च साधूनां नो
कल्पते यतस्तद्ग्रहणे अनेके जीववधादयो दोषाः, तेन च संयमात्मविराधना भवति । परिशाटितपोठ-
फलकादिषु शुषिरस्थितजीवानां विराधना भवति, शटितं तत् नृपचयति तदा आत्मविराधनाऽपि भवति ।
तथा-आज्ञाभङ्गानवस्थामिध्यात्वसंयमात्मविराधनं च भवति । तीर्थकृतामाज्ञाभङ्गस्तैर्निषिद्धत्वात्,
अनवस्था च-अन्यान्यकरणसंभवात्, लोके-मिध्यात्वमपि जायते जीवविराधकवस्तूपभोगात् । संयम-
विराधनमिध्या-शुषिरादिषु कुन्थुकादिसूक्ष्मजीवाः समुच्छिता भवन्ति । तत्र परिशाटिशय्यासंस्ता-
रकमास्तीर्य स्वपतः कुन्थुकादिजीवा विराधिता भवेयुरिति संयमविराधनम् । तथा-अन्येऽपि बहवो
जीवाः पिपोलिकादयः वर्षायां शुषिरे समुच्छिता भवन्ति, इत्येवमपि संयमविराधनम् । आत्मविरा-
धनं चेत्थम्-वर्षायां तत्र शयने कृते शुषिरे स्थितः सर्पादिर्दशति-इत्यात्मविराधनम्, तत्र
शुषिरसद्भावात् पनकः (लीलनफूलन) अपि समुच्छितो भवति । एते प्राणविघातकादयो दोषाः ।
तथा तद्वन्धादुपधौ यूकादिजीवा भवन्ति । इत्यादयो दोषाः परिशाटिशय्यासंस्तारकग्रहणे भवन्ति ।

यस्मादेते दोषाः तस्मात्-कारणात् वर्षाकालेऽपरिशाटि शय्यासंस्तारकं ग्रहीतव्यम् । तदपि
विधिपूर्वकं ग्रहणं कर्त्तव्यम् । यदा खलु पीठफलकादिकं लभ्यते-तदैवं वक्तव्यम्-भोः श्रावक !
अस्य शय्यासंस्तारकस्योपभोगानन्तरं पुनरर्पयिष्यामि प्रातिहारिकं च ग्रहिष्यामि नियमतोऽमुकेन
कालेनाऽर्पयिष्यामि । यथेवं श्रावकः स्वीकरोति तदा ग्रहीतव्यम् । अथ यदि कदाचिदेवं न स्वी-
करोति श्रावकः तदाऽन्यदेव संस्मारकादिकं मार्गयितव्यम् । यदि गृहीतं च शय्यासंस्तारकादिकं नेतुं
न शक्यते तदा-छन्ने प्रदेशे स्थापयितव्यम् येन वर्षाजलेन ग्लावितं न भवेत् । एवं दाता (श्रावकः)
प्रष्टव्यः मदीये कार्ये समाप्ते शय्यासंस्तारकं मया कस्मै-अर्पणीयम् ३ श्रावको वदति महामेव
दात्रेऽर्पणीयम् । तदा पुनः साधुर्वदति-यदि त्वं कदाचिद् दृष्टो न भवेः तदा कस्मै अर्पणीयम् !
श्रावको वदति-अत्रैव गृहे भवद्भिरानेतव्यम् ।

तदा वक्तव्यं साधुना-कस्मिन् स्थाने स्थापयिष्यामि ! अथ स वदेत्-अत्रैव गृहे प्रच्छन्न-
प्रदेशे स्थापयितव्यम् । अथवा-एवं वदेत्-यस्मात्-स्थानाद् गृहीतं तत्रैव स्थापनीयम् । एवंप्रकारेण
गृहीतशय्यासंस्तारकादिविषये भणितव्यम् ॥ सू० ५१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उउवद्धियं वा वासावासियं वा सेज्जासंथारगं उव्वरिसिज्जमाणं पेहाए न ओसारेइ न ओसारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५२ ॥

छाया—यो भिक्षु ऋतुबद्धकं वा-वर्षावासिकं वा शय्यासंस्तारकं उद्धर्ष्यमाणं प्रेक्ष्य नाऽपसारयति, नाऽपसारयस्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘उउवद्धियं वा’ ऋतुबद्धकं वा-मार्गशीर्षाषाढपर्यन्ताष्टमासात्मके काले स्वेनात्मना परेण वा गृहीतम् । ‘वासावासियं वा’ वर्षा-वासिकं वा-चातुर्माससम्बन्धिकम्, उपभोगाय वर्षाकाले समानीय स्ववसतौ स्थापितम् । ‘सेज्जा-संथारगं’ शय्यासंस्तारकं पीठफलकतृणादिकमनावृतस्थाने प्रसारितं ‘उव्वरिसिज्जमाणं’ उद्धर्ष्यमाणं वृष्ट्या क्लिद्यमानं जलेन आदीभवन्तमित्यर्थः ‘पेहाए’ प्रेक्ष्य-दृष्ट्वा ‘न ओसारइ’ नाऽपसारयति-न दूरीकरोति, अनावृतप्रदेशादावृतप्रदेशे न करोति, न कारयति ‘न ओसारेतं वा साइज्जइ’ नाऽपसारयन्तं-नोऽन्तःकुर्वन्तं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ॥ ५२ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—वासाजलेण सित्तं, सेज्जासंथारगं च पीढाइ ।

नो ओसारइ जो उ, पावइ सो आणभंगाइ ॥

छाया—वर्षाजलेन सिक्तं शय्यासंस्तारकं च पीढादि ।

नो अपसारयति यस्तु प्राप्नोति स आज्ञाभङ्गादि ॥

अवचूरिः—‘वासाजलेण’-इत्यादि । यो भिक्षुः ऋतुबद्धकाले-वर्षाकाले वा अनावृतस्थाने प्रसारितं यत्-शय्यासंस्तारकं पीढादि-पीठफलकतृणादिकं तद्यदि वृष्टिजलेन सिक्तं सिच्यमानं वा भवेत् तत् नाऽपसारयति नो दूरीकरोति वर्षाप्रदेशात् वर्षारहितप्रदेशे-वसतेरन्तर्भागे न करोति यः स आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नोति ॥ सू० ५२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पाडिहारियं सेज्जासंथारगं दोच्चंपि अणणुण्णवेत्ता बार्हिणीणेइ णाणेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ५३ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं शय्यासंस्तारकं द्विवारमपि-अननुज्ञाय्य बहिः निर्णयति निर्णयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘पाडिहारियं’ प्रातिहारिकम् श्रावकगृहात्तस्य गृहपतेराज्ञया समानीय वसतौ स्थापितं-पुनः प्रतिज्ञातसमये प्रत्यर्पणीयम्

चूर्णिमायावचूरिः ३०२ सू० ५४ ५७ शय्यासंस्तारकस्यानाज्ञाबहिर्नयनावधिप्रत्यर्पणनि० ७३

‘सेज्जासंधारणं’ शय्यासंस्तारकम् यद्यन्यस्थाने नयनप्रयोजनं भवेत्तदा ‘दोच्चंपि’ द्वितीयवारमपि ‘अण्णुणवेत्ता’ अननुज्ञाप्य, स्वामिन आज्ञां विना यदि ‘बाहिं णीणेइ’ बहिः उपश्रयाद्बहिर्न्यस्थाने निर्णयति, अयं भावः—अशय्यातरस्य—शय्यातरस्य वा शय्यासंस्तारकं पूर्णं मासकल्पे पुनर्द्वितीयवारं स्वामिनमननुज्ञाप्य वसतेर्बहिरुपाश्रयान्तरं नयति चेत्, तथा—‘णीणेतं वा साइज्जइ’ निर्णयन्तं यः स्वदत्तेऽनुमोदते, तस्य प्रायश्चित्तमिति ॥ सू० ५३ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—भिक्षू जं बाहिरं णेइ, अण्णुणाय संयरं ।

आणाभंगाइया दोसा, इवंति तस्स निश्चियं ॥

छाया— भिक्षुर्यद् बहिर्नयति अननुज्ञाप्य संस्तरम् ।

आणाभङ्गादिका दोषा भवन्ति तस्य निश्चितम् ॥

अवचूरिः—‘भिक्षू जं’ इत्यादि । यो भिक्षुर्यत् संस्तरं—संस्तारकं पीठकलकादिकं एतादृशं सत्—अननुज्ञाप्य तत्स्वामिनो द्वितीयवारमाज्ञामगृहीत्वा शय्यासंस्तारकं वसतेर्बहिरन्यस्थले नयति, तस्य भिक्षुकस्याऽऽज्ञाभङ्गादिका दोषा निश्चितं भवन्ति, अत्र न कोऽपि संशय इति ॥ सू० ५३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू सागारियसंतियं सेज्जासंधारणं दोच्चंपि अण्णुणवेत्ता बाहिं णीणेइ णीणेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५४ ॥

छाया— यो भिक्षुः सागारिकसत्कं शय्यासंस्तारकं द्वितीयमपि अननुज्ञाप्य बहिर्निर्णयति निर्णयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यो भिक्षुः ‘सागारियसंतियं’ सागारिकसत्कम्—गृहस्थसंबन्धि ‘सेज्जासंधारणं’ शय्यासंस्तारकम्, यद्वसतौ वर्तमानं यदा तदा तत्स्वामिना गृहादागत्योपभुज्यमानम् ऋतुबद्धकाले वर्षाकाले वा कञ्चित्कालमुपभोगाय याचितवान् तद्यदि—उपाश्रयान्तरं प्रस्थातुकामः पुनर्द्वितीयवारमपि शय्यासंस्तारकस्वामिनमनिवेद्य ‘बाहिं णीणेइ’ बहिर्द्वितीयां वसतिं नयति । इत्थमेव—‘णीणेतं वा साइज्जइ’ निर्णयन्तमन्यं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तमागू भवति । पूर्वसूत्रे—श्रावकगृहादानीतवस्तुन आज्ञां विना बहिर्नयने दोषः कथितः, अस्मिन् सूत्रे तु—वसतिस्थितश्रावकसंबन्धिवस्तुनः आज्ञां विना बहिर्नयने दोषः कथित इत्यनयोर्भेदः ॥ सू० ५४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू पाडिहारियं सागारियसंतियं वा सेज्जासंधारणं दोच्चंपि अण्णुणवेत्ता बाहिं णीणेइ । णीणेतं वा साइज्जइ ॥ ५५ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं-सागारिकसत्कं वा शय्यासंस्तारकं द्वितीयमपि अननुज्ञाप्य बहिः निर्णयति निर्णयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यो भिक्षुः ‘पाडिहारियं’ प्रातिहारिकं उपभोगानन्तरं प्रत्यर्पणयोग्यम् ‘सागारियसंतियं वा’ सागारिकसत्कं-सागारिकसम्बन्धिकं वा ‘सेज्जासंथारयं’ शय्यासंस्तारकं-पीठफलकादिकं अपरिशाटिलक्षणं (५१ सू० ३०) पीठफलक-तृणादिकम् ‘दोच्चंपि अणणुणवेत्ता’ द्वितीयमपि वारमननुज्ञाप्य । प्रथमवारं तु मासकल्पशेषकालेऽनुज्ञापितम्, इदानीं पुनर्बहिर्निर्णयनेऽनुज्ञाप्यम्, किन्तु-एकदैवाऽनुज्ञाप्यानीतं शय्यासंस्तारकं पुनर्द्वितीयोपाश्रये नयनसमयेऽननुज्ञाप्य नयति । तथा ‘णीणेतं वा साइज्जइ’ अननुज्ञायैव बहिर्निर्णयन्तमन्यं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ।

चतुष्पञ्चाशत्सूत्रे सागारिकाधीनवस्तुनो नयने दोषः कथितः । अत्र तु-पुनः प्रातिहारिकवस्तुनयने दोष इत्यनयोर्भेदः । मन्दमतीनां सुखबोधाय पुनः कथनम् ॥ सू० ५५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू पाडिहारियं सेज्जासंथारयं आदाए अपडिहद्दु संपव्वयइ संपव्वयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५६ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं शय्यासंस्तारकम्-आदाय अप्रतिहृत्य संप्रव्रजति संप्रव्रजन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यो भिक्षुः ‘पाडिहारियं सेज्जासंथारयं’ प्रातिहारिकम्-प्रत्यर्पणयोग्यम् । अयं भावः—यद् मासकल्पादिकरणार्थं सागारिककुलादानीतं शय्यासंस्तारकम्, तत्-मासकल्पे परिपूर्णे सति यस्माद् गृहीतं पुनस्तस्मै प्रत्यर्पणीयम्, एतादृशशय्यासंस्तारकस्य धारणं भवति तत्प्रातिहार्यं शय्यासंस्तारकं कथ्यते, एतादृशं शय्यासंस्तारकं पीठफलकादिकं श्रावकसकाशात् ‘आयाए’ आदाय-गृहीत्वा-अनुज्ञापूर्वकं प्रतिगृह्येत्यर्थः ‘अपडिहद्दु’ अप्रतिहृत्य अनर्पयित्वा, पूर्णे मासकल्पे पुनर्पणमकृत्यैव यदि-‘संपव्वयइ’ संप्रव्रजति-विहारं करोति । तथा ‘संपव्वयंतं वा साइज्जइ’ संप्रव्रजन्तमन्यं ‘वा’ स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ५६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू सागारियसंतियं सेज्जासंथारयं आयाए अविगरणं कद्दु अणपिणित्ता संपव्वयइ संपव्वयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५७ ॥

छाया—यो भिक्षुः सागारिकसत्कं शय्यासंस्तारकमादायाऽविकरणं कृत्वा अनर्पयित्वा संप्रव्रजति संप्रव्रजन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यो भिक्षुः ‘सागारियसंतियं’ सागारिकसत्कं-गृहस्थसम्बन्धिकम् ‘सेज्जासंथारयं’ शय्यासंस्तारकम् ‘आयाए’ आदाय तदुपभोगं

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० २ सू० ५८-६० प्रणष्टशय्याद्यगेषणोपध्यप्रतिलेखननिषेधः ७५

कृत्वा विहारकाले 'अविगरणं कट्टं अणप्पिणित्ता' अविकरणं कृत्वा—अनर्पयित्वा, विकरणम् अन्यथा कणं, न तथा—अविकरणं—यथागृहीतं तथाकरणमित्यर्थः, तत् कृत्वा श्रावकात् पीठ-फलकतृणादिकं यथागृहीतं तथाकृत्वा—तथासंपादनपूर्वकम्, अनर्पयित्वा—अदत्त्वा मत्कुणादि-जीवसहितमेव पीठफलकादिकं तृणादिसंस्तारकं च दत्त्वेति भावः 'संपन्वयइ' संप्रव्रजति—विहारं करोति, तथा 'संपन्वयंतं' संप्रव्रजन्तमन्यम् 'साइज्जइ' स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ५७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पाडिहारियं वा सागारियसंतियं वा सेज्जा-संधारणं विप्पणट्ठं न गवेसइ न गवेसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५८ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं वा सागारिकसत्कं वा शय्यासंस्तारकं विप्र-णष्टं न गवेषयति न गवेषयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५८ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'पाडिहारियं वा' प्राति-हारिकं—प्रत्यर्पणार्हम् 'सागारियसंतियं' सागारिकसत्कम् सागारिकसम्बन्धिकं सांप्रतं श्रम-णाधीनम् 'सेज्जासंधारणं' शय्यासंस्तारकं—पीठफलकादिकं रक्ष्यमाणमपि 'विप्पणट्ठं' विप्रण-ष्टम्—चौरादिनाऽपहृतम् तद्यदि 'ण गवेसइ' न गवेषयति, इतस्ततोऽन्यान्यं न पृच्छति तद्रूपां गवे-षणां न करोतीत्यर्थः, तथा 'न गवेसंतं साइज्जइ' न गवेषयन्तमन्यं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ५८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू इत्तरियंपि उवहिं ण पडिलेहइ ण पडिलेहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५९ ॥

छाया—यो भिक्षुः इत्वरिकमपि उपधिं न प्रतिलेखयति न प्रतिलेखयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५९ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'इत्तरियंपि उवहिं' इत्वरिकं स्वल्पमप्युपधिं वस्त्रपात्रादिकम्, स त्रिधा—जघन्य—मध्यमो—कृष्टभेदात् । तत्र—जघन्यो मुखवस्त्रिका वस्त्रखण्डं वा, मध्यमः—प्रावरणचोलपट्टादिरूपः, उक्कृष्टः—सर्वं वस्त्रपात्रादिकम्, तस्मिन् स्वल्पमपि मुखवस्त्रिकारूपमपि 'न पडिलेहइ' न प्रतिलेखयति तस्य प्रतिलेखनां न करोति उभयकालं सर्वभाण्डोपकरणादीनाम्, तेन प्रमादी भवति । प्रमादप्रभावात् संयमक्रियां विस्मरति । एकस्यां संयमक्रियायां विस्मृतायामन्यापि स्वाध्यायादिक्रिया विस्मृता भवति, ततश्चारित्रभ्रंशः, चारित्र-भ्रंशात्—चातुर्गतिकसंसारभ्रमणमनन्तजन्ममरणप्राप्तिः, तस्मादुभयकालं सर्वभाण्डोपकरणानां प्रति-लेखना कर्तव्या । 'ण पडिलेहंतं वा साइज्जइ' न प्रतिलेखयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्त-भाग् भवति ॥ सू० ५९ ॥

७६

निशीथसूत्रे

सूत्रे-इत्वरग्रहणेन सर्वोपकरणग्रहणं कृतम्, अतः प्रथमत उपकरणं निरूपणीयम्, अत्राह
भाष्यकारः—

भाष्यम्—उवगरणं दुविहं, ओहियं च तहेयरं ।
एक्केक्कं तिविहं णेयं, जहन्नुक्किट्टमज्झिमं ॥

छाया—उपकरणं द्विविधं,—मोधिकं च तथेतरत् ।

एकैकं त्रिविधं ज्ञेयं, जघन्योत्कृष्टमध्यमम् ॥

अवचूरिः—‘उवगरणं’ इत्यादि । उपकरणं—वस्त्रपात्रादिकं द्विविधं—द्विप्रकारकमुक्तम्—
एकमौषिकं—सर्वसामान्यम्, वस्त्रपात्रादिसामान्यम् । तथा—इतरत् औपग्रहिकम्, प्रातिहारिकपीठ-
फलकादिकम् । तद्—एकैकमपि जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदात् त्रिविधम् । तत्र—जघन्यं—मुखवस्त्रिका,
वस्त्रखण्डं वा, मध्यमं—“चद्दर” चोलपट्टकादिकम्, उत्कृष्टं वस्त्रपात्रादिकं सर्वम् ॥ सू० ५९॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ मासियं परिहारद्वाणं उग्घाइयं । ६० ।

॥ णिसीहउज्जयणे बीओ उहेसो समत्तो ॥२॥

छाया—तत्सेवमान आपद्यते मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकम् ॥ सू० ६० ॥

॥ इति निशीथाध्ययने द्वितीय उद्देशः समाप्तः ॥२॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं सेवमाणे’ तत् उद्देशकप्रारम्भे—‘दारुदंडयं पायपुंछणं
करेइ’ इत्यादिप्रथमसूत्रादारभ्य, उद्देशकान्ते—‘इतरियंपि उवहिं ण पडिलेहइ’ इति सूत्रप-
र्यन्तमेकोनषष्टिसूत्राणि सन्ति, तत्र—यानि यानि प्रायश्चित्तस्थानानि कथितानि तन्मध्यादन्यत-
ममपि—अपराधस्थानं सेवमानः प्रतिसेवनां कुर्वन् श्रमणः ‘आवज्जइ’ आपद्यते—प्राप्नोति ।
किमिति जिज्ञासायामाह—‘मासियं परिहारद्वाणं उग्घाइयं’ मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकं
प्रायश्चित्तम् लघुकमित्यर्थः ॥ सू० ६० ॥

इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्गुरु—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक—

प्रविशुद्धगवपथनैकप्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहलत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-

“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैन-

धर्म-दिवाकर—पूज्यश्री—घासीलालव्रति—विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायां द्वितीय उद्देशकः समाप्तः ॥२॥

॥ तृतीयोद्देशकः ॥

अथ तृतीयोद्देशकप्रथमसूत्रस्य द्वितीयोद्देशकान्तिमसूत्रेण सह कः संबंधः ? इति चेदत्राह भाष्यकारः—‘उवहि’ इत्यादि ।

भाष्यम्—उवहिपडिलेहो य, पुव्वुत्तो तयणंतरं ।

आहारं पडिगिण्डिज्जा, संबधोऽस्थ त्रियाहिओ ॥१॥

छाया—उपधिप्रतिलेखश्च पूर्वोक्तस्तदनन्तरम् ।

आहारं प्रतिगृहीयात्, सम्बन्धोऽत्र व्याख्यातः ॥१॥

अवचूरिः—‘उवहिपडिलेहो य’ उपधिप्रतिलेखश्च, उपधिप्रतिलेखः उपधेः—प्रतिलेखना ‘पुव्वुत्तो’ पूर्वोक्तः पूर्वमुक्तः कथितः, तदनन्तरम् उपधिं प्रतिलिख्य उपधेः वञ्चादेः आहार-प्रसङ्गात्पात्रस्य च प्रतिलेखनां कृत्वा आहारं प्रतिगृहीयात्, इति अस्मिन् तृतीयोद्देशे आहार-ग्रहणविधिः प्रदर्श्यते, एष एवात्र तृतीयोद्देशस्य द्वितीयोद्देशान्तिमसूत्रेण सह सम्बन्धो व्याख्यातः कथितः । अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य तृतीयोद्देशकस्येदमादिमं सूत्रम्, तत्र प्रथमं पुरुषमधिकृत्य—एकवचनसूत्रमाह—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा, आरामागारेसु वा गाहावड्कुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्णउत्थियं वा गारत्थियं वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ, जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १ ॥

छाया—यो भिक्षुः आगन्त्रागारेषु वा-आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा अन्ययूथिकं वा-गार्हस्थिकं वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा अवभाष्याऽवभाष्य याचते, याचमानं वा स्वयते ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘आगंतागारेसु वा’ आगन्त्रागारेषु वा, तत्र-आगन्तारः—पथिकाः तेषां विश्रामकरणाय कृत आगारो गृहम् ‘बर्मशाला’ इति लोके प्रसिद्धम्, तत्र गत्वा, अर्थात्—यत्र स्थानविशेषे निर्मिते गृहे आगन्तुकाः सार्थवाहादयो गमनागमन-समये समागत्य विश्रामार्थं निवसन्ति तादृशगृहविशेषे स्थितश्रावकानां पुरतोऽशनादिकं याचते—इत्यग्रिमेण संबंधः । ‘आरामागारेसु वा’ आरामागारेषु, तत्र—‘आरामः स्यादुपवनं कृत्रिमं वनमेव यत्’ इत्यमरः, तस्मिन्नारामे—उपवने—आगारो गृहम् कञ्चित्कालं मनोविनोदनाय क्रीडार्थं वस्तुम् निर्मायते, तेषु वा ‘गाहावड्कुलेसु वा’ गाथापतिकुलेषु वा-गाथाः-गृहाः, तेषां पतयस्तेषां कुलेषु । ‘परियावसहेसु वा’ पर्यावसथेषु वा, तत्र—गृहिपर्यायं परित्यज्य प्रव्रज्यापर्याये ये स्थितास्तापसा-

७८

निशीघसूत्रे

स्तेषामावसथाः, तेषु तापसनिवासस्थानेषु वा 'अण्णउत्थियं वा गारत्थियं वा' अन्ययूथिकं वा गार्हस्थिकं वा गृहस्थं, 'असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा' अशनादिचतुर्विधाहारम् 'ओभासिय ओभासिय जायइ' अवभाष्याऽवभाष्य याचते, अर्थात् पूर्वोक्तधर्मशालाप्रभृतिषु स्थितमन्ययूथिकं गृहस्थं वा अवभाष्योच्यैः स्वरेण संबोध्य, यथा—“भो भोः ! त्वं मह्यमशनादिकं देहि” इति क्रमेणाऽशनपानादिकं याचते । एकवचनात्मकमिदं सूत्रम् । 'जायंतं वा साइज्जइ' याचमानं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० १ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम् आगंतागाराइसु, ओभासिय जायए य जो समणो ।

आणाभंगार्इए, दोसे पावेइ सो नियमा ॥

छाया —आगन्त्रागारादिषु अवभाष्य याचते च यः श्रमणः ।

आज्ञाभङ्गादिकांश्च दोषान् प्राप्नोति स नियमात् ॥

अवचूरिः—“आगंतागाराइसु” इत्यादि । यः श्रमणः या श्रमणी वा आगन्त्रागारादिषु, आदिपदात्—उपवनस्थितगृहेषु गाथापतिकुलेषु वा स्थितान् शाक्यभिक्षुकादीन्—अन्यदर्शनाऽनुयायिनः, श्रावकान् वा अवभाष्य तारस्वरेण “भिक्षां ददत” इति कथयित्वा, अशनं-पानं-स्वाद्यं-स्वाद्यं वा याचते स आज्ञाभङ्गादिकान् आज्ञाभङ्गाऽनवस्थामिथ्यात्वात्मविराधन-संयमविराधनलक्षणान् दोषान् प्राप्नोति ।

तत्राज्ञाभङ्ग इत्यम्—नहि—एतादृश्याज्ञा तीर्थंकरस्य विद्यते यदेतादृशस्थानेषु गत्वाऽनाथ-वत् श्रमणैर्याचितव्यमिति, ततस्तीर्थंकराज्ञाप्रातिकूल्येन याचनाकरणे भवत्येव तीर्थंकराज्ञाभङ्गः । तथा यद्येकः श्रमण एवं करिष्यति, तदा तद्दृष्ट्वाऽन्योऽपि तथा करिष्यते—इति स्पष्टैवाऽनवस्था । तथा-धर्मशालादौ भिक्षाया अलाभेऽपमाने च सति साधोर्जिनवचसि—अनास्था संपद्येत तेन मिथ्या-त्वसंभवः । एवमेव जैनभिक्षव इतस्ततो भ्रमन्ति—इति लोके जिनशासनस्याऽवहेलना भवेत् । तथा-तीर्थंकराज्ञाभङ्गेनैव संयमविराधनम् । तथा—कदाचित्—द्वेषयुक्तो दाता विषमिश्रितां भिक्षां दद्यात् इति तादृशभिक्षाप्राप्त्या विविधरोगोत्पादनद्वारा मरणमपि संभवेदित्यात्मविराधनम् ॥ सू० १ ॥

अथ पुरुषमेवाधिकृत्य बहुवचनसूत्रमाह—

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइ-कुलेसु वा, परियावसहेसु वा, अण्णउत्थियाओ वा गारत्थियाओ वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा ओभासिय—ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २ ॥

पूर्णिभाष्यावचूरिः ३० ३ सू० १-५ आगन्त्रागारादिषु गत्वाऽवभाष्यावभाष्याचननि० ७९

छाया—यो भिक्षुः आगन्त्रागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा, अन्ययूथिकान् वा गार्हस्थिकान् वा, अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा, अवभाष्याऽवभाष्य याचते याचमानं वा स्वदत्ते ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः, ‘आगन्तागारेसु वा’ आगन्त्रागारेषु धर्मशालादिषु ‘आरामागारेसु वा’ आरामागारेषु वा ‘गहावइकुलेसु वा’ गाथापतिकुलेषु वा ‘परियावसहेसु वा’ पर्यावसथेषु वा, एतेषु पूर्वप्रदर्शितप्रकारेषु स्थानेषु ये स्थितास्तान् ‘अण्णउत्थियाओ वा’ अन्ययूथिकास्तीर्थान्तरीयाः तापस-शाक्यभिक्षुकादयस्तान् वा ‘गारत्थियाओ वा’ गार्हस्थिका गृहस्थाः श्रावकास्तान् वा ‘असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा’ अशनादिचतुर्विधाऽऽहारम् ‘ओभासिय-ओभासिय जायइ’ अवभाष्याऽवभाष्य याचते, महता दीर्घस्वरेण याचनां करोति । आगन्त्रागारादिषु स्थितान् तीर्थान्तरीयान् श्रावकान् वा-उच्चैःस्वरेण संबोध्य तेभ्योऽशनादिकं याचते इत्यर्थः । ‘जायंतं वा साइज्जइ’ याचमानं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति । अत्र सूत्रे प्रथमसूत्रवद्भाष्यं ज्ञातव्यम् । एकत्र-प्रथमसूत्रे दायकपदे एकवचनम्, अपरत्र-द्वितीयसूत्रे बहुवचनमित्यनयोर्भेदः ॥ सू० २ ॥

पूर्वं पुरुषमधिकृत्य एकत्वबहुत्वेन सूत्रद्वयमुक्तम्, साम्प्रतं स्त्रीमधिकृत्य-एकवचन-बहुवचनाभ्यां सूत्रद्वयमाह—

सूत्रम्—जे भिक्खू आगन्तागारेसु वा आरामागारेसु वा गहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा, अण्णउत्थिणि वा गारत्थिणि वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—यो भिक्षुः आगन्त्रागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा अन्ययूथिकीं वा गार्हस्थिकीं वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा अवभाष्याऽवभाष्य याचते याचमानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘आगन्तागारेसु वा’ आगन्त्रागारेषु ‘आरामागारेसु वा’ आरामागारेषु वा ‘गहावइकुलेसु वा’ गाथापतिकुलेषु वा ‘परियावसहेसु वा’ पर्यावसथेषु वा ‘अण्णउत्थिणि वा’ अन्ययूथिकीं-अन्यतीर्थिकीं ‘गारत्थिणि वा’ गार्हस्थिकीं गृहस्थिकीं वा ‘असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा’ अशनादिचतुर्विधाऽऽहारम्, एतदशनादिकमागन्त्रागारादिस्थितानाम् अन्ययूथिकादिर्हीणां सकाशादित्यर्थः । यदि-‘ओभासिय-ओभासिय’ अवभाष्याऽवभाष्य-“साधुरहं महामशनादिकं भक्त्या देयम्” इत्येवं-

प्रकारेण तारस्वरेण कथयित्वा कथयित्वा 'जायइ' याचते 'जायंतं वा साइज्जइ' याचमानं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति । इदं सूत्रं स्त्रीजातीयविषयकमेकवचनपरकं प्रायश्चित्तपरकं च ॥ सू० ३ ॥

अथ बहुवचनपरकं स्त्रीसूत्रमाह—

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइ-कुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्णउत्थिणीओ वा गारत्थिणीओ वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-आभासिय जायइ, जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४ ॥

छाया—यो भिक्षुः आगन्तागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा अन्ययुथिकीर्वा गार्हस्थिकीर्वा, भशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा अवभाष्य-अवभाष्य याचते याचमानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—व्याख्यानं पूर्ववत् । इदं स्त्रीसूत्रं बहुवचनपरकमित्येव भेदः ॥ सू० ४ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पहमे जो गमो वुत्तो, सो चेव य वितीयगे ।

तइएवि चउत्थेवि, भेओ एगबहुत्तगो ॥

छाया—प्रथमे यो गमः प्रोक्तः स एव च द्वितीयके ।

तृतीयेऽपि चतुर्थेऽपि भेद एकबहुत्वकः ॥

अवचूरिः—'पहमे'-इत्यादि । प्रथमे-तृतीयोद्देशकस्य प्रथमसूत्रे यो गमः-प्रकारः प्रायश्चित्तादीनामाज्ञाभङ्गादिदोषाणां कथितः स एव गमो द्वितीयके, तृतीयोद्देशकस्य द्वितीये पुरुषबहुत्वसूत्रेऽपि ज्ञातव्यः । एवमेव तृतीयेऽपि तृतीयोद्देशकस्य तृतीये स्त्रीसूत्रेऽपि स एव गम एकवचनात्मको ज्ञातव्यः । तथा-चतुर्थेऽपि तृतीयोद्देशकस्य चतुर्थे सूत्रे स्त्रीबहुत्वविषयको गमो ज्ञातव्यः, केवलं भेदो नानात्वं एकत्वबहुत्वयोः । अर्थात् प्रथमं द्वितीयं च सूत्रं पुरुषमाश्रित्यैकवचनबहुवचनविषयकम्, तृतीयं-चतुर्थं च सूत्रं स्त्रियमाश्रित्य एकवचनबहुवचनविषयकं ज्ञातव्यम् ॥ सू० ४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा, आरामागारेसु वा गाहावइ-कुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्णउत्थियं वा, गारत्थियं वा, कोउहल-पडियाए पडियागयं समाणं असणं वा पाणं वा, खाइमं वा साइमं वा आभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५ ॥

चूर्णिभाष्यावचुरिः ३० ३ सू० ६-७ प्रत्यागतान्ययूथिकादिकमवभाष्ययाचननिषेधः ८१

छाया—यो भिक्षुः आगन्त्रागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा अन्ययूथिकं वा गार्हस्थिकं वा, कौतूहलप्रतिज्ञया प्रत्यागतं सन्तं अशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा अवभाष्याऽवभाष्य याचते, याचमानं वा स्वदत्ते ॥सू० ५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘आगन्तागारेसु वा’ आगन्त्रागारेषु वा ‘आरामागारेसु वा’ आरामागारेषु वा ‘गाथापतिकुलेसु वा’ गाथापतिकुलेषु वा ‘पर्यावसथेसु वा’ पर्यावसथेषु वा ‘अण्णउत्थियं वा’ अन्ययूथिकं—दर्शनाऽन्तरीयं यं क्रमयेकम्, ‘गारत्थियं वा’ गार्हस्थिकं गृहस्थं वा ‘कोउहलपडियाए पडियागयं समाणं’ कौतूहलप्रतिज्ञया प्रत्यागतं सन्तम् कौतूहलं क्रीडादिकं-धर्मपृच्छा वा, तत्कौतूहलप्रतिज्ञया प्रत्यागतमागतं सन्तं तिष्ठन्तम् ‘अण्णउत्थियं’ अन्ययूथिकम् ‘गारत्थियं वा’ गार्हस्थिकं वा उपेय, तत्सकाशात्-‘असणं वा’ अशनं वा, ‘पाणं वा’ पानं वा स्वाइमं वा’ स्वाद्यं वा, ‘साइमं वा’ स्वाद्यं वा यदि-‘ओभासिय-ओभासिय’ अवभाष्याऽवभाष्य उच्चैरुच्चार्य तिष्ठन्तमागन्तुकं परतीर्थिकं श्रावकं वा—‘भो भोः मद्यं साधवेऽन्नपानादिकं देहि’ इत्थम् ‘जायइ’ याचते, ‘जायंतं वा साइज्जइ’ याचमानं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ५ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—आगन्तुगाइगेहेसु, कोउगहं उवडियं ।

ओभासिय जायमाणो, समणो, दोसभा हवे ॥

छाया—आगन्तुकादिगेहेषु कौतुकार्यसुपस्थितम् ।

अवभाष्य याचमानः श्रमणो दोषभाग् भवेत् ॥

अवचूरिः—‘आगन्तुगाइ०’ इत्यादि । यो भिक्षुः आगन्तुकादिगेहेषु-आरामागारेषु वा गाथापतिगेहेषु वा कौतुकार्यं साधोरोगमनात् पूर्वमागत्य समुपस्थितं वर्त्तमानं परतीर्थिकं गृहस्थं वा एकमपि आभाष्योच्चस्वरेण शब्दं कृत्वा-अशन-पान-स्वाद्य-स्वाद्यादिकं याचते स श्रमणः दोषभाग् भवेत् । कथमेते परतीर्थिकाः गृहस्था वा समागत्य स्थिता भवन्ति ? इति चेत् शृणु—केचित्—यथाभावेन, केचन कौतुकेन, केचन साधूनां दर्शनार्थम्, केचन-स्वकीयसंशयनिराकरणार्थम्, केचन-श्रावकधर्मं श्रमणधर्मं वा श्रोतुम्-आगच्छन्ति । एषु समुपस्थितेषु-एकतमादिपि-अवभाष्याऽशनादिकं याचते तस्यैते भद्रप्रान्तदोषा भवन्ति । तत्र भद्रदोषः-स्वस्थं भद्रत्वेन उद्गमादिदोषदुष्टाहारग्रहरूपः । प्रान्तदोषः अदत्तादानविषयकलोकगर्हारूप इति । तत्र यदि अवभाष्यं कृतेपि याचने न लभ्यते तदा साधोरपमानं भवति । कथयन्ति लोकाः—क्षुद्राः साधवो न लभन्ते । अदत्ते दातुरपमानं कृपणोऽयमिति ॥सू० ५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा कोऊहलपडियाएपडियागया समाणा अण्णउत्थिया वा गारत्थिया वा असणं वा, पाणं वा, खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ, जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६ ॥

छाया—यो भिक्षुः आगन्तागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा कौतूहलप्रतिज्ञया प्रत्यागतान् सतः-अन्ययूथिकान् वा गार्हस्थिकान्, वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा, अवभाष्याऽवभाष्य याचते, याचमानं वा स्वदते ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘आगंतागारेसु वा’ आगन्तागारेषु वा-धर्मशालासु ‘आरामागारेसु वा’ आरामागारेषु वा ‘गहावइकुलेसु वा’ गाथापतिकुलेषु वा ‘परियावसहेसु वा’ पर्यावसथेषु वा ‘कोऊहलपडियाए’ कौतूहलप्रतिज्ञया ‘पडियागया समाणा’ प्रत्यागतान् सतः-स्थितान् आगन्तुकादिगृहेषु केचन-स्वभावतः, केचन-दर्शनार्थम्, केचन कौतुकेन, केचन-धर्मश्रवणार्थम्, केचन संशयनिराकरणार्थं समागतास्तान् । कांस्तान् ? तत्राह—‘अण्णउत्थिया’ इत्यादि । ‘अण्णउत्थिया’ अन्ययूथिकान्-तीर्थान्तरीयान् वा तथा ‘गारत्थिया वा’ गार्हस्थिकान्-गृहस्थान् ‘असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा’ अशनादिचतुर्विधाहारम्, ‘ओभासिय-ओभासिय जायइ’ अवभाष्याऽवभाष्य उच्चैरुच्चार्य याचनां करोति, तथा—‘जायंतं वा साइज्जइ’ याचमानं वा स्वदते स प्रायश्चित्तमागू भवति । पूर्वसूत्रे पुरुषमधिकृत्यैकवचनप्रयोगः, अत्र बहुवचनस्य प्रयोग इत्यनयोर्भेदः ॥ सू० ६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा कोऊहलपडियाए पडियागयं समाणं अण्णउत्थिणि वा गारत्थिणि वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७ ॥

छाया—यो भिक्षुः आगन्तागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा कौतूहलप्रतिज्ञया प्रत्यागतां सतीं अन्ययूथिकीं वा गार्हस्थिकीं वा, अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा अवभाष्याऽवभाष्य याचते, याचमानं वा स्वदते ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘आगंतागारेसु वा’ आगन्तागारेषु वा ‘आरामागारेसु वा’ आरामागारेषु वा ‘गहावइकुलेसु वा’ गाथापतिकुलेषु वा ‘परिया-

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० ३ सू० ८-९

निषेधानन्तरं पुनरनुवर्त्य याचननिषेधः ८३

वसहेसु वा' पर्यावसथेषु वा परित्रावकावसथेषु 'कोऊहलडियाए पडियागयं समाणं' कौतूहल-
प्रतिज्ञया प्रत्यागतां सतीम्-कौलुकार्थं दर्शनार्थं संशयादिच्छेदनार्थं धर्मश्रवणार्थं वा समागताम् 'अण्ण-
उत्थिणी वा गारत्थिणी वा' अन्ययूथिकीं गृहस्थिनीं वा 'असणं वा पाणं वा खाइमं वा
साइमं वा' अशनादिचतुर्विधाहारम् 'ओभासिय-ओभासिय' अवभाष्याऽवभाष्य उच्चैः सम्बोधनं
कृत्वा 'जायइ' याचते 'जायंतं वा साइज्जइ' याचमानं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग्
भवति ॥ सू० ७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहा-
वइकुलेसु वा परियावसहेसु वा कोऊहलपडियाए पडियागया समाणा
अण्णउत्थिणीओ वा गारत्थिणीओ वा, असणं वा पाणं वा खाइमं वा
साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ, जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८ ॥

छाया—यो भिक्षुः आगन्तागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा
पर्यावसथेषु वा कौतूहलप्रतिज्ञया प्रत्यागताः सतीः अन्ययूथिकीर्वा गार्हस्थिकीर्वा अशनं
वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा अवभाष्याऽवभाष्य याचते याचमानं वा स्वदत्ते ॥ ८ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'आगंतागारेसु वा' आगन्तागारेषु
'आरामागारेसु वा' आरामागारेषु 'गाहावइकुलेसु वा' गाथापतिकुलेषु 'परियावसहेसु वा' पर्या-
वसथेषु—परित्रावकावसथेषु 'कोऊहलपडियाए' कौतूहलप्रतिज्ञया 'पडियागया समाणा' प्रत्या-
गताः सतीः 'अण्णउत्थिणीओ वा' अन्ययूथिकीर्वा 'गारत्थिणीओ वा' गार्हस्थिकीर्वा 'असणं वा'
अशनं वा 'पाणं वा' पानं वा 'खाइमं वा' खाद्यं वा 'साइमं वा' स्वाद्यं वा, 'ओभासिय-ओभा-
सिय' अवभाष्यावभाष्य उच्चस्वरैः उद्घोष्य परतीर्थिक स्त्रियो गृहस्थस्त्रियो वा 'जायइ' याचते
'जायंतं वा साइज्जइ' याचमानं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ८ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पुरिसाणं गमो वुत्तो, पंचमे छट्ठमे जहा ।

सत्तमद्वयमुत्तरे, इत्थीणेगपुट्ठओ ॥

छाया—पुरुषाणां गमः प्रोक्तः पञ्चमे षष्ठके यथा ।

सप्तमाष्टमसूत्रयोः स्त्रीणामेकपृथक्त्वतः ॥

अवचूरिः—'पुरिसाणं'—इत्यादि । यथा येन प्रकारेण पञ्चमे षष्ठे वा सूत्रे पुरुषाणा-
मागन्तुकादीनां धर्मशालादौ स्त्रियाणां अन्ययूथिकीणां गृहस्थानां वा एकस्य बहूनां वा समी-

पेडवभाष्य याचनाकरणे यो गमः—प्रकारः प्रोक्तः स एव गमः सप्तमेऽष्टमे च सूत्रेऽन्ययूथिकादिस्त्रीणां एकत्वपृथक्त्वत इत्येकवचन—बहुवचनत एकस्याः स्त्रियाः, बह्वीनां स्त्रीणां वा पुरतोऽवभाष्य याचनाकरणे स एव प्रकारो ज्ञातव्यः । पंचमं—षष्ठं च सूत्रं पुंविषयकम्, सप्तममष्टमं तु स्त्रीविषयकम् । एतावानेव भेदः । तत्रापि यथा पञ्चमसूत्रमेकपुरुषविषयकम्, यथा वा—षष्ठसूत्रं बहुपुरुषविषयकम् तथैव—सप्तमसूत्रमेकस्त्रीविषयकम्, अष्टमसूत्रं त्वनेकस्त्रीविषयकम् । अन्यत्सर्वं समानम् ॥ सू० ८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइ-कुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्णउत्थिएण वा गारत्थिएण वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा अभिहडं आहददु दिज्जमाणं पडिसेहेत्ता तमेव अणुवत्तिय—अणुवत्तिय परिवेदिय परिवेदिय—परिजविय—परिजविय ओभासिय—ओभासिय जायइ, जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥

छाया—यो भिक्षुः आगन्तागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा—अन्ययूथिकेन वा गार्हस्थिकेन वा, अशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा अभिहृतम् (पुर आनीतम्) आहृत्य दीयमानं प्रतिषेध्य, तमेवाऽनुवर्त्यानुवर्त्य परिवेष्ट्य परिवेष्ट्य परिजल्प्य—परिजल्प्य, अवभाष्याऽवभाष्य याचते, याचमानं वा स्वदते ॥ ९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘आगंतागारेसु वा’ आगन्तागारेषु ‘आरामागारेसु वा’ आरामागारेषु ‘गाहावइकुलेसु वा’ गाथापतिकुलेषु ‘परियावइसु वा’ पर्यावसथेषु वा परिव्राजकावसथेषु ‘अण्णउत्थिएण वा’ अन्ययूथिकेन वा—परतीर्थिकेन ‘गारत्थिएण वा’ गार्हस्थिकेन वा, अशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा ‘अभिहडं’ अभिहृतम् साध्वर्थं संमुखमानीतं, तत् ‘आहददु’ आहृत्य—गृहीत्वा ‘दिज्जमाणं’ दीयमानमशनादिकम् ‘पडिसेहेत्ता’ प्रतिषेध्य, पूर्वमभिसुखीभूय ददतं निषेध्य—ग्रहणार्थं निषेधं कृत्वा पुनः—तमेव ‘अणुवत्तिय—अणुवत्तिय’ तमेव दातारमनुवर्त्यानुवर्त्य पञ्च-सप्त-पदगमनानन्तरमनुवर्त्तनं कृत्वा पृष्ठतो गत्वा ‘परिवेदिय—परिवेदिय’ परिवेष्ट्य—परिवेष्ट्य पुरतः पृष्ठतः पार्श्वतो वा स्थित्वा । ‘परिजविय—परिजविय’ परिजल्प्य परिजल्प्य ‘त्वया मदर्थमिदमशनादिकमानीतम् परिश्रमस्तव निरर्थको मा भवतु तवाऽशनादिकं ग्रहिष्यामी’—येवंप्रकारेणोक्त्वा ‘ओभासिय—ओभासिय’ अवभाष्याऽवभाष्य ‘जायइ’ याचते, ‘जायंतं वा साइज्जइ’ याचमानं वा एवंविधमन्यं स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवतीति ॥ सू० ९ ॥

भाष्यम्—आहददु दिज्जमाणं जं, पडिसेहिय पुण्वओ ।

पच्छा तं अणुवदित्ता, जायए दोसमावहे ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० ३ सू० १०-१३ निषेधानन्तरं पुनर्याचनगृहप्रवेशनिषेधः ८५

छाया—आहृत्य दीयमानं यत्, प्रतिषिध्य पूर्वतः ।

पश्चात्तमनुवर्त्य, याचते दोषमावहेत् ॥

अवचूरिः—‘आहद्दु’ इत्यादि । ‘आहद्दु’ आहृत्य संमुखमानीय ‘दिज्जमाणं’ दीयमानमशनादिकं यत् ‘पुव्वओ’ पूर्वतः पूर्वं प्रतिषिध्य ग्रहणार्थं तस्य निषेधं कृत्वा पश्चात् दातरि प्रस्थिते सति तमेव अनुवर्त्य पञ्चसप्तपदानि अनुगमनं कृत्वा पुरतः पृष्ठतः पार्श्वतो वा स्थित्वा परिजल्प्य ‘त्वया यन्मदर्थमानीतमशनादिकं ततस्तव प्रयासो विफलो मामुदिति ग्रहीष्यामि त्वत्तोऽशनादिकं’-मिति अवभाष्य पुनरशनादिकं यो भिक्षुर्याचते स दोषमावहेत् दोषमाज्ञा-भङ्गादिकं प्राप्नुयादिति ॥ सू० ९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइ-कुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्ण उत्थिण्हि वा गारत्थिण्हि वा, असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा अभिहडं आहद्दु दिज्जमाणं पडिसेहेत्ता तमेव अणुवत्तिय-अणुवत्तिय, परिवेदिय-परिवेदिय, परिजविय-परिजविय, आभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १० ॥

छाया—यो भिक्षुः आगन्त्रागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा अन्ययूथिकैर्वा गार्हस्थिकैर्वा, अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा, अभिहृतमाहृत्य दीयमानं प्रतिषेध्य तमेवाऽनुवर्त्याऽनुवर्त्य परिवेष्ट्य परिवेष्ट्य प्रजल्प्य-प्रजल्प्य, अवभाष्याऽवभाष्य याचते, याचमानं वा स्वइते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू आगंतागारेसु वा’ इत्यादि सर्वं पूर्ववदेव, विशेष एतावानेव-यत् पूर्वं पुरुषविषयकं तृतीयैकवचनमाश्रित्य सूत्रं प्रोक्तम्, अत्र तु तृतीयाबहुवचनमाश्रित्य सूत्रं प्रवर्तते इति ॥ सू० १० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइ-कुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्णउत्थिणीए वा गारत्थिणीए वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा अभिहडं आहद्दु दिज्जमाणं पडिसेहेत्ता तमेव अणुवत्तिय-अणुवत्तिय रिवेदिय-परिवेदिय, परिजविय-परिजविय ओभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुः आगन्त्रागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा, अन्ययूथिक्या वा गार्हस्थिक्या वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं

८६

निशीथसूत्रे

वा, अभिहृतमाहृत्य दीयमानं प्रतिवेध्य तामेव अनुवर्त्याऽनुवर्त्य परिवेष्टय-परिवेष्टय-प्रजल्य प्रजल्य अवभाष्याऽवभाष्य याचते याचमानं वा स्वदते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—नवमं दशमं च सूत्रं याच्यमानपुरुषविषयकमेकैव-पृथक्त्वेन व्याख्यातम्, संप्रति-एकादशसूत्रं याच्यमानस्त्रीविषयकं व्याख्यातुमाह—‘जे भिक्खू’ इत्यादि स्पष्टम् ॥ सू० ११ ॥

एकादशं सूत्रमेकां स्त्रीमाश्रित्य याचनाविषयकं व्याख्याय तदनु—अनेकस्त्रीविषयकं द्वादशं सूत्रमाह—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावड-कुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्णउत्थिणीहिं वा गारत्थिणाहिं वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा अभिहडं आहट्टु दिज्जमाणं पडिसेहेत्ता-ताओ अणुवत्तिय-अणुवत्तिय परिवेदिय-परिवेदिय परिजविय-परिजविय ओभासिय-आसासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १२ ॥

छाया—यो भिक्षुः आगन्तागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसयेषु वा अन्ययूथिकीभिर्वा गार्हस्थिकीभिर्वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा अभिहृतमाहृत्य दीयमानं प्रतिवेध्य ता एवाऽनुवर्त्याऽनुवर्त्य परिवेष्टय-परिवेष्टय-प्रजल्य, परिजल्य परिजल्य अवभाष्याऽवभाष्य याचते याचमानं वा स्वदते ॥ सू० १२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । याच्यमानाऽनेकस्त्रीविषयकं सूत्रम्—‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः, इत्यादि स्पष्टम् । एतच्च सूत्रं याच्यमानाऽनेकस्त्रीविषयकमित्येतावता—एकादशसूत्रादेक-स्त्रीविषयकाद्विद्यते ॥ सू० १२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गाहावडकुलं पिंडवायपडियाए पविदठे पडियाइ-क्खिए समाणे दोच्चंपि तमेव कुलं अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ॥

छाया—यो भिक्षुः गाथापतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया प्रविष्टः प्रत्याख्यातः सन् द्वितीयमपि (वारं) तमेव कुलं अनुप्रविशति अनुप्रविशन्तं वा स्वदते ॥ सू० १३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘गाहावडकुलं’ गाथापति-कुलम् गृहिणां गृहम् ‘पिंडवायपडियाए’ पिण्डपातप्रतिज्ञया अशन-पानादिग्रहणेच्छया ‘पविदठे’ प्रविष्टः—कोऽपि साधुः केषाञ्चित्-श्रावकादीनां गृहे भिक्षां ग्रहीतुं गतः परन्तु ‘पडियाइक्खिए समाणे’ प्रत्याख्यातः—निषिद्धः सन्—साधुभिक्षार्थं गृहस्थगृहे प्रविशति किन्तु गृहस्वामी निषेधति “नाऽत्रागन्तव्यम्”—इत्थं प्रतिषेधितोऽपि सन् साधुः ‘दोच्चंपि तमेव कुलं अणुप्पविसइ’ द्वितीयमपि वारं—गृहस्वामिन आज्ञामन्तरेणाऽनुप्रविशति, तद्गृहे पुनः प्रवेशं करोति । तथा ‘अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रविशन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग्यं भवति ॥ १३ ॥

पातः प्रक्षेपः, तस्य प्रतिज्ञया मध्यस्थभावेन तद्ग्रहणबुद्ध्या भिक्षाप्रहणार्थमित्यर्थः 'अणुष्वविष्टे समाणे' अनुप्रविष्टः सन् भिक्षाप्रहणाय गाथापतिगृहं गतः सन् 'परं तिघरंतराओ' परमधिकं त्रिगृहान्तरात्, तत्र-त्रयाणां गृहाणां समाहारखिगृहम् त्रिगृहमेवाऽन्तरं व्यवधानमिति त्रिगृहान्तरम् गृहत्रयात्परत इत्यर्थः, प्रथमगृहादरम्य तृतीयगृहान्तराल एव, न तु-चतुर्थादिगृहे भिक्षा-नियमः । ततः परं यदि चतुर्थादिगृहात् 'असणं वा' अशनम् 'पाणं वा' पानम् 'स्नाइमं वा' स्नायम् 'साइमं वा' स्वायम् 'अभिइडं' अभिद्वतम्-आभिमुख्येनाद्वतम् आनीतम्, तत् 'आइइडु दिज्जमाणं' आद्वय गृहीत्वा दीयमानमशनादिकं चतुर्विधं 'पडिग्गाहेइ' प्रतिगृह्णाति । 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० १५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो पाए आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १६ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः पादौ आमार्जयेद्वा प्रमार्जयेद्वा आमार्जयन्तं च प्रमार्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १६ ॥

चूर्णौ—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'अप्पणो पाए' आत्मनः पादौ-स्वचरणौ 'आमज्जेज्ज वा' आमार्जयेद्वा-मलनिवारणार्थं शोभादिसंपादनार्थं वा येन केनापि द्रव्येण सकृदप्रमार्जनं कुर्यात् 'पमज्जेज्ज वा' प्रमार्जयेद्वा पुनः पुनः प्रमार्जनं कुर्यात् । तथा—'आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा' आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा 'साइज्जइ' स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० १६ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पमज्जणं च दुविहं, आइण्णाइषमेयओ ।

अणाइण्णं सेवमाणे, आणामंगाइ पावइ ॥

छाया—प्रमार्जनं च द्विविध-माचीणादिप्रभेदतः ।

अनाचीणं सेवमान आह्माभङ्गादिकं प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—'पमज्जणं'—इत्यादि । सूत्रे-चरणप्रमार्जने साधूनां दोषमुक्तवान्, तत्र-प्रमार्जनं द्विविधं द्विप्रकारकं भवति आचीणादिप्रभेदतः-आचीणाऽनाचीर्णमेदात् । तत्र-साधुभिरार्च्यमाणं चरणप्रमार्जनम्-आचीर्णप्रमार्जनम्, एतद्विपरीतमनाचीर्णं भवति । तत्राऽऽ-चीर्णं प्रमार्जनमनेकप्रकारकं भवति तद्यथा—संसक्तौ चरणौ प्रमार्जयितव्यौ, मार्गे वा चलतः साधोर्यदि धूल्यादिभिश्चरणौ घूसरितौ भवेतां तदा प्रमार्जनीयौ । अस्थण्डिलात् स्थण्डिले गच्छतः पङ्क्तिभूमौ वा गच्छतो यदि पङ्क्तेन चरणौ लिप्तौ तदा प्रमार्जनीयौ ।

सूरिभाष्याद्यचूरिः ३०३ सू० १६-१९ स्वपादयोः संवाहन-ब्रह्मणो-ल्लोलनादिनिषेधः ८९

भिक्षाकरणेन प्रतिनिवृत्तः, यद्वा-संज्ञाभूमित आगतः, विहारभूमित आगतः, स्वाध्यायं कृत्वा समागतः, यद्वा-ग्रामान्तराद् गणकार्यं कृत्वा प्रत्यागतः ।

एतेषु कार्येषु साधुश्चरणौ प्रमार्जयति । एतत् प्रमार्जनमाचीर्णम्, एतद्विपरीतमनाचीर्णं प्रमार्जनमिति कथ्यते । तत्राऽनाचीर्णं चरणप्रमार्जनं कुर्वन् श्रमणः आज्ञाभङ्गादीन् दोषान् लभते । तत्र संयमविराधनेत्यम्-रजोहरणेन येन केनचिदन्येनापि साधनेन चरणप्रमार्जने वायवः संघटिता भवन्तीति वायुकायिकजीवानां विराधनं भवति ।

तथा-अन्येऽपि वायुकायिकेषु समुद्गीयमाना मशकादयो जीवा बादराश्च पतङ्गादयः संघ-ट्टेन विराधिता भवेयुः, बकुशदोषः, ब्रह्मचर्याऽगुप्तिश्च यस्मात् पादप्रमार्जने संयमविधातः अनेकविधप्राणानां विराधनात्, तस्मात्कारणात् साधुभिरनाचीर्णं चरणप्रमार्जनं न कथमपि कर्त्तव्यम् ॥ सू० १६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो पाए संवाहेज्ज वा पल्लिमहेज्ज वा संवाहेतं वा पल्लिमहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १७ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः पादौ संवाहयेद्वा परिमर्दयेद्वा संवाहयन्तं वा परि-मर्दयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो पाए’ आत्मनः स्वस्य पादौ-चरणा ‘संवाहेज्ज वा’ संवाहयेत्-एकवारं चरणौ संवाहयेत्-निष्पीडयेत् ‘पग-चंपी’ ति भाषाप्रसिद्धं कारयेत् ‘पल्लिमहेज्ज वा’ परिमर्दयेद्वा वारं वारं चरणयोः संवा-हनं कारयेत् । ‘संवाहेतं वा पल्लिमहेतं वा’ संवाहयन्तं परिमर्दयन्तं वा, तत्र-संवाहनं चरणादि-निष्पीडनम्, तत् संवाहनं चतुर्विधम्-अस्थिसुखकरम् १, मांससुखकरम् २, रोमसुखकरम् ३, त्वक्सुखकरम् ४ । एवं संवाहयन्तं वा परिमर्दयन्तं वाऽन्यं ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते-यः श्रमणः स्वयं चरणयोः संवाहनं परिमर्दनं वा कारयति कारयन्तं वा श्रमणान्तरं अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति । तथा-आज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमविराधनात्मविराधनादिदोषान् लभते तस्माच्चरणयोः संवाहनं-परिमर्दनं वा न स्वयं कारयेत् न वा कारयन्तमन्यं श्रमणमनुमोदयेत् ॥ सू० १७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो पाए तेल्लेण वा घएण वा णवणीएण वा वसाए वा मक्खेज्ज वा भिल्लिगेज्ज वा मक्खेतं वा भिल्लिगेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १८ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः पादौ तैलेन वा घृतेन वा नवनीतेन वा वसया वा
प्रक्षयेद्वा-अभ्यञ्जयेद्वा प्रक्षयन्तं वा अभ्यञ्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो पाए’ आत्मनः—
स्वस्य चरणौ, ‘तेल्लेण वा’ तैलेन-तिलतैलेन सर्षपादितैलेन वा, ‘घण्ण वा’ घृतेन-गोमहि-
ष्णादीनाम् ‘वण्णोण वा’ नवनीतेन ‘मक्खन’ इति प्रसिद्धेन, ‘वसाए वा’ वसया ‘वर्णी’-ति
लोकप्रसिद्धया, चिकणपदार्थविशेषेणेत्यर्थः, पूर्वोक्तवस्तुविशेषैः स्वकीयौ चरणौ ‘मक्खेज्ज वा’
प्रक्षयेत्-एकवारं मर्दयेत् ‘मिल्लिगेज्ज वा’ अभ्यञ्जयेद्वा-पुनः पुनः स्तोकं-स्मोकं तैलादिना
मर्दयेत् । तथा-‘मक्खेतं वा मिल्लिगेतं वा साइज्जइ’ प्रक्षयन्तं वा अभ्यञ्जयन्तं वा स्वदत्ते ।
की हि भिक्षुः स्वकीयचरणौ-एकवारमनेकवारं वा तैलादिनाऽभ्यञ्जयति, यश्च तमनुमोदते सोऽसौ
प्रायश्चित्तभाग् भवति, भवन्ति च तस्य आज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमात्मविराधनादयो दोषाः ।
तस्मात्कास्याद् भिक्षुणा कदापि तैलादिनाऽभ्यञ्जनं न कर्त्तव्यम्, न च कुर्वतो वाऽनुमोदनं
करणीयमिति ॥ सू० १८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो पाए लोद्धेण वा कक्केण वा चुण्णेण
वा वण्णेण वा पउमचुण्णेण वा उल्लोलेज्ज वा उव्वट्टेज्ज वा,
उल्लोलंतं वा उव्वट्टंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १९ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः पादौ लोद्धेण वा कक्केन वा चूर्णेन वा वर्णेन वा
पउमचूर्णेन वा उल्लोलयेद्वा उव्वट्टयेद्वा, उल्लोलयन्तं वा उव्वट्टयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो पाए’ आत्मनः
स्वस्य पादौ-चरणौ, ‘लोद्धेण वा’ लोद्धेण-लोधद्रव्येण ‘कक्केण वा’ कक्केनाऽनेकद्रव्यमिश्रित-
द्रव्यविशेषेण वा, ‘चुण्णेण वा’ चूर्णेन-पिष्टसुगन्धिद्रव्यविशेषेण ‘वण्णेण वा’ वर्णेनाऽबोरादि-
द्रव्यविशेषेण, ‘पउमचुण्णेण वा’ पउमचूर्णेन-सुरभिगन्धद्रव्यविशेषेण ‘उल्लोलेज्ज वा’ उल्लोल-
येद्वा-एकवारं मर्दयेत् ‘उव्वट्टेज्ज वा’ उव्वट्टयेद्वा-अनेकवारं मर्दयेत् ‘उल्लोलंतं वा उव्वट्टंतं वा
साइज्जइ’ उल्लोलयन्तं वा उव्वट्टयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० १९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो पाए सीओदगवियडेण वा उसिणोद-
गवियडेण वा उच्छोलेज्ज वा पथोवेज्ज वा उच्छोलंतं वा पथोवेतं वा
साइज्जइ ॥ सू० २० ॥

धूर्णिभाष्यावचूरिः ७०३सू०२०-२१ स्वपादयोरचित्तशीतोष्णजलेनोच्छोलनाद्विकृत्कारादिनि ११

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः पादौ शीतोदकविकटेन वा उष्णोदकविकटेन वा उच्छोलयेद्वा प्रधावयेद्वा उच्छोलयन्तं वा प्रधावयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो पाए’ आत्मनः पादौ ‘सीओदगवियडेण वा’ शीतोदकविकटेन वा, तत्र शीतं च तदुदकं शीतोदकं तच्च विकटम्—अचित्तं तण्डुलधावनादिजलं, तेन ‘उसिणोदगवियडेण वा’ उष्णोदकविकटेन वा—उष्णं तदुदकम्, कथंभूतम् ?—विकटम्, तेन—अचित्तोष्णोदकेन ‘उच्छोलयेज्ज वा’ उच्छोलयेत्—एकवारं प्रक्षालयेद्वा ‘पधोएज्ज वा’ प्रधावयेत्—वारं वारं प्रक्षालयेत् । तथा ‘उच्छोलेंतं वा पधोवेंतं वा साइज्जइ’ उच्छोलयन्तं वा प्रधावयन्तं वा स्वदत्ते । यो हि भिक्षुरात्मनश्चरणौ शीतजलेनोष्णजलेन वा—एकवारमनेकवारं वा प्रक्षालयति तं योऽनुमोदते वा स प्रायश्चित्तभाग् भवति, तस्याहामह्मादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० २० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणा पाए फुमेज्जा वा रएज्ज वा, फुमेतं वा रएतं वा साइज्जइ ॥सू० २१ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः पादौ फूत्कारयेद्वा—रज्जयेद्वा, फूत्कारयन्तं वा रज्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २१॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः पादौ पूर्वमलककादिना लिप्त्वा पश्चात्तदाद्रिताशोषणार्थं फूत्करोतीति फूत्करणविषयकं रज्जनविषयकं चेदं सूत्रम्, ततो यो भिक्षुः ‘अप्पणो पाए’ आत्मनः पादौ—चरणौ ‘फुमेज्ज वा’ देशी शब्दोऽयम्, मुखादिवायुना फूत्कुर्वद्वा ‘रएज्ज वा’ रज्जयेद्वा अलककादिरज्जनद्रव्येण रज्जयेत् । तथा—‘फुमेतं वा रएतं वा साइज्जइ’ फूत्कारयुक्तौ अलककादिरागरज्जितौ च कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० २१ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—संवाहणाइ कुव्वंतो, समणो जिणसासणे ।

आणाभंगाइदोसे य, पावेई नेत्थ संसओ ॥

छाया—संवाहनादि कुर्वाणः श्रमणो जिनशासने ।

आह्माभक्तादिदोषांश्च प्राप्नोति नाऽत्र संशयः ॥

अवचूरिः—‘संवाहणाइ’—इत्यादि । तत्र—संवाहनं चरणमर्दनं सप्तदशसूत्रकथितम् १, तैज्जादिनाऽऽत्मनश्चरणमर्दनादिकमष्टादशसूत्रकथितम् २, लोधादिनोल्लोलनोद्वर्तनमेकोनविंशतिसूत्रकथितम् ३, शीतोदकविकटादिना चरणप्रक्षालनं विंशतिसूत्रकथितम् ४, तथा—मुखादिवायुना चरणयो

पूत्करणमलक्तकादिसेन लेपनं चैकविंशतिसूत्रकथितम् ५ । एतत् पञ्चसूत्रोक्तं पञ्चप्रायश्चित्त-
स्थानमासेवमानः, तथा—एतान् पञ्च दोषान् सेवमानोऽनुमोदमानश्च भिक्षुराज्ञाभङ्गादिकान् दोषान्
प्राप्नुवन् प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० २१ ॥

एवमित् ऊर्ध्वं षट् सूत्राणि एकगमानि सन्ति । विशेष एतावानेव—यत् पूर्वं पादौ आश्रित्य
षट् सूत्राणि कथितानि, अत्र तु कायमाश्रित्य षट् सूत्राणि व्याख्येयानि, तानि चेमानि—‘जे
भिक्षू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्षू अप्पणो कायं आमज्जेज्ज वा, पमज्जेज्ज वा,
आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २२ ॥ जे भिक्षू अप्पणा कायं
संवाहेज्ज वा पल्लिमहेज्ज वा संवाहेतं वा पल्लिमहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २३ ॥
जे भिक्षू अप्पणो कायं तेल्लेण वा घण्ण वा णवणीण्ण वा वसाए वा
मक्खेज्ज वा भिल्लिगेज्ज वा मक्खेतं वा भिल्लिगेतं साइज्जइ ॥ सू० २४ ॥ जे
भिक्षू अप्पणा कायं लोद्धेण वा कक्केण वा चुण्णेण वा वण्णेण वा पउमचु-
ण्णेण वा उल्लोल्लेज्ज वा उव्वट्टेज्ज वा उल्लोल्लेतं वा उव्वट्टेतं वा साइ-
ज्जइ ॥ सू० २५ ॥ जे भिक्षू अप्पणो कायं सीओदगवियडेण वा उसिणो-
दगवियडेण वा उच्छोल्लेज्ज वा पधोवेज्ज वा उच्छोल्लेतं वा पधोवेतं वा
साइज्जइ ॥ सू० २६ ॥ जे भिक्षू अप्पणो कायं फुमेज्ज वा रण्ज वा
फुमेतं वा रण्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २७ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः कायं आमार्जयेद्वा प्रमार्जयेद्वा आमार्जयन्तं वा प्रमा-
र्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २२ ॥ यो भिक्षुः आत्मनः कायं संवाहयेद्वा परिमर्दयेद्वा संवाहयन्तं
वा परिमर्दयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २३ ॥ यो भिक्षुः आत्मनः कायं तैलेन वा घृतेन वा नवनीतेन
वा वसया वा वस्त्रयेद् वा अभ्यञ्जयेद् वा प्रक्षयन्तं वा अभ्यञ्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४ ॥
यो भिक्षुः आत्मनः कायं लोद्धेण वा कक्केन वा चूर्णेन वा वणेन वा पद्मचूर्णेन वा उल्लो-
ल्लेह्ये वा उद्धर्त्तयेद्वा, उल्लोल्लयन्तं वा उद्धर्त्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २५ ॥ यो भिक्षुः आत्मनः
कायं शीतोदकविकटेन वा उष्णोदकविकटेन वा उच्छोल्लयेद्वा प्रधावयेद्वा उच्छोल्लयन्तं वा
प्रधावयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २६ ॥ यो भिक्षुः आत्मनः कायं फूत्कुर्याद्वा रञ्जयेद्वा फूत्कुर्वन्तं
वा रञ्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २७ ॥

धूर्णिमाध्यावचुरिः ७०३ सू० २२, ३३ कायस्य कायगतत्रणस्य चाऽऽमर्जनादिनिषेधः ९३

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । एषां द्वाविंशतितमसूत्रादारभ्य सप्तविंशतितमसूत्रपर्यन्तानां कायसम्बन्धिनां षण्णां सूत्राणां व्याख्या पादसंबन्धिसूत्रषट्कवदेव कर्तव्या ॥ सू० २२-२७ ॥

एवमेवात्राऽप्यग्रे अष्टाविंशतितमसूत्रादारभ्य त्रयस्त्रिंशत्तमसूत्रपर्यन्तानि षट् सूत्राणि एकगमानि सन्ति, विशेष एतावानेव—यत् पूर्व पादौ कायं चाश्रित्य प्रत्येकं षट् सूत्राणि कथितानि, अत्र तु कायगतत्रणमाश्रित्य तत्सदृशाण्येव षट् सूत्राणि व्याख्यायानि, तानि चेमानि—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो कायंसि वणं आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्जइ ॥ जे भिक्खू अप्पणो कायंसि वणं संवाहेज्ज वा पल्लिमहेज्ज वा, संवाहेतं वा पल्लिमहेतं वा साइज्जइ ॥ जे भिक्खू अप्पणो कायंसि वणं तेल्लेण वा घण्ण वा नवणीण वा वसाए वा मक्खेज्ज वा भिल्लिगेज्ज वा मक्खेतं वा भिल्लिगेतं वा साइज्जइ ॥ जे भिक्खू अप्पणो कायंसि वणं लोद्धेण वा कक्केण वा चुण्णण वा वण्णेण वा पउमचुण्णेण वा उल्लोलेज्ज वा उव्वट्टेज्ज वा उल्लोलेंतं वा उव्वट्टेंतं वा साइज्जइ ॥ जे भिक्खू अप्पणो कायंसि वणं सीओदगवियडेण वा उसिणोदगवियडेण वा उच्छोलेज्ज वा पधोवेज्ज वा उच्छोलेंतं वा पधोवेतं वा साइज्जइ ॥ जे भिक्खू अप्पणो कायंसि वणं फुमेज्ज वा रण्णज्ज वा, फुमेतं वा, रण्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २८-३३ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः काये व्रणं आमर्जयेद्वा, प्रमार्जयेद्वा आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ यो भिक्षुः आत्मनः काये व्रणं संवाहयेद् वा परिमर्दयेद्वा संवाहयन्तं वा परिमर्दयन्तं वा स्वदत्ते ॥ यो भिक्षुः आत्मनः काये-व्रणं, तैलेन वा, घृतेन वा नवनीतेन वा वसया वा भ्रक्षयेद्वा, अभ्यञ्जयेद्वा, भ्रक्षयन्तं वा अभ्यञ्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ यो भिक्षुः आत्मनः काये व्रणं लोद्धेण वा कक्केन वा चूर्णेन वा वर्णेन वा पद्मचूर्णेन वा उल्लोलयेद्वा उद्धर्त्तयेद्वा उल्लोलयन्तं वा उद्धर्त्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥ यो भिक्षुः आत्मनः काये व्रणं शीतोदकविकटेन वा उष्णोदकविकटेन वा, उच्छोलयेद्वा, प्रधावयेद्वा उच्छोलयन्तं वा प्रधावयन्तं वा स्वदत्ते ॥ यो भिक्षुः आत्मनः काये व्रणं फूत्कारयेद्वा रञ्जयेद्वा, फूत्कुर्वन्तं वा रञ्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २८-३३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । एवम्—अष्टाविंशतितमसूत्रादारभ्य (२८-२९-३०-३१-३२-३३) त्रयस्त्रिंशत्तमसूत्रपर्यन्तं प्रत्येकैकस्य सूत्रस्य व्याख्या क्रमशः षोडशपादसूत्रादारभ्य (१६-१७-१८-१९-२०-२१) एकविंशतितमसूत्रपर्यन्तवदेव कर्तव्या ॥ सू० २८-३३ ॥

अत्राह आश्वकारः—

भाष्यम्—वर्णं च हुविहं णेज्जं, सामावियमयेयरं ।

सामावियं देहजायं, सत्थाइजमयेयरं ॥

छाया—वर्णं च द्विविधं हेयं स्वाभाविकमथेतरम् ।

स्वाभाविकं देहजातं शस्त्रादिजनमथेतरम् ॥

अवचूरिः—‘वर्णं च’ इत्यादि । शरीरसंबन्धि वर्णं द्विविधं—द्विप्रकारकं भवति । तत्रैकं स्वाभाविकं—साक्षकारणरहितं सत्-जायमानम् । अथेतरत्-इतोऽन्यत् द्वितीयम् इति ज्ञेयम् । तत्र-स्वाभाविकं देहस्थितदोषतो जायमानम् आन्तरिकदोषमूलकमित्यर्थः, कुष्ठ-(कोठ)-दद्दु-(दाद) पामा-(खुजली)-इति लोकप्रसिद्धं गण्डमालादिकं च । अथेतरत्-इतो द्वितीयं शस्त्रादिजातमा-गन्तुकम्, आदिपदात्-सङ्ग-कण्ठक-स्थाणु-प्रभृतिवस्तुजातसंभ्राजानितानां संप्रहः । एतेषां वर्णसां ब्रह्मादन्तमपि वर्णं एकवारमनेकवारं वाऽऽमार्जनादिकं करोति स प्रायश्चित्तभागू भवति, शस्त्राज्जाभङ्गादयो दोषा भवन्ति । अत्र गुरोरुपदेशो यथा—

‘न रोदन्तं इन्त ! पितर्न मातरालप्य ताडयः शिरसः प्रदेशः ।

असन्नचिन्तेन तदीयतीव्र-संवेदनायाः सहनं क्रियेत’ ॥१॥

असन्नमनसा रोगसंजाततीव्रसंवेदनायाः सहनमेव कार्यम्, न तु हा पितः ! हा मातः ! इति मुहुर्मुहुराल्प रोदन्तं कार्यम्, न वा शिरसो मस्तकस्य प्रदेशो भागस्ताडनीयः । जिनकल्पिकस्वरूपमिदं सूत्रम्, स्थविरकल्पिकस्य तु कारणवशात् वर्णस्य आमार्जनप्रमार्जनादिकं निरवयवतया कर्तुं कल्पते ॥ सू० २८-३३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो कायंसि गंडं वा पिलगं वा अरइयं वा असियं वा भगंदलं वा, अन्नयरेण तिवखेण सत्यजाएण आच्छिदज्ज वा विच्छिदेज्ज वा, आच्छिदंतं वा विच्छिदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३४॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः काये गण्डं वा पिलकं वा अरत्तिकां वा अशौं वा भग-न्दरं वा अन्यतरेण तीक्ष्णेन शस्त्रजातेन, आच्छिन्नाद्वा विच्छिन्नाद्वा आच्छिन्नदन्तं वा विच्छि-न्नदन्तं वा स्वदन्ते ॥ सू० ३४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो कायंसि’ आत्मनः काये—स्वशरीरे ‘गंडं वा’ गण्डं वा तत्र-गण्डो नाम य उच्चप्रदेशात् नीचप्रदेशं गच्छति स वर्णः मण्डमाला-कण्ठमालेति लोकप्रसिद्धः, तम्, तथा-पिलकं वा पादवर्णम्, ‘अरइयं वा’ अरत्तिकां वा—यस्या वेदनया मर्नसि अरतिरुत्पद्यते, शरीरे रक्तविकारेण जायमानलघुवर्णपुष्प-

वर्णिमाध्यावचूरिः ७० ३ सू० ३४-३५ कायगतगण्डादीनां छेदनपूयादिनिस्तारणनि० ९५

रूपाम्, यस्याः सर्जने तत्समये सुखमिव जायते पश्चात्-दुःखाविवक्षम् 'कुनसी'-ति लोक-प्रसिद्धम्, 'असिर्यं वा' अशौ वा-गुदागतो रोगः 'बबासीर' इति लोकप्रसिद्धस्तम्, 'भगंदलं वा' भगन्दरं वा--भगन्दरो गुह्यस्थानगतरोगविशेषो लोकप्रसिद्धस्तम्। एतान् व्रणविशेषान् 'अन्नवरेण तिक्रवेण सत्थजाएण' अन्यतरेण येन केनाऽपि तीक्ष्णेन--निशितेन--शस्त्रजातेन क्षुरादिना 'आच्छिदेज्ज वा' आच्छिन्नात् न्यूनमेकवारं वा छेदनं कुर्यात् 'विच्छिदेज्ज वा' विच्छिन्नात् अधिकमनेकवारं वा छेदनं कुर्यात्। तथा--'आच्छिदंतं वा विच्छिदंतं वा साइज्जइ' आच्छिन्दन्तं वा विच्छिन्दन्तं वा स्वदन्तेऽनुभोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति। तस्याज्ञाभङ्गादिदीषा भवन्ति ॥ सू० ३४ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सरीरस्थं च गण्डाऽ, छिदंतो पावणं जई।

आणाभंगाइए दोसे, दुविहं च विराधणं ॥

छाया—शरीरस्थं च गण्डादि छिन्दन् प्राप्नोति यतिः।

आणामङ्गादिकान् दोषान् द्विविधं च विराधनम् ॥

अवचूरिः—'सरीरस्थं' इत्यादि। यः खलु यतिः सम्बन्धयतनावान् श्रमणः--श्रमणी वा शरीरस्थं--स्वकीयशरीरे वर्तमानं गण्डादिव्रणं तीक्ष्णेन क्षुरकादिशस्त्रेण स्वयमेव छिन्दन् छेदयन् वा परेण आज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वलक्षणान् दोषान् प्राप्नोति। तथा--द्विविधं--द्विप्र-कारकं विराधनम् संयमविराधनमात्मविराधनं च प्राप्नोति। व्रणच्छेदनकरणे सूक्ष्मबादराधनेक-प्रकारकजीवानां विराधनं सम्भवति। तथा--क्षुरकादिशस्त्रेण व्रणादिच्छेदने आत्मवधस्याऽपि संभवेनात्मविराधना चेति ॥ सू० ३४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खु अप्पणो कायंसि गंडं वा पिलगं वा अइयं वा भगंदलं वा अन्नयरेणं तिक्रवेणं सत्थजाएणं आच्छिदित्ता--विच्छिदित्ता, पूयं वा सोणियं वा, णीहरेज्ज वा विसोहेज्ज वा, णीहरेतं वा विसोहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३५ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः काये गण्डं वा पिलकं वा जरतिकां वा भगन्दरं वा अन्यतरेण तीक्ष्णेन शस्त्रजातेन आच्छिद्य विच्छिद्य पूयं वा शोणितं वा निर्हरेद्वा विशो-धयेद्वा, निर्हरन्तं वा विशोधयन्तं वा स्वदन्ते ॥ सू० ३५ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खु' इत्यादि। 'जे भिक्खु' यो भिक्षुः 'अप्पणो कायंसि' आत्मनः काये स्थितम् 'गंडं वा' गण्डामिधव्रणम्, 'पिलगं वा' पिलकं वा 'अइयं वा' जरतिकां 'भगंदलं वा'

भगन्दरं-लिङ्गगुदयोर्मध्ये नाडीस्थं व्रणम्, यदि 'अन्नयरेण' अन्यतरेण-येन केनाऽपि 'तिब्रखेण' तीक्ष्णेन, 'सत्थजाएण' शस्त्रजातेन 'आच्छिदित्ता' आच्छिद्य-ईषदेकवारं वा छेदनं कृत्वा 'विच्छिदित्ता' विच्छिद्य-अधिकमनेकवारं वा छेदनं कृत्वा ततो व्रणप्रदेशात् 'पूयं वा सोणियं वा' पूयं वा शोणितं वा-पक्वरुधिरं पूयः, अपक्वं रुधिरं शोणितम् 'णीहरेज्ज वा' निर्हरेत्-निष्कासयेत् 'विसोहेज्ज वा' विशोधयेत्-व्रणगतपूयादिकस्य शोधनं कुर्यात्। तथा 'णीहरेत्तं वा' निर्हरन्तं व्रणप्रदेशात् पूयादिकं निष्कासयन्तम्, 'विसोहेत्तं वा' विशोधयन्तं पूयशोणितादेः शुद्धिं कुर्वन्तम् 'साइज्जइ' स्वदत्ते, यो भिक्षुः स्वशरीरस्थितव्रणादिविशेषं छित्त्वा ततो गलन्तं पूयशोणितादिकं निष्कासयति विशोधयति वा, तं योऽनुमोदते वा स प्रायश्चित्तभाग् भवति, भवन्ति च तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वमयमविराधनात्मविराधनादोषाः, तस्मात् कारणात् शरीरस्थमपि व्रणविशेषं छित्त्वा छेदयित्वा वा ततो निर्गलन्तं पूयशोणितादिकं न निर्हरेत्, न वा विशोधयेत्, किन्तु ततो जायमानां वेदनां साम्यभावेन सहतेति ॥ सू० ३५ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—जम्मंतरोवज्जियमत्थु दुक्खं, सुहं समागच्छउ वा जहिच्छं ।

इत्थं समाहित्थमणो मुणंतो, जो सम्मभावेण सहे स साहु ॥

छाया—जन्मान्तरोपार्जितमस्तु दुःखं सुखं समागच्छतु वा यथेच्छम् ।

इत्थं समाधिस्थमना जानन् यः साम्यभावेन सहेत स साधुः ॥

अवचूरिः—'जम्मंतरोवज्जिय' इत्यादि । जन्मान्तरे परमवे यद् उपार्जितं दुःखमस्तु सुखं वा यथेच्छं समागच्छतु नात्र मम काऽपि चिन्ता, इत्थम्-अनेन प्रकारेण समाधिस्थमनाः स्वकृतकर्मफलं जानन् सन् यो मुनिः दुःखं सुखं वा साम्यभावेन सहेत स साधुः कथ्यते ॥

अयं भावः-समाधौ वर्तमानो भिक्षुः स्वात्मानं भूषयन्तं छेदयन्तं वा न जानीते तत्र तस्य किं महत्त्वम्, यत् सुखं दुःखं वा सहते ! । इत्थमोषधिप्रयोगेण भिषग्विरचैतन्यावस्थामानीतस्तावत्सुखं दुःखं वा न जानाति तत्रापि तस्य सुखदुःखसहने न महत्त्वम् । महत्त्वं तु-यच्चैतन्यदशायां स्थितो न समाधौ-न वा मूर्च्छितावस्थायां तत्र प्रतिक्षणं स्वशरीरे व्रणादिजनितमसह्यमपि दुःखं जन्मान्तरकर्मोपार्जितमिति मत्वा समभावेन सहते तस्य तदेव महत्त्वम्, उक्तं च—

विषगणपरिवेगाद्वा समाधेः प्रयोगाद्,

यदि सहनसमर्थः स्वाङ्गदुःखस्य भोगे ।

नहि भवति स सोडा नास्य तत्तन्महत्त्वं,—

परिभजति समस्थस्तन्महत्त्वं महत्त्वम् ॥१॥

सुखं तु सर्वोऽपि जनः सानन्दो भूत्वा हसन् सहते किन्तु-धीरस्तत्रानन्दमजानानस्ती-
शैकरोक्तभावनां भावयन् दिवसं वा रात्रिं वा व्यतिक्रामतीति ॥ ३५ ॥

चूर्णिभाष्पावधूरिः उ० ३ सू० ३६-३९

कायगतगण्डादीनामुच्छोलनादिनिषेधः ५७

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो कायंसि गंडं वा पिलगं वा अरइयं वा असियं वा भगंदलं वा अन्नयरेणं तिकखेणं सत्थजाएणं आच्छिदित्ता विच्छिदित्ता पूयं वा सोणियं वा नीहरित्ता विसोहित्ता सीओदगवियडेण वा उप्पिणोदगवियडेण वा उच्छोलेज्ज वा पधोवेज्ज वा उच्छोलेत्तं वा पधोवेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ३६ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः काये गण्डं वा पिलकं वा अरतिकां वा अशौं वा भगन्दरं वा अन्यतरेण तीक्ष्णेन शस्त्रजातेन, आच्छिद्य विच्छिद्य पूयं वा शोणितं वा निर्हृत्य विशोध्य, शीतोदकविकटेन वा उष्णोदकविकटेन वा, उच्छोलेद्वा प्रधावेद्वा, उच्छोलन्तं वा प्रधावन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो कायंसि’ आत्मनः काये ‘गंडं वा’ गण्डं—कण्ठमालां वा, ‘पिलगं वा’—पादव्रणं वा ‘अरइयं वा’ अरतिकां वा—लघु-व्रणजालरूपाम् ‘असियं वा’ अशौं वा ‘भगंदलं वा’ भगन्दरं वा ‘अन्नयरेणं तिकखेणं सत्थजाएणं’ अन्यतरेण तीक्ष्णेन शस्त्रजातेन ‘आच्छिदित्ता विच्छिदित्ता’ आच्छिद्य विच्छिद्य, ततो निर्गलन्तं पूयं वा ‘सोणियं वा’ शोणितं वा ‘नीहरित्ता’ निर्हृत्य—निष्कास्य ‘विसोहित्ता’ विशोध्य, तदनन्तरम् ‘सीओदगवियडेण वा’ शीतोदकविकटेन वा—अचित्तशीतोदकेन—तण्डुलादिधावन-जलेन वा, ‘उप्पिणोदगवियडेण वा’ उष्णोदकविकटेन—अचित्तोष्णोदकेन, ‘उच्छोलेज्ज वा’ उच्छोलेत्—एकवारमल्पं वा प्रक्षालयेत्, ‘पधोवेज्ज वा’ प्रधावयेत्—अनेकवारमधिकं वा प्रक्षालयेत् । तथा—उच्छोलेत्तं वा पधोवेत्तं वा साइज्जइ’ उच्छोलन्तं वा प्रधावन्तं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति, भवन्ति च तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमविराधनात्म-विराधनादोषाः, तस्मात्तथा न कर्तव्यं भिक्षुणा ॥ सू० ३६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो कायंसि गंडं वा पिलगं वा अरइयं वा असियं वा भगंदलं वा अन्नयरेणं तिकखेणं सत्थजाएणं आच्छिदित्ता-विच्छिदित्ता णीहरेत्ता विसोहेत्ता उच्छोलित्ता पधोवित्ता अन्नयरेणं आले-वणजाएणं आलिपेज्ज वा विलिपेज्ज वा, आलिपेत्तं वा विलिपेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ३७ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः काये—गण्डं वा पिलकं वा अरतिकां वा अशौं वा भगन्दरं वा अन्यतरेण तीक्ष्णेन शस्त्रजातेन, आच्छिद्य विच्छिद्य निर्हृत्य विशोध्य उच्छोलेत्

प्रधाव्य अन्यतरेण आलेपनजातेन आलिम्पेद्वा विलिम्पेद्वा आलिम्पन्तं वा विलिम्पन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः, इत्यादि स्पष्टम् । नवरम्—
उच्छोलनप्रधावनानन्तरम् ‘अन्नयरेण आलेवणजाएणं’ अन्यतमेनाऽऽलेपनजातेन—औषधिवि-
शेषेण ‘मलहम’ इति लोकप्रसिद्धेन, ‘आलिपेज्ज वा’ आलिम्पेत् ईषदेकवारं वा आलेपनं कुर्यात्,
‘विलिपेज्ज वा’ विलिम्पेत्—अधिकमनेकवारं वा द्रव्यलेपनं त्रणोपरि कुर्यात् । ‘आलिपेत्तं वा विलि-
पेत्तं वा साइज्जइ’ आलिम्पन्तं वा विलिम्पन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति,
भवन्ति च तस्याज्ञाभङ्गादिदोषाः ॥ सू० ३७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणा कायंसि गंडं वा पिलगं वा अरइयं वा
असियं वा भगंदलं वा, अन्नयरेणं तिकखेणं सत्थजाएणं आच्छिदित्ता
विच्छिदित्ता णीहरित्ता विसोहेत्ता उच्छोलित्ता पधोइत्ता विलिपित्ता
तेल्लेण वा घएण वा वसाए वा णवणीएण वा अब्भंगेज्ज वा मक्खेज्ज
वा अब्भंगेत्तं वा मक्खेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ३८ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः काये गण्डं वा पिलकं वा अरतिकां वा अशौं वा
भगन्दरं वा अन्यतरेण तीक्ष्णेन शस्त्रजातेन आच्छिद्य विच्छिद्य निहत्य विशोध्य
उच्छोल्य प्रधाव्य विलिप्य तैलेन वा घृतेन वा वसया वा नवनीतेन वा अभ्यङ्गयेद्वा
प्रक्षयेद्वा अभ्यङ्गयन्तं वा प्रक्षयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुरित्यादि स्पष्टम् । पूर्वोक्तं सर्व-
कृत्वा तदनन्तरं ‘तेल्लेण वा’ तैलेन सार्षपादिना ‘घएण’ घृतेन ‘वसाए वा’ वसया ‘णव-
णीएण वा’ नवनीतेन म्रक्षणेन ‘अब्भंगेज्ज वा’ अभ्यङ्गयेत्—अल्पमेकवारं वाऽभ्यङ्गनं कुर्यात्,
‘मक्खेज्ज वा’ प्रक्षयेद्वा—अत्यधिकमनेकवारं वा तैलदिना मर्दनं कुर्यात् । ‘अब्भंगेत्तं वा
मक्खेत्तं वा साइज्जइ’ अभ्यङ्गयन्तं वा प्रक्षयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति,
तस्याज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० ३८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो कायंसि गंडं वा पिलगं वा अरइयं वा
असियं वा भगंदलं वा अन्नयरेणं तिकखेणं सत्थजाएणं आच्छिदित्ता
विच्छिदित्ता नीहरित्ता विसोहित्ता उच्छोलित्ता पधोइत्ता विलिपित्ता

धूर्णिभाष्यावचूरिः उ० ३ सू० ४०-४९ पायुक्रमिकादिनिस्सारणनखशिक्षादिकर्त्तननि० ९९

मंखेत्ता, अण्णयरेणं धूवजाएणं धूवेज्ज वा पधूवेज्ज वा, धूवेतं वा पधूवेतं
वा साइज्जइ ॥ सू० ३९ ॥

छाया—यो भिक्षुः काये गण्डं वा पिल्लकं वा अरत्तिकां वा अशौं वा
अन्दरं वा अन्यतरेण तीक्ष्णेन शस्त्रजातेन आच्छिद्य-विच्छिद्य निर्हृत्य विशोष्य उच्छोष्य-
प्रघाव्यविलिप्य ब्रक्षयित्वा अन्यतरेण धूपजातेन धूपयेद्वा प्रधूपयेद्वा धूपयन्तं वा प्रधू-
पयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो कायंसि’ आत्मनः
काये, गण्डादिकं स्पष्टम् । पूर्वोक्तं सर्वं ब्रक्षणादिपर्यन्तं कृत्वा तदनन्तरं ‘अन्नयरेणं धूवजाएणं’
अन्यतरेण धूपजातेन यं कमपि धूपं वह्नां प्रक्षिप्य—तज्जातधूमेन ‘धूवेज्ज वा’ धूपयेत्—धूमेनैकवारं
धूपयेत् ‘पधूवेज्ज वा’ प्रधूपयेत्तादृशधूमेन वारं वारम् ‘धूवेतं वा पधूवेतं वा साइज्जइ’ धूप-
यन्तं वा, प्रधूपयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति । तस्याज्ञाभङ्गादयो दोषाश्च
भवन्ति ॥ सू० ३९ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—कायंसि अप्पणो भिक्खू, गंडाई जइ छिंदए ।

छिंदित्ता य विच्छिदित्ता, नीहरे पूयसोणियं ॥

णीहरेत्ता विसोहेत्ता, सीओसिणवियडेण वा ।

उच्छोलेज्जा पधोवेज्जा, विलिपेज्जाहवा जइ ॥

मंखेत्ता धूवजाएणं, धूवेज्जा अणुमोयए ।

आणाभंगाइदोसाई, पावई नत्थि संसओ ॥

छाया—काये-आत्मनो भिक्षु-गण्डादि यदि छिनत्ति ।

छित्त्वा च विच्छिद्य निर्हरेत् पूयशोणितम् ॥

निर्हृत्य विशोष्य शीतोष्णविकटेन वा ।

उच्छोलेत्प्रधावेत् विलिपेदथवा यदि ॥

ब्रक्षयित्वा धूपजातेन धूपयेदनुमोदयेत् ।

आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नोति नास्ति संशयः ॥

अवचूरिः—‘कायंसि अप्पणो’ इत्यादि । यो भिक्षुर्गण्डादिमात्मनः काये स्थितं यदि

छिनत्ति । अथाऽनन्तरम्—छित्त्वा, विच्छिद्य, एकवारमनेकवारं वा । ततः—पूयं वा शोणितं वा

निर्हरेत्, निर्हृत्य—विशोष्य वा शीतोदकविकृतेन अचित्तशीतजलेन तण्डुलधावनादिना, अचित्ते-

ष्णोदकेन वा उच्छोलेद्वा प्रधावेद्वा । अथवा विलिप्य ब्रक्षयित्वा हस्तलाघवेन मर्दनं कृत्वा, ततो

धूपजातेन केनापि धूपेन धूपयेत् । तथाभूतमन्यं वाऽनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नोति

अत्र संशयो नास्तीति ॥ सू० ३९ ॥

१००

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो पाउकिमियं वा कुच्छिकिमियं वा अंगुलीए निवेसिय निवेसिय णीहरइ, णीहरंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४० ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनः पायुकुमिकं वा कुक्षिकुमिकं वाऽङ्गुल्यां निवेश्य-निवेश्य निर्हरति, निर्हरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो पाउकिमियं वा’ आत्मनः पायुकुमिकं वा स्वगुदास्थितक्षुद्रजीवान् ‘कुच्छिकिमियं वा’ कुक्षिकुमिकम्, तत्र-कुक्ष्यावुदरे भवान्-लघुजीवान् ‘अंगुलीए निवेसिय निवेसिय’ अङ्गुल्यां निवेश्य निवेश्य-स्वाङ्गुलीमन्तःपायौ-कुक्षौ वा प्रवेश्य प्रवेश्य ‘णीहरइ’ निर्हरति-निष्कासयति ‘णीहरंतं वा साइज्जइ’ निर्हरन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति । तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमात्मविराधनादोषा भवन्ति । तत्र विधिनाऽविधिना निष्कासने जीवानां विराधनसंभवेन संयमविराधनम् । तथा—कदाचित् देहक्षतौ स्वात्मविराधनम् । तस्मात्कारणात् संयमार्थिना कदाचिदपि कृमीणां निर्हरणं न कर्तव्यम्, किन्तु-समभावेन कृमिबाधाजनितं दुःखं सर्वदाऽदीनभावेनाऽभिसोढव्यम्, इति ॥ सू० ४० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो दीहाओ णहसीहाओ कप्पेज्ज वा संठवेज्ज वा कप्पंतं वा संठवंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४१ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनो दीर्घाः नखशिखाः कल्पेत वा संस्थापयेद्वा कल्पयन्तं वा संस्थापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः, ‘अप्पणो दीहाओ’ आत्मनो दीर्घा अतिवर्द्धमानाः ‘नहसीहाओ’ नखशिखाः-नखाप्रभागान् ‘कप्पेज्ज वा’ कल्पेत—कर्तयेत्, ‘संठवेज्ज वा’ संस्थापयेत्-संस्क्रुयात् रागादिना, ‘कप्पंतं वा संठवंतं वा साइज्जइ’ कल्पमानं-कर्तयन्तं संस्थापयन्तं संस्क्रुवन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति । तस्याऽऽज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति । इत आरम्भ्यैकोनपञ्चाशत्सूत्रं यावत्-त्रिनकल्पिकमधिकृत्य ज्ञातव्यम् ॥ सू० ४१ ॥

मूलम्—एवं-दीहाइं बत्थिरोमाइं० ॥४२॥ दीहाइं चक्खुरोमाइं० ४३ दीहाइं जंघरोमाइं० ॥४४॥ दीहाइं कक्खरामाइं ॥४५॥ दीहाइं मंसुरोमाइं० ॥४६॥ दीहाइं केसाइं० ॥४७॥ दीहाइं कण्णरामाइं० ॥४८॥ एवं नासारोमाइं० ॥सू० ४९ ॥

चूर्णिभाष्याचचूरिः ३० ३ सू० ५०-५८

दन्तघर्षणाद्यौघाऽऽमर्जनादिनिषेधः १०१

छाया - पचम्-दीर्घाणि बस्तिरोमाणि० ॥४२॥ दीर्घाणि चक्षुरोमाणि० ॥४३॥
दीर्घाणि जङ्घारोमाणि० ॥४४॥ दीर्घाणि कक्षारोमाणि० ॥४५॥ दीर्घाणि ह्रस्वरोमाणि० ॥४६॥
दीर्घान् केशान्० ॥४७॥ दीर्घाणि कर्णरोमाणि० ॥४८॥ एवं नासारोमाणि० ॥४९॥

चूर्णी—एतानि द्विचत्वारिंशत्सूत्रादारभ्य एकोनपञ्चाशत्सूत्रपर्यन्तानि सूत्राणि पूर्ववद्
व्याख्येयानि ॥ सू० ४२-४९॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो दंते आधंसेज्ज वा पधंसेज्ज वा आधं-
संतं वा पधंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५० ॥**

छाया—यो भिक्षुः आत्मनो दन्तान् आघर्षेद्वा प्रघर्षेद्वा आघर्षन्तं वा प्रघर्षन्तं वा
स्वदते ॥ सू० ५० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो दंते’ आत्मनः
स्वस्य दन्तान् ‘आधंसेज्ज वा’ आघर्षेत् मृत्तिकया क्षारपुटादिना वा सष्टत् घर्षेत्, ‘पधं-
सेज्ज वा’ प्रघर्षेत्—अनेकवारं वा घर्षेत् । तथा—‘आधंसंतं वा पधंसंतं वा साइज्जइ’
आघर्षन्तं वा प्रघर्षन्तं वा स्वदते । यो भिक्षुः स्वकीयदन्तान् मृत्तिकादिनैकवारमनेकवारं वा
घर्षति घर्षन्तं वाऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामिध्यात्वसंयमात्म-
विराधनादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० ५०॥

**सूत्रम्—जेभिक्खू अप्पणो दंते सीओदगवियडेण उसिणोदगविय-
डेण वा उच्छोलेज्ज वा पधोवेज्ज वा, उच्छोलेंतं वा पधोवेंतं वा
साइज्जइ ॥ सू० ५१॥**

छाया—यो भिक्षुः आत्मनो दन्तान् शीतोदकविकटेन वा उष्णोदकविकटेन वा,
उच्छोलेद्वा प्रधावेद्वा उच्छोलन्तं वा प्रधावन्तं वा स्वदते । सू० ५१॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो दंते’ आत्मनः
स्वस्य दन्तान् ‘सीओदगवियडेण वा उसिणोदगवियडेण वा’ शीतोदकविकटेन—तण्डुलधावनादि-
जलेन अचित्तेन, उष्णोदकविकटेन—अचित्तोष्णोदकेन ‘उच्छोलेज्ज वा’ उच्छोलेत् एकवारं वा ‘पधो-
वेज्ज वा’ प्रधावेद् वारं वारम् । तथा—‘उच्छोलेंतं वा पधोवेंतं वा साइज्जइ’ उच्छोलन्तं वा—
प्रधावन्तं वा स्वदते । यो भिक्षुः स्वकीयदन्तानेकवारमनेकवारं वा प्रक्षालयेत् अथवा—प्रक्षा-
ल्यन्तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तस्याज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति । यस्माददन्तधावने—
एते दोषा अतो भिक्षुभिर्दन्ता न प्रक्षालयितव्याः ॥ सू० ५१॥

१०२

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो दंते फुमेज्ज वा रएज्ज वा फुमेतं रएतं वा साइज्जइ ॥सू० ५२॥

छाया—यो भिक्षुरात्मनो दन्तान् फूत्कुर्याद्वा रज्जयेद्वा फूत्कुर्वन्तं वा रज्जयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ५२॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो दंते’ आत्मनो दन्तान् ‘फुमेज्ज वा’ फूत्कुर्यात् मुखवायुना ‘रएज्ज वा’ रज्जयेद्वा—रगादिद्रव्येण स्वदन्तान् रागायुकान् कुर्यात् । तथा ‘फुमेतं वा रएतं वा साइज्जइ’ फूत्कुर्वन्तं वा रज्जयन्तं स्वदते स प्रायश्चित्तभागू भवति । तस्याज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति । दन्तानां फूत्कारे वायुकायविराधना भवति रज्जनेऽनेके दोषा उक्ता अतस्तान्न फूत्कुर्यात् न वा रज्जयेत् ॥ सू० ५२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो ओद्वे आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्जइ ॥सू० ५३॥

सूत्रम्—एवं ओद्वे पायगमओ भाणियव्वो जाव फुमेज्ज वा रएज्ज वा, फुमेतं वा रएतं साइज्जइ ॥ सू० ५४-५८॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मन ओष्ठौ-आमार्जयेद्वा प्रमार्जयेद्वा आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा स्वदते ॥सू० ५३॥

पदम्—ओष्ठे पादगमको भणितव्यो यावत्फूत्कुर्याद्वा रज्जयेद्वा, फूत्कुर्वन्तं वा रज्जयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ५४-५८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो ओद्वे’ आत्मनः-ओष्ठौ, ‘आमज्जेज्ज वा’ आमार्जयेत्-एकवारं वल्गादिना ओष्ठयोः प्रमार्जनं कुर्यात् ‘पमज्जेज्ज वा’ प्रमार्जयेद्वा-अनेकवारं प्रमार्जनं कुर्यात् । ‘आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्जइ’ आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागू भवति ॥ सू० ५३॥ ‘एवं ओद्वे’ इत्यादि । ‘एवं ओद्वे’ एवम्-अनेन प्रकारेणोष्ठे-ओष्ठविषयेऽपि ‘पायगमओ’ पादसूत्रोक्तो गमकः प्रकारः ‘भाणियव्वो’ भणितव्यः ‘जाव फुमेज्ज वा-रएज्ज वा’ यावत्-फूत्कुर्याद्वा-रज्जयेद्वा, ‘फुमेतं वा रएतं वा साइज्जइ’ फूत्कुर्वन्तं वा रज्जयन्तं वा स्वदते ॥सू० ५४-५८॥

तथाहि—‘जे भिक्खू अप्पणो ओद्वे संवाहेज्ज वा पलिमहेज्ज वा संवाहंतं वा पलिमहंतं वा साइज्जइ ॥सू० ५४॥ जे भिक्खू अप्पणो ओद्वे तेरलेण वा घण्ण वा वसाए वा णवणीएण वा, मंखेज्ज वा भिल्लिगेज्ज वा मंखंतं वा भिल्लिगंतं वा साइज्जइ ॥सू० ५५॥

चूर्णिमाष्यावधूतिः ३० ३ सू० ५९-६८ उत्तरोष्ठारोमकर्तनाक्षयामर्जनादिनिषेधः १०३

जे भिक्खू अप्पणो ओढ्हे लोढ्हेण वा कक्केण वा चुण्णेण वा पउमचुण्णेण वा, उल्लो-
लेज्ज वा उव्वट्ठेज्ज वा, उच्छोल्लेत्तं वा उव्वट्ठेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ५६ ॥ जे भिक्खू अप्पणो
ओढ्हे सीओदगवियडेण वा उप्पिणोदगवियडेण वा उच्छोल्लेज्ज वा पथोवेज्ज वा उच्छो-
ल्लेत्तं वा बधोवेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ५७ ॥ जे भिक्खू अप्पणो ओढ्हे फुमेज्ज वा रएज्ज
वा फुमेत्तं वा रएत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ५८ ॥ व्याख्या पूर्व पादसूत्रे गता ॥ सू० ५४-५८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो दीहाइं उत्तरोष्ठरोमाइं कप्पेज्ज वा
संठवेज्ज वा, कप्पेत्तं वा संठवेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ५९ ॥ एवं दीहाइं
अच्छिपत्ताइं ॥ सू० ६० ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनो दीर्घाणि-उत्तरोष्ठरोमाणि कल्पयेद्वा संस्थापयेद्वा, कल्प-
यन्तं वा संस्थापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५९ ॥ पवम्-दीर्घाणि-अक्षिपत्राणि ० ॥ सू० ६० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू यो भिक्षुः ‘अप्पणो’ आत्मनः ‘दीहाइं’
दीर्घाणि—प्रवृद्धानि ‘उत्तरोष्ठरोमाइं’ उत्तरोष्ठरोमाणि ‘कप्पेज्ज वा’ कल्पयेत्-शोभार्थं छिन्वात्, संठ-
वेज्ज वा’ संस्थापयेत्, शोभावृद्धयर्थमशोभानिवारणार्थमूर्ध्वमधः कुर्यात् । तथा ‘कप्पेत्तं वा संठवेत्तं
वा साइज्जइ’ कल्पयन्तं वा संस्थापयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति । तस्या-
ज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० ५९ ॥ ‘एवं दीहाइं अच्छिपत्ताइं’ एवम्-पूर्वोक्तोत्तरोष्ठसूत्रवदेव-
अक्षिपत्रसूत्रमपि ज्ञेयम् । अक्षिपत्राणीति—अक्षिपक्ष्माणीत्यर्थः, एवं पूर्वसूत्रवत्-अक्षिपत्रसूत्रं ज्ञेयम् ।
तथाहि—‘जे भिक्खू अप्पणो दीहाइं अच्छिपत्ताइं कप्पेज्ज वा संठवेज्ज वा, कप्पेत्तं
वा संठवेत्तं वा साइज्जइ’ व्याख्या पूर्वोक्तोत्तरोष्ठरोमकर्तनसूत्रस्येव बोध्या ॥ सू० ६० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो अच्छीणि आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा
आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६१ ॥ एवमच्छिसु पायगमओ
भाणियव्वो, जाव फुमेज्ज वा रएज्ज वा फुमेत्तं वा रएत्तं वा साइज्जइ ॥ ६६ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनोऽक्षिणी आमार्जयेद्वा प्रमार्जयेद्वा, आमार्जयन्तं वा,
प्रमार्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६१ ॥ पवमक्षिषु पादगमको भणितव्यः यावत् फूत्कुर्याद्वा
रज्जयेद्वा फूत्कुर्वन्तं वा रज्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६२-६६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ‘जे भिक्खू यो भिक्षुः ‘अप्पणो अच्छीणि’ आत्मनो-
ऽक्षिणी—नेत्रे, ‘आमज्जेज्ज वा’ आमार्जयेत्-तयोरेकवारं मार्जनं कुर्यात् ‘पमज्जेज्ज वा’
प्रमार्जयेद्वा, अनेकवारं प्रमार्जनं कुर्यात् । तथा ‘आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा ‘साइज्जइ’ आमार्ज-
यन्तं वा-प्रमार्जयन्तं वा-स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ६१ ॥ ‘एवमच्छिसु’

३०४

निर्वाणसूत्रे

इत्यादि । 'एवमच्छिस्तु' एवम्-अनेनप्रकारेणाऽक्षोः विषये पादसूत्रवत्प्रकारः प्रकारो भणितव्यः, यावत्-'फुमेज्ज वा-रएज्ज वा, फुमेतं वा-रएतं वा साइज्जइ' ॥

तथाहि—“जे भिक्खू अप्पणो अच्छीणि संवाहेज्ज वा पलिमहेज्ज वा, संवाहेतं वा पलिमहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६२॥ जे भिक्खू अप्पणो अच्छीणि तेरलेण वा घएण वा वसाए वा णवणीएण वा मंखेज्ज वा भिल्लिगेज्ज वा, मंखंतं वा भिल्लिगेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६३॥ जे भिक्खू अप्पणो अच्छीणि लोद्रेण वा कक्केण वा चुण्णेण वा वण्णेण वा पउमचुण्णेण वा, उल्लोलेज्ज वा उव्वहेज्ज वा, उल्लोलेंतं वा उव्वहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६४॥ जे भिक्खू अप्पणो अच्छीणि सीओदगवियडेण वा उसिणोदगवियडेण वा, उच्छोलेज्ज वा पधोवेज्ज वा, उच्छोलेंतं वा पधोवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६५॥ जे भिक्खू अप्पणो अच्छीणि फुमेज्ज वा-रएज्ज वा, फुमेतं वा रएतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६६॥” एषां व्याख्या पादसूत्रवत् कर्तव्या ॥

जे भिक्खू अप्पणो दीहाइं भमुहरामाइं कप्पेज्ज वा संठवेज्ज वा कप्पेतं वा संठवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६७ ॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनो दीर्घाणि भूरोमाणि कल्पयेद् वा-संस्थापयेद्वा, कल्पयन्तं वा संस्थापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । जे भिक्खू यो भिक्षुः ‘अप्पणो’ आत्मनः ‘दीहाइं’ दीर्घाणि-छम्बमानानि ‘भमुहरामाइं’ भूरोमाणि-भुवो रोमाणि केशान्, ‘कप्पेज्ज वा’ कल्पयेद् वा-शोभार्थं कर्तयेत्, ‘संठवेज्ज वा’ संस्थापयेद्वा, तत्र संस्थापनं कर्त्तव्यं कर्त्तव्यं कर्त्तव्यं, शुक्र-तुण्डवद्वाऽऽकुञ्चितं कुर्यात् । तथा—‘कप्पेतं वा संठवेतं वा साइज्जइ’ कल्पयन्तं वा संस्थापयन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ६७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो दीहाइं पासरामाइं कप्पेज्ज वा संठवेज्ज वा कप्पेतं वा संठवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६८॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनो दीर्घाणि पार्श्वरोमाणि कल्पयेद्वा संस्थापयेद्वा कल्पयन्तं वा संस्थापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । जे भिक्खू यो भिक्षुः ‘अप्पणो दीहाइं पासरामाइं’ आत्मनो दीर्घाणि पार्श्वरोमाणि ‘कप्पेज्ज वा’ कल्पयेत् कर्त्रीप्रभृतिना ‘संठवेज्ज वा’ संस्थापयेद्वा-शुक्रतुण्डादिवत् कुर्यात् । ‘कप्पेतं वा-संठवेतं वा साइज्जइ’ कल्पयन्तं वा संस्थापयन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ६८॥

चूर्णीभाष्यचूरिः ३०३ सू० ६९-७१ अध्यादिमलनिष्कासनकायगतस्वेदादिनिर्हरणनि० १०५

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो अच्छिमलं वा कण्णमलं वा दंतमलं वा णहमलं वा णीहरेज्ज वा विसोहेज्ज वा, णीहरंतं वा विसोहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६९॥

छाया—यो भिक्षुः आत्मनोऽक्षिमलं वा कर्णमलं वा दन्तमलं वा नखमलं वा निर्हरेद्वा विशोधयेद्वा, निर्हरन्तं वा विशोधयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘अप्पणो’ आत्मनः अच्छिमलं वा’-अक्षिमलं नेत्रमलम्, तथा—‘कण्णमलं वा’ कर्णमलं वा, ‘दंतमलं वा’ दन्तमलं-दन्तपङ्क्तिसंछनम् । ‘णहमलं वा’ नखमलं वा-नखानां करचरणगतानां मध्ये विद्यमानं मलम् तत्स्थानात् ‘णीहरेज्ज वा’ निर्हरेत्-निष्कासयेत्, तथा--‘विसोहेज्ज वा’ विशोधयेत्-मलमपनीय शोभां संपादयेत् । ‘णीहरंतं वा विसोहेतं वा साइज्जइ’ निर्हरन्तं वा विशोधयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ६९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो कायाओ सेयं वा जल्लं वा पङ्कं वा मलं वा णीहरेज्ज वा विसोहेज्ज वा नीहेतं वा विसोहेतं वा साइज्जइ ॥ ७०॥

छाया—यो भिक्षुरात्मनः कायात् स्वेदं वा-जल्लं वा पङ्कं वा-मलं वा निर्हरेद्वा-विशोधयेद्वा, निर्हरन्तं वा विशोधयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू, यो भिक्षुः, ‘अप्पणो कायाओ’ आत्मनः कायात्-स्वशरीरात् ‘सेयं वा’ स्वेदं वा-घर्माऽतिशयेन शरीराद्विनिर्गतं जलम्, ‘जल्लं वा’ जल्लं शरीरमलम् ‘पङ्कं वा’ तत्र-पङ्कः-शरीरसंलग्नप्रस्वेदमिश्रितधूलिरूपस्तम् ‘मलं वा’ मलं-स्रोणि-तादिरूपम् ‘नीहरेज्ज वा’ निर्हरेत्-निष्कासयेत् ‘विसोहेज्ज वा’ विशोधयेत्, तथा—‘नीहेतं वा-विसोहेतं वा साइज्जइ’ निर्हरन्तं वा विशोधयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति तस्याज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० ७०॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

भाष्यम् - दिद्धं मलं सयमहेत्थ पडेज्ज चित्तं,
तप्पाडणे जइ जएज्ज मुमुक्खुलोगो ।
सिंणारकामुगजणेसु य साहुलोगे,
भेओ कियं अहह संसइयं च चेओ ॥
सेयाइयं देहमलं, नीहरेज्जा सदेहओ ।
आणाभंगाइए दोसे, पावेज्जा नेत्थ संसओ ॥

१०६

विशीथस्त्रे

छाया—दिग्धं मलं स्वयमथाऽत्र पतेत् चित्रं—

तत्पातने यदि यतेत मुमुक्षुलोकः ।

शृङ्गारकामुकजनेषु च साधुलोके,

भेदः कियानहह ! संशयितं च चेतः ॥

स्वेदादिकं देहमलं निर्हरेत् स्वदेहतः ।

आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नुयान्नात्र संशयः ॥

अवचूरिः—‘दिग्धं मलं’ इत्यादि । अथ—अत्र देहे दिग्धं-लिप्तं-शरीरसंग्रहं मलं वृद्धिगतं ‘सत्’ स्वयमेव पतेत्-शरीरात् पृथग् भवेत् तस्य-स्वयं पततो मलस्य पातने-निष्कासने, शृङ्गारिकजनो व्यवस्यति तथैव क्षुद्रकर्मणि मलनिष्कासने यदि मुमुक्षुलोकः साधुवर्गो यतेत, अत्र चित्रं मन्ये । यः साधुमोक्षं यत्नतः साधयति, स यदि यत्नमास्थाय शरीरशोभामेव वर्द्धयेत्, शरीरशोभामेव साधयेत्-तदा शृङ्गारकामुकेषु जनेषु च पुनः साधुलोके कियान् भेदः ? को भेदः ? अहह (!) मदीयं चेतः संशयितम्, यथा न संभावयामि यत् शरीरशोभासंग्रहो मुनिमोक्षं साधयिष्यतीति । इत्थंमुहुर्मुहुः शास्त्रतत्त्वविद्विर्बोध्यमानोऽपि यदि भिक्षुः स्वेदेहत स्वदादिकं देहमलम् उपलक्षणात्कर्ण-नेत्रादिमलं निर्हरेत्, तदा-आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नुयात्, अत्र सन्देहो न मन्तव्यः ॥ सू० ७० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गामाणुगामं दूहज्जमाणे अप्पणो सीसदुवारियं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ७१ ॥

छाया—यो भिक्षुर्ग्रामानुग्रामं द्रवन्-आत्मनः शीर्षद्वारिकां करोति कुर्वन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘गामाणुगामं दूहज्जमाणे’ ग्रामानुग्रामं द्रवन्-एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तरं गच्छन्, शिशिरकृतौ-ग्रीष्मकृतौ च शीत-घर्मवारणार्थं ‘अप्पणो’ आत्मनः, ‘सीसदुवारियं’ शीर्षद्वारिकां-शीर्षस्य मस्तकस्य द्वारिकां आवरकां, शीर्षाऽऽवरणमिति यावत् । साध्वी तु मस्तकं ‘घूघट’ इति लोकप्रसिद्धेनावगुण्ठयितुं शक्नोतीत्यपवादः । ‘करेइ’ करोति, आतपः शीतं वा मा बाधतामिति बुद्ध्या येन केनापि साधनेन मस्तकमाच्छादयति । ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदते । यो हि भिक्षुर्मासकल्पं परिसमाप्य ग्रामाद्-ग्रामान्तरं गच्छन् आत्मनः शिरसि वस्त्रादिना छत्रवत् प्रावरण-मवगुण्ठनं करोति तथा कुर्वन्तं स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ७१ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—मन्ये प्रावरणं अंसे, करेमाणेऽवरोचनं ।

गिहिस्स लिंगमन्नस्स, करंतो दोसभा इवे ॥

चूर्णो० ७०३ सू० ७२-७५ वशीकरणसूत्रस्यास्थानेषूच्चार्यादिपरिष्ठापनस्य च नि० १०७

छाया—मस्तके प्रावरणमंसे कुर्वाणोऽवरोपणम् ।

गृहिणो लिङ्गमन्यस्य कुर्वन् दोषभाग् भवेत् ॥

अवचूरिः—‘मन्ये’ इत्यादि । ग्रामादग्रामान्तरं गच्छन् संयतः मस्तके स्वशिरोदेशे प्रावरणम् आच्छादनम्, अंसे—स्कन्धस्यैकदेशे शोभार्थम् अवरोपणं—स्थापनं वा कुर्वन्, मस्तके स्कन्धदेशे वा चोलपट्टादिकं बध्नेन्, यद्वा—गृहिणो लिङ्गम्—गृहस्थवेषः, यद्वा—गृहस्थवत् वस्त्राच्छादनं करोति, अन्यस्य वा लिङ्गम् अन्ययूथिकवत् वस्त्रस्य परिधानादि कुर्वन् तिष्ठति स दोषभाग् भवेत्, आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् लभेत् ॥सू० ७१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सणकप्पासाओ वा उण्णकप्पासाओ वा बोंड-
कप्पासाओ वा अमिलकप्पासाओ वा वसीकरणसुत्ताइं करेइ करेत्तं
वा साइज्जइ ॥सू० ७२॥

छाया—यो भिक्षुः शणकार्पासाद्वा ऊर्णाकार्पासाद्वा बोंडकार्पासाद्वा अमिलकार्पासाद्वा वशीकरणसूत्राणि करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ७२॥

चूर्णो—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः, ‘सणकप्पासाओ वा’ शणकार्पासाद्वा—शणसूत्रात् ‘उण्णकप्पासाओ वा’ ऊर्णाकार्पासाद्वा—ऊर्णासम्पादितसूत्राद्वा ‘बोंडकप्पासाओ वा’ बोंडकार्पासात् तत्र ‘बोंड’ इति देशी शब्दः कर्पासवाची तेन बोंडसूत्रादिति कर्पाससूत्राद्वा ‘अमिलं’ इति देशी शब्दः ऊर्णाविशेषवाची तेन अमिलं—ऊर्णाविशेषः, तन्निर्मितसूत्राद्वा एतैः शणकार्पासादिभिः सूत्रैः ‘वसीकरणसुत्ताइं करेइ’ वशीकरणसूत्राणि करोति, अयं भावः—यो भिक्षुर्वशीकरणार्थं पतिपुत्रादि वशीकर्तुं शणकार्पासादिना सूत्राणि करोति—निर्माति । ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥सू० ७२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गिहंसि वा गिहमुहंसि वा गिहदुवारंसि वा
गिहपडिदुवारंसि वा गिहेल्लुयंसि वा गिहंगणंसि वा गिहवच्चंसि वा
उच्चारं वा पासवणं वा परिट्ठवेइ परिट्ठवेत्तं वा साइज्जइ ॥सू० ७३॥

छाया—यो भिक्षुः गृहे वा गृहमुखे वा गृहद्वारे वा गृहप्रतिद्वारे वा गृहेल्लुके वा गृहाङ्गणे वा गृहवच्चंसि वा उच्चारं वा प्रसवणं वा परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ७३॥

चूर्णो—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘गिहंसि वा’ गृहे वा ‘गिहमुहंसि वा’ गृहमुखे वा ‘गिहदुवारंसि वा’ गृहद्वारे वा यदाश्रित्य गेहे प्रविशति—तस्मिन् स्थाने वा, ‘गिहपडिदुवारंसि वा’ गृहप्रतिद्वारे वा—गृहस्याऽवान्तरद्वारे इत्यर्थः ‘गिहेल्लुयंसि वा’

१४८

निशीथ्यसूत्रे

गृहैलुके वा--गृहस्य--एलुकेऽग्रभागे 'गिहंगंसि वा' गृहाङ्गणे वा--गृहमध्ये निरावृतस्थानविशेषे 'गिहवर्चंसि वा' गृहवर्चसि वा--गृहस्थवर्चोगृहे, गृहस्थस्थोच्चारनिवारणस्थाने, 'उच्चारं वा' उच्चारं--पुरीषोत्सर्गं वा 'पासवणं वा' प्रस्रवणम्--मूत्रं वा 'परिद्वेडं' परिष्ठापयति--व्युत्सृजति गृहस्थस्यैतेषु प्रदेशेषु यदि भिक्षुर्मूत्रपुरीषादिकं करोतीत्यर्थः । 'परिद्वेडं वा साइज्जइ' परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ७३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मडगगिहंसि वा मडगछारियंसि वा मडगथूमियंसि वा मडगआसयंसि वा मडगलेणंसि वा मडगथंडिलंसि वा मडगवच्चंसि वा उच्चारं वा पासवणं वा परिद्वेडं परिद्वेडं वा साइज्जइ ॥ सू० ७४ ॥

छाया—यो भिक्षुः मृतकगृहे वा मृतकक्षारे वा मृतकस्तूपे वा मृतकाश्रये वा मृतकलयने वा- मृतकस्थण्डिले वा मृतकवर्चंसि वा, उच्चारं वा प्रस्रवणं वा, परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७४॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'मडगगिहंसि वा' मृतकगृहे--यत्र मृतकं स्थापयित्वा तदुपरि मृत्तिकादिना चयनं क्रियते किन्तु न दहति तत् मृतकगृहं कथ्यते, तस्मिन् 'मडगछारियंसि वा' मृतकक्षारे वा--दग्धमृतकस्य पुञ्जीकृतमस्मस्थाने 'मडगथूमियंसि वा' मृतकस्तूपे मृतकोपरिकृतशिखररूपे स्थाने वा 'मडगआसयंसि वा' मृतकाश्रये--श्मशानवासनप्रदेशे यज्जानीय मृतकं स्थाप्यते तस्मिन् 'मडगलेणंसि वा' मृतकलयने मृतकदाहस्थाने कृतं वैचकुलादिकं स्थानम्, तस्मिन्, 'मडगथंडिलंसि वा' मृतकस्थण्डिले वा मृतकमस्मचित्ता-वर्जिते मृतकदहनस्थाने 'मडगवच्चंसि वा' मृतकवर्चंसि स्मृतमृतकस्थाने, यत्र--आदयो मृतकस्या-ङ्गप्रत्यङ्गाद्यानीय पातयन्ति, तत्स्थाने 'उच्चारं वा पासवणं वा परिद्वेडं' उच्चारं--पुरीषं प्रस्रवणं--मूत्रं परिष्ठापयति, तथा परिद्वेडं वा साइज्जइ' परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्त-भाग् भवति ॥ सू० ७४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू इंगालदाहंसि वा खारदाहंसि वा गायदाहंसि वा तुसदाहंसि वा भुसदाहंसि वा उच्चारपासवणं परिद्वेडं, परिद्वेडं वा साइज्जइ ॥ सू० ७५॥

छाया—यो भिक्षुः अङ्गारदाहे वा क्षारदाहे वा गात्रदाहे वा तुषदाहे वा भुस-दाहे वा उच्चारं वा प्रस्रवणं वा परिष्ठापयति, परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७५॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'इंगालदाहंसि वा' अङ्गारदाहे वा, यत्र--सुदिरावङ्गारा (कोलसा) इति लोकप्रसिद्धाः कियन्ते तत्स्थाने 'खारदाहंसि वा' क्षार-

धूर्जिभाष्यावचरो उ० ३ सू० ७६-७९

अस्थानेषु-उच्चारपरिष्ठापननिषेधः १०९

दाहे वा-क्षारकरणस्थाने, यत्र स्थानविशेषे क्षारद्रव्य (साजी खार-आदि) करणार्थं क्षारजातीय-काष्ठं दह्यते तादृशस्थानं क्षारदाह इति कथ्यते, तत्र, 'गायदाहंसि वा' गात्रदाहे वा ज्वरादि-रोगाक्रान्तानां पालितपशूनां गवादीनां तत्तदङ्गावयवस्तत्सलोहशलाकया दंदह्यते तस्मिन् गात्रदाह-स्थाने 'तुसदाहंसि वा' तुषदाहे वा-यत्र स्थले कुम्भकारादयः नूतनघटादीनां पाकक्रियायां तुषा-दिकं दहन्ति तस्मिन् तुषदाहस्थाने 'भुसदाहंसि वा' बुसदाहे वा 'कडङ्गरो बुसं क्लीबे, धान्यत्वचि पुमांस्तुषः' इत्यमरः "भुसा" इति लोकप्रसिद्धस्य दाहस्थाने । एतादृशदाहस्थाने यदि 'उच्चार-पासवणं परिद्वेड' उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति, तथा-'परिद्वेवं वा साइज्जइ' परिष्ठा-पयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ७५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सेयाययणंसि वा पंकंसि वा पणगंसि वा उच्चार-पासवणं परिद्वेड परिद्वेवं वा साइज्जइ ॥ सू० ७६॥

छाया—यो भिक्षुः स्वेदायतने वा, पङ्के वा पनके वा उच्चारप्रसवणं परिष्ठा-पयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७६॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'सेयाययणंसि वा, स्वेदायतने वा-सचित्तजलमिश्रितकर्दमबहुलस्थाने 'पंकंसि वा' पङ्के वा सामान्यपङ्के 'पणगंसि वा' पनके वा-गलप्रपातजनितशेवाल ('नीलन-फुलन') इति लोकप्रसिद्धस्थाने वा 'उच्चारपासवणं परिद्वेड' उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति, 'परिद्वेवं वा साइज्जइ' परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्राय-श्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ७६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अहिणवियासु गोलेहणियासु वा अहिणवियासु मट्टियाखाणीसु वा परिभुंजमाणियासु वा अपरिभुंजमाणियासु वा उच्चारपासवणं परिद्वेड परिद्वेवं वा साइज्जइ ॥ सू० ७७॥

छाया—यो भिक्षुः अभिनविकासु गोलेहणिकासु वा अभिनविकासु मृत्तिकाखानिषु वा परिभुज्यमानासु वा अपरिभुज्यमानासु वा उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति परिष्ठा-पयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७७॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'अहिणवियासु' अभिनविकासु-नव निर्मितासु 'गोलेहणियासु' गोलेहणिकासु-यत्र गवामवलेहनार्थं खवणादिक्षारद्रव्यं स्थाप्यते यदबलिहा गावो रुचिपूर्वकं पानीयं पिबन्ति तृणादिकं वा खादन्ति तादृशानि स्थानानि गोलेहणिकाः कथ्यन्ते, तासु गोनिमित्तं नवनिर्मितासु गोलेहणिकासु 'अहिणवियासु वा मट्टियाखाणीसु' नवीनासु वा 'मृत्तिकाखानिषु यस्मात्-मृत्तिका निष्कास्यते तादृशस्थानेषु 'परिभुंजमाणियासु वा' अपरिभुंज-

११०

निशीथसूत्रे

माणियासु वा' परिभुज्यमानासु—अव्यवहियमाणसु अपरिभुज्यमानासु—अव्यवहियमाणसु वा भूमिषु 'उच्चारपासवणं परिद्वेइ' उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति, 'परिद्वेवंतं वा साइज्जइ' परिष्ठापयन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति, संयमात्मविराधनालोकनिन्दादिदोषसद्भावात् ॥ सू० ७७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उंवरवच्चंसि वा नग्गोहवच्चंसि वा आसत्थवच्चंसि वा उच्चारपासवणं परिद्वेइ परिद्वेवंतं वा साइज्जइ ॥सू० ७८॥

छाया—यो भिक्षुः उदुम्बरवर्चंसि वा न्यग्रोधवर्चंसि वा अश्वत्थवर्चंसि वा उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदते । सू० ७८।

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'उंवरवच्चंसि वा' उदुम्बरवर्चंसि वा, उदुम्बरो वृक्षविशेषः 'उमर' इति 'गुळर' इति वा लोके प्रसिद्धस्तस्य वर्चंसि प्रत्यासन्न-प्रदेशे यत्र गिरितटे फलानि पतन्ति पात्यन्ते पुञ्जीक्रियन्ते वा, तस्मिन् प्रदेशे, 'नग्गोहवच्चंसि वा' न्यग्रोधवर्चंसि वा, न्यग्रोधो वटवृक्षस्तस्यासन्नप्रदेशे यत्र फलानि पतन्ति पात्यन्ते वा तत्र, 'आसत्थवच्चंसि वा' अश्वत्थवर्चंसि वा तत्राऽश्वत्थः पिप्पलवृक्षस्तत्फलपतन—पातनप्रदेशे, 'उच्चारपासवणं' उच्चारप्रसवणं 'परिद्वेइ' परिष्ठापयति 'परिद्वेवंतं वा साइज्जइ' परिष्ठापयन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ७८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू इक्खुवणंसि वा सालिवणंसि वा कुसुंभवणंसि वा कप्पासवणंसि वा उच्चारपासवणं परिद्वेइ परिद्वेवंतं वा साइज्जइ ॥सू० ७९॥

छाया—यो भिक्षुः इक्षुवने वा शालिवने वा कुसुंभवने वा कार्पासवने वा उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७९॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'इक्खुवणंसि वा' इक्षुवने वा, इक्षुः—'सेलडी'—तिभाषाप्रसिद्धः, तस्य वनं—क्षेत्रं, तत्र । यथा—वने वृक्षा निविडाः सघनाः तद्वत्क्षेत्रे—इक्षुणां सघनत्वात् क्षेत्रे वनत्वस्योपचारः, तथा च एतादृशेक्षुवने वा 'सालिवणंसि वा' शालिवने वा, शालिः—व्रीहस्तस्य वनं तत्र 'कुसुंभवणंसि वा' कुसुंभवने वा तत्र—कुसुम्भः—रक्त-समुत्पादकपुष्पविशेषः 'कुसुंवा' इति भाषाप्रसिद्धः, तस्य वनं क्षेत्रं तत्र 'कप्पासवणंसि वा' कार्पासवने वा कार्पासक्षेत्रे 'उच्चारपासवणं परिद्वेइ' उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति, 'परिद्वेवंतं वा साइज्जइ' परिष्ठापयन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ७९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू ढागवच्चंसि वा सागवच्चंसि वा मूलगवच्चंसि वा कोत्थुंभखिच्चंसि वा खाखवच्चंसि वा जीरयवच्चंसि वा दमणय-

चूर्णि० उ० ३ सू० ८०-८३ उच्चारदीनामस्थाऽनुवृत्तसूर्यकाळे च परिष्ठापननि० १११

वच्चंसि वा मरुयवच्चंसि वा उच्चारपासवणं परिद्वेडं परिद्वेवंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८० ॥

छाया—यो भिक्षुः डागवर्चंसि वा शाकवर्चंसि वा मूलकवर्चंसि वा कोत्थुम्भरि-
वर्चंसि वा क्षारवर्चंसि वा जीरकवर्चंसि वा दमनकवर्चंसि वा मरुकवर्चंसि वा. उच्चार-
प्रस्रवणं परिष्ठापयति, परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘डागवच्चंसि वा’ डागवर्चंसि
वा-डागः पत्रशाकस्तस्य वर्चंसि तदासन्नस्थाने यत्र पत्रशाकः पुञ्जीक्रियते तत्स्थाने ‘सागवच्चंसि
वा’ शाकवर्चंसि वा-शाको वृन्ताकादिस्तस्य स्थाने ‘मूलगवच्चंसि वा’ मूलकवर्चंसि वा मूलकं
‘मूली’—तिलोकप्रसिद्धं, तस्य क्षेत्रे ‘कोत्थुम्भरिवच्चंसि वा’ कोत्थुम्भरिवर्चंसि वा-कोत्थुम्भरि-
धन्याकम् ‘धाना’ ‘कोथमी’ इति भाषाप्रसिद्धः, तस्य पुञ्जे ‘जीरयवच्चंसि वा’ जीरकवर्चंसि
यत्र जीरकमुत्पद्यते संस्थाप्यते वा तादृशस्थाने ‘दमणयवच्चंसि वा’ दमनकवर्चंसि वा दमनको-
नाम-वनस्पतिविशेषस्तस्य वर्चंसि स्थाने ‘मरुयवच्चंसि वा’ मरुकवर्चंसि वा, मरुकोऽपि वनस्पति-
विशेषस्तस्य पुञ्जस्थाने ‘उच्चारपासवणं परिद्वेडं’ उच्चारप्रस्रवणं परिष्ठापयति, ‘परिद्वेवंतं वा
साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ८० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू असोगवणंसि वा सत्तवणवणंसि वा चंपय-
सि वा चूयवणंसि वा अण्णयरेसु वा तहप्पगारेसु पत्तोवेएसु पुप्फोवेएसु
फलोवेएसु छाओवेएसु उच्चारपासवणं परिद्वेडं परिद्वेवंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः अशोकवने वा सप्तपर्णवने वा चम्पकवने वा चूतवने वा
अन्यतरेषु वा तथाप्रकारेषु पत्रोपेतेषु पुष्पोपेतेषु फलोपेतेषु छायोपेतेषु उच्चारप्रस्र-
वणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘असोगवणंसि वा’ अशोकवने
वा-लोकप्रसिद्धोऽशोकवृक्षस्तस्य वनं, तत्र ‘सत्तवणवणंसि वा’ सप्तपर्णवने वा तत्र-सप्तपर्णो
नाम-वृक्षविशेषस्तस्य वनं, तत्र, ‘चंपगवणंसि वा’ चम्पकवने, ‘चूयवणंसि वा’ आम्रवने वा
‘अण्णयरेसु वा तहप्पगारेसु’ अन्यतरेषु वा तथाप्रकारेषु अशोकादिवृक्षभिन्नाऽशोकादिसमानेषु
वृक्षसमुदायेषु । कथंभूतेषु तेषु ? तत्राह—‘पत्तोवेएसु’ इत्यादि । ‘पत्तोवेएसु’ पत्रोपेतेषु-पत्र-
युक्तेषु वृक्षेषु ‘पुप्फोवेएसु’ पुष्पोपेतेषु पुष्पसहितेषु ‘फलोवेएसु’ फलोपेतेषु ‘छाओवेएसु’
छायोपेतेषु पत्र-पुष्प-फल-छाया-समन्वितवृक्षसमूहेषु इत्यर्थः उच्चारपासवणं ‘परिद्वेडं’
उच्चारप्रस्रवणं परिष्ठापयति, तथा—‘परिद्वेवंतं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स
प्रायश्चित्तभाग् भवति, तस्याज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० ८१ ॥

११२

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खू सपायंसि वा परपायंसि वा दिया वा राओ वा वियाले वा उन्वाहिज्जमाणे सपायं गहाय, परपायं वा जाइत्ता उच्चार—पासवणं परिट्ठवेत्ता अणुग्गए सूरिए एडइ एडंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८२॥

छाया— यो भिक्षुः स्वपात्रे वा परपात्रे वा दिवा वा रात्रौ वा विकाले वा उद्धाध्यमानः स्वपात्रं गृहीत्वा परपात्रं वा याचित्वा उच्चारप्रस्रवणं परिष्ठाप्य अनुद्गते सूर्ये पडति पडन्ते वा स्वदते ॥ सू० ८२॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘सपायंसि वा’ स्वपात्रे वा स्वनिश्रितोन्दके वा पात्रे इत्यर्थः ‘परपायंसि वा’ परपात्रे वा—परकीयोन्दके वा ‘दिया वा’ दिवा वा—दिवसे इत्यर्थः, ‘राओ वा’ रात्रौ वा ‘वियाले वा’ विकाले वा, विकाले—सन्ध्यासमये वा ‘उन्वाहिज्जमाणे’ उद्धाध्यमानः उच्चारप्रस्रवणवेगेन बाध्यमानः उच्चारप्रस्रवणबाधामनुभवन् ‘सपायं गहाय’ स्वपात्रं गृहीत्वा, स्वकीयं पात्रं गृहीत्वा ‘परपायं वा जाइत्ता’ परपात्रं वा याचित्वा तस्मिन् ‘उच्चारपासवणं’ उच्चारप्रस्रवणम्, ‘परिट्ठवेत्ता’ परिष्ठाप्य कृत्वेत्यर्थः ‘अणुग्गए सूरिए’ अनुद्गते सूर्ये सूर्योदयाप्रागेव ‘एडइ’ एडति—परिष्ठापयति अप्रतिलिखितभूमौ व्युत्सृजति, ‘एडंतं वा साइज्जइ’ एडन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ८२॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं ॥ ८३॥

तइओ उद्देसो समत्तो ॥ ३॥

छाया—तत्सेवमान आपद्यते मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकम् ॥ सू० ८३॥

॥ इति तृतीयोद्देशः समाप्तः ॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं सेवमाणे’, तत्सेवमानः, तृतीयोद्देशके आदित् आरभ्य समाप्तिपर्यंतं यद्यत् प्रायश्चित्तकारणं वर्णितं तदेकमपि यत्किञ्चित्सेवमानः श्रमणः श्रमणी वा ‘उग्घाइयं’ उद्घातिकम्, ‘मासियं परिहारट्ठाणं’ मासिकं परिहारस्थानम्, लघुमासिकं प्रायश्चित्तम् ‘आवज्जइ’ आपद्यते प्राप्नोति ॥ सू० ८३॥

इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्ग्ल्लभ—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक—

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकप्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त—

“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैन-

धर्म-दिवाकर—पूज्यश्री—प्रासीलालव्रति—विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायां तृतीय उद्देशकः समाप्तः ॥ ३॥

॥ चतुर्थोदशकः ॥

व्याख्यातस्तृतीयोद्देशकः, तदनु- अवसरसङ्ख्या चतुर्थोद्देशकः प्रारभ्यते— अथाऽस्य चतुर्थोद्देश-
कीयादिसूत्रस्य तृतीयोद्देशकीयान्तिमसूत्रेण सह कः सम्बन्धः ? इति जिज्ञासायामाह भाष्यकारः—

भाष्यम्—परिट्ठावेउमुच्चारं, वसहीओ बहिं गयं ।

गिण्हिउजा जइ मं राया, एवं तं ण वसं नए ॥

छाया—परिष्ठापयितुमुच्चारं, वसतितो वहिर्गतम् ।

गृहीयाद्यदि मां राजा, एवं तं न वशं नयेत् ।

अवचूरिः—‘परिट्ठावेउ’ इत्यादि । तृतीयोद्देशकान्तिमसूत्रे—उच्चारप्रसङ्गणयोः परिष्ठापनं
कथितम् । तत्र—रात्रौ उच्चारम्—उपलक्षणात्, प्रसङ्गणादिकं परिष्ठापयितुं यद्युपाश्रयाद् बहिर्गतं मां
‘चौरोऽयं विचरती’ति शङ्कया गृहीयात् गृहीतोऽदण्ड्योऽपि तत आत्मानं मोचयितुं नृपाश्रयः—
राज्ञा सह परिचय आवश्यकः, एवम् इति मत्वा तं राजानं न वशं नयेत् राजानं वशीकर्तुं न यत्नेति
भावः । य एवं कुर्यात् स प्रायश्चित्तभागे भवतीत्यस्मिन्नुद्देशके प्रतिपादयिष्यते । अयमेव सम्बन्धः
पूर्वापरोद्देशकसूत्रयोः । तदनेन सम्बन्धेनायातस्याऽस्योद्देशकस्य प्रथमं सूत्रमाह—

सूत्रम्—जे भिक्खू रायं अत्तीकरेइ अत्तीकरेतं वा साइज्जइ ॥सू० १॥

छाया—यो भिक्षुः राजानमात्मीकरोति आत्मीकुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘रायं अत्तीकरेइ’ राजानं
तत्रत्यमण्डलाधिपतिमात्मीकरोति स्वाधीनं नयति, ‘अत्तीकरेतं वा साइज्जइ’ आत्मीकुर्वन्तं वा
स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्ती भवति । तथा—तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति । तत्र—राज्ञ
आत्मीकरणं द्विप्रकारकम्—प्रत्यक्षं, परोक्षं च । तत्र—तत् प्रत्यक्षं यस्वयमेव करोति १, परोक्षं तु
पुनरन्येन अमात्यादिना कारयति । यत्र स्वकीयप्रयत्नेन स्वयमेव गत्वा राज्ञा सह परिचयकरणं तत्
प्रत्यक्षम् । परोक्षमन्यद्वारा राज्ञा सह सम्बन्धसंपादनमिति ॥सू० १॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रायं अच्चीकरेइ अच्चीकरेतं वा साइज्जइ ॥सू० २॥

छाया—यो भिक्षुः राजानमर्चीकरोति, अर्चीकुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘रायं’ राजानम् ‘अच्चीकरेइ’
अर्चीकरोति—शौर्यादिगुणवर्णनेन प्रशंसति, तद् अर्चीकरणं द्विविधम्—सदसद्गुणवर्णनभेदात् । पुन-
रपि एकैकं द्विविधम् — प्रत्यक्षम् १ परोक्षं च २ । तत्र—प्रत्यक्षं स्वयमेवात्मना गुणवर्णनम् १, परोक्षं तु
परद्वारा गुणवर्णनम् २ । तथा—‘अच्चीकरेतं वा साइज्जइ’ अर्चीकुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स
प्रायश्चित्तभागे भवति । तस्याज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति । राजगुणवर्णनेनाऽनुकूलाः प्रतिकूला वा

११४

निशीथसूत्रे

परिषहा भवन्ति । राज्ञा सहातिपरिचयकरणेऽनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसंभवेन संयमात्मविराधनादि-
प्रसङ्गोऽपि, तस्माद्राज्ञोऽतिप्रशंसते न कर्तव्यमिति ॥ सू० २॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रायं अच्छी करेइ अच्छी करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ३॥

छाया—यो भिक्षुः राजानमच्छीकरोति, अच्छीकुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘रायं’ राजानम् ‘अच्छीकरेइ’
अच्छी करोति, अच्छो निर्मलस्ते करोति अच्छीकरोति, औषधयन्त्रमन्त्रादिदानेन रुग्णं नीरोगं करोति ।
‘अच्छीकरेत्तं वा साइज्जइ’ अच्छीकुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रायं अत्थीकरेइ अत्थी करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ४॥

छाया—यो भिक्षुः राजानमर्थीकरोति अर्थीकुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘रायं’ राजानम् अत्थीकरेइ’
अर्थीकरोति यावता व्यापारेण राजा श्रमणेऽर्थी प्रयोजनवान् भवेत् तथा करोतीत्यर्थीकरोति ।
अतीताऽनागतवस्तुनो ज्ञाताऽर्थं श्रमणो मय्यनुकूलो मां मन्त्रादि दास्यतीत्याशावन्तं राजानं
स्वसमीपे समागमनाय प्रयोजनवन्तं करोत्यर्थीकरोतेत्यर्थः । ‘अत्थीकरेत्तं वा साइज्जइ’ अर्थी-
कुर्वन्तं वाऽर्थं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति, तस्याज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति ॥सू० ४॥

एवं—‘रायारक्खयं’ राजारक्षकं राज्ञ आत्मरक्षकम्—‘अत्तीकरेइ ५, अच्चीकरेइ ६,
अच्छीकरेइ ७, अत्थीकरेइ ८, इति चत्वारि सूत्राणि ॥सू० ८॥ एवमेव ‘नगरारक्खयं’
नगरारक्षकं नगरपालकं राजपुरुषम्, अत्रापि चत्वारि सूत्राणि ॥सू० १२॥ एवमेव ‘णिगमारक्खयं’
निगमारक्षकं, तत्र निगमः—व्यापारप्रधानस्थानं, तस्याधिष्ठातारम् । अत्रापि चत्वारि सूत्राणि ॥सू० १६॥
एवं ‘सव्वारक्खयं’ सर्वारक्षकम्, सर्वान् राजारक्षकादारम्य निगमारक्षकपर्यन्तान् सर्वान्, आ-
पामराः प्रजा वा आ-समन्ताद् रक्षति यः स सर्वारक्षकः प्रधानोऽधिकारी तम् । अत्रापि, चत्वारि
सूत्राणि ॥२०॥ ‘अत्तीकरेइ १, अच्चीकरेइ २, अच्छीकरेइ ३, अत्थीकरेइ ४’ इत्येत-
द्विषयाणि प्रत्येकं चत्वारि चत्वारि सूत्राणि राजारक्षकादारम्य सर्वारक्षकपर्यन्तानां विषये व्याख्येयानि
राजसूत्रादारम्य सर्वारक्षकसूत्रपर्यन्तानि पञ्चापि सूत्राणि आत्मीकरणादिकमधिकृत्यैकगमानि
सन्तीति ॥सू० ५-२०॥

भाष्यम्—अत्तीकरेइ य णिवाइ कयाइ अच्ची, अच्छीकरेइ जइ वाऽह करेज्ज अत्थी ।

सव्वत्थ एत्थ दुहओ उवसग्गदोसा, तम्हा जई नहि करेज्ज वयंति सुत्ते ॥

छाया—आत्मीकरोति च नृपादि कदाचिदर्थी अच्छीकरोति यद्विवाऽर्थं कुर्यादर्थी ।

सर्वत्राऽत्र द्विधात उपसर्गदोषाः तस्माद्यतिर्नहि कुर्याद्वदन्ति सूत्रे ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३०.४ सू० २१-२३ कृत्स्नौषधीराचार्याद्यदत्तस्य आहारस्य निषेधः ११५

अवचूरिः—‘अत्तीकरेइ’ इत्यादि । यो हि भिक्षुः—‘निवाइ’ नृपादि अर्थात्—राजानम्, राजारक्षकम्, नगरारक्षकम्, निगमारक्षकम्, सर्वारक्षकं वा, यं कम्प्येकमात्मीकरोति, च पुनः—अर्चीकरोति, यदि वा—अच्छीकरोति, अथ कदाचित् अर्चीकरोति । अत्राऽऽत्मीयकरणादौ सर्वत्रापि द्विधात उभयथापि—अनुकूल—प्रतिकूलानोपसर्गदोषाः संभवेयुः, यथाऽङ्गारः शीतो वा उष्णो वा—(ठण्डा—कोलसा) (जलता—कोलसा) करस्पृष्टः सन् शीतोष्णाभ्यां गुणदोषाभ्यामुपसर्गकर एव भवति, यदा शीतस्तदा करं कृष्णायते यदोष्णो जाज्वल्यमानस्तदा करं दहति । एवमेव—राजा दयोऽपि कुर्युः, तस्मात्—यतिर्मध्यस्थभावे वर्तमानो नैतेषामुपकारमपकारं वा कुर्यात् । इति सूत्रे—विंशतिसूत्रसमुदाये गणधरादयो वदन्ति ॥ सू० २० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कसिणाओ ओसहीओ आहारेइ आहारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २१ ॥

छाया—यो भिक्षुः कृत्स्ना ओषधीराहरति—आहरन्तं वा स्वदते ॥ सू० १२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘कसिणाओ ओसहीओ’ कृत्स्नाः सम्पूर्णा अखण्डिताः द्रव्यतो भावतश्च ओषधयः शालिगोधूमादयः, तत्र—द्रव्यतोऽखण्डिताः स्वरूपेणाऽवस्थिताः, भावतः सचित्ताः, ताः ‘आहारेइ’ आहरति, ‘आहारेतं वा साइज्जइ’ आहरन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति । अत्र कृत्स्नौषधीनां द्रव्यभावभेदेन चत्वारो भङ्गा भवन्ति, तथाहि—द्रव्यतोऽखण्डिताः भावतः खण्डिताः इति प्रथमो भङ्गः १, द्रव्यतः खण्डिता भावतोऽखण्डिताः, इति द्वितीयो भङ्गः २, द्रव्यतोऽखण्डिता भावतोऽखण्डिताः, इति तृतीयो भङ्गः ३, द्रव्यतः खण्डिताः, भावतश्च खण्डिताः, इति चतुर्थो भङ्गः ४ । तत्र—प्रथमचतुर्थो भङ्गौ शुद्धौ ॥ सू० २१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आयरियउवज्झाएहि अदत्तं आहारेइ आहारेतं साइज्जइ ॥ सू० २२ ॥

छाया—यो भिक्षुराचार्योपाध्यायैरदत्तमाहरति आहरन्तं वा स्वदते ॥ सू० २२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘आयरियउवज्झाएहि’ आचार्योपाध्यायैः—उपलक्षणाद्रनाधिकैर्वा ‘अदत्तं’ अनवतीर्णमशनादिकम् ‘आहारेइ’ आहरति, ‘आहारेतं वा साइज्जइ’ आहरन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० २२ ॥

भाष्यम्—आयरियाइअदिण्णं, असणाइ चउच्चिहं ।

वत्थ कंबल-पत्ताइं, कयावि नेव गेण्हए ॥

११६

निशीथसूत्रे

छाया—आचार्याद्यदत्तमशनादि चतुर्विधम् ।

वस्त्र-कम्बल-पात्रादि कदापि नैव गृह्णीयात् ॥

अवचूरिः—‘आयरियाइ’ इत्यादि । अशनादिकं चतुर्विधमाहारम्, तथा—वस्त्रकम्बलपात्रादि, आदिशब्दादोषध-मैषज्यादिकं च सर्ववस्तुजातम्, आचार्योपाध्यायादिनाऽदत्तं मुनिः कदापि काले नैव गृह्णीयात् । यदि गृह्णीयात्तदा प्रायश्चित्तभाग् भवेत् ॥ सू० २२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आयरियउवज्झाएहिं अविदिण्णं विगइं आहारेइ आहारेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २३ ॥

छाया—यो भिक्षुः आचार्योपाध्यायैः अविदत्तां विकृतिम् आहरति अहरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘आयरियउवज्झाएहिं’ आचार्योपाध्यायैः उपलक्षणाद्वत्नाधिकैर्वा, ‘अविदिण्णं’ अविदत्तामननुज्ञाताम् ‘विगइं’ विकृति—दधि—दुग्धादिरूपम् ‘आहारेइ’ आहरति—भुङ्क्ते ‘आहारेंतं वा साइज्जइ’ आहरन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति, तस्याज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० २३ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—विगई य घयं, तैलं, दहिदुग्धगुडाइयं ।

भुंजेइ अविदिण्णं जो, पायच्छित्तं स पावई ॥

छाया—विकृतिश्च घृतं तैलं, दधि-दुग्ध-गुडादिकम् ।

भुङ्क्तेऽविदत्ते यः प्रायश्चित्तं स प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—‘विगई’ इत्यादि । सूत्रे विकृतिश्च घृतं, तैलं, दधिदुग्धगुडादिकं प्रोच्यते । आदि-पदान्मधुरादि, तद्विकृतपदानां सर्वमपि—आचार्योपाध्यायरत्नाधिकाथैरविदत्तं सत् यो यतिर्भुङ्क्ते स प्रायश्चित्तं प्राप्नोति ॥ सू० २३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू ठवणकुलाइं अजाणिय, अपुच्छिय, अगवेसिय पुव्वामेव पिंडवायपडियाए अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४ ॥

छाया—यो भिक्षुः स्थापनाकुलानि भङ्गात्वा, अपृष्ट्वा, अगवेषयित्वा पूर्वमेव पिण्डपातप्रतिज्ञया अनुप्रविशति, अनुप्रविशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘ठवणकुलाइं’ स्थापनाकुलानि, तत्र स्थापनाकुलम् यत्र साध्वादिनिमित्तमन्नपानादिकं स्थाप्यते तत् स्थापनाकुलम् ‘अजाणिय’

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ.४ सू.२४-२६ स्थापनाकुलाहार-निर्ग्रन्थोपाश्रयाऽविधिगमनादिनि० ११७

अज्ञात्वा 'अणुच्छिद्य' अपृष्ट्वा, तत्र-पृच्छा तु नाम्ना गोत्रेण च । 'अगवेषिय' अगवेषयित्वा-अन्वे-
षणमकृत्वा, तत्र गवेषणं-वृक्षरतूपादिचिह्नैः परिज्ञानम् 'पुच्छामेव' पूर्वमेव गवेषणकरणादितः प्रागेव,
'पिण्डनायपडियाए' पिण्डपातप्रतिज्ञया-आहारग्रहणेच्छया 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति स्थापना-
कुलेषु प्रविशति । 'अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ' अनुप्रविशन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभाग्
भवतीति ॥ सू० २४॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—लोगुत्तरं लोगिगं च, दुविहं कुलमुच्चइ ।

लोगिगं दुविहं तत्थ, साहारणं दुगुंछियं ॥१॥

तत्थ लोगुत्तरं गच्छे, गच्छे य अदुगुंछियं ।

तत्थावि ठवणादोसं, मुणी जाणिय नो वए ॥२॥

छाया—लोकोत्तरं लौकिकं च-द्विविधं कुलमुच्यते ।

लौकिकं द्विविधं तत्र-साधारणं जुगुप्सितम् ॥१॥

तत्र लोकोत्तरं गच्छेद् गच्छेच्चाऽजुगुप्सितम् ।

तत्रापि स्थापनादोषं मुनिज्ञात्वा नो व्रजेत् ॥२॥

अवचूरिः—'लोगुत्तरं' इत्यादि । यत् खलु सूत्रे कुलं कथितं तत्कुलं द्विविधं द्विकारक-
मुच्यते-लौकिकं लोकोत्तरं च, तत्र लौकिकं द्विविधं साधारणं जुगुप्सितं च । तत्र-साधारणं
ब्राह्मणादिकुलम्, जुगुप्सितं चाण्डालादिकुलम् लोकनिन्दितं च । लोकोत्तरं श्रावक-सम्यग्-
ष्टिकुलम्, तत्र मुनिर्गच्छेत् भिक्षालामाय । तथा-लौकिकमप्यजुगुप्सितं कुलं गच्छेत् । भिक्षार्थं
यत्कुलं प्रशस्तं तत्रापि यत्कुलं स्थापनादोषदुष्टं भवति, तज्ज्ञात्वा तत्र नो व्रजेत् ॥२४॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू णिगंथीणं उवस्सयंसि अविहीए अणुप्पविसइ
अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५ ॥**

छाया—यो भिक्षुर्निर्ग्रन्थोनामुपाश्रये अविधिनाऽनुप्रविशति अनुप्रविशन्तं वा
स्वदत्ते ॥ सू० २५ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः 'णिगंथीणं' निर्ग्रन्थीनां-साध्वी-
नाम् 'उवस्सयंसि' उपाश्रये-वसतौ तदावासस्थाने 'अविहीए' अविधिना-मर्यादामतिक्रम्य
'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति-सहसा याति, अनुप्रविशन्तं वाऽन्यं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग्
भवति ॥ सू० २५॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अकारणे जो विहिणा, कारणेऽविहिणा चिसे ।

अकारणे अविहिणा, कारणे विहिणा जइ ॥

एत्थ भंगतिगे दोसो, एसो सत्थविणिच्छओ ।

कारणे विहिणा एयं, चउत्थं भंगमायरे ॥

छाया—अकारणे यो विधिना कारणेऽविधिना विधेत् ।

अकारणेऽविधिना कारणे विधिना यतिः ॥

अत्र भंगत्रिके दोष एष शास्त्रविनिश्चयः ।

कारणे विधिनीतं चतुर्थं भङ्गमाचरेत् ॥

अवचूरिः—‘अकारणे’ इत्यादि । सूत्रेऽविधिना श्रमण्या उपाश्रये प्रवेशो वारितः । तत्र प्रवेशे चत्वारो भङ्गा भवन्ति तथाहि—अकारणे—विधिना, इति प्रथमः १, कारणे—ऽविधिना, इति द्वितीयः २, अकारणे—ऽविधिना, इति तृतीयः ३, कारणे—विधिना, इति चतुर्थः ४ । अत्र यदि भङ्गत्रयमाश्रित्य प्रतिशेत् तदा दोषः प्रायश्चित्तमिति शास्त्रविनिश्चयः शास्त्रनिर्णयः, तस्मात्कारणात्, ‘कारणे विधिना’ एतं चतुर्थं भङ्गमाचरेद्विधुः । उपाश्रये स्थानत्रयं भवति, तच्चेत्थम्—अप्रभागद्वारमेकम् १, उपाश्रयमध्यं द्वितीयम् २, श्रमण्या आसन्नस्थानं तृतीयम् ३ । एतेषु त्रिष्वपि स्थानेषु नैषेधिकीं ‘निसीहि—निसीहि’ इत्युच्चारणं विना श्रमण्या उपाश्रये प्रविशतः श्रमणस्य प्रायश्चित्तम् ।

अथ यदि—श्रमणो वसते मूलद्वारसमीपे बहिस्तिष्ठेत् तदापि प्रायश्चित्तम्, यद्यन्तर्मध्यं वा प्रविशति तदापि प्रायश्चित्तमापद्यते, इति श्रुत्वा शिष्यः पृच्छति—

हे गुरो ! यदि श्रमणः श्रमण्या उपाश्रयं गच्छति तदा तु तत्र न भवति किञ्चित्प्राणा-
तिपातादिकम्, तथाप्यधुना केन कारणेन प्रायश्चित्तं कथ्यते ? कस्मात् कारणात् मूलद्वारस्य बहि-
भंगेऽपि तिष्ठतः प्रायश्चित्तम् ? केन वा कारणेन द्वारस्य मध्यं गच्छतोऽन्तर्गच्छतश्च प्रायश्चित्तम् ?
इति प्रश्नः । आचार्य उत्तरं प्राह—तत्र विह्वलादयो बहवो दोषाः, तथाहि—‘सुखासीना कदा-
चित्कस्मिन् प्रावृत्ताऽवृत्ता यदि वा, नैषेधिकीं विना यान्तं दृष्ट्वा सा विह्वला भवेत् । एवमन्येऽपि दोषा
भवेयुरिति ॥ सू० २५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णिगंथीणां आगमणपहंसि दंडां वा
लुट्ठियं वा स्यहरणं वा मुहपत्तियं वा अण्णयरं वा उवगरणजायं
उवेइ उवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २६॥

छाया—यो भिक्षुः निर्ग्रन्थीनामागमनपथे दण्डकं वा यष्टिकां वा रजोहरणं वा
मुखवस्त्रिकां वा अन्यतरद् वा उपकरणजातं स्थापयति स्थापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २६॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘णिगंथीणं’ निर्ग्रन्थीनाम्—
साध्वीनाम् ‘आगमणपहंसि’ आगमनपथे, येन पथा श्रमण्यः साधोरुपाश्रयं पाक्षिकक्षमापना-

चूर्णिभाष्यावचुरिः उ. ४ सू०-२७

अनुत्पन्नाधिकरणोत्पादननिषेधः १३९

रोगादिकारणेष्वागच्छन्ति तस्मिन् मार्गे साध्वीनां गमनागमनमार्गे 'दंडगं वा' दण्डकं वा, तत्र दण्डो नाम-यं हस्ते निधाय बद्धत्वं-रोगादिकारणे साधुर्गच्छति स तम् 'लट्टियं वा' यष्टिकां वा, यष्टिका लघुर्यः प्रतलो दण्डश्चलनसहायभूतः, साऽपि कारणवशादेव गृह्यते, तां वा 'रजोहरणं वा' रजोहरणम् 'मुहपत्तियं वा' सदोरकमुखवल्बिकाम्, प्रक्षालिता या शुष्ककरणार्थं स्थाप्यते 'अण्ण-यरं वा उवगरणजायं' अन्यतरद् वा उपकरणजातम् प्रमार्जिकादि, अन्यतरपदग्रहणात्-औषिकमौष-ग्रहिकं चेति द्विविधमप्युपकरणजातं गृह्यते । तत्र-औषिकं सामान्यं वस्त्रपात्रादिकम्, औष-ग्रहिकं-रोगादिकारणेऽल्पकालार्थं यद् गृह्यमाणं शय्यासंस्तारकपीठफलकादिकमुपकरणजातं, तत् 'ठवेइ' स्थापयति, 'ठवेतं वा साइज्जइ' स्थापयन्तं वा स्वदत्ते । यो भिक्षुः पाक्षिक-क्षमापनारोगादिकारणेन साधूनामुपाश्रये समागच्छन्तीनां साध्वीनां मार्गे पूर्वोक्तोपकरणादिकं स्थाप-यति स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० २६ ॥

ननु साधोः रजोहरणादिकं सर्वदैव सार्धं ग्राह्यत्वेन सूत्रे कथितं ततश्च तस्य मार्गे स्था-पनसंभावना कुतः, यस्य सम्भावनैव नास्ति तस्य निषेधः सुतरां निरर्थकः ? इत्याशङ्क्याह भाष्यकारः—

भाष्यम्—चिद्वंतो पडिछेहंतो, कुणंतो वावि लुं वणं ।

मिसेणं वाऽह वत्थूणं, णिवखेवस्स हि संभवो ॥

छाया—तिष्ठन् प्रतिलिखन् कुर्वन् वाऽपि लुञ्चनम् ।

मिषेण वाऽथ वस्तूनां निक्षेपस्य हि संभवः ॥

अवचुरिः—'चिद्वंतो' इत्यादि । मार्गे तिष्ठन् वा साधुः कदाचित् रजोहरणं निक्षिपेत्, भक्तपानादिकं प्रतिलिखन् वा, अथवा-लुञ्चनमप्यात्मनः शिरसः कुर्वन् मार्गे रजोहरणादिकं निक्षिपेत् । अथवा-मिषेण-केनचिद् व्याजेन उपहासाद्यर्थं वा वस्तूनां रजोहर-णाद्युपकरणानां निक्षेपस्य संभवः । संभाव्यते-एभिः कारणैर्मार्गे रजोहरणादीनां निक्षेपः । इत्थं मार्गे निक्षिपतः साधोः, रजोहरणादिकं निक्षिपन्तं वा अनुमोदमानस्य साधोः प्रायश्चित्तमाज्ञाभङ्गादया दोषाश्च भवन्ति ॥ सू० २६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णवाइं अणुप्पण्णाइं अहिगरणाइं उप्पाएइं उप्पाएतं वा साइज्जइ ॥ सू० २७ ॥

छाया—यो भिक्षुः नवानि-अनुत्पन्नानि अधिकरणानि-उत्पादयति, उत्पादयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २७ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः, 'णवाइं' नवानि-नवीनानि-अप-वीणि 'अणुप्पण्णाइं' अनुत्पन्नानि-तत्कालेऽविद्यमानानि 'अहिगरणाइं' अधिकरणानि-कलहान्,

तत्राऽधिकरणं नाम—अधिक्रियतेऽधोगतौ पात्यते आत्माऽनेनेत्यधिकरणं कल्हः, तथाभूतानि—अधिकरणानि ‘उष्पाण्ड’ उत्पादयति—नवीनक्लेशानुत्पादयति ‘उष्पाण्डं वा साइज्ज’ उत्पादयन्तं वा नवीनमधिकरणम्, स्वदत्तेऽनुमोदते, स प्रायश्चित्तभाग् भवति तस्याज्ञाभङ्गादयोऽपि दोषा भवन्ति ॥ सू० २७ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—दुहाहिगणं वृत्तं, दब्ब-भावप्पभेयओ ।

दब्बे चउच्चिहं णेज्जं, भावे सत्थाणुसारओ ॥

छाया—द्विधाऽधिकरणं प्रोक्तं द्रव्य-भाव-प्रभेदतः ।

द्रव्ये चतुर्विधं ज्ञेयं भावे शास्त्राऽनुसारतः ॥

अवचूरिः—‘दुहाहिगणं’ इत्यादि । यदिदमधिकरणं कथितं तद् द्रव्य-भावप्रभेदतो द्विधा द्विप्रकारकं प्रोक्तम् । तत्र द्रव्यतोऽधिकरणं चतुर्विधम्, तद्यथा—निर्वर्त्तनाधिकरणम् १, निक्षेपाधिकरणम् २, संयोजनाधिकरणम् ३, निसर्जनाधिकरणम् ४ चेति । तत्र—निर्वर्त्तनाऽधिकरणं’ द्विविधम्—मूलोत्तरभेदात् । तत्र—मूलनिर्वर्त्तनाऽधिकरणं पञ्चविधम्, तानि—औदारिकादिशरीर-पञ्चकस्य निर्वर्त्तनरूपाणि पञ्च, तान्यपि एकैकं संघातकरणशाटकरणतदुभयकरणभेदात् त्रिविधम् । तत्र—संघातकरणं—पुद्गलानां पिण्डीकरणम् । शाटकरणं पुद्गलानां परिशाटनम् । उभयकरणम्—संघात-परिशाटोभयकरणम् । एतद्विषयेऽधिकरणम् । तत्र—तैजसकर्मणरूपे शरीरद्वये सर्वसंघातकरणं न भवति, अनादित्वात्, शेषेषु त्रिषु शरीरेषु—औदारिक-वैक्रिया-ऽऽहारकरूपेषु संघात-परिशाट—तदुभयरूपं त्रयमपि निर्वर्त्तनाधिकरणं भवति, तत्र स्थितिः संघात-परिशाटयोः प्रत्येकमेक-सामयिकी, तदुभयस्यानियता स्थितिः, यथा—संघात आदौ, परिशाटोऽन्ते भवति । अत्रापूपदृष्टान्तः—यथा—अपूपः, स च घृते प्रक्षिप्तः प्रथमसमये एकान्तेन घृतग्रहणं करोति, द्वितीयादिसमयेषु घृतं गृह्णाति मुञ्चति च, एवं यथा लोहकारस्तसमायसं जले प्रक्षिपति तदा तत् प्रथमसमये एकान्तेन जलादानं करोति, द्वितीयादिसमयेषु गृह्णाति मुञ्चति च । एवं त्रिषु औदारिकादिशरीरेषु प्रथमसमये ग्रहणं, द्वितीयादिसमयेषु संघात-परिशाटौ द्वावपि भवतः । तैजसकर्मणयोः सार्वकालिकः संघातः परिशाटश्च, तयोरनादित्वात् । पञ्चानामपि सर्वशाटोऽन्ते भवति । इदं मूलनिर्वर्त्तनाधिकरणम् । अथवा—औदारिकवैक्रियाऽऽहारकेति त्रयाणां शरीराणां मूलकारणानि अष्टौ—शिरः १, उरः, २, उदरं ३, पृष्ठः ४, बाहुद्वयम् ५, ६, उरुद्वयं ७—८ चेति । शेषमुत्तरकरणम् । अथवा—आघेषु औदारिकवैक्रियाहारकरूपेषु त्रिषु शरीरेषु कर्णवेधकरणं, कर्णच्छेदकरणं त्रिफलादिघृतादिना वर्णकरणं चेत्युत्तरकरणम् । अथवा त्रिषु आघेषु शरीरेषु निर्वर्त्तनाधिकरणं भवति । तत्र—औदारिकम्—एकेन्द्रिय-द्विन्द्रिय-त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रिय-पञ्चेन्द्रिय-भेदात्पञ्चविधम् । तत्तच्छरीरनिर्वर्त्तन-

धूर्तिभाष्यावधारिः ३० ४ सू० २७-२८ व्यपशमिताधिकरणस्य पुनरुवीरणनिषेधः १२१

रूपं निर्वर्त्तनाधिकरणम् । उक्तञ्च भगवतीसूत्रे षोडशशतकस्य प्रथमोद्देशे—“जीवे णं भंते ! ओराखियसरीरं निव्वत्तेमाणे अहिगरणी अहिगरणं ? गोयमा ! अहिगरणीवि अहिगरणं पि” । जीवः खलु भदन्त ! औदारिकं शरीरं निर्वर्त्तयन् अधिकरणी अधिकरणम् ? गौतम ! अधिकरणी अपि, अधिकरणमपि, । इति ष्ठाया । ततः जीवोऽधिकरणी, शरीरमधिकरणम् । गतं निर्वर्त्तनाधिकरणं प्रथमम् । द्वितीयं-निक्षेपाधिकरणम्, तत्र निक्षेपो नाम पात्रादीनामधः स्थापनम्, तद्विषये यदधिकरणं, तच्चतुर्विधम्, तत्र-प्रमार्जनायाः प्रतिलेखनायाश्चाऽकरणे द्वौ २, तथैवतयोरेव प्रतिलेखन-प्रमार्जनयोरविधिकरणे द्वौ २, एवं निक्षेपणाधिकरणस्य चत्वारो भेदाः ।

तृतीयं-संयोजनाधिकरणम्-संयोजना-सम्मेलनम्, तद्विषयेऽधिकरणम्, तद् द्विविधम्-भक्त-संयोजनाधिकरणम् १, उपधिसंयोजनाधिकरणं च २ । तत्र भक्तसंयोजनाधिकरणम्-सरसभोजने-सरसभोजनस्य, अरसे सरसस्येत्यादिरूपेण संयोजनम् तत्र कलहोऽधिकरणम् ।

चतुर्थं-निसर्जनाधिकरणम्-निसर्जनं-निष्कासनं प्रदानम्, तद्विषयकमधिकरणम् । सत् त्रिप्रकारकम्, तद्यथा-सहसाननिसर्जनम् १, प्रमादनिसर्जनम् २, अनाभोगनिसर्जनम् ३, क्रमेण त्रयो भेदाः । तत्र-सहसाननिसर्जनमाकरिमकम् । प्रमादनिसर्जनम्-कर्त्तव्याऽकर्त्तव्याऽनवधारणे निःसारणम् । अनाभोगनिसर्जनम् अज्ञानवशात् निःसारणम् ।

पूर्ववर्णितेषु मध्ये-निर्वर्त्तनाऽधिकरणं विशेषतः पूर्वं निरूपितम् । अथ निक्षेपाधिकरणं विविच्यते-निक्षेपाधिकरणं द्विविधम्-लौकिकं लोकोत्तरिकं च । तत्र लौकिकमनेकप्रकारकं-हल-मुसल-मृगबन्धन्यादीनां स्थापनम्, लोकोत्तरिकं बलपात्रादीनां स्थापनम्, तच्च सप्तविधम्, तद्यथा-‘न प्रत्युपेक्षते न प्रमार्जयति १, न प्रत्युपेक्षते-प्रमार्जयति २, प्रत्युपेक्षते न प्रमार्जयति ३, दुष्प्रत्युपेक्षते दुष्प्रमार्जयति ४, दुष्प्रत्युपेक्षते सुप्रमार्जयति ५, सुप्रत्युपेक्षते-दुष्प्रमार्जयति ६, यस्तु-सप्तमो भङ्गः-सुप्रत्युपेक्षते सुप्रमार्जयति ७, एष नाधिकरणम्, तस्य शुद्धत्वात् । यद्वा-अशनादीनामपावृतत्वेन स्थापनं तदपि निक्षेपाधिकरणम् । इति निक्षेपाधिकरणम् ॥

अथ संयोजनाधिकरणं प्रारभ्यते-संयोजनाधिकरणं द्विविधम्-लौकिकं १, लोकोत्तरिकं च २ । तत्र-लौकिकं तद् यद् रोगादिकारणे नानाविधौषधीनां सम्मेलनम्, विषागरादीनां निष्पत्ति-निमित्तकं सम्मेलनम् । लोकोत्तरिकं संयोजनाधिकरणं द्विविधम्-आहारे-उपकरणे च २ । तत्राहारे-ऽपि द्विविधम्-अन्तर्बहिश्च २ । तत्रान्तर्बसतौ यत् संयोजनाधिकरणं तत्-द्विविधम्-भाजने १, हस्ते २, मुखे च ३ । तत्र भाजने क्षीरखण्डादीनां सम्मेलनम्, हस्ते-गुडादिकस्य । मुखे प्रथमं मण्डादिकं प्रक्षिप्य पश्चात् गुडादिकं प्रक्षिपेत् ।

बहिस्तत्-यद्विक्षामटन् यथेन सह संयुज्यते तत्तेन सह संयोजयेत् । यत्सामान्यं दुग्धं, घनीभूता दुग्धविकृतिश्च (मावा) इति लोके प्रसिद्धा, यदि लभ्यते तत्र विचारणा जायेत-

१२२

निर्णीयसूत्रे

“आचार्यो दुग्धमेव मखं दास्यति, न दुग्धविकृतिम्” इति हेतोस्तावुभावपि पदार्थो सम्मेलयतीत्यादि । उपाधी-अकारणेऽविधिना वस्त्रादिकं सीव्यते १, अकारणे विधिना सीव्यते २, कारणेऽविधिना सीव्यते ३, एते त्रयोऽपि भङ्गा अधिकरणम् । ‘कारणे विधिना सीव्यते’ इति चतुर्थो भङ्गस्तु शुद्धः, अनधिकरणत्वात् । तदेतत्संयोजनाधिकरणम् ।

अथ निसर्जनाधिकरणं प्रदर्श्यते-तद्-द्विविधम्-लौकिकं-लोकोत्तरिकं च २, तत्र-लौकिकं यथाकृतं निसृजति, यथा कर्मैचिद्वस्त्रभूषणादीनां क्रोधादिवशात्प्रदानम्, इत्यादिकम् । लोकोत्तरिकं निसर्जनं-त्रिविधम्-सहसा १, प्रमादेन २, अनाभोगेन च ३ ।

तत्र-पूर्वादिष्टेन योगेन किञ्चित्सहसा निसृजेत् । पञ्चविधप्रमादाऽन्यतरेण प्रमत्तो निसृजेत् । एकतो विस्मृत्याऽनाभोगेन निसृजेत्, तदेतन्निसर्जनाऽधिकरणम् । इति द्रव्याधिकरणम् ।

इदानीं-भावाधिकरणं प्रदर्शयामि-तद्यथा-संरम्भे १, समारम्भे २, आरम्भे च ३ ।

उक्तञ्च — संकप्पो संरंभो, परितावकरो भवे समारंभो ।

आरंभो उद्बोधो, सञ्चनयाणं विसृद्धाणं ॥

प्राणातिपातादेः सङ्कल्पः-संरम्भः १, परितापकरणं-समारम्भः २, उपद्रवणं-हननम्-आरम्भः ३ विशुद्धानां सर्वनयानां मतमेतत् । एतेषामधो मनोवचनदेहाः स्थापनीयाः, तदधः करण-कारणाऽनुमोदनानि, एतानि त्रीणि स्थापयितव्यानि । एतेषामप्यधः क्रोधमानमायालोभाः, एते चत्वारः स्थापयितव्याः । तत्राऽऽलापप्रकार इत्थम्-क्रोधसम्प्रयुक्तो मनसा संरंभं करोति १, मानसम्प्रयुक्तो मनसा संरम्भं करोति २, मायासम्प्रयुक्तो मनसा संरम्भं करोति ३, लोभसम्प्रयुक्तो मनसा संरम्भं करोति ४, एते चत्वार आलापकाः करणे ।

एवमन्यद्वारा कार्यमाणेऽपि चत्वार आलापकाः । तथा-क्रोधसम्प्रयुक्तो मनसा संरंभं कारयति १, मानसम्प्रयुक्तो मनसा संरम्भं कारयति २, मायासम्प्रयुक्तो मनसा संरम्भं कारयति ३, लोभसम्प्रयुक्तो मनसा संरम्भं कारयति ४ ।

एवं क्रोधसम्प्रयुक्तो मनसा संरम्भमनुमोदते १, मानसम्प्रयुक्तो मनसा संरम्भमनुमोदते २, मायासम्प्रयुक्तो मनसा संरम्भमनुमोदते ३, लोभसम्प्रयुक्तो मनसा संरम्भमनुमोदते ४,

एवं द्वादश विधया मनसा लब्धाः । एवमेव-द्वादश वेचनेन । तथैव द्वादश कायेन । तदेवं संरम्भस्य षट्त्रिंशद्भङ्गाः । एवं-समारम्भस्याऽपि षट्त्रिंशद्भङ्गाः । एवमारम्भस्याऽपि षट्त्रिंशद्भङ्गाः । सर्वसङ्कलनयाऽष्टोत्तरशतं भङ्गानां भवति ।

एतेषां द्रव्य-भावाधिकरणानामन्यतरेणाऽपि-अधिकरणं यो भिक्षुरुत्पादयति स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याऽऽज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति ।

चूर्णिभाष्याचचूरिः ७० ४ सू० २९-३० हसनपार्श्वस्थादिस्वाटकादानप्रदाननियेषः १२३

अत्र सूत्रे—भावाधिकरणेन प्रथमभङ्गेनाऽधिकारः, तत्र चैते दोषाः—तापो भवति—अहं तेनाऽतीव तप्ये, एवं भवति तापः साधिकरणस्य । एवं—भेदः—अयशो भवति साधिकरणस्य । तथा—ज्ञान—दर्शन—चारित्र—तपसां ह्रासो भवति । तथा—साधिकरणस्य पुरुषस्य संसारोऽपि वर्द्धते, इत्यादयो—ऽनेके दोषा भवन्ति । तस्मात् कारणात् श्रमणैः श्रमणीभिर्वाऽधिकरणं नोत्पादनीयम्, किन्तु—सम—भावमास्थाय चारित्राराधनं कर्तव्यमिति तीर्थकराणामाज्ञा शास्त्राणां मर्यादा चेति ॥ सू० २७॥

सूत्रम्—जे भिक्खूपोराणाइं अहिगरणाइं खामिय-विओसमियाइं पुणो उदीरेइ उदीरेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २८॥

छाया—यो भिक्षुः पौराणानि अधिकरणानि क्षामितव्युपशमितानि पुनः उदीरयति उदीरयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘पौराणाइं’ पौराणानि पूर्वकाङ्क्षितानि—पूर्वकाङ्क्षितानि व्यतीतानीत्यर्थः ‘अहिगरणाइं’ अधिकरणानि—कलहान् । ‘खामियविओसमियाइं’ क्षामितव्युपशमितानि, क्षामितानि वन्दनादिना, अतो व्युपशमितानि शान्तीकृतानि तानि यदि ‘पुणो उदीरेइ’ पुनरुदीरयति उत्पादयति, तथा ‘उदीरेंतं वा साइज्जइ’ उदीरयन्तं समुत्पादयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्याऽऽज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० २८॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अहिगरणं पुण्वगं, उप्पाणइं जइं जइ ।

भाणाभंगइण दोसे, पायच्छिचं च पावइ ॥

छाया—अधिकरणं पूर्वगमुत्पादयति यतिर्यदि ।

आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्रायश्चित्तं च प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—‘अहिगरणं’ इत्यादि । यः कश्चिद्भिक्षुः पूर्वगं—पूर्वं गतं क्षान्तं—विशोधितम्—मिथ्यादुष्कृतादिनोपशमितमधिकरणं क्लेशरूपं पुनरुत्पादयति । यत्र यदा कदाचित् द्वयोः श्रमणयोः कलहो जातस्ततस्तं मिथ्यादुष्कृतदानादिना शान्तीभूतमपि पुनरेकः कथयति—“त्वं पूर्वं ममापमानं कृत्स्वानसि” एवंप्रकारेण परस्परं वार्त्तालापप्रवाहे पूर्वजातमपि विस्पृतं नवीनं करोति स आज्ञाभङ्गादीन् दोषान् प्रायश्चित्तं च प्राप्नोति । एवं कलहकरणेन मनसि तापो भवति लोकेऽयशो भवति । एवं—ज्ञान—दर्शन—चारित्र—तपसां परिहानिर्भवति, स्वाध्यायादिकालस्य कलहेनैव परिसमाप्तेः । तथा साधुभिः सह प्रद्वेषोऽपि जायते । एवं—कलहकरणात् संसारोऽपि, परिवर्द्धते, कलहेऽवस्थं कषायोदयात्, कषायाणां च संसारकारणत्वात् ।

१२४

निशीथसूत्रे

यस्मादेते दोषाः कलहकारिणां भवन्ति तस्मात् कारणात् व्यपशमितं पुरातनं कलहं नोत्पादयेत् । कदाचित्-उत्पन्नमपि मिथ्यादुष्कृतिदानादिना प्रशमयेत्, संयमाराधने कालं नयेत् ॥सू० २८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मुहं विष्फालिय विष्फालिय हसइ हसंतं वा साइज्जइ ॥सू० २९॥

छाया—यो भिक्षुर्मुखं विस्फार्य विस्फार्य हसति हसन्तं वा स्वदते ॥सू० २९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘मुहं’ मुखम् ‘विष्फालिय-विष्फालिय’ विस्फार्य-विस्फार्य ‘हसइ’ हसति, हार्यं च नोमोहनीयकर्मोदयाद्भवति । तच्च-तुर्विधम्-नगनादिकं दृष्ट्वा हसति १, अथवा-विकृतं वाक्यं समुच्चार्य २, काक-सरटादीनामाख्यानकं श्रुत्वा ३, मोहजनकं वाऽन्यस्य हासोत्पादकं सविकारं वाक्यं श्रावं-श्रावं महता-उत्कलिकाशब्देन कलहकलहं हसति ४ । ‘हसंतं वा साइज्जइ’ हसन्तं वाऽन्यं श्रमणं स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्ती भवति, तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति ।

एवं—यो यतिर्हसति तस्य पूर्वकाले यः शूलादिको रोगोऽभूत् स इदानीं च शान्तः, परन्तु-अतिहसनेन पुनरपि स रोगः प्रादुर्भवति । एवं-नवीनोऽपि शूलादिरोगोऽतिहास्येन समुत्पद्यते । एवं कर्णरोगोऽपि भवति, मुखमपि विकृतं विष्फारितं वा भवति । एवं-कदाचित् एकत्राऽनेके तापसा आसन्, तत्रैकेन तापसेनाऽदेशकाले केशादीनां मुण्डनं कृतम्, तद्-दृष्ट्वा सर्वेऽप्यन्ये हसितुमारेभिरे, न विरामं नीतवन्तः, तेन च तेषां रोगोदयान्मरणं सञ्जातमिति श्रूयते । एवं-यं हसति तस्य मनसि शोको भवति ‘अहमुपहसितः’ ततश्च तेषु शत्रुभावो वर्द्धते, शरीरे हानिगर्हानिश्च भवति । यस्मादेते दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् मुखं व्यादाय नोपहासः करणीयः किन्तु-शमभावेन संयमाराधनं कर्तव्यमिति ॥ सू० २९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पासत्थस्स संघाडयं देइ देतं वा साइज्जइ॥सू० ३०॥

छाया—यो भिक्षुः पार्श्वस्थाय संघाटकं ददाति ददतं वा स्वदते ॥ सू० ३०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘पासत्थस्स’ पार्श्वस्थाय, तत्र-यो ज्ञान-दर्शन-चारित्र-तपसां पार्श्वे-समीपे तिष्ठति न तु-तेषामाराधको भवति स पार्श्वस्थः, तस्मै ‘संघाडयं’ संघाटकं-स्वपरशिष्यरूपं साहाय्यम् ‘देइ’ ददाति, तथा ‘देतं वा साइज्जइ’ पार्श्वस्थाय संघाटकं ददतमन्यं मश्रमणं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याऽऽज्ञाभङ्गादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० ३०॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३०४ सू० ३१-६० उदकाद्रादिसंसृष्टहस्तादिनाऽशनादिग्रहण नि० १२५

सूत्रम्—जे भिक्खू पासत्थस्स संघाडयं पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३१ ॥

छाया—यो भिक्षुः पार्श्वस्थस्य संघाटकं प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘पासत्थस्स’ पार्श्वस्थस्य ‘संघाडयं’ संघाटकं-शिष्यसाहाय्यम् ‘पडिच्छइ’ प्रतीच्छति-स्वीकरोति-गृह्णातीत्यर्थः, ‘पडिच्छंतं वा साइज्जइ’ प्रतीच्छन्तं वा स्वदते । यः पार्श्वस्थस्य शिष्यादिपरिवारं स्वसाहाय्यतया वाञ्छति तं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमविराधनात्मविराधनादयो दोषा भवन्ति, अतः पार्श्वस्थसंघाटकस्य साहाय्यं न गृह्णीयात् ॥ सू० ३१ ॥ एवम्-‘ओसन्नस्स संघाडयं देइ पडिच्छइ’ ॥ ३२ ॥ एवं ‘कुसीलस्स’ इति सूत्रद्वयम् ॥ ३४ ॥ ५ ॥ ‘णितियस्स’ इति सूत्रद्वयम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ‘संसत्तस्स’ इति सूत्रद्वयम् ॥ ३८-३९ ॥ चेति सूत्राष्टकं पार्श्वस्थसूत्रद्वयवद् व्याख्येयम् ॥ सू० ३८-३९ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पासत्थाईण संघाडं, देइ तेसिं पडिच्छइ ।

आणाभंगाए दोसे, पावई सो जई सया ॥

छाया—पार्श्वस्थादिभ्यः संघाडं, ददाति तेषां प्रतीच्छति ।

आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति स यतिः सदा ॥

अवचूरिः—‘पासत्थाईण’ इत्यादि । यदि भिक्षुः पार्श्वस्थादिभ्यः संघाटं ददाति तदाऽऽज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमात्मविराधनायो दोषा भवन्ति । तत्र संयमात्मविराधना यथा-पार्श्वस्थादिभ्यः प्रदत्तः संघाटको यदि प्रतिलेखन-प्रमार्जनादिकां साधुक्रियां सम्यक्तया करोति तदा स्वापमानं विज्ञायेत प्रतिपेक्षियति च । ततस्तद्वचनं स यदि स्वीकरोति, तदाऽऽचारे शैथिल्यं प्रतिपद्यते तेन संयमविराधना जायते ।

यदि न स्वीकरोति तदा-कलहो युद्धं वा संभवति, तेनाऽऽत्मविराधना समापयेत । एवमशनादिग्रहणेऽग्रहणे च पूर्वोक्ता दोषाः समापयेरन्, अतः पार्श्वस्थादिभ्यः संघाटको न दातव्यः ।

एवं-यदि पार्श्वस्थादीनां संघाटं प्रतीच्छति तदाऽपि पूर्वोक्ता एव दोषा भवन्ति ।

तथाहि-यदि श्रमणः पार्श्वस्थादिसंघाटकं स्वीकृत्य तेन सह विहरति तदा विहारसमये स उद्गमादिदोषदूषितं भक्तपानादिकं गृह्णाति । तस्य चोपभोगः श्रमणस्यापि अवश्यमेव भवेत् संघाटाऽऽनीतत्वात् ।

अथ यदि कुत्रचित् साधुना प्रतिषिद्धे पार्श्वस्थादिसंघाटकेन गृहीते सदोषान्नपानादिके साधुमौनमाच्छ्रिते तदाऽऽज्ञाभङ्गदोषः स्यात् । तथा-दातॄणां गृहिणामविश्वसोऽपि स्यात् । तथा

ते श्रावका एवं वदेयुः—“किं तीर्थकरेण द्विप्रकारको धर्मः साधूनां कृते कथितः—यदत्र सदोषमपि एके गृह्णन्ति न पुनरेके” एवं गृहस्थैः कथितेऽपि यदि साधुः पार्श्वस्थादिसंघाटकस्याऽनुरोधान्मौनमा-
लभ्यते—अनुमतिं वा ददाति, तदा धर्मे महान् अविश्वासो भवेत् । तथा—दार्ढ्यसंसारकान्तारा-
ऽवार्तिर्भवेत् । अथ यदि साधुर्वदति—“न द्विविधो धर्मस्तोर्थकरेण कथितः” तदा पार्श्वस्थादेर्वचनं
प्रतिहर्तुं भवति ततश्च स एव कलहो द्वयोर्भविष्यति तेनाऽऽत्मविराधनायाः सम्भवः । तदानीता-
ऽशनादिस्वीकारे षोडश-उद्गमादिदोषाः, उत्पादनादोषाश्चापि षोडश, दश-एषणादोषाः, एवं
द्वित्रिचत्वारिंशदाहारदोषा भविष्यन्तीति पार्श्वस्थादिभिः सह संघाटकस्यादानं प्रदानं वा न कर्तव्य-
मिति ॥ सू० ३९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उदउल्लेण हत्थेण वा मत्तेण वा दव्वीए वा भाय-
णेण वा, असणं वा ४ पडिग्गाहेइ, पडिग्गाहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४०॥

छाया— यो भिक्षुः उदकाद्रेण हस्तेन वा मात्रेण वा दर्व्या वा भाजनेन वा अशनं
वा ४ प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘उदउल्लेण’ उदकाद्रेण सचित्तजला-
द्रेण ‘हत्थेण’ हस्तेन उदकलेशाद् यावद् आर्द्रः करस्तावद् तादृशेनैव करेण ‘मत्तेण वा’ मात्रेण—
मृत्तिकादिनिर्मितलघुपात्रेण वा ‘दव्वीए वा’ दर्व्या—‘कडली’ इति भाषाप्रसिद्धया वा ‘भायणेण
वा’ भाजनेन—कांस्यादिपात्रेण वा । हस्तवत्—अमत्र—दर्वा—भाजनेषु विशेषेषु सचित्तोदकार्द्र-
पदं प्रत्येकमभिसंबद्धचते । तादृशेभ्यो हस्तादिभ्य ‘असणं. वा ४’ अशनादिचतुर्विधमाहारम्
‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति आदत्ते, ‘पडिग्गाहंतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स
प्रायश्चित्तभाग् भवति, तस्याज्ञाभङ्गादयो दोषाश्च भवन्ति ॥ सू० ४० ॥

सूत्रम्—एवं-ससणिद्धेण० २ ॥सू० ४१॥ससरक्खेण० ३ ॥सू० ४२॥
॥मट्टियासंसट्ठेण० ४ ॥सू० ४३॥ ओसा० ५ ॥सू० ४४॥ लोण० ६
॥सू० ४५॥ हसियाल० ७ ॥सू० ४६॥ मणोसिला० ८ ॥सू० ४७॥
वण्णिय० ९ ॥सू० ४८॥ गेरुय० १० ॥सू० ४९॥ सेठिय० ११ ॥सू० ५०॥
हिगुलुय० १२ ॥सू० ५१॥ अंजण० १३ ॥सू० ५२॥ लोद्ध० १४ ॥सू० ५३॥
कुक्कुस० १५ ॥सू० ५४॥ पिह० १६ ॥सू० ५५॥ कंद० १७ ॥सू० ५६॥
मूल० १८ ॥सू० ५७॥ सिंगवेर० १९ ॥सू० ५८॥ पुप्फग० २० ॥सू० ५९॥
कुड्ढगसंसट्ठेण वा २१, एगवीसमेण हत्थेण वा मत्तेण वा दव्वीए वा
भायणेण वा असणं वा ४ पडिग्गाहेइ पडिग्गाहंतं वा साइज्जइ ॥सू० ६०॥

भूमिमाष्यावचूरिः उ०४सू०६१-१३३ ग्रामारक्षकाद्यात्मीकरणाद्यन्योन्मपादामार्जनादिनि० १२७

छाया—पद्म-सस्निग्धेन० २ ॥सू० ४१॥ सरजस्केण० ३ ॥सू० ४२॥ मृत्तिका०४ ॥सू०४३ अवश्याय० ५ ॥सू०४४॥ लवण० ६ ॥सू० ४५॥ हरिताल० ७ ॥सू०४६॥ मनःशिला०८ ॥सू०४७॥ वर्णिक० ९ ॥सू०४८॥ गैरिक० १० ॥सू०४९॥ सेटिका० ११ ॥सू०५०॥ हिंगु-लुक० १२ ॥सू०५१॥ अञ्जन० १३ ॥सू०५२॥ लोध्र० १४ ॥सू०५३॥ कुक्कुस०१५ ॥सू०५४॥ पिष्टक० १६ ॥सू०५५॥ कन्द० १७ ॥सू०५६॥ मूल० १८ ॥सू०५७॥ गृक्कुवेर० १९ ॥सू०५८॥ पुष्पक० २० ॥सू० ५९॥ कोष्ठक-संसृष्टेन २१, एकविंशतिभेदेन हस्तेन वा मात्रेण-वा १ दर्व्या वा ३ भाजनेन वा ४ अशनं वा ४ प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्व-दते ॥सू० ६०॥

चूर्णी—एवम्-यदि कोऽपि भिक्षुः सस्निग्धेन-सचित्तजलाऽन्पाद्रतासंश्लिष्टेनाऽपि “हस्तेन मात्रेण-दर्व्या-भाजनेन वा” इति सर्वत्र संयोज्यम् ॥सू० ४१॥ सरजस्केण-सचित्तरजोयुक्तेन ॥४२॥ मृत्तिकासंश्लिष्टेन-सचित्तमृत्तिकासंयुक्तेन ॥ सू० ४३॥ अवश्याय (तुषार) संश्लिष्टेन-सचित्त-तुषारयुक्तेन ॥ सू० ४४॥ लवणसंश्लिष्टेन सचित्तलवणयुक्तेन ॥ सू० ४५॥ हरितालसंश्लिष्टेन-लोकप्रसिद्धसचित्तहरितालनामकपीतस्निजद्रव्ययुक्तेन ॥सू० ४६॥ मनःशिलासंश्लिष्टेन-सचित्तमनः-शिलाभिधौस्निजद्रव्यसंश्लिष्टेन ॥सू० ४७॥ वर्णिकसंश्लिष्टेन-सचित्तपीतमृत्तिकासंश्लिष्टेन ॥सू० ४८॥ गैरिकसंश्लिष्टेन-सचित्तगैरिकधातुश्लिष्टेन ॥सू० ४९॥ सेटिकासंश्लिष्टेन-सचित्तश्वेतमृत्तिका-संश्लिष्टेन ॥ सू० ५०॥ हिंगुलुकसंश्लिष्टेन-सचित्तहिंगुलेतिप्रसिद्धरक्तद्रव्यसंश्लिष्टेन ॥ सू० ५१॥ अञ्जनसंश्लिष्टेन-सचित्तसौवीराञ्जनयुक्तेन ॥सू० ५२॥ लोध्रसंश्लिष्टेन-लोप्रद्रव्यसंश्लिष्टेन ॥सू० ५३॥ कुक्कुससंश्लिष्टेन तत्कालसंमर्दितसचित्ततुषसंश्लिष्टेन ॥सू० ५४॥ पिष्टकसंश्लिष्टेन-सचित्तगोधूमादि-चूर्णयुक्तेन ॥सू० ५५॥ कन्दसंश्लिष्टेन-सचित्तकन्दसंश्लिष्टेन ॥सू० ५६॥ मूलसंश्लिष्टेन-सचित्तमू-ल्लेपयुक्तेन ॥सू० ५७॥ शृङ्गवेरसंश्लिष्टेन-सचित्तार्द्रकसंश्लिष्टेन ॥सू० ५८॥ पुष्पकसंश्लिष्टेन-सचित्त-पुष्पयुक्तेन ॥सू० ५९॥ कोष्ठकसंश्लिष्टेन-सचित्तसुगन्धितद्रव्यसमुदायसंमिश्रणरूपकोष्ठपुटाभि-द्रव्यविशेषसंश्लिष्टेन २१, पूर्वोक्तैकविंशतिभेदयुक्तेन हस्तेन वा मात्रेण वा दर्व्या वा भाजनेन वा अशनं वा ४ प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ६०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गामारक्खयं अत्तीकरेइ अत्तीकरेत्तं वा साइ-ज्जइ ६ एवं सो चेव रायगमओ भाणियव्वो ॥ सू० ६१-६४॥

छाया—यो भिक्षुर्ग्रामारक्षकमात्मीकरोति आत्मीकुर्वन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६१॥ एवं स पव राजगमको भणितव्यः ॥सू० ६१-६४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘ग्रामारक्खयं’ ग्रामारक्षकम् ग्रामपालकम् ‘अत्तीकरेइ’ आत्मीकरोति-मन्त्रादिना स्वाधीनं करोति । तथा ‘अत्तीकरेत्तं वा साइ-ज्जइ’ आत्मीकुर्वन्तं वाऽन्यं स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्याज्ञानमङ्गानवस्थामिथ्या-

त्वसंयमविराधनाऽऽत्मविराधनादोषा भवन्ति ॥सू० ६१॥ 'एवं सो चेव रायगमओ भाणियव्वो'
एवम् अनेनैव रीत्या स एव योऽस्यैवोद्देशकस्य द्वितीयादिसूत्रगतो राजगमकः—'अच्छीकरेइ'
॥सू० ६२॥ अच्छीकरेइ ॥सू० ६३॥ अत्थीकरेइ ॥सू० ६४॥ इत्येवंरूपः, सोऽपि सूत्रत्रयात्मको-
ऽत्रापि भणितव्यः ॥ सू० ६४ ॥

सूत्रम्—एवं देसरस्खयं ४ (६८) एवं सीमारस्खयं ४ (७२) एवं रन्ना-
स्खयं ४ (७६) एवं सव्वारस्खयं ४ ॥ सू० ८०॥

छाया—एवं देशरक्षकम् ४ (६८) एवं सीमारक्षकम् ४ (७२) पवमरण्यारक्षकम् ४
(७६) एवं सव्वारक्षकम् ४ ॥सू० ८०॥

चूर्णी—एषां व्याख्या च पूर्ववद् बोध्या ॥सू० ५-८०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णमण्णस्स पाए आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज
वा, आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८१॥

छाया—यो भिक्षुरन्योन्यस्य पादौ आमार्जयेद्वा प्रमार्जयेद्वा आमार्जयन्तं वा प्रमा-
र्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८१॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । यो भिक्षुः अन्योन्यस्य परस्परं साधुः साध्व्याः, साध्वी
साधोर्षाः, इत्येवं परस्परं पादौ आमार्जयेद्वा प्रमार्जयेद् वा आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा स्वदत्ते
स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८१॥

सूत्रम्—एवं तइयउद्देसगमो भाणियव्वो (सू० ८२ से सू० १३३
जाव—

छाया—एवं तृतीयोद्देशगमो भणितव्यः (सू० ८२ से सू० १३३) यावत् ॥

चूर्णी—'एवं' इत्यादि । एवम्—अनेनैवालापकप्रकारेण तृतीयोद्देशगमः—तृतीयोद्देशे यो
गभस्त्रिषञ्चाशत्सूत्रात्मकः प्रोक्तः सोऽत्राऽपि ज्ञातव्यः । कियत्पर्यन्तम् ? इत्याह—'जाव' इत्यादि,
'जाव' यावत् शीर्षकद्वारिकासूत्रपर्यन्तम् । एकाशीतितमादामार्जनसूत्रादारभ्य त्रयस्त्रिंशदधिकशततमं
शीर्षकद्वारिकासूत्रपर्यन्तं त्रिषञ्चाशत्सूत्रसमुदायोऽत्र वाच्यः । विशेषस्त्वयम्—तत्र तृतीयोद्देशे 'अपण्णो
पाए' इत्यादि पठितम्, अत्र तु—'अन्नमन्नस्स पाए' इत्यादि पठितव्यम् । तथाहि तदन्तिम-
सूत्रम्—

जे भिक्खू गामाणुगामं दूइज्जमाणे अण्णमण्णस्स सीसदुवारिणं
करेइ केरंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १३३॥

छाया—यो भिक्षुर्ग्रामानुगामं द्रवन् अन्योन्यस्य शीर्षद्वारिकां करोति कुर्वन्तं
वा क्वदते ॥सू० १३३॥

चूर्णीभाष्यावचूरिः उ. ४ सू० १३४-१३५ उच्चारप्रसवणभूमिः प्रतिलेखनाधिकारः १२९

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः ‘गामाणुगामं-
दूइज्जमाणे’ ग्रामानुग्रामं द्रवन् एकस्मात् ग्रामाद् ग्रामान्तरं द्वितीयं ग्रामं प्रति गच्छन् मार्गं गम-
नसमये आतपादिभ्यो रक्षणबुद्ध्या ‘अणमणस्स सीसदुवारियं करेइ’ अन्योन्यस्य परस्परस्य
साधुसाध्वीति परस्परं शीर्षद्वारिकाम् मस्तकोपरिवल्गाच्छादनलक्षणां करोति संपादयति तथा ‘करेतं
वा साइज्जइ’ अन्योन्यस्य शीर्षद्वारिकां कुर्वन्तं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । एतेषां
सर्वेषां पादप्रमार्जन-कायवणगण्ड-केश-रोम मल-ज्वलादिसूत्राणां चूर्णीभाष्याऽवचूरयस्तत्तत्सूत्र-
व्याख्याऽवसरे तृतीयोद्देशके एव द्रष्टव्याः ॥ सू० १३३ ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पमज्जणाइमुत्ताणं, तइए जो गमो मओ ।

साहूणीण य साहूणं, अन्नोन्नमेत्थ आहिओ ॥

छाया—प्रमार्जनादिसूत्राणां तृतीये यो गमो मतः ।

साध्वीनां च साधूना-अन्योन्यमप्राख्यातः ॥

अवचूरिः—‘पमज्जणाइ’ इत्यादि । प्रमार्जनादिसूत्राणां पादप्रमार्जनादारभ्य शीर्षद्वारि-
कापर्यन्तं त्रिपञ्चाशत्सूत्राणां यो गमो यादृशस्तृतीये उद्देशके अख्यातः स एव गमः प्रकारः अत्र
चतुर्थे चतुर्थोद्देशके साध्वीनां साधूनां च अन्योन्यं शीर्षद्वारिकाकरणे ज्ञातव्य इति सर्वमत्र
तृतीयोद्देशकवदेव व्याख्यातव्यमिति ॥ सू० १३३ ॥

यावत् शब्देन गृहीतानि सूत्राणि व्याख्यातानि सम्प्रति क्रमप्राप्तं सूत्रमाह—‘जे भिक्खू’
इत्यादि ।

सूत्रम्—जेक्खू साणुपाए उच्चारपासवणभूमिं ण पडिलेहेइ, ण
पडिलेहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १३४ ॥

छाया—यो भिक्षुः सानुपादे उच्चारप्रसवणभूमिं न प्रतिलेखयति न प्रतिलेखयन्तं वा
स्वदत्ते ॥ सू० १३४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः ‘साणुपाए’ सानुपादे, पादः
चतुर्थभಾಗरूपः, तम् अनु-अधिकृत्य यद् भवति तद् अनुपादं, तेन सहितं सानुपादम्-दिवसस्य
चतुर्थभागावशेषं, तस्मिन् सानुपादे चतुर्थभागावशेषायां चरमायां पौरुष्यामित्यर्थः, यो भिक्षुः ‘उच्चा-
रपासवणभूमिं ण पडिलेहेइ’ उच्चारप्रसवणभूमिं न प्रतिलेखयति, अर्थ भावः—रात्रौ यत्र उच्चार-
प्रसवणं व्युत्सस्यते तादृशभूम्या यदि दिवसावसाने चरमपौरुष्यामेव प्रतिलेखनं न करोति
तथा ‘ण पडिलेहेतं वा साइज्जइ’ न प्रतिलेखयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति
॥ सू० १३४ ॥

१३०

मिथ्यात्व

अत्राह् भाष्यकारः—

भाष्यम्—साणुप्पाए काले, पडिलेहं नो करिज्ज जो भिक्खू ।

उच्चारपासवणस्स, भूमीए पावए मिच्छं ॥

छाया—सानुपादे काले प्रतिलेखं नो कुर्याद् यो भिक्षुः ।

उच्चारप्रस्रवणस्य भूम्याः प्राप्नुयात् मिथ्यात्वम् ॥

अवचुरिः—‘साणुप्पाए’ इत्यादि । सानुपादे काले दिवसस्य चतुर्थे भागावशेषे काले उच्चार-
प्रस्रवणस्य भूम्याः प्रतिलेखनं यो भिक्षुर्न कुर्यात् स मिथ्यात्वम् आज्ञाभङ्गादिदोषांश्च प्राप्नोतीति ।
रात्रौ यत्रोच्चारप्रस्रवणं परिष्ठापनीयं भवेत् तादृशं भूमिभागं दिवसस्य चरमभागे एवावश्यं प्रतिलेख-
येदिति, तस्यः यः प्रतिलेखनं न करोति तस्य आज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वादिकान् दोषान् प्राप्नोति ।
तत्राऽप्रतिलेखितायां भूमौ उच्चारप्रस्रवणयोः परिष्ठापने इमे दोषाः, तथाहि—अप्रतिलेखितायां भूमौ
परिष्ठापयति उच्चारप्रस्रवणं तदा द्रव्यतः षट्कायानामुपमर्दनसंभवेन संयमविराधनम्, तथा तत्र
बिछादिकसंभवेऽप्रतिलेखिते परिष्ठापने सर्पवृश्चिकादिजन्तुसंभवे तेनोपघातसंभवेनात्मविराधनम्, तथा
अन्धकारे गमने उच्चारप्रस्रवणादिना चरणौ उपलिप्तौ भवेतामिति उपकरणादिविनाशः, साधो-
विपरिणामो वा भवेत्, यस्मात् अप्रतिलेखितायां भूमौ मूत्रपुरीषपरिष्ठापने इमे दोषा भवन्ति तस्मात्
कारणात् दिवसस्य चरमपौरुष्यामेव प्रयत्नपूर्वकम् उच्चारप्रस्रवणभूमिमवश्यमेव प्रतिलेखयेत् ॥१३४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू तओ उच्चारपासवणभूमीओ ण पडिलेहेइ
ण पडिलेहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १३५ ॥

छाया—यो भिक्षुः तिस्रः उच्चारप्रस्रवणभूमिर्न प्रतिलेखयति न प्रतिलेखयन्तं वा
स्वदत्ते ॥सू० १३५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः ‘तओ उच्चार-
पासवणभूमीओ’ तिस्रः—त्रिसंख्यका उच्चारप्रस्रवणभूमीः त्रीणि मंडलानीति यावत् ‘ण पडिलेहेइ’
न प्रतिलेखयति, ‘ण पडिलेहेते’ न प्रतिलेखयन्तं प्रतिलेखनं न कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते ।

एकस्या भूम्या एव प्रतिलेखनकरणेन तत्र उच्चारप्रस्रवणपरिष्ठापसंभवेऽपि भूमित्रयस्य प्रति-
लेखनं किमर्थमिति चेत् आह—यदि कदाचित् रात्रौ एकस्यां भूमौ परिष्ठापने कश्चित् व्याधातो भवेत्
तदा द्वितीयतृतीयप्रतिलेखितभूमौ प्रस्रवणादीनां परिष्ठापनं कर्तव्यम्, अतोभूमित्रयस्य प्रतिलेखनं
सूत्रे प्रदर्शितम् ।

यो हि भिक्षुः भूमित्रयं न प्रतिलेखयति किन्तु अप्रतिलेखितायामेव भूमौ उच्चार-
प्रस्रवणं परिष्ठापयति स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति, तथा
अप्रतिलेखितभूमौ व्युत्सर्जने द्रव्यतः षड्जीवनिर्कायविराधने संयमविराधनम्, बिछादिसंभवे सर्पादीनां

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० ४ सू० १३६-१३९ उच्चारप्रसवणपरिष्ठापनाधिकारः १३१

दंशने चात्मविराधनं च । यस्मादेते दोषास्तस्मात् कारणात् दिवसस्य चरमपौरुष्यामेव भूमि-
वस्यावश्यमेव प्रतिलेखनं कर्तव्यम् । तिष्ठो भूमय आसन्न-मध्य-दूररूपाः, तत्र—आसन्न-
भूमिर्वसतिसमीपस्था, मध्यभूमिलोकानां गमनागमनमार्गरूपा, दूरभूमिः—सार्द्धद्विशतहस्तप्रमाणापरं
या भूमिः सा इति ॥ सू० १३५ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू खुड्डागंसि थंडिलंसि उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ,
परिट्ठवेतं वा साइज्जइ १३६॥**

छाया—यो भिक्षुः क्षुल्लके स्थण्डिले उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं
वा स्वदते ॥ सू० १३६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘खुड्डागंसि थंडिलंसि’
क्षुल्लकेऽतिसंकुचिते स्थण्डिले स्थाने, तत्र हस्तप्रमाणतो यत् न्यूनं स्थानं तत् क्षुल्लकं स्थानं, तस्मिन्
क्षुल्लकस्थाने ‘उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ’ उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति । ‘परिट्ठवेतं वा साइज्जइ’
परिष्ठापयन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ १३६ ॥

क्षुल्लकस्य किं प्रमाणम् ? अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—विक्खंभायामेहिं, रयणीमेत्तं हवेज्ज थंडिलं ।

चउरंगुलमोगादं, जहणविस्तिण्णमच्चित्तं ॥

एत्तो हीणतरं जं, खुड्डागं थंडिलं मुणेयव्वं ।

एत्थ य परिट्ठवेतो, आणाभंगाइ पावेइ ॥

छाया—विक्कम्भायामाभ्यां रत्तिमात्रं भवेत् स्थण्डिलम् ।

चतुरङ्गुलावगादं, जघन्यविस्तीर्णमचित्तम् ॥

अस्मात् हीनतरं यत् क्षुल्लकं स्थण्डिलं ज्ञातव्यम् ।

अत्र च परिष्ठापयन्, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—‘विक्खंभायामेहिं’ इत्यादि । विक्कम्भायामाभ्यां रत्तिमात्रं बद्धमुष्टिकहस्त-
प्रमाणं यद् भवेत्, तथा यच्च चतुरङ्गुलावगादं भूमेरधश्चतुरङ्गुलं यावद् अचित्तं भवेत् तत् स्थण्डिलं
जघन्यविस्तीर्णं जघन्यतो विस्तीर्णं कथ्यते । ‘एत्तो’ इत्यादि, अस्मात् जघन्यविस्तीर्णात् यत् हीन-
तरं भवेत् तत् क्षुल्लकं स्थण्डिलं ज्ञातव्यम्, अत्र-अस्मिन् एतत्परिमिते स्थण्डिले उच्चारप्रसवणं
परिष्ठापयन् साधुः आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥ सू० १३६ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू उच्चारपासवणं अविहीए परिट्ठवेइ, परिट्ठ-
वेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १३७ ॥**

छाया—यो भिक्षु उच्चारप्रसवणम् अविधिना परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा
स्वदते ॥ सू० १३७ ॥

१३२

निशीथसूत्रे

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘उच्चारपासवणं’ उच्चारप्रसवणम् ‘अविहीए’ अविधिना शास्त्रप्रदर्शितविधिव्यतिक्रमेण ‘परिट्ठवेत्ता’ परिष्ठापयति व्युत्सृजति ‘परिट्ठवेत्ता वा’ अविधिना उच्चारप्रसवणादिकं परिष्ठापयन्तं व्युत्सृजन्तं स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तत्र विधिमाह—यत्र परिष्ठापयितुमिच्छति तत्र स्थानस्य दिशायाश्च दृष्ट्या प्रतिलेखनं करणीयम्, तथा तादृशस्थाने व्रतस्थावरादिजोवो भवेत् तदा तादृशस्थानस्य प्रमार्जनं कर्तव्यम्, प्रमार्जनं कृत्वा भूमेरुपरि चतुरङ्गुलोच्छ्रितहस्तेन परिष्ठापयेत्, इति विधिर्ज्ञातव्यः । एतादृशविधिव्यतिरेकेण य उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा अनुमोदते तस्य पूर्वोक्ता दोषा भवन्तीति ॥१३७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उच्चारपासवणं परिट्ठवेत्ता न पुंछइ, न पुंछंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १३८ ॥

छाया—यो भिक्षुरुच्चारप्रसवणं परिष्ठाप्य न प्रोञ्छति, न प्रोञ्छन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘उच्चारपासवणं’ उच्चारप्रसवणम् ‘परिट्ठवेत्ता’ परिष्ठाप्य व्युत्सृज्य ‘न पुंछइ’ न प्रोञ्छति तयोर्लेपं नापनयति, तथा ‘न पुंछंतं वा साइज्जइ’ न प्रोञ्छन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १३८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उच्चारपासवणं परिट्ठवेत्ता कट्ठेण वा किलिं चेण वा अंगुलियाए वा सलागाए वा पुंछइ पुंछंतं वा साइज्जइ ॥१३९॥

छाया—यो भिक्षुरुच्चारप्रसवणं परिष्ठाप्य काष्ठेन वा किलिंचेन वा अङ्गुल्या वा शलाकया वा प्रोञ्छति प्रोञ्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १३९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘उच्चारपासवणं’ उच्चारप्रसवणं ‘परिट्ठवेत्ता’ परिष्ठाप्य ‘कट्ठेण वा’ काष्ठेन वा ‘किलिंचेण वा किलिंचेन वा तत्र किलिंचो वंशचीरिका, वेणुना निर्मितः क्षुरिकासदृशो वस्तुविशेषस्तेन वा ‘अंगुलियाए वा’ अङ्गुल्या वा ‘सलागाए वा’ शलाकया वा लौहादिनिर्मितशलाकया ‘पुंछइ’ प्रोञ्छति—स्पर्शं करोति ‘पुंछंतं वा साइज्जइ’ प्रोञ्छंतं वा स्वदत्ते । जीर्णवस्त्रस्याङ्गुलत्रयदीर्घायामपरिमितेन खण्डवस्त्रेण क्रमशः प्रथममुच्चारस्थानं प्रोञ्छनीयम्, तदनु च नावापूरणपरिमिताचित्तजलेन तत् स्थानं प्रक्षालनीयं, तत् एकनावापूरणपरिमितेनाचित्तजलेन हस्तौ प्रक्षालनीयौ, इति । सू० १३९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उच्चारपासवणं परिट्ठवेत्ता णायमइ, णायमंतं वा साइज्जइ ॥१४०॥

छाया—यो भिक्षुरुच्चारप्रसवणं परिष्ठाप्य नाचमति नाचमन्तं वा स्वदत्ते ॥१४०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘उच्चारपासवणं’

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० ४ सू० १४०-१४१

उच्चारप्रसवणपरिष्ठापनाधिकारः १३३

उच्चारप्रसवणं 'परिट्वेत्ता' परिष्ठाप्य व्युत्सुज्य 'णायमइ' नाचमति आचमनं न करोति-शौचं न करोतीत्यर्थः 'णायमंतं वा साइज्जइ' नाचमन्तं वा स्वदते सुत्रपुरीषोत्सर्जनानन्तरमचित्तजलेन प्रक्षालनं न करोति न कुर्वन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १४० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उच्चारपासवणं परिट्वेत्ता तत्थेव आयमइ, आयमंतं वा साइज्जइ ॥१४१॥

छाया— यो भिक्षुरुच्चारप्रसवणं परिष्ठाप्य तत्रैवाचमति आचमन्तं वा स्वदते ।

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'उच्चारपासवणं' उच्चारप्रसवणम् 'परिट्वेत्ता' परिष्ठाप्य व्युत्सुज्य 'तत्थेव आयमइ' यत्रैव स्थण्डिलादौ परिष्ठापयति तत्रैव स्थण्डिलादौ—आचमति शौचं करोति, तत्रैवाचमने उच्चारादिना हस्तस्य लेपसंभवात् । तथा तत्रैव 'आयमंतं वा साइज्जइ' आचमन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १४१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उच्चारपासवणं परिट्वेत्ता अइदूरे आयमइ आयमंतं वा साइज्जइ ॥१४२॥

छाया—यो भिक्षुरुच्चारप्रसवणं परिष्ठाप्यातिदूरे आचमति आचमन्तं वा स्वदते ॥१४२॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'उच्चारपासवणं' उच्चारप्रसवणम् 'परिट्वेत्ता' परिष्ठाप्य व्युत्सुज्य 'अइदूरे आयमइ' अतिदूरे आचमति यत्र स्थण्डिलादौ परिष्ठापनं कृतं तस्मात् स्थण्डिलादतिदूरे हस्तशतप्रमाणे स्थाने गत्वा आचमति शौचं करोति तथा 'आयमंतं वा साइज्जइ' पुरीषपरिष्ठापनस्थानादतिदूरं गत्वा आचमन्तं शौचादिकं कुर्वन्तं श्रमणं स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्तीति ॥ सू० १४२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उच्चारपासवणं परिट्वेत्ता परं तिण्हं नावापूराणं आयमइ आयमंतं वा साइज्जइ ॥१४३॥

छाया— यो भिक्षुरुच्चारप्रसवणं परिष्ठाप्य परं त्रयाणां नावापूराणमाचमति आचमन्तं वा स्वदते ॥ सू० १४३ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'उच्चारपासवणं' उच्चारप्रसवणम् 'परिट्वेत्ता' परिष्ठाप्य व्युत्सुज्य 'परं तिण्हं' परमधिकं त्रयाणाम् 'नावापूराणं'

१३४

निशीथसूत्रे

नावापुराणां नावाकारकृतानामेकहस्ततलानां 'पसलो' इति प्रसिद्धानां 'आयमइ' आचमति शौचं करोतीत्यर्थः, प्रथमं तु यदि एकेनैव नावापूरेण निर्लेपुं शक्यते तदा एकेनैव नावापूरेण निर्लेपयेत् न तु तदधिकेन, किन्तु कारणवशात्तदधिकेन द्वितीयेन तृतीयेन वा नावापूरेणापि निर्लेपयेत् । ततोऽधिकेन चतुर्थपञ्चमादिना नावापूरेण यद्याचमति । 'आयमंतं वा साइज्जइ' नावा-पूरत्रयान् अधिकेन नावापूरेण आचमन्तं शौचं कुर्वन्तं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १४३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अपारिहारिणं पारिहारियं वणज्जा-एहि अज्जो ! तुमं च अहं च एगओ असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिगाहेत्ता, तओ पच्छा पत्तेयं पत्तेयं भोक्खामो वा पाहामो वा, जो तं एवं वयइ, वयंतं वा साइज्जइ ॥सू० १४४॥

छाया - यो भिक्षुः अपारिहारिकः खलु पारिहारिकं वदेत् "एहि आर्य ! त्वं च अहं च एकतोऽशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य ततः पश्चात् प्रत्येकं प्रत्येकं भोक्ष्यावो पास्यावो वा" यस्तमेव वदति वदन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १४४॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'अपारिहारिणं' अपारिहारिकः खलु, तत्र पारिहारिकः परिहारनामकप्रायश्चित्तरहितो विशुद्धः शुद्धाचारो वा साधु-रित्यर्थः, 'पारिहारियं' पारिहारिकं—प्रातपरिहारनामकप्रायश्चित्तं मासिकादियावत्षाण्मासिकान्तं परिहारनामकप्रायश्चित्ततपो ब्रह्मणं पारिहारिकम् 'वणज्जा' वदेत्—कथयेत्, किं वदेत् ! इत्याह—'एहि अज्जो' ! इत्यादि । 'एहि अज्जो' एहि आर्य ! हे आर्य एहि अत्रागच्छ 'तुमं च अहं च' त्वं चाहं च 'एगओ' एकतः—एकत्र भिक्षुवा 'असणं वा' अशनम् वा 'पाणं वा' पानं वा 'खाइमं' खाद्यं वा 'साइमं वा' स्वाद्यं वा 'पडिगाहेत्ता' परिगृह्य एतेषामशनादीनां भिक्षुवैव ग्रहणं कृत्वा 'तओ पच्छा' ततः पश्चात् ग्रहणादनन्तरम् 'पत्तेयं पत्तेयं' प्रत्येकं प्रत्येकं—भिन्न-भिन्नस्थाने उपविश्य 'भोक्खामो वा पाहामो वा' भोक्ष्यावः आहारं करिष्यावः, पास्यावः—जलादि-पानं करिष्यावः, 'जो तं एवं वयइ' यो भिक्षुरेवंप्रकारेण तं पारिहारिकं प्रति वदति—कथयति 'वयंतं वा साइज्जइ' वदन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १४४॥

संप्रति उद्देशकोपसंहारमाह—'तं सेवमाणे' इत्यादि ।

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं । १४५।

॥ निसीहे चत्थो उव्वेसो समत्तो ॥४॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ७० ५ सू० १

सचित्तवृक्षमूले स्थानादिकरणनिषेधः १३५

छाया—तं सेवमान आपद्यते मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकम् ॥सू० १४५॥

॥ निशीथाध्ययनस्य चतुर्थोद्देशकः समाप्तः ॥४॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं सेवमाणे’ तत् सेवमानः चतुर्थोद्देशकस्य ‘रायं अस्ती करेइ’ इतिप्रथममूत्रादारभ्य ‘जे भिक्खू अपारिहापि णं’ एतत्सूत्रपर्यन्तं यत्-यत् प्रायश्चित्त-स्थानं प्रदर्शितम् तेषु एकं किमपि अपराधपदं सेवमानः एकस्यापि स्थानस्य प्रतिसेवनां कुर्वन् ‘आवज्जइ’ आपद्यते प्राप्नोति ‘मासियं’ मासिकम् ‘परिहारद्वयणं उग्घाइयं’ परिहारस्थानमुद्घा-तिकम्-लघुमासिकं प्रायश्चित्तं प्राप्नोतीत्यर्थः ॥१४५॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक श्रीशाहछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-

“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैन-

धर्म-दिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रति-विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायां चतुर्थोद्देशकः समाप्तः ॥४॥

॥ पञ्चमोदेशकः ॥

चतुर्थोदेशकं व्याख्याय सम्प्रति पञ्चमोदेशको व्याख्यायते, तत्र चतुर्थोदेशकीयान्ति-
मन्त्रेण सह पञ्चमोदेशकादिसूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्यत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—परिहारतवद्विभो उ, काउस्सगं करेज्ज कहिं नो वा ।

चोत्थस पंचमस्स य, संबंधो एस अक्खाओ ॥१॥

छाया—परिहारतपःस्थितस्तु, कायोत्सर्गं कुर्यात् कुत्र नो वा ।

चतुर्थस्य पञ्चमस्य च, सम्बन्ध एष आख्यातः ॥१॥

अवचूरिः—‘परिहारतवद्विभोउ’ इत्यादि । परिहारतपःस्थितः पूर्वं चतुर्थोदेशकस्या-
न्तिमसूत्रे यत् परिहारतपः प्रोक्तं तद् वहमानः साधुः कायोत्सर्गं तथा शय्यानिषदादिकं वा
करोति, तं कायोत्सर्गादिकं साधुः कुत्र स्थित्वा कुर्यात् ? कुत्र वा नो कुर्यात् ? इति तदत्र पञ्चमोदेशके
प्रदर्शयिष्यते, इति चतुर्थस्य पञ्चमस्य च उद्देशकस्य एष सम्बन्ध आख्यातः ॥१॥

तदनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य पञ्चमोदेशकस्येदं प्रथमं सूत्रं प्रस्तूयते—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तवृक्षमूलंसि ठिच्चा ठाणं वा सेज्जं वा
निसीहियं वा तुयट्ठणं वा चेण्ड चेण्तं वा साइज्जइ ॥सू० १॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्थानं वा शय्यां वा नैषेधिकीं वा
त्वग्वर्तनं वा चेतयति चेतयन्तं वा स्वदते ॥सू० १॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः ‘सचित्तवृक्षमूलंसि’ सचित्तवृक्षमूले—
सचित्तवृक्षस्याधः ‘ठिच्चा’ स्थित्वा—सचित्तवृक्षस्य यदि हस्तिपदप्रमाणः स्कन्धः स्यात् तादृशस्य
वृक्षस्य सर्वतः समन्तात् रत्निप्रमाणं यावद् भूमिः सचित्ता भवति, एतदनुसारेण यस्य वृक्षस्य याव-
त्परिमितः स्कन्धः स्यात् तत्तत्प्रमाणेन तदग्रेतना भूमिः सचित्ता भवतीति स्वयमूहनीयम् । अतो
वृक्षस्य हस्तिपुण्डामात्रे दूरे एव स्थातव्यमिति नियमानादरणेन तत्रोपविश्य ‘ठाणं वा’ स्थानं वा
तत्र स्थानं नाम कायोत्सर्गः, स्थीयते स्थिरीभूयते यत्र तत् स्थानं कायोत्सर्गः तत् ‘सेज्जं वा’ शय्यां
वा शरीरप्रमाणां करोति तथा ‘निसीहियं वा’ नैषेधिकीं वा—पापक्रियानिषेधकत्वात् नैषेधिकी
स्वाध्यायभूमिः स्वाध्यायस्थानं, तां वा ‘चेण्ड’ चेतयति करोति, तथा यदि कोपि साधुः स्वयं
सचित्तवृक्षमूले कायोत्सर्गं करोति शय्यां वा करोति नैषेधिकीं स्वाध्यायभूमिं निर्धारयतीत्यर्थः । तथा
‘चेण्तं वा साइज्जइ’ चेतयन्तं कुर्वन्तं वा स्वदते । यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले कायोत्सर्गादिकं करोति
तमनुमोदते वा यः साधुः स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका अपि दोषा भवन्ति
तस्मात्तथा न कर्तव्यमिति ॥ सू० १॥

चूर्णिभाष्यचूरिः ३० ५ सू० २-६ सचित्तवृक्षमूलेस्थित्वाऽऽलोकनादिसर्वनिषेधः १३०

**सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा आलोएज्ज वा पलो.
एज्ज वा आलोएंतं वा पलोएंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २॥**

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा आलोकयेद्वा प्रलोकयेद्वा आलोकयन्तं वा प्रलोकयन्तं वा स्वदते ॥ सू० २॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘सचित्तरुक्खमूलंसि’ सचित्तवृक्षमूले, प्रकृतसूत्रं सचित्तवृक्षमूलगतसचित्तभूमिपरकम्, तत्र स्थित्वा यो भिक्षुः ‘आलोएज्ज वा’ आलोकयेत्—ऊर्ध्वाधस्तिर्यक्षु दिक्षु विदिक्षु काञ्चिदेकां दिशमाश्रित्य पश्येत् एकवारं वा पश्येत् ‘पलोएज्ज वा’ प्रलोकयेत्—सर्वासु दिक्षु विदिक्षु ऊर्ध्वमधो वारं वारं वा पश्येत् तथा ‘आलोएंतं वा पलोएंतं वा साइज्जइ’ आलोकयन्तं वा प्रलोकयन्तं वा स्वदते । यो हि साधुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा एकवारमनेकवारं वा आलोकयति तस्मानुमोदनां वा करोति स प्रायश्चित्तभागी भवति । वृक्षमूलं द्विविधं सपरिग्रहं वा अपरिग्रहं वा, सपरिग्रहं तु चतुर्विधम्—दिव्यमनुजतिर्यङ्मिश्रपरिगृहीतभेदात् । तत्र दिव्यपरिगृहीतं देवाधिष्ठितम् १, एवं मनुष्य-परिगृहीतं मनुष्याधिष्ठितम् २, तिर्यक्परिगृहीतं तिर्यग्धिष्ठितं यत्र गोमहिष्यादयो बद्धा भवेयुस्तत् ३, मिश्रपरिगृहीतं त्रिमिरप्यधिष्ठितम् ४, तत्र देवपरिगृहीतवृक्षमूले स्थित्वा पश्यति तदा साधोः क्षिप्तचित्तयक्षाविष्टोन्मादप्राप्तत्वादयो दोषाः संभवेयुः १, मनुष्यपरिगृहीतवृक्षाधः स्थित्वाऽवलोकने तदधिष्ठातुः शङ्का स्यात्—“किमर्थमयमेवं पश्यति ? किं वृक्षस्य छेदादिकं करिष्यति ?” इत्यादि २, तिर्यक्परिगृहीते तेषामाहारादावन्तरायः स्यात्, साधुदर्शनात् पशवः उद्विग्ना भूत्वा बन्धनं त्रोटयित्वा नश्यन्तीत्यादि ३, मिश्रपरिगृहीते पूर्वोक्ताः सर्वेऽपि दोषाः समापतेयुः ४ । एतद्व्यतिरिक्तमपरिगृहीतम्, तत्राऽपि अनेके दोषा भवन्तीति स्वयम्बूहनीयम् । अतः साधुर्वृक्षमूले स्थित्वा आलोकनप्रलोकनादिकं न कुर्यात् ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सचित्तरुक्खमूलंसि, ठिच्चा ठाणाइयं करे ।

षावइ भिक्खुओ सज्जो, आणामंगाइयं तथा ॥

छाया—सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्थानादिकं कुर्यात् ।

प्राप्नोति भिक्षुकः सद्य आश्वासकादिकं तदा ॥

अवचूरिः—‘सचित्तरुक्खमूलंसि’ इत्यादि । सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा यो भिक्षुः स्थानादिकं कायोत्सर्गशय्यादिकम् कुर्यात्, यदि सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा यः कायोत्सर्गादिकं करोति

१३८

मिश्रीधसूत्रे

स भिक्षुराज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति । तथा सचित्तवृक्षमूले स्थितस्य भिक्षोर्हस्तपादादिना वृक्षस्य संघट्टने भवेत् तदा तस्य त्रसस्थावरजीवादिविराघनं भवति तेन संयमविराघना, तथा छायाार्थं तत्पत्रादिभक्षणार्थं शरीरसंघर्षणार्थं वा समागततिर्यगादिभ्य उपघातोपि भवति तेनात्मविराघना भवति तस्मात् सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा साधुना कायोत्सर्गादिकं न कर्तव्यमिति ॥सू० २॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारेइ आहारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा आहरति आहरन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । एवं सचित्तवृक्षमूले स्थित्वाऽशनादेराहारोऽपि न कर्तव्य इति ॥सू० ३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा उच्चारपासवणं परिद्वेइ परिद्वेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा उच्चारप्रस्रवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । एवं सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा उच्चारप्रस्रवणादि-परिष्ठापनमपि न कर्तव्यम् ॥सू० ४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं करेइ कसेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्वाध्यायं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ।

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । अस्मिन् सूत्रे स्वाध्यायनिषेधः प्रतिपादितः ॥सू० ५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं उदिसइ उदिसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्वाध्यायमुद्दिशति उद्दिशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । अस्मिन् सूत्रे सचित्तवृक्षमूले सूत्रार्थतदुभयरूपस्वाध्यायस्य पाठनं निषिद्धम् ॥सू० ६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं समुदिसइ समुदिसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७ ॥

चूर्णिभाष्याचूरिः ३०५ सू० ७-१३ अन्यतीर्थिकादिभ्यः संघाटिकासीवनादिनिषेधः १३९

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्वाध्यायं समुद्दिशति समुद्दिशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । अत्र पूर्वोक्तस्वाध्यायस्य वारं वारं पाठनं, परेभ्यः समु-
पदेशश्चेति द्वयमपि निषिद्धम् ॥ सू० ७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं अणुजाणइ
अनुजाणंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्वाध्यायमनुजानाति अनुजानन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । स्वाध्यायादिकरणार्थमाज्ञाप्रदानमनुज्ञानम्, अन्यत् सर्वं पूर्ववदेवेति ॥ सू० ८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं वाएइ वाएंत्तं
वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्वाध्यायं वाचयति वाचयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । तत्र वाचयति वाचनां ददाति तथा वाचनां ददत स्वद-
त्तेऽनुमोदते, अन्यत्सर्वं पूर्ववदेव ॥ सू० ९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं पडिच्छइ
पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १० ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्वाध्यायं प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्वाध्यायं
प्रतीच्छति आचार्येभ्यः प्रदत्तां वाचनां गृह्णाति, तथा वाचनां गृह्णन्तं स्वदत्तेऽनुमोदते ॥ सू० १० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं परियट्ठइ परि-
यट्ठंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्वाध्यायं परिवर्तयति परिवर्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—जे भिक्खू’ इत्यादि । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण सचित्तवृक्षमूले स्थित्वा स्वाध्यायं
परिवर्तयति पूर्वाधीतस्याऽऽवर्तनं करोति, तथा परिवर्तयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते ॥ सू० ११ ॥

१४०

निजीयसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्षु अप्पणो संघाडियं अण्णउत्थिण्ण वा गारत्थि-
ण्ण वा सागारिण्ण वा सिव्वावेइ वा सिव्वावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १२॥

छाया—यो भिक्षुरात्मनः संघाटिकाम् अन्ययुधिकेन वा गार्हस्थिकेन वा सागा-
रिकेण वा सीवयति सीवयन्तं वा स्वदते ॥ सू० १२॥

चूर्णी—‘जे भिक्षु’ इत्यादि । ‘जे भिक्षु’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘अप्पणो संघाडियं
आत्मनः स्वस्य संघाटिकां प्रावरणवस्त्रं ‘चादर’ ‘पछेवडी’ इति भाषाप्रसिद्धाम् ‘अण्णउत्थिण्ण
वा’ अन्ययुधिकेन वा परतीर्थिकेन ‘गारत्थिण्ण वा’ गार्हस्थिकेन वा येन केनचित् पूर्वसंस्तुतादिना
तदन्वेन वा गृहस्थेन ‘सागारिण्ण वा’ सागारिकेण वा, तत्र सागारिकः श्रावक इत्यर्थः तेन
‘सिव्वावेइ’ सीवयति—परद्वारा स्वकीयप्रावरणवस्त्रस्य संधानं कारयतीत्यर्थः, तथा ‘सिव्वावेतं वा
साइज्जइ’ सीवयन्तं वा स्वदते ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—परतिथिगिहत्थेहिं संघाडीए य सीवणं ।

करेइ समणो जो उ, आणाभंगाइ पावइ ॥

छाया—परतीर्थिगृहस्थैः, संघाटपात्र सीवनम् ।

कारयति श्रमणो यस्तु, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—‘परतिथि०’ इत्यादि । यस्तु श्रमणः साधुः परतीर्थिकगृहस्थैः, उपलक्ष-
णात् श्रमणोभिर्वा संघाट्याः—‘चादर’ ‘पछेवडी’ इति भाषाप्रसिद्धायाः सीवनम्, उपलक्षणात्
आहाराधानयन्त्रैवावृत्त्यादिकं वा क्वापि कस्मिन्नपि काले कारणेऽकारणे वा कारयेत् तदा
आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नोति । यस्मिन् संप्रदाये गच्छे वा संयतीभिः उपर्युक्तं कार्यं कारयति
स गच्छः लोकानां पुरतो नपुंसक इव शास्त्रविदां परिषदि सर्वथैव अनादृतो भवतीति भावः ॥ सू० १२॥

सूत्रम्—जे भिक्षु अप्पणा संघाडीए दीहसुत्ताइं करेइ करेतं वा
साइज्जइ ॥ सू० १३॥

छाया—यो भिक्षुरात्मनः संघाट्या दीर्घसूत्राणि करोति कुर्वन्तं वा स्वदते ॥ सू० १३॥

चूर्णी—‘जे भिक्षु’ इत्यादि । जे भिक्षु यः कश्चिद् भिक्षुः ‘अप्पणो’ आत्मनः स्वस्य
‘संघाडीए’ संघाट्याः प्रावरणवस्त्रस्य ‘चादर’ ‘पछेवडी’ इति लोकप्रसिद्धायाः ‘दीहसुत्ताइं करेइ’
दीर्घसूत्राणि प्रावरणवस्त्रान्तभागस्थितानि दशिकारूपाणि लघुसूत्राणि, तानि दीर्घसूत्राणि कार्पा-
सिकसूत्रेषु ऊर्णासूत्राणां ऊर्णासूत्रेषु क्षौमिकादिसूत्राणां बन्धनं दत्त्वा दीर्घाणि चतुरङ्गुलादधिकानि
विस्तृतानि सूत्राणि शोभां करोति—संपादयति ‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदते अनु-
मोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्तीति ॥ सू० १३॥

चूर्णीभाष्यावचरिः उ०५ सू० १४-१६ प्रातिहारिकपादप्रोञ्जनस्योक्तकालेऽप्रत्यर्पणनि० १४१

सूत्रम्—जे भिक्खू पिउमंदपलासयं वा पडोलपलासयं वा बिल्ल-
पलासयं वा सीओदगवियडेण वा उसिणोदगवियडेण वा संफाणिय
संफाणिय आहारेइ आहारेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १४॥

छाया—यो भिक्षुः पिचुमन्दपलासकं वा पडोलपलासकं वा बिल्वपलासकं वा
शीतोदकविकटेन वा उष्णोदकविकटेन वा संफाणिय संफाणिय आहरति आहरन्तं वा
स्वदते ॥ सू० १४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पिउमंद-
पलासयं वा’ पिचुमन्दपलाशकं वा, तत्र पिचुमन्दः निम्बवृक्षः, तस्य पलाशकं पत्रं वा ‘पडोलपलासयं
वा’ पडोलपलाशकं वा, तत्र पडोलो लताविशेषः ‘परवछ’ इति भाषाप्रसिद्धः, तस्य पलाशकं पत्रम्,
तद्वा ‘बिल्लपलासयं वा’ बिल्वपलाशकं वा, तत्र बिल्वो बिल्ववृक्ष ‘बिल्ली’ ‘बेल’ इति प्रसिद्धः, तस्य
पलाशकं पत्रम् । एतेषां पत्राणां भक्षणस्य दर्शनान्तरीयसाधौ प्रसिद्धत्वेनात्र तस्य प्रतिषेधो वर्णितः,
किन्त्वत्र पत्रमात्राणां सर्वेषां पत्राणां ग्रहणं बोध्यम्, तेषां सजीवत्वेन जीवविराघनात्, तादृशानि
सचित्तानि पत्राणि ‘सीओदगवियडेण’ शीतोदकविकटेन वा, तत्र विकटेन व्यपगतजीवेन अचित्त-
शीतजलेन तण्डुलघावनादिजलेनेत्यर्थः, अथवा ‘उसिणोदगवियडेण वा’ उष्णोदकविकटेन वा
व्यपगतजीवेनोष्णोदकेन अचित्तोष्णोदकेनेत्यर्थः, ‘संफाणिय संफाणिय’ तत्र ‘संफाणिय’ इति
देशी शब्दस्तेन ‘संफाणिय’ इति फेनयुक्तानि कृत्वा कृत्वा, तथा च अचित्ताभ्यां शीतोष्णजलाभ्यां सम्यक्
तादृशपत्राणि संमर्ध संमर्धेत्यर्थः ‘आहारेइ’ आहरति तेषां भक्षणं करोति, तथा ‘आहारेंतं वा
साइज्जइ’ आहरन्तं वा स्वदते । निम्बादिवृक्षपत्राणामचित्तजलेन प्रक्षालनं कृत्वा आहारं कुर्वन्तं
स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० १४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पाडिहारियं पायपुंछणं जाइत्ता ‘तमेव रयणि पच्च-
प्पिणिस्सामि’—त्ति सुए पच्चप्पिणइ पच्चप्पिणंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १५॥

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं पादप्रोञ्जनकं याचित्वा ‘तस्यामेव रजन्यां प्रत्यर्पयि-
ष्यामी’—त्ति श्वः प्रत्यर्पयति प्रत्यर्पयन्तं वा स्वदते ॥ सू० १५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘पाडिहारियं पाय-
पुंछणं’ प्रातिहारिकं पादप्रोञ्जनकम्, तत्र श्रावकादिभ्य आनीतं प्रत्यर्पणयोग्यं वस्तु प्रातिहारिकमिति
कथ्यते, तथा पादप्रोञ्जनकं रजोहरणम् ‘जाइत्ता’ याचित्वा ‘तमेव रयणि पच्चप्पिणिस्सामि’—त्ति
तस्यामेव रजन्यां प्रत्यर्पयिष्यामीति, सूत्रे ‘तमेव रयणि’ इत्यत्र सप्तम्यर्थे द्वितीया प्राकृतत्वात्,

१४२

निशीथसूत्रे

श्रावकादिभ्यो गत्वा कथितम्—महं रजोहरणं देहि अहं पुनः कार्यं संपाद्य तस्यामेव रजन्यां रात्रौ प्रत्यर्पयिष्यामि रात्रेः प्रागेवेत्यर्थः, रात्रौ आदानप्रदानस्य निषिद्धत्वात् रजनीतिपदं दिवसावसानबोधकम्, इत्येवं प्रकारेण याचनां कृत्वा रजोहरणमानीतवान् किन्तु 'सुए पञ्चपिण्ड' श्वः प्रत्यर्पयति श्वः परदिने प्रातःकाले रात्रिव्यपगमानन्तरं प्रत्यर्पयति रजोहरणम्, तथा 'पञ्चपिण्डं वा साइज्जइ' प्रत्यर्पयन्तं वा स्वदत्ते । यो हि रजोहरणादिकं तद्विवसमात्रस्य कृते याचित्वा आनीतवान्, यद्यपि प्रातिहारिकं रजोहरणमाहारवस्त्रपात्रादि कम्बलं च न कल्पते साधूनामिति रजोहरणस्य प्रातिहारिकत्वेन याचनं न संगच्छते तथापि अकस्मात् चौरादिना अपहृतम्, अग्निना दग्धं, कुत्रापि विस्मृतं चेद् रजोहरणं भवेत् तदा तात्कालिककार्यकरणाय तदयाचनस्य संभवः किन्तु प्रत्यर्पयति द्वितीयदिने प्रातःकाले । एतादृशं श्रमणं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति मृषावादादिदोषसंभवात्, तथा एतादृशस्याज्ञानमज्ञादयोऽपि दोषा भवन्तीति ॥सू० १५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पाडिहारियं पायपुंछणं जाइत्ता 'सुए पञ्चपिण्डि-
स्सामि'—त्ति तमेव रयणिं पञ्चपिण्डइ पञ्चपिण्डं वा साइज्जइ । सू० १६।

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं पादप्रोक्षणकं याचित्वा 'श्वः प्रत्यर्पयिष्यामी'—ति तस्यामेव रजन्यां प्रत्यर्पयति प्रत्यर्पयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १६॥

चूर्णी—'जे भिक्खू पाडिहारियं' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'पाडिहारियं' प्रातिहारिकं पुनः प्रत्यर्पणयोग्यम् 'पायपुंछणं' पादप्रोक्षणकं 'जाइत्ता' याचित्वा श्रावकेभ्यो पादप्रोक्षणस्य याचनां कृत्वाऽऽनीतं 'सुए पञ्चपिण्डिस्सामि'—त्ति श्वः प्रातः-काले प्रत्यर्पयिष्यामि, अर्थात् कश्चित् साधुः श्रावकगृहं गत्वा कथयति—'भोः । महामेकं पादप्रोक्षणकं देहि कार्यं कृत्वा प्रातः पुनः प्रत्यर्पयिष्यामि' इति कथयित्वा श्रावकेभ्यो पादप्रोक्षणकं गृह्णाति किन्तु 'तमेव रयणिं पञ्चपिण्डइ' तस्यामेव रजन्यां—रजनीमुखे दिवसावसाने प्रत्यर्पयति, यद्विषये एव याचनां कृत्वा द्वितीयदिवसे दातुं कथयित्वा आनीतवान् तत् तस्यामेव रात्रौ रात्रेः पूर्वमेव पुनः प्रत्यर्पयति, तथा 'पञ्चपिण्डं वा साइज्जइ' प्रत्यर्पयन्तं वा वा स्वदत्ते, प्रातःकाले प्रत्यर्पयिष्यामीति कथयित्वा प्रातिहारिकं रजोहरणं याचित्वा आनीतवान् परन्तु तदारत्रेः प्रागेव प्रत्यर्पणं करोति, तादृशं श्रमणं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, एवं करणे साधोर्वचने मृषावादादोषापत्तिः स्यात् ।

सूत्रम्—जे भिक्खू सागारियसंतियं पायपुंछणं जाइत्ता 'तमेव रयणिं
पञ्चपिण्डिस्सामि'—त्ति सुए पञ्चपिण्डइ पञ्चपिण्डं वा साइज्जइ
॥ सू० १७ ॥

चूर्विभाष्यावचुरिः उ.५ सू.१७-२१ प्रातिहारिकसागारिकसत्कदण्डावेदकतकालेऽप्रत्यर्पणमि० १४३

छाया—यो भिक्षुः सागारिकसत्कं पादप्रोक्षणं याचित्वा 'तस्यामेव रजन्यां प्रत्यर्पयिष्यामी-ति' भवः प्रत्यर्पयति प्रत्यर्पयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १७॥

चूर्णी—'जे भिक्खू सागारिय०' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमण श्रमणी वा 'सागारियसंतियं' सागारिकसत्कम्—सागारिको गृहस्थः तत्सत्कं तत्सम्बन्धि 'पायपुच्छणं जाइत्ता' पादप्रोक्षणं याचित्वा । शेषं पञ्चदशसूत्रवद् व्याख्येयम् ॥सू० १७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सागारियसंतियं पायपुच्छणं जाइत्ता 'सुए पच्चप्पिणिस्सामि'—त्ति तमेव स्यणि पच्चप्पिणइ पच्चप्पिणंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः सागारिकसत्कं पादप्रोक्षणं याचित्वा भवः प्रत्यर्पयिष्यामी-ति' तस्यामेव रजन्यां प्रत्यर्पयति प्रत्यर्पयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १८॥

चूर्णी—'जे भिक्खू सागारिय' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'सागारियसंतियं' सागारिकसत्कम् गृहस्थत्वामिकं यद् उपाश्रये स्थितं तत् 'पायपुच्छणं जाइत्ता' पादप्रोक्षणं याचित्वा, शेषं षोडशसूत्रवद् व्याख्येयम् ॥सू० १८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पाडिहारियं दंडयं वा लद्धियं वा अवलेहणियं वा वेणुसूइं वा जाइत्ता एवं एएहिं दोहिं वि चेव पाडिहारिय-सागारिय-गमएहिं दो दो आलावगा णेयव्वा ॥ सू० १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं दण्डकं वा यष्टिकां वा अवलेहणिकां वा वेणुसूचीं वा याचित्वा, एवम् एताभ्यां द्वाभ्यामप्येव प्रातिहारिक-सागारिकगमकाभ्यां द्वौ द्वौ आलापकौ क्वातव्यौ । सू० १९ । २० । २१ । २२ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू पाडिहारिय०' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'पाडिहारियं' प्रातिहारिकम् पुनः प्रत्यर्पणयोग्यम् 'दंडयं वा' दण्डकं वा, तत्र दण्डः पूर्वोक्तस्वरूपस्तम् 'लद्धियं वा' यष्टिकां लघुदण्डरूपां वा रुग्णाक्षवस्थायां ग्रहणयोग्याम् 'अवलेहणियं वा' अवलेहणिकां वा, तत्र चरणादिसंलग्नकर्दमादिकं यथा अपनीयते सा वेत्तप्रभृतिनिर्मिता क्षुरिकादिसदृशवस्तुविशेषरूपा, ताम् अवलेहणिकाम्, तथा 'वेणुसूइं वा' वेणुसूचीं वा वंशनिर्मितां सूचीम् 'जाइत्ता' याचित्वा श्रावकात् तदयाचनां कृत्वा 'एवं एएहिं' इत्यादि—एवम् अनेनैवाऽऽलापकप्रकारेण एताभ्यां पूर्वप्रदर्शिताभ्यामपि द्वाभ्यामेव, कीदृशाभ्यामित्याह—'पाडिहारिय०' इत्यादि—'प्रातिहारिक-सागारिकसत्करूपाभ्यां गमकाभ्यां प्रत्येकस्य द्वौ द्वौ आलापकौ कर्त्तव्यौ, तथाहि—प्रातिहारिकस्य दण्डकादिकस्य तस्मिन्नेव दिवसावसाने प्रत्यर्पयिष्यामीति कथयित्वा अः प्रातःकाले प्रत्यर्पयतीति तद्विषयकं सूत्रम्

१४४

मिहिराचार्य

॥१९॥ ततः प्रातिहारिकस्य दण्डकादिकस्य प्रातःकाले प्रत्यर्पणार्थं कथयित्वा दिवसावसाने एव प्रत्यर्पयतीति तद्विषयकं सूत्रम् ॥२०॥ एवम्—सागारिकसत्कस्य दण्डकादिकस्य तस्मिन्नेव दिवसावसाने प्रत्यर्पयिष्यामीति कथयित्वा प्रातः प्रत्यर्पयतीति तद्विषयं सूत्रम् ॥२१॥ एवं सागारिकसत्कस्य दण्डकादेः प्रातः प्रत्यर्पयिष्यामीति कथयित्वा तस्मिन्नेव दिवसावसाने प्रत्यर्पयतीति तद्विषयकं सूत्रम् ॥२२॥ एतत्सूत्रचतुष्टयमपि साधोर्वचने मृषावाददोषवत्त्वेन निषेधविषयकमस्ति । शेषं पञ्चदशसूत्रवद् व्याख्येयम् ॥सू० २२॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पाडिहारिकसागारि,—संति ए जे गमा भवे ।

पायपुंछणगे दंडाइए चेत्य तहेव य ॥

छाया—प्रातिहारिकसागारि,—सत्के ये गमा भवेयुः ।

पादप्रोञ्जनके दण्डादिके चात्र तथैव च ॥

अवचूरिः—‘पाडिहारिय’ इत्यादि । प्रातिहारिके प्रातिहारिकपादप्रोञ्जनकविषयकपञ्चदश-
षोडशसूत्रयोर्गमद्वयप्रकारः कथितः स एव हि गमद्वयप्रकारः सागारिकपादप्रोञ्जनविषयक-
सप्तदशाष्टादशसूत्रयोरपि ज्ञातव्यः । तथा पादप्रोञ्जनकविषयके पञ्चदशादिसूत्रचतुष्टये यद्वत् येन
प्रकारेण रजोहरणस्य प्रतिपादितो द्वितीयोद्देशकप्रकारेण स एव प्रकारः प्रातिहारिकसागारिकसत्क-
दण्डादिष्वपि सूत्रचतुष्टये प्रयोज्यः । एतत्सर्वं द्वितीयोद्देशके प्रथमसूत्रादारम्याष्टमसूत्रपर्यन्तं यथा
वर्णितम् तथैवात्रापि पञ्चमोद्देशके वर्णयितव्यम् । श्रावकात् याचित्वा आनीतस्य पादप्रोञ्जनकस्य
दण्डादेर्वा यथासमयमप्रदाने प्रायश्चित्तं भवति, तथा आज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्तीति ॥सू० २२॥

सूत्रम्—जे भिक्खु पाडिहारियं वा सेज्जासंथारगं पञ्चप्पिणित्ता
दोच्चं पि अणणुन्नविय अहिदुठेइ अहिदुठेत्तं वा साइज्जइ ॥सू० २३॥

छाया—यो भिक्षुः प्रातिहारिकं वा शय्यासंस्तारकं प्रत्यर्पयित्वा द्वितीयमपि अन-
नुज्ञाप्याधितिष्ठति अधितिष्ठतं वा स्वदत्ते ॥सू० २३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खु’ इत्यादि । ‘जे भिक्खु’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पाडि-
हारियं वा’ प्रातिहारिकं वा ‘सेज्जासंथारगं’ शय्यासंस्तारकं श्रावकादानीतं श्रावकाय ‘पञ्चप्पि-
णित्ता’ प्रत्यर्पयित्वा प्रत्यर्पणार्थं तु गतवान् किन्तु तत्स्वामिनोऽमुपस्थित्यादिकारणवशात् अनर्प-
यित्वा तदादायैव समागतः, तत् शय्यासंस्तारकं तत्रैव तिष्ठति, तादृशं शय्यासंस्तारकं पुनः
‘दोच्चं पि अणणुन्नविय’ द्वितीयं—द्वितीयमपि वारम् अनुज्ञाप्य तस्याज्ञामगृहीत्वैव यदि कारण-
वशात् ‘अहिदुठेइ’ अधितिष्ठति तदुपरि समुपविशति तस्याननुज्ञापितस्य शय्यासंस्तारकस्योपभोगं

अधिष्ठितं वा साइज्जइ' अधितिष्ठन्तं वा स्वदत्ते । वा हि आनीतं शय्यासंस्तारकं

दोषसूत्रकरणनिषेधः १४

करोति, तथा 'अधिष्ठितं वा साइज्जइ' अधितिष्ठन्तं वा स्वदत्ते । वा हि आनीतं शय्यासंस्तारकं श्रावकस्याप्यित्वा पुनरपि आज्ञामन्तरेण तस्योपभोगं करोति उपभोक्तारमनुमोदते च स प्रायश्चित्तभागी भवति । प्रातिहारिकाऽप्रातिहारिकशय्यासंस्तारकमपीयितुं गतः किन्तु कारणवशात् न समर्पितवान् तच्च शय्यासंस्तारकं तथैवावतिष्ठते तादृशं शय्यासंस्तारकं द्वितीयवारमननुज्ञाप्य तदाज्ञामनवाप्य तस्योपभोगं करोति स प्रायश्चित्तभागी भवती, तथा तस्याऽऽज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति । अननुज्ञातस्य शय्यादेशननुज्ञाप्य पुनरुपभोगे मायित्वं मृषावदित्वं च स्यात्, तथा अदत्तादानम् अप्रत्ययः कलहः उपालम्भश्च स्यात्, यस्मादत्ते दोषास्तस्मात्, कारणात् समर्पितं शय्यासंस्तारकं द्वितीयवारमननुज्ञाप्य न भोक्तव्यमिति । सू० २३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सागारियसंतियं सेज्जासंधारणं पच्चप्पिणित्तं दोच्चपि अणणुन्नविषं अहिदठेइ अहिद्वेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४॥

छाया—यो भिक्षुः सागारिकसत्कं शय्यासंस्तारकं प्रत्यर्पयित्वा द्वितीयमप्यननुज्ञातप्रायश्चित्तं कथितिष्ठन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४॥

चूर्णी—'जे भिक्खू सागारिय'० इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'सागारियसंतियं सेज्जासंधारणं' सागारिकसत्कं श्रावकसम्बन्धि यदुपाश्रयस्थितं तत् पुनः शय्यासंस्तारकं पीठफल्कादिकं 'पच्चप्पिणित्तं' प्रत्यर्थं तदुपभोगाज्ञां समर्प्य तत् पुनः 'दोच्चपि अणणुन्नविषं' द्वितीयमपि वारम् अननुज्ञाप्य श्रावकस्याज्ञामनोदाय 'अहिदठेइ' अधितिष्ठति तादृशशय्यासंस्तारकस्योपभोगं करोति, तथा 'अहिद्वेतं वा साइज्जइ' अधितिष्ठन्तमुपभोगं कुर्वन्तं वा श्रमणं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति तस्मात् कारणात् तस्य तादृशस्य सागारिकसत्कशय्यासंस्तारकस्य द्वितीयवारम् अननुज्ञाप्य नोपभोगः करणीयः, न वा तदुपभोक्तुरनुमोदनं करणीयमिति । सू० २४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सणकप्पासाओ वा उण्णकप्पासाओ वा पोंडकप्पासाओ वा अमिलकप्पासाओ वा दीहसुत्ताई करेइ केरंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः शणकपांसतो वा ऊणाकपांसतो वा वीण्डकापांसतो वा अमिलकापांसतो वा दीर्घसूत्राणि करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २५॥

पूर्णं—‘जे भिक्खू’ इत्यादि। ‘जे भिक्खू’ वः कश्चिद् भिक्षुः ‘सणकप्पासाओ वा’ शणकार्पासात् शणसूत्रात् ‘शणं’ लोकप्रसिद्धम् ‘उण्णकप्पासाओ वा’ उण्णकार्पासाद्वा-अजो-पद्मादीनाम्—उण्णसूत्रेणेत्यर्थः, ‘पोडकप्पासाओ वा’ पोड्कार्पासाद्वा-वनजातकार्पासिनेत्यर्थः, ‘अमिलकप्पासाओ वा’ अमिलकार्पासाद्वा कार्पासविशेषात्, कर्त्तितशणादिसूत्रेणेत्यर्थः दीर्घसूत्राणि करोति शणादिसूत्रेण दीर्घसूत्राणि वस्त्रान्तभागस्थितसूत्राणि दीर्घाणि संपादयतीत्यर्थः तथा ‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति । एवं शणादिना सूत्राणि संपादयतः श्रमणस्य सूत्रार्थयोर्हानिर्भवति । यस्मात् दीर्घसूत्रनिर्माणे एव समयस्य व्यतीतमानत्वात् स्वाध्यायार्थं समय एव न मिलति, इत्येवं क्रमेण सूत्रार्थयोर्विस्मरणं जायते । एवं यदि कश्चित् श्रावकादि दीर्घसूत्रं कुर्वन्तं साधुं पश्यति तदा ‘दीर्घसूत्रनिर्माणं गृहिणां कर्म’ इति कृत्वा तस्य श्रमणस्य शासनस्य च लघुता भवति । एवं तेषु दीर्घसूत्रेषु शुषिरभागे मशकादिजीवानां विनाशोपि जायते इति संयमविराधनमपि भवति । यस्मात् कारणात् दीर्घसूत्रनिर्माणे एते उपर्युक्ता दोषा भवन्ति तस्मात् कारणात् श्रमणः स्वयं दीर्घसूत्रनिर्माणं न कुर्यात् न वा दीर्घसूत्राणि कुर्वन्तमनुमोदयेदिति । दीर्घसूत्रार्थं यन्त्रादिचालनमावश्यकं ततश्च यन्त्रचालनेन वायुकायिका जीवाः विनश्यन्ति ततश्च संयमविराधनम्, संयतास्तु वायुविराधनापेक्षया स्वात्मविराधनमेव वरमिति मन्यन्ते, वायुकायिकविराधने षट्कायानामपि विराधनं संभवति तेन संयमविनाशः, संयमविनाशे च सर्वेषां महाव्रतानां विराधनमप्यापद्येत, उक्तं च आचाराङ्गसूत्रे—प्रथमाध्ययने सप्तमोद्देशके प्रथमसूत्रे—‘इह संतिगया दविया णावकंसंति जीविउं’ इति । इह शान्तिगताः शान्तिमग्नाः द्रविकाः द्रवः—संयमस्तद्वन्तः कर्मनिवारणशीलाः संयमिनः जीवितुम् व्यजनादिना वायुकायिकस्य विराधनेन प्राणान् धारयितुं नावकाङ्क्षन्ति नेच्छन्ति—इत्यर्थः । यस्तु एकजीवविराधनं करोति स षण्णामपि विराधनं करोति । उक्तं चाचाराङ्गसूत्रे द्वितीयाध्ययने षष्ठोद्देशके द्वितीयसूत्रे—‘सिया तत्थ एगयरे विप्परामुसइ छसु अन्नयरंमि कप्पइ’ स्यात्तत्रैकतरं विपरामुशति षट्सु अन्यतरस्मिन् कल्पते, इति छाया । अयं भावः—एककायविराधनायां सत्यां षट्कायविराधना भवति, विस्तरतस्तु तत्रैव विलोकनीयम् । एवं ध्वनिवर्धकयन्त्रे (लाउडस्पीकर) इति संप्रति-कालप्रसिद्धे व्याख्यानानादिकरणे षट्कायविराधनं भवतीति, तत्र वायुकायविराधनात् । एवं दीर्घसूत्रनिर्माणे वायुकायिकविराधनासंभवात् सूत्रे दीर्घसूत्रकरणस्य निषेधः कृत इति, तस्मात् वायुकायरक्षणाार्थं यतना कर्तव्या, अकरणे प्रायश्चित्तप्रसंगात् ॥ सू० २५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्ताइं दारुदंडाणि वा वेणुदंडाणि वा वेत्तदंडाणि वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २६ ॥

चूर्णी० ३०५ सू० २८-३१ सचिच्चित्तादिदारुदण्डकादेर्नवनिवेशितप्रामादौभिक्षायाश्चनि० १७७

छाया—यो भिक्षुः सचिच्चित्तान् दारुदण्डान् वा वेणुदण्डान् वा वेत्रदण्डान् वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २६॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू सचिच्चित्ताइं’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘सचिच्चित्ताइं’ सचिच्चित्तान्—सजीवान् ‘दारुदण्डाणि वा’ दारुदण्डान् वा शिखापादिवृक्षसंपादितदण्डान् इत्यर्थः ‘वेणुदण्डाणि वा’ वेणुदण्डान् वा, तत्र वेणुर्वंशस्तस्मिन्निधनो दण्डान् ‘वेत्तदण्डाणि वा’ वेत्रदण्डान् वा, तत्र वेत्रम् लताविशेषलक्षणं ‘वेत्त’ ‘नेतर’ इति लोकप्रसिद्धम्, तस्य वेत्रस्य सचित्तदण्डान् वेत्यर्थः ‘करेइ’ करोति सचित्तदारुदण्डादीन् स्व संपादयतीत्यर्थः तथा ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ सचित्तदारुदण्डान् कुर्वन्तं संपादयन्तमन्यमनुमोदते । यो हि भिक्षुः श्रमणः सचित्तदारुवंशादिदण्डं स्वयं करोति कुर्वन्तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गाऽनवस्थादयो दोषा भवन्तीति ॥ सू० २६॥ एवं ‘धरेइ’ धरति—हस्ते धारयति ॥सू० २७॥ ‘परिभुंजइ’ परिभुङ्क्ते अन्यस्मिन् कार्ये परिभोगं करोति, शेषं पूर्ववत् ॥सू० २८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू चित्ताइं दारुदण्डाणि वा वेणुदण्डाणि वा वेत्तदण्डाणि वा करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २९ ॥

छाया—यो भिक्षुः चित्रान् दारुदण्डान् वा वेणुदण्डान् वा वेत्रदण्डान् वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू चित्ताइं’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘चित्ताइं’ चित्रान् वर्णयुक्तान् ‘दारुदण्डाणि वा’ दारुदण्डान्, तत्र चित्रः एकवर्णेन नोत्पीतादिना वा एकेन वर्णेन अतिशयेनोज्ज्वलः, तथा च एकवर्णेन येन केनापि अतिशयेन दारुदण्डान् उज्ज्वलान् ‘करोति’ इत्यग्निमेव सम्बन्धः, तथा ‘वेणुदण्डाणि वा’ वेणुदण्डान् वा तत्र वेणुर्वंशः, तस्य दण्डान्, तान् वर्णेनो-ज्ज्वलान् करोति, तथा ‘वेत्तदण्डाणि वा’ वेत्रदण्डान् वा एकवर्णेनातिशयेनोज्ज्वलान् ‘करेइ’ करोति स्वयं संपादयति, तथा ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा संपादयन्तमन्यं श्रमणं स्वदत्तेऽनुमोदते । यो भिक्षुश्चित्रं दारुदण्डं वेणुदण्डं वेत्रदण्डं करोति कुर्वन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्तीति ॥सू० २९॥ एवं ‘धरेइ’ सू० ३०॥ ‘परिभुंजइ’ सू० ३१॥ व्याख्यानं पूर्ववत् ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू विचित्ताइं दारुदण्डाणि वा वेणुदण्डाणि वा वेत्तदण्डाणि वा करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ३२ ॥

छाया—यो भिक्षुः विचित्रान् दारुदण्डान् वा वेणुदण्डान् वा वेत्रदण्डान् वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३२॥

१४६

निशीथसूत्रे

चूर्णी—‘जे भिक्खू विचिच्छाई’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः विचित्ताई विचित्रान् नानावर्णोपेतान् ‘दारुदण्डाणि’ दारुदण्डान् ‘वेणुदण्डाणि वा’ वंशदण्डान् ‘वेचद-
डाणि वा’ वेत्रदण्डान् वा ‘करेइ’ करोति ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते । यः
श्रमणः नानावर्णोपेतान् दारुदण्डादिकान् स्वयं करोति कुर्वन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी
भवति, तथा तस्माज्जाभङ्गादिका दोषा भवन्तीति ॥सू० ३२॥ एवं ‘धरेइ’ ॥सू० ३३॥ ‘परि-
ज्जइ’ व्याख्याने पूर्ववत् ॥सू० ३४॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू नवणिवेसंसि गामंसि वा जाव संनिवेसंसि वा
अणुप्पविसित्ता असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडि-
ग्गाहेत्तं साइज्जइ ॥ सू० ३५ ॥**

छाया—यो भिक्षुर्नवनिवेशे ग्रामे वा यावत् संनिवेशे वा अनुप्रविश्याशनं वा पानं
वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘नव-
णिवेसंसि वा’ नवनिवेशे वा—नवतया निवेशः स्थापनं यस्य सं नवनिवेशः—तस्मिन् प्रथमतया
निमित्ते, ब्राह्मे ‘गामंसि वा’ ग्रामे वा ‘जाव संनिवेसंसि वा’ यावत् संनिवेशे वा अत्र-
यावत्—पदेन नगरखेटकर्वटादीनां संप्रहो भवति, एतेषु नवनिवेशितेषु ग्रामादिषु ‘अणुप्पविसित्ता’
अनुप्रविश्य प्रवेशं कृत्वा, यो हि भिक्षुर्नवनिर्मितग्रामादिषु मध्ये प्रवेशं कृत्वेत्यर्थः ‘असणं वा’
अश्लमाहारादिजातं वा ‘पाणं वा’ पानं तण्डुलधावनादिकमञ्चित्तजलम् ‘खाइमं वा’ खाद्यं—
द्राक्षाश्लषडादिकम् ‘साइमं वा’ स्वाद्यं लवङ्गादिकम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति—प्रहणं करोति ‘पडि-
ग्गाहेत्तं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते । यो हि श्रमणो नवनिर्मितग्रामादावनुप्रविश्याहा-
देर्ग्रहणं करोति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्माज्जाभङ्गादिका दोषाश्चापि
भवन्ति तस्मात् कारणात् श्रमणो नवनिर्मितग्रामादिषु प्रविश्य न चतुर्विधाहारादिकं गृह्णीयात्
न वा गृह्णन्तमनुमोदयेदिति ।

अर्थं भावः—नवनिर्मितग्रामादौ प्रविशन्तं श्रमणं दृष्ट्वा भद्रका अनिक्खसितुकामा अपि एवं
विचारयन्ति—अहो भाग्यवशात् साधुः समागतो महम्मङ्गलं जातम्, स्थिरीभूतं च । एवं जानन्ति
कस्मिन् च अहो साधुदर्शने धन्यम्, साधुवाऽत्र प्रथममेव भिक्षाग्रहणं कृतम्, तेन कारणेन ग्रामोपि
स्थिरो भविष्यति, वयमपि चात्र सुस्थिराः सन्तो वसिष्यामः, इति कृत्वा ते तत्रागत्य निवसन्ति
तेनारम्भप्रवृत्तिः । ततस्ते भद्रकाः तेषां साधूनामन्येषां वा निमित्तमुद्गमादिदोषदुष्टमाहारादिकं
कुर्युः । यश्च अभद्रकः स पुनर्नवनिर्मितग्रामादौ आवासं कर्तुकामोपि प्रथमतः साधुं दृष्ट्वा

चूर्णसाध्याधचूरिः ७०५ सू० ३६-६० नवलोहादिस्वन्यामिक्षायाः मुखवीणिकादेः च निषेधः १४१

अमङ्गलमिति कृत्वा न वासं करोति ततो निवर्तते । अस्थिरे च ग्रामे जाते लोका वदन्ति—कुतोऽस्माकं सुखम् यस्मात् प्रथममेव तु मुण्डशिरसो दृष्टाः भिक्षया लम्बिताश्च, इति तस्यान्येषां च श्रमणानां भक्तादीन् निवारयिष्यन्ति, एवं चान्तरायदोषो भवति । एवं च नवनिर्मितग्रामादौ प्रवेशो दोषा भवन्ति । एवं नवनिर्मितग्रामादौ प्रवेशे कृते सचित्तपृथिव्यादिसंघटनादोषः, अण्काय-हस्तिकायादिसंघटनदोषोपि भवेत् तस्मात् कारणात् नवनिर्मितग्रामादौ प्रवेशो न कर्तव्यो न वा प्रतियुक्तमनुमोदयेदिति ॥सू० ३५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू नवणिवेसंसि अयागरंसि वा तंवागरंसि वा तउ. आगरंसि वा सीसागरंसि वा हिरण्णागरंसि वा सुवण्णागरंसि वा रयणा. गरंसि वा वज्रागरंसि वा अणुप्पविसित्ता असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥सू० ३६॥

छाया—यो भिक्षुर्नवनिवेशे वा अयथाकरे वा ताम्राकरे वा त्रण्वाकरे वा सीसाकरे वा हिरण्याकरे वा सुवर्णाकरे वा रत्नाकरे वा वज्राकरे वा अनुप्रविश्याशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा इत्यदिना यथा नवनिवेशिते ग्रामादौ प्रविश्य भिक्षाग्रहणनिषेधः कृतस्तथैव नवनिवेशिते लोहस्वन्यादिवपि भिक्षाग्रहणनिषेधो ज्ञातव्यः । तथाहि—नवनिवेशिते अयथाकरे—लोहस्वन्यां, एवं ताम्राकरे—ताम्रस्वन्यां, त्रण्वाकरे त्रपुः—‘जसदा’ इति प्रसिद्धो धातुविशेषः, तस्य स्वन्यां, सीसाकरे—सीसकनामधातुविशेषस्वन्यां, हिरण्याकरे—रजतस्वन्यां, सुवर्णाकरे, रत्नाकरे—रत्नस्वन्यां, वज्राकरे वजरत्नस्वन्यां वाऽनुप्रविश्य श्रमणः श्रमणी वाऽशनादिकं गृह्णाति गृह्णन्तं वा स्वदत्ते स दोषभाग् भवति । तत्र गमने संयमात्मविराधनाऽवश्यम्भाविनी, एषां सचित्तत्वात्संयमविराधना । पतनादिसंभवेनाऽऽत्मविराधना च भवति । तथा तत्र स्थितानां चौरादिशङ्कासंभवोऽपि स्यात् ॥सू० ३६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मुहवीणियं करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥सू० ३७॥

छाया—यो भिक्षुर्मुखवीणिकां करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३७॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू मुहवीणियं’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘मुहवीणियं करेइ’ मुखवीणिकां करोति, तत्र वीणा वाद्यविशेषलक्षणा, तथा च वीणावत् मुखं करोति, वीणया हि मधुरशब्दोऽभिव्यज्यते ततो मुखस्य तथा चेष्टां करोति यथा मुखं वीणा-

१५०

निघीयसूत्रे

वद् भवति, तथा 'करेंतं वा साइज्जइ' कुर्वन्तं वा स्वदते । यो हि भिक्षुः स्वकीयं मुखं कुचेष्टया वीणावत् करोति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिकाः दोषा भवन्ति ॥सू० ३७॥ एवं मुखवीणिकाकरणसूत्रवदेवान्यान्यपि दन्तवीणिकाकरणसूत्रत आरभ्य हरितवीणिकाकरणसूत्रपर्यन्तानि एकादश सूत्राणि व्याख्येयानि । तथाहि—'जे भिक्खू दंतवीणियं करेइ' यो भिक्षुर्दन्तवीणिकां करोति ॥३८॥ एवम् 'उट्ठवीणियं' ॥३९॥ 'नासावीणियं' ॥४०॥ 'कक्खवीणियं' ॥४१॥ 'हत्थवीणियं' ॥४२॥ 'नहवीणियं' ॥४३॥ 'पत्तवीणियं' ॥४४॥ 'पुप्फवीणियं' ॥४५॥ 'फलवीणियं' ॥४६॥ 'बीजवीणियं' ॥४७॥ 'हरियवीणियं' ॥४८॥ छाया—यो भिक्षुर्दन्तवीणिकां करोति ॥३८॥ एवम्—ओष्ठवीणिकाम् ॥३९॥ नासावीणिकाम् ॥४०॥ कक्षावीणिकाम् ॥४१॥ हस्तवीणिकाम् ॥४२॥ नखवीणिकाम् ॥४३॥ पत्रवीणिकाम् ॥४४॥ पुष्पवीणिकाम् ॥४५॥ फलवीणिकाम् ॥४६॥ बीजवीणिकाम् ॥४७॥ हरितवीणिकाम् ॥४८॥ एतानि सूत्राणि मुखवीणिकाकरणसूत्रवद् व्याख्येयानि ॥सू० ४८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मुहवीणियं वाएइ वाएंत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ४९॥

छाया—यो भिक्षुर्मुखवीणिकां वादयति वादयन्तं वा स्वदते ॥सू० ५९॥

चूर्णी—'जे भिक्खू मुहवीणियं' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'मुहवीणियं वाएइ' मुखवीणिकां वादयति मुखं वीणावत् वादयति मुखेन वीणावत् शब्दं करोति, मोहं विलक्षणं मधुरशब्दकरणेन जनयति, तथोपशान्तमपि मोहमुदीरयति । तथा 'वाएंत्तं वा साइज्जइ' वादयन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते । यो हि साधुः मुखं वीणावद् वादयति वादयन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्याज्ञाभङ्गादिकाः दोषा भवन्ति ॥सू० ४९॥ एवं मुखवीणिकावादनसूत्रवदेवान्यान्यपि दन्तवीणिकावादनसूत्रत आरभ्य हरितवीणिकावादनसूत्रपर्यन्तानि एकादश सूत्राणि व्याख्येयानि । तथाहि—'जे भिक्खू दंतवीणियं वाएइ' सू० ५०॥ 'ओट्ठवीणियं वाएइ' ॥५१॥ 'नासावीणियं वाएइ' ॥५२॥ 'कक्खवीणियं वाएइ' ॥५३॥ 'हत्थवीणियं वाएइ' ॥५४॥ 'नहवीणियं वाएइ' ॥५५॥ 'पत्तवीणियं वाएइ' ॥५६॥ 'पुप्फवीणियं वाएइ' ॥५७॥ 'फलवीणियं वाएइ' ॥५८॥ 'बीजवीणियं वाएइ' ॥५९॥ 'हरियवीणियं वाएइ' ॥६०॥ छाया—यो भिक्षुर्दन्तवीणिकां वादयति ॥सू० ५०॥ ओष्ठवीणिकां वादयति ॥५१॥ नासावीणिकां वादयति ॥५२॥ कक्षावीणिकां वादयति ॥५३॥ दस्तवीणिकां वादयति ॥५४॥ नखवीणिकां वादयति ॥५५॥ पत्रवीणिकां वादयति ॥५६॥ पुष्पवीणिकां वादयति ॥५७॥ फलवीणिकां वादयति ॥५८॥ बीजवीणिकां वादयति ॥५९॥ हरितवीणिकां वादयति ॥६०॥ एतानि सूत्राणि मुखवीणिकावादनसूत्रवद् व्याख्येयानि ॥सू० ६०॥

श्वसिभाष्यावचुरिः उ० ५ सू० ६१-६४

औद्देशिषयादिवसतिवासनिबन्धः १५१

सूत्रम्—एवं अण्णयराणि वा तहप्पगाराणि वा अणुदिन्नाइं सद्दाइं उदीरेइ उदीरेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६१ ॥

छाया—एवमन्यतरान् वा तथाप्रकारान् वा अनुदीर्णान् शब्दान् उदीरयति उदीरयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६१ ॥

चूर्णी—‘एवं अण्णयराणि’ इत्यादि । संप्रति प्रकृतप्रकरणमुपसंहरन्नाह—‘एवं’—मित्यादि । ‘एवं’ एवं यथोक्तप्रकारेण ‘अण्णयराणि वा’ अन्यतरान् वा वीणावादनप्रकारेण अन्यानपि शब्दान् पशुपक्षिसर्पादीनां शब्दान् ‘तहप्पगाराणि वा’ तथाप्रकारान् वा तं प्रकारमापन्ना इति तथाप्रकाराः, तान् शब्दान् वादित्रशब्दसमानानन्यानापि ‘अणुदिन्नाइं’ अनुदीर्णान् ‘सद्दाइं’ शब्दान् ‘उदीरेइ’ उदीरयति उच्चारयति, अर्थात् यत् मोहनीयं कर्म उपशान्तं तत् पुनरनेकप्रकारकशब्दोच्चारणेन उदीरयति, तथा ‘उदीरेतं वा साइज्जइ’ उदीरयन्तं वा स्वदते । यो हि श्रमणोऽनेकप्रकारकान् शब्दानुदीरयति तं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्तीति ॥ सू० ६१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उद्देसियं सेज्जं अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६२ ॥

छाया—यो भिक्षुरौद्देशिकीं शय्यामनुप्रविशति अनुप्रविशन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू उद्देसियं’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘उद्देसियं सेज्जं’ औद्देशिकी शय्याम्—एकं श्रमणं श्रमणी वा उद्दिश्य कृता इति औद्देशिकी, सा चासौ शय्या वसतिः स्थानकमित्यर्थः तामौद्देशिकी शय्याम् ‘अणुप्पविसइ’ अनुप्रविशति साधुमुद्दिश्य कृतोपाश्रये उपागच्छति, उपाश्रये निवासकरणार्थं यः श्रमणः प्रवेशं करोति, तथा ‘अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रविशन्तं वा स्वदते । यः श्रमण औद्देशिकस्थानके उपागच्छति तं योऽन्यः श्रमणोऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥ सू० ६२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सपाहुडियं सेज्जं अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६३ ॥

छाया—यो भिक्षुः सप्राश्रुतिकां शय्यामनुप्रविशति अनुप्रविशन्तं वा स्वदते ६३

१५२

निष्ठाध्यायः

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘संपाहुडियं सेज्जं संप्राभृतिकां शय्याम्, प्राभृतम्—उपहारः, यत्र कर्मप्राभृतं भवति कर्मण आगमनं भवति तेन सहिता या सा संप्राभृतिका, यस्यां वसतौ छादनलेपनभूमिकर्मादिकं क्रियते तादृशीं शय्यां वसतिम्, यन्नां प्राचूर्णकानां निवासाय क्रियाकाळार्थं दत्ता सांघि वसतिरुपचारात् संप्राभृतिका प्रोच्यते, तादृशीं शय्यां वसतिं स्थानकमित्यर्थः ‘अणुप्पविसइ’ अनुप्रविशति एतादृशोपाश्रये निवासार्थमागच्छति ‘अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रविशन्तं वा स्वदत्ते । यो हि भिक्षुः संप्राभृतकं स्थानकं निवासार्थमागच्छति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति । यस्मात् कारणात् संप्राभृतिकावसतौ निवासकरणे एते पूर्वोक्ता दोषा भवन्ति तस्मात् कारणात् श्रमणः संप्राभृतकस्थानके निवासं न कुर्यात्, न वा संप्राभृतकस्थानके निवसन्तं श्रमणमनुमोदयेदिति ॥ सू० ६३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सपरिकम्मं सेज्जं अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६४ ॥

छाया—यो भिक्षुः सपरिकर्मां शय्यामनुप्रविशति अनुप्रविशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘सपरिकम्मं सेज्जं ‘अणुप्पविसइ’ सपरिकर्मां शय्याम् अनुप्रविशति, तत्र सपरिकर्मा—परिकर्मसहिता लिप्ता घृष्टा मृष्टा धवलिता भवेत्, यत्र निवासकरणेन मूलमुज्जोत्तरगुणानां विवातो जायते, अथवा यस्यां वसतौ साधुमुद्दिशानुद्दिश्य वा कश्चित् धावनघर्षणलेपनादिकं चित्रकर्मादिकं वा संपादितं भवेत् तादृशी वसतिः सपरिकर्मां शय्या कथ्यते । तामनुप्रविशति तत्र निवासं करोति, तथा ‘अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रविशन्तं वा स्वदत्ते । यो हि भिक्षुः सपरिकर्मवसतौ निवासं करोति तं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥ सू० ६४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू ‘णत्थि संभोगवत्तिया किरिय’—त्ति वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६५ ॥

छाया—यो भिक्षुः ‘नास्ति संभोगप्रत्यया क्रिया’ इति वदति वदन्तं वा स्वदत्ते ॥ ६५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘णत्थि संभोगवत्तिया किरिय’—त्ति वयइ’ नास्ति संभोगप्रत्यया क्रियेति वदति । तत्र नास्त्यर्थं प्रतिषेधः, ‘संभोग’ इत्यत्र संशब्दः एकीभावे भुजधातुः पाल्त्राभ्यवहरणार्थकः, ततश्च एकत्र भोजनमित्यर्थः, एकमण्डल्या-

सूत्रिभाष्यवृत्तिः ७०५ सू० ६६-६८ वस्त्रपात्रादीनां छेदनादि कृत्वा परिष्ठापननिषेधः १५३

मुषविद्याहारादिकरणम्, ततः असमानसामाचारीकैरपि सहाहारादिकरणे संभोगप्रत्ययकारणिका क्रिया कर्मबन्धो न भवति, इत्येवंप्रकारेण यो वदति । अत्र 'संभोग'—शब्देन द्वादशप्रकारक-संभोगो ज्ञातव्यः, येन साधुना सह एकत्र भोजनादिव्यवहारो न भवेत्तेन, अथवा यः विरुद्धसामा-चारोक्त्येन सह भोजनादिक्रियां करोतु न तत्र कोऽपि कर्मबन्धः, इत्येवं यो वदति, तथा 'वयं वा साइज्जइ' वदन्तं वा स्वदते । यो हि भिक्षुः 'संभोगकारणकः कर्मबन्धो न भवति' एवं वदति, तमनुमोदते च स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वादिका दोषा भवन्ति तस्मात् संभोगप्रत्यया क्रिया न भवतीत्येवं न वदेत् ॥सू० ६५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंछणं वा अलं थिरं धुवं धारणिज्जं पलिच्छिदिय पलिच्छिदिय परिट्ठवेइ परिट्ठवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६६ ॥

छाया—यो भिक्षुर्वस्त्रं वा प्रतिग्रहं वा कम्बलं वा पादप्रोञ्जनकं वा अलं-स्थिरं ध्रुवं धारणीयं प्रतिच्छिद्य प्रतिच्छिद्य परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६६ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः निरवयवभिक्षणशीलः श्रमणः श्रमणी वा 'वत्थं वा' वस्त्रं वा—क्षौमिकं कार्पासिकं वा 'पडिग्गहं वा' प्रतिग्रहं वा—पात्रं वा 'कंबलं वा' कम्बलं वा—ऊर्णादिनिष्पन्नं 'पायपुंछणं वा' पादप्रोञ्जनकं वा—रजोहरणमित्यर्थः, 'अलं थिरं ध्रुवं' तत्र अलं कार्यकरणे पर्याप्तं समर्थमपि, स्थिरम् यथावस्थितं, ध्रुवं चिरकालपर्यन्त-वर्तनयोग्यं 'धारणिज्जं' धारणीयं—धारणयोग्यं कार्यकरणयोग्यमपि वस्त्रादिकम् 'पलिच्छिदिय' पलिच्छिदिय' प्रतिच्छिद्य प्रतिच्छिद्य हस्तेन छुरिकादिना वा खण्डं खण्डं कृत्वा 'परिट्ठवेइ' परिष्ठापयति—कार्यक्षममपि वस्त्रादिकं हस्तेन शस्त्रादिना वा छित्वा भूमौ परिष्ठापयति निक्षिपति तथा 'परिट्ठवेतं वा साइज्जइ' परिष्ठापयन्तं वा स्वदते, तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति । यस्मादेते दोषा भवन्ति तस्मात् कारणात् श्रमणः श्रमणी वा कार्यकरणक्षमं वस्त्रादिकं छित्वा न परिष्ठापयेत्, न वा परिष्ठापयन्तमनुमोदयेदिति ॥सू० ६६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू लाउयपायं वा दारुपायं वा मट्ठियापायं वा अलं थिरं धुवं धारणिज्जं पलिब्भिदिय पलिब्भिदिय परिट्ठवेइ परिट्ठवेतं वा साइज्जइ सू० ६७ ॥

छाया—यो भिक्षुस्लावुकपात्रं वा दारुपात्रं वा मृत्तिकापात्रं वा अलं स्थिरं ध्रुवं धारणीयं परिभिय परिभिय परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६७ ॥

१५४

मिमीयसुधे

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘लाउयपायं वा’ अलाबुकापात्रं ‘अलाबु’ इति तुम्बिकेति लोकप्रसिद्धं, तस्य पात्रम् ‘दारुपायं वा’ दारुपात्रं वा—काष्ठपात्रमित्यर्थः ‘मट्टियापायं वा’ मृत्तिकापात्रं वा मृण्मयं भाजनमित्यर्थः ‘अलं’ अलम्—अस्फण्डम् ‘थिरं’ स्थिरं दृढं ‘धुवं’ ध्रुवं बहुकालपर्यन्तपरिभोगयोग्यं ‘धारणिज्जं’ धारणीयं धारयितुं योग्यं न तु त्यागयोग्यम्, एतावता पात्राणां परिष्ठापनाभावे कारणं प्रदर्शितम्, एतादृशं कार्यक्षममपि अलाबुपात्रादिकम् ‘पलिमंजिय पलिमंजिय’ परिभिन्न परिभिन्न प्रस्फोटय प्रस्फोटयेत्यर्थः ‘परिट्ठवेइ’ परिष्ठापयति पात्राणि चूर्णीकृत्य भूमौ निक्षिपतीत्यर्थः, तथा ‘परिट्ठवेतं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते । यः श्रमणः कार्यक्षममपि अलाबुपात्रादिकं स्फण्डीकृत्य परिष्ठापयति, तमनुमोदते च स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमविराधनादिका दोषाश्चापि भवन्ति, यस्मात्कारणात् कार्यक्षमानामपि पात्राणां स्फण्डीकृत्य परिष्ठापने परिष्ठापयितुरनुमोदने च पूर्वोक्ता दोषा भवन्ति, तस्मात् कारणात् श्रमणः अलाबुपात्रादिकं कार्यक्षमं चूर्णीकृत्य न परिष्ठापयेत्, न वा परिष्ठापयन्तमनुमोदयेदिति ॥सू० ६७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दंडगं वा लट्ठियं वा अवलेहणियं वा वेणुसूइयं वा पलिमंजिय पलिमंजिय परिट्ठवेइ परिट्ठवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६८ ॥

छाया—यो भिक्षुः दण्डकं वा यष्टिकां वा अवलेहणिकां वा वेणुसूचिकां वा परिभञ्ज्य परिभञ्ज्य परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दंडगं वा’ दंडकं—दारुवेणुप्रभृतिदण्डं वा ‘लट्ठियं वा’ यष्टिकां वा ‘अवलेहणियं वा’ अवलेहणिकां वा तत्र अवलेहणिका चरणलग्नकर्दमनिःसारणाय वंशादिनिर्मितक्षुरिकादिरूपा, ताम् ‘वेणुसूइयं वा’ वेणुसूचिकां वा ‘पलिमंजिय पलिमंजिय’ परिभञ्ज्य परिभञ्ज्य त्रोटयित्वा त्रोटयित्वेत्यर्थः ‘परिट्ठवेइ’ परिष्ठापयति, तथा ‘परिट्ठवेतं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते । यो हि भिक्षुर्दण्डादिकं त्रोटयित्वा परिष्ठापयति, तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाः भवन्ति ॥सू० ६८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अइरेगपमाणं रयहरणं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६९ ॥

छाया—यो भिक्षुरतिरेकप्रेमाणं रजिहरणं धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६९ ॥

चूर्णीभाष्यावचूरिः ३० ५ सू० ६९-७४

रजोहरणस्यानुचितबन्धनिषेधः १५५

चूर्णीः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अइरेगपमाणं’ अतिरेकप्रमाणम् ‘रयहरणं’ रजोहरणम् ; रजोहरणस्य मानमित्थम्—तथाहि—गमनसमये अधोमुखतामन्तरेणैव सुखतो भूमेः प्रमार्जनं कर्तुं शक्नोति तावत्प्रमाणको दण्डः, तद्वदितरजोहरणं हस्तिपदप्रमाणकं शास्त्रसंमतम्, एतस्मादधिकमर्थं वा प्रमाणम् रजोहरणस्यातिरेकप्रमाणम् । अथवा द्वात्रिंशदङ्गुलप्रमाणो दण्डः, अष्टाङ्गुलप्रमाणाफली, ताश्च जघन्यतः सार्द्धशतसंख्यकाः, मध्यमत ऊनशतद्वयसंख्यकाः, उत्कृष्टतः शतद्वयसंख्यका फलिकाः, एतादृशं भूमिकर्मकरणसमर्थम् भवन्नश्रमणकारणस्य कर्मरजसो हरणे समर्थं रजोहरणं धर्तव्यम्, इतोधिकप्रमाणकं न्यूनप्रमाणकं वा रजोहरणमतिरेकप्रमाणरजोहरणमिति कथ्यते । द्रव्यभाषभेदेन द्विप्रकारकरजसो हरणं करोतीति रजोहरणमिति व्युत्पत्तेः । तत् ‘धरेइ’ एतादृशप्रमाणतोऽतिरेकप्रमाणं रजोहरणं धरति, तथा ‘धरेतं वा साइज्जइ’ धरन्तं वा स्वदत्ते । यो हि भिक्षुरतिरेकप्रमाणकं रजोहरणं धरति धरन्तं वा योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति तस्मात् कारणादतिरेकप्रमाणकं रजोहरणं न धरेत् न वा धरन्तं श्रमणं कथं कथमपि अनुमोदयेदिति ॥ सू० ६९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सुहुमाइं रयहरणसीसाइं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ७० ॥

छाया—यो भिक्षुः सूक्ष्माणि रजोहरणशीर्षाणि करोति कुर्वन्ते वा स्वदत्ते ॥ ७० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘सुहुमाइं’ सूक्ष्माणि श्लेष्मानि शोभायाम् ‘रयहरणसीसाइं’ रजोहरणशीर्षाणि-रजोहरणस्य शीर्षाणि फलिकास्तदप्रमाणान् ‘करेइ’ करोति संपादयति ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रयहरणस्स एकं बंधं देइ देत्तं वा साइज्जइ ॥ ७१ ॥

छाया—यो भिक्षुः रजोहरणस्यैकं बन्धं ददाति ददत्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रयहरणस्स एकं बंधं देइ’ रजोहरणस्यैकं बन्धनं ददाति रजोहरणस्योपरि निशीथिकासूत्रस्य एकमेव बन्धनं ददाति, अयं भावः—रजोहरणदशानां मध्ये प्रथममेकं बन्धनं दातव्यं, तदनन्तरं द्वितीयं बन्धनं फलिका-मध्ये दातव्यम्, तदनन्तरम् तृतीयं बन्धनं रजोहरणस्य दण्डोपरिभागे अङ्गुलत्रयं परित्यज्य देयम्, एतादृशस्थितौ एकमेव बन्धनं ददाति, तमनुमोदते च स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७१ ॥

१५६

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खू रयहरणस्य परं तिण्हं बंधाणं देइ देतं वा साइ ज्जइ ॥सू० ७२॥

छाया—यो भिक्षुः रजोहरणस्य परं त्रयाणां बन्धानां ददाति ददतं वा स्वदते ॥७२॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रयहरणस्स’ रजोहरणस्य ‘परं तिण्हं बंधाणं’ परं त्रयाणां बन्धानाम् बन्धनत्रयादधिकं बन्धनम् ‘देइ’ ददाति बन्धनचतुष्कादिना बन्धातीत्यर्थः, ‘देतं वा साइज्जइ’ ददतं वा स्वदते । यो हि रजोहरणे बन्धनत्रयादधिकानि चतुः पञ्च वा बन्धनानि ददाति, तं योऽनुमोदते च स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्तीत्यतो रजोहरणे बन्धनत्रयादधिकं बन्धनं न दद्यात्, तथा ददतं मानुमोदयेत् ॥ सू० ७२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रयहरणं अविहीए बंधइ बंधंतं वा साइज्जइ ।७३।

छाया—यो भिक्षुः रजोहरणमविधिना बन्धाति बन्धन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रयहरणं’ रजोहरणम् ‘अविहीए बंधइ’ अविधिना शालोकविध्यतिक्रमेण बन्धाति बन्धनं ददाति तथा ‘बंधंतं वा साइज्जइ’ बन्धन्तं वा स्वदते, अविधिना यो रजोहरणे बन्धनं ददाति तमनुमोदते वा स प्रायश्चित्तभागी भवति । यस्मात् अविधिबन्धने पूर्वोक्ता दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् श्रमणः कथमपि रजोहरणे अविधिबन्धनं न दद्यात्, न वा अविधिना बन्धनं ददतमनुमोदयेदिति ॥ सू० ७३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रयहरणं कंडुसगबंधेण बंधइ बंधंतं वा साइज्जइ ।

छाया—यो भिक्षुः रजोहरणं कन्दुकबन्धेन बन्धाति बन्धन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रयहरणं’ रजोहरणम् ‘कंडुसगबंधेण’ कन्दुकबन्धेन, कन्दुकमिति बालानां खेलनोपकरणविशेषः ‘दइ’ ‘बोळ’ इति प्रसिद्धं, तद्वन्धनसदृशबन्धनेन ‘बंधइ’ बन्धाति, तथा ‘बंधंतं वा साइज्जइ’ बन्धन्तं बन्धनं कर्तुं वा स्वदते अनुमोदते । यः श्रमणः कन्दुकबन्धनसदृशबन्धनेन रजोहरणं बन्धाति तस्य कठिनबन्धनकरणे पुनर्मोचने बिलम्बो भवति तेन सूत्रार्थयोर्हानिर्भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति तस्मात् रजोहरणे तादृशं बन्धनं न दातव्यं, न वा ददतं कमप्यनुमोदयेदिति ॥ सू० ७४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रयहरणं वोसइ धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥७५।

धूर्णिभाष्यावचुरिः उ. ५ सू. ७५-८०

रजोहरणस्यानुचितोपभोगनिषेधः १५७

छाया—यो भिक्षुः रजोहरणं व्युत्सृष्टं धरति धरन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रयहरणं’ रजोहरणम् ‘बोसट्टं’ व्युत्सृष्टं स्वस्माद् अतिदूरं—सार्द्धहस्तत्रयात् दूरम्, एतावद्दूरे अवस्थितं रजोहरणम् ‘धरेइ’ धरति—स्थापयति तथा ‘धरेतं वा साइज्जइ’ धरन्तं वा स्वदते अनुमोदते । यो हि भिक्षुरतिदूरे रजोहरणं धरति स्थापयति, अथवा रजोहरणमन्तरेणैव गमनागमनं करोति तदा शरीरोपरि उपकरणोपरि वा पिपीलिकादि आगच्छेत् तत् हस्तादिना निवारणेन पिपीलिकादीनां विराधनं भवति, तथा हस्तेन शरीरकण्डूयने वा जीवविराधनासंभवः, तेन संयमविराधना भवति, तथा कदाचिदकस्माद् कोऽपि विषकीटः शरीरोपरि समापतति तदा रजोहरणाभावे आत्मविराधनाया अपि संभवः । यत इमे दोषा भवन्ति तस्मात् रजोहरणस्य दूरे स्थापनं न कुर्यात्, न वा तथाकर्तुर्नुमोदनमपि कुर्यादिति ॥ सू० ७५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रयहरणं अणिसिट्ठं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः रजोहरणमनिसृष्टं धरति धरन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रयहरणं’ रजोहरणम् ‘अणिसिट्ठं’ अनिसृष्टम् यदनेकस्वामिकं वस्तु तदेकेन दीयमानम् अनिसृष्टमिति कथ्यते, एतादृशं रजोहरणम् ‘धरेइ’ धरति तादृशरजोहरणस्य धारणं करोति तथा ‘धरेतं वा साइज्जइ’ धरन्तं वा स्वदते । यो हि श्रमणं अनेकस्वामिकमेकेन दीयमानं रजोहरणं धरति तं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञामङ्गादिका दोषा भवन्ति । तथा सर्वस्वामिनाऽप्रदत्तस्य ग्रहणे हतरस्वामिना कलहादिरपि भवेत् तस्मात्तादृशं रजोहरणं न धारयेत्, न वा धारयन्तमनुमोदयेदिति सर्वस्वामिदत्तं रजोहरणं प्राद्यामिति भावः ॥ सू० ७६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रयहरणं अहिट्ठेइ अहिट्ठंतं वा साइज्जइ ॥ ७७ ॥

छाया—यो भिक्षुः रजोहरणं अर्धतिष्ठति अर्धतिष्ठन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू रयहरणं’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रयहरणं’ रजोहरणम् ‘अहिट्ठेइ’ अर्धतिष्ठति रजोहरणोपरि उपविशति ‘अहिट्ठंतं वा साइज्जइ’ अर्धतिष्ठन्तं वा स्वदते । यो हि रजोहरणोपरि उपविशति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञामङ्गादिका दोषा भवन्ति तस्मात् रजोहरणोपरि उपवेशनं न कर्तव्यम्, न वा उपविशन्तं श्रमणमनुमोदयेदिति ॥ सू० ७७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रयहरणं उस्सीसमूले ठवेइ ठवेतं वा साइज्जइ । ७८ ॥

छाया—यो भिक्षुः रजोहरणम् उच्छीर्षमूले स्थापयति स्थापयन्तं वा स्वदते ॥ ७८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू रयहरणं’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रयहरणं’ रजोहरणम् ‘उस्सीसमूले ठवेइ’ उच्छीर्षमूले स्थापयति शयनसमये मस्तकावोभागे निदध्यात्

१५८

निशीथर

रजोहरणीपरि मस्तकं दत्त्वा शयनं करोतीत्यर्थः, 'उर्वेतं वा साइज्जइ' स्थापयन्तं वा स्वदत्ते यो हि श्रमणः रजोहरणोपरि मस्तकं दत्त्वा शयनं करोति तं श्रमणं यो भिक्षुरनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तस्मात् रजोहरणोपरि मस्तकं दत्त्वा शयनं न कुर्यात्, न वा तदुपरि मस्तकं दत्त्वा शयनं कुर्वतोऽनुमोदगमेष कुर्यादिति ॥ सू० ७८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रयहरणं तुयट्टेइ तुयट्टेतं वा साइज्जइ । ७

छाया — यो भिक्षुः रजोहरणं त्वग्वर्तयति त्वग्वर्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७९

चूर्णी—'जे भिक्खू रयहरणं' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'रयहरणं' रजोहरणम् 'तुयट्टेइ' त्वग्वर्तयति रजोहरणोपरि शयानस्तत्रैव त्वग्वर्तनं पार्श्वपरिवर्तनं करोति इत्यस्ततः त्वचः परावर्तनं करोतीत्यर्थः 'तुयट्टेतं वा साइज्जइ' त्वग्वर्तयन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते यो हि श्रमणः रजोहरणोपरि शयनं कृत्वा तदुपरि पार्श्वपरिवर्तनं करोति तं श्रमणं यः श्रमणं अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्मात् कारणात् रजोहरणोपरि त्वग्वर्तनं न कुर्यात्, वा त्वग्वर्तयन्तमनुमोदयेदिति ॥ सू० ७९ ॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं । ८०

॥ निशीहृद्भयणे पञ्चमी उदेशो समस्तो ॥

छाया — तस्सेवमानः आपद्यते मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकम् ॥ सू० ८० ॥

निशीथोऽध्वने पञ्चम उदेशकः समाप्तः ॥५॥

चूर्णी—'तं सेवमाणे' इत्यादि । 'तं सेवमाणे' तत् सेवमानः सचित्तवृक्षमूलावस्थानादा रम्य रजोहरणोपरि त्वग्वर्तनपर्यन्तकथितप्रायश्चित्तस्थानेषु मध्ये धत् किमप्येकं प्रायश्चित्तस्थाः प्रतिसेवमानः 'आवज्जइ' आपद्यते प्राप्नोति 'मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं' मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकम् लघुमासिकं प्रायश्चित्तं प्राप्नोतीत्यर्थः । अर्थ भावः—पञ्चमोदेशकै वाच्यं प्रायश्चित्तस्थानानि प्रोक्तानि तेषु एकमेकं वा प्रायश्चित्तस्थानं यो भिक्षुः सेवते स लघुषातुमासिकं प्रायश्चित्तं लभते ॥ सू० ८० ॥

इति श्री—विश्वविल्यात—जगद्वल्लभ—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक—

प्रविशुद्धगणपद्यनैकप्रार्थनीर्मापक—वादिमालमर्दक—श्रीशाहूळप्रतिकोल्हापुरराजप्रदक्ष-

“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बालमल्लचारि—जैमाचार्य—जैन-

धर्म दिवाकर—पूज्यश्री—घासीलालव्रति—विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूररूपायां व्याख्यायां पञ्चमोदेशकः समाप्तः ॥५॥

॥ षष्ठोद्देशकः ॥

(मातृग्रामप्रकरणम्)

पञ्चमोद्देशकं व्याख्याय साम्प्रतमवसरप्राप्तं षष्ठोद्देशं व्याख्यातुमाह,—तत्र पञ्चमोद्देशकेन सह षष्ठोद्देशकस्य कः सम्बन्धः ? इत्यत्राह भाष्यकारः—‘उस्सीसं’ इत्यादि ।

भाष्यम्—उस्सीसं पुष्पकद्वयं, तेषां रत्तिं च सुव्वई साह ।

रत्तीए मोहुदओ होइ जया तस्स पच्छिउत्तं ॥१॥

छाया—उच्छीर्षं पूर्वं कथितं, तेन रात्रौ च स्वपिति साधुः ।

रात्रौ मोहोदयो भवति यदा तस्य प्रायश्चित्तम् ॥१॥

अवचूदिः—पञ्चमोद्देशकस्यान्तिसूत्रे रजोहरणेन उच्छीर्षकरणस्य निषिद्धत्वेन प्रतिपादितम् एतावता रात्रौ शयनं कथितं, दिवसे तु साधोः शयनं न कल्पते । उच्छीर्षेण शयने रात्रौ साधोर्यदा मोहोदयो भवेत् तेन स मैथुनप्रतिज्ञया मातृग्रामं—स्त्रियं विज्ञपयेत् तस्यात्र षष्ठोद्देशके प्रायश्चित्तं निरूपयिष्यते, अयमेव पञ्चमोद्देशकेन सह षष्ठोद्देशकस्य सम्बन्धोऽस्ति ॥१॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य षष्ठोद्देशकस्येहमादिसूत्रम्—‘जे भिक्खू माउग्गामं’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामं मेहुणवडियाए विण्णवेइ विण्वेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामं मैथुनप्रतिज्ञया विज्ञपयति विज्ञपयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । यः कश्चिद् भिक्षुः—श्रमण श्रमणोः वा ‘माउग्गामं’ मातृग्रामं—मातुः समानः ग्रामः इन्द्रियसमुदाय इति मातृग्राम इति षष्ठीतत्पुरुषस्तम् । देशविशेषमाधया ‘मातृग्राम’ शब्देन स्त्री गृह्यते तेन ‘स्त्रियम्’ इत्यर्थो बोध्यः, सर्वाः स्त्रियो भिक्षुणा मातृवद्द्रष्टव्या अतोऽत्र मातृग्रामशब्देन निर्देशः कृत इति भावः । ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया मिथुनस्य स्त्रीपुरुषस्य कर्म मैथुनम् अत्रह्यर्चयमित्यर्थः, तस्य वाञ्छया स्त्रियम् ‘विण्णवेइ’ विज्ञपयति—मैथुनार्थं स्त्रियं प्रार्थयतीत्यर्थः ‘विण्वेतं वा साइज्जइ’ विज्ञपयन्तं मैथुनार्थं स्त्रियं प्रार्थयन्तं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा प्रार्थयितुः प्रार्थयितारमनुमोदयितुश्चाज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्तीति ॥ सू० १ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए हत्थकम्भं करेइ क्खेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया हस्तकर्म करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २ ॥

१६०

निर्दीधसूत्रे

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः ‘माउग्गामस्स’ मातृग्रामस्य स्त्रियाः ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया मैथुनवाञ्छया ‘हत्थकम्म’ हस्तकर्म—हस्तेन संपाद्यमानं कर्म क्रिया व्यापारः, तत् करोति स्वयम् तथा ‘करेंतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदते । यो हि मैथुनेच्छया हस्तकर्म करोति तमनुमोदयति स प्रायश्चित्तमाप्नोति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति । यस्मात् हस्तकर्मकरणेऽनुमोदने चैते दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् स्वयं श्रमणो हस्तकर्म न कुर्यात् न वा हस्तकर्म कारयेत् कुर्वन्तमनुमोदयेत्, चतुर्थमहाव्रत-विराधनाया अवश्यम्भावादिति ॥सू० २॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं कट्ठेण वा किलिच्चेण वा अंगुलियाए वा सलागाए वा संचालेइ संचालेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अङ्गादानं काष्ठेन वा किलिच्चेन वा शलाकया वा संचालयति संचालयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृग्रामस्य—स्त्रियाः ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनवाञ्छया ‘अंगादाणं’ अङ्गादानम्, तत्राङ्गं शरीरं तस्य आदानं प्रसूतिरित्यर्थः, अङ्गादानम्—अङ्गस्योत्पत्तिर्भवति यस्मात् तत् अङ्गादानम्, यद्यपि दाघातु-दानार्थकस्तथापि धातोर्नेकार्थत्वादुपसर्गवत्त्वात् आर्षप्रकरणबलाच्चात्रोत्पत्तिरर्थो भवतीति । अङ्गादानं मेढूं स्त्रीपुरुषयोश्चिह्नविशेषमित्यर्थः, एतादृशं स्त्रीणां स्वस्य वा अङ्गादानम् मोहनीयकमौदयात् ‘कट्ठेण वा’ काष्ठेन शिंशपादिदारुदण्डेन वा ‘किलिच्चेण’ वा किलिच्चेन वा तत्र किलिच्चो वंशकर्परी, तादृशेन किलिच्चेन वा ‘अंगुलियाए वा’ अंगुल्या वा ‘सलागाए वा’ शलाकया वा लौहादिशलाकया वेत्रशलाकया वा ‘संचालेइ वा’ संचालयति ‘संचालेंतं वा साइज्जइ’ संचालयन्तं वा स्वदते । यो हि अङ्गादानम् काष्ठादिना संचालयति तं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति ॥ सू० ३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं संवा-
हेज्ज वा पलिमहेज्ज वा संवाहेतं वा पलिमहेतं वा साइज्जइ ॥सू० ४॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अङ्गादानं संवाहयेद्वा परिमर्दयेद्वा संवाहयन्तं वा परिमर्दयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ४ ॥

सूत्रिभाष्यावचुरिः ३०६ सू०४-८

मातृग्रामप्रकरणम् १३३

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘मातृग्रामस्स’ मातृग्रामस्य-यस्याः कस्याश्चित् स्त्रियाः ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया-मैथुनेच्छयेत्यर्थः ‘अंगादानं’ अङ्गादानं ‘संवाहेज्ज वा’ संवाहयेद्वा ‘पल्लिमवेज्ज वा’ परिमर्दयेद् वा ‘संवाहेतं वा’ संवाहयन्तं वा एकवारं मर्दयन्तम् ‘पल्लिमवेतं वा’ परिमर्दयन्तं वा अनेकवारं परिमर्दनं कुर्वन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्तेऽनुमीदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मातृग्रामस्स मेहुणवडियाए अंगादानं तेल्लेण वा घण्ण वा वसाए वा नवणीएण वा अब्भंगेज्ज वा मक्खेज्ज वा अब्भंगेतं वा मक्खेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अङ्गादानं तैलेन वा घृतेन वा वसर्वा वा नवनीतेन वा अभ्यञ्जयेद्वा प्रक्षयेद्वा अभ्यञ्जयन्तं वा प्रक्षयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू मातृग्रामस्स’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः ‘मातृग्रामस्स’ मातृग्रामस्य-स्त्रियाः ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनवाञ्छया ‘अंगादानं’ अङ्गादानम् ‘तेल्लेण वा’ तैलेन वा तिष्ठसर्पपादिजातेन ‘घण्ण वा’ घृतेन वा ‘वसाए वा’ वसया वा-चर्वाति-लोकप्रसिद्धया ‘णवणीएण वा’ नवनीतेन वा ‘मक्खेण’ इति लोकप्रसिद्धेन ‘अब्भंगेज्ज वा’ अभ्यञ्जयेद्वा एकवारं तैलादिना मर्दयेत् ‘मक्खेज्ज वा’ प्रक्षयेद्वा अनेकवारं विशेषतो वा मर्दयेत् ‘अब्भंगेतं वा मक्खेतं वा साइज्जइ’ अभ्यञ्जयन्तं वा प्रक्षयन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मातृग्रामस्स मेहुणवडियाए अंगादानं कक्केण वा लाद्धेण वा पउमचुण्णेण वा सिणाणेण वा ण्हाणेण वा चुण्णेहिं वा वण्णेहिं वा उव्वट्टेइ वा पस्विट्टेइ वा उव्वट्टेतं वा पस्विट्टेतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अङ्गादानं कल्केन वा लोद्रेण वा पद्मचूर्णेन वा स्नपनेन वा स्नानेन वा चूर्णेन वा वण्णेन वा उद्धर्तयति वा परिवर्तयति वा उद्धर्तयन्तं वा परिवर्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू मातृग्रामस्स’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘मातृग्रामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनवाञ्छया ‘अंगादानं’ अङ्गादानं ‘कक्केण वा’ कल्केन वा-अनेकद्रव्यसंयोगेन क्रियमाणो वस्तुविशेषः, तेन ‘लोद्रेण वा’ लोद्रेण वा ‘पउमचुण्णेण वा’ पद्मचूर्णेन वा ‘ण्हाणेण वा’ स्नपनेन वा, तत्र स्नपनं धिष्टादिनिर्मितोद्धर्तनद्रव्यमिश्रितजलेन सिद्धानं,

तेन, 'सिणाणेण वा' स्नानेन वा, तत्र स्नानं-सुगन्धद्रव्यसमुद्राद्यनिर्मितवस्तुविशेषमिश्रितजलेन 'सावू' इति लोकप्रसिद्धवस्तुमिश्रितजलेन वा धावनम्, 'चुण्णेहिं वा' चूर्णैर्वा चन्दनचूर्णादिभिः 'वण्णेहिं वा' वर्णकैर्वा सुगन्धाचूर्णैश्चित्यर्थः, एतेषु अन्यतरेण द्रव्येण 'उव्वट्टेइ' उद्धर्तयति एकवारमुद्धर्तनं करोति 'परिवट्टेइ वा' परिवर्तयति अनेकवारमुद्धर्तनं करोति, तथा 'उव्वट्टेतं वा' उद्धर्तयन्तं वा एकवारमुद्धर्तनं कुर्वन्तं वा 'परिव्वट्टेतं वा' परिवर्तयन्तम् अनेकवारमुद्धर्तनं कुर्वन्तं वा 'साइज्जइ' स्वदत्तेऽनुमोदनं करोति स प्रायश्चित्तभागी भवति । यथा खट्वादिशस्त्रस्य मर्दनेन हस्तस्य छेदो भवति तथैवाङ्गादानस्योद्धर्तनादिकरणेन संयमस्य छेदो भवतीति ॥ सू० ६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं सीओ-दगवियडेण वा उसिणादगवियडेण वा उच्छोलेज्ज वा पधोवेज्ज वा उच्छो-ल्लेतं वा पधोवेल्लेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अङ्गादानं शीतोदकविकटेन वा उष्णो-दकविकटेन वा उच्छोलयेद्वा प्रधावेद्वा उच्छोलयन्तं वा प्रधावन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू माउग्गामस्स' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः, 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया 'अंगादाणं' अङ्गादानम् 'सीओदगविय-डेण वा' शीतोदकविकटेन वा, तत्र विकटेन व्यपगतजीवेन अचित्तशीतजलेनेत्यर्थः, 'उसिणादग-वियडेण वा' उष्णोदकविकटेन वा अचित्तेन उष्णजलेनेत्यर्थः 'उच्छोलेज्ज वा' उच्छोलयेद्वा एक-वारम् 'पधोवेज्ज वा' प्रधावेद्वा अनेकवारम् 'उच्छोल्लेतं वा' उच्छोलयन्तं एकवारम् 'पधोवेल्लेतं वा' प्रधावन्तं वा अनेकवारं 'साइज्जइ' स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति । अत्र दृष्टान्तो यथा—कस्यचित् पुरुषस्य नेत्ररोगो जातस्ततः स नेत्रं घृष्टा घृष्टा जलेन वारं वारं प्रक्षालयति तेन तस्य नेत्रं प्रणष्टम्, एवमेवाङ्गादानस्योच्छो-ल्लेन प्रधावनेन संयमः प्रणश्यतीति ॥ सू० ७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं णिच्छ-ल्लेइ णिच्छल्लेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अङ्गादानं निच्छल्लयति निच्छल्लयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू माउग्गामस्स' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउ-ग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया 'अंगादाणं' अङ्गादानम् 'णिच्छल्लेइ' निच्छल्लयति छल्लीरहितं करोति, तत्र निच्छल्लेन अङ्गादानस्य छल्ल्याः—स्वचोऽपनयनं ततश्चाङ्गादानस्य

धूर्णिभाष्यावचूरिः उ. ६ सू० ९-१३

मातृग्रामप्रकरणम् १६३

त्वचोऽपनयनं करोति—अज्ञादानस्य त्वग् अपनीय मणि निष्कासयतीत्यर्थः 'णिच्छल्लेतं वा साइज्जइ' निच्छल्लयन्तं वा त्वगपनयनं कुर्वन्तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । अत्र दृष्टान्तो यथा—कश्चित् पुरुषः सुखमुत्तस्याऽजगरस्य मुखं स्फाटयति स क्रुद्धेन तेन निर्गच्छितो प्रियते, एवमज्ञादानस्य त्वगपनयनं कुर्वतः साधोऽचारित्रं विनश्यतीति ॥ सू० ८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं जिग्घइ जिग्घंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अज्ञादानं जिघ्रति जिघ्रन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ९ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया 'अंगादाणं' अज्ञादानम् 'जिग्घइ' जिघ्रति—नासिकया आप्रातीत्यर्थः 'जिग्घंतं वा साइज्जइ' जिघ्रन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं अन्नयरंसि अचित्तंसि सोयंसि अणुप्पवेसेत्ता सुक्कपोग्गले निग्घाएइ निग्घाएंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १० ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अज्ञादानमन्यतरस्मिन् अचित्ते स्रोतसि अनुप्रवेक्ष्य शुक्रपुद्गलान् निर्घातयति निर्घातयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू माउग्गामस्स' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया 'अंगादाणं' अज्ञादानम् स्वमेदम् 'अन्नयरंसि' अन्यतरस्मिन् स्रोतस्सु बहुषु मध्ये यस्मिन् कस्मिंश्चिदपि 'अचित्तंसि सोयंसि' अचित्ते निजवि स्रोतसि छिद्रे 'अणुप्पवेसेत्ता' अनुप्रवेक्ष्य तत्र प्रविष्टं कृत्वा 'सुक्कपोग्गले' शुक्रपुद्गलान् वीर्यपुद्गलान् 'निग्घाएइ' निर्घातयति—पातयति 'निग्घाएंतं वा साइज्जइ' निर्घातयन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते ॥ सू० १० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अवाउडिं सयं कुज्जा सयं बूया करेतं वा बूएंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अप्रावृत्तिं स्वयं कुर्यात् स्वयं हूयात् कुर्वन्तं वा घुचन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ११ ॥

११४

निशीचन्द्र

चूर्णी—‘जे भिक्षू माउग्गामस्स’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउ-ग्गामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया ‘अवाउडि सयं कुज्जा’ अप्रावृत्ति वस्त्राहरणं लङ्गनकरणबुद्ध्या, स्वयं स्वयमेव कुर्यात् यः श्रमणः सुतां स्त्रियं वस्त्ररहितां कुर्यादिति भावः, ‘सयं ब्रूया’ स्वयं ब्रूयात् नमार्थं स्त्रियं कथयेत् मैथुनार्थं प्रार्थनां वा कुर्यात्, तथा ‘सयं करेत्तं सा सयं ब्रूएत्तं वा साइज्जइ’ स्वयं स्वयमेव स्त्रिया वस्त्रापहरणं कुर्वन्तं तथा प्रार्थनावचनं ब्रुवन्तं वा श्रमणं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ११ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए कलहं कुज्जा कलहं ब्रूया कलहवडियाए ब्रूया कलहवडियाए गच्छइ ब्रूएत्तं वा गच्छन्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १२ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया कलहं कुर्यात् कलहं ब्रूयात् कलह-प्रतिज्ञया ब्रूयात् कलहप्रतिज्ञया गच्छति ब्रुवन्तं वा गच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू माउग्गामस्स’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउ-ग्गामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया ‘कलहं कुज्जा’ कलहं कुर्यात् मैथुना-स्वीकारे कलहं कायकलहं वा कुर्यात् ‘कलहं वा ब्रूया’ कलहं वा ब्रूयात् ‘यदि त्वं मया सह मैथुनं न सेविष्यसि सदा तव दुःखमुत्पादयिष्यामि’ इत्येवंप्रकारकं लेशकारि वचनं वदेत् ‘कलह-वडियाए ब्रूया’ कलहप्रतिज्ञया ब्रूयात्—कोषावेशेन वदेत् ‘कलहवडियाए गच्छइ’ कलहप्रति-ज्ञया कामकलहेच्छया स्त्रीसमीपं गच्छति, तथा ‘ब्रूएत्तं वा गच्छन्तं वा साइज्जइ’ ब्रुवन्तं वा गच्छन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते, स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए लेहं लिहइ लेहं लिहावेइ लेहवडियाए वा गच्छइ गच्छन्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १३ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया लेखं लिखति लेखयति लेखप्रतिज्ञया वा गच्छति गच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू माउग्गामस्स’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गाम-स्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया ‘लेहं लिहइ’ लेखं—प्रेमपत्ररूपं लिखति ‘लेहं लिहावेइ’ लेखं लेखयति अन्यद्वारा वा लेखं लेखयति ‘लेहवडियाए वा गच्छइ’ लेखप्रति-ज्ञया—लेखनार्थाय वा बहिर्गच्छति यत्र स्थितेन लेखो निर्विघ्नं लिख्यते एतादृशं स्थानं गच्छति, ‘गच्छन्तं वा साइज्जइ’ गच्छन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

चूर्णिभाष्यावचुरिः उ. ६ सू. १४-१७

मातृग्रामप्रकरणम् १६५

अत्र शिष्यः पृच्छति—हे गुरो ! भगवता मैथुनसेवनेच्छया साधूनां पत्रलेखनं निषिद्धं तेना-
ऽन्यकार्यार्थं पत्रलेखनं साधूनां कल्पते इति सिद्धम् । आचार्यः प्राह—हे शिष्य ! साधूनां कुत्रापि
पत्रादिलेखनं न कल्पते शास्त्रे तस्य निषेधात् । पुनः शिष्यः पृच्छति—हे गुरो ! शास्त्रे तु मैथुनार्थ-
मेव लेखनं प्रतिषिद्धं दृश्यते तदा कथमेवं भवान् कुत्रापि पत्रलेखनं निषेधयति ? । आचार्यः प्राह—
हे शिष्य ! शास्त्रे मैथुनार्थं यो निषेधः कृतः तस्योपलक्षणत्वात् सामान्यस्यापि निषेधः सूचितः,
साधूनां नवकोटेः प्रत्याख्यानात् पत्रादिलेखने नवकोटिविराघनस्यावश्यभावात् ॥सू० १३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए पोसंतं वा पिद्वंतं
वा सोयंतं वा भल्लायएण उप्पाएइ उप्पाएंतं वा साइज्जइ ॥सू० १४॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया पोषान्तं वा पृष्ठान्तं वा स्रोतोऽन्तं
वा भल्लातकेन उत्पादयति उत्पादयन्तं वा स्वदते ॥सू० १४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू माउग्गामस्स’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गा-
मस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया ‘पोसंतं वा’ पोषान्तं वा—सेवनाद यः
पुष्यते पुष्टो भवति स पोषः, पोषयति मैथुनार्थिनं यः स पोषः मृगीपदं योनिस्त्वर्थः, तस्य अन्तम्
प्रान्तभागम् ‘पिद्वंतं वा’ पृष्ठान्तं वा पृष्ठस्य अपानद्धारस्य गुदाया इत्यर्थः अन्तम् भागं ‘सोयंतं वा’
स्रोतोऽन्तं वा तत्र स्रोतः—छिद्रविशेषः स्त्रिया नाभिकर्णादिकं मैथुनेच्छया ‘भल्लायएण’ भल्लातकेन—
भल्लातकेति औषधिविशेषः तेन औषधिविशेषेण—औषधिविशेषेण सौन्दर्यसौगन्ध्यादिकं ‘उप्पा-
एइ’ उत्पादयति—करोति ‘उप्पाएंतं वा साइज्जइ’ उत्पादयन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्त-
भागी भवति ॥सू० १४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए पोसंतं वा पिद्वंतं
वा सोयंतं वा भल्लायएण उप्पाएत्ता सीओदगवियडेण वा उसिणोदगवि-
यडेण वा उच्छोल्लेज्ज वा पधोएज्ज वा उच्छोल्लेतं वा पधोएंतं वा साइ-
ज्जइ ॥सू० १५॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया पोषान्तं वा पृष्ठान्तं वा स्रोतोऽन्तं
वा भल्लातकेन उत्पाद्य शीतोदकविकटेन वा उष्णोदकविकटेन वा उच्छोल्लयेद्वा प्रधा-
येद्वा उच्छोल्लयन्तं वा प्रधावन्तं वा स्वदते ॥सू० १५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू माउग्गामस्स’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गा-
मस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया ‘पोसंतं वा’ पोषान्तं वा
‘पिद्वंतं वा’ पृष्ठान्तं वा ‘सोयंतं वा’ स्रोतोऽन्तं वा पूर्वनिर्दिष्टस्वरूपम् ‘भल्लायएण उप्पाएत्ता’

१६६

निशीथसूत्रे

भल्लातकेन पोषकौषधिविशेषेण सोन्दर्यादिकमुत्पाद्य पुनस्तदपनयनार्थम् 'सीओदगविय-
डेण वा' शीतोदकविकटेन वा, तत्र विकटेन व्यपगतजीवेनाचित्तेनेत्यर्थः तथा च अचित्तशीतजलेन
तथा 'उसिणोदगवियडेण वा' उष्णोदकविकटेन वा—अचित्तोष्णजलेनेत्यर्थः, 'उच्छोलेज्ज वा'
उच्छोलयेद्वा एकवारम् 'पधोएज्ज वा' प्रधावेद्वा अनेकवारम् 'उच्छोलेंतं वा पधोयंतं वा साइ-
ज्जइ' उच्छोलयन्तं वा प्रधावन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए पोसंतं वा पिट्ठंतं
वा सोयंतं वा उच्छोलेत्ता पधोवेत्ता अन्नयरेण आलेवणजाएणं आलिं
पेज्ज वा विलिपेज्ज वा आलिपंतं वा विलिपंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १६॥

छाया— यो भिक्षुः मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया पोषान्तं वा पृष्ठान्तं वा क्षोतोऽन्तं
वा उच्छोल्य प्रधाव्य अन्यतरेण आलेपनजातेन आलेपयेद् वा विलेपयेद् वा आलेपयन्तं
वा विलेपयन्तं वा स्वदते ॥सू० १६॥

चूर्णी— 'जे भिक्खू' इत्यादि । यो भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य, 'मेहुणवडि-
याए' मैथुनप्रतिज्ञया मैथुनेच्छया 'पोसंतं वा पिट्ठंतं वा सोयंतं वा' पोषान्तं पृष्ठान्तं क्षोतोऽन्तं
वा पूर्वोक्तस्वरूपं 'उच्छोलेत्ता' उच्छोल्य 'पधोवेत्ता' प्रधाव्य प्रक्षाल्य तदनन्तरं 'अन्नयरेणं
आलेवणजाएणं' अन्यतरेण केनाप्येकेन आलेपनजातेन आलेपनविशेषेण 'आलिपेज्ज वा'
आलेपयेत् एकवारम्, 'विलिपेज्ज वा' विलेपयेद् वा वारं वारम् । एवं 'आलिपंतं वा विलिपंतं
वा' आलेपयन्तं 'वा' विलेपयन्तं वा 'साइज्जइ' स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए पोसंतं वा पिट्ठंतं
वा सोयंतं वा उच्छोलेत्ता पधोएत्ता आलिपेत्ता विलिपेत्ता तेल्लेण वा
घएण वा वसाए वा णवणीएण वा अब्भंगेज्ज वा मक्खेज्ज वा अब्भंगेंतं
वा मक्खेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १७॥

छाया— यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया पोषान्तं वा पृष्ठान्तं वा क्षोतोऽन्तं
वा उच्छोल्य प्रधाव्य आलिप्य विलिप्य तैलेन वा घृतेन वा वसया वा नवनीतेन वा
अभ्यञ्जयेत् वा म्रक्षयेत् वा अभ्यञ्जयन्तं वा म्रक्षयन्तं वा स्वदते ॥सू० १७॥

चूर्णी— 'जे भिक्खू माउग्गामस्स' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउग्गा-
मस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया 'पोसंतं वा' पोषान्तं वा 'पिट्ठंतं वा'
पृष्ठान्तं वा 'सोयंतं वा' क्षोतोऽन्तं वा 'उच्छोलेत्ता-पधोएत्ता' उच्छोल्य प्रधाव्य शीतोष्ण-

धूर्णिभाष्यावधरिः उ०६ सू० १८-२३

मातृग्रामप्रकरणम् १६७

जलेन एकवारमनेकवारं वा प्रक्षालनं कृत्वा तदनन्तरम् 'अलिपेत्ता विलिपेत्ता' आलिप्य विलिप्य पूर्वोक्तौषधिरूपेण लेपनद्रव्येणैकवारमनेकवारं वा लेपयित्वा तदनन्तरं 'तेल्लेण वा' तैलेन वा 'घृण वा' घृतेन वा 'वसाए वा' वसया वा चर्बीतिलोकप्रसिद्धया 'णवणीण वा' नवनीतेन वा प्रक्षणेन 'मक्खन' इति प्रसिद्धेन 'अब्भंगेज्ज वा' अभ्यञ्जयेद्वा एकवारं वा अभ्यञ्जनं कुर्यात् 'मक्खेज्ज वा' प्रक्षयेद्वा प्रतिदिनमनेकवारं वा तैलादिना अभ्यङ्गं वा कुर्यात् 'अब्भंगेत्तं वा मक्खेत्तं वा साइज्जइ' अभ्यञ्जयन्तं वा प्रक्षयन्तं वा स्वदते । यो हि श्रमणः स्त्रियाः योन्यादिकं तैलादिना अभ्यञ्जयति मैथुनेच्छया तं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञा-भङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमविराधनादिदोषाश्चापि भवन्ति, यस्मादेते दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् स्त्रीणामङ्गं श्रमणस्तैलादिना नाभ्यञ्जयेत् न वा तैलादिना अभ्यङ्गं कुर्वतः कथमपि अनुमोदनं कुर्यादिति ॥सू० १७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए पोसंतं वा पिट्ठंतं वा सोयंतं वा उच्छोलेत्ता पधोएत्ता आलिपेत्ता विलिपेत्ता अब्भंगेत्ता मक्खेत्ता अन्नयरेण धूपणजाएण धूवेज्ज वा पधूवेज्ज वा धूवेत्तं वा पधूवेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १८॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया पोषान्तं वा पृष्ठान्तं वा ओतोऽन्तं वा उच्छोलेत् प्रधाव्य आलेप्य विलेप्य अभ्यञ्ज्य प्रक्षयित्वा अन्यतरेण धूपनजातेन धूपयेद्वा प्रधूपयेद्वा धूपयन्तं वा प्रधूपयन्तं वा स्वदते ॥सू० १८॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया-मैथुनवाञ्छया 'पोसंतं वा' पोषान्तं वा 'पिट्ठंतं वा' पृष्ठान्तं वा 'सोयंतं वा' ओतोऽन्तं वा 'उच्छोलेत्ता पधोएत्ता' उच्छोलेत् प्रधाव्य एकवारमनेकवारं वा शीतोष्णजलेन प्रक्षालनं कृत्वा 'आलिपेत्ता विलिपेत्ता' आलेप्य विलेप्य-एकवारमनेकवारं वा लेपनद्रव्येण विलेपनं कृत्वा तदनन्तरम् 'अब्भंगेत्ता मक्खेत्ता' अभ्यञ्ज्य प्रक्षयित्वा एकवारमनेकवारं वा तैलघृतवसानवनीतान्यतमेनाभ्यञ्जनं कृत्वा 'अन्नयरेण धूपणजाएण' अन्यतरेण धूपनजातेन केनाप्येकेन सुगन्धिद्रव्यधूपेन 'धूवेज्ज वा' धूपयेद्वा एकवारं धूपितं कुर्यात् 'पधूवेज्ज वा' प्रधूपयेद्वा अनेकवारं धूपद्रव्यजातेन धूपयेत्, तथा 'धूवेत्तं वा पधूवेत्तं वा साइज्जइ' धूपयन्तं वा प्रधूपयन्तं वा स्वदते । यो हि भिक्षुः मैथुनसेवनेच्छया स्त्रिया अङ्गादिकं प्रक्षालनलेपनाभ्यञ्जनानन्तरं धूपनद्रव्येण एकवारमनेकवारं वा धूपयति सः, तं यो भिक्षुरनुमोदते सोऽपि च प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञामङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति । यस्मादेते-

१६८

निर्णयसूत्रे

दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् श्रमणः स्त्रीणामङ्गादिकं न धूपयेत् न वा धूपयन्तमभ्यं कथमभ्यनु-
मोदयेत् किन्तु शास्त्रमर्यादामाश्रित्यैव सर्वदा तेन संयमाराधनाय प्रयत्नो विधेय इति ॥सू० १८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए कसिणाइं वत्थाइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १९ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया कृत्स्नानि वस्त्राणि धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू माउग्गामस्स’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया ‘कसिणाइं वत्थाइं’ कृत्स्नानि संपूर्णानि अस्त्रिण्डितानि ‘थान’ ‘ताका’ इति प्रसिद्धानि वस्त्राणि ‘धरेइ’ धरति—अनागतकाले परिभोगार्थं ‘कस्याश्चित् स्त्रिया दास्यामि’ इति बुद्ध्या ‘वा’ पार्श्वे स्थापयति ‘धरेतं वा साइज्जइ’ धरन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अहयाइं वत्थाइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥सू० २०॥ जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए धोवाइं वत्थाइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥सू० २१॥ जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए चित्ताइं वत्थाइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥सू० २२॥ जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए विचिताइं वत्थाइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥सू० २३॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अहतानि वस्त्राणि धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २०॥ यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया धौतानि वस्त्राणि धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २१॥ यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया चित्राणि वस्त्राणि धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २२॥ यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया विचित्राणि वस्त्राणि धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादीनि—अहतवस्त्रसूत्रादारभ्य विचित्रवस्त्रसूत्रपर्यन्तानि चत्वारि सूत्राणि सुगमानि । नवरम्—अहतानि—तन्तुद्वगतानि तन्तुवायादानीतानि ॥ सू० २०॥ धौतानि—रज-
कादिना उज्ज्वलीकृतानि ॥सू० २१॥ चित्राणि—एकतरङ्गरञ्जितानि ॥ सू० २२॥ विचित्राणि—
नानारङ्गरञ्जितानि ॥ सू० २३॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ७० ६ सू० २४-२७

मातृग्रामप्रकरणम् १६९

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अप्पणो पाए आम-
ज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्ज ॥सू० २४॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया आत्मनः पादौ आमार्जयेद्वा प्रमार्ज-
येद्वा आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू माउग्गामस्स’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउ-
ग्गामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया ‘अप्पणो पाए’ आत्मनः
स्वस्य पादौ चरणौ ‘आमज्जेज्ज वा’ आमार्जयेद्वा एकवारं वस्त्रादिना ‘पमज्जेज्ज वा’ प्रमार्जयेद्वा
अनेकवारम् ‘आमज्जंतं वा’ पमज्जंतं वा ‘साइज्जइ’ आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा
स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २४ ॥

सूत्रम्—एवं तइयउद्देसे जो गमो सो चेव इहंपि मेहुणवडियाए
णैयव्वो जाव जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए गामाणुगामं दूइज्ज-
भाणे अप्पणो सीसदुवारिं करेइ करंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५॥

छाया—एवं तृतीयोद्देशके यो गमः स एव इहापि मैथुनप्रतिज्ञायां ज्ञातव्यः
यावत् यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया ग्रामानुग्रामं द्रवन् आत्मनः शीर्षद्वारिकां
करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २५॥

चूर्णी—‘एवं तइयउद्देसए’ इत्यादि । ‘एवं तइयउद्देसए’ एवं तृतीयोद्देशके ‘जो
गमो’ यो गमः सूत्रप्रकारः ‘सो चेव इहंपि मेहुणवडियाए णैयव्वो’ स एव गमः इहापि
षष्ठोद्देशके मैथुनप्रतिज्ञायामपि ज्ञातव्यः । कियत्पर्यन्तम् ? इत्याह—‘जाव’ इत्यादि, इतः पाद-
संवाहनसूत्रादारभ्य शीर्षद्वारिकासूत्रपर्यन्तानि सूत्राणि तृतीयोद्देशकोक्तसूत्रवद् अत्रापि मैथुनप्रति-
ज्ञया व्याख्येयानि । अत्राह भाष्यकारः—

“पायप्पमज्जणार्इ, सीसदुवारांत जो गमो तइए ।

मेहुणवडियाए पुण, छट्ठुद्देसंमि सो चेव ॥

छाया—पादप्रमार्जनादि, शीर्षद्वारिकान्तं यो गमस्तृतीयोद्देशके ।

मैथुनप्रतिज्ञया पुनः षष्ठोद्देशके स एव ॥

अवचूरिः—‘पायप्पमज्जणार्इ’ इत्यादि सुगमम् ॥ सू० २५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए खीरं वा दहिं वा
णवणीयं वा सप्पि वा गुलं वा खंडं वा सक्करं वा मच्छंडियं वा अन्नयरं वा
पणीयं आहारं आहारेइ आहस्तं वा साइज्जइ ॥सू० २६॥

१७०

चिरिपसूत्रे

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया क्षीरं वा दधि वा नवनीतं वा सर्पिं वा गुडं वा खण्डं वा शर्करां वा मत्स्यण्डिकां वा अन्यतरं प्रणीतमाहारमाहरति आहरन्ते वा स्वदते ॥सू० २६॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू माउग्रामस्स’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्रामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया ‘क्षीरं वा’ क्षीरं वा दुग्धम् गवादीनां दुग्धम् ‘दहिं वा’ दधि वा ‘णवणीयं वा’ नवनीतं वा ‘मस्सन’ इति लोकप्रसिद्धम् ‘सर्पिं वा’ सर्पिर्घृतं वा ‘गुडं वा’ गुडं वा ‘खण्डं वा’ खण्डं वा ‘खांड’ ‘चीनी’ इति लोकप्रसिद्धम् ‘सक्करं वा’ शर्करां वा ‘बूरा’ इति प्रसिद्धाम् ‘मच्छंडियं वा’ मत्स्यण्डिकां वा मिसरीति लोकप्रसिद्धाम् ‘अन्नयरं वा पणीयं’ अन्यतरं वा प्रणीतम् सरसम् ‘आहारं’ आहारम् ‘आहरेइ’ आहरति दुग्धादिविकृतीनां भोजनं करोति । अयं भावः—विवर्णः शरीरदुर्बलः श्रमणः दुग्धादीनां भोजनादुपचितशरीरः सुकुमारशरीरः कामिनीनां कमनीयः स्यामिति बुद्ध्या दुग्धाद्यन्यतमं विकृतीनां भोजनं करोति सः, तथा ‘आहरेतं वा साइज्जइ’ आहरन्तं वा स्वदते अनुमोदते यः सोऽपि प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्तीति ॥सू० २६॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्गाइयं ति ॥सू० २७॥

छाया—तत् सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमनुद्धातिकमिति ॥२७॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं सेवमाणे’ तत् सेवमानः षष्ठोद्देशकस्य ‘जे भिक्षू माउग्रामस्स मेहुणवडियाए विण्णवेइ विण्णवेतं वा साइज्जइ’ इति प्रथमसूत्रादारभ्य ‘जे भिक्षू माउग्रामस्स मेहुणवडियाए क्षीरं वा’ एतत्सूत्रपर्यन्तं कथितं प्रायश्चित्तस्थानं सर्वं, तथा अन्यतममपि प्रायश्चित्तस्थानं सेवमानः तस्य प्रतिसेवनां कुर्वन् भिक्षुः ‘आवज्जइ’ आपद्यते प्राप्नोति ‘चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्गाइयं’ चातुर्मासिकं परिहारस्थानमनुद्धातिकम् गुरुचातुर्मासिकं प्रायश्चित्तमापद्यते इति भावः ॥ सू० २७॥

इति श्री—विश्वविरूपाय—जगद्गुरुभ—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक—

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकप्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त—

“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बाल्मज्जचारि—जैनाचार्य—जैन—

धर्म—दिवाकर—पूज्यश्री—दासीलालव्रति—विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरूपायां व्याख्यायां षष्ठोद्देशकः समाप्तः ॥६॥

॥ सप्तमोद्देशकः ॥

(मातृग्रामप्रकरणम्)

व्याख्यातः षष्ठोद्देशकः, सांप्रतमवसरप्राप्तः सप्तमोद्देशको व्याख्यायते, अस्य सप्तमोद्देश-
कीत्यादिसूत्रस्य षष्ठोद्देशकान्तिमसूत्रेण सह कः सम्बन्धः ? इति चेद् अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अंतो भूषणमाहारो, बार्हि भूसा उ मालिया ।

इणमो चैव संबंधो, छट्ठेण सत्तमस्स उ ॥

छाया—अन्तर्भूषणमाहारो बाह्यभूषणं तु मालिका ।

अयमेव हि सम्बन्धः षष्ठेण सप्तमस्य तु ॥

अवचूरिः—‘अंतो भूषणमाहारो’ इत्यादि । ‘आहारः’ दुग्धदध्यादिविकृतिपदार्थाना-
माहारो अन्तर्भूषणम् । मालिका—पुष्पमालादिकं तु बाह्यभूषणं साधूनां प्रतिषिद्धम्, अयमेव सम्बन्धः
षष्ठेन-षष्ठान्तिमसूत्रेण सह सप्तमोद्देशकादिसूत्रस्य भवतीति । अयं भावः—षष्ठोद्देशकस्योपान्त्य
सूत्रे ‘जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए खीरं वा’ इत्यादिविकृत्याहारस्य प्रतिषेधः
कृतः, अत्र तु सप्तमोद्देशकादिसूत्रे मालिकानां प्रतिषेधः क्रियते यतो मा भवतु साधोर्बाह्यभूषणम् इति
बाह्याभ्यन्तरभूषणप्रतिषेधस्य समानत्वात् षष्ठोद्देशकानन्तरं सप्तमोद्देशकस्य निरूपणं क्रियते, अय-
मेव सम्बन्धः पूर्वापरसूत्रयोर्भवति । तदनेन सम्बन्धेनायातस्य सप्तमोद्देशकस्य प्रथमं सूत्रं प्रस्तूयते—
‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए तणमालियं वा
मुंजमालियं वा वेत्तमालियं वा मयणमालियं वा पिंछमालियं वा दंतमालियं
वा सिंगमालियं वा संखमालियं वा हड्डमालियं वा कट्टमालियं वा
पुष्कमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं वा हरियमालियं वा करेइ करेत्तं
वा साइज्जइ ॥ सू० १ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिष्ठायात्तणमालिकां वा मुंजमालिकां वा
वेत्तमालिकां वा मयणमालिकां वा पिंछमालिकां वा दंतमालिकां वा शृङ्गमालिकां वा
शङ्खमालिकां वा अस्थिमालिकां वा काष्ठमालिकां वा पत्रमालिकां वा पुष्पमालिकां वा
फलमालिकां वा बीजमालिकां वा हरितमालिकां वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुर्निरवधभिक्षणशीलः श्रमणः ‘माउग्गामस्स’ मातृ-
ग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनवाञ्छया ‘तणमालियं वा’ तणमालिकां वा बीरणादितृणजनित-

मालां करोति, यथा मथुरायां करोति, करोतीत्यग्नौ क्रियापदेन सम्बन्धः, तथा 'मुञ्जमालियं वा' मुञ्जमालिकां मुञ्जस्य तन्नामकतृणविशेषस्य मालां करोति यथा द्विजानां व्रतबन्धने क्रियते, तथा 'वेत्तमालियं वा' वेत्तमालिकां वा वेत्तं लताविशेषः 'वेत्त' 'नेत्र' इति लोकप्रसिद्धम्, तस्य वेत्तस्य मालां कटककैयूरादिरूपां करोति तथा 'मयणमालियं वा' मदनमालिकां वा, तत्र मदनं पुष्पविशेषः, तस्य मालां करोति तथा 'पिच्छमालियं वा' पिच्छमालिकां वा व्रणादिपीडानिवारणार्थं मयूरादिपिच्छैर्मालां करोति 'दंतमालियं वा' दन्तमालिकां वा—बालस्य दृष्टिदोषनिवारणार्थं हस्त्यादिदन्तानां मालां करोति तथा 'सिंगमालियं वा' शृङ्गमालिकां वा—महिष्यादिशृङ्गेण मालां करोति यथा पारसीय-जातिविशेषे 'संखमालियं वा' शङ्खमालिकां वा—बाळस्य गले धारणार्थं शङ्खस्य मालां करोति 'हड्डमालियं वा' अस्थिमालिकां वा गजादिजीवानाम् 'जरस्व' इति प्रसिद्धचतुष्पदपञ्चविशेषस्य वा अस्थनां मालां करोति 'कट्टमालियं वा' काष्ठमालिकां वा, तत्र काष्ठस्य तुलस्यादिकाष्ठस्य मालां करोति 'पत्तमालियं वा' पत्रमालिकां वा पत्राणां तगरादिसुगन्धितपत्राणां मालां करोति 'पुष्पमालियं वा' पुष्पमालिकां वा, तत्र पुष्पाणां चंपकादिवृक्षसमुद्भूतानां मालां करोति, 'फलमालियं वा' फलमालिकां, तत्र फलानां गुञ्जादिफलानां मालां करोति 'बीयमालियं वा' बीजमालिकां वा, तत्र बीजानां रुद्राक्षादीनां मालां संपादयति 'हरियमालियं वा' हरितमालिकां वा, तत्र—हरितकायानां पाण्डुप्रभृतिरोगशमनाय 'दूर्वापुनर्नवादीनां मालां 'करेइ' करोति स्वयं करोति 'करेतं वा साइज्जइ' कुर्वन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते तृणमालिकादिकं यः स्वयं करोति परद्वारा वा कारयति कुर्वन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति, यस्मादेते दोषा भवन्ति तस्मात् कारणात् श्रमणो मातृग्रामस्य मैथुनसेवनेच्छया स्वपरशरीरशोभार्थं दृष्टिदोषरोगादिनिवारणार्थं वाऽन्यार्थं तृणादिमालां न स्वयं कुर्यात् न परद्वारा कारयेत् न वा कुर्वन्तमन्यमनुमोदयेदिति ॥ सू० १ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए तणमालियं वा मुञ्जमालियं वा वेत्तमालियं वा मयणमालियं वा पिच्छमालियं वा दंतमालियं वा सिंगमालियं संखमालियं वा हड्डमालियं वा कट्टमालियं वा पत्तमालियं वा पुष्पमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं वा हरियमालियं वा धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २ ॥

छाया— यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया तृणमालिकां वा मुञ्जमालिकां वा वेत्तमालिकां वा मदनमालिकां वा पिच्छमालिकां वा दन्तमालिकां वा शृङ्गमालिकां वा शङ्ख-

चूर्णिभाष्यावचुरिः ३० ७ सू० २-५

मातृग्रामप्रकरणम् १७३

मालिकां वा अस्थिमालिकां वा काष्ठमालिकां वा पत्रमालिकां वा पुष्पमालिकां वा फल-
मालिकां वा बीजमालिकां वा हरितमालिकां वा धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । पूर्वोक्ता मालाः ‘धरेइ’ धरति—पार्श्वे स्थापयति, धरन्तं
वा स्वदत्ते इति । शेषं पूर्ववत् ॥ सू० २॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए तणमालियं वा मुंज-
मालियं वा वेत्तमालियं वा मयणमालियं वा पिंछमालियं वा दंतमालियं
वा सिंगमालियं वा संखमालियं वा हड्डमालियं वा कट्टमालियं वा पत्तमा-
लियं वा पुप्फमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं वा हरियमालियं
वा पिण्हेइ पिण्हेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया तृणमालिकां वा मुञ्जमालिकां वा वेत्त-
मालिकां वा मदनमालिकां वा पिच्छमालिकां वा दन्तमालिकां वा शृङ्गमालिकां वा शङ्ख-
मालिकां वा अस्थिमालिकां वा काष्ठमालिकां वा पत्रमालिकां वा पुष्पमालिकां वा फल-
मालिकां वा बीजमालिकां वा हरितमालिकां वा पिनहति पिनहन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । यो भिक्षुः तृणादीनां मालां पूर्वोक्तवस्तुजातनिर्मितां
मालां ‘पिण्हेइ’ पिनहति—कण्ठे धारयति पिनहन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते । आभिर्मात्राभिर्मदीयं
शरीरमलंकृतं सुन्दरं भवतु, अलंकृतेन सुन्दरेण शरीरेणाहं कामिनीनां प्रियो भविष्यामि तेन सा मम
मैथुनेच्छां पूरयिष्यतीति बुद्ध्या तृणादिमालाः यः कश्चिद्भिक्षुः स्वयं कण्ठे धारयति धारयन्तं चान्य-
मनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, आज्ञाभङ्गादिदोषांश्च प्राप्नोतीति ॥ सू० ३ ॥

भाष्यम्—तणमाइमालियाणं, करणं धरणं च मेहुणिच्छाए ।

कुज्जा अप्परट्ठा, आणाभंगाइ पावेइ ॥

छाया—तृणादिमालिकानां करणं धरणं च मैथुनेच्छया ।

कुर्यात् आत्मपरार्थं, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचुरिः—‘तणमाइ’ इत्यादि । यो भिक्षुः ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया मैथुनेच्छया
तृणादिमालिकानां करणं संपादनं धरणं स्वशरीरे धारणं च कुर्यात् स आज्ञाभङ्गादिदोषान् आज्ञा-
भङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमविराधनात्मविराधनादिदोषान् प्राप्नोति । अयं भावः—तृणादिमालाकरणे
धारणे मालया शरीरविभूषाकरणे च स्वस्य परस्य मोहोदयो जायते, तथा तृणादिमालाकरणे
तद्वारणकरणे च सूत्रार्थपठनपाठनसमयस्य व्यर्थनिर्गमनेन सूत्रार्थयोर्हानिर्भवति, तीर्थकरैरनाज्ञां

च । इत्यलोलुपैश्वरैः कदाचिद् गृहीतो भवति, मालादि दृष्ट्वा असाधुर्यमिति कृत्वा कोट्टपालादिभिः गृहीतो राजदण्डभाग् भवति, कस्मैचिद् वितरणे कस्मैचिद् अदाने च कदाचित् अधिकरणमपि स्यात्, तथा लोके निन्दापि स्यात्, लोका एव वदिष्यन्ति—यत् अहो आश्चर्यमेतत् यत् जैनसाधवो निवृत्तभावसम्पन्ना अपि मालां कुर्वन्ति धारयन्ति च । केचन एवं वदिष्यन्ति यत्—एते आत्मानं निवृत्तरागद्वेषं मन्यमाना अपि मालां कुर्वन्ति धारयन्ति चेत्यादिरूपेण क्रमपरम्परया शासनस्य लोकेऽवहेलना स्यात् अतस्तृणमालादीनां करणं धारणं तदनुमोदनं च न कर्तव्यमिति भावः । ३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए तणमालियं वा मुंज-
मालियं वा वेत्तमालियं वा मयणमालियं वा पिंछमालियं वा दंतमालियं
वा सिंगमालियं संखमालियं वा हड्डमालियं वा कड्डमालियं वा पत्तमालियं
वा पुप्फमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं वा हरियमालियं वा परि-
भुंजइ परिभुजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया तृणमालिकां वा मुञ्जमालिकां वा
वेत्रमालिकां वा मदनमालिकां वा पिच्छमालिकां वा दन्तमालिकां वा शृङ्गमालिकां वा
शङ्खमालिकां वा अस्थिमालिकां वा काष्ठमालिकां वा पत्रमालिकां वा पुष्पमालिकां वा फल-
मालिकां वा बीजमालिकां हरितमालिकां वा परिभुङ्क्ते परिभुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । तृणादिमालिकानां परिभोगं करोति-नानाप्रकारेण तासां
स्वकार्यनिमित्तं परिभोगं करोतीति भावः ॥ सू० ४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अयलोहाणि वा
तंबलोहाणि वा तउलोहाणि वा सीसगलोहाणि वा रुप्लोहाणि वा सुवण्ण-
लोहाणि वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अयलोहान् वा ताम्रलोहान् वा
त्रपुलोहान् वा सीसकलोहान् वा रुप्यलोहान् वा सुवर्णलोहान् वा करोति कुर्वन्तं वा
स्वदत्ते ॥ सू० ५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृ-
ग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया ‘अयलोहाणि वा’ अयलोहान् वा ‘लोहाणी’—यत्र लोह-
शब्दो देशीयः, तदर्थस्तु आकारविशेषस्तान्, तथा च अयसो लोहस्य आकारविशेषान् वा तथा
‘तंबलोहाणि वा’ ताम्रलोहान् वा ताम्रस्य धातुविशेषस्य आकारविशेषान् ‘तउयलोहाणि वा’

चूर्णितपापवचूरिः ३०७ सू० ६-११

मातृग्रामप्रकरणम् १७५

त्रपुलोहान् वा त्रपु 'जसद' इति लोकप्रसिद्धम् तस्याकारविशेषान् 'सीसकलोहाणि वा' सीसकलोहान् वा, तत्र सीसकं धातुविशेषः 'सीसा' इति प्रसिद्धः तस्य आकारविशेषान् 'रूप्यलोहाणि वा' रूप्यलोहान् वा, तत्र रूप्यं रजतं, तस्य आकारविशेषान् 'सुवर्णलोहाणि वा' सुवर्णलोहान् वा सुवर्णस्य आकारविशेषान् वा 'करेइ' करोति मातृग्रामस्य मैथुनसेवनेच्छया लौहादिधातूनामाकारविशेषान् करोति तथा 'करेतं वा साइज्जइ' लौहादीनामाकारविशेषान् कुर्वन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति, लोहादिधातुभिराकारविशेषकरणे अग्न्यारम्भोऽनिवार्यो भवति, तथा तत्र धर्मनं फूत्करणमप्यावश्यकं तेन षट्कायोपमर्दनं भवति, ततः संयमविराधना, वल्लशरीरादिदहने आत्मविराधना चावश्यम्भाविनी ततो भिक्षुर्लोहादिधातूनामाकारविशेषं न स्वयं कुर्यात् नापि कुर्वन्तमन्यमनुमोदेत इति भावः ॥सू० ५॥ एवं 'धरेइ' 'परिभुंजइ' इति सूत्रद्वयमपि व्याख्येयम् ॥ सू० ६-७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए हाराणि वा अद्धहाराणि वा एगावलीं वा मुत्तावलीं वा कणगावलीं वा रयणावलीं वा कडगाणि वा तुडियाणि वा केऊराणि वा कुंडलाणि वा पट्टाणि वा मउडाणि वा पलंबसुत्ताणि वा सुवण्णसुत्ताणि वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥सू० ८॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिष्ठाया हारान् वा अर्द्धहारान् वा षकावलीं वा मुक्तावलीं वा कनकावलीं वा रत्नावलीं वा कटकान् वा त्रुटिकानि वा केयूराणि वा कुंडलानि वा पट्टानि वा मुकुटानि वा प्रलम्बसूत्राणि वा सुवर्णसूत्राणि वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ८॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिष्ठाया—मैथुनवाञ्छया 'हाराणि वा' हारान् वा तत्र हारा अष्टादशसरिकाः, तान् 'अद्धहाराणि वा' अर्द्धहारान् वा, तत्रार्द्धहाराः नवसरिकाः, तान् 'एगावलीं वा' एकावलीं वा एकसरिकां मालामित्यर्थः 'कणगावलीं वा' कनकावलीं वा कनकस्य सुवर्णस्यावली माला इति ताम् 'मुत्तावलीं वा' मुक्तावलीं वा, तत्र मुक्ता गजादिमुक्ताः, तासाम् आवलीमाला ताम् 'रयणावलीं वा' रत्नावलीं वा, तत्र रत्नानां कर्कतनादीनामावली माला ताम् 'कडगाणि वा' कटकान् वा, तत्र कटकाः 'कडा' इति लोकप्रसिद्धाः, तान् कटकान् 'तुडियाणि वा' त्रुटिकानि वा—हस्ताभरणविशेषान् वा 'केऊराणि वा' केयूराणि वा 'मुजवंध' इति लोकप्रसिद्धानि 'कुंडलाणि वा' कुण्डलानि वा, तत्र कुण्डलानि कर्णाभरणानि तानि 'पट्टाणि वा' पट्टानि वा, तत्र पट्टानि चतुरङ्गुलसुवर्णपट्टानि तानि 'मउडाणि वा' मुकुटानि वा शिरोभूषणानि 'पलंबसुत्ताणि वा'

प्रलम्बसूत्राणि वा सुवर्णनिर्मितानि लम्बायमानानि सूत्राणि तानि 'सुवर्णसूत्राणि वा' सुवर्णसूत्राणि वा—सुवर्णस्य सूत्रविशेषलक्षणानि 'करेइ' करोति, एतानि हारादिकानि मातृग्रामस्य मैथुनसेवनेच्छया स्वयं संपादयति परद्वारा कारयति वा तथा 'करेतं वा साइज्जइ' कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते ॥ सू० ८ ॥

एवं पूर्वोक्तवस्तुविषये 'धरेइ' 'परिभुंजइ' इति सूत्रद्वयमपि पूर्ववद् व्याख्येयम् ॥ सू० ९-१० ॥

मूलम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए आईणाणि वा आईणपाउराणि वा कंबलाणि वा कंबलपाउराणि वा कोयराणि वा कोयसपाउराणि वा गोरमियाणि वा कालमियाणि वा नील-मियाणि वा सामाणि वा महासामाणि वा उट्टाणि वा उट्टलेस्साणि वा वग्घाणि वा विवग्घाणि वा पलवंगाणि वा सहिणाणि वा सहिणकल्लाणि वा खोमाणि वा दुगुल्लाणि वा तिरीडपट्टाणि वा पतुलाणि वा पटलाणि वा चीणाणि वा अंसुयाणि वा कणगकंताणि वा कणगखचियाणि वा कणगचित्ताणि वा कणगविचित्ताणि वा आभरणाणि वा आभरणचित्ताणि वा आभरणविचित्ताणि वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया आजिनानि वा आजिनप्रावरणानि वा कंबलान् वा कम्बलप्रावरणानि वा कोयराणि वा कोयसप्रावरणानि गौरसृगाणि वा कालसृगाणि वा नीलसृगाणि वा श्यामानि वा महाश्यामानि वा उट्टाणि वा उट्टलेश्यानि वा व्याघ्राणि वा विव्याघ्राणि वा प्लवङ्गानि वा श्लक्ष्णानि वा श्लक्ष्णकल्यानि वा क्षोमाणि वा दुक्कलानि वा तिरीटपट्टानि वा प्रतुलानि वा पटलानि वा चीनानि वा अंशुकानि वा कनककान्तानि वा कनकखचितानि वा कनकचित्राणि वा कनकविचित्राणि वा आभरणानि वा आभरणचित्राणि वा आभरणविचित्राणि वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया 'आईणाणि वा' आजिनानि वा—मृगचर्मवस्त्राणि 'आईणपाउराणि वा' आजिनप्रावरणाणि वा, तत्राजिनं मृगचर्म तस्य प्रावरणाणि—आच्छादनानि यः करोतीत्यग्रिमेण सम्बन्धः, 'कंबलाणि वा' कम्बलान्, तत्र कम्बला उष्णीदि-निर्मितास्तान् 'कंबलपाउराणि वा' कम्बलप्रावरणानि वा, तत्र कम्बलस्य प्रावरणानि आच्छादनानि तानि यः करोति तथा 'कोयराणि वा' कोयराणि वा, तत्र कोयराणि कोयरदेशनिष्पन्ना वस्त्रविशेषाः

वृणिभाष्यावधूरिः ७०७ सू० ११-६७

मातृग्रामप्रकरणम् १७७

तानि यः करोति 'कोयरपाउराणि वा' कोयरप्रावरणानि वा कोयरस्य वस्त्रविशेषस्य यानि प्रावरणानि आच्छादनानि करोति 'गौरमियाणि वा' गौरमृगाणि वा श्वेतमृगचर्माणि तच्चर्म-निर्मितवस्त्राणीत्यर्थः 'कालमियाणि वा' कालमृगाणि वा—कालमृगचर्माणि, तत्र कालमृगः—कृष्ण-मृगः तस्य यानि चर्माणि तेषां वस्त्राणि यः करोति 'नीलमियाणि वा' नीलमृगाणि वा—नील-मृगचर्माणि 'सामाणि वा' श्यामानि वा—श्याममृगचर्माणि 'महासामाणि वा' महाश्यामानि वा—अतिशयितश्याममृगचर्माणि 'उट्टाणि वा' उष्ट्राणि वा उष्ट्रस्य यानि चर्माणि तानि वस्त्ररूपाणि यः करोति 'उट्टलेस्साणि वा' उष्ट्रलेस्यानि वा उष्ट्रचर्मणः प्रावरणानि, 'वाग्घाणि वा' व्याघ्राणि वा—व्याघ्रसम्बन्धचर्मवस्त्राणीत्यर्थः, 'विवग्घाणि वा' विव्याघ्राणि वा—विव्याघ्रः 'चित्ता' इति प्रसिद्धः, तत्सम्बन्धचर्माणि चर्मवस्त्राणि 'पलवंगाणि वा' प्लवङ्गानि वा तत्र प्लवङ्गः—धानरः तस्य चर्माणि 'सहिणाणि वा' सहिनानि वा—श्लक्ष्णानि, तत्र सहिनानि श्लक्ष्णानि श्लक्ष्णवस्त्राणि यः करोति 'सहिणकल्लाणि वा' सहिणकल्यानि तत्र सहिनानि श्लक्ष्णानि कल्लानि स्निग्धानि कोमलानि कोमलवल्क्षणयुक्तानि वा वस्त्राणि करोति 'दुगुल्लाणि वा' दुक्कलानि वा, तत्र दुक्क-लानि कार्पासिकानि वस्त्राणि 'पटलाणि वा' पटलानि वा 'चीणाणि वा' चीनानि वा चीनदेशो-द्भवानि वस्त्राणि 'अंशुयाणि वा' अंशुकानि वा कीटजवस्त्राणि 'रेशम' इति प्रसिद्धवस्तुवस्त्राणि वा 'कणगकंताणि वा' कनककान्तानि वा, तत्र कनकं सुवर्णं तरसदृशकान्तियुक्तानि वस्त्राणि 'कणगखचियाणि वा' कनकखचितानि वा—कनकजटितानि वस्त्राणि 'कणगविचिताणि वा' कनकविचित्राणि वा कनकेन सुवर्णेन चित्रितानि वस्त्राणि 'कणगविचिताणि वा' कनकविचित्राणि कनकेन विचित्रप्रकारकाणि वस्त्राणि 'आभरणाणि वा'—आभरणानि अलंकारयुक्त वस्त्राणि 'आभरण-चिताणि वा' आभरणैरलंकारैश्चित्रितानि 'आभरणविचिताणि वा' आभरणविचित्राणि वा विचि-त्रप्रकारकाभरणैर्मण्डिताणि वस्त्राणि, एतादृशानि उपर्युक्तानि चर्मादीनां वस्त्राणि यो भिक्षुर्मैथुनसेव-नेच्छया 'करेइ' करोति 'करेतं वा साइज्जइ' कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ११ ॥

एवम् पूर्वसूत्रोक्तवस्त्रविषये 'धरेइ' 'परिशुंजइ' इति सूत्रद्वयमपि बोध्यम् ॥ १२ ॥ सू० १३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए इत्थि अक्खंसि वा उरंसि वा उयंसि वा थणंसि वा गहाय संचालेइ संचालेतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया स्त्रियम् अक्षे वा उरसि वा उदरे वा स्तने वा गृहीत्वा संचालयति संचालयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १४ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृ-ग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया 'इत्थि' स्त्रियम् 'अक्खंसि वा' अक्षे-

कस्मिंश्चिदिन्द्रियप्रदेशे वा 'उरसि वा' उरसि वा—हृदयप्रदेशे 'उयरंसि वा'—उदरे वा कुक्षिप्रदेशे 'थणंसि' वा' स्तने वा—उपलक्षणात् हस्तादिके वा 'गहाय' गृहीत्वा—स्त्रियोऽक्षादिकं गृहीत्वेत्यर्थः 'संचालेइ' संचालयति इतस्ततः चालयति 'संचालेतं वा साइज्जइ' संचालयन्तं वा स्वदते । यो हि भिक्षुर्मैथुनसेवनेच्छया स्त्रीणामक्षादिकं गृहीत्वा चालयति चालयन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अण्णमण्णस्स पाए आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्जइ ।

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अन्योन्यस्य पादौ आमार्जयेद्वा प्रमार्जयेद्वा आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा स्वदते ॥ सू० १५ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया 'अण्णमण्णस्स' अन्योन्यस्य परस्परम् स्त्री साधोः, साधुश्च स्त्रियाः 'पाए' पादौ—चरणौ 'आमज्जेज्ज वा' आमार्जयेत् वा एकवारम् 'पमज्जेज्ज वा' प्रमार्जयेद्वा अनेकवारम् 'आमज्जंतं वा' आमार्जयन्तं वा 'पमज्जंतं वा' प्रमार्जयन्तं वा 'साइज्जइ' स्वदतेऽनुमोदते । यो हि भिक्षुर्मैथुनसेवनेच्छया परस्परं चरणौ प्रमार्जयेत् प्रमार्जयन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १५ ॥

सूत्रम्—एवं तइयउदेसे जो गमो सो णेयव्वो जाव जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए गामाणुगामं दुइज्जमाणे अण्णमण्णस्स सीसदुवारियं करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १६-६७ ॥

छाया—एवं तृतीयोद्देशके यो गमः स ज्ञातव्यो यावत् यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया ग्रामानुग्रामं द्रवन् अन्योन्यस्य शीर्षद्वारिकां करोति कुवन्तं वा स्वदते इत्यादि ॥ सू० १६-६७ ॥

चूर्णी—'एवं तइय' इत्यादि । 'एवं तइयउदेसे गमो' एवं तृतीयोद्देशके यो गमः आशुपकः सः अत्रापि मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया परस्परं पादयोरामर्जननादिसूत्रेषु 'णेयव्वो' ज्ञातव्यः । कियत्पर्यन्तमित्याह—'जाव' इत्यादि । 'जाव' यावत् यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया 'अण्णमण्णस्स पाए आमज्जेज्ज वा' इत्यादि सूत्रादारभ्य 'जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए गामाणुगामं दुइज्जमाणे अण्णमण्णस्स सीसदुवारियं करेइ' एतत्सूत्रपर्यन्तं स गमो ज्ञातव्य इति भावः ॥ सू० १६-६७ ॥

शुद्धिमाध्याधचरिः उ. ७ सू. ६८-७६

मातृग्रामप्रकरणम् १७९

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अणंतरहियाए पुढवीए णिसीयावेज्ज वा तुयट्ठावेज्ज वा णिसीयावेतं वा तुयट्ठावेतं वा साइज्जइ ॥सू० ६८॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अनन्तरहितायां पृथिव्यां निषीदयेत् वा त्वग्वर्तयेद्वा निषीदयन्तं वा त्वग्वर्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ६८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया ‘अणंतरहियाए पुढवीए’ अनन्तरहितायां पृथिव्याम् तत्र अनन्तरहितायां शीतवातादिशब्दैरनुपहृतायां सचिन्तायाम्, पृथिव्याम् तथा चैतादृशसचिन्तभूमौ यो भिक्षुर्मैथुनसेवनेच्छया अत्र ‘स्त्रियं’ इति गम्यते ततः स्त्रियमित्यर्थः ‘णिसीयावेज्ज वा’ निषीदयेद्वा उपवेशयेत् ‘तुयट्ठावेज्ज वा’ त्वग्वर्तयेद्वा—पार्श्वपरिवर्तनं कारयेत् स्वापयेद् वा इत्यर्थः तथा ‘णिसीयावेतं वा’ निषीदयन्तं वा उपवेशनं कारयन्तम् ‘तुयट्ठावेतं वा’ त्वग्वर्तयन्तं वा पार्श्वपरिवर्तनं कारयन्तम् ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ६८॥

एवं पूर्वोक्तसूत्रक्रमेण यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनेच्छया स्त्रियं ‘ससणिद्धाए पुढवीए’ सस्निग्धायां—सचित्तजलेन ईषदाद्र्यां पृथिव्याम् ॥सू० ६९॥ ‘ससरक्खाए पुढवीए’ सरजस्कायां सचित्तरजोऽवगुण्ठितायां पृथिव्याम् ॥सू० ७०॥ ‘मट्ठियाकडाए पुढवीए’ मृत्तिकाकृतायां सचित्तमृत्तिकानिर्मितायां पृथिव्याम् ॥सू० ७१॥ ‘चित्तमंताए पुढवीए’ चित्तकृत्यां स्वभावतः—सचिन्तायां स्वरूपायां पृथिव्याम् ॥सू० ७२॥ ‘चित्तमंताए सिलाए’ चित्तकृत्यां सचिन्तायां खनितः सन्नो निष्कासितायां शिलायाम् ॥सू० ७३॥ ‘चित्तमंताए छेलुए’ चित्तवति सचित्ते छेलुके—छोटारूपे पृथिवीखण्डे, एतेषु पूर्वप्रदर्शितेषु स्थानेषु स्त्रियम्, ‘णिसीयावेज्ज वा निषीदयेत् वा उपवेशयेत् ‘तुयट्ठावेज्ज वा’ त्वग्वर्तयेत् वा पार्श्वपरिवर्तनं कारयेत् शाययेत् वा तत्र शयनं कारयेद्वा, एवं कारयन्तमन्यं वाऽनुमोदयेत् स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ७४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए कोलावासंसि वा दारुए वा जावपइट्ठिए, सअंडे सपाणे सबीए सहरिण सओसे सउदए सउत्तिग—पणग—दगमट्ठिय—मक्कात्तासंताणगंसि णिसीयावेज्ज वा तुयट्ठावेज्ज वा णिसीयावेतं वा तुयट्ठावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७५ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञा कोलावासे वा दारुके वा जीवप्रतिष्ठिते साण्डे सपाणे सबीजे सहरिते सावइयाये सोदके सोत्तिङ्गपनकक्कमृत्तिकामकंठ-सन्तानके निषीदयेत् वा त्वग्वर्तयेद्वा निषीदयन्तं वा त्वग्वर्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ७५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृप्रा-
मस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया मैथुनवाञ्छया ‘कोलावासंसि वा’ कोलावासे वा, तत्र कोलाः-
घुणाः काष्ठगताः काष्ठक्षतिकारका जीवविशेषाः ‘घुण’ इति लोकप्रसिद्धाः, तेषां कोलानां य आवासः
स्थानं तत्र वा ‘दारुए वा जीवपइट्ठिए’ दारुके वा जीवप्रतिष्ठिते यस्मिन् काष्ठे जीवा विद्यमाना
भवेयुः तादृशमक्षुणादिजीवविशिष्टपीठफलकादिके ‘सअंहे’ साण्डे पिपोलकाण्डसहिते स्थाने काष्ठे
वा ‘सपाणे’ सप्राणे क्षुद्रहृन्दिद्यादिप्राणियुक्तस्थाने ‘सवीए’ सर्वाजे शास्त्र्यादिसच्चित्तबोजयुक्तस्थाने
‘सहरिए’ सहरिते हरितकायसहितस्थाने ‘सओसे’ सावश्याये-सूक्ष्महिमकणसहितस्थाने ‘सउत्तिंग’
सउत्तिङ्गे, उत्तिङ्गकाः—भूमौ वर्तुलविवरकारिणो गर्दभमुखाकृतयः कीटविशेषाः, यद्वा कीटिकानगरादयः,
तैः सहिते स्थाने ‘पणग’ पनकः—अङ्कुरितो अनङ्कुरितो वा पञ्चवर्णानन्तकायविशेषः ‘फुलण’ इति
भाषाप्रसिद्धः ‘दग्गमट्टिय’ उदकमृत्तिका सजलपृथिवीकायः ‘मक्कद्दासंताणगंसि’ मर्कटसन्तानकः
दस्ताजालम्, तस्मिन्, एतेषु पूर्वोक्तघुणादियुक्तस्थानेषु यः श्रमणः स्त्रियं ‘णिसीयावेज्ज वा’ निषीदयेत्-
उपवेशनं कारयेत्, ‘तुयट्टावेज्ज वा’ त्वग्वर्तयेद्वा पार्श्वपरिवर्तनं कारयेत् तथा ‘णिसीयावेतं वा’
निषीदयन्तम् उपवेशयन्तं वा ‘तुयट्टावेतं वा’ त्वग्वर्तयन्तं वा शाययन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्तेऽनु-
मोदते । यो भिक्षुमातृप्रामस्य मैथुनेच्छया सूत्रोक्तस्थानेषु स्त्रियमुपवेशयति शाययति वा, उपवेशयन्तं
शाययन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥सू० ७५॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए आगंतागारेसु
वा आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा णिसीयावेज्ज
वा तुयट्टावेज्ज वा णिसीयावेतं वा तुयट्टावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७६॥**

छाया—यो भिक्षुमातृप्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया आगन्त्रागारेषु वा आरामागारेषु
वा गाथापतिकुलेषु वा परिव्राजकावसथेषु वा निषीदयेद्वा त्वग्वर्तयेद्वा निषीदयन्तं वा
त्वग्वर्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृप्रा-
मस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया ‘आगंतागारेसु वा’ आगन्त्रागारेषु वा
आगन्तूणाम् आगन्तुकानां गमनागमनसमये विश्रामार्थकारितेषु गृहेषु धर्मशालेतिप्रसिद्धेषु वा ‘आरा-
मागारेसु वा’ आरामागारेषु वा क्रीडाकरणाय उपवनगृहेषु ‘गाहावइकुलेसु वा’ गाथापतिकु-
लेषु वा-गृहस्थगृहेषु ‘परियावसहेषु वा’ परिव्राजकावसथेषु वा तापसनिवासस्थानेषु वा
‘णिसीयावेज्ज वा’ निषीदयेत् वा उपवेशयेत् ‘तुयट्टावेज्ज वा’ त्वग्वर्तयेद्वा शाययेत्
‘णिसीयावेते वा’ निषीदयन्तं वा ‘तुयट्टावेतं वा’ त्वग्वर्तयन्तं वा शयनं कारयन्तम् ‘साइज्जइ’

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३०७ सू० ७७-७९

मातृग्रामप्रकरणम् १८१

स्वदत्ते । यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनसेवनेच्छया आगन्त्रागारादिषु स्वयमुपविशति स्त्रियं वा उपवेशयति तथा स्वयं शेते स्त्रियं वा शाययति च तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्तीति ॥ सू० ७६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवड्डियाए आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावड्डकुलेसु वा परियावसहेसु वा निसीयावेत्ता वा तुयट्टावेत्ता वा असणं वा पानं वा खाइमं वा साइमं अणुग्घासेज्ज वा अणुपाएज्ज वा अणुग्घासंतं वा अणुपाएंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७७ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया आगन्त्रागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा परिव्राजकावसथेषु वा निषद्य वा त्वग्वर्तयित्वा वा अशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा अनुप्रासयेत् वा अनुपाययेत् वा अनुप्रासयन्तं वा अनुपाययन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः ‘माउग्गामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवड्डियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया-मैथुनवाञ्छया ‘आगंतागारेसु वा’ आगन्त्रागारेषु वा यत्रागन्तुका गमनागमनसमये विश्राम्यन्ति तादृशं गृहमागन्तुकागारः धर्मशालेतिलोक-प्रविद्धः, तेषु ‘आरामागारेसु वा’ आरामागारेषु वा क्रीडार्थमागतपुरुषविश्रामार्थोपवनस्थितगृहेषु ‘गाहावड्डकुलेसु वा’ गाथापतिकुलेषु वा गृहस्थगृहेषु ‘परियावसहेसु वा’ परिव्राजकावसथेषु वा तापसानामाश्रमेषु, भिक्षुरेतादृशस्थानेषु स्त्रियम् ‘निसीयावेत्ता’ निषद्य-उपवेश्य ‘तुयट्टावेत्ता वा’ त्वग्वर्तयित्वा वा ‘असणं वा’ अशनं वा ‘पानं वा’ पानं वा ‘खाइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘साइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘अणुग्घासेज्ज वा’ अनुप्रासयेद्वा-अनु-पश्चात् स्वप्रासग्रहणानन्तरं स्त्रियं प्रासयेत् तन्मुखे प्रासं दद्यात् ‘अणुपाएज्ज वा’ अनुपाययेद्वा स्वयं जलादिकं पीत्वा तदनन्तरं स्त्रियं पाययेत् ‘अणुग्घासंतं वा’ अनुप्रासयन्तं वा स्वप्रासानन्तरं प्रासं ददतं वा ‘अणुपाएंतं वा’ अनुपाययन्तं वा स्वपानानन्तरं पाययन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्तेऽनुमोदते । यो भिक्षुरागन्त्रादिगृहेषु मैथुननेच्छया स्त्रियमुपवेश्य शाययित्वा वा स्वयमशनदिकं भुक्त्वा पानीयं वा पीत्वा भोजयन्तं वा पाययन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्तीति ॥ सू० ७७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवड्डियाए अंकंसि वा पल्लि-यंकंसि वा निसीयावेज्ज वा तुयट्टावेज्ज वा निसीयावेतं वा तुयट्टावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७८ ॥

१८९

निशीयस्वजे

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अङ्के वा पर्यङ्के वा निषीदयेत् वा त्वग्वर्तयेत् वा निषीदयन्तं वा त्वग्वर्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः ‘मातृग्रामस्य’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया-मैथुनवाञ्छया ‘अंकंसि वा’ अङ्के वा-स्वकीयोत्सङ्गे ‘पर्यङ्कंसि वा’ पर्यङ्के वा, तत्र पर्यङ्कः ‘मंच’ ‘पलंग’ इति भाषाप्रसिद्धः, तदुपरि ‘णिसीया-वेज्ज वा’ निषीदयेत् वा उपवेशयेत् ‘तुयट्ठावेज्ज वा’ त्वग्वर्तयेत् वा-शयनं कारयेत् ‘णिसीयावेत्तं वा’ निषीदयन्तं वा उपवेशयन्तं वा ‘तुयट्ठावेत्तं वा’ त्वग्वर्तयन्तं वा शययन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते अनुमोदते । यो भिक्षुर्मैथुनसेवनेच्छया स्त्रियं स्वाङ्के पर्यङ्के वा उपवेशयति वा शययति वा तथा स्वाङ्के उपवेशयन्तं वा शययन्तं वा श्रमणमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥सू० ७९॥

सूत्रम्—जे भिक्षू मातृग्रामस्य मेहुणवडियाए अंकंसि वा पलियं-कंसि वा णिसीयावेत्ता वा तुयट्ठावेत्ता वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा अणुग्घासेज्ज वा अणुपाएज्ज वा अणुग्घासंतं वा अणुपा-एतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७९ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अङ्के वा पर्यङ्के वा निषिद्य त्वग्व-र्तयित्वा अशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा अनुप्रासयेद्वा अनुपाययेद्वा अनुप्रास-यन्तं वा अनुपाययन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ७९॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘मातृग्रामस्य’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया-मैथुनवाञ्छया ‘अंकंसि वा’ अङ्के वा ‘पलियंकंसि वा’ पर्यङ्के वा ‘णिसीयावेत्ता वा’ निषिद्य ‘तुयट्ठावेत्ता वा’ त्वग्वर्तयित्वा वा अशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा ‘अणुग्घासेज्ज वा’ अनुप्रासयेद्वा ‘अणुपाएज्ज वा’ अनुपाय-येद् वा ‘अणुग्घासंतं वा’ अनुप्रासयन्तं वा ‘अणुपाएतं वा’ अनुपाययन्तं वा अन्यम् ‘साइ-ज्जइ’ स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामित्यात्मसंयमवि-राधनात्मविराधनाविदोषा भवन्ति ॥ सू० ७९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू मातृग्रामस्य मेहुणवडियाए अण्णतरं तेइच्छं आउट्टइ आउट्टंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८० ॥

चूर्णिमांशवधूरिः ३० ७ सू ८०-८४

रजोहरणस्यानुचितबन्धनिषेधः १८३

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अन्यतमां चिकित्सां आवर्तयति आवर्तयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ८०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया ‘अणत्तरं तेइज्जइ’ अन्यतमां चिकित्सां, तत्रान्यतमा नाम—चतुर्विधासु चिकित्सासु एकां काञ्चित् चिकित्साम्, ताश्चतस्रो यथा—वातिकी १, पैत्तिकी २, श्लैष्मिकी ३, सान्निपतिकी ४, तासु एकां काञ्चित् चिकित्सां रोगोपचाररूपाम् ‘आउट्टइ’ आवर्तयति कारयति ‘आउट्टंतं वा साइज्जइ’ आवर्तयन्तं कारयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते सा प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अमणुन्नाइं पोग्गलाइं नीहरेइ नीहेस्तं वा साइज्जइ ॥सू० ८१॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया मनोज्ञान् पुद्गलान् निर्हरति निर्हरन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ८१॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया ‘अमणुन्नाइं पोग्गलाइं’ मनोज्ञान् पुद्गलान् शरीरस्थान् अशुचिदुर्गन्धिपुद्गलान् ‘नीहरेइ’ निर्हरति—निष्कासयति ‘नीहेस्तं वा साइज्जइ’ निर्हरन्तं वा शरीरादिभ्योऽमनोज्ञपुद्गलान् निष्कासयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८१ ॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए मणुन्नाइं पोग्गलाइं उवकिरइ उवकिरंतं वा साइज्जइ ॥सू० ८२॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया मनोज्ञान् पुद्गलान् उपकिरति उपकिरन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ८२॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया ‘मणुन्नाइं पोग्गलाइं’ मनोज्ञान् पुद्गलान् मनस आल्हादजनकान् शरीरोपचयकारकान् वा पुद्गलान् शरीरे ‘उवकिरइ’ उपकिरति प्रक्षिपति, अर्थ भावः—स्वशरीरे स्त्रीशरीरे वा स्वकीयबले स्त्रीबले वा स्ववसतौ स्त्रीवसतौ वा मनोहराणि चन्दनादिसुगन्धिद्रव्याणि प्रक्षिपति येन शरीरादिकं सुगन्धियुक्तं भवति, तथा ‘उवकिरंतं वा’ उपकिरन्तमन्यं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अन्नयरं पसुजायं वा पक्खिजायं वा पायंसि वा पक्खंसि वा पुच्छंसि वा सीसंसि वा गहाय संचालेइ संचालेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८३ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अन्यतरं पशुजातं वा पक्षिजातं वा पादे वा पक्षे वा पुच्छे वा शोषे वा गृहीत्वा संचालयति संचालयन्तं वा स्वदत्ते ॥८३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथनवाञ्छया ‘अन्नयरं’ अन्यतरं अनेकेषु मध्यात् ये कमप्येकम् ‘पसुजायं वा’ पशुजातं वा गोमहिषादिकम् ‘पक्खिजायं वा’ पक्षिजातं वा मयूर-
ादिकम् ‘पायंसि वा’ पादे वा—पशुपक्ष्यादीनां चरणे वा ‘पक्खंसि वा’ पक्षे वा—‘पुच्छंसि वा’ पुच्छे वा ‘सीसंसि वा’ शिरसि वा ‘गहाय’ गृहीत्वा ‘संचालेइ’ संचालयति परिभ्रामयति ‘संचालेंतं वा साइज्जइ’ संचालयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते । द्विया मनोविनोदार्थमेवं करोतीति तात्पर्यम् । स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अन्नयरं पसुजायं वा पक्खिजायं वा सोयंसि कट्ठं वा किलिचं वा अंगुलियं वा सलंगं वा अणुप्पवेसित्ता संचालेइ संचालेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८४ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया पशुजातं वा पक्षिजातं वा स्रोतसि-
काष्ठं वा किलिचं वा अङ्गुलिकां वा शलाकां वा अनुप्रवेश्य संचालयति संचालयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ८४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृ-
ग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथनवाञ्छया ‘अन्नयरं पसुजायं वा’ अन्यतरं पशु-
जातं वा ‘पक्खिजायं वा’ पक्षिजातं वा मयूरहंसादिकम् ‘सोयंसि’ स्रोतसि छिद्रे गुप्ताङ्गे ‘कट्ठं
वा’ काष्ठं वा—काष्ठखण्डम् ‘किलिचं वा’ किलिचं वा, तत्र किलिचो वंशकर्परी तम् अंगुलियं
वा’ अङ्गुलिकां वा ‘सलंगं वा’ शलाकां वा—लौहादिशलाकाम् ‘अणुप्पवेसित्ता’ अनुप्रवेश्य ‘संचा-
लेइ’ संचालयति ‘संचालेंतं वा साइज्जइ’ संचालयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी
भवति ॥ सू० ८४ ॥

सूत्रिभाष्यवचरिः ३०७ सू० ८५-९०

मातृग्रामप्रकरणम् १८५

सूत्रम्—जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अन्नयरं पसुजायं वा पक्खिजायं वा 'अयमिस्सि'—त्ति कट्ठु आलिगेज्ज वा परिस्सएज्ज वा परिचुंबेज्ज वा आलिगंतं वा परिस्सयंतं वा परिचुंबंतं वा साइज्जइ ८५

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अन्यतरं पशुजातं वा पक्षिजातं वा 'इयं स्त्री'—ति कृत्वा आलिङ्गयेद्वा परिष्वजेत् वा परिचुम्बेत् वा आलिङ्गन्तं वा परिष्वजमानं परिचुम्बन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८५ ॥

चूर्णी—'जे भिक्षू' इत्यादि । 'जे भिक्षू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया 'अन्नयरं पसुजायं वा' अन्यतरं पशुजातं वा 'पक्खिजायं वा' पक्षिजातं वा 'अयमिस्सि'—त्ति कट्ठु अयम् पशुः पक्षी वा 'ही इति' कीदृशि तेषु कृत्वा 'आलिगेज्ज वा' आलिङ्गयेद्वा—आलिङ्गनं कुर्यात् 'परिस्सएज्ज वा' परिष्वजेत् वा परिष्वजनं विशेषतः आलिङ्गनम् 'परिचुंबेज्ज वा' परिचुम्बेत् वा मुखेन चुम्बनं कुर्यात् 'आलिगंतं वा' आलिङ्गन्तं वा 'परिस्सयंतं वा' परिष्वजमानं वा 'परिचुंबंतं वा' परिचुम्बन्तं वा 'साइज्जइ' स्वदत्तेऽनुमोदते । स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा देइ देतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८६ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा ददाति ददतं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८६ ॥

चूर्णी—'जे भिक्षू' इत्यादि । 'जे भिक्षू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा चतुर्विधमाहारजातं स्त्रियै 'देइ' ददाति 'देतं वा' ददतं वा 'साइज्जइ' स्वदत्तेऽनुमोदते । यः कश्चित् श्रमणो मातृग्रामस्य मैथुनसेवनेच्छया स्त्रियै अशनादिकं ददाति दापयति ददतं वा अनुमोदयति स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८७ ॥

छाया—यो भिक्षुमातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८७ ॥

चूर्णी—'जे भिक्षू' इत्यादि । यो भिक्षुर्मैथुनसेवनेच्छया चतुर्विधमाहारजातं प्रतीच्छति गृह्णाति प्रतीच्छन्तं वा गृह्णन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८७ ॥

१८६

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंछणं वा देइ देंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८८ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया बल्लं वा प्रतिग्रहं वा कम्बलं वा पाद-
प्रोच्छनकं वा ददाति ददतं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृ-
ग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया ‘वत्थं वा’ बल्लं वा ‘पडिग्गहं वा’ प्रति-
ग्रहं वा—पात्रादिकं वा ‘कंबलं वा’ कम्बलं वा ‘पायपुंछणं वा’ पादप्रोच्छनकं वा रजोहरणम् ‘देइ’
ददाति ‘देतं वा’ ददतं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंछणं वा पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८९ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया बल्लं वा प्रतिग्रहं वा कम्बलं वा पाद-
प्रोच्छनकं वा प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः मैथुनवाञ्छया स्त्रीभ्यः
वस्त्रादिकम् ‘पडिच्छइ’ प्रतीच्छति गृह्णाति ‘पडिच्छंतं वा साइज्जइ’ प्रतीच्छंतं वा गृह्णन्तं वा
स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए सज्झायं वाएइ वाएंत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ९० ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया स्वाध्यायं वाचयति वाचयन्तं वा
स्वदत्ते ॥ सू० ९० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृ-
ग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया ‘सज्झायं वाएइ’ स्वाध्यायं वाचयति, तत्र
स्वाध्यायं सूत्रमर्थं तदुभयं वाऽध्यापयति तथा ‘वाएंत्तं वा साइज्जइ’ स्वाध्यायं वाचयन्तं वा
स्वदत्तेऽनुमोदके स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ९० ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए सज्झायं पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९१ ॥

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया स्वाध्यायं प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा
स्वदत्ते ॥ सू० ९१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘माउग्गामस्स’ मातृ-
ग्रामस्य ‘मेहुणवडियाए’ मैथुनप्रतिज्ञया मैथुनवाञ्छया ‘सज्झायं पडिच्छइ’ स्वाध्यायं सूत्रार्थरूपं

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३०७ सू० ९१-९३

मातृग्रामप्रकरणम् १८७

प्रतीच्छति स्त्रीभ्यः गृहीयात् 'पडिच्छंतं वा साइज्जइ' प्रतीच्छंतं गृह्णंतं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ९१ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अण्णयरेणं इंदि-
एणं आकारं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ९२ ॥**

छाया—यो भिक्षुर्मातृग्रामस्य मैथुनप्रतिज्ञया अन्यतरेण इन्द्रियेणाकारं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ९२ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'माउग्गामस्स' मातृग्रामस्य 'मेहुणवडियाए' मैथुनप्रतिज्ञया—मैथुनवाञ्छया 'अण्णयरेणं इंदिएणं' अन्यतरेण केनापि इन्द्रियेण पुरुषस्य स्त्रियो वा इन्द्रियाकारेण स्तनमुखाद्यङ्गोपाङ्गरूपं किञ्चिदपि इन्द्रियमाश्रित्येत्यर्थः, स्तनमुखादीनामिति भावः 'आकारं करेइ' आकारं करोति, स्त्रियोऽप्रे हस्तादिना चित्रकर्मणा वा एता दशमाकारं रचयति चित्रयति वा येन स्त्रियो मनसि रागः समुत्पद्येत, शरीरं रोमाञ्चितं कम्पायमानं च भवेत्, 'मुखाद्याकाराबलोकनेन द्रवीभूता सती स्त्री मामभिलिष्यति' इति बुद्ध्या स्त्रियोऽप्रे आकारं कुर्यात् चित्रयेद्वा उपलक्षणात् हस्तनेत्रभ्रूप्रभृतिभिर्विकारजनकां चेष्टां वा कुर्यात् 'करेत्तं वा साइज्जइ' कुर्वन्तमन्यं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ ९२ ॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥ सू० ९३ ॥

॥ सत्तमो उद्देशो समप्ते ॥ ७ ॥

छाया—तत् सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमनुद्घातिकम् ॥ ९३ ॥

॥ सप्तमोद्देशकः समाप्तः ॥ ७ ॥

चूर्णी—'तं सेवमाणे' इत्यादि । 'तं सेवमाणे' तत् सेवमानः तत् उद्देशकस्यादौ तृण-मालिकादिक्रणदास्य उद्देशकान्ते आकारपर्यन्तं यानि प्रायश्चित्तस्थानानि प्रोक्तानि तन्मध्यात् यत् किमप्येकं प्रायश्चित्तस्थानं सेवमानः प्रतिसेवनं कुर्वाणः 'आवज्जइ' आपद्यते प्राप्नोति 'चाउम्मासियं' चातुर्मासिकम् 'परिहारट्ठाणं' परिहारस्थानं प्रायश्चित्तस्थानम् 'अणुग्घाइयं' अनुद्घातिकं गुरुकम् । अयंभावः—यः कोऽपि भिक्षुः एतेषु सप्तमोद्देशकोक्तप्रायश्चित्तस्थानेषु मध्यात् यत् किमपि एकम्-अनेकं सर्वं वा प्रायश्चित्तस्थानं प्रतिसेवते स गुरुचातुर्मासिकं प्रायश्चित्तं प्राप्नोतीति भावः ॥ ९३ ॥

इति श्री-विश्वविद्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकप्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-

“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालभद्रचारि-जैनाचार्य-जैन-

धर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रति-विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायां सप्तमोद्देशकः समाप्तः ॥ ७ ॥

॥ अष्टमोद्देशकः ॥

गतः सप्तमोद्देशकः, अथाष्टमः प्रारम्भ्यते, सप्तमोद्देशकस्यान्तिमसूत्रेण सहास्याष्टमोद्देशकादि-
सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इति सम्बन्धप्रतिपादनायाह भाष्यकारः—‘पुञ्चं खलु’ इत्यादि ।

भाष्यम्—पुञ्चं खलु आगारा, कहिया ते कहिं कहिंविहा होंति ।

आगंतागाराइसु, विहार-सज्झाय-पभिईओ ॥१॥

छाया—पुञ्चं खलु आकाराः कथितास्तै कुत्रे कतिविधा भवन्ति ।

आगन्नागारादिषु विहार-स्वाध्याय-प्रभृतयः ॥२॥

अवचूरिः—पूर्वं सप्तमोद्देशकस्यान्तिमसूत्रे आकाराः कथिताः, ते च केषु केषु स्थानेषु
भवन्तीति प्रश्ने कथयति—ते आकारा आगन्नागारादिषु भवन्ति तै कतिविधाः ? इति प्रश्ने कथयति
विहार-स्वाध्याय-प्रभृतयो भवन्ति । सप्तमोद्देशकस्यान्ते आकाराः कथितास्तेषां स्थानानि तत्प्रकाराणि
चास्मिन् अष्टमोद्देशके प्रदर्शयिष्यन्ते, एष एव सम्बन्धः सप्तमोद्देशकगतपूर्वापरसूत्रयोरिति, अनेन
सम्बन्धेनायातस्यास्याष्टमोद्देशकस्येदमादिसूत्रम्—‘जे भिक्खू आगंतागारेसु वा’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावड-
कुलेसु वा परियावसहेसु वा एगो एगिस्थीए सद्धिं विहारं वा करेइ सज्झायं
वा करेइ असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारं, उच्चारं वा पास-
वणं वा परिट्ठवेइ, अण्णयरं वा अणारियं मिट्ठुरं मेहुणं अस्समणपाओगं
कहं केहेइ कहेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १ ॥

छाया—यो भिक्षुरागन्नागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा
परिव्राजकावसथेषु वा एकः एकया स्त्रिया सार्द्धं विहारं वा करोति, स्वाध्यायं वा करोति,
अंशने वा पाने वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा आहरेति, उच्चारं वा प्रस्तरणं वा परिष्ठापयति,
अभ्यन्तरं वा अनार्या निष्ठुरां मैथुनीसंभ्रमणप्रयोग्यां कथां कथयति कथयन्ते वा
स्वदते ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । यः कश्चिद् भिक्षुः ‘आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा
‘गाहावडकुलेसु वा परियावसहेसु वा’ एषामर्थः सप्तमोद्देशके गतः । एषु स्थानेषु ‘एगो एगि-
स्थीए सद्धिं’ एकः स्वयमेकाकी सन् एकया स्त्रिया सार्द्धम् ‘विहारं वा करेइ’ विहारं वा करोति
एकः साधुरेकाकिन्या स्त्रिया श्राविकया श्रमण्या वा सार्द्धम् विहारं गमनागमनं ग्रामाद् ग्रामान्तर-
गमनं वा करोति ‘सज्झायं वा करेइ’ स्वाध्यायं वा करोति, तत्र स्वाध्यायः सूत्रार्थयोरध्ययनं

पूर्णिमाध्यावचूरिः ३०८ सू०१-३ साधोरेकाकिन्या स्त्रिया सह विहारादिनिषेधः १८९

करोति 'अस्मं वा षणं वा खाइमं वा साइमं वा' अशनादिचतुर्विधमाहारं 'आहारेइ' आहरति करोति 'उच्चारं वा पासवणं वा परिद्ववेइ' उच्चारं वा प्रसवणं वा परिष्ठापयति 'अण्णयरं वा अणारिचं निट्ठुरं' अन्यतरां वा काञ्चित् अनार्याम् आर्येण सत्पुरुषेणाचरितुमयोग्याम् निन्दितामित्यर्थः निष्टुराम् अम्बलीलाम् 'मेहुणं' मैथुनी मैथुनसम्बन्धिनीम् 'अस्समणपाओगां' अश्रमणप्रायोग्याम् अश्रमणानामसाधुपुरुषाणामुचितां न तु श्रमणानाम्, तादृशी 'कई' कथां वाक्यप्रवन्धरूपां कामादिविकारोत्पादिकां कथां-राजकथा-देशकथा-भक्तकथा-स्त्रीकथारूपां चतुर्विधमपि विकथां वा 'कहेइ' कथयति 'कहेतं वा साइज्जइ' कथयन्तं वा तादृशीं कथां कुर्वन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते । यो हि श्रमणः एकाकी आगन्त्रागाराद्यन्तमस्थाने एकाकिन्या स्त्रिया सार्द्धम् विहारं स्वाध्यायमाहारं वा करोति कारयति कुर्वन्तं वाऽन्यमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति, तस्मात् कारणात् एकाकी श्रमणः आगन्त्रागारादिषु एकाकिन्या स्त्रिया सार्द्धम् विहारादिकं न कुर्यात् न कारयेत् न वा कुर्वन्तमनुमोदयेदिति भावः ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—माया भगिणी दुहिया, सद्धि एयाहिं नो वसे भिक्खु ।

एयंते जइ एवं, किं पुण अन्नाए इत्थीए ॥१॥

सामन्नेण निसिद्धो, थीहिं सद्धि मुणिस्स संवासो ।

किं पुण विहारमाइसु, करेज्ज जं ताहि सह वासं ॥२॥

थीमुं कहा पडिसिद्धा कावि य जा धम्मिया पसत्था वा ।

किं पुण अणारिया सा, कहिज्जए थीण मज्झम्मि ॥३॥

जो एवं आथरइ, पावइ सो आणभंगमणवत्थं ।

मिच्छत्त विराहणं च, तमहा एए विवज्जेज्जा ॥४॥

छाया—माता भगिनी दुहिता, सार्द्धम् एताभिर्नो वसेद् भिक्षुः ।

एकान्ते यद्येवं किं पुनरन्यया स्त्रिया ॥१॥

सामान्येन निषिद्धः स्त्रीभिः सार्द्धं मुनेः संवासः ।

किं पुनर्विहारादिषु कुर्याद् यत् ताभिः सह वासम् ॥२॥

स्त्रीषु कथा प्रतिषिद्धा काऽऽपि च या धार्मिकी प्रशस्ता वा ।

किं पुनरनार्या सा कथ्यते स्त्रीणां मध्ये ॥३॥

यं पञ्चमाचरति, प्राप्नोति स आज्ञाभङ्गमनवस्थाम् ।

मिथ्यात्वं विराधनां च तस्माद् एतान् विवर्जयेत् ॥४॥

अवचूरिः—'माया भगिणी' इत्यादि । माता जन्मदात्री, भगिनी-सहोदरा दुहिता पुत्री एताभिरपि सार्द्धं भिक्षुः श्रमणः एकान्ते नो वसेत् एताभिरपि सह एकान्तवासं न कुर्यात्, यद्येवं तर्हि

१२०

निशीथसूत्रे

अन्यथा कयाचित् सम्बन्धवर्जितया परिचितया अपरिचितया वा सह कथं वसेत् वासं कुर्यात् , न कदाचिदपि वसेदिति भावः । गृहिणामप्येष निषिद्धः, उक्तञ्चान्यत्रापि—

‘मात्रा स्वघ्ना दुहित्रा वा, न विविक्षासनो भवेत् ।

बलवानिन्द्रियग्रामो, विद्वांसमपि कर्षति ॥१॥ भा० गा० १॥

‘सामन्नेण’ इत्यादि । ‘मुणिस्स’ मुनेः सामान्येनापि स्त्रीभिः सार्द्धं संवासो भगवता निषिद्धस्तर्हि किं पुनः ‘विहारमाइसु’ विहारादिषु—आदिपदेन स्वाध्याये आहारे उच्चार्यादिपरिष्ठापने विशेषतोऽनार्यनिष्ठुरमैथुनाश्रमणप्रायोग्यकथासु यत् ताभिः सह वासं कुर्यात् , भिक्षूणां कुत्रापि पुरुषसाक्षिणमन्तरेण स्त्रीभिः सह सामान्यवातां पि न कल्पते इति भावः ॥भा० गा० २॥

‘थीसु कहा’ इत्यादि । ‘थीसु’ स्त्रीषु स्त्रीणां मध्ये काऽपि या धार्मिकी प्रशस्ता वा कथा भवेत् सापि भगवता प्रतीषिद्धा तर्हि किं पुनर्या अनार्या अप्रशस्ता कथा भवेत् सा स्त्रीणां मध्ये कथ्यते, न काचिदपि कथ्यते इति भावः ॥भा० गा० ३॥

अथैतद्विषये प्रायश्चित्तं प्रदर्शयते—‘जो एवं’ इत्यादि ।

यः कोऽपि श्रमणः एवमाचरति स्त्रीसहवासकथाकथनादिकं करोति स ‘आणाभंग’ आज्ञाभङ्गं तीर्थकराज्ञाभङ्गदोषम् , अनवस्थादोषं, मिथ्यात्वं, विराधनां,—संयमात्मविराधनां प्राप्नोति । तत्र संयमविराधना स्पष्टैव । स्त्रिया सह संवासं विहारादिकं वा कुर्वन्तमब्रह्मसेवनशङ्कया सार्धं मारयेत् राजपुरुषादिना ग्राहयेद् वा, तेनात्मविराधनाऽवश्यम्भाविनी ‘तम्हा’ तस्मात् कारणात् एतान् विहारादिकान् खिया सह ‘विवज्जेज्जा’ विवर्जयेत् , भिक्षुर्न कुर्यादिति भावः ॥भा० गा० ४॥

एवं प्रथमसूत्रोक्तक्रमेणैव इतोऽग्रे द्वितीयसूत्रादारभ्य नवमसूत्रपर्यन्तमष्टावपि सूत्राणि व्याख्येयानि । तेषु विशेषपदानि व्याख्यायन्ते, तथाहि ‘जे भिक्खु उज्जाणंसि वा’ इत्यादि । ‘उज्जाणंसि वा’ उद्याने वा, तत्रोद्यानमुपवनं यत्र लोकाः क्रीडार्थं गच्छन्ति ‘उज्जाणगिहंसि वा’ उद्यानगृहे वा उद्यानस्थितं क्रीडाकरणाय समागतानां पुरुषाणां निवासस्थानम् ‘उज्जाणसालंसि वा’ उद्यानशालायां वा उपवनस्थितशालायां ‘धर्मशाला’ इति लोकप्रसिद्धलक्षणायाम् ‘निज्जाणंसि वा’ निर्याणे वा, निर्याणं राज्ञां निर्गमनमार्गः येन मार्गेण राजा निर्गतो भवति, येन राजा गच्छति आगच्छति च तादृशस्थानं, तस्मिन् निर्याणे वा ‘निज्जाणगिहंसि वा’ निर्याणगृहे वा राजमार्गस्थितगृहे ‘निज्जाणसालंसि वा’ निर्याणशालायां वा राजमार्गस्थितशालायां विहारदिकं करोति ॥ सू० २ ॥

‘जे भिक्खु अट्टंसि वा’ इत्यादि । ‘अट्टंसि वा’ अट्टे वा ग्रामादिप्राकारस्याधोभागे ‘अट्टालयंसि वा’ अट्टालिकायाम् नगरस्य यः प्राकारः तस्यैकदेशे वा अट्टालिका तस्यां वा ‘चरियंसि वा’

सूर्यभाष्यावधूरिः ३०८ सू० ४-१०

साधोः स्त्रीमध्ये कथाकथननिषेधः १९१

चरिकायां वा प्राकारस्याधोऽष्टहस्तपरिमितो मार्गः चरिका तस्यां वा 'पागारंसि वा' प्राकारे वा प्रकारोपरि विद्यमाने गृहे वा 'दारंसि वा' द्वारे वा-नगरद्वारे 'गोपुरंसि वा' गोपुरे वा, गोपुरं नगरद्वारस्य अग्रद्वारम्, तस्मिन् वा ॥ सू० ३ ॥

'जे भिक्खू दगंसि वा' इत्यादि । 'दगंसि वा' उदके वा जलमय्ये 'दगमगंसि वा' उदकमार्गे वा येन पथा जलस्य प्रवाहो बहति तस्मिन् उदकमार्गे 'दगपहंसि वा' उदकपथे वा येन पथा जलमानेतुं गच्छत्यागच्छति च जनः स उदकपथः, तस्मिन् उदकपथे वा 'दगमलंसि वा' उदकमले वा कर्दमसहितमार्गे 'दगतीरंसि वा' उदकतीरे वा उदकस्य समीपदेशे 'दगट्टाणंसि वा' उदकस्थाने वा यत्र जलं तिष्ठति तत्र तडागादिषु ॥ सू० ४ ॥

'जे भिक्खू सुण्णगिहंसि वा' इत्यादि । 'सुण्णगिहंसि वा' शून्यगृहे वा मनुष्यादिवास-रहिते गृहे 'सुण्णसालंसि वा' शून्यशालायां मनुष्यादिरहितायां शालायाम् 'भिन्नगिहंसि वा' भिन्नगृहे वा त्रुटितस्फुटितगृहे 'भिन्नसालंसि वा' भिन्नशालायां वा-त्रुटितस्फुटितशालायां वा 'कूडागारंसि वा' कूटागारे वा, तत्र कूटः पर्वतशिखरं तत्सदृशगृहे अधोविशालम् उपर्युपरि संकुचितं कूटागारं, तस्मिन् 'कोट्टागारंसि वा' कोष्ठागारे शालिगोष्ठमयवाद्यन्नागारे ॥ सू० ५ ॥

'जे भिक्खू तण्णगिहंसि वा' इत्यादि । 'तण्णगिहंसि वा' तृणगृहे वा दर्भादितृणसंपादित-गृहे कुटीरे 'ओपडी' इति लोकप्रसिद्धे 'तण्सालंसि वा' तृणशालायां वा दर्भादितृणसंपादितशाला-याम् 'तुसगिहंसि वा' तुषगृहे वा शाल्यादितुषस्थापनगृहे 'तुससालंसि वा' तुषशालायां वा तुषस्थापनाय निर्मितायां शालायाम् 'भुसगिहंसि वा' भुसगृहे वा गोष्ठमयवादीनां मर्दनेन जाय-मानो 'भूसा' इति लोकप्रसिद्धो वस्तुविशेषः, तादृशे भूसास्थापनाय निर्मिते गृहविशेषे 'भुससालंसि वा' भुसशालायां वा तादृशशालायाम् ॥ सू० ६ ॥

'जे भिक्खू जाणसालंसि वा' इत्यादि । 'जाणसालंसि वा' यानशालायां वा यानम-आदिकं तस्य शाला इति यानशाला विशालगृहं शालेत्युच्यते तस्यां यानशालायाम् 'जाणगिहंसि वा' यानगृहे वा अश्वादिगृहे वा 'जुग्गसालंसि वा' युग्यशालायां वा, तत्र युग्यं शकटरथादिकं यत्र स्थाप्यते तादृशशालायाम् 'जुग्गगिहंसि वा' युग्यगृहे वा ॥ सू० ७ ॥

'जे भिक्खू पणियसालंसि वा' इत्यादि । 'पणियसालंसि वा' पण्यशालायां यत्र विक्रेष्यं भाण्डादिकं विक्रयार्थं स्थापितं भवेत् तादृशगृहं पण्यशालोच्यते तत्र 'पणियगिहंसि वा' पण्यगृहे वा 'कुवियसालंसि वा' कुप्यशालायां वा यत्र लौहादिकं वस्तु स्थापितं भवेत् तादृशं गृहं कुप्यशाला, तत्र 'कुवियगिहंसि वा' कुप्यगृहे वा लौहादिस्थापनगृहे ॥ सू० ८ ॥

'जे भिक्खू गोणसालंसि वा' इत्यादि । 'गोणसालंसि वा' गोष्ठभशालायां वा 'गोण-गिहंसि वा' गवां गृहे वा 'महाकुलंसि वा' महाकुले वा तत्र महतां कुलम् महाकुलम् तस्मिन्

१९२

मिरीथसूत्रे

‘महागिहंसि वा’ महागृहे वा, एतेषु अष्टसूत्रकथितेषु स्थानेषु यः कश्चिद् भिक्षुर्विहार-स्वाध्यायाऽऽ-
हारो-ञ्चारादिपरिष्ठापनाऽनार्यादिकथाकथनं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥९॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—उज्जाणाओ समारम्भ, गोणसालंतसंठिओ ।

विहाराई करे भिक्खु, आणाभंगाइ पावई ॥

छाया—उद्यानतः समारम्भ गोशालान्तसंस्थितः ।

विहारादि कुर्याद् भिक्षुः आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—‘उज्जाणाओ’ इत्यादि । उद्यानतः समारम्भ उद्यानमादौ कृत्वा गोशाल-
पर्यन्तस्थानेषु संस्थितः भिक्षुः श्रमणः एकया स्त्रिया साद्वै विहारादिकं विहारमाहारमुञ्चारादि-
परिष्ठापनमनार्यादिकथाकथनं च कुर्यात् कुर्वन्तमनुमोदयेत् वा स आज्ञाभङ्गादिकान् आज्ञा-
भङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमविराघनात्मविराघनादिदोषान् प्राप्नोति तस्मात्कारणात् श्रमणः आग-
न्नागारादिषु एकाकिन्या स्त्रिया साद्वै विहारादिकं न कुर्यात् ॥ सू० ९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू राओ वा वियाले वा इत्थीमज्झगए इत्थीसंसत्ते
इत्थीपरिवुडे अपरिमाणयाए कहं कहेइ कहेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १० ॥

छाया—यो भिक्षुः रात्रौ वा विकाले वा स्त्रीमध्यगतः स्त्रीसंसक्तः स्त्रीपरिवृ-
तोऽपरिमाणतया कथां कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । यः कश्चिद् भिक्षुः ‘राओ वा’ रात्रौ वा ‘वियाले वा
विकाले वा, तत्र विकालः दिवसावसाने रात्रिप्रागभावे, रात्र्यवसाने दिवसप्रागभावे वर्तते, तथा
च—रात्रिदिवसयोरन्तरालकालो विकालः, तस्मिन् विकाले वा ‘इत्थीमज्झगए’ स्त्रीमध्यगतः स्त्रीणां
मध्ये स्थितः स्त्रीसमुदाये स्थितः ‘इत्थीसंसत्ते’ स्त्रीसंसक्तः-स्त्रिया संघटितः स्त्रिया ऊर्वादिना संस्पृष्टः
तत्स्पर्शयुक्तः ‘इत्थीपरिवुडे’ स्त्रीपरिवृतः परि सर्वतः समन्तात् स्त्रीभिः परिवृतः यस्य चतुर्दिक्षु
स्त्रिय उपविष्टा भवेयुः स स्त्रीपरिवृत इति कथ्यते, इत्थंभूतः साधुः ‘अपरिमाणयाए’ अपरिमाणतया
परिमाणमतिक्रम्य, परिमाणं च एकद्वित्रिचतुःपञ्चप्रश्नोत्तररूपं भवति तदतिक्रम्य षष्ठं प्रश्नो-
त्तरमपरिमाणं भवति, एतादृश्या अपरिमाणतया ‘कहं’ कथां-धर्मकथाम्-प्रश्नोत्तररूपां वा कथां
‘कहेइ’ कथयति ‘कहेंतं वा साइज्जइ’ कथयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते, स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सओ य वियाले वा, इत्थीमज्झगओ मुणी ।

पस्वणमहरेणेण, कहाओ दोसमावहे ॥१॥

पूर्णिमाप्यावचूरिः ३०८ सू० ११

साधोर्निर्ग्रन्थ्या साद्धं विहरादिनिषेधः १९६

छाया—रात्रौ च विकाले वा स्त्रीमध्यगतो मुनिः ।

प्रमाणातिरेकेण, कथातो दोषमावहेत् ॥१॥

अवचूरिः—‘राओय’ इत्यादि । ‘राओय’ रात्रौ च विकाले वा पूर्वप्रदर्शितरूपे दिवसा-
वसाने रात्रवसाने वा स्त्रीमध्यगतः स्त्रीसमुदायस्य मध्ये स्थितः एवं स्त्रीसंसक्तः स्त्रीपरिवृतो मुनिः
स्त्रीभ्यः पुरुषसाक्षिणमन्तरेण केवलं स्त्रीभ्यः ‘प्रमाणमदरेणेण’ प्रमाणातिरेकेण स्त्रीणां धर्मविषयक-
विवादशङ्कादिप्रसंगे सति प्रमाणं—एकद्वित्रिचतुःपञ्चप्रश्नोत्तररूपमतिक्रम्य षष्ठादिप्रश्नोत्तररूपां
कथां कथयति, ‘कहाओ’ कथातः एतादृशकथाकरणतः दोषम्—आज्ञाभङ्गादिरूपं दूषणं आव-
हेत् प्राप्नुयात् । अत्र कश्चित् शङ्कां करोति—साधूनां मध्ये एकाकिसाधुसमीपे स्त्रीभिर्न गन्तव्य-
मिति दोषश्रवणात्, स्त्रीमध्ये कथाकरणस्य शास्त्रे निषेधात् स्त्रियो दिवसेऽपि न गच्छन्ति तर्हि
रात्रौ विकाले वा तासां गमनं कथं संभवति कथमत्रास्य सूत्रस्यावसरः ? तत्र कथ्यते—यदि स्त्रीणां
परस्परं धर्मविषये काचित् शङ्का कश्चिद् विवादो वा समुत्तिष्ठेत् तादृशप्रसङ्गे स्त्रीणां रात्रादावपि
साधुसमीपे गमनसंभवः । एतादृशप्रसंगे तत्र कञ्चित् पुरुषं साक्षिणं कृत्वा दूरत एव एक—द्वि—
त्रि—चतुः—पञ्च—समाधानैस्तासां शङ्कां विवादं च निराकर्तुं कल्पते, तदधिकं तु नैव कल्पते, अत
एव सूत्रे ‘अपरिमाणयाए’ इत्युक्तम्, अनेन एकद्व्यादिपरिमाणतः कथने न कश्चिदोष इति
व्यज्यते, किन्तु स्त्रीमध्यगतादिविशेषणविशिष्टो भूत्वा तु किं दिवा किं रात्रौ किं विकाले वा
किं प्रमाणतः किमप्रमाणतो वा कथञ्चिदपि कथां कर्तुं साधोर्नैव कल्पते इति सूत्रनिष्कर्षः ।
एवं करणे स्त्रीणां पितृभ्रातृपुत्रादिस्वजनानां मनसि शङ्का समुत्पद्यते यत् निर्लेज्जो लम्पटोऽसौ
साधुर्दृश्यते यः स्त्रीणां मध्ये स्थित्वा रात्रौ विकाले चापि अविचार्यैव चिरकालं कथां कथयति,
इति कृत्वा ते कुप्येरन् ततः साधुं ताडयेत् राजपुरुषैर्ग्राहयेद्वा तेन संयमविराधना आत्मविराधना
धर्मस्यावहेलना च भवितुमर्हति । इत्यादिबहुदोषप्रसङ्गात् साधुः स्त्रीमध्यगतो रात्रौ विकाले
वा प्रमाणमतिक्रम्य कथां न कुर्यात् न कारयेत् कुर्वन्तमन्यं वा नानुमोदयेदिति भाष्यगाथाार्थः ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सगणिच्चियाए वा परगणिच्चियाए वा णिग्गं-
थीए साद्धं गामाणुगामं दूइज्जमाणे पुरओ गच्छमाणे पिट्ठओ रीयमाणे
ओहयमणसंकण्णे चितासोयसागरसंपविट्ठे करयलपल्हत्थमुहे अट्ट-
ज्झाणोवगए विहारं वा करेइ सज्झायं वा करेइ, असणं वा पाणं वा खाइमं
वा साइमं वा आहारेइ, उच्चारं वा पासवणं वा परिट्ठवेइ, अण्णयरं वा अणा-
रियं निट्ठुरं मेहुणं असमणपाओग्गं कहं कहेइ कहेंतं वा साइज्जइ ॥सू० ११॥

छाया—यो भिक्षुः स्वगणीयया परगणीयया निर्ग्रन्थ्या सार्द्धं ग्रामानुग्रामं द्रवन् पुरतो गच्छन् पृष्ठतः रीयमाणः (गच्छन्) अपहतमनःसंकल्पः चिन्ताशोकसागरसंप्रविष्टः करतलप्रन्यस्तमुखः आर्तध्यानोपगतो विहारं वा करोति, स्वाध्यायं वा करोति, अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा आहरति, उच्चारं वा प्रश्रवणं वा परिष्ठापयति, अन्यतरां वा अनार्यां निन्दुरां मैथुनीमश्रमणप्रायोग्यां कथां कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते ॥११॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘सगणिच्चाए वा’ स्वगणीयया—स्वगणसम्बन्धिन्या ‘परगणिच्चियाए वा’ परगणीयया—परगच्छसम्बन्धिन्या वा ‘णिर्मायीए सद्धिं’ निर्ग्रन्थ्या श्रमण्या सार्द्धम् ‘ग्रामानुग्रामं दूइज्जमाणे’ ग्रामानुग्रामं द्रवन् एकस्मात् ग्रामात् ग्रामान्तरं प्रति गच्छन् ‘पुरओ गच्छमाणे’ पुरतो गच्छन्—पुरतो श्रमण्या अग्रे गच्छन् ‘पिट्ठओ रीयमाणे’ पृष्ठतो रीयमाणः—पृष्ठतश्चलन् तद्वियोगात् ‘ओइयमणसंकप्पे’ अपहतमनः—संकल्पः, तत्रापहतो विनष्टो मनसः संकल्पो विचारो यस्य स तथा उदभ्रान्तमना इत्यर्थः, ‘चिन्तासोयसागरसंपविष्टे’ चिन्ताशोकसागरसंप्रविष्टः चिन्तासमुद्रे शोकसमुद्रे च प्रविष्टः ‘करयलपल्हत्थमुदे’ करतलप्रन्यस्तमुखः साध्वीवियोगतः स्वहस्ततले स्थापितमुख इत्यर्थः, ‘अट्टुञ्जाणोवगए’ आर्तध्यानोपगतः—आर्तध्यानं संप्राप्त इत्यर्थः, एतादृशः सन् ‘विहारं वा करेइ’ विहारं वा करोति अयं भावः—स्वगणसम्बन्धिन्या परगणसम्बन्धिन्या वा श्रमण्या सह मार्गे गच्छन् श्रमणः यदि कदाचित् अग्रे गच्छति दूरं पश्चाद् वा श्रमणो भवति, कदाचित् श्रमणः पुरतो भवति साध्वी पश्चात् भवति, कदाचित् श्रमणः पश्चाद् भवति श्रमणी अग्रे भवति तदा श्रमणीवियोगात् श्रमणोऽपहतमनःसंकल्पो भूत्वा शोकसागरे पतित इवार्तध्यानोपगतः सन् विहारं करोति, अन्यत्सर्वं पूर्ववद् व्याख्येयम् ॥सू० ११॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णायगं वा अणायगं वा उवासयं वा अणुवासयं वा अंतो उवस्सयस्स अद्धं वा राइं कसिणं वा राइं संवसावेइ संवसावेतं वा साइज्जइ ॥सू० १२॥

छाया—यो भिक्षुर्ज्ञातकं वा अज्ञातकं वा उपासकं वा अनुपासकं वा अन्तरुपाश्रयस्यार्द्धं वा रात्रिं कृत्स्नां वा रात्रिं संवासयति संवासयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १२॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘णायगं वा’ ज्ञातकं वा स्वजनं स्वपरिचितं वा ‘अणायगं वा’ अज्ञातकम्—स्वजनातिरिक्तमपरिचितं वा ‘उवासयं वा’ उपासकम्—जिनधर्मोपासकं श्रावकं वा ‘अणुवासयं वा’ अनुपासकं वा—अन्यमतावलम्बिनं वा ‘अन्तो उवस्सयस्स’ अन्तर्मध्ये उपाश्रयस्य वसतेर्मध्ये इत्यर्थः ‘अद्धं वा राइं’ अर्द्धं वा रात्रिम्

धूर्णिभाष्यावचूरिः ३०८ सू० १२-१४ रात्रौ ज्ञातकादीनां स्वोपाश्रये संवासननिषेधः १९५

रात्र्यर्द्धे यावत् 'कसिणं वा राई' कृत्स्नां संपूर्णाम् यामचतुष्टयरूपां संपूर्णां वा रात्रिं यावत् 'संवसावेइ' संवासयति उपाश्रये वासं स्थितिं कारयति, 'अत्र वसतौ संवासं कुरु हे आर्य ! इत्येवं वदति 'संवसावेतं वा साइज्जइ' संवासयन्तं वा स्वदते, यः खलु स्वजनमस्वजनं वा श्रावकम-श्रावकं वा स्वेन सार्द्धं वसतिमध्ये अर्द्धां वा रात्रिं संपूर्णां वा रात्रिं यावत् संवासयति तथा संवासयन्तमन्यमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, उपाश्रये संवसन् स रात्रिभोजनं करोति, सचित्त-जलं वा पिबति, अन्यं वा आरम्भसमारम्भं करोति, तस्मात्कारणात् ज्ञातकादिकमुपाश्रये न संवा-सयेत् तस्य संवासने साधोराज्ञाभङ्गादिकाश्चापि दोषाः समापतन्ति ॥ सू० १२॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्— णायगमणायगं वा, सावगं वा तद्देयरं ।

वसहीए वासए राओ, आणाभंगाइ पावइ ॥

छाया— ज्ञातकमज्ञातकं वा श्रावकं वा तथेतरेषु ।

वसतौ वासयेद् रात्रौ, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नुयात् ॥

अवचूरिः— यो भिक्षुः अर्द्धरात्रिं वा संपूर्णरात्रिं वा वसतौ उपाश्रयस्य मध्ये ज्ञातकं स्वकी यज्ञातिजनं परिचितं वा अज्ञातकं-ज्ञातिभिन्नमपरिचितं वा, तथा श्रावकं-जिनधर्मोपासकं गृहस्थं वा अनुपासकम् अन्यैर्तिकं वा स्वोपाश्रये यत्र स्वयं तिष्ठति तत्र वासयति । यदि कश्चित् श्रमणस्य स्वजनोऽस्वजनः परिचितोऽपरिचितः श्रावकोऽश्रावको वा रात्रौ वस्तुं समुपस्थितो भवेत् तं श्रमणो रात्रौ तत्र वासयेत् वासयन्तं वाऽनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नुयात् ॥

अथ कारणेऽपवादमाह भाष्यकारः—

भाष्यम्— दिक्खट्ठ वा दयट्ठ वा पोसहट्ठं समागयं ।

वासेइ रयणिं तस्स, न दोसो किं तु संवरो ॥१॥

छाया— दीक्षार्थं वा दयार्थं वा पौषघार्थं वा समागतम् ।

वासयति रजनीं तस्य न दोषः किन्तु संवरः ॥१॥

अवचूरिः— यः कश्चित् श्रमणः दीक्षार्थं पौषघार्थं पौषघव्रताचरणार्थं उपलक्षणात् ग्लानादि-निमित्तं समागतं वधं श्रावकं वा यदि रात्रौ स्ववसतौ वासयति तदा तस्य रात्रौ वसतिवास-दानेऽपि न कश्चिदोषः प्रत्युत संवर एव भवति, यतः स संवासः सकलसावधकर्मपरित्यागमिर्भूतो भवति तादृशवासस्य संवसंपादकत्वात्, तस्मात् तादृशस्य वसतिवासो दातव्य एवेति भावः । तमपि स्वसमीपात् षड्दृष्टं दूरे संवासयेत् येन गृहस्थस्य शरीरवत्त्वादिना स्वस्य शरीरवत्त्वादेः संघट्टनं न स्यात् । यदि षड्दृष्टाभ्यन्तरे तं संवासयति तदा स साधुः प्रायश्चित्तभागी भवति ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णायगं वा अणायगं वा उवासयं वा अणुवासयं वा अंतो उवस्सयस्स अद्धं वा राइं कसिणं वा राइं संवसावेइ तं पडुच्च निक्खमइ वा पविसइ वा निक्खमंतं वा पविसंतं वा साइज्जइ ॥सू० १३॥

छाया—यो भिक्षुर्जातिकं वा अज्ञातकं वा उपासकं वा अनुपासकं वा अंतरुपाश्रयस्य अद्धं रात्रिं वा कृत्स्नां रात्रिं वा संवासयति तं प्रतीत्य निष्क्रामति वा प्रविशति वा निष्क्रामन्तं वा प्रविशन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ज्ञातक्रमज्ञातक्रमुपासकमनुपासकं वा ‘अंतो उवस्सयस्स’ अन्तरुपाश्रयस्य उपाश्रयमध्ये ‘अद्धं वा राइं’ अद्धं वा रात्रिम् ‘कसिणं वा राइं’ कृत्स्नां सम्पूर्णां वा रात्रिम् ‘संवसावेइ’ संवासयति तदनन्तरं ‘तं पडुच्च-निक्खमइ वा पविसइ वा’ तं प्रतीत्य तं ज्ञातकादिक्रमाश्रित्य ‘अयमत्र स्थितोऽस्ति’ इति कृत्वा उच्चारप्रसवगार्थम् निष्क्रामति निर्गच्छति ततः परावृत्य प्रविशति वा तथा ‘निक्खमंतं वा पविसंतं वा साइज्जइ’ निष्क्रामन्तं वा प्रविशन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥१३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू तं न पडियाइक्खेइ न पडियाइक्खेतं वा साइज्जइ ॥सू० १४॥

छाया—यो भिक्षुः तं न प्रत्याचक्षोत न प्रत्याचक्षाणं वा स्वदत्ते ॥सू० १४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘तं न पडियाइक्खेइ’ तं न प्रत्याचक्षोत तं ज्ञातक्रमज्ञातक्रमुपासकमनुपासकं वा वसतिमध्ये वसन्तं न प्रत्याचक्षोत न निषेधं कुर्यात् ‘भो आर्य ! अत्र मा वस’ इत्यादि न कथयेत् तथा ‘न पडियाइक्खेतं वा साइज्जइ’ न प्रत्याचक्षाणं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामिध्यात्वसंयमविराधनादयो दोषा भवन्ति ॥ सू० १४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रणो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं समवाणसु वा पिंडनियरेसु वा इंदमहेसु वा खंदमहेसु वा रुद्धमहेसु वा मुगुंदमहेसु वा भूतमहेसु वा जक्खमहेसु वा णागमहेसु वा थूभमहेसु वा चेइयमहेसु वा रुक्खमहेसु वा गिरिमहेसु वा दरिमहेसु वा अगडमहेसु वा तडागमहेसु वा दहमहेसु वा णईमहेसु वा सरमहेसु वा सागरमहेसु वा

चूर्णिभा० ७०८ सू० १५ समवायपिण्डनिकरेन्द्रमहादिषु राजादीनां भिक्षाग्रहणनिषेधः १९७

**आगरमहेसु वा अण्णयरेसु वा तहपगारेसु विरुवख्वेसु महामहेसु असणं
वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥१५॥**

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानां समवायेषु वा पिण्डनिकरेषु वा इन्द्रमहेषु वा स्कन्दमहेषु वा रुद्रमहेषु वा मुकुन्दमहेषु वा भूतमहेषु वा यक्षमहेषु वा नागमहेषु वा स्तूपमहेषु वा चैत्यमहेषु वा वृक्षमहेषु वा गिरिमहेषु वा द्रो-
महेषु वा अगडमहेषु वा तडागमहेषु वा इवमहेषु वा नदीमहेषु वा सरोमहेषु वा सागर-
महेषु वा आकरमहेषु वा अन्यतरेषु वा तथाप्रकारेषु विरूपरूपेषु महामहेषु अशनं वा
पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रण्णो’ राज्ञः राज-
सिंहासने स्थितस्य ‘खत्तियागं’ क्षत्रियाणां क्षत्रियत्वजातिविशिष्टानां ग्रामपतीनाम् ‘मुदियाणं’
मुदितानां तत्र मुदिता आत्मा शुद्धाः मातापित्रादिना शुद्धवंशीया इत्यर्थः, तेषाम् ‘मूर्द्धाभिषि-
क्ताणां’ मूर्धाभिषिक्तानाम्, तत्र पितृपितामहादिक्रमेण राज्येऽभिषिक्ता मूर्धाभिषिक्ताः युवराजपदे-
ऽभिषिक्ता वा, तेषां मूर्धाभिषिक्तानाम्, अत्रोपलक्षणात्—अमात्य—पुरोहिते—श्वर—तलवर—माहम्बिक-
कौटुम्बिके—भ्य—श्रेष्ठि—सेनापत्या—दीनामपि ग्रहणं कर्तव्यम् । राजाद्यतिरिक्तानाममात्यादीनामपि
वक्ष्यमाणेषु समवायादिषु इन्द्रमहादिषु च साधुरशनादिकं न गृह्णीयादिति सम्बन्धः । तदेव
दर्शयति—‘समवायसु वा’ इत्यादि । ‘समवायसु वा’ समवायेषु वा समानववस्यसमुदायेषु, यत्र
समवयस्का मिलित्वा गोष्ठभक्तं कुर्वन्ति तादृशेषु समवायेषु ‘पिण्डनियरेसु वा’ पिण्डनिकरेषु
वा, यत्र सपिण्डाः (एकमूलषुरुषाः) कुटुम्बिनो मिलित्वा पितृपिण्डदानं कुर्वन्ति तत्र, अथवा—पिण्डो
नाम दायभक्तं यत्र दायादा मिलित्वा भुञ्जते तस्य निकरेषु दायभक्तसमूहेषु वा, ‘इन्द्रमहेसु वा’
इन्द्रमहेषु वा, तत्र इन्द्रो देवराजस्तस्य मह उत्सवः, तथा चेन्द्रं देवराजमुद्दिश्य क्रियमाणेषूत्सवेषु
कार्तिकशुक्लप्रतिपदि देवराजोद्देशेन महानुत्सवो भवतीति लोकाचारः, तादृशोत्सवेषु वा ‘स्कन्दम-
हेसु वा’ स्कन्दमहेषु वा—स्कन्दः कार्तिकेयो महादेवपुत्रो देवविशेषः तदुद्देशेन क्रियमाणेषूत्सवेषु
वा ‘रुद्रमहेसु वा’ रुद्रमहेषु वा—रुद्रमहोत्सवेषु वा, तत्र रुद्रः शिवस्तमुद्दिश्य क्रियमाणेषूत्सवेषु
‘मुकुन्दमहेसु वा’ मुकुन्दमहेषु वा, तत्र मुकुन्दः कृष्णः तस्योत्सवा मुकुन्दमहाः कृष्णजन्माष्टभ्याः
वृत्सवाः, तादृशमहोत्सवेषु ‘भूतमहेसु वा’ भूतमहेषु वा, तत्र भूतानां व्यन्तरदेवविशेषाणां महा
उत्सवा भूतमहाः, यादृशोत्सवेषु भूताः पूज्यन्ते तादृशमहोत्सवेषु ‘जक्खमहेसु वा’ यक्षमहेषु वा,
तत्र यक्षो व्यन्तरदेवविशेष एव, तस्य महा उत्सवविशेषाः, यत्र महोत्सवे यक्षाः पूज्यन्ते तादृशमहो-
त्सवेषु ‘णागमहेसु वा’ नागमहेषु वा, तत्र नागाः सर्पाः, येषु महोत्सवेषु नागाः पूज्यन्ते नागपंचमी-
तिलोकप्रसिद्धादिमहोत्सवेषु ‘धूममहेसु वा’ स्तूपमहेषु वा—स्तूपानां महोत्सवाः, स्तूपः—स्थितस्तम्भः,

कुत्रचित् स्तूपमुद्दिश्यापि लोका उत्सवं कुर्वन्ति तादृशस्तूपमहोत्सवेषु वा 'चेइयमहेसु वा' चैत्यमहोत्सवेषु वा चैत्यानि नाम पृतकदाहस्थाने क्रियमाणाश्चिह्नविशेषाः इमशानादिषु निर्मिता भवन्ति, तेषां महोत्सवेषु 'रुक्खमहेसु वा' वृक्षमहेसु वा कुत्रचित् वृक्षविशेषं वटपिप्पलादिकमुद्दिश्य उत्सवाः क्रियन्ते तेषु 'गिरिमहेसु वा' गिरिमहेसु वा, तत्र गिरयः पर्वताः, तानुद्दिश्य क्रियमाणा महोत्सवाः पर्वतादिकमुद्दिश्यापि यत्र महोत्सवाः क्रियन्ते तत्र 'दरिमहेसु वा' दरीमहेसु वा, तत्र दरी-गिरिकन्दरा, तदुद्देशेन क्रियमाणा महोत्सवा दरीमहाः तेषु वा 'अगडमहेसु वा' अगडमहेसु वा, यत्र कूपसमीपे पशूनां जलपानार्थं गर्तादिकं करोति तादृशगर्तविशेषा अगडाः, तेषां महोत्सवेषु 'तडागमहेसु वा' तडागमहेसु वा, तत्र तडागः सामान्यजलाशयः, तदुद्देशेन क्रियमाणा उत्सवाः तडागमहाः, तेषु वा 'हृदमहेसु वा' हृदमहेसु वा, तत्र हृदो नाम अगाधजलाशयः, तदुद्देशेन क्रियमाणा उत्सवा हृदमहाः, तेषु वा, 'णईमहेसु वा' नदीमहेसु वा—नदीविशेषमुद्दिश्य क्रियमाणेषु महोत्सवेषु 'सरमहेसु वा' सरोमहेसु वा, तत्र सरः तडागविशेषः तदुद्देशेन क्रियमाणा महोत्सवाः सरोमहाः, तेषु वा 'सागरमहेसु वा' सागरमहेसु वा—समुद्रमुद्दिश्यक्रियमाणमहोत्सवेषु वा 'आगरमहेसु वा' आकरमहेसु वा, तत्राकरः सुवर्णादीनामुद्रमस्थानं, तदुद्देशेन क्रियमाणा उत्सवा आकरमहाः, तेषु आकरमहेसु वा 'अण्णयरेसु वा तइप्पगारेसु विरूवरूवेसु महामहेसु' अन्यतरेषु वा तथाप्रकारेषु पूर्वोक्तमहोत्सवसदृशेषु विरूपरूपेषु नानाप्रकारकेषु महामहेसु अन्यजातीयकेष्वपि जन्मपरिणयनादिमहामहोत्सवेषु जायमानेषु तत्र 'असणं वा ४' अशनादिकं चतुर्विधमाहारम् उपलक्षणात् वस्त्रपात्रादिकं वा 'पडिग्गाहेइ' प्रतिगृह्णाति 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते । यो हि भिक्षुरप्युक्तेषु महोत्सवेषु गत्वा राज्ञो मूर्द्धाभिषिक्तादीनां वा अशनादिकं स्वयं गृह्णाति अन्यद्वारा ग्राहयति वा गृह्णन्तं वा अनुमोदते । एतानि महारम्भस्थानानि, अत्र षट्कायोपमर्दनं भवति, एषु स्थानेषु राजादीनां भिक्षाग्रहणे साधोः रसोल्लापता सिध्यति, षट्कायोपमर्दनजन्या दोषा अपि समापद्यन्ते, तस्मात् कारणादत्रतो यदि यः साधुरशनादिकं गृह्णाति सोऽवश्यं प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गानवस्थादिका दोषा अपि समापद्यन्ते इति भावः ॥१५॥

सूत्रम्—जे भिक्खूरण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं उत्त-
स्सालंसि वा उत्तरगिहंसि वा रीयमाणानं असणं वा पाणं वा खाइमं वा
साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १६॥

छाया— यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानां उत्तरशालायां वा उत्तरगृहेषु वा रीयमाणानाम् अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १६॥

चूर्णिभाष्याचूर्णिः ३०८ सू० १६-१९ हयादिशालागतराजादीनां भिक्षाहप्रणनिषेधः १९९

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रण्णो’ राज्ञः ‘खत्ति-
याणं’ इत्यादि, क्षत्रियादीनाम् पूर्वसूत्रप्रदर्शितस्वरूपाणां ‘उत्तरसालंसि वा’ उत्तरशालायां वा
भ्रमणार्थं निर्मापिता या निजशालातोऽन्या शाला, तस्यां ‘उत्तरगिहंसि वा’ उत्तरगृहे वा तादृशे गृहे
वा ‘रीयमाणानं’ रीयमाणानाम् तत्र चक्रमतां भ्रमणं कुर्वताम् ‘असणं वा’ इत्यादि, अशनादिकं
चतुर्विधमाहारं ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते-
ऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं हय-
सालागयाण वा गयसालागयाण वा मंतसालागयाण वा गुज्झसालागयाण वा
रहस्ससालागयाण वा मेहुणसालागयाण वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा
साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥सू० १७॥

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिकानां हयशालागतानां वा
गजशालागतानां वा मंत्रशालागतानां वा गुह्यशालागतानां वा रहस्यशालागतानां वा
मैथुनशालागतानां वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं
वा स्वदत्ते ॥सू० १७॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रण्णो’ इत्यादि, राज्ञः
क्षत्रियाणाम् मूर्द्धाभिषिकानाम् पूर्वनिर्दिष्टस्वरूपाणाम् ‘हयसालागयाण वा’ हयशालागतानाम् वा
अश्वशालास्थितानाम् ‘गयसालागयाण वा’ गजशालागतानां वा हस्तिशालास्थितानाम् ‘मंतसा-
लागयाण वा’ मन्त्रशालागतानां वा, यत्र राजादयः स्वपुरुषैः सह मन्त्रणां करोति तादृशशाला-
स्थितानामित्यर्थः ‘गुज्झसालागयाण वा’ गुह्यशालागतानां गुप्तकार्यं यत्र शालायां करोति
तादृशशालायां स्थितानाम् ‘रहस्ससालागयाण वा’ रहस्यशालागतानां वा रहस्यं दण्डविधाना-
दिकार्यं तस्य शालायां स्थितानाम् ‘मेहुणसालागयाण वा’ मैथुनशालागतानां वा मैथुनसेवनशा-
लास्थितानाम्, हयादिशालास्थितानां राजादीनां पाम्वात् ‘असणं वा ४’ इत्यादि, अशनादिचतु-
र्विधमाहारजातं ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति—स्वीकरोति स्वीकारयति वा तथा ‘पडिग्गाहेतं वा
साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं
सण्णिहिसण्णिचयाओ खीरं वा दहिं वा णवणीयं वा सप्पिं वा तेल्लं वा

२००

निशीथसूत्रे

गुलं वा खंडं वा सक्करं वा मच्छंडियं वा भोयणजायं पडिग्गाहेइ पडिग्गा-
हेतं वा साइज्जइ ॥सू० १८॥

छाया — यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिकानां सन्निधिसंनिचयात् क्षीरं वा दधि वा नवनीतं वा सर्पिर्वा तैलं वा गुडं वा खंडं वा शर्करां वा मत्स्यंडिकं वा अन्यतरद् वा भोजनजातं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रण्णो’ इत्यादि—राजा-
दीनां ‘सण्णिसण्णिचयाओ’ सन्निधिसंनिचयात्, तत्र सन्निधिर्नाम दधिदुग्धगुडखंडादिद्रव्यम्
तद् द्विविधं—विनाशि अवनाशि च, तत्र विनाशिद्रव्यम्—दधिदुग्धनवनीतप्रभृति अल्पकालेन विकृति-
संभवात्, अविनाशिद्रव्यम् घृततैलगुडखण्डशर्करामत्स्यण्डिकप्रभृति बहुकालस्थायित्वात् उक्तञ्च—

ओदनगोरसमादी, विणासिदव्वा उ सण्णिही होति,

सक्कुलितेल्लघयगुला, अविणासी संचइयदव्वा ॥१॥

छाया—ओदनगोरसादीनि विनाशिद्रव्याणि तु संनिधयो भवन्ति ।

शक्कुलितैलघृतगुडानि, अविनाशीनि संचितद्रव्याणि ॥१॥ इति ।

तस्य—द्विविधस्यापि संनिचय एक त्रीकृतसंचयः, तस्मात् संचितात् संचितद्रव्यमध्यात् यत् किमप्येक-
मनेकं वा वा ‘क्षीरं वा’ क्षीरं वा दुग्धं वा ‘दहिं वा’ दधि वा ‘णवणीयं वा’ नवनीतं वा प्रक्षणं
‘सर्पि वा’ सर्पिर्वा घृतम् ‘तेल्ले वा’ तैलं वा ‘गुलं वा’ गुडं वा ‘खंडं वा’ खण्डं वा ‘बुरा’ इति लोक-
प्रसिद्धम् ‘सक्करं वा’ शर्करां वा—खण्डजातिविशेषं ‘मच्छंडियं वा’ मत्स्यण्डिकं वा मीसरीतिश्लोक-
प्रसिद्धम् ‘अण्णयरं वा भोयणजायं’ अन्यतरद् वा भोजनजातम्, एतदतिरिक्तं वा भोजनजातम्
‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्राय-
श्चित्तभागी भवति ॥सू० १८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं उस्स-
ट्ठपिंडं वा संसट्ठपिंडं वा अणाहपिंडं वा किविणपिंडं वा वणीमगपिंडं वा
पठिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥सू० १९॥

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिकानाम् उत्सृष्टपिण्डं वा
संसृष्टपिण्डं वा अनार्थपिण्डं वा कृपणपिण्डं वा वनीपकपिण्डं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं
वा स्वदत्ते ॥सू० १९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रण्णो’ इत्यादि—
राजादीनां ‘उस्सट्ठपिंडे वा’ उत्सृष्टपिण्डं वा काकादिभ्यः प्रक्षेपणाय स्थापितं पिण्डमोक्षनादिकम्

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० ८ सू० १९-२० राजादीनामुत्सृष्टपिण्डादिप्रहणनिषेधः २०१

उत्सृष्टपिण्डमिति कथ्यते तम् 'संसृष्टपिण्डं वा' संसृष्टपिण्डं वा, तत्र भुक्तावशेषमन्नमकिञ्चनेभ्यो दातुं स्थापितं संसृष्टान्नम् संसृष्टपिण्डमिति, तम् 'अणाहपिण्डं वा' अनाथपिण्डं वा अनाथेभ्यो दातुं स्थापितं पिण्डम् 'क्विणपिण्डं वा' कृपणपिण्डं वा दीनजनार्थं स्थापितमोदनादिकम् 'वनीपकपिण्डं वा' वनीपकपिण्डं वा याचकार्यं स्थापितमोदनादिकं वनीपकपिण्डमिति कथ्यते, यद्वा वनीपकः सिद्धान्नमात्रोपजीवी, यद्वा वनी—स्वकीयदुरवस्थाप्रदर्शनपूर्वकप्रियालापादिना लभ्यद्रव्यम्, तां वनीं प्राप्नोतीति वनीपकस्तदर्थं स्थापितं पिण्डम्, एतादृशमोदनादिकं यो भिक्षुः 'पडिग्माहेइ' प्रतिगृह्णाति 'पडिग्माहेतं वा साइज्जइ' प्रतिहन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते । यो हि भिक्षुः राजसम्बन्धि उत्सृष्टमोदनादिकं स्वयं गृह्णाति गृह्णन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति तस्मात्कारणात् श्रमण उत्सृष्टपिण्डादिकं राजादीनां न गृह्णीयात् न प्राहयेत् न वा गृह्णन्तमनुमोदयेदिति ॥सू० १९॥

**सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारद्वाणं अणुग्घा-
इयं ॥ सू० २० ॥**

॥ जिसीइज्जयणे अट्ठमो उद्देशो समत्तो ॥८॥

छाया—तत्सेवमान आपद्यते चातुर्मासिक परिहारस्थानं अनुद्घातिकम् ॥सू० २०॥

॥ निशीथाध्ययनेऽष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥८॥

चूर्णी—'तं सेवमाणे' इत्यादि । 'तं सेवमाणे' तत् अष्टमोद्देशकोक्तमेकमनेकं वा प्रायश्चित्तस्थानं सेवमानः तत्प्रतिसेवनां कुर्वन् भिक्षुः 'आवज्जइ' आपद्यते प्राप्नोति 'चाउम्मासियं' चातुर्मासिकम् 'परिहारद्वाणं' परिहारस्थानं प्रायश्चित्तस्थानम् 'अणुग्घाइयं' अनुद्घातिकम् न विद्यते उद्घातो लघुलक्षणो यस्य तपोविशेषस्य तत् अनुद्घातं, तत् यस्य विद्यते तत् तथाभूतं गुरुमासिकमित्यर्थः । यो भिक्षुः आगन्त्रागारादिषु एकाकिन्या खिया सार्द्धं विहारदित आरम्य वनीपकपिण्डप्रहणपर्यन्तप्रोक्तप्रायश्चित्तस्थानमध्यात् यत् किमप्येकमनेकं वा अष्टमोद्देशोक्तं सर्वं वा प्रायश्चित्तस्थानं सेवते स सूत्रोक्तं प्रायश्चित्तं प्राप्नोति ॥ सू० २०॥

इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्गुरु—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक—

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त—

“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैन—

धर्मदिवाकर—पूज्यश्री—घासीलालव्रति—विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायाम् अष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥८॥

॥ नवमोद्देशकः ॥

व्याख्यातोऽष्टमोद्देशकः, सम्प्रति नवमः प्रारम्भ्यते, तत्रास्य नवमोद्देशकस्याष्टमोद्देशकान्तिम-
सूत्रेण सह कः सम्बन्धः ? इति चेदत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्— पिण्डहिगारो राय,—इयाण वुत्तो य अट्टमुदेसे ।

रायाइणो य के ते, पिण्डो वा कइविहोऽस्थ नवमम्मि ॥

छाया—पिण्डाधिकारो राजाधिकारानां प्रोक्तश्चाष्टमोद्देशो ।

राजादयश्च के ते, पिण्डो वा कतिविधोऽत्र नवमे ॥

अवचूरीः—‘पिण्डहिगारो’ इत्यादि । पूर्वमष्टमोद्देशकस्यान्तिमसूत्रे राजादीनां पिण्ड-
ग्रहणस्याधिकारः प्रोक्तः । ते च राजादयः के ? पिण्डो वा कतिविधो भवति !, एषोऽधिकारः अत्र
नवमोद्देशके निरूपयिष्यते, इत्येष सम्बन्धोऽष्टमनवमोद्देशकयोरिति, अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य
नवमोद्देशकस्येदमादिसूत्रम्—‘जे भिक्खू रायपिण्डं’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू रायपिण्डं गिण्हइ गिण्हंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १॥

छाया—यो भिक्षुः राजपिण्डं गृह्णाति गृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १॥

चूर्णीः—‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रायपिण्डं गिण्हइ’ राजपिण्डं गृह्णाति, अत्रा-
कात्यादीनां पिण्डोऽपि राजपिण्डः प्रोच्यते । तन्नामानि अष्टमोद्देशके प्रदर्शितानि । पिण्डशब्दे-
नात्र चतुर्विधमशनादिकं वस्त्रपात्रादिकं च गृह्यते, तं गृह्णाति स्वीकरोति तथा ‘गिण्हंतं वा
साइज्जइ’ गृह्णन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, यत् उपर्युक्तवस्तुप्राप्त्यर्थं
राजादीनां स्तुत्यादिकं कर्तव्यं भवेत्, तथा राजप्रभृतीनां महार्घवस्तुप्राप्तौ मोहोदयोपि अधिकाधिक
एव भवति, बहुमूल्यवस्तुग्रहणे परिग्रहदोषो भवति, तथा तादृशवस्तुनः स्वसमीपे स्थापने साधु-
मर्यादाऽपि स्खण्डिता स्यात् तेन मर्यादाभङ्गोऽत्रावश्यम्भावी, साधोरसमाधिरपि स्यात्, तथाऽधिक-
मूल्यकवस्त्रपात्रादिकं स्वसमीपे स्थापयतः चौरादिभयमपि स्यात्, तथा वस्त्रपात्रादीनामधिकाधिकस्य
छाये लोभवृद्धिरपि भवेत् तेन एषणासमितेरपि विनाशः स्यात्, एवं तादृशवस्तूनां रक्षणादिकरणे
एव समयस्य व्ययात् सूत्रार्थयोरपि हानिः स्यात्, संयमविराधनमात्मविराधनं च स्यात्, यस्मात्
राजपिण्डग्रहणे पूर्वोक्ता एते दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् भिक्षुः कथमपि राजपिण्डं स्वयं न
गृह्णीयात्, न वा परं ग्राहयेत्, न वा गृह्णन्तमनुमोदयेदिति ॥ सू० १॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रायपिण्डं भुजइ भुजंतं वा साज्जइ ॥ सू० २॥

छाया—यो भिक्षुः राजपिण्डं भुङ्कते भुङ्कन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३०९ सू० १-५ राजपिण्डाऽन्तपुरप्रवेशतद्रक्षिकानीताहारनिषेधः २०३

चूर्णीः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रायपिण्डं भुंजइ’ राज-
पिण्डं, तत्र राज्ञामुपलक्षणादमात्मादीनां च पिण्डम् अशनादिकं चतुर्विधमाहारजातं, तथा वज्रपाश-
दिकमष्टप्रकारकं पिण्डम् भुङ्क्ते राजादिपिण्डानामष्टप्रकारकाणामुपभोगं करोति कारयति वा
तथा ‘भुंजतं वा साइज्जइ’ मुञ्जानं वा स्वदते । यो हि राजादीनामष्टप्रकारकाशनादिपिण्डमप्यत्
यत् किमन्यतरं पिण्डमुपभुङ्क्ते तस्यानुमोदनं करोति स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्या-
ज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्तीति ॥सू० २॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रायंतेपुरं पविसइ पविसंतं वा साइज्जइ ॥सू० ३॥

छाया—यो भिक्षुः राजान्तःपुरं प्रविशति प्रविशन्तं वा स्वदते ॥सू० ३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रायंतेपुरं पविसइ’
राजान्तःपुरं प्रविशति, तत्र राज्ञोऽन्तःपुरं राजान्तःपुरम्, तत् त्रिप्रकारकम्—प्राचीनान्तःपुरम्,
नवान्तःपुरम्, कन्यान्तःपुरं च, तदन्तःपुरं पुनः क्षेत्रत एकैकं द्विप्रकारकं भवति—स्वस्थाने
परस्थाने च, तत्र स्वस्थानं राजगृहं (राजभवनं), परस्थानं वसन्तादिसमये उद्यानादिगतम्, तादृशं
राजान्तःपुरमशनादिलोभेन यः येन केनापि कारणेन वा प्रविशति, तथा ‘पविसंतं वा साइज्जइ’
प्रविशन्तं राजान्तःपुरे प्रवेशं कुर्वन्तं श्रमणं स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा
तस्याज्ञाभङ्गाऽनवस्थाभिध्यात्संयमविराधनात्मविराधनादयो दोषा भवन्ति । एवं राजद्वारस्थित-
दण्डधरादिपुरुषकृता अवहेलनाशङ्कादयो दोषाश्च भवन्तीत्यतः कथमपि राजान्तःपुरेषु प्रवेशं
न कर्वात्, न वा अन्यान् श्रमणान् प्रवेशं कारयेत्, न वा अन्यं प्रवेशं कुर्वन्तमनुमोदेत् ॥सू० ३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रायंतेपुरिं वणज्जा “आउसो रायंतेपुरिण्णो खलु अहं कप्पइ रायंतेपुरे णिक्खमिच्चए वा पविसिच्चए वा इमं तुमं पडिग्गहं गहाय रायंतेपुराओ असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा अभिहडं आहट्टु दलयाहि” जो तं एवं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥सू० ४॥

छाया—यो भिक्षुः राजान्तःपुरिकां वदेत् ‘आयुमति ! राजान्तःपुरिके ! नो
खलु मम कल्पते राजान्तःपुरे निष्क्रमितुं वा प्रवेष्टुं वा इमं त्वं प्रतिग्रहं गृहीत्वा
राजान्तःपुरात् अशनं वा पानं वा खार्द्यं वा स्वाद्यं वा अभिहृतमाहृत्य देहि’ यः तामेवं
वदति वदन्तं वा स्वदते ॥सू० ४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रायंतेपुरिं वणज्जा’
राजान्तःपुरिकां राजान्तःपुररक्षिकां प्रति एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण वदेत्—कथयेत् । किं वदेत् ?

तत्राह—‘आउसो’ इत्यादि । ‘आउसो रायंतेपुरिण’ हे आयुष्मन्ति ! राजान्तःपुरिके ! अन्तः-
पुररक्षिके ! ‘णो खलु अहं कप्पइ’ नो खलु मम कल्पते ‘रायंतेपुरे’ राजान्तःपुरे
‘णिकस्वमित्तए वा’ निष्क्रमितुं वा, तत्र निष्क्रमणं गमनम्, राजान्तःपुरे गमनमस्माकं न कल्पते
‘पविसित्तए वा’ प्रवेष्टुं वा प्रवेशं कर्तुं नो अस्माकं कल्पते तस्मात्कारणात् ‘इमं तुमं पडिग्गहं
गहाय’ इमं त्वं प्रतिग्रहं पात्रं गृहीत्वा पात्रं त्वमेव गृहीत्वा मम तत्र गच्छ, गत्वा च ‘रायंते-
पुराओ’ राजान्तःपुरात् राज्ञोऽन्तःपुरात् ‘असणं वा०’ अशनादिचतुर्विधमाहारम् ‘अभिहडं आहइदु’
अभिहृतमाहृत्य अभिमुखमानीय अन्तःपुरात् इहैव मत्समीपमानीय ‘दल्लयाहि’ देहि यस्मात् राजान्तः-
पुरे अस्माकं गमनं न कल्पते तस्मात्कारणात् त्वं मम पात्रं गृहीत्वा तत्र गत्वा अशनादिकं गृहीत्वा
इहैव स्थिताय मह्यं समर्पयेति । ‘जो तं एवं वयइ’ यः खलु श्रमणः एवमुक्तेन प्रकारेण तां राजान्तः-
पुररक्षिकां स्त्रियं राजान्तःपुररक्षकपुरुषं द्वारपालादिकं वा प्रति ब्रूते सः, तथा ‘वयंते वा साइज्जइ’ एव
मुपर्युक्तप्रकारेण अन्तःपुरिकां प्रति वदन्तमन्यं वा श्रमणं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।
अन्तः—पुरिकासमानीताहारादिग्रहणे बहवो दोषा भवन्ति, तथाहि—गच्छन्ती समागच्छन्ती वा ईर्या-
समितिमज्जानन्ती मार्गे षट्कायविराघनां कुर्यात्, अप्रतिलेखितायां भूमौ पात्रं स्थापयेत्, अप्रति-
लेखितपात्राद् गृहीयात्, एषणादोषानभिज्ञा साऽनेषणीयमपि गृहीयात्, संघट्टदोषानभिज्ञा सचित्त-
संघट्टितमपि गृहीयात्, स्खलिता वा भाजनं भिन्यात्, साधुरूपमुग्धा आहारे वशीकरणादिचूर्णमपि
प्रक्षिपेत्, दध्यादिषु विरोधिद्रव्यं घृतदुग्धादिकमेकत्र गृहीयात्, पात्रबन्धं वा शाकादिना स्वरणितं
कुर्यात्, इत्याद्यनेके दोषाः समापद्येरन्, तस्मात्कारणात् साधुरन्तःपुरिकया समानीतमाहारं नो
गृहीयात्, नान्यं ग्राहयेत्, गृह्यन्तं वाऽन्यं नानुमोदयेदिति भावः ॥सू० ४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू नो वणज्जा रायंतेपुरिया वणज्जा “आउसंतो
समणा ! णो खलु तुज्झं कप्पइ रायंतेपुरे निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा
आहरेयं पडिग्गहं अतो अहं रायंतेपुराओ असणं वा पाणं वा खाइमं
वा साइमं वा अभिहडं आहहु दल्लयामि” जो तं एवं वयंति पडिसुणेइ
पडिसुणेतं वा साइज्जइ ॥सू० ५॥

छाया—यो भिक्षुर्नो वदेत् राजान्तःपुरिका वदेत्—“आयुष्मन् ! श्रमण ! नो खलु
तव कल्पते राजान्तपुरे निष्क्रमितुं वा प्रवेष्टुं वा आहरेयं प्रतिग्रहं अतोऽहं राजान्तः
पुरात् अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा अभिहृतमाहृत्य ददामि” यस्तामेवं वदन्ती
प्रतिशृणोति प्रतिशृण्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘नो वणज्जा’ नो वदेत्
राज्ञोऽन्तःपुरद्वारमुपस्थितो भिक्षुरन्तःपुररक्षिकां प्रति स्वयं नो वदेत्—राजान्तःपुरात् अशना-

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० ९ सू० ६

राजादीनां दौवारिकभक्तादिभक्तनिषेधः २०५

दिक्कमानीय मर्हं त्वं देहीत्येवं न वदेत् किन्तु साधूनामाचारमोचरं जानन्ती सा 'रायंतेपुरिया वण्ज्जा' राजान्तःपुरिका एव वदेत्—कथयेत्—अशनादिकाहारजातप्रहणाय समुपस्थितोऽयं श्रमणः, अस्यान्तःपुरगमनं न कल्पते इत्यालक्ष्यान्तःपुरिका स्वयं श्रमणमेवं कथयेत्—'आउसंतो समणा' हे आयुष्मन् ! श्रमण ! यत् 'णो खल्ल तुज्झं कप्पइ' नो खल्ल तव कल्पते 'रायंते-पुरे निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा' राजान्तःपुरे प्रतिनिष्क्रामितुं निस्सर्तुम् प्रवेष्टुं वा प्रवेश-कर्तुं वा 'आहारेयं पडिग्गहं' आहर देहि इमं प्रतिग्रहं भवदीयं पात्रं मर्हं समर्पय, 'अतो अम्हं रायंतेपुराओ' अतोऽहं राजान्तःपुरात् 'असणं वा' इत्यादि अशनादिचतुर्विधमाहारं 'अभि-हडं आहट्टु' अभिद्वतमादृत्य भवतां समीपमानीय भवते 'दल्लयामि' ददामि 'जो तं एवं वयंति पडिसुणेह' यः कश्चित् श्रमणः श्रमणी वा तामन्तःपुरिकां एवं पूर्वोक्तप्रकारेण वदन्ती कथयन्ती प्रतिशृणोति तस्या वचनमङ्गीकरोति तथा 'पडिसुणेतं वा साइज्जइ' प्रतिशृण्वन्तं वा स्वदत्तेऽनु-मोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णा खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं दुवारियभत्तं वा पसुभत्तं वा भयगभत्तं वा बलिभत्तं वा कयगभत्तं वा हय-भत्तं वा गयभत्तं वा कंतारभत्तं वा दुब्बिक्खभत्तं वा दुक्कालभत्तं वा दम-गभत्तं वा गिलाणभत्तं वा बद्दलियाभत्तं वा पाहुणभत्तं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥सू० ६॥

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानां दौवारिकभक्तं वा पशुभक्तं वा भुतकभक्तं वा बलिभक्तं वा क्रयकभक्तं वा हयभक्तं वा गजभक्तं वा कान्तार-भक्तं वा दुर्भिक्षभक्तं वा दुष्कालभक्तं वा द्रमकभक्तं वा ग्लानभक्तं वा बद्दलिकाभक्तं वा प्रावर्णभक्तं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ६॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'रण्णो' इत्यादि राजादीनां 'दुवारियभत्तं वा १' दौवारिकभक्तं वा राज्ञां द्वारपालादिकार्यं सम्पादितं यद् भक्तमोदनादिकं तत् प्रतिगृह्णातीत्यभिप्रेण सम्बन्धः 'पसुभत्तं वा २' पशुभक्तं वा राज्ञां पशूनां गवादीनां कृते सम्पादितं यत् भक्तं तत् २, 'भयगभत्तं वा ३' भुतकभक्तं वा—राजादिगृहे कर्मचारिनिमित्तं संपादितं भक्तं वा ३, 'बलिभत्तं वा ४' बलिभक्तं वा-बायसादिनिमित्तं निष्पादितं भक्तं वा ४, 'कयगभत्तं वा ५' क्रयकभक्तं वा—क्रीत्वा समानीत-दासदास्यर्थं सम्पादितं भक्तं वा ५, 'हयभत्तं वा ६, हयभक्तं वा अश्वदिकृते सम्पादितं भक्तं वा 'गयभत्तं वा' गजभक्तं वा गजावर्थं संपादितं भक्तं वा ७ 'कंतारभत्तं वा ८' कान्तारभक्तं वा' अटवीमुल्लङ्घ्य समागतानामर्थाय अटवीं गमनार्थाय वा यदोदनादिकं

सम्पादितं तादृशमोदनादिकं कान्तारभक्तम् ८, 'दुग्धिमिक्षुभक्तं वा ९' दुग्धिमिक्षुभक्तं वा दुग्धिमिक्षुसमये ये अन्नादिकं न प्राप्नुवन्ति तदर्थं सम्पादितं भक्तं वा दुग्धिमिक्षुभक्तम् ९, 'दुष्कालभक्तं वा' दुष्कालभक्तं वा-दुष्कालपीडितेभ्यः संपादितं भक्तम् । तत्र एकवार्षिकान्नाध-
नुत्पत्तिरूपः समयो दुग्धिमिक्षुः, अनेकवार्षिकान्नाधनुत्पत्तिरूपः समयो दुष्कालशब्देन-कथ्यते, इत्ये-
वमनयोर्भेदः १०, 'द्रमकभक्तं वा ११' द्रमकभक्तं वा, तत्र द्रमको दरिद्रो भिक्षुकः, तदर्थं सम्पादितं
भक्तं वा ११, 'ग्लानभक्तं वा १२' ग्लानभक्तं वा, तत्र ग्लानो ज्वरादिदीर्घरोगपीडितः, तदर्थं
सम्पादितं भक्तं ग्लानभक्तम् १२, 'बर्दलिकाभक्तं वा १३' बर्दलिकाभक्तं वा, अतिवृष्टिपीडित-
जनार्थं सम्पादितमोदनादिकं बर्दलिकाभक्तम् १३, 'प्राधुणभक्तं वा १४' प्राधुणभक्तं वा
प्राधुणकार्यं सम्पादितं प्राधुणभक्तम् १४, एतादृशचतुर्दशप्रकारकं राजभवने सम्पादितं भक्तं
'पडिग्गाहेइ' प्रतिगृह्णाति स्वयं स्वीकरोति, अन्यं श्रमणं स्वीकारयति वा, तथा 'पडिग्गाहेतं वा
साइज्जइ' प्रतिगृह्णातं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं
इमाइं छद्दोसपयाइं अजाणिय अपुच्छिय अगवेसिय परं चउरायपंचरायाओ
गाहावइकुलं पिण्डवायपडियाए निक्खमइ वा पविसइ वा निक्खमंतं वा
पविसंतं वा साइज्जइ तंजहा—कोट्ठागारसालाणि वा भंडागारसालाणि
वा पाणसालाणि वा खीरसालाणि वा गंजसालाणि वा महानससालाणि
वा ॥सू० ७॥

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानामिमानि षड् दोष-
पदानि अज्ञात्वा अपृष्ट्वा अगवेषयित्वा परं चतुरात्रपञ्चरात्रात् गाथापतिकुलं पिण्डपात-
प्रतिष्ठया निष्कामति वा प्रविशति वा निक्रामन्ते वा प्रविशन्ते वा स्वदत्ते, तद्यथा-
कोट्ठागारसालाणि वा भण्डागारसालाणि वा पानशालाणि वा क्षीरशालाणि वा गज-
शालाणि वा महानसशालाणि वा ॥सू० ७॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'रण्णो' इत्यादि राजा-
दीनां 'इमाइं' इमानि वक्ष्यमाणानि 'छद्दोसपयाइं' षड् दोषपदानि दोषस्थानानि यत्र निष्कमणेन
प्रवेशेन च श्रमणः प्राश्चित्तभाग् भवति, तानि दोषपदानि तक्ष्यमाणानि कोट्ठागारादीनि 'अजाणिय'
अज्ञात्वा, तत्र तानि वर्तन्ते, इति स्वबुद्ध्या सम्यग् ज्ञानमन्तरेणेत्यर्थः अपुच्छिय' अपृष्ट्वा पूर्वदृष्टेषु
परेभ्यः पृच्छादिकमकृत्वा 'अगवेसिय' अगवेषयित्वा, अदृष्टेषु गवेषणं यथा—कानि वाऽऽयतनानि ?,
कुतोमुत्तानि वा ? कस्मिन् वा स्थाने तानि ? किंचिद्धानि वा तानि ? इत्यादिरूपं गवेषणमकृत्वा

पूर्विभाष्यायचूरिः ३० ९ सू० ७-८ राजादोनां दोषपदस्थानप्रवेश-तद्दर्शनार्थगमननि० २०७

‘परं चतुरायपञ्चरायाओ’ परं चतुरायपञ्चरात्रादनन्तरम् तदधिकं वारं वारमित्यर्थः ‘गाद्यावड्-कुलं’ गाथापतिकुलम्, तत्र गाथा-गृहं तस्याधिपतिः स्वामी तत्तत्स्थानाधिपतिः, तस्य कुलं गृहं तत् ‘पिण्डनायपडियाए’ पिण्डपातप्रतिज्ञया पिण्डस्याशनादिचतुर्विधाहारस्य वस्त्रपात्रकम्बलरजोहस्तादीनां वा पातः प्राप्तिः तस्य प्रतिज्ञया प्राप्तवाञ्छया ‘निक्खमइ वा’ निष्कामति वा निस्सरति तथा ‘पविंसइ वा’ प्रविशति वा गाथापतिकुले प्रवेशं करोति वा, तथा ‘निक्खमंतं वा’ निष्कामन्तं वा निस्सरन्तमन्यं श्रमणं वा ‘पविसंतं वा’ प्रविशन्तं वा अन्यम् ‘साइज्जइ’ स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । अथ येषां दोषपदानाम् अज्ञानात् प्रायश्चित्तं भवति तानि कानि तत्राह-‘तंजहा’ इत्यादि, ‘तंजहा’ तद्यथा-‘कोट्टागारसालाणि वा’ कोट्टागारशालानि वा, तत्र कोट्टागारं तण्डुलगोधूमचणकक्रीहियवादीनां धान्यानां स्थापनाय निर्मितं ‘कोट्टार’ इति भाषाप्रसिद्धं कोट्टागारशालमिति नाम्ना कथ्यते ‘शालानि’ इति शालशब्दो नपुंसकलिङ्गेऽपि वर्तते तथा ‘भंडागारसालाणि वा’ भाण्डागारशालानि वा, तत्र भाण्डागारशालानि यत्र द्वास्तस्फटिकरत्नादिषोडशविधस्त्वानां हिण्यसुवर्णादिभाजनानां वा स्थापनं करोति तानि तथा ‘पाणसा-लाणि वा’ पानशालानि वा, यत्र मादिरा-सीधु-खण्डमृद्वीकादीनां पानकद्रव्याणि स्थाप्यन्ते तानि तथा ‘खीरसालाणि वा’ खीरशालानि वा, दुग्धदध्यादिद्रव्यस्थापनशालानि ‘गंजसालाणि वा’ गज्जशालानि वा, तत्र गज्जम्-अनेकोपस्करणसमूहः, तत् स्थापितं भवति यत्र तत् गज्जशालमिति कथ्यते, बहुत्वविवक्षायां तानि ‘महानससालाणि वा’ महानसशालानि वा, यत्र राज्ञामनेकविधा-शनादि पाच्यते तानि महानसशालानि वा, एतानि षड् दोषपदानि तानि अज्ञात्वा अपृष्ट्वा अगवेषयित्वा यदि साधुः निष्कामति वा प्रविशति वा तदा प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञामङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्तीति । सूत्रे ‘चतुरायपञ्चरात्रपरं’ इत्युक्तं तस्यायं भावः-चतुःपञ्चरात्रपर्यन्तमपरिचितत्वेन साधुप्रवेशः क्लृप्त्यो भवितुमर्हति, तदनन्तरगमने तत्तत्स्थानाधिपतयः कुपिता भवन्ति यदयं साधुर्वारं वारं षट्सप्तादिरात्रमपि निष्कामति प्रविशति चेति चौर्यलोपतादिविषये तेषां मनसि शङ्का समुत्पद्यते अतः-‘चतुरायपञ्चरात्रपरं’ इत्युक्तम् ॥सू० ७॥

सूत्रम्—जे भिक्खु रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं आगच्छमाणाण वा णिग्गच्छमाणाण वा पयमवि चक्खुदंसणपडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥सू० ८॥

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्खाभिषिक्तानामागच्छतां वा निर्गच्छतां वा पदमपि चक्षुर्दर्शनप्रतिज्ञया अभिसंधारयति अभिसंधारयन्तं वा स्वदत्ते ॥८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रण्णो’ इत्यादि राजा-दीनां ‘आगच्छमाणं वा’ आगच्छतां पदातिसैन्यबलैः सह नगरे प्रवेशं कुर्वताम् ‘णिग्गच्छमाणं वा’ निर्गच्छतां वा नगरान्निर्गत्य कौमुदीकीडादर्थमुपवनादौ गमनं कुर्वतां परसैन्यमर्दनाय वा गच्छतां ‘पयमवि’ पदमपि एकपदन्यासमपि ‘चक्खुदंसणपडियाए’ चक्षुर्दर्शनप्रतिज्ञया चक्षुषा दर्शनवाञ्छया नगरे आगमनसमये नगरात् गमनसमये राजानं द्रष्टुं चक्षुर्दर्शनविषयतां कर्तुं पदमपि एकचरणन्यासमपि ‘अभिसंधारेइ’ अभिसन्धारयति गन्तुं मनसि विचारं करोति दर्शनस्य तु का कथा विचारमात्रमपि यदि करोति, अथवा दर्शनार्थमेकपदन्यासमपि गन्तुं विचारयति, तथा ‘अभिसंधारेतं वा साइज्जइ’ अभिसन्धारयन्तं वा विचारं कुर्वन्तमन्यं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—गमणागमणे रण्णो, दंसणमट्ठं पर्यपि धारेइ ।

जो भिक्खू सो पावेइ, आणाभंगाए दोसे ॥१॥

छाया—गमनागमने राज्ञः, दर्शनार्थं पदमपि धारयति ।

यो भिक्षुः स प्राप्नोति, आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् ॥

अवचूरि—‘गमणागमणे’ इत्यादि । ‘रण्णो’ राज्ञः सूत्रोक्तप्रसंगात् क्षत्रियाणां मुदितानां राज्याभिषिक्तानां च गमने उपवनसेवनादिनिमित्तं नगराद्बहिर्निस्सरणसमये, आगमने उषानादितो नगरप्रवेशसमये दर्शनार्थं तदवलोकनार्थं गन्तुं यः कश्चिद् भिक्षुः पदमपि—एकपदन्यासमपि ‘धारेइ’ धारयति करोति, किं बहुना अभिसन्धारयति मनसि विचारमपि करोति स आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् ‘पावेइ’ प्राप्नोतीति भाष्यगाथार्थः । एवमाज्ञाभङ्गादितोऽतिरिक्ता अपि आत्मविराघनभद्राभद्रक-दोषाश्चापि भवन्ति । तथाहि—यदि राजा भद्रको भवेत् तदा यात्रासमये साधुं दृष्ट्वा एवं विचारयति—यत् यात्रासमये दृष्टः साधुरवश्यं मे कल्याणं भविष्यति जयो वा, यदि युद्धादौ विजयी भवति तदा आगत्य साधुं सम्मानयतीति सम्मानादिकरणेन साधोर्गर्वो भवति यत् मां राजाऽपि सम्मानयतीति, तथा तुष्टो राजा बन्धादिना यदि सत्कारयति तदा स सत्कृतश्च साधुः परिग्रही भवति, ततः साधुक्रियायां प्रमादं कुर्वन् संयमं विनाशयेत् । अथ यदि राजा चाम्रस्तदा यात्रा समये साधुं दृष्ट्वा मनसि विचारयति—यात्रासमये दृष्टोऽयं लुञ्चितकेशोऽतोऽवश्यमेव विघ्नो भविष्यतीति गन्तुकामोऽपि निवर्तते, अथ कथमपि गतस्तदा यदि भाग्यवशात् तस्य कोऽपि विघ्नो जातः, अथवा युद्धे तस्य पराजयो वा जातस्तदा प्रत्यागतः श्रमणेन सह द्वेषं कुर्यात्, प्रदिष्टश्च राजा भक्तपानौषधभैषज्यादीनां दाननिषेधं नगरे कुर्यात्, उपकरणादिकं वा अपहरेत्, हत्वा चापमानपूर्वकं निर्वासयेदपि, तदनन्तरं श्रमणान्तरस्थापि भक्तपानादिव्यवच्छेदं कुर्यात् तस्मात् राज्ञो दर्शनार्थं विचार-

पूर्णिमाब्दावधूरिः ३०९ सू० ९-१० राजादिस्त्रोचिलोकन-मांसादिखादकाहार-निषेधः २०९

मपि न कुर्यात् । अथवा यदि स साधुर्गन्धर्वगणनसमये राजानं द्रष्टुं वास्यति तदा तत्रैकत्रितजन-समूहे काञ्चित् विमूषिताङ्गी वनितां दृष्ट्वा मोहवशो भविष्यति, प्रतिनिवृत्तो मनसा स्त्रियं ध्यायन् तामलभमानश्च अन्धमेव कञ्चित् वनितां स्वतीर्थपरतोर्यसम्बन्धिनीं कामयेत्, संयतीमेव वा काञ्चित् कामयेत्, तदभावे हस्तकर्मादिकमेव कुर्यात्, एवं रीत्याऽन्ततः सर्वथा स संयत्तः परिभ्रष्टो भविष्यति । अथवा स यदि राजपुत्रः सन् प्रव्रजितोऽस्ति तदा स यदि तादृशं समु-द्विसम्पन्नं राजानं दृष्ट्वा स चिन्तयति—यया एतादृशराज्यस्या उपभोगः कर्तव्य इति विचार्य कदाचित् संयमं परित्यज्य स्वकुलं प्रतिगच्छेत् । यस्मात् राजादीनां दर्शने एते पूर्वोक्त दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् संयतः संयती वा राजादीनां गमनागमनसमये तद्दर्शनस्य विचारं कञ्च-मपि न कुर्यात्, न वा विचारं कारयेत्, न वा तादृशं विचारं कुर्वन्तं कसपि धमणान्तरमतुषोद-येत्, किन्तु भिवृत्तदर्शनकुतूहलो यथाशास्त्रं यथातीर्थकरादिष्वं धर्मध्यानं कुर्वन् संयमाराधनसंयम-विश एव तिष्ठेत् इति भावः ॥ सू० ८४

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णा खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं इत्थीओ सव्वालंकारविभूसियाओ पयमवि चक्खुदंसवणडियाए अभि-संधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९॥

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मुद्धाभिसित्तानां स्त्रियः सर्वालंकार-विभूषिताः पयमवि चक्खुदर्शनप्रतिज्ञया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते ॥९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रणो’ इत्यादि राज्ञा-दीनां ‘इत्थीओ’ स्त्रियः ‘सव्वालंकारविभूसियाओ’ सर्वालंकारविभूषिताः अनेकप्रकारकराजकुलो-चित्तवस्त्रभूषणादिभिः सुसज्जिताः स्त्रियः ‘चक्खुदंसवणडियाए’ चक्षुदर्शनप्रतिज्ञया—चक्षुसा दर्शनवा-ञ्छया द्रक्ष्यामि राजवनितामितीच्छया ‘पयमवि’ पयमवि चक्खुदन्त्यासमपि कर्तुं ‘अभिसंधारेइ’ अभिसन्धारयति मनसा चिन्तयति तथा ‘अभिसंधारेतं वा साइज्जइ’ अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रांयश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्तीति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—इत्थि पासंति जे रण्णो, सव्वालंकारभूसियं ।

लभन्ते नेमदोसे ते, समणा नेत्थ संसओ ॥

छाया—स्त्रियं पश्यन्ति ये राज्ञः सर्वालंकारभूषिताम् ।

लभन्तेऽनेकदोषान् ते अमणा नात्र संशयः ॥

अवचूरिः—‘इत्थि’ इत्यादि । ये केचित् श्रमणाः भिक्षुकाः राज्ञः प्रसंगात् क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानाम् सम्बन्धिनीं स्त्रियं राजवल्लभां, कीदृशीम् ? सर्वालङ्कारविभूषितां स्वच्छ-सुन्दरकमनीयवस्त्राभूषणसज्जितां पश्यन्ति चक्षुर्जनितज्ञानविषयतां कुर्वन्ति ते श्रमणाः अनेकदोषान् विविधदोषान् आज्ञाभङ्गादिकान् लभन्ते प्राप्नुवन्ति अत्रैतद्विषये न कोऽपि संशयः, अपि तु तेषां दोषा भवत्येवेति, तथाहि—यस्तु भुक्तभोगी पश्चात् श्रमणः संजातः स तादृशीं स्त्रियं दृष्ट्वा विचिन्तयति-ममापि एतादृशी वल्लभा आसीत्, एवं विचारयतस्तस्य कालक्रमेण तत्समये वा उदीरितकामव्यथया जजरितशरीरः संयमात् परिभ्रष्टो भवति । यस्तु अभुक्तभोगी स चिन्तयति—एतादृक्कूर्त्तसेवने कीदृश आनन्दानुभवो जायेत ? इत्यादिविचारेण विह्वलीभूतः स तादृशीं स्त्रियं दृष्ट्वा संयमात् पतितो भवति, कामविह्वलशरीरो भवन् शासनस्य निन्दको वा भवेत्—किमनेन सास्वाचारेण ? गार्ह-स्थमेव श्रेयस्करमित्यादि वदेत्, तदप्राप्तौ कदाचित् आत्मघातमपि करोति, तेन शासनस्य लघुता भवति । यस्मादेते दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् श्रमणः राजादीनामुपलक्षणात्साधारण-जनानामपि स्त्रियं द्रष्टुं विचारमपि न कुर्यात्, न वाऽन्यान् श्रमणान् स्त्रीदर्शनविषयकविचारमपि कारयेत्, न वा विचारं कुर्वन्तमन्यमनुमोदयेदिति ॥सू० ९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं मंसखायाणं वा मच्छखायाणं वा छविखायाणं वा बहिया णिग्गयाणं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गहेतं वा साइ ज्जइ ॥ सू० १०॥

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानां मांसखादकानां वा मत्स्यखादकानां वा छविखादकानां वा बहिर्निर्गतानाम् अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रण्णो’ इत्यादिराजा-दीनां ‘मंसखायाणं वा’ मांसखादकानां वा—मांसभक्षकाणां मांसभक्षणनिमित्तं मृगयां कर्तुं बहि-र्निर्गतानामिति सर्वत्र सम्बन्धः कार्यः, तेन मांसार्थं वने मृगयाकरणाय प्रामादं बहिर्निर्गतानां मांस-खादनार्थमित्यर्थो बोध्यः, एवं ‘मच्छखायाणं वा’ मत्स्यखादकानां वा—मत्स्यभक्षकाणां वा—मत्स्य-ग्रहणनिमित्तं नदीह्रदसमुदादौ गमनार्थं बहिर्निर्गतानां वा ‘छविखायाणं वा’ छविखादकानां वा, छविः चपलमुद्रादिफलिस्तासाम्—चपलमुद्रादिफलभक्षणार्थं क्षेत्रे गमनार्थं वा ‘बहिया णिग्ग-याणं वा’ तत्तद्वस्तुभक्षणार्थं बहिर्निर्गतानां वा तत्सम्बन्धि ‘असणं वा’ इत्यादि अशनादिचतुर्विधमाहारं ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति, अयं भावः—राजादयो मांसादिभक्षणेच्छया वनादिप्रदेशेषु समागताः

चूर्णिभाष्यावचूरिः ७०९ सू० ११-१२ राजादिसभासमये तत्रत्याहारग्रहणनिघः २११

भवन्ति तत्र स्थितास्ते अशनादिकं चतुर्विधमाहारजातं पाचयन्ति तादृशाऽशनादि तेभ्यो यो भिक्षु-
गृह्णाति 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी
भवति ॥ सू० १०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णा खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं
अण्णयरं उववूहणियं समीहियं पेहाए तीसे परिसाए अणुट्टियाए
अभिण्णाए अवाच्छिण्णाए जा तं असणं वा ४ पडिग्गाहेइ पि ग्गाहेतं
वा साइज्जइ ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुः राक्षः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्खाभिषिक्तानामन्यतरद् उपवृंह-
णीयं समीहितं प्रेक्ष्य तस्यां परिषदि अनुत्थितायां अभिन्नायां अव्यवच्छिन्नायां यः तद्-
सनं वा ४ प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ११॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'रणो' इत्यादि
राजादीनां 'अण्णयरं' यत् अन्यतरत् अशनादिषु मध्ये यत् किमप्येकमशनादिकम् 'उववूहणियं'
उपवृंहणीयम् शरीरपुष्टिकारकम् मेघेन्द्रियायुष्यादिबलवर्द्धकं च, एवादृशे सति पुनः 'समीहियं'
समीहितम् मनोऽभिलषितम् 'पेहाए' प्रेक्ष्य दृष्ट्वा 'तीसे परिसाए' तस्यां यस्यां परिषदि सर्वक्षत्रिया-
दिकाः संस्थिता तस्यां च परिषदि 'अणुट्टियाए' अनुत्थितायां यावत्पर्यन्तं सभा नोत्थिता
तस्यां 'अभिण्णाए' अभिन्नायां यावत्पर्यन्तम् एकोऽपि जनस्ततो निर्गतो न भवति सा अभिन्ना
तस्यां 'अवाच्छिण्णाए' अव्यवच्छिन्नायां यदा सर्वे विनिर्गता भवन्ति तदा सा व्यवच्छिन्ना,
न व्यवच्छिन्ना अव्यवच्छिन्ना तस्यां 'जो तं असणं वा ४ पडिग्गाहेइ' यः तद् उपवृंहणीयादि-
गुणयुक्तमशनपानस्नायस्वाद्यं प्रतिगृह्णाति स्वोक्तं 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा
स्वदत्ते तादृशमशनादिकं यो गृह्णाति गृह्णन्तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—मेहाइदिय आऊआईणं जं विवहदगं होई ।

उववूहणीयमसणं, रायसदाओ य नो गिण्हे ॥

छाया—मेघेन्द्रियायुरादीनां यत् विवर्धकं भवति ।

उपवृंहणीयमशनं राजसभातश्च नो गृह्णीयात् ॥

अवचूरिः—'मेहा' इत्यादि । तत्र मेधा धारणावती बुद्धिः, कालान्तरे अविस्मरणं धारणा तस्याः,
इन्द्रियाणि श्रोत्रादीनि, तेषाम्, आयुश्च जीवनस्थितिरूपं तस्य, उपलक्षणाद् देहस्य च विवर्द्धकं
भवति तत् उपवृंहणीयमशनं चतुर्विधं भक्षादिकम् अशनं पानं स्नायं स्वाद्यं साधुः राजसभातः,

तस्मामनुत्थितायां तत्सकाशात् 'नो गिण्हे' नो नैव गृहीयात्, स्वीकुर्यात्, न वा स्वीकुर्वन्तमन्यम-
नुमेदवेत्, तदग्रहणे आह्वाभङ्गादि-राजपिण्डहणजन्वाचनेकदोषसंभवादिति ॥सू० ११॥

सूत्रम्—अह पुण एवं जाणेज्जा—'इहज्ज रायखत्तिण् परिबुसिण्'
जे भिक्खू ताण गिहाण ताण पणसाण ताण उवासंतराण विहारं वा करेइ
सज्झायं वा करेइ असणं वा पाणं वा, खाइमं वा साइमं वा आहारेइ,
उच्चारं वा पासवणं वा परिट्ठवेइ, अण्णयरं वा अणारियं निट्ठुरं
अस्समणपाओगं कहं कहेइ कहेतं वा साइज्जइ ॥सू० १२॥

छाया—अथ पुनरेवं जानीयात् "इहाऽद्य राजक्षत्रियः पर्युषितः" यो भिक्षुः तस्मिन्
गृहे तस्मिन् प्रदेशे तस्मिन् अवकाशान्तरे विहारं वा करोति स्वाध्यायं वा करोति अशनं
वा पानं वा स्नायं वा स्वाद्यं वा आहरति, उच्चारं वा प्रस्रवणं वा परिष्ठापयति, अन्यतरां
वा अनार्याम् निट्ठुराम् अश्रमणप्रायोग्यां कथां कथयति कथयन्तं वा स्वदते ॥सू० १२॥

भूर्त्ति—'अह पुण' इत्यादि । 'अह' अथ अयेत्ययं निपातः आनन्तर्बार्थकः, उक्तो हि
राजपिण्डः, अथ तदनन्तरम् राजपिण्डकञ्चनान्तरम् 'पुण' पुनः 'एवं जाणेज्जा' एव जानी-
यात् एवं यथावस्थमात्रं जानीयात्, किं जानीयात् ? तत्राह—'इहे'—त्यादि, 'इहज्ज रायखत्तिण्
परिबुसिण्' इहापि राजक्षत्रियः—क्षत्रियवंशीयो राजा पर्युषितः, तत्र इहास्मिन् भूमिप्रदेशे अथ वर्त-
मानदिपते राजा कुलपरम्परया प्राप्तराज्यश्रीकः क्षत्रियः उपलक्षणात्—मुदितः मूर्द्धाभिषिक्तो वा
पर्युषितो निवसन् अस्तीति, अथैवं ज्ञात्वाऽपि 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'ताण गिहाण' तस्मिन्
गृहे यत्र राजा निवासं करोति तदासन्नगृहस्थगृहे 'ताण पणसाण्' तस्मिन् प्रदेशे राजादि-
निवासस्थानप्रदेशे यत्र स्वर्गादिशस्त्राणि स्थापितानि भवेयुस्तत्र 'ताण उवासंतराण्' तस्मिन्
अवकाशान्तरे तत्पार्श्वस्थशुद्धभूमौ च 'विहारं वा करेइ' विहारं—विहरणं वा करोति 'सज्झायं-
वा करेइ' स्वाध्यायं वा करोति 'असणं वा' अशनं वा इत्यादि, अशनादिचतुर्विधमाहारं 'आहा-
रेइ' आहरति—आहारं करोति 'उच्चारं वा पासवणं वा परिट्ठवेइ' उच्चारं वा प्रस्रवणं वा
परिष्ठापयति 'अण्णयरं वा' अन्यतरां वा 'अणारियं' अनार्याम् सत्पुरुषानाचरणीयाम् 'णिट्ठुरं'
निट्ठुराम्—अश्लीलां 'अस्समणपाओगं' अश्रमणप्रायोग्याम् असाधुपुरुषयोग्यां 'कहं' कथाम्
'कहेइ' कथयति 'कहेतं वा साइज्जइ' कथयन्तं वा स्वदते अनुमोदते ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—राया य जत्थ चिट्ठइ, तत्थत्थेसुं गिहाइठाणेसु ।

भिक्खू दोसे पावइ, विहरमाइस्स करणाओ ॥

अभिभाष्यावचुरिः ७०९ सू० १३-१९ यात्रासंप्रस्थितनिवृत्तराजादोनामाहारग्रहणनि० २१३

छाया—राजा च यत्र तिष्ठति, तत्रस्थेषु गृहादिस्थानेषु ।

शुश्रूक्षेभान् प्राप्नोति, विहारराधेः करणात् ॥

अवचुरिः—‘राया य जग चिड्ड’ यत्र प्रदेशविशेषे राजक्षत्रियः क्षत्रियवंशीयो राजा तिष्ठति ‘तत्स्थेषु’ तत्रस्थेषु तदासन्नस्थितेषु गृहादिस्थानेषु ‘विहारमाइस्स करणाओ’ विहारराधेः, विहारस्य आदिशब्दात् स्वाध्यायस्य आहारस्य उच्चारदिपरिष्ठापनस्य अन्यतरदनार्थ-निष्ठुसऽश्रमणप्रायोगिकथायाश्च करणात् ‘भिक्षू’ भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दोसे’ दोषान् आज्ञाभङ्गानकथादिकान् ‘पावइ’ प्राप्नोति । यः कोऽपि साधुः राजादिनिवासासन्नगृहादिप्रदेशे विचरेत् स्वाध्यायं कुर्यात् आहारं कुर्यात् उच्चारप्रसङ्गं परिष्ठापयेत् शिष्टविगर्हितां कञ्चित् कथां वा कुर्यात्, एवं कारयेत् वा, तथा कुर्वन्तमनुमोदयेत् वा स आज्ञाभङ्गमनवस्थां मिथ्यात्वं संयमविराधनमात्मविराधनं च प्राप्नुयात्, एवं भद्रकामभद्रकृता अनेके दोषा अपि भवेयुरिति । यस्मात् एते पूर्वोक्ता दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् श्रमणः श्रमणी वा राजादिनिवासासन्नस्थितगृहादौ तत्समीपे वा विहारमारम्य शिष्टजनानाचरण्यकथापर्यन्तं स्वयं न कुर्यात् न वा कारयेत् न वा कुर्वन्तं कमपि अनुमोदयेदिति ॥सू० १२॥

सूत्रम्—जे भिक्षू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं बहिया जत्तासंपट्टियाणं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥सू० १३॥

छाया—यो भिक्षुः रात्रिः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्खाभिषिक्तानां बहिर्यात्रासंप्रस्थितानाम् अशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदते ॥सू० १३॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रण्णो’ राज्ञः ‘खत्तियाणं’ क्षत्रियाणाम् ‘मुदियाणं’ मुदितानाम् ‘मुद्धाभिसित्ताणं’ मूर्खाभिषिक्तानाम् पूर्वोक्तस्वरूपाणां ‘बहिया जत्तासंपट्टियाणं’ बहिर्यात्रासंप्रस्थितानां परराजविजयार्थं प्रस्थितानाम्, यदा राजा परराजविजयार्थं गच्छति तदा मङ्गलार्थं भोजनं कृत्वा गच्छति तादृशभोजनादित्यर्थः ‘असणं वा’ अशनं वा ‘पाणं वा’ पानं वा ‘खाइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘साइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदते । यो हि विजयार्थं प्रस्थितस्य राजादेर्मणिं माङ्गल्यार्थं निमित्तभोजनादिसामग्रीतोऽश्नादिकं स्वीकरोति स्वीकारयति वा, तथा तादृशमशनादिकं स्वीकुर्वन्तमनुमोदयति स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १३॥

सूत्रम्—जे भिक्षू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं बहिया जत्तापडिणियत्ताणं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥सू० १४॥

२१४

निशीथसूत्रे

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानां बहिर्यात्राप्रति-
निवृत्तानामशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिहन्ते वा स्वदत्ते ॥सू० १४

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘यथा पूर्वसूत्रे यात्रार्थं प्रस्थितानां राजादीनामशनादिप्रह-
णस्य निषेधः कृतस्तथैवात्र यात्रातः प्रतिनिवृत्तानां राजादीनामशनादिप्रहणनिषेधो वक्तव्यः ।
सूत्रस्याक्षरगमनिका सुगमा ॥ सू० १४॥ एवम् ‘नईजत्तासंपट्टियाणं’ नदीनां यात्रार्थं संप्रस्थि-
तानां राजादीनामशनादिप्रहणनिषेधसूत्रम् ॥ सू० १५॥ तथा एवमेव ‘नईजत्तापट्टिनियत्ताणं’
नदीयात्रातः प्रत्यागतानां राजादीनामशनादिप्रहणनिषेधसूत्रम् ॥ सू० १६॥ एवमेव ‘गिरिज-
त्तासंपट्टियाणं’ गिरियात्रार्थं संप्रस्थितानाम्, इति सूत्रम् ॥ सू० १७॥ तथा ‘गिरिजत्तापट्टिनिय-
त्ताणं’ गिरियात्रातः प्रतिनिवृत्तानाम्, इति सूत्रम् । एषा सूत्रचतुष्टयी त्रयोदशसूत्रयात्राप्रस्थित-
सूत्रवदेव व्याख्येया ॥ सू० १८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसिच्चाणं महा-
भिसेयंसि वट्टमाणंसि णिक्खमइ वा पविसइ वा णिक्खमंतं वा पविसंतं वा
साइज्जइ ॥सू० १९॥

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानां महाभिषेके वर्त्त-
माने निष्कामति वा प्रविशति वा निष्कामन्तं वा प्रविशन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रण्णो’ इत्यादि राजा-
दीनां ‘महाभिसेयंसि’ महाभिषेके तत्राभिषेकानां मध्ये महान् अभिषेको महाभिषेकः, तस्मिन् महा-
भिषेके ‘वट्टमाणंसि’ वर्त्तमाने प्रवर्त्तमाने महाभिषेकस्य समये तत्र ‘णिक्खमइ वा’ निष्कामति
तत्र गन्तुमुपाश्रयात् निर्गच्छति वा ‘पविसइ वा’ प्रविशति वा तत्र महाभिषेकस्थाने प्रवेशं कुरुते
वा ‘णिक्खमंतं वा’ निष्कामन्तं वा ‘पविसंतं वा साइज्जइ’ प्रविशन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स
प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसिच्चाणं
इमाओ दस अभिसेयाओ रायहाणीओ उद्दिट्ठाओ गणियाओ वंजियाओ
अंतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा णिक्खमइ वा पविसइ वा णिक्ख-
मंतं वा पविसंतं वा साइज्जइ । तंजहा—चंपा १, महुरा २, वाणारसी ३,
सावत्थी ४, साएयं ५, कंपिल्लं ६, कोसंबी ७, मिहिला ८, हत्थिणापुरं ९,
रायगिहं वा १० ॥सू० २०॥

चूर्णभाष्यावचूरिः ७०९ सू० २० चम्पादिवशाऽऽभिषेक्यराजधानीषु द्वित्रिवारगमननि० २१५

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानामिमा दश आभिषेक्याः राजधान्य उद्दिष्टाः गणिताः व्यञ्जिता अन्तर्मासस्य द्विकृत्वो वा त्रिकृत्वो वा निष्क्रामति वा प्रविशति वा निष्क्रामन्तं वा प्रविशन्तं वा स्वदते । तथा—चम्पा १, मथुरा २, वाराणसी ३, श्रावस्ती ४, साकेतम् ५, कांपिल्यम् ६, कौशाम्बी ७, मिथिला ८, हस्तिनापुरं ९, राजगृहं वा १० ॥ सू० २०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रणो’ राज्ञः ‘खत्तियाणं’ क्षत्रियाणाम् ‘मुदियाणं’ मुदितानाम् ‘मुद्धाभिसिक्खाणं’ मूर्द्धाभिषिक्तानाम् ‘इमाओ’ इमा वक्ष्यमाणाः ‘दस अभिसेयाओ’ दश-दशसंख्यकाः आभिषेक्याः अभिषेकयोग्याः अभिषेकार्थमुपयुज्यमानाः ‘रायहाणीओ’ राजधान्यः ‘उद्दिष्टाओ उद्दिष्टाः कथिताः ‘गणियाओ’ गणिताः यासां महाभिषेके गणनाऽस्ति, ‘बंजियाओ’ व्यञ्जिताः नाम्ना प्रसिद्धाः, तत्र ‘अंतो-मासस्स’ अन्तर्मासस्य मासस्य मासाभ्यन्तरे इत्यर्थः, ‘हुक्खुत्तो’ द्विकृत्वो द्विवारम् ‘तिक्खुत्तो’ त्रिकृत्वः त्रिवारम् ‘णिकखमइ वा’ निष्क्रामति वा उपाश्रयात् ‘पविसइ वा’ प्रविशति वा उत्सवारम्मे प्रवर्तमाने वा महोत्सवे अन्यस्थानादागत्य तत्र प्रविशतीत्यर्थः तथा ‘णक्खमंतं वा’ निष्क्रामन्तं वा ‘पविसंतं वा’ प्रविशन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । अभिषेकयोग्यराजधान्यामुत्सवारम्मे मासाभ्यन्तरे द्विवारं त्रिवारं वा निष्क्रमणं प्रवेशश्च निवारितः, तत्रायं भावः—यत्र उत्सवारम्भो जायते तत्र राजादयस्तत्प्रक्रियासंयोजनायै प्रथमं गत्वा निवसन्ति, उत्सवे प्रतिनिवृत्ते च तत्रतः प्रतिनिवर्तन्ते अतः एकवारं निष्क्रमणस्य प्रवेशस्य च निषेधो न कृतः, किन्तु द्वित्रिवारस्य निषेधः कृतः वारं वारं गमने तेषां द्वेषोत्पत्तिर्भवतीति । कारस्तादृशो राजधान्यो यत्राभिषेकः क्रियते ? इति जिज्ञासायामाह—‘तंजहा’ इत्यादि । ‘तंजहा’ तथा—‘चंपा’ चम्पानाम्नी राजधानी प्रथमा या वासुपूज्यस्य जन्मभूमिः १, ‘मथुरा’ मथुरानाम्नी राजधानी द्वितीया यत्र हि कृष्णवासुदेवस्य जन्माऽभूत् २, ‘वाराणसी’ वाराणसी तृतीया या पार्श्वनाथतीर्थकरस्य जन्मभूमिः ३ ‘सावत्थी’ श्रावस्तीनाम्नी राजधानी चतुर्थी या संभवतीर्थङ्करस्य जन्मभूमिः ४, ‘साएयं’ साकेतमयोव्या पञ्चमी या ऋषभदेवस्य अनन्तनाथस्य रामचन्द्रस्य च जन्मभूमिः ५, ‘कंपिल्लं’ कांपिल्यं षष्ठी राजधानी या विमलनाथतीर्थङ्करस्य जन्मभूमिः ६, ‘कौसंबी’ कौशाम्बीनाम्नी सप्तमी राजधानी पद्मप्रभोर्जन्मभूमिः ७, ‘मिहिला’ मिथिला अष्टमी राजधानी या मल्लिनाथस्य जन्मभूमिः ८, ‘हस्तिनापुरं’ हस्तिनापुरं नवमी राजधानी या शान्तिनाथस्य कुन्धुनाथस्य च जन्मभूमिः ९, ‘रायगिहं वा’ राजगृहं दशमी राजधानी या मुनिसुव्रतस्वामिनो जन्मभूमिः १०, ता एता दश राजधान्यो नामनिर्देशेन गणिताः कथिताः, एतदतिरिक्ता अपि वासुदेव-बलदेव-चक्रवर्त्यादीनां राजधान्यो बहुजनसमाक्रीणां प्रह्वीतव्याः, तास्वपि उत्सवप्रसंगे मासाभ्यन्तरे द्विवारं त्रिवारं वा गमनागमनं

२१६

भिक्षोपसृप्ते

न कर्तव्यम् । एतासु दशसु राजधानीषु सादृशीभन्वासु वा मासाम्बन्तरे यो भिक्षुर्द्विवारं त्रिवारं वा गमनागमनं करोति कारयति वा तथा गमनागमनं कुर्वन्तं वाऽन्वमनुमोदते स प्रायश्चित्त-भागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—चंपाइयं च एयं, पुण्युत्तं रायहाणिदसणं जं ।

रज्जाभिसेगसमण, दुत्तियवारं न गच्छेऽस्थ ॥१॥

छाया—चम्पादिकं चैतत् पूर्वोक्तं राजधानीदशकं यत्

राज्याभिषेकसमये, द्वित्रिवारं न गच्छेद्वा ॥१॥

अवचूरिः—‘चंपाइयं’ इत्यादि । एतत् चम्पादिकं राजधानीदशकं दश राजधान्य-इत्यर्थः यत् पूर्वोक्तम्, अत्र दशसु राजधानीषु राज्याभिषेकसमये राज्याभिषेकमहोत्सवकाळे भिक्षुः भ्रमणः भ्रमणी वा न गच्छेत् । उत्सवसमये एतासु राजधानीषु एकवारादधिकं द्विवारं त्रिवारं च भिक्षार्थमन्यकार्यार्थं वा गमने साधोर्बहवो दोषा भवन्ति, तथाहि—उत्सवसमये तत्र हयानां यजनानां रथानां जनानां च परस्परं संघट्टनरूपः संमर्दो भवति तेन तत्रत्यो मार्गोऽवरुद्धः स्यात् ततस्तत्र गमने आत्मविराधनासंभवः, तथा तत्र भिक्षायां बहुकालक्षेपो जायते, तेन स्वाध्यायध्यानादिषु व्याघातो भवति, तत्र भिक्षार्थं भ्रमणे लोकापवादोऽप्यवश्यम्भावी—यदयं साधुराहारलोलुपः स्वादिदर्शनस्पर्शनलोलुपश्च दृश्यते, इत्यादि । यस्मादेते दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् भ्रमणस्तत्र निष्कर्मणं वा प्रवेशं वा न कुर्यात् न कारयेत् कुर्वन्तं वा नानुमोदयेत् । यथेवं कुर्याच्चदा स प्रायश्चित्तभागी भवति, आज्ञाभङ्गादिदोषांश्चापि प्राप्नोतीति भाष्यमाशभावार्थः ॥२०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा परस्स नीहडं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ । तंजहा—खत्तियाण वा रायाण वा कुरायाण वा रायपेसियाण वा रायवंसियाण व—त्ति ॥सू० २१॥

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्खाभिषिक्तानामगमनं वा पाणं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा परस्मै निहृतं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते लघुयाज-क्षत्रियेभ्यः वा राजभ्यो वा कुराजेभ्यो वा राज्ञेभ्यो वा राजवंश्येभ्यो वा, इति ॥सू० २१॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘रण्णो’ राज्ञः ‘खत्तियाणं’ क्षत्रियाणाम् ‘मुदियाणं’ मुदितानाम् ‘मुद्धाभिसित्ताणं’ मूर्खभिषिक्तानाम् ‘असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा’ अशनं पानं स्वाद्यं खाद्यं वा यत् ‘परस्स नीहडं’ अत्र ‘परस्स’

चूर्णिभाष्यावचरिः ३०९ सू० २१-२७ राजादीनां क्षत्रियादिपरार्थनिस्सारिताशनादेर्नि० २१७

इति चतुर्थ्या रूपम् 'चतुर्थ्याः षष्ठी' इति प्राकृतसूत्रपाठात्, प्राकृते चतुर्थीस्थाने षष्ठ्येव विभक्तिः प्रयुज्यते ततः 'परस्मै' 'परस्मै' इतिच्छाया भवति, एवमप्येऽपि विज्ञेयम् । ततः परस्मै जातावेकवचनं ततः परेभ्य इत्यर्थः, परनिमित्तं 'नीहडं' निर्हृतम्—अन्येषां वक्ष्यमाणानां कृते बहिः निस्सारितं तत् 'पडिग्गाहेइ' प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति तथा 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । केभ्यः परेभ्य इति तानेव दर्शयति—'तंजहा' इत्यादि । 'तंजहा' तद्यथा—'स्वत्तियाण वा' क्षत्रियेभ्यो वा 'रायाण वा' राजभ्यो वा 'कुरायाण वा' कुराजेभ्यः—कुत्सिताः राजान कुराजाः, तेभ्यः प्रत्यन्तदेशाधिपत्वात् 'रायपेसियाण वा' राजप्रेष्येभ्यो वा, एतेषामेव क्षत्रियादीनां ये प्रेष्या भृत्यास्तेभ्यः 'रायवंसियाण वा' राजवंसेभ्यो वा एतेषामेव वंशे समुत्पन्नाः पुत्रमातृभ्रातृप्रभृतयः, तेषां कृते निस्सारितं चाशनादिकं गृह्यतः श्रमणस्य प्राट्शित्तं भवति, परजन्यप्रद्वेषान्तरायादौ एतादृशान्नस्यापि राजपिण्डत्वादेव । तथा—परजन्यप्रद्वेषान्तरायादिभ्योऽन्येऽपि बहवो दोषाः संभवन्तीति ॥ सू० २१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णा स्वत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा परस्मै नीहडं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ । तंजहा-णडाण वा णट्टगाण वा कच्छुयाण वा जल्लाण वा मल्लाण वा मुट्ठियाण वा वेलंबगाण वा कहगाण वा पवगाण वा लासगाण वा खेलयाण वा छत्ताणुयाण वा ॥ सू० २२॥

छाया— यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानामशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा परस्मै निर्हृतं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते । तद्यथा नटेभ्यो वा नर्त्तकेभ्यो वा कच्छुकेभ्यो वा जल्लेभ्यो वा मल्लेभ्यो वा मौष्टिकेभ्यो वा वेलम्बकेभ्यो वा कथकेभ्यो वा प्लवकेभ्यो वा लासकेभ्यो वा खेलकेभ्यो वा छत्रानुगेभ्यो वा ॥२२॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः रण्णो' इत्यादि व्याख्या पूर्वसूत्रवत् कर्तव्या । अनागतपदानि व्याख्यायन्ते—'णडाण वा' नटेभ्यः नाटकादिकर्तृभ्यो वा 'णट्टगाण वा' नर्त्तकेभ्यो वा नृत्यकर्तृभ्यः, तत्र नर्त्तका नृत्यकर्तारः, अथवा अन्यान्ये नर्त्तयन्ति तेऽपि नर्त्तकाः तेभ्यः 'कच्छुयाण वा' कच्छुकानां वा, तत्र कच्छुः रज्जुस्तदुपरि नृत्यकारकाः कच्छुकाः, तेभ्यो वा 'जल्लाण वा' जल्लेभ्यो वा तत्र जल्लः राजस्तुतिपाठकाः, अथवा वंशोपरिनर्त्तकाः, तेभ्यः 'मल्लाण वा' मल्लेभ्यो वा, तत्र मल्ला—मल्लयुद्धकारकाः प्रसिद्धाः, तेभ्यः 'मुट्ठियाण वा' मौष्टिकेभ्यो वा मुष्टिप्रहारकाः—मुष्टियुद्धकारकाः, तेभ्यः 'वेलंबगाण वा' वेलम्बकेभ्यो वा, तत्र

२१८

निशीथसूत्रे

केलम्बका भाण्डवत् कुचेष्टाकारकाः, तेभ्यः 'कहगाण वा' कथकेभ्यो वा, कथकाः राजसभायां कथाकारकास्तेभ्यः 'पवगाण वा', प्लवकेभ्यो वा प्लवकाः—मर्कटादिवत् कूर्दकास्तेभ्यः 'लासगाण वा' लासकेभ्यो, वा—लासकाः गाथागायकाः राजयशोगायकास्तेभ्यः 'खेलयाण वा' खेलकेभ्यो वा लीलाकारकेभ्यः 'छत्ताणुयाण वा' छत्रानुगेभ्यो वा राजादीनां छत्रं गृहीत्वाऽनुगच्छन्ति तेभ्यः छत्रधारकेभ्य इत्यर्थः, एतेषां नटादीनामुद्देशेन राजभवने संपादितमाहारजातं यो गृह्णाति गृह्णन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णा खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं असणं वा पाणं वा खाइमं वा खाइमं वा परस्स नीहडं पडिग्गाहेइ पडिग्गहेतं वा साइज्जइ । तं जहा—आसपोसयाण वा हत्थिपोसयाण वा महिसपोसयाण वा वसहपोसयाण वा सीहपोसयाण वा वग्घपोसयाण वा अयपोसयाण वा मिगपोसयाण वा सुणगपोसयाण वा सूयरपोसयाण वा मेढपोसयाण वा कुक्कुडपोसयाण वा मक्कडपोसयाण वा तित्तिरपोसयाण वा वट्टयपोसयाण वा लावयपोसयाण वा चीरल्लपोसयाण वा हंसपोसयाण वा मयूरपोसयाण वा सुयपोसयाण वा ॥ सू० २३॥

छाया—यो भिक्षुः रात्रिः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानामशनं वा पानं वा काद्यं वा स्वाद्यं वा परस्मै निहृतं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते । तद्यथा—अश्वपोषकेभ्यो वा हस्तिपोषकेभ्यो वा महिषपोषकेभ्यो वा वृषभपोषकेभ्यो वा सिंहपोषकेभ्यो वा व्याघ्रपोषकेभ्यो वा अजपोषकेभ्यो वा मृगपोषकेभ्यो वा श्वपोषकेभ्यो वा शूकरपोषकेभ्यो वा मेषपोषकेभ्यो कुक्कुटपोषकेभ्यो वा मर्कटपोषकेभ्यो वा तित्तिरपोषकेभ्यो वा वर्त्तकपोषकेभ्यो वा लावकपोषकेभ्यो वा चिल्हपोषकेभ्यो वा हंसपोषकेभ्यो वा मयूरपोषकेभ्यो वा शुकपोषकेभ्यो वा ॥ सू० २३॥

चूर्णी—इदमपि सूत्रं पूर्ववदेव व्याख्येयम् । अत्र अश्वदिशब्दाः सर्वे प्रसिद्धा एव ते लोकतो ज्ञातव्याः ॥ सू० २३॥ एवमनेनैव क्रमेणाग्रेतनानि चत्वारि सूत्राण्यपि व्याख्येयानि, तथाहि—'आसदममाण वा हत्थिदममाण वा' अश्वदमकेभ्यः अश्वदमनकारकेभ्यः, हस्तिदमकेभ्यः हस्तिदमनकारकेभ्यः ० सूत्रम् २४॥ 'आसमद्गाणं वा हत्थिमद्गाणं वा' अश्वमर्दकेभ्यः अश्वानां हस्तादिना मर्दनकारकेभ्यः, हस्तिमर्दकेभ्यः हस्तिनां हस्तादिना मर्दनकारकेभ्यः ० इति सूत्रम् २५॥ 'आसमद्गाण वा हत्थिमद्गाण वा' अश्वमार्जकेभ्यो वा हस्तिमार्जकेभ्यो वा । अश्वानां हस्तिनां च रजोऽवगुण्ठितशरीरस्य मार्जनकारकेभ्यः रजोनिवारकेभ्यः ० इति सूत्रम् २६॥ 'आस-

वर्णिभाष्यावचौर, उ० ९ सू० २८-२९ सचिवसन्देशकादिपरार्थनिस्सारिताशनादेर्नि० २१९

रोहाण वा हत्थिरोहाण वा' अश्वारोहकेभ्यो वा—अश्वानामारोहणकारकेभ्यः, हस्त्यारोहकेभ्यो वा हस्तिनामारोहणकारकेभ्यः० इति । एतेषां पूर्वोक्तानामभ्यवदमकादीनां निमित्तं बहिर्निस्सारितं संपादितं वा अशनादि साधुर्न गृहीयात्, न ग्राहयेत्, गृह्णन्तं वा नानुमोदयेत् । एवं करणे साधुः प्रायश्चित्तभागी भवति. आज्ञाभङ्गानवस्थादिदोषांश्च प्राप्नोतीति ॥सू० २७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्तणं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा परस्स नीहडं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ । तंजहा—सत्थाहावाण वा संवाहावयाण वा अब्भंगावयाण वा उव्वहावयाण वा मज्जावयाण वा भंडावयाण छत्तग्गहाण वा चामरग्गहाण वा हडप्पग्गहाण वा परियट्ठग्गहाण वा दीवियग्गहाण वा असिग्गहाण वा धणुग्गहाण वा सत्तिग्गहाण वा कौंतग्गहाण वा हत्थिपत्तग्गहाण वा ॥सू० २८॥

छाया—यो भिक्षु राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानामशनं वा पात्रं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा परस्मै निहृतं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते । तद्यथा—सार्थाहकेभ्यो वा संवाहकेभ्यो वा अभ्यञ्जकेभ्यो वा उद्वर्तकेभ्यो वा मज्जकेभ्यो वा मंडकेभ्यो वा छत्रप्रहेभ्यो वा चामरप्रहेभ्यो वा हडप्पप्रहेभ्यो वा परिवर्तप्रहेभ्यो वा दीपिकाप्रहेभ्यो वा असिप्रहेभ्यो वा धनुर्प्रहेभ्यो वा शक्तिप्रहेभ्यो वा कुन्तप्रहेभ्यो वा इस्तिपत्रप्रहेभ्यो वा ॥ सू० २८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि व्याख्या पूर्ववत्, केभ्यः परेभ्यः ! तान् प्रदर्शयति—‘तं जहा’ इत्यादि । ‘तंजहा’ तथा—‘सत्थाहावयाण वा’ सार्थाहकेभ्यो वा राज्ञां सार्थानि सचिवादिरूपाणि आह्वयन्ति आमन्त्रयन्ति राजसंदेशं वा कथयन्ति ये ते तथा, तानुद्दिश्य सम्पादितं स्थापितम् तथा ‘संवाहावयाण वा’ संवाहकेभ्यो वा, तत्र शयनकाले राजादीनां संवाहनं शरीरादेर्वा संवाहनं ‘पगचंपी’ इति प्रसिद्धं कुर्वन्ति ये ते, तेभ्यः ‘अब्भंगावयाण वा’ अभ्यञ्जकेभ्यो वा शतपाकसहस्रपाकादितैलेन राजादीनामभ्यञ्जनं ‘मालिश’ इति प्रसिद्धं कुर्वन्ति ये ते अभ्यञ्जकाः तैलाभ्यङ्गकारकाः, तेभ्यः ‘उव्वहावयाण वा’ उद्वर्तकेभ्यो वा, तत्र राजादीनां शरीरे सुगन्धिद्रव्यमिश्रितपिष्टचूर्णादिना उद्वर्तयन्ति ‘उव्वट्ठना’ इति प्रसिद्धं कुर्वन्ति ये ते उद्वर्तकाः, तेभ्यः ‘मज्जावयाण वा’ मज्जकेभ्यो वा, तत्र ये राजादीनां स्नानं कारयन्ति ते मज्जकाः तेभ्यः, ‘मंडावयाण वा’ मंडकेभ्यो वा, तत्र मुकुटादिना राजादीन् मण्डयन्ति—मण्डितं कुर्वन्ति अलङ्कुर्वन्ति ये ते मण्डकाः, तेभ्यः ‘छत्तग्गहाण वा’ छत्रप्रहेभ्यो वा, तत्र ये राजादीनां छत्रं गृह्णन्ति धारयन्ति ये ते छत्रप्रहाः, तेभ्यः ‘चामरग्गहाण

वा' चामरग्रहेभ्यो वा, तत्र ये चामरं गृह्णन्ति धारयन्ति ते चामरग्रहाः, तेभ्यः 'हृङ्पग्रहाण वा' हृङ्पग्रहेभ्यो वा, तत्र आभरणस्थापनाय यद् भाण्डं तत् हृङ्पं कथ्यते तं गृह्णन्ति धारयन्ति ये ते हृङ्पग्रहाः, तेभ्यः 'परियट्ग्रहाण वा' परिवर्तग्रहेभ्यो—परिवर्तः परिवर्तितवस्त्रादिस्थापनपात्रं मञ्जू-
षादिरूपः, तं गृह्णन्ति धारयन्ति ये ते परिवर्तग्रहाः, तेभ्यः 'दीपिग्रहाण वा' दीपिकाग्रहेभ्यो वा, तत्र राजादीनामग्रे गृहे वा दीपिकां 'दीवड' इति प्रसिद्धं, गृह्णन्ति धारयन्ति ये ते दीपिकाग्रहाः, तेभ्यः 'असिग्रहाण वा' असिग्रहेभ्यो वा, तत्रासिः खड्गः, तं राजादिखड्गं गृह्णन्ति धारयन्ति ये ते असिग्रहाः, तेभ्यः 'धनुग्रहाण वा' धनुर्ग्रहेभ्यो वा, तत्र धनुश्चापः, तद् गृह्णन्ति ये ते धनुर्ग्रहाः, तेभ्यः 'सक्तिग्रहाण वा' शक्तिग्रहेभ्यो वा, तत्र शक्तिः शस्त्रविशेषः, तं गृह्णन्ति ये ते शक्तिग्रहाः तेभ्यः 'कुन्तग्रहाण वा' कुन्तः भल्लः 'भाला' इति लोकप्रसिद्धः, तं गृह्णन्ति धारयन्ति ये ते कुन्तग्रहाः, तेभ्यः 'हस्तिपत्तग्रहाण वा' हस्तिपत्रग्रहेभ्यो वा अङ्गुशधारिभ्यः, इत्यादिकार्यकारिणां प्रयोजनाय बहिर्निस्सारितं पाचितं स्थापितं वाऽशनादिकं यः स्विकरोति स्वीकारयति वा स्वीकुर्वन्तं श्रमणान्तरं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं असणं वा पाणं वा स्वाइमं वा साइमं वा परस्स नीहडं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ । तंजहा—वरिसधराण वा कंचुइज्जाण वा दोवारियाण वा दंडारक्खयाण वा ॥ सू० २९ ॥

छाया—यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मूर्द्धाभिषिक्तानामशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा परस्मै निर्हृतं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते । तद्यथा—वर्षधरेभ्यो वा कञ्चुकिभ्यो वा दौवारिकेभ्यो वा दण्डारक्षकेभ्यो वा ॥ सू० २९॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । स्पष्टम् । नवरम्—तत्र के ते परे तत्राह—'तंजहा' इत्यादि, 'तंजहा' तद्यथा—'वरिसधराण वा' वर्षधरेभ्यो वा—वर्षधराः वदितकीकरणेन नपुंसकीकृता अन्तः-पुररक्षकाः, तेभ्यः 'कंचुइज्जाण वा' कंचुकिभ्यो वा, तत्र कंचुकिनो राज्ञामन्तःपुरे निवसन्तो नपुंसका एव, तेभ्यः वर्षधरकञ्चुकिनोरयं भेदः—यत् वर्षधरः कृत्रिमनपुंसकः, कंचुकी तु जन्मजातो नपुंसक इति । 'दौवारियाण वा' दौवारिकेभ्यो वा द्वारपालेभ्यः 'दंडारक्खयाण वा' दण्डारक्षकेभ्यो वा, दण्डेन आरक्षन्तीति दण्डारक्षकाः, तेभ्यः दण्डेन रक्षाकर्तृभ्यः । द्वारपालस्तु केवलं द्वारमेव रक्षति, दण्डारक्षकस्तु यत्र तत्र राज्ञोऽभिमतं कार्यं रक्षतीत्यनयोर्द्वारपालदण्डारक्षकयोर्विशेषः, ततश्च राज्ञां गृहे वर्षधरादीनामुद्देशेन बहिर्निस्सारितं पाचितं तदर्थं स्थापितं वाऽशनादिकं यो भिक्षुः लोभात् मोहात् स्वादवशाद् वा गृह्णाति गृह्णन्तं वाऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २९॥

चूर्णिभाष्यावचरिः उ. ९. सू. ३०-३१ राजादीनां कुब्जादिदासीनिमित्तनिस्सारिताशनादेर्नि० २३१

**सूत्रम्—जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं
असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा परस्स नीहडं पडिग्गाहेइ
पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ । तंजहा—खुज्जाणं जाव पारसीणं ॥ सू० ३०॥**

छाया— यो भिक्षुः राज्ञः क्षत्रियाणां मुदितानां मुद्धाभिषिक्तानामशनं वा पाणं वा
खाद्यं वा स्वाद्यं वा परस्मै निर्हृतं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्ते वा स्वदत्ते । तद्यथा—कुब्जाभ्यो
यावत् पारसीभ्यः ॥३०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । स्पष्टम्, नवरम्—अथ दासीनां निमित्तं निर्हृतमशनादि-
निषेधे ताः दास्यः प्रदर्श्यन्ते—‘तंजहा’ इत्यादि । ‘तंजहा’ तद्यथा ‘खुज्जाणं वा’ कुब्जाभ्यो
वा, तत्र कुब्जा शरीरतो वक्रा दास्यः, तासां कृते स्थापितमशनादिकमित्यन्वयः ‘जाव’ यावत्—
यावत्पदेन—‘चिलाइयाणं वा बडभीणं वा बब्बरीणं वा बउसीणं वा जोणियाणं वा पल्ह-
बियाणं वा ईसीणियाणं वा धोरुगिणीणं वा लासियाणं वा लकुसियाणं वा दमिलीणं वा
सीहलीणं वा आरबीणं वा पुलिंदीणं वा पक्कणीणं वा बहलीणं वा मुरंडीणं वा सबरीणं
वा’ आसां दासीनां ग्रहणं भवति, तत्र चिलाइयाणं वा’ किरातिकाभ्यो वा किरातदेशोत्पन्नाभ्यः
‘वामणीणं वा’ वामनाभ्यो वा ह्रस्वशरीराभ्यः ‘बडभीणं वा’ वडभीभ्यो वा वक्रार्धकायि-
काभ्यो वा ‘बब्बरीणं वा’ बर्बरीभ्यो वा बर्बरदेशोत्पन्नाभ्यः ‘बउसियाणं वा’ बकुशिकाभ्यो
बकुशदेशोत्पन्नाभ्यः ‘जोणियाणं वा’ यावनिकाभ्यो वा—यवनदेशोत्पन्नाभ्यः ‘पल्हबियाणं वा’
पल्हविकाभ्यो वा—पल्हवदेशोत्पन्नाभ्यः ‘ईसीणियाणं वा’ ईसीनिकाभ्यो वा—ईसीनिकादेशोत्प-
न्नाभ्यो वा ‘धोरुगिणीणं वा’ धोरुकिनीभ्यो वा धोरुकदेशोत्पन्नाभ्यः ‘लासियाणं वा’ लासिका-
भ्यो वा लासदेशोत्पन्नाभ्यः ‘लउसियाणं वा’ लकुशिकाभ्यः लकुशदेशोत्पन्नाभ्यः ‘दमिलियाणं
वा’ द्रविडिकाभ्यो वा द्रविडदेशोत्पन्नाभ्यः ‘सीहलीणं वा’ सिंहलीभ्यो वा सिंहलदेशोत्पन्नाभ्यः
‘आरबीणं वा’ आरबीभ्यो वा अरबदेशोत्पन्नाभ्यः ‘पुलिंदीणं वा’ पुलिन्दीभ्यो वा पुलिन्ददेशो-
त्पन्नाभ्यः भिल्लजातीयाभ्यो वा ‘पक्कणीणं वा’ पक्कणीभ्यो वा पक्कणदेशोत्पन्नाभ्यः ‘बहलीणं
वा’ बहलीभ्यो वा बहलदेशोत्पन्नाभ्यः ‘मुरंडीणं वा’ मुरण्डीभ्यो वा मुरण्डदेशोत्पन्नाभ्यः ‘सब-
रीणं वा’ शबरीभ्यो वा शबरदेशोत्पन्नाभ्यः, अथवा शबरः भिल्लविशेषः, तज्जातीयाभ्यः, ‘पार-
सीणं वा’ पारसीभ्यो वा पारसदेशोत्पन्नाभ्यः, सर्वा अपि एता दास्य एव ज्ञातव्याः । तथा च
राजादीनां भवने दासीभ्यः पाचितं स्थापितं च अशनादिकं यो गृह्णाति स्वयं परान् वा ग्राहयति
गृह्णन्ते वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवतीति ॥सू० ३०॥

२२२

नशीथसूत्रे

**सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घा-
इयं ॥सू० ३१॥**

॥ निसीहज्जयणे नवमो उद्देशो समाप्तो ॥९॥

छाया—तत् सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमनुद्घातिकम् ॥सू० ३१॥

॥ निशीथाध्ययने नवम उद्देशः समाप्तः ॥९॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं सेवमाणे’ तत्सेवमानः तत् नवमोद्देशोक्तं राजपिण्डा-
दारभ्य दासीनिमित्तनिर्हृताशनादिग्रहणपर्यन्तं प्रायश्चित्तस्थानं सेवमानः तादृशस्थानानां मध्ये
यस्य कस्याप्येकस्य अनेकस्य सर्वस्य वा प्रायश्चित्तस्थानस्य प्रतिसेवनां कुर्वन् श्रमणः श्रमणी वा
‘आवज्जइ’ आपद्यते प्राप्नोति ‘चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं’ चातुर्मासिकं परिहार-
स्थानमनुद्घातिकम् गुरुचातुर्मासिकं प्रायश्चित्तं प्राप्नोतीति ॥सू० ३१॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकप्रश्ननिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूळत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-

“जैवशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बाळमहाचारि-जैनाचार्य-जैन-

धर्मदिवाकर-पूज्यश्री-दासीलालव्रति-विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

भाष्यरूपायां व्याख्यायाम् नवमोद्देशकः समाप्तः ॥९॥

॥ दशमोद्देशकः ॥

व्याख्यातो नवमोद्देशकः, अथ दशमोद्देशकः प्रारम्भ्यते, अस्य दशमोद्देशकस्य नवमोद्देशकेन सह कः सम्बन्ध इति चेदत्राह भाष्यकारः—‘रायपिण्डं’ इत्यादि ।

भाष्यम्—रायपिण्डं च मा भुञ्जे, तथा दासीनिमित्तकं ।

गिद्धो वयइ आगाढं, दसमे तन्निषेधं ॥१॥

छाया—राजपिण्डं च मा भुङ्क्ष्व तथा दासीनिमित्तकं ।

गृद्धो वदति आगाढं, दशमे तन्निषेधनम् ॥१॥

अवचूरिः—पूर्वं नवमोद्देशकान्तिमसूत्रे राजपिण्डं दासीनिमित्तकं पिण्डं च न भुञ्जीत इति भगवता निषिद्धं तत आचार्यः शिष्यं कथयति—हे आर्य ! ‘रायपिण्डं’ राजपिण्डं तथा दासीनिमित्तकं पिण्डं मा भुङ्क्ष्व, एवमुक्तः शिष्यः ‘गिद्धो’ गृद्धः राजपिण्डे दासीनां रूपे च मूर्च्छितः सन् तन्निवारणे कृते आचार्यम् आगाढं—परुषं वदतीति दशमोऽस्मिन् उद्देशके तन्निषेधनं तस्य तादृशस्यागाढवचनस्य निषेधनं निवारणं कृतम् । यस्मात् राजादीनामशनादिकं विशिष्टं भवति तत्र, तथा राजादीनां दास्यः प्रायः सौन्दर्यशालिन्यो भवन्ति आहारप्रसङ्गादासीभिः सह परिचय-संभवात्तद्रूपे च मूर्च्छितो मोहोदयात्संयमाद् भ्रष्टो भवितुमर्हति तस्मात्कारणाद् राजपिण्डादे-निषेधे शिष्यः परुषं वदेदिति तन्निषेधनमत्र प्रतिपादयिष्यते । एष एव नवमोद्देशकेन सह दशमो-शकस्य सम्बन्धः । अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य :दशमोद्देशकस्येदमादिसूत्रम्—‘जे भिक्खु भदंतं’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू भदंतं आगाढं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥सू०१॥

छाया—यो भिक्षुर्भदन्तमागाढं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥सू०१॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । जे भिक्खू यः कश्चिद् भिक्षुः ‘भदंतं’ भदन्तं ‘भदि कल्याणे सुखे च’ इति धातोः रूपम् । तेन भदन्तं कल्याणकारकम् आचार्यमुपाध्यायं पर्यायज्येष्ठं च प्रति ‘आगाढं’ आगाढम्, तत्र गाढं कठोरम् अत्यर्थं गाढमागाढं सरोषवचनम् ‘वयइ’ वदति कथयति । यो भिक्षुः राजपिण्डादिषु गृद्धः आचार्यादिना निवारित आचार्यादिकं अतिशयाधिकं कठोरवचनं वदति तथा ‘वयंतं वा साइज्जइ’ वदन्तं वा स्वदते । यो भिक्षुराचार्येण राजपिण्डादिषु निवारित आचार्यादिकं आशातनारूपं कठोरवचनं वदति तादृशं श्रमणान्तरं यो अनुमोदते च स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—आगाढं दुविहं बुत्तं, सुयया य असुयया ।

तेसिं दोण्हं सरुवं च, णेयं सत्थानुसारओ ॥

छाया—आगाढं द्विविधं प्रोक्तं सूचया च असूचया ।

तयोर्द्वयोः स्वरूपं च ज्ञेयं शास्त्रानुसारतः ॥

अवचूरिः—अत्र तु सूचयति परस्य दोषान् कथयतीति सूचा परदोषाविष्करणम्, असूचा—
न सूचा परदोषाविष्करणरूपेति—असूचा । यत्र परस्य दोषाः सूच्यन्ते नात्मन—इति सूचा । यत्र
परस्य दोषा न सूच्यन्ते स्वात्मनः सूच्यन्ते सा—असूचेति भावः, अत्रेदं प्रथममागाढसूत्रम् १,
द्वितीयं परुषसूत्रम् २, तृतीयमागाढपरुषमुभयरूपम् ३, तत्र येनोक्तेन स्वपरशरीरे ऊष्मा समुत्पद्यते
तदागाढम् १. यत् स्नेहरहितमुपेक्षावचनं तत् परुषम् २, यत्र द्वयोरागाढपरुषयोः संयोगो
भवेत्तद् आगाढपरुषं कथ्यते ३, । एतत् त्रिविधमपि वचनमेकैकं सूचाऽसूचाभ्यां द्विविधं भवति ।
तत्र प्रथममागाढवचनं विव्रियते—‘आगाढं दुर्विहं’ इत्यादि । तत् आगाढम्—आगाढवचनं द्विविधं
प्रोक्तम्—सूचया असूचया चेति । एषा सूचा असूचा च सप्तदशप्रकारके वस्तुनि भवति—जातौ १,
कुले २, रूपे ३, भाषायाम् ४, घने ५, बले ६, पर्याये ७, यशसि ८, तपसि ९, लाभे १०,
सत्त्वे ११, वयसि १२, बुद्धौ १३, धारणायां १४, उपग्रहे १५, शीले १६, सामाचार्यां च १७ ।
तत्र जातौ सूचा परस्य स्फुटमेव दोषं भाषते नात्मनो दोषं वदति यथा जातिविशिष्टेऽपि न त्वं
जातिविशिष्टोऽसि अहं पुनर्जातिमान्, इत्यादिकथनरूपा जातिविषया सूचा १, असूचा तु यथा
भोः ! अहं जातिहीनोऽस्मि भवान् जातिमान् तथा च जातिमता सह जातिहीनस्य मे को विरोधः ?
एषा जातिविषया असूचा, अहं भोः ! कुलवान् भवान् कुलहान इति कुलविषया सूचा । एवम् अहं
भोः ! कुलहीनः, कुलपुत्रैः सह को विरोधोऽस्माकमिति कुलविषया असूचा २, तथा अहं भोः !
रूपवान् भवान् रूपहीनः कुरूपोऽस्तीति रूपविषया सूचा । एवम् अहं भोः ! रूपहीनः सुरूप-
दैहवता सह को विरोधः ? ३। एवं प्रकारेण भाषादिषु सर्वेषु स्थानेष्वपि सूचा असूचा च भणि-
तव्या, तत्र सूचा परगता, असूचा आत्मगता भवति । तत्र भाषा—वाणी ४, घनम्—हिरण्यसुवर्ण-
रजतादिकम् ५, बलम् औरसः पराक्रमः ६, पर्यायः प्रव्रज्याकालः ७, यशः लोकख्यातिः ८, तपः
संयमश्चतुर्थभक्तादिर्बा ९, लाभः—आहारोपकरणादिलब्धिः १०, सत्त्वम्—आत्मबलम् ११, वयः—
अवस्था १२, बुद्धिः—औत्पत्तिक्यादिः १३, धारणा—दृढस्मृतिः १४, उपग्रहः—बहुबहुविधक्षिप्रा—
निश्चितासंदिग्धघ्राणामुपकारकरणम् १५, शीलम्—अक्रोधादिप्रकृतिः १६, सामाचारी—चक्रवाल-
रूपा साधुसामाचारी १७, एतानि सर्वाणि स्थानानि समबलम्य सूचया वाऽथ असूचयाऽऽचार्या-
दिकं प्रति एकमप्यागाढवचनं न वदेत्, नाप्यन्यं वक्तुं प्रेरयेत् वदन्तं वा नानुमोदयेत् । यः
कोऽप्येवं करोति स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्याज्ञाभङ्गाऽनवस्थादयोऽनेके दोषा भवन्तीति ॥सू१०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू भदंतं फरुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥सू० २॥

छाया—यो भिक्षुर्भदन्तं परुषं वदति वदन्तं वा स्ववदे ॥सू० २॥

चूर्णिभाष्याचरिः ३ १० सू० १-४ भदन्तं प्रति आगढादिभाषणतदाशातनानिषेधः २२५

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘भदन्तं’ भदन्तमाचार्यो-
पाध्यायादिकं पर्यायज्येष्ठं वा ‘फरुषं’ परुषं कर्कशं कठोरवचनं स्नेहरहितं रूक्षमित्यर्थः वाक्यं
‘त्वं व्यवहारं न जानासि’ इत्यादिकम् ‘वयइ’ वदति भाषते ‘वयंतं वा साइज्जइ’ वदन्तं वा
स्वदते । आचार्याय कठोरवचनभाषकं श्रमणमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० २॥

सूत्रम्—जे भिक्खू भदन्तं आगाढं फरुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुर्भदन्तं आगाढपरुषं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥सू० ३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘भदन्तं’ भदन्तम्
आचार्योपाध्यायपर्यायज्येष्ठादिकं ‘आगाढं फरुसं’ आगाढं परुषं सूचाऽसूचादिभेदभिन्नं प्रथमसूत्र-
वर्णितमागाढं तथा परुषं कर्कशं रूक्षं वचनम् ‘वयइ’ वदति भाषते ‘वयंतं वा साइज्जइ’ वदन्तं
वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ३॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू भदन्तं अण्णयरीए अच्चासायणाए अच्चासाएइ
अच्चासाएतं वा साइज्जइ ॥सू० ४॥**

छाया—यो भिक्षुर्भदन्तमन्यतरया अत्याशातनया अत्याशातयति अत्याशातयन्तं
वा स्वदते ॥सू० ४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘भदन्तं’ भदन्त-
माचार्यादिकं पर्यायज्येष्ठं च ‘अण्णयरीए’ अन्यतरया दशाश्रुतस्कन्धे त्रयस्त्रिंशत्प्रकारा आशात-
नाः कथिताः तासां मध्यात् अन्यतरया यया कयाचिदेकयापि ‘अच्चासायणाए’ अत्याशातनया
तथाऽऽचार्यादिकं प्रति विनयवैद्यावृत्त्यादिकरणेन यत् फलं प्राप्यते तत् फलं आशातयति विनाश-
यतीति आशातना, यद्वा ज्ञानादिगुणा आ-सामस्येन शास्यन्ते अपध्वस्यन्ते यया सा तथा
अन्यतरया आशातनया आचार्यादिकं पर्यायज्येष्ठं च ‘अच्चासाएइ’ अत्याशातयति तेषामा-
शातनां करोति ‘अच्चासाएतं वा साइज्जइ’ अत्याशातयन्तम् आशातनां कुर्वन्तं वा स्वदतेऽनु-
मोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—आसायणा चउच्चिहा, दच्चखेत्ताइमेयओ ।

एएसि खलु णाणत्तं, वोच्छं सत्थानुसारओ ॥

द्वये भोजनमाहसु, खेत्ते गमणाहसु नायत्वं ।

काले विपज्जओ खलु, भावे मिच्छाहया दोसा ॥

छाया—आशातना चतुर्विधा, द्रव्यक्षेत्रादि-भेदतः ।

पतासां खलु नानात्वं, वक्ष्ये शास्त्रानुसारतः ॥

द्रव्ये भोजनादिषु, क्षेत्रे गमनादिकेषु ज्ञातव्यम् ।

काले विपर्ययः खलु, भावे मिथ्यात्वादिका दोषाः ॥

अवचूरिः—यास्त्रयस्त्रिंशत्प्रकारा दशाश्रुतरुक्मन्थोक्ता आशातनास्ता द्रव्यक्षेत्रकालभाव-
भेदात् प्रत्येकं चतुर्विधाः चतुष्प्रकाराः सन्ति, एतासां द्रव्यक्षेत्रादिभेदभिन्नानामाशातनानां नानात्वं
भेदोपभेदवर्णनं स्वरूपवर्णनं च शास्त्रानुसारतो यथाशास्त्रं यथामति च वक्ष्ये कथयिष्यामि, तत्र द्रव्ये
आशातना भोजनादिषु आहारादिषु भवतीति ज्ञायताम्, यथा शैक्षको रत्निकेन सह अशनादिक-
माहारजातम् आहरन् तत्र शैक्षकः गुरुणा सह मुञ्जानस्तमनापृच्छयैव भद्रं भद्रं आहरति, तथा
शैक्षको रत्निकेन पर्यायाधिकेन वा सह अशनादिकं प्रतिगृह्य तद् रत्नाधिकमनापृच्छयैव यस्मै इच्छति
तस्मै ददाति, एवं वस्त्रपात्रादिकेष्वपि विज्ञेयम् १। क्षेत्रे शास्त्रमर्यादामुल्लङ्घ्य विहारे पुरतः पार्श्वतो
मार्गतो वा आसन्नतो वा गमनं करोति, एवं स्थित्युपवेशनादिकेष्वपि विज्ञेयम् २। काले विपर्यासो
यथा शैक्षको रत्नाधिकस्य रात्रौ विकाले वा आहूयतो गुरोर्वचनमप्रतिशृण्वन् इव तिष्ठति, नोत्तरं
ददाति ३। भावे विपर्यासः—यद् यद् गुरुः साधुसमाचारी सूत्रार्थतदुभयं वा शिक्षयति तत्तत् न गण्णोति,
अथवा गण्णन् अपि अश्रुत इव तिष्ठति, अन्यथा वा वदति, अथवा गुरुधर्मकथायां प्रसन्नो न भवति,
परुषं वा भाषते इत्यादि ४। तथा द्रव्यत आशातनाकरणे इमे दोषाः, तथाहि—यदि गुरुमनापृच्छ्य
भुङ्क्ते तदा कदाचित् सचित्तं सदोषमपथ्यमपि च भुञ्जीत, अतिप्रमाणं वा भुञ्जीत तदा अजीर्णं
स्यात् वमनादिकं वा भवेत्, इत्यादिका अनेके दोषा भवेयुरिति १। क्षेत्रत आशातनायामिमे दोषाः,
तथाहि-गुरोः पुरतः पार्श्वतो मार्गतः आसन्नतश्च गच्छतः शिष्यस्य साधुमर्यादोल्लङ्घिता
भवेत्, एषा क्षेत्राशातना २। कालत आशातना यथा ग्लानो गुरुर्विकाले रात्रौ वा शिष्यमाह-
यति तदा तत्राप्रतिशृण्वतः शिष्यस्य ग्लानविराधनादिदोषा भवन्ति, उपकरणादिबिनाशो वा असं-
यमो वा भवेत्, आचार्यः कुड्ढोपि भवेत् । तथा शृण्वन् अपि अशृण्वन् इव तिष्ठति तदा अन्यः
कश्चित् साधुः कथयेत् किं भोः न शृणोषि किमकर्णो बधिरो भवान्, तदा तत्रोत्तप्रत्युत्तरकरणे
परस्परं कलहोपि संभवेदिति कालाशातना ३। एवं यो भावाशातनां गुरोः करोति तदा
तस्यान्यः शिष्योऽपमानं करोति, श्रुतालाम्ब्य भवति एवं तस्य लोकेऽपि पराभवो भवति ४।
इत्यादयो दोषा भवन्तीति ॥सू० ४॥

सूत्रम्—जे भिक्खु अणंतकायसंजुत्त आहारं आहारेइ आहोसंतं
वा साइज्जइ ॥सू० ५॥

अध्यायवर्णनः ३०१० सू० ५-६

आधाकर्माहारपरिभोगनिषेधः २३७

छाया—यो भिक्षुः अनन्तकायसंयुक्तमाहारम् आहरति आहरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘अणंतकायसंयुक्तं’ अनन्तकायसंयुक्तम्, तत्र अनन्तकायः पनकशैवादिः तेन संयुक्तं संमिलितम् ‘आहारं’ आहारम् अशनादिचतुर्विधाहारम् ‘आहारेइ’ आहरति—पनकशैवादिमिश्रितमाहारमुपभुङ्क्ते ‘आहारेंतं वा साइज्जइ’ आहरन्तं वा स्वदत्ते । यो हि श्रमणः श्रमणी वा अनन्तकायसंयुक्तमाहारं भुङ्क्ते तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आहाकम्मं भुंजइ भुजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६॥

छाया—यो भिक्षुराधाकर्म भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘आहाकम्मं’ आधाकर्म आधानम् आधा चेतसि साधून् आधाय मनसि निधाय तन्निमित्तं षड्जीवनिकायोपमर्दनादिना कर्म—भक्तादिपाकक्रिया क्रियते तदयोगाद् भक्ताद्यपि आधाकर्म, तादृशमाहारं ‘भुंजइ’ भुङ्क्ते आहरति आधाकर्माहारजातस्य भोजनं करोति कारयति वा तथा ‘भुजंतं वा साइज्जइ’ भुञ्जानं वा स्वदत्ते । यो हि श्रमण आधाकर्माहारमुपभुङ्क्ते तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—संजयं च मणे किच्चा, निष्पाए ओयणाइयं ।

षट्कायजीवमर्देणं, आहाकम्मं मुणेहि तं ॥१॥

तं च गिण्हइ जो भिक्खू, अस्सणाइ चउव्विहं ।

दायारं णियमप्पाणं, दोसजुत्तं करेइ सो ॥२॥

छाया—संयतं च मनसि कृत्वा निष्पादयेत् ओदनादिकम् ।

षट्कायजीवमर्देन आधाकर्म जानीहि तत् ॥१॥

तच्च गृह्णाति यो भिक्षुः अशनादि चतुर्विधम् ।

दातारं निजमात्मानं दोषयुक्तं करोति सः ॥२॥

अवचूरिः—‘संजयं’ इत्यादि । ‘संजयं’ संयतं साधुं च मनसि कृत्वा कमपि साधुमुद्दिश्य यत् ओदनादिकं निष्पादयेत्, तद् ओदनादिकं षट्कायजीवमर्देन षट्कायजीवविराघनया आधाकर्म जानीहि ॥१॥

तच्च तादृशमशनादि चतुर्विधमाहारं यः कोऽपि भिक्षुर्गृह्णाति स दातारम् आधाकर्माहारदायकं, तथा निजमात्मानं च दोषयुक्तं करोति । तथाहि—कस्यापि श्रावकादेर्गृहे कमपि साधुमुद्दिश्य

ओदनाबन्धं षड्जीवनिकायोपमर्दनपूर्वकं निष्पादितम्, दाता च विचिन्तयति—इदमोदनाबन्धं कस्मै-
चित् साधवे देयं, तेन दानेन महान् पुण्योदयो भवेत्, इति विचिन्त्य तेनाशनादिना साधुं निमन्त्र-
यति, साधुश्च तादृशमोदनाबाहारं गृह्णाति तदा गृह्यतः साधोराज्ञाभङ्गादिदोषा अतिक्रमादयो
दोषाश्च, ददतश्च दातुः सदोषाहारदानप्रभवा दोषाश्च समापतन्ति । दातारः श्रावकास्त्रिविधा
भवन्ति नालवद्धकाः, मध्यस्थाः, भद्रकाश्च, तत्र कोपि भद्रक आधाकर्मकमन्नं सम्पाद्य उपाश्रये
समागत्य साधवे कथयति—मद्गृहे आगत्याहारं गृहाण, तद्ग्रहणाय साधुः सञ्जीभूतो भवतीति
अतिक्रमः, श्रावकेण सह गच्छतीति व्यतिक्रमः, श्रावकगृहात् पात्रे गृहीत्वा चाहारमानीय मुखे प्रक्षि-
पति चर्वति इत्यतिचारः, तदनु गलबिलादधोऽवतारयति तदा तस्यानाचारो भवति, एवं दातृविषयेऽपि
आधाकर्महारादिसंपादनेऽतिक्रमः, निमन्त्रणे व्यतिक्रमः, साधोर्गृहानयनेऽतिचारः, दाने चानाचार
इति । तत् आधाकर्मकं त्रिप्रकारकं भवति—आहारे उपकरणे वसतौ च, आधाकर्मकाहारश्च चतुर्विधो
भवति—अशनपानखाद्यस्वाद्यभेदात्, उपधिर्द्विविधः वस्त्रपात्रभेदात्, तत्र वस्त्रे आधाकर्मकं पञ्चप्रका-
रकं भवति जाङ्गमिकभाङ्गिकादिभेदात्, तत्र जार्मिकं—जङ्गमप्राणिरोमनिष्पन्नं उर्गामयं वस्त्रम् १,
भाङ्गिकम् अतस्यादिसूत्रनिष्पादितवस्त्रम् २, शाणकं शणनिष्पादितवस्त्रम् ३, पोतकं—कार्पासिक-
वस्त्रम् ४, तिरीडपट्टकम्—मर्कतूलादिनिष्पादितवस्त्रम् ५ । तस्मिन् तादृशे पञ्चविधे वस्त्रे आधा-
कर्मकम् । पात्रे चाधाकर्मकं त्रिविधम्—अलाबुकदारुकमृत्तिकापात्रभेदात् । वसत्याधाकर्मकं द्विविधं
मूलगुणे आधाकर्म, उत्तरगुणे आधाकर्म च, तत्र श्रमणार्थं गृहादिनिर्माणं मूलगुणे आधाकर्म ।
निर्मितस्यैव गृहादेः छादनोपलेपनादिकमुत्तरगुणे आधाकर्म इति ।

अत्र—आधाकर्मग्रहणाद् अग्रस्था औद्देशिकादयः सर्वेऽपि उद्गमदोषाः सम्प्राप्त्याः, तत्परि-
भोगे साधुः प्रायश्चित्तभागी भवति । अत्रोदाहरणं यथा—

पूर्वस्मिन् काले एकः समन्तभद्राचार्यः शिष्यपरिवारपरिवृतो विहरति स्म । स ग्रामानुग्रामं
विहरन् कस्मिंश्चिन्नगरे चातुर्मास्यं कर्तुंकामो मार्गस्थिते एकस्मिन् लघुग्रामे गन्तुं प्रस्थितः,
तत्रतस्तन्नगरमतिदूरं वृत्तं । तन्नगरश्रावकाः, आचार्योऽत्रागमनार्थं प्रस्थित इति ज्ञात्वा चिन्तयन्ति-
यद्—आचार्यश्चातुर्मासावधि काले अत्रागन्तुमसमर्थो नात्रागमिष्यातीति कृत्वा ते श्रावका
आचार्यागमनात् पूर्वमेव मध्यमार्गस्थिते तस्मिन् लघुग्रामे समागत्य निवासं कृतवन्तः ।
ग्रामानुग्रामपरिषाट्या विहरन् स आचार्यस्तस्मिन् लघुग्रामे सम्प्राप्तः । तत्रतो विहर्तु-
कामाय तस्मै ते सर्वे निवेदितवन्तः—ओ आचार्याः ! यस्मिन्नगरे भवन्ती गन्तुकामास्तन्न-
गरमतिदूरं वरीवर्ति चातुर्मासागमने चाऽऽपीयास एव दिवसा इति भवद्भिरत्रैव चातुर्मास्यं कर्तव्यम् ।
इति तेषां प्रार्थनां स्वीकृत्याचार्यश्चातुर्मासार्थं तत्रैव स्थितः । पूर्णं चातुर्मासेऽन्यत्र विद्वतवान् । ततो
जनपदविहारं विहरन् द्वादशवर्षानन्तरं पुनस्तत्रैव लघुग्रामे सम्प्राप्तः, पश्यति तं ग्रामं समृद्धजनरहितं

चूर्णिभाष्यावधूरिः ३० १० सू० ७-९ अतीतवर्त्तमानानागतनिमित्तभाषणनिषेधः २२९

पृच्छति च तत्रत्यलोकान्—भोः ! समृद्धजनसंकुलोऽयं ग्रामः पूर्वमासीत् सम्प्रति कथमेतादृशः समृद्धजनशून्यो जातः ? लोकाः कथितवन्तः—भो आचार्याः, लघुग्रामेऽत्र भवत्सेवानिमित्तमेवात्रागत्य ते समृद्धजना निवसिताः आसन्, भवद्दिहारानन्तरं गतवन्तस्ते स्वस्वस्थाने । इति श्रुत्वा—आचार्यश्चिन्तयति—अहो ? अस्माभिरत्राधाकर्मादिदोषदुष्ट आहारादिरवश्यं परिभुक्तस्ततः प्रायश्चित्तस्थानं प्राप्ता वयमिति तदोषनिवारणार्थं प्रायश्चित्तं करणीयं स्यादिति शिष्यसहितः स शास्त्रोक्तं प्रायश्चित्तं कृतवान् । तस्मात् कारणात् दर्शनार्थमागतानामशनादि साधुभिः कदापि कथमपि न ग्रहीतव्यम्, न वाऽन्यं ग्राहयेत्, गृह्णन्तं वाऽन्यं श्रमणं नानुमोदयेदिति । सू० ६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू तीतं निमित्तं कहेइ कहेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७॥

छाया—यो भिक्षुरतीतं निमित्तं कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘तीतं निमित्तं’ अतीतम् भूतकालिकम् भूतकाले जातं सुखदुःखलाभालाभजीवनमरणभेदात् षड्विधं निमित्तम् ‘कहेइ’ कथयति लोकानां पुरतः प्रकाशयति, अतीतकालिकं ज्योतिःशास्त्रोक्तप्रहादिजन्यं सामुद्रिकशास्त्रोक्तेखादिजन्यं च निमित्तं स्वस्य सत्यनिमित्तज्ञानतृप्तप्रख्यापनार्थं कथयति—यथा कोऽप्यतीतकाले केनापि स्वस्य शारीरिक—मानसिक—सुखदुःखादिविषयो लाभालाभजीवनमरणादिविषयो वा प्रश्नः कृतोऽभूत् तद्विषये तं वदेत्—मया तुभ्यं यद् यत् कथितं तत्तत्सर्वं सत्यतया त्वयाऽनुभूतम्, इत्यादिरूपमतीतकालविषयकं निमित्तं प्रकाशयति । तथा ‘कहेइतं वा साइज्जइ’ कथयन्तं वाऽन्यं श्रमणं स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पडुप्पण्णं निमित्तं वागरेइ वागरेतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रत्युत्पन्नं निमित्तं व्याकरोति व्याकुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः काश्चिद् भिक्षुः ‘पडुप्पण्णं’ प्रत्युत्पन्नम् वर्तमानकालिकम् ‘निमित्तं निमित्तं ज्योतिःशास्त्रादिजन्यम् । यथा कोऽपि पृच्छेत्—विदेशस्थितोऽमुको मम स्वजनः संप्रति सुखी दुःखी वाऽस्ति ? लाभवान् अलाभवान् जीवितो मृतो वा ? तथा अहं संप्रति सुखी दुःखी वाऽस्मि ? तथा मया अमुकस्य पार्श्वे मज्जनः प्रेषितः सोऽमुको जनस्तस्य मिलितो न मिलितो वा ? इत्यादिरूपं निमित्तं ‘वागरेइ’ व्याकरोति प्रकाशयति कथयतीति यावत् ‘वागरेतं वा साइज्जइ’ व्याकुर्वन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अणागयं निमित्तं वागरेइ वागरेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥

छाया—यो भिक्षुरनागतं निमित्तं व्याकरोति व्याकुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘अणाययं निमित्तं वागरेइ’ अनागतं निमित्तं व्याकरोति, तत्र अनागतं भविष्यत्कालिकं सुखदुःखलाभालाभजीवन-मरणविषयकं, यथा तवैतावत्कालानन्तरं सुखदुःखादिकं भविष्यति, लोके सुभिक्षं दुर्भिक्षं वा भविष्यति राज्यपरिवर्तनं युद्धादिकं वा भविष्यति, इत्यादिरूपं निमित्तं ‘वागरेइ’ व्याकरोति कथयति ‘वागरेतं वा साइज्जइ’ व्याकुर्वन्तं भविष्यत्कालिकलाभालाभादिकं कथयन्तं प्रकाशयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते, स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—लाभालाभं सुखं दुःखं, जीवितं मरणं तथा ।

वागरे गिहिमाईणं, संजमत्तविराइओ ॥

छाया—लाभालाभं सुखं दुःखं जीवितं मरणं तथा ।

व्याकुर्याद् गृह्यादोनां संयमात्मविराधकः ॥

अवचूरिः—लाभालाभौ सुखदुःखे जीवितं तथा मरणम्, एतत् षड्वस्तुजातम् अतीता-नागतवर्तमानकालविषयकम् गृहिणां गृहस्थानां श्रावकाणां तथा आदिशब्दात् अन्यतीर्थिकानां वा व्याकुर्यात् कथयेत् स साधुः संयमात्मविराधको भवति । तत्र संयमविराधना निमित्तभाषणे साधु-क्रियाव्यवच्छेदरूपा, आत्मविराधना चाशुभे संपन्ने साधुं ताडयेत्, राजपुरुषादिना साधुं ग्राहयेत्, राजादिना वा निगृहीतो भवेत्, इत्यादिका अनेके दोषाः, शास्त्रनिषिद्धत्वेनाज्ञाभङ्गादिका दोषाश्च भवेयुः तस्मात्कारणात् श्रमणः त्रिकालविषयकं लाभालाभसुखदुःखजीवितमरणादिकं निमित्तं कदाचिदपि न कथयेत् स्वयम्, न वा परद्वारा प्रकाशयेत्, न वा प्रकाशयन्तमनुमोदेत । अत्रैतदुदाहरणम्—

आसीत् मगधदेशे अश्वकर्णो नाम तलवरः (कोट्टपालः) स कदाचित् युद्धार्थं गतवान्, ततः कदाचित् तस्य गेहे भिक्षार्थं कश्चित् साधुरागतः, तत्पत्न्य पृष्ठः—भो साधो ! मम पतिः कदा आगमिष्यति ? साधुना कथितम् श्वः समागमिष्यति । ततः सा द्वितीयदिवसे कृतशृङ्गारा तदा-गमनं प्रतीक्षमाणा तिष्ठति तावत् अश्वकर्णः तलवरः समागतः । स कृतशृङ्गारां पत्नीमपृच्छत्—कथं त्वं कृतशृङ्गारा स्थिता ? तथा कथितम्—भवत आगमनसमाचारं ज्ञात्वा, तेन कथितम्—कथं ज्ञातं स्वया ? ततस्तथा कथितम्—साधुसकाशात् विज्ञाय कृतशृङ्गारा स्थिताऽस्मि । तस्मिन्नेवाव-सरे स एव साधुः भिक्षार्थं समागतः, असौ तलवरस्तत्परीक्षार्थं तं साधुं पृष्ठवान्—मम बडवाया उदरे कीदृशः गर्भो विद्यते ? साधुनिमित्तवशादवोचत्—तस्याः गर्भे श्वेततिलको घोटकस्तिष्ठति, इति श्रुत्वा स तलवरस्तत्परिज्ञानार्थं बडवां हतवान्, तादृशमेव गर्भं दृष्ट्वा साश्वर्यो जातः । साधुश्च स्वस-

पूर्वविधाभ्यामचूरिः ३० १० सू० १०

अन्यशैक्षबुद्धिविपरिणमननिषेधः २३१

मक्षं तादृशजीवद्वयवर्धं दृष्ट्वा आत्मघातं कृतवान् । तलवरपुत्रोऽपि वदनादिवर्धं दृष्ट्वा तथेवात्मघातं कृतवान्, पुत्रशोकात् तलवरपत्नी अपि मृता, तदनन्तरं कलत्रपुत्रशोकात् तलवरोऽपि स्वशरीरमत्यजत् । एवं निमित्तकथने महान् अनर्थो जायते, अतः साधुः कदापि निमित्तं न प्रकाशयेदिति भावः ॥सू० ९॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू सेहं विपरिणामेइ सेहं विपरिणामेत्तं वा सा-
इज्जइ ॥ सू० १० ॥**

छाया— यो भिक्षुः शैक्षकं विपरिणमयति शैक्षकं विपरिणमयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘सेहं विपरिणामेइ’ शैक्षं शिष्यं विपरिणमयति अन्यसाधुशिष्यस्य बुद्धिं व्यामोहयति तस्य गुरोर्निंदाकरणेन स्वगुणोत्कीर्तनादिना च कश्चित् शैक्षकं वदेत्—ममाचार्य एव श्रेष्ठो न तु तव, इत्यादि कथयित्वाऽन्यस्य शैक्षकं विविधैः प्रकारैस्तस्यात्मानं विपरिणमयति पूर्वगुरुविषये तं विगतपरिणामं करोति, अथवा वज्रपात्राहारासूत्रार्थादीनां प्रलोभनं दत्त्वा स्वकीयं शिष्यं कर्तुं तन्मतिं व्यामोहयति तथा ‘विपरिणामेत्तं वा साइज्जइ’ विपरिणमयन्तं वा स्वदत्ते अन्यदीयशिष्यस्य बुद्धिव्यामोहं कुर्वन्तं श्रमणं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—दुविहो विपरिणामो, पव्वज्जिय अप्पवज्जिए तह य ।

एक्केको पुण दुविहो, पुरिसिन्धीभेयओ होई ॥

छाया—द्विविधो विपरिणामो, प्रव्रजितेऽप्रव्रजिते तथा च ।

एकैकः पुनर्द्विविधः, पुरुषस्त्रीभेदतो भवति ॥

अवचूरिः—विपरिणामः द्विविधः द्विप्रकारको भवति, एको विपरिणामः प्रव्रजिते शैक्षे, तथा च द्वितीयः अप्रव्रजिते शैक्षे । पुनरपि एकैको विपरिणामः द्विविधः पुरुषस्त्रीभेदतो द्विविधो भवति ज्ञातव्यः । द्विविधे परिणामे प्रथमं प्रव्रजितशिष्यविषयं विपरिणामं दर्शयति—यथा कश्चित् साधुरन्यशिष्यं स्थण्डिलादिभूमिमार्गे मिलितं कथयति—तव गुरुर्न श्रेष्ठः, त्वां समीचीनतया न रक्षितुमर्हति, न पाठयति, न वज्रपात्राहारादिना त्वां तोषयति, अतस्त्वं मम समीपे आगच्छ, त्वामहं सम्भक्त्या पठनपाठनादिना तोषयिष्यामि, इत्यादि कथनेन तन्मतिं व्यामोह्य स्वशिष्यं करोतीति प्रव्रजितशिष्यविषयको विपरिणामः । अप्रव्रजितविषयको विपरिणामश्चेत्थम्—कश्चिदीक्षार्थं असुखस्वाचार्यस्य समीपे दीक्षां ग्रहीष्यामीति संप्रधार्य गृहात् प्रस्थितः, मार्गे च कश्चित् द्वितीयः सांख्य-

मिलितः, स साधुवेषं दृष्ट्वा वन्दनादिकं कृतवान्, ततः साधुराह—कुत्र गच्छसि ? स प्राह
अमुकस्याचार्यस्य समीपे दीक्षां ग्रहीतुं गच्छामि, इति श्रुत्वा स साधुः तस्य दीक्षार्थिनो मतिं
विपरिणमयति, स्वपक्षे कर्तुं भक्तादिदानधर्मकथादिप्रज्ञापनेन तस्य बुद्धेर्विपरिणामं करोति ।

अथ विपरिणामनप्रकारान् प्रदर्शयति भाष्यकारः—

भाष्यम्—आहिङ्ग अणिमं सो, वयं तु हिङ्ग अहिङ्गा वावि ।

अहवा एगद्वाणे, ठिओ य सो नो वयं एवं ॥

छाया—आहिङ्गतेऽनिमं सः वयं तु हिङ्का अहिङ्का वापि ।

अथवा एकस्थाने स्थितश्च स नो वयमेवम् ॥

अवचूरिः—मार्गे मिलितः साधुरन्यशिष्यं विपरिणमयितुं प्रव्रजितं वदति—अहो श्रद्धा-
शील ! ममाचार्यसमीपमागच्छ, यस्य समीपे त्वं वर्त्तसे स तु अनिमं प्रतिदिनम् आहिङ्गते
इतस्ततो गमनशीलो विहारं करोति, त्वमपि तेन सहैव गच्छन् सूत्रार्थयोरभ्यासं कदा करिष्यसि
गमनागमने एवं समयस्य व्ययात् ? वयं तु हिङ्काः मासकल्पविधिना विहरणशीलाः, अथवा
अहिङ्काः धर्मोपकारादिगाढागाढकारणमाश्रित्य चातुर्मासकल्पमाश्रित्य च एकस्थानस्थिता अपि
भवामः अतो वयं हिङ्का वा अहिङ्का वास्मः किन्तु नैकान्ततो हिङ्का अहिङ्का वा । चारित्र-
मर्यादया व्यवस्थितविहारकारिणो वयं क्रियोद्धारकत्वात्, अतो ममाचार्यसमीपे वसतः तव
सूत्रार्थयोरध्ययनं सम्यग्रूपेण भविष्यति, अथवा शिष्याभिप्रायं ज्ञातुं स साधुरेवं वदति—अथवा
स तु नियतवासः यस्य समीपे त्वं वर्त्तसे स तु एकग्रामनिवासी कूपमण्डक इव विद्यते न
ग्रामान्तरं नगरं वा पश्यति, वयं पुनरनियतवासाश्चातुर्मासं वर्जयित्वा, त्वमपि अस्माभिः सह
विहरन् नानाप्रकारकग्रामनगरसंनिवेशराजधानीजनपदादिकं पश्यन् अभिज्ञानकुशलो भवि-
ष्यसि, एवमस्माभिः सह विहरतस्ते दुग्धादिकं च प्रभूतं मिलिष्यति । एवं ममाचार्याः
निरतिचारा पवित्राः सुनामधेयाश्च, यस्य समीपे त्वं वर्त्तसे स तु अविविक्तो मूलगुणस्सञ्छिता
सारम्भः सपरिग्रहश्च । न तथा मम पुनराचार्याः, ते तु सर्वगुणसम्पन्ना वर्त्तन्ते । पुनश्च स
तु अल्पपरिवारः क्रोधशीलः स्वल्पेभ्यः बहुक्रोधं करोति बहुदण्डं च ददाति । तथा
ममाचार्या जातिकुलसम्पन्नाः सर्वजनस्य पूजनीया गुणगुरुकाश्च, स तु पुनर्जातिकुलहीनः ।
अपि च मदीयाचार्याः लब्धिसंपन्नास्तत आहारोपकरणवसत्यादिकं सुलभतया प्राप्नुवन्ति,
स तु लब्धिरहितः, तस्य शिष्या नित्यमाहारोपकरणार्थमटन्तः सूत्रार्थहीना अगीता-
र्याश्च, तत्र दीक्षितस्त्वमपि तादृश एव भविष्यसि । तथा अस्माकमाचार्या बहुश्रुता
रात्रिन्दिवं वाचनां ददति, तस्य तु नमस्कारमन्त्रप्रतिक्रमणादिष्वपि सन्देह एव, अस्माकं

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ. १० सू. ०-११-१२ शैक्षापहरणाचार्यादिविषयविपरिणमननिषेधः २३३

पुनराचार्या अर्थधारिणः शास्त्रार्थं शिष्येभ्यः प्रयच्छन्ति शिष्यपरिवारैर्युक्ताः, स तु पुनरगीतार्थः तस्य समीपे एकाकिना त्वया स्थातव्यं भवेत् शिष्यादिपरिवाररहितत्वात् तस्य । अस्माकं पुनराचार्या राजेश्वरतलवरादिभिर्महाजनैः सर्वदैव सम्मानिता भवन्ति, तं पुनर्न कोऽपि जनो जानाति, न वा स्त्करोति मायादियुतो हिण्डमानो लोकैरनादृत्य । अस्माकमाचार्याः महाजनानां नेतारः, स तु एकाको, नास्ति तस्य कोऽपि जनो यस्य स नेता स्यात् । अस्माकं पुनराचार्या बालवृद्धशैक्षदुर्बललानादीनां संप्रहोपग्रहकुशलाः, स तु पुनर्नकिञ्चिदपि जानाति । अस्माकमाचार्या धर्मकथां राजादिपर्वदायामपि कथयितुं समर्थाः, स तु पुनर्वा चनाशक्तिविकलः परवादिपरिषदि एकमप्यक्षरमुत्तरं दातुमसमर्थः—एकमप्यक्षरं ज्ञातुमसमर्थः, एवं विविधैः प्रकारैर्विपरिणमयतीति ।

अथ अप्रव्रजितविषये प्रकारान् प्रदर्शयति—अथवा कश्चित् शैक्षः प्रव्रज्याग्रहणार्थममुकम् आचार्यं मनसि संप्रधार्य गच्छन् मार्गे कश्चित् साधुमिलितः तं पृच्छति भो आर्य ! ममामुकः आचार्यः कुत्रचित् दृष्टः श्रुतो वा भवता ! स साधुर्वदति तावता किं प्रयोजनं ते विद्यते ! शैक्षको वदति प्रव्रजितुकामोऽस्मि तेषां समीपे । तदा स साधुर्दृष्टाचार्योऽपि वदति—न मया स आचार्यो दृष्टः, श्रुतोऽपि वदति न मया श्रुतः, अथवा स्वदेशस्थेऽपि आचार्ये वदति—स तु आचार्यो विदेशं गतः । अथवा अग्लानेपि वदति स तु ग्लानः । अथवा वदति—यो हि तस्य समीपे प्रव्रजति स अवश्यमेव ग्लानो भवति, अथवा यः तस्य समीपे प्रव्रजति स नित्यं ग्लानवैयावृत्ते व्यापृतो भवति । अथवा एवं वदति—स तु आचार्यो मन्दधर्मा किं त्वमपि मन्दधर्मा भवितुमिच्छसि ! किं ते मन्दधर्मेण सह संगत्या ! । अथवा एवं वदति—स अल्पश्रुतः त्वं च ग्रहणधारणसमर्थः तस्य समीपे गत्वा किं करिष्यसि !, अथवा एवं वदति—स मनोबाक्कायैर्गर्हां करोति, अथवा ज्ञाने दर्शने चरणे च गर्हां करोति । एवं विविधैः प्रकारैः प्रव्रजितुकामं तं विपरिणमयति ।

यो हि भिक्षुरप्युक्तप्रकारेण परशैक्षकं विपरिणामयति विपरिणमयन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सेहं अवहरइ अवहरेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुः शैक्षकमपहरति अपहरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘सेहं’ शैक्षकम्, तत्र सूत्रमर्थं साधुसमाचारी वा शिक्षयितुं योग्यः शैक्षकः शिष्यः तं शैक्षकम् ‘अवहरइ’ अपहरति तस्यापहारं

करोति, अयं भावः—कोपि साधुः श्रमगान्तरशिष्यस्य वस्त्रपात्रादिलोभेन प्रकारान्तरेण वाऽपहारं करोति कारयति वा तथा 'अवहरेंतं वा साइज्जइ' अपहरन्तं श्रमगान्तरस्य यः शिष्यः तस्यापहारं कुर्वन्तं श्रमगान्तरम् अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । कथं पुनः शैक्षकस्यापहारो भवतीति चेदुच्यते—कश्चित् श्रमणः नवदीक्षितशिष्यं गृहीत्वा प्रस्थितः कुत्रापि ग्रामे भिक्षाकाले संप्राप्ते तं शिष्यं वसतौ स्थापयित्वा भिक्षार्थं स्वयं गतवान् तदा तत्रान्यः कोऽपि श्रमणः संज्ञादिभूमिं गतस्तं दृष्ट्वा तदपहरणबुद्ध्या तत्समीपं गच्छति । ततः साधुवेषं तं दृष्ट्वा स शिष्यः तस्य वन्दनं करोति ततः स श्रमणः पृच्छति—कस्त्वम् ? कस्मात्स्थानादागतोऽसि ? कुत्र वा गन्तुमिच्छसि ? एवं साधुना पृष्ठो शिष्यो वदति—अमुकेन साधुना प्रव्रजितोऽस्मि मे गुरुर्मिक्षार्थं ग्रामे गतः, तेनान्-स्थानुमाज्ञप्तः स्थितोऽस्मि, तदा स साधुर्वदति—किमर्थमत्र स्थितोऽसि मया सार्द्धमागच्छ अज्ञ-वस्त्रपात्रादिना त्वां तोषयिष्यामि, इत्यादि नाना विधप्रलोभनवाक्यैस्तं प्रचार्यापहरति स्वसमीपे नयति । तदा स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ११॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दिसं विपरिणामेइ विपरिणामेत्तं साइज्जइ सू०।

छाया—यो भिक्षुः दिशं विपरिणमयति विपरिणमयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १२॥

वूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'दिसं विपरिणामेइ' दिशम् दिशति उपदिशति धर्ममिति दिशः, स श्रमणानां द्विविधः आचार्य उपाध्यायश्च, श्रमणीनां च स त्रिविधः—आचार्य उपाध्यायः प्रवर्तनीचेति, तं तथाविधं दिशं द्विविधं त्रिविधं वा श्रमणः श्रमणी वा 'विपरिणामेइ' विपरिणमयति आचार्यादेर्बुद्धिव्यामोहं करोति, तथाहि—कश्चित् श्रमणः स्वस्याचार्यं कथयति—भो गुरो ! नायं गच्छः समीचीनः यतोऽत्राल्पाः श्रावकाः, तेऽपि दरिद्राः कृपणाश्च, नात्राहारवस्त्रपात्रादिः सुलभः, अमुको गच्छः समीचीनः, यत्र बहवः श्रावकाः, ते पुनर्धनसमृद्धा उदारश्च तेन तत्राहारवस्त्रपात्रादिः सुलभः, इत्यादि कथयित्वा—ऽऽचार्यस्य तद्गच्छसम्बन्धिपरिणामं शिथिलीकरोतीति । अथवा दिशमाचार्यं विपरिणामयतीति तस्मिन् दोषविशेषं समारोप्य परावर्त्तयति आचार्यपरिवर्त्तनं करोति, पूर्वाचार्यं मुक्त्वाऽन्याचार्य-पात्रैर्गच्छति । कथमित्याह—नायं मादृशस्याधीतश्रुतस्थानधीतश्रुतोऽयमाचार्यादित्वेन योग्यः, अथवा—अयमपरिणतवयस्कः, अहं तु परिणतवयस्कः, इत्याद्याक्षेपमवलम्ब्याचार्यादिकं मुक्त्वाऽन्यमाचार्यादिकं सेवते । तथा 'दिसं विपरिणामेत्तं वा साइज्जइ' दिशं विपरिणमयन्तं परावर्त्तयन्तं वा स्वदत्तेऽनु-मोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अन्नगच्छस्स राणेण, गुरुं विपरिणामए ।

पुव्वगच्छस्स दोसे जो, कहित्ता दोसवं भवे ॥

शृणिभाष्यावचुरिः उ० १० सू० १३

आचार्यादिरूपदिशापहरणनिवेद्यः २३५

छाया—अन्यगच्छस्य रागेण गुरुविपरिणमयेत् ।

पूर्वगच्छस्य दोषान् यः कथयित्वा दोषवान् भवेत् ॥

अवचुरि—‘अन्यगच्छस्स’ इत्यादि । यः कश्चित् श्रमणः अन्यगच्छस्य गच्छान्तरस्य रागेण तद्रागसाधेन पूर्वगच्छस्य दोषान् कथयित्वा गुरुं स्वस्याचार्यादिकं विपरिणमयति—व्यामोहयति आचार्यस्य चित्तविकृतिं करोति तथाहि—भो गुरो ! नायं गच्छः समीचीनः इत्यादिशृणि-प्रोक्तप्रकारेण कथयित्वा गुरोस्तद्गच्छसम्बन्धिपरिणामं शिथिलीकरोति स दोषवान् आज्ञाभङ्गादि-दोषभागी भवतीति ।

अथवा विपरिणमयतीति आचार्यं परिवर्तयति स्वाचार्यं दोषान् प्रदर्शयन्माचार्यं करोतीत्यर्थविषयेऽप्याह भाष्यकारः—

भाष्यम्—रागेण य दोसेण य, दिसं विपरिणामए ।

तस्स दोसे भणित्ता जो, आणाभंगाइ पावइ ॥

छाया—रागेण च द्वेषेण च दिशं विपरिणमयति ।

तस्य दोषान् भणित्वा यः आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचुरिः—यः कश्चित् श्रमणः श्रमणी वा रागेण आचार्यान्तरानुरागेण वा द्वेषेण पूर्वाचार्यगतद्वेषेण वा तस्य पूर्वाचार्यस्य दोषान् भणित्वा कथयित्वा दिशं स्वाचार्यं विपरिणमयति परिवर्तयति परावर्तनं करोति अन्याचार्यपार्थं, गच्छतीति भावः, परावर्तनं कारयति वा कुर्वन्तं वा अनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिदोषं प्राप्नोति । तत्र विपरिणमनप्रकारस्तु एवम्—कोऽपि शिष्य आचार्यादिद्वं प्रत्येवं वदति—यस्याचार्यस्य समीपेऽहं प्रव्रजितः स तु अल्पवयस्कः अहं च वृद्धः, तस्मात् एष आचार्यशिष्यसम्बन्धो न सम्यग् घटते कथमहं पुत्रसमानस्यास्याचार्यस्य शिष्यो भूत्वा तिष्ठामि?, कथं वा अल्पवयस आचार्यस्य विनयवैयावृत्यादिकं करोमि? किं वा मम स्वजनादिवर्गो जानाति?, अथवा असौ आचार्यः अपरिपक्वबुद्धिस्तैन स अकर्तव्यमपि कार्यं कदाचित् करिष्यति । एवं सदभूतमसदभूतं वा दोषं वदेत् । अथाऽयमकुलीनो मदीयो गुरुरहं च कुलीनः, मेघावी चाहं स तु दुर्मेघाः । अहं धनाढ्यः सन् प्रव्रजितः, स तु अकिंचनो दरिद्रः प्रव्रजितः, अहं बुद्धिमान् स तु अबुद्धिः, अबुद्धेः कुतो लब्धिरिति नासौ लब्धिमान्, अथवा पूर्वोक्तप्रकारेणैव स्वकीयमाचार्यं निन्दन्ति, यस्य पार्थं गन्तुमिच्छति तं च प्रशंसते, यथा—अयं न पूर्वोक्तगुणवान् स तु पूर्वोक्तप्रभूतगुणवान् वर्तते, इत्यादिप्रकारेण यः कश्चित् श्रमणः स्वकीयाचार्यस्य दोषान् सदभूतानसदभूतान् वा प्रकाशयित्वा अन्यस्याचार्यस्य च गुणान् प्रदर्श्य भूतपूर्वमाचार्यं स्वैवाऽन्यमाचार्यं परिसेवते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्तीति ॥सू० १२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दिसं अवहरइ अवहन्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १३॥

छाया—यो भिक्षुर्विशमपहरति अपहरन्तं वा स्वदत्ते । सू० १३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दिसं’ दिशमाचार्यम् ‘अवहरइ’ अपहरति—पूर्वसूत्रोक्तप्रकारेण नानाविधवाक्यप्रबन्धे कथयित्वाऽन्यगच्छे नयति तथा ‘अवहरंतं वा साइज्जइ’ अपहरन्तम् अन्यगच्छे नयन्तं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—रागेण दोसेण दिसावहारं, करेइ वा कारइ जो य भिक्खू ।

आणानवस्थाइ विराहणं च, मिच्छत्तदोसं समुवेइ सोऽस्थ ॥

छाया—रागेण द्वेषेण दिशापहारं करोति वा कारयति यश्च भिक्षुः ।

आज्ञानवस्थादि विराधनं च मिथ्यात्वदोषं समुपैति सोऽत्र ॥

अवचूरिः—यः कश्चित् श्रमणः श्रमणी वा रागेण—अन्यगच्छरागेण द्वेषेण—स्वगच्छे समुत्पन्नद्वेषेण वा दिशापहारं—आचार्यदिरपहारम्—अन्यगच्छे नयनरूपं करोति, अथवा अन्यद्वारा कारयति तदा सोऽत्र विषये आज्ञाभङ्गानवस्थादिदोषान् संयमात्मविराधनां मिथ्यात्वदोषं च समुपैति प्राप्नोति । शिष्य आचार्यं नानाविधवाक्यैः प्रतार्यान्यगच्छे नयति तदा भूतपूर्वगच्छ आचार्यरहितो भवति तेन तद्वच्छे धर्मोपदेशकाभावात् धर्मे लोकानां ग्लानिर्हानिश्च भवति, गच्छस्य निराधारकरणे तीर्थकराज्ञाभङ्गो भवेत्, तं दृष्ट्वाऽन्योऽन्येवं करोति, तं दृष्ट्वा चान्यः, एवमनवस्था—दोषः समापद्यते । गच्छविराधना च भवति धर्महान्या संयमविराधनाऽवश्यम्भाविनी, आचार्यापहारे कारणभूतं शिष्यं विज्ञाय गच्छवासिनो लोकास्तं ताडयेयुरपीत्यात्मविराधनासंभवः, गच्छनिन्दायां मिथ्यात्वदोषमपि स भजते, इत्याद्यनेके दोषा संभवन्ति ततो दिशापहारं न कुर्यात् नापि कारयेत् कुर्वन्तं वा नानुमोदयेदिति भावः ॥१३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू बहियावासियं आपसं परं तिरायाओ अविफालेत्ता संवसावेइ संवसावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १४॥

छाया—यो भिक्षुर्वह्निर्वासिकमादेशं परं तिरायात् अविस्फाल्य संवासयति संवासयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू०१४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘बहियावासियं’ बहिर्वासिकं बहिः स्वगच्छाद् बहिर्वस्तुं शीलं यस्य स बहिर्वासी स एव बहिर्वासिकस्तम् अन्यगच्छवासिनं ‘आपसं’ आदेशम् आगतः सन् आदेशमाज्ञां करोति स आदेशः प्राधूर्णिकः साधुस्तमादेशं ‘अविफालेत्ता’ अविस्फाल्य अप्रकटय तदागमनकारणमपट्टेत्यर्थः यथा हे भदन्त । त्वं किंनिमित्तमत्रागतोऽसि ?, त्वमस्माकमज्ञातोऽसि ?, कीदृगच्छवासी त्वम् कुत आगतः ?

वर्णिभाष्यावचूरिः ३०१० सू०१४-१५ बहिर्वांसि-साधिकरणयोः रात्रिवासदाननिषेधः २३७

कुत्र गमनकामोऽसि ? इत्येवमपृष्ट्वा 'परं तिरायाओ' परं त्रिरात्रात् रात्रित्रयादनन्तरम् रात्रित्रयात् परतश्चतुर्थादिदिने 'संवासावेइ' संवासयति स्ववसतो वासयति निवासं ददाति तथा 'संवासावेतं वा साइज्जइ' संवासयन्तं वा स्वदते विस्फालनामकृत्वा रात्रित्रयात् परतश्चतुर्थादिदिनेऽपि वासं वासयन्तं स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । अज्ञातकुलशीलं वसतिवासं ददाति तदा कदाचित् स चौरो मुनिवेषधारी भवेत्, लम्पटो लुण्टको वा भवेत्, चौर्यं कृत्वा राजपुरुषादिभयात् स्वात्मरक्षार्थं साधुवसतो समागतो वा भवेत्, इत्यादिसंभवादेकरात्रमपि न संवासयेत् । त्रिरात्रात् परमिति यत् कथितं तत्रैवं ज्ञातव्यम्—कोऽपि साधुः मार्गविस्मृत्या स्वसाधर्मिसंघात् पृथग्भूतो भवेत्, ग्लानादिवैयावृत्त्यर्थं गुरुणा प्रेषित एकाकी तत्र गन्तुकामो भवेत्, इत्यादि—कारणवशात् समागतो भवेत् तदा तं दिवसत्रयं यावत् वासं दधात् । एतादृशमपि त्रिरात्रात्परं न संवासयेत् । चतुर्थादिदिने वासदानात् बहुदोषसंभवः शिष्यापहरणादिकलङ्कश्चापि समापतेतेति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पाहूणगं ससमीवे, आगयं जो न पृच्छइ ।

तिरायाओ परं वासे, आणाभंगाइ पावइ ॥

उाया—प्राचूर्णकं स्वसमीपे, आगतं जो न पृच्छति ।

त्रिरात्रात् परतः वासयेत् आणाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—यः कोऽपि साधुः अन्यगच्छात् स्वसमीपे समागतं प्राचूर्णकं अन्यगच्छासितं साधुं यो न पृच्छति यः साधुस्तस्य परिचयादिकं न पृच्छति किन्तु अपृष्ट्वैव त्रिरात्रात् परतः रात्रित्रयादनन्तरं स्ववसतो वासयेत् तदा स श्रमणः आज्ञाभङ्गादिदोषभागी भवतीत्यर्थः । अपृष्ट्वा यदि वासयति तदा इमे दोषा भवन्ति तथाहि—कदाचित् स तेन साधुवेषेण उपद्रवकारकः कश्चित् समागतो भवेत्, वज्रादिलोभात् कश्चित् लुण्टको वंचको वा समागतो भवेत्, स्वपक्षपरपक्षाद् वा चौर्यं कर्तुं चौरो वा समागतो भवेत्, मैथुनसेवनार्थं कश्चित् मैथुनार्थी वा समागतो भवेत्, राज्ञां वा अपकारं कृत्वा समागतो भवेत्, आचार्यस्य मारणाय केनचित् प्रेषितो घातको वा भवेत्, अतः सर्वं सम्यक् पृष्ट्वा यदि योग्योऽयमिति जानीयात् तदा वासो देयो नो चेत् वासो न देय इति । अपृष्टः पृष्ठो वा यदि एवं वदति तदा तस्य रात्रित्रयं यावत् वासो देयः, तथाहि—भवन्तमेवोपसंयत्तुं समागतोऽस्मि, अपराधस्यालोचनां गृहीतुं समागतोऽस्मि, कुलगणसंघकार्येण वा समागतोऽस्मि, अशिवादिकारणैर्वा समागतोऽस्मि, सूत्रार्थजातनिमित्तेन वा समागतोऽस्मि, एवमादिकथने वासयेत् । सकारणागमनेऽपि तद्गुरोराज्ञां विना रात्रित्रयात् परतो न संवासयेदिति भावः । सू०१४॥

३३८

निशोधसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खु साहिगरणं अविओसमियपाहुडं अकडपाय-
च्छित्तं परं तिरायाओ विष्फालिय अविष्फालिय संभुंजइ संभुंजतं वा सा
इज्जइ ॥सू० १५॥

छाया—यो भिक्षुः साधिकरणमव्युपशामितप्राप्तमकृतप्रायश्चित्तं परं तिरायात्
विस्फाल्य अविस्फाल्य संभुञ्जे संभुञ्जानं वा स्वदते ॥सू० १५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘साहिगरणं’ अधिकरणेन—कषायभावेन सहितो युक्तः साधिकरणः, तम् साधिकरणम् ‘अविओ-
समियपाहुडं’ अव्युपशामितप्राप्तम् वि-विधैर्मनोवाक्याद्यैः करणकारणानुमोदनैश्च त्रिवि-
धमधिकरणं त्रिविधत्रिविधैः उपशामितः स्वापराधस्वीकारपूर्वकं क्षामितः प्राप्तः कलहो येन स
व्युपशामितप्राप्तः, न तथेति अव्युपशामितप्राप्तः कलहव्युपशामनारहित इत्यर्थस्तम्—‘अकड-
पायच्छित्तं’ अकृतप्रायश्चित्तम् अकृतं कृते च कलहे यत् प्रायश्चित्तमापद्यते तत् न कृतं न गृहीतं
येन स अकृतप्रायश्चित्तस्तम् ‘विष्फालिय’ विस्फाल्य—पृष्ट्वा कलहकरणविषये तद्व्युपशामनायाः
करणकरणे, तत्प्रायश्चित्तस्य ग्रहणाग्रहणे च आपृच्छ्य ‘अविष्फालिय’ अविस्फाल्य पूर्वोक्तविष-
यमनापृच्छ्य वा पृच्छामन्तरेणेत्यर्थः ‘परं तिरायाओ’ परं तिरायात् रात्रित्रयात् परतः ‘संभुंजइ’
तेन सह एकस्मिन् मण्डले संभुञ्जे चतुर्विधाहारजातस्थोपभोगं करोति कारयति वा तथा ‘संभुंजतं
वा साइज्जइ’ संभुञ्जानं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागो भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—साहिगरणो य दुविहो, सपक्ख-परपक्ख-भेयओ होइ ।

इक्किओ पुण दुविहो गच्छगओ गच्छनिगगओ वावि ॥

छाया—साधिकरणो द्विविधः, स्वपक्ष-परपक्ष-भेदतो भवति ।

एकैकः पुनर्द्विविधः गच्छगतो गच्छनिर्गतो वापि ॥

अवचूरिः—साधिकरणः अधि-अधिकं साधुमर्यादातिरिक्तं करणम् अधिकरणं कलहकरण-
मित्यर्थः, तेन अधिकरणेन कलहेन सह वर्तते यः सः साधिकरणः कलहविशिष्टः साधुः स स्वपक्ष-
परपक्षभेदतो द्विविधो भवति—स्वपक्षगतः साधिकरणः, परपक्षगतः साधिकरणश्चेति । तत्र स्वपक्षगत
इति स्वगच्छसाधुः परपक्षगत इति परगच्छसाधुः । अथवा स्वपक्षे साधिकरणः साधुना सह
कलहकरणशीलः, परपक्षे साधिकरणः गृहस्थेन सह कलहकरणशील इति । अयमेकैको द्विविधः गच्छ-
गतः, अथवा गच्छनिर्गतश्च । तथाहि—तदिदमधिकरणम् सचित्ताचित्तमिश्रवस्तु प्रतीत्य जायते,
तथाहि—कस्माच्चि क्कोऽपि शिष्योः जातः, तं दृष्ट्वा अन्यः स्वगच्छवासी साधुर्वदति—अयं मम शिष्य-

अभिप्रायार्थः ३० १० सू० १६-१९ उद्घातानुद्घातयोर्विपर्यासवादतत्कथनम् २३९

तथा पूर्वं प्रतिपन्नः कथं भवान् एनं शिष्यमकरोत् यदा मालवे विहरन्नासीत्तदा मया एषः प्रति-
बोधितः तस्मात् ममायं भावी शिष्य इति । एवं क्रमेणोभयोः कलहो जायते अयं स्वपक्षे साधि-
करणः । एवंप्रकारेणाचित्ते वल्लपात्रकम्बलाद्युपकरणविषयेऽपि अधिकरणं समुत्पद्यते । एवं सचिन्ता-
चित्तमिश्रवत्सहितशिष्यादौ कलहो जायते । एवं कोऽपि ? स्वगच्छगतः साधुः स्वाध्यायं
करोति तदा अपर आगत्य कथयति—कथं त्वं न्यूनमधिकं वा स्वाध्यायं करोषि उत्सवं वा प्ररूपयसि ?
इत्यादिक्रमेणाधिकरणं समुत्पद्यते, अयमपि स्वपक्षगतः साधिकरण इति । एवं परगच्छगतसाधि-
करणविषयेऽपि शिष्यविषये वल्लपात्रादिविषये स्वाध्यायादिविषये च ज्ञातव्यम् । अयमेकैको गच्छ-
गतो गच्छनिर्गतो वा साधिकरणो द्विविधो भवति तद्विषयेऽप्यधिकरणत्वं स्वयमूहनीयम् । एवं
कोऽपि साधुरधिकरणमुत्पादितवान् पुनश्च तदधिकरणं न व्यवशामितं न क्षामितं किन्तु अनुपशाम्य
स यथागच्छेत्तं तत्रत्यः साधुर्येदि अव्युपशामितकलहम् अकृतप्रायश्चित्तं च स्वसमीपे स्थापयति तथा
तेन सह आहारं करोति कारयति कुर्वन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उग्घाइयं अणुग्घाइयं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥

छाया — यो भिक्षुरुद्घातिकमनुद्घातिकं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥सू० १६॥

चूर्णी— 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
'उग्घाइयं' उद्घातिकं-लघुप्रायश्चित्तम् 'अणुग्घाइयं' अनुद्घातिकं गुरुप्रायश्चित्तम् 'वयइ' वदति—
प्ररूपयति, यस्य कस्यचित् श्रमणस्य लघुप्रायश्चित्तमायाति तस्मै गुरुकं प्रायश्चित्तं वदति प्ररूपयति,
एवं लघुकं प्रायश्चित्तवन्तं गुरुकं प्रायश्चित्तं वदति प्ररूपयति, तथा 'वयंतं वा साइज्जइ' वदन्तं
वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवतीति ॥ सू० १६॥ एवम् 'अणुग्घाइयं उग्घाइयं
वयइ' इति सूत्रम् । गुरुप्रायश्चित्तयोग्याय श्रमणाय लघुकं प्रायश्चित्तं प्ररूपयतीति ॥सू० १७॥
अनेनैव प्रकारेण 'उग्घाइयं अणुग्घाइयं देइ' लघुप्रायश्चित्तयोग्याय श्रमणाय गुरुप्रायश्चित्तं ददाति—
आरोपयतीति ॥सू० १८॥ तथा 'अणुग्घाइयं उग्घाइयं देइ' गुरुप्रायश्चित्तयोग्याय लघुप्रायश्चित्तं
ददाति—आरोपयतीति । एवं सप्तदशसूत्रात् एकोनविंशतिसूत्रपर्यन्तानि त्रीणि सूत्राणि षोडशसूत्रवद्
व्याख्यायानीति ॥ सू० १९॥

अबह् भाष्यकारः—

भाष्यम्— उग्घायमणुग्घायं चाणुग्घायं पुणो य उग्घायं ।

एवं जो विपरीयं, वए दए पावए होसे ॥

छाया—उद्घातमनुद्घातं चातुद्घातं पुनश्च उद्घातम् ।

एवं यो विप वदेत्परीतं दघात् प्राप्नुयात् दोषान् ॥

अवचूरिः—यः कश्चित् भिक्षुः उद्घातं लघुमासिकं प्रायश्चित्तसेविनम् अनुद्घातं गुरुमासिकं प्रायश्चित्तं वदेत् प्ररूपयेत् तथा दद्यात् आरोपयेत् । एवमनुद्घातं गुरुमासिकप्रायश्चित्तं सेविनम् उद्घातं लघुमासिकं वदेत् प्ररूपयेत् तथा दद्यात् आरोपयेत् । यो हि श्रमण एवं विपरीतं लघुमासिकप्रायश्चित्तस्याधिकारी तं गुरुमासिकं प्रायश्चित्तं वदेत् प्ररूपयेत् दद्यात् आरोपयेच्च, तथा यो गुरुमासिकप्रायश्चित्तस्य अधिकारी तं लघुमासिकं प्रायश्चित्तं प्ररूपयेद् आरोपयेद्वा स श्रमणः दोषान् आज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वविराघनारूपान् प्राप्नुयात् । तथाहि एवं वैपरीत्येन प्ररूपणे च स तीर्थकराणामाज्ञाभङ्गं करोति, तथा अन्यथाप्ररूपणायमारोपणाय च कृत्यायामनवस्थापि स्यात्, तथा विपरीतप्ररूपणायाम् कृत्यायामिथ्यात्वमपि स्यात् यथा एतत्, तथा अन्यदपि सर्वमसत्यमिति । एवमल्पप्रायश्चित्तस्य कथने दाने च चारित्र्यस्य शुद्धिर्न स्यात्, अधिकं च प्रायश्चित्ते दत्ते साधोः पीडा स्यात् एवं द्विविधा विराघनाऽपि स्यात् । यस्मात् एते दोषास्तस्मात् कारणात् अविपरीतमेव वदेत् दद्यादपि, न तु विपरीतं प्रायश्चित्तं वदेत् दद्याद्वा । एवं योऽप्रायश्चित्ते प्रायश्चित्तं ददाति, तथा अल्पाऽपराधेऽधिकं प्रायश्चित्तं ददाति, अधिकापराधे चाल्पं प्रायश्चित्तं ददाति स श्रुतचारित्र्यधर्मस्याशातनां करोति, तथा सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्र्यतपोलक्षणमोक्षमार्गस्य विराघनां करोति । तत्र धर्मो द्विप्रकारकः श्रुतलक्षणः चारित्र्यलक्षणश्च, तत्र अधिकं प्रायश्चित्तं प्ररूपयन् ददन् श्रुतधर्मं विराघयति, न्यूनं प्रायश्चित्तं च वदन् आरोपयन् च चारित्र्यलक्षणं धर्मं विराघयति । ज्ञानदर्शनचारित्र्यतपोलक्षणः चतुःप्रकारको मोक्षमार्गः विपरीतरूपेण प्रायश्चित्तं ददता आरोपयता विराघितः कृतो भवेत् । अत्रायं विवेकः—आचार्यो यदि स्वपरंपरोपदेशेन लघुकं गुरुकं, गुरुकं वा लघुकं प्रायश्चित्तं वदति ददाति वा तदा स शुद्धः, अन्यथा तु अशुद्धः सन् प्रायश्चित्तमागी भवति । अथवा—आचार्यो बहुश्रुतत्वेन तत्पार्श्वे यः कश्चित् शिष्यश्चतुर्थोदितपञ्चरणेऽपि धृतिसंहननबलिको भवेत् स लघुप्रायश्चित्तदाने वदेत्—‘किं ममैतेनाऽल्पेन प्रायश्चित्तेन ?’ तदाऽन्यदपि उद्घातकेऽनुद्घातिक्रममपि दद्यात्, न तत्र दोषः । यदि प्रायश्चित्ताधिकारी शिष्य उभयतः धृत्या संहनेन च दुर्बलो भवेत् तं तादृशं धृतिसंहननदुर्बलं ज्ञात्वा गुरुप्रायश्चित्तेऽपि लघुप्रायश्चित्तं दद्यात् येन स बोद्धुं शक्नोति तादृशं लघुप्रायश्चित्तमपि दद्यात् । तथा धृतिसंहननयोर्मध्ये एकतरेण बलिको भवेत् तदा तस्मै तदनुरूपं प्रायश्चित्तं दद्यात् । तथा यः आचार्यादिग्लानादिवैयावृत्यकरणे अभ्युद्यतो भवेत् तस्मै सानुग्रहं प्रायश्चित्तं दद्यात्, उक्तञ्च—‘वैयावच्चकराणं होइ अणुग्घाएत्रि उग्घाय’ वैयावृत्यकरेभ्यो भवति अनुद्घातेऽपि उद्घातम्, इति वचनात् । यस्मात् प्रायश्चित्तस्य विपर्ययकरणे पूर्वोक्ता एते दोषा भवन्ति तस्मात् कारणात् श्रमणः लघुप्रायश्चित्तस्थाने गुरुकं प्रायश्चित्तं तथा गुरुप्रायश्चित्तस्थाने च लघुकं प्रायश्चित्तं न वदेत् न दद्यात्, न वा वदन्तं ददन्तं वा अनुमोदयेत् ॥सू० १९॥

सूत्रभाष्यावचरः ३० १० सू० २०-२१ उद्घातिकाऽनुद्घातिकसहसंभोगनिषेधः २४१

सूत्रम्—जे भिक्खू उग्घाइयं सोच्चा णच्चा संभुंजइ संभुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २० ॥

छाया—यो भिक्षुरुद्घातिकं श्रुत्वा ज्ञात्वा च संभुङ्क्ते संभुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘उग्घाइयं’ उद्घातिकं लघुप्रायश्चित्तधारिणम्, तत्र उद्घातिकं नाम यत् सान्तरं वहति, अयं साधु-
लघुमासिकं प्रायश्चित्तं वहति इति ‘सोच्चा’ श्रुत्वा अन्यसकाशात् ‘णच्चा’ ज्ञात्वा स्वयमेव
सद्यो ज्ञात्वा कारणोपपत्तितो वा ज्ञात्वा—‘संभुंजइ’ संभुङ्क्ते ‘अयं लघुकं प्रायश्चित्तं वहति’ इति
श्रुत्वा ज्ञात्वाऽपि तेन श्रमणेन सह एकत्र मण्डल्या माहारमाहृति तथा ‘संभुंजंतं वा साइज्जइ’
संभुञ्जानं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवतीति ॥सू० २०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उग्घाइय हेउं सोच्चा णच्चा संभुंजइ संभुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २१ ॥

छाया—यो भिक्षुरुद्घातिकहेतुं श्रुत्वा ज्ञात्वा संभुङ्क्ते संभुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘उग्घाइयहेउं’ उद्घातिकहेतु—उद्घातिकं नाम यत् प्रायश्चित्तं सान्तरमुद्यते लघुप्रायश्चित्त-
मित्यर्थः, तस्य हेतुं कारणम्, अस्य साधोलघुप्रायश्चित्तसेवनस्य कारणं वर्त्तते, इत्येवं कारणम्,
अथवा प्रायश्चित्तापन्नस्य यावत्प्रायश्चित्तमनासेवितं भवेत्तावत् हेतुरुच्यते, स द्विधा उद्यते
शुद्धितपसा परिहारतपसा वा, तं तादृशं हेतुम् ‘सोच्चा’ श्रुत्वा अन्यसकाशात् तथा ‘णच्चा’
ज्ञात्वा स्वयमेव तत्कारणं विज्ञाय अयं लघुमासिकप्रायश्चित्तहेतुर्मानिति अन्यसाधुसकाशात्
श्रुत्वा स्वयमेव वा बुद्धिद्वारा विज्ञायापि तेन सह एकत्रमण्डल्याम् ‘संभुंजइ’ संभुङ्क्ते ‘संभुंजंतं
वा साइज्जइ’ संभुञ्जानं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० २१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उग्घाइयसंकप्पं सोच्चा णच्चा संभुंजइ संभुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २२ ॥

छाया—यो भिक्षुरुद्घातिकसंकल्पं श्रुत्वा ज्ञात्वा संभुङ्क्ते संभुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी
वा ‘उग्घाइयसंकप्पं’ उद्घातिकसंकल्पम्—उद्घातिकप्रायश्चित्तसंकल्पवन्तं यथा—‘अहमुद्घातिक-
प्रायश्चित्तं ग्रहीष्यामी’—ति स्वविषयकं संकल्पम्, अथवा गुरुणा कथितो भवेत् यत् तवैतत्
प्रायश्चित्तं दास्यामी’—ति गुरुविषयकसंकल्पम्, अयमपि द्विधा उद्यते शुद्धतपसा परिहारतपसा

६७६

निजीयसूत्रे

वा, तं सादृशं संकल्पं 'सोच्चा मच्चा' श्रुत्वा ज्ञात्वा वा पूर्ववत् पुनरपि—'संभुजइ' संभुज्जते तेन सह एकमण्डल्यामाहारादिकं करोति 'संभुजंतं वा साइज्जइ' संभुज्जानं वा स्वदत्तेऽनुमोदते, यो हि लघुमासिकप्रायश्चित्तसेवी प्रायश्चित्तं कृत्वा शुद्धो न जातः तन्मध्ये एव तेन सह भोजनादिकं करोति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवतीति ॥ सू० २२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उग्घाइयं उग्घाइयहेउं वा उग्घाइयसंकल्पं वा सोच्चा णच्चा संभुजइ संभुजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २३॥

छाया—यो भिक्षुर्दघातिकमुद्घातिकहेतुं वा उद्घातिकसंकल्पं वा श्रुत्वा ज्ञात्वा संभुज्जते संभुज्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० २३ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू इत्यादि । एतत्सूत्रम् उद्घातिको—दघातिकहेतु—दघातिकसंकल्पेति त्रिविषयमिश्रं वर्तते । व्याख्या पूर्ववत् कर्तव्येति ॥ सू० २३॥

एवम्—'जे भिक्खू' अणुग्घाइयं सोच्चा' ॥ सू० २४॥ 'अणुग्घाइयहेउं सोच्चा' ॥ सू० २५॥ 'अणुग्घाइयसंकल्पं सोच्चा' ॥ सू० २६॥ 'अणुग्घाइयं—अणुग्घाइयहेउं अणुग्घाइयसंकल्पं सोच्चा' इति त्रिविषयमिश्रं चेति चत्वारि सूत्राणि पूर्ववदेव व्याख्येयानीति ॥ सू० २७॥ अनेनैव प्रकारेण—'जे भिक्खू उग्घाइयं वा अणुग्घाइयं वा सोच्चा' ॥ सू० २८॥ 'उग्घाइयहेउं वा अणुग्घाइयहेउं वा सोच्चा' ॥ सू० २९॥ 'उग्घाइयसंकल्पं वा अणुग्घाइयसंकल्पं वा सोच्चा' ॥ सू० ३०॥ 'उग्घाइयं वा अणुग्घाइयं वा, उग्घाइयहेउं वा अणुग्घाइयहेउं वा, उग्घाइयसंकल्पं वा अणुग्घाइयसंकल्पं वा सोच्चा' एतानि चत्वारि सूत्राणि पूर्ववदेव व्याख्येयानि ॥ सू० ३१॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—उग्घाइयऽणुग्घाइयपयदुगं जो मुणी य अहिकिच्चा ।

तच्चिसयं हेउं तह, संकल्पं इय दुगं च सव्वेयं ॥१॥

सोच्चा णच्चा भुजइ, तेणं सइ एगमंडलीमज्जे ।

सो पावइ मिच्छत्तं, आणाभंगाइदोसे य ॥२॥

छाया—उद्घातिकानुद्घातिकपदद्विकं यो मुनिश्च अधिकृत्य ।

तद्विषयं हेतुं तथा संकल्पमिति द्विकं च सर्वमेतत् ॥१॥

श्रुत्वा ज्ञात्वा भुज्जते, तेन सह एकमण्डलीमध्ये ।

स प्राप्नोति मिथ्यात्वम् आज्ञाभङ्गादिदोषांश्च ॥२॥

अवचूरिः—'उग्घाइयं' इत्यादि । यो मुनिः उद्घातिकमनुद्घातिकं चेति पदद्वयमधिकृत्य तदधिकारमाश्रित्य तद्विषयं हेतुम् उद्घातिकहेतुमनुद्घातिकहेतुं च, तथा तद्विषयं

सूत्रभाष्यावचरः ३०१० सू० ३२-३३ उद्गतवृत्तिकारः सूर्यानुद्गमनादिनिश्चये भोजननि० ३४३

संकल्पम्—उद्घातिकसंकल्पमनुद्घातिकसंकल्पं चेति द्विकं च, एवं द्वादशसूत्रीकथितं सर्वमेतत् श्रुत्वाऽन्यसकाशात्, स्वयं वा ज्ञात्वाऽपि तेन तादृशेन मुनिना सह मण्डलीमध्ये एकस्यां मण्डल्यां स्थित्वा भुङ्क्ते अशनादिचतुर्विधाहारं करोति, उपलक्षणात् वस्त्रपान्नादीनामादान-प्रदानं वा करोति स मिथ्यात्वमाज्ञाभङ्गादिदोषांश्च प्राप्नोतीति भाष्यगाथाद्वयार्थः ॥१॥२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उग्गयवित्तिण् अणत्थमियमणसंकप्पे संथडिण्णिव्वित्तिगिच्छासमावण्णेण अप्पाणेण असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेत्ता संभुंजइ संभुंजंतं वा साइज्जइ, अह पुण एवं जाणेज्जा अणुग्गए सूरिए अत्थमिए वा से जं च मुहंसि वा जं च पाणिसि वा जं च पडिग्गहंसि वा तं च विगिंचिय विसाहिय तं परिट्ठावेमाणे णाइकमइ, जो तं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू० ३२॥

छाया यो भिक्षुरुद्गतवृत्तिकः अनस्तमितमनःसंकल्पः संस्तुतो निर्विचिकित्सात्मपन्नेनात्मना अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य संभुङ्क्ते संभुजानं वा स्वदते, अथ पुनरेवं जानीयात्—अनुद्गतः सूर्यः अस्तमितो वा अथ यच्छ सूर्यो वा यच्छ पाणौ वा यच्छ प्रतिग्रहे वा तं च विविच्य विशोध्य तं परिष्ठापयन् नातिक्रामति, यस्तं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥सू० ३२॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘उग्गयवित्तिण्’ उद्गतवृत्तिकः उद्गते सूर्ये वृत्तिवर्त्तनं शरीरयात्रार्थं संयमयात्रार्थं च व्यवहारो यस्य स उद्गतवृत्तिकः उद्गते एव सूर्ये आहारविहारादिसकलसाधुक्रियाकारकः ‘अणत्थमियमणसंकप्पे’ अनस्तमितमनःसंकल्पः—अनस्तमिते अस्तं न गते सूर्ये एव मनःसंकल्पः आहारविहारादिविषयको मनोविचारो यस्य स अनस्तमितमनःसंकल्पः सूर्यास्तात्पूर्वमेव सकलसाधुक्रियाकरणशीलमनोविचारवान् ‘संथडिण्’ संस्तुतः धृतिबलसंहनादिना समर्थः अध्वप्रतिपन्नः क्षपकः शत्रानो वा न भवेदिति भावः, एतादृशो भिक्षुः ‘णिव्वित्तिगिच्छासमावण्णेण अप्पाणेण’ निर्विचिकित्सात्ममापन्नेन आत्मना, विचिकित्सा—संदेहः, न विचिकित्सा निर्विचिकित्सा—सूयोदिता—स्तमनविषयकसन्देहराहित्यं, तां समापन्नेन प्राप्तेन सूर्यस्य अनुद्गतत्वास्तमितत्वसन्देहराहित्येन आत्मना उद्गते सूर्ये अनस्तमिते वा सूर्ये यदि ‘असणं वा ४ ।’ अशनादिचतुर्विधमाहारं ‘पडिग्गाहेत्ता’ प्रतिगृह्य यदा ‘संभुंजइ’ संभुङ्क्ते ‘संभुंजंतं वा साइज्जइ’ संभुञ्जानं वा स्वदते अनुमोदते तदा स भिक्षुः ‘अहपुण’ अथ पुनः अथ शब्दो विषयान्तरसूचकस्तेन आहारं कर्तुं प्रारब्धस्तत्समये पुनः ‘एवं जाणेज्जा’ एवं जानीयात्

अन्यकथनेन स्वबुद्ध्या वा निश्चिनुयात्, किं जानीयादित्याह—‘अणुगण सूरिण’ अनुदगतः सूर्यः सांप्रतं सूर्यो नोदितः ‘अत्थमिण वा’ अस्तमितः अस्तंगतो वा सूर्यः इति, ‘से’ अथ तदनन्तरं ‘जं च मुहंसि वा’ यच्चाशनादि मुखे क्षिप्तं वर्त्तते ‘जं च पाणिसि वा’ यच्चाशनादि पाणौ हस्ते वर्त्तते भोक्तुं हस्ते गृहीतं भवेत्, ‘जं च पडिगहंसि वा’ यच्चाशनादि प्रतिग्रहे पात्रे वर्त्तते ‘तं’ तत् सकलमशनादिकं ‘विगिचिय’ विविच्य तत्रैव विमुच्य ‘विसोहिय’ विशोच्य मुखं हस्तं पात्रं च निरवयवं लेपरहितं कृत्वा ‘तं’ तत् यत्पात्रे स्थितं तद् अशनादिकं ‘परिट्टवेमाणे’ परिष्ठापयन् भिक्षुः ‘नाइक्कमइ’ नातिकामनि तीर्थ-कराणां नोल्लङ्घयति, आज्ञाया आराधक एव स न तु विराधक इति भावः ‘जो तं भुंजइ-भुंजंतं वा साइज्जइ’ यः कोपि साधुर्यदि अन्यकथनेन स्वबुद्ध्या वा सूर्यस्यानुदगमनाऽस्तपने निश्चिते सत्यपि अशनादिचतुर्विधमाहारं भुङ्क्ते भोजयति भुञ्जानं वा स्वदते स प्रायश्चित्त-भागी भवतीति ॥ सू० ३२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उगयवित्तिण अणत्थमियमणसंकप्पे संथडिण वितिगिच्छासमावण्णेणं अप्पाणेणं असणं वा ४ जाव जो तं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३३॥

छाया— यो भिक्षुः उदगतवृत्तिकोऽनस्तमितमनःसंकल्पो संस्तृतो विचिकित्सासमा-पन्नेनात्मना अशनं वा ४ यावत् यस्तं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ३३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा उदगतवृत्तिकः अनस्तमितमनःसंकल्पः पूर्वव्याख्यातस्वरूपः सः ‘संथडिण’ संस्तृतः धृतिबल-संहननसंपन्नः ‘वितिगिच्छासमावण्णेणं अप्पाणेणं’ विचिकित्सा सूर्यस्योदगमनविषयकः सूर्यो नास्तंगतः इत्येवंविषयकः सदेहः अन्नछन्नादिवशात् तां विचिकित्सां समापन्नेनात्मना ‘उदगतः सूर्यः, नास्तं गतो वा सूर्यः, इत्येवं दातृकथनेन ‘असणं वा ४’ अशनादिचतुर्विधमाहारं प्रतिगृह्य भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते तदा अथ पुनः आहारारम्भसमये एवं जानीयात्—निश्चिनु-यात्—‘नोदितः सूर्यः अस्तमितो वा सूर्यः’ इति अन्यजनकथनेन स्वबुद्ध्या वा निश्चिते सत्यपि योऽश्ननादिकं भुङ्क्ते भोजयति हस्तपात्रमुखगतमशनादि विविच्य विशोच्य न परिष्ठापयति तदा सोऽवश्यं प्रायश्चित्तभागी भवतीति भावः । अक्षरगमनिका स्पष्टेति ॥ सू० ३३॥

पूर्वसूत्रद्वयं—‘संथडिण, निव्वितिगिच्छासमावण्णेणं अप्पाणेणं’ तथा—‘संथडिण वितिगिच्छासमावण्णेणं अप्पाणेणं’ इति पदद्वयमाश्रित्य प्रोक्तम् । साम्प्रतम् ‘असंथडिण’ इति पदेन सह ‘निव्वितिगिच्छासमावण्णेणं अप्पाणेणं’ इति, तथा ‘वितिगिच्छासमावण्णेणं अप्पाणेणं’ इति च पदद्वयं संयोज्य सूत्रद्वयं प्रोच्यते—‘जे भिक्खू’ उगयवित्तिण’ इत्यादि ।

धूर्णिभाष्यावचूरिः उ. १० सू० ३५

उद्गतवृत्तिकादेः सूर्यानुद्गमनादिनिश्चये भोजननिषेधः २४५

सूत्रम्—जे भिक्खू उग्गयवित्तिण्ण अणत्थमियमणसंकप्पे असंथ-
डिण्ण निव्वित्तिगिच्छासमावण्णेण अप्पाणेण असणं वा ४ जाव जो तं
भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३४॥

छाया—यो भिक्षुः उद्गतवृत्तिकः अनस्तमितमनःसंकल्पः असंस्तृतः निर्विचिकित्सा-
त्सात्समापन्नेन आत्मना असणं वा ४ यावत् यस्तं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा उद्गतवृत्ति-
कादिबशेषविशिष्टः सः ‘असंथडिण्ण’ असंस्तृतः अश्वप्रतिपन्नतपोग्लानत्वादिकारणात् धृतिबला-
दिरहितः ‘निव्वित्तिगिच्छासमावण्णेण अप्पाणेण’ निर्विचिकित्सा सूर्यस्योद्गमनानस्तमनशङ्का-
राहित्यं, तां समापन्नेन आत्मना सन्देहरहितेनात्मना अशनादिकं गृहीत्वा भुङ्क्ते किन्तु भोक्तुं
प्रवृत्ते सति यदि जानीयात् ‘सूर्यो नोदितः’, अस्तं वा गतः’ इत्येवं निश्चये सत्यपि यो भुङ्क्ते न
तदशनादिकं परिष्ठापयति स प्रायश्चित्तभागी भवतीति भावः ॥ सू० ३४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उग्गयवित्तिण्ण अणत्थमियमणसंकप्पे असंथ-
डिण्ण वित्तिगिच्छासमावण्णेण अप्पाणेण असणं वा ४ जाव जो तं
भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३५॥

छाया—यो भिक्षुः उद्गतवृत्तिकः अनस्तमितमनःसंकल्पः असंस्तृतः विचिकित्सा-
समापन्नेन आत्मना अशनं वा ४ यावत् यस्तं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । व्याख्या पूर्ववदेव, नवरम्—‘असंथडिण्ण’ असंस्तृतः
असमर्थः यः कोऽपि मुनिर्दूरक्षेत्राद् विद्वत्यागमनेन श्रान्तः, मासक्षणस्य पारणकदिवसत्वेन ग्लान-
त्वमापन्नः, रोगादिना ग्लानत्वमापन्नो वा भवेत्, इत्यादिकारणैश्चैतिबलवर्जितः ‘वित्तिगिच्छा-
समावण्णेण अप्पाणेण’ विचिकित्सा—सूर्यस्योदयसंभवः संप्रति अश्वच्छन्नादिकमाश्रित्यैवं दृश्यते,
अथवा—अस्तं न गत इति संभवः, इत्येवंप्रकारं, तां समापन्नेन आत्मना ‘उदितः सूर्यो नास्तं
गतो वा सूर्यः’ इति दातृवचनेन अशनादिकं गृहीत्वा भुङ्क्ते भोक्तुं प्रारभते अथ तत्समये
सूर्यस्यानुद्गमनास्तमनयोर्निश्चये सति यो भुङ्क्ते न परिष्ठापयति तदा स प्रायश्चित्तभागी
भवतीति भावः ॥ सू० ३५॥

अत्र भाष्यकारो गाथात्रयमाह—

भाष्यम्—उग्गयवित्ती भिक्खू, होइ य जो अणत्थमियसंकप्पो ।

संथडिओ सो दुविहो, निव्वित्तिगिच्छो य वित्तिगिच्छो ॥१॥

एमेवाऽसंथदिओ, सो विथ दुविहो भवेज्ज पुब्बं ।
 सो गेण्हिय असणाई, तं परिभोत्तुं समारद्धो ॥२॥
 जाणिय अनुग्गमं तह, अत्थमणं चेव जइ य सूरस्स ।
 भुजइ जइ असणाई, पावेइ य आणभंगाई ॥३॥

छाया—उद्गतवृत्तिर्भिष्टुर्भवति च यः अनस्तमितसंकल्पः ।

संस्तृतः स द्विविधो निर्विचिकित्सश्च विचिकित्सः ॥१॥

पवमेवाऽसंस्तृतः सोऽपि च द्विविधो भवेत् पूर्ववत् ।

स गृहीत्वाऽशनादि तत् परिभोक्तुं समारब्धः ॥२॥

ज्ञात्वाऽनुद्गमं तथा अस्तमनं चेव यदि च सूर्यस्व ।

भुङ्क्ते यदि अशनादि, प्राप्नोति च आज्ञाभङ्गादि ॥३॥

अवधूरिः—‘उग्गयविची’ इत्यादि । उद्गता वृत्तिः उद्रेने एव सूर्ये वृत्तिः वर्त्तनं प्रति-
 लेखनाहारविहारादीनां यस्य स तथा, एतादृशः, तथा पुनः अनस्तमितसंकल्पः सूर्यास्तापूर्वमेव
 साधुक्रियाकरणे एव संकल्पः मनोभावो यस्य स तथा, एतादृशो भिक्षुः, स संस्तृतासंस्तृत-
 भेदेन द्विविधो भवति, तत्र संस्तृतः धृतिबलादिसंपन्नः, असंस्तृतः—धृतिबलादिरहितः । स एकैको
 द्विविधः—निर्विचिकित्सविचिकित्सभेदात्, तत्र निर्विचिकित्सः—सूर्यस्योद्गमे अनस्तमने च शङ्का-
 वर्जितः, विचिकित्सः उद्गमनाऽनस्तमनविषये शङ्काशीलः, एते चत्वारोऽपि अशनादि चतुर्विधाहारं
 गृहीत्वा तत् परिभोक्तुं समारभन्ते तत्समये ‘नोदितः सूर्यः अस्तमितो वा सूर्यः’ इति निश्चये तन्न
 भुञ्जानाः सन्तः आज्ञां तार्थकराज्ञां नातिक्राम्यन्ति, एते भुञ्जानास्तीर्थकराज्ञाया विराधका एव
 नत्वाराधका इत्यर्थः, ‘सूर्य उदितः, नास्तमितो वा’ इत्यादिरूपदात्रादिवचनप्रामाण्यमाश्रित्य
 गृहीतमशनादि भुञ्जानानां दोषं प्रतिपादयति—‘जाणिय’ इत्यादि, यदि सूर्यस्यानुद्गमनमस्तमनं
 च ज्ञात्वा अन्यसकाशात् स्वबुद्ध्या वा परिज्ञाय सूर्यो नोदितः अस्तमितो वा इति निश्चयेन ज्ञाते
 सति यदि गृहीतमशनादि भुञ्जते किन्तु यदि यत् मुखे हस्ते पात्रे वा तिष्ठति तत् त्यक्त्वा मुख-
 हस्तपात्रादिकं निरवयवं कृत्वा न परिष्ठापयन्ति तदा ते आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नुवन्ति, इति
 भाष्यगाथात्रयार्थः ॥१-२-३॥ सू० ३५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू राओ वा वियाले वा सपाणं सभोयणं
 उग्गालं आगच्छेज्जा तं विगिचमाणे वा विसोहेमाणे वा णाइकमइ
 तं उग्गिलित्ता पच्चोगिलमाणे राइभोयणपडिसेवणपत्ते, जो तं पच्चो-
 गिलइ पच्चागिलितं वा साइज्जइ ॥सू० ३६॥

चूर्णिभाष्याचूरिः उ० १० सू० ३६-३८ मुखागतोद्गारपुनर्गिलन-ग्लानागवेषणादिनि० २४७

छाया— यो भिक्षुः रात्रौ वा विकाले वा सपानः सभोजन उद्गार आगच्छेत् तं विविचन् वा विशोधयन् वा नातिक्रामति, तम् उद्गीर्य प्रत्यवगिलन् रात्रिभोजन-प्रतिसेवनाप्राप्तः यस्तं प्रत्यवगिलति प्रत्यवगिलन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३६ ॥

चूर्णी— 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'रात्रौ वा' रात्रौ वा 'वियाले वा' विकाले वा संध्यासमये सूर्योदयात्प्राग् वा तस्य श्रमणस्य 'सपाणे' सपानः—पानं जलं तेन सहितः सपानः 'सभोयणे वा' सभोजनो वा यद् भोजनं मुक्तमोदनादिकं तेन सहितः सभोजनः, उपलक्षणाद् इभयप्रकारो वा 'उग्गाले' उद्गारः 'डकार' इति लोकप्रसिद्धः स आगच्छेत् मुखमध्ये आगच्छेत् 'तं विगिचमाणे' तं सजलं सभोजनमुद्गारम् विविचन् परित्यजन् मुखाद्—बहिर्निष्कासयन् 'विसोहेमाणे' विशोधयन् मुखस्य स्वच्छतां वस्त्रादिना संपादयन् श्रमणः श्रमणी वा 'नाइकामइ' नातिक्रामति नोल्लंघयति तीर्थकरस्याज्ञाम् 'रात्रौ न भोक्तव्यमित्याकारकं यदस्ति तस्यातिक्रमणं न करोति सपानसभोजनोद्गारस्य मुखात् निष्काशनात् मुखस्य विशुद्धिकरणाच्चेत्यर्थः 'तं' तम् अथ यदि स श्रमणो रात्रौ विकाले वा समागतं सपानं सभोजनमुद्गारम् 'उग्गालित्ता पच्चोगिलमाणे' उद्गीर्य प्रत्यवगिलन् यदि तं सपानं सभोजनमुद्गारं मुखाद्वहिर्न निःसारयति किन्तु पुनः तदुद्गारस्थं जलं भोजनं च गलादधः कुर्वन् स 'राइभोयणपडिसेवणपत्ते' रात्रिभोजनप्रतिसेवनाप्राप्तः रात्रिभोजनजनितदोष-युक्तो भवति अतो यदि 'जो तं पच्चोगिलइ पच्चोगिलंतं वा साइज्जइ' यः कोऽपि श्रमणः श्रमणी वा तदुद्गारस्थं जलं भोजनं प्रत्यवगिलति गलादधः करोति तथा प्रत्यवगिलन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवतीति ॥ सू० ३६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गिलाणं सोच्चा णच्चा ण गवेसइ ण गवेसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३७ ॥

छाया— यो भिक्षुः ग्लानं श्रुत्वा ज्ञात्वा न गवेषयति न गवेषयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३७ ॥

चूर्णी— 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः, कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'गिलाणं' ग्लानम् तत्र यस्य रोगेण आसङ्गेन वा शरीरं क्षीणं भवति शरीरस्य क्षयो वा भवति स ग्लानः, तादृशं ग्लानं सरोगातङ्कम् समानसामाचारीकं स्वगच्छीयं वा श्रमणं 'सोच्चा' श्रुत्वा अन्यमुखात् 'णच्चा' ज्ञात्वा स्वयमेव वा ज्ञानविषयोदृत्य 'ण गवेसइ' न गवेषयति नान्वेषयति तथा 'ण गवेसंतं वा साइज्जइ' न गवेषयन्तं वा स्वदते अनुमोदते । यो भिक्षुः स्वग्रामे स्वीपाश्रये परग्रामे परोपाश्रये वा स्वगच्छीयः परगच्छीयो वा समानसामाचारीकः अनुकः श्रमणो ग्लानो जात इति परेभ्यः श्रुत्वा स्वयमेव वा ज्ञात्वा तस्य गवेषणं तद्विस्थितेर्जिज्ञासारूपं तद्वैयावृ-

२४८

निशीथसूत्रे

त्यरूपं वा न करोति, तथा गवेषणमकुर्वन्तं वा श्रमणमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।
तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति अतो ग्लानं श्रमणमवश्यमेव गवेषयेत् न तस्यो-
पेक्षा कर्तव्येति भावः ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सगामे परगामे वा, सोच्चा जाणिय संठियं ।

गिलाणं नो गवेसेइ, आणाभंगाइ पावइ ॥

छाया—स्वग्रामे परग्रामे वा, श्रुत्वा ज्ञात्वा संस्थितम् ।

ग्लानं नो गवेषयति, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अत्रचूरिः—यः श्रमणः स्वग्रामे-स्ववसतौ अन्यवसतौ वा परग्रामे-यत्र स्वयं स्थितस्त-
तोऽन्यग्रामे वा संस्थितं ग्लानम् समानसामाचारीकं साधुं श्रुत्वा-अमुकत्र साधुः रोगातङ्गेन दुःखी
जात इति लोकेभ्यः श्रुत्वा स्वयमेव ज्ञात्वा वा तं यदि श्रमणः श्रमणी वा नो गवेषयति
तस्य रोगातङ्गादिस्थितेर्जिज्ञासां शुश्रूषां च न करोति स श्रमण आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान्
प्राप्नोति । यो हि श्रमणः स्वग्रामे स्ववसतौ परवसतौ वा परग्रामे वा ग्लानं श्रमणं न गवे-
षयति न गवेषयन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । यतो हि रोगातङ्गादिना दुःखितो
ग्लान आसन्नस्थेन साधुना अवेषितो मनसि परितापं प्राप्नोति तज्जन्यप्रायश्चित्तस्य स भागी
भवतीति भावः ॥ सू० ३७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गिलाणं सोच्चा णच्चा उम्मगं वा पडिपहं
वा गच्छइ गच्छंतं वा साइज्जइ ॥सू० ३८॥

छाया यो भिक्षुरग्लानं श्रुत्वा ज्ञात्वा उन्मार्गं प्रतिपथं वा गच्छति गच्छन्तं
वा स्वदत्ते वा ॥सू० ३८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘गिलाणं’ ग्लानं रोगातङ्गाकान्तं ‘सोच्चा णच्चा’ श्रुत्वा अन्यसकाशात् ज्ञात्वा स्वयमेव वा
यदि ‘उम्मगं वा’ उन्मार्गं वा-ग्लानस्थानमार्गादन्ये मार्गे ‘पडिपहं वा’ प्रतिपथं वा गच्छति
यत्र मार्गे ग्लानः स्थितस्ततो विपरीतं पन्थानं यथा स यदि पूर्वदिशायां स्थितो भवेत्तदा स्वयं
पश्चिमदिशायां गच्छति रोगातङ्गादिना ग्लायमानो यत्र वर्तते तत्र यदि गमिष्यामि तदा तस्य
सेवादिकमवश्यकर्तव्यतया समापतेदितिबुद्ध्या यत्र स विद्यते तस्मिन् मार्गे न गच्छति किन्तु
तत्प्रतिकूलमार्गेण गमनं करोति येन ग्लानस्य वैयावृत्त्यं न कर्तव्यं स्यात्, तथा ‘गच्छंतं वा
साइज्जइ’ उन्मार्गं प्रतिपथं वा गच्छन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी

धूर्णिभाष्यावचूरिः उ. १० सू. ०-३८-३९

ग्लानवैयावृत्याकरणनिषेधः २४९

भवति । यतो रोगावस्थायामुपसर्गावस्थायां चक्षुरादीन्द्रियविकलतावस्थायां ग्लानस्य साधोर्विन-
यवैयावृत्यादिना संरक्षणकरणमावश्यकम्, अन्यथा रुग्णः साधुर्मनसि दुःखितः सन् संयमात् परि-
भ्रष्टो भवेत्, तथा असंरक्षितावस्थायां तं दृष्ट्वा लोकाः शासनस्य निन्दां करिष्यन्ति तेन प्रवच-
नस्य लघुता स्यात्, तथा अन्यवैराग्यवतां गृहस्थानां तस्य ग्लानस्य तादृशीं दुरवस्थां दृष्ट्वा
मनसि वैराग्यमपि हीयेत, ते विचारयिष्यन्ति यत् किमनया प्रवच्यया यत्तत्रैतादृशं दुःखं भवति,
न कोऽपि वैयावृत्यं करोतीति विनयमार्गोऽपि लुप्येत तस्मात् कारणात् श्रमणः ग्लानं साधु
श्रुत्वा ज्ञात्वा कथमपि नोन्मार्गं न वा प्रतिपथं गच्छेत्, न वा प्रतिपथं गच्छन्तमनुमोदयेत् किन्तु
ग्लानस्य वैयावृत्यमवश्यमेव कर्तव्यमिति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सोच्चा गिलाणं उम्मग्गं, गच्छे पडिपइं जइ ।

जो समणो पावई सो, आणाभंगाइयं तथा ॥

छाया—श्रुत्वा ग्लानमुन्मार्गं गच्छेत् प्रतिपथं यदि ।

यः श्रमणः प्राप्नोति स आङ्गाभङ्गादिकं तदा ॥

अवचूरिः—यस्तु श्रमणो भिक्षुः ग्लानं रोगातङ्गेन प्रक्षीयमाणदेहम् श्रमणं श्रुत्वा उन्मार्गं
प्रतिपथं वा गच्छेत्, यत्र ग्लानः साधुर्विद्यते तत्र न गच्छति किन्तु उन्मार्गेण विपरीतमार्गेण याति,
तत्राटव्यादिमार्गेण गमनम् उन्मार्गगमनम्, विपरीतमार्गेण गमनं प्रतिपथगमनम्, एवं गमनं करोति,
यथा येन पथा आगतः तेनैव पथा प्रतिनिवर्तते तस्माद्वा मार्गात् मार्गान्तरेण संक्रामति, एवं
कुर्वन् श्रमणः प्रायश्चित्तभागी भवतीति । कथं पुनरेवं स उन्मार्गादिना गच्छति ग्लानसमीपं नाग-
च्छति ? तत्रोच्यते—ग्लानं साधुं श्रुत्वा स मनसि एवं विचारयति—यद्यहं ग्लानेन दृष्टः तदा यदि
ग्लानस्य वैयावृत्यं न करिष्यामि तदा अधार्मिकोऽयमिति लोको मां गणयिष्यति, अथवा यदि तस्य
ग्लानस्य वैयावृत्यं करिष्यामि तदा तत्रैव व्यापृतस्य मे सर्वं स्वकीयं कार्यं विनष्टं भविष्यतीत्यादि
कारणवशात्स तत्र न गच्छतीति । तथा ग्लानो यत् दुःखं प्राप्नोति तन्निष्पन्नमपि प्रायश्चित्तं
तस्य भवति । तस्मात् श्रुत्वा ग्लानं मार्गं वा गच्छता ग्रामं वा प्रविशता भिक्षार्थं वा अटता
साधुना तत्क्षणदेव त्वरितं ग्लानसमीपे गन्तव्यमिति । यथा भ्रमरः कुसुमिताम्रवर्णं दृष्ट्वा बनान्तरं
विहाय तं प्रति शीघ्रं गच्छति, एवं साधुना धर्मवृक्षाश्रयणार्थं वैयावृत्यकरणाय तत्रावश्यं गन्तव्यमेव,
एवं करणेन सार्धार्मिकवात्सल्यं कृतं भवेत्, तथा स्वस्य कर्मनिर्जरा च संपद्येत तस्मात् यो ग्लान-
समीपे तदुपचारार्थं गच्छति स शुद्धः, यस्तु न गच्छति तस्य प्रायश्चित्तं भवति । तत्रार्थं पृच्छा-
क्रमः, तथाहि—यत्र ग्रामे उपाश्रये वा ग्लानस्तिष्ठति तत्र गत्वा प्रष्टव्यम्—कोऽत्र ग्लानमुपचरति,
अथवा अस्य किमुपचरितमिति प्रष्टव्यम् । साधूनामियं मर्यादा यत् ग्लानस्यानुवर्तनं कर्तव्यमिति,

एवं तत्र ग्लानसमीपं गत्वा तत्रत्यो य आचार्यस्तं प्रति वदेत्—हे भदन्त ! आज्ञापय किमहं करोमि वैद्यावृत्त्ये स्वात्मानं नियोजयामि अहमनेनैवामिप्रायेष्णागतोऽस्मि यद् ग्लानं परिचरिष्यामि, ग्लानस्य वैद्यावृत्त्ये ये संलप्ताः साधवस्तान् भक्तपानादिभिर्वैद्यावृत्त्यं करिष्यामीति । एवं कुर्वतः श्रमणस्य तीर्थंकराज्ञाया आराधना कृता भवति । एवं कथिते यदि आचार्यः कथयति—यत् अमुकं कर्म कुरु, तदा तत्रत्यं सर्वं कार्यमाचार्याज्ञया कर्तव्यम् । औषधभक्तपानादिना वैद्यावृत्त्यं कर्तव्यं यावत् स साधुनीरुजो भवेत् । तस्मात् साधुना अवश्यमेव ग्लानस्य समीपे गन्तव्यम् । यस्तु श्रमणो ग्लानं श्रुत्वा तत्र झटिति न गच्छति उन्मार्गेण प्रतिपथेन वा गच्छति स तीर्थंकरस्याज्ञाया विराघको भवन् प्रायश्चित्तभागी भवतीति ॥३८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गिलाणवेयावच्चे अब्भुट्ठिए गिलाणपाउग्गे दव्वजाए अलभमाणे जो तं ण पडियाइक्खइ ण पडियाइक्खंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३९॥

छाया—यो भिक्षुग्लानवैद्यावृत्त्ये अभ्युत्थितो ग्लानप्रायोग्यं द्रव्यजातमलभानो यस्तं न प्रत्याचक्षते न प्रत्याचक्षाणं वा स्वदते ॥सू० ३९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘गिलाणवेयावच्चे’ ग्लानवैद्यावृत्त्ये, तत्र रोगातङ्कादिना ग्लानस्य साधोः वैद्यावृत्त्यं औषध-भैषज्यान्नपानादिना सेवाकरणे ‘अब्भुट्ठिए’ अभ्युत्थितः समुपतः सेवाकरणार्थं कृतप्रयत्नो जातो यदि ‘गिलाणपाउग्गे’ ग्लानप्रायोग्यम् ग्लानस्य प्रायोग्यमनुकूलं प्रासुकमाहारमौषधादिकं वा ‘दव्वजाए’ द्रव्यजातम्—तदनुकूलवस्तुविशेषम् ‘अलभमाणे’ अलभमानः—अप्राप्नुवन् ‘जो तं ण पडियाइक्खइ’ यो ग्लानसेवाकारकः साधुः ग्लानसाध्वर्धमौषधमशनादिकं च आनेतुं कृत-प्रयत्नोऽपि तादृशद्रव्यजातम् अन्तरायबलादलभमानो यदि श्रमणान्तरं प्रति आचार्यं प्रति वा रोषिणं प्रति वा न प्रत्याचक्षते न कथयति तथा ‘ण पडियाइक्खंतं वा साइज्जइ’ न प्रत्याचक्षाणं वा स्वदते अनुमोदते । यो हि भिक्षुग्लानस्य श्रमणस्य वैद्यावृत्त्ये नियुक्तो ग्लानस्य प्रायोग्यं औषधभैषज्यान्नपानादिकमानेतुं प्रयत्नं करोति तत्र यदि तादृशं प्रासुकमौषधादिकं तेन न लब्धम् तदा आगत्याचार्यं प्रति अन्यस्मै साधवे वा ग्लानाय वा कथयितव्यं यत् औषधादिकं लाभान्तरायकर्मण मया न लब्धमिति । एवं न कथयति स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञा-भङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्तीति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—वेयावच्चे गिलाणस्स, वावडो समणो जइ ।

दव्वजायं अलभंती, गुरूणो तं निवेयए ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३०१० सू०४० ग्लानोचितवस्त्वलामेपश्चात्तापाऽकरणनिषेधः २५१

छाया — वैयावृत्ये ग्लानस्य व्यापृतः श्रमणो यदि ।

द्रव्यजातमलभमानो गुरवे तं निवेदयेत् ॥

अवचूरिः— श्रमणो भिक्षुः ग्लानस्य रोगातङ्कादिना पीड्यमानदेहस्य वैयावृत्ये सेवाकर्मणि नियुक्तः ग्लानार्थं द्रव्यादिजातम् प्रासुकमौषधं भक्तं पानं वा अन्वेषयन् तं यदि न लभते तदा प्रत्यागत्य 'ग्लानार्थं प्रासुकमौषधादिकं नाहं लब्ध्वा'—नित्येवंप्रकारेण गुरवे आचार्याय गच्छतायकाय ग्लानाय अन्यस्मै साधवे वा अवश्यमेव कथयेत् । यदि कदाचित् स पुनरागतो न कथयति तदा तस्य प्रायश्चित्तं भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति । तत्र द्रव्यजातपदेन प्रासुकं भक्तपानादिकम्, तथा रोगिणे यादृशमुपयुक्तमौषधादिकं भवति तादृशमौषधादिकम्, पथ्यं भोजनम्, संस्तारकवस्त्रादिकं च गृह्यते । यदि प्रत्यागतः साधुर्न कथयति तत्रेमे दोषा भवन्ति तद्यथा—अमुकेन औषधेन तस्य ग्लानस्य रोगनिवृत्तिर्भविष्यति परन्तु तेन नानोतं न वा कथितम्, यदि कथितं भवेत् तदा अन्यः कोऽपि श्रमणः तदर्थं प्रयत्नं कुर्यात् । तदकरणात् ग्लानस्यागाढपरितापो भवेत्, महद्दुःखं जायेत, ग्लानस्य मूर्छापि भवेत्, एवं कदाचित् प्राणविशोगोऽपि संभवेत्, यस्मादेते दोषाः संभवन्ति तस्मात् कारणात् ग्लानस्य वैयावृत्ये नियुक्तो भिक्षुर्यदि ग्लानार्थमौषधादिकं न प्राप्नोति तदा अवश्यमेवागत्य गुरवे श्रमणान्तराय वा निवेदनीयं, नतु तत्रालस्यं कर्तव्यमिति ॥सू० ३९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गिलाणवेयावच्चे अब्भुट्टिए सएण लामेण असंथरमाणे जो तस्स न पडितप्पइ न पडितप्पंतं वा साइज्जइ ॥ सू०४०॥

छाया—यो भिक्षुरलानवैयावृत्ये अभ्युत्थितः स्वकेन लामेनासंस्तरन् यः तस्य न परितप्यते न परितप्यमानं वा स्वदत्ते ॥सू० ४०॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'गिलाणवेयावच्चे' ग्लानवैयावृत्ये, तत्र ग्लानस्य रोगातङ्कादिना पीडितस्य श्रमणस्य वैयावृत्ये सेवाकर्मणि 'अब्भुट्टिए' अभ्युत्थितः समुद्यतः, तेन बन्दनादिकार्यवशाद् वेलातिक्रमेऽप्यं लब्धं भवेत्, तादृशेन 'सएण लामेण' स्वकेन स्वकृतोद्यमजनितेन लामेन 'असंथरमाणे' असंस्तरन् पर्याप्तमलभमानः एतावताऽरूपेण वस्तुजातेन प्राप्तेन ग्लानस्य किं भविष्यतीत्येवं पर्याप्तमप्राप्नुवन् 'जो तस्स न पडितप्पइ' यस्तस्य तद्विषयस्य ग्लानविषयस्य वा न परितप्यते उपसर्गबलादत्र पश्चात्तापार्थो गृह्यते, पश्चात्तापं न करोति 'ण पडितप्पंतं वा साइज्जइ' न परितप्यमानं वा पश्चात्तापमकुर्वन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

ग्लानस्य वैयावृत्यकरणे कौटुः साधुर्नियोक्तव्यः ? एवंविधे प्रश्ने भाष्यकारः प्राह—

भाष्यम्—खंतिखमो मद्विओ, असदोऽचबलो य लद्धिसंपण्णो ।

दक्खो अनिद सुभरो, हिययग्गाही अपरितंतो ॥१॥

सुत्तत्थअपडिबद्धो, निज्जरपेही जिइदिओ दंतो ।

कोऊहलविप्पमुक्को, अणाणुकारी सउच्छाहो ॥२॥

उस्सग्गववायविऊ, सहहगो एरिसो य जो होइ ।

आउरवेयावच्चे, निउंजए तं च आयरिओ ॥३॥

छाया—क्षान्तिक्षमः मार्दविकः अशठः अचपलश्च लब्धिसंपन्नः ।

दक्षः अनिद्रः सुभरः हृदयग्राही च अपरितान्तः ॥१॥

सूत्रार्थाप्रतिबद्धः निर्जराप्रेक्षी जितेन्द्रियः दान्तः ।

कौतूहलविप्रमुक्तः अननुकारी सोत्साहः ।

उत्सर्गापवादचित् अद्रकः ईदृशश्च यो भवति ।

आतुरवैयावृत्ये नियोजयेत् तं च आचार्यः ॥३॥

अवचूरिः—‘खंतिखमो’ क्षान्तिक्षमः क्षान्त्या क्षमया क्षमते सइते न तु असमर्थ-
तया यः सः क्षान्तिक्षमः, एतादृशं क्षान्तिक्षमं श्रमणं ग्लानस्य वैयावृत्ये नियोजयेत् इत्यप्रेण-
सम्बन्धः, तथा मार्दविकः, तत्र माननिग्रहकारी मार्दविकः मृदुतागुणसम्पन्नः, तथा अशठः, तत्र
मायाशीलः शठः न शठोऽशठः मायानिग्रहकारी सरलचित्त इत्यर्थः, अचपलः—चाञ्चल्यरहितः,
तथा लब्धिसम्पन्नः—आहारादिगवेषणे विलक्षणशक्तिसंपन्नः, लब्धिः—लभ्यवस्तुनः परिश्रममन्तरेण
लाभः, तादृशशक्तिसम्पन्न इत्यर्थः, तथा दक्षः—ग्लानस्य कार्यकरणे चतुरः, तथा अनिद्रः—आल-
स्यरहितः, सुभरः—सु—सुष्ठुतया भरति पोषयति अल्पेन बहुकेन वा समथोचितेन आहारादिना
ग्लानस्य पोषणं करोति यः स तथा, अथवा आत्मना अन्यद्वारा वा ग्लानस्य कार्यसाधकः,
तथा हृदयग्राही—तत्र यः ग्लानस्य चित्तरञ्जकः, तेन सह हृदयगमवार्त्तानुमोदनपूर्वकमपथ्य-
निवारको यः स हृदयग्राही, अपरितान्तः—सुचिरकालमपि ग्लानस्य वैयावृत्यं कुर्वन् उद्विग्नो न
भवति यः स तथा ॥१॥ तथा सूत्रार्थाऽप्रतिबद्धः—सूत्रार्थे प्रतिबन्धरहितः सम्यक्सूत्रार्थज्ञाता
गृहीतसूत्रार्थ इत्यर्थः, तथा निर्जराप्रेक्षी—कर्मनिर्जरार्थी निर्जरार्थमेव वैयावृत्यकारी, जितेन्द्रियः—
यो हि इष्टानिष्टविषये रागद्वेषं न प्राप्नोति स जितेन्द्रियः, दान्तः—इच्छाया मनसश्च दमनकर्ता,
कौतूहलविप्रमुक्तः—यस्मिन् कस्मिन् विषये कौतुकवर्जितः, अननुकारी—अनु—पश्चात् न कारयतीति
अननुकारी ‘अहमस्य वैयावृत्यं करोमि अतोऽयमपि अनु—पश्चात् मम वैयावृत्यं करिष्यती’—ति
अनुकरणवर्जितः कृतप्रतिकृतिवाञ्छारहित इत्यर्थः, तथा सोत्साहः—वैयावृत्ये उत्साहशीलः,

खूणभाष्यावचारः ३० १० सू० ४१-४२

प्रथमप्रावृत्कालवर्षाकालविहारनिषेधः २५३

न कदापि मनोमालिन्यं करोति यः सः ॥२॥ तथा—उत्सर्गापवादवित्—यथासमयमुत्सर्गमार्गस्थापवादमार्गस्य च सम्यग् ज्ञाता, ग्लानकार्ये कदा कस्मिन् विषये उत्सर्गमार्गः, कदा कस्मिन् विषये चापवादमार्गः स्वीकरणीयः, इत्यस्य सम्यक्तया ज्ञानवान्, श्रद्धकः—ग्लाने श्रद्धाशीलः, एतादृशः पूर्वोक्तगुणविशिष्टो यो भवति तम् आचार्यः आतुरवैयावृत्ये ग्लानसेवायां नियोजयेत् स्थापयेत् ॥३॥ इति भाष्यमात्रात्रयार्थः ॥ सू० ४०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पढमपाउसंसि गामाणुगामं दूइज्जइ दूइज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४१॥

छाया-- यो भिक्षुः प्रथमप्रावृषि ग्रामानुग्रामं द्रवति द्रवन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १३॥

चूर्णी-- 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'पढमपाउसंसि' प्रथमप्रावृषि, तत्र प्रावृद्शब्देन आषाढ-श्रावणमासौ गृह्येते तत्र तयो- मासयोर्द्वयोर्मध्ये प्रथमः प्रावृद्काल आषाढमासः, तस्मिन् प्रथमे प्रावृद्काले आषाढमासे अथवा षण्णामपि ऋतूनां मध्ये प्रथमः प्रावृद्कालो भवति तेन कारणेन प्रथमः प्रावृद्कालः कथ्यते, तत्र प्रथमप्रावृद्काले यः श्रमणः 'गामाणुगामं दूइज्जइ' ग्रामानुग्रामं द्रवति एकस्मात् ग्रामात् ग्रामान्तरं प्रति गच्छति तथा 'दूइज्जंतं वा साइज्जइ' ग्रामानुग्रामं द्रवन्तं गच्छन्तं यथा शिशिरहेमन्तादिमध्ये ग्रामानुग्रामं प्रति द्रवति तथा प्रथमप्रावृद्काले यः द्रवति तमनु- मोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ४१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वासावासं पज्जोसवियंसि गामाणुगामं दूइज्जइ दूइज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४२॥

छाया—यो भिक्षुर्वर्षावासं पर्युषिते ग्रामानुग्रामं द्रवति द्रवन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४२॥

चूर्णी-- 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'वासावासं पज्जोसवियंसि' वर्षावासं पर्युषिते सति वर्षावासनिवासकरणान्तरं आषाढ- शुक्लपौर्णमास्याः प्रतिक्रमणे कृते सतीत्यर्थः 'गामाणुगामं दूइज्जइ' ग्रामानुग्रामम् एकस्मात् ग्रामात् ग्रामान्तरं प्रति द्रवति गच्छति विहारं करोतीत्यर्थः तथा 'दूइज्जंतं वा साइज्जइ' द्रवन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति संयमात्मविराधनासद्भावात् ।

विशेषजिज्ञासुजनार्थं भाष्यकारोऽतिदेशमाह—

भाष्यम्—आयारस्स य बीए, सुयसंधे तस्स तइय अज्झयणे ।

तस्सवि पढमुद्देसे, तत्थ वि पुण आदिमुत्ते य ॥१॥

इरियाए जं भणियं, दसमुद्देमि तं निरवसेसं ।

वासावासविहारे, एत्थ निसीहे मुणेयव्वं ॥२॥

छाया — आचारस्य च द्वितीये श्रुतस्कन्धे तस्य तृतीयेऽध्ययने ।

तस्यापि प्रथमोद्देशे, तत्रापि पुनरादिसूत्रे च ॥१॥

ईर्यायां (ईर्याध्ययने) यद् भणितं, दशमोद्देशे तत् निरवशेषम् ।

वर्षावासविहारे, अत्र निशीथे ज्ञातव्यम् ॥२॥

अवचूरिः—आचारसूत्रस्य द्वितीयश्रुतस्कन्धे तदधिकृत्य तृतीयाध्ययने आदितो द्वादशाध्ययने तत्रापि प्रथमोद्देशके तत्रापि आदिसूत्रे ईर्यायामिति ईर्याध्ययने यत्कथितं तन्निरवशेषं वर्षावासविषये अत्र निशीथसूत्रे दशमोद्देशे ज्ञातव्यम् । तत्राचाराङ्गसूत्रप्रकरणं यथा—
“अभ्युपगए खलु वासावासे अभिप्पवुट्ठे बहवे पाणा अभिसंभूया बहवे बीया अहुणु-
ग्गिणा, अंतरा से मग्गा बहुपाणा बहुबीया जाव संताणमा अण्णोत्तंता पंथा, नो विन्नाया मग्गा सेवं णच्चा णो गामाभुगामं दूइउजेज्जा तओ संजयामेव वासावासं उव-
ल्लिपज्जा” । अभ्युपगते खलु वर्षावासे अभिप्रवृष्टे बहवः प्राणाः अभिसंभूताः, बहूनि बीजानि अधुनोद्भिन्नानि, अन्तरा तस्य मार्गा बहुपाणा बहुबीजा यावत् संतानकाः अनुक्रान्ताः पन्थानः नो विज्ञता मार्गाः, तदेवं ज्ञात्वा नो ग्रामानुग्रामं द्रवेत् । ततः संयत एव वर्षावासं उप-
लीयेत, इति च्छाया । वर्षाकाले ग्रामानुग्रामविहारे संयमात्मविराधना दर्श्यते—वर्षाकाले समायाते बहवो वनस्पतिकायाः प्रादुर्भवन्ति, मार्गाश्च पिच्छलाः सकर्दमा भवन्ति, तथा मार्गोपरि वनस्पतीनामुत्पा-
दात्तत्र मार्गा अपि सम्यग् न ज्ञायन्ते अतो वर्षाकाले साधुर्न विहारं कुर्यात्, न वा कुर्वन्तमनु-
मोदयेत् किन्तु एकस्मिन् ग्रामे चातुर्मास्यं निवस्य श्रुतचारित्रलक्षणं धर्मे समाराधयेदिति भावः ।
(आचाराङ्ग० श्रुत० २ ईर्याख्यमध्ययनम् ३ सूत्रम् १) संयमविराधनमात्मविराधनं च, तत्र संयमविराधनमित्थम्—अक्षुण्णा अमर्दिता जलप्रवहणेन पृथिवी स्फण्डिता भवति ततश्च पृथिवी सचित्ता भवति तत्र विहारं कुर्वतो वनस्पतिकायिकानां पृथिवीकायिकानां च विराधना भवति, एवं जलं द्विविधं वर्षोदकम् भूम्युदकं च, तत्र चलन् अपृक्तायिकजीवानामपि विराधनं भवति । तथा वर्षाकाले कुन्धुप्रभृतिका अनेके त्रसा जीवाः प्रादुर्भवन्ति इति वर्षाकाले विहारे कृते सति सूक्ष्मत्वाददृश्यमाना एते कुन्धुप्रभृतिका जीवा विराधिता भवन्ति, इत्थं तद्विराधनेन संयमोपघातो भवतीति संयम-
विराधनम् । आत्मविराधनं चेत्थम्—वर्षाकाले यदि विहारं करोति तदा वृष्ट्या शरीरं प्लावितं स्यात्, एवं वर्षणात् मार्गः पिच्छलो भवति तत्र चलनेन कदाचित् पतनमपि संभवेदिति ततोऽपि आत्म-
विराधनं भवति, तस्मात् कारणात् चातुर्मासि श्रमणो ग्रामानुग्रामं न विहरेत् न वा विहरन्तमनु-
मोदयेत् ॥सू० ४२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अपज्जासवणाए पज्जोसवेइ पज्जोसवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४३॥

कूर्मिभाष्यचूरिः ३१० सू० ४३-४५

पर्युषणाव्यतिक्रमनिषेधः २५५

छाया—यो भिक्षुरपर्युषणायां पर्युषति पर्युषन्तं वा स्वदत्ते । सू० ४३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अपज्जोसवणाए’ अपर्युषणायाम् अपर्युषणकाले, अत्र ‘उष’ उष’ इति चातुद्वयम्, तेन ‘पर्युषणा’ ‘पर्युषणा’ इति द्वयमपि रूपं सिद्धयतीति पर्युषणस्य सांक्सरिकस्य यः कालः प्रतिनियतः चातु-
र्मासप्रतिक्रमणानन्तरं पञ्चाशत्तमे दिवसे संवत्सरीप्रतिक्रमणं कर्तव्यम्, इत्येवंरूपः कालः, तस्य
कालस्याप्राप्तावेव तदतिक्रमणे वा ‘अपज्जोसवेइ’ पर्युषति—पर्युषणां करोति कारयति वा सांक्स-
रिकम् प्रतिक्रमणं चातुर्भक्तक्षमापनादिकं च करोति, तथा ‘अपज्जोसवेतं वा साइज्जइ’ पर्यु-
षन्तं वा अप्राप्तेऽतिक्रान्ते वा पर्युषणकाले सांक्सरिकप्रतिक्रमणं पर्युषणामूलकतपःप्रभृतिकं वा
कुर्वन्तं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्तीति ॥सू० ४३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अपज्जोसवणाए ण अपज्जोसवेइ ण अपज्जोसवेतं
वा साइज्जइ ॥ सू० ४४॥

छाया—यो भिक्षुः पर्युषणायां न पर्युषति, न पर्युषन्तं वा स्वदत्ते । सू० ४४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘अपज्जोसवणाए’ पर्युषणायां पर्युषणकाले चातुर्मासिकप्रतिक्रमणानन्तरं पञ्चाशत्तमदिवसरूपे
प्राप्तेऽपि ‘ण अपज्जोसवेइ’ न पर्युषति शास्त्रोक्तप्रकारेण पर्युषणां न करोति, न वा कारयति तथा
‘ण अपज्जोसवेतं वा साइज्जइ’ न पर्युषन्तं वा स्वदत्ते सांक्सरिककाले प्राप्तेऽपि सांक्सरिकप्रति-
क्रमणं यो न करोति न कारयति वा तमनुमोदते यः स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञा-
भङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति तस्मात् पर्युषणकाले पर्युषणकृत्यं न परित्यजेत् ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पते अपज्जोसवणाकाले, जो न अपज्जोसवे मूणी ।

अपते वा अईए वा, कुणइ दोसभा भवे ॥

छाया—प्राप्ते पर्युषणकाले, यो न पर्युषेद् मुनिः ।

अप्राप्ते वा अतीते वा, कुरुते दोषभाग् भवेत् ॥

अवचूरिः—यः श्रमणः श्रमणी वा पर्युषणकाले प्राप्ते समुपस्थिते संवत्सरीकाले
पर्युषणां सांक्सरिककृत्यं क्षमापनादिकं न कुरुते सांक्सरीसमये तन्निमित्तकषर्मध्यानादिकं न
करोति तथा पर्युषणकाले अप्राप्ते अनागते अतीते व्यतीते वा चातुर्मासिकप्रतिक्रमणानन्तरं
पञ्चाशत्तमदिवसरूपे समये यः सांक्सरिकप्रयुक्तषर्मध्यानादिकं कुरुते स दोषभाग् भवेत्,
तस्य गुरुचातुर्मासिकं प्रायश्चित्तं भवति, तथा तस्य आज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमविराधनात्म-

२५६

निशीथसूत्रे

विराधनादयो दोषा भवन्ति तस्मात् श्रमणः श्रमणी वा पर्युषणाकाले पर्युषणं कुर्यात्, तथा अप्राप्ते काले अतिक्रान्ते वा पर्युषणाकाले पर्युषणं न कुर्यात् न वा कारयेत् न वा कुर्वन्तं कमप्यनुमोदयेत् । उक्तं च समवायाङ्गसूत्रस्य तृतीयसमवाये—“समणे भगवं महावीरे वासाणं सवी-सइराइमासे वइक्कंते सत्तरिण्हि राइदिण्हि सेसेहि वासावासं पज्जोसवेइ” श्रमणो भगवान् महावीरो वर्षाणां सविंशतिरात्रिमासे व्यतिक्रान्ते सप्तथां रात्रिदिबेषु शेषेषु वर्षावासं पर्युषति । वर्षाकालस्य विंशतिरात्रिन्दिबोत्तरे मासात्मककाले व्यतिक्रान्ते सति, तथा सप्तति-रात्रिन्दिबेषु शेषेषु पर्युषणां पर्युषास्ते सांक्सरिकप्रतिक्रमणं करोति कृतवानिति प्रकरणार्थः, एतावता ज्ञायते यत् उपर्युक्तसमये सांक्सरिकप्रतिक्रमणं कर्तव्यं न पूर्वं न वा पश्चात् करणीयः, तथाकरणे सूत्रोक्तप्रायश्चित्तप्रसंगात्, इति ॥ सू० ४४॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू पज्जासवणाए गालोमाइं पि बालाई उवा-
इणावेइ उवाइणावेतं वा साज्जइ ॥सू० ४५॥**

छाया—यो भिक्षुः पर्युषणायां गोलोमानपि बालान् उपाददाति उपाददतं वा स्वदते ॥सू० ४५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पज्जोसवणाए’ पर्युषणायां पर्युषणादिवसे ‘गोलोमाइं पि बालाई’ गोलोमानपि गोलोमप्रमि-तानपि बालान् यावत्प्रमाणज्ञानि गवां रोमाणि केशाः भवन्ति तावत्प्रमाणकान् अपि केशान् मस्तके ‘उवाइणावेइ’ उपाददाति स्वीकरोति धारयतीत्यर्थः तत्रा ‘उवाइणावेतं वा साज्जइ’ उपाददतं धारयन्तं वा स्वदते अनुमोदते सांक्सरिकप्रतिक्रमणसमये स्वशिरसि गोकेशप्रमाणा-नपि केशान् न धारयेत् किमुत ततो दीर्घान् केशान् किन्तु तत्समये केशलुञ्चनं कृत्वैव तत्समये प्रतिक्रमणं कर्तव्यम्, अत्र यो व्यतिक्रमं करोति केशलुञ्चनमकृत्वा सांक्सरिकप्रति-क्रमणं करोति कुर्वन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि जायन्ते इति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पज्जोसवणाकाले, गोलोमप्रमाणमेतत्कसेवि ।

जे भिक्खू जइ ठावइ, आणाभंगाइ पावेइ ॥

छाया—पर्युषणाकाले गोलोमप्रमाणमात्रकेशानपि ।

यो भिक्षुर्यदि स्थापयति आञ्जाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा पर्युषणाकाले सांक्सरिकप्रतिक्रमणसमये मस्तकादिगतान् केशान् गोलोमप्रमाणमात्रानपि गवां केशप्रमाणकानपि अपि—शब्दात् किमुत

चूर्णिभाष्यावचूरिः ७० १० सू० ४६-४७

पर्युषणाकृत्यनिरूपणम् २५७

ततो दीर्घान् गोलोमप्रमाणमात्रादधिकान् स्थापयति मस्तकोपरि धारयति केशलुञ्चनं न करोति स भिक्षुः आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् आज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमविराधनात्मविराधनादोषान् प्राप्नोति, तथा सकेशमस्तकोपरि कदाचित् जलादिपतने अपूकायिकजीवानां विराधनेन संयमविनाशः, तथा प्रवृद्धकेशेषु यूकालिक्षादयोऽपि संमूर्छिताः सन्तो विराधिता भवेयुः इति शिरसः स्वर्जने यूकालिक्षादीनां विनाशेन संयमविनाशः, तथा अतिशयेन कण्डूयने कदाचिदात्मविराधनमपि संभवेत् तस्मात् कारणात् साधुः वर्षाकाले पर्युषणायामवश्यमेव केशान् लुञ्चयेत्, पर्युषणं नैवातिक्रामेत् । यदि तरुणो बलवान् भवेत् तदा उत्कर्षतश्चतुर्मासानन्तरमवश्यमेव केशलुञ्चनं कुर्यात्, स्थविरस्याप्येवमेव उत्कर्षतः षण्मासानन्तरमिति ॥सू० ४५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पज्जोसवणाए इत्तरियंपि आहारमाहारेइ आहारेंतं वा साइज्जइ ॥सू० ४६॥

छाया—यो भिक्षुः पर्युषणायामित्वरिकमपि आहारमाहरति आहरन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पज्जोसवणाए’ पर्युषणायां सांत्सरिकप्रतिक्रमणदिवसे भाद्रपदशुक्लपञ्चम्याम् ‘इत्तरियंपि’ इत्वरिकमपि अल्पमपि ‘आहारं’ आहारम् अशनपानखादिसत्त्वादिरूपं चतुर्विधाहारमध्यात् यत् किमप्येकमल्पप्रमाणकमपि आहारजातम् सिक्थमात्रमपि, जलस्य विन्दुमात्रमपि ‘आहारेइ’ आहरति—आहारस्योपभोगं करोति कारयति वा तथा ‘आहारेंतं वा साइज्जइ’ आहरन्तं—पर्युषणादिवसे अल्पप्रमाणमपि अशनादिकमुपभुञ्जानं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—इत्तरियंपि य असणं, पज्जोसवणाए आहरे जो उ ।

सो पावइ पच्छित्तं, आणाभंगाइदोसे य ॥

छाया—इत्वरिकमप्यशनं पर्युषणायां आहरेद् यस्तु ।

स प्राप्नोति प्रायश्चित्तमाज्ञाभङ्गादिदोषाञ्छ्र ।

अवचूरिः—यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा पर्युषणायां सांत्सरिकप्रतिक्रमणदिवसे इत्वरिकमपि, तत्र इत्वरं—स्तोकमल्पमपि अशनं चतुर्विधाहारं आहरति स भिक्षुः प्रायश्चित्तं प्राप्नोति, तथा आज्ञाभङ्गादिदोषाञ्छ्र प्राप्नोति लभते चातुर्मासिकं गुरुप्रायश्चित्तमपि तस्य भवतीति तस्मात् कारणात् श्रमणः श्रमणी वा सांत्सरिकप्रतिक्रमणदिवसे स्तोकमध्याहारं न स्वयमाहरेत् न वा परानाहारयेत् न वा आहरन्तमनुमोदयेत् किन्तु या सामाचारी साधूनां ताम् अवलम्ब्यैव धर्मध्यानादिकं कुर्यादिति ॥सू० ४६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थिण्ण वा गारत्थिण्ण वा पज्जो-
सवेइ पज्जोसवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४७॥

छाया—यो भिक्षुः अन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा पर्युषयति पर्युषयन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अण्णउत्थिण्ण वा’ अन्ययूथिकेन-परतीर्थिकेन ‘गारत्थिण्ण वा’ गृहस्थेन वा सह स्थित्वा ‘पज्जोसवेइ’ पर्युषयति सांक्सरिकप्रतिक्रमणं करोति कारयति ‘पज्जोसवेतं वा साइज्जइ’ पर्युषयन्तं वा स्वदत्ते अन्यतीर्थिकैर्गृहस्थैश्च सह पर्युषणाप्रतिक्रमणं कुर्वन्तं कारयन्तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ४७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पढमसमोसरणुहेसे पत्ताइं वा चीवराइं वा
पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४८॥

छाया—यो भिक्षुः प्रथमसमवसरणोद्देशे पात्राणि वा चीवराणि वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पढमसमोसरणुहेसे’ प्रथमसमवसरणोद्देशे प्राथमिकसमवसरणमध्ये इत्यर्थः, तत्र समवसरणं त्रिविधं वर्षाकालिकं हेमन्तकालिकं ग्रीष्मकालिकं च, तत्र वर्षाकालिकसमवसरणे चातुर्मास्ये ‘पत्ताइं’ पात्राणि ‘चीवराइं’ चीवराणि वस्त्राणि ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वर्षाकालिकप्रतिक्रमणानन्तरं यो भिक्षुः गृहस्थेभ्यो वस्त्र-पात्रादिकं स्वीकरोति तथा स्वीकुर्वन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, परन्तु वस्त्रपात्र-सहितशिष्यग्रहणं तु कृप्यते एवेति सूत्रार्थः ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—आइंमि समोसरणे, वत्थं पायं च जो पडिग्गाहे ।

सो पावेज्जा णिययं, आणा--अणवत्थ मिच्छन्तं ॥

छाया-- आद्ये समवसरणे वस्त्रं पात्रं च यः प्रतिगृह्णीयात् ।

स प्राप्नुयान्नियतं आज्ञानवस्थामिथ्यात्वम् ॥

अवचूरिः— यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा आद्ये प्रथमे समवसरणे वर्षाकालिकप्रतिक्रमणानन्तरं चातुर्मासे प्रारब्धे सति तथा चतुर्माससमाप्ते पूर्वं वस्त्रं पात्रं साधूनां योग्यम् प्रतिगृह्णीयात् स्वीकुर्यात् तथा स्वीकुर्वन्तमनुमोदते स नियतं निश्चितं आज्ञामङ्गदोषं प्राप्नुयात् तीर्थ-करस्याज्ञामतिक्रामतीत्यर्थः तथा अनवस्थादोषं मिथ्यात्वं च प्राप्नुयात् लोके मिथ्यात्वं जनयति यथा वदति तथा न करोति इति साधुत्वविराधनं संयमात्मविराधनं च प्राप्नुयात् ॥सू० ४८॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ७०१० सू०४९

उद्देशकसमाप्तिः २५९

**सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारद्वणं अणुग्घा-
इयं ॥ सू० ४९॥**

॥ णिसीहज्जयणे दसमो उद्देशो समप्तो ॥ १०॥

छाया -- तत् सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमनुद्धातिकम् ॥सू० ४९॥

॥ इति निशीथाध्ययने दशमोद्देशकः समाप्तः ॥१०॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं’ तत् उद्देशकस्यादितः आचार्यस्याऽऽगाढवचना-
दारभ्य दशमोद्देशकस्य चरमभागे ‘पढमसमोसरणोद्देशे’ इति सूत्रपर्यन्तं कथितम् वर्षाकालस्य
प्रतिक्रमणानन्तरं वस्त्रपात्रादिग्रहणान्तं प्रायश्चित्तस्थानं ‘सेवमाणे’ सेवमानः तन्मध्याद् एकस्य
सर्वस्य वा प्रायश्चित्तस्थानस्य प्रतिसेवनां कुर्वन् श्रमणः श्रमणो वा ‘आवज्जइ’ आपद्यते प्राप्नोति
‘चाउम्मासियं परिहारद्वणं अणुग्घाइयं’ चातुर्मासिकं परिहारस्थानमनुद्धातिकं गुरुकं गुरु-
चातुर्मासिकं प्रायश्चित्तं लभते इति । अयं भावः दशमोद्देशकोक्तप्रायश्चित्तस्थानेषु मध्यात्
यत् किमप्येकं सर्वं वा दोषस्थानमासेवमानस्य गुरुचातुर्मासिकं प्रायश्चित्तं भवतीति ॥सू० ४९॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकठितललितकलापालापक-

प्रविशुद्धगवपवनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-

“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैन-

धर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रति-विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरूपायां व्याख्यायाम् दशमोद्देशकः समाप्तः ॥१०॥

॥ एकादशोद्देशकः ॥

व्याख्यातो दशमोद्देशकः, अथैकादशो व्याख्यायते, तत्र—दशमोद्देशकान्तिमसूत्रस्य एकादशोद्देशकस्यादिसूत्रेण सह कः सम्बन्ध इति चेदत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—दशमान्तिमसूत्रे य, निसिद्धो चीवरग्राहो ।

एगारसाइसूत्रे उ, पायग्राहो पवुठ्चइ ॥१॥

छाया—दशमान्तिमसूत्रे च, निषिद्ध श्रीवरग्रहः ।

एकादशादिसूत्रे तु पात्रग्रहः प्रोच्यते ॥१॥

अथचूरिः—दशमान्तिमसूत्रे तु दशमोद्देशकस्यान्तिमे चरमे सूत्रे चीवरयाचनं चीवरस्य वस्त्रस्य याचनं ग्रहणं च निषिद्धम्, अत्र तु एकादशोद्देशकस्यादिसूत्रे प्रथमसूत्रे पात्रस्य लोहादि-पात्रस्य निषेधः प्रोच्यते—अयमेव सम्बन्धः दशमैकादशोद्देशकसूत्रयोर्भवति, तदनेन सम्बन्धेनाया-तस्यास्य एकादशोद्देशकीयप्रथमसूत्रस्य व्याख्यानं प्रस्तूयते—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू अयपायाणि वा तंबपायाणि वा तउयपायाणि वा सीसगपायाणि वा कंसपायाणि वा रूपपायाणि वा सुवण्णपायाणि वा जायख्वपायाणि वा मणिपायाणि वा कणगपायाणि वा दंतपायाणि वा सिंगपायाणि वा चम्मपायाणि वा चेलपायाणि वा अंकपायाणि वा संखपायाणि वा वइरपायाणि वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥सू० १॥

छाया—यो भिक्षुरयःपात्राणि वा ताम्रपात्राणि वा त्रपुकपात्राणि वा शीशकपात्राणि वा कांस्यपात्राणि वा रूपपात्राणि वा सुवर्णपात्राणि वा जातरूपपात्राणि वा मणिपात्राणि वा कनकपात्राणि वा दन्तपात्राणि वा शृङ्गपात्राणि वा चर्मपात्राणि वा चेलपात्राणि वा अंकपात्राणि वा शङ्खपात्राणि वा वज्रपात्राणि वा करोति कुबन्तं वा स्वदत्ते । सू० १॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अयपायाणि वा’ अयःपात्राणि, तत्र अयो—लोहः तस्य पात्राणि जलानयनाय भिक्षानयनाय वा एतादृशानि अयःपात्राणि करोति इत्यग्रिमेण क्रियापदेनान्वयः ‘तंबपायाणि वा’ ताम्रपात्राणि वा तत्र ताम्रं प्रसिद्धं, तस्य पात्राणि वा ‘तउयपायाणि वा’ त्रपुकपात्राणि वा तत्र त्रपुः ‘रांगा कलैः’ इति लोकप्रसिद्धः तस्य पात्राणि वा ‘सीसगपायाणि वा’ शीशकपात्राणि वा शीशकं ‘सीसा’ इति प्रसिद्धं, तस्य पात्राणि ‘कंसपायाणि वा’ कांस्यपात्राणि वा, तत्र कांस्यं ‘कांशा’ इति लोकप्रसिद्धं, तस्य पात्राणि

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० ११ सू० १-७ आयसादिपाणां करण धरण-परिमोगादिनि० २६१

वा 'रूपपायाणि वा' रूपपात्राणि वा, तत्र रूपं रजतं तस्य पात्राणि वा 'सुवर्णपायाणि वा' सुवर्णपात्राणि वा 'जायरूपपायाणि वा' जातरूपपात्राणि वा, तत्र जातरूपं सुवर्णविशेषः, तस्य पात्राणि वा, 'मणिपायाणि वा' मणिपात्राणि वा तत्र मणिः कर्केतनादिः, तस्य पात्राणि वा 'कण्ठपायाणि वा' कनकपात्राणि वा सुवर्णविशेषस्यपात्राणि वा 'दंतपायाणि वा' दन्तपात्राणि वा हस्तिदन्तादिकस्य पात्राणि वा 'सिंगपायाणि वा' शृङ्गपात्राणि वा, तत्र शृङ्गं सङ्घिमृगमहिषादीनां तस्य पात्राणि वा 'चर्मपायाणि वा' चर्मपात्राणि वा, तत्र चर्म मृगादीनां, तस्य पात्राणि वा 'चैलपायाणि वा' चैलपात्राणि वा तत्र चैल कार्पासिकं घनीभूतवस्त्रं यस्मिन् जलादिबस्तु स्थापयितुं शक्यते, तस्य पात्राणि वा 'अंकपायाणि वा' अङ्कपात्राणि वा स्फटिकपात्राणि वा 'संखपायाणि वा' शङ्खपात्राणि वा तत्र शङ्खो लोकप्रसिद्धः तस्य पात्राणि वा 'वडूरपायाणि वा' वज्रपात्राणि वा, तत्र वज्रं—हीरकं तस्य पात्राणि उपलक्षणात् साम्प्रतकालीनप्लाष्टिकादिपात्राणि, एतेषु लोहादिषु मध्यात् अन्यतमस्यापि पात्राणि यः 'करेइ' करोति स्वयमेव निर्माति संपादयति 'करेतं वा साइज्जइ' एतादृशपात्राणि कुर्वन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते अनुमोदते । यो हि श्रमणः श्रमणी वा लोहादीनां पात्राणि स्वयमेव करोति कुर्वन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १॥

सूत्रम्—एवं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥सू० २॥

छाया—एवं धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २॥

चूर्णी—एवं पूर्वोक्तप्रकारेण अयः प्रभृतिक पात्राणि यो 'धरेइ' धरति—अन्यकृतानि पार्श्वे स्थापयति 'धरेतं वा साइज्जइ' धरन्तं वा पार्श्वे स्थापयन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० २॥

सूत्रम्—एवं परिभुंजइ परिभुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू० ३॥

छाया—एवं परिभुङ्क्ते परिभुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥सू० ३॥

चूर्णी—एवं पूर्वोक्तलोहादिपात्राणि परिभुङ्क्ते लोहादिपात्राणामुपभोगं करोति परिभुञ्जानं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अयबन्धाणि वा जाव वड्ढबन्धाणि वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥सू० ४॥

छाया—यो भिक्षुरयोबन्धानि वा यावत् वज्रबन्धानि वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । अयोबन्धनादारभ्य यावत् वज्रबन्धानि दवरकरूपाणि करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते उपलक्षणात् साम्प्रतकालीनप्लाष्टिकादिबन्धननिषेधोऽपि विज्ञेयः ॥सू० ४॥

१६२

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—एवं-धरेइ धरेंतं वा साइज्जइ ॥सू० ५॥

छाया—एवं धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ५॥

चूर्णी—ऋहबन्धनयुक्तपात्राणि वा यावत् अन्येन कृतानि लोहादिबन्धनानि वज्रबन्धनानि वज्रबन्धनयुक्तपात्राणि वा पार्श्वे धरति स्थापयति धरन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ५॥

सूत्रम्—एवं परिभुंजइ परिभुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू० ६॥

छाया—एवं परिभुङ्क्ते परिभुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥सू० ६॥

चूर्णी—लोहादिबन्धनानां लोहादिबन्धनयुक्तपात्राणां वा उपभोगं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते तभागी भवति ॥सू० ६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू परं अद्धजोयणमेराओ पायवडियाए गच्छइ गच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७ ॥

छाया — यो भिक्षुः परमर्द्धयोजनमर्यादातः पात्रप्रतिज्ञया गच्छति गच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘परं’ परमधिकम् ‘अद्धजोयणमेराओ’ अर्द्धयोजनमर्यादातः, तत्र क्रोशचतुयस्य योजनं भवति तदर्थं क्रोशद्वयं, तस्य मर्यादा अवधिः, तथा च क्रोशद्वयप्रमाणादधिकं ‘पायवडियाए’ पात्रप्रतिज्ञया—पात्रग्रहणवाञ्छया उपलक्षणात् वल्लपीठफलकोषध्यादीनां ग्रहणवाञ्छया ‘गच्छइ’ गच्छति ‘गच्छंतं वा साइज्जइ’ गच्छन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—परमर्द्धजोयणाओ, वसमानो चेन्न नवसु खेरोसु ।

पायं जो य गवेसेइ, आणाभंगाइ पावेइ ॥

छाया — परमर्द्धयोजनतो वसन् एव नवसु क्षेत्रेषु ।

पात्रं यश्च गवेषयति, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा नवसु क्षेत्रेषु ऋतुबद्धकाले अष्टसु क्षेत्रेषु तथा वर्षावासे एकस्मिन् क्षेत्रे मिलित्वा नवसु क्षेत्रेषु वसन् अर्द्धयोजनात् परंपरतः अर्द्धयोजनादग्रे यदि पात्रादिकं गवेषयति अन्वेषयति पात्रादीनां याचनार्थं गच्छति स आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नोति, तस्य मर्यादाभङ्गकर्तुः श्रमणस्य श्रमण्याश्च आज्ञाभङ्गादिदोषा भवन्ति, यस्मात्

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ. ११ सू०-८-११

धर्माधर्मयोरवर्णवर्णवाद्निषेधः २६३

कारणादेते दोषाः तस्मात् कारणात् श्रमणः श्रमणी वा अर्द्धयोजनात् परतो गत्वा पात्रादीनां याचनं न कुर्यात् न वा याचनं कारयेत् न वा याचमानं श्रमणमनुमोदेत ॥सू० ७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू परं अद्धजोयणमेराओ सपायपहंसि पायं अभिहडं आहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥

ज्ञाया— यो भिक्षुः परमर्द्धयोजनमर्यादातः सापायपथि पात्रमभिहतमाहत्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ८॥

चूर्णी— ‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘परमर्द्धजोयणमेराओ’ परमर्द्धयोजनमर्यादातः ‘सपायपहंसि’ सापायपथि सविघ्ने मार्गे सति सापाये मार्गे विद्यमाने सति इत्यर्थः तत्रापायो विघ्नः तेन सहितो मार्गः चौरश्चापदसज्जमहानदी वनस्पतिरूपोऽपायस्तेन सहितः तस्मिन् तादृशे मार्गे सति कश्चित् श्रावकः ‘पायं’ पात्रं यत् ‘अभिहडं आहट्टु दिज्जमाणं’ अभिहतमाहत्य साधुवसतो आनीय दीयमानं तत् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति, यदि मार्गः सापायो भवेत् तत्र गत्वा साधुः पात्रादिक्रमानेतुं न शक्नोति तदवस्थायां यदि कोऽपि श्रावकः प्रामान्तरात् अर्द्धयोजनादधिकक्षेत्रत आनीय साधोरभिमुखं कश्चित् पात्रादिकं साधवे ददाति तं तादृशं पात्रादिकं साधुः प्रतिगृह्णाति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति इति । अत्र संयमात्मविराधनाऽवश्यम्भाविनी, यथा—साध्वर्थं संमुखमानीय पात्रादिग्रहणेऽस्कायहरितकायादिसमर्पजन्या संयमविराधना, सापायमार्गेणगच्छन् दाता श्रापदादिना घातितो मारितो वा भवेत् तेन तस्य स्वजनादिः साधुं ताडयेदित्यादिनाऽऽत्मविराधना भवेदतो नैतादृशं पात्रादिकं साधुर्गृहीयादिति भावः ॥सू० ८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू धम्मस्स अवन्नं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥

ज्ञाया— यो भिक्षुर्धर्मस्यावर्णं वदति वदन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ९॥

चूर्णी— ‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘धम्मस्स’ धर्मस्य श्रुतचारित्रलक्षणस्य ‘अवण्णं’ अवर्णम् अवर्णवादम्, तत्र वर्णः प्रशंसनं स्तुतिरित्यर्थः न वर्णोऽवर्णः निन्दनं तम् ‘वयइ’ वदति प्रकाशयति लोकानां पुरतः धर्मस्य निन्दां करोति तथा ‘वदंतं वा साइज्जइ’ वदन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते, यो हि श्रमणः श्रमणी वा श्रुतचारित्रलक्षणधर्मस्यावर्णवादं वदति वदन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्— धम्मो य दुविहो वुत्तो, सुयचारित्तलक्खणो ।

तस्सावण्णो दुहा होइ, तं वए दोसभा भवे ॥१॥

छाया—धर्मश्च द्विविध उक्तः, श्रुतचारित्रलक्षणः ।

तस्याऽवर्णो द्विधा भवति, ते वदेत् दोषभाग भवेत् ॥१॥

अवचूरिः—धर्मः नरकपातादिदुर्गतिसकाशात् धारकः, स द्विविधो द्विप्रकारको भवति श्रुतचारित्रभेदात्, तत्र एकः श्रुतधर्मः, अपरः खलु चारित्रधर्मश्च, तत्र श्रुतधर्मः आगमलक्षणः, स पुनर्द्विविधः सूत्रे अर्थे च । चारित्रधर्मस्तु श्रमणधर्मः, अयं च चारित्रधर्मोऽपि द्विविधो भवति, अगारधर्मः देशतश्चारित्रभावात्, अनगारधर्मश्च, पुनश्चायं प्रत्येकं द्विविधः—मूलगुणलक्षणः उत्तरगुणलक्षणश्च, तस्यैवंप्रकारस्य धर्मस्यावर्णवादो द्विधा द्विप्रकारको भवति देशतोऽवर्णवादः सर्वतोऽवर्णवादश्च । तं तादृशमवर्णवादं यदि श्रमणः श्रमणी वा वदेत् वदन्तं वा स्वदते स दोषभाग भवेत्, दोषाश्चआज्ञा भङ्गानवस्थामिथ्यात्वादिकास्तेषां स भाजनं भवतीति भावः । यस्मात् कारणात् श्रुतचारित्रलक्षणधर्मस्यावर्णवादकरणे पूर्वोक्ता दोषा भवन्ति तस्मात् कारणात् श्रमणः श्रमणी वा धर्मस्यावर्णं न स्वयं वदेत् न वा वादयेत् न वा धर्मस्यावर्णं वदन्तं श्रमणान्तरं कथमप्यनुमोदयेत् ॥ सू० ९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अधम्मस्स वर्णं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥१०॥

छाया—यो भिक्षुरधर्मस्य वर्णं वदति ददन्तं वा स्वदते ॥सू० १०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अधम्मस्स’ अधर्मस्य हिंसादिलक्षणस्य ‘वर्णं’ वर्णं—प्रशंसनं यशः कीर्तिं वा ‘वयइ’ वदति—कथयति लोकानां पुरतो हिंसादिलक्षणधर्मस्य प्रशंसां करोति तथा ‘वयंतं वा साइज्जइ’ वदन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, अधर्मस्य प्रशंसने तदनुमोदनजन्यक्रियादोषसद्भावात् ॥ सू० १०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थियस्स वा गारत्थियस्स वा पाए आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ११॥

छाया—यो भिक्षुरन्ययूथिकस्य वा गृहस्थस्य वा पादौ आमार्जयेत् वा प्रमार्जयेत् वा आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा स्वदते ॥सू० ११॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अण्णउत्थियस्स’ अन्ययूथिकस्य अन्यतीर्थिकस्य तापसादेः ‘गारत्थियस्स वा’ गृहस्थस्य श्रावकादेर्वा ‘पाए’ पादौ चरणौ ‘आमज्जेज्ज वा’ आमार्जयेद् वा एकवारं रजोहरणेन वस्त्रेण वा प्रमार्जनं कुर्यात् ‘पमज्जेज्ज वा’ प्रमार्जयेत् अनेकवारम् ‘आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा

चूर्णिभाष्यावच्छ्रितः उ० ११ सू० १२-६५ अन्यन्तीधिकादिपादामार्जनानादिस्वपरभाषननि० २६५

साइज्जइ' भामार्जयन्तमेकवारमेकदिनं वा प्रमार्जयन्तमनेकवारं प्रतिदिनं वा प्रमाजनं कुर्वन्तं श्रमणं स्वदत्ते अनुमोदते । यो हि श्रमणः श्रमणी वा अन्ययूथिकस्य श्रावकादेवा चरणयोरिकवार-मनेकवारं वा रजोहरणादिना प्रमार्जने करोति तथा प्रमार्जयन्तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ११ ॥

सूत्रम्—एवं तइयउहेसगमा णेयव्वो णवरं अण्णअत्थि-यस्स वा गारत्थियस्स वा अभिलावो जाव जे भिक्खू गामाणुगामं दूइज्जमाणे अण्णउत्थियस्स वा गारत्थियस्स वा सीसदुवास्सिं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥सू० १२-६३॥

छाया—पथं तृतीयोद्देशकगमो ज्ञातव्यः नवरम् अन्ययूथिकस्य वा गृहस्थस्य वा अभिलापो यावत् यो भिक्षुः प्रामानुप्रामं ब्रूवन् अन्ययूथिकस्य वा गृहस्थस्य वा शीर्षद्वारिकां करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १२-६३॥

चूर्णी—एवमुपर्युक्तप्रकारेण तृतीयोद्देशकस्य गमः प्रकारः स अत्रापि एकादशोद्देशकेऽपि ज्ञातव्यः, नवरम्-विशेषोऽयं यदत्र 'अन्ययूथिकस्य वा गृहस्थस्य वा' इत्येवं प्रकाशकः अभिलापः सूत्रोच्चारणप्रकारो वक्तव्यः, कियत्पर्यन्तं तृतीयोद्देशकगमो ज्ञातव्यः ? अत्राह—'जाव' इत्यादि । 'जाव' यावत्पर्यन्तं शीर्षद्वारिकासूत्रम् पादामर्जनसूत्रादारभ्य त्रिषष्टितम-शीर्षद्वारिकासूत्रपर्यन्तसूत्राणि अत्रापि एकादशोद्देशके वक्तव्यानीति भावः ॥१२-६३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पाणं बीहावेइ बीहावेत्तं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुरात्मानं भाषयति भाषयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ६४॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'अप्पाणं' स्वकमेव 'बीहावेइ' भाषयति भवार्ति करोति 'बीहावेत्तं वा साइज्जइ' भाषयन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदवते ॥सू० ६४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू परं बीहावेइ बीहावेत्तं वा साइज्जइ ॥सू० ६५॥

छाया—यो भिक्षुः परं भाषयति भाषयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ६५॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा

२४६

निशीथसूत्रे

‘परं’ परं स्वस्मादन्यम् ‘बीहावेइ’ भाषयति परस्मै भयं समुत्पादयति तथा ‘बीहारेंतं वा साइज्जइ’ भाषयन्तं भयं समुत्पादयन्तमन्यं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—भयं चतुर्विधं वृत्तं, दिव्यमाणुषतैरियं ।

आकस्मिकं च एकैकं, संतासतं पुणो दुहा ॥१॥

छाक—भयं चतुर्विधं प्रोक्तं, दिव्यमाणुषतैरियम् ।

आकस्मिकं च एकैकं सवसत् पुनर्द्विधा ॥१॥

अवचूरिः—भयं चतुर्विधं चतुःप्रकारकं भवति तथाहि—दिव्यं—देवसम्बन्धि, मानुषं मनुष्यसम्बन्धि, तैरश्वं—तिर्यक्सम्बन्धि, तत्र पिशाचादिव्यन्तरजनितां भयं दिव्यम्, स्तेनादिभिर्ब्रह्ममानं भयं मानुषं, तथा पृथिव्यपूतेजोवायुवनस्पतिसिंहादिभ्यो जायमानं भयं तैरश्वम्, तथा चतुर्थं भयमाकस्मिकं निर्हेतुकम् । एकैकं भयं पुनरपि द्विप्रकारकं भवति सत्—विद्यमानम्, असत्—अविद्यमानं, भयं द्विविधं सद्रूपेण असद्रूपेण च, तत्र पिशाचस्तेनजलादिसिंहादिकेषु समुपस्थितेषु दृष्टेषु च यद् भयं समुत्पद्यते तत्सद्रूपं भयम्, यद् एतेषु अदृष्टेष्वपि भयं जायते तत् असद्रूपं भयम् । आकस्मिकम्—अकस्माद् भयम् आत्मसमुत्थं मोहनीयभयप्रकृत्युदयम् यद् अविद्यमानं सत् समुत्पद्यते तदाकस्मिकं भयम्, इदं भयकारणसंकल्पिताभिप्रायोक्त्यन्तं भवतीति । अत्र शिष्यः प्राह—भो गुरो ! शाले तु इहलोकादिकं सप्तविधं भयं कथितं, तद्यथा—इहलोकभयम् १, परलोकभयम् २, आदानभयम् ३, आजीविकाभयम् ४, अकस्माद्भयम् ५, मरणभयम् ६, अश्लोकभयं चेति । तत्कथमत्र चतुर्विधमेव भयं प्रतिपाद्यते ? इति । एवं शिष्येण पृष्ठ आचार्यः प्राह—भोः शिष्य ! यद्यपि सप्तप्रकारकं भयं तथापि सप्तानामपि चतुर्विधान्तर्भावसंभवादत्र चतुर्विधं प्रोक्तम्, तथाहि—इहलोकभयं मनुष्यभये समाविष्टं भवति १, परलोकभयं देवभये तिर्यग्भये च समाविशति २, आदानभयमाजीविकाभयं मरणभयम् अश्लोकभयं चेति भयचतुष्टयमपि दिव्यमाणुषतैरश्वरूपे भयत्रये यथायथं समाविष्टं भवति ६, यतः आदानेन हस्तस्थितेन वस्तुना भयं ‘हस्तगतं मे वस्तु देवमनुजतिर्यश्चो मा ह्रियेरन्’ इत्येवं रूपं भयमादानभयम्, तथा आजीविका नाम वृत्तिः, सा च वृत्तिर्देवमनुजतिर्यगधीना, तथा मरणं प्राणपरित्यागः, तदपि दिव्यमनुजतिर्यग्भवावस्थितस्यैव भवति, अकस्मात्कारणात् दिव्यादिभ्यस्त्रिभ्य एव मरणभयं भवति ६, अश्लोकभयमपि दिव्यमनुजतिर्यग्वैव संभवति ७, तस्मात्कारणात् भयचतुष्टये सप्तानामपि भयानां समावेशो भवति । तथा च राक्षसपिशाचादिजन्यं भयं दिव्यभयम् १, स्तेनादिकभयं मनुजभयम् २- उदकादिसिंहादिभयं तिर्यग्भयम् ३, मोहनीयप्रकृत्युदयजन्यमात्मसमुत्थमाकस्मिकभयम् ४, अस्माच्चतुर्विधभयमप्यादन्यतमभयेन स्वात्मानं परं वा तदुभयं च भाषयति

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ. ११ सू० ६६-६९

स्वपरविस्मापनविपर्यासननिषेधः २६७

स प्रायश्चित्तभागी भवति । तत्रात्मानं परं च भाषयन् स्वात्मानं परं च नापेक्षते विभ्यन् स्वयं परो वा क्षिप्तचित्तो भवेत् ग्लानत्वं च भवेत् भीतो वा भूतेन गृहीत इव भवेत् ग्रहगृहीतो वाऽन्यं भाषयति । एवं संयमविराघनं कदाचिदात्मविराघनं चापि प्राप्नुयात् तस्मात्कारणात् न स्वात्मानं तथा परं च भाषयेदिति ॥सू० ६५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पाणं विम्हावेइ विम्हावेतं वा साइज्जइ ॥६६॥

छाया—यो भिक्षुरात्मानं विस्मापयति विस्मापयन्तं वा स्वदते ॥सू० ६६॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अप्पाणं’ आत्मानं—स्वात्मानम् ‘विम्हावेइ’ विस्मापयति, तत्र विस्मयोत्पादनं विस्मापनम् आश्चर्य-समुत्पादनमित्यर्थः, ‘विम्हावेतं वा साइज्जइ’ विस्मापयन्तं वा स्वदते अनुमोदते । यो हि स्वात्मानं विस्मापयति विस्मापयन्तं वा अन्यमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ६६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू परं विम्हावेइ विम्हावेतं वा साइज्जइ ॥सू० ६७॥

छाया—यो भिक्षुः परं विस्मापयति विस्मापयन्तं वा स्वदते ॥सू० ६७॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘परं’ परं—स्वस्मादन्यम् जनम् ‘विम्हावेइ’ विस्मापयति तत्र विस्मापनमाश्चर्यं जनयति ‘विम्हावेतं वा साइज्जइ’ विस्मापयन्तं वा स्वदते, यो हि अन्यजनस्य आश्चर्यकारिवाक्यादिना आश्चर्यमुत्पादयति तं यो अनुमोदने स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—विम्हावणं उ दुविहं, अभूयपुब्बं च भूयपुब्बं च ।

तव-इंदजाल-विज्जा-निमित्त-वयणाइहिं चेव ॥

छाया—विस्मापनं तु द्विविधम् अभूतपूर्वं च भूतपूर्वं च ।

तप-इन्द्रजाल-विद्या-निमित्त-वचनादिभिश्चैव ॥

अवचूरिः—षट्षष्टीसूत्रे सप्तषष्टीसूत्रे च यत् विस्मापनं कथितम् तत् द्विविधं द्विप्रकारकं भवति एकमभूतपूर्वं, द्वितीयं भूतपूर्वं, तत्र यादृशमाश्चर्यं पूर्वं कदाचिदपि नाभूत् तद् अभूतपूर्वम्, यत्पूर्वं कदाचिद् अभूत् तादृशं भूतपूर्वम्, एतत् द्विप्रकारकमपि विस्मापनम् तपआदिना तपसा तपोलब्ध्या भवति, इन्द्रजालेन विस्मयकारिप्रयोगप्रतिपादकशालेण, विषया दृष्टिबन्धादिरूपवा-मंत्रादिविशेषेण वा विस्मापनं भवति, तथा निमित्तवचनेनापि अतीतानागतवर्तमानसम्बन्धिनिमित्त-वचनेन, आदिशब्दात् अन्तर्द्धानादिना पादलेपनादिप्रयोगेण वा, एभिः कारणैः विस्मापनं भवति,

२६८

निशीथसूत्रे

तत् अभूतपूर्वं भूतपूर्वं च विस्मापनं भवति । तत्र यद् विस्मापनं विद्यामन्त्रेन्द्रजालिकादिप्रयोगरूपम् आत्मना अकृतपूर्वम्, अन्येन वा क्रियमाणं न दृष्टं न श्रुतं वा तद् अभूतपूर्वं विस्मापनं कथ्यते । एतद्विपरीतं यत् स्वयं कृतं परेण वा क्रियमाणं दृष्टं श्रुतं वा तादृशं विस्मापनं भूतपूर्वं कथ्यते । एतादृशं विस्मापनं स्वस्य परस्य वा यो भिक्षुः करोति कारयति वा कुर्वन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तथा एतादृशविस्मापनेन हर्षातिरेकात् आश्चर्यातिरेकाद्वा कदाचित् स्वयमेव विक्षिप्तचित्तो भवेत् ततः स विक्षिप्तचित्तेन चान्यैः सहाधिकरणं करोति, अधिकरणे च जाते सूत्रार्थयोर्हानिः संयमात्मविराधना च स्यात्, तथा परो वा कदाचित् तादृशमाश्चर्यादिकं दृष्ट्वा श्रुत्वा च विक्षिप्तचित्तो भवेत् तत्रापि एते दोषा भवेयुः । असदभूते च विस्मापने मायाकरणं मृषावादोऽपि भवेत् । यस्मादेते दोषा विस्मापने भवन्ति तस्मात्कारणात् श्रमणः श्रमणी वा कदाचिदपि स्वात्मानं वा परं वा न विस्मापयेदिति भावः ॥सू० ६७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणं विप्परियासेइ विप्परियासंतं वा साइज्जइ ॥सू० ६८॥

छाया—यो भिक्षुरात्मानं विपर्यासयति विपर्यासयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ६८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अप्पणं’ आत्मानं स्वात्मानम् ‘विप्परियासेइ’ विपर्यासयति, तत्र विपर्यासो विपर्ययकरणं, यो द्रव्यादिभावो येन प्रकारेण स्थितः तं भावम् अन्यथा प्रकारान्तरेण मनसा भणति क्रियायां वा परिणमयति, यथा जीवमजीवं प्ररूपयति, अजीवं जीवं प्ररूपयति धर्ममधर्मं प्ररूपयति, अधर्मं धर्ममित्यादि । अन्यस्य वा पुरतः प्ररूपयति, तथा ‘विप्परियासंतं वा साइज्जइ’ विपर्यासयन्तं वा स्वदत्ते, यो हि अन्यथा स्थितस्य भावस्य प्रकारान्तरेण प्रज्ञापनादिकं करोति तं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ६८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू परं विपरियासेइ विपरियासंतं वा साइज्जइ ॥सू० ६९॥

छाया—यो भिक्षुः परं विपर्यासयति विपर्यासयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ६९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘परं’ परं—स्वस्मादन्यं श्रमणं श्रावकं वा ‘विपरियासेइ’ विपर्यासयति अन्यथास्थितस्य द्रव्यादिभावस्य प्रकारान्तरेण प्ररूपणां करोति तथा ‘विपरियासंतं वा साइज्जइ’ विपर्यासयन्तं वा स्वदत्ते । स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ. ११ सू.० ७०-७१ जिनोक्ताऽन्यप्रशंसनवैराज्यविरुद्धराज्यगमनादिनि० २६९

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—जंरुवो जो भावो, भवेज्ज णियओ य अण्णहा सो उ ।

भण्णइ किज्जइ कोए, विपरियासो इमो होइ ॥१॥

छाया—यद्रूपो यो भावो भवेत् नियतश्च अन्यथा स तु ।

भण्यते क्रियते लोके, विपर्यासः अयं भवति ॥१॥

अवचूरिः—लोके यद्रूपो यादृशो भावो नियतः निश्चितो भवति स तु अन्यथा भण्यते, एतावदेव न किन्तु क्रियतेऽपि च अयं विपर्यासो भवतीति विपर्यासलक्षणम् ॥१॥

अथ विपर्यासस्य भेदान् उदाहरणांश्च दर्शयति भाष्यकारः—

भाष्यम्—द्रव्ये खेत्ते काले, भावे य चतुर्विधो विवज्जासो ।

कमसो वोच्छं तेसिं, नाणचं सत्थभासाए ॥१॥

दव्वे असोोगमाई, खेत्ते णगराइयं मुणेयव्वं ।

काले ओगादाई, भावे पुण निव्वुयाई य ॥२॥

छाया—द्रव्ये क्षेत्रे काले, भावे च चतुर्विधो विपर्यासः ।

क्रमशो वक्ष्ये तेषां, नानात्वं शास्त्रभाषया ॥१॥

द्रव्ये अशोकादि, क्षेत्रे नगरादिकं ज्ञातव्यम् ।

काले आगादादि, भावे पुनर्निर्वृतादि च ॥२॥

अवचूरिः—योऽयं सूत्रद्वये विपर्यासः कथितः स द्रव्यक्षेत्रकालभावभेदेन- चतुर्विधः चतुःप्रकारको भवति । एषां द्रव्यक्षेत्रादिभेदभिन्नानां विपर्यासानां नानात्वं क्रमशः आनुपूर्व्यां शास्त्रभाषया शास्त्रोक्तभाषाविधिना वक्ष्ये कथयिष्यामि । तत्र द्रव्ये विपर्यासो यथा—अज्ञानता पृच्छ-केन पृष्टे किमपि अशोकादिकं वृक्षं प्रति निम्बादिकथनम्, निम्बादिकं प्रति अशोकादिकथनम् १। क्षेत्रे विपर्यासः—हस्तिशीर्षनगरस्थ हस्तिनागपुरत्वेन कथनम्, अथवा तद्विपरीतकथनम् २, काले विपर्यासः—आगादं—प्राप्तं पौरुष्यादिकालं प्रति अनागादमप्राप्तं कालं कथयति, तद्विपरीतं वा कथयति ३, भावे विपर्यासः—स्वकमनिर्वृतं निर्वृतत्वेन दर्शयति, परं निर्वृतमपि अनिर्वृतं प्रकाशयति । एवं तपस्विनमतपस्विनम्, अतपस्विनं तपस्विनं कथयतीत्यादि । एवमादिशब्दात् क्षमादि—विषयेऽपि भावा ज्ञातव्याः ४, एवं यः कश्चिद् मिश्रचतुर्विधेन विपर्यासेन एतादृशेन अन्येन वा केनापि विपर्यासेन आत्मानं परं वा विपर्यासयति विपर्यासयन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्त-भागी भवति ॥ सू० ६९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मुहवण्णं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥सू० ७०॥

छाया—यो भिक्षुर्मुखवर्णं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘सुहवर्ण’ मुखवर्णम्—मुखमिति प्रवेशः आदरणम् जिनप्रणीतादन्यवस्तुनः स्वीकरणमित्यर्थः तस्य वर्णं वर्णनं प्रशंसनं ‘करेइ’ करोति, कारयति ‘करेंतं’ कुर्वन्तं जिनोक्तविपरीतवस्तुनः प्रशंसां कुर्वन्तमन्यं ‘साइज्जइ’ स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७०॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सुहवर्णं तं चउहा, दव्वे खेत्ते य काल भावे य ।

तेसिं चउण्ह वोच्छं, नाणत्तं आणुपुब्बीए ॥१॥

दव्वे कुसत्थमाई, खेत्ते गंगाइ काल उवरागो ।

भावे कुधम्ममाई, तेसिं वर्णं न कायव्वं ॥२॥

छाया—मुखवर्णं तच्छतुर्धा द्रव्ये क्षेत्रे च काले भावे च ।

तेषां चतुर्णां वक्ष्ये नानात्वमानुपूर्व्या ॥१॥

द्रव्ये कुशास्त्रादि, क्षेत्रे गङ्गादि काले उपरागः ।

भावे कुधर्मादि तेषां वर्णं न कर्त्तव्यम् ॥२॥

अत्रचूरिः—मुखवर्णं—जिनप्रणीतान्यस्वीकारप्रशंसनं द्रव्यक्षेत्रकालभावमेदात् चतुर्धा—चतुर्विधं भवति, तेषां चतुर्णामपि नानात्वं भेदान् आनुपूर्व्या—अनुक्रमेण वक्ष्ये कथयिष्यामि ॥१॥ तथाहि—द्रव्ये द्रव्यतः कुशास्त्रादि, शाक्य—कपिले—श्वरवादिप्रभृतीनां शाखं, मन्दिरनिर्माणजिनप्रतिमातत्प्रतिष्ठापनादि वा उपलक्षणात् कुमारस्य ग्रहणं भवति, स च त्रिशतत्रिषष्टिषाषण्डिनां शाखं वा ?, क्षेत्रे क्षेत्रतः गङ्गादि—गङ्गाप्रयागप्रभासादितीर्थक्षेत्रम् । अथवा—शत्रुञ्जय—गिरनारादितीर्थक्षेत्रम् २, काले—कालतः उपरागादि, तत्र—उपरागश्चन्द्रसूर्यग्रहणं तद्विषयकः समयः ३, भावे—भावतः कुधर्मादि—चान्द्रायणादिकुव्तगोमूमिसुवर्णदानादिकुदानप्रभृतिः ४ । एतेषां पूर्वोक्तानां प्रशंसनं न कर्त्तव्यम् । यः कोऽपि भिक्षुरेषां प्रशंसनं करोति कारयति कुर्वन्तं वा परमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्य आज्ञाभङ्गानवस्थामित्यात्वादयोऽनेके दोषा भवन्तीति सप्ततितमसूत्रस्य भाष्य-गाथाद्वयार्थः ॥सू० ७०॥

सूत्रम्—जे भिक्षू वैरज्जविरुद्धरज्जंसि सज्जो गमणं सज्जो आगमणं सज्जे गमणागमणं करेइ करेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७१॥

छाया—यो भिक्षुः वैराज्यविरुद्धराज्ये सद्यो गमनं सद्य आगमनं सद्यो गमना-गमनं करोति कुर्वन्तं वा स्वदते ॥सू० ७१॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘वैरज्जविरुद्धरज्जंसि’ वैराज्यविरुद्धराज्ये यत्र द्वयोः राज्ञोः परस्परं वैरभावः समुत्पन्नः, तथा द्वयोः राज्ञोः परस्परं गमनागमनं निषिद्धं तत् वैराज्यविरुद्धराज्यमिति कथ्यते । अथवा यत्र राज्ये पूर्वपुरुष-

धूर्णिभाष्यावधूरिः उ० ११ सू० ७२-७७

दिवाभोजनावर्णवादादिनिषेधः २७१

परम्परागतं वैरं भवति तत् वैराज्यम्, अथवा यस्य राज्ञो राज्ये कोट्टपालादयो विरज्यन्ति विरोधं कुर्वन्ति तत् वैराज्यम्, अथवा विगतो राजा मृतः प्रवासितो वा तद् वैराज्यमिति कथ्यते, विरुद्धस्य राज्ञो राज्यं विरुद्धराज्यम् एतादृशं यत्र भवति तद् वैराज्यविरुद्धराज्यं कथ्यते, तस्मिन् वैराज्यविरुद्धराज्ये 'सज्जो गमणं' सद्यो गमनम्, वर्तमानकाले यत्र नगरे द्वयोः राज्ञोः विरोधो जायते युद्धादिप्रवर्त्तन-शङ्का वा प्रवर्त्तते, तत्र गमनं करोति, यत्र वा युद्धं भविष्यति अभूत् वा तत्रापि यो गमनं करोति 'सज्जो आगमणं' सद्य आगमनम् 'सज्जो गमणागमणं करेइ' सद्यः गमनागमनं करोति, तथा 'करेंतं वा साइज्जइ' कुर्वन्तं वा स्वदते, यो हि भिक्षुर्भित्तराजनि विरुद्धराज्ये वा गमनं करोति आगमनं वा गमनागमनं वा करोति कुर्वन्तमन्यं श्रमणं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दियाभोयणस्स अवण्णं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७२॥

छाया—यो भिक्षुर्दिवाभोजनस्य अवर्णं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७२॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'दियाभोयणस्स' दिवाभोजनस्य-दिवसे भोजनकरणस्य 'अवण्णं' अवर्णं निन्दां 'वयइ' वदति कथयति लोकेभ्यः प्ररूपयति कथाप्रसंगे लोकानां पुरतः दिवसभोजनस्य निन्दां करोति तथा 'वयंतं वा साइज्जइ' दिवाभोजनस्यावर्णं वदन्तं वा भाषमाणं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू राइभोयणस्स वण्णं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥ ७३॥

छाया—यो भिक्षुः रात्रिभोजनस्य वर्णं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७३॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'राइभोयणस्स' रात्रिभोजनस्य 'वण्णं' वर्णं प्रशंसाम् 'वयइ' वदति कथयति रात्रिभोजने नास्ति कोऽपि दोषः प्रत्युत गुणो भवतीत्येवंप्रकारेण लोकानां पुरतो यो रात्रिभोजनस्य प्रशंसां करोति तथा 'वयंतं वा साइज्जइ' वदन्तं लोकानां पुरतो रात्रिभोजनस्य प्रशंसां कुर्वन्तं स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दिया असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेत्ता दिया भुंजइ दिया भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७४ ॥

छाया—यो भिक्षुर्दिवा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वस्थं वा प्रतिगृह्य विज्ञा-भुञ्जते दिवा भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ७४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दिया’ दिवा-दिवसे ‘असणं वा पाणं वा खाइमं साइमं वा’ अशनादितुर्विधाहारम् ‘पडिग्गाहेत्ता’ प्रतिगृह्य ‘दिया भुंजइ’ दिवा भुङ्क्ते-दिवसे गृहीत्वा दिवसे एव कालातिक्रमेण रात्रौ संस्थाप्य द्वितीयदिवसे वा भुङ्क्ते तथा ‘दिया भुंजंतं वा साइज्जइ’ एवं प्रकारेण दिवा भुञ्जानं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दिवा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेत्ता रत्ति भुंजइ रत्ति भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू० ७५॥

छाया—यो भिक्षुर्दिवा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य रात्रौ भुङ्क्ते रात्रौ भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ७५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दिया’ दिवा-दिवसे ‘असणं वा ४’ अशनादितुर्विधाहारम् ‘पडिग्गाहेत्ता’ प्रतिगृह्य ‘रत्ति भुंजइ’ रात्रौ सूर्योदयस्तंगते भुङ्क्ते ‘रत्ति भुंजंतं वा साइज्जइ’ रात्रौ भुञ्जानं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रत्ति असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेत्ता दिया भुंजइ दिया भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू० ७६॥

छाया—यो भिक्षुः रात्रौ अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य दिवा-भुङ्क्ते दिवा भुञ्जानं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी ॥ सू० ७६॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘रत्ति’ रात्रौ सूर्योदयात्पूर्वं ‘असणं वा ४’ अशनं वा-अशनादि चतुर्विधमाहारं ‘पडिग्गाहेत्ता’ प्रतिगृह्य रात्रौ सूर्योदयात्पूर्वम् अशनादिकं चतुर्विधमाहारजातमानीय ‘दिया भुंजइ’ दिवा भुङ्क्ते ‘दिया भुंजंतं वा साइज्जइ’ दिवा भुञ्जानं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रत्ति असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेत्ता रत्ति भुंजइ रत्ति भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू० ७७॥

छाया—यो भिक्षुः रात्रौ अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्य रात्रौ भुङ्क्ते रात्रौ भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ७७॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘रत्ति’ रात्रौ उदयास्तात्पूर्वपश्चात् ‘असणं वा ४’ अशनं वा ४ ‘पडिग्गाहेत्ता’ प्रतिगृह्य ‘रत्ति भुंजइ’ रात्रौ उदयास्तात्पूर्वपश्चादेव भुङ्क्ते ‘रत्ति भुंजंतं वा साइज्जइ’ रात्रौ भुञ्जानं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७७॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० ११ सू० ७८-८०

पर्युषिताशनाद्याहारनिषेधः २७३

सूत्रम्—जे भिक्खू असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा परि-
वासेइ परिवसेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७८॥

छाया—यो भिक्षुः अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा परिवसयति परि-
वासयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘असणं वा’ अशनं वा ४ अशनादिचतुर्विधाहारम् ‘परिवासेइ’ परिवसयति संस्थापयति
सुन्दरमिदमशनादि आगामिदिने भोक्ष्यामीति रात्रौ स्थापयित्वा पर्युषितं करोति ‘परिवासेतं वा
साइज्जइ’ परिवसयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू परिवसियस्स असणस्स वा पाणस्स वा खाइ-
मस्स वा साइमस्स वा तयप्पमाणं वा भूइप्पमाणं वा बिंदुप्पमाणं वा आहारं
आहारेइ आहारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७९॥

छाया—यो भिक्षुः परिधासितस्य अशनस्य वा पानस्य वा खाद्यस्य वा स्वाद्यस्य
वा त्वचाप्रमाणं वा भूतिप्रमाणं वा बिन्दुप्रमाणं वा आहारमाहरति आहरन्तं वा
स्वदत्ते ॥ सू० ७९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘परिवसियस्स’ परिवसितस्य पर्युषितस्य दिवसे भुक्तावशेषस्य रात्रौ स्थापितस्य ‘असणस्स वा’
अशनस्य वा ‘पाणस्स वा’ पानस्य वा ‘खाइमस्स वा’ खाद्यस्य वा ‘साइमस्स वा’ स्वाद्यस्य
वा ‘तयप्पमाणं वा’ त्वचाप्रमाणं वा—त्वचा तनुतरा भवतीति त्वचाप्रमाणं अल्पप्रमाणमित्यर्थः
‘भूइप्पमाणं वा’ भूतिप्रमाणं वा भूतिः—रक्षा—भस्म तत्प्रमाणं भस्मरजःकणप्रमाणं स्वल्पमात्र-
मप्येत्यर्थः ‘बिंदुप्पमाणं वा’ बिन्दुप्रमाणं वा जलादेर्बिन्दुप्रमाणं वा ‘आहारं आहारेइ’ आहारमा-
हरति रात्रौ स्थापिताशनादेः स्वल्पमपि भागमाहरति भुङ्क्ते तथा ‘आहारेतं वा साइज्जइ’ आह-
रन्तम्—अल्पमात्रस्याप्यशनादेर्भागस्योपभोगं कुर्वन्तं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी
भवति ॥ सू० ७९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मंसाइयं वा मच्छाइयं वा मंसखलं वा मच्छखलं
वा आहेणं वा पहेणं वा संमेलं वा हिंगोलं वा अन्नयरं वा तहप्पगारं विरू-
वरूवं वा हीरमाणं पेहाए ताए आसाए ताए पिवासाए तं स्यणि अण्णत्थ
उवाइणावेइ उवाइणावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८०॥

छाया—यो भिक्षुर्मांसादिकं वा मत्स्यादिकं वा मांसखलं वा मत्स्यखलं वा आहेण वा प्रहेण वा संमेलं वा हिगोलं वा अन्यतरद् वा तथाप्रकारं विरूपरूपं द्वियमाणं प्रेक्ष्य तथा आशया तथा पिपासया तां रजनीमन्यत्र उपातिक्रामति उपातिक्रामन्तं वा स्वदते ॥ सू० ८०॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘मांसाद्यं वा’ मांसादिकं वा यस्मिन् भोजने आदौ मांसं ददाति पश्चात् ओदनादिकं ददाति तत् मांसादिकं कथ्यते ‘मच्छाद्यं वा’ मत्स्यादिकं वा यस्मिन् भोजने आदौ मत्स्यं ददाति अन्ते ओदनादिकं तत् मत्स्यादिकं भोजनम् ‘मांसखलं वा’ मांसखलं वा यत्र स्थाने मांसः शोष्यते तत् मांसखलम् ‘मच्छखलं वा’ मत्स्यखलं वा यत्र स्थाने मत्स्या शोष्यन्ते तत् मत्स्यखलं वा ‘आहेण वा प्रहेण वा’ आहेण वा प्रहेण वा भोजनगृहात् यद् आनीयते तत् आहेणम्, भोजनगृहात् यद् अन्यत्र नीयते तत् प्रहेणम्, यद्वा कधूगृहात् वरगृहे यत् नीयते तत् आहेणम्, यत् वरगृहात् कधूगृहे नीयते तत् प्रहेणम् ‘संमेलं वा’ विवाहादौ यत् भक्तादिकं निर्मायते तत् संमेलम् ‘हिगोलं वा’ यत् मृतभक्तं तत् हिगोलम् ‘अण्णयरं वा तदहण्यगारं’ अन्यतरद् वा तथा—प्रकारम्, तत्रान्यतरत् कथितातिरिक्तं तथाप्रकारं कथितसदृशम् ‘विरूपरूपं’ विरूपरूपमनेकप्रकारकम् ‘हीरमाणं’ द्वियमाणम् गृहात् उधानादिषु भोजनार्थम् नीयमानम्, अथवा एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तरं प्रति नीयमानं मांसादियुक्तभोजनम् ‘पेहाण्’ प्रेक्ष्य-दृष्ट्वा ‘ताण् आसाण्’ तन्मांसादिकं लक्ष्ये इति तल्लामेच्छया ‘ताण् पिपासाण्’ तथा पिपासया तस्य मांसादियुक्ताहारस्य पिपासया तृष्णया अभिलाषयेत्यर्थः ओदनादीनामशितुमिच्छा आशा, द्राक्षापानकादीनां पातुमिच्छा पिपासा, तथा आशया पिपासया वा ‘तं रयणिं अण्णत्थ उवाङ्णावेइ’ तां रजनीम् अन्यत्र तद्ग्रहेण्छाया शय्यातर वसतितोऽन्यवसतौ गत्वा रात्रिम् उपातिक्रामति उल्लङ्घयति ‘उवाङ्णावेतं वा साइज्जइ’ उपातिक्रामन्तं वा उल्लङ्घयन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

ननु—‘एवं खलु चउहिं ठाणेहि जीवा णेयरित्ताए कम्मं पकरेति णेरइयत्ताए कम्मं पकरेत्ता णेरइएमु उवज्जंति, ‘तं जहा’—महारंभयाए महापरिगहाए पंचिदियवहेणं कुणिमा-हारेणं’ इत्यादिना यद्यपि मांसभक्षणं मद्यपानं च सूत्रेषु सर्वथैव निषिद्धं तत् कथमत्रैवं प्रतिपाद्यते? इति चेदाह—कश्चित् मांसभक्षककुलोत्पन्नो दीक्षितो जात इति तस्य कदाचिदेवंप्रकारिका-ऽमिलाषा जातिस्वभावात् संभवेत् इति संभाव्य तस्य शास्त्रे निषेधः कृतः ॥ सू० ८०॥

सूत्रम्—जे भिक्षू निवेयणपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥८१॥

छाया—यो भिक्षुर्निवेदनपिण्डं भुञ्जे भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ८१॥

चूर्णिभाष्यावचुरिः ३०११-सू० ८१-८६ यथाछन्दप्रशंसाद्यनलप्रमाजनादिनिषेधः २७५

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘णिवेयणपिण्डं’ निवेदनपिण्डम् देवयक्षव्यन्तरनिवेदनाय प्रस्तुतं भक्तादिकं तत् निवेदनपिण्डम् ‘भुंजइ’ भुङ्क्ते देवतायर्थं यत् पिण्डं स्थापितं तादृशं निवेदनपिण्डं यो भिक्षुरुपभुङ्क्ते तथा ‘भुंजतं वा साइज्जइ’ सुखानं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अहाछंदं पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८२॥

छाया—यो भिक्षुर्यथाछन्दं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ८२॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अहाछंदं’ यथाछन्दं, तत्र छन्दोऽभिप्रायः, तेन यथा येन प्रकारेण स्वस्याभिप्रायस्तदनुसारेण प्ररूपयति करोति स यथाछन्दः प्रोच्यते, तं ‘पसंसइ’ प्रशंसते तस्य प्रशंसां करोति कारयति ‘पसंसंतं वा’ प्रशंसन्तमन्यं वा ‘साइज्जइ’ स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—जहछंदत्तं दुविहं, परूवणे तह भवेज्ज चरणे य ।

पडिलेहाइसु पदमं, बीयं पुण साधुकिरियासु ॥१॥

छाया—यथाछन्दत्वं द्विविधं प्ररूपणे तथा भवेत् चरणे च ।

प्रतिष्ठेलादिषु प्रथमं द्वितीयं पुनः साधुक्रियासु ॥१॥

अवचुरिः—साधोर्यथाछन्दत्वं द्विविधं भवति, तत्र एकं प्ररूपणे प्ररूपणाविषये, द्वितीयं चरणे चारित्रविषये च । तत्र प्ररूपणे यथाछन्दत्वं यथा—वस्त्रपात्रादीनां नित्यं प्रतिष्ठेक्षणा न कर्तव्या किं तत्र निरन्तरं जीवाः परिवसन्ति येन नित्यमेव प्रतिष्ठेक्षणा क्रियते, द्वित्रादिदिवसव्यवधानेन करणे न कोऽपि दोषः । रजोहरणदशिकाः (रजोहरणफळिकाः) उर्णादिकर्कशस्पर्शसूत्रैः किमर्थं क्रियन्ते, क्षौमिकादिमृदुस्पर्शसूत्रैः किं न क्रियन्ते ? कोऽत्र दोषः ?, इत्यादि प्ररूपणम् १ । चरणे यथाछन्दत्वं यथा—अस्मदाद्यर्थं सम्पादितमशनादि प्रहीतव्यं येन यथारुचि भोजनं लभ्यते तेन संयमाराधनं सुकरं भवति, केऽत्राधाकर्मादिदोषाः समापतन्ति, एवं साधुनिमित्तसंपादिताऽशनादिग्रहणरूपं यथाछन्दत्वं, यथा—शय्यातरपिण्डादानम्, गृहिपात्रग्रहणं, निर्ग्रन्थ्या सह वसनम्, इत्यादि साधुक्रियासु चरणविषयकं यथाछन्दत्वं भवति । इत्याद्याचरणवन्तं यथाछन्दं साधुं न प्रशंसेत्, न वा प्रशंसां कुर्वन्तमन्यमनुमोदेत् । यस्तस्य प्रशंसां करोति तथा प्रशंसन्तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आहछंदं वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८३॥

छाया—यो भिक्षुर्यथाछन्दं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ८३॥

२७६

निशीथसूत्रे

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अहाळंदं’ यथाछन्दम् पूर्वोक्तप्रकारकं ‘वंदइ’ वन्दते नमस्कारादिकं करोति कारयति वा ‘वंदंतं’ वा साइज्जइ’ यथाछन्दं वन्दमानं नमस्कारादिकं तथा तदीयगुणोत्कीर्तनादिकं च कुर्वाणं स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णायगं वा अणायगं वा उवासगं वा अणुवासगं वा अणलं पव्वावेइ पव्वावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८४॥

छाया—यो भिक्षुज्ञातकं वा अज्ञातकं वा उपासकं वा अनुपासकं वा अनलं प्रवा-
जयति प्रवाजयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ८४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘णायगं वा’ ज्ञातकं वा ‘अणायगं वा’ अज्ञातकं वा, तत्र ज्ञातकः स्वजनः पितृपुत्रपौत्रदौहित्र-
भ्रातृप्रभृतिः, अज्ञातकः अस्वजनः स्वजनभिन्नः, अथवा ज्ञातकः प्रज्ञायमानः परिचितः संसाराव-
स्थायाः प्रव्रज्यावस्थाया वा, अज्ञातकोऽज्ञायमानः अपरिचितः, एतादृशम् तथा ‘उवासगं वा’
उपासकं श्रावकं वा ‘अणुवासगं वा’ अनुपासकं वा श्रावकभिन्नमन्यतीर्थिकं वा ‘अणलं’ अनलं
तत्रालं पर्याप्तः न अलमिति अनलम् अपर्याप्तम्—प्रव्रज्यायोग्यगुणरहितम् अयोग्यमित्यर्थः यः प्रवा-
जनस्य योग्यो न भवति तादृशम् ‘पव्वावेइ’ प्रवाजयति दीक्षयति तथा ‘पव्वावेतं वा साइ-
ज्जइ’ प्रवाजयन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णायगं वा अणायगं वा उवासगं वा अणुवासगं वा अणलं उव्वावेइ उव्वावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८५॥

छाया—यो भिक्षुज्ञातकं वा अज्ञातकं वा उपासकं वा अनुपासकं वा अनलमुप-
स्थापयति उपस्थापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ८५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी
वा ‘णायगं वा’ ज्ञातकं परिचितं स्वजनं पुत्रभ्रातृप्रभृतिकम् ‘अणायगं वा’ अज्ञातकमपरिचितं
स्वजनभिन्नं वा तथा ‘उवासगं वा’ उपासकं वा श्रावकं साध्वाराधकं ‘अणुवासगं वा’ अनु-
पासकं श्रावकभिन्नमन्यतीर्थिकं वा ‘अणलं’ अनलमपर्याप्तमयोग्यमित्यर्थः ‘उव्वावेइ’ उपस्था-
पयति—त्यक्तमहाव्रतं पुनर्महाव्रते आरोपयति छेदोपस्थापनीयचारित्रं ददाति ‘उव्वावेतं वा
साइज्जइ’ उपस्थापयन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८५॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू णायगेण वा अणायगेण उवासएण वा अणुवा-
सएण वा अणलेण वेयावच्चं कारावेइ कारावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८६॥**

चूर्णिभाष्यावचूरिः ७० ११ सू० ८७-९१

सचेलसचेलपरस्परसहवासनिषेधः २७७

छाया—यो भिक्षुर्ज्ञातकेन वा अज्ञातकेन वा उपासकेन वा अनुपासकेन वा अन-
लेन वैयावृत्यं कारयति कारयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ८६॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘णायगेण वा’ ज्ञातकेन वा—स्वजनेन वा ‘अणायगेण वा’ अज्ञातकेन अस्वजनेनाऽपरिचितेन वा
तथा ‘उवासगेण वा’ उपासकेन श्रावकेण आराधितश्रुतचारित्रलक्षणधर्मेण इत्यर्थः ‘अणुवासगेण
वा’ अनुपासकेन श्रावकभिक्षुनेन परतीर्थिकेनेत्यर्थः ‘अणलेण’ अन्लेन अयोग्येन उपलक्षणाद् योग्ये-
नापि केनचिदपि गृहस्थेन स्वकीयम् ‘वैयावच्चं’ वैयावृत्यं सेवाशुश्रूषादिलक्षणम् ‘कारावेइ’
कारयति ‘कारावेतं वा साइज्जइ’ कारयन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचेले सचेलगाणं मज्झे संवसइ संवसंतं वा
साइज्जइ ॥ सू० ८७॥

छाया—यो भिक्षुः सचेलः सचेलिकानां मध्ये संवसति संवसन्तं वा स्वदत्ते ॥८७॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः
‘सचेले’ सचेलः, तत्र चेले वल्लं तद्वान् सचेलः स्थविरकल्पीत्यर्थः ‘सचेलगाणं’ सचेलकानां
स्थविरकल्पिकानां भिन्नसामाचारीकाणाम् ‘मज्झे’ मध्ये ‘संवसइ’ संवसति निवासं करोति
‘संवसंतं वा साइज्जइ’ संवसन्तं वा स्वदत्ते, यो हि सचेलः स्थविरकल्पी श्रमणः सचेलकानां
भिन्नसामाचारीकं स्थविरकल्पिसंयतानां मध्ये निवासं करोति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।
भिन्नसामाचारीकसंयतैः सह वासं कुर्वतोऽनेकप्रकारकदोषसंभवात्, अतो न तैः । सह कदाचिदपि
संवासो विधेय इति ॥ सू० ८७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचेले अचेलगाणं मज्झे संवसइ संवसंतं वा
साइज्जइ ॥सू० ८८॥

छाया—यो भिक्षुः सचेलोऽचेलकानां मध्ये संवसति संवसन्तं वा स्वदत्ते ॥८८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘सचेले’ सचेलः—स्थविरकल्पिक इत्यर्थः ‘अचेलगाणं’ अचेलकानां जिनकल्पिकानाम् ‘मज्झे’
मध्ये ‘संवसइ’ संवसति निवासं करोति ‘संवसंतं वा साइज्जइ’ संवसन्तं अचेलकानां मध्ये
निवासं कुर्वन्तं सचेलं स्वदत्ते अनुमोदते, यो हि स्थविरकल्पी जिनकल्पिकानां मध्ये निवासं करोति
कुर्वन्तं वा अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अचेले सचेलगाणं मज्झे संवसइ संवसंतं वा
साइज्जइ ॥ सू० ८९॥

२७८

निजीयसूत्रे

छाया—यो भिक्षुरचेलः सचेलकानां मध्ये संवसति संवसन्तं वा स्वदते ॥८९॥

चूर्णीः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘अचेले’ अचेलो जिनकल्पी, ‘सचेलगाणं मज्झे’ सचेलकानां स्थविरकल्पाकानां मध्ये समुदाये ‘संवसइ’ संवसति निवासं करोति ‘संवसंतं व, साइज्जइ’ संवसन्तं वा सचेलकानां समुदाये निवासं कुर्वन्तं स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अचेले अचेलगाणं मज्झे संवसइ संवसंतं वा साइज्जइ ॥सू० ९०॥

छाया—यो भिक्षुरचेलोऽचेलकानां मध्ये संवसति संवसन्तं वा स्वदते ॥सू० ९०॥

चूर्णीः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः ‘अचेले’ अचेलः—जिनकल्पिकः ‘अचेलगाणं’ अचेलकानां जिनकल्पिकानाम् ‘मज्झे’ मध्ये ‘संवसइ’ संवसति—निवासं करोति ‘संवसंतं वा साइज्जइ’ संवसन्तं निवासं कुर्वन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति जिनकल्पिकस्य एकाकिविहारविधानात् । यतो जिनकल्पिकाः परस्य सहायतां नेच्छन्ति—एकान्तवासस्यैव तेषां शास्त्रसिद्धत्वात्, एतादृशस्थितौ यदि जिनकल्पिको जिनकल्पिकानां मध्ये निवसति तदा तीर्थकृतामाज्ञा विराधिता भवति, अतो जिनकल्पिकः साधुः जिनकल्पिकानां मध्ये न वसेत् न वा वसंतमनुमोदेत् शास्त्रमर्यादाभङ्गप्रसङ्गात् ॥ सू० ९०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू परिवसियं पिप्पलिं वा पिप्पलिचूर्णं वा सिग्वेरं वा सिग्वेरचूर्णं वा विलं वा लोणं उब्भियं वा लोणं आहारेइ आहारें वा साइज्जइ ॥सू० ९१॥

छाया—यो भिक्षुः पर्युषितां पिप्पलिं वा पिप्पलिचूर्णं वा शृङ्गवेरं वा शृङ्गवेरचूर्णं वा विलं वा लवणम् उद्भिदं वा लवणम् आहरति आहरन्तं वा स्वदते ॥ सू० ९१॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘परिवसियं’ पर्युषितम्, तत्र ‘परिवसियं’ नाम रात्रौ स्थापितं यत् तत् तादृशीम् ‘पिप्पलिं वा’ पिप्पलिं वा अचित्तपाचितपिप्पलीम् ‘पिप्पलिचूर्णं वा’ लघुपिप्पलीचूर्णं वा ‘सिग्वेरं वा’ शृङ्गवेरं वा शुष्कमाद्रकं सुंठीति लोकप्रसिद्धम् ‘सिग्वेरचूर्णं वा’ शृङ्गवेरचूर्णं वा सुंठीचूर्णं वा ‘विलं वा लोणं’ विलं वा लवणम् यत्र देशे लवणो न प्रादुर्भवति तत्रोषरमृत्तिकां पाचयित्वा लवणः संपाद्यते तादृशं लवणं विच्छलवणमिति कथ्यते ‘उब्भियं वा लोणं’ उद्भिदं वा लवणम्, तत्र उद्भिदलवणः स्वयं जायमानो यथा सैन्धवः, यः स्वस्वभावत एव संजातस्तम् । एवमादिकं पर्युषितं

चूर्णिभाष्यावचुरिः ३० ११ सू० ९२

गिरिपतनानिर्विंशतिविधमरणप्रशंसानि० २७९

पिप्पल्यादिकं यः श्रमणः श्रमणी वा 'आहारेइ' आहरेति पर्युषितपिप्पल्यादीनाम् उपभोगं करोति
तथा 'आहारेंतं वा साइज्जइ' आहरन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गिरिपडणाणि वा मरुपडणाणि वा भिगुप-
डणाणि वा तरुपडणाणि वा गिरिपक्खंदणाणि वा मरुपक्खंदणाणि भिगु-
पक्खंदणाणि वा तरुपक्खंदणाणि वा जलप्पवेसाणि वा जलणपवेसाणि वा
जलपक्खंदणाणि वा जलणपक्खंदणाणि वा विसभक्खणाणि वा सत्थोपा-
डणाणि वा वलयमरणाणि वा वसट्टाणि वा तब्भवमरणाणि वा अंतोस-
ल्लमरणाणि वा वेहायसाणि वा गिद्धपट्टाणि वा जाव अण्णयराणि वा
तहप्पगाराणि वा बालमरणाणि पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९२॥

छाया—यो भिक्षुः गिरिपतनानि वा १, मरुपतनानि वा २, भृगुपतनानि वा ३,
तरुपतनानि वा ४, गिरिप्रस्कन्दनानि वा ५, मरुप्रस्कन्दनानि वा ६, भृगुप्रस्कन्दनानि वा ७,
तरुप्रस्कन्दनानि वा ८, जलप्रवेशनानि वा ९, ज्वलनप्रवेशनानि वा १०, जलप्रस्कन्दनानि
वा ११, ज्वलनप्रस्कन्दनानि वा १२, विषभक्षणानि वा १३, शस्त्रोत्पातनानि वा १४,
वलयमरणाणि वा १५ वशार्तमरणाणि वा १६, तद्भवमरणाणि वा १७, अन्तःशून्यमर-
णाणि वा १८, वैहायसानि वा १९, गिद्धस्पृष्टानि वा २० यावद् अन्यतराणि वा तथा-
प्रकाराणि वा बालमरणाणि प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥सू० ९२॥

चूर्णीः—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
'गिरिपडणाणि वा' गिरिपतनानि वा—पर्वताग्रात् पतनानि, मरणप्रसङ्गात् गिरिपतनमरणानी
त्यर्थः, एवमग्रेऽपि, 'मरुपडणाणि वा' मरुपतनानि वा मरौ ऊषरभूमौ धूळीपुञ्जे वा पतनम् मरु-
पतनम्, मरौ ऊषरभूमौ इरीरपातनं, यद्वा यत्रतः पतनं दृश्यते तद् गिरिपतनम्, अदृश्यमानं
पतनं मरुपतनम्, तानि, 'भिगुपडणाणि वा' भृगुपतनानि वा—नदीतटादितः गर्त्तादितो वा
पतनं भृगुपतनं, तानि, 'तरुपडणाणि वा' तरुपतनानि वा—तरुशाखामवलम्ब्य पतनं तरुपतनम्
तानि, 'गिरिपक्खंदणाणि वा' गिरिप्रस्कन्दनानि वा—प्रस्कन्दनं—गिरित् उत्प्लुत्य पतनं, तानि,
पतनप्रस्कन्दनयोरयं भेदः—पतनं सामान्यतो लुठनम्, प्रस्कन्दनमुत्प्लुत्य—कूर्दयित्वा पतनमिति ।
'मरुपक्खंदणाणि वा' मरुप्रस्कन्दनानि वा—ऊषरभूमौ धूळीपुञ्जे वा उत्प्लुत्य पतनानि 'भिगुप-
क्खंदणाणि वा' भृगुप्रस्कन्दनानि वा—नदीतटादिषु गर्त्तादिषु अदृश्यमानस्थाने वा उत्प्लुत्य पतनानि,
'तरुपक्खंदणाणि वा' तरुप्रस्कन्दनानि वा वृक्षत उत्प्लुत्य पतनानि, 'जलप्पवेसाणि वा' जल-
प्रवेशनानि वा नदीकूपतडागादिषु प्रवेशनानि 'जलणप्पवेसाणि वा' ज्वलनप्रवेशनानि वा

ज्वलने—अग्नौ प्रवेशनानि 'जलपस्कन्दणाणि वा' जलप्रस्कन्दनानि वा जले उत्प्लुत्य पतनानि वा 'जलणपस्कन्दणाणि वा' ज्वलने बन्धौ उत्प्लुत्य पतनानि 'विसभक्खणाणि वा' विषभक्षणाणि वा 'सत्थोपाडणाणि वा' शस्त्रोत्पातनानि वा उच्चस्थानात् शरीरे शस्त्रस्य सङ्गादेः पातनानि 'वलयमरणाणि वा' वलयमरणानि वा, तत्र संयमयोगेषु हीनसत्त्वतया बलनं वलयः संयमान्निवर्त्तनं, तेन कारणेन अकामतया मरणानि, यद्वा वलयः वस्त्ररज्ज्वादिपाशेन गलस्य वेष्टनं, तेन मरणं, तानि गले रज्ज्वादिकं बद्ध्वा मरणानि वलयमरणानि, 'वसट्टमरणाणि वा' वशात्तमरणानि वा इन्द्रियविषयेषु रूपरसादिषु वशवर्त्तितया आर्त्तस्य दुःस्वितस्य मरणानि, 'तद्धवमरणाणि वा' तद्धवमरणानि वा, तद्धवमरणं नाम यस्मिन् मनुष्यादिभवे वर्तते तस्यैव भवस्य हेतुषु वर्तमानः आयुः कर्म बद्ध्वा पुनः तत्रैव भवे उत्पत्तुकामस्य यन्मरणं तत् तद्धवमरणमिति कथ्यते तानि—निदानपूर्वकं मरणानोत्तर्यः 'अंतोसल्लमरणाणि वा' अन्तःशल्यमरणानि वा, शल्यं द्विविधं द्रव्यशल्यं भावशल्यं च, तत्र द्रव्यशल्यं बाणाग्रभागादिरूपम्, तस्य नेहाधिकारः, भावशल्यं मूलोत्तरगुणसंलग्नदोषानालोचने पश्चात्तापरूपम्, अस्यात्राधिकारः, मायानिदानादिशल्यं वा, तद् अन्तः—अन्तःकरणे भवेत् तद् अन्तःशल्यं, तेन मरणानि, 'वैहायसाणि वा' वैहायसानि वा विहायसि आकाशे भवं वैहायसं वृक्षशाखादिषु आत्मन उद्बन्धनं, तानि मरणानि, 'गिद्धपट्टाणि वा' गृध्रस्पृष्टानि वा—गृध्रैराममांसभक्षकैः पक्षिविशेषैः, अथवा गृध्रैः मांसलुब्धकैः शृगा-लादिभिः स्पृष्टस्य विदारितस्य, अथवा करिकरभरासमादिशरीरान्तर्गतत्वेन यन्मरणं तानि गृध्र-स्पृष्टानि गृध्रपृष्ठानि वा मरणानि, अथवा गृध्रैर्भक्षितपृष्ठस्य यन्मरणं तद् गृध्रपृष्ठमरणमिति तानि, एतानि विंशतिसंख्यकानि, तथा 'जाव अण्णयराणि वा तहप्पगाराणि वा बालमरणाणि' यावत् अन्यतराणि वा तथाप्रकाराणि वा बालमरणानि 'पसंसइ' प्रशंसति तेषां प्रशंसां करोति तथा 'पसंसंतं वा साइज्जइ' प्रशंसन्तं प्रशंसां कुर्वन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्त-भागी भवति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—बालमरणाणि वीसइ, अन्नाणि य तारिसाणि मरणाणि ।

जो य पसंसइ पावइ, मिच्छाथेज्जाइवहुदोसे ॥

छाया—बालमरणानि विंशति, अन्यानि च तादृशानि मरणानि ।

यश्च प्रशंसति प्राप्नोति, मिथ्यास्थैर्यादिवहुदोषान् ॥

अवचूरिः—यः कश्चित् श्रमणो भिक्षुकः श्रमणी वा यथा तथा येन केनचित् प्रकारेण लोभात् मोहात् प्रकारान्तरेण वा बालमरणानि गिरिपतनादिकादारभ्य गृध्रपृष्ठमरणपर्यन्तानि विंशतिप्रकारकाणि अन्यानि वा तादृशानि मरणानि बालमरणानि तन्मध्यात् यत् किमप्येकं

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ. ११ सू. ०-१३

उद्देशकसमाप्तिः २८१

मरणं प्रशंसति तेषां प्रशंसां करोति कुर्वन्तं वा अनुमोदते स परस्मिन् आत्मनि वा मिथ्यात्व-
स्थिरीकरणादिबहुदोषान् प्राप्नोति, यथा लोका एवं विचारयन्ति यत् इमे साधवः सर्वथा सुस्थिता-
त्मनः ते इमे गिरिपतनादिकं मरणं प्रशंसन्ति अतो निश्चितमेतत् गिरिपतनादिकं मरणं श्रेयस्कर-
मतोऽवश्यमेव करणीयम् नास्ति एतादृशमरणकरणे कोपि दोषः, एवं प्रकारेण मिथ्यात्वमेव स्थिरी-
कृतं भवति । तथा एवं कुर्वन्तो आज्ञाभङ्गादिकाननेकान् दोषानपि लभेरन् । एवम् बालमरणस्य
प्रशंसाकरणे शैक्षकः परिषहपराभूतः विंशतिमरणानां मध्यादेकतरमपि मरणं प्रतिपद्यते तदा
निर्दयता समापद्यते, तेन तद्विरावनाजन्यं प्रायश्चित्तं प्राप्नुयात् तस्मात् बालमरणानि न प्रशं-
सेत् । एषु विंशतिविधेषु मरणेषु वैहायसं गृध्रपृष्ठं चेति मरणद्वयभागमज्ञा-जीवदयाचारिपतना-
दिकारणे समुत्पन्ने प्रशंसन्ति, तथाहि—यथा केनापि हिंसकपुरुषेण गृहीतो भवेत् स यदि तं
जीवहिंसायां प्रेरयति, अथवा मैथुनार्थिन्या कामिन्या गृहीतो भवेत् सा यदि तं मैथुनसेवनाथं प्रेरयति
एतादृश्यां स्थितौ अगतिकगतिकः सन् वैहायसं मरणं समाद्वियते तदा तत्तस्य मरणं प्रशंसनीयं
भवेत् । तथा धृतिबलसंपन्नो मुनिर्गृध्रपृष्ठमरणं करोतीति साधोनाचरणायत्वेन गृध्रपृष्ठमरणमपि
प्रशंसनीयमेव भवति तेनैतद्वयमपि मरणं कारणे प्रशंसायोग्यं भवति । सूत्रे यो निषेधः स दुःस्वभि-
भूतमरणविषयको विज्ञेय इति विवेकः ॥ सू० १२॥

**सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारद्वाणं अणुग्घा-
इयं ॥ सू० १३ ॥**

॥ निशीहज्जयणे एगारसोद्देशो समत्तो ॥११॥

छाया—तत् सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमनुद्घातिकम् ॥ सू० १३॥

॥ इति निशीथाध्ययने एकादशोद्देशकः समाप्तः ॥११॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं सेवमाणे’ तत् सेवमानः ‘अयपायाणि वा’ इत्या-
रभ्य ‘बालमरणाणि पसंसइ’ इति पर्यन्तप्रायश्चित्तस्थानानां मध्यादेकस्यापि कस्यचित्प्रायश्चित्त-
स्थानस्य प्रतिसेवनां कुर्वन् श्रमणः श्रमणी वा आवज्जइ’ आपद्यते प्राप्नोति ‘चाउम्मासियं’
चातुर्मासिकम् ‘परिहारद्वाणं’ परिहारस्थानं प्रायश्चित्तम् ‘अणुग्घाइयं’ अनुद्घातिकम् गुरुकम्
प्रायश्चित्तं लभते इति ॥ सू० १३॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकप्रस्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-

“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैन-
वर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रति-विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायाम् एकादशोद्देशकः समाप्तः ॥११॥

॥ द्वादशोद्देशकः ॥

व्याख्यात एकादशोद्देशकः, साम्प्रतमवसरप्राप्तो द्वादशोद्देशकः व्याख्यायते, तत्र-एका-
दशोद्देशकस्यान्तिम सूत्रेण सह द्वादशोद्देशकस्यादिसूत्रस्य कः सम्बन्ध इति चेदब्राह्म भाष्यकारः—

भाष्यम्—मरणप्रसंसा नो चे, कप्पइ भिक्खुस्स तं कइं काउं ।

बद्धस्स होज्ज मरणं, कथइ तस्स य निसोहोऽत्थ ॥१॥

छाया—मरणप्रसंसा नो चेत् कल्पते भिक्षोः तत् कथं कर्तुम् ।

बद्धस्य भवेन्मरणं, कथ्यते तस्य च निषेधोऽत्र ॥१॥

अबच्चरिः—गिरिपतनादिकं बालमरणं प्राणातिपात इति कृत्वा यदि तस्य प्रशंसनं न
कल्पते तदा तत् मरणं कर्तुं कथं कल्पते ! तत् सुत्तरां नैव कल्पते, तच्च मरणं बद्धस्य भवेत्
इत्यतोऽत्र द्वादशोद्देशके तस्य बन्धस्य निषेधः कथ्यते, एष एव एकादशोद्देशकेन सहास्य
द्वादशोद्देशकस्य सम्बन्धः । अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य द्वादशोद्देशकस्येदमादिसूत्रम्—‘जे भिक्खू
कोलुणवडियाए’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू कोलुणवडियाए अण्णयरं तसपाणजाइं तण-
पासएण वा मुंजपासएण वा कट्टपासएण वा चम्मपासएण वा वेत्तपास-
एण वा सुत्तपासएण वा रज्जुपासएण वा बंधइ बंधंतं वा साइज्जइ ॥सू० १॥

छाया—यो भिक्षुः कारुण्यप्रतिज्ञया अन्यतरां त्रसप्राणजातिं तृणपाशकेन वा
मुञ्जपाशकेन वा काष्ठपाशकेन वा चर्मपाशकेन वा क्षेत्रपाशकेन वा सूत्रपाशकेन वा
रज्जुपाशकेन वा बध्नाति बध्नन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘कोलु-
णवडियाए’ कारुण्यप्रतिज्ञया—करुणाबुद्ध्या, तत्र करुणाया भावः कारुण्यं तस्य प्रतिज्ञेति वाञ्छा
कारुण्यप्रतिज्ञा, तथा शय्यातरकरुणाबुद्ध्या यदि बुभुक्षितो वसः स्वेच्छया दुग्धं पास्यति तदा
दोहनसमये गृहस्थस्याल्पं दुग्धं मिलिष्यति ततो गृहस्थस्याधिकं दुग्धं भवतु इति गृहस्थस्य प्रसन्न-
तार्थं, तथा यदि गृहस्थः प्रसन्नो भविष्यति तदा मह्यं अन्यस्मै वा साधवे प्रभूतमशनादि वसत्या-
दिकं च दास्यतीति गृहस्थानुग्रहार्थं ‘अण्णयरं तसपाणजाइं’ अन्यतरां त्रसप्राणजातिं गोमहिष्य-
जाप्रभृतिरूपां ‘तणपासएण’ तृणपाशकेन वा, तत्र तृणो दर्भादिः तस्य पाशको बन्धनम्, तेन
तृणबन्धनेन बध्नातीत्यग्रेण सम्बन्धः । ‘मुंजपासएण वा’ मुञ्जपाशकेन वा, तत्र मुञ्जो नाम तृण-
विशेषः तस्य पाशकेन बन्धनेनेत्यर्थः, ‘कट्टपासएण वा’ काष्ठपाशकेन वा काष्ठबन्धनेनेत्यर्थः, ‘चम्म-
पासएण वा’ चर्मपाशकेन वा मृगादिचर्मबन्धनेन ‘वेत्तपासएण वा’ क्षेत्रपाशकेन वा, तत्र क्षेत्रो

वृणिभाष्यावचूरिः ३० १२ सू० १-२

असप्राणजातिबन्धनमोचननिषेधः २८३

नाम लताविशेषः 'नेतर' 'बेत' इति लोकप्रसिद्धः, तस्य बन्धनेन 'सुत्तपासण वा' सूत्रपाशकेन वा कार्पासादिकसूत्रबन्धनेनेत्यर्थः, 'रज्जुपासण वा' रज्जुपाशकेन वा, तत्र रज्जुः शणादि-निर्मिता तद्वन्धनेनेत्यर्थः 'बंधइ' बध्नाति यः खलु श्रमणः श्रमणी वा शय्यातरप्रसन्नताबुद्ध्या तृणाद्यन्यतमबन्धनेन असप्राणिजातं बध्नाति बन्धने क्षिपति तथा 'बंधंतं वा साइज्जइ' बध्न्तं वा स्वदत्ते, अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, बन्धनकरणे प्राणतिपातस्य संभवात् अतो भिक्षुः कस्यापि प्राणिजातस्य शय्यातरप्रसन्नताबुद्ध्या तृणाद्यन्यतमबन्धनेन न बन्धनं कुर्यात् न वा बन्धनं कारयेत् न वा बध्न्तमनुमोदेत् ॥ सू० १॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कोलुणवडियाए अण्णयरं तसपाणजाइं तणपासण वा मुंजपासण वा कट्टपासण वा चम्मपासण वा वेत्तपासण वा सुत्तपासण वा रज्जुपासण वा बद्धेल्लगं मुंचइ मुंचंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः कारुण्यप्रतिज्ञया अन्यतरां असप्राणजातिं तृणपाशकेन वा मुञ्जपाशकेन वा काष्ठपाशकेन वा चर्मपाशकेन वा वेत्रपाशकेन वा सूत्रपाशकेन वा रज्जुपाशकेन वा बद्धं मुञ्चति मुञ्चन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'कोलुणवडियाए' कारुण्यप्रतिज्ञया गृहस्थानुकम्पयेत्यादि सर्वे पूर्ववद् व्याख्येयम्, नवरम् 'बद्धेल्लगं' बद्धं सन्तं गोमहिष्यजादिकं शय्यातरानुपस्थितौ वनगमनवेद्यां तत्प्रसन्नार्थम् 'मुंचइ' मुञ्चति बन्धनमुक्तं करोति 'मुंचंतं वा साइज्जइ' मुञ्चन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सिज्जायरपसन्नदं, बंधण मुंचण पसू ।

दोसभाई भवे भिक्खू, न दोसो अणुकंपणे ॥

छाया—शय्यातरप्रसन्नार्थं बध्नाति मुञ्चति पशून् ।

दोषभागी भवेद् भिक्षुः, न दोषोऽनुकम्पने ॥

अवचूरिः—यः साधुः शय्यातरप्रसन्नार्थं शय्यातरस्य प्रसन्नतानिमित्तं 'पसू' पशून् गोवत्सादीन् 'बंधण' बध्नाति तथा 'मुंचण' मुञ्चति स भिक्षुः 'दोसभाई' दोषभागी आज्ञा-भङ्गादिदोषभाग् 'भवे' भवेत्, किन्तु 'अणुकंपणे' अनुकम्पने अनुकम्पायां 'दोसो न' दोषो न भवति, पशोरनुकम्पया धम्म्याषुपदवे तस्य बंधने मोचने वा साधुदोषभाग् न भवतीत्यर्थः । अत्रायं विवेकः—गृहस्थप्रसन्नार्थं बध्नाति मुञ्चति यथा—गोमहिष्यादिर्वनात् घासं चरित्वा समा-

गतो भवेत् तदा साधुर्गृहस्थस्य प्रसन्नतानिमित्तं तद्वशीकरणार्थं च तं स्वाभिमुखीकरणार्थं बध्नाति,, एवं प्रातर्वनगमनवेलायां मुञ्चति च, स चैवं विचारयति यदत्र गृहस्थोऽनुपस्थितः पशुश्च वनादागतः, एनं यदि न बध्नामि तदाऽयमन्यत्र गमिष्यति चोरो हरिष्यति तदा गृहस्थस्य महती हानिर्भविष्यतीत्यादि, तथा यदि वाटके गौर्महिषी वा निर्बन्धना स्थास्यति तदा कस्तो दुग्धं पास्यति तेन गृहस्थस्य दुग्धमल्पं भविष्यति तेन तस्य दुग्धहानिर्भविष्यति तेन कुपितो गृहस्थो मद्यमशनादि न दास्यति वसतितो वा निष्कासयिष्यतीति बध्नाति, एवं प्रातर्वनगमनसमये गृहस्थानुपस्थितौ मुञ्चति च एवं तत्करणया तद्वयेन वा गोमहिष्यादिकं बध्नाति मुञ्चति च तदा स प्रायश्चित्तभागी भवति, एतद् गृहस्थकार्यमिति संयमात्मविराधनावश्यम्भाविनी यथा—एवं करणे साधोर्गृहस्थानुचरता तत्किंकरता च भवति, तेन संयमे महान् दोष आपद्येतेति संयमविराधना स्पष्टा । तथा पशोर्बन्धने यदि पशवः स्वचरणादिना साधुं हन्ति तेन पीडितो भवेत् त्रियेत वेति आत्मविराधनाऽवश्यम्भाविनीति संयमात्मविराधना स्पष्टा । तथा भाष्ये यत् कथितम्—“न दोसो अणुकंपणे” इति, अस्यायं विवेकः—पशुबन्धनस्थाने यदि सर्पादयो घातकप्राणिनः संचरन्ति तदा तदंशनादिसंभवः, कूपे गर्तादौ वा पशुः पतेत् गृहस्थश्चानुपस्थितो वर्तते इति तद्रक्षाबुद्ध्या परिस्थित्यनुसारेण पशोर्बन्धनं मोचनं चावश्यकं भवेत्, अथवा पशुगृहं बहूनिना प्रज्वलितं प्रज्वलनशङ्का वा तत्र भवेत् तदा गृहस्थानुपस्थितौ तद्रक्षणार्थं पशोर्बन्धनं मोचनं चावश्यकमिति तत्र पशोर्बन्धने मोचने च साधोर्न कोऽपि दोषः, एवमकरणे प्राणिवधजन्यपापभागी भवति “अहिंसा परमो धर्मः” इति जैनसिद्धान्तोऽपि झिल्लीनो भवेत्, अत एतादृशावस्थायां साधुः पशोर्बन्धनं मोचनं च करोति तदा न कोऽपि दोष इति ॥ सू० २॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अभिक्खणं अभिक्खणं पच्चक्खाणं भंजइ भंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३ ॥

छाया — यो भिक्षुरभीक्षणमभीक्षणं प्रत्याख्यानं भनक्ति भञ्जन्तं वा स्वदत्ते । सू० ३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः भ्रमणः श्रमणी वा ‘अभिक्खणं अभिक्खणं’ अभीक्षणमभीक्षणं बारंवारम् ‘पच्चक्खाणं’ प्रत्यारख्यानं नमोक्कारपौरुष्यादिप्रत्याख्यानम् ‘भंजइ’ भनक्ति त्रोटयति ‘भंजंतं वा साइज्जइ’ भञ्जन्तं त्रोटयन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति, अन्योऽपि दोषो भवति—यथाऽयं नमस्कारादिप्रत्याख्यानं भनक्ति तथा मूलगुणप्रत्याख्यानस्यापि भङ्गकरिष्यति, एवम् अगीतार्थानां गृहस्थानां च अविश्वासं जनयति, तथा प्रत्याख्यानभङ्गने लोकः साधूनामवर्णवादं करिष्यति, एवं प्रत्याख्यानभङ्गकरणे प्रत्याख्यानधर्मे श्रमणधर्मे वा

कुर्वन्तमनुमोदेत ॥ सू० ३॥

प्रत्याख्यानभङ्गादिनिषेधः ३८५

अदृष्टत्वं जायेत, तथा अन्यं परित्यज्यति करिष्यति चान्यमिति माया स्यात्, अन्यं भाषते अन्यं करोतीति मृषावादोऽपि भवेत्, एवं करणे सूत्रार्थपौरुषीणां विनाशोऽपि भवेत्, इत्यादयो बह्वो दोषा भवन्ति तस्मात्कारणात् प्रत्याख्यानस्य भङ्गं न कुर्यात् न वा प्रत्याख्यानभङ्गं कुर्वन्तमनुमोदेत ॥ सू० ३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू परित्तायसंजुत्तं आहारं आहारेइ आहरेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ४ ॥

छाया—यो भिक्षुः परित्तायसंयुक्तमाहारमाहरति आहरन्तं वा स्वदत्ते ॥४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् निर भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘परित्तायसंजुत्तं’ परित्तायसंयुक्तं, तत्र परित्तायः—वनस्पतिकायः साधारणप्रत्येकेति-द्विविधो वनस्पतिकायः, तेन सचित्तवनस्पतिकायेन संयुक्तं संमिश्रितम् आहारम्—अशनपान-स्वाद्यस्वाद्यात्मकचतुर्विधमाहारम् ‘आहारेइ’ आहरति भुङ्क्ते तथा ‘आहरेत्तं वा साइज्जइ’ आहरन्तम् सचित्तवनस्पतिकायसंयुक्तमशनादिकं भुञ्जानं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सलोमाइं चम्माइं धरेइ धरेत्तं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः सलोमानि चर्माणि धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘सलोमाइं’ सलोमानि—रोमयुक्तानीत्यर्थः ‘चम्माइं’ चर्माणि मृगादीनाम् ‘धरेइ’ धरति स्वसमीपे उपभोगाय स्थापयति तत्रोपविशति तत्र निषीदति तत्र स्वगर्तनं च करोति, तथा ‘धरेत्तं वा साइज्जइ’ धरन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति तेषां दुःप्रतिषेधत्वात् । देशविशेषे हिमबाहुल्यादिकारणवशाच्चर्मधारणमावश्यकं भवेत्ततस्तद्विषयकोऽयं निषेध इति विवेकः ॥ सू० ५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू तणपीढं वा पलालपीढं छाणपीढं वेत्तपीढं वा परवत्थेणोच्छन्नं अहिट्ठेइ अहिट्ठेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ६ ॥

छाया—यो भिक्षुः तणपीठकं वा पलालपीठकं वा छाण (गोमय) पीठकं वा वेत्त-पीठकं वा परवत्थेणावच्छन्नमधितिष्ठति अधितिष्ठन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘तणपीढं वा तणपीठकं वा, तत्र तणो दर्भादिकः, तस्य पाठमित्यर्थः तणमभ्यासनमिति यावत्

२८६

निष्पीयसूत्रे

‘पलालपीढगं वा’ पलालपीठकं वा पलालमयं पीठकम् ‘छगणपीढगं वा’ छगणपीठकं गोमय-
पीठकं वा ‘वेत्तपीढगं वा’ वेत्तपीठकं वा, तत्र वेत्तं नाम लताविशेषः तेन संपादितं फलकादिकं
वेत्तपीठकम्, एतादृशं पीठफलकादिम् ‘परवस्थेणोच्छन्नं’ परवत्तेणावच्छन्नम्, तत्र परो
गृहस्थः श्रावकोऽश्रावको वा तस्य यद् वज्रम् तेन आच्छादितं पीठफलकादिकं यो भिक्षुः
‘अहिजे’ अघितिष्ठति तदुपर्युपविशति शेते त्वग्वर्तनं वा करोति कारयति वा परम् स तथा
‘अहिद्धतं वा साइज्जइ’ अघितिष्ठन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति
गृहस्थवन्नोपभोगदोषप्रसङ्गात् ॥ सू० ६॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू णिगंथीणं संघाडिं अण्णउत्थिण्ण वा गारस्थि-
ण्ण वा सिव्वावेइ सिव्वावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७ ॥**

छाया—यो भिक्षुर्निर्ग्रन्थीनां संघाटीम् अन्ययुधिक्केन वा गृहस्थेन वा सीवयति
सीवयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः आचार्य उपा-
ध्यायादिको वा ‘णिगंथीणं’ निर्ग्रन्थीनां श्रमणीनाम् ‘संघाडिं’ संघाटीम्—शाटिकाम् उपलक्ष-
णत्वात् कञ्चुक्यादिकं किमपि उपकरणम् ‘अण्णउत्थिण्ण वा’ अन्ययुधिक्केन वा अन्यतीर्थिकेन
साधुना ‘गारस्थिण्ण वा’ गृहस्थेन वा—श्रावकादिना ‘सिव्वावेइ’ सीवयति—संघापयति तथा
‘सिव्वावेतं वा साइज्जइ’ सीवयन्तं संघापयन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति
संयमविराधना आत्मविराधना च भवति । यथा—निर्ग्रन्थी कार्यकरणेन सा प्रसन्ना मोहप्रस्ता वा
साधुं क्षीमोहे पातयतीत्यादिकारणात् संयमविराधना । मोहप्रस्ता सा साधोरुपरि वशीकरण-
चूर्णादिप्रयोगं वा करोति तेन ग्रहगृहीतो वा भवेदित्यात्मविराधना । लोके उद्धाहो वा भवेत्
यदयं निर्ग्रन्थीमोहमोहितो वर्तते अवश्यमनया सहास्य कोऽपि गोप्यः संबन्धो विद्यते येन निर्ग्रन्थ्या
वज्रसीवनादिकं गृहस्थादिना कारयतीति साधुना निर्ग्रन्थीसंघाट्याः सीवनं न कारयितव्यमिति
भावः ॥ सू० ७॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू पुढवीकायस्स वा आउकायस्स वा अगणि-
कायस्स वा वाउकायस्स वा वणस्सइकायस्स वा कलमायमवि समारभइ
समारभंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८॥**

छाया—यो भिक्षुः पृथिवीकायस्य वा अप्कायस्य वा अग्निकायस्य वा वायु-
कायस्य वा वनरूपतिकायस्य वा कलायमात्रमपि समारभते समारभमाणं वा स्वदते ॥ ८॥

गृहिभाष्यावचूरिः ७०१२ सू० ९-१३ गृहमारोहण-गृहिपात्रवस्त्रनिषद्याधिकिस्तार्जि० २८७

चूर्णी 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'पुद्गवीकायस्स वा' पृथिवीकायस्य वा पृथिवीकायिकजीवस्येत्यर्थः एवमपूतेजोवायुवनस्पति-कायस्य वा 'कलमायमवि' कलायमात्रमपि, तत्र कलायो वृत्तधान्यविशेषः तावन्मात्रप्रमाण-कमपि स्तोकप्रमाणमपि 'समारभइ' समारभते पृथिवीकायिकादिजीवस्य अल्पमात्रमपि विरा-धनां करोति तथा 'समारभंतं वा साइज्जइ' समारभमाणं वा पृथिवीकायिकादिजीवानाम् अल्पमात्रमपि विराधनां कुर्वन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तवृक्षं दूरुहइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥ ९ ॥

छाया— यो भिक्षुः सचित्तवृक्षं दूरुहति दूरुहन्तं वा स्वदते ॥ सू० ९॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'सचित्तवृक्षं' सचित्तवृक्षम् 'दूरुहइ' दूरुहति सचित्तवृक्षोपरि आरोहणं करोति तथा 'दूरु-हंतं वा साइज्जइ' दूरुहन्तं वा स्वदते, यः सचित्तवृक्षोपरि आरोहणं करोति तदुपरि चरणौ वा स्थापयति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तत्र सचित्तवृक्षाः त्रिप्रकारका भवन्ति संख्येयजीवन्तः यथा तालादिवृक्षाः, असंख्येयजीवन्तो यथा आप्रादिवृक्षाः, अनन्त-जीवन्तो यथा थोहरादिकाः, एषां मध्ये कस्यापि वृक्षस्योपरि आरोहणं कुर्वन्तः पादं वा स्था-पयत आज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्तीति ॥ सू० ९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गिहिमत्ते भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १० ॥

छाया—यो भिक्षुः गृहिमात्रके भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० १०॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'गिहिमत्ते' गृहिमात्रके गृहस्थस्य श्रावकादेः मात्रके भाजने स्थात्यादावित्यर्थः 'भुंजइ' भुङ्क्ते अशनादिकचतुर्विधमाहारजातमुपभुङ्क्ते उपलक्षणाद् जलादि वा स्थापयति, तथा 'भुंजंतं वा साइज्जइ' अशनादिकचतुर्विधमाहारजातं भुञ्जानं श्रमणं स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तत्र गृहस्थमात्रकं द्विविधम् त्रसजीवदेहनिष्पन्नम् स्थावरजीवदेहनिष्पन्नं च, तत्र हस्ति-दन्तादिनिर्मितं पात्रं त्रसजीवदेहनिर्मितमिति कथ्यते सुवर्णरजतताम्रकांस्थादिनिर्मितं पात्रं स्थावरजीव-देहनिर्मितं धातुपात्रम् । तथा भोजनस्योपलक्षणत्वात् वज्रादिप्रक्षालनार्थमपि गृहस्थस्य पात्रं न ग्रहीतव्यमिति । तत्र यः गृहस्थः स पूर्वमेव श्रमणार्थं पात्रं प्रक्षाल्य स्थापयेत् इति पुराकर्म-दोषः, पश्चादपि श्रमणप्रतिनिवृत्तं पात्रं प्रक्षालयतीति पश्चात्कर्मदोषः । एवमादयो बहवो दोषा भवन्ति तस्मात् कारणात् श्रमणः श्रमणी वा गृहस्थस्य पात्रे स्थात्यादौ न कदाचिदपि स्वयं भुञ्जीत न वा परं भोजयेत् भुञ्जन्तं नानुमोदेत् ॥ सू० १०॥

२८८

मिक्षीयस्वजे

सूत्रम्—जे भिक्षू गिहिवत्थं परिहेइ परिहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ११॥

छाया—यो भिक्षुः गृहिवत्थं परिवधाति परिवधन्तं वा स्वदते ॥ सू० ११॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘गिहिवत्थं’ गृहस्थवत्त्वं गृहस्थेन परिधृतं वस्त्रम् ‘परिहेइ’ परिदधाति श्रावकादिवत्तस्य परिधानं करोति कारयति वा तथा ‘परिहेतं वा साइज्जइ’ परिदधन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । पात्रग्रहणे ये पुराकर्मपञ्चात्कर्मादिदोषाः कथितास्ते दोषा इहापि ज्ञातव्याः ॥ सू० ११॥

सूत्रम्—जे भिक्षू गिहिनिसेज्जं वाहेइ वाहेतं वा साइज्जइ ॥ १२॥

छाया—यो भिक्षुर्गृहिनिषद्यां वहति वहन्तं वा स्वदते ॥ सू० १२॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘गिहिनिसेज्जं’ गृहिनिषद्याम्, तत्र गृहिणो गृहस्थस्य निषद्या-आसने पर्यङ्कादि यत्र उपविश्यते तादृशी निषद्याम् ‘वाहेइ’ वहति-निषीदति गृहस्थस्य निषद्योपरि समुपविशति । ‘वाहेतं वा साइज्जइ’ वहन्तं वा स्वदते, उपविशन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । अयं भावः-मिक्षाचर्यादिप्रसंगेन गृहिगृहं गतः श्रमणः गृहस्थस्य पर्यङ्कादौ समुपविश्य वार्तालापं कुर्यात् धर्मकथादिकं वा श्रावयेत् तदा गृहस्थप्रायोग्यासने समुपविष्टस्य ब्रह्मचर्यभङ्गप्रसङ्गः मुक्तभोगानां स्मरणसंभवात् । तथा लोकानां साधुब्रह्मचर्यं शङ्कापि प्रादुर्भवेत् कथमयं श्रमणो भूत्वापि गृहस्थासने समुपविष्टः ? एवम् अनेकेषां चित्ते अनेकप्रकारिका शङ्का प्रादुर्भूता स्यात् तस्मात्कारणात् श्रमणः श्रमणी वा गृहस्थस्यासने कदापि नोपविशेत् न वा समुपविशन्तमनुमोदेत् ॥ सू० १२॥

सूत्रम्—जे भिक्षू गिहितेइच्छं करेइ कसेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १३॥

छाया—यो भिक्षुर्गृहिचिकित्सां करोति कुर्वन्तं वा स्वदते ॥ सू० १३॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘गिहितेइच्छं’ गृहिचिकित्सां, तत्र गृही गृहस्थः, तस्य चिकित्सा रोगप्रतीकारलक्षणा ताम् ‘करेइ’ करोति, यो भिक्षुर्गृहस्थस्य वमनविरेचनपानादिप्रकारैः रोगस्य ज्वरादेः विषूचिकादेर्वा प्रतीकारमोषा-णुपचारं करोति तथा ‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १३॥

सूत्रम्—जे भिक्षू पुरेकम्मकडेण हत्थेण वा मत्तेण वा दव्वीए वा भायणेण वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १४॥

धूर्णिभाष्याधचूरिः ३०१२ सू० १४-१५ पुराकर्मिकजलाद्रहस्तादिना भिक्षाग्रहणनिनिषेधः २८९

छाया—यो भिक्षुः पुराकर्मकृतेन हस्तेन वा मात्रकेण वा दव्या वा भाजनेन वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्ते वा स्वदते ॥ सू० १४॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पुरेकम्मकडेण’ पुराकर्मकृतेन ‘हत्थेण’ हस्तेन, हस्तादीनां सचित्तजलादिना दानात्पूर्व प्रक्षालनादिकरणं पुराकर्म तादृशपुराकर्मयुक्तेन हस्तेनेत्यर्थः ‘मत्तेण वा’ मात्रकेण पुराकर्मकृतपात्रेणैवार्थः ‘दव्वीए वा’ दव्या वा पुराकर्मयुक्तया दव्या ‘कडळी’ इति भाषाप्रसिद्धया ‘भायणेण वा’ भाजनेन पुराकर्मयुक्तेन भाजनेन स्थाल्यादित्यर्थः ‘असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा’ अशनादिचतुर्विधमाहारं ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वीकुर्वन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः

भाष्यम्—कह होइ पुरेकम्मं, साधुनिमित्तं च किज्जए पुव्वं ।

दाणाओ पत्तहत्था,--ईणं जे धावणप्पभिई ॥१॥

छाया—कथं भवति पुराकर्म साधुनिमित्तं च क्रियते पूर्वम् ।

दानात् पात्रहस्तादीनां यत् धावनप्रभृति ॥१॥

अवचूरिः—अत्र शिष्यः पृच्छति हे गुरो ! पुराकर्म कथं भवति कीदृशं कथं च पुराकर्म भवतीति । गुरुगृह-शृणु हे शिष्य ! यत् साधुनिमित्तं साधवे वस्तुदानमाश्रित्य दानात् पूर्व पात्रहस्तादीनां, तत्र पात्रस्य संसृष्टस्य पिण्डादिना खरण्डितस्याशुद्धस्य वा तादृशयोर्हस्तयोर्वा आदिशब्दात् दव्यादीनां धावनप्रभृति धावनादिकं क्रियते तत् पुराकर्म कथ्यते । यथा गृहस्थगृहे भिक्षार्थं साधुरायातः तत्समये पात्रं दातव्यवस्तुनो विरुद्धपदार्थेन खरण्डितमादौ वा जलेन भवेत् अन्यद्वा पात्रं नोपस्थितं भवेत् तदवस्थायां भिक्षादानात्पूर्वं तत् पात्रं गृहस्थः सचित्तजलेन प्रक्षालयति धूलिवस्त्रादिना वाऽऽर्द्रं पात्रं शुष्कं करोति, एवं हस्तविषयेऽपि करोति तदा तत् पुराकर्म भवति, सचित्तजलादिजन्यास्मदोषसद्भावात्, तादृशेन हस्तादिना दीयमानमशनादि साधुर्न गृह्णीयात् न वा तादृशमशनादि गृह्णन्तमनुमोदेत्, एवं करणे साधुः प्रायश्चित्तभागी भवति भगवदाज्ञाभङ्गादिदोषप्रसङ्गादिति ॥ सू० ४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गिहत्थाण वा अण्णतित्थियाण वा सीओ-दगपरिभोगेण हत्थेण वा मत्तेण वा दव्वीए वा भायणेण वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १५॥

२९०

निशीथसूत्रे

छाया—यो भिक्षुर्ग्रहस्थानां वा अन्यतीर्थिकानां वा शीतोदकपरिभोगेन हस्तेन वा मात्रकेण वा दर्व्या वा भाजनेन वा अशनेन वा पाने वा खाद्ये वा स्वाद्ये वा प्रनिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘गिहस्थान वा’ गृहस्थानां वा, तत्र गृहस्थाः श्रोत्रियब्राह्मणादिकाः शुचिवादिनः तेषां गृहस्थानां श्रोत्रियब्राह्मणानां तथा ‘अण्णतिस्थिथाण वा’ अन्यतीर्थिकानां वा, तत्रान्यतीर्थिकाः परिव्राजकादयः, तेषामन्यतीर्थिकानां परिव्राजकतापसादीनां ‘सीओद्गपरिमोणेण’ शीतोदकपरिभोगेन, शीतोदकस्य परिभोगः नित्यमार्द्रतारूपो यस्य स शीतोदकपरिभोगः निरन्तरशीतोदकाद्र्द्रतायुक्त इत्यर्थः, तेन हस्तेन ‘मत्तेण वा’ मात्रकेण वा पात्रविशेषेण ‘दब्बीए वा’ दर्व्या, काष्ठमय्या ‘चाटु’ इति प्रसिद्धया ‘भायणेण वा’ भाजनेन वा सचित्तशीतोदकप्रक्षालितभाजनेन वा ‘असणं वा ४’ अशनादिचतुर्विधमाहारं ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । शुचिवादिश्रोत्रिया ब्राह्मणा गृहस्थाः परिव्राजकादयो वा, ते च प्रायः पात्रादि काष्ठमयमेव रक्षन्ति, निरन्तरशीतोदकाद्र्द्रस्य अन्तो जललेपत्वेन तस्यार्द्रता न निर्गच्छति, हस्तावपि ते वारं वारं धावन्ति ततस्तावपि प्राय आद्रौ एव लभ्येते ततस्तादृशहस्तादिना यदि साधुरशनादि गृह्णाति तदनन्तरं ते शीतजलेन तानि हस्तपात्रादीनि अवश्यमेव प्रक्षालयिष्यन्ति ततस्तदगतलेपस्य परिहारदुःशक्यत्वेन बहुधा सचित्तजलेन वारं वारं प्रक्षालनं करिष्यन्ति, तेन साधोः पश्चात्कर्मदोषः समापयेत, तथाऽत्र पुराकर्मदोषोऽपि समापयेत यतस्ते भिक्षादानात् पूर्वमपि हस्तादि प्रक्षालयन्ति, तस्मात् पश्चात्कर्मपुराकर्मैति दोषद्वयसंभवात् तादृशगृहस्थादीनां हस्तादिना साधुरशनादि चतुर्विधमाहारं न गृह्णीयात्, गृह्णन्तं चान्यं नानुमोदेतेति ॥सू० १५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कट्ठकम्माणि वा पोत्थकम्माणि वा चित्तकम्माणि वा लेप्पकम्माणि वा दंतकम्माणि वा मणिकम्माणि वा सेलकम्माणि वा गंथिमाणि वा वेढिमाणि वा पूरिमाणि वा संघाइमाणि वा पत्तच्छेज्जाणि वा विविहाणि वा वेहिमाणि वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १६॥

छाया—यो भिक्षुः काष्ठकर्माणि वा पुस्तककर्माणि वा चित्रकर्माणि वा लेप्यकर्माणि वा दन्तकर्माणि वा मणिकर्माणि वा शैलकर्माणि वा ग्रन्थिमाणि वा वेष्टिमाणि वा पूरिमाणि वा संघातिमाणि वा पत्रच्छेदानि वा विविधानि वा वेधिमाणि वा चक्षुर्वर्शनप्रतिष्ठाया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १६॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १२ सू० १६-१८ काष्ठकर्मादि-वप्रादि-कच्छाविदर्शनेच्छानिवेषः २११

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘कट्ट-
कम्माणि वा’ काष्ठकर्माणि वा काष्ठनिर्मितप्रतिकृतिपुत्तलिकाविशेषलक्षणानि ‘चित्तकम्माणि वा’
चित्रकर्माणि वा-चित्रलिखितपुत्तलिकारूपाणि ‘पोत्थकम्माणि वा’ पुस्तककर्माणि वा-पुस्तकरूपाणि
वज्रखण्डनिर्मितपुत्तलिकादिलक्षणानि वा ‘लेप्पकम्माणि वा’ लेप्यकर्माणि वा लेपनादिना निर्मित-
पुत्तलिकादिरूपाणि ‘दंतकम्माणि वा’ दन्तकर्माणि वा हस्तिदन्तादिनिर्मितवस्तूनि ‘मणिकम्माणि
वा’ मणिकर्माणि वा चन्द्रकान्तमण्यादिनिर्मितानि वस्तूनि ‘सेलकम्माणि वा’ शैलकर्माणि वा
प्रस्तरखण्डे चित्रितानि रूपाणि ‘गंथिमाणि वा’ ग्रन्थिमानि वा ग्रन्थिनिर्मितपुत्तलिकादीनि
‘वेदिमाणि वा’ वेष्टिमानि वा वज्रादिभिर्वेष्टनं कृत्वा निर्मितानि वस्तूनि ‘पूरिमाणि वा’ पूरि-
माणि वा तण्डुलादि पूरयित्वा निर्मितानि स्वस्तिकादीनि ‘संघाड्माणि वा’ संघातिमानि अनेकवज्र-
खण्डान् संयोज्य कृतानि ‘पत्तच्छेज्जाणि वा’ पत्रच्छेदानि वा कदल्यादीनां पत्राणि छित्वा निर्मि-
तानि पुत्तलिकादीनि भ्रमरादिवत् छिद्राणि कृत्वा चित्रितानि ‘विविहाणि वा’ विविधानि-अनेक-
प्रकाराणि वा ‘वेदिमाणि वा’ वैधिकानि वा पत्रकाष्ठादिवेधनेन निर्मितानि ‘कोरणी’ इति भाषा
प्रसिद्धकर्मणा कृतानि, एतानि पूर्वोक्तानि सर्वाणि ‘चक्खुदंसणवडियाए’ चक्षुर्दर्शनप्रतिज्ञया
चक्षुषा दर्शनेच्छया ‘अभिसंधारेइ’ अभिसंधारयति चक्षुषा द्रष्टुं मनसि धारयति निश्चयं करोती-
त्यर्थः ‘अभिसंधारेतं वा साइज्जइ’ अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते, यो हि श्रमणः
काष्ठकर्मादीनि द्रष्टुं निश्चयं करोति तथा निश्चयं कुर्वन्तं योऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी
भवति ॥सू० १६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वप्पाणि वा फलिहाणि वा उप्पलानि वा पल्ल-
लाणि वा उज्झराणि वा निज्झराणि वा वावीणि वा पोक्खरिणी वा दीहि-
याणि वा गुंजालियाणि वा सराणि वा सरपंतियाणि वा सस्सरपंतियाणि
वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥सू० १७॥

छाया—यो भिक्षुः वप्रान् वा परिखा वा उत्पलानि वा पल्ललानि वा उज्झरान्
वा निर्झरान् वा वापीर्वा पुष्करिणीर्वा दीघिका वा गुंजालिका वा सरांसि वा सरः-
पंकीर्वा सरःसरःपंकीर्वा चक्षुर्दर्शनप्रतिज्ञया अभिसंधारयति अभिसंधारयन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘वप्पाणि वा’ वप्रान् क्षेत्राणि वा ‘फलिहाणि वा’ परिखा वा-स्नातविशेषान् ‘उप्पलानि वा’ उत्पलानि
वा-उत्पलस्थानभूतान् जलाशयविशेषान् ‘पल्ललाणि वा’ पल्ललानि वा, तत्र पल्ललानि क्षुद्रजलाशयाः
तानि ‘उज्झराणि वा’ उज्झरान् वा-उपरितः पतज्जलप्रवाहान् वा ‘निज्झराणि वा’ निर्झरान् वा

पर्वतेषु भूमित उद्गच्छजलप्रवाहस्थानानि 'वात्रीणि वा' वापीर्वा वाप्यः प्रसिद्धास्ताः, 'पोक्खरिणी वा' पुष्करिणीर्वा—कमलोत्पत्तिस्थानजलाशयविशेषान् लघुतडागान् वा 'दीडियाणि वा' दीर्घिका वा चतुष्कोणा वापीः 'गुञ्जालिया वा' गुञ्जालिका वा वापीविशेषान् वा, 'सराणि वा' सरांसि वा—तडागाः तानि 'सरपंतियाणि वा' सरःपङ्क्तीर्वा सरांसि तडागास्तेषां पङ्क्तीर्वा 'सरसरपंतियाणि वा' सरःसरःपङ्क्तीर्वा येषु एकस्मात् सरसः अन्यसरः प्रति जलं गच्छति ताः सरःसरःपङ्क्तीः, एतानि जलस्थानानि 'चक्खुदंसणवडियाए' इत्यादिपदानां व्याख्या पूर्ववद् विज्ञेया । वप्रादीनां च दर्शने 'सम्यक् सुन्दरं चैत' दिति कथने तदनुमोदनं स्यादित्यनुमोदने तदाम्भजन्यदोषसद्भावात् प्रायश्चित्तभागी भवति । अप्रशंसने लोकानां मनसि खेदो भवति तज्जन्यप्रायश्चित्तमाप्येत संयमात्मविराधनाऽपि भवति अतः पूर्वोक्तवस्तूनि द्रष्टुं न मनसि विचारयेत्, न वा पश्येत् न वा दृष्टिपथं कुर्वन्तमनुमोदेत् ॥ सू० १७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कच्छाणि वा गहणाणि वा णूमाणि वा वणाणि वा वणविदुग्गाणि वा पव्वयाणि वा पव्वयविदुग्गाणि वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥सू० १८॥

छाया—यो भिक्षुः कच्छान् वा गहनानि वा नूमानि वा वनानि वा वनविदुर्गाणि वा पर्वतान् वा पर्वतविदुर्गाणि वा चक्षुर्दर्शनप्रतिज्ञया अभिसंधारयति अभिसंधारयन्तं वा स्ववृत्ते ॥ सू० १८॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'कच्छाणि वा' कच्छान् वा, तत्र कच्छाः जम्बूद्वीपप्रदेशाः इक्ष्वादिवाटिका वा तान् 'गहणाणि वा' गहनानि अनेकवृक्षाकुलकाननानि वा 'णूमाणि वा' नूमानि वा, तत्र 'नूमं' इति देशी शब्दः छादनार्थः, तेन नूमानि गुप्तगृहवनानि, 'वणाणि वा' वनानि वा एकजातीयवृक्षसमुदायरूपाणि, तानि 'वणविदुग्गाणि वा' वनविदुर्गाणि वा, तत्र नानाजातीयवृक्षयुक्तवनसमुदायरूपाणि 'पव्वयाणि वा' पर्वतान् वा 'पव्वयविदुग्गाणि वा' पर्वतविदुर्गाणि वा अनेकपर्वतसमुदायरूपाणि -तानि 'चक्खुदंसणवडियाए' इत्यादि व्याख्या पूर्ववत् ॥ सू० १८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गामाणि वा णगराणि वा निगमाणि वा खेडाणि वा कब्बडाणि वा मडंवाणि वा दोणमुहाणि वा पट्टणाणि वा आगराणि वा संवाहाणि वा संनिवेसाणि वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १९॥

चूर्णिभाष्याचक्षुरिः ३० १२ सू० १९-२३ ग्रामादीनां महद्वधपथदाहदर्शनेच्छानिवेधः २९३

छाया—यो भिक्षुग्रामान् वा नगराणि वा निगमान् वा खेटानि वा कर्बटानि वा मडम्बानि वा द्रोणमुद्गानि वा पत्तनानि वा आकरान् वा संबाहान् वा संनिवेशान् वा चक्षुर्दर्शनप्रतिबद्धया अभिसंधारयति अभिसंधारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘ग्रामाणि वा’ ग्रामान् वा, तत्र ग्रामाः वृत्तिवेष्टिताः तान् ‘णगराणि वा’ नगराणि वा नगराणि यत्र अष्टादशकरादिकं न गृह्यते तादृशानि स्थानानि, तानि, ‘णिगमाणि वा’ निगमान् वा, निगमाः प्रभूततरवणिग्जननिवासाः, तान् वा, ‘खेटाणि वा’ खेटानि वा, तत्र खेटानि नाम धूळिप्राकारवेष्टितानि, तानि ‘कर्बटानि वा’ कर्बटानि वा, तत्र कर्बटानि कुत्सितानि नगराणि, अल्पजननिवासस्थानानि वा ‘मडम्बाणि वा’ मडम्बानि वा’ मडम्बानि सार्द्धकोशद्वयाम्यन्तरे प्राप्यन्तररहितानि, तानि, ‘द्रोणमुद्गाणि वा’ द्रोणमुद्गानि वा—द्रोणमुद्गानि जलस्थलोपेतं जननिवासाः, तानि ‘पट्टणाणि वा’ पत्तनानि वा, तत्र पत्तनानि समस्तवस्तुप्राप्तिस्थानानि, तानि द्विविधानि जलपत्तनानि स्थलपत्तनानि च, तत्र नौभिर्घेषु गम्यते तानि जलपत्तनानि, येषु च शकटादिभिर्गम्यते तानि स्थलपत्तनानि, तानि ‘आकराणि वा’ आकरान् वा सुवर्णादीनामुपतिस्थानानि ‘संबाहाणि वा’ संबाहान् वा, तत्र संबाहा नाम अन्यत्र कृषिकलैर्धान्यरक्षार्थं निर्मितानि दुर्गमस्थानानि, तान् ‘संनिवेशाणि वा’ संनिवेशान् वा, तत्र संनिवेशाः—समागतसार्धवाहादिनिवासस्थानानि, तान् ‘चक्षुर्दंसणवडियाए’ इत्यादि व्याख्या पूर्ववत् ॥ सू० १९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू ग्राममहाणि वा नगरमहाणि वा णिगममहाणि वा खेटमहाणि वा कर्बटमहाणि वा मडम्बमहाणि वा द्रोणमुद्गमहाणि वा पट्टणमहाणि वा आगरमहाणि वा संबाहमहाणि वा संनिवेशमहाणि वा चक्षुर्दंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २०॥

छाया—यो भिक्षुग्राममहान् वा नगरमहान् वा निगममहान् वा कर्बटमहान् वा मडम्बमहान् वा द्रोणमुद्गमहान् वा पत्तनमहान् वा आकरमहान् वा संबाहमहान् वा संनिवेशमहान् वा चक्षुर्दर्शनप्रतिबद्धया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ २०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘ग्राममहाणि वा’ ग्राममहान् वा, तत्र ग्रामस्य महा उत्सवा ग्राममहाः ग्रामोत्सवा इत्यर्थः तान् ‘मेला’ इति भाषाप्रसिद्धान् एवं नगरादिशब्दानां व्याख्या पूर्वसूत्रतो विज्ञेया, तेषां नगरादीनां पूर्वोक्तानां सर्वेषां महान् नगराद्युत्सवान् ‘चक्षुर्दंसणवडियाए’ चक्षुर्दर्शनप्रतिबद्धया इत्यादि व्याख्या पूर्ववत् ॥ सू० २०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गामवहाणि वा णगस्वहाणि वा णिगमवहाणि वा खेडवहाणि वा कब्बडवहाणि वा मडंबवहाणि वा दोणमुहवहाणि वा पट्टणवहाणि वा आगस्वहाणि वा संबाहवहाणि वा संनिवेशवहाणि वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २१॥

छाया—यो भिक्षुग्रामवधान् वा नगरवधान् वा निगमवधान् वा खेटवधान् वा कर्कटवधान् वा मडम्बवधान् वा द्रोणमुखवधान् वा पत्तनवधान् वा आकरवधान् वा संबाहवधान् वा संनिवेशवधान् वा चक्षुर्दर्शनप्रतिब्रया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २१॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘गामवहाणि वा’ ग्रामवधान् वा तत्र ग्रामस्य वधा ग्रामवधाः देवताराजाद्युपद्रवेण ग्रामघाताः ग्रामविनाशाः, तान् वधस्य नानाप्रकारकत्वादत्र बहुवचनम् । एवमग्रेऽपि विज्ञेयम्, एवं नगरादीनां पूर्वव्याख्यातानां वधान् ‘चक्खुदंसणवडियाए’ इत्यादि व्याख्या पूर्ववत् ॥ सू० २१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गामपहाणि वा णगरपहाणि वा निगमपहाणि वा खेडपहाणि वा कब्बडपहाणि वा मडंबपहाणि वा दाणमुहपहाणि वा पट्टणपहाणि वा आगरपहाणि वा संबाहपहाणि वा संनिवेशपहाणि वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २२॥

छाया—यो भिक्षुग्रामपथान् वा नगरपथान् वा निगमपथान् वा खेटपथान् वा कब्बडपथान् वा द्रोणमुखपथान् वा पत्तनपथान् वा आकरपथान् वा संबाहपथान् वा संनिवेशपथान् वा चक्षुर्दर्शनप्रतिब्रया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २२॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘गामपहाणि वा’ ग्रामपथान् वा, तत्र ग्रामस्य पन्थानः मार्गाः ग्रामपथाः तान्, यत्र ग्रामादौ नूतनमार्गाणां दर्शनीयादिगुणविशिष्टानां निर्माणं कृतं भवेत् तादृशान् मार्गान्, एवं नगरादीनां तादृशान् मार्गान् ‘चक्खुदंसणवडियाए’ इत्यादि पूर्ववत् स्वयं व्याख्येयम् ॥ सू० २२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गामदाहाणि वा णगस्दाहाणि वा निगमदाहाणि वा खेडदाहाणि वा कब्बडदाहाणि वा मडंबदाहाणि वा दोणमुहदाहाणि वा पट्टणदाहाणि वा आगस्दाहाणि वा संबाहदाहाणि वा संनिवेशदाहाणि वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २३॥

चूर्णिभाष्यावचरः उ० १२ सू० २४-२७ अम्बादीनां शिक्षायुद्धादिस्थानदर्शनेच्छानिवेधः २१५

छाया—यो भिक्षुग्रामदाहान् वा नगरदाहान् वा निगमदाहान् वा खेटदाहान् कर्बटदाहान् वा मडंबदाहान् वा द्रोणमुखदाहान् वा पत्तनदाहान् वा आकरदाहान् वा संबाहदाहान् वा संनिवेशदाहान् वा सधुर्दर्शनप्रतिज्ञया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘ग्रामदाहाणि वा’ ग्रामदाहान् वा, तत्र ग्रामस्य दाहाः बहिना प्रज्वलनानि, तादृशान् ग्रामदाहान्, एवं नगरादीनां दाहान् ‘चक्खुदंसणवडियाए’ इत्यादि पूर्ववत् । सू० २३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आसकरणाणि वा हत्थिकरणाणि वा उट्टकरणाणि वा गोणकरणाणि वा महिसकरणाणि वा सूयरकरणाणि वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४ ॥

छाया—यो भिक्षुरश्वकरणानि वा हस्तिकरणानि वा उष्ट्रकरणानि वा गोकरणानि वा महिषकरणानि वा शूकरकरणानि वा सधुर्दर्शनप्रतिज्ञया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘आसकरणाणि वा’ अश्वकरणानि—अश्वकरणस्थानानि, यत्राश्वानां करणाणि विनयादिशिक्षणानि क्रीडनानि वा भवन्ति तानि अश्वकरणानि तादृशस्थानानि अश्वशिक्षणक्रीडनस्थानानीत्यर्थः, ‘हत्थिकरणाणि वा’ हस्तिकरणानि वा—हस्तिशिक्षणक्रीडनस्थानानि, एवम् ‘उट्टकरणाणि वा’ उष्ट्रकरणानि वा—उष्ट्राणां शिक्षणक्रीडनस्थानानि, ‘गोणकरणाणि वा’ गोकरणानि वा—गोक्षीणां गोपुरुषाणां वा शिक्षणक्रीडनस्थानानि, ‘महिसकरणाणि वा’ महिषकरणानि वा—महिषशिक्षणक्रीडनस्थानानि वा, ‘सूयरकरणाणि वा’ शूकरकरणानि वा—शूकरशिक्षणक्रीडनस्थानानि वा ‘चक्खुदंसणवडियाए’ इत्यादि पूर्ववत् ॥ सू० २४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आसजुद्धाणि वा हत्थिजुद्धाणि उट्टजुद्धाणि वा महिसजुद्धाणि वा सूयरजुद्धाणि वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५ ॥

छाया—यो भिक्षुरश्वयुद्धानि हययुद्धानि वा उष्ट्रयुद्धानि वा गोयुद्धानि वा महिषयुद्धानि वा शूकरयुद्धानि वा सधुर्दर्शनप्रतिज्ञया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘आसजुद्धाणि वा’ अश्वयुद्धानि वा—अश्वयोरश्वानां वा विनोदाय परस्परं युद्धं कार्यते त्वयं

२९६

निशीयस्वरे

कुर्वन्ति वा तानि अभ्युद्वक्करणस्थानानीत्यर्थः, एवम् हस्त्यादीनां युद्धस्थानानि 'चक्खुदंसणवडियाए' इत्यादि पूर्ववत् ॥ सू० २५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गाउजूहियठाणाणि वा हयजूहियठाणाणि वा गयजूहियठाणाणि वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २६ ॥

छाया—यो भिक्षु गोयूथिकस्थानानि वा हययूथिकस्थानानि वा गजयूथिकस्थानानि वा चक्षुर्वर्शनप्रतिज्ञया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २६॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'गाउजूहियठाणाणि वा' गोयूथिकस्थानानि वा गोयूथानां मोममुदायानां यानि स्थानानि तानि गोयूथिकस्थानानि तानि, अथवा गोमिथुनस्थानानि गोयूथिकस्थानानि, एवमग्रे सर्वत्रापि विज्ञेयम्, 'हयजूहियठाणाणि वा' हययूथिकस्थानानि वा 'गयजूहियठाणाणि वा' गजयूथिकस्थानानि वा 'चक्खुदंसणवडियाए' इत्यादि पूर्ववत् ॥ सू० २६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अभिसेयठाणाणि वा अक्खाइयठाणाणि वा माणुम्माणपमाणठाणाणि वा महयाहयनदग्गीयवाइयतंततलतालुडियघणमुङ्गपडुप्पवाइयस्वठाणाणि वा चक्खुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २७॥

छाया—यो भिक्षुरभिषेकस्थानानि वा आख्यायिकास्थानानि वा मानोन्मानप्रमाणस्थानानि वा महदाहतनृत्यगीतवादित्रतन्त्रीतलतालवुटितघनमृदङ्गपटुप्रवादितरवस्थानानि वा चक्षुर्वर्शनप्रतिज्ञया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २७॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'अभिसेयठाणाणि वा' अभिषेकस्थानानि वा, यत्र मूर्धाभिषिक्तराज्ञामभिषेकादि भवति तादृशानि स्थानानि अभिषेकस्थानानि 'अक्खाइयठाणाणि वा' आख्यायिकास्थानानि वा, यत्र भारतरामायणादिकथा क्रियते तादृशस्थानानि 'माणुम्माणपमाणठाणाणि वा' मानोन्मानप्रमाणस्थानानि वा, यत् धान्यादि पल्लादिना मीयते तद् मानम्, यत् तुल्यया उद्धृत्य दीयते तद् उन्मानम्, यत् हस्ताङ्गुलादिना प्रमाणितं कृत्वा दीयते तत् प्रमाणम्, यत्रैवं प्रकारेण वस्तूनां कथो विक्रयो भवेत् तादृशानि स्थानानि धान्यादिवस्तुकथविक्रयस्थानानीत्यर्थः, 'महयाहयनदग्गीयवाइयतंततलतालुडियघणमुङ्गपडुप्पवाइयस्वठाणाणि वा' महदाहतनृत्यगीतवादित्रतन्त्रीतलतालवुटितघनमृदङ्गपटुप्रवादितरवस्थानानि वा, यत्र स्थानविशेषे नृत्यगीतादिकं भवति तत्रातिबलेन ताडितानि पटुपुरुषेण

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० १२ सू० २८-३० डिम्बादि-महोत्सवगतस्त्र्यादिदर्शन-रूपासक्तिः २९७

प्रवादितानि यानि वादित्राणि तंत्रीतत्तालवृत्तिघनमृदङ्गरूपाणि, तेषां रवः शब्दो भवति तादृशानि स्थानानि, एतानि उग्युक्तस्थानानि 'चक्रखुदंसणवडियाए' इत्यादि सुगमम् ॥ सू० २७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू डिम्बाणि वा डमराणि वा खाराणि वा वैराणि वा महाजुद्धाणि वा महासंगामाणि वा कलहाणि वा बोलाणि वा चक्रखुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २८ ॥

छाया—यो भिक्षुः डिम्बानि वा डमराणि वा क्षाराणि वा वैराणि वा महायुद्धानि वा महासंग्रामान् वा कलहान् वा बोलान् वा चक्रुर्दर्शनप्रतिष्ठया अभिसन्धारयति अभिसन्धारयन्ते वा स्वदत्ते ॥ सू० २८ ॥

चूर्णी - 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'डिम्बाणि' डिम्बानि—राष्ट्रविष्णुरूपाणि तेषां स्थानानि स्थानानीति पदं सर्वत्र योज्यम् । 'डमराणि वा' डमराणि वा, तत्र डमराणि नाम राष्ट्रस्य बाह्याभ्यन्तरजनकृतोपद्रवास्तेषां स्थानानि, 'खाराणि वा' क्षाराणि वा क्षारा नाम परस्परमन्तर्द्वेषाः तज्जनितोपद्रवस्थानानि, 'वैराणि वा' वैराणि वा, वैराणि नाम वंशपरम्पराऽऽगता द्वेषास्तत्समुत्पादितकलहादि स्थानानि, 'महाजुद्धाणि वा' महायुद्धानि वा, तत्र महायुद्धानि नाम अनेकेषां पुरुषाणां जायमानानि कलहादीनि, तेषां स्थानानि शस्त्रादिप्रहारस्थानानि वा 'महासंगामाणि वा' महासंग्रामान् चतुर्गणिसेनाद्वारा जायमानशस्त्रादिप्रहारस्थानानि 'कलहाणि वा' कलहान् वा कलहस्थानानि 'बोलाणि वा' बोलानि वा, तत्र बोलाः कलकलशब्दाः, तेषां स्थानानि, एतानि पूर्वोक्तानि डिम्बादीनि यः श्रमणः श्रमणी वा 'चक्रखुदंसणवडियाए' इत्यादि सुगमम् ॥ सू० २८॥

सूत्रम्—जे भक्खू विरूवरूवेसु महोत्सवेसु इत्थीणि वा थेराणि वा मज्झिमाणि वा डहराणि वा अणलंकियाणि वा सुअलंकियाणि वा गायंताणि वा वायंताणि वा नच्चंताणि वा हसंताणि वा रमंताणि वा मोहंताणि वा विपुलं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा परिभायंताणि वा परिभुंजंताणि वा चक्रखुदंसणवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २९॥

छाया—यो भिक्षुर्विरूपरूपेषु महोत्सवेषु स्त्रीर्वा पुरुषान् वा स्थविरान् वा मध्यमां वा डहरान् वा अनलङ्कृतान् वा स्वलङ्कृतान् वा गायतो वा

२९८

निशीथसूत्रे

वाद्यतो वा नृत्यतो वा हसतो वा रममाणान् वा मोहयतो वा पिपुलमशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा परिभाजयतो वा परिभुञ्जानान् वा चक्षुर्दर्शनप्रतिष्ठाया अभिसंधारयति अभिसन्धारयन्तं वा स्वदते । सू० २९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ अः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘विरूवरूवेसु’ विरूपरूपेषु अनेकप्रकारेषु विलक्षणेषु वा ‘महुस्सवेसु’ वा महोत्सवेषु महान्तश्च ते उत्सवाश्चेति महोत्सवाः, तेषु इन्द्रमहोत्सवादिषु, यद्वा यत्रोत्सवे अनेकप्रकारकाः धनिका आढ्यतमाः अकिंचनाश्चापि संमिलिता भवन्ति, यद्वा—अनेकप्रकारकाः श्रेष्ठिनो राजानो राजपुरोहिततलवगदयो मिलिता भवन्ति तादृशा उत्सवा महोत्सवाः, तादृशमहोत्सवेषु ‘इत्थीणि वा’ स्त्रियो वा पूर्वोक्तमहोत्सवेषु संमिलिताः स्त्रिय इत्यर्थः ‘पुरिसाणि वा’ पुरुषान् वा साधारणतः पुरुषवर्गानित्यर्थः, ‘थेराणि वा’ स्थविरान् वा, तत्र स्थविराः परिपक्ववयसः तान् वा ‘मज्झिमाणि वा’ मध्यमान् वा वयसो मध्ये स्थितानित्यर्थः, ‘डहराणि वा’ डहरान् वा, तत्र डहराः—अल्पवयस्काः तान् तादृशमहोत्सवे समुपस्थितान्, क्रीदशान् तान् ? तत्राह—‘अणलंकियाणि वा’ अनलङ्कृतान् वा कटककुण्डलाद्यङ्काररहितान् वा ‘सुअलंकियाणि वा’ स्वलङ्कृतान् वा कटककुण्डलाद्यङ्कारेण सुसज्जितवेषान् वा ‘गायंताणि वा’ गायतो वा तादृशमहोत्सवे संमिलितपुरुषेषु मध्ये केचन गानं कुर्वन्ति तान् गानं कुर्वतो वेति ‘वायंताणि वा’ वादयतो वा, तलतालमृदङ्गादि वाद्यं वादयतो वा ‘णच्चंताणि वा’ नृत्यतो वा नृत्यं कुर्वतो वा ‘हसंताणि वा’ हसतो वा अनेकप्रकारकहासोपहासलास्यादिकं कुर्वतो वा ‘रमंताणि वा’ रममाणान् वा अनेक प्रकारकक्रीडां कुर्वतो वा ‘मोहंताणि वा’ मोहयतो वा तादृशीं चेष्टां ये कुर्वन्ति यया परेषां मोह उत्पादितो भवेत् तादृशान् मोहोत्पादकानित्यर्थः । पुनः किं कुर्वतस्तान् ? तत्राह—‘विउलं’ इत्यादि । ‘विउलं’ विपुलमत्यधिकम् ‘असणं वा’ ४ अशानं वा ४ चतुर्विधमाहारजातम् ‘परिभायंताणि वा’ परिभाजयतो वा अशनादिभोज्यवस्तूनां परस्परं विभागं प्रविभज्य परस्परमादानप्रदानं कुर्वतो वा ‘परिभुञ्जंताणि वा’ परिभुञ्जानान् वा अशनाद्याहारजातमेकत्र स्थित्वाऽऽहरतो वा’ एतादृशान् पूर्ववर्णितप्रकारकान् स्त्रीपुरुषादीन् ‘चक्खुदं-सणवडियाए’ इत्यादि पूर्ववत् ॥ सू० २९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू इहलोइएसु वा रूवेसु परलोइएसु वा रूवेसु दिदंठेसु वा रूवेसु अदिदंठेसु वा रूवेसु सुएसु वा रूवेसु वा असुएसु वा रूवेसु विन्नाएसु वा रूवेसु अविन्नाएसु वा रूवेसु सज्जइ रज्जइ गिज्जइ अज्झोववज्जइ सज्जंतं वा रज्जंतं वा गिज्जंतं वा अज्झोववज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३०॥

चूर्णिभाष्यावचरिः ३० १२ सू० ३०-३३

आहारादिमर्यादाऽतिक्रमणनिषेधः २९९

छाया—या भिक्षुरैहलोकिकेषु वा रूपेषु पारलोकिकेषु वा रूपेषु दृष्टेषु वा रूपेषु अदृष्टेषु वा रूपेषु विज्ञातेषु वा रूपेषु अविज्ञातेषु वा रूपेषु स्वजति रज्यति गृह्यति अभ्युपपद्यते स्वजन्तं वा रज्यन्तं वा गृह्यन्तं वा अभ्युपपद्यमानं वा स्वदते ॥सू० ३०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘इहलोइएसु वा रूवेसु’ ऐहलोकिकेषु वा रूपेषु, तत्र ऐहलोकिकाः मनुष्यरूपादिपदार्थाः तत्सम्बन्धिषु रूपेषु अनुरागकारणभूतपदार्थेषु ‘परलोइएसु वा रूवेसु’ पारलोकिकेषु वा, तत्र पारलोकिको देवदेव्यादिहस्तितुरगादिर्वा, तत्सम्बन्धिषु रूपेषु अनुकूलवेदनीयेषु रूपादिष्वर्थजातेषु ‘दिट्ठेसु वा रूवेसु’ दृष्टेषु वा रूपेषु पूर्वं प्रत्यक्षतो दृष्टेषु रूपादिषु वस्तुजातेषु ‘अदिट्ठेसु वा रूवेसु’ अदृष्टेषु वा रूपेषु, तत्रादृष्टा देवादयः तत्सम्बन्धिषु रूपादिषु ‘सुप्पेसु वा रूवेसु’ श्रुतेषु वा रूपेषु श्रवणेन्द्रियेण साक्षात्कृतेषु श्रवणेन्द्रियजन्यज्ञानविषयतावत्सु अनुकूलवेदनीयपदार्थजातेषु ‘असुप्पेसु वा रूवेसु’ अश्रुतेषु कर्णपथमनागतेषु वा रूपेषु पदार्थजातेषु ‘विन्नाप्पेसु वा रूवेसु’ विज्ञातेषु वा रूपेषु वर्तमानकालिकानुभवात्मकज्ञानविषयतावत्सु पदार्थजातेषु ‘अविन्नाप्पेसु वा रूवेसु’ अविज्ञातेषु वा रूपादिषु मानसिकानुभवात्मकज्ञानविषयेषु अनुकूलवेदनीयपदार्थजातेषु उपयुक्तैहलोकिकादिपदार्थजातेषु यः श्रमणः श्रमणी वा ‘सज्जइ’ स्वजति आसक्तिमान् भवति ‘रज्जइ’ रज्यति तस्मिन् रूपादिषु अनुरागवान् भवति ‘गिज्जइ’ गृह्यति रूपादिपदार्थेषु गृद्धिमान् भवति तेषु गृद्धिभावं प्राप्नोति, तत्र सर्वदा समुपलभ्यमानेष्वपि अभिरमणं गृद्धिः तां प्राप्नोति ‘अज्झोववज्जइ’ अभ्युपपद्यते अतिशयेनासक्तिमान् भवति तथा ‘सज्जंतं’ स्वजन्तम्-आसक्तिं कुर्वन्तम् ‘रज्जंतं’ रज्यन्तम् रूपादिष्वनुगमं कुर्वन्तम् ‘गिज्जंतं’ गृह्यन्तं रूपादिषु गृद्धिभावं कुर्वन्तम् ‘अज्झोववज्जंतं’ अभ्युपपद्यमानम् अतिशयेनासक्तिं कुर्वन्तम् ‘साइज्जइ’ स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तेषु सङ्गादिकरणेन चारित्रपतनसंभवादिति ॥ सू० ३०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पढमाए पोरिसीए असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेत्ता पच्छिमं पोरिसिं उवाइणावेइ उवाइणावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३१ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रथमायां पौरुष्यामशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा अति-गृह्य पश्चिमां पौरुषीमतिक्रामति अतिक्रामन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३१॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पढमाए पोरिसीए’ प्रथमायां पौरुष्याम् दिवसस्य प्रथमपौरुष्यामित्यर्थः ‘असणं वा ४’ अशनं वा ४ चतुर्विधाहारजातम् ‘पडिग्गाहेत्ता’ प्रतिगृह्य-गृहस्थेभ्य आनीय ‘पच्छिमं पोरिसिं’

६०६

निशीथसूत्रे

पश्चिमां पौरुषीं दिवसस्य चरमपौरुषीमित्यर्थः 'उवाङ्णावेइ' अतिक्रामति उल्लङ्घयति चरमपौरुषी-
पर्यन्तं स्थापयतीत्यर्थः 'उवाङ्णावेतं वा साइज्जइ' अतिक्रामन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी
भवति पर्युषितदोषसंभवात् ॥ सू० ३१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू परं अद्धजोयणमेराओ परेणं असणं वा ४
उवाङ्णावेइ उवाङ्णावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३२ ॥

छाया—यो भिक्षुः परमर्द्धयोजनमर्यादातः परेण अशनं वा ४ अतिक्रामयति
अतिक्रामयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३२॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
'परं अद्धजोयणमेराओ' परमर्द्धयोजनमर्यादातः—कोशद्वयमर्यादातोऽप्रे 'परेणं' परेण अन्येन
श्रावकादिना श्रावकादिद्वारा समानीतमित्यर्थः 'असणं वा ४' अशनं वा चतुर्विधमाहारजातम् 'उवा-
ङ्णावेइ' अतिक्रामयति—अशनादेरुल्लंघनं कारयति अर्थात् अत्र गृहीतमाहारं कोशद्वयादधिकमपि दूरं
भोक्तुमन्यद्वारा नयति, अथवा कोशद्वयादपि अधिकदूरतोऽशनादिकमाहारजातं परद्वारा आनयति
आनयनं कारयति तथा 'उवाङ्णावेतं वा साइज्जइ' अतिक्रामयन्तं वा स्वदते अनुमोदते, कोश-
द्वयादधिकदूरमशनादि परेण यः नयति आनयति वा तं तादृशं श्रमणमनुमोदते स प्रायश्चित्त-
भागी भवति ॥ सू० ३२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दिया गोमयं पडिग्गाहेत्ता दिया कायंसि
वणं आलिपेज्ज वा विलिपेज्ज वा आलिपंतं वा विलिपंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुविवा गोमयं प्रतिगृह्य दिवा काये व्रणमालिम्पेत् वा विलिम्पेत्
वा आलिम्पन्तं वा विलिम्पन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३३॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
'दिया' दिवा—दिवसे 'गोमयं' गोमयं 'गोवर' इति भाषाप्रसिद्धम् 'पडिग्गाहेत्ता' प्रतिगृह्य-
रात्रौ स्थापयित्वा 'दिया' दिवा—द्वितीयदिवसे 'कायंसि वणं' काये व्रणम् तत्र काये शरीरे जाय-
मानं पामादिजन्यं व्रणम् 'आलिपेज्ज वा' आलिम्पेत् वा एकवारम् 'विलिपेज्ज वा' विलिम्पेत् वा
अनेकवारम् । 'आलिपंतं वा' आलिम्पन्तं वा एकवारं लेपं कुर्वन्तं 'विलिपंतं वा' विलिम्पन्तं वा
अनेकवारं लेपं कुर्वन्तं वा 'साइज्जइ' स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ३३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दिया गामयं पडिग्गाहेत्ता रत्तिं कायंसि वणं
आलिपेज्ज वा विलिपेज्ज वा आलिपंतं वा विलिपंतं वा साइ-
ज्जइ ॥ सू० ३४ ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ १२ सू० ३४-४२ गोमया-लेपनजातमर्यादातिक्रमो-पधिवाहननि० ३०१

छाया—यो भिक्षुर्दिवा गोमयं प्रतिगृह्य रात्रौ काये व्रणम् आलिम्पेत् वा विलिम्पेत् वा आलिम्पन्तं वा विलिम्पन्तं वा स्वदते । सू० ३५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दिया गोमयं पडिग्गाहेत्ता’ दिवा दिवसे गोमयं प्रतिगृह्य ‘रत्ति’ रात्रौ रजन्यां ‘कायंसि’ काये शरीरे संजायमानम् ‘वणं’ व्रणं पामादिजन्यम् ‘आलिपेज्ज वा’ आलिम्पेत् वा एकवारम् ‘विलिपेज्ज वा’ विलिम्पेत् वा अनेकवारं ‘आलिपंतं वा’ आलिम्पन्तं वा ‘विलिपंतं वा’ विलिम्पन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । रात्रौ कस्यापि वस्तुनः संग्रह-निषेधात् ॥ सू० ३४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रत्ति गोमयं पडिग्गाहेत्ता दिया कायंसि वणं आलिपेज्ज वा विलिपेज्ज वा आलिपंतं वा विलिपंतं वा साइज्जइ ॥३५॥

छाया—यो भिक्षुः रात्रौ गोमयं प्रतिगृह्य दिवा काये व्रणमालिम्पेत् वा विलिम्पेत् वा आलिम्पन्तं वा विलिम्पन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३५॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘रत्ति’ रात्रौ रजन्याम् ‘गोमयं पडिग्गाहेत्ता’ गोमयं प्रतिगृह्य गृहीत्वा ‘दिया कायंसि वणं’ दिवा दिवसे द्वितीयदिवसे काये शरीरे संजायमानं व्रणम् ‘आलिपेज्ज वा’ आलिम्पेत् वा ‘विलिपेज्ज वा’ विलिम्पेत् वा ‘आलिपंतं वा विलिपंतं वा साइज्जइ’ आलिम्पन्तं वा विलिम्पन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । रात्रौ कस्यापि वस्तुनो ग्रहणनिषेधात्, पर्युषितदोषसंभवाच्च ॥ सू० ३५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू रत्ति गोमयं पडिग्गाहेत्ता रत्ति कायंसि वणं आलिपेज्ज वा विलिपेज्ज वा आलिपंतं वा विलिपंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः रात्रौ गोमयं प्रतिगृह्य रात्रौ काये व्रणमालिम्पेत् वा विलिम्पेत् वा आलिम्पन्तं वा विलिम्पन्तं वा स्वदते । सू० ३६॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘रत्ति’ रात्रौ रजन्याम् ‘गोमयं पडिग्गाहेत्ता’ गोमयं प्रतिगृह्य गृहीत्वा ‘रत्ति’ रात्रौ रजन्याम् तस्यामेव रजन्यां द्वितीयरजन्यां वा ‘कायंसि वणं’ काये शरीरे संजायमानं व्रणम् ‘आलिपेज्ज वा’ आलिम्पेत् वा ‘विलिपेज्ज वा’ विलिम्पेत् वा ‘आलिपंतं वा विलिपंतं वा साइज्जइ’ आलिम्पन्तं वा विलिम्पन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, रात्रौ ग्रहणस्य संग्रहस्य परिभोगस्य च दोषसद्भावेन निषिद्धत्वात् ॥ सू० ३६॥

३०२

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खू दिया आलेवणजायं पडिग्गाहेत्ता दिया कायंसि वणं आलिपेज्ज वा विलिपेज्ज वा आलिपंतं वा विलिपंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३७ ॥

छाया—यो भिक्षुर्दिवा आलेपनजाते प्रतिगृह्य दिवा काये वणमालिम्पेत् वा विलिम्पेत् वा आलिम्पन्तं वा विलिम्पन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दिया’ दिवा—दिवसे ‘आलेवणजायं पडिग्गाहेत्ता’ आलेपनजातम् विलेपनद्रव्यं प्रतिगृह्य गृहीत्वा रात्रौ स्थापयित्वा ‘दिया’ दिवा—त्रितीयदिवसे ‘कायंसि वणं’ काये शरीरे शरीरावयवे वा वणं पामाभगन्दरादिकम् ‘आलिपेज्ज वा’ आलिम्पेत् वा ‘विलिपेज्ज वा’ विलिम्पेत् वा ‘आलिपंतं वा विलिपंतं वा साइज्जइ’ आलिम्पन्तं वा विलिम्पन्तं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ३७ ॥ एवं पूर्वोक्तसूत्रं संगृह्य चत्वारि सूत्राणि—आलेपनजातविषयाण्यपि गोमयसूत्रवदेव व्याख्येयानि ॥ सू० ३८—३९—४० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अन्नउत्थिएण वा गारत्थिएण वा उवहिं वहावेइ वहावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४१ ॥

छाया—यो भिक्षुरन्ययूथिकेन वा गृहस्थेन वा उपधिं वाहयति वाहयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ४१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अन्नउत्थिएण वा’ अन्ययूथिकेन वा अन्यतीथिकेण पुरुषेण स्त्रिया वा ‘गारत्थिएण वा’ गृहस्थेन वा आचारेण तद्धिन्नेन वा येन केनापि, श्राविकया तद्धिन्नया वा ‘उवहिं वहावेइ’ उपधिं स्वकीयवस्त्रपात्रादिकम् वाहयति एकस्मात् स्थानात् स्थानान्तरं प्रापयति ‘वहावेतं वा साइज्जइ’ वाहयन्तं प्रापयन्तं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, गृहस्थादिना कस्यापि कार्यस्य कारणे साधोरविरतिदोषप्रसङ्गात् ॥ सू० ४१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू तन्नीसाए असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा देइ देतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४२ ॥

छाया—यो भिक्षुः तन्निश्रयाऽशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा ददाति ददतं वा स्वदते ॥ सू० ४२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘तन्नीसाए’ तन्निश्रया—उपधिवहनादिकार्यनिश्रया उपध्यादिवाहकाय ‘अयं मे उपधिं वहती’—ति

चूर्णिभाष्यावचरिः उ० १२ सू० ४३-४४ मासिकद्वित्रिधारगङ्गाविमहानद्युत्तरणनिषेधः ३०३

कृत्वा, उपलक्षणादन्यस्मै वा कस्मैचिद् गृहस्थाय बालकादिभ्यो वा 'असृणं वा ४' अशनं वा ४, चतुर्विधमाहारजातम् 'देइ' ददाति अन्यस्मादापयति वा 'देतं वा साइज्जइ' ददतं वा स्वदते । यो हि अन्ययूथकादिभ्यः कार्यमुपधिवाहनादिकं कारयित्वा तेभ्यः तन्मूल्यरूपेणानुग्रहेण वा आहारादिकं ददाति दापयति ददतमनुमोदते वा स प्रायश्चित्तभागी भवति, भिक्षिताशनादेरन्यस्मै दाने साधोरनधिकारित्वात्, भगवतानिषिद्धत्वाच्च ॥ सू० ४२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू इमाओ पंच महण्णवाओ महानईओ उद्दिट्ठाओ गणियाओ वंजियाओ अंतो मासस्स दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा उत्तरइ वा संतरइ वा उत्तरंतं वा संतरंतं वा साइज्जइ । तं जहा—गंगा, जउणा, सरऊ, एरावई, मही—त्ति ॥ सू० ४३॥

छाया— यो भिक्षुरिमाः पञ्च महार्णवा महानद्य उद्दिष्टा गणिता व्यञ्जिता अन्तर्मासस्य द्विकृत्वो वा त्रिकृत्वो वा उत्तरति संतरति उत्तरन्तं वा सन्तरन्तं वा स्वदते तद्यथा—गङ्गा, यमुना, सरयू, पेरावती, मही, इति ॥ सू० ४३॥

चूर्णी— 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'इमाओ' इमा—वक्ष्यमाणाः 'पंच' पञ्च—पञ्चसंख्याविशिष्टाः 'महण्णवाओ' महार्णवाः समुद-तुल्याः, आसां पञ्चनदीनां महार्णवतुल्यता च बहूदकत्वेन तथा आयामविस्तारार्थ्या वा यथा समुदो बहूदको दीर्घो विस्तृतश्च तथैव एता अपि बहूदकाः दीर्घा विस्तृताश्च सन्ति अत एव 'महा-णईओ' महानद्यः यत एव बहूदकादिविशिष्टा अत एव महानदीपदवाच्याः 'उद्दिट्ठाओ' उद्दिष्टाः कथिताः 'गणियाओ' गणिताः अन्यनदीषु महत्त्वेन गणनां प्राप्ताः 'वंजियाओ' व्यञ्जिताः प्रकटीकृता शास्त्रे प्रतिपादिता वा, एता महानदीः 'अंतो मासस्स' अन्तर्मासस्य एकस्य मासस्यान्तः—मध्ये 'दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा' द्विकृत्वो वा त्रिकृत्वो वा द्विवारं वा त्रिवारं वा 'उत्तरइ वा संतरइ वा' उत्तरति वा संतरति वा, तत्र निरन्तरं तरणम् उत्तरणं चर-णाभ्यां पारकरणम्, संतरणं नावादिना पारकरणम् । गाढतरकारणाभावे नदीनामुत्तरणे संतरणे चाप्रायिकस्य विराधने संयमविराधनम्, तथा गर्तादौ चरणपतनात् पारकरणसमये जलपूरागमनाच्च आत्मविराधनम् । अनेन प्रकारेण मासाभ्यन्तरे यः श्रमणः श्रमणी वा द्विवारं वा त्रिवारं वा उत्त-रति सन्तरति वा तथा 'उत्तरंतं वा संतरंतं वा साइज्जइ' उत्तरन्तं वा सन्तरन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—जइ होज्ज य थलमग्गो, जलेण गच्छेज्ज नेव पाएहि ।

नेव दुरोहे णावं, तत्थावायाण संभवओ ॥

३०४

निशीथसूत्रे

छाया—यदि भवेच्च स्थलमार्गः, जलेन गच्छेत् नैव पादाभ्याम् ।

नैव दूरोहेत् नावं, तत्राऽपायानां संभवतः

अवचूरिः—यदि ग्लानस्य साधोर्वैधाव्यादिके गाढतरे कारणे समुपस्थिते सति गमनमावश्यकं भवेत् तदा यदि तत्र गमनार्थं स्थलमार्गो दूरतरोऽपि भवेत् तर्हि जलेन नद्यादिजलमार्गेण पादाभ्यां नैव गच्छेत्. नैव च नावं दूरोहेत् नौकोपरि नोपविशेत्, किमर्थमित्याह तत्र पादाभ्यां नौकया वा गमने—अपायानां विघ्नानां बहूनां संभवात् । अपाया द्विविधाः—संयमापायाः आत्मापायाश्च । तत्र नदीजले पादाभ्यां गमने अप्कायस्य पादप्रहारेण तत्रस्थितप्रसक्त्यानां मण्डूकमत्स्यादीनां च विराघनारूपा अनेके संयमापाया भवन्ति । जले गर्त्तादौ पादपतनात् तत्समये जलपूरस्यागमनादिना चानेके आत्मापाया अपि भवन्ति, एवं नौकया गमनेऽपि विज्ञेयम्, तथाहि—नौकायाः संचरणेन जलविलोडनं भवति तेनाप्कायस्य तदधोगतानां त्रसाणां मण्डूकमत्स्यलघुजलचरादिजीवानां च विराघना भवति तेन संयमापायसंभवः, तथा नौकाया ब्रुडनभञ्जनादिना—आत्मापायसंभवः, ततः संयमात्मविराघनादोषसद्भावात् दूरतरस्थलमार्गसंभवे साधुर्जलमार्गेण नो गच्छेदिति भावः ॥ सू० ४३॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयं ॥सू० ४४॥

॥ निर्साहज्झयणे बारसमो उद्देशो समत्तो ॥१२॥

छाया—तं सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमनुद्घातिकम् ॥४३॥

॥ निशीथाध्ययने द्वादश उद्देशः समाप्तः ॥१२॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं सेवमाणे’ तत् सेवमानः, तत् उद्देशकादौ कथितत्रसपाणघातिबन्धनादारभ्योद्देशकान्ते वर्णिततदोसंतरणपर्यन्तमायश्चित्तस्थानमध्यात् एकमनेकं सर्वं वा प्रायश्चित्तस्थानं ‘सेवमाणे’ सेवमानः समाचरन् श्रमणः श्रमणी वा ‘आवज्जइ’ आपद्यते प्राप्नोति ‘चाउम्मासियं’ चातुर्मासिकम् ‘परिहारट्ठाणं’ परिहारस्थानम् प्रायश्चित्तस्थानम् ‘अणुग्घाइयं’ अनुद्घातिकम्—लघुमासिकमित्यर्थः ॥ सू० ४४॥

इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्गुरु—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालाषक

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त—

“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैन—

धर्मदिवाकर—पूज्यश्री—ग्रामीलालव्रति—विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायाम् द्वादशोद्देशकः समाप्तः ॥१२॥

॥ त्रयोदशोद्देशकः ॥

गतो द्वादशोद्देशकः, सम्प्रति त्रयोदशोद्देशको व्याख्यायते, तत्र द्वादशोद्देशकान्तिमसूत्रेण सहास्य त्रयोदशोद्देशकादिसूत्रस्य कः सम्बन्धः ?—इति चेदत्राह भाष्यकार—

भाष्यम्—नावाङ्गा उत्तरिय, काउस्सगं करे मुणी ।

कथं कुज्जा न वा कुज्जा, संबंधो ईरिओ इहं ॥

छाया—नावादिना उत्तीर्य कायोत्सर्गं कुर्यात् मुनिः ।

कुत्र कुर्यात् न वा कुर्यात् सम्बन्ध ईरित इह ॥

अवचूरिः—‘नावाङ्गा’ इत्यादि । द्वादशोद्देशकस्थान्तिमसूत्रे गङ्गादिका पञ्च महानद्यो वर्णिताः, ता नदीः कारणवशात् मासान्तर्ये द्विवारं त्रिवारं वा उत्तरति तदा तस्य प्रायश्चित्तं कथितम्, तत्र नावादिना ता महानदीः समुत्तीर्य पारं गत्वा ऐर्यापथिकः कायोत्सर्गः अवश्यमेव कर्तव्यः । स च कुत्र स्थाने कर्तव्यः कुत्र न कर्तव्यः ? इति विचारणायां सचित्तपृथिव्यां न कर्तव्यः, एतस्य निषेधस्य वर्णनाय त्रयोदशोद्देशकः प्रारभ्यते, अस्मिन् उद्देशके सचित्तपृथिव्यादिषु समुपविश्यैर्यापथिकाद्यावश्यककार्यकरणे प्रायश्चित्तं कथयिष्यते, अयमेव सम्बन्धः पूर्वापरसूत्रयोर्भवति, तदनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य त्रयोदशोद्देशकस्य प्रथमसूत्रमाह—

सूत्रम्—जे भिक्खू अणंतरहियाए पुढवीए ठाणं वा सेज्जं वा णिसेज्जं वा णिसीहियं वा चेण्णं चेण्तं वा साइज्जइ ॥सू० १॥

छाया—यो भिक्षुरनन्तरहितायां पृथिव्यां स्थानं वा शय्यां वा निषद्यां वा नैषेधिकीं वा चेतयते चेतयमानं वा स्वदत्ते ॥सू० १॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अणंतरहियाए पुढवीए’ अनन्तरहितायां पृथिव्याम् अनन्तेन जीवेन रहिता किन्तु असंख्येयेन जीवेन युक्ता अनन्तरहिता सचित्तेत्यर्थः यतो हि पृथिवी असंख्यातजीवात्मिका भवति न त्वनन्त—जीवात्मिका, अतः अनन्तरहितेत्युक्तम्, यद्वा—न अन्तरं व्यवधानम् अनन्तरं जीवव्यवधानरहितं यथा स्यात्तथा हिताः स्थिता अनन्तरहिता व्यवधानरहितजीवयुक्ता सर्वात्मना सचित्तेत्यर्थः । तस्यां सचित्तपृथिव्युपरीत्यर्थः ‘ठाणं वा’ स्थानं वा, तत्र स्थानं कायोत्सर्गः तत् कायोत्सर्गलक्षणं स्थानम् ऊर्ध्वत्वेनावस्थितिरूपं करोति इत्यभिप्रेण सम्बन्धः, उपलक्षणत्वात् त्वगवर्तनादिकमपि करोति ‘सेज्जं वा’ शय्यां वा तत्र शय्या शरीरप्रमाणा तां, शयनं वा करोति ‘णिसेज्जं वा’ निषद्यां वा उपवेशनं वा ‘णिसीहियं वा’ नैषेधिकीं वा प्राणातिपातादिनिषेधपूर्वकं जायमाना क्रिया स्वाध्यायरूपा नैषेधिकी, ताम् ‘चेण्णं’ चेतयते करोति ‘चेण्तं वा साइज्जइ’ चेतयमानं वा स्वदत्ते । यो हि श्रमणः

अशिवादिकारणविशेषमादाय नावादिना पारं गत्वा तत्र सञ्चितपृथिव्यां स्थितः सन् तत्रैव सचित्त-
भूम्नौ स्थानादिकं करोति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा
अपि भवन्तीति ॥ सू० १॥

सूत्रम्—एवं जे भिक्खू ससणिद्धाए पुढवीए० ॥ सू० २॥ जे भिक्खू सस-
रक्खाए पुढवीए० ॥ सू० ३॥ जे भिक्खू मट्टियाकडाए पुढवीए० ॥ सू० ४॥
जे भिक्खू चित्तमंताए पुढवीए० ॥ सू० ५॥ जे भिक्खू चित्तमंताए
सिलाए ॥ सू० ६॥ जे भिक्खू चित्तमंताए लेलुए ठाणं वा सेज्जं वा
निसेज्जं वा निसीहियं वा चेएइ चेएतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७॥

छाया—एवं यो भिक्षुः सस्निग्धायां पृथिव्याम् ॥ सू० २॥ यो भिक्षुः सरजस्कायां
पृथिव्याम् ॥ सू० ३॥ यो भिक्षुः मृत्तिकाकृतायां पृथिव्याम् ॥ सू० ४॥ यो भिक्षुः चित्तवत्यां
पृथिव्याम् ॥ सू० ५॥ यो भिक्षुः चित्तवत्यां शिलायाम् ॥ सू० ६॥ यो भिक्षुः चित्तवति लेलुके
स्थानं वा छण्यां वा निषद्यां वा नैवेधिकी वा चेतयते चेतयमानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७॥

चूर्णी—‘एवं जे भिक्खू’ इत्यादि । एवम्—अनेनैव प्रकारेण ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः ‘ससणिद्धाए-
पुढवीए’, सस्निग्धायां सचित्तजडेन ईषद्भार्द्रायां पृथिव्याम् ॥ सू० २॥ यो भिक्षुः ‘सरजस्काए
पुढवीए’ सरजस्कायां=सचित्तसूक्ष्मरेणुगुणितयां पृथिव्याम् ॥ सू० ३॥ यो भिक्षुः ‘मट्टिया-
कडाए पुढवीए’ मृत्तिकाकृतायां—मृत्तिकया कृतायां संपादितायां लिप्तायां वा सचित्तमृत्तिका-
संचयेन पुञ्जीभूतायां पृथिव्याम् ॥ सू० ४॥ यो भिक्षुः ‘चित्तमंताए पुढवीए’ चित्तवत्यां
चित्तं—जीवः तद् विद्यते यस्यां सा चित्तवती सूक्ष्मत्रसजीवयुक्ता तस्यां पृथिव्याम् ॥ सू० ५॥
यो भिक्षुः ‘चित्तमंताए सिलाए’ चित्तवत्यां जीवयुक्तायां शिलायां महापाषाणस्फण्डरूपायां,
यस्याः सन्धिभागेऽधो वा जीवानां संभवात् तस्यां शिलायाम् ॥ सू० ६॥ यो भिक्षुः ‘चित्त-
मंताए लेलुए, चित्तवति लेलुके, लेलुकं नाम मृत्तिकास्फण्डं, तस्मिन् ‘ठाणं वा’ स्थानं
कायोत्सर्गं वा उपलक्षणात् त्वत्पर्यन्तदिकमपि, तथा ‘सेज्जं वा’ छण्यां वा शरीरप्रमाणां शयनं
वा, ‘निसेज्जं वा’ निषद्याम् उपवेशनं वा ‘निसीहियं वा’ नैवेधिकीं वा स्वाध्यायरूपं क्रियाविशेषं
वा ‘चेएइ’ चेतयते करोति, ‘चेएतं वा साइज्जइ’ चेतयमातं कुर्वन्तं स्वदत्ते अनुमोदते स
प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कोलावासंसि वा दारुए जीवपइट्टिए सअंडे
सपाणे सबीए सहगिए सओस्से सउदए सउत्तिगणणगदगमट्टिय-

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १३ सू० १-८ सस्निग्धादिपृथिव्यादिषु स्थानादिकरणनिषेधः ३००

**मक्कडासंताणगंसि ठाणं वा सेज्जं वा णिसेज्जं वा णिसीहियं वा चेण्डि
चेण्तं वा साइज्जइ ॥सू० ८॥**

छाया—यो भिक्षुः कोलावासे वा दारुके जीवप्रतिष्ठिते साण्डे संप्राणे सबीजे सह्रिते सभोसे सोदके सोत्तिगपनकोदकमृत्तिकामर्कटसंतानके स्थाने वा शय्यां वा निषद्यां वा नैवेधिकीं वा चेतयते चेतयमानं वा स्वदते ॥ सू० ८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । जे भिक्खू’ यः कचित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘कोलावासंसि वा’ कोलावासे, तत्र कोलाः धुणा तेषाम् आवासे निवासस्थाने एतादृशे ‘दारुक्’ दारुके काष्ठे यत्र काष्ठविशेषे धुणाः सन्ति तादृशकाष्ठविशेषोपरि आसनादिकं कुरुते इत्यभिप्रेण सम्भवः, तथा ‘जीवंपइड्डिए’ जीवप्रतिष्ठिते दारुके काष्ठे—यत्र काष्ठविशेषे इन्द्रियादयो जीवा-सन्ति तादृशजीवप्रतिष्ठितकाष्ठे ‘सअंहे’ साण्डे दारुके, तत्र अप्पडानि गृहगोषिकादीनाम् तथा च यत्र काष्ठे गृहगोषिकादीनामण्डानि सन्ति तादृशदारुके तथा ‘संप्राणे’ संप्राणे दारुके, तत्र प्राणः प्राणवान् जीवः इन्द्रियार्थिन्द्रियादिः पीपिलिकादिः तादृशप्राणयुक्ते काष्ठे तादृशप्राणयुक्त-पृथिव्याम् वा तथा ‘सबींए’ सबीजे दारुके पृथिव्यां वा, तत्र बीजं शाक्यादीनाम् ‘सहरिण’ सह्रिते—अर्कुरितबीजसहिते दारुके पृथिव्यां वा तथा च हरितकायविशिष्टे दारुके पृथिव्यां वा ‘सओस्से’ सभोसे ‘ओस’ इति देशी शब्दो निशाजज्वाचकः, तस्मिन्, शीतकाले रात्रौ सूक्ष्म-जलबिन्दवो निपतन्ति वृक्षादौ संस्थितजलबिन्दूनाम् ‘ओस’ इति नाम भवति, तथा च तादृश-ओसविशिष्टे दारुके पृथिव्यां वा ‘सउदगे’ सोदके दारुके जलसमिश्रितदारुके पृथिव्यां वा ‘सउत्तिगपणगदगमट्टियमक्कडासंताणगंसि’ सोत्तिगपनकोदकमृत्तिकामर्कटसन्तानके, तत्र उत्तिगः—भूमौ वर्तुलविबरकारिणः गर्दभमुखाकृतिकाः कीटविशेषाः, तस्मिन् हः कीटिकानगररूपः, तस्मिन् तत्सहिते वा स्थाने तथा पनकः पञ्चवर्णः साङ्कुरोऽनङ्कुरो वा पञ्चवर्णान्तकाय-विशेषः, उदकमत्तिका उदकेन सहिता मृत्तिका सकर्दमा सचित्ता मिश्रा वा मृत्तिका, यद्वा दकं जलं मृत्तिका सचित्तमृत्तिका तत्र, मर्कटसन्तानकं छनाजालम्, एतेषु वस्तुषु यः श्रमणः श्रमणी वा ‘ठाणं वा’ स्थाने वा, तत्र स्थानमूर्ध्वस्थानम् ‘सेज्जं वा’ शय्यां वा ‘णिसेज्जं वा’ निषद्यां वा ‘णिसीहियं वा’ नैवेधिकीं वा ‘चेण्डि’ चेतयते करोति तथा ‘चेण्तं वा साइज्जइ’ चेतयमानं वा कोलावासंदिषु स्थानादिकं कुर्वन्तं श्रमणानन्तरं स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्त-भागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति ।

अत्राह माध्यकारः—

भाष्यम्—पुढवीमाइठाणं तु, जत्तियमेचमुदाहियं ।

तत्थ ठाणाइयं कुज्जा, आणाभंगाइ पावई ॥

छाया—पृथिव्यादिस्थानं तु यावन्मात्रमुदाहृतम् ।

तत्र स्थानादिकं कुर्यात् आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—प्रथमसूत्रादारभ्याष्टमसूत्रपर्यन्तसूत्रेषु यत् यत् पृथिव्यादिकस्थानमधिकरणत्वेन उदाहृतम् कथितम् सच्चित्तपृथिवीत आरभ्य मर्कटसन्तानक्रान्तस्थानं सूत्रे यावन्मात्रं यावत्प्रमाणकं कथितम् तेषु सच्चित्तपृथिव्यादिस्थानेषु स्थानादिकं स्थानशय्यानिषदास्वाध्यायादिकं यः कुर्यात् स श्रमणः श्रमणी वा आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् आज्ञाभङ्गानवस्थामिध्यात्वसंयमात्मविराधनालक्षणान् दोषान् प्राप्नुयात् लभते ।

अथ पृथिव्याद्येकेन्द्रियाणां संघटनादिकरणे यादृशी वेदना भवति तां वेदनां दृष्टान्तद्वारेण दर्शयति तथाहि—यथा कश्चित् स्वभावतो दुर्बलो जराजीर्णो रोगेणापि आक्रान्तो भवेत्, स च वृद्धो बलवता तरुणेन त्रिशद्वर्षायुष्केन युगलपाणिना सर्ववलेनाक्रान्तो भवेत् तदनन्तरं तस्य वृद्धस्य तरुणेनाक्रान्तस्य यादृशी वेदना भवति पृथिव्याद्येकेन्द्रियजीवानामुपरि स्थानादिकरणेन ततोऽप्यधिकतरा अनन्तगुणा वेदना भवति, परन्तु अव्यक्तत्वात् चर्मचक्षुषा ज्ञातुं न शक्यते, यानि च जीवस्य चिह्नानि तानि पृथिव्याद्येकेन्द्रियजीवेषु न व्यक्तानि यथा गाढनिद्रानिद्रितपुरुषे मूर्च्छिते वा सुप्तदुःखचिह्नानि अव्यक्तानि, एवं पृथिव्याद्येकेन्द्रियजीवेष्वपि चैतन्यं चैतन्यचिह्नं चातीवाव्यक्तम् तेनायं जीव इति न सकलसाधारणपुरुषेण ज्ञातं भवति, परं केवलं केवलज्ञानिना एव दृश्यते, तदुपदेशात् श्रद्धालुः परोपि जानाति, अश्रद्धालवो वस्तुतत्त्वं न जानन्ति । तेषामेव ज्ञानाय पृथिव्याद्येकेन्द्रियाणामुपयोगसाधकं दृष्टान्तं दर्शयामि, तद्यथा—रूक्षे भोजने अतिशयितः सूक्ष्मः स्नेहगुणो विद्यते यतः तादृशभोजनकरणेनापि शरीरस्योपचयो भवति परन्तु अव्यक्तत्वात् सत्त्वस्नेहगुणो न लक्ष्यते, एवं पृथिव्यामपि विद्यते सूक्ष्मः स्नेहः परन्तु अतिसूक्ष्मत्वात् न दृश्यते यतः पृथिव्यादिषु स तनूत्थितोऽल्पः तेन तेषां प्रबलस्नेहकार्ये हस्तादिशरीराणां चालनादिकं कर्तुमशक्यं भवति । एकेन्द्रियजीवानां क्रोधादिकाः परिणामा अपि भवन्ति साकारोऽनाकारश्चोपयोगः, तथा सातादिका वेदनाः, एते सर्वेऽपि भावाः सूक्ष्मत्वात् अनतिशयस्यानुपलक्षिता भवन्ति यथा संज्ञिनां पर्याप्तानां क्रोधादयः परिणामा भवन्ति, तेन च परिणामेन संज्ञिनो जीवा आक्रोशादिकं कुर्वन्ति त्रिवलीचालनादिकं च कुर्वन्ति परन्तु संज्ञिजीववत् एकेन्द्रियाः प्राबल्येन तादृशकार्यकरणं प्रति समर्था न भवन्ति, एतावानेव भेदः संज्ञिजीवेभ्य एकेन्द्रियजीवानाम्, किन्तु चेतनायोगात् सर्वमेव भवति पृथिव्याद्येकेन्द्रियजीवानामपि, किं बहुना यथा वयमनुभवं कुर्मः तथैव पृथिव्याद्येकेन्द्रियजीवा अपि कुर्वन्ति तेषु सुखकारणे समुपस्थिते सुखिनो भवन्ति दुःखकारणे चात्र दुःखमध्यनुभवन्ति, क्रोधादिकम् आक्रोशादिकमपि कुर्वन्ति, किन्तु यथा उदुम्बरपुष्पमन-

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ १३ सू० ९-११ दुर्बद्धादिविशिष्टस्थूणादिषु स्थानादिकर्णनि० ३०९

भिव्यक्तं न सर्वेषां दृष्टिपथमाविर्भवति तथैव अनभिव्यक्तत्वात् एकेन्द्रियाणां क्रोधादिकं नाविर्भवति, किन्तु पृथिव्यादिषु वर्तन्ते एवैकेन्द्रियजीवाः, तदुक्तम्—

क्रोधादिकपरिणामाः एकेन्द्रियादिजन्तूनाम् ।

प्राबल्यं तेषु कार्येषु अभिव्यक्तत्वात् न भवन्ति हि ॥१॥

यस्मात् कारणात् पृथिव्यादिका एकेन्द्रियजीवा अपि एवंविधवेदनादिकमनुभवन्ति तस्मात् कारणात् पृथिव्याद्येकेन्द्रियजीवोपरि कायोत्सर्गं शयनीयमासनं स्वाध्यायादिसंपादनं च कथमपि सर्वविरतः श्रमणः श्रमणी वा स्वयं न कुर्यात् न वा परानपि तदुपरि स्थानादिकं कारयेत्, न पृथिव्याद्येकेन्द्रियजीवानामुपरिस्थानादिकं कुर्वन्तमनुमोदेत किन्तु शास्त्रमर्यादामाश्रित्याचित्तभूम्या-दावेव स्थानादिकं कुर्यात् कुर्वन्तमनुमोदेत ॥सू० ८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू थूणंसि वा गिहेलुयंसि वा उसुयालंसि वा काम-जलंसि वा दुब्बद्धे दुण्णिक्खित्ते अणिककंपे चलाचले ठाणं वा सेज्जं वा णिसेज्जं वा णिसाहियं वा चेएइ चेएतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९॥

छाया—यो भिक्षुः स्थूणायां वा गृहेलुके वा उसुकाले (उदूखले) वा कामजले वा (स्नानपीठे वा) दुर्बद्धे दुर्निक्षिप्ते अनिष्कंपे चलाचले स्थानं वा शय्यां वा निषद्यां वा नैषेधिकीं वा चेतयते चेतयमानं वा स्वदत्ते ॥सू० ९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘थूणंसि वा’ स्थूणायां वा, तत्र स्थूणा नाम स्तंभः तस्यां स्थूणायां स्तम्भे ‘गिहेलुयंसि वा’ गृहेलुके वा देहल्यामित्यर्थः, ‘उसुयालंसि वा’ उसुकाले वा, तत्र उसुकालो नाम उदूखलम् ‘ऊखलं’ इति लोकरप्रसिद्धम् तस्मिन् ‘कामजलंसि वा’ कामजले वा, तत्र कामजलं नाम स्नान-पीठादिकं यस्योपरि उपविश्य स्नानं करोति तादृशं साधनविशेषलक्षणं कामजलमिति तस्मिन् काम-जले । कथंभूते स्थूणादौ ? इति स्थूणादिविशेषणान्याह—‘दुब्बद्धे’ इत्यादि । ‘दुब्बद्धे’ दुर्बद्धे तत्र बन्धनं द्विविधम्—रज्जुबन्धनं, काष्ठादिषु बंधबन्धनं वा तत् बन्धनं सम्यक् न कृतं तत् दुर्बद्धं शिथिलबन्धनमित्यर्थः तस्मिन् ‘दुण्णिक्खित्ते’ दुर्निक्षिप्ते तत्र दुर्निक्षिप्तं,—दुरू-असम्यक् निक्षिप्तं निहितं तत्, न सम्यक् स्थापितमिति दुर्निक्षिप्तम् तस्मिन् दुर्निक्षिप्ते स्थूणादौ ‘अणिककंपे’ अनिष्कंपे, तत्र निष्कम्पः—कम्पनवर्जितः, न निष्कम्पः अनिष्कम्पः, तस्मिन् कम्पनविशिष्टे, यत एवम् अत एव ‘चलाचले’ चलाचले अस्थिरे इत्यर्थः, एतादृशस्थूणादिषु स्थूणाद्युपरि यः श्रमणः श्रमणी वा ‘ठाणं वा’ स्थानं वा ‘सेज्जं वा’ शय्यां वा ‘णिसेज्जं वा’ निषद्यां वा ‘निसीहियं वा’ नैषेधिकीं

३१०

निशीथसूत्रे

वा स्वाध्यायादिकरणम् 'चेण्ड' चेतयते 'चेण्टं वा साइज्जइ' चेतयमानं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कुलियंसि वा भित्तिसि वा सिलंसि वा लेलुंसि वा अंतलिकखजायंसि वा दुब्बद्धे दुण्णिक्खित्ते अणिककंपे चलाचले ठाणं वा सेज्जं वा णिसेज्जं वा णिसीहियं वा चेण्ड वा चेण्टं वा साइज्जइ १०

छाया—यो भिक्षुः कुड्ये वा भित्तौ वा शिलायां वा लेलुके वा अन्तरिक्षजाते वा दुर्बद्धे दुर्निक्षिप्ते अनिष्कम्पे चलाचले स्थानं वा शय्यां वा निषद्यां वा नैवेधिकीं वा चेतयते चेतयमानं वा स्वदते ॥ सू० १०॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'कुलियंसि वा' कुड्ये वा तृणभित्तिरूपकुड्ये वा 'भित्तिसि वा' भित्तौ वा पाषाणमृत्तिका-निर्मितभित्तौ भित्तिरूपद्वारायां वा 'सिलंसि वा' शिलायां वा धान्यादिपेषणबृहत्पाषाणखण्डे वा 'लेलुंसि वा' लेलुके वा लोष्टे बृहन्मृत्पिण्डे 'अंतलिकखजायंसि वा' अन्तरिक्षजाते वा—आकाश-भागनिर्मितमञ्चकादौ वा, कथम्भूते कुड्यादिके ? तत्राह—'दुब्बद्धे' इत्यादि । 'दुब्बद्धे' दुर्बद्धे सम्यग्रूपेण बन्धनरहिते कुड्यादौ 'दुण्णिक्खित्ते' दुर्निक्षिप्ते असम्यग्रूपेण स्थापिते 'अणिककंपे' अनिष्कम्पे—कम्पनादिधर्मविशिष्टे अत एव 'चलाचले' चलाचले—अस्थिरे कुड्यादौ यः श्रमणः श्रमणी वा 'ठाणं वा' स्थानं वा 'सेज्जं वा' शय्यां वा 'णिसेज्जं वा' विषयां वा 'णिसीहियं वा' नैवेधिकीं वा 'चेण्ड' चेतयति 'चेण्टं वा साइज्जइ' चेतयमानं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू खंधंसि वा फल्लिहंसि वा मंचंसि वा मंडवंसि वा मालंसि वा पासायंसि वा हम्मतलंसि वा दुब्बद्धे दुण्णिक्खित्ते अणिककंपे चलाचले अणं वा सेज्जं वा णिसेज्जं वा निसीहियं वा चेण्ड चेण्टं वा साइज्जइ ॥ सू० ११॥

छाया—यो भिक्षुः स्कन्धे वा परिधे वा मञ्चे वा मण्डपे वा माले वा प्रासादे वा हर्म्यतले वा दुर्बद्धे दुर्निक्षिप्ते अनिष्कम्पे चलाचले स्थानं वा शय्यां वा निषद्यां वा नैवेधिकीं वा चेतयते चेतयमानं वा स्वदते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'खंधंसि वा' स्कन्धे वा, तत्र स्कन्धो नाम एकमप्रसादविशेषः, अथवा स्कन्धो नाम गृहम्

अवचूरिः ७० १३ सू० १२ अन्यतीर्थिकादीनां शिल्पादिकलाशिक्षणनिषेधः ३११

इण्टिकादारुसंघातो वा तस्मिन् 'फलिहंसि वा' परिघे वा, तत्र परिघो नाम कर्मकाको लम्ब-
काष्ठविशेषः, तस्मिन् 'मंचंसि वा' मञ्चे वा काष्ठस्तम्भोपरि निर्मिते सहवाकारे मञ्चे 'मंडवंसि
वा' मण्डपे वा, तत्र मण्डपः—काष्ठनिर्मितं निर्मितिकं स्थानं तस्मिन् 'मार्गंसि वा' मार्गे वा,
तत्र मार्गं गृहोपरि द्विभूमिकादि तस्मिन् । 'प्रासायंसि वा' प्रासादे वा—प्रासादः—जीर्णराजगृहं
तस्मिन् 'हम्मत्तलंसि वा' हर्म्यतले वा, हर्म्यं जीर्णधनिकजननिवासस्थानम्, तस्मिन्, कीदृशे! इत्याह—
'दुव्वज्जे' दुर्वज्जे शिथिलबन्धनयुक्ते 'दुणिण्विस्सुत्ते' दुर्निक्षिप्ते—सम्यगनवस्थापिते 'अणिक्कंवे'
अनिष्कम्पे—कम्पनादिविशिष्टे अत एव चलाचले अस्थिरे, एतादृशस्कन्धादौ यो भिक्षुः 'ठणं वा'
स्थानं वा कायोत्सर्गं वा 'सेज्जं वा' शय्यां वा शयनीयञ्च 'णिसेज्जं वा' निषद्यामास्रणं
वा 'णिसीदियं वा' नैवेधिकीं वा स्वाध्यायादिकरणम् 'चेण्ण' चेतयते 'चेण्णं वा साइज्ज'—
चेतयमानं स्कन्धादिषु अस्थिरादिषु स्थानादिकं कुर्वन्तं श्रमणान्तरं—बः श्रमणः श्रमणी वा स्वदत्ते
अनुमोदते स प्राग्निश्चितभागी भवति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—स्थूणा—कुलिय—वस्त्रधा,—इयं खु जं आहियं च मुत्तेसु ।

तेसु ठाणाइकरणा, लम्मेज्जा आणभंगाई ॥

छाया—स्थूणा—कुडय—स्कन्धादिकं खु यत् आख्यातं च सूत्रेषु ।

तेषु स्थानादिकरणात् लम्मेतत्ताभङ्गादिकम् ॥

अवचूरिः—सूत्रेषु—नवमदशमैकादशेषु स्थूणाकुडयस्कन्धादिकं यत् यावन्मात्रमाख्यातं
कथितं तेषु स्थूणादिषु स्थानेषु स्थानादिकरणात् कायोत्सर्गं—शय्या—निषद्यादि—संपादनात् श्रमणः
श्रमणी वा आज्ञाभङ्गादिकान् आज्ञाभङ्गानवस्थामिध्यात्वसंयमविराधनात्मविराधनालक्षणान् दोषान्
लभेत प्राप्नुयात् ॥ सू० ११ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थियं वा गारत्थियं वा सिपिं वा सिलोमं
वा अट्ठावयं वा कक्कडगं वा वुग्गहं वा सलाहं वा सलाहकहत्थियं वा
सिक्खावेइ सिक्खावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १२ ॥**

छाया—यो भिक्षुरन्यवृथिकं वा गार्हस्थिकं वा सिक्खं वा जलोक्तं वा अष्टापदं
वा कर्कटकं वा ध्युद्ग्रहं वा श्लाघं वा श्लाघकथास्तवं वा शिक्षस्ति शिक्षमन्तं वा
स्वदत्ते ॥ सू० १२ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
'अण्णउत्थियं वा' अन्यवृथिकं वा परदर्शनानुसामिनिं तापसादिकम् 'गारत्थियं वा गार्हस्थिकं

वा—गृहस्थं श्रावकमश्रावकं वा 'सिप्यं वा' शिल्पं वा—शिल्पकलां वत्तादिसंपादनकलामित्यर्थः
 'सिलोगं वा' श्लोकं वा—संस्कृतप्राकृतपद्यात्मकं वा काव्यनाटकादिकम् 'अट्टावयं वा' अष्टा-
 पदं वा—अष्टापदमिति द्यूतफलकं पट्टिकारूपम्, यस्योपरि द्यूतं क्रीडयते, उपचारात्तद्विषयककलां
 वा, अथवा अष्टापदमिति 'पासा' इति प्रसिद्धम्, तद्विषयां कलाम्, यथा—वयं नो जानीमः,
 इदं पासकं सुभिक्षदुर्भिक्षादिकं कथयतीत्येवंरूपां कलां वा, 'कक्कडगं वा' कर्कटकं वा कर्क-
 टकमिति कचवरं सर्ववस्तुसंमिश्रणं, कर्कटमिव कर्कटकं सर्वभावैक्यं, सर्ववस्तुभावैक्यमित्यर्थः,
 एवं कथने उभयथाऽपि दोषापत्तिरापतेदिति । अथवा—कर्कटकं निमित्तशालासामुद्रिकशालाज्यो-
 तिर्विधादिसंमिश्रणरूपं वा, 'बुग्गाइं वा' व्युद्ग्रहम्—राजादिव्युद्ग्रजनितजयपराजयज्ञानरूपां कलाम्
 'सलाइं वा' श्लाघां वा—अन्यगुणवर्णनरूपां काव्यकलां वा, 'सलाइकहृत्थयं वा' श्लाघकथा-
 स्तवं वा—श्लाघात्मिकां कथां स्तवं वा, अथवा अपूर्वाभिनवानेककाव्यवर्णनकलां वा यः श्रमणः
 श्रमणी वा तापसादिकं श्रावकमश्रावकं वा 'सिक्खावेइ' शिक्षयति—तद्विषयां शिक्षां ददाति
 तथा—'सिक्खावेतं वा साइज्जइ' शिक्षयन्तं शिल्पकलादीनां शिक्षणं ददतं वा श्रमणान्तरं
 स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सिप्यसिलोगाइकलं, सिक्खावेइ अन्नउत्थियं गिहिणं ।

सो पावइ एच्छित्तं, आणाभंगाइरुवं च ॥

छाया—शिल्पश्लोकादिकलां शिक्षयति अन्यतीर्थिकं गृहिणम् ।

स प्राप्नोति प्रायश्चित्तं आज्ञाभङ्गादिरूपं च ॥

अवचूरिः—प्रकृतसूत्रे शिल्पश्लोकादिकलाम्, आदिपदेन शेषाः एतद्भिन्नाः या अन्याः
 कलाः अष्टापदादिरूपाः, ताः सर्वा अपि सूचिताः भवन्ति, एताः कलाः शिल्पादिकाः कदा-
 चिदपि श्रमणः तापसादिकं गृहस्थादिकं वा न शिक्षयेत्, यस्तु श्रमणः मोहात्कारणान्तराद् वा
 अन्यतीर्थिकानां तापसादीनां गृहस्थानां श्रावकाणामन्येषां वा पूर्वोक्तकलां शिक्षयति एतत्कला-
 शिक्षको भवति स श्रमणः श्रमणी वा आज्ञाभङ्गादिदोषरूपं प्रायश्चित्तं प्राप्नोति स प्रायश्चित्तभागी
 भवतीत्यर्थः ॥ सू० १२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थियं वा गारत्थियं वा आगाढं वयइ
 वयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १३॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियं वा गारत्थियं वा
 फरुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १४॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियं वा
 गारत्थियं वा आगाढफरुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १५॥

धूर्णिभाष्यावचुरिः ७०१३ सू० १३-१६ अन्यतीर्थिकादीनामागाढाविषयनात्याशातनानि० ३१३

**जे भिखू अण्णउत्थियं वा गारत्थियं वा अण्णयरीए अच्चासायणाए
अच्चासाएइ अच्चासाएतं वा साइज्जइ ॥ सू० १६॥**

छाया—यो भिक्षुरन्यतीर्थिकं वा गार्हस्थिकं वा आगाढं वदति वदन्तं वा स्वदते
॥ सू० १३॥ यो भिक्षुरन्यतीर्थिकं वा गार्हस्थिकं वा परुषं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ १४॥
यो भिक्षुरन्यतीर्थिकं वा गार्हस्थिकं वा आगाढपरुषं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ सू० १५॥
यो भिक्षुरन्यतीर्थिकं वा गार्हस्थिकं वा अन्यतरया अत्याशातनया अत्याशातयति अत्याशा-
तयन्तं वा स्वदते ॥ सू० १६॥

धूर्णी—‘जे भिखू’ इत्यादि । ‘जे भिखू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘अण्णउत्थियं वा’ अन्यदूथिकं वा तापसादिकं ‘गारत्थियं वा’ गार्हस्थिकं गृहस्थं वा ‘आगाढं’
आगाढम्-आगाढवचनं कोपयुक्तवचनमित्यर्थः ‘वयइ’ वदति-कथयति ‘वयंतं वा साइज्जइ’
वदन्तमागाढवचनमन्यतीर्थिकं गृहस्थं प्रति वा वदन्तं श्रमणान्तरं स्वदते अनुमोदते स प्राय-
श्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषाश्चापि भवन्ति ॥ सू० १३॥ एवं ‘फरुसं’
परुषं कठोरवचनं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ सू० १४॥ तथा ‘आगाढफरुसं’ आगाढपरुषं-
कोपयुक्तकठोरवचनं वदति वदन्तं वा स्वदते सः ॥ सू० १५॥ एवम्-अन्यतीर्थिकं गृहस्थं वा
‘अण्णयरीए-अच्चासायणाए’ अन्यतरया, अन्यतीर्थिकाशातना-अन्यतीर्थिकं प्रति ‘संसारस्वरूपं
ज्ञात्वापि त्वं जिनोक्तं धर्मं नाचरसि, सावयक्रियामवलम्बसेऽतस्त्वां धिक्’ इत्येवं कथनरूपा ।
गृहस्थाशातना-गृहस्थं प्रति ‘त्वं गृहस्थः सन् द्वादश व्रतानि नाचरसे, रात्रिभोजनसंरम्भसमा-
रम्भादिकार्यं कुरुषेऽतस्त्वां धिक्’ इत्येवं कथनरूपा, इत्यादिस्वरूपया एकया कयाचिदाशात-
नयाऽपि ‘अच्चासाएइ’ अत्याशातयति-अन्यतीर्थिकस्य गृहस्थस्य वा आशातनां करोति ‘अच्चा-
साएतं’ अत्याशातयन्तं वा आशातनां कुर्वन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ १६॥

एतदागाढादिकं कस्मिन् विषये किमर्थं वा नो वदेत् ? इत्यत्राह भाष्यकारः—‘जाइकुल’
इत्यादि ।

भाष्यम्—जाइ-कुल-रुव-भासा, गण-बल-परियाग-जस-तवो-लाभा ।

सत्त-वय-बुद्धि-धारण, उग्गह-सीलं-समायारो ॥१॥

एणसु विसणसु य, गारत्थिय अण्णउत्थियं वावि ।

आगाढं फरुसं नो, वणज्ज आसायए नो वा ॥२॥

एणहि वयणेहि, साहू कुप्पेज्ज किं पुणो अन्नो ।

एवं मम्मे वयणे, दोसा मरणाइया बहवो ॥३॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
छायां—जाति—कुल—रूप—भाषा—धन—बल—पर्याय—यश—स्तपो—लाभाः ।

११ १२ १३ १४ १५ १६ १७

सत्त्व—वयो—बुद्धि—धारणा—ऽघग्रह—शीलं समाचारः ॥१॥

एतेषु विषयेषु च, गार्हस्थ्यिकं अन्यतीर्थिकं वाऽपि ।

आगाढं परुषं नो वदेत् आशातयेत् नो वा ॥२॥

एतैर्ध्वचनैः साधुः कुप्येत् किं पुनरन्यः ।

एवं मर्मणि वचने, दोषा मरणादिका बहवः ॥३॥

अवचूरिः—जाति—कुलेति गाथात्रयम् । अत्र जात्यादयः सप्तदश प्रोक्ताः, तेऽर्थतः सुगमाः ॥१॥ द्वितीयगाथामाह—‘एएसु’ इत्यादि, ‘एएसु’ एतेषु पूर्वोक्तेषु जात्यादिषु विषयेषु गृहस्थ-मन्यतीर्थिकं वा आगाढं, परुषम्, आगाढपरुषं च नो वदेत्, तथा नो वा गृहस्थमन्यतीर्थिकं वा ‘आसायए’ आशातयेत्, न तयोः काञ्चिदप्याशातनां कुर्यात् ॥२॥ एवं करणे किं स्यात् ? इत्याह—‘एएहि’ इत्यादि, ‘एएहि वयणेहि’ एतैः पूर्वोक्तरागादादिरूपैर्वचनैः ‘साहू’ साधुः क्रोधनिग्रहपरो मुनिरपि ‘कुप्येज्ज’ कुप्येत्—क्रोधाविष्टो भवेत् तर्हि ‘किं पुणो अन्नो’ किं पुनरन्यः नो कुप्येत् ? इति काकुपाठः, एतादृशवचनैः साधोरपि कोपः स्यात् अन्यस्य तु का कथा इति भावः । अत्र के दोषाः ? इति तान् दर्शयति—‘एवं’ इत्यादि ‘एवं’ एवम् एतादृशे मर्मणि वचने मर्मवैधके वचने कथिते सति अत्र मरणादिका बहवो दोषा भवन्ति । मर्मोद्घाटनसन्तापतप्ताः केचित् म्रियेरन्, साधुं वा आन्तरलग्नवैरभावेन दोषारोपं कृत्वा राजद्वारे नयेयुः, इत्यादि बहुदोषसंभवात् साधुरागाढादिकं वचनं न वदेत्, नो वा वदन्तं स्वदेत्, नो वा अत्याशातनया तान् अत्याशातयेत् परकृतामत्या-शातनां नानुमोदयेत् । एवं करणे साधुराज्ञाभङ्गादिदोषभामी भवतीति ॥३॥ जात्यादिषु आगाढा-दिवचनप्रकारः प्रदर्श्यते—

अहं जातिमान् तथा कुलवान् त्वं तु नीचो जारजातो वेत्यादि १—२ । अहं रूपवान् त्वं तु कुरूपः ३ । अहं मधुरभाषो त्वं नैतादृशः ४ । अहं धनी सन् दीक्षितः, त्वं तु निर्धनः ५ । अहं बलवान्, त्वं निर्बलः ६ । अहं पर्यायज्येष्ठोऽस्मि बहु जानामि त्वं नैतादृशः ७ । अहं यशस्वी त्वं लोकनिन्द्योऽसि ८ । अहं तपस्वी त्वं नैतादृशः ९ । मम बहुलाभो भवति त्वं न किमपि लभसे १० । अहं सत्त्ववान् आन्तरबली त्वं कातरः ११ । अहं वयोवान् त्वमचिरजातो बालः १२ । अहं बुद्धिमान् त्वं निर्बुद्धिकः १३ । मम धारणाशक्तिस्तीव्रा वर्तते त्वं तु विस्मरणशीलः १४ । अहमव-ग्रहे गुर्वादिज्येष्ठाज्ञायां वर्ते, त्वमुद्धतः १५ । अहं शीलवान् त्वं नैतादृशः १६ । समाचार इति अहं साधुसामाचार्या वर्ते त्वं स्वकीयमयादिमपि न पालयसि १७ । इत्यादि ॥ सू० १३—१६ ॥

पूर्णिमाष्यावचूरिः उ १३ सू० १७-१३

अन्यस्थानां कौतुककर्मकरणादिनिषेधः ३१५

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा कोउगकम्मं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १७ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा भूइकम्मं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १८ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा पसिणं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १९ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा पसिणापसिणं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २० ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा पसिणं कहेइ कहेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २१ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा पसिणापसिणं कहेइ कहेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २२ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा तीयं निमित्तं कहेइ कहेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २३ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा पडुप्पण्णं निमित्तं कहेइ कहेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २४ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा आगमिस्सं निमित्तं कहेइ कहेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २५ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा लक्खणं कहेइ कहेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २६ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा वंजणं कहेइ कहेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २७ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा सुमिणं कहेइ कहेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० २८ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा विज्जं पउंजइ पउंज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २९ ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा मंतं पउंजइ पउंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३० ॥ जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा जोगं पउंजइ पउंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३१ ॥

छाया—यो भिक्षुरन्ययूथिकानां वा गृहस्थानां वा कौतुककर्म करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १७ ॥ यो भिक्षुः अन्ययूथिकानां वा गृहस्थानां वा भूतिकर्म करोति, कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १८ ॥ यो भिक्षुरन्ययूथिकानां वा गृहस्थानां वा प्रदत्तं करोति कुर्वन्तं

वा स्वदत्ते ॥सू० १९॥ यो भिक्षुः अन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा प्रश्नाप्रश्नं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २०॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा प्रश्नं कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २१॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा प्रश्नाप्रश्नं कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २२॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा अतीतं निमित्तं कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते सू० २३ ॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा प्रत्युत्पन्नं निमित्तं कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा आगमिष्यत् निमित्तं कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २५॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा लक्षणं कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २६॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा व्यञ्जनं कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २७॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा स्वप्नं कथयति कथयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २८॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा विद्यां प्रयुक्ते प्रयुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० २९॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा मन्त्रं प्रयुक्ते प्रयुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३०॥ यो भिक्षुरन्ययूधिकानां वा गृहस्थानां वा योगं प्रयुक्ते प्रयुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३१॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अणउत्थियाण वा’ अन्ययूधिकानां वा ‘गारत्थियाण वा’ गृहस्थानां वा ‘कोउगकम्मं करेइ’ कौतुककर्म करोति, तत्र कौतुकं—दृष्ट्यादिदोषनिवारणार्थं स्नानादिकमौषधादिकं वा करोति, तथा च यः श्रमणः परतीर्थिकानां कौतुककर्म करोति अर्थात् श्मशानचत्वरादिषु स्नानं कारयति अथवा कोऽपि तापसादिकः गृहस्थो वा अरशूलादिरोगेण ग्लानो जातः तस्य अरादिरोगशान्त्यर्थं सचित्तमचित्तं वा औषधादिकमानीय ददाति येन तस्य रोगः सद्य एव शान्तो भवति स नीरोगतां लभते तदेतत् श्मशानादिस्नानमौषधादिदानं च कौतुककर्म कथ्यते । अथवा कुतुकस्य भावः कौतुकं कुतूहला गृहस्थादीनां मनोरञ्जनाय कियमाणं कर्म कौतुककर्म तथा ‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥ सू० १७॥ एवम् ‘भूइकम्मं करेइ’ भूतिकर्म—शरीरादिरक्षार्थं भस्मपोट्टिकाभिमन्त्रणरूपं करोति ॥ सू० १८॥ ‘पसिणं करेइ’ प्रश्नं करोति—अन्यतीर्थिकादिनिमित्तं दर्पणादौ देवाद्याह्वानं कृत्वा शुभाशुभफलप्रच्छन्नरूपं करोति ॥ सू० १९॥ ‘पसिणापसिणं करेइ’ प्रश्नप्रश्नं करोति—विद्यामन्त्रिताषण्टायाः कर्णमूले वादनेन तत्र देवताऽवतीर्थे पृष्टस्य प्रश्नस्य विषये सा पुनरपि प्रश्नं करोति यत्तत् पूर्वमेवमासीत् न वा? इति एकस्मिन् प्रश्ने द्वितीयप्रश्नकरणम्, एवं प्रश्ने प्रश्नकरणरूपं प्रश्नप्रश्नमन्यतीर्थिकगृहस्थनिमित्तं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २०॥ ‘पसिणं कहेइ’ प्रश्नं कथयति अन्यतीर्थिकगृहस्थेभ्यः दर्पणाद्यवतीर्णदेवताकथितशुभाशुभफलरूपमुत्तरं कथयति, ॥ सू० २१॥ एवम् ‘पसिणापसिणं कहेइ’ प्रश्नप्रश्नं कथयति प्रश्नोपरिप्रश्नस्योत्तरं कथयति ॥ २२॥ ‘तीर्थं निमित्तं कहेइ’ अतीतं निमित्तं कथयति, अन्यतीर्थिकगृहस्थेभ्यः ‘तवातीतकाले

धूर्णिभाष्यावचूरिः ७० १३ सू० १७-३१ अन्यतीर्थिकगृहस्थानां कौतुककर्मादिकरणनि० ३१७

एतादृशं शुभमशुभं वा जातम्, अमुकप्रकारको लाभस्त्वया लब्धः, एतादृशं सुखं दुःखं वा प्राप्तम्, इत्यादिरूपं निमित्तं कथयति ॥ सू० २३॥ एवमेव 'पडुप्पन्नं निमित्तं' प्रत्युत्पन्नं वर्तमानकालिकं निमित्तं कथयति ॥ सू० २४॥ एवं 'आगमिस्सं निमित्तं कहेइ' आगमिष्यत्कालिकं भविष्यत्कालिकं यत् 'तवाग्रे एतादृशं शुभमशुभं वा भविष्यती'त्यादिरूपं निमित्तं कथयति ॥ सू० २५॥ एवं 'ल्लक्षणं कहेइ' लक्षणं कथयति, तत्र लक्षणं द्विविधम्-बाह्यमाभ्यन्तरं च, तत्र बाह्यं-हृस्वदीर्घ-शरीरावयवरेखादिकम्, आभ्यन्तरं-स्वभावसत्त्वादिकम् । बाह्यलक्षणं-हस्तपादादिशरीरावयव-संभवं द्वात्रिंशत्प्रमाणकं भवति यथा 'अयं द्वात्रिंशल्लक्षणः पुरुषः' इति, एतद्भिन्नान्यान्यपि लक्षणानि भवन्ति, यथा 'बलदेववापुदेवशरीरेऽष्टोत्तरशतम्, चक्रवर्त्तितीर्थकरशरीरेऽष्टोत्तरं सहस्रं लक्षणानां भवति तन्मध्यात्तव शरीरे इयन्ति लक्षणानि विद्यन्तेऽतस्त्वं महापुरुषो भविष्यसी'त्यादि, तथा 'तव शरीरे कानिचिदशुभलक्षणानि सन्तीत्यतोऽग्रे त्वं दुःखो भविष्यसी'त्यादि च लक्षणं कथयति ॥ २६॥ एवं 'वज्जणं कहेइ' व्यञ्जनं कथयति, तत्र-व्यञ्जनं-मशतिलादिकं कथयति-तद्विषयकं शुभाशुभफलं प्रतिपादयति ॥ सू० २७॥ 'सुमिणं कहेइ' स्वप्नं कथयति-स्वप्नफलं प्रतिपादयति, तत्र स्वप्नो द्विविधः-मनोविषयो ज्ञानविषयश्च, तं स्वप्नं प्रायः सुप्तजागरावस्थः पश्यति, स च स्वप्नो भविष्यत्कालिकमुखदुःखयोर्निमित्तं भवति यथा मनुष्याणां मरणकाले पूर्वमेवारिष्टदर्शनं भवति तच्च सुखदुःखनिमित्तं जायते, तदरिष्टं त्रिविधं कायिकं वाचिकं मानसं च, तत्र कायिकं रोगपीडाव्रणा-घनेकप्रकारकम् १, वाचिकं सहसावाक्प्रतिबन्धादिकमनेकविधम् २, मानसिकमप्यरिष्टमार्थिककौटुम्बिकमनोमालिन्यादिविविधप्रकारकम् ३ । स्वप्नदर्शनं पञ्चप्रकारकं भवति याथातथ्य-प्रतत-चिन्ता-विपरीता-व्यक्तमेदात्, तत्र सर्वपापविहताः साधवः संवृताः याथातथ्यस्वप्नदर्शकाः, इतरे गृहस्थादयः पार्थक्यादयश्च याथातथ्यं प्रति भजनीयाः, एषां स्वप्नं याथातथ्यं तद्विपरीतं वा भवेत् । यत् स्वप्नदर्शनं यथैव दृष्टं तथैव भवति तत् याथातथ्यं स्वप्नदर्शनम् १, प्रततस्तु स्वप्नसंतानः शृङ्खलावत् २, जागरितावस्थायां यत् चिन्तितं तदेव रात्रौ पश्यति तत् चिन्तानामकं स्वप्नदर्शनम् ३, विपरीतं विपरीतफलदायकं स्वप्नदर्शनं तु तत् यत् शुचिसुगन्ध्यादिके मेध्ये स्वप्ने दृष्टे फलममेध्यं भवति, अमेध्ये स्वप्ने दृष्टे तत् फलं मेध्यं भवति, यथा दृष्टं तद्विपरीतं फलं यत्र भवति तद् विपरीतं स्वप्नदर्शनं चतुर्थम् ४, स्वप्नदशायां यत् दृष्टं प्रतिबुद्धोऽयं स्फुटरूपेण न संस्मरति, संस्मरन् वा यस्यार्थं सम्यग् नावगच्छति तदव्यक्तनामकं स्वप्नदर्शनं पञ्चमम् ५ । पञ्चप्रकारकोऽपि स्वप्नः पञ्चेन्द्रियविषयो भवति, सर्वेऽपि स्वप्नाः प्रायः इन्द्रियविषये एव भवन्तीति । अयं भावः-दृष्टस्य श्रुतस्य तदतिरिक्तस्य वा वस्तुनो वासनावशात् सुप्तावस्थानं मानसज्ञानं स्वप्नदर्शनम्, तत् त्रिविधं-धातुविकारजनितम् १, वासनाजनितम् २, अदृष्टजनितं ३ च । तत्रादृष्टजनितं स्वप्नदर्शनं सर्वथैव शुभाशुभं फलं ददात्येव, एतदतिरिक्तं तु फलं ददाति न वा ददातीति ।

**सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थियाण वा गारत्थियाण वा निर्हि पवे-
एइ पवेएंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३४ ॥**

छाया—यो भिक्षुरन्ययूथिकानां वा गार्हस्थिकानां वा निधिं प्रवेदयति प्रवेद-
यन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘अण्णउत्थियाण वा’ अन्ययूथिकानां वा ‘गारत्थियाण वा’ गार्हस्थिकानां—गृहस्थानां वा
‘निर्हि पवेएइ’ निधिम् प्रवेदयति, तत्र निधानं निधिः निहितं स्थापितं द्रविणजातमित्यर्थः प्रवेद-
यति, मन्त्रादिना ज्ञात्वा भूमिनिहितं द्रव्यं कथयति प्रकाशयतीति तथा ‘पवेएंतं वा साइज्जइ’
प्रवेदयन्तं कथयन्तं श्रमणान्तरं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञा-
भङ्गादिका दोषा अपि भवन्तीति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—घातं सुवर्णजणयं, निर्हि वा पवेयए य जे भिक्खू ।

गिइण्णतित्थियाणं सो पावइ आणभंगाइ ॥

छाया—घातुं सुवर्णजनकं निधिं वा प्रवेदयेत् यो भिक्षुः ।

गृहिणामन्यतीर्थिकानां स प्राप्नोति आज्ञाभङ्गादिम् ॥

अवचूरिः—यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा घातुं यस्मिन् धन्यमाने सुवर्णादिकं पतति
स घातुविशेषः, तं पूर्वसूत्रोक्तं त्रिविधमपि, तथा निधिं वा, तत्र निधानं निधिः निहितं स्थापितं
द्रविणजातं गृहिणां गृहस्थानामन्यतीर्थिकानां तापसादीनां प्रवेदयेत् कथयेत् स श्रमणः आज्ञा-
भङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति, तत्र घातुस्त्रिप्रकारको भवति पाषाणरसमृत्तिकाभेदात्, तत्र यत्र
पाषाणे धन्यमाने सुवर्णादिकं पतति स पाषाणघातुः १, येन घातुजलेनासितं ताम्रादिकं सुवर्णा-
दिकं भवति स रसघातुरिति कथ्यते २, या तु मृत्तिका योगयुक्ता ध्मायमाना वा सुवर्णादि
भवति स मृत्तिकाघातुः ३ । तं घातुं, तथा निधिः स्थापितद्रव्यजातं, स निधिः मनुष्यदैवतैः
अधिष्ठितोऽनधिष्ठितो वा भवति, तथा निधिर्जले वा भवति, स्थले वा भवति, तत्र यो निधिः
स्थले भवति स द्विविधः निक्षिप्तो वा अनिक्षिप्तो वा, सर्वोप्ययं निधिः स्वरूपतो द्विप्रकारको
भवति कृतरूपोऽकृतरूपश्च । घातुनिधिकथने इमे दोषाः—घातुनामग्निना धमने षड्जीविकाय-
विराधना भवति । निधिदर्शने तस्य देवाधिष्ठितत्वेनानेके विघ्नाः समुद्भवन्ति । राज्ञा ज्ञाते राज-
दण्डमपि प्राप्नुयात् । तत्र चक्रध्वजो राजा दृष्टान्तः—

तथाहि—आसीत् मगधदेशे पुष्पपुरनगरे चक्रध्वजो राजा, तेन राज्ञा चक्राङ्किता अनेके
दीनारा आनाप्य निधानत्वेन स्थापिताः निधानस्थापनानन्तरं बहुदिनानि व्यतीतानि तदनन्तरं

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १३ सू० ३५-४८ पात्रादिषु मुखदर्शनस्यवमनचिरेचनयोऽप्यनि० ३२१

निधिज्ञः कश्चित् तापसो निधिलक्षणेन ज्ञात्वा स्वतित्वा निधानं निष्कास्य नीतवान्, तेन च व्यवहारं करोति तद् हस्तात् अन्यः तदन्यो व्यवहारं करोति, एवं क्रमपरंपरया राजपुरुषेण दृष्टः । स राजपुरुषः तं राजसमीपं नीतवान् । राज्ञा पृष्टः—कस्मादिमे दीनारास्त्वया लब्धाः, तेन कथितममुकसमीपात् लब्धवानस्मि । एवं परम्परया येन निधानमुत्खातितम् स राज्ञा निगृह्य दण्डितः । इत्येवं निधिदर्शनेऽनेके दोषाः समापद्यन्ते । तस्मात्कारणात् श्रमणः श्रमणी वा धातुं निधिं वा न स्वयं प्रवेदयेत्, न परद्वारा प्रवेदयेत्, न वा प्रवेदयन्तं कमप्यनुमोदयेदिति ॥ सू० ३४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मत्तए अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३५ ॥ जे भिक्खू अदाए अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ ३६ ॥ जे भिक्खू असीए अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३७ ॥ जे भिक्खू मणिए अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३८ ॥ जे भिक्खू कुंडपाणीए अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३९ ॥ जे भिक्खू फाणिए अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४० ॥ जे भिक्खू तेल्ले अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४१ ॥ जे भिक्खू महुए अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४२ ॥ जे भिक्खू सप्पिए अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४३ ॥ जे भिक्खू मज्जए अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४४ ॥ जे भिक्खू वसाए अप्पाणं देहेइ देहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४५ ॥

छाया—यो भिक्षुमात्रके आत्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥३५॥ यो भिक्षुरादर्शे आत्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३६॥ यो भिक्षुरस्यामात्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३७॥ यो भिक्षुर्मणौ आत्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३८॥ यो भिक्षुः कुण्डपाणीये आत्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३९॥ यो भिक्षुः फाणिने (तरलगुडे) आत्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४०॥ यो भिक्षुस्तैले आत्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४१॥ यो भिक्षुर्मधुके आत्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४२॥ यो भिक्षुः सप्पिणि आत्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४३॥ यो भिक्षुर्मज्जे आत्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४४॥ यो भिक्षुर्वसायामात्मानं पश्यति पश्यन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४५॥

चूर्णी--'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'मत्तए, मात्रके, तत्र मात्रकं नाम येन पात्रेण जलं पिबति तत् तथा च जलपूरितपात्रपात्रे 'अप्पाणं

३३५

निर्वाणसूत्रं

देहेइ' आत्मानं सुखादिकं पश्यति प्रेक्षते तथा 'देहेतं वा साइज्जइ' पश्यन्तं वा जलप्रतिमात्रके स्वात्मानं पश्यन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥सू० ३५॥ एवम् 'अहाए अप्पाणं देहेइ' आदर्शे-दर्पणे आत्मानं पश्यति ॥ सू० ३६॥ 'असीए अप्पाणं देहेइ' असौ खड्गे आत्मानं पश्यति ॥ सू० ३७॥ 'मणीए अप्पाणं देहेइ' मणौ आत्मानं पश्यति ॥ सू० ३८॥ 'कुंडपाणीए अप्पाणं देहेइ' कुण्डपानीये हृददिजले आत्मानं पश्यति ॥ सू० ३९॥ 'फाणिए अप्पाणं देहेइ' फाणिते इक्षुविकारभूते तरले गुडे आत्मानं पश्यति ॥ सू० ४०॥ 'तेरले अप्पाणं देहेइ' तैले आत्मानं पश्यति ॥ सू० ४१॥ 'महुए अप्पाणं देहेइ' मधुके-मधौ 'सहद' इति प्रसिद्धे द्रवभूते तरले मधौ आत्मानं पश्यति ॥ सू० ४२॥ 'सप्पिए अप्पाणं देहेइ' सर्पिषि-घृते आत्मानं पश्यति ॥ सू० ४३॥ 'मज्जेए अप्पाणं देहेइ' मधके-मधे सुरायामात्मानं पश्यति ॥ सू० ४४॥ 'वसाए अप्पाणं देहेइ' वसायां शारीरिकघातुविशेषे 'चर्बी' इति प्रसिद्धायां आत्मानं पश्यति पश्यन्तं वा अनुमोदते स दोषभागी भवति ॥ सू० ४५॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—मत्तयाइवसांतेसु, एरिसन्नयरेसु वा ।

अप्पाणं देहए भिक्खू, आणामंगाइ पावई ॥

छाया—मात्रकादिवसांतेषु ईदृशान्यतरेषु वा ।

आत्मानं पश्यति भिक्षुः, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरीः—पञ्चत्रिंशत्तमसूत्रादारभ्य पञ्चचत्वारिंशत्तमपर्यन्तसूत्रेषु मात्रकादीनि वस्तूनि कथितानि तेषु सर्वेषु, तथा तादृशेषु अन्येष्वपि वस्तुषु यो भिक्षुरात्मानं शरीरमुखादिकं पश्यति 'जत्तिथमेत्ता उ आहिया ठाणा' इति वचनात् यावन्मात्राणि आकृत्यात्तानि स्थानानि—मुखादिदर्शनयोग्यानि वस्तूनि तेषु सर्वेषु य आत्मानं पश्यति स आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नोति ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वमणं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥सू० ४६॥

छाया—यो भिक्षुर्वमनं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४६॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः क्वचित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'वमणं करेइ' वमनं करोति, तत्र वमनं सुखद्वारा अशिताशनादेर्बहिर्निष्कासनमित्यर्थः 'करेत्तं वा साइज्जइ, वमनं कुर्वन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ४६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू विरेयणं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥सू० ४७॥

छाया—यो भिक्षु विरेचनं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ४७॥

सूत्रिभाष्याद्यूरिः उ० १३ सू० ४९-५१ आरोग्यार्थप्रतीकारपार्श्वस्थबन्धनप्रशंसननि० ३२३

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘विरेयणं करेइ’ विरेचनं करोति, तत्र विरेचनं नाम अधः—स्त्रावणम्, संगृहीतमलस्य अपमनद्वारा बहिर्निस्सारणं तादृशं विरेचनं करोति तथा ‘करेंतं वा साइज्जइ’ विरेचनं कुर्वन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० ४७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वमणविरेयणं करेइ करेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४८॥

छाया— यो भिक्षुर्वमनविरेचनं करोति कुर्वन्तं वा स्वदते ॥ सू० ४८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘वमणविरेयणं करेइ’ वमनविरेचनं—समकालं वमनं विरेचनं च करोति तथा ‘करेंतं वा साइज्जइ’ वमनं च विरेचनं च कुर्वन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ४८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आरोग्यपटिकम्मं करेइ करेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४९॥

छाया— यो भिक्षुरारोग्यप्रतिकर्म करोति कुर्वन्तं वा स्वदते ॥ सू० ४९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘आरोग्यपटिकम्मं’ आरोग्यप्रतिकर्म करोति, तत्रारोग्यं नैरुज्यं तस्मिन् सत्यपि प्रतिकर्म चिकित्सां करोति अनागतारोगस्य प्रतिकर्म करोति अर्थात् यो हि रोगरहितशरीरोपि अनागतकालेऽपि मम शरीरं कोपि रोगः शरीरविनाशको मा भूयात्, इति वृत्त्वा बलादिवृद्धयर्थं भाविरोग-शमनार्थं वा औषधादीनां सेवनलक्षणं प्रतिकर्म करोतीति तथा ‘करेंतं वा साइज्जइ’ आरोग्य-प्रतिकर्म कुर्वन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० ४९॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अरोगत्वे शरीरस्स, बलवृद्धिनिमित्तं ।

सेवए ओसहं जो उ, आणाभंगाइ पावइ ॥

छाया—अरोगत्वे शरीरस्य, बलवृद्धिनिमित्तकम् ।

सेवते औषधं यस्तु आह्नाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा नीरोगशरीरोपि बलादिवृद्धयर्थम् उपलक्षणात् आगामिकाळे मम शरीरं रोगो मा भवतु, इति बुद्ध्या च औषधादिकं सेवते,

औषधादिसेवने करोति स भिक्षुः श्रमणः शरीरप्रतिकर्म कुर्वाणः पुनराज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति ॥ सू० ४९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पासत्थं वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५०॥

छाया—यो भिक्षुः पार्श्वस्थं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ५०॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ‘जे भक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पासत्थं’ पार्श्वस्थम्, तत्र पार्श्वे ज्ञानदर्शनचारित्रस्य समीपे तिष्ठति न तत्र उषमति यः सः पार्श्वस्थः, अथवा ‘पाशस्थः’ इतिच्छाया, तत्र पाशो नाम बन्धनम्, तत्कारणमनिरस्यादि किमपि पाशपदेन प्रोच्यते, तादृशे पाशे अविरत्यादिरूपे तिष्ठति यः स पाशस्थः, स द्विविधो द्विप्रकारकः देशतः सर्वतश्च, तत्र देशतः पार्श्वस्थः शय्यातरपिण्डभोज्यादिभेदैरनेकविधः । सर्वतस्त्रिविकल्पः ज्ञानदर्शनचारित्रभेदेन, तत्र ज्ञानविराधको दर्शनविराधकश्चारित्रविराधकश्चेति, तथाहि—ज्ञानस्य विराधकः पार्श्वस्थः १, दर्शनातिचारे वर्तते २, चारित्रे स्थितो न भवति, अतोऽतिचारजातं न परित्यजति स पार्श्वस्थः ३, तादृशं पार्श्वस्थम् ‘वंदइ’ वन्दते विविपूर्वकं वन्दनमस्कारादिकं करोति तथा ‘वंदंतं वा साइज्जइ’ वन्दमानं स्वदते पार्श्वस्थस्य वन्दनं कुर्वन्तं श्रमणान्तरमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० ५०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पासत्थं पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५१॥

छाया—यो भिक्षुः पार्श्वस्थं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ५१॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ‘जे भक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पासत्थं’ पार्श्वस्थम् ‘पसंसइ’ प्रशंसति ‘एष शुद्धचारित्रागधकः’ इत्येवंरूपां प्रशंसां करोति तथा ‘पसंसंतं वा साइज्जइ’ प्रशंसन्तं वा स्वदते, यो हि श्रमणः पार्श्वस्थस्य प्रशंसां करोति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥ सू० ५१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कुसीलं वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५२॥

जे भिक्खू कुसीलं पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५३॥ जे भिक्खू

ओसणं वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५४॥ जे भिक्खू ओसणं पसंसइ

पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५५॥ जे भिक्खू संसत्तं वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ

॥ सू० ५६॥ जे भिक्खू संसत्तं पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५७॥

जे भिक्खू अहाछंदं वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५८॥ जे भिक्खू

अहाछंदं पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५९॥ जे भिक्खू नितियं

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० १३ सू० ५२-६९ कुशीलादिनवानां वन्दनप्रशंसननिषेधः ३२५

वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६०॥ जे भिक्खू नितियं पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६१॥ जे भिक्खू काहियं वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६२ जे भिक्खू काहियं पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६३॥ जे भिक्खू पासणियं वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६४॥ जे भिक्खू पासणियं पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६५॥ जे भिक्खू मामगं वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६६॥ जे भिक्खू मामगं पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६७॥ जे भिक्खू संपसारियं वंदइ वंदंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६८॥ जे भिक्खू संप सारियं पसंसइ पसंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६९॥

छाया—यो भिक्षुः कुशीलं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ५२॥ यो भिक्षुः कुशीलं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ५३॥ यो भिक्षुरवसन्नं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ५४॥ यो भिक्षुरवसन्नं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ५५॥ यो भिक्षुः संसक्तं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ५६॥ यो भिक्षुः संसक्तं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ५७॥ यो भिक्षुर्यथाछन्दं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ५८॥ यो भिक्षु-यथाछन्दं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ५९॥ यो भिक्षुर्नैत्यिकं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ६०॥ यो भिक्षुर्नैत्यिकं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६१॥ यो भिक्षुः काथिकं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ६२॥ यो भिक्षुः काथिकं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६३॥ यो भिक्षुः प्राश्निकं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ६४॥ यो भिक्षुः प्राश्निकं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६५॥ यो भिक्षुर्मात्रिकं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ६६॥ यो भिक्षुर्मात्रिकं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६७॥ यो भिक्षुः सांप्रसारिकं वन्दते वन्दमानं वा स्वदते ॥ सू० ६८॥ यो भिक्षुः सांप्रसारिकं प्रशंसति प्रशंसन्तं वा स्वदते ॥ सू० ६९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘कुशीलं’ कुशीलम्, तत्र कुत्सितं शीलं यस्य स कुशीलः तम्, अथवा कुत्सितेषु निन्दितेषु कर्मसु सुशीलं करोतीत्यतः कुशीलः, एवं वन्दनं प्रशसनं चाधिकृत्य कुशीला-वसन्न-संसक्त-यथाछन्द-नैत्यिक-काथिक-प्राश्निक-मामक-सांप्रसारिक-पर्यन्तं सूत्राणि पार्वस्थसूत्रवदेव व्याख्येयानि, तत्र कुशीलः, कुत्सितं शीलम् आचरो यस्य स कुशीलः, अथवा कुत्सितेषु निन्दितेषु कर्मसु शीलं स्वभावो यस्य स कुशीलः कौतुककर्मत आरभ्य विषामन्त्रचूर्णपर्यन्तकरणकारणादिभिरुपजीवी तं वन्दते० ॥ सू० ५२॥ ‘पसंसइ’ प्रशंसति ॥ सू० ५३॥ ‘ओसन्नं’ अवसन्नम्, तत्र अवसन्नः यः सर्वाभिपि सामावारी वितथां करोति सः, तं वन्दते ॥ सू० ५४॥ प्रशंसति ॥ सू० ५५॥ ‘संसक्तं’ संसक्तं, तत्र संसक्तः—

चारित्र्यविराधकदोषेषु संसक्तः आसक्तः चारित्र्यविराधकदोषयुक्त इत्यर्थः, यथा गवादिमृतशरीरं कथितं सदनैकप्रकारककृमिजालाक्रीर्णं भवति तथैव संसक्तोऽप्यनेकदोषाक्रीर्णो भवति, स बहुरूपिपुरुषवत् अनेकरूपधारी भवति, नटवत् अनेकरूपाणि करोति, वल्लवत् यथा हरिद्रारागरक्तं प्रक्षाल्य गेरुकादि- रागरक्तं करोति, एवं संसक्तोऽपि नानाप्रकारको भवति, यथा पार्श्वस्थेषु तिष्ठन् पार्श्वस्थो भवति, कुशीलेषु तिष्ठन् कुशीलो भवति, एवमवसन्नादिविषयेऽपि विज्ञेयम् । एवमन्येष्वपि यथाविधेषु तिष्ठन् यथाविध एव जायते । एतादृशं संसक्तं वन्दते ॥ सू० ५६॥ प्रशंसति ॥ सू० ५७॥ 'अहाच्छन्दं' यथाच्छन्दम्, यथाच्छन्दः यथा यत्प्रकारकः छन्दः अभिप्राय उपपद्यते तदनुसारं वर्तते यः स यथाच्छन्दः यथेच्छकार्यकारी आगमनिरपेक्षचारीत्यर्थः, तं वन्दते ॥ सू० ५८॥ प्रशंसति ॥ सू० ५९॥ 'नित्यं' नैतिकम्, नैतिकः-नित्यपिण्डभोजी यः प्रतिदिनमेकस्मादेव गृहात् नियमत आहारादिकं गृह्णाति सः तादृशं वन्दते ॥ सू० ६०॥ प्रशंसति ॥ सू० ६१॥ 'काहियं' काथिकम्, काथिकः कथाकारकः, योऽश्नाद्यर्थं यशःकीर्तिप्राप्त्यर्थं च धर्मादिकथां कथयति यः सः, तं वन्दते ॥ सू० ६२॥ प्रशंसति ॥ सू० ६३॥ 'पासणियं' प्राश्निकम्, प्राश्निकः यः-सावधप्रश्नं करोति, सावधमपि प्रश्नस्योत्तरं ददाति भूतभविष्यत्कालिकं शुभाशुभं प्रश्नस्योत्तरं ददाति सः, तं वन्दते ॥ सू० ६४॥ प्रशंसति ॥ सू० ६५॥ 'मामगं' मामकम्, मामकः-यः उपधिबलपात्रवस्त्यादौ मम ममेति ममकारकरणात् मामकः प्रोच्यते, एते उपध्यादयो मम सन्ति न कोऽप्यन्यः एषामुपभोगं करोतु, इत्येवं कथनशीलो मामकः, यथा-मदीयो देशः सुन्दरः वृक्षवापीसरस्तडागादिशोभितः नैतादृशोऽपरो देशः, सुविहारो मम देशः, यत्र सुलभ- सतिमकोऽकरणदयो बहवो गुणाः सन्ति, यत्र शालिगोधूमादीनि अनेकप्रकारकाणि वस्तूनि तिष्ठन्ति, यत्र गोमहिष्यादीनां प्रभूतत्वेन दुग्धदधिनवनीतघृतादीनि प्रचुराणि भवन्ति, यत्र वल्मा- लङ्कारादिभिरुपशोभितः स्त्रीपुरुषादिर्वर्तते, तत्र साधुसाध्वीनामुपद्रवकारको जनो न कोऽपि वर्तते, एतादृशो देशो मम, इत्यादिरूपेण सर्वत्र ममकारको मामकः प्रोच्यते तं वन्दते ॥ सू० ६६॥ प्रशं- सति ॥ सू० ६७॥ 'संपसारियं' साम्प्रसारिकम्, साम्प्रसारिकः-गृहस्थानां कार्येषु गुरुलाघवं संप्रसारयितुं विस्तारयितुं विस्तरेण तद्विस्तरेण तद्विषये संमतिं दातुं शीलं यस्य स संप्रसारी, स एव साम्प्रसारिकः गृहस्थानां व्यापारादिषु कौटुम्बिकोचितानुचितकार्येषु मार्गप्रदर्शकः, तं यो वन्दते ॥ सू० ६८॥ प्रशंसति प्रशंसन्तं वाऽन्यं स्वदते अनुमोदते सः आज्ञामङ्गादिदोषान् प्राप्नोतीति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पासत्यं च समारब्ध, संपसारियमेतत् ।

वन्दइ पसंसई चेव, आणाभंगाइ पावई ॥

चूर्णिभाण्ड्यावचूरिः ३० १३ सू० ७०-८३

धात्रीदूत्यादिपिण्डपरिभोगनिषेधः १३७

छाया—पार्श्वस्थं च समारभ्य, साम्प्रसारिकान्तम् ।

वन्दते प्रशंसति चैव, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः - 'जे भिक्खू' इति । यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'पास्त्यं' पार्श्वस्थमारभ्य साम्प्रसारिकान्तं साम्प्रसारिकपर्यन्तं शिथिलाचारं मुनिवेषधरं वन्दते वन्दनां करोति प्रशंसति प्रशंसां करोति च स आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नोतीत्यतः तेषां वन्दनां प्रशंसां च न कुर्यात् तत्करणात् मिथ्यात्वादोष आपद्येत ॥ सू० ६९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू धार्दीपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७० ॥

छाया—यो भिक्षुर्धात्रीपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ७० ॥

चूर्णिः—जे भिक्खू इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षु 'धार्दीपिण्डं भुंजइ' धात्रीपिण्डं भुङ्क्ते, तत्र धात्रीकर्मकरणेन यत् पिण्डादिकं भवति तत् धात्रीपिण्डम् गृहस्थबालकादेः क्रीडनं कारयित्वा ततो गृह्यमाणः पिण्डः स धात्रीपिण्डः, तम् धात्रीपिण्डम् तादृशधात्रीपिण्डस्योपभोगं करोति तथा 'भुंजंतं वा साइज्जइ' भुञ्जानं वा स्वदते । यो हि भिक्षुर्धात्रीपिण्डस्योपभोगं करोति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दूर्दीपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७१ ॥

जे भिक्खू णिमित्तिपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७२ ॥ जे भिक्खू आजीवियपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७३ ॥ जे भिक्खू वणीमगपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७४ ॥ जे भिक्खू तिगिच्छपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७५ ॥ से भिक्खू कोहपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७६ ॥ जे भिक्खू माणपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७७ ॥ जे भिक्खू मायापिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७८ ॥ जे भिक्खू लोभापिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७९ ॥ जे भिक्खू विज्जापिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८० ॥ जे भिक्खू मंतपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८१ ॥ जे भिक्खू जोगपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८२ ॥ जे भिक्खू चुण्णपिण्डं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८३ ॥

छाया—यो भिक्षुर्दूर्दीपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ७१ ॥ यो भिक्षुर्णिमित्तिपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ७२ ॥ यो भिक्षुः आजीविकापिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं

वा स्वदत्ते ॥ सू० ७३॥ यो भिक्षुर्वनीपकपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७४॥ यो भिक्षुः चिकित्सापिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७५॥ यो भिक्षुः क्रोधपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७६॥ यो भिक्षुर्मनपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७७॥ यो भिक्षुर्मायापिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७८॥ यो भिक्षुर्लोभपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७९॥ यो भिक्षुर्विद्यापिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८०॥ यो भिक्षुर्मन्त्रपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८१॥ यो भिक्षुर्योगपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८२॥ यो भिक्षुश्चूर्णपिण्डं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८३॥

चूर्णी—एवम्—दूतीपिण्डादारभ्य चूर्णपिण्डपर्यन्तानि त्रयोदश सूत्राणि व्याख्येयानि, तत्र—
 ‘दूर्हपिण्डं भुञ्जइ’ दूतीपिण्डं भुङ्क्ते, तत्र यो गृहस्थस्य सन्देशं ग्रामाद् ग्रामान्तराद्वा ग्रामं ग्रामान्तरम् आनयति नयति स दूतः, एतत्कार्यं स्त्रिया मुख्यत्वमिति दूतीशब्दोऽत्र प्रयुक्तः, तदयोग्य-
 कार्यं कृत्वा आहारादिपिण्डो गृह्यते स दूतीपिण्डः तं भुङ्क्ते ॥ सू० ७१॥ ‘निमित्तपिण्डं भुञ्जइ’
 निमित्तपिण्डः अतीतानागतवर्तमानकालिकं शुभाशुभं कथयित्वा पिण्डग्रहणं निमित्तपिण्डस्तं
 भुङ्क्ते ॥ सू० ७२॥ ‘आजीवियपिण्डं भुञ्जइ’ आजीविकापिण्डम्, आजीविकापिण्डः स य आजी-
 विकार्यं जीवननिर्वाहार्थम् ‘अहं भोगवशीयः, उग्रवशीयः’ इति स्वस्य जातिकुलादिकं प्रदर्श्य
 गृह्यते, तं भुङ्क्ते ॥ सू० ७३॥ ‘वणीमगपिण्डं’ वनीपकपिण्डम्, वनीपकपिण्डः स यः ‘अहं साधु-
 रस्मि, यदि भवान् मह्यं भिक्षां न दास्यति तदा को दास्यति ?’ इत्येवं दीनशब्दमुच्चार्य पिण्डो गृह्यते
 तं भुङ्क्ते ॥ ७४॥ ‘तिगिच्छपिण्डं’ चिकित्सापिण्डम्, चिकित्सापिण्डः स यः गृहस्थानां रोगादौ
 औषधदानादिरूपां चिकित्सां कृत्वा गृह्यते, तं भुङ्क्ते ॥ सू० ७५॥ ‘क्रोधपिण्डं’ क्रोधपिण्डम्, क्रोध-
 पिण्डः स यः क्रोधपूर्वकं गृह्यते स तं भुङ्क्ते ॥ सू० ७६॥ ‘माणपिण्डं’ मानपिण्डम्, मानपिण्डः
 स योऽभिमानपूर्वकं गृह्यते, यथा ‘इदमाहारजातं मह्यं देहि नान्यत् ग्रहीष्यामि किमहं साधा-
 रणोऽस्मि यदेतादृशमाहारजातं गृह्णामि’ इत्यादिरूपाभिमानपूर्वकं गृह्यते स तं भुङ्क्ते ॥ सू० ७७॥
 ‘मायापिण्डं’ मायापिण्डम्, मायापिण्डः स यः मायया कपटेनालीकादिभाषणं कृत्वा गृह्यते तं
 भुङ्क्ते ॥ सू० ७८॥ ‘लोभपिण्डं’ लोभपिण्डम्, लोभपिण्डः स यः लोभवशात् प्रणीतरसयुक्तो गृह्यते,
 तं भुङ्क्ते ॥ सू० ७९॥ ‘विज्ञापिण्डं’ विद्यापिण्डम्, विद्यापिण्डः स यो रोहिणीप्रभृतिस्त्रादेव
 ताधिष्ठिता ससाधना वा विद्या, तत्प्रयोगं कृत्वा गृह्यते, तं भुङ्क्ते ॥ सू० ८०॥ ‘मन्त्रपिण्डं’ मन्त्र-
 पिण्डम्, मन्त्रपिण्डः स यः मन्त्रः पुरुषदेवताधिष्ठितो मारणमोहनवशीकरणोच्चाटनादिरूपः
 तत्प्रयोगेण गृह्यते, तं भुङ्क्ते ॥ सू० ८१॥ ‘योगपिण्डं’ योगपिण्डम्, योगपिण्डः स यः गर्भोपान-
 करणगर्भस्थरीकरण—वशीकरणदियोगं कृत्वा गृह्यते तं भुङ्क्ते ॥ ८२॥ ‘चूर्णपिण्डं’ चूर्णपिण्डम्,
 चूर्णपिण्डः चूर्णम्—कुट्टितानेकवस्तुसंमिश्रणरूपम्, यत्प्रयोगेण प्रक्षेपणपानादिरूपेण वशीकरण-
 गर्भस्थरीकरणादिकं जायते तत्प्रयोगकरणपूर्वकं गृह्यते तं भुङ्क्ते, भुञ्जानं वा अनुमोदते स
 आज्ञाभङ्गादिदोषभागी भवति ॥ सू० ८३॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १४ सू० १

प्रतिग्रहस्य क्रयणक्रायणादिना ग्रहणनिषेधः ३२९

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—धाईपिंडं समारम्भ, चुण्णपिंडगमंतं ।

भुंजे अह अनुमोए य, आणामंगाइ पावइ ॥

छाया—धाम्नीपिण्डं समारम्भ्य चूर्णपिण्डान्तकम् ।

भुञ्जीताद्यानुमोदेत च आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः ‘धाईपिंडं’ इत्यादि । धाम्नीपिण्डादारभ्य चूर्णपिण्डपर्यन्तं यो भुञ्जीत अहरेत्, अथ अनुमोदेत च स आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नोति ॥ सू० ८३॥

अथोपसंहारमाह—‘तं ठाणं’ इत्यादि ।

सूत्रम्—तं ठाणं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं ॥ सू० ८४॥

॥ निसीहज्जयणे तेरसमो उद्देशो समत्तो ॥ १३॥

छाया—तत्स्थानं सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकम् ॥ ८४॥

॥ निशीथाध्ययने त्रयोदशोद्देशकः समाप्तः ॥ १३॥

चूर्णी—‘तं ठाणं सेवमाणे’ तत्स्थानं पृथिवीकायिकादिषु स्थानकरणादित आरभ्य चूर्णपिण्डग्रहणपर्यन्तं प्रायश्चित्तस्थानं सेवमानः, तस्य स्थानस्य प्रतिसेवनां कुर्वन् भिक्षुः एषु स्थानेषु मध्यात् यत् किमप्येकमनेकं सर्वं वा प्रायश्चित्तस्थानं प्रतिसेवमानः ‘आवज्जइ’ आपद्यते प्राप्नोति ‘चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं’ चातुर्मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकं लघु-चातुर्मासिकं प्रायश्चित्तं प्राप्नोति ॥ सू० ८४॥

इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्गल्लभ—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक—

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहलत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त—

“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैन-

धर्मदिवाकर—पूज्यश्री—घासीलालव्रति—विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायाम् त्रयोदशोद्देशकः समाप्तः ॥ १३॥

॥ चतुर्दशोद्देशकः ॥

अथ त्रयोदशोद्देशकं व्याख्यायावसरप्रार्थं. चतुर्दशोद्देशं व्याख्यातुमाह, तत्र त्रयोदशोद्देश-
कान्तिमसूत्रेण सह चतुर्दशोद्देशकादिसूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्यत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—पडिसेहो च पुर्व्वंमि, पिण्डास्म पदंमिओ ।

सो चेष पडिसेहो उ, पत्ताइस्स कडिज्जइ H.

छाया— प्रतिषेधश्च पूर्व्वस्मिन् पिण्डादेः प्रवर्धितः ।

स एव प्रतिषेधस्तु पात्रादेः कथ्यते ॥

अत्रचूरिः— त्रयोदशोद्देशकस्य अन्तिमे पिण्डादेरविहितप्राज्ञायादिपिण्डस्य प्रतिषेधः धात्री-
पिण्डप्रभृतिपिण्डग्रहणस्य निषेधः प्रदर्शितः कथितः, तादृशपिण्डस्य संयमोपघातकत्वात्, स एव
प्रतिषेधोऽत्र चतुर्दशोद्देशके पात्राद्युपधेः कथ्यते, तत्राविहितपिण्डग्रहणस्य तदुपमोमस्य च निषेधः
कृतोऽत्राविहितपात्रस्योपलक्षणादुपधेः निषेधो वर्ण्यते इति उभयत्रापि प्रतिषेध एव, ततश्च यथा
अविशुद्धपिण्डग्रहणं न कर्तव्यं तथैव—अविशुद्धपात्रादिकमपि वर्जनीयमेव, तदमेव सम्बन्धेनाया-
तस्यास्य चतुर्दशोद्देशकीयप्रथमसूत्रस्य व्याख्यानं प्रस्तूयते—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू पडिग्गहं किणइ किणावेइ कीयमाहट्टु दिज्ज-
माणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १॥

छाया— यो भिक्षुः प्रतिग्रहं क्रीणानि क्रापयति क्रीतमाहृत्य दीयमानं प्रतियुहति
प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पडिग्गहं’
प्रतिग्रहं पात्रं ‘किणइ’ क्रीणानि, द्रव्यादिकं दत्त्वा स्वयमेव पात्रस्य कयणं करोति तथा ‘किणावेइ’
क्रापयति, परद्वारा द्रव्यादिकं दापयित्वा पात्रं क्रीणानि तथा ‘कीयमाहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ’
क्रीतमाहृत्यदीयमानं गृह्णाति, अन्यः कोपि श्रद्धालुर्गृहस्थः मूल्यं दत्त्वा पात्रं क्रीतवान्, क्रीत्वा प्रदीयते
तादृशं क्रीतमाहृतमभिमुखमानीय दीयमानं पात्रादिकं प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति स्वीकारयति वा तथा
‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदने स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा
तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामिथ्यात्वसंयमविराधनादयो दोषा भवन्तीति ॥ सू० १॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्— कीयं किणाखियं वावि, अणुमोइयमेव वा ।

एक्केक्कं दुविहं वुत्तं, दब्बभावप्पभेयओ ॥

छाया— क्रीतं क्रापितं वापि. अनुमोदितमेव वा ।

एकैकं द्विविधं प्रोक्तं द्रव्यभावप्रमेदतः ॥

अवचूरिः ३० १४ सू० २

प्रतिग्रहस्य प्रामित्यादिना ग्रहणनिषेधः ३३३

अवचूरिः—यत् क्रीतं स्वयमेव मूल्यं समर्थं यस्य क्रयणं कृतं तत्, यद्वा क्रयितम् अन्य द्वारा क्रयणं कारितम् अन्येन क्रीत्वा अभिमुखमानीय समर्पितं तत् तादृशम् अनुमोदितं वा, यत् त्रिविधमपि पात्रमेकैकं द्विविधं द्विप्रकारकं कथितं द्रव्यभावभेदात्, तत्र द्रव्यतो गन्धगुटिका-
बलादिदानेन, भावतः धर्मकथादिकथनेन जातिकुलगणादिदर्शनेन, शिल्पादिशिक्षणेन भवति ।
तथा पुनरपि क्रीतादिकं द्विविधं भवति आत्मपरभेदात्, तदपि पुनर्द्विविधं द्रव्यमात्रभेदात्, तत्र
यत् परक्रीतं गृहस्थेन स्वयं क्रीतं तत् त्रिविधं भवति सचित्तक्रीतम्, अचित्तक्रीतं, मिश्रक्रीतम्,
तत्र सचित्तक्रीतं—सचित्तेन द्विपदचतुष्पदादिना क्रीणाति, अचित्तक्रीतम्—अचित्तेन हिरण्यादिना
क्रीणाति, मिश्रक्रीतं मिश्रितेन वज्राभूषणसहितदासोदासादिना क्रीणाति तत् मिश्रक्रीतम् । द्रव्यतः
आत्मक्रीतं चेत्यम्—यो भिक्षुः पात्रार्थं स्वस्य वस्त्रं दत्त्वा पात्रं गृह्णाति, भावतः आत्मक्रीतं धर्मकथादिना
यत् गृह्यते । परक्रीतं तु इत्थम्—गृहस्थः स्वयमेव क्रीणाति तत् परक्रीतम् । एतेषां स्वक्रीतं—पर-
क्रीतं—द्रव्यक्रीतं—भावक्रीताभिमुखमानीयपात्रादिकमध्यात् अन्यतरमपि पात्रादि उपभोगाय गृह्णाति
तत्रा गृहीत्वा उपभोगं कुर्वाणं समनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू पडिग्माहेइ पामिच्चेइ पामिच्चावेइ पामिच्चिय-
माहट्टु दिज्जमाणं पडिग्माहेइ पडिग्माहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रतिग्रहं प्रामित्यति प्रामित्ययति प्रामित्यम् आहृत्य दीयमानं
प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २ ॥

पूर्णा—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चित् भिक्षुः ‘पडिग्माहे’ प्रतिग्रहं
पात्रम् ‘पामिच्चेइ’ प्रामित्यति प्रामितिः प्रमाणं, तस्माद् आपतं प्रामित्यम्, प्रमाणं कृत्वा प्रति
प्रदानप्रक्षिप्तया यद् ग्रहणं तत् प्रामित्यम् । तत्करोतीति प्रामित्यति, यथा यस्य वस्तुनः
ग्रहणकाले कथयति ‘यदिदानीमिदं वस्तु त्वं सम देहि कालान्तरे एतस्य मूल्यं तदेव वस्तु वा प्रति-
दास्यामि’ इति कृत्वा ऋणरूपेणानीयते तत् प्रामित्यम् ‘उधार’ इति लोकप्रसिद्धम्, तत्करोतीति,
तथा ‘पामिच्चावेइ’ प्रामित्ययति, अन्यद्वारा ऋणरूपेण आनाययति ‘पामिच्चियमाहट्टु
दिज्जमाणं’ प्रामित्यतम्—प्रामित्येन गृहीतम् आहृत्य दीयमानम् उद्धारं कृत्वा पात्रं क्रीतवान्,
तादृशपात्रमभिमुखमानीय दीयमानम् यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पडिग्माहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वी-
करोति प्रातिग्रहयति स्वीकरोति वा तथा ‘पडिग्माहेतं’ वा ‘साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्व-
दत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भगवकारः—

आह्वयम्—पामिच्चयपायं तु, दुविहं परिकिट्टियं ।

लोउत्तं ओइवं च, तम्माहणे दोसभा जई ॥

छाया—प्रामित्यादिकपात्रं तु द्विविधं परिकीर्तितम् ।

लोकोत्तरं लौकिकं च तद्ग्रहणे दोषभाग् यतिः ॥

अवचूरिः—प्रामित्यादिकपात्रम् उच्छिन्नक्रीतम् कल्पितमनुमोदितमेतत्सर्वं द्विविधं द्विप्रकारकं परिकीर्तितं कथितं भवतीत्यर्थः, लौकिकं लोकोत्तरिकं च, तत्र लौकिकं प्रामित्यं गृह्येन श्रमणार्थं 'मूल्यं दास्यामी'—तिकृत्वा यत् उद्धाररूपेण क्रीतं, तस्योद्धारणमिदम्—

एको जिनदत्तनामा कौशलपुरवास्तव्यः श्रावको दीक्षितो जातः, स चाचार्यसमीपे वसन् श्रुत-
मधीतवान्, अधीत्य च गीतार्थो जातः। तदनन्तरं स गुरुं पृष्ठवान्—गुरो ! स्वकीयं संसारिवन्धुवर्गं
दर्शनं दातुं स्वदेशं गन्तुमिच्छामि । ततो गुरुणा आज्ञप्तस्तं संसारिप्रामं गतवान् यत्र स्वकीया बन्धु-
बान्धवा आसन्, ततः सः ग्रामाद् बहिरेन स्थित्वा तद्ग्रामीणं कमपि पृष्ठवान् यत् भोः ! अमुक-
श्रावको अस्मिन् ग्रामे पूर्वकाले निवसन् आसीत् तस्य परिवारो सम्प्रति कः को विद्यते ? ततो
ग्रामीणस्तममुकोयमिति ज्ञात्वा कथयति—भोः ! तव परिवारे केवलं तव भगिनी एव जीवति
नान्यः । तदनन्तरं स साधुः स्वभगिन्या गृहं गतवान्, गत्वा च कुशलादिकथनान्तरं
साधुरुवाच हे भगिनि ! मदर्थमाहारो न कर्तव्यः त्वया । इति कथितेपि सा उच्छिन्नमाहा-
रजातं तन्मूल्यप्रदानप्रतिज्ञया कस्यचित् गृहादानीय दत्तवती । ततः सा यस्य गृहादानीयं
यद्वस्तु तस्य मूल्यं तस्मै पुनर्न दत्तवती दारिद्र्यात्, तत् उद्धारद्रव्यमूल्यमदत्तं प्रतिदिन
विवृद्धं यस्य प्रत्यर्पणं कर्तुं सा श्रमणभगिनी समर्था न जाता । तदनन्तरं सा श्रमणभगिनी
धनस्वामिनो गृहे दासी संजाता उद्धारद्रव्यमूल्यविमोचनाय, तदनन्तरं विहरन् कदाचित् स
साधुः स्वभगिनीं मिलितुं तद्गृहं गतवान् परन्तु सा न मिलिता तदा साधुना पृष्ठं मम भगिनी
कुत्र गता न दृश्यते गृहे, तदनन्तरमन्येन कथितं भवद्भगिनीं द्रव्यमूल्यं दातुमसमर्था उद्धारद्रव्य-
दातुः श्रेष्ठिनो गृहे दासी संजाता, तस्य श्रेष्ठिन आज्ञानुसारेण दासीकर्म कुर्वाणा कालं गमयति ।
ततो गमनसमये कथंचित् मिलिता भगिनी रोदनं कुर्वाणा साधुं सर्वं समाचारं कथितवती । श्रमणश्च
तामाधासयन् प्रोवाच—हे भगिनि ! मा रुद अचिरादेव त्वां दुःखान्मोचयिष्यामि । यदाहं तस्य
श्रेष्ठिनो गृहे भिक्षार्थमागमिष्यामि तदा गृहपतेस्तस्य श्रेष्ठिनः प्रत्यक्षं यदा सचित्तोदकादिना आरंभ-
कुर्वाणा त्वं भविष्यसि तदाहं देशकालोचितं सर्वं करिष्यामि । ततः कदाचित् स श्रमणः तस्य
श्रेष्ठिनो गृहं भिक्षार्थं गतवान् । तं समागतं दृष्ट्वा तद्भगिनी उदकाधारममे संलम्बना । साधु-
भिक्षार्थमागतं दृष्ट्वा गृहस्वामिना दास्यै प्रोवाच हे कर्मकरि ! साधवे भिक्षां देहि । श्रमणः तदीय-
वचनं श्रुत्वा प्रोवाच—नाहं ग्रहिष्यामि भिक्षां दासीहस्तात् । गृहस्वामी प्रोवाच भो—श्रमण !
कथं भिक्षां दासीहस्तात् न गृह्यते ? ततो लब्धावसरः साधुः भिक्षाया विशुद्धप्रसङ्गेन श्रमणधर्मं
श्रमणस्याचारविचारं सर्वं श्रावितवान् । ततः सावधानो गृहस्वामी पुनरपि साधुं प्रति प्रोवाच—

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १४ सू० ३

प्रतिग्रहस्य परिवर्तनादिना ग्रहणनिषेधः ३३३

हे दयालो ! कुत्र भवान् निवासं करोति ? साधुरुवाच अमुकोपाश्रये सम्प्रति वसामि । ततो द्वितीयद्विवसे स गृहस्वामी गृहकार्यं सर्वं कृत्वा तस्मिन् उपाश्रये साधोर्दर्शनार्थं गतवान् । ततः स गृहस्वामी साधोर्वन्दननमस्कारादिकं विधाय समुपविष्टः, ततः स साधुस्तस्मै धर्मकथां कथितवान्—हे श्रावक ! सर्वो जीवः स्वस्वकर्मपराधीनः सर्वमपि कार्यं करोति तत्र दयादिधर्मः सम्यक् पालनीयो येन इहलोके परलोके उभयत्रापि सुखं भवेत्, आरम्भसमारम्भादिकं जीवानां नरकपातयैव केवलं भवति । एवं क्रमेण बृहतीं धर्मकथां कथितवान् । ततः साधुमुखात् संसारस्य नश्वरभावं मोक्षस्य च शाश्वतभावं निरतिशयसुखरूपं च ज्ञात्वा संसारात् जात-
वैराग्योऽभवत् । तदीयस्वजनादयोपि नानाविधमभिग्रहं गृहीतवन्तः । सम्यक्तत्वं प्रतिपन्नः सन् अणु-
व्रतानि गृहीत्वा द्वादशव्रतधारी जातः । ज्ञातदासीवृत्तान्तो दासीं मुक्तवान् । लोकोत्तरं प्रामित्यं
साधुः साधुतः प्रामित्यं करोति, तत्रापि पुनरदाने परस्परं कलहवैमनस्यादयो बहवो दोषाः
समापद्यन्ते, तस्मात् प्रामित्यपात्रादिग्रहणं न कार्यम् । उपलक्षणात् वस्त्राहारादिकं किमपि
न ग्राह्यम् ॥ सू० २ ।

**सूत्रम्—जे भिक्खू पडिग्गाहं परियट्ठेइ परियट्ठावेइ परियट्ठिय-
माहट्ठु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३ ॥**

छाया—यो भिक्षुः प्रतिग्रहं परिवर्तते परिवर्तयति परिवर्तितमाहृत्य दीयमानं
प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘पडिग्गाहं’ प्रतिग्रहं
पात्रम् ‘परियट्ठेइ’ परिवर्तते स्वयं परिवर्तनं करोति स्वकीयं पात्रम् अन्यस्मै ददाति अन्यस्य
च पात्रं स्वयं गृह्णाति तथा ‘परियट्ठावेइ’ परिवर्तयति अन्यद्वारा पात्रं परिवर्तयति ‘परियट्ठि-
यमाहट्ठु दिज्जमाणं’ परिवर्तितमाहृत्य दीयमानं परिवर्तितं पात्रं अभिमुखमागत्य ददतम् ‘पडिग्गा-
हेइ’ प्रतिगृह्णाति स्विकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते स प्राय-
श्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—परिवर्तयं च दुविहं, लोइय लोगुत्तरं समासेण ।

एक्केक्केपि य दुविहं, तद्द्वे अण्णद्वे य ॥

छाया—परिवर्तितं च द्विविधं लौकिकं लोकोत्तरं समासेन ।

एकैकमपि द्विविधं तद्द्वये अन्यद्वये च ॥

अवचूरिः—सूत्रे परिवर्तितपात्रादेर्ग्रहणे तदुपगोगे च निषेधः कथितः, तत् परिवर्तितं
पात्रादिकं द्विविधं द्विप्रकारकं भवति—एकं लौकिकमपरं लोकोत्तरं च, तत्र लौकिकं गृहस्थानां

लोकोत्तरं साधूनाम् । पुनरपि एकैकं द्विविधं द्विप्रकारकं भवति तदद्रव्ये तथा अन्यद्रव्ये च । तदद्रव्ये परिवर्तनं यथा पात्रं पात्रेण परिवर्तयति । अन्यद्रव्ये परिवर्तनं यथा पात्रं बलेण परिवर्तयति, भस्म वा पात्रेणान्येन वा येन केनचित् वस्तुना परिवर्तयति । तत्र गृहस्थः संयताय दातुकामः पात्रादिकम् अन्यस्मै गृहस्थाय परिवर्तयितुं ददाति एतत् परिवर्तनं लौकिकम् ।

तथाहि— कस्मिंश्चित् ग्रामे द्वौ श्रावकौ आस्ताम्, तयोरेकैका भगिनी अपि आसीत्, तत्रैकस्य भगिनी अपरेण पत्नियोक्ता, अपरस्य भगिनी अपरेण परिणीता, परस्परं तयोः भगिनीपतित्वेन सम्बन्धो जातः । ततः कालान्तरे तयोरेकस्यान्यो भ्राता संसारस्यासारतां ज्ञात्वा प्रव्रजितो जातः । स सूत्रं सुमयग्रीव्याचार्याज्ञया स्वजनवर्गाय दर्शने दातुं सांसारिकग्रामे गतवान् परन्तु तस्य भगिनी दरिद्रा आसीत् कोदवाद्यन्नेन जीवन् यापयति परन्तु श्रमणाय भ्रात्रे भिक्षार्थं कोदवं नीत्वा भ्रातृगृहात् शाल्यन्नमनानोतवती, एवंप्रकारेण साध्वर्थमोदनं परिवर्तितं कृतम्, ततो यदा तया स्वामिने भोजनकाले कोदवो दत्तस्तदा पृष्ठवान् कस्मात् कोदवः समागतः ? किन्तु सा नोक्तवती किमपि । ततः क्रोधात् गृहपतिना गृहात् सा निष्कासिता । तच्छ्रुत्वा अन्योपि तद्भगिनी निष्कासितवान्, एवं क्रमेण तयोः परस्परं कलहो जातः । ततः स साधुः तयोः कलहं ज्ञात्वा सम्यक्वधमोपदेशेन क्रोधफलं श्रावितवान् । ततः साधोरुपशमवचनं श्रुत्वा कलहान्निवृत्ता जाताः । यस्मादेते कलहादिदोषाः संभवन्ति तस्मात्कारणात् पात्रपिण्डादीनां परिवर्तनं न कर्तव्यम् । एवं साधुर्यत्र परस्परं परिवर्तनं पात्रादीनां करोति तत् लोकोत्तरं परिवर्तनम्, एवं साधुभिरपि परस्परं परिवर्तनं न कर्तव्यम् ॥ सू० ३ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू पडिग्गहं अच्छिज्जं अणिसिट्ठं अभिहड माहट्टु-
दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४ ॥**

छाया—यो भिक्षुः प्रतिग्रहमाच्छेद्यं भिक्षुष्टमभिहृतमाहृत्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः ‘पडिग्गहं’ प्रतिग्रहं पात्रम् ‘अच्छिज्जं’ आच्छेद्यम् अन्यस्वामिकं पात्रं साध्वर्थं वञ्चात् गृहीत्वा दीयते तत् आच्छेद्यम्, अन्यस्वामिकवस्तु वञ्चात्कारपूर्वकं गृहीत्वा दीयमानं तथा स्वकीयमपि वस्तु दासादिहस्ते स्थितं तद् वस्तु तद्वत्तादाच्छिद्य साधवे यद् दीयमानं तदपि आच्छेद्यमुच्यते ‘अणिसिट्ठं’ अनिसृष्टम्—यद्वस्तु अनेकस्वामिकं तद् सर्वेषामाङ्गं विना ग्रहणम् अनिसृष्टमित्यर्थः, ‘अभिहडं’ आहट्टु दिज्जमाणं’ अभिसुखमाहृत्य दीयमानं साध्वर्थमभिसुखमागत्य यत् दीयते तादृशम् पात्रादिकम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तैः सुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अवचूरिः ३० १४ सू० ४-५

आच्छेद्यपात्रग्रहणानाङ्गाचितरणनिषेधः ३३५

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अच्छिज्जं त्रिविधं वुत्तं, पटु सामि य तेणए ।

एहि छिज्जं च पत्ताइ, साहूणं णेव कप्पइ ॥

छाया—आच्छेद्यं त्रिविधं प्रोक्तं, प्रभु स्वामि च स्तेनकम् ।

एतैश्छेद्यं च पात्रादि साधूनां नैव कल्पते ।

अवचूरिः—सूत्रे यत् बलात्कारादिना पात्रादीनामाच्छेद्यत्वं कथितं तत् आच्छेद्यं त्रिविधं त्रिप्रकारकं भवति, प्रभ्वाच्छेद्यं, स्वाम्याच्छेद्यं स्तेनाच्छेद्यं च । तत्र एतैः प्रभुप्रभृतिभिराच्छेद्यं बलात्कारादिना गृहीतं पात्रादिकं पिण्डवत्पात्राद्युपधिः श्रमणानां श्रमणीनां च नैव कल्पते उपभोगाय तथैव च प्रभ्वाच्छेद्ये उदाहरणम्—

कर्म्मश्चित् ग्रामे एको गोप आसीत्, स च पयोविभामेन गाः रक्षति, गवां अद् दुग्धं भवति तत्रैकं भागं स्वयं गृह्णाति भागप्रयं च गोस्वामिने ददाति । अथवा दिवत्रयं सर्वं दुग्धं गोस्वामिने ददाति चतुर्थे दिने यत् यत् दुग्धं तत्सर्वं स्वयं गृह्णाति, एतदेव गोपस्य वेतनम् । एवंप्रकारेण गोपालनं कुर्वन् गाः रक्षति । एकदा कदाचित् गोपालस्य पयोग्रहणदिवसे कश्चित् श्रमणः समागतः तदा गोस्वामी गवां पयो गृहीत्वा श्रमणाय दत्तवान्, यद्यपि गोपस्येदृशं कार्यं नाभिहतं तेन तस्य मनसि अप्रियमभूत् तथापि तूष्णीमेव स्थितः मौनमेव स्थितः न्यूनमेव दुग्धं पयोभाजने गृहीत्वा स्वगृहं गतवान् । तदनन्तरं तत्पत्न्या गोपिकया पयोभाजनमभूतं दृष्ट्वा, तद्दृष्ट्वा सा प्रोवाच गोपं प्रति—कथमयं पयोभाजने न्यूनमेव दुग्धं विद्यते । गोपोऽबदत् हे गोपिके । किं कथयामि मय दौर्भाग्यात् तत्रैको दुर्बर्णः श्रमणः समागतः तस्मै मम दुग्धं बलात् गृहीत्वा गोस्वामिना दत्तं ततो गितं पयोभाजनं विद्यते, तदा सा गोपं प्रति क्रुद्धा दुर्बर्ण्यं कथितवती । ततः स साधु मारयितुं समागतः, प्रयत्नेन मोचितः साधुरिति । तस्मादाच्छिद्य दीयमानमन्वादिकं न ग्राह्यमिति । एवं स्वाम्याच्छेद्यमनेकस्वामिकं वस्तु एकस्यैवाज्ञया ग्रहणे स्वामिनां परस्परं कलहादिकं जायते अतस्तदपि त्याज्यम् । एवं स्तेनाच्छेद्यं चोरेण यच्चौर्यकर्मणाऽऽनीतं तत् भयप्रदर्शनपूर्वकं तद्वस्तादाच्छिद्य दीयमानं भवति, एतादृशवस्तुग्रहणे तदीयसंतत्यादिना श्रावकस्य प्राणभयप्रदिसंभावना, ततस्तथा न कार्यम् ॥ सू० ४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अतिरेगपडिग्गहं गणिं उद्देसिय गणिं समुद्देसिय तं गणिं अणापुच्छिय अणामंतिय अणमणस्स वियरइ वियरंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५ ॥

छाया— यो भिक्षुरतिरेकप्रतिग्रहं गणिमुद्दिश्य गणिं समुद्दिश्य तं गणिमनापृच्छ्य अनामन्त्य अन्योन्यस्मै वितरति वितरंतं वा स्वदते ॥ सू० ५ ॥

चूर्णी— 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षुः 'अइरेगपडिग्गहं' अतिरेकप्रतिग्रहम्—प्रमाणादधिकं पात्रं यावत्प्रमाणकं पात्रादिकं श्रमणार्थं शास्त्रे कथितं ततोऽधिकम्, अयं भावः—उत्कृष्टेन एकस्य साधोः कृते पात्रत्रयं चतुर्थमुन्दकं तीर्थकरेणानुज्ञातं, ततोऽधिकं पात्रम् अतिरेकमिति कथ्यते । अथवा—यावत्संख्यक पात्रग्रहणं कथितं तदपेक्षया यदि बहुतरं गृह्णाति ततोऽतिरेकमिति कथ्यते । अथवा अनेन प्रकारेणातिरेको भवेत्—यथा कोपि साधुः पात्रयाचनार्थं प्रस्थितः तत आचार्यः पृच्छति क गच्छसि, तदा स वदति पात्रमानेतुम्, पात्रेषु छिद्राणि जातानि । तदा आचार्यः कथयति—सर्वसाध्वर्थं पात्राणि आनयतु । तदा स निर्गतः पात्रमानेतुम् मार्गं गच्छन् संभोगिसाधुना स दृष्टः, संभोगी साधुर्वदति—क गच्छसि ? स प्रोवाच आचार्येण सर्वेषां पात्रग्रहणाय प्रस्थापितोऽस्मि । तदा सांभोगिकः साधुर्वदति—भो श्रमण ! यावन्त पात्राणि गुरुणा ते ग्रहीतुं संदिष्टानि तावत्सु पात्रेषु गृहीतेषु यदि तदतिरिक्तं पात्रं लब्धं भवेत् तदा ग्रहीतव्यं, गृहीत्वा च मह्यं समर्पणीयम्, अहमाचार्यं विज्ञापयिष्यामि । ततः पात्रान्वेषकः साधुर्वदति—एवं करिष्यामीति । ततः स गतः पात्रमानेतुम् ततो लब्धं तावत्प्रमाणकं पात्रं यावन्मात्रं गुरुणा संदिष्टं ततोऽधिकमपि पात्रं लब्धं गृहीतं च । एवं प्रकारेणातिरेकपरिग्रहो भवति । अथवा यदीदं पात्रं त्रुटितं स्फुटितं स्फटितं वा स्यात् तदा ग्रहीतव्यं भवेत्, संप्रति प्रायोग्यं च लभ्यते, इति कृत्वा आत्म-लज्जदसा अनिर्दिष्टान्यपि पात्राणि गृहीतानि इत्यातिरेकपरिग्रहो भवतीति । "गणिं उद्देसिय गणिं समुद्देसिय" यं गणिमुद्दिश्य यं गणिं समुद्दिश्य अतिरेकपात्रं गृहीतम् तत्र विशेषित उद्देशो यथा—गृहीतमतिरेकपात्रादिकं साधर्मिकाय दास्यामीति, तथा विशेषितः समुद्देशः यथा सति साधर्मिके साधर्मिकाय दास्यामि, अथवा उद्देशः—गणिनो दास्यामि वाचकाय वा दास्यामि, समुद्देशो यथा अमुकगणिने दास्यामि अमुखवाचकाय वा दास्यामीति । तत्र सामान्यतोऽवधारणमुद्देशो विशेषतो निर्धारणं समुद्देश इति निष्कर्षः । "तं गणिं अणापुच्छिद्य अणामंतिथ" तं गणिनं यदर्थमतिरेकपात्रस्य ग्रहणं कृतवान् तम् अनापृच्छ्य पृच्छामकृत्वैव अनामन्त्य आमन्त्रणमकृत्वैव, यमुद्दिश्य अतिरेकपात्रादिकं गृहीतवान् तं दृष्ट्वा गिमन्त्रणं, यथा—इदं त्वदीयं पात्रादिकं स्वेच्छया गृहाण, अथ यदर्थमानीतवान् स प्रत्यक्षतो न मिलति तदा अन्यं पृच्छति कुत्र गतवान् स साधुरमुको वाचको गणी वा इति प्रच्छनम्, दृष्टे आमन्त्रणमदृष्टे पृच्छेति विवेकः । "अणमण्णस्स त्रियरइ" अन्योन्यस्मै वितरति यं समुद्दिश्याऽऽनीतवान् तमनापृच्छ्य अनामन्त्यान्यस्मै स्वेच्छया वितरति ददाति, तथा 'त्रियरंतं वा साहज्जइ' वितरन्तं ददतं वा स्वदतेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञा-भङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥ सू० ५ ॥

सूत्रिभाष्यावचुरिः ३०४१ सू०६-८ अतिरेकप्रतिग्रहस्य समर्थासमर्थाय दानादाननि० ३३७

सूत्रम्—जे भिक्खू अइरेगं पडिग्गहं खुड्डगस्स वा खुड्डियाए वा थेस्स वा थेरियाए वा अहत्थच्छिन्नस्स अपायच्छिण्णस्स अनासाच्छिण्णस्स अकण्णच्छिण्णस्स अणोद्वच्छिण्णस्स सक्कस्स देइ देतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६ ॥

छाया—यो भिक्षुरतिरेकप्रतिग्रहं क्षुल्लकाय वा क्षुल्लिकायै वा स्थविराय वा स्थविरायै वा अहस्तच्छिन्नाय अपादच्छिन्नाय अनासाच्छिन्नाय अकर्णच्छिन्नाय अनोष्ठच्छिन्नाय शक्ताय ददाति दत्तं वा स्वदते ॥ सू० ६ ॥

वूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘अइरेगं पडिग्गहं’ अतिरेकं प्रतिग्रहं प्रमाणादधिकं प्रतिग्रहं पात्रं यस्य पात्रस्य यावत् प्रमाणं शास्त्रे कथितं तदपेक्षया अधिकं पात्रमतिरेकमिति कथ्यते, तादृशपात्रम् ‘खुड्डगस्स’ क्षुल्लकायानतिक्रान्तबालवयस्काय बालकायेत्यर्थः, ‘खुड्डियाए वा’ क्षुल्लिकायै वा बालिकायै ‘थेस्स वा’ स्थविराय-वृद्धाय वा ‘थेरियाए वा’ स्थविरायै वा वृद्धायै इत्यर्थः, कथंभूतेभ्यः-क्षुल्लकादिभ्यः ! तत्राह—‘अहत्थच्छिण्णस्स’ अहस्तच्छिन्नाय न हस्तौ छिन्नौ भनौ यस्य स अहस्तच्छिन्नः हस्ताद्यवयवसंपन्नः, तस्मै अहस्तच्छिन्नाय तथा ‘अपायच्छिण्णस्स’ अपादच्छिन्नाय न पादौ चरणौ छिन्नौ विभग्नौ यस्य स अपादच्छिन्नः पादावयवसंपन्नः, तस्मै अपादच्छिन्नाय तथा ‘अनासाच्छिण्णस्स’ अनासाच्छिन्नाय न छिन्ने कर्तिते नासिके यस्य स अनासाच्छिन्नः तस्मै अनासाच्छिन्नाय नासिकावयवसंपन्नाय ‘अकण्णच्छिण्णस्स’ अकर्णच्छिन्नाय—अच्छिन्नकर्णाय कर्णसंपन्नायेत्यर्थः ‘अणोद्वच्छिण्णस्स’ अनोष्ठच्छिन्नाय, न छिन्नौ ओष्ठौ पूर्वापरौ यस्य स तथाविधः तस्मै अनोष्ठच्छिन्नाय ओष्ठावयवसंपन्नाय, एतावता सर्वावयवसंपन्नत्वं प्रदर्शितम् अत एव ‘सक्कस्स’ शक्ताय समर्थाय, तत्र शारीरिकमानसिकादिबलयुक्तः समर्थः तादृशाय शक्तिसंपन्नाय ‘देइ’ ददाति सर्वाङ्गोपाङ्गयुक्तबलवीर्यादिसंपन्नाय यो भिक्षुरतिरेकपात्रं समर्पयति तथा ‘देतं वा साइज्जइ’ दत्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—बालस्स य वुड्डस्स य, साहुस्स साहुणिसस वा ।

सक्कस्साणंमच्छिन्नस्स, देज्ज पत्ताइ दोसभा ॥

छाया—बालाय च वृद्धाय च साधवे साध्यै वा ।

शक्तायाऽनङ्गच्छिन्नाय दद्यात् पात्रादि दोषभाक् ॥

अवचुरिः—बालाय बाल्यावस्थासंपन्नाय, वृद्धाय स्थविराय वा साधवे तथा एता-
दस्यै साध्यै वा, क्रीडशाय च शक्तौ च शक्तिसंपन्नाय गमनागमनसमर्थाय तथा अनङ्गच्छिन्नाय

हस्तपादादिपरिपूर्णङ्गाय साधवे साध्वै वा यदि कोपि मुनिः यत् पात्रादि वक्ष्यपात्राण्युपकरणजातं सातिरेकं साधुकल्पादधिकं तत् दद्यात् स दोषभाग् भवति—आज्ञामङ्गादिदोषान् प्राप्नोतीति भावः ॥ सू० ६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अइरेगं पडिग्गहं खुड्गस्स वा खुड्डियाए वा थेरगस्स वा थेरियाए वा हत्थच्छिण्णस्स पायच्छिण्णस्स नासाच्छिण्णस्स कण्णच्छिण्णस्स ओट्टच्छिण्णस्स असक्कस्स न देइ न देतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुरतिरेकं प्रतिग्रहं क्षुल्लकाय वा क्षुल्लिकायै वा स्थविराय वा स्थविरायै वा हस्तच्छिन्नाय पादच्छिन्नाय नासाच्छिन्नाय कर्णच्छिन्नाय ओष्ठच्छिन्नाय अशक्ताय न ददाति न ददतं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—सूत्रोक्तहस्तच्छिन्नादिविशेषणविशिष्टेभ्यः, साधुसाध्वीभ्यः अतिरेकं पात्रं न ददाति न ददतमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पडिग्गहं अणलं अथिरं अधुवं आधारणिज्जं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रतिग्रहमनलमस्थिरमध्रुवमधारणीयं धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘पडिग्गहं’ प्रतिग्रहं पात्रम् ‘अणलं’ अनलम्—अपर्याप्तम्, तत्र अलं शब्दः पर्याप्त्यर्थकः न अनलमनलम् अपर्याप्तम् अपर्याप्तं पूर्णं स्पष्टतावयवमित्यर्थः ‘अथिरं’ अस्थिरम् अदृढम् ‘अधुवं’ अध्रुवम्, तत्र ध्रुवं दीर्घकालभावि तथा च दीर्घकालभावि यत् न भवति तत् अध्रुवम् ‘अधारणिज्जं’ आधारणीयम् न धारयितुं योग्यं यत् तत् आधारणीयम् अलक्षणसम्पन्नमित्यर्थः यादृशं लक्षणं पात्रस्य कथितं तादृशलक्षण-विहीनं यत् पात्रं तत् आधारणीयमिति कथ्यते, एतादृशमनलमस्थिरमध्रुवमधारणीयपात्रम् यो भिक्षुः ‘धरेइ’ धरति, स्वसमीपे स्थापयति तथा ‘धरेतं’ वा साइज्जइ’ धरन्तं वा स्वदत्ते, यो हि अनलादिकपात्रस्य धारणं करोति कारयति तस्यानुमोदनं वा करोति स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पडिग्गहं अलं थिरं धुवं धारणिज्जं न धरेइ न धरेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रतिग्रहं अलं स्थिरं ध्रुवं धारणीयं न धरति न धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ९ ॥

चूर्णीभाष्यावचुरिः उ० १४ सू० ९-३१

प्रतिग्रहस्य वर्णादिविपर्ययकरणनिवेद्यः ३३९

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः ‘पडिग्गहं’ प्रतिग्रहं पात्रम् ‘अलं’ अलं पर्याप्तम् ‘धिरं’ स्थिरं दृढम् ‘धुवं’ ध्रुवं चिरकालपर्यन्तमपि स्थायि ‘धारणिज्जं’ धारणीयं धर्तुं योग्यं पात्रस्य यत् लक्षणं प्रदर्शितम् तादृशलक्षणयुक्तम् ‘न घरेइ’ न धरति यत् पात्रं कार्यकरणसमर्थं दृढं चिरकालस्थायि सर्वलक्षणलक्षितं न धरति न स्वकीय-पार्श्वेऽवस्थापयति तथा ‘न करेत्तं वा साइज्जइ’ न धरन्तं वा स्वदत्ते, यो हि भिक्षुः सर्वथा-लक्षणादिसम्पन्नमपि पात्रादिकं न धरति तस्यानुमोदनं करोति स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ९॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वर्णमंतं पडिग्गहं विवण्णं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १० ॥

छाया—यो भिक्षुर्वर्णवन्तं प्रतिग्रहं विवर्णं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः ‘वर्णमंतं पडिग्गहं’ वर्णवन्तं प्रतिग्रहं शोभायुक्तम् ‘विवण्णं करेइ’ विवर्णं करोति, तत्र कुत्सितो वर्णो नीलादिकः बस्य दर्शनेन मनसि अप्रीतिर्जायते तादृशेन कुत्सितवर्णेन युक्तं करोति ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू विवण्णं पडिग्गहं वर्णमंतं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुर्विवर्णं प्रतिग्रहं वर्णवत् करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः ‘विवण्णं पडिग्गहं’ विवर्णं प्रतिग्रहं पात्रम् विगतवर्णं क्षारत्तिकोष्णजलादिना विगतवर्णं प्रतिग्रहं पात्रादिकं पुनरपि ‘वर्णमंतं करेइ’ वर्णवत् करोति शोभनवर्णयुक्तं करोति ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ११ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू नवण मे पडिग्गहे लद्धे त्ति इद्दु तेल्लेण वा घण्ण वा णवणीएण वा वसाए वा मक्खेज्ज वा भिल्लिगेज्ज वा मक्खेत्तं वा भिल्लिगेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १२ ॥

छाया—यो भिक्षुर्नवो मया प्रतिग्रहो लब्ध इति कृत्वा तैलेन वा घृतेन वा नव-नीलेन वा वसत्या वा प्रक्षयेत् वा अभ्यङ्गयेत् वा प्रक्षयन्तं वा अभ्यङ्गयन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः ‘नवण मे पडिग्गहे लद्धे’ नवो मया प्रतिग्रहो लब्धः प्रतिग्रहः पात्रं लब्धम् ‘त्ति कद्दु’ इति कृत्वा लब्धस्य प्रति-

३४०

निशीयसूत्रे

ग्रहस्य सौन्दर्यप्रसाधनाय 'तेल्लेण वा' तैलेन वा—अतस्यादितैलेन 'घण्ण वा' घृतेन वा 'णवणीण वा' नवनीतेन वा 'वसाण वा' वसया वा—चर्वाति लोकप्रसिद्धया तत् पात्रम् 'मक्खे-ज्जवा' प्रक्षयेत् वा एकवारं लेपं कुर्यात् 'भिल्लिगेज्ज वा' अभ्यङ्गयेत् वा अनेकवारं वा प्रक्षणं कुर्यात् कारयेत् वा तथा 'मक्खेतं वा' प्रक्षयन्तं वा 'भिल्लिगेतं वा' अभ्यङ्गयन्तं वा 'साइज्जइ' स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १२ ॥

एवम्—अनेन नूतनपात्रविषयकतैलाद्यालापकप्रकारेण लोधादिना १३, शीतोदकविकृतादिना १४, एवं बहुदैवसिकेन तैलादिना १५, लोधादिना १६, शीतोदकविकृतादिना १७, एवं तैलादितः शीतोदकविकृतादिपर्यन्तानि सर्वाणि षट् सूत्राणि, नूतनपात्रविषयाणि १७, तथा सुरभिगन्धपात्रस्य दुरभिगन्धकरणविषयं १८, दुरभिगन्धस्य सुरभिगन्धकरणविषयमिति द्वे सूत्रे १९। सुरभिगन्धपात्रस्य तैलादिविषयं २० लोधादिविषयं २१, शीतोदकविकृतादिविषयं चेति त्रीणि सूत्राणि २२, एवं सुरभिगन्धपात्रस्य बहुदैवसिक—तैल-लोध्र—शीतोदकविकृतादिना त्रीणि सूत्राणि, एवं षट् सूत्राणि २५। अनेनैव प्रकारेण तैलादिना लोधादिना शीतोदकविकृतादिना, एवं बहुदैवसिक—तैल—लोध्र—शीतोदकविकृतादिना दुरभिगन्धविषयाणि षडपि सूत्राणि बोध्यानि ३१। एतानि द्वादशसूत्रत आरभ्यैकत्रिंशत्सूत्रपर्यन्तानि विंशतिसूत्राणि यथायोगं परिभाष्य व्याख्येयानि सूत्रालापकाश्चेत्थम्—

“जे भिक्खू णवए मे पडिगहे लद्धेत्ति कट्ठु लोद्धेण वा कक्केण वा चुण्णेण वा वण्णेण वा उल्लोल्लेज्ज वा उषट्ठेज्ज वा उल्लोल्लेतं वा उक्कट्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १३ ॥ जे भिक्खू णवए मे पडिगहे लद्धे—त्ति कट्ठु सीओदगवियेण वा उसिणोदगवियेण वा उल्लोल्लेज्ज वा पथोवेज्ज वा उल्लोल्लेतं वा० ॥ सू० १४ ॥ जे भिक्खू णवए मे पडिगहे लद्धे—त्ति कट्ठु बहुदेवसिएण तेल्लेण वा० ॥ सू० १५ ॥ बहुदेवसिएण लोद्धेण वा० ॥ सू० १६ ॥ बहुदेवसिएण सीओदगवियेण वा० ॥ सू० १७ ॥ जे भिक्खू सुब्भिगंधे पडिगहे लद्धे—त्ति कट्ठु दुब्भिगंधे करेइ ॥ १८ ॥ जे भिक्खू दुब्भिगंधे पडिगहे लद्धे—त्ति कट्ठु सुब्भिगंधे करेइ ॥ सू० १९ ॥ जे भिक्खू सुब्भिगंधे पडिगहे लद्धे—त्ति कट्ठु तेल्लेण वा० ॥ सू० २० ॥ लोद्धेण वा० ॥ सू० २१ ॥ सीओदगवियेण वा० ॥ सू० २२ ॥ एवं बहुदेवसिएण तेल्लेण वा० ॥ सू० २३ ॥ बहुदेवसिएण लोद्धेण वा० ॥ सू० २४ ॥ बहुदेवसिएण सीओदगवियेण वा० ॥ सू० २५ ॥ जे भिक्खू दुब्भिगंधे पडिगहे लद्धे—त्ति कट्ठु तेल्लेण वा० ॥ सू० २६ ॥ लोद्धेण वा० ॥ सू० २७ ॥ सीओदगवियेण वा० ॥ सू० २८ ॥ एवम्—बहुदेवसिएण तेल्लेण वा० ॥ सू० २९ ॥ बहुदेवसिएण लोद्धेण वा० ॥ सू० ३० ॥ बहुदेवसिएण सीओदगवियेण वा० ॥ सू० ३१ ॥” इत्येवं सूत्रालापका बोध्याः ।

चर्मभाष्यावचूरिः ३० १४ सू० ३२-५४ पात्रस्यातापनतद्गतपृथिवीकायादिनिस्सारणनि० ३४१

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्— घंसणे खालणे लेपकरणे पायगस्स हि ।

पावई बहुणो दोसा, भिक्खू एत्थ न संसओ ॥

छाया— घर्षणे क्षालने लेपकरणे पात्रकस्य हि ।

प्राप्नोति बहून् दोषान् भिक्षुरत्र न संशयः ॥

अवचूरिः— नवं मया पात्रं लब्धमिति कृत्वा यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा घर्षणमेकवार-
मनेकवारं वा करोति तथा नवीनपात्रस्य नवाकारमेव पात्रं सर्वथा तिष्ठतु इति बुद्ध्या तैलादिना
घर्षणं मर्दनं करोति कारयति वा कुर्वन्तं वा अनुमोदते, तथा क्षालनं पात्रस्य सुगन्धिकरणाय
दुरभिगन्धनिवृत्तये, नवस्य नवाकारमेव सर्वथा तिष्ठतु इति बुद्ध्या अचित्तशीतोष्णजलेन करोति
परद्वारा वा कारयति तथा कुर्वन्तमनुमोदते, तथा लेपने नवप्राप्तस्य पात्रस्य नवत्वदृढतायै सुरभि-
गन्धपात्रस्य सुरभिगन्धस्थापनाय दुरभिगन्धपात्रस्य दुर्गन्धनिवृत्त्यर्थं लोघ्नादिद्रव्येण लेपनं करोति
कारयति तथा कुर्वन्तमनुमोदते । एवं बहुदैवसिकसूत्रेष्वपि, तैलवृत्तनवनीतादिना—सकृत् असकृदा
मर्दनम्, अचित्तशीतोष्णजलेन प्रक्षालनं करोति कारयति कुर्वन्तमनुमोदते स भिक्षुः श्रमणः
श्रमणी वा बहून् आज्ञाभङ्गादिकान् आज्ञाभङ्गानवस्थाभिध्यात्कसंयमविराधनात्मविराधनारूपान्
दोषान् प्राप्नोति, अत्रैतस्मिन् न कोपि संशयः, एते दोषा भवन्त्येव तेषामिति भावः । इमे चान्येपि
दोषा भवन्ति तथाहि—तैलादिना पात्रस्य घर्षणे कृते हस्तायङ्गानामुपघातो भवति, तथा नव-
नीतादिषु विद्यमानजीवानामप्युपघातो भवति, तथा पात्रस्य दुर्गन्धनिवारणाय आतापस्थाने धूप-
नादिकरणे सम्पातिकजीवानां विराधनमपि जायते, तथा उत्पीडने च मृमिगता जीवा अपि
विराधिता भवन्ति, यस्मात् तैलादिना घर्षणादिकरणे एते पूर्वोक्ता दोषा भवन्ति तस्मात्कार-
णात् श्रमणः श्रमणी वा अपरिक्लृप्तं यदृच्छया प्राप्तमेव पात्रादिकं धारयेत्, तथा तादृशस्यैवोप-
भोगमपि कुर्यात्, न तु कदाचिदपि सुगन्धितलब्धपात्रादीनां सुगन्धितां दृढयितुं दुरभिसंप्राप्त-
पात्रस्य दुर्गन्धस्यापनयनाय तैलादिना बहुदैवसिकतैलादिना मर्दनलेपनशीतोष्णान्यतराचित्त-
जलेन प्रक्षालनादिकं स्वयं न कुर्यात् न वा परद्वारा कारयेत् न वा तैलादिना मर्दनादिकं कुर्वन्तं
श्रमणान्तरं कथमपि कदाचिदप्यनुमोदयेदिति, किन्तु शास्त्रसंमतपद्धतिमाश्रित्यैव संयमाराधनं
कर्तव्यं कारयितव्यं कुर्वन्तं वा अनुमोदनीयम् न तु कदाचिदपि स्वमनीषया किमपि तत्र न्यूना-
धिकभावः करणीयः, सर्वज्ञभाषितपरमसूक्ष्मविषये स्वमनीषया विचारस्यायोग्यत्वात् ॥ सू० ३१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अणंतरहियाए पुढवीए पडिग्गहं आयावेज्ज
वा पयावेज्ज वा, आयावेतं वा पयावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३२ ॥

३४२

निशोथसूत्रे

छाया—यो भिक्षुः अनन्तरहितायां पृथिव्यां प्रतिग्रहं आतापयेद् वा प्रतापयेद् वा, आतापयन्तं वा प्रतापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अणंत-रहियाए’ अनन्तरहितायाम् अनन्तरहिता नाम सचित्ता तस्यां सचित्तायाम् ‘पुढवीए’ पृथिव्यां पूर्वोक्तरूपायाः पृथिव्या उपरीत्यर्थः ‘पडिग्गाहे’ प्रतिग्रहं पात्रम् ‘आयावेज्ज वा’ आतापयेद् वा एकवारम् ‘पयावेज्ज वा’ प्रतापयेद् वा अनेकवारम् एवम्, ‘आयावेतं वा’ आतापयन्तं वा ‘पयावेतं वा’ प्रतापयन्तं वाऽन्यम् ‘साइज्जइ’ स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ ३२ ॥

एवं ‘ससणिद्धाए पुढवीए’ त्रयस्त्रिंशत्तमसूत्रादारभ्य द्विचत्वारिंशत्तमसूत्रपर्यन्तदशसूत्राणां व्याख्या त्रयोदशोद्देशकोक्तद्वितीयसूत्रादारभ्यैकादशपर्यन्तसूत्रव्याख्यावदवसेया, विशेषस्वेता-वानेव यत्—तत्र सचित्तपृथिव्यादौ स्थानशय्यानिषधानैषेष्किनीनां प्रतिषेधः कृतः, अत्र तु प्रतिग्रह-स्थातापनप्रतापनविषयः प्रतिषेधः प्रोक्त इति ॥ सू० ३३-४२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पडिग्गाहाआ पुढवीकायं नीहरेइ नीहरावेइ नीहरियं आहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥४३॥ एवं आउकायं ॥ सू० ४४ ॥ तेउकायं ॥ सू० ४५ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रतिग्रहात् पृथिवीकायं निर्हरति निर्हारयति निर्हृतं आहृत्य-दीयमानं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४३ ॥ एवं अण्कायम् ॥ सू० ४४ ॥ तेजस्कायम् ॥ सू० ४५ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः गृहस्थगृहे पात्रग्रहणसमये यदि ‘पडिग्गाहाओ’ प्रतिग्रहात् पात्रात् ‘पुढवीकायं’ सचित्तपृथिवीकायं लवणगैरिकादिकं यदि पतेत् तत् ‘नीहरेइ’ निर्हरति निष्कासयति स्वयमेव तथा ‘नीहरावेइ’ निर्धारयति अन्येन गृहस्थेन वा ‘नीहरियं आहट्टु दिज्जमाणं’ निर्हृतं निष्कासितं सदपि आहृत्य अभिमुखमानीय दीयमानं पात्रम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति स्वीकारयति वा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ४३ ॥

‘एवं आउकायं तेउकायं’ इति, अनेनैव प्रकारेण अण्कायतेजस्काययोरपि निर्हरणविषयं सूत्रद्वयं व्याख्येयम् । अग्निकायनिर्हरणमेवं भवति पात्रे केनापि कारणेन अकस्माद्वा अग्निकणः पतितो भवेत् तं निष्कास्य ददाति इति ॥ ४४-४५ ॥

एवमेव कस्द-मूल-पत्र-पुष्प-फल-बीज-हरितविषयकाणि सप्त सूत्राणि ॥ सू० ५२ ॥ एवम् औषधिबीजविषयकं सूत्रम्, तत्र-औषधिः शाल्याद्यन्नं तस्य बीजानीति कणान् निर्हरति, इत्यादि

चूर्णभाष्यावधूरिः उ.१४ सू० ५५-५७ पात्रस्य कोरण-मार्गसमागतज्ञातकादियाचननि० ३४३

सूत्रम् ॥ सू० ५३ ॥ एवं त्रसप्राणजातं कुन्थुपिपीलिकादिकं तदविषयकमपि सूत्रं विशेषं व्याख्येयं च ॥ सू० ५४ ॥

**सूत्रम्— भिक्षू पडिग्गहं कोरेइ कोरावेइ कोरियं आहद्दु-
दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५५ ॥**

छाया—यो भिक्षुः प्रतिग्रहं कोरयति कोरावयति कोरितमाहृत्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तै ॥ सू० ५५ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पडिग्गहं’ प्रतिग्रहं पात्रम् ‘कोरेइ’ कोरेइ इति देशीशब्दोऽयम् तदर्थस्तु सूक्ष्मच्छिद्रैश्चित्रयति अर्थात् यो भिक्षुः पात्रस्य मुखादिकं विच्छिद्य स्वयं सन्पादयति चित्रादिकं च पात्रे स्वयं करोति ‘कोरावेइ’ कोरावयति चित्रयति अन्यद्वारा पात्रस्य मुखादिकं चित्रादिकं च कारयति ‘कोरियं आहद्दु-दिज्जमाणं’ कोरितमाहृत्य दीयमानं चित्रितं पात्रं परद्वारा सम्मुखमागत्य दीयमानम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति स्वीकारयति वा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्तेऽनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ५५ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्षू णायगं वा अणायगं वा उवासगं वा अणुवासगं
वा गामंतरंसि वा गामपहंतरंसि वा पडिग्गहं ओभासिय आभासिय
जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५६ ॥**

छाया—यो भिक्षुर्ज्ञातकं वा अज्ञातकं वा उपासकं वा अनुपासकं ग्रामान्तरे वा ग्रामपथान्तरे वा प्रतिग्रहमवभाष्यावभाष्य याचते याचमानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५६ ॥

चूर्णि—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘णायगं वा’ ज्ञातकं वा स्वजनं वा तत्र स्वजनः पूर्वसंस्तुतः पश्चात्संस्तुतश्च, तत्र पूर्वसंस्तुतः पूर्वपरिचितो मातापितृ-भ्रातृप्रभृतिकः, पश्चात्संस्तुतः अशुरश्चरश्चर्यालकादिः ‘अणायगं वा’ अज्ञातकम् अस्वजनं स्वजनभिक्षो वा पूर्वपरिचितः ग्रामवासी देशवासी वा तम् ‘उवासगं वा’ उपासकं जिनधर्मानुयायिनं श्रावकं श्राविकां वा ‘अणुवासगं वा’ अनुपासकं श्रावकभिक्षुं यं कमपि वा ‘गामंतरंसि वा’ ग्रामान्तरे वा द्वयोर्ग्रामयोर्मध्यभागे ‘गामपहंतरंसि वा’ ग्रामपथान्तरे वा ग्रामस्य मार्गद्वयमध्ये ‘ओभासिय ओभासिय’ अवभाष्यावभाष्य उच्चैःशब्देन कथयित्वा कथयित्वा ‘पडिग्गहं’ प्रतिग्रहं पात्रादिकम् ‘जायइ’ याचते पात्रयाचनां करोति ‘जायंतं वा साइज्जइ’ याचमानं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अणायगं णायगं वा, गामे मग्गेऽहवा जई ।

ओभास्स जायई पत्तं, आणामंगाइ पावई ॥

छाया—अज्ञातकं ज्ञातकं वा ग्रामे मामेऽथवा यतिः ।

अवभाष्य याचते पात्रमाज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अचचूरिः— यो यतिः श्रमणः श्रमणी वा ग्राममध्ये ग्राममार्गे ग्राममध्यवर्तिमार्गे वा ग्राम-
द्वयमध्यवर्तिमार्गमध्ये इत्यर्थः अज्ञातकम् ज्ञातकं श्रावकमश्रावकं वा अवभाष्य उच्चैः स्वरेण कथ-
यित्वा कथयित्वा याचते स यतिः श्रमणः श्रमणी वा आज्ञाभङ्गादिकान् आज्ञाभङ्गानवस्थामिध्यात्व-
संयमविराधनात्मविराधनादोषान् प्राप्नुयात् तस्मात्कारणात् श्रमणः श्रमणी वा ग्रामस्य मार्गमध्ये
अन्वत्र वा मार्गमध्ये स्वजनास्वजनादिकं श्रावकमश्रावकं वा अवभाष्य पात्रादिकं न याचेत न वा
याचमानं श्रमणान्तरं कथमपि कदाचिदप्यनुमोदयेत् इति ॥ सू० ५६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णायगं वा अणायगं वा उवासगं वा अणुवा-
सगं वा परिसामज्झओ उट्ठवेत्ता पडिग्गहं ओभासिय ओभासिय
जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५७ ॥

छाया—यो भिक्षुर्ज्ञातकं वा अज्ञातकं वा उपासकं वा अनुपासकं वा परिषन्म-
ध्यात् उत्थाप्य प्रतिग्रहमवभाष्यावभाष्य याचते याचमानं वा स्वदते ॥ सू० ५७ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः ‘णायगं वा’ ज्ञातकं
वा ‘अणायगं वा’ अज्ञातकं वा ‘उवासगं वा’ उपासकं श्रावकं वा ‘अणुवासगं वा’ अनुपा-
सकं श्रावकभिनं वा ये कमपि व्यक्तिविशेषम् ‘परिसामज्झओ उट्ठवेत्ता’ परिषन्मध्यात् उत्थाप्य,
तत्र परिषत् सभा, तन्मध्यात् उत्थाप्य ‘पडिग्गहं’ प्रतिग्रहं पात्रम् ओभासिय ‘ओभासिय’
अवभाष्यावभाष्य मिष्टमनोज्ञादिवचनं वा कथयित्वा कथयित्वा ‘जायइ’ याचते ‘जायंतं वा
साइज्जइ’ याचमानं वा स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—णायगाई समामज्झा, उट्ठाविय जई जइ ।

जायई पत्तपत्थाई, आणामंगाइ पावई ॥

छाया—ज्ञातकादिकं सभामध्यादुत्थाप्य यतिर्यदि ।

याचते घस्त्रपात्रादीन् आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अचचूरिः— यदि कदाचित् सभा परिषत् तन्मध्यात् उत्थाप्य ज्ञातकादिकं स्वजनमस्वजनं वा
श्रावकमश्रावकं वा पात्रवस्त्रादीन् याचते प्रार्थयते तदा आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नुयात् तस्मात्
तथा न कुर्यात्, न वा तथाकुर्वन्तमनुमोदयेदिति । सभात उत्थाप्य स्वजनादिना वार्तालापकरणे-

शुक्तिभाष्यावचूरिः उ० १४ सू० ५८-६० प्रतिग्रहनिश्रया ऋतुषष्ठादिकालनिवासनिषेधः १४५

ऽप्येपि दोषा भवन्ति तथाहि—सभामध्ये धर्मकथां श्रोतुमनेके ज्ञातका अज्ञातका वा श्रावका अश्रावका वा समागता भवन्ति तत्र तन्मध्यात् यं कमपि समुत्थाप्य पात्रादियाचनं करोति श्रमणः तदा तस्य तत्र कश्चित् शत्रुरपि धर्मकथां शृण्वन् आसीत्, तच्छत्रोर्भिन्ना अपि आसन्, तदिवसे तत्काले वा तच्छत्रोः चतुष्पदमन्त्रादिकं कोपि चौर्येणाहरत् स्वयं वा विनष्टो जातः, तदीयस्वजनो वा उपद्रावितः केनापि भवेत् तदा शत्रोर्मनसि एवं शङ्का भविष्यति यद् चतुष्पदादिर्मम नष्टस्तदिवसे अमुकः श्रावकः सभामध्यादुत्थाय बहिर्गत इति मया दृष्टः प्रायस्तेनैवापहरणं कृतं भवेत्, एवंप्रकारेण श्रावकोपरि श्रमणोपरि वा शङ्का करिष्यति, अथवा साधुरेवापहरणं कृतवानित्यपि शङ्केत, रुष्टा वा ते संतापनादिकं कुर्वुरिति तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तं श्रमणस्य भवेत् तस्मात्कारणात् श्रमणः सभात स्वजनादिकमुत्थाप्य पात्रादियाचनां न कुर्यात् न वा कुर्वन्तमनुमोदेतेति ॥ सू० ५७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खु पडिग्गहनीसाए उडुवद्धं वसइ, वसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५८ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रतिग्रहनिश्रया ऋतुषष्ठं वसति वसन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५८ ॥

चूर्णी—जे 'भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षुः 'पडिग्गहनीसाए' प्रतिग्रहनिश्रया पात्रादिलोभेच्छया अन्यं मासकल्पयोग्यं क्षेत्रं परित्यज्य अत्र क्षेत्रे पात्रादिकं लप्स्ये इति लोभेन यः श्रमणः श्रमणी वा ऋतुषष्ठे काले मासकल्पस्याप्रायोग्येपि ग्रामादौ 'वसइ' वसति निवासं करोति 'वसंतं वा साइज्जइ' वसन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ५८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पडिग्गहनीसाए वासावासं वसइ वसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५९ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रतिग्रहनिश्रया वर्षावासं वसति वसन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५९ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चित् भिक्षुः 'पडिग्गहनीसाए' प्रतिग्रहनिश्रया अर्थात् अमुकक्षेत्रे निवासकरणे प्रचुरं पात्रादिकं मे मिलिष्यतीति विचार्य योग्ये अयोग्ये वा क्षेत्रे 'वासावासं' वर्षावासं वर्षाकालनिवासं चातुर्मास्यमित्यर्थः 'वसइ' वसति निवासं करोति तथा 'वसंतं वा साइज्जइ' वसन्तं वा स्वदत्ते, यो हि श्रमणः श्रमणी वा पात्रादिलोभेन वर्षाकालिकनिवासाय योग्येऽयोग्ये वा क्षेत्रे वर्षाकालिकनिवासं करोति तमनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—उडुबद्धे मासं वा, चाउम्मासं तथैव य ।
पडिग्गाहत्यं जे भिक्खू वसइ दोसभा भवे ॥

छाया—ऋतुबद्धे मासं वा चातुर्मासं तथैव च ।
प्रतिग्रहार्थं यो भिक्षुर्वसति दोषभाग् भवेत् ॥

अवचूरिः—यो भिक्षुः प्रतिग्रहाशया ऋतुबद्धे काले हेमन्तग्रीष्मादिसमये मासं मास-
कल्पं वसति निवासं करोति तथैव तेनैव प्रकारेण चातुर्मासं वसति निवासं करोति प्रतिग्रहा-
शया तदा तादृश निवासं कुर्वन् भिक्षुः दोषभाग् आज्ञामङ्गादिदोषभाग् भवति ॥ सू० ५९॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं ॥

॥ णिसीहज्जायणे चउइसमो उदेसो समत्तो ॥ १४॥

छाया—तत्सेवमान् आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमुद्धातिकम् ॥ सू० ४९ ॥

॥ निशीथाध्ययने चतुर्दश उद्देशकः समाप्तः ॥ १४ ॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं सेवमाणे’ तत् ‘पडिग्गाहं किणइ’ इत्यारभ्य
‘पडिग्गाहनीसाए वासावासं’ इति पर्यन्तं स्थानं प्रतिसेवमानः प्रतिसेवनां कुर्वाणः श्रमणः श्रमणी
वा ‘आवज्जइ’ आपद्यते प्राप्नोति ‘चाउम्मासियं’ चातुर्मासिकम् ‘परिहारट्ठाणं’ परिहार-
स्थानम् ‘उग्घाइयं’ उद्धातिकं लघुकम् लघुचातुर्मासिकं प्राप्नोति ॥ सू० ६०॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-बादिमानमर्दक-श्रीशाहछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदक्ष-

“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैन-

धर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रति-विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायाम् चतुर्दशोद्देशकः समाप्तः ॥ १४॥

॥ पञ्चदशोद्देशकः ॥

गतश्चतुर्दशोद्देशकः, सम्प्रति अवसरप्राप्तः पञ्चदशोद्देशकः प्रारम्भ्यते । तत्र पूर्वोक्तचतुर्दशोद्देशकेन सहास्य पञ्चदशोद्देशकस्य सम्बन्धः प्रदर्श्यते—चतुर्दशोद्देशकस्यान्तिमसूत्रे प्रोक्तम् साधुः—
प्रतिग्रहनिश्रया वर्षावासं न वसेत्, इति, एवं प्रतिग्रहनिश्रया वसन्तं साधुं यदि कोऽन्यः साधु
रेवं करणे प्रतिषेधयेत् तदा तं प्रति स क्रोधावेशेन परुषं वदिष्यतीत्यत्र पञ्चदशोद्देशके परुषभा-
षाया निषेधः करिष्यते, इति सम्बन्धेनाह भाष्यकारः—‘ण मे गिरद्वगो’ इत्यादि ।

भाष्यम्—ण मे गिरद्वगो वासो, वल्ली रुदफलाद्गुणा ।

एवं वयंतं श्रमणं, अज्जो ! मेवं वयाहि भो ॥१॥

छाया—न मे निरर्थको वासो वल्ली रुदफलाऽधुना ।

एवं वदन्तं श्रमणं आर्य ! मैवं वद भोः ॥१॥

अवचूरिः—कश्चित् श्रमणश्चतुर्मासकरणार्थं कुत्रचित् क्षेत्रे वर्षावासनिवासं कृतवान्, तत्र
पात्रार्थं वसन् एकां तुम्बिकाकलां पश्यन् एवं वदति—अहो अत्र क्षेत्रे मम वासो न निरर्थको
जातः, किन्तु सफल एव, यस्मात्कारणात् एषा पुरतो दृश्यमाना तुम्बिकावल्ली समुत्पन्ना न केवलं
समुत्पन्नैव किन्तु क्रमशो वृद्धिगता सती भित्त्यादौ आश्रये प्रसरति, पत्रादिकमपि अस्यां
वल्त्यां पर्याप्तं जातम्, न केवलं पत्राणामेवाऽऽधिक्यम् किन्तु पुष्पप्राचुर्यमपि जातम्, न केवलं
पुष्पाणामेव प्राचुर्यम् अपि तु फलान्यपि अनेकानि जातानि, न केवलं फलान्येव संजातानि,
किन्तु कतिपयफलानि पकानि संजातानि, अतः परं तुम्बिकायाः फलानि मे पात्राणि भविष्यन्ति
यदर्थं ममात्र वासो जातस्तत्कार्यं मे विनैव परिश्रमं भविष्यति, अनुकूलं मदीयभाग्यम्, एवं-
प्रकारेण हर्षातिरेकाद् वदन्तं श्रमणं दृष्ट्वा कोऽपि तत्समीपवर्ती श्रमणः तं श्रमणं प्रति वदति—हे
आर्य ! श्रमण ! मैवं त्वं वद, एवं वदतस्ते महान् कर्मबन्धो भविष्यति, ततः स श्रमणः प्रति-
षेधेनारुष्टोऽसौ तं प्रति कठोरवचनं वदेत्, तादृशकठोरवचनस्य प्रतिषेधाय पञ्चदशोद्देशक-
सूत्रमिदमारम्भ्यते, अयमेव सम्बन्धः पूर्वापरसूत्रयोर्भवति, तदनेन सम्बन्धेन आयातस्यास्य पञ्चदशो-
द्देशीयप्रथमसूत्रस्य व्याख्यानं प्रस्तूयते—‘जे भिक्खू’ इत्यादि ।

सूत्रम्—जे भिक्खू भिक्खूणं आगाढं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥सू०१॥

छाया—यो भिक्षुर्भिक्षूणाम् आगाढं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । जे भिक्खू यः कश्चिद् भिक्षुः ‘भिक्खूणं’ भिक्षूणां—प्रेरक-
भिक्षूणां ‘आगाढं वयइ’ आगाढं वदति—तत्र अन्यर्थं गाढम् आगाढम्—उच्चैर्वचनम् उच्चैराक्रोशव-

३४८

निशीथसूत्रे

चनमित्यर्थः एवंभूतं वचनं भाषते, तथा 'वयंतं वा साइज्जइ' वदन्तं वा श्रमणमाक्रोशवचनं स्वदते—
अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । एतत्सूत्रस्य विशेषतो व्याख्यानमत्रैव दशमोद्देशके द्रष्टव्यम्,
एतावान् विशेषः—यत् दशमोद्देशके आचार्य पर्यायज्येष्ठं वा प्रति आक्रोशवचनस्य प्रतिषेधः कृतः,
अत्र तु भिक्षुकमात्रं प्रति आक्रोशवचनस्य निषेधः क्रियते ॥ सू० १ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खु भिक्खूणं फरुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २ ॥

छाया—यो भिक्षुभिक्षूणां परुषं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खु' इत्यादि । 'जे भिक्खु' यः कश्चिद् भिक्षुः 'भिक्खूणं' भिक्षू-
णाम् 'फरुसं वयइ' परुषं वदति, तत्र परुषं—कठोरं वाक्यं भाषते तथा 'वयंतं वा साइज्जइ'
वदन्तम् कठोरवाक्यं भाषमाणं स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खु भिक्खूणं आगाढफरुसं वयइ वयंतं वा साइ-
ज्जइ ॥ सू० ३ ॥**

छाया—यो भिक्षुभिक्षूणाम् आगाढपरुषं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खु' इत्यादि । 'जे भिक्खु' यः कश्चिद् भिक्षुः 'भिक्खूणं' भिक्षू-
णाम् 'आगाढफरुसं वयइ' आगाढपरुषं वदति, तत्र आगाढम्—आक्रोशवचनं—ममोद्घाटन-
पूर्वकमुच्चैः सक्रोधं परुषं वाक्यं वदति—आक्षेपं करोति, तथा 'वयंतं वा साइज्जइ' वदन्तं
वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । दशमोद्देशस्यादौ एव अस्य व्याख्यानं कृतं तत्र एव
द्रष्टव्यमिति ॥ सू० ३ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खु भिक्खूणं अण्णयरीए अच्चासायणाए अच्चा-
साएइ, अच्चासाएंत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ४ ॥**

छाया—यो भिक्षुभिक्षूणाम् अन्यतरया अत्याशातनया अत्याशातयति अत्याशा-
तयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खु' इत्यादि । 'जे भिक्खु' यः कश्चिद् भिक्षुः 'भिक्खूणं' भिक्षूणाम्
'अण्णयरीए' अन्यतरया—अनेकप्रकारकाशातनामध्याद् एकया कयाचित् 'अच्चासायणाए'
अत्याशातनया 'अच्चासाएइ' अत्याशातयति—आज्ञातनां करोति, तथा 'अच्चासाएंत्तं वा साइ-
ज्जइ' अत्याशातयन्तम्—आज्ञातनां कुर्वन्तं वा स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—आगाढं फरुसं वक्कं, दसमे खलु वन्नियं ।

तं चेवेत्थवि णायन्वं, नवरं भिक्खुयं पइ ॥

वर्णिभाष्यावचूरिः ३० १५ सू० १-१२ आगाढादिवचन सचिच्चाप्रपरिभोगनिषेधः ३४९

छाया—आगाढं परुषं वाक्यं दशमे खलु वर्णितम् ।

तदेवात्रापि ज्ञातव्यं नवरं भिक्षुकं प्रति ॥

अवचूरिः—आगाढं परुषं वाक्यम्, आगाढपरुषतदुभयाऽऽशतनादीनां स्वरूपम् यदेव दशमोद्देशके वर्णितम् तदेव अत्रापि ज्ञातव्यम् यत् पूर्वमुक्तं तदेव पुनस्तत्र प्रदर्शितम् किन्तु 'नवरं' इत्यादि, नवरम् एतावान् भेदः दशमपञ्चदशोद्देशकयोर्भवति यत्—दशमोद्देशके आचार्यपर्याय-उपेष्टं प्रति आगाढवचनादेः प्रयोगकरणनिषेधो दर्शितः, अत्र पञ्चदशोद्देशके तु भिक्षुकं—सामान्य-श्रमणं प्रति आगाढादीनां निषेधो दर्शितः, तादृशप्रयोगकरणे च प्रायश्चित्तादिकं कथितमि-त्ययं भेदः ॥ सू० ४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तं अंबं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तम् आपन्नं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः 'सचित्तं अंबं' सचित्त-मात्रम् तत्र चित्तं—जीवः तेन जीवेन सह वर्तते इति सचित्तं—सजीवम् आपन्नफलम् 'भुंजइ' भुङ्क्ते—अभ्यवहरति तथा 'भुंजंतं वा साइज्जइ' भुञ्जानं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्त-भागी भवति ॥ सू० ५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तं अंबं विडंसइ विडंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तमात्रं विदशति विदशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः 'सचित्तं अंबं' सचित्तं सजीवमात्रम् 'विडंसइ' विदशति—चूषति भक्षयति वा 'विडंसंतं वा साइज्जइ' विदशन्तं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तं अंबं वा अंबपेसियं वा अंबभित्तं वा अंबसालगं वा अंबचोयगं वा भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तमात्रं वा आप्नपेशिकां वा आप्नभित्तं वा आप्नसालकं वा आप्नचोयगं वा भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः 'सचित्तं अंबं वा' सचित्तमात्रं वा सजीवमात्रफलमित्यर्थः 'अंबपेसियं वा' आप्नपेशिकां वा सचित्तमात्रपेशीम्, तत्र पेशी दीर्घाकाराप्रफलस्यावयवलक्षणा तादृशीम् आप्नफलपेशीम्, 'अंबभित्तं वा' आप्नभित्तं वा तत्र भित्तम्—खण्डः आप्नफलस्यार्द्धभाग इत्यर्थः तत् 'अंबसालगं वा' आप्नसालकं वा, तत्र—बाह्या छल्ली सालमिति कथ्यते 'अंबचोयगं वा' आप्नचोयगं वा तत्र—चोयगम्—आन्तरूपा तत् 'भुंजइ' भुङ्क्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७ ॥

३५०

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तं अंबं वा अंबपेसियं वा अंबभित्तं वा अंबसालगं वा अंबचोयगं वा विडंसइ विडंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तमात्रं वा आम्रपेशिकां वा आम्रभित्तं वा आम्रसालकं वा आम्रचोयगं वा विदशति विदशन्तं वा स्वदते ॥ सू० ८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘सचित्तं अंबं वा’ सचित्तमात्रं वा ‘अंबपेसियं वा’ आम्रपेशिकां वा ‘अंबभित्तं वा’ आम्रभित्तं वा ‘अंबसालगं वा’ आम्रसालकं वा ‘अंबचोयगं वा’ आम्रचोयगं वा ‘विडंसइ’ विदशति-चूषति तथा ‘विडंसंतं वा साइज्जइ’ विदशन्तं वा स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तपइट्ठियं अंबं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥ जे भिक्खू सचित्तपइट्ठियं अंबं विडंसइ विडंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १० ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तप्रतिष्ठितमात्रं भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ९ ॥

यो भिक्षुः सचित्तप्रतिष्ठितमात्रं विदशति विदशन्तं वा स्वदते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘सचित्तपइट्ठियं’ सचित्तप्रतिष्ठितम् सचित्ते—सचित्तजलहरितकायाद्युपरि प्रतिष्ठितं—विद्यमानम् आम्रं भुङ्क्ते, विदशति चूषति । शेषं सूत्रद्वयगतं सर्वं सुगमम् ॥ सू० ९-१० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तपइट्ठियं अंबं वा अंबपेसियं वा अंबभित्तं वा अंबसालगं वा अंबचोयगं वा भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तप्रतिष्ठितमात्रं वा आम्रपेशिकां वा आम्रभित्तं वा आम्रसालकं वा आम्रचोयगं वा भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । सचित्तप्रतिष्ठितम् सचित्ते—सचित्तजलाद्युपरि विद्यमानं तत् सचित्तप्रतिष्ठितम् शेषम् सुगमम् ॥ सू० ११ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तपइट्ठियं अंबं वा अंबपेसियं वा अंबभित्तं वा अंबसालगं वा अंबचोयगं वा विडंसइ विडंसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १२ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तप्रतिष्ठितमात्रं वा आम्रपेशिकां वा आम्रभित्तं वा आम्रसालकं वा आम्रचोयगं वा विदशति विदशन्तं वा स्वदते ॥ सू० १२ ॥

चूर्णिभाष्याधचूरिः उ. १५ सू १३-६८ अन्यतोर्थिकादितःपादामार्जनानादिनिषेधः ३५१

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘सचित्तपइद्वियं’ सचित्तप्रतिष्ठितम्, इतिविशेषणविशिष्टमाम्रादिकं विदशति—चषति शेषं सुगमम् ।

अत्राह भाष्यकारः—

सचित्तं तहा पेसिं, तं सचित्तपइद्वियं ।

जो भुंजेज्ज विडंसेज्ज, आणाभंगाइ पावइ ॥१॥

छाया—सचित्ताश्रं तथा पेशीं, तत्सचित्तप्रतिष्ठितम् ।

यो भुङ्क्ते विदशति, आणाभङ्गादि प्राप्नोति ॥१॥

अवचूरिः—यः कश्चिद् भिक्षुः—श्रमणः उपलक्षणात् श्रमणी वा स सचित्ताश्रम्—सचित्ता-
प्रफलम् तथा पेशीम्—आश्रचीरिकाम् उपलक्षणाद्—आश्रभित्तं आश्रसालकम् आश्रचोयगं वा, आश्र-
फलस्य कोऽपि प्रकारो भवेत् तं सचित्तं यदि भुङ्क्ते विदशति वा तदा स श्रमणः आज्ञा-
भङ्गादिदोषान् प्राप्नोतीति ॥ सू० १२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थिएण वा गारत्थिएण वा अण्णो-
पाए आमज्जावेज्ज वा पमज्जावेज्ज वा आमज्जावेतं वा पमज्जावेतं
वा साइज्जइ ॥ सू० १३ ॥

छाया—यो भिक्षुरन्ययूथिकेन वा गार्हस्थिकेन वा आत्मनः पादौ आमार्जयेद्
वा प्रमार्जयेद् वा आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः—श्रमणः श्रमणी वा
‘अण्णउत्थिएण वा’ अन्ययूथिकेन—अन्यमतानुयायिना तापसादिनेत्यर्थः ‘गारत्थिएण वा’
गार्हस्थिकेन गृहस्थेन श्रावकेण तद्विन्नेन वा ‘अण्णो पाए’ आत्मनः स्वस्य पादौ—चरणौ
‘आमज्जावेज्ज वा’ आमार्जयेद्वा—एकवारं वा मार्जनं कारयेद्वा ‘पमज्जावेज्ज वा’ प्रमार्जयेद्वा
अनेकवारं वा प्रमार्जनं कारयेद्वा, तथा ‘आमज्जावेतं वा’ आमार्जयन्तं वा—एकवारं चरणप्रमा-
र्जनं कारयन्तं वा ‘पमज्जावेतं वा’ प्रमार्जयन्तं वा—प्रतिदिनमनेकवारं वा पादयोः प्रमार्जनं
कारयन्तं श्रमणान्तरम् ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञा-
भङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० १३ ॥

सूत्रम्—एवं तइयउद्वेसगमओ णेयव्वो जाव गामाणुगामं दूइज्ज-
माणे अण्णउत्थिएण वा गारत्थिएण वा अण्णो सीसदुवासियं करावेइ
करावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १४-६८ ॥

३५२

निशोयसूत्रे

छाया—एवं तृतीयोद्देशगमको नेतव्यः यावत् प्रामानुषां प्रयत्नं अन्यतीर्थिकेन वा गार्हस्थिकेन वा आत्मनः शीर्षद्वारिकां कारयति कारयन्तं वा स्वयते ॥ सू० १४-१८ ॥

चूर्णी—‘एवं’ इत्यादि । ‘एवं तृतीयोद्देशगमको ज्ञेयव्यो’ एवं तृतीयोद्देशगमको नेतव्यः, एवम् अनेनैव प्रकारेण तृतीयोद्देशगमकः—अस्यैव तृतीयोद्देशगगतो गमः सर्वोऽपि नेतव्यः—ज्ञातव्यः ‘जाव’ यावत्, अत्र यावत्पदेन ‘जे भिक्खु अप्पणो पाए संवाहेऽन वा’ इत्यादिसप्त-दशसूत्रादारभ्य ‘जे भिक्खु गामाणुगामं दूइज्जमाणे’ इत्येकसप्ततितमसूत्रपर्यन्तं पञ्चपञ्चा-शत्संख्यकसूत्राणि तदर्थेति सर्वं तत्रत एव द्रष्टव्यम् । अत्र तु (१४) चतुर्दशसूत्रादारभ्य अष्टषष्टि (६८) तमसूत्रपर्यन्तं तृतीयोद्देशगमवद् व्याख्येयम् । केवलं भेद एतावनेव यत्—तत्र तृतीयोद्देशके प्रमार्जनादीनां स्वयं करणविषयको निषेधः कृतः, अत्र तु अन्यतीर्थिकादिभिः प्रमार्जनादीनां कारणाऽनुमोदनविषयको निषेधो वर्तते इति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

पायप्पमज्जणारम्भ, अन्ते सीसदुवारियं ।

गिहिहिं अन्नतित्थीहिं, करावे दोसभा भवे ॥१॥

छाया—पादप्रमार्जनादारभ्य, अन्ते शीर्षद्वारिकाम् ।

गृहिभिः अन्यतीर्थिभिः कारयेत् दोषभाग् भवेत् ॥१॥

अवचूरिः—यो यतिः पादप्रमार्जनादारभ्य अन्ते शीर्षद्वारिकाम् गृहिभिः—गृहस्थैः, अन्यतीर्थिकैः तापसादिभिः कारयति, तथा कारयन्तं श्रमणान्तरम् अनुमोदते स प्रायश्चित्त-भाग् भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति गृहस्थादिकृतसेवाशुश्रूषादिकार्यस्य भगवता निषिद्धत्वात् ।

अथ परतीर्थिकादिभिः पादप्रमार्जनादिकं कारयतः को दोषः ? इति चेदत्राह—ते अन्य-तीर्थिका गृहस्था वा यदि प्रमार्जनादिकं करिष्यन्ति तदा ते पादप्रमार्जनादिकरणान्तरम् पश्चात् हस्तधावनादि कर्म करिष्यन्ति प्रस्वेदमलादिकं साधोः शरीरेऽवस्थितं दृष्ट्वा घ्रात्वा अशुचय इमे इति क्रुधा भवर्णवादं वदिष्यन्ति, अथतनया वा पादप्रमार्जनादिकं कुर्वन्तः सांपातिकान् जीवान् हन्सुः, अथवा बहुमा द्रव्येणायसनया प्रक्षालयन्तः उच्छोलणादोषं कुर्युः, मृमिष्ठान् जीवान् विराधयेयुरिति तस्मात् कारणात् तापसादिभिर्गृहस्थैश्च पादप्रमार्जनादिकं न कारयेदिति ॥ सू० ६८॥

सूत्रम्—जे भिक्खु आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहा-वइकुलेसु वा परियावसहेसु वा उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ परिट्ठवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ६९ ॥

चूर्णिभाष्यावचुरिः उ १९ सू० ६९-७२ आगन्त्रागारेषु-उच्चारद्विपरिष्ठापननि० ३५३

छाया यो भिक्षुः आगन्त्रागारेषु वा आरामागारेषु वा गाथापतिकुलेषु वा पर्यावसथेषु वा उच्चारप्रस्रवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘आगन्त्रागारेषु वा’ आगन्त्रागारेषु, यत्र स्थाने आगन्तारो गन्तारश्च विश्रामाय निवसन्ति सः आगन्त्रागारः—धर्मशालेति लोकप्रसिद्धः तेषु—आगन्तुकनिवासस्थानेषु तथा—‘आरामागारेषु वा’ आरामागारेषु, तत्रारामः—उपवनम् तत्र विद्यमानः अगारो गृहं यत्र क्रीडार्थमागताः पुरुषाः विश्रामार्थं निवसन्ति तादृशस्थानेषु ‘गाथावड्कुलेषु वा’ गाथापतिकुलेषु, तत्र गाथापतिगृहस्थः, तस्य कुलेषु गृहेषु गृहस्वामिनां ग्रामान्तरगमनेन शून्यप्रायेषु गृहेष्वित्यर्थः ‘परियावसथेषु वा’ पर्यावसथेषु वा तापसानां निवासस्थानेषु इत्यर्थः, एतेषु स्थानेषु ‘उच्चारपासवणं’ उच्चारप्रस्रवणं मूत्रपुरीषादिकम् उपश्रवणत्वात् छीवनादिकमपि गृह्यते ‘परिट्टवेइ’ परिष्ठापयति तत्र व्युत्सृजतीत्यर्थः तथा ‘परिट्टवेतं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा मूत्रपुरीषादीनां व्युत्सर्जनं कुर्वन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति, तथा ये एतादृशस्थानेषु उच्चारप्रस्रवणादिकं व्युत्सृजन्ति तेषामप्यशो भवति—‘एते साधवः अशुचिसमाचाराः योगाचार-बाह्या मलमूत्रपरायणाः दुर्बुद्धा भोगोपभोगस्थानानि अपवित्राणि कुर्वन्तो विहरन्ती,—त्येवमाद्यप्यशो भवति, लोकापवादाच्च न कोऽपि दीक्षां ग्रहीष्यतीत्यतः प्रवचनस्य हानिर्हीलना च भवति एवं क्रोष्टपालादिना निवारिता ग्रामादौ प्रवेशमपि नो लभेरन् ॥ सू० ६९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उज्जाणंसि वा उज्जाणगिहंसि वा उज्जाणसालंसि वा निज्जाणंसि वा निज्जाणगिहंसि वा निज्जाणसालंसि वा उच्चारपासवणं परिट्टवेइ परिट्टवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७० ॥

छाया—यो भिक्षुरुद्याने वा उद्यानगृहे वा उद्यानशालायां वा निर्याणे वा निर्याणगृहे वा निर्याणशालायां वा उच्चारप्रस्रवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘उज्जाणंसि वा’ उद्याने वा, तत्रोद्यानं नाम एकजातीयवृक्षाणां समुदायलक्षणम्, तादृशे उद्याने ‘उज्जाणगिहंसि वा’ उद्यानगृहे वा उद्यानस्थिते गृहे विश्रामस्थाने ‘उज्जाणसालंसि वा’ उद्यानशालायाम् उद्याने स्थिता या शाला तस्याम् ‘निज्जाणंसि वा’ निर्याणे वा लोकानां गमनागमनमार्गे ‘निज्जाणगिहंसि वा’ निर्याणगृहे वा गमनागमनमार्गस्थितगृहे वा ‘निज्जाणसालंसि वा’ निर्याणशालायां वा तादृशेषु स्थानेषु श्रमणः श्रमणी वा ‘उच्चारपासवणं’ उच्चारप्रस्रवणं ‘परिट्टवेइ’ परिष्ठापयति मूत्रपुरीषयोर्व्युत्सर्जनं करोति ‘परिट्टवेतं वा’ परिष्ठापयन्तं वा ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अट्टंसि वा अट्टालियंसि वा चरियंसि वा पागारंसि वा दारंसि वा गोपुरंसि वा उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ परिट्ठ्वेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७१ ॥

छाया—यो भिक्षुः अट्टे वा अट्टालिकायां वा चरिकायां वा प्राकारे वा द्वारे वा गोपुरे वा उच्चारप्रस्रवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अट्टंसि वा’ अट्टे वा—कोट इति लोकप्रसिद्धे ‘अट्टालियंसि वा’ अट्टालिकायाम् अट्टोपरिविधमानस्थाने इत्यर्थः ‘चरियंसि वा’ चरिकायां वा अट्टालिकाया उपरितनं स्थानं चरिका—तादृशस्थान-विशेषे इत्यर्थः, ‘पागारंसि वा’ प्राकारे वा ‘दारंसि वा’ द्वारे वा गृहस्यद्वारभागे इत्यर्थः, ‘गोपु-रंसि वा’ गोपुरे वा—द्वाराद्वारे, एतेषु स्थानेषु ‘उच्चारपासवणं’ उच्चारप्रस्रवणम् ‘परिट्ठवेइ’ प्रतिष्ठापयति, तथा ‘परिट्ठ्वेतं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्त-भागी भवति ॥ सू० ७१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दग्गंसि वा दग्गमग्गंसि वा दग्गपहंसि वा दग्गतीरंसि वा दग्गट्ठाणंसि वा उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ परिट्ठ्वेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७२ ॥

छाया—यो भिक्षुरुदके वा उदकमार्गे वा उदकपथे वा उदकतीरे वा उदकस्थाने वा उच्चारप्रस्रवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः यः कश्चित् श्रमणः श्रमणी वा ‘दग्गंसि वा’ उदके—जले जलाशये सरित्तडागादौ जलाशयमर्यादितस्थाने इत्यर्थः ‘दग्गमग्गंसि वा’ उदकमार्गे—जल मार्गे येन मार्गेण जलं प्रवहति यद्वोदकमिश्रितमार्गे, ‘दग्गपहंसि वा’ उदकपथे वा अलानयनमार्गे वा ‘दग्गतीरंसि वा’ उदकतीरे—जलतटे जलासन्नवर्तिस्थाने इत्यर्थः ‘दग्गट्ठा-णंसि वा’ उदकस्थाने वा यत्र स्थाने उदकं संगृह्य संस्थाप्यते तादृशस्थाने, एतेषु—उपपयुक्तजल स्थानेषु ‘उच्चारपासवणं’ उच्चारप्रस्रवणम् ‘परिट्ठवेइ’ परिष्ठापयति—व्युत्सृजति तथा ‘परिट्ठ्वेतं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदते—अनुमोदते—स प्रायश्चित्तभागी भवति—॥ सू० ७२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सुन्नगिहंसि वा सुन्नसालंसि वा भिन्नगिहंसि वा भिन्नसालंसि वा कूडागारंसि वा काट्टागारंसि वा उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ परिट्ठ्वेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७३ ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० १५ सू० ७३-७७ शून्यगृहादिषु-उच्चारदिपरिष्ठापननि० ३५५

छाया—यो भिक्षुः शून्यगृहे वा शून्यशालायां वा भिन्नगृहे वा भिन्नशालायां वा कूटागारे वा कोष्ठागारे वा उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥७३॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘मुन्नगिहंसि वा’ शून्यगृहे वा यत्र गृहे न कोऽपि वसति तादृशगृहे ‘मुन्नसालंसि वा’ शून्यशालायाम् यत्र शालायां न कोऽपि वसति तस्याम् ‘भिन्नगिहंसि वा’ भिन्नगृहे वा-भग्नगृहे इत्यर्थः ‘भिन्नसालंसि वा’ भिन्नशालायां वा भग्नशालायाम् ‘कूटागारंसि वा’ कूटागारे वा-कूटाकारगृहे ‘कोद्वागारंसि वा’ कोष्ठागारे वा या दशस्थाने धान्यादिकं स्थापयति तस्य कोष्ठागार इति नाम भवति तस्मिन् कोष्ठागारगृहे कोष्ठागारशालायां च ‘उच्चारपासवणं परिद्वेइ’ उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति ‘परिद्वेवं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग्य भवति ॥ सू० ७३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू तणगिहंसि वा तणसालंसि वा तुसगिहंसि वा तुससालंसि वा भुसगिहंसि वा भुससालंसि वा उच्चारपासवणं परिद्वेइ परिद्वेवं वा साइज्जइ ॥ सू० ७४ ॥

छाया—यो भिक्षुः तृणगृहे वा तृणशालायां वा तुषगृहे वा तुषशालायां वा भुसगृहे वा भुसशालायां वा उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥७४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘तणगिहंसि वा’ तृणगृहे वा-तृणस्थापनगृहे अथवा तृणनिर्मिते गृहे ‘तणसालंसि वा’ तृणशालायां वा तृणभूतशालायाम् ‘तुसगिहंसि वा’ तुषगृहे ‘तुससालंसि वा’ तुषशालायां वा ‘भुसगिहंसि वा’ भुसगृहे वा, तत्र गोघृमादीनां स्तम्बः, तस्य चूर्णीकृतोऽवयवः ‘भूमा’ इतिलोकप्रसिद्धः तस्य संस्थापनस्थानं भुसगृहमिति तस्मिन् भुसगृहे ‘भुससालंसि वा’ भुसशालायां वा, एतादशस्थानेषु यो भिक्षुः ‘उच्चारपासवणं’ उच्चारप्रसवणम् ‘परिद्वेइ’ परिष्ठापयति ‘परिद्वेवं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू जाणगिहंसि वा जाणसालंसि वा जुग्मगिहंसि वा जुग्मसालंसि वा उच्चारपासवणं परिद्वेइ परिद्वेवं वा साइज्जइ ॥ सू० ७५ ॥

छाया—यो भिक्षुर्यानगृहे वा यानशालायां वा युग्मगृहे वा युग्मशालायां वा उच्चारप्र वणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘जाणगिहंसि वा’ यानगृहे-रथादिस्थापनगृहे वा ‘जाणसालंसि वा’ यानशालायां वा ‘जुग्मगिहंसि’ युग्मगृहे वा,

३५६

निरीयसूत्रे

तत्र युयं—शिबिकादिकम्, तस्य स्थापनार्थं गृहं तस्मिन्, 'जुग्मसालंसि वा युयशालायां वा 'उच्चारपासवणं' उच्चारप्रस्रवणम्, 'परिट्टवेइ' परिष्ठापयति तथा 'परिट्टवेतं वा साइज्जइ' परिष्ठापयन्तं वा स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पणियगिहंसि वा पणियसालंसि वा कुवियगिहंसि वा कुवियसालंसि वा उच्चारपासवणं परिट्टवेइ परिट्टवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७६ ॥

छाया—यो भिक्षुः पण्यगृहे वा पण्यशालायां वा कुप्यगृहे वा कुप्यशालायां वा उच्चारप्रस्रवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७६ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'पणिय-गिहंसि वा' पण्यगृहे वा—ऋयविक्रयस्थाने वा 'पणियसालंसि वा' पण्यशालायां वा 'कुवियगिहंसि वा' कुप्यगृहे वा, तत्र—कुप्यं सुवर्णरजतभिन्नं लोष्टादिपात्रं तस्य गृहे 'कुवियसा-लंसि वा' कुप्यशालायां वा 'उच्चारपासवणं' उच्चारप्रस्रवणम्, 'परिट्टवेइ' परिष्ठापयति तथा 'परिट्टवेतं वा साइज्जइ' परिष्ठापयन्तं—श्रमणान्तरम् स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गोणगिहंसि वा गोणसालंसि वा महा-कुलंसि वा महागिहंसि वा उच्चारपासवणं परिट्टवेइ परिट्टवेतं वा साइ-ज्जइ ॥ सू० ७७ ॥

छाया—यो भिक्षुर्गोणगृहे वा गोणशालायां वा महाकुले वा महागृहे वा उच्चार-प्रस्रवणं परिष्ठापयति, परिष्ठापयन्तं वा स्वदते ॥ सू० ७७ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'गोणगि-हंसि वा' गोणगृहे वा, तत्र गोणगृहं—गवां गृहम् यत्र गावो बध्यन्ते गोशालेति प्रसिद्धम् तस्मिन् 'गोणसालंसि वा' गोशालायां वा 'महाकुलंसि वा' महाकुले वा—इत्यादिकुले 'महागिहंसि वा' महागृहे वा बृहत्परिवारयुक्ते बृहदाकारयुक्ते वा गृहे 'उच्चारपासवणं' उच्चारप्रस्रवणम् 'परिट्टवेइ' परिष्ठापयति 'परिट्टवेतं वा साइज्जइ' परिष्ठापयन्तं वा स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह भाष्यकारः—

आगतुगाइठाणेसु, उच्चारं पस्सवं तथा ।

परिट्टवेइ जो भिक्खू, आणाभंगाइ पावई ॥

छाया—आगन्तुकादिस्थानेषु उच्चारं प्रस्रवं तथा ।

परिष्ठापयति यो भिक्षुराज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

चूर्णि० उ० १५ सू० ७८-१०३

गृहस्थपार्श्वस्थादेशनादिदानाऽऽदाननि० ३५७

अवचूरिः—आगन्तुकादिस्थानेषु आगन्नागारेषु इत्यारभ्य 'महागिहंसि' एतत्सूत्रपर्यन्त-
कथितस्यानेषु उच्चारप्रसवणं यो यतिः परिष्ठपयति परिष्ठापयन्तं वा अनुमोदते स भिक्षुः आज्ञा-
भङ्गादिकं दोषजातं प्राप्नोति, तथा-महदयशोऽपि जायते 'अशुच्याचारा एते साधवो हि शुचीनि
भोगोपभोगस्थानानि अशुचीनि कुर्वाणा विहरन्ति, ततश्च लोकापवादेन प्रवचनहानिरपि स्यात्,
तस्मात् आगन्तुकागारादिषु उच्चारप्रसवणयोः परिष्ठापनं न कुर्यात् न वा कारयेत् न वा
कुर्वन्तमनुमोदयेदिति ॥ सू० ७७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू अण्णउत्थियस्स वा गारत्थियस्स वा असणं
वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा देइ देतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७८ ॥

छाया—यो भिक्षुः अन्ययूथिकाय वा गृहस्थाय वा अशनं वा पानं वा खाद्यं वा
स्वाद्यं वा ददाति ददतं वा स्वदते ॥ सू० ७८ ॥

चूर्णी—'जे भिक्षू' इत्यादि । 'जे भिक्षू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
'अण्णउत्थियस्स' अन्ययूथिकाय तापसाय वा 'गारत्थियस्स वा' गृहस्थाय वा अशनादिकं
ददाति ददतं वा स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवतीति ॥ सू० ७८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू अण्णउत्थियस्स वा गारत्थियस्स वा
वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंछणं वा देइ देतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः अन्ययूथिकाय वा गार्हस्थिकाय वा वस्त्रं वा प्रतिग्रहं वा कम्बलं
वा पादप्रोच्छन्नं वा ददाति ददतं वा स्वदते ॥ सू० ७९ ॥

चूर्णी—'ज भिक्षू' इत्यादि । 'जे भिक्षू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'अण्ण-
उत्थियस्स वा' अन्ययूथिकाय वा तापसपरिव्राजकायेत्यर्थः 'गारत्थियस्स वा' गार्हस्थिकाय
गृहस्थाय वा 'वत्थं वा' वस्त्रं वा-चोलपट्टकमुत्तरीयवस्त्रादिकं अन्यदपि वस्त्रजातं वा 'पडिग्गहं
वा' प्रतिग्रहं पात्रमलाबुकं मृत्तिकापात्रं वा 'कंबलं वा' कम्बलमूर्णावस्त्रादिकं वा 'पायपुंछणं
वा' पादप्रोच्छन्नं रजोहरणं वा 'देइ' ददाति 'देतं वा साइज्जइ' ददतम् वस्त्रपात्रादिकं
प्रसञ्छन्तं वा स्वदते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू पासत्थस्स असणं वा पाणं वा खाइमं
वा साइमं वा देइ देतं वा साइज्जइ ॥ सू० ८० ॥

छाया—यो भिक्षुः पार्श्वस्थाय अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा ददाति
ददतं वा स्वदते ॥ सू० ८० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणो वा श्रमणी वा ‘पास-
त्थस्स’ पार्श्वस्थाय-पार्श्वे संयमस्य समीपे तिष्ठतीति पार्श्वस्थः न तु संयमस्थः, तस्मै ‘असणं’ वा
पाणं वा साइमं वा साइमं वा’ अशनं वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा ‘देइ’ ददाति ‘देतं वा’
ददतं वा ‘साइज्जइ’ स्वदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० ८०॥ एवमेव पार्श्वस्थाय अशनादिकं
‘पडिच्छइ’ प्रतीच्छति तत्पार्श्वे गृह्णाति ॥सू० ८१॥ एवं पार्श्वस्थाय ‘दत्थं वा’ वस्त्रं वा चोल-
पट्टादिकम् ‘पडिग्गहं वा’ प्रतिग्रहं वा पात्रं वा ‘कंबलं वा’ कम्बलं वा ऊर्णामयं, ‘पायपुंछणं वा’
पादप्रोच्छन्नं वा पादप्रमार्जनवस्त्रसण्डं वा ददाति ॥सू० ८२॥ एवं प्रतीच्छति गृह्णाति
॥सू० ८३॥ एवं अशनादेर्दान-ग्रहणरूपं सूत्रद्वयम्, तथा वस्त्रादेर्दानग्रहणरूपं च सूत्रद्व-
यमिति सूत्रचतुष्टयम् अवसन्नविषयकम् ॥सू० ८७॥ कुशीलविषयकम् ॥सू० ९१॥
यथाच्छन्दविषयकम् ॥सू० ९५॥ संसक्तविषयकम् ॥सू० ९९॥ एवं नैत्यिकविषयकमपि
सूत्रचतुष्टयम् ॥सू० १०३॥ एतानि चतुर्विंशतिसूत्राणि त्रयोदशोद्देशकोक्तसूत्राण्यव्याख्यान्वद्-
व्याख्येयानि, विशेषस्त्वेतावानेव यत्—तत्र वन्दन-प्रशंसनविषयाणि सूत्राणि सन्ति, अत्र तु
अशनादीनां कलादीनां च दान-ग्रहणविषयाणि वाच्यानीति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

पासत्याओ समारम्भ, णितियंतस्स साहुणो ।

हेतो जो पडिगिण्हंतोऽसणाई दोसभा भवे ॥

छाया—पार्श्वस्थात् समारम्भ नैत्यिकान्ताय साधवे ।

वदन् यः प्रतिगृह्णन् अशनादि दोषभाग् भवेत् ॥

अवचूरिः—यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा पार्श्वस्थात् समारम्भ नैत्यिकान्ताय साधवे पार्श्वस्था-
वसन्न-कुशील-यथाच्छन्द-संसक्त-नैत्यिकेभ्य इत्यर्थः योऽशनादिकम्-अशनपानादिकं ददन्
प्रतिगृह्णन् वा, तथा पार्श्वस्थादिभ्योऽशनादिकं ददतः स्वोर्कुर्वतश्चानुमोदकः स यतिः दोषभाग्
भवेत् ॥सू० १०३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू जायणावत्थं वा निमंतणावत्थं वा अजाणिय
अपुच्छिय अगवेसिय पडिग्गहेइ पडिग्गहेतं वा साइज्जइ । से य
वत्थे चउण्हमणयरे सिया तंजहा—णिच्चनिवसणिए १ मज्जणिए २ छणू-
सव्विए ३ राख्हुवारिए ४ ॥सू० १०४॥

छाया—यो भिक्षुर्याखनवस्त्रं वा निमन्त्रणवस्त्रं वा अज्ञान्वा अपुष्ठा अगवे-
षयित्वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदते । तच्च वस्त्रं चतुर्णामन्यतमं स्यात् तद्यथा-
नित्यनिवसतिकम् १ मज्जनिकम् २ क्षणोत्सविकम् ३ राजदौवारिकम् ४ ॥सू० १०४॥

विभीषावध्यायः ७० १५ सू० १०४-१६१ विभीषाबुद्ध्या पादप्रमार्जनादिषस्त्रादिधारणानि० ३५९

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘जायणावस्थं वा’ याचनावस्थं वा यद् याचनेन प्राप्यते तत् तथा ‘निमन्त्रणावस्थं वा’ निमन्त्रणावस्थं वा यत् निमन्त्रणापूर्वकं प्राप्यते तत्, एतद् द्विविधमपि वस्त्रं भिक्षुः ‘अजाणिय’ अज्ञात्वा कुत्रत आनीतम्, इत्यादि वस्त्रोत्पत्तिकारणम् अज्ञात्वा, तथा—‘अपुच्छिय’ अपृष्ट्वा—तद्विषये पृच्छामकृत्वा कस्येदम्, कथं वेदं वक्षमासीत्, इत्यादिक्रमेण पृच्छामकृत्वा, ‘अगवेषिय’ अगवेषयित्वा मदर्थमेवेदं वक्षमनेनानीतम् अन्यार्थं वाऽऽनीतम्, कया बुद्ध्या मह्यं ददातीत्यादिक्रमेण गवेषणामवृत्तैव याचनावस्त्रनिमन्त्रणावस्त्रमिति द्विविधमपि वस्त्रं साधुः ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति—स्वीकरोति ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा अज्ञात्वा अपृष्ट्वा अगवेषयित्वा याचनानिमन्त्रणावस्त्रं प्रतिगृह्णन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । ‘से य वत्थे’ तच्च द्विविधमपि वस्त्रम् ‘चउण्हमणयरे सिया’ चतुर्णामन्यतमं स्यात् वक्ष्यमाणानां चतुर्णां वस्त्राणां मध्ये अन्यतमम् एकं स्यात्, ‘तं जहा’ तद्यथा—‘णिच्चणिवसणिण १, मज्जणिण २, छणूसविण ३, रायदुवारिण ४, तत्र ‘णिच्चणिवसणिण’ नित्यनिवसनिकम्—यत् नित्यं परिधीयते तत् १, ‘मज्जणिण’ मज्जनिकं—यत् स्नानावसरे परिधीयते तत् २, ‘छणूसविण’ क्षणौत्सविकम्—यत् विवाहाण्युत्सवे परिधीयते तत् ३, ‘रायदुवारिण’ राजद्वारिकम्—यत् राजद्वारे सभादौ वा गमनसमये परिधीयते तत् ४, एवं चतुर्विधं वस्त्रं भवति, एष्वन्यतमं याचनावस्त्रं निमन्त्रणावस्त्रं च अज्ञानाऽपृच्छनाऽगवेषणापूर्वकं यो भिक्षुः प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते स आज्ञाभङ्गादिदोषभाग्य भवतीति ॥ सू० १०४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू विभीसावडियाए अप्पणो पाए आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा आमज्जंतं वा पमज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १०५ ॥

छाया—यो भिक्षुर्विभीषाप्रत्ययेन आत्मनः पादौ आमार्जयेद्वा, प्रमार्जयेद्वा आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १०५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘विभीसावडियाए, विभीषाप्रत्ययेन—विभीषानिमित्तेन सुकुमालतादिसंपादनाबुद्धयेत्यर्थः, ‘अप्पणो पाए’ आत्मनः स्वस्थ पादौ चरणौ ‘आमज्जेज्ज वा’ आमार्जयेद्वा—तत्रामार्जनं धूल्यादीनाम् पृथक्करणम्, तत् कुर्याद्वा तथा—‘पमज्जेज्ज वा’ प्रमार्जयेद्वा—प्रतिदिनमनेकवारं चरणयोः प्रमार्जनं कुर्यात् कारयेद्वा । तथा—‘आमज्जंतं वा’ आमार्जयन्तं वा—एकवारमामार्जनं कुर्वन्तं कारयन्तं वा ‘पमज्जंतं वा’ प्रमार्जयन्तं वा—प्रतिदिनमनेकवारं प्रमार्जनं कुर्वन्तं कारयन्तं वा श्रमणान्तरम् ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग्य भवति ॥ सू० १०५ ॥

३६०

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—एवं तइयउहेसगमओ जा व-जे भिक्खू गामाणुगामं दूइ-ज्जमाणे विभूसावडियाए अप्पणो सीसदुवारियं करेइ करंतं वा साइ-ज्जइ ॥ सू० १०६-१६० ॥

छाया—एवं तृतीयोद्देशगमको यावद् यो भिक्षुः प्रामानुग्रामं द्रवन् विभूषाप्रत्ययेन आत्मनः शीर्षदीवारिकं करोति, कुर्वन्तं वा स्वदते ॥ सू० १०६-१६० ॥

चूर्णी—‘एवं तइय उद्देशगमओ’ इत्यादि । एवम्—अनेनैव प्रकारेण ‘तदयउहेस-गमओ’ तृतीयोद्देशगमकः—तृतीयोद्देशगतषट्पञ्चाशत्सूत्रात्मकसन्दर्भकथितानि पादामार्जनसूत्रात् षोडशरूपादारभ्य ‘जाव’ यावत् ‘जे भिक्खू गामाणुगामं’ इत्येकसप्ततिसूत्रपर्यन्तसूत्राणि अग्रे संग्राह्याणि, तत्रत्यान्तिमसूत्रमेवं पठनीयम्, तथाहि—‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘गामाणुगामं’ प्रामानुग्रामम् एकस्माद् ग्रामाद् अनुपदं द्वितीयं ग्रामम् ‘दूइज्जमाणे’ द्रवन् विहरन् ‘विभूसावडियाए’ विभूषाप्रत्ययेन विभूषानिमित्तं शोभार्थं तत्संपादनबुद्धयेत्यर्थः ‘अप्पणो’ आत्मनः स्वस्य उपरि ‘सीसदुवारियं’ शीर्षदीवारिकां शीर्षावरणं छत्राकारेण शीर्षस्थगनम् ‘करेइ करंतं वा साइज्जइ’ करोति कुर्वन्तं वा स्वदते अनुमोदते स दोषभाग् भवतीति । एषां व्याख्या-ऽपि विभूषाप्रत्ययपदं संयोज्य तत्रैव द्रष्टव्या । विशेषः केवलमयम्—यन् तत्र पादादीनां सामान्य-तया प्रमार्जनादिकं कथितम्, अत्र तु विभूषानिमित्तं प्रमार्जनादिकं वक्तव्यम् ॥ सू० १०६-१६० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू विभूसावडियाए वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुच्छणं वा अण्णयरं वा उवगरणजायं धरेइ धरंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः विभूषाप्रत्ययेन वस्त्रं वा प्रतिग्रहं वा कम्बलं वा पादप्रोच्छनं वा अन्यतमं वा उपकरणजातं धरति धरन्तं वा स्वदते ॥ सू० १६१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘विभूसा-वडियाए’ विभूषाप्रत्ययेन—विभूषानिमित्तेन सौन्दर्यमाश्रित्य शोभार्थमित्यर्थः, ‘वत्थं वा’ वस्त्रं वा ‘पडिग्गहं वा’ प्रतिग्रहं—पात्रं वा ‘कंबलं वा’ कम्बलमूर्णावस्त्रं वा ‘पायपुच्छणं वा’ पाद-प्रोच्छनं वा—पादरजःशोधकं वस्त्रखण्डं रजोहरणं वा ‘अण्णयरं वा उवगरणजायं’ एतदतिरिक्तं यत्किञ्चिदन्यतममुपकरणजातम् ‘धरेइ धरंतं वा साइज्जइ’ धरति गृह्णाति धरन्तं वा स्वदते वस्त्रपात्रादिकमिदं सुन्दरमिदमसुन्दरमिति कृत्वा स्वशोभावृद्धिबुद्ध्या सुन्दरं सुन्दरवस्त्रपात्रादिकं धरति धरन्तं वाऽन्यमुनिमनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवतीति ॥ सू० १६१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू विभूसावडियाए वत्थं वा जाव पायपुच्छणं वा अण्णयरं वा उवगरणजायं धोवेइ धोवंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १६२ ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० १५ सू० -१६३

उद्देशकपरिसमाप्तिः ३६१

छाया— यो भिक्षुर्विभूषाप्रत्ययेन वस्त्रं वा यावत् पादप्रोज्जनकं वा अन्यतमं वा उपकरणजातं धावति धावन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १६२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विक्षुः—श्रमणः श्रमणी वा वस्त्रादिकमन्यतमं वा उपकरणजातम् ‘विभूसावडियाए’ विभूषाप्रत्ययेन शोभानिमित्तं धावति—प्रक्षालयति, धावन्तमन्यमुनिं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १६२ ॥

किं प्रायश्चित्तं प्राप्नोतीत्याह—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि ।

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारद्वाणं उग्घाइयं ॥ सू० १६३ ॥

॥ निशीहल्लयणे पणरसमो उद्देशो समत्तो ॥ १५ ॥

छाया—तत्सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् उद्घातिकम् ॥ सू० १६३ ॥

॥ निशीथाध्ययने पञ्चदशोद्देशकः समाप्तः ॥ १५ ॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं’ तत् उद्देशकादित आरभ्य शोभार्थवस्त्रधावनपर्यन्तपापस्थानमध्यात् यत् किमपि एकमनेकं वा पापस्थानम् ‘सेवमाणे’ सेवमानः—प्रतिसेवनां कुर्वन् श्रमणः श्रमणी वा ‘आवज्जइ’ आपद्यते प्राप्नोति ‘चाउम्मासियं’ चातुर्मासिकम् ‘परिहारद्वाणं’ परिहारस्थानम् प्रायश्चित्तम् ‘उग्घाइयं’ उद्घातिकम्—लघुचातुर्मासिकं प्रायश्चित्तं तस्य भवतीति ॥ सू० १६३ ॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-

प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-

“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैन-

धर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रति-विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायाम् पञ्चदशोद्देशकः समाप्तः ॥ १५ ॥

॥ षोडशोद्देशकः ॥

व्याख्यातः पञ्चदशोद्देशकः, साम्प्रतमवसरप्राप्तः षोडशोद्देशको व्याख्यायते, तत्र षोडशोद्देशकादिसूत्रस्य पञ्चदशोद्देशकान्तिमसूत्रेण सह कः सम्बन्ध इति चेत् अत्राह भाष्यकारः—

पुष्पं तंमि विभूसाण, पडिसेहो य वन्निओ ।

चरित्ते दोसभावाओ, एत्थ सेज्जा णिसिञ्जइ ॥

छाया—पूर्वान्ते विभूषायाः प्रतिषेधश्च वर्णितः ।

चारित्र्ये हि दोषभावादत्र शय्या निषिद्धयते ॥

अवचूरिः—पूर्वान्ते—पूर्वस्य—एतदपेक्षया पूर्वस्य प्राकथितस्य पञ्चदशोद्देशकस्यान्ते—चरम-सूत्रे विभूषानिमित्तं—शोभार्थं पादादिप्रमार्जनादीनाम् तथा विभूषार्थं च उज्ज्वलोपधिधारणस्य प्रतिषेधः वर्णितः कथितः । कथं विभूषादीनां प्रतिषेधः कृतस्तत्राह—‘चरित्ते’ इत्यादि, चारित्र्ये दोषभावात्-दोषोत्पादकत्वात् उज्ज्वलोपधिधारणं शरीरविभूषादिकं च साक्षात् परम्परया वा चारित्र्यस्य विराधनकारणं तस्मात् कारणात् तस्य प्रतिषेधः कृतः, न तसम्बन्धादत्र षोडशोद्देशकेऽपि सागारिकशय्यायाः सागारिकवसतेः प्रतिषेध एव क्रियते सागारिकशय्याया अपि संयमविराधकत्वात् इति संयमविराधकत्वस्य उभयत्रापि समानत्वेन अयमेव सम्बन्धः पूर्वापरसूत्रयोः ।

पूर्वस्थिन् उद्देशके लघुचानुर्मासिकं प्रायश्चित्तं कथितम्, अत्रापि तदेव कथयिष्यते इति । तदनेन सम्बन्धेन व्याख्यातस्यास्य षोडशोद्देशकस्येदमादिसूत्रम्—

सूत्रम्—जे भिक्खू सागारियसेज्जं अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १ ॥

छाया—यो भिक्षुः सागारिकशय्यामनुप्रविशति अनुप्रविशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘सागारियसेज्जं’ सागारिकशय्याम्, तत्र सागारिकः गृहस्थः तस्य शय्या वसतिरिति सागारिकशय्या, शेते यस्यां सा शय्या—वसतिर्निवासस्थानम् यत्रावस्थानेन मैथुनभाव उद्भवति सा, सागारिकेत्येषा सामयिकी संज्ञा तेन सागारिकशय्येति दम्पयोः शयनस्थानमित्यर्थः एतादृशं स्थानं यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अणुप्पविसइ’ अनुप्रविशति ओदनादिग्रहणार्थं प्रवेशं करोति कारयति वा तथा—‘अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रविशन्तं वा स्त्रीपुरुषयोः शयनस्थाने प्रवेशं कुर्वन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स दोषभागी भवति, एतादृशस्थाने शृङ्गारसामग्री-बाहुल्येन मनोविकृतेः संभवादिति ॥ सू० १ ॥

वृजिभक्ष्यावचुरिः उ० १६ सू० १-३ सागारिक-लोदक-साग्निकशय्याप्रवेशनिषेधः ३६३

अब्राह्म भाष्यकारः—

सेज्जा दुविहा इत्ये य, दव्वे भावे तथा धुपेयव्वा ।

अं सट्ठाणं दव्वे विसरिसरूवं तु भावम्मि ॥

छाया—शय्या द्विविधा अत्र च, द्रव्ये भावे तथा ज्ञातव्या ।

यत् स्वस्थानं द्रव्ये विसदृशरूपं तु भावे ॥

अवचुरिः—शय्या—सागारिकशय्या दम्पत्योर्निवासरूपा, सा अत्र च द्विविधा-द्विप्रकारिका द्रव्ये तथा भावे द्रव्यभावभेदात् ज्ञातव्या, सागारिकं द्विविधम्, तत्र यत् स्वस्थानं स्वसदृशरूपं तत् द्रव्ये-द्रव्यतः, यत् विसदृशरूपं स्वसादृश्यभिन्नं तद् भावे भावतो भवति । तत्र स्वसादृश्ये सागारिके मनोविकारा-संभवाद् द्रव्यत्वम्, विसदृशरूपे सागारिके मनोविकारबाहुल्याद् भावत्वमिति विवेकः । तथाहि द्रव्यभावसागारिकं रूपे आभरणविधौ वज्रालङ्कारभोजनगन्धेषु तथा आतोषनृत्यनाट्यगीत-शयनदिद्रव्येषु च भवति, तत्र रूपं नाम यत् काष्ठचित्रछेप्यकर्मणि पुरुषरूपं कृतं तत्, अथवा जीवरहितं पुरुषशरीरं तत् श्रमणानां कृते पुरुषरूपं स्वस्थानत्वात् द्रव्यसागारिकम् । एतादृशमेव पुरुषरूपं विसदृशत्वात् श्रमणीनां भावसागारिकं भवति । एवमेतेष्वेव काष्ठकर्मादिषु यत्र स्त्रीणां शरीरं तत् श्रमणीनां कृते द्रव्यसागारिकं साधूनां कृते तदेव शरीरं भावसागारिकम् । एवमाभरणं पुरुषोपभोग्यं तत् पुरुषाणां द्रव्यसागारिकं स्त्रीणां कृते भावसागारिकम्, तथा—स्त्रीणामुपभोग्यं यत् आभरणादिकं तत्स्त्रीणां कृते द्रव्यसागारिकं, पुरुषाणां कृते भावसागारिकम् । एवं वज्रालङ्कारादिकं चतुःप्रकारकम् तत्पुरुषयोग्यं पुरुषाणां द्रव्यसागारिकं स्त्रीणां भावसागारिकम् । यत्पुनर्वज्रालङ्कारादिकं स्त्रीणां योग्यं तत् स्त्रीणां द्रव्यसागारिकं पुरुषाणां कृते तदेव भावसागारिकम् । एवं भोजनम्, अशनपानस्नाद्यस्वाद्यभेदेन चतुर्विधम्, तदपि पुरुषोपभोगयोग्यं पुरुषाणां द्रव्यसागारिकं, स्त्रीणां कृते भावसागारिकम्, यत् पुनः स्त्रीणामुपभोगयोग्यम् अशनादिकं तत्स्त्रीणां कृते द्रव्यसागारिकं तदेव पुरुषाणां कृते भावसागारिकम् । एवं गन्धेऽपि, तत्र गन्धः—कोष्ठपुटकादिः, तत्र यो गन्धः पुरुषोपभोगयोग्यः स श्रमणानां द्रव्यसागारिकम्, स एव गन्धः श्रमणीनां भावसागारिकम्, यश्च गन्धः स्त्रीणामुपभोगयोग्यः स स्त्रीणां द्रव्यसागारिकं, श्रमणानां स एव भावसागारिकम् । एवमातोषे, तत्रातोषं चतुर्विधम्, तत्तम् १, वित्तम् २, धनम् ३, शुषिरं च ४, तत्र यत् आतोषं पुरुषसाध्यं पुरुषयोग्यं तत् श्रमणानां द्रव्यसागारिकं, श्रमणीनां भावसागारिकम्, यत् पुनरातोषं स्त्रीसाध्यं स्त्रीयोग्यं तत् श्रमणीनां द्रव्यसागारिकं श्रमणानां भावसागारिकम् । एवं नृत्येऽपि, तत्र नृत्यं चतुर्विधम्—अञ्चितम् १, रिमितम् २, आरभटम् ३, भसोलं च ४, तत्र यत् नृत्यं पुरुषसंपादनीयं तत् श्रमणानां द्रव्यसागारिकं श्रमणीनां भावसागारिकम्, यत् पुनर्नृत्यं स्त्रीभिः सम्पादनीयम् तत् श्रमणीनां द्रव्यसागारिकं श्रमणानां भावसागारिकम्, इति ।

३६४

निशोधस्त्रे

एवं नाट्येऽपि, तत्र नृत्यनाटकयोरेव मेदः—यत् गीतरहितं तत् नृत्यं तत्र केवलं गात्रसञ्चालनमेव, नाटकं तु गीतसमन्वितम्, यत्र गीतमपि गायति गात्रसञ्चालनमपि करोति इति, तत्र नाटकेऽपि स्त्रीपुरुषयोर्विभागेन द्रव्यभावमेदो ज्ञातव्य इति । एवं गीतेऽपि, तत्र गीत-स्वरसाम्येन गानं, तच्चतुर्विधं भवति, तन्त्रीसमम् १, तालसमम् २, ग्रहसमम् ३, लयसमं च ४, तत्र यत् गीतं पुरुषैर्गातुं योग्यं तत् श्रमणानां द्रव्यसागारिकं श्रमणीनां तदेव भावसागारिकम्, यत् पुनः स्त्रीभिर्गातुं योग्यं तत् श्रमणीनां द्रव्यसागारिकं श्रमणानां भावसागारिकम् । एवं शयनीयेऽपि, तत्र शयनीयं पर्यङ्काद्यनेकप्रकारकम्, तत्र यत् शयनीयं पुरुषैरविष्टातुं योग्यं तत् श्रमणानां द्रव्यसागारिकं तदेव शयनीयं श्रमणीनां भावसागारिकम्, यत्पुनः स्त्रीभिरविष्टातुं योग्यं तत् शयनीयं श्रमणीनां द्रव्यसागारिकं श्रमणानां तु भावसागारिकम् । इत्यादिमेदभिन्नां सागारिकशय्यां यः कश्चिद्विक्षुरनुप्रविशति स दोषभागी भवतीति ॥ सू० १ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खु सोदकं सेज्जं अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २ ॥

छाया—यो भिक्षुः सोदकां शय्यामनुप्रविशति अनुप्रविशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खु’ इत्यादि । ‘जे भिक्खु’ यः कश्चिद्विक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘सोदकं सेज्जं’ सोदकां शय्याम् सचित्तजलसहितां जलस्थानरूपां सागारिकवसतिं गृहस्थानां जलस्थानं प्रपादिकम् यत्रोदकं विद्यते तादृशस्थानं यस्य वा समीपे उदकं विद्यते तादृशं स्थानं सोदकशय्येति पदेन कथ्यते इति तादृशी सोदकां वसतिं यः श्रमणः श्रमणी वा ‘अणुप्पविसइ’ अनुप्रविशति तत्र प्रवेशं करोति, कारयति वा ‘अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रविशन्तं वा सोदकशय्यायां वासं कुर्वन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खु सागणियं सेज्जं अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—यो भिक्षुः साग्निकां शय्यामनुप्रविशति अनुप्रविशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खु’ इत्यादि । ‘जे भिक्खु’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘सागणियं सेज्जं’ साग्निकां शय्याम्, तत्र अग्निना सहिता-संयुक्ता अग्निसमीपस्था वा शय्या वसतिः—स्थानं सा साग्निकशय्या तां साग्निकशय्यां पाकस्थानं महानसादिकम्, कुम्भकारस्य प्राण्डपचनस्थानं वा यत्राग्निर्भवेत् तत्र, अथवा अग्निसमीपवर्तिस्थानं वा ‘अणुप्पविसइ’ अनुप्रविशति अग्निशालादिषु प्रवेशं करोति कारयति वा तथा ‘अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रविशन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ७० १६ सू ४-१३ सचित्तेक्ष्वारण्यगभिज्ञावसुराजिकविपर्ययनि० ३६५

अत्राह भाष्यकारः—

सोदगागणियं सेज्जं, खणिकं सर्वकालिकं ।

पविसे तत्थ जो भिक्खू, आणाभंगाइ पावइ ॥१॥

छाया—सोदकाग्निकां शय्यां, क्षणिकां सर्वकालिकाम् ।

प्रविशेत् तत्र यो भिक्षुः, आणाभङ्गादि प्राप्नोति ॥१॥

अवचूरिः—‘सोदगागणियं’ सोदकाग्निकाम्—सोदकां साग्निकां वा उदकसहिता-
मग्निसहितां वा ‘सेज्जं’ शय्याम्, सा द्विविधा—क्षणिका—अल्पकालभाविनी, सर्वकालिका—सर्व-
कालभाविनी जलाशयरूपा इष्टिकापाकादिरूपा च, तां द्विविधामपि शय्याम्—वसतिं प्रविशेत् यो
भिक्षुः तिष्ठेत् स आणाभङ्गादिदोषान् प्राप्नोतीति ॥ सू० ३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू सचित्तं उच्छुं भुंजइ भुजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४ ॥

छाया—यो भिक्षुः सचित्तमिच्छुं भुङ्क्ते भुजानं वा स्वदते ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘सचित्तं
उच्छुं’ सचित्तमिच्छुम् ‘भुंजइ’ भुङ्क्ते तथा ‘भुजंतं वा साइज्जइ’ भुजानं वा स्वदते—सचित्तेक्षुदण्ड-
स्योपभोगं कुर्वाणं श्रमणान्तरं स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० ४ ॥

**सूत्रम्—एवं पण्णरसमे उदेसे अंबस्स जहा गमो सो चेव इहंपि
जेयव्वो ॥ सू० ५-९ ॥**

छाया—एवं पञ्चदशो उदेसो आस्य यथा गमः स एव इहापि ज्ञातव्यः ॥ सू० ५-९ ॥

चूर्णी—एवं—अनेनैव प्रकारेण यथा पञ्चदशो देशके सचित्ताग्रफलभक्षणे गमः कथितः स
एव गमो निरवशेषोऽत्रापि ज्ञातव्यः केवलाग्रफलस्थाने सचित्तमिच्छुमितिपदं निवेशनीयमिति । नवरम्
‘अंतरुच्छुर्यं’ इति अन्तरिक्षुकम्—इक्षोरन्तर्भागव्यवस्थितमवयवविशेषम् । शेषं सूत्रपञ्चकं पञ्चदशो-
देशकगताग्रसूत्रवद् व्याख्येयम् ॥ सू० ५-९ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू आरण्यगाणं वणवयाणं अडविजत्तासंपट्टि-
याणं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा
साइज्जइ ॥ सू० १० ॥**

छाया—यो भिक्षुरारण्यगानां वनव्रजानाम् अठवीयात्रासंप्रस्थितानाम् अशनं वा
पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्णाति, प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः ‘आरण्यगाणं’ आरण्यगाणाम्,
अरण्यम्—एकजातीयवृक्षसमूहात्मकं तदेव आरण्यम् तत्र गच्छन्तीति आरण्यगाः, तेषामारण्यगा-

३६६

निशीथसूत्रे

नाम्—अरण्यगामिनाम् ‘वृणवयाणं’ वनवजानाम्, तत्र वनं प्रति, व्रजन्ति—वने गच्छन्ति ये ते वन-
वजाः, तेषां वनगामिनाम् आजीविकार्थम् अरण्ये वने वा गच्छतामित्यर्थः, ‘अद्विजत्तासंपट्टि-
याणं’ अटवीयात्रासंप्रस्थितानाम्—वनयात्रार्थं निर्गतानाम्, तत्र वनवृक्षाकुलं निर्जनं भयङ्करं वन-
मटवी कथ्यते, तत्सम्बन्धिनी यात्रा—गमनरूपा तदर्थं संप्रस्थितानां काष्ठादिहरणार्थं निर्गतानां
तथा वनोपजीविनां काष्ठहारकाणां संबन्धि यो भिक्षुः ‘असणं वा’ अशनं वा—पाणं वा’ पानं
वा ‘स्वाइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘साइमं वा’ स्वार्थं वा ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति—स्वीकरोति
स्वीकारयति वा तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा श्रमणान्तरम् स्वदत्ते अनुमो-
दते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति यतो यो वनं गच्छति
स तु परिमितमेवाशनादिकं स्वस्याभोक्तुं गृह्णाति यद् यदि साधुर्ग्रहीष्यति तदा स पुरुषः स्वकी-
योदरपूरणे कष्टमनुभविष्यति तस्मादरण्यादौ गच्छतां वनोपजीविनां सम्बन्धि यदशनादिकं तत्
न गृहीयात् न वा ग्राहयेत् न वा गृह्णन्तमनुमोदयेदिति ॥ सू० १० ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू वसुराइयं अवसुराइयं वयइ वयंतं वा साइ-
ज्जइ ॥ सू० ११ ॥**

छाया—यो भिक्षुर्वसुराजिकमवसुराजिकं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘वसुराइयं’ वसुराजिकम्—विशुद्धज्ञानदर्शनचारित्राराधकं दमितेन्द्रियं जैनदीपकस्वरूपम्, तत्र
वसूनि स्तनानि पञ्चमहावतरूपाणि ज्ञानदर्शनचारित्रतपांसि वा भावरत्नानि तैः राजते—शोभते यः स
वसुराजिकः तथा चैतादृशं वसुराजिकं मुनिं ‘अवसुराइयं’ अवसुराजिकम्—ज्ञानदर्शनचारित्रतपो-
भावरत्नरहितं—‘वयइ’ वदति—कथयति अर्थात् ज्ञानदर्शनचारित्राराधकं मुनिवर्षम् ‘नायं वसुरा-
जिकः अपितु धूर्त्तौ वञ्चको विराधितसंयममार्गः’ इत्यादिकमेव निन्दां करोति, तथा ‘वयंतं वा
साइज्जइ’ वदन्तं वा तादृशश्रमणान्तरं यः कश्चित् स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति,
तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्तीति ॥ सू० ११ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू अवसुराइयं वसुराइयं वयइ वयंतं वा साइ-
ज्जइ ॥ सू० १२ ॥**

छाया—यो भिक्षुरवसुराजिकं वसुराजिकं वदति वदन्तं वा स्वदते ॥ सू० १२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अवसु-
राइयं’ अवसुराजिकम् यः सल्ल ज्ञानदर्शनचारित्राणामनागधकः श्रमणभित्तः श्रमणसदृशश्च केवलं
वेषमात्रेण साधुसमानः ज्ञानदर्शनचारित्रात्मकरत्नरहितत्वात्, तमवसुराजिकं पार्श्वस्थादिकम् ‘वसुराइयं’

वृजिभाष्यावबूरिः ३०१६ सू० १४-१८ व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानामशानादिदानाऽऽदाननिषेधः ३६७

वसुराजिकम्—ज्ञानदर्शनचारित्राणामाराधकं 'वयइ' वदति—कथयति स्नेहात् मोहाद्वा पोष्यस्थादिक-
मसाधुमपि अयं साधुरिति कथयति तथा 'वयंतं वा साइज्जइ' वदन्तमन्यं वा स्वदते अनुमोदते
स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्य आज्ञाभङ्गादिदोषा अपि भवन्ति ॥ सू० १२ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू वसुराइयगणाओ अवसुराइयगणं संकमइ संक
मंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १३ ॥**

छाया—यो भिक्षुः वसुराजिकगणात् अवसुराजिकगणं संकामति संकामन्तं वा
स्वदते ॥ सू० १३ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'वसुराइ-
यगणाओ' वसुराजिकगणात्—ज्ञानदर्शनचारित्रतपःसमाराधकाः वसुराजिकास्तेषां गणः—समुदाय-
स्तस्मात् तादृशसमुदायमत्वात् 'अवसुराइयगणं संकमइ' अवसुराजिकगणं संकामति—गच्छति-
वसुराजिकानां गणम्—समुदायं परित्यज्य यः स्वसु मन्दमायः अवसुराजिकानां गणं प्रति गच्छति
तथा 'संकमंतं वा साइज्जइ' ज्ञानदर्शनचारित्राराधकानां गणं परित्यज्य ज्ञानाद्यनाराधकपार्श्व-
स्थादिगणे संकामन्तं—गच्छन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १३ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू वुग्गहवुक्कंताणं असणं वा पाणं वा खाइमं
वा साइमं वा देइ देतं वा साइज्जइ ॥ सू० १४ ॥**

छाया—यो भिक्षुर्व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानामशनं वा पाणं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा
ददाति ददतं वा स्वदते ॥ सू० १४ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'वुग्गहवु-
क्कंताणं' व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानाम्, तत्र व्युद्ग्रहोऽधिकरणं कलहः, तं कलहं कृत्वा ये व्युत्क्रान्ताः—
मिष्कान्तास्ते व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्ताः, तेषां श्रमणानाम् व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तेभ्यः श्रमणेभ्यः इत्यर्थः 'असणं वा'
अशनं वा 'पाणं वा' पानं वा 'खाइमं वा' खाद्यं वा 'स्वाइमं वा' स्वाद्यं वा 'देइ' ददाति—समर्पयति
यो हि श्रमणः श्रमणी वा कलहं कृत्वा स्वसप्ताद्वक्तान्तस्तस्मै चतुर्विंशमाहारजातं समर्पयति तथा
'देतं वा साइज्जइ' ददतं वा कलहकारिणे अशनमदिकं समर्पयन्तं श्रमणान्तरं स्वदते—
अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १४ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू वुग्गहवुक्कंताणं असणं वा पाणं वा खाइमं
वा साइमं वा पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १५ ॥**

छाया— यो भिक्षुर्व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानाम् अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा
प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदते ॥ सू० १५ ॥

३६८

मिश्रीयस्त्रे

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘बुग्गहवुक्कंताणं’ व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां पूर्वोक्तस्वरूपाणां श्रमणानां श्रमणीनां वा संबन्धि तेभ्य इत्यर्थे ‘असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा’ मशनादिकं चतुर्विधम् ‘पडिच्छइ’ प्रतीच्छति—स्वीकरोति तथा ‘पडिच्छंतं वा साइज्जइ’ प्रतीच्छंतं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू बुग्गहवुक्कंताणं वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपोंछणगं वा देइ देतं वा साइज्जइ ॥ सू० १६ ॥

छाया—यो भिक्षुर्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां वस्त्रं वा प्रतिग्रहं वा कम्बलं वा पादप्रोञ्चनकं वा ददाति ददतं वा स्वदत्ते ॥ सू० १६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘बुग्गहवुक्कंताणं’ व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानाम्—श्रमणानां श्रमणीनां वा ‘वत्थं वा’ वस्त्रं वा—चोलपट्टावरणादिकम् ‘पडिग्गहं वा’ प्रतिग्रहं वा—पात्रादिकम् ‘कंबलं वा’ कम्बलं वा—ऊर्णामयम् ‘पायपोंछणगं वा’ पादप्रोञ्चनकं वा रजोहरणम् ‘देइ’ ददाति—समर्पयति तथा ‘देतं वा साइज्जइ’ ददतं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू बुग्गहवुक्कंताणं वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंछणगं वा पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १७ ॥

छाया—यो भिक्षुर्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां वस्त्रं वा प्रतिग्रहं वा कम्बलं वा पादप्रोञ्चनकं वा प्रतीच्छति प्रतीच्छंतं वा स्वदत्ते ॥ सू० १७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘बुग्गहवुक्कंताणं’ व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानाम् साधूनाम् सकाशात् ‘वत्थं वा’ वस्त्रं वा—चोलपट्टादिकम् ‘पडिग्गहं वा’ प्रतिग्रहं वा—पात्रादिकम् ‘कंबलं वा’ कम्बलं वा ‘पायपोंछणगं वा’ पादप्रोञ्चनकं वा—एतानि वस्त्रादीनि यः ‘पडिच्छइ’ प्रसीच्छति स्वीकरोति तथा ‘पडिच्छंतं वा साइज्जइ’ प्रतीच्छंतं वा—स्वीकुर्वन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू बुग्गहवुक्कंताणं वसहिं देइ देतं वा साइज्जइ ॥ सू० १८ ॥

छाया—यो भिक्षुर्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां वसतिं ददाति—ददतं वा स्वदत्ते ॥ सू० १८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘बुग्गहवुक्कंताणं’ व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानाम् ‘वसहिं देइ’ वसतिम्—उपाश्रये आश्रयं ददाति तथा ‘देतं वा साइज्जइ’ ददतं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १८ ॥

चूर्णी० ७० १६ सू०-१९-२३ व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां वसतिस्वाध्यायदानाऽऽदाननि० १६९

सूत्रम्—जे भिक्खू वुग्गहवुक्कंताणं वसहिं पडिच्छइ पडिच्छन्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १९ ॥

छाया — यो भिक्षुर्व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां वसतिं प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘वुग्गहवुक्कंताणं’ व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानाम् सम्बन्धिकां तदाश्रयभूतामित्यर्थः । ‘वसहिं’ वसतिम्—स्थानम् ‘पडिच्छइ’ प्रतीच्छति—स्वीकरोति तथा ‘पडिच्छंतं वा साइज्जइ’ प्रतीच्छन्तं—स्वीकुर्वन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वुग्गहवुक्कंताणं वसहिं अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २० ॥

छाया—यो भिक्षुर्व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां वसतिमनुप्रविशति अनुप्रविशन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘वुग्गहवुक्कंताणं’ व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां सम्बन्धिनीं ‘वसहिं’ वसतिम्—उपाश्रयम् अणुप्पविसइ’ अनुप्रविशति तेषामुपाश्रये प्रवेशं करोति । तथा ‘अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ’ अनुप्रविशन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वुग्गहवुक्कंताणं सज्झायं देइ देतं वा साइज्जइ ॥ सू० २१ ॥

छाया यो भिक्षुर्व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां स्वाध्यायं ददाति ददतं वा स्वदत्ते ॥ २१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘वुग्गहवुक्कंताणं’ व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानाम् ‘सज्झायं’ स्वाध्यायम्—स्वाध्यायपदवाच्यानां सूत्रार्थानां सूत्रार्थविषयकं ज्ञानं सूत्रार्थयोर्ध्यानमित्यर्थः ‘देइ’ ददाति—सूत्रमर्थं तदुभयं वा अध्यापयतीत्यर्थः, तथा—‘देतं वा साइज्जइ’ ददतं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वुग्गहवुक्कंताणं सज्झायं पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २२ ॥

छाया — यो भिक्षुर्व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां स्वाध्यायं प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २२ ॥

चूर्णी— 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'बुग्गाहवुक्कंताणं' व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानाम् व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तेभ्य इत्यर्थः 'सज्झायं' स्वाध्यायम्—सूत्रार्थतदुभयरूपम् 'पडिच्छइ' प्रतीच्छति 'पडिच्छंतं वा साइज्जइ' प्रतीच्छन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

‘बुग्गाहवुक्कंताणं, असणा आरब्भ जो य सज्झायं ।

देइ पडिच्छइ भिक्खू, आणाभंगाइ पावेइ ॥

छाया—व्युद्ग्रह व्युत्क्रान्तानां (व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तेभ्यः) अशनादारभ्य यच्च स्वाध्यायम् ।

ददाति प्रतीच्छति भिक्षुः, आजाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—यश्च भिक्षुः व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तानां अशनादारभ्य स्वाध्यायम्—अशनादिकं वस्त्रादिकं वसति ददाति प्रतीच्छति तत्र प्रविशति वा, तथा स्वाध्यायं च ददाति, तेषां सकाशात् स्वाध्यायं स्वीकरोति वा स आज्ञाभङ्गादिकं प्राप्नोतीति ॥ सू० २२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू विहं अणेगाहगमणिज्जं सति लाढे विहाराए संथरमाणेसु जणवणसु विहारवडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २३ ॥

छाया— यो भिक्षुर्वीथिमनेकाहगमनीयां सति लाढे विहाराय संस्त्रियमाणेषु जनपदेषु विहारप्रतिज्ञया अभिसंधारयति अभिसंधारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २३ ॥

चूर्णी— 'जे भिक्खू' इत्यादि । यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'विहं' वीथिम् कथंभूतां वीथिम् ? तत्राह—'अणेगाह०' इत्यादि, 'अणेगाहगमणिज्जं' अनेकाहगमनीयाम् अनेकैरहोभिः—दिवसैः गमनीयाम्—गन्तुयोग्यामटवीरूपां विहारप्रतिज्ञया गन्तुमभिसंधारयति इत्यग्रेण सम्बन्धः । कथमित्याह—'सति लाढे' सति लाढे विद्यमानेऽन्यस्मिन् देशे यत्र 'विहाराए' विहाराय विहारनिमित्तम् तपोनियमसंयमस्वाध्यायाद्यर्थम् 'संथरमाणेसु' संस्त्रियमाणेषु—आहारोपधिवस-त्यादिना सुलभेषु निर्वाहयोग्येषु 'जणवणसु' जनपदेषु सत्सु 'विहारवडियाए' विहारप्रतिज्ञया—विचरणभावनया 'अभिसंधारेइ' अभिसंधारयति—गन्तुं मनसि विचारयति, 'अभिसंधारेतं' अनेक-दिवसगमनीयामटवीं विहारविचारणां कुर्वन्तम् श्रमणान्तरम् 'साइज्जइ' स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवतीति । अयं भावः—कथमनेकदिवसगमनीयमार्गे गमननिषेधः कृतस्तत्राह—यत्र देशे गम्यमाने संयमात्मविराधनादयोऽनेके दोषाः प्रसज्येयुः, तपोनियमस्वाध्यायाद्यभावरूपा संयमविराधना, श्वापदादिहिंसकप्राणिभिरात्मविराधना च सम्भवतीत्यतोऽनेकदिवसगमनीयमार्गे गमनाय मुनिः मनस्यपि विचारं न कुर्यादिति ॥ सू० २३ ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ७० १६ सू० २४-२९

जुगुप्सिकुलाशनादिग्रहणनिषेधः ३७१

सूत्रम्—जे भिक्खू विरूवरूवाइं दस्सुयाययणाइं अणारियाइं मिल.
क्खुइं पच्चंतियाइं संति लाढे विहाराए संथरमाणेसु जणवएसु विहास्वडि.
याए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४ ॥

छाया--यो भिक्षुः विरूपरूपाणि दस्युकायतनानि अनार्याणि म्लेच्छानि प्रात्यन्तिकानि सति लाढे विहाराय संस्त्रियमाणेषु जनपदेषु विहारप्रतिज्ञया अभिसंधारयति अभिसंधारयन्ते वा स्वदते ॥ सू० २४ ॥

चूर्णी--'जे भिक्खू' इत्यादि । यः किञ्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'विरूवरूवाइं' विरूपरूपाणि शक्यवनाद्यन्यवेषभूषादिनाऽनेकप्रकारकाणि 'दस्सुयाययणाइं' दस्युकायतनानि दस्युकाः--चौरास्तेषामायतनानि-स्थानानि कीदृशानीत्याह--'अणारियाइं' अनार्याणि-अनार्यैः-आर्यभिन्नैः परिसेव्यमानानि 'मिलक्खुइं' म्लेच्छानि--म्लेच्छैः परिसेव्यमानानि, तत्र म्लेच्छास्ते ये अव्यक्तभाषिणः यदा रुष्टास्तदा दुःखमुत्पादयन्ति धर्मे दुष्प्रबोधाः सर्वादरेण भोजनच्छायाः अकालपरिभोगिनो रात्रावेव जागरणशीलाः धर्ममधर्म मन्यमाना इत्थंभूता म्लेच्छास्तेषां स्थानानि, पुनः 'पच्चंतियाइं' प्रात्यन्तिकानि प्रत्यन्तानि अनार्याणि तैः सेवितानि 'संति साढे' सति लाढे सत्यन्यस्मिन् देशे 'विहाराए' विहाराय 'संथरमाणेसु' संस्त्रियमाणेषु 'जणवएसु' जनपदेषु व्याख्या पूर्ववत् 'विहारवडियाए' विहारप्रतिज्ञया यो भिक्षुर्दस्युकानार्यम्लेच्छदेशेषु गमनात् विहारभावतया 'अभिसंधारेइ' अभिसंधारयति-विचारं करोति कारयति वा तथा 'अभिसंधारेतं वा साइज्जइ' अभिसंधारयन्तं-तत्र गमनाय विचारं कुर्वन्तं कारयन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग्य भवति ॥ सू० २४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दुगुंछियकुलेसु असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइयं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५ ॥

छाया--यो भिक्षुः जुगुप्सितकुलेषु अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदते ॥ सू० २५ ॥

चूर्णी--'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'दुगुंछियकुलेसु' जुगुप्सितकुलेषु--निन्दितकुलेषु, तच्च-चर्मकार मद्यविक्रयि-मद्यपायि-भिल्ल-धीवरादिकुलम्, यद्वा यद् हि यत्र देशे निन्दितत्वेन प्रसिद्धम् तेषु तथाविधेषु कुलेषु 'असणं वा' अशनं वा 'पाणं वा' पानं वा 'खाइमं वा' खाद्यं वा 'साइमं वा' स्वाद्यं वा 'पडिग्गाहेइ' प्रतिगृह्णाति--स्वीकरोति 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २५ ॥

३७२

निशीथसूत्रे

सूत्रम्—जे भिक्खू दुगुंछियकुलेसु वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंछणगं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥सू० २६॥

छाया—यो भिक्षुः जुगुप्सितकुलेषु वस्त्रं वा प्रतिग्रहं वा कम्बलं वा पादप्रोञ्चनकं वा प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दुगुंछियकुलेसु’ जुगुप्सितकुलेषु ‘वत्थं वा’ वस्त्रं वा ‘पडिग्गहं वा’ प्रतिग्रहं वा पात्रं वा ‘कंबलं वा’ कम्बलं वा ‘पायपुंछणगं वा’ पादप्रोञ्चनकं वा रजोहरणमित्यर्थः ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति—स्वीकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तम्—स्वीकुर्वन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० २२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दुगुंछियकुलेसु वसहिं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥सू० २७॥

छाया—यो भिक्षुः जुगुप्सितकुलेषु वसतिं प्रगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ २७॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दुगुंछियकुलेसु’ जुगुप्सितकुलेषु ‘वसहिं’ वसतिम्—निवासस्थानम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग् भवति ॥ सू० २७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दुगुंछियकुलेसु सज्झायं करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥सू० २८॥

छाया—यो भिक्षुः जुगुप्सितकुलेषु स्वाध्यायं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दुगुंछियकुलेसु’ जुगुप्सितकुलेषु ‘सज्झायं’ स्वाध्यायं सूत्रार्थयोरध्ययनम् ‘करेइ’ करोति ‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स दोषभाग् भवति ॥ सू० २८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दुगुंछियकुलेसु सज्झायं उदिसइ उदिसंतं वा साइज्जइ ॥सू० २९॥

छाया—यो भिक्षुः जुगुप्सितकुलेषु स्वाध्यायमुद्दिशति उद्दिशन्तं वा स्वदत्ते ॥ २९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दुगुंछियकुलेसु’ जुगुप्सितकुलेषु ‘सज्झायं उदिसइ’ स्वाध्यायमुद्दिशति—सूत्रार्थं तदुभयं वा एकवारमध्यापयति पाठयति तथा ‘उदिसंतं वा साइज्जइ’ उद्दिशन्तम्—स्वाध्यायमध्यापयन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २९ ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० १६ सू० ३०-३६ जुगुप्सितकुलस्वाध्यायाद्यशनादिपरिष्ठापननि० ३७३

सूत्रम्—जे भिक्खू दुगुंछियकुलेसु सज्झायं समुद्दिसइ समुद्दिसंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३० ॥

छाया—यो भिक्षुः जुगुप्सितकुलेषु स्वाध्यायं समुद्दिशति समुद्दिशन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू यः’ कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दुगुंछिय-कुलेसु’ जुगुप्सितकुलेषु ‘सज्झायं समुद्दिसइ’ स्वाध्यायं समुद्दिशति—सूत्रमर्थं तदुभयं वा अनेक-वारमध्यापयति तथा ‘समुद्दिसंतं वा साइज्जइ’ समुद्दिशन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ३० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दुगुंछियकुलेसु सज्झायं अणुजाणइ अणुजाणंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३१ ॥

छाया—यो भिक्षुः जुगुप्सितकुलेषु स्वाध्यायमनुजानाति अनुजानन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दुगुंछिय-कुलेसु’ जुगुप्सितकुलेषु समुपविश्य श्रमणं यं कमपि वा ‘सज्झायं’ स्वाध्यायम्—सूत्रार्थतदु-भयात्मकं द्वादशाङ्गीलक्षणम् ‘अणुजाणइ’ अनुजानाति—प्रशंसति तथा ‘अणुजाणंतं वा साइज्जइ’ अनुजानन्तं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ३१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दुगुंछियकुलेसु सज्झायं वाणइ वायंतं वा साइ-ज्जइ ॥ सू० ३२ ॥

छाया—यो भिक्षुः जुगुप्सितकुलेषु स्वाध्यायं वाचयति वाचयन्तं वा स्वदत्ते ॥ ३२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दुगुं-छियकुलेसु’ जुगुप्सितकुलेषु ‘सज्झायं वाणइ’ स्वाध्यायं वाचयति—शालस्य वाचनां ददाति ‘वायंतं वा साइज्जइ’ वाचयन्तम् वाचनां ददन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्त-भागी भवति ॥ सू० ३२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दुगुंछियकुलेसु सज्झायं पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३३ ॥

छाया—यो भिक्षुः जुगुप्सितकुलेषु स्वाध्यायं प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ ३३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दुगुं-छियकुलेसु’ जुगुप्सितकुलेषु ‘सज्झायं’ स्वाध्यायं—सूत्रमर्थं च ‘पडिच्छइ’ प्रतीच्छति—स्वोक्त-

३७४

निशीथसूत्रे

रोति तथा 'पडिच्छंतं वा साइज्जइ' प्रतीच्छन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ३३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दुगुंछियकुलेसु सज्झायं परियट्ठेइ परियट्ठंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३४ ॥

छाया—यो भिक्षुः जुगुप्सितकुलेषु स्वाध्यायं परिवर्तयति परिवर्तयन्तं वा स्वदत्ते ३४

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'दुगुंछियकुलेसु' जुगुप्सितकुलेषु 'सज्झायं' स्वाध्यायम्—सूत्रमर्थं वा 'परियट्ठेइ' परिवर्तयति—सुत्रार्थतदुभयस्य पुनरावर्तनं करोति करयति वा तथा 'परियट्ठंतं वा साइज्जइ' परिवर्तयन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ३४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पुढवीए णिक्खिवइ निक्खिवंतं वा साइज्जइ ॥ ३५ ॥

छाया—यो भिक्षुः अशनं वा पानं वा खाद्यं स्वाद्यं वा पृथिव्यां निक्षिपति निक्षिपन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३५ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'असणं वा' अशनं वा 'पाणं वा' पानं वा 'खाइमं वा' खाद्यं वा 'साइमं वा' स्वाद्यं वा 'पुढवीए' पृथिव्याम् 'णिक्खिवइ' निक्षिपति—आहारावशिष्टमशनादिकं पृथिव्यां स्थापयतीत्यर्थः, तथा 'णिक्खिवंतं वा साइज्जइ' निक्षिपन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति पिपोलिकादिप्राण्युपमर्दनसंभवात् ॥ ३५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा संथारए णिक्खिवइ णिक्खिवंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३६ ॥

छाया—यो भिक्षुरशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा संस्तारके निक्षिपति निक्षिपन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३६ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'असणं वा' अशनं वा 'पाणं वा' पानं वा 'खाइमं वा' खाद्यं वा 'साइमं वा' स्वाद्यं वा 'संथारए' संस्तारके—आसने यत्र स्वपिति उपविशति वा तत्रैव आसने तमशनादिचतुर्विधमाहारजातं दर्भादितृणसंस्तारके वज्रसंस्तारके काष्ठपट्टकादौ वा 'णिक्खिवइ' निक्षिपति—संस्थापयति तथा 'णिक्खिवंतं वा साइज्जइ' निक्षिपन्तं—स्थापयन्तं वा—श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ३६ ॥

चूर्णिभाष्याचक्षुरिः ७० १६ सू० ३७-३९

अन्यतीर्थिकादिसहभोजननिषेधः ३७५

**सूत्रम्—जे भिक्खू असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा वेहासे
णिक्खिवइ णिक्खिवंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३७ ॥**

छाया—यो भिक्षुरशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा विहायसि निक्षिपति
निक्षिपन्तं वा स्वदते ॥ सू० ३७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘असणं वा’ अशनं वा ‘पाणं वा’ पानं वा ‘खाइमं वा’ खाद्यं वा ‘साइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘वेहासे’
विहायसि—आकाशे नागदन्ते सिककादौ पृथिव्यसंबद्धप्रदेशादौ ‘णिक्खिवइ’ निक्षिपति—व्यवस्था-
पयति नागदन्तादौ आलम्ब्यान्यवेलायां भोजनार्थमाहारजातं व्यवस्थापयतीत्यर्थः, तथा ‘णिक्खि-
वंतं वा साइज्जइ’ निक्षिपन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति,
तस्याज्ञाभङ्गानवस्थामिध्यात्वसंयमात्मविराधनादयो दोषा भवन्ति, तत्र संयमविराधनेत्यम्—यदि
पृथिव्यादौ साधुरशनादीनि निक्षेप्यति तदा तत्र घृतगुडादीनां गन्धमाग्राय पिपीलिकादि-
लघुजन्तवः समागमिष्यन्ति, तेषां विराधनारूपा संयमविराधना भवति, तल्लज्जन्तुभक्षणार्थं तत्र
गृहगोधिका मूषको वा समागमिष्यति । तदभक्षणार्थं मार्जारो धाविष्यति, तं धावन्तं दृष्ट्वा कुक्कुरः
समागमिष्यति, इत्येवं प्रकारेणापरापरजन्तूनां समागमनात् प्राणातिपातः स्यात्, एवं नागदन्तादौ
स्थापने पात्रादिकं पृथिव्यां पतिष्यति पतनाच्च भाजनभेदः षट्कायविराधनं च स्यात्, एवं
प्रकारेणापि संयमविराधना प्रसज्येत । आत्मविराधनेत्यम् भूयादौ निक्षिप्तमशनादिकं गृहगोधिकया
सर्पेण वा आप्रातं भक्षितं वा स्यात् तस्याप्राणनेनाऽशनादौ तन्मुखललासंस्पृष्टं विषमपि संचरिष्यति,
वृश्चिकादयो वा तत्र पतिष्यन्ति ततश्च तादृशविषसंस्पृष्टाऽशनादिभक्षणे कृते साधूनां मरणमपि
स्यात् । यदि कदाचित् तादृशमशनादिकं पृथिव्यां परिष्ठापयिष्यति तदा तत्राहारलीभात् समा-
गतकुक्कुरैः साधुर्दृष्टोऽपि भवेत् तेन तत्रापि आत्मविराधना स्यात्, एवंप्रकारेणाऽऽत्मविराधना
प्रसज्येत तस्मात् कारणात् श्रमणः श्रमणी वा पृथिवीसंस्तारकनागदन्तादौ अशनादिकमाहारजातं
न स्थापयेत् न वा परद्वारा तस्य स्थापनं कारयेत्, न वा पृथिव्यादिस्थाने संस्थापयन्तं
श्रमणान्तरमनुमोदयेदिति ॥ सू० ३७ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थिएहिं वा गारत्थिएहिं वा सज्जि भुंजइ
भुंजंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३८ ॥**

छाया—भिक्षुरन्ययूथिकैर्वा गृहस्थैर्वा सार्द्धम् भुङ्क्ते भुञ्जानं वा स्वदते ॥ सू० ३८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अण्ण-
उत्थिएहिं वा’ अन्ययूथिकैर्वा, तत्रान्ययूथिका दर्शनान्तरीयाः पार्श्वस्थादयस्तापसादयश्च, तैरन्ययूथिकैः

३७६

निशीषसूत्रे

‘गारत्थिएहि वा सद्धिं’ गृहस्थैर्वा सार्द्धम् एकस्मिन् भाजने एकपङ्क्तौ वा समुपविश्याशनादि-
चतुर्विधमाहारजातम् ‘भुञ्जइ’ मुङ्क्ते-आहरति आहारयति वा तथा ‘भुञ्जंतं वा साइज्जइ’ भुञ्जानं
वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥३८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अण्णउत्थिएहि वा गारत्थिएहि वा सद्धिं
आवेदिय परिवेदिय भुञ्जइ भुञ्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३९ ॥

छाया—यो भिक्षुरभ्ययूथिकैर्वा गृहस्थैर्वा सार्द्धमावेष्ट्य परिवेष्ट्य मुङ्क्ते भुञ्जानं
वा स्वदत्ते ॥ सू० ३९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अण्णउ-
त्थिएहि वा’ अन्यतीर्थिकैर्वा तापसादिभिः ‘गारत्थिएहि वा सद्धिं’ गृहस्थैर्वा सार्द्धम् ‘आवेदिय’
आवेष्ट्य तत्र आवेष्टनमेकद्वित्रिदिशसु परतीर्थिकादिभिरवेष्टितो भूत्वा तथा—‘परिवेदिय’ परिवेष्ट्य,
तत्र परिवेष्टनं सर्वदिक्संबन्धि दिशसु विदिसासु वा स्थितैः परतीर्थिकादिभिः परिवेष्टितो भूत्वा
अशनपानादिकम् ‘भुञ्जइ’ मुङ्क्ते भोजनं करोति कारयति वा तथा ‘भुञ्जंतं वा साइज्जइ’ भुञ्जानं
वा अन्यतीर्थिकैरावेष्टितः परिवेष्टितो भूत्वा अशनादिकं भुञ्जानं श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते
स प्रायश्चित्तभागी भवति अन्यतीर्थिकादीनां समक्षमाहारकरणस्य निषिद्धत्वात् ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अण्णतित्थिगिहत्थेहि, सद्धिं संपरिवेदिओ ।

आहारं भुञ्जइ जो उ, आणाभंगाइ पावइ ॥

छाया—अन्यतीर्थिगृहस्थैः, सार्द्धं परिवेष्टितः ।

आहारं मुङ्क्ते यस्तु, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—यो हि श्रमणः श्रमणी वा अन्यतीर्थिकैः तापसादिभिः गृहस्थैः पूर्वपरिचितैरपरिचितै-
र्वा, पूर्वसंस्तुतैः पश्चात्संस्तुतैर्वा, तत्र पूर्वसंस्तुता मातापितृभगिनीभ्रात्रादयः, गृहस्थावस्थापरि-
चिता अन्ये वा, पश्चात्संस्तुताः अशुरश्चर्यालकादयः साधवस्थापरिचिता वा, तैः सार्द्धम् संपरि-
वेष्टितः आवेष्टितः परिवेष्टितो वा भूत्वा यः कश्चित् श्रमणो मोहादिवशात् अशनादिकं मुङ्क्ते तथा
भुञ्जानं श्रणान्तरमनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् प्राप्नोति तस्मात् एभिः सह न भोक्तव्यम्,
न वा भुञ्जानमनुमोदयेत् प्रवचनहीलनासंभवादिति ॥ सू० ३९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आयसिय उवज्झायाणं सेज्जासंथारगं पाएणं
संघट्टित्ता हत्थेणं अणणुण्णइत्ता पधारेमाणे गच्छइ गच्छंतं वा साइ-
ज्जइ ॥ सू० ४० ॥

सिद्धिभाष्यवचरिः ३०१६ सू० ४०-४१ आचार्याद्यविनयप्रमाणाधिकोपधिनिषेधः ३७७

छाया— यो भिक्षुराचार्योपाध्यायानां शय्यासंस्तरकं पादेन संघट्ट्य हस्तेन अननुज्ञाप्य प्रधारयन् गच्छति गच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४० ॥

चूर्णी 'जे भिक्षू' इत्यादि । 'जे भिक्षू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'आयरिय-उवज्जायाणं' आचार्योपाध्यायानाम्, तत्र आचार्यो-गच्छनायकः, उपाध्यायः, सूत्रार्थयोर्ध्यापकः, तेषामाचार्योपाध्यायानाम् उपलक्षणात् पर्यायज्येष्ठानां च साधूनाम् 'सेज्जासंस्तरकम्' शय्यासंस्तरकम्, तत्र शय्या-शरीरप्रमाणा संस्तरकम्-सार्द्धद्वयहस्तप्रमाणकम् उपलक्षणात् आहारोपधिदेहपीठफलकादिकं च 'पाणं संघट्टेत्ता' पादेन-चरणेन संघट्ट्य शय्यासंस्तरकादीन् प्रमादवश्यत्वादेव संस्पृश्य, यदा समनसमनसमयेऽज्ञाभोगवशात् आचार्योपाध्यायादीनां शय्यासंस्तरकादीनि चरणेन संस्पृष्टानि भवन्ति तदा 'दृत्तेणं अण्णुण्णइत्ता' हस्तेन अननुज्ञाप्य-हस्तेन तत् स्पृष्ट्वा स्वदोषप्रकटनरूपमाज्ञागृहीत्वा उपलक्षणात् शय्यासंस्तरकप्रमाणवन्दनमकृत्वा मिथ्यादुष्कृतं चादत्त्वा 'पधारेमाणे गच्छइ' प्रधारयन् प्रस्थानं कुर्वन् गच्छति-चलन्नेव चलति, अयं भावः-यदि आचार्यादीनामस्वदत्तं भिक्षुः अनुज्ञाप्य पादस्पर्शो भवेत्तदा तद् हस्तेन स्पृष्ट्वा मस्तकं स्पृशन् वदेच्च- 'हे गुरो ! मयाऽपराधः कृत इति क्षमस्व, न पुनरेवमनुपयोगेन चलिष्यामि' इत्यादिरूपेण क्षमायाश्चतुर्कृतव्ययेवेति । तथा- 'गच्छन्तं वा साइज्जइ' आचार्यादीनामासनं चरणेन संस्पृश्य क्षमायाश्चतुर्कृतव्ययेवेति । मिथ्यादुष्कृतमदत्त्वा च गच्छन्तं श्रमणात्करं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्राक्शिक्षितभागी भवति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्— 'सेज्जासथारदेहाइं, संघट्टे गुरुणो पया ।

समावणमकाऊण, गच्छन्तो दोसमा भवे ॥

छाया— शय्यासंस्तरकदेहादि संघट्टेत गुरोः पदात् ।

क्षमापनमकृत्वा गच्छन् दोषभाग भवेत् ॥

अवचरिः— गुरोः-आचार्योपाध्ययपर्यायज्येष्ठरूपस्य शय्यासंस्तरकदेहादि, तत्र शय्या-शरीरप्रमाणा, संस्तरकं सार्द्धद्वयहस्तप्रमाणम्, देहं करचरणादिकम् आदित-आहारोपध्यादीन् च प्रमादवश्येन पदात् यदि संघट्टेत चरणेन स्पृशेत् यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा तदा-मिथ्यादुष्कृतमदत्त्वा क्षमापनमकृत्वा गच्छेत् तथा एवं गच्छन्तं श्रमणान्तरं योऽनुमोदते स दोषभाग भवेत् प्राक्शिक्षितभागी भवेदित्यर्थः । अथ आचार्योपाध्यायादिसम्बन्धिनं शय्यासंस्त कादीनां कथं संघट्टनं भवति ? तत्रोच्यते-उपश्रव्ये प्रविशतो निष्काशतो मार्गे चलतो वा, उपविशतो गुरोः पादसंस्पर्शनादिकं कुर्वाणस्य वा पादेन संस्पर्शनं संभवति, एवं शय्यनसमये पादप्रसारणादिकरणे च संस्पर्शनस्य संभवो भवति तत्र यदि आचार्योपाध्यायादिसम्बन्धिशय्यासंस्तरकदेहादीनां पादेन शरीरेण च संस्पर्शनं

३७८

निशीथसूत्रे

कदाचित् भ्रमात् प्रमादाद्वा जायेत तदा अवश्यमेव क्षमापनादिकं कुर्यात्, अकरणे च साधुः प्रायश्चित्तभाग् भवेदिति ॥ सू० ४० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पमाणाइरित्तं वा गणणाइरित्तं वा उवहिं धरेइ धरंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४१ ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रमाणातिरिक्तं वा गणनातिरिक्तं वा उपधिं धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४१ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पमाणाइरित्तं वा’ प्रमाणातिरिक्तं वा यस्य यादृशं प्रमाणम् एकद्वयादिस्तत् प्रमाणं यद्गणनाऽऽज्ञं ततोऽतिरिक्तम्, तथा ‘गणणाइरित्तं वा’ गणनातिरिक्तं वा गणनया—संख्ययाऽधिकम् । तत्र प्रमाणातिरिक्तं वस्त्रम्—यस्य वस्त्रस्य यावत्कं प्रमाणं हस्तादिमापनरूपं शास्त्रे प्रतिपादितं तस्मादधिकं प्रमाणातिरिक्तं वस्त्रं कथ्यते तथाहि—“कप्पइ निग्गंथाणं तओ संघाडीओ धरित्तए वा परिहरित्तए वा । कप्पइ निग्गंथाणं चत्तारि संघाडीओ धरित्तए वा परिहरित्तए वा । कप्पइ निग्गंथाणं बावत्तरिहत्थपरिमियं वत्थं धरित्तए वा परिहरित्तए वा । कप्पइ निग्गंथाणं छण्णउइहत्थपरिमियं वत्थं धरित्तए वा परिहरित्तए वा”-कल्पते निर्ग्रन्थानां तिस्रः संघाटीः धर्तुं वा परिहर्तुं वा । कल्पते निर्ग्रन्थीनां चतस्रः संघाटीः धर्तुं वा परिहर्तुं वा । कल्पते निर्ग्रन्थीनां द्वासप्ततिहस्तपरिमितं वस्त्रं धर्तुं वा परिहर्तुं वा । कल्पते निर्ग्रन्थीनां षण्णवतिहस्तपरिमितं वस्त्रं धर्तुं वा परिहर्तुं वा, इति ज्ञाया । एवं गणनातिरिक्तम्, गणना वस्त्रविषया पात्रविषयेति द्विविधा भवति, तत्र वस्त्रविषया गणना पूर्वमुक्तैव, पात्रविषया गणना प्रोच्यते, सा च गणना एकद्वयादिसंख्या पात्राणामेकद्वयादिरूपेण वा संख्या शास्त्रे प्रतिपादिता तदतिरिक्तं गणनातिरिक्तं कथ्यते, तथाहि—“कप्पइ निग्गंथाणं तिन्नि पायइं चउत्थं उंदगं धारित्तए । कप्पइ निग्गंथाणं चत्तारि पायइं पचमं उंदगं धारित्तए ॥” इति शास्त्रोक्तगणनातोऽधिकम् ‘उवहिं’ उपधिम्—वस्त्रपात्रादिकं यो भिक्षुः ‘धरेइ’ स्वयं धरति परद्वारा वा धारयति तथा—‘धरंतं वा साइज्जइ’ धरन्तं प्रमाणगणनातिरिक्तमुपधिं धारयन्तं वा श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ४१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अणंतरहियाए पुढवीए जीवपइट्टिए सअंडे सपाणे सवीए सहसिए सओसे सउदए सउत्तिगपणगदगमट्टियमक्कडा-संताणंगंसि दुब्बद्धे दुण्णिक्खित्ते अणिक्कपे चलाचले उच्चारपासवणं परिइवेइ परिइवेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४२ ॥

दुर्णिभाष्यावचूरिः ३० १६ सू० ४२-५३ सचित्तपृथिव्यादिपञ्चारादिपरिष्ठापननिषेधः ३७९

छाया—यो भिक्षुरनन्तरहितायां पृथिव्यां जीवप्रतिष्ठिते साण्डे सप्राणे सबीजे सहरिते सओसे सोदके सोत्तिङ्गपनकदकमृत्तिकामर्कटसन्तानके दुर्वदे दुर्निक्षिप्ते अनिष्कम्पे चलाचले उच्चारप्रसवणं परिष्ठापयति परिष्ठापयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चित् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अणं-तरहियाए पुदवीए’ अनन्तरहितायां पृथिव्याम्, तत्र-अन्तरहिता-अन्तरं-व्यवधानं तेन हिता स्थिता अन्तरहिता-व्यवधानयुक्ता न अन्तरहिता अनन्तरहिता अचित्तताव्यवधानवर्जिता, चतु-रङ्गुलपर्यन्तसचित्तासम्बन्धयुक्ता सचित्तेत्यर्थः तस्यामनन्तरहितायां सचित्तायां पृथिव्याम् ‘जीवपइट्टिए’ इत्यादिविशेषणानि स्थानसामान्यस्य बोध्यानि ततश्च जीवप्रतिष्ठिते-द्वोन्द्रियादि-जीवविशिष्टे-दारुकादौ ‘सअण्डे’ साण्डे, तत्र अण्डेन सहितं साण्डं स्थानं तस्मिन्-अण्डविशिष्टस्थाने ‘सहरिए’ सहरिते-हरितविशिष्टे स्थाने ‘सओसे’ सओसे, तत्र ओस इति निशा-जलं तेन सहिते स्थाने ‘सउदए’ सोदके-सचित्तोदकसहिते स्थाने ‘सउत्तिङ्गपणगदग-मट्टियमक्कडासन्ताणगंसि’ सोत्तिङ्ग-पनक-दकमृत्तिका-मर्कटसन्तानके, तत्र उत्तिङ्गो जीव-विशेषो गर्दभाकृतिर्भूमौवर्तुलच्छिद्रकारकः, तद्विशिष्टे भूभागे, पनकः-‘लीलनफुलन-काई’ इति लोक-प्रसिद्धस्तत्सहिते भागे, दकमृत्तिका-उदकमिश्रितमृत्तिका, तद्विशिष्टे भूभागे-सार्द्रमृत्तिकायुक्ते स्थाने, तथा-मर्कटसन्तानके लता(मकड़ी)जालप्रतिष्ठितस्थाने, पुनः कथंभूते ‘दुव्वदे’दुर्वदे-सम्यग्बन्धनरहिते ‘दुर्णिक्खित्ते’ दुर्निक्षिते-असम्यग्रूपेण स्थापिते दारुकादौ ‘अनिक्कम्पे’ अनिष्कम्पे-कम्पनस-हिते ‘चलाचले’ चलाचले-अस्थिरे स्थाने यः श्रमणः श्रमणी वा ‘उच्चारपासवणं’ उच्चार-प्रसवणम् ‘परिट्ठवेइ’ परिष्ठापयति-व्युत्सृजति तथा ‘परिट्ठवेंतं वा साइज्जइ’ परिष्ठापयन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । ॥ सू० ४२ ॥ ‘जे भिक्खू ससणि-द्धाए पुदवीए’ इति सूत्रादारभ्य-‘जे भिक्खू खंभसि वा’ इति सूत्रपर्यन्तानि दश सूत्राणि, तच्छाया, तद्व्याख्या तद्भाष्यं चेति सर्वं त्रयोदशोद्देशके विलोकनीयम् । विशेषस्तु एतावानेव यत्-तत्र ‘ठाणं वा संज्जं वा’ इत्युक्तम्, अत्र तु ‘उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ’ इति वाच्यम् ॥ सू० ४२-१०-५२ ॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घा-इयं ॥ सू० ५३ ॥

॥ निसीहज्झयणे सोलसमो उद्देसो समाप्तः ॥ १६ ॥

छाया—तत्सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकम् ॥ सू० ५३ ॥

॥ निशीथाध्ययने षोडशोद्देशकः समाप्तः ॥ १६ ॥

५८०

निशीथसूत्रे

चूर्णी—‘तै सेवमाणै’ इत्यादि । ‘तै सेवमाणै’ तत्-सांगारिकशय्यात आरभ्य उदेशकपरिसमाप्तिपर्यन्तं प्रायश्चित्तस्थानं सेवमानः तस्य प्रतिसेवनां कुर्वन्-श्रमणः श्रमणी वा ‘आवज्जइ’ आपद्यते-प्राप्नोति ‘चाउम्मासियं’ चातुर्मासिकम् ‘परिहारद्वाणं’ परिहारस्थानम्-प्रायश्चित्तम् ‘उग्घाइयं’ उद्घातिकम्-सांगारिकशय्यादिप्रवेशादारभ्य उदेशकपरिसमाप्ति-गतौञ्चारप्रस्रवणपरिष्ठापनसूत्रपर्यन्तं यानि यानि प्रायश्चित्तस्थानानि दर्शितानि तेषु मध्यात् एकमनेकं सर्वं वा पापस्थानं प्रतिसेवमानस्य लघु चातुर्मासिष्व प्रायश्चित्तं भवति, तथा तस्याऽऽज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० ५३ ॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्ग्लोभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितलितकलापालापक-
प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-बादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-
‘जैनशास्त्राचार्य’-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैन-
धर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रति-विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”
चूर्णिभाष्यावचूरूपार्या व्याख्यायाम् षोडशोद्देशकः समाप्तः ॥ १६ ॥

॥ सप्तदशोद्देशकः ॥

व्याख्यातः षोडशोद्देशकः, सम्प्रति सप्तदशोद्देशको व्याख्यायते, तत्रास्य सप्तदशोद्देशका-
दिसूत्रस्य षोडशोद्देशकान्तिमसूत्रेण सह कः सम्बन्धः ! इति चेदत्राह व्याख्यकारः—

उद्देशंते समवखायं, संजमत्तविराहणं ।

तं चेव सत्तदसरे, कत्थं यं विराहणं ॥

छाया—उद्देशान्ते समाख्यातं, संयमात्मविराधनम् ।

तदेव सप्तदशकै कथ्यते च विराधनम् ॥

अवचुरिः—उद्देशान्ते षोडशोद्देशकस्यान्ते स्कन्वादौ उच्चारप्रसवणं परिष्ठापनं कुर्वतः
स्कन्वादितः पततश्च संयमविराधनमात्मविराधनं च भवति, इति कथितम्, तदेव संयमविराधनमात्म-
विगाधनं च कौतूहलप्रतिज्ञया त्रसप्राणादेर्वन्धनेऽपि भवतीति सप्तदशोद्देशकै कथ्यते, तदेवमुभय-
त्रापि विराधनमेव प्रतिपादितं भवतीति अयमेव सम्बन्धः पूर्वापरसूत्रयोर्भवेति, तदनेन संबन्धेन
आयातस्यास्य सप्तदशोद्देशकस्येदं प्रथमं सूत्रम् —

सूत्रम्—जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए अण्णयरं तसपाणजायं
तणपासएण वा मुंजपासएण वा, कट्ठपासएण वा, चम्मपासएण वा, वेत्त-
पासएण वा रज्जुपासएण वा सुत्तपासएण वा बंधइ बंधंतं वा साहज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः कौतूहलप्रतिज्ञया अन्यतमं त्रसप्राणजातं तृणपाशकेन वा
मुञ्जपाशकेन वा, काष्ठपाशकेन वा, चर्मपाशकेन वा, वैत्रपाशकेन वा, रज्जुपाशकेन वा
सूत्रपाशकेन वा, बध्नाति बध्नन्ते वा स्वहते ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘कोउ-
हल्लवडियाए’ कौतूहलप्रतिज्ञया—कौतूहलवृत्तितया वा, तत्र कौतूहलं हास्यविनोदादिलक्षणम्,
तस्य कौतूहलस्य प्रतिज्ञया अमिलाषया वृत्तितया वा ‘अण्णयरं तसपाणजायं’ अन्यतमं किञ्चि-
देकं त्रसप्राणजातम्, तत्र त्रसन्ति एकस्मात्स्थानात् स्थानान्तरं प्रति गच्छन्तीति त्रसाः—गवादय-
श्चतुष्पदाः, पक्षिणश्च, एतदन्येऽपि स्थलचरस्वेचरादयो गृहीता भवन्ति, एतेषु अन्यतमं त्रस-
प्रणजातम् ‘तणपासएण वा’ तृणपाशकेन वा, तत्र तृणो—दर्भादिकस्तस्य पाशकेन दर्भादितृणवि-
निर्मितदवरिकया पाशशब्दस्य दवरिकावाचकत्वात् ‘मुंजपासएण वा’ मुञ्जपाशकेन वा, तत्र मुञ्जो
नाम तृणविशेषः, तन्निर्मितः पाशो दवरिका तेन मुञ्जपाशकेन ‘कट्ठपासएण वा’ काष्ठपाशकेन
वा ‘चम्मपासएण वा’ चर्मपाशकेन—पश्चादिचर्मनिर्मितेन पाशकेन ‘वेत्तपासएण वा’ वैत्रपाशकेन

वा, तत्र वेत्रं नाम लताविशेषः 'वेत' इति लोकप्रसिद्धः तेन वेत्रेण निर्मितः पाशको दवरिका तेन वेत्रपाशकेन 'रञ्जुपासएण वा' रञ्जुपाशकेन वा, तत्र शणादिना निर्मिता या रञ्जुः तस्याः पाशको दवरिका तेन रञ्जुपाशकेन 'सुत्तपासएण वा' सूत्रपाशकेन वा, तत्र सूत्रं—कार्पासिकादिकं तेन निर्मितः पाशको दवरिका तेन सूत्रपाशकेन, एतेषां तृणादिपाशकानामन्यतमेन पाशकेन कौतूहलप्रतिज्ञया अन्यतमं त्रसप्राणजातं यः श्रमणः श्रमणी वा 'बंधइ' बध्नाति त्रसप्राणजातस्य बन्धनं करोति कारयति वा तथा 'बंधंतं वा साइज्जइ' बध्नन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए अण्णयरं तसपाणजायं तण-
पासएण वा, मुंजपासएण वा, कट्टपासएण वा, चम्मपासएण वा, वेत्तपा-
सएण वा, रञ्जुपासएण वा सुत्तपासएण वा, बंधेल्लगं मुयइ मुयंतं वा
साइज्जइ ॥ सू० २ ॥

छाया—यो भिक्षुः कौतूहलप्रतिज्ञया अन्यतमं त्रसप्राणजातं तृणपाशकेन वा
मुञ्जपाशकेन वा काष्ठपाशकेन वा चर्मपाशकेन वा वेत्रपाशकेन वा रञ्जुपाशकेन वा
सूत्रपाशकेन वा बद्धं मुञ्चति, मुञ्चन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कद्विभुः श्रमणः श्रमणी वा 'कोउ-
हल्लवडियाए' कौतूहलप्रतिज्ञया—हास्यविनोदाद्यभिलाषेण 'अण्णयरं तसपाणजायं' अन्यतमं
त्रसप्राणजातम् तृणादिपाशकेन 'बंधेल्लगं' बद्धं 'मुंजइ' मुञ्चति—बन्धनविमुक्तं करोति, तथा
'मुयंतं वा साइज्जइ' मुञ्चन्तं वा स्वदत्ते—बन्धनबद्धं प्राणिजातं बन्धनात् विमोचयन्तं श्रमणान्तरं
स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति । अत्र कुतू-
हलादिना त्रसप्राणिनां बन्धने मोचने च तेषामबोधत्वेन जलाग्निगर्तपातादिना मरणसंभवात्तन्नि-
षेधः कृतः किन्तु अग्निना ज्वलतां जलेन प्लावयमानानां हिंस्रैर्हिन्यमानानां सर्पादिभिर्दृश्यमानानां
तु दयाबुद्ध्या बन्धनं मोचनं च कर्तव्यमेव, न तन्निषेधः । सूत्रे तु कौतूहलप्रतिज्ञया बन्धन-
विमोचनस्यैव निषेधो न तु दयाबुद्धयेति तत्त्वम् ॥

अत्राह भाष्यकारः—

तणाइपासजाएणं, तसाणं बंधमोयणं ।

कोउहल्लेण नो कुज्जा, दयट्ठं ण णिसिज्जइ ॥

छाया—तृणादिपाशजातेन त्रसाणां बन्धमोचनम् ।

कौतूहलेन नो कुर्यात्, दयार्थं न निषिध्यते ॥

वर्णभाष्यावचुरिः ३० १७ सू० १-४

तृणादिमालिकाकरणधरणपरिभोगनिषेधः ३८३

अवचुरिः—तृणादिपाशजातेन- तृणमुञ्जादिना निर्मितेन पाशजातेन केनापि प्रकारेण पाशेन दवरिकया व्रसाणां बन्धमोचनं बन्धनं मोचनं च कौतूहलेन कुतूहलबुद्ध्या विनोदहास्याद्यर्थं नो कुर्यात्, किन्तु दयार्थं दयानिमित्तं बन्धनं मोचनं च न निषिध्यते जलान्यादितो रक्षणार्थं बन्धनस्य मोचनस्य च निषेधो भगवता न कृतः, अतएव 'कोउहलवडियाए' इति सूत्रे कथितम् । सू० २ ।

सूत्रम्—जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए तणमालियं वा मुंजमालियं वा भिण्डमालियं वा मयणमालियं वा पिच्छमालियं वा दंतमालियं वा सिंगमालियं वा संखमालियं वा हड्डमालियं वा कट्टमालियं वा पत्तमालियं वा पुप्फमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं वा हरियमालियं वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—यो भिक्षुः कौतूहलप्रतिज्ञया तृणमालिकां वा मुञ्जमालिकां वा भिण्डमालिकां वा मदनमालिकां वा पिच्छमालिकां वा दन्तमालिकां वा शृङ्गमालिकां वा शङ्खमालिकां वा अस्थिमालिकां वा काष्ठमालिकां वा पत्रमालिकां वा पुष्पमालिकां वा फलमालिकां वा बीजमालिकां वा हरितमालिकां वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'कोउहल्लवडियाए' कौतूहलप्रतिज्ञया—आत्मनो विनोदाभिप्रायेण 'तणमालियं वा' तृणमालिकां वा, तत्र तृणानां—दर्भादितृणविशेषाणां मालिकां मालां करोति—तृणादिना मालां निर्माति 'मुंजमालियं वा' मुञ्जमालिकां वा—तृणविशेषरूपमुञ्जस्य मालिकां निर्माति 'भिण्डमालियं वा' भिण्डमालिकां वा, भिण्डः—वनस्पतिविशेषः तस्य मालाम् 'मयणमालियं वा' मदनमालिकां वा—मदनस्य 'मोम' इति लोकप्रसिद्धस्य मालाम् 'पिच्छमालियं वा' पिच्छमालिकां वा—मयूरादिपिच्छानां मालाम् 'दंतमालियं वा' दन्तमालिकां वा—गजादिदन्तानां मालाम् 'सिंगमालियं वा' शृङ्गमालिकां वा—हरिणमहिषादिशृङ्गाणां मालाम् 'संखमालियं वा' शङ्खमालिकां वा—शङ्खानां मालाम् 'हड्डमालियं वा' अस्थिमालिकां वा—महिष्याद्यस्त्रां मालाम्, 'कट्टमालियं वा' काष्ठमालिकां वा—तुलस्यादिकाष्ठानां मालाम् 'पत्तमालियं वा' पत्रमालिकां वा—तुलस्यादिपत्रैर्निर्मितां मालाम् 'पुप्फमालियं वा' पुष्पमालिकां वा—चम्पादिपुष्पाणां मालाम् 'फलमालियं वा' फलमालिकां वा—अनेकप्रकारकफलानां मालाम् 'बीयमालियं वा' बीजमालिकां वा—रुद्राक्षादिबीजानां मालाम् 'हरियमालियं वा' हरितमालिकां वा—हरितकायवनस्पतीनां सम्बन्धिनीं मालाम्, 'करेइ' करोति—संपादयति, तथा 'करेतं वा साइज्जइ' कुर्वन्तं—तृणादिविविधवस्तूनां मालां कुर्वन्तं संपादयन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्याज्ञाभङ्गरदिका दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० ३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए तणमालियं वा मुंजमालियं वा भिडमालियं वा मयणमालियं वा पिच्छमालियं वा दंतमालियं वा सिंगमालियं वा संखमालियं वा हड्डमालियं वा कट्टमालियं वा पत्तमालियं वा पुण्णमालियं वा फलमालियं वा बीजमालियं वा हरियमालियं वा धरेइ धरेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ४ ॥

उभय—यो भिक्षुः कौतुहलप्रतिज्ञया तृणमालिकां वा मुञ्जमालिकां वा भिण्डमालिकां वा मदनमालिकां वा पिच्छमालिकां वा दन्तमालिकां वा शृङ्गमालिकां वा शङ्खमालिकां वा अस्थिमालिकां वा पत्रमालिकां वा पुष्पमालिकां वा फलमालिकां वा बीजमालिकां वा हरितमालिकां वा धरति धरन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘कोउहल्लवडियाए’ कौतुहलप्रतिज्ञया तृणादिसम्पादितां मालां धरति—इस्तादौ स्थापयति धरन्तं वा स्वदत्ते स प्राक्कथितभक्त्यै भवति ॥ सू० ४ ॥

एवं ‘परिमुंजइ’ इत्यपि सूत्रम्—‘परिमुंजइ’ परिभुञ्जते—तृणादिमालायाः सुगन्धस्पर्शादिना उपभोगं करोति कण्ठे धारयति वा । तृणादिमालाविषयककरण—धरण—परिभोगप्रदर्शकानां त्रयाणां सूत्राणां व्याख्या सप्तमोद्देशके द्रष्टव्या । विशेषस्तु एतावानेव यत्तत्र ‘मैथुनप्रतिज्ञया’ इति पदेन कथितम्, अप्र तु ‘कौतुहलप्रतिज्ञया’ इति पदेन वाच्यम्, एवमग्रेऽपि ॥

अत्राह भाष्यकारः—

कोउहल्लेण अन्नेण, केणावि कारणेण ज्ञो ।

तणाइमालियं कुञ्जा, धरेज्जा परिमुंजए ॥१॥

अण्णाभंसाइदोषणं, पावई सो अपेमभा ।

वमहा भिक्खू च्चिज्जेज्जा, मालियाकरणाइयं ॥२॥

उभय—कौतुहलेन अन्येन केनापि कारणेन च ।

कल्लविमालिकां कुर्यात् धरेत् परिभुञ्जीत ॥ १ ॥

आज्ञाभङ्गादिदोषान्, प्राप्नोति सः अनेकधा ।

तस्माद् भिक्षुर्विवर्जयेत्, मालिकाकरणादिकम् ॥ २ ॥

अवचरिः—यः कोऽपि निर्ग्रन्थः निर्ग्रन्थी वा कौतुहलेन हास्यविनोदादिना तथा अन्येन वा केनाऽपि कारणेन रागद्वेषमोहादिना तृणादिमालिकां कुर्यात् धरेत् परिभुञ्जीत वा स आज्ञाभङ्गादिदोषान् अनेकप्रकारकान् प्राप्नोति तस्मात् कारणात् भिक्षुः मालिकाकरणादिकं, मालि-

धूर्तिभाष्यावधूरिः उ० १७ सू० ५-१४ कौतूहलवाङ्मयाऽयलोहोहादिहारादिकरणादिनि० ३८५

कायाः करणं धरणं परिभोगं च विवर्जयेत् दूरतः परिवर्जयेत् साध्वाचारविरुद्धत्वेन भगवदननुम-
तत्वादिति ॥ १-२ ॥ सू० ५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए अयलोहाणि वा तंबलोहाणि
वा तउयलोहाणि वा सीसलोहाणि वा रूपलोहाणि वा सुवण्णलोहाणि
वा करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ६ ॥ एवं धरेइ ॥ सू० ७ ॥ परि-
भुंजइ ॥ सू० ८ ॥

छाया— यो भिक्षुः कौतूहलप्रतिज्ञया अयलोहान् वा त्रपुलोहान् वा सीसकलो-
हान् वा रूप्यलोहान् वा सुवर्णलोहान् वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६ ॥ एवं
धरति ॥ सू० ७ ॥ परिभुङ्क्ते ॥ सू० ८ ॥

चर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विभुः श्रमणः श्रमणी वा ‘कोउ-
हल्लवडियाए’ कौतूहलप्रतिज्ञया—आत्मनोविनोदाभिप्रायेण उपलक्षणाद् अन्येनापि केनचित्कारणेन
‘अयलोहाणि वा’ अयलोहान् वा, तत्रायसो लोहस्य लोहान् सूत्रशालाकादिरूपेणाऽऽकृतिविशे-
षान् ‘तंबलोहाणि वा’ ताम्रलोहान् वा—ताम्रस्याऽऽकृतिविशेषान् वा ‘तउयलोहाणि वा’ त्रपु-
लोहान् वा, तत्र त्रयोः—धातुविशेषस्य ‘जस्ता’ इति लोकप्रसिद्धस्य लोहान्—आकृतिविशेषात् ‘सीस-
लोहाणि वा’ सीसकलोहान् वा, तत्र सीसकं ‘सीसा’ इति लोकप्रसिद्धम् तस्याऽऽकृतिविशेषान् रूप्य-
लोहाणि वा रूप्यलोहान् वा, तत्र रूप्यं रजतम् तस्याऽऽकृतिविशेषान् ‘सुवण्णलोहाणि वा’
सुवर्णलोहान् वा सुवर्णस्य कटककुण्डलायाकृतिविशेषान् ‘करेइ’ करोति—अयःप्रभृतीनामाकृति-
विशेषान् मनोरञ्जनार्थं यो भिक्षुः स्वयं करोति—सम्पादयति, तथा ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं
वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ६ ॥ एवं ‘धरेइ परिभुंजइ’
इति सूत्रद्वयमपि स्वयमूहनीयम् करण—धरण—परिभोगविषयकसूत्रत्रयस्य विशेषव्याख्या सप्तमो-
द्देशके द्रष्टव्या ॥ सू० ७-८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए हाराणि वा अद्धहाराणि वा
एगावलिं वा मुत्तावलिं वा कणगावलिं वा स्यणावलिं वा कडगाणि वा
तुडियाणि वा केऊराणि वा कुंडलाणि वा पट्टाणि वा मउडाणि वा पलं.
बसुत्ताणि वा सुवण्णसुत्ताणि वा करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥ एवं
धरेइ० ॥ सू० १० ॥ परिभुंजइ ॥ सू० ११ ॥

छाया--यो भिक्षुः कौतूहलप्रतिज्ञया हाराणि वा अर्द्धहाराणि वा एकावली वा मुक्तावली वा कनकावली वा रत्नावली वा कटकानि वा वृट्टितानि वा केयूराणि वा कुण्डलानि वा पट्टानि वा मुकुटानि वा प्रलम्बसूत्राणि वा सुवर्णसूत्राणि वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ९ ॥ एवं धरति० ॥ सू० १० ॥ परिभुञ्जते० ॥ सू० ११ ॥

चर्णी--'जे भिक्खू' इत्यादि । यः कश्चिद्विक्षुः श्रमणः श्रमणी वा मोहनीयकर्मोदयात् 'कोउहल्लवडियाए' कौतूहलप्रतिज्ञया--स्वात्मविनोदच्छया अन्येनापि कारणेन वा 'हाराणि वा हारान् वा अष्टादशसरिकान् 'अर्द्धहाराणि वा अर्द्धहारान् वा नवसरिकान् अर्द्धहारान्, 'एणा-वलिं वा' एकावली वा--एकसरिकाम् 'मुक्तावलिं वा' मुक्तावली वा, तत्र मुक्तानां मौक्तिकानामावली-पंक्तिर्यत्र सा, तां मुक्तावलीम् 'कणगावलिं वा' कनकावली वा, तत्र कनकानां सुवर्णमण-कानामावली यत्रेति कनकावली ताम्, 'रयणावलिं वा' रत्नावली वा, तत्र रत्नानां माणिक्यप्रभृतीनामावली-पंक्तिर्यत्र तां रत्नावलीम्, 'कडगाणि वा कटकानि वा कङ्कणानि--सुवर्णवलयान् वा 'वुट्टियाणि वा' वृट्टितानि वा बाह्याभरणानि 'केउराणि वा' केयूराणि वा 'भुजबन्ध' इति प्रसिद्धानि भुजाभरणानि 'कुण्डलाणि वा' कुण्डलानि वा--कर्णाभरणानि 'पट्टाणि वा' पट्टानि वा कटिपट्टानि कट्याभरणानि 'मउडाणि वा' मुट्टानि वा--शिरोभूषणानि 'पलंबसुत्ताणि वा' प्रलम्बसूत्राणि वा कण्ठादौ प्रलम्बमानाभरणानि 'सुवण्णसुत्ताणि वा' सुवर्णसूत्राणि वा--कण्ठे धार्यमाणानि सुवर्णसूत्रप्रथितान्याभरणानि, एतानि हारादीनि यः श्रमणः श्रमणी वा स्वात्मविनोदाभिप्रायेण अन्येन वा केनापि कारणेन 'करेइ' करोति--स्वयं सम्पादयति तथा 'करेंतं वा साइ-ज्जइ' कुर्वन्तं वा--संपादयन्तं वा स्वदत्ते--अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ९ ॥ एवम्--हारादीनां विषये 'धरेइ परिभुंजइ' इति सूत्रद्वयमपि स्वयमूहनीयम्, करण--धरण--परिभोग-विषयाणां सूत्राणां व्याख्या सप्तमोद्देशके द्रष्टव्या ॥ सू० १०--११ ॥

सूत्रम्--जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए आईणाणि वा आईण-पाउरणाणि वा कंबलाणि वा कंबलपाउरणाणि वा कोयराणि वा कोयर पाउ-रणाणि वा गोरमियाणि वा कालमियाणि वा नीलमियाणि वा सामाणि वा महासामाणि वा उट्टाणि वा उट्टलेस्साणि वा वग्घाणि वा विवग्घाणि वा पवंग्गाणि वा सहिणाणि वा सहिणकल्लाणि वा खोमाणि वा दुगुल्लाणि वा तिरीडपट्टाणि वा पतुलाणि वा पणलाणि वा आवरंताणि वा चीणाणि वा अंसुयाणि वा कणगकंताणि वा कणगखचियाणि वा कणगविचित्ताणि वा आभरणविचित्ताणि वा करेइ करेंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १२ ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० १७ सू०-१५-२३८ अन्ययूथिकादिकारितपादामार्जनादिनि० ३८७

छाया—यो भिक्षुः कौतूहलप्रतिज्ञया आजिनानि वा आजिनप्रावरणानि वा कम्बलानि वा कम्बलप्रावरणानि वा कोतराणि वा कोतरप्रावरणानि वा गौरमृगाणि वा कृष्णमृगाणि वा नीलमृगाणि वा श्यामानि वा महाश्यामानि वा उष्ट्राणि वा उष्ट्रलेह्यानि वा व्याघ्राणि वा विव्याघ्राणि वा प्लवङ्गानि वा श्लक्ष्णानि श्लक्ष्णकल्पानि वा क्षौमाणि वा तुकूलानि वा तिरिटपट्टाणि वा प्रतुलानि वा पणलानि वा अवरत्राणि वा चीनानि वा अंशुकानि वा कनककान्तानि वा कनकसूचितानि वा कनकचित्राणि वा कनकविचित्राणि वा आभरणविचित्राणि वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १२ ॥

‘चूर्णी’—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू कौतूहलवडियाए आईणाणि वा’ यो भिक्षुः कौतूहलप्रतिज्ञया आजिनानि वा, तत्र अजिनं—मृगचर्म तेन निर्मितानि आनानि—मृगचर्मवस्त्राणि । इत्यारभ्य ‘आभरणविचित्राणि वा’ आभरणविचित्राणि—आभूषणमण्डितानि वा, इति पर्यन्तानि वस्त्राणि ‘करेइ धरेइ, परिखुंजइ’ करोति १२, धरति १३, परिमुकुड्ते १४, इतिसूत्रत्रयं सप्तमोद्देशकसूत्रवद् व्याख्येयम् ॥ सू० १२-१३-१४ ॥

सूत्रम्—जे निगंथे णिगंथस्स पाए अण्णउत्थिएण वा गारत्थिएण वा आमज्जावेज्ज वा पमज्जावेज्ज वा आमज्जावेतं वा पमज्जावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १५ ॥

छाया—यो निर्ग्रन्थः निर्ग्रन्थस्य पादौ अन्ययूथिकेन वा गार्हस्थिकेन वा आमार्जयेद् वा प्रमार्जयेद् वा आमार्जयन्तं वा प्रमार्जयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १५ ॥

चूर्णी—‘जे निगंथे’ इत्यादि । ‘जे निगंथे’ यः कश्चित् निर्ग्रन्थः श्रमणः निगंथस्स’ निर्ग्रन्थस्य स्वात्मभिन्नस्य ‘पाए’ पादौ-चरणौ ‘अण्णउत्थिएण वा’ अन्ययूथिकेन अन्यतीर्थिकेन वा ‘गारत्थिएण वा’ गार्हस्थिकेन गृहस्थेन वा ‘आमज्जावेज्ज वा’ आमार्जयेद् वा एकवारम् ‘पमज्जावेज्ज वा’ प्रमार्जयेद् वा अनेकवारम् ‘आमज्जावेतं वा’ आमार्जयन्तं वा ‘पमज्जावेतं वा’ प्रमार्जयन्तं वा श्रमणान्तरं ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते स प्रायश्चित्तमागी भवति ॥ सू० १५ ॥

सूत्रम्—एवं तइयउदेसगमो भाणियव्वो जाव जे निगंथे निगंथस्स गामाणुगामं दूइज्जमाणस्स अण्णउत्थिएण वा गारत्थिएण वा सीसदुवारिस्सं कारावेइ कारावेतं वा साइज्जइ ॥ (५५) ॥ सू० १६-७० ॥

एवं जे निगंथे निगंथीए० (५६) ॥ सू० ७१-१२६ ॥ एवं जा निगंथी निगंथी निगंथस्स० (५६) ॥ सू० १२७-१८२ ॥ एवं जा निगंथी निगंथीए० (५६) ॥ सू० १८३-२३८ ॥

३८८

निग्रीथसूत्रे

छाया— एवम्-तृतीयोद्देशकगमो भणितव्यः यावत् यो निर्ग्रन्थः निर्ग्रन्थस्य प्रामा-
प्रामं द्रवतः अन्ययूथिकेत गार्हस्थिकेन वा शीर्षदौवारिकां कारयति कारयन्तं वा स्वदत्ते
(५५) ॥ सू० १६-७० ॥

एवम् यो निर्ग्रन्थः निर्ग्रन्थ्याः० (५६) ॥ सू० ७१-१२६ ॥ एवम्-या निर्ग्रन्थी निर्ग्र-
न्थस्य० (५६) ॥ सू० १२७-१८२ ॥ एवम्-या निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थ्याः० (५६) ॥ सू० १८३-२३८ ॥

चूर्णी—‘एवं’ इत्यादि । एवम् अनेन क्रमेण ‘तृतीयोद्देशकगमो भणितव्यः’ तृतीयो-
द्देशकगमो भणितव्यः कथयितव्यः, कियत्पर्यन्तमित्याह—‘जाव’ इत्यादि । ‘जाव’ यावत्—
तृतीयोद्देशकगतसप्तदशसूत्रादारभ्य एकसप्ततितमसूत्रपर्यन्तंपञ्चपञ्चाशत्सूत्रकदम्बकमत्र वाच्यम्,
तदन्तिमसूत्रमाह—‘जे निगंग्थे’ इत्यादि । ‘जे निगंग्थे’ यः कश्चित् निर्ग्रन्थः ‘निगंग्थस्स’
निर्ग्रन्थस्य—स्वात्मभिन्नान्यश्रमणस्य ‘गामाणुगामं दूड्डजमाणस्स’ प्रमानुप्रामं-प्रामाद् प्रामान्तरं
विहरतः ‘अन्नउत्थिण्ण वा’ अन्ययूथिकेन अन्यदार्शनिकेन ‘गारस्थिण्ण वा’ गार्हस्थि-
केन गृहस्थेन वा ‘सीसदुवारियं’ शीर्षदौवारिकां शिरसि छत्राकाराच्छादनरूपां ‘कारावेइ’
कारयति ‘कारावेतं वा साड्डजइ’ कारयन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी
भवति (५५) ॥ सू० १६-७० ॥

एवम्—‘जे निगंग्थे निगंग्थीए०’ अत्रापि पादामार्जनादारभ्य शीर्षदौवारिकापर्यन्तानि
षट्पञ्चाशत्सूत्राणि वाच्यानि (५६) ॥ सू० ७१-१२६ ॥

एवम्—‘जा निगंग्थी निगंग्थस्स०’ अत्रापि षट्पञ्चाशत्सूत्राणि वाच्यानि (५६)
॥ सू० १२७-१८२ ॥ एवम् ‘जा निगंग्थी निगंग्थीए०’ अत्रापि षट्पञ्चाशत् सूत्राणि बोध्यानि
(५६) ॥ सू० १८३-२३८ ॥

एतानि सर्वाणि सूत्राणि तृतीयोद्देशकसूत्रकदम्बकवद् व्याख्येयानि, मेदस्तावदेतावानेव—
यत् तत्र पादामार्जनादः स्वयं करणं कथितम्, अत्र तु परेण कारणमिति । षट्पञ्चाशत्सूत्राणि यथा—
षट्सूत्राणि पादविषयकाणि ६, एवं षट् कायस्य १२, षड् त्रणस्य १८, षड् गण्डविषयस्य २४,
पायुक्कामे—दोर्धनलशिक्षेत द्वयम् २६, अष्टुरोमविषयाणि ३४, त्रीणि दन्तानाम् ३७, षड् ओष्ठस्य
४३, एकमुत्तरोष्ठस्य ४४, एकगक्षिपत्रविषयकम् ४५, षड् अक्ष्णोः ५१, भूरोम-पार्श्वरोमविषयकं
द्विकम् ५३, अक्ष्यादिमलविषयकमेकम् ५४, कायस्वेदविषयकमेकम् ५५, एकं च शीर्षदौवारिका
विषयकम् ५६, इति षट्पञ्चाशत् सूत्राणि ५६ । एवमेतानि षट्पञ्चाशत्सूत्राणि ‘जे निगंग्थे निगंग्-
थीए पाए’ इत्यादिनिर्ग्रन्थकारितनर्ग्रन्थीपादप्रमार्जनादारभ्य शीर्षदौवारिकापर्यन्तानि वाच्यानि ५६ ।
एवमेव ‘जा निगंग्थी निगंग्थस्स पाए’ इत्यादिनिर्ग्रन्थाकारितनिर्ग्रन्थपादप्रमार्जनादीनि शीर्षदौवारिका-

पूर्णभाष्यावचरिः ३० १७ सू० २३९-२४२

मालावहताद्यशनादिनिषेधः ३८९

पर्यन्तानि षट्पञ्चाशत्सूत्राणि पठितव्यानि ५६ । एवमेव 'जा निगंथी निगंथीए पाए' इत्यादि, निर्ग्रन्थोकारितनिर्ग्रन्थापादप्रमार्जनादीनि शीर्षद्वारिकापर्यन्तानि षट्पञ्चाशत्सूत्राणि वक्तव्यानि ५६ । एतानि सर्वाणि पञ्चदशसूत्रादारभ्य-अष्टत्रिंशदधिकद्विशत(२३८) सूत्रपर्यन्तानि चतुर्विंशत्यधिकद्विशत(२२४) संख्यकसूत्राणि तृतीयोद्देशकगतषोडशसूत्रादारभ्य एकसप्ततितमसूत्रपर्यन्तोक्तगमानधिकृत्य षट्पञ्चाशत्सूत्राणि 'जे निगंथे निगंथस्स' इत्यादिषु चतुर्ध्वेपि प्रत्येकं पठितव्यानि, तदर्थोऽपि तदनुसारेणैव ज्ञातव्यः ॥ सू० १५-२३८ ॥

जे निगंथे निगंथस्स सरिसगस्स अंते ओवासे संते ओवासं न देइ न देंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २३९ ॥

छाया—यो निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थाय सदृशकायाऽन्तरवकाशे सति अवकाशं न ददाति न ददतं वा स्वदते ॥ सू० २३९ ॥

पूर्णी—'जे निगंथे' इत्यादि । 'जे निगंथे' यः कश्चिद् निर्ग्रन्थः श्रमणः 'निगंथस्स सरिसगस्स' निर्ग्रन्थाय सदृशकाय—यो यस्य समानसामाचारीकः स तस्य सदृशः कथ्यते, एतादृशाय समागताय श्रमणाय 'अंते ओवासे संते' अन्तः—स्ववसतिमध्ये अवकाशे निवासस्थाने सति—विद्यमानेऽपि 'ओवासं' अवकाशं—निवासस्थानम् 'न देइ' न ददाति—न समर्पयति तथा 'न देंतं वा साइज्जइ' विद्यमानमपि अवकाशं न ददतं श्रमणान्तरं स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० २३९ ॥

सूत्रम्—जा निगंथी निगंथीए सरिसियाए अंते ओवासे संते ओवासं न देइ न देंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४० ॥

छाया—या निर्ग्रन्थी निर्ग्रन्थ्यै सदृशकायै अन्तरवकाशे सति अवकाशं न ददाति न ददती वा स्वदते ॥ सू० २४० ॥

पूर्णी—'जा निगंथी' इत्यादि 'जा निगंथी' या काचित् निर्ग्रन्थी—श्रमणी निगंथीए सरिसियाए' निर्ग्रन्थ्यै—श्रमण्यै सदृशकायै समानकल्पस्थित्यादिमयै 'अंते ओवासे संते' अन्तर्मध्ये सति अवकाशे—निवासस्थाने स्ववसतौ 'ओवासं न देइ' अवकाशं—निवासस्थानं न ददाति न प्रयच्छति, काचित् श्रमणी परप्रामादिस्थानान्तरात् समागच्छेत् तस्यै यदि 'इयं श्रमणी मत्समानधर्मिणी' इति ज्ञात्वाऽपि स्ववसतौ निवासं न ददाति तथा 'न देंतं वा साइज्जइ' न ददती वा तां या स्वदने—अनुमोदते सा प्रायश्चित्तभागिनी भवति, तथा तस्याः आज्ञाभङ्गादिका अपि दोषा भवन्ति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—निगंथो तह निगंथी, सस्स सस्स परोप्परं ।

संतावासं न जं देई, आणाभंगाइ पावई ॥१॥

छाया निर्ग्रन्थस्तथा निर्ग्रन्थी स्वस्य स्वस्व परस्परम् ।

सन्तमावासं न यत् ददाति, आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥ १ ॥

अवचूरिः— निर्ग्रन्थः साधुः तथा निर्ग्रन्थो साध्वी स्वस्य स्वस्व परस्परं साधुः समानसामा-
चारीकाय साधवे, साध्वी समानसामाचारीकायै साध्यै सन्तं विद्यमानं स्वस्थितोपाश्रये आवासं
सदपि निवासस्थानं यत्-यदि न ददाति तदा सः साधुः साध्वी वा आज्ञाभङ्गादिदोषान्
प्राप्नोतीति ॥ सू० २४० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मालोहडं असणं वा पाणं वा खाइमं वा खाइमं
वा दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४१ ॥

छाया— यो भिक्षुमालावहतम् अशनं वा पानं वा ज्ञाद्यं वा स्वाद्यं वा दीयमानं
प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४१ ॥

चूर्णिः— 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
'मालोहडं' मालावहतम्, तत्र मालावहतम्-मालः स्थानविशेषः तस्माद अवहतम्-अपकृष्टं
मालावहतम्-तत् त्रिविधम्-ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्भेदात्, तत्र ऊर्ध्वमालावहतम्-उच्चप्रदेशात् निश्रेण्या-
दिनाऽवतास्तिम् १ अधोमालावहतम्-भूमिगृहादित आनीतम् २, तिर्यङ्मालावहतम्-मञ्चादितो-
ऽवतारितम् ३ । एतादृशम्, 'असणं वा' अशनं वा 'पाणं वा' पानं वा 'खाइमं वा' स्वाद्यं
वा 'खाइमं वा' स्वाद्यं वा चतुर्विधमाहारजातम् 'दिज्जमाणं' दीयमानम्, यो भिक्षुः 'पडिग्गा-
हेइ' प्रतिगृह्णाति-स्वीकरोति तथा 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते
अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २४१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कोट्ठाउत्तं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं
वा उक्कुज्जिय णिक्कुज्जिय दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा
साइज्जइ ॥ सू० २४२ ॥

छाया—यो भिक्षुः कोष्ठायुक्तम् अशनं वा पानं वा ज्ञाद्यं वा स्वाद्यं वा उक्कु-
ज्जिय निष्कुज्ज्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ २४२ ॥

चूर्णी— 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
'कोट्ठाउत्तं' कोष्ठायुक्तम्, तत्र कोष्ठं नाम-मृत्तिकादिनिर्मितपुरुषैकप्रमाणं ततो हीनमधिकं वा
'कोठा' इति लोकप्रसिद्धं तादृशकोष्ठादौ स्थितम् 'असणं वा' अशनं वा 'पाणं वा' पानं वा

चूर्णिभाष्यावचुरिः ७-१७ सू० २४३-२४८ मृत्तिकालितसच्चित्तपृथिव्यादिस्थिताशनादिनि० ३११

‘खाइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘साइमं वा’ स्वाद्यं वा चतुर्विधमाहारजातम् ‘उक्कुडिजय णिवकुडिजय’ उरकुब्ज्य निःकुब्ज्य-उच्चैः कुब्जजीभ्य नीचैः कुब्जजीभ्य च-कायमुन्नम्य अवनम्य ‘दिज्जमाणं’ दीयमानं तादृशमाहारजातं यः श्रमणः श्रमणी वा ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते-अनुमोदते प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २४२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मट्ठिओलित्तं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा उब्भिदिय निब्भिदिय दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४३ ॥

छाया—यो भिक्षुः मृत्तिकोपलिप्रमशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा उद्भिद्य निब्भिद्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४३ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘मट्ठिओलित्तं’ मृत्तिकोपलितम्-मृत्तिकया उपलिप्तं-मुदितम् ‘असणं वा’ अशनं वा ‘पाणं वा’ पानं वा ‘खाइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘साइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘उब्भिदिय निब्भिदिय’ उद्भिद्य निब्भिद्य-यद्वस्तु घृतगुडादिकं पात्रविशेषे स्थापयित्वा मृत्तिकया लिप्तं तत् उद्भिद्य-उत्कृष्टं बलपूर्वकं भित्त्वा त्रोटयित्वा निब्भिद्य-नितरां बारं बारं भित्त्वा ‘दिज्जमाणं’ दीयमानम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति ‘पडिग्गाहेतं’ तादृशमशनादिकं प्रतिगृह्णन्तं श्रमणान्तरम् ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभाग्य भवतीति ॥ सू० २४३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पुढवीपइट्ठियं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४४ ॥ एवं आउपइट्ठियं ॥ सू० २४५ ॥ तेउपइट्ठियं ॥ सू० २४५ ॥ वणप्फइ-कायपइट्ठियं ॥ सू० २४७ ॥

छाया—यो भिक्षुरशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा पृथिव्योपतिष्ठितं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४४ ॥ एवम् अपूप्रतिष्ठितम् ॥ सू० २४५ ॥ तेजः-प्रतिष्ठितम् ॥ सू० २४६ ॥ वनस्पतिकायप्रतिष्ठितम् ॥ सू० २४७ ॥

चूर्णिः—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘असणं वा’ अशनं वा ‘पाणं वा’ पानं वा ‘खाइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘साइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘पुढवीपइट्ठियं’ पृथिवीप्रतिष्ठितं, पृथिव्याम्-यत् सच्चित्तपृथिवीकाये-सच्चित्तमृत्तिकालवणगैरिकारूपे प्रतिष्ठितम्-अनन्तरपरम्पररूपेण साक्षात् परस्परया वा स्थापितं भवेत् तद् अशनादिकं दीयमानं यः श्रमणः श्रमणी वा ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति-स्वीकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’

३९२

निशीथसूत्रे

प्रतिगृह्णन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २४४ ॥ एवं 'आउपइद्वियं' अप्कायप्रतिष्ठितं-सचित्तमिश्राकायोपरिस्थितमशनादिकम् ॥ सू० २४५ ॥ 'तेउपइद्वियं' तेजःप्रतिष्ठितं तेजस्कायोपरि स्थितमशनादिकम् ॥ सू० २४६ ॥ वणप्फइकाय-पइद्वियं' वनस्पतिकायप्रतिष्ठितं हरितकायोपरिस्थितम् उपलक्षणाद् व्रीह्यादिबीजधान्यादिप्रतिष्ठितं वा ऽशनादिकं यो भिक्षुः प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति । अत्र शिष्यः पृच्छति-हे गुरो ! यदि पृथिव्यादिप्रतिष्ठितमशनादिकं गृह्णाति तदा को दोषः, न स्पर्शमात्रेण कस्यापि जीवस्य पीडा संभवति ? इति, आचार्यः प्राह-हे शिष्य ! भवत्येव तज्जीवानां पीडा, यत् श्रमणार्थं श्रावकः पात्रादिकमवतारयति इति भवत्यवतारणादिसमये संघट्टनं, संघट्टन-मात्रेणैव ते एकेन्द्रिया महती वेदनामनुभवन्ति, यथा कश्चित् जराजीर्णदेहो वृद्धो बलवता तरुण-यमलपाणिना शिरसि ताडयते तत्र यादृशी वेदनामनुभवति वृद्धस्ततोऽप्यधिकतरां वेदनां संघट्टन-मात्रेणैव एकेन्द्रियजीवा अनुभवन्ति तस्मात् कारणात् एकेन्द्रियजीवानां संघट्टनं येन भवेत् तथा न कर्तव्यमित्यतः सूत्रे तन्निषेधः कृत इति । एवं यो हि दोषः पृथिव्यादिप्रतिष्ठिता-ऽशनादिग्रहणे भवति स एव दोषो नियमतः सचित्तपृथिव्यादिप्रतिष्ठितवस्त्रपात्रादिग्रहणेऽपि ज्ञातव्यः ॥ सू० २४७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अच्चुसिणं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा मुहेण वा सुप्पेण वा विहुणणेण वा तालियंटेण वा पत्तेण वा पत्तभंगेण वा साहाए वा साहाभंगेण वा पेहुणेण वा पेहुणहत्थेण वा चेलेण वा चेलकण्णेण वा हत्थेण वा फुमिक्का वीइक्का आहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४८ ॥

छाया—यो भिक्षुरत्युष्णमशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा मुखेन वा सूर्येण वा विधुननेन वा तालवृन्तेन वा पत्रेण वा पत्रभङ्गेन वा शाखया वा शाखाभङ्गेन वा पेहुणेन वा पेहुणहस्तेन वा चैलेन चेलकर्णेन वा हस्तेन वा फूत्कृत्य वीजयित्वा आहत्य दायमानं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४८ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'अच्चु-सिणं' अत्युष्णम्-अतिशयोष्णम् 'असणं वा' अशनं वा 'पाणं वा' पानं वा 'खाइमं वा' खाद्यं वा 'साइमं' स्वाद्यं वा 'मुहेण वा' मुखेन वा मुखवायुनेत्यर्थः 'सुप्पेण वा' सूर्येण वा सूर्यवायुना इत्यर्थः, 'विहुणणेण वा' विधुननेन वा-व्यजनेन 'पंसा' इति लोकप्रसिद्धेन तदीयवायु-नेत्यर्थः 'तालियंटेण वा तालवृन्तेन वा तालव्यजनेन तदीयवायुनेत्यर्थः, 'पत्तेण वा' पत्रेण वा

चूर्णभाष्यावचुरिः उ० १७ सू० २४८-२५१

फूत्कृतसचिच्चाशनादिग्रहणनिषेधः ३९३

‘पत्तभंगेण वा’ पत्रभङ्गेन वा—पत्रखण्डेन इत्यर्थः ‘साहाए वा’ शाखाया वा—वृक्षावयवरूपया ‘साहाभंगेण वा’ शाखाभङ्गेन—शाखाखण्डेनेत्यर्थः, ‘पेहुणेण वा’ मयूरपिच्छेन वा ‘पेहुणहत्थेण वा’ मयूरपिच्छपुञ्जेन वा ‘चेलेण वा’ चेलेन वा—वलेण वा ‘चेलकण्णेण वा’ चेलकर्णेन वा वल्गावयवेन वल्गखण्डेनेत्यर्थः, इत्येण वा’ हस्तेण वा—हस्तसञ्चाकृतवायुना ‘फुमिता’ फूत्कृत्य मुखेन फूत्कारं कृत्वा ‘वीइत्ता’ बीजयित्वा—व्यजनादिना शीतलीकृत्य ‘आहददु’ आहृत्य—आनीय हस्ते गृहीत्वेत्यर्थः ‘दिज्जमाणं’ दीयमानम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति—स्वीकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा—चूल्हादितोऽवतारितमप्युष्णमशनादिकं मुखादिवायुना बीजयित्वा—शीतलीकृत्य दीयमानमशनादिकं गृह्णन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तथा तस्याऽऽज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० २४८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा अच्चुसिणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४९ ॥

छाया—यो भिक्षुरशनं वा, पानं वा, खाद्यं वा स्वाद्यं अत्युष्णं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २४९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘असणं वा’ अशनं वा ‘पाणं वा’ पानं वा ‘खाइमं वा’ खाद्यं वा ‘साइमं वा’ स्वाद्यं वा ‘अच्चुसिणं’ अत्युष्णम्—अत्यन्तोष्णं येन हस्तादि दहने तादृशमशनादिकं ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति—स्वीकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते यः प्रायश्चित्तभागी भवति । यतः—अत्युष्णग्रहणे वायुकायसंपातिमद्वीन्द्रियादीनां हिंसासद्भावात् संयमविराधना, हस्तादिदहनसद्भावादात्मविराधना च भवतीति तादृशमशनादिकं न ग्राह्यम् ॥ सू० २४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू उस्सेइमं वा संसेइमं वा चाउलोदगं वा वारोदगं वा तिलोदगं वा तुसोदगं वा जवोदगं वा आयामं वा सोवीरं वा अंबकंजियं वा सुद्धवियडं वा अहुणाधोयं अणंबिलं अपरिणयं अवुक्कंतजीवं अविद्धत्थं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५० ॥

छाया—यो भिक्षुः उस्सेकिमं वा संसेकिमं वा तण्डुलोदकं वा वारोदकं वा तिलोदकं वा तुषोदकं वा जवोदकं वा आयामं वा सोवीरं वा आम्रकाज्जिकं वा शुद्धविकटं वा अधुनाघोतम् अनाम्लम् अपरिणतम् अव्युत्क्रान्तजीवम् अविध्वस्तं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २५० ॥

३९५

निशीथसूत्रे

चूर्णी — 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्विक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'उस्सेइमं वा' उस्सेकिमं वा—वाष्पितगोधूमपिष्टतिलादि येन जलेन सिञ्च्यते—धान्यते तज्जलम्, अथवा—येन जलेन पिष्टकादिसंश्लिष्टं पात्रम् 'कठौती' तिलोकप्रसिद्धं प्रक्षाल्यते तज्जलं वा 'संसे-इमं वा' संसेकिमं वा वाष्पितवास्तुकतन्दुलीयकादिपत्रशाकं संसिञ्च्यते तज्जलम् । 'चाउ-लोदगं वा' तण्डुलोदकं वा तण्डुलधावनजलं येन जलेन तण्डुला धान्यन्ते पाकात्पूर्वं तादृशं जलम् 'वारोदगं वा' वारोदकं वा—वारः घटः येन जलेन गुडादिघटः प्रक्षाल्यते तादृशं जलं वारोदक-मिति कथ्यते 'तिलोदगं वा' तिलोदकं वा—तिलधावनजलम् 'तुसोदगं वा' तुषोदकं वा—तुष-धावनजलम् ब्रीह्यादिप्रक्षालितजलमित्यर्थः 'जवोदगं वा' यवधावनजलं येन जलेन यवाः प्रक्षाल्यन्ते तादृशं जलमित्यर्थः, 'आयामं वा' आचामं वा अबभ्रावणं सिद्धतण्डुलजलम्, अथवा उष्णलौहं यस्मिन् जले शीतलीक्रियते तादृशं जलमाचाममिति कथ्यते 'सोवीरं वा' सौवीरं वा काञ्जिकजलमित्यर्थः 'अंवकंजियं वा' आम्रकाञ्जिकं 'सुदवियडं वा' शुद्धविकटं वा शुद्धम् उष्णं जलम्, एतादृशं सर्वं पानक्रजातम् यदि 'अहुणाधोयं' अधुनाधौतं—तत्कालधौतम् 'अणंबिलं' अनाम्बलम् यस्य रसम् आम्लं न जातं भवेत् 'अपरिणयं' अपरिणतम्—शलापरिहृतम् 'अवुक्कं-तजीवं' अत्युत्क्रान्तजीवम्—अत्युत्क्रान्ता अनपगताः जीवा यस्मात् तत् तथा, जीवनाभिप्रमुक्तं सचे-तनं मिश्रं वेत्यर्थः 'अविद्धरथं' अविध्वस्तम् यत् वर्ण-गन्ध-रस-स्पर्शैर्न विध्वस्तम्—वर्णादिभ्यो न जलितं तत् स्वभावावस्थमित्यर्थः, एतादृशं पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं जलं भवेत्तज्जलं यः श्रमणः श्रमणी वा 'पडिग्गाहेइ' प्रतिगृह्णाति—दीयमानं स्वीकरोति तथा 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा स्वीकुर्वन्तं श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २५० ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो आयरियत्ताए लक्खणाइं वागरेइ वाग-
रेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५१ ॥**

छाया — यो भिक्षुरात्मन आचार्यतायै लक्षणानि व्याकरोति व्याकुर्वन्तं वा स्वदत्ते

चूर्णी — जे भिक्खू इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्विक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'अप्पणो आत्मनः स्वस्य लक्खणाइं' लक्षणानि—करचरणस्थानि चक्राङ्कुशादीनि, तथा स्वदेहस्य मानो-न्मान-प्रमाण-संस्थान-संहननादीनि वा 'आयरियत्ताए' आचार्यतायै—स्वस्याचार्यपदप्राप्त्यर्थम् 'वागरेइ' व्याकरोति—अन्यस्मै कथयति, चक्राङ्कुशतिलमशदिविषये एवं कथयति—यानि आचार्यस्य लक्षणानि भवन्ति तानि मम शरीरेऽपि लभ्यन्ते तेनाहमाचार्यो भविष्यामीति । कथनप्रकारो यथा—

“अमुगायरियसरिच्छाइं लक्खणाइं णं पासइ महं पि ।

एरिसलक्खणजुत्तो, य होइ अचिरेण आयरिओ” ॥१॥

चूर्णभाष्यावचूरिः ३०१७ सू० २५२-२५३ गायनादिकरण भेयादिशब्दश्रवणेच्छानिवेधः ३१५

छाया—अमुकाचार्यसदृशानि लक्षणानि खलु पश्य ममापि ।

ईदृशलक्षणयुक्तश्च, भवति अचिरेण आचार्यः ॥ १ ॥

इत्यादि स्वस्य विषये व्याकरोति तथा 'वागरेतं वा साइज्जइ व्याकुर्वन्तं वा स्वशरीरस्थं लक्षणानि प्रकाशयन्तं श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २५१ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गाएज्ज वा हसेज्ज वा वाएज्ज वा णच्चेज्ज वा अभिणएज्ज वा हयहेसियं, हत्थिगुलगुलाइयं उक्किट्ठसीहनायं वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५२ ॥

छाया—यो भिक्षुः गायेत् वा हसेद्वा वादयेद्वा नृत्येद्वा अभिनयेद्वा इयहेषितं हस्तिगुलगुलायितम् उत्कृष्टसिंहनादं वा करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २५२ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'गाएज्ज वा' गायेद्वा-गानं कुर्यात्, तत्र स्वरकरणं स्वरसञ्चारो वा गानं तत्कुर्यात् 'हसेज्ज वा' हसेद्वा-मुखं विस्फाल्य सविकारकहकहकरणरूपं हसनं कुर्यात् 'वाएज्ज वा' वादयेत्-शङ्खवीणामृदङ्गादिकं वादयेत् 'णच्चेज्ज वा' नृत्येद्वा-पादजह्वोरुक्तचुदरबाहङ्गुलिषट्पद नयनभ्रमुखादीनां विकारकरणं गात्रसञ्चालनापरपर्यायं नृत्यं कुर्यात्, 'अभिणएज्ज वा' अभिनयेद्वा-अभिनयं दृश्यश्रव्यादिनाटकस्वरूपं कुर्यात् 'इयहेसियं वा' इयहेषितं वा-अश्ववत् हेषाशब्दं कुर्यात् 'हत्थिगुलगुलाइयं वा' हस्तिगुलगुलायितं वा हस्तिशब्दवत् शब्दं करोति 'उक्किट्ठसीहनायं वा' उत्कृष्टसिंहनादं वा सिंहो यथा विलक्षणं हुङ्कारशब्दं करोति तथैव सिंह-शब्दानुकारिशब्दम् 'करेइ' करोति स्वयमेव, परद्वारा वा कारयति तथा 'करेतं वा साइज्जइ' कुर्वन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

अत्राह—भाष्यकारः—

गाएज्ज अह्वा णच्चे, हसेज्ज जइ मोहओ ।

पावइ आणाभंगाई, मिच्छत्तं च विराधणं ॥

छाया—गायेद्वा अथवा नृत्येत् हसेद्वा यदि मोहतः ।

प्राप्नोत्याकाभङ्गादि मिध्यात्वं च विराधनम् ॥

अवचूरिः—यदि मोहतः-मोहवशात् कारणादकारणाद्वा श्रमणः श्रमणी वा गायेत्-गानं कुर्यात्, अथवा हसेत्-कहकह-शब्दं कुर्यात् उपलक्षणात्वात् वादयेत् अभिनयेत्-अश्वज्यादि-शब्दं वा कुर्यात् तदा स आज्ञाभङ्गादिकं मिध्यात्वं विराधनं च प्राप्नोति ॥ सू० २५२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू भेरीसद्दाणि वा पडहसद्दाणि वा मुख्यसद्दाणि वा मुङ्गसद्दाणि वा नंदिसद्दाणि वा झल्लरिसद्दाणि वा वल्लरिसद्दाणि वा डमरुगसद्दाणि वा मडलसद्दाणि वा सदुयसद्दाणि वा पएससद्दाणि वा गोलुंकि सद्दाणि वा अन्नयराणि वा तहप्पगाराणि वितताणि सद्दाणि कण्ण-सोयपडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५३ ॥

छाया—यो भिक्षुः भेरीशब्दान् वा पटहशब्दान् वा मुरजशब्दान् वा मृदङ्गशब्दान् वा नन्दिशब्दान् वा झल्लरीशब्दान् वा वल्लरीशब्दान् वा डमरुकशब्दान् वा मर्दलशब्दान् वा सदुकशब्दान् वा प्रदेशशब्दान् वा गोलुङ्गीशब्दान् वा अन्यतरान् वा तथाप्रकारान् विततान् शब्दान् कर्णश्रोतःप्रतिज्ञया अभिसंधारयति अभिसंधारयन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘भेरीसद्दाणि वा’ भेरीशब्दान् वा-‘दुन्दुभिश्च’ वा ‘पडहसद्दाणि वा’ पटहशब्दान् वा ‘दोल’ इति लोकप्रसिद्धशब्दान् ‘मुख्यसद्दाणि वा’ मुरजशब्दान् वा-‘पटहविशेषशब्दान् वा’ ‘मुङ्गसद्दाणि वा’ मृदङ्गशब्दान् वा ‘नंदिसद्दाणि वा’ नन्दिशब्दान् वा—यत्र द्वादश वाद्यानि सदैव वाद्यन्ते तादृशो वाद्यविशेषो नन्दिरिति कथ्यते, तत्सम्बन्धिशब्दान् वा ‘झल्लरीसद्दाणि वा’ झल्लरीशब्दान् वा, तत्र ‘झल्लरी’-‘झालर’ इति लोकप्रसिद्धा तस्याः शब्दान् ‘वल्लरि सद्दाणि वा’ वल्लरीशब्दान् वा ‘डमरुगसद्दाणि वा’ डमरुकशब्दान् वा-‘डमरु’ इति लोकप्रसिद्धशब्दान् ‘मडलसद्दाणि वा’ मर्दलशब्दान् वा-‘मर्दलः’-‘तन्नामको वाद्यविशेषः’, तच्छब्दान् ‘सदुयसद्दाणि वा’ सदुकशब्दान् वा-वाद्यविशेषशब्दान् वा ‘पएससद्दाणि वा’ प्रदेशशब्दान् वा ‘गोलुंकि सद्दाणि वा’ गोलुङ्गीशब्दान् वा-गोलुङ्गीनामको वाद्यविशेषस्तच्छब्दान् वा तथा ‘अन्नयराणि वा’ अन्यतरान् अन्यान् वा ‘तहप्पगाराणि वा’ तथाप्रकारान्-पूर्वोक्तप्रदर्शितशब्दसदृशान् अन्यान्पि अनेकप्रकारान् ‘वितताणि सद्दाणि’ विततान् शब्दान्-विततजातीयवादि-त्रसमुद्धान् शब्दान् ‘कण्णसोयपडियाए’ कर्णश्रोतःप्रतिज्ञया-कर्णेन्द्रियेण श्रवणप्रतिज्ञया-कर्णाभ्यां श्रवणेच्छया ‘अभिसंधारेइ’ अभिसंधारयति-श्रोतुं मनसि निश्चिनोति तथा ‘अभिसंधारेतं वा साइज्जइ’ अभिसंधारयन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते सा प्रायश्चित्तभागी भवति ॥२५३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू तालसद्दाणि वा, कंसतालसद्दाणि वा लिच्छिय-सद्दाणि वा गोहियसद्दाणि वा मकरियसद्दाणि वा कच्छभीसद्दाणि वा महइसद्दाणि वा सणालियासद्दाणि वा वलियासद्दाणि वा अन्नयराणि वा

वर्णिमाध्यावचरिः ३०१७ सू० २५४-२५६ तालादिवीणादिशब्दादिशब्दश्रवणेच्छानिवेधः ३९७

तहृप्पगाराणि घणाणि सद्दाणि वा कण्णसोयपडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५४ ॥

छाया—यो भिक्षुस्तालशब्दान् वा कांस्यतालशब्दान् वा लिच्छिकाशब्दान् वा गोधिकाशब्दान् वा मकरिकाशब्दान् वा कच्छपीशब्दान् वा महतिशब्दान् वा सणालिकाशब्दान् वा धलिकाशब्दान् वा अन्यतरान् वा तथाप्रकारान् घनान् शब्दान् वा कर्णश्रोतःप्रतिज्ञया अभिसंधारयति अभिसंधारयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २५४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । यः कश्चिद्विष्णुः श्रमणः श्रमणी वा ‘तालसद्दाणि वा’ तालशब्दान् वा—संयोगाभिधातजन्यतासम्बन्धेन जायमानान् शब्दान् ‘कंसतालसद्दाणि वा’ कांस्यतालशब्दान् वा, तत्र कांस्य—धातुविशेषस्तस्य ताली—वादित्रविशेषः तत्संयोगेन जायमानान् शब्दान् कांस्यतालशब्दान् ‘लिच्छियसद्दाणि वा’ लिच्छिकाशब्दान् वा, तत्र लिच्छिका वादित्रविशेषः तस्याः शब्दान् ‘गोधियसद्दाणि वा’ गोधिकाशब्दान् वा—गोधिकाऽऽकृतिको वाद्यविशेषस्तच्छब्दान् ‘मकरियसद्दाणि वा’ मकरिकाशब्दान् वा—मकराकृतिको वाद्यविशेषस्तस्य शब्दान् ‘कच्छपीसद्दाणि वा’ कच्छपीशब्दान् वा कच्छपाकृतिवाद्यविशेषशब्दान् वा ‘महियसद्दाणि वा’ महतिका शब्दान् वा ‘सणालियासद्दाणि वा’ सणालिकाशब्दान् वा, अत्र तालादिकं सर्वमपि वाद्यविशेषलक्षणमेव, तेषां विशेषतो नामानि लोकतो देशतश्च ज्ञातव्यानि, अत्र तु सामान्यरूपेणैव अर्थाः प्रतिपादिताः । ‘अन्नयराणि वा’ अन्यतरान् वा ‘तहृप्पगाराणि वा’ तथाप्रकारान् अन्यानि तत्सदृशान् ‘घणाणि सद्दाणि’ घनान्—जनजातीयवादित्रसमुत्थान् शब्दान् ‘कण्णसोयपडियाए’ कर्णश्रोतःप्रतिज्ञया—कर्णाम्यां श्रोतुमिच्छया ‘अभिसंधारेइ’ अभिसंधारयति मनसा श्रवणार्थं निश्चयं करोति तथा ‘अभिसंधारेतं वा साइज्जइ’ अभिसंधारयन्तं कर्णसुस्वाद्धान् तालादिशब्दान् श्रोतुं मनसा निश्चयं कुर्वन्तं श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २५४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वीणासद्दाणि वा विवंचीसद्दाणि वा तुण्णसद्दाणि बव्वीसद्दाणि वा वीणाइयसद्दाणि वा तुंबवीणासद्दाणि वा संकोडयसद्दाणि वा रुरुयसद्दाणि वा ढंकुणसद्दाणि वा अन्नयराणि वा तहृप्पगाराणि तताणि सद्दाणि कण्णसोयपडियाए अभिसंधारेइ अभिसंधारेतं वा साइज्जइ ॥ २५५

छाया—यो भिक्षुः वीणाशब्दान् वा विपञ्चीशब्दान् वा तूणशब्दान् वा बव्वीसशब्दान् वा वीणातिकशब्दान् वा तुम्बवीणाशब्दान् वा संकोटकशब्दान् वा रुकशब्दान् वा

३९८

निशीथसूत्रे

ढंकुणशब्दान् वा अन्यतरान् वा तथाप्रकारान् ततान् शब्दान् कर्णश्रोतःप्रतिज्ञया अभिसं-
धारयति अभिसंधारयन्तं वा स्वदते ॥ सू० २५५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘वीणासद्दाणि वा वीणाशब्दान् वा इति वीणादीनां सूत्रोक्तानां शब्दान्, अन्यतरान् वा तथा-
प्रकारान् तत्तज्जातीयवादित्रसमुत्थान् शब्दान् वा ‘कण्णसोयवडियाए’ कर्णश्रोतःप्रतिज्ञया
‘अभिसंधारेइ’ अभिसंधारयति ‘अभिसंधारेतं वा साइज्जइ’ अभिसंधारयन्तं वा स्वदते—अनु-
मोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २५५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू संखसद्दाणि वा वंससद्दाणि वा वेणुसद्दाणि वा
खरमुहसद्दाणि वा परिलीसद्दाणि वा चेचासद्दाणि वा अन्नयराणि वा
तहप्पगाराणि झुसिराणि सद्दाणि कण्णसोयपडियाए अभिसंधारेइ अभि-
संधारेतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५६ ॥

छाया - यो भिक्षुः शङ्खशब्दान् वा वंशशब्दान् वा वेणुशब्दान् वा खरमुखीशब्दान्
वा परिलीशब्दान् वा चेचाशब्दान् वा अन्यतरान् वा तथाप्रकारान् शुषिरान् शब्दान्
कर्णश्रोतःप्रतिज्ञया अभिसंधारयति अभिसंधारयन्तं वा स्वदते ॥ सू० २५६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । जे भिक्खू यः कश्चिद्विक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘संखसद्दाणि
वा’ शङ्खशब्दान् वा ‘वंससद्दाणि वा’ वंशशब्दान् वा वंशेन जायमानान् शब्दान् वा ‘वेणुसद्दाणि
वा वेणुशब्दान् वा, तत्र वेणुरिति सशुषिरो वंशस्यैव जातिविशेषः यो मुखादिवायुना पूरितः शब्दं
करोति, येन निष्पादितवादित्रम् ‘वांसुरी’ इति लोकप्रसिद्धं तस्य शब्दान् वा ‘खरमुहसद्दाणि वा’
खरमुखीशब्दान् वा, तत्र खरो—गर्दभः तस्य मुखमिव मुखं वस्याः सा खरमुखी—वादित्रविशेषः
तस्याः शब्दान् ‘परिलीसद्दाणि वा’ परिलीशब्दान् वा वाद्यविशेषस्य शब्दान् ‘चेचा-
सद्दाणि वा’ चेचाशब्दान् वा ‘चेचा’ इति वाद्यविशेषस्य शब्दान् वा ‘अन्नयराणि वा तहप्पगाराणि’
अन्यतरान् वा तथाप्रकारान्—शङ्खवंशवेणुप्रभृतिशब्दसदृशशब्दान् ‘झुसिराणि सद्दाणि’ शुषिरान्—
शुषिरजातीयवादित्रजन्यान् शब्दान् ‘कण्णसोयवडियाए’ कर्णश्रोतःप्रतिज्ञया—कर्णभ्यां श्रवणेच्छया
‘अभिसंधारेइ’ अभिसंधारयति—मनसि निश्चयं करोति तथा ‘अभिसंधारेतं वा साइज्जइ’ अभिसं-
धारयन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तस्याः ऽऽज्ञाभङ्गादिका
दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० २५६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वप्पाणि वा फलिहाणि जवा । व इहलोइएसु
वा रूवेसु परलोइएसु वा रूवेसु जाव अज्झोववज्जंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २७० ॥

कृष्णिभाष्यावच्छिन्तिः उ० १७ सू० २७०-२७१ वप्रादीनां प्रशंसानिन्दादिश्रवणेच्छानिषेधः ३९९

छाया—यो भिक्षुः वप्रान् वा परिरवा वा यावत् ऐहलोकिकेषु वा रूपेषु पारलोकिकेषु वा रूपेषु यावत् अध्युपपद्यमानं वा स्वदते ॥ सू० २७० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘वप्पाणि वा’ वप्रान् वा ‘वप्’ इति केदारः, दुर्गः, प्राकारः क्षेत्रम्, उन्नतमूभागो वा प्रोच्यते, तान् तादृशान् वा स्थानविशेषान्, ‘फलिहाणि वा’ परिखा वा या यामादेः समन्तात् परिवृता गर्त्तरूपा याः ‘स्नाइ’ इति प्रसिद्धास्ताः, ‘जाव’ यावत्, यावत्पदेन इत आरभ्य ‘इहलोइएसु वा रूवेसु’ इति सूत्रपर्यन्तानि द्वादशोद्देशकोक्तानि चतुर्दश सूत्राणि संग्राह्याणि, तत्र वप्रादीनां प्रशंसानिन्दात्मकानि वात्तादीनि कर्णश्रोतःप्रतिज्ञया अभिसंधारयति, अभिसंधारयन्तं वा स्वदते, ॥ सू० २६९ ॥ तथा ‘इहलो इएसु’ ऐहलोकिकेषु ऐहलोकिकशब्देन मनुष्या गृह्यन्ते तेन ऐहलोकिकेषु मनुष्यसम्बन्धिषु ‘रूवेसु’ रूवेषु तथा ‘परलइएसु रूवेसु’ अत्र पारलोकिकशब्देन तिर्यञ्चो गृह्यन्ते, तेन पारलोकिकेषु हय-गोगजादितिर्यक्षु दृष्टादृष्टादिभेदभिन्नेषु रूपेषु ‘जाव’ यावत्—यावत्पदेन ‘सज्जइ रज्जइ मिज्जइ अज्झोववज्जइ सज्जंतं रज्जंतं मिज्जंतं’ आसक्तिं करोति, रागं करोति, मृद्धिं करोति, अध्युपपत्तिं करोति, तथा—पूर्वाक्तं कुर्वन्तम् तथा ‘अज्झोववज्जंतं’ अध्युपपद्यमानम्—अध्युप-पत्तिं कुर्वन्तम् श्रमणान्तरम् ‘साइज्जइ’ स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवतीत्यन्तिम-सूत्रार्थः । अत्र प्रथमयावत्पदेन—‘जेभिक्खू वप्पाणि वा फलिहाणि वा० १ एवं वणाणि वा गहणाणि वा २, गामाणि वा णगराणि वा० ३, गाममहाणि वा णगरमहाणि वा० ४, गामवहाणि वा णगरवहाणि वा० ५, गामपहाणि वा णगरपहाणि वा ६, आसकरणाणि वा इत्थिकरणाणि वा० ७, आसजुद्धाणि वा इत्थिजुद्धाणि वा० ८, इयठाणाणि वा इयज्जुहियठाणाणि वा० ९ अभिसेयठाणाणि वा अक्खाइयठासुणाणि वा १०, कट्टकम्माणि वा चित्तकम्माणि० वा ११, डिंवाणि वा डमराणि वा० १२, विरुवरूवेसु महुस्सवेसु इत्थीणि वा पुरिसाणि वा० १३ इहलोइएसु वा रूवेसु० १४, इति चतुर्दश सूत्राणि द्वादशोद्देशकेऽवलोकनीयानि, अर्थोऽपि तत्रैव द्रष्टव्य इति । विशेषस्त्वयम्—यत्तत्र ‘चक्खुर्वदसण-वडियाए’ इत्युक्तम्, अत्र तु ‘कण्णसोयवडियाए’ इति वाच्यम् । पुनश्च तत्र वप्रादीनां चक्षुषा दर्शनविषयको निषेधः प्रतिपादितः, अत्र तु वप्रादीनां प्रशंसानिन्दात्मकवर्त्तायाः कर्णाभ्यां श्रवणविष-यको निषेधो ज्ञातव्य इति । तस्मात् कारणात् श्रमणः श्रमणी वा वप्रादीनां प्रशंसानिन्दा-त्मकवार्त्तादिश्रवणेच्छया विचारं न कुर्यात् नापि विचारं तत्कुर्वन्तमनुमोदयेत्, तथा पारलोकिकदृष्टा-दृष्टज्ञाताज्ञातश्रुताश्रुतरूपरसगन्धस्पर्शेषु कदाचिदपि आसक्तिरागादिकं न कुर्यात् न वा कारयेत् तथा तादृशरूपादिषु आसक्त्यादि कुर्वाणं श्रमणान्तरं कथमपि कदाचिदपि नानुमोदयेत् ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—‘वप्पाइयं तहा रूवा,—इयं सोयपडिभया ।

अभिसंधारए सज्जे आणाभंगाइ पावइ ॥

छाया—वप्रादिकं तथा रूपादिकम् भोजप्रतिज्ञया ।

अभिसंधारयेत् सज्जेत आणाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अवचूरिः—यो भिक्षुः वप्रादिकं तथा रूपादिकम् ऐहलौकिकपारलौकिकेति मनुष्यतिर्यक्-सम्बन्धिरूपादिकं तद्वात्तादिकं श्रोतःप्रतिज्ञया श्रवणेच्छया मनसि अभिसंधारयेत्, श्रोतुं मनसि निश्चयं कुर्यात् सज्जेत वा तत्र आसक्तो वा बबेत् तदा स भिक्षुः आणाभङ्गादिकं प्राप्नोति ॥२७०॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारद्वाणं उग्घा-
इयं ॥ सू० २७१ ॥

॥ निसीइज्जयणे सत्तरसमो उद्देसो समत्तो ॥ १७ ॥

छाया—तत् सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानम् उद्घातिकम् ॥ सू० २७१ ॥

॥ निशीथाध्ययने सप्तदशोद्देशकः समाप्तः ॥ १७ ॥

चूर्णी—‘तं’ तत् उद्देशकादित आरभ्यादशकान्त पर्यन्तकश्चित्प्रायश्चित्तस्थानानि ‘सेवमाणे’ सेवमानः—प्रतिसेवनां कुर्वन् ‘आवज्जइ’ आपद्यते—प्राप्नोति ‘चाउम्मासियं’ चातुर्मासिकम् ‘परिहारद्वाणं’ परिहारस्थानम् अर्थात् प्रायश्चित्तं कीदृशम् ? ‘उग्घाइयं’ उद्घातिकम् लघुकमिति ॥ ३३ ॥

इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्गुरु—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक—

प्रविशुद्धगणपदनैकग्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त—

“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बाल्मिक्याचारि—जैनाचार्य—जैन-

धर्मदिवाकर—पूज्यश्री—घासीबालप्रति—विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”

चूर्णिभाष्यावचूरिरूपायां व्याख्यायाम् सप्तदशोद्देशकः समाप्तः ॥ १७ ॥

॥ अष्टादशोद्देशकः ॥

सप्तदशोद्देशकं व्याख्याय तदनु अवसरप्राप्तोऽष्टादशोद्देशकः प्रारम्भ्यते, अथास्याष्टादशोद्देश-
कादिसूत्रस्य सप्तदशोद्देशकान्तिमसूत्रेण सह कः सम्बन्धः ? इति चेदत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—सदस्स सवणद्वाए, गमणं दुक्किं भवे ।

जलेण थलमग्गेण जलेणेत्य निस्सिञ्जइ ॥

छाया—शब्दस्य श्रवणार्थाय गमनं द्विविधं भवेत् ।

जलेन स्थलमार्गेण जलेनात्र निषिध्यते ॥

अवचूरिः—सप्तदशोद्देशके शब्दस्य श्रवणार्थाय तत्तविततशुषिरादिवादित्राणां तथा
अनेकेषां विविधशब्दानां श्रवणार्थाय, तत्र स्थलविशेषे 'तत्तविततशुषिरादिवादित्राणां मनोहर-
शब्दोऽवश्यमेव श्रोतव्यः' इत्येवं प्रकारेण मनसा निश्चयं करोति, तच्छ्रवणं च शब्दस्थानमगत्वा
असंभवि इति मत्वा अवश्यमेव गमनं करिष्यति, तद् गमनं द्विविधं—द्विपकारकं भवेत् एकं गमनं
जलेन—जलमार्गेण द्वितीयं च गमनं स्थलमार्गेण । तत्र पूर्वं शब्दश्रवणार्थं स्थलमार्गस्य निषेधः कृतः ।
जलमार्गेण गमनं तु नावमाश्रित्य भवतीति नौकाविषयको निषेधोऽत्रास्मिन् उद्देशके करिष्यते,
अयमेव सम्बन्धः पूर्वापरोद्देशकसूत्रयोर्भवतीति, तदनेन संबन्धेन आयातस्यास्याष्टादशोद्देशकस्येदं
प्रथमं सूत्रम्—

सूत्रम्—जे भिक्खू अणद्वाए णावं दूरूहइ दूरूहंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः अनर्थाय नावं दूरोहति दूरोहन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू. १ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'अण-
द्वाए' अनर्थाय तत्र न अर्थाय इति अनर्थाय अत्रार्थशब्दः प्रयोजनार्थबोधकस्तथा च प्रयोजन-
मन्तरेणैव इत्यर्थः । अथवा—अनर्थाय—स्वेष्टसिद्धेर्विधातकाय साधूनामिष्टं मोक्षप्राप्तये संयमाराध-
नम्, नहि संयमाराधनमक्रत्वा कोऽपि मोक्षभागी संभवति 'ज्ञानदर्शनचाग्रितपांसि मोक्षमार्गः'
इति नियमात् नावादिना जलसंस्पर्शेऽवश्यं षट्कायजीवानामतिपातो भवेत् ततश्च संयमो विरा-
धितो भवति ततः 'अणद्वाए' अनर्थाय येन संयमविराधना संघटते सोऽनर्थस्तरमै, अथवा
नञ्-शब्दोऽत्र अल्पार्थकस्तेन अनर्थाय अल्पप्रयोजनाय संयमसम्बन्धिगाढाऽऽगाढकारणमन्तरेण
साधोर्नवारोहणं शास्त्रे निषिद्धम्, ततो यो गाढागाढकारणमन्तरेण 'णावं' नावं नौकां नद्यादि-
जलाशयस्य पारगमनाय 'दूरूहइ' दूरोहति नौकायामधिरोहणं करोति तथा 'दूरूहंतं वा

४०२

निशीथसूत्रे

साइज्जइ' दूरोहन्तं वा स्वदते, यो हि श्रमणः जलाशयपारगमनाय नौकामधिरोहति तमनु-
मोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—'णावारोहण साहुस्स अणट्ठाए असेयसे ।

कोउहल्लेण नारोहे, नन्नत्थागादकारणा ॥१॥

छाया—नौकाधिरोहणं साधोरनर्थाय अश्रेयसे ।

कौतूहलेन नारोहेत्, अन्यत्रागादकारणात् ॥१॥

अवचूरिः—'साहुस्स' साधोः नावारोहण मनर्थाय—अश्रेयसे अकल्याणाय च भवति
तत्र षट्कायविराघनाया अवश्यम्भावात्, अथवा अनर्थाय—अप्रयोजनाय प्रयोजनं विना साधो-
र्नावारोहणम् अश्रेयसे—अमोक्षाय संसाराय भवत्येव अतः कौतूहलेन शब्दश्रवणादिकुतूहल-
माश्रित्य साधुः कदापि नावं नारोहेत्, कदेत्याह—आगादकारणादन्यत्र—गाढागादकरणं विना
नारोहेत् । तत्र गाढागादकरणं च गुरुसेवास्नानवैयाघृत्यादिकम् ॥ सू० १ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णावं किणइ किणावेइ कीयं आहइ दिज्ज-
माणं दुरूहइ दुरूहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २ ॥

छाया—यो भिक्षुः नौकां क्रीणाति—क्रापयति क्रीतमाहृत्य दीयमानं दूरोहति दूरोहन्तं
वा स्वदते ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'णावं-
किणइ' नौकां क्रीणाति—मूल्यं दत्वा स्विकरोति 'किणावेइ' क्रापयति—मूल्यं दत्वा अन्यद्वारा
नौकायाः क्रयणं कारयति, तथा 'कीयं आहइ दिज्जमाणं' क्रीतमाहृत्य दीयमानम् अन्यः
कोऽपि मूल्यं दत्वा नौकां क्रीणाति, स च क्रीत्वा अभिमुखम् आहृत्य श्रमणाय ददाति तत्
क्रीतमाहृत्य दीयमानमिति कथ्यते, क्रयक्रीतामभिमुमानिय दीयमानां नौकां श्रमणः श्रमणी
वा 'दुरूहइ' दूरोहति—तदधिरोहणं करोति, तथा 'दुरूहंतं वा साइज्जइ' दूरोहन्तं वा—नौकाया
अपरि अधिरोहणं कुर्वन्तं श्रमणान्तरं वा स्वदते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २ ॥

सूत्रम्—एवं जा चउदसमे उदेसे पडिग्गहगमो सो णेयव्वो जाव
अच्छेज्जं अणिसिद्धं अभिहडमाहट्टु दिज्जमाणं दुरूहइ दुरूहंतं वा
साइज्जइ ॥ सू० ३-५ ॥

चूर्णिभाष्याचरिः ३० १८ सू०-१-१

नौकाया आरोहणकयणादिनिषेधः ४०३

छाया—पवं यः चतुर्दशे उद्देशे प्रतिग्रहगमः स ज्ञातव्यः यावद् आच्छेद्यम् अनि-
सृष्टम् अभिद्वन्द्वम् आहत्य दीयमानं दूरोहति दूरोहन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३॥

चूर्णी—‘एवं’ इत्यादि । ‘एवं’ एवम्—अनेन प्रकारेण नौक्रीणनरीत्या ‘जो चउइ-
समे उद्देशे पडिगहगमो’ यश्चतुर्दशे उद्देशे प्रतिग्रहगमः पात्रग्रहणगमकः प्रोक्तः ‘से जे-
यन्वो’ सोऽत्र नौकाविषये ज्ञातव्यः—वक्तव्यः, कियत्पर्यन्तमित्याह—‘जाव’ यावत् ‘अच्छेज्ज’
आच्छेद्यां कस्यापि हस्तादाच्छिद्य स्थापितां ‘अणिसिद्धं’ अनिसृष्टां नौकां स्वामिनाऽदत्तां
तत्स्वामिन अज्ञानान्तरेण गृहीताम् ‘अभिद्वन्द्वं’ अभिद्वन्तां—स्थानान्तरात् आनीताम् ‘आदु-
दिज्जमाणं’ आहत्य—संमुखमाननीय दीयमानां नावम् ‘दूरुहइ’ दूरोहति—आरोहति ‘दूरुहन्तं
वा साइज्जइ’ दूरोहन्तं—नावमधिरोहन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति । अत्र सूत्रे
‘जाव’ इति यावत्पदेन “जे भिक्खू’ नावं पामिच्चेइ नावं परियट्ठेइ’ इति सूत्रद्वयं संप्राप्तम्
अर्थस्तत्रैव चतुर्दशोद्देशके द्रष्टव्य इति । विशेषस्तावदेतावानेव यत्—चतुर्दशोद्देशके प्रतिग्रहशब्दः
प्रोक्तः, अत्र तु ‘नौ’ शब्दं प्रयोज्य आलापका विधातव्या इति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—‘जो कीणइ सयं णावं, पामिच्चाइयमारुहे ।

आणाभंगाइ पावेइ, मिच्छन्तं च विराहणं ॥

छाया—यः क्रोणाति स्वयं नौकां प्रामित्यादिकामारोहेत् ।

आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति मिथ्यात्वं च विराधनम् ॥

अवचूरिः—यो भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा स्वयमेव नौकां क्रोणाति—मृत्युसमर्पणेन स्वात्मा-
धीनां करोति अन्यद्वारा वा नौकायाः क्रयणं कारयति तथा प्रामित्यादिदोषदुष्टां नावमारोहेत्
पूर्वोक्तप्रकारां नौकामधिरोहति, आरोहन्तं नौकायामधिरोहणं कुर्वन्तं श्रमणान्तरमनुमोदते, स
आज्ञाभङ्गमनवस्थां मिथ्यात्वं संयमविराधनमात्मविराधनं च प्राप्नोतीति भाष्यार्थः ॥ सू० ३-५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू थलाओ नावं जले ओक्कसावेइ ओक्कसावेतं
वा साइज्जइ ॥ सू० ६ ॥

छाया—यो भिक्षुः स्थलात् नावं जले अवकर्षयति अवकर्षयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ६॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः ‘थलाओ’ स्थलात्—
जलपार्श्वस्थभूमिभागात् तटादित्यर्थः ‘णावं’ नावम्—नौकाम् ‘जले ओक्कसावेइ’ जले—नद्यादि-
जलप्रवाहे अवकर्षयति—अवतारयति स्थले विद्यमानां नौकां जले करोति—कारयति वा तथा

४०४

निशीथसूत्रे

‘ओक्कसावेतं वा साइज्जइ’ अवकर्षयन्तं स्थलात् जले नौकामवतारयन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—
अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू जलाओ नावं थले उक्कसावेइ उक्कसावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७ ॥

छाया—यो भिक्षुः जलात् नावं स्थले उत्कर्षयति उत्कर्षयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः ‘जलाओ नावं थले उक्कसावेइ’ जलात्-नद्यादिजलमध्यात् नौकां स्थले उत्कर्षयति—जलस्थां स्थले करोति परद्वारा वा कारयति जले संतरन्ती नौकां जलात् निष्कास्य भूमिभागे स्थापयतीत्यर्थः, तथा—‘उक्कसावेतं वा साइज्जइ’ उत्कर्षयन्तं—जलात् नौकां स्थले कुर्वन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पुण्णं नावं उस्सिचइ उस्सिचंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः पूर्णां नावमुत्सिञ्चति उत्सिञ्चन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः ‘पुण्णं नावं’ पूर्णां जलपूर्णां नौकाम् सच्छिद्रत्वाज्जलेन परिपूर्णां नावं यः श्रमणः श्रमणी वा ‘उस्सिचइ’ उत्सिञ्चति नौकायां स्थितं जलम् अञ्जल्यादिना अन्येन केनापि साधनेन बहिर्निष्कासयति तथा ‘उस्सिचंतं वा साइज्जइ’ उत्सिञ्चन्तं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू विखुण्णं नावं उप्पिलावेइ उप्पिलावेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥

छाया—यो भिक्षुर्विखुण्णां नावम् उत्प्लावयति उत्प्लावयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ९ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘विखुण्णं’ विखुण्णाम्—जले पङ्के वा मग्नान् नौकाम् ‘उप्पिलावेइ’ उत्प्लावयति नौकां जलात् पङ्काद्वा उपरि उत्थापयति स्वयं परद्वारा वा तथा—‘उप्पिलावेतं वा साइज्जइ’ उत्प्लावयन्तं वा स्वदत्ते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पडिणावियं कट्ठु नावाए दूरुहइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १० ॥

छाया—यो भिक्षुः प्रतिनाविकं कृत्वा नौकायां दूरोहति दूरोहन्तं स्वदत्ते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी० ३० १८ सू० १०-१४ ऊर्ध्वगामिन्यादिनौकाया आरोहणाऽऽकर्षणार्तान्वेषः ४०५

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विधुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पडि-
णावियं’ प्रतिनाविकम् एकं नाविकं प्रति अन्यो नाविकः प्रतिनाविकस्तम् । अयं भावः—अस्मिन्
तटे स्थितः सन् साधुः कश्चिन्नाविकं वदति यत् नद्यादैर्धर्भागेऽन्यो नाविक आगत्य मां नेष्यति
अतो नद्यादैर्धर्भागेपर्यन्तं मां त्वं नय, इत्युक्त्वा नाविको निर्णयते स प्रतिनाविकः कथ्यते, एतादृशं
प्रतिनाविकम् ‘कट्टु’ कृत्वा ‘नावाण’ नावि-नौकायाम् ‘दूरुहइ’ दूरोहति—अधिरोहति, अन्यं वा
दूरोहयति तथा ‘दूरुहंतं’ दूरोहन्तम्—अधिरोहन्तं श्रमणान्तरं ‘साइज्जइ’ स्वदते—अनुमोदते स
प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १० ॥

सूत्रम्—भिक्खू उड्डगामिणि वा णावं अहोगामिणि वा णावं
दूरुहइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुरुर्ध्वगामिनीं वा नावमधोगामिनीं वा नावं दूरोहति दूरो-
हन्तं वा स्वदते ॥ सू० ११ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विधुः श्रमणः श्रमणी वा ‘उड्डगा-
मिणि वा नावं’ ऊर्ध्वगामिनीं वा नावम् स्रोतसः संमुखं गच्छतीं नौकां या खलु नद्यादौ वर्तमाना
नौका प्रतिस्रोतः स्रोतोऽभिमुखं प्रयाति यस्मात् प्रदेशात् नदी आगच्छति तमेव प्रदेशं प्रति या
गच्छति सा ऊर्ध्वगामिनी नौका कथ्यते, तां तादृशीं नौकाम् तथा ‘अहोगामिणि वा णावं दूरुहइ’
अधोगामिनीं वा नावं दूरोहति, या जलप्रवाहेण सह जलप्रवाहानुसारेण गच्छति साऽधोगामिनी
नौका कथ्यते, तामधोगामिनीं जलस्रोतोऽनुगामिनीं नौकां दूरोहति; तादृश्या नौकाया उपरि
अधिरोहणं करोति कारयति वा तथा ‘दूरुहंतं वा साइज्जइ’ दूरोहन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदते—
अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ११ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू जोयणवेलागामिणि वा अद्धजोयणवेला-
गामिणि वा णावं दूरुहइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १२ ॥

छाया—यो भिक्षुः योजनवेलागामिनीं वा अर्द्धयोजनवेलागामिनीं वा नावं दूरो-
हति, दूरोहन्तं वा स्वदते ॥ सू० १२ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विधुः श्रमणः श्रमणी वा ‘जोयण-
वेलागामिणि वा णावं’ योजनवेलागामिनीं वा नावम् योजनप्रमाणां वेलां तटं गन्तुं शीलं यस्याः
सा योजनवेलागामिनी योजनपरिमितजलमर्यादोलङ्घनीत्यर्थः, तां योजनवेलागामिनीं नौकाम्
‘अद्धयोजनवेलागामिणि वा णावं’ अर्द्धयोजनवेलागामिनीं वा नौकाम्—अर्द्धयोजनपरिमित-

४०६

निशीथसूत्रे

जलमयादायां गमनशीलाम् नावम् नौकाम् 'दुरुहइ' दूरोहति तादृशनौकायामधिरोहणं करोति कारयति वा तथा 'दुरुहंतं वा साइज्जइ' दूरोहन्तं वा नौकामधिरोहन्तम् अधिरोहणं कुर्वन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णावं आकसावेइ खेवावेइ रज्जुणा कट्ठेणं वा कट्ठावेइ आकसावंतं वा खेवावंतं वा कट्ठावंतं वा साइज्जइ ॥सू० १३ ॥

छाया—यो भिक्षुः नावमाकर्षयति क्षेपयति रज्ज्वा काष्ठेन वा कर्षयति, आकर्षयन्तं वा क्षेपयन्तं वा कर्षयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १३ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'णावं' नावं नौकां जले संतरन्तीं जले निमज्जन्तीं वा 'आकसावेइ' आकर्षयति—समीपे आनयितुं प्रेरयति 'खेवावेइ' क्षेपयति चालनकाष्ठेन अन्यद्वारा चालयति, तथा 'रज्जुणा' रज्ज्वा 'कट्ठेण वा' काष्ठेन वा यष्ट्यादिना 'कट्ठावेइ' कर्षयति—जलाद्वहिर्निष्कासयति, एवम् आकर्षयन्तं क्षेपयन्तं रज्ज्वा काष्ठेन वा नावं कर्षयन्तं श्रमणान्तरम् 'साइज्जइ' स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णावं अलित्तएण वा दंढेण वा पप्फिडिण वा वंसेण वा वलेण वा वाहेइ वाहेतं वा साइज्जइ ॥सू० १४ ॥

छाया—यो भिक्षुः अरित्रकेण वा दण्डेन वा पप्फिडिण वा वंशेन वा वलेन वा वाहयति वाहयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १४ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'णावं' नावम्-नौकाम् 'अलित्तएण वा' अरित्रकेण वा-नौचालकदण्डविशेषेण 'दंढेण वा' दण्डेन वा सामान्यदण्डविशेषेण 'पप्फिडिण वा' 'पप्फिडिय' इति नौचालकोपकरणवाचको देशी शब्दः तेन वा 'वंसेण वा' वंशेन वा-वंशयष्ट्या वा 'वलेन वा' वला इति प्रसिद्धेन पृथुलकाष्ठेन वा, एतैरुपर्युक्तनौकाचालकसाधनैः यः श्रमणः श्रमणी वा नौकाम् 'वाहेइ' वाहयति-चालयति स्वयं परद्वारा वा चालयति तथा 'वाहेतं वा साइज्जइ' वाहयन्तं वा नौकां चालयन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स 'प्रायश्चित्तभागी' भवतीति ॥ सू० १४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णावाउदग्गमायणेण वा पडिग्गहेण वा मत्तएण वा णावाउस्सिचणेण वा णावं उस्सिचइ उस्सिचंतं वा साइज्जइ ॥

चूर्णिभाष्यावचुरिः उ० १८ सू० १५-३९ नौछिद्रपिधान-तद्गतदातुरशनादिप्रहणनि० ४०७

छाया—यो भिक्षुः नावुदकभाजनेन वा प्रतिग्रहेण वा मात्रकेण वा नावुत्सिञ्चनकेन वा नावम् उत्सिञ्चति-उत्सिञ्चन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘णावाउदकभायणेण वा’ नावुदकभाजनेन-नौकोदकभाजनेन, नौकासंबन्धिनोदकपात्रेण जलनिःसारकपात्रेण ‘पडिग्गाहेण वा’ प्रतिग्रहेण-स्वकीयाहारपात्रेण वा ‘मत्तएण वा’ मात्रकेन-स्वकीयलघुपात्रेण वा ‘णावाउत्सिञ्चणेण वा’ नावुत्सिञ्चनकेन वा-नौकोत्सिञ्चनकेन वा येन पात्रेण नौकास्थितं जलं बहिर्निष्कास्यते तादृशपात्रेण ‘णावं’ नावं नाकाम् ‘उत्सिञ्चइ’ उत्सिञ्चति-नौकास्थं जलं नौकातो बहिर्निष्कासयति तथा ‘उत्सिञ्चंतं वा उत्सिञ्चन्तं वा श्रमणान्तरम् ‘साइज्जइ’ स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू नावंउत्तिगेण उदगं आसवमाणं उवरुवरिं च कज्जलावेमाणं पेहाए हत्थेण वा पाएण वा आसत्थपत्तेण वा कुसपत्तेण वा मट्टियाए वा चेलेण वा चेलकण्णेण वा पडिपिहेइ पडिपिहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १६ ॥

छाया—यो भिक्षुर्नावुत्तिङ्गेन उदकमाश्रवन्तम् उपर्युपरि च कज्जलावमानां प्रेक्ष्य हस्तेन वा पादेन वा अश्वत्थपत्रेण वा मृत्तिकया वा चेलेन वा चेलकर्णेण वा परिपिद्धाति प्रतिपिदधन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः-श्रमणः श्रमणी वा ‘णावं उत्तिगेण’ नावुत्तिङ्गेन नौबिलेन नौछिद्रेणेत्यर्थः ‘उदगं आसवमाणं’ उदकम् आश्रवन्तम् छिद्रेण नौकायां जलं प्रविशन्तं ‘उवरुवरिं च कज्जलावेमाणं’ उपर्युपरीति बेगपूर्वकं कज्जलावमानां ब्रुहन्तीं प्लाव्यमानामित्यर्थः ‘ब्रुडः कज्जलाव’ इति वचनात् ‘पेहाए’ प्रेक्ष्य-दृष्ट्वा तन्निरोधार्थम् ‘हत्थेण वा’ हस्तेन वा ‘पाएण वा’ पादेन वा ‘आसत्थपत्तेण वा’ अश्वत्थपत्रेण वा पिप्पलपत्रेण वा ‘कुसपत्तेण वा’ कुशपत्रेण वा दर्भसमूहेन वा ‘मट्टियाए वा’ मृत्तिकया वा ‘चेलेण वा’ चेलेन वलेण वा ‘चेलकण्णेण वा’ चेलकर्णेन वा वल्लस्रग्णेन वल्लान्ति मभागेन वा ‘पडिपिहेइ’ प्रतिपिदधाति-छिद्रस्य मुखं निरुणद्धि अग्नयेन वा छिद्रनिरोधं कारयति ‘पडिपिहेतं वा साइज्जइ’ परिपिदधतं वा छिद्रेण नौकायां प्रविशतो जलस्य हस्तादिना निरोधं कुर्वन्तं श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १६ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णावागओ णावागयस्स असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १७ ॥

४०८

निष्ठीयसूत्रे

छाया— यो भिक्षुनौगतो नौगतस्याशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा प्रति-
गृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘णावागओ’ स्वयं नौकास्थितः सन् ‘णावागयस्स’ नौगतस्य नौकायामेव स्थितस्य दातुः ‘असणं
वा अशनं वा ‘पानं वा पानं वा ‘खाइमं वा खाद्यं वा ‘साइमं वा स्वाद्यं वा’ चतुर्विधमाहारजा-
तम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति, अयं भाव—नौकायामेव साधुर्भवेत् तथा नौकायामेवो-
पविष्टः श्रावकोऽपि भवेत् तत्र नौकास्थितः श्रमणः श्रमणी वा नौकामध्यस्थितदातुः संबन्धि
अशनादिकं स्वीकरोतीति, तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं श्रमणान्तरं वा स्वदत्ते
अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १७ ॥

सूत्रम्—एव एणं गमेणं णावागओ जलगयस्स० ॥ सू० १८॥
णावागओ पंकगयस्स० ॥ सू० १९ ॥ णावागओ थलगयस्स० ॥ सू० २०॥
एवं जलगणवि चत्तारि ॥ सू० २४॥ पंकगणवि चत्तारि ॥ सू० २८ ॥
थलगणवि चत्तारि ॥ सू० ३२ ॥

छाया— एवम् अनेन गमेन नौगतो जलगतस्य० ॥ सू० १८॥ नौगतः पङ्कगतस्य
॥ सू० १९॥ नौगतः स्थलगतस्य० ॥ सू० २० ॥ एवं जलगतेनापि चत्वारि० ॥ सू० २४॥
पङ्कगतेनापि चत्वारि० ॥ सू० २८ ॥ स्थलगतेनापि चत्वारि० ॥ सू० ३२ ॥

चूर्णि — ‘एवं एणं गमेणं’ एवम् अनेनैव प्रकारेण—अन्यैव रीत्या एतेन गमेन अनेनैव आला-
पकप्रकारेण ‘णावागओ जलगयस्स० ॥ सू० १॥ णावागओ पंकगयत्स ॥ सू० २॥ णावागओ
थलगयस्स० ॥ सू० ३॥ इत्यादीनि त्रीणि सूत्राणि, एकं च पूर्वोक्तम् ‘णावागओ णावागयस्स’
इत्यधिकम्—एवं चत्वारि सूत्राणि नौकागतसम्बन्धीनि वाच्यानि ॥ सू० २०॥ एवम्—अनेनैव प्रकारेण ‘जल-
गणवि चत्तारि’ जलगतेनापि चत्वारि, चत्वारि सूत्राणि तथाहि—‘जलगओ नावागयस्स’ ॥ सू० १॥
‘जलगओ जलगयस्स० ॥ सू० २॥ ‘जलगओ पंकगयस्स’ ॥ सू० ३॥ ‘जलगओ थलगयस्स०’
॥ सू० ४ ॥ इत्यादीनि चत्वारि सूत्राणि ४ ‘पंकगण वि चत्तारि’ पङ्कगतेनापि चत्वारि सूत्राणि
तथाहि— ‘पंकगओ नावागयस्स०’ ॥ सू० १॥ ‘पंकगओ जलगयस्स०’
॥ सू० २॥ ‘पंकगओ पंकगयस्स०’ ॥ सू० ३ ॥ ‘पंकगओ थलगयस्स०’ ॥ सू० ४ ॥
इत्यादीनि चत्वारि सूत्राणि ४ । ‘थलगण वि चत्तारि’ स्थलगतेनापि चत्वारि
सूत्राणि, तथाहि—‘थलगओ नावागयस्स०’ ॥ सू० १ ॥ ‘थलगओ जलगयस्स०’ ॥ सू० २॥
‘थलगओ पंकगयस्स०’ ॥ सू० ३ ॥ ‘थलगओ थलगयस्स०’ इत्यादीनि चत्वारि सूत्राणि

पूर्णिमाव्यवहृतिः ३० १८ सू० ३३-९०

घस्रस्य कयणक्रापणादिनिषेधः ४०९

ई, एवम् 'णावगओ जलगयस्स इत्यारम्भ 'थल्लाओ थल्लगयस्स इति पर्यन्तानि पञ्चदशसूत्राणि 'णावागओ णावागयस्स इति सूत्रवद् व्याख्येयानि भेदस्तावदेतावानेव, यत् स्व-स्वस्थानविपर्ययो यथायोगं कर्तव्य इति ॥३२॥

॥ नौका-जले-पङ्के-स्थलेति चतुर आश्रित्यात्र

षोडश भङ्गा भवन्ति, तत्प्रदर्शककोष्ठकमिदम् ॥

भङ्गाः	श्रमणः	दाता श्रावकादिः
१-नौकास्थितः साधुः		नौकास्थितस्य दातुः
२-नौकास्थितः साधुः		जले स्थितस्य दातुः
३-नौकास्थितः साधुः		पङ्के स्थितस्य दातुः
४-नौकास्थितः साधुः		स्थले स्थितस्य दातुः
५-जले स्थितः साधुः		नौकास्थितस्य दातुः
६-जले स्थितः साधुः		जले स्थितस्य दातुः
७-जले स्थितः साधुः		पङ्के स्थितस्य दातुः
८-जले स्थितः साधुः		स्थले स्थितस्य दातुः
९-पङ्के स्थितः साधुः		नौकास्थितस्य दातुः
१०-पङ्के स्थितः साधुः		जले स्थितस्य दातुः
११-पङ्के स्थितः साधुः		पङ्के स्थितस्य दातुः
१२-पङ्के स्थितः साधुः		स्थले स्थितस्य दातुः
१३-स्थले स्थितः साधुः		नौकास्थितस्य दातुः
१४-स्थले स्थितः साधुः		जले स्थितस्य दातुः
१५-स्थले स्थितः साधुः		पङ्के स्थितस्य दातुः
१६-स्थले स्थितः साधुः		स्थले स्थितस्य दातुः

अत्राह भाष्यकारः—

सोऽसणां च भंगानां, जम्हा कम्हा य गिण्हए ।

असणाइं च जो भिक्खू, आणाभंगाइ पावइ ॥

छाया—षोडशानां च भङ्गानां यस्मात् कस्माच्छ गृह्णीयात् ।

अशनादि च यो भिक्षुः, आणभङ्गादि प्राप्नोति ॥

४१०

निरुपिष्यते

अवचूरिः—य. कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा षोडशानां च भङ्गानां मध्ये 'जे भिक्खू णावागओ णावागयस्स असणं ४ पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' इत्यारभ्य 'जे भिक्खू थलमओ थलमयस्स असणं ४ पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' एतत्पर्यन्तषोडशसूत्रप्रतिपादितषोडशमङ्गमध्यात् यस्मात् कस्माच्चिदपि भङ्गात् यस्मात्कस्माच्च कारणात् अशनादिकं चतुर्विधमाहारजातं गृह्णाति गृह्णन्तं वा अनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिकान् दोषान् आज्ञाभङ्गानवस्थामध्यात्वसंयमात्मविराधनादिदोषान् प्राप्नोति, तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा भवन्तीत्यर्थः ॥ सू० ३२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कथं किणइ किणावेइ कीयमाहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३३ ॥

छाया—यो भिक्षुर्वस्त्रं क्रीणाति क्रापयति क्रीतमाहृत्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३३ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'वत्थं' वस्त्रम् चोद्यपट्टादिकं च 'किणइ' क्रीणाति—मूल्यं दत्त्वा दापयित्वा वा स्वबुद्ध्या विवच्याऽऽपणादितः क्रयणं करोति 'किणावेइ' क्रापयति स्वयमेव मूल्यं दत्त्वा परेण वा मूल्यं दापयित्वा परद्वारा वस्त्रस्य क्रयणं कारयति, तथा, 'कीयमाहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ' क्रीतमाहृत्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति, कोऽपि दाता वस्त्रं क्रीत्वा अभिमुखमागत्य श्रमणाय श्रमण्यै वा तादृशवस्त्रं ददाति, तच्च वस्त्रं साधुः स्वीकरोति तथा 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा क्रयणं कुर्वन्तं क्रापयन्तं क्रीतमभिमुखमागत्य दीयमानं स्वीकुर्वन्तं श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याऽऽज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० ३३ ॥

सूत्रम्—एवं चउइसमे उद्देसए पडिग्गहे जो गमो भणिओ सो चेव इहंपि वत्थेण णेयव्वो जाव जे भिक्खू वत्थनीसाए वासावासं वसइ वसंतं वा साइज्जइ, णवरं कोरणं णत्थि ॥ सू० ३४-९० ॥

छाया एवं चतुर्दशे उद्देशके प्रतिग्रहे यो गमो भणितः स एव इहापि वस्त्रेण ज्ञातव्यः । यावद् यो भिक्षुः वस्त्रनिश्रया वर्षावासं वसति वसन्तं वा स्वदत्ते, नवरं-कोरणं नास्ति ॥ सू० ३४-९० ॥

चूर्णी—'एवं' इत्यादि । 'एवं' एवम्-अनेन प्रकारेण यथा—'चउइसमे उद्देसए' चतुर्दशे उद्देशके 'जो गमो भणिओ' यो गमः—प्रतिग्रहविषयको एकोनषष्टि(५९)संख्यकसूत्रात्मको भणितः—कथितः 'सो चेव' स एव—तादृश एव गमः 'इहंपि' इहापि 'वत्थेण' वस्त्रेण सह

अविभाष्यावचूरिः उ० १८-सू० ३४-११

उद्देशकपरिसमाप्तिः ४११

‘णेयव्वो’ ज्ञातव्यः—वस्त्रविषयको गमः सर्वोऽपि प्रतिग्रहगमवदेवात्र वक्तव्यः । कियत्पर्यन्तमित्याह—
‘जाव’ इत्यादि । ‘जाव’ यावत् ‘जे भिक्खू वत्थनीसाए वासावासं वसइ’ यो भिक्षुः
वस्त्रनिश्चया वर्षावासं वसति, ‘वसंतं वा साइज्जइ’ वसन्तं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्त-
भागी भवतीति । प्रतिग्रहगमापेक्षया यद्वैलक्षण्यं तदाह—‘णवरं’ इत्यादि । ‘णवरं’ नवरं केवलं
विशेष एतावानेव यत् प्रतिग्रहगमे पात्रस्य कोरणं तीक्ष्णलोहादिसिद्धाकया आकृतिविशेषविलिखितं
तिद्विषयकमेकं पञ्चपञ्चाशत्तमं सूत्रं प्रोक्तम्, वस्त्रगमे ‘कोरणं नत्थि’ कोरणं नास्ति एकं
पञ्चपञ्चाशत्तमं कोरणसूत्रं न वक्तव्यमिति भावः वस्त्रे कोरणासंभवादिति । अत्र चतुर्दशो-
द्देशकप्रथमसूत्रादारभ्य एकोनषष्टिसूत्रपर्यन्तानि कोरणसूत्रमन्तरेण अष्टपञ्चाशत्तमस्यकानि सूत्राणि
अत्राष्टादशोद्देशके पठितव्यानीति भावः ॥ सू० ३४-९०

अत्राह भाष्यकारः—

जो उ चउइसोदेसे, गमो वुत्तो पडिग्गहे ।

कोरणेण विणा सव्वो, वत्थेऽट्टारसमे मओ ॥

छाया—यस्तु चतुर्दशोद्देशे गमः प्रोक्तः प्रतिग्रहे ।

कोरणेन विना सर्वो वस्त्रेऽष्टादशके मतः ॥

अवचूरिः—एतस्यैव निशीथसूत्रस्य चतुर्दशोद्देशके प्रतिग्रहे पात्रं दारुपात्रमधिकृत्य यो गमः
कृतः स एव सर्वः संपूर्णोऽपि कोरणसूत्रं परित्यज्य अष्टपञ्चाशत्सूत्रात्मकोऽत्र अष्टादशोद्देशके वस्त्रे
वस्त्रमधिकृत्य मतो ज्ञातव्यः । अयं भावः—‘जे भिक्खू वत्थं किणइ किणावेइ कीयं आइहु
दिज्जमाणं पडिग्गहेइ पडिग्गहेतं वा साइज्जइ’ इत्यारभ्य ‘जे भिक्खू वत्थनीसाए वासा-
वासं वसइ वसंतं वा साइज्जइ’ इतिपर्यन्तानि अष्टादशोद्देशकसूत्राणि चतुर्दशोद्देशके यथा
व्याख्यातानि तैव प्रकारेण अत्रापि तेषां सूत्राणां व्याख्यानं कर्त्तव्यम्, उभयत्रैतावानेव भेदो यत्
चतुर्दशोद्देशके पात्रं दारुकाष्ठधिकृत्य सूत्रप्रणयनं तद्व्याख्यानं च कृतम्, अत्र अष्टादशोद्देशके
तु पात्रस्थाने वस्त्रं निवेशयित्वा सूत्राणां प्रणयनं तथा तद्व्याख्यानं च कर्त्तव्यम्, विशेषजिवृक्षुभि-
श्चतुर्दशोद्देशकस्यैव अवलोकनं कर्त्तव्यमिति ॥ सू० ३४-९० ॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घा-
इयं ॥ सू० ९१ ॥

॥ निसीहज्जयणे अट्टारसमो उद्देशो समत्तो ॥ १८ ॥

छाया—तत् सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकम् ॥ १८ ॥

॥ निशीथाध्ययने अष्टादशोद्देशकः समाप्तः ॥ १८ ॥

चूर्णी—‘तं सेवमाणे’ इत्यादि । ‘तं सेवमाणे’ तत् अष्टादशोद्देशकोक्तं प्रायश्चित्त-
स्थानम् ‘सेवमाणे’ सेवमानः—तादृशप्रायश्चित्तस्थानस्य प्रतिसेवनां कुर्वन् श्रमणः श्रमणी वा ‘आच-
ञ्जइ आपषते—प्राप्नोति—‘चाउम्मासियं’ चातुर्मासिकम् ‘परिहारद्वणं’ परिहारस्थानं—प्रायश्चित्त-
त्तम् ‘उग्घाइयं’ उद्घातिकं लघुकम्, नौकारोहणत आरभ्य वस्त्रनिश्रया वर्षावासनिवासपर्यन्तो-
क्तेषु अवस्थानेषु मध्यात् एकं द्विकम् अनेकं सर्वं वा पापस्थानं सेवमानः श्रमणः श्रमणी वा
लघुचातुर्मासिकं प्रायश्चित्तं प्राप्नोति ॥ सू० ९१ ॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक -
प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-
“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालभक्तचारि-जैनाचार्य-जैन-
धर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रति-विरचितायां “निशीयसूत्रस्य”
चूर्णिभाष्यावचूररूपायां व्याख्यायाम् अष्टादशोद्देशकः समाप्तः ॥१८॥

॥ एकोनविंशतितमोद्देशकः ॥

अष्टादशोद्देशकं व्याख्याय अवसरप्राप्त एकोनविंशतितमोद्देशको व्याख्यायते । तत्र एकोनविंशतितमोद्देशकादिसूत्रस्य अष्टादशोद्देशकान्तिमसूत्रेण सह कः सम्बन्धः ? इत्यत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—अद्वारसे निसिद्धं जं, तं चेवेत्य निसिद्धम् ।

पुनर्वच्छिमसूत्राणं, संबन्धो इणमो इहं ॥१॥

छाया— अष्टादशो निषिद्धं यत् तदेवात्र निषिध्यते ।

पूर्वपश्चिमसूत्रयोः सम्बन्धोऽयमिह ॥१॥

अवचूरिः—अष्टादशो उद्देशके यद् वस्तु निषिद्धं यस्य वस्तुनो निषेधः कृतः तदेव वस्तु अत्र एकोनविंशतितमे उद्देशके निषिध्यते, अयं भावः—यः श्रमणः श्रमणी वा ऋतुवद्धे वर्षावासे वा काले वस्त्रादिछाभावनया निवासं करोति स श्रमणः श्रमणी वा यतनायुक्तोऽपि प्रमादं लभते, एवं प्रकारेण अष्टादशोद्देशकस्यान्तिमभागे प्रमाद एव प्रदर्शितः, अत्रापि एकोनविंशतितमोद्देशकस्यादिसूत्रे प्रमाद एव प्रदर्श्यते, अयमेव—एककार्यकारित्वरूप एव सम्बन्धः पूर्वपश्चिमसूत्रयोः अष्टादशोद्देशकान्तिमसूत्रैकोनविंशतितमोद्देशकादिसूत्रयोः सम्बन्धो भवति, तदनेन सम्बन्धेन आयातस्य प्रकृतोद्देशकप्रथमसूत्रस्य व्याख्यानं प्रस्तूयते । तत्र यद्यपि क्रयक्रीतादिवस्तुनो निराकरणं पूर्वं कृतमेव तथापि बहुमूल्यवस्तु साधोरकल्पनीयं भवतीति तदग्रहणे महान् दोष आशङ्कते इति ज्ञापनाय पुनरप्याह—

सूत्रम्—जे भिक्खू वियडं किणइ किणावेइ कीयं आहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० १ ॥

छाया—यो भिक्षुर्विकृतं क्रीणाति क्रापयति क्रीतमाहृत्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘वियडं किणइ’ विकृतं क्रीणाति, तत्र विकृतं विकृत्या संपाद्यमानं व्यपगतजीवमचित्तं प्रपाणकादिकं वस्तु यत् साधूनां साध्वीनां वा ग्रहीतुं कल्पते तादृशमचित्तमपि प्रपाणकादि वस्तु बहुमूल्यं क्रीणाति—मूल्यं दत्त्वा स्वयमेव क्रयणं करोति मूल्यं दत्त्वा स्वीकरोतीत्यर्थः ‘किणावेइ’ क्रापयति, अचित्त-बहुमूल्यप्रपाणकादि वस्तुनः परद्वारा मूल्यं दापयित्वा क्रयणं कारयति तथा ‘कीयमाहट्टु दिज्जमाणं’ क्रीतमाहृत्य दीयमानम् अन्यः—कोऽपि श्रमणार्थं मूल्यं दत्त्वा प्रपाणकादि क्रीणाति तद्वस्तु अभिमुख-

४१४

निशीथसूत्रे

मागत्य श्रमणाय समर्पयति तादृशं दीयमानं वस्तु यः श्रमणः श्रमणी वा 'पडिग्गाहेइ' प्रतिगृह्णाति—स्वीकरोति तथा 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्त-भागी भवति ॥ सू० १ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वियडं पामिच्चेइ पामिच्चावेइ पामिच्चं आहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा ॥ सू० २ ॥

छाया—यो भिक्षुः विकृतं प्रामित्यति प्रामित्ययति प्रामित्यमाहृत्य दीयमानं प्रति-गृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'वियडं' विकृतं—बहुमूल्यमचित्तं श्रमणानां श्रमणीनां वा कल्पनीयं प्रपाणकादिकं 'पामि-च्चेइ'—प्रामित्यति प्रतिप्रदानप्रतिज्ञया ग्रहणं करोति उद्धाररूपेण गृह्णातीत्यर्थः 'पामिच्चावेइ' प्रामित्ययति—उद्धाररूपेण परद्वारा ग्रहणं कारयति तथा 'पामिच्चं आहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गा-हेइ' प्रामित्यमाहृत्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति तथा 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वियडं परियट्टेइ परियट्टावेइ परियट्टियं आहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ३ ॥

छाया—यो भिक्षुः विकृतं परिवर्त्तते परिवर्त्तयति परिवर्त्तितमाहृत्य दीयमानं प्रति-गृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी—'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'वियडं' विकृतमचित्तं व्यपगतजीवम् द्राक्षासवादिप्रपाणकं बहुमूल्यम् 'परियट्टेइ' परिवर्त्तते, तत्र परिवर्त्तनं परावर्त्तनम् स्वकीयाशनवक्त्रादेरन्यस्मै समर्पणम् अन्यस्य प्रपाणकादिकस्य स्वयं ग्रहणम्, स्वकीयमशनवक्त्रादिकमन्यस्मै ददाति अन्यस्य प्रपाणकादि द्रवद्रव्यं स्वयं गृह्णाति एवं परिवर्त्तनं करोति 'परियट्टावेइ' परिवर्त्तयति परद्वारा परावर्त्तनं कारयति तथा 'परियट्टियं आहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ' परिवर्त्तितमाहृत्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति, अन्यः कोऽपि समीचीनाशन-वक्त्रादीनां परावर्त्तनं कृत्वा तादृशं प्रपाणकादिबस्तुजातं गृहीत्वा श्रमणाय ददाति तादृशं दीयमानं तत् प्रपाणकादिकं यः श्रमणः श्रमणी वा प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति स्वीकारयति वा तथा 'पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ' प्रतिगृह्णन्तं वा परावर्त्तितचित्तबहुमूल्यद्रव्यपदार्थस्य ग्रहणं कुर्वन्तं श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ३ ॥

शुभिभाष्यावचूरिः ३०१९ सू० १-५

विकृतस्य क्रयणकापणादिनिषेधः ४१५

सूत्रम्—जे भिक्खू अच्छेज्जं अणिसिट्ठं अभिहणं आहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ४ ॥

छाया—यो भिक्षुराच्छेद्यमनिसृष्टमभिहतमाहृत्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति, प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अच्छेज्जं’ आच्छेद्यं बलात्कारपूर्वकं गृहीतम् १, ‘अणिसिट्ठं’ अनिसृष्टम् वस्तुस्वामिन मननुज्ञाय गृहीतं यत् तत् अनिसृष्टम् २, ‘अभिहणं आहट्टु’ अभिहतम्—अन्यप्रदेशादानीतं संमुखमागत्य ‘दिज्जमाणं’ दीयमानम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति—परेण वा प्रतिग्राहयति ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥

अत्राह भाष्यकारः—

वियडं बहुमुल्लं जं, कीयाइभेयगं जई ।

गिण्हेइ मोहओ जो उ, आणाभंगइ पावई ॥१॥

छाया—विकृतं बहुमूल्यं यत् क्रीतादिभेदकं यतिः ।

गृह्णाति मोहतो यस्तु आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥१॥

अवचूरिः—यः कश्चित् यतिः श्रमणः श्रमणी वा मोहतो—मोहनीयकर्मोदयात् विकृतं बहुमूल्यं क्रीतादिभेदभिन्नम् आदिशब्देन प्रामित्यमाच्छेद्यमनिसृष्टमभिहतमित्येवंभेदयुक्तं गृह्णाति, तादृशस्य ग्रहणं स्वयं कुर्यात् कारयेद्वा तत् क्रीतादिकमभिसुखमानीय दीयमानं स्वीकुर्यात् स्वीकुर्वन्तमनुमोदते तथा अशनवत्त्वादिना परिवर्तनं करोति कास्यति वा तथा परेण दीयमानं परिवर्तितद्रव्यग्रहणं कुर्वाणं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स आज्ञाभङ्गादिकं मिथ्यात्वं संयमविराधनमात्मविराधनं च प्राप्नोति तस्मात् क्रीतादिभेदयुक्तस्य द्रव्यस्य ग्रहणं स्वयं न कुर्यात् न वा कारयेत् न वा कुर्वन्तं श्रमणान्तरं कमपि अनुमोदयेदिति ॥ सू० ४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू गिलाणस्स अट्ठाए परं तिण्हं वियडदत्तीणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ५ ॥

छाया—यो भिक्षुरानस्यार्थाय परं तिसृणां विकृतदत्तानां प्रतिगृह्णाति प्रतिगृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ५ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘गिलाणस्स अट्ठाए’ ग्लानस्यार्थाय, तत्र ग्लानः—सघोषातिकुक्षिश्लादिरोगातङ्कैः परिपीडितः,

तस्य तादृशस्य ग्लानस्य अर्थाय प्रयोजनाय गाढागाढकारणमाश्रित्येत्यर्थः यदि विकृतदत्तैर्प्रहणा-
वश्यकता लक्ष्येत तदा एकद्वित्रिदत्तैर्प्रहीतुं कल्पते नाधिकमित्याह—‘परं तिण्डं’ परं तिसृणाम्
‘वियडदत्तीणं’ विकृतदत्तीनाम् तत्र विकृतं—द्राक्षादिविकृत्या संपाद्यमानं विकृतिकारकत्वाद्
विकृतं तस्य विकृतस्य तिसृभ्यो दत्तिभ्योऽधिकम्, तत्र दत्तिरिति अविच्छिन्नं पतन्ती द्रवद्रव्य-
धारा गृह्यते, तथा च विकृतानामचित्तबहुमुख्यप्रपाणकद्राक्षासबकुमार्यासवादीनाम् अन्येषां वा तथाविध-
द्रवपदार्थानां दत्तित्रयादधिकम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति ग्लानप्रयोजनमासाद्य दत्तित्रयादधिकं
विकृतं स्वीकरोति तथा—‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा ग्लानप्रयोजनेनापि दत्ति-
त्रयादधिकं गृह्णन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

नात्र विकृतशब्दस्य मद्यार्थः किन्तु विकृतस्य मद्यार्थो निशीथचूर्ण्यो लभ्यते, तद्ग्रहण-
विधिश्च, तथाहि—तत्र भाष्ये यदुक्तम्—‘चित्तिपदं गेलण्णे, विज्जुवण्णसे तद्देव सिक्खाण् ।
एतेहि कारणेहि, जयणाण् कप्पती वेत्तु ॥६०३४॥ (पृ० २२० सन्मतिज्ञानपीठ आगरामुद्रित)

तच्चूर्णिर्यथाः—‘वेज्जोवण्ण सेणगिलाणट्ठा वेप्पेज्ज कस्सति कोति वाही तेणेव उपसमति
त्ति ण दोसो । गिलाणट्ठा वा वेज्जो आणितो तस्सट्ठा वा विप्पेज्जा । एकप्पं वा
सिक्खंतो गहणं करेज्जा ॥६०३४॥

छाया—द्वितीयपदम्—ग्लाने वैधोपदेशे तथैव शिक्षायाम् । एतैः कारणैः वतनया कल्पते
प्रहीतुम् ॥६०३४॥

वैधोपदेशेन ग्लानार्थं गृहीयात् कस्यापि कोऽपि व्याधिस्तेनैव उपशाम्भति इति न दोषः ।
ग्लानार्थं वा वैध आनीतः तस्यार्थं वा गृहीयात्, प्रकल्पं वा शिक्षन् ग्रहणं कुर्यात् ॥६०३४॥
इति तन्मोहविजृम्भितम् । साधूनां तस्य सर्वथा निषिद्धत्वात् ।

अत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—जो य भिक्खू गिलाणट्ठा, तिण्डं दत्तीणं जं परं ।

गिण्हेज्जा गाहएज्जा वा, आणाभंगाइ पावइ ॥१॥

छाया—यश्च भिक्षुर्ग्लानार्थं तिसृणां दत्तीनां यत् परम् ।

गृहीयाद् ग्राहयेद् वा आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥

अचक्षुरिः—यश्च कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ग्लानार्थं कुक्षिशूलादिरोगवतः श्रमणस्य
प्रयोजनाय यदि ग्रहणीयमापद्येत तदा विसृणां विकृतदत्तीनाम् अचित्तद्रवसम्बन्धिनीनां परं त्रयाद-
धिकं गृहीयात्—स्वीकुर्यात् ग्राहयेद् वाऽन्यद्वारा स श्रमणः श्रमणी वा आज्ञाभङ्गादिकं मिथ्यात्वं
संयमविराधनामात्मविराधनां च प्राप्नोति, तथा दत्तित्रयादधिकग्रहणे लोकानां तदुपरि अविश्वासः

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० १९ सू० ५-८ विकृतग्रहणगालन-चतुःसन्ध्यास्वाध्यायनिषेधः ४१७

स्यात् यथाऽयं प्रव्रजितो भूत्वाऽपि शास्त्राज्ञारहितदत्तित्रयादधिकं स्वीकरोतीति, तथा साधोर्लो-
भदशाऽपि प्रकटा भवति, तथा-ग्लानस्यातिमात्राग्रहणेनाऽसह्यतया शरीरेऽन्यो रोगः समुत्पद्यते तेना-
ऽऽत्मविराधना, शरीरे विषयविकारोऽपि समुत्पद्यते तेन संयमविराधनाऽवश्यम्भाविनी, लोके च
तद्विषये शङ्का जायते यदयमेतादृशवस्तुजातमधिकं विना कारणं शरीरपुष्ट्यर्थं भुङ्क्ते तेन ज्ञायतेऽयं
कामी कामविषयमपि सेवते इति प्रतिभाति, तथाऽयं दरिद्रकुलोत्पन्नोऽस्ति येनाऽयं पूर्वं स्वगृहे
नैतादृशं वस्तु दृष्टवान् अतोऽधिकाहारलोलुपोऽस्तीत्येवं लोके निन्दा प्रवचनहोलना चापि
भवति, इत्यादिकारणात् ग्लानार्थमपि दत्तित्रयादधिकं किमपि एतादृशवस्तु न स्वयं गृह्णीयात्,
वा परान् ग्राहयेत् न, वा गृह्णन्तं श्रमणान्तरमनुमोदयेदिति ॥ सू० ५ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू वियडं गहाय गामाणुगामं दूइज्जइ दूइज्जंतं वा
साइज्जइ ॥ सू० ६ ॥**

छाया—यो भिक्षुर्विकृतं गृहीत्वा ग्रामानुग्रामं द्रवति द्रवन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘वियडं
गहाय’ विकृतम्-अचित्तमपि प्रपाणकादिकम् एकस्मिन् ग्रामे गृहीत्वा अग्रे पानार्थं ‘गामाणुगामं
दूइज्जइ’ ग्रामानुग्रामं द्रवति-एकस्मादग्रामात् क्रोशद्वयादूर्ध्वं ग्रामान्तरं गच्छति तथा ‘दूइज्ज
माणं वा साइज्जइ’ द्रवन्तं-गच्छन्तं वा स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥

अत्राह—भाष्यकारः—

भाष्यम्—कारणाकारणेहि जो, गहाय वियडं जइ ।

गामाणुगामं दूइज्जा, आणाभंगाइ पावइ ॥१॥

छाया—कारणाकारणाभ्यां यः गृहीत्वा विकृतं यतिः ।

ग्रामानुग्रामं द्रवेत् आज्ञाभङ्गादि प्राप्नोति ॥१॥

अवचूरिः—कारणाकारणाभ्यां-कारणतोऽकारणतो वा यो यतिः-साधुः अचित्तं विकृतं
द्रवजातं प्रपाणकादिकं गृहीत्वा यत्र ऋतुबद्धं वसति वर्षावासं वा वसति तस्मिन् ग्रामे एवमसति
लाभे अचित्तं प्रपाणकादिकं गृहीत्वा यदि यः श्रमणः श्रमणी वा ग्रामानुग्रामं द्रवेत्-क्रोशद्वया-
दूर्ध्वं गच्छेत्-स श्रमणः श्रमणी वा आज्ञाभङ्गादिदोषान् प्राप्नोति ॥ सू० ६ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू वियडं गालेइ गालावेइ गालियं आहट्टु दिज्ज-
माणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥ सू० ७ ॥**

छाया—यो भिक्षुर्विकृतं गलति गालयति गालितमाहृत्य दीयमानं प्रतिगृह्णाति प्रति-
गृह्णन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ७ ॥

४१८

निशीथसूत्रे

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘विथडं’ विकृतम् अचित्तं गुडशर्करादिजलम् ‘गालेइ’ स्वयं गलति-वलेण निस्तारयति, वलपूतं करोतीत्यर्थः । यद्वा—विकृतम् अचित्तं गुडशर्करादिकं गलति-जले निक्षिप्य द्रवीकरोति गुडादिकं जलमिश्रितं करोतीत्यर्थः ‘गालावेइ’ गालयति परद्वारा तथाभूतं कारयति तथा—‘गालियं-आहट्टु दिज्जमाणं’ गालितमाहृत्य गलितं सत् संमुखमागत्य दीयमानम् ‘पडिग्गाहेइ’ प्रतिगृह्णाति स्वीकरोति तथा ‘पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ’ प्रतिगृह्णन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याऽऽज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति ॥ सू० ७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू चउहिं संझाहिं सज्झायं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ । तं जहा-पुव्वाए संझाए, पच्छिमाए संझाए, अवरण्हे, अद्धरत्ते ॥ सू० ८ ॥

छाया—यो भिक्षुश्चतसृषु संध्यासु स्वाध्यायं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते । तद्यथा-पूर्वस्यां सन्ध्यायां, पश्चिमायाम् सन्ध्यायाम्, अपराण्हे, अर्द्धरात्रे ॥ सू० ८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्विक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘चउहिं संझाहिं’ चतसृषु संध्यासु ‘सज्झायं’ स्वाध्यायं सूत्रार्थतदुभयानां पठनं, पठितानां च परिवर्तनम् ‘करेइ’ करोति तथा ‘करेत्तं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते । अथ कास्ताश्च-तस्रः सन्ध्याः ? इत्याह—‘तंजहा’ इत्यादि । ‘तंजहा’ तद्यथा—‘पुव्वाए संझाए’ पूर्वस्यां सन्ध्यायाम्-पूर्वकालिकसंध्यायां सूर्योदयसमये-सूर्योदयापूर्वं मुहूर्त्तार्द्धादारभ्य सूर्योदयानन्तरं मुहूर्त्तार्द्धं यावत् अस्वाध्यायकालः तस्मिन् अस्वाध्यायकाले, तथा ‘पच्छिमाए संझाए’ पश्चिमायां संध्यायां सूर्यास्तकाले एवं सूर्यास्तापूर्वं मुहूर्त्तार्द्धादारभ्य सूर्यास्तानन्तरं मुहूर्त्तार्द्धं यावत् पश्चिमसन्ध्या, स च कालः अस्वाध्यायकालः तस्मिन् मुहूर्त्तैककाले ‘अवरण्हे’ अपराण्हे-मध्याह्नस्यार्द्धमुहूर्त्तपूर्वापरकाले इत्यर्थः ‘अद्धरत्ते’ अर्द्धरात्रे निशीथे तत्रापि-अर्द्धाद्रिमुहूर्त्त-पूर्वापरकाले, एताश्चतस्रः सन्ध्याः अस्वाध्यायकालः, एतासु अस्वाध्यायकालरूपासु चतसृषु संध्यासु यः श्रमणः श्रमणी वा सूत्रार्थतदुभयानां परिवर्तनलक्षणं स्वाध्यायं करोति तथा-कुर्वन्तं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ८ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू कालियसुयस्स परं तिण्हं पुच्छाणं पुच्छइ पुच्छन्तं वा साइज्जइ ॥ सू० ९ ॥

छाया—यो भिक्षुः कालिकश्रुतस्य परं तिसृणां पृच्छानां पृच्छति पृच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० ९ ॥

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १९ सू० ९-१२ कालिकश्रुताद्यतिपृच्छा महामहादिस्वाध्यायनि० ४१९

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘कालियसुयस्स’ कालिकश्रुतस्य, यत् श्रुतं काले नियतकाले एवाधीयते तत् कालिकश्रुतम्, यस्य श्रुतस्याध्ययनम् दिवसस्य रात्रेर्वा प्रत्येकं प्रथमान्तिमप्रहरे अस्वाध्यायकालं वर्जयित्वाऽध्ययनं क्रियते तत्कालिकश्रुतम् आचाराङ्गादिकम् तस्य, कालिकश्रुतस्य ‘परं तिण्हं पुच्छाणं’ परं तिसृणां पृच्छानाम् पृच्छात्रयादधिकम्, तत्र एकस्यां पृच्छायां सूत्रत्रयं भवति ततः पृच्छात्रये नव सूत्राणि भवन्ति ततश्च कालिकश्रुतस्य अकाले यत्र काले सूत्रं नाधीयते सोऽकालः, तस्मिन् नवसूत्रादधिकम् ‘पुच्छइ’ पृच्छति-पृच्छां करोति ‘पुच्छंतं वा साइज्जइ’ पृच्छन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० ९ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दिट्ठिवायस्स परं सत्तण्हं पुच्छाणं पुच्छइ पुच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० १० ॥

छाया—यो भिक्षुर्दृष्टिवादस्य परं सप्तानां पृच्छानां पृच्छति पृच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १० ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दिट्ठिवायस्स’ दृष्टिवादस्य द्वादशमङ्गं दृष्टिवादस्तस्य ‘परं सत्तण्हं पुच्छाणं पुच्छइ’ परम्-अधिकं सप्तानां पृच्छानाम्-सप्तपृच्छातोऽधिकम् तत्र-कालिकश्रुते एकस्यां पृच्छायां सूत्रत्रयं भवति, पृच्छात्रये च नव सूत्राणि भवन्ति, दृष्टिवादेऽपि एकस्यां पृच्छायाम् सूत्रत्रयं भवति सप्तपृच्छायां तु एकविंशतिः सूत्राणि भवन्ति ततश्च यथोक्तपृच्छातोऽधिकं यः श्रमणः श्रमणी वा आचार्यम् ‘पुच्छइ’ पृच्छति तथा ‘पुच्छंतं वा साइज्जइ’ पृच्छन्तं वा श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० १० ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू चउसु महामहेसु सज्झायं करेइ करेतं वा साइज्जइ।तं जहा-इंदमहे, खंदमहे, जक्खमहे, भूयमहे ॥ सू० ११ ॥

छाया—यो भिक्षुश्चतुर्षु महामहेषु स्वाध्यायं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते । तद्यथा-इन्द्रमहे, स्कन्दमहे, यक्षमहे, भूतमहे । सू० ११ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘चउसु-महामहेसु’ चतुर्षु-चतुःसंख्यकेषु वक्ष्यमाणेषु महामहेषु-महामहोत्सवेषु, तत्र रन्धन-पचन-पाचन-स्नादन-पान-नृत्य-गीत-प्रमोदारिद्रूपेषु ये महता समारोहेण महोत्सवाः ते महामहाः, तेषु महोत्सवेषु तादृशमहोत्सवसमये तत्स्थाने यः श्रमणः श्रमणी वा ‘सज्झायं’ स्वाध्यायम् सूत्रार्थतदु-भयपठनरूपम् ‘करेइ’ करोति तथा ‘करेतं वा साइज्जइ’ कुर्वन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते

४२०

निशीथसूत्रे

स प्रायश्चित्तभागी भवति । तानेव महामहान् प्रदर्शयति—‘तं जहा’ इत्यादि । ‘तं जहा’ तद्यथा—
 ‘इदमहे’ इन्द्रनामकदेवस्य महोत्सवे चैत्रीपूर्णिमायां जायमाने ‘खंदमहे’ स्कन्दमहे स्कन्दः कार्त्तिके-
 केयः, तस्य महोत्सवे आषाढी पूर्णिमायां जायमाने ‘जक्खमहे’ यक्षमहे—यक्षमहोत्सवे—आश्विनीपूर्णि-
 मायां जायमाने ‘भूयमहे’ भूतमहे—व्यन्तरदेवमधिकृत्य जायमाने महोत्सवे—कार्तिकीपूर्णिमायां
 जायमाने, उपर्युक्तमहोत्सवचतुष्टयसमये यावत् महोत्सवस्यान्तिमः समयो भवति तावदित्यर्थः
 तत्स्थाने च यः श्रमणः श्रमणी वा स्वाध्यायं समाचरति तथा समाचरन्तमनुमोदते स प्रायश्चित्त-
 भागी भवति ॥ सू० ११॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू चउसु महापडिवएसु सज्झायं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ । तं जहा—सुगिम्हियपाडिवए, आसादीपाडिवए, आसोईपा-
 डिवए, कत्तियपाडिवए ॥ सू० १२ ॥**

छाया—यो भिक्षुश्चतसृषु महामतिपत्सु स्वाध्यायं करोति कुर्वन्तं वा स्वदत्ते
 तद्यथा—सुग्रीष्मिकप्रतिपदि, आषाढीप्रतिपदि, आश्विनीप्रतिपदि, कार्तिकीप्रतिपदि ॥ सू० १२
 चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जेभिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘चउसु
 महापडिवएसु, चतसृषु महाप्रतिपत्सु पूर्वाक्तचतुर्मासानामनन्तरं जायमानासु बहुलप्रतिपत्सु
 ‘सज्झायं करेइ’ स्वाध्याय—सुवार्थतदुभयस्य अध्ययनं करोति तथा ‘करेत्तं वा साइज्जइ’
 कुर्वन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तत्र काः ताः महाप्रतिपदः
 यासु स्वाध्यायस्य प्रतिषेधः क्रियते ? तत्राह—‘तं जहा’ इत्यादि । ‘तं जहा’ तद्यथा—‘सुगिम्हिय-
 पाडिवए’ सुग्रीष्मिकप्रतिपदि चैत्रशुक्लपूर्णिमाया अनन्तरं जायमानायां वैशाखकृष्णप्रतिपदि, ‘आसा-
 दीपाडिवए’ आषाढीप्रतिपदि आषाढसम्बन्धिप्रतिपदि आषाढशुक्लपूर्णिमाया अनन्तरं जायमानायां
 श्रावणकृष्णप्रतिपदि, एवम् ‘आसोईपाडिवए’ आश्विनीप्रतिपदि—आश्विनपूर्णिमाया अनन्तरं जाय-
 मानायां कार्तिककृष्णप्रतिपदि ‘कत्तियपाडिवए’ कार्तिकीप्रतिपदि कार्तिकपूर्णिमाया अनन्तरं जाय-
 मानायां मार्गशीर्षकृष्णप्रतिपदि । एतासु पूर्वीकासु चतसृषु प्रतिपत्सु देवा गमनागमनं कुर्वन्ति शास्त्र-
 स्य देवानां च भाषा एकैवेति यदि एतासु तिथिषु अध्ययनं करिष्यन्ति तदा यदि तत्राशुद्रमु-
 च्चारणं स्यात् तदा रुष्टास्ते देवा विघ्नं करिष्यन्तीति कृत्वा एतासु तिथिषु स्वाध्यायस्य निषेधः
 कृतो भवति ॥ सू० १२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू पोरिसिं सज्झायं उवाइणावेइ उवाइणावेत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १३ ॥

छाया—यो भिक्षुः पौरुषीं स्वाध्यायीमतिक्रामति अतिक्रामन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १३॥

वृजिभाष्यावचूरिः उ० १९ सू० १३-१६ कालानपेक्षस्वाध्यायकरणाकरणनिषेधः ४२१

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पोरिसि’ पौरुषीम् अहोरात्रयोः प्रथमचरमकालभाक्त्वेन चतुर्विधां पौरुषीम्, कथम्भूताम् ? ‘सज्झायं’ स्वाध्यायी—स्वाध्याययोग्यां, यतः कालिकश्रुतस्य अहोरात्राभ्यन्तरे चतुःपौरुषीरूपाश्चत्वारः स्वाध्यायकाला भवन्ति तादृशीः स्वाध्याययोग्याश्चतस्रः पौरुषीः चतुःसंख्यकाः पौरुषीरित्यर्थः, ‘उवाइणावेइ’ अतिक्रामति पौरुषीकाले स्वाध्यायं न करोति, तथा ‘उवाइणावेतं वा साइज्जइ’ पौरुषीकालिकस्वाध्यायमतिक्रामन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तदेव विशष्यते—दिवसस्य प्रथमचरमकालभाक्त्वाद्दे पौरुष्यौ, एवं रात्रेः प्रथमचरमकालभाक्त्वाद्दे पौरुष्यौ, एवमहोरात्रमध्ये चतस्रः पौरुष्यौ भवन्ति, एतासु चतसृष्वेव पौरुषीषु कालिकश्रुतस्य स्वाध्यायो गुणनं वा भवितुमर्हति, अन्यासु अहोरात्रसम्बन्धित्वद्वितीयतृतीयरूपासु चतसृषु पौरुषीषु एवं क्रमः—दिवसस्य द्वितीयपौरुष्यामुत्कालिकश्रुतस्य ग्रहणं ध्यानं वा कुर्यात्, अथ वा शृणुयात् । तृतीयपौरुष्यां भिक्षार्थहिण्डनं, तदभावे उत्कालिकश्रुतस्य पठनं पूर्वगृहीतस्य गुणनं तदर्थश्रवणं वा कुर्यात् । एवं रात्रेर्द्वितीयपौरुष्यामुत्कालिकश्रुतस्य ग्रहणं ध्यानमर्थश्रवणं वा कुर्यात्, तृतीयपौरुष्यां निद्रां तन्मोक्षं च कुर्यात्, अथवोत्कालिकस्य ग्रहणं गुणनं वा कुर्यात् ।

उक्तं च शास्त्रे—“पदमे पोरिसी सज्झायं, बीए ज्ञाणं झियायइ ।

तइयाए भिक्खायरियं, चउत्थीए पुणोवि सज्झायं ॥१॥

पदमे पोरिसी सज्झायं बीए ज्ञाणं झियायइ ।

तइयाए निहमोक्खं च, चउत्थीए पुणोवि सज्झायं ॥२॥” इति ।

छाया—प्रथमायां पौरुष्यां स्वाध्यायं, द्वितीयायां ध्यानं ध्यायति ।

तृतीयायां भिक्षार्थयां, चतुर्थ्यां पुनरपि स्वाध्यायम् ॥१॥ दिवसे ।

प्रथमायां पौरुष्या स्वाध्यायं, द्वितीयायां ध्यानं ध्यायति ।

तृतीयायां निद्रां तन्मोक्षं च (कुर्यात्) चतुर्थ्यां पुनरपि स्वाध्यायम् ॥२॥ रात्रौ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू चउक्कालं सज्झायं न करेइ न करेतं वा

साइज्जइ ॥ सू० १४ ॥

छाया—यो भिक्षुश्चातुष्कालं स्वाध्यायं न करोति न कुर्वन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० १४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘चउक्कालं’ चातुष्कालम्—कालचतुष्टयसंबन्धिनं स्वाध्यायं दिवसस्य प्रथमग्रहरे चरमग्रहरे च तथा रात्रेः प्रथमग्रहरे चरमग्रहरे चेति अहोरात्रस्य कालचतुष्टये इत्यर्थः ‘सज्झायं न करेइ’ स्वाध्यायं न करोति तथा ‘न करेतं वा साइज्जइ’ न कुर्वन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥१४॥

सूत्रम्—जे भिक्खू असज्झाइए सज्झायं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥

छाया -- यो भिक्षुरस्वाध्यायिके स्वाध्यायं करोति कुर्वन्तं वा स्वदते । सू० १५॥

चूर्णी -- 'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'असज्झाइए' अस्वाध्यायिके काले-सूर्योदयादनन्तरमर्द्धमुहूर्तसमये सूर्यास्तसमयात्पूर्वं अर्द्धमुहूर्तसमये तथा रात्रावपि सूर्यास्तसमयादनन्तरमर्द्धमुहूर्तसमये, निशावसानेऽपि सूर्योदयात्पूर्वमर्द्धमुहूर्तसमये, एवं दिवा रात्रौ च चतुर्षु अस्वाध्यायकालेषु 'सज्झायं' स्वाध्यायं सूत्रार्थयोर्वाचनालक्षणम् 'करेइ' करोति तथा 'करेत्तं' वा साइज्जइ' कुर्वन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदते-अनुमोदते तस्याज्ञा-भङ्गादिका दोषा भवन्ति ॥सू० १५॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अप्पणो असज्झाइए सज्झायं करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥सू० १६॥

छाया—यो भिक्षुरात्मनोऽस्वाध्यायिके स्वाध्यायं करोति कुर्वन्तं वा स्वदते ॥

चूर्णी--'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'अप्पणो असज्झाइए' आत्मनः स्वकीयशरीरसम्बन्धिनि अस्वाध्यायिके काले, तत्र स श्रमणस्यैकविधः-व्रणाशो-भगन्दरादेरूपः, श्रमण्या द्विविधः व्रणादिसमुत्थः १ ऋतुसमुत्थश्च २, तस्मिन् एतादृशे आत्मनः स्वशरीरस्य सम्बन्धिनि अस्वाध्यायिके काले 'सज्झायं' स्वाध्यायं करोति तथा 'करेत्तं वा साइज्जइ' आत्मनोऽस्वाध्यायिके काले स्वाध्यायं कुर्वन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदते अनुमोदते स प्रायश्चित्त-भागी भवति ॥सू० १६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू हेठिल्लाईं समोसरणाईं अवाएत्ता उवरिल्लाईं समोसरणाईं वाएइ वाएत्तं वा साइज्जइ ॥ सू० १७॥

छाया--यो भिक्षुरधस्तनानि समवसरणानि अवाचयित्वा उपरितनानि समवसरणानि वाचयति वाचयन्तं वा स्वदते ॥सू० १७॥

चूर्णी --'जे भिक्खू' इत्यादि । 'जे भिक्खू' यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा 'हेठिल्लाईं समोसरणाईं' अधस्तनानि आद्यानि समवसरणानि, तत्र समवसरणमिति मेलने संमिश्रणं वा, अत्र समवसरणं सूत्रार्थयोः जीवाजीवादिनवपदार्थानां वा संमेलनम्, ततः समवसरणानि संमिलितसूत्रार्थरूपाणि 'अवाएत्ता' अवाचयित्वा पूर्वसूत्रविषयिणी वाचनामदत्वा पूर्वसूत्रमनधीत्येत्यर्थः 'उवरिल्लाईं समोसरणाईं' उपरितनानि-उत्तरकालिकानि समवसरणानि सूत्रार्थरूपाणि 'वाएइ' वाचयति-परेभ्यो वाचनं ददाति एवं 'वाएत्तं वा साइज्जइ' वाचयन्तमन्यं वा श्रमणान्तरं स्वदते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, तत्र यत् यस्यादिमं सूत्रम् तत् तस्याधस्तनमिति कथ्यते,

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३०१९ सू०१७-२० सूत्रवाचनोत्क्रमापत्रपात्रवाचनाऽवाचननि० ४२३

तथा यत् सूत्रं यस्य सूत्रस्याप्रेतनं तत् तस्य उपरितनं सूत्रं कथ्यते, यथा दशवैकालिकसूत्रस्यावश्यकसूत्रम् अपघस्तनमिति भवति, एवमुत्तराध्ययनसूत्रस्य दशवैकालिकसूत्रमपघस्तनं भवति, अथवा द्रव्यक्षेत्रकालभावाः एते सर्वे यत्र समवगाढाः भवन्तीत्युच्यते तत् समवसरणम् । तत् समवसरणं, पुनः किंस्वरूपकम् ? तत्रोच्यते-अङ्गम्, श्रुतस्कन्धः, अध्ययनम्, उद्देशकश्च, तत्राङ्गं यथा-आचाराङ्गादिकम् तथा च सूत्रकृताङ्गादाचाराङ्गमपघस्तनमिति, आचाराङ्गसूत्रमवाचयित्वा यदि सूत्रकृताङ्गसूत्रं वाचयति तदा सूत्रोक्तो दोषो भवति । श्रुतस्कन्धो यथा आवश्यकसूत्रम्, तथावश्यकसूत्रमवाचयित्वा दशवैकालिकसूत्रं वाचयति तदा श्रुतस्कन्धोक्तो दोषो भवति । अध्ययनं यथा-सामायिकमवाचयित्वा चतुर्विंशतिस्त्वं वाचयति तदा अध्ययनोक्तो दोषः, अथवा-शस्त्रपरिज्ञाध्ययनमवाचयित्वा लोकविजयनामकमध्ययनं वाचयति तस्य तदा अध्ययनोक्तो दोषो भवति । उद्देशकेषु यथा-शस्त्रपरिज्ञाध्ययने प्रथमं श्रामण्योद्देशकमवाचयित्वा द्वितीयं पृथिवीकायिकोद्देशकं वाचयति । एवमाचाराङ्गादि-सूत्रेष्वपि पूर्वापरातिक्रमणे दोषो ज्ञातव्यः । एवं व्युत्क्रमेण सूत्रार्थवाचना न कर्तव्येति ॥सू० १७॥

सूत्रम्—जे भिक्खू णववंभचेराइं अवाएत्ता उवरिमसुयं वाएइ वाएंत्तं वा साइज्जइ ॥सू० १८॥

छाया—यो भिक्षुर्नवब्रह्मचर्याणि अवाचयित्वा उपरिमसूत्रं वाचयति वाचयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० १८॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘णववंभचेराइं’ नवब्रह्मचर्याणि-आचाराङ्गसूत्रस्य प्रथमश्रुतस्कन्धगतानि शस्त्रपरिज्ञादीनि महापरिज्ञापर्वन्तानि नवाध्ययनानि, अत्र नवब्रह्मचर्यग्रहणेन सर्वोऽपि आचारो गृहीतो भवति, अथवा सर्वोऽपि चरणा-नुयोगो गृहीतो भवति, एतादृशानि नवब्रह्मचर्याणि ‘अवाएत्ता’ अवाचयित्वा ‘उवरिमसुयं’ उपरिमश्रुतम् छेदसूत्रम् ‘वाएइ’ वाचयति-अध्यापयति-अधीते वा ब्रह्मचर्यावाचाराङ्गं प्रथमतोऽवाचयित्वा यः श्रमणः श्रमणी वा धर्मानुयोगम् समुत्थानसूत्रादि वा वाचयति, यद्वा सूर्यप्रज्ञप्त्यादिकं गणितानुयोगं वाचयति, अथवा दृष्टिवादं द्रव्यानुयोगं वाचयति, अथवा यदा चरणानुयोगो वाचितो भवेत्तदा धर्मानुयोगमवाचयित्वा गणितानुयोगं वाचयति । एवम् ‘वाएंत्तं वा साइज्जइ’ वाचयन्तं वा श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० १८॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अपत्तं वाएइ वाएंत्तं वा साइज्जइ ॥सू० १९॥

छाया—यो भिक्षुः अपात्र वाचयति वाचयन्तं वा स्वदत्ते ॥१९॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अपत्तं’ अपात्रम्-अनधिकारिणम्, यो हि शास्त्रवाचनाग्रहणस्य नाधिकारी तादृशमपात्रम् श्रमणं तद्विन्नं वा

४२४

निशीथसूत्रे

‘वाइए’ वाचयति—वाचनां ददाति, तत्र कोयमपात्रको यस्मै वाचनां न ददात् ? तत्रोच्यते—अपात्रको नाम क्रमानधीतश्रुतकः यथाक्रमं श्रुतं यो नाधीतवान् सोऽपात्रकः अयोग्य इति, तस्मै—तादृशाय अपात्राय वाचनां ददाति, तथा ‘वाएतं वा साइज्जइ’ वाचयन्तं वा श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति, यतो हि अपात्राय वाचनादाने स तदत्तां वाचनां वैपरीत्येन परिणमयति तदा तद्वाचनादाता तदोषभाग् भवति, उक्तं चात्र—

“आमे घटे निहितं, जहा जलं तं घटं विणासेइ ।

इय सिद्धंतरहस्सं, अप्पाहारं विणासेइ ॥१॥” इति ।

छाया—आमे (अपक्वे) घटे निहितं यथा जलं घटं विनाशयति ।

इति सिद्धान्तरहस्यं अल्पाधारं विनाशयति ॥१९॥ इति ॥सू० १९॥

जे भिक्खू पत्तं ण वाएइ ण वाएतं वा साइज्जइ ॥सू० २०॥

छाया—यो भिक्षुः पात्रं न वाचयति न वाचयन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० २०॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पत्तं ण वाएइ’ पात्रं न वाचयति, तत्र—अपात्रप्रतिपक्षभूतं पात्रं वाचनाग्रहणयोग्यम् अवस्थाविनयादिभिर्-योग्यं क्रमाधीतश्रुतं वा श्रमणं वाचनां न ददाति तथा ‘ण वाएतं वा साइज्जइ’ न वाचयन्तं वा, न वाचयन्तमिति—अवाचयन्तं—पात्राय वाचनामददत्तं श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥

अथ कीदृशोऽपात्रको यस्मै वाचना न देया, तथा कीदृशश्च पात्रको यस्मै वाचनाऽदाने दोषस्तत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—तिंतिणिण् चलचित्ते, गाणंगणिण् य दुब्बलचरित्ते ।

आयरियप्पडिभासी, वामावडे य पिसुणे य ॥१॥

एयं जो वाएई, विवरीयं नो य वायए जो उ ।

आणाभंगप्पभिई दोसे पावेइ सो नियमा ॥२॥

छाया—तिंतिणिण्कञ्चलचित्तः गाणंगणिण्कञ्च दुर्बलचरित्रः ।

आचार्यप्रतीभाषी वामावत्तञ्चपिशुनञ्च ॥१॥

पत्तं यो वाचयति, विपरीतं नो च वाचयेद् यस्तु ।

आन्नाभङ्गप्रभृतीन् दोषान् प्राप्नोति स नियमात् ॥२॥

अत्रचूरिः—तत्र तिंतिणिण्कः बलबहेति भाषकः रूक्षस्वभावकः १, चलचित्तः—अस्थिरचित्तः २, गाणंगणिण्कः स यः खलु कारणं विनैव एकस्मात् गणात् गणान्तरे गच्छति ३, दुर्बलचरित्रः स यः खलु मूलगुणोत्तरगुणविराधनायाः प्रतिसेवनां करोति तथा धृतिबलपरिहीनः ४, आचार्यप्रतिभाषी सः

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० १९ सू० २१-२३ अव्यक्तव्यक्तादीनां वाचनादानाऽदाननिषेधः ४२५

यः खलु आचार्यं प्रति असंबद्धप्रलापी, वामावर्तस्तु स यः खलु आचार्यस्य प्रति कूलं कार्यं करोति, पिशुनः स यः परोक्षनिन्दकः (चुगलखोर) इति भाषाप्रसिद्धः, एते अपात्राः प्रवचनवाचनानधिकारिणः, एतेभ्यो यः प्रवचनस्य वाचनां ददाति स प्रायश्चित्तभागी भवति ।

यः खलु आचार्यः श्रमणः श्रमणी वा विपरीतम्—एतद्विन्नं पात्रं वाचनाधिकारिणं न वाचयति स आज्ञाभङ्गादिदोषान् मिथ्यात्वं च प्राप्नोति, तस्येमे दोषा भवन्ति, तथाहि—यदि पात्रमपि न वाचयति तदा लोके महती अपकीर्तिर्भवति यदयं योग्यमपि न वाचयति, एवं प्रवचनस्य हानिरपि भवति. एवं पात्रं यदि न वाचयति तदा क्रमशः सूत्रार्थयोरुच्छेदोऽपि स्यात्, तस्मात् पात्रं तु अवश्यमेव वाचयेत्. ततश्च यः श्रमणः श्रमणी वा अपात्रं वाचयति तथा पात्रं न वाचयति स प्रायश्चित्तभागी भवति, तथा तस्याज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति तस्मादपात्रं न वाचयेत्, पात्रं तु देशकालादिकमाश्रित्य अवश्यमेव वाचयेदिति ॥ सू० २०॥

सूत्रम्—जे भिक्खू अव्वत्तं वाएइ वाएतं वा साइज्जइ ॥ सू० २१॥

छाया—यो भिक्षुरव्यक्तं वाचयति वाचयन्तं वा स्वदत्ते ॥२१॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अव्वत्तं वाएइ’ अव्यक्तं वाचयति, तत्र अव्यक्तः यावत्पर्यन्तं कक्षादिषु रोमाणि न भवन्ति तावत् सोऽव्यक्तः, अथवा यावत्पर्यन्तं षोडशवर्षपरिमितो न भवति तावदव्यक्तः, एतादृशमव्यक्तं यः श्रमणः श्रमणी वा वाचयति दृष्टिवादादिशास्त्रवाचनां ददाति. तथा ‘वाएतं वा साइज्जइ’ वाचयन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २१॥

सूत्रम्—जे भिक्खू वत्तं ण वाएइ ण वाएतं वा साइज्जइ ॥ सू० २२॥

छाया—यो भिक्षुरव्यक्तं न वाचयति न वाचयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २२॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘वत्तं ण वाएइ’ व्यक्तं न वाचयति, तत्र कक्षादिषु जातरोमा व्यक्तः, अथवा परिसमाह षोडशवर्षो व्यक्तः, एतादृशं व्यक्तं यः श्रमणो वाचनां न ददाति तथा ‘ण वाएतं वा साइज्जइ’ न वाचयन्तं—व्यवसाय वाचनामददतं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥ सू० २२॥

सूत्रम्—जे भिक्खू दोण्हं ससिगाणं एक्कं सिक्खावेइ एक्कं न सिक्खावेइ, एक्कं वाएइ एक्कं न वाएइ, एक्कं सिक्खावेतं एक्कं न सिक्खावेतं वा, एक्कं वाएतं एक्कं ण वाएतं वा साइज्जइ ॥ सू० २३॥

छाया— यो भिक्षुः द्वयोः सदृशयोरेकं शिक्षयति एकं न शिक्षयति एकं वाचयति एकं न वाचयति, एकं शिक्षयन्तं एकं न शिक्षयन्तं वा, एकं वाचयन्तं एकं न वाचयन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २३॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दोण्हं सरिसगाणं’ द्वयोः सदृशयोः विनयबुद्धिम्यां तुल्ययोः द्वयोः, सादृश्यं च संविग्राहेन समनुज्ञातत्वेन परिणामकत्वेन च, तथा च द्वयोः संविग्नयोर्मध्यात् ‘एक्कं सिक्खावेइ’ एकं संविग्नं शिक्षयति—सम्यग् चरणादिसम्बन्धिनी शिक्षां ददाति ‘एक्कं न सिक्खावेइ’ एकं संविग्नं न शिक्षयति—चरणादिसम्बन्धिनी शिक्षां सम्यक् न ददाति ‘एक्कं वाएइ’ एकं वाचयति—शास्त्रवाचनां ददाति ‘एकं न वाएइ’ एकं संविग्नं न वाचयति—वाचनां न ददाति तथा ‘एक्कं सिक्खावेतं’ एकं शिक्षयन्तं ‘एक्कं न सिक्खावेतं वा’ द्वयोः सदृशयोः संविग्नयोर्मध्यादेकं संविग्नं न संशिक्षयन्तं श्रमणान्तरम् तथा—‘एक्कं वाएतं’ एकं वाचयन्तं ‘एक्कं न वाएतं’ एकं द्वयोः सदृशयोः संविग्नयोर्मध्यादेकं संविग्नं न वाचयन्तं श्रमणान्तरं यः स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । तथा तस्याऽऽज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति । अथ यदि द्वयोः सदृशयोर्मध्यादेकं शिक्षयति वाचयति च, एकं न शिक्षयति तथैकं न वाचयति तदा को दोषः ? इति चेत् अत्राह—तुल्ययोर्द्वयोर्मध्यात् यदि एकं शिक्षयेत् एकं वाचयेत् तदा तदुपरि रागः प्रकटितः स्यात्, अथ यं नाध्यापयिष्यति तदुपरि द्वेषः प्रख्यापितो भवेत्, तेन स बहिर्भावं गच्छेत्, तत्प्राप्ययां कर्मनिर्जरां न प्राप्नोति अन्यं प्रति स प्रद्वेषं च गच्छेत्, प्रद्विष्टश्च यत् करिष्यति तन्निमित्तं प्रायश्चित्तं प्रसज्येत । एभिः कारणैः सदृशद्वयोर्मध्यात् एकं शिक्षयेत् अपरं न शिक्षयेत्, एकं वाचयेत् अपरं न वाचयेत्, इत्येवं न कुर्यात् न वा एवं कुर्वन्तमनुमोदयेत् इति, किन्तु यदि शिक्षयेत्तदा द्वावपि शिक्षयेत् यदि न शिक्षयेत् तदा द्वावपि न शिक्षयेत् भेदबुद्धिं न कुर्यादिति भावः ॥ सू० २३॥

सूत्रम्—जे भिक्खू आयरियउवज्झाएहिं अविदिण्णं गिरं आइयइ आइयंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २४ ॥

छाया—यो भिक्षुणाचार्योपाध्यायैरविदत्तां गिरमाददाति आइदत्तं वा स्वदत्ते ॥२४॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘आयरियउवज्झाएहिं’ आचार्योपाध्यायैः आचार्येण उपाध्ययेन उपलक्षणात् रत्नाधिकैः ‘अविदिण्णं गिरं’ अविदत्तां गिरम् शास्त्रवाणीम् अविदत्ताम्—अनध्यापितां गिरं—सूत्रार्थरूपाम् ‘आइयइ’ आददाति—स्वीकरोति अगते इत्यर्थः, यं सूत्रमर्थं वा आचार्योपाध्यायो वा नाध्यापयति तमपि स्वयमेवाधीते—तदध्ययनं करोति ‘अहं बहुश्रुतः सर्वरत्निकः’ इति कृत्वा गर्वेण आचार्यादिकमनादृत्य स्वयमेव तदध्ययनं करोति तथा ‘आइयंतं वा साइज्जइ’ आददतं वा—आचार्याद्यनध्यापितं स्वयमेवाधीतानं श्रमणान्तरं स्वदत्ते—अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति । आचार्यादिभिरदत्ताम्—अनध्यापितां शास्त्रवाचनां यः स्वयं वाचयति तदा तस्य अपूर्णज्ञानत्वेन तदुक्तमर्थादिकं भ्रमबुद्ध्या वैपरीत्येन परिणमते, तेन स जिनवचनाशातनां मिथ्यात्वं च प्राप्नोति ॥ सू० २४॥

चूर्णी० उ० १९ सू० २५-३७ अन्यतीर्थिकादिपार्ष्वस्थादीनां वाचनेनादानाऽऽदाननि० ४२७

सूत्रम्—जे भिक्षू अण्णउत्थियं वा गारत्थियं वा वाण्ड वाणंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २५ ॥

छाया—यो भिक्षुरन्ययूथिकं वा गृहस्थं वा वाचयति वाचयन्तं वा स्वदत्ते ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अण्णउत्थियं वा’ अन्ययूथिकं अन्यतीर्थिकं तापसपरिव्राजकादिकम् ‘गारत्थियं, गृहस्थं वा ‘वाण्ड’ वाचयति—सूत्रवाचनां ददाति सूत्रमध्यापयति तथा ‘वाणंतं वा साइज्जइ’ वाचयन्तम्—एवं वाचनां ददतं श्रमणान्तरं यः श्रमणः श्रमणी वा स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥२५॥

सूत्रम्—जे भिक्षू अण्णउत्थियस्स वा गारत्थियस्स वा पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २६ ॥

छाया—यो भिक्षुरन्ययूथिकस्य वा गृहस्थस्य वा प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २६ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘अण्णउत्थियस्स वा’ अन्ययूथिकस्य वा तापसपरिव्राजकादिकस्य ‘गारत्थियस्स वा गृहस्थस्य वा सकाशात् ‘पडिच्छइ’ प्रतीच्छति—वाचनां स्वीकरोति, तापसादितो गृहस्थाद वा सूत्रमर्थं वा अधीते तथा ‘पडिच्छंतं वा साइज्जइ’ प्रतीच्छन्तं वा तापसादितः सूत्रमर्थं वा अधीयानं श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥२६॥

सूत्रम्—जे भिक्षू पासत्थं वाण्ड वाणंतं वा साइज्जइ ॥ सू० २७ ॥

छाया—यो भिक्षुः पार्ष्वस्थं वाचयति वाचयन्तं वा स्वदत्ते ॥२७॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पासत्थं’ पार्ष्वस्थम्—ज्ञानदर्शनचारित्रस्य पार्ष्वे—समीपे तिष्ठति यः स पार्ष्वस्थः ज्ञानादिसमीपे स्थितः किन्तु न तदाराधकः, स द्रव्येण श्रमणः न तु भावेन, तादृशं पार्ष्वस्थं यः श्रमणः श्रमणी वा ‘वाण्ड’ वाचयति—सूत्रार्थयोर्वाचनां ददाति तथा ‘वाणंतं वा साइज्जइ’ वाचयन्तं—पार्ष्वस्थं सूत्रार्थयोः वाचनां ददतं श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति ॥सू० २७॥

सूत्रम्—जे भिक्षू पासत्थस्स पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥

छाया—यो भिक्षुः पार्ष्वस्थस्य प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥ सू० २८ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्षू’ इत्यादि । ‘जे भिक्षू’ यः कश्चिद् भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘पासत्थस्स’ पार्ष्वस्थस्य—यथोक्तलक्षणस्य सकाशात् ‘पडिच्छइ’ प्रतीच्छति—पार्ष्वस्थात् सूत्रार्थयोरध्ययनं

करोति तथा 'पडिच्छंतं वा साइज्जइ' प्रतीच्छन्तं वा-सूत्रार्थयोर्ध्ययनं कुर्वन्तं श्रमणान्तरं स्वदत्ते-अनुमोदते स प्रायश्चित्तभागी भवति तस्याऽऽज्ञाभङ्गादिका दोषा अपि भवन्ति तस्मात्कारणात् श्रमणः श्रमणी वा पार्श्वस्थसकाशात् अध्ययनं न कुर्यात् न कुर्वन्तमनुमोदयेदिति ॥सू० २८॥

एवमवसन्नादीनाम् अष्टौ सूत्राणि वाच्यानि तथाहि—

सूत्रम्—जे भिक्खू ओसन्नं वाएइ० ॥सू० २९॥ ओसन्नस्स पडिच्छइ ॥सू० ३०॥ कुसीलं वाएइ० ॥सू० ३१॥ कुसीलस्स पडिच्छइ० ॥सू० ३२॥ णितियं वाएइ० ॥सू० ३३॥ णितियस्स पडिच्छइ० ॥सू० ३४॥ संसत्तं वाएइ० ॥सू० ३५॥ जे भिक्खू संसत्तस्स पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥सू० २९-३६॥

छाया—यो भिक्षुरवसन्नं वाचयति० ॥सू० २९॥ अवसन्नस्य प्रतीच्छति० ॥सू० ३०॥ कुशीलं वाचयति० ॥सू० ३१॥ कुशीलस्य प्रतीच्छति० ॥सू० ३२॥ नैत्यिकं वाचयति० ॥सू० ३३॥ नैत्यिकस्य प्रतीच्छति० ॥सू० ३४॥ संसक्तं वाचयति० ॥सू० ३५॥ यो भिक्षुः संसक्तस्य प्रतीच्छति प्रतीच्छन्तं वा स्वदत्ते ॥सू० ३६॥

चूर्णी—एषां व्याख्या पार्श्वस्थसुत्रस्येव कर्तव्येति ॥सू० २९-३६॥

सूत्रम्—तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं ॥सू० ३७॥

॥ निशीहज्जयणे एगूणवीसइमो उद्देसो समत्तो ॥१९॥

छाया—तत् सेवमान आपद्यते चातुर्मासिकं परिहारस्थानमुद्घातिकम् ॥सू० ३७॥

॥ निशीथाध्ययने एकोनविंशतितमोद्देशकः समाप्तः ॥१९॥

चूर्णी—'तं' इत्यादि । 'तं' तत्-विकृतं-क्रीणातीत्यारभ्य संसक्तस्य प्रतीच्छतीति पर्यन्तम् एकोनविंशत्युद्देशकोक्तं प्रायश्चित्तस्थानम् 'सेवमाणे' सेवमानः तस्य प्रतिसेवनां कुर्वन् एकं द्विक-मनेकं सर्वं वा प्रायश्चित्तस्थानं प्रतिसेवमानः 'आवज्जइ' आपद्यते-प्राप्नोति 'चाउम्मासियं' चातुर्मासिकम् 'परिहारट्ठाणं' परिहारस्थानं प्रायश्चित्तम् 'उग्घाइयं' उद्घातिकं लघुकमित्यर्थः लघु-चातुर्मासिकं प्रायश्चित्तं प्राप्नोतीत्यर्थः ॥सू० ३७॥

इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललितकलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकप्रश्ननिर्मापक-बादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-
“जैनशास्त्राचार्य”-पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैन-धर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालव्रति-विरचितायां “निशीथसूत्रस्य”
चूर्णिभाष्यावचूररूपायां व्याख्यायाम् एकोनविंशतितमोद्देशकः समाप्तः ॥१९॥

॥ विंशतितमोद्देशकः

व्याख्यात एकोनविंशतितमोद्देशकः साम्प्रतमवसरप्राप्तो विंशतितमोद्देशको व्याख्यायते,
अथात्र विंशतितमोद्देशकस्य पूर्वोक्तोद्देशकैः सह कः सम्बन्धः ? इति चेदत्राह भाष्यकारः—

भाष्यम्—हस्तकर्म समारम्भ, वाचनान्तमुदाहृतम् ।

एतत् तस्मै विमुद्धृष्टा, प्रायश्चित्तं निगद्यते ॥१॥

छाया—हस्तकर्म समारम्भ, वाचनान्तमुदाहृतम् ।

अत्र तस्य विशुद्ध्यर्थं प्रायश्चित्तं निगद्यते ॥१॥

अवचूरिः—हस्तकर्म समारम्भ पार्श्वस्थादीनां वाचनादान—ग्रहणपर्यन्तं कुत्सितकर्म-
प्रकरणं प्रथमोद्देशकादारभ्य एकोनविंशतितमोद्देशकपर्यन्तोद्देशकेषु बृहत्कल्पादौ च उदाहृतं कथितम्,
तादृशप्रायश्चित्तस्थानानां विशुद्ध्ये विशेषतो न किमपि प्रायश्चित्तं प्रतिपादितमित्यत्र विंशतितमे
उद्देशके तेषां हस्तकर्मादिवाचनादानग्रहणपर्यन्तचरणविराधकप्रायश्चित्तस्थानानां विशुद्ध्यर्थं प्राय-
श्चित्तं तथा प्रायश्चित्तप्रकारश्च निगद्यते—प्रतिपाद्यते, अयमेव सम्बन्धः पूर्वोद्देशकैः सह अस्यो-
द्देशकस्य भवति, तदनेन सम्बन्धेन आयातस्यास्य विंशतितमोद्देशकस्य प्रथमं सूत्रं व्याख्यायते—

सूत्रम्—जे भिक्खू मासियं परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा
अपलिउंचिय आलोएमाणस्स मासियं, पलिउंचियं आलोएमाणस्स
दोमासियं ॥सू० १॥

छाया—यो भिक्षुर्मासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्यं आलोचयेत् अपरितुङ्ग्याऽऽ-
लोचयतो मासिकं परितुङ्ग्याऽऽलोचयतो द्वैमासिकम् ॥सू० १॥

पूर्णा—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘मासियं’
मासिकम्, तत्र मासेन निर्वृत्तं मासिकम् ‘परिहारद्वाणं’ परिहारस्थानम्, तत्र परिहारः— वर्जनम्
यद्वा परिहारो बहन्, प्रायश्चित्तस्य, यद्वा परिह्रियते—परित्यज्यते यो गुरुसान्निध्यात् स परिहारः
पापम्, तथा तिष्ठन्ति प्राणिनः कर्मकलुषिता अस्मिन् इति स्थानम्, परिहारश्च स्थानं चेति परिहार-
स्थानम् ‘पडिसेवित्ता’ प्रतिसेव्य—प्रकर्षेण तःसेवनं कृत्वा ‘आलोएज्जा’ आलोचयेत् गुरुसमीपे
स्वकृतं पापस्थानं प्रकाशयेत् ‘जइ बालो जंपंतो’ इत्यादिरूपेण आलोचयेत् यथा स्वभावतो
विशुद्धो बालकः स्वचरितमकपटभावेन पित्रोः पुरतः प्रकाशयति तथैव गुरुसमीपे सर्वं प्रकाशये-
दित्यर्थः, तत्र आलोचना नाम यथा आत्मना जानाति तथैव गुरोः समीपे प्रकाशनम्, तत्र ‘अपलि-
उंचिय आलोएमाणस्स मासियं’ अपरितुङ्ग्य आलोचयतो मासिकम्, तत्र परितुङ्ग्यम्—माया
कपटम्, न परितुङ्ग्य इति अपरितुङ्ग्य मायामकृत्वेत्यर्थः, तथा च मायामकृत्वा आलोचयत आलोचनां

स्वपापप्रकाशनरूपां—कुर्वतः श्रमणस्य श्रमण्या वा मासिकं गुरुकं लघुकं वा प्रतिसेवनाऽ-
नुसारि प्रायश्चित्तं भवति, पापस्थानस्य प्रतिसेवनां कृत्वा कपटरहितभावेन उपागताय
शिष्याय प्रतिसेवनानुसारि लघुकं गुरुकं वा प्रायश्चित्तं गुरुर्दद्यात् इत्यर्थः । 'पलिउं-
विय आलोएमाणस्स दोमासियं' परिकुच्य आलोचयतो द्वैमासिकम् परिकुच्य द्वैमा-
सकपटम् आलोचयत आलोचनां कुर्वतः शिष्यस्य सिकं लघुकं गुरुकं वा प्रायश्चित्तं
गुरुर्दद्यादिति । यदत्र मासिकं प्रायश्चित्तं कथितं तत्र मासः पञ्चप्रकारको भवति
तद्यथा—नक्षत्रमासश्चन्द्रमास ऋतुमास आदित्यमासोऽभिवर्द्धितमासश्च, तत्र नक्षत्रमासः सप्तविंशत्यहो-
रात्रप्रमाणः तथा एकस्याहोरात्रस्य च एकविंशतिः सप्तषष्टिभागाश्च $(२७\frac{२१}{६७})$ एष लक्षणतः परिमा-
णतश्च नक्षत्रमासः । चन्द्रमास एकोनत्रिंशदहोरात्रप्रमाणः तथा एकस्याहोरात्र दिनस्य च द्वात्रिंशद् द्वाष-
ष्टिभागाश्च $(२९-\frac{३२}{६२})$ । ऋतुमासः त्रिंशदहोरात्रप्रमाणः (३०) । आदित्यमासः सार्द्धत्रिंशदिनप्रमाणः
(३०॥) । अभिवर्द्धितमासस्तु एकत्रिंशदिनानि, एकस्य च दिनस्य चतुर्विंशत्यधिकशतसंख्यितस्य
एकविंशत्यधिकं भागशतम् $(३१-\frac{१२१}{१२४})$ । उक्तञ्च—

एककृत्तिसं च दिणा, दिणभागसयं तदेककृत्तिसं च ।

अभिवर्द्धितो उ मासो, चउवीससएण छेदेण ॥

छाया—एकत्रिंशच्च दिनानि दिनभागशतं तथैकविंशतिश्च ।

अभिवर्द्धितस्तु मासः, चतुर्विंशत्येन छेदेन ॥ इति ।

अत्र तेषां पञ्चानामपि प्रासानां मध्ये कर्ममासेनाऽधिकारः, तत्र कर्ममासः ऋतुमासः
त्रिंशदिनात्मकः, तपश्चर्यादिकं प्रायश्चित्तं च ऋतुमासेनैव भवति । प्रायश्चित्तदाने ऋतुमासस्यैवाधि-
कारादिति । अथ यदत्र सूत्रे प्रतिसेवनमशुभकर्मणां कथितं तत् प्रतिसेवनं द्विविधं मूलगुणप्रतिसेवन-
मुत्तरगुणप्रतिसेवनं च, तत्र पुनर्मूलगुणप्रतिसेवनं पञ्चविधं पञ्चमहाव्रतात्मकम्, उत्तरगुणप्रतिसेवनं
दशविधम् आलोचनाहर्ह १-प्रतिक्रमणहर्ह २-तदुभयाहर्ह ३-विवेकाहर्ह ४-व्युत्सर्गाहर्ह ५-तपोऽहर्ह ६-छेदाहर्ह ७-
मूलाहर्ह ८-नवस्थाप्याहर्ह ९-पाराञ्चिक १०-भेदात् । पुनरपि एकैकं द्विविधं द्रव्येण कल्पेन च, इदं प्रति
सेवनं कर्मोदयेन भवति, कर्म च प्रतिसेवनया भवति बीजाङ्कुरवत् अनयोः परस्परापेक्षत्वम्, एतादृश-
प्रतिसेवनस्याऽऽलोचनं द्विप्रकारेण भवति शुद्धभावेन कपटभावेच, तत्र शुद्धभावेन आलोचयतः शुद्धि-
र्भवति, कपटभावेन आलोचयतस्तु शुद्धिर्न भवति । तत्र दृष्टान्तो यथा—आसीत् कश्चित् नर्मदातटे
निवसन् बुभुक्षया खिन्नः तापसः फलमूलादिकमानेतुं वनं गतवान्, तत्र इत्तत् परिभ्रमन् नर्मदातटे
कुत्रचित् मृत्तमस्त्यकलेवरं प्राप्तवान्, प्राप्य तमेवानीय भक्षयित्वा बुभुक्षामपनीतवान् परन्तु मत्स्य-

घृणिभाष्यावधुरिः ३०२० सू० १-३ मासिकादिपापस्थानप्रतिसेविनां प्रायश्चित्तप्रकारः ४३१

भक्षणेन तस्योदरे विकृतिर्जाता अजीर्णरोगश्च प्रादुरभूत्, ततः स तापसस्तं रोगमपाकर्तुं कमपि वैद्यं पृष्ठवान्—हे वैद्य ! मदुदरे रोगो जातः, वैद्यः प्राह—त्वया किं भक्षितम् ? तापसेन कथितम्—फलादि-भक्षणं कृतम्, ततो वैद्यः तदनुकूलमौषधं दत्तवान् परन्तु तादृशौषधेन तस्य रोगो न शान्तः । पुनरपि तापसो वैद्यान्तिकं गत्वा प्रोवाच—मदुदराद् रोगो न गतः, ततो वैद्यः प्राह—भो तापस ! सत्यं वद किं त्वया भक्षितम्, ततः स तापसः कपटरहितः सन् सत्यमेव कथितवान् यन्मया मांस्यभक्षणं कृतमिति, ततो वैद्यो वमनविरेचनतः रोगस्य निवारणं कृतवान्, तापसः स्वस्थः सबलश्चापि अभूत् । एवमेव पापस्थानं प्रतिसेव्यं यः श्रमणः श्रमणी वा सकपटमालोचयति तस्य शुद्धिर्न भवति कयासिद्धिरपि न भवति । अथ यदि मायारहितः आलोचयति तदा स शुध्यति; यथा वैद्यस्तं तापसं शुद्धं कृतवान् तथैव वैद्यरूप आचार्यः तापसतुल्यं श्रमणं श्रमणी वा प्रायश्चित्तलक्षणवमन-विरेचनादिना शोधयति । अथ च शुद्धः श्रमणः श्रमणी वा जन्मजरामरणरोगरहितोऽनन्तसुखभागी भवतीति ॥१॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू दामासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलो-
एज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स दोमासियं, पलिउंचिय आलोए
माणस्स तेमासियं ॥ सू० २ ॥**

छाया—यो भिक्षुः द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अपरिकुच्य आलोचयतो द्वैमासिकं परिकुच्य आलोचयतस्त्रैमासिकम् ॥ सू० २ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘दो-
मासियं’ द्वैमासिकम् द्वाम्यां मासाभ्यां निष्पन्नं मासद्वयेन निर्वर्तनयोग्यम् ‘परिहारद्वानं’
परिहारस्थानं पापं पापजनकसावधकर्मनुष्ठानम् ‘पडिसेवित्ता’ प्रतिसेव्य-कुत्सितकर्मणः प्रति-
सेवनां कृत्वैत्यर्थः ‘आलोएज्जा’ आलोचयेत्-आलोचनां कुर्यात् तत्र ‘अपलिउंचिय आलोएमा-
णस्स’ अपरिकुच्य आलोचयतः, तत्रापरिकुच्य-मायामन्तरेणैव शुद्धान्तःकरणेन आलोचयत आलोचनां
कुर्वतः गुरुसमीपे प्रायश्चित्तस्थानं प्रकाशयतः श्रमणादेः ‘दोमासियं’ द्वैमासिकं-लघुकं गुरुकं वा
प्रायश्चित्तं प्रतिसेवनानुसारि गुरुदद्यात्, ‘पलिउंचिय आलोएमाणस्स’ परिकुच्य आलोचयतः,
तत्र परिकुच्य सकपटमालोचयतः आलोचनां प्रायश्चित्तं कुर्वतः श्रमणादेः ‘तेमासियं’ त्रैमासिकं
प्रायश्चित्तं दद्यात् गुरुः, प्रतिकुञ्चनानिष्पन्नस्य गुरुमासस्याधिकस्य प्रक्षेपात् । अयं भावः—यदि
कोऽपि श्रमणः श्रमणी वा द्वैमासिकं प्रायश्चित्तस्थानं प्रतिसेव्यं शुद्धभावेन गुरुसमीपे प्रायश्चित्त-
मभिलषति तदा गुरुः तादृशशिष्याय द्वैमासिकं लघुकं गुरुकं वा प्रायश्चित्तं दद्यात्, अथ यदि
सकपटमालोचयति तदा त्रैमासिकं लघुकं गुरुकं वा प्रायश्चित्तं दद्यात्—मायाप्रयुक्तमासाधिक-
स्याऽऽवश्यकत्वात् । उदाहरणादिकं पूर्वसूत्रवदेव बोद्धव्यमिति ॥ सू० २ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू तेमासियं परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलो-
एज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स तेमासियं, पलिउंचिय, आलो
एमाणस्स चाउम्मासियं ॥ सू० ३ ॥

छाया— यो भिक्षुः त्रैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्यं आलोचयेत् अपरिक्षुच्य
आलोचयतः त्रैमासिकम् परिक्षुच्य आलोचयतश्चातुर्मासिकम् ॥ सू० ३ ॥

चूर्णी— ‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा
‘तेमासियं’ त्रैमासिकम्—मासत्रयेण निर्वर्तनयोग्यम् मासत्रयसंपाद्यमित्यर्थः ‘परिहारद्वाणं परि-
हारस्थानम्—पापं पापजनकं वा सावद्यकमानुष्ठानम् ‘पडिसेवित्ता’ प्रतिसेव्यं—प्रकर्षेण सेवनां
कृत्वा ‘आलोएज्जा’ आलोचयेत्—स्वकृतसावद्यकर्मणो गुरुसमीपे आलोचनां दद्यात्, तत्र च
‘अपलिउंचिय आलोएमाणस्स’ अपरिक्षुच्य—आलोचयतः—मायामकृत्वा शुद्धभावेन गुरुसमीपे
स्वकीयं पापं निवेदयित्वा पापस्थानमालोचयतः ‘तेमासियं’ त्रैमासिकं प्रायश्चित्तं लघुकं गुरुकं वा
प्रतिसेवनानुसारि गुरुर्दद्यादिति । ‘पलिउंचिय’ परिक्षुच्य—मायापूर्वकम् ‘आलोएमाणस्स’ आलो-
चयतः श्रमणादेः ‘चाउम्मासियं’ चातुर्मासिकम्—मासचतुष्टयेन निर्वर्तनयोग्यं लघुकं गुरुकं वा
प्रतिसेवनानुसारि प्रायश्चित्तं गुरुर्दद्यात्, इति । अयं भावः—मासिकपापस्थानस्य प्रतिसेवनां कृत्वा
यदि कश्चित् श्रमणः श्रमणी वा स्वकीयपापनिवारणाय गुरुसमीपे शुद्धमनोभावेन प्रायश्चित्त-
मिच्छेत् तदा गुरुस्तादृशशिष्याय त्रैमासिकं लघुकं गुरुकं वा प्रायश्चित्तं प्रतिसेवनानुसारि
दद्यात् । अथ यदि कदाचित् मायापूर्वकमालोचयितुमिच्छेत्तदा गुरुः प्रतिसेवनानुसारि चातुर्मासिकं
लघुकं गुरुकं वा प्रायश्चित्तं दद्यात्—मायादण्डरूपेण मासाधिक्यं वदेत् । अत्रायं दृष्टान्तः—अस्ति-
कस्यचिद्वाङ्मोऽतीव बल्लभः एकः सेनापतिः, स च सङ्ग्रामे विविधशस्त्रेणाहतः तच्छरीरे अनेकानि
शल्यानि प्रविष्टानि तेन दुर्बलः स वैद्यमाहूतवान्, आहूय च स्वस्यास्वास्थ्यकारणं प्रोवाच,
ततो वैद्यो निर्दिष्टस्थानात् शल्योद्धरणं कृतवान् परन्तु स स्वस्थो नाभूत् प्रतिदिनं दुर्बल एव
भवति, शल्यनिष्कासनसमये शल्यपीडया पीडितः एकं शल्यस्थानं न दर्शितवान् तेन
स्वस्थो नाभूत् शल्यस्य शरीरे विद्यमानत्वात्, तच्छल्यं शरीरान्तर्विद्यमानं तस्य स्वस्थतायां प्रति-
बन्धकम् अत एव स दुर्बल एव भवति, पुनरपि वैद्यमाहूतवान्, आहूय च अवशिष्टशल्यस्थानं
दर्शितवान्, ततो वैद्यः शल्यं निष्कासितवान् तेन योधः स्वस्थो जातः । एवं वैद्यस्थानीय आचार्यः
योधस्थानीयश्रमणादेः पापरूपं शल्यं प्रायश्चित्तद्वारा निष्कास्य ज्ञानदर्शनचारित्र्यलक्षणं बलं संपा-
दयति तस्मात् शुद्धभावेनाऽऽलोचनां कुर्यात् न तु कपटपूर्वकमालोचयेत्, यदि कपटभावेनालोच-
येत् तदा कपटापराधनिमित्तकं मासाधिक्यं प्रायश्चित्तं गुरुर्दद्यादिति ॥ सू० ३ ॥

चूर्णिभाष्यावधूरिः ३० २० सू० ४-६ मासिकाविपरिहारस्थानप्रतिसेवनप्रायश्चित्तविधिः ४३३

**सूत्रम्—जे भिक्खू चाउम्मासियं परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलो-
एज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स चाउम्मासियं, पलिउंचिय आलो-
एमाणस्स पंचमासियं ॥ सू० ४ ॥**

छाया—यो भिक्षुश्चातुर्मासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत्-अपरि-
कुष्यालोचयतः चातुर्मासिकं परिकुष्य आलोचयतः पाञ्चमासिकम् ॥ सू० ४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘चाउम्मा-
सियं’ चातुर्मासिकम्—चातुर्मासेन चतुर्भिः मासैः निर्वर्तनयोग्यम् ‘परिहारद्वाणं’ परिहारस्थानम्—
पापस्थानम् ‘पडिसेवित्ता’ प्रतिसेव्य—प्रतिसेवनां कृत्वा ‘आलोएज्जा’ आलोचयेत्—आलोचनां-
कर्तुमभिलषेत् ‘अपलिउंचिय’ अपरिकुष्य-मायामकृत्वा ‘आलोएमाणस्स’ आलोचयतः—आलो-
चनां कुर्वतः श्रमणादेः ‘चाउम्मासियं’ चातुर्मासिकम्—चतुर्भिर्मासैः संपादनयोग्यम् लघुकं गुरुकं
वा प्रायश्चित्तं प्रतिसेवनानुसारेण दद्यात् ‘पलिउंचिय आलोएमाणस्स पंचमासियं’ परिकुष्या-
लोचयतः पाञ्चमासिकम्, तत्र परिकुष्य मायापूर्वकमालोचनां कुर्वतः पाञ्चमासिकम्—मासपञ्चकेन
निर्वर्तनयोग्यं लघुकं गुरुकं वा प्रतिसेवनानुसारि प्रायश्चित्तं गुरुर्दद्यादिति । अयं भावः—यत्रैवापराधे
मायासहितस्य शिष्यस्य श्रमणस्यान्यस्य वा चातुर्मासिकं लघुकं गुरुकं वा प्रतिसेवनानुसारि प्राय-
श्चित्तं भवति तत्रैवापराधे मायासहितस्य पाञ्चमासिकं लघुकं गुरुकं वा प्रतिसेवनानुसारि प्राय-
श्चित्तं दद्यात्, मासाधिक्यस्य मायाप्रयोज्यत्वात् । अत्र मालाकार्योर्दृष्टान्तः—एकस्मिन्नगरे द्वौ
मालाकारौ निवसतः । तत्रैकेन वसन्तसमये बहूनि पुष्पाणि आनीय विधिना स्थापितानि, तानि
दृष्ट्वा क्रयका उपतिष्ठन्ति । उपस्थितेषु तेषु क्रयकेषु माला निर्मिता । तैर्ज्ञात्वा मालाकेतुभिः
तस्मै बहु मूल्यं दत्तं पुष्कलो लाभो जातः । अपरेण न पुष्पाणि आनीतानि, नैव च माला
निर्मिता अतस्तत्समीपे न कोऽपि क्रेता आगतः, न तेन कोऽपि लाभो लब्धः । एवं यो मूलगुणो-
त्तरगुणापराधान् न प्रकटयति स शुद्धिर्निर्वाणलाभं च न लभते इति ॥ सू० ४ ॥

**सूत्रम्—जे भिक्खू पंचमासियं परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलो-
एज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स पंचमासियं पलिउंचिय आलो-
एमाणस्स छम्मासियं ॥ सू० ५ ॥**

छाया—यो भिक्षुः पाञ्चमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अपरि-
कुष्यालोचयतः पाञ्चमासिकं परिकुष्य आलोचयतः षण्मासिकम् ॥ सू० ५ ॥

४१४

निशीथसूत्रे

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः निरवधभिक्षणशीलः अष्ट-
विधकर्मक्षपको वा ‘पंचमासियं’ पाञ्चमासिकम्—पञ्चभिर्मासैर्निवर्त्तनयोग्यम् ‘परिहारट्टाणं’ परि-
हारस्थानम्—पापस्थानम् ‘पडिसेवित्ता’ प्रतिसेव्य-तत्प्रतिसेवनां कृत्वा ‘आलोएज्जा’ आलोचयेत्
आलोचनां कुर्यात् तत्र ‘अपलिउंचिय’ अपरिकुच्य-मायामकृत्वा ‘आलोएमाणस्स’ आलोचयतः
‘पंचमासियं’ पाञ्चमासिकं—लघुकं गुरुकं वा प्रायश्चित्तं प्रतिसेवनानुसारि गुरुदद्यात् । ‘पलि-
उंचिय आलोएमाणस्स’ परिकुच्य-मायां कृत्वा आलोचनां कुर्वतः श्रमणादेः ‘छम्मासियं’
षाण्मासिकम्—लघुकं गुरुकं वा प्रतिसेवनाऽनुसारि प्रायश्चित्तं गुरुभिर्दातव्यमिति । षाण्मासिक-
प्रायश्चित्तविषये परिकुञ्चके मेघदृष्टान्तः—यथा शरत्कालिको मेघो गर्जनं कृत्वा नो वर्षति, एवं
हे शिष्य ! त्वमपि आलोचयामीत्येवं प्रकारेण प्रतिज्ञां कृत्वा आलोचयितुं नारम्भवानसि तत्र
यदि मायां करिष्यसि तदा प्रतिज्ञाच्छ्रुतो भविष्यसि अतः सम्यगालोचय इति । तत्र द्वैमासिकादि-
परिहारस्थानेषु मायापूर्वकालोचके यथाक्रममिमे दृष्टान्ताः संभवन्ति तद्यथा—द्वैमासिकं परिहारस्थानं
प्राप्तस्य प्रतिकुञ्चकस्य दृष्टान्तः तापसः १, त्रैमासिकं परिहारस्थानं प्राप्तस्य योधो दृष्टान्तः २,
चातुर्मासिकं परिहारस्थानं प्राप्तस्य मालाकारो दृष्टान्तः ४, पाञ्चमासिकं परिहारस्थानं प्राप्तस्य
मेघो दृष्टान्तः ५ । तत्र प्रतिकुञ्चनायां कृतायाम् ‘सम्यगालोचय मा प्रतिकुञ्चनां कुरु’ एवमु-
पलब्धो यदि वदेत् भगवन् ! नो कुष्यतु सम्यगालोचयामि । ततः स श्रुतव्यवहारी गुरुः
वारत्रयमालोचनां शृणुयात् । तत्र त्रिभिवरैर्यदि सदृशमालोचयति तदा ज्ञातव्यं यदयं सम्यक्
प्रतिक्रान्त इति तदनन्तरं यदेयं प्रायश्चित्तं तदातव्यमिति । अथ यदि विसदृशमालोचयति तदा
यथायोग्यमधिक्राधिकं प्रार्थयितुं दद्यात् यावत् षाण्मासिकमिति ॥ सू० ५ ॥

सूत्रम्—तेण परं पलिउंचिण वा अपलिउंचिण वा ते चेव
छम्मासा ॥ सू० ६ ॥

छाया—ततः परं परिकुञ्चिते वा अपरिकुञ्चिते वा ते एव षण्मासाः ॥ सू० ६ ॥

चूर्णी—पाञ्चमासिकपरिहारस्थानसूत्राणि कथयित्वा षाण्मासिकपरिहारस्थानविषये ग्राह-
‘तेण परं’ इत्यादि । ‘तेण परं’ ततः परम् ततोऽनन्तरम् पाञ्चमासिकात् परिहारस्थानात्
परम्—आलोचनाकाळे ‘पलिउंचिण वा’ परिकुञ्चिते वा—मायासहिते वा ‘अपलिउंचिण वा’
अपरिकुञ्चिते वा मायारहिते वा मायापूर्वकममायापूर्वकं वा आलोचिते इत्यर्थः ‘ते चेव छम्मासा’
ते एव—षण्मासाः, त एव—प्रतिसेवनानिष्पन्ना एव षण्मासाः षडेव मासा नाधिकं प्रतिकुञ्चनानि-
मित्तमारोपणं वर्त्तते तदधिकप्रायश्चित्तस्य अभावादिति ॥ सू० ६ ॥

पूर्णिभाष्यावचूरिः ३० २० सू० ७-१४ मासिकादिपरिहारस्थानप्रतिसेवनप्रायश्चित्तविधिः ४३५

सूत्रम्—जे भिक्खू बहुसोवि मासियं परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स मासियं पलिउंचिय आलोएमाणस्स दोमासियं ॥ सू० ७ ॥

छाया—यो भिक्षुः बहुशोऽपि मासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अपरिकुच्य आलोचयतो मासिकं परिकुच्य आलोचयतो द्वैमासिकम् ॥ सू० ७ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘बहु-सोवि’ बहुशोऽपि, अत्र बहुत्वं त्रिमृत्तिकं विज्ञेयम् । ततः त्रिमृत्तिवारत्रयमपि मासिकं परिहारस्थानं सेवित्वा ऋजुभावेन आलोचयतो मासिकमेव, कपटभावेन आलोचयतस्तु द्वैमासिकमिति ॥ सू० ७ ॥

एवमग्रे ‘बहुसोवि दोमासियं’ ॥ सू० ८ ॥ ‘बहुसोवि तेमासियं’ ॥ सू० ९ ॥ ‘बहु-सोवि चाउम्मासियं’ ॥ सू० १० ॥ ‘बहुसोवि पंचमासियं’ ॥ सू० ११ ॥ इति चत्वारि सूत्राणि वाच्यानि । एषां चतुर्णामपि सूत्राणामनयैव रीत्या यथायोगं व्याख्याऽपि कर्तव्या ॥ सू० ८-११ ॥

सूत्रम्—तेण परं पलिउंचिए वा अपलिउंचिए वा ते चेव छम्मासा ॥

छाया—ततः परं परिकुञ्चिते वा अपरिकुञ्चिते वा ते एव षण्मासाः ॥ सू० १२ ॥

चूर्णी—‘तेण परं’ इत्यादि । ‘तेण परं’ ततोऽनन्तरं षण्मासिके परिहारस्थाने प्रतिसेविते आलोचनाकाले ‘पलिउंचिए वा अपलिउंचिए वा’ परिकुञ्चिते वा अपरिकुञ्चिते वा परिकुञ्चनया वा अपरिकुञ्चनया वा आलोचिते इत्यर्थः ‘ते चेव’ ते एव प्रतिसेवनानिष्पन्नाः स्थिताः ‘छम्मासा’ षण्मासाः नाधिकमप्रतिकुञ्चनाप्रतिकुञ्चनानिमित्तमारोपणमिति ॥ सू० १२ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मासियं वा दोमासियं वा तेमासियं वा चाउ-म्मासियं वा पंचमासियं वा एएसि परिहारद्वाणाणं अन्नयरं परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स मासियं वा दो-मासियं वा तेमासियं वा चाउम्मासियं वा पंचमासियं वा, पलिउंचिय आलोएमाणस्स दोमासियं वा तेमासियं वा चाउम्मासियं वा पंचमासियं वा छम्मासियं वा तेण परं पलिउंचिए वा अपलिउंचिए वा ते चेव छम्मासा

छाया—यो भिक्षुर्मासिकं वा द्वैमासिकं वा त्रैमासिकं वा चातुर्मासिकं वा पाञ्चमा-सिकं वा पतेषां परिहारस्थानानामन्यतमं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अपरि-कुच्य आलोचयतः मासिकं वा द्वैमासिकं वा त्रैमासिकं वा चातुर्मासिकं वा पाञ्चमासिकं वा परिकुच्य आलोचयतः द्वैमासिकं वा त्रैमासिकं वा चातुर्मासिकं वा पाञ्चमासिकं वा षण्मासिकं वा ततः परं परिकुञ्चिते वा अपरिकुञ्चिते वा ते एव षण्मासाः ॥ सू० १३ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । स्पष्टं पूर्वसूत्रवदेव व्याख्येयम् ॥ सू० १३ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू बहुसोवि मासियं वा बहुसोवि दोमासियं वा बहुसोवि तेमासियं वा बहुसोवि चाउम्मासियं वा बहुसोवि पंचमासियं वा एएसिं परिहारट्ठाणाणं अण्णयरं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स मासियं वा दोमासियं वा तेमासियं वा चाउम्मासियं वा पंचमासियं वा पलिउंचिय आलोएमाणस्स दोमासियं वा तेमासियं वा चाउम्मासियं वा पंचमासियं वा छम्मासियं वा तेण परं पलिउंचिए वा अपलिउंचिए वा ते चेव छम्मासा ॥ सू० १४ ॥

छाया—यो भिक्षुः बहुशोऽपि मासिकं वा, बहुशोऽपि द्वैमासिकं वा, बहुशोऽपि त्रैमासिकं वा, बहुशोऽपि चातुर्मासिकं वा बहुशोऽपि पाञ्चमासिकं वा, पतेषां परिहारस्थानानां अन्यतरत् परिहारस्थानं प्रातिसेव्य आलोचयेत् अतिकुच्य आलोचयतः मासिकं वा द्वैमासिकं वा त्रैमासिकं वा चातुर्मासिकं वा पाञ्चमासिकं वा अतिकुच्य आलोचयतः द्वैमासिकं वा त्रैमासिकं वा चातुर्मासिकं वा पाञ्चमासिकं वा षण्मासिकं वा ततः परं परिकुञ्चिते वा अपरिकुञ्चिते वा ते एव षण्मासाः ॥ सू० १४ ॥

चूर्णी—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । अस्याप्यर्थः पूर्ववदेव व्याख्येयः ॥ सू० १४ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मासियं वा साइरेगमासियं वा दोमासियं वा साइरेगदोमासियं वा तेमासियं वा साइरेगतेमासियं वा चाउम्मासियं वा साइरेगचाउम्मासियं वा पंचमासियं वा साइरेगपंचमासियं वा एएसिं परिहारट्ठाणाणं अण्णयरं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स मासियं वा साइरेगमासियं वा दोमासियं वा साइरेगदोमासियं वा तेमासियं वा साइरेगतेमासियं वा चाउम्मासियं वा साइरेगचाउम्मासियं वा पंचमासियं वा साइरेगपंचमासियं वा पलिउंचिय आलोएमाणस्स दोमासियं वा साइरेगदोमासियं वा तेमासियं वा साइरेगतेमासियं वा चाउम्मासियं वा साइरेगचाउम्मासियं वा पंचमासियं वा साइरेगपंचमासियं वा छम्मासियं वा तेण परं पलिउंचिए वा अपलिउंचिए वा ते चेव छम्मासा ॥ सू० १५ ॥

वृष्णिभाष्यावचुरिः ३० २० सू० १५-१६ मासिकादिपरिहारस्थानप्रतिसेवनप्रायश्चित्तविधिः ४३७

छाया—यो भिक्षुमासिकं वा सातिरेकमासिकं वा द्वैमासिकं वा सातिरेकद्वैमासिकं वा त्रैमासिकं वा सातिरेकत्रैमासिकं वा चातुर्मासिकं वा सातिरेकचातुर्मासिकं वा पाञ्चमासिकं वा सातिरेकपाञ्चमासिकं वा पतेषां परिहारस्थानानामन्यतमं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत्—अपरिकुच्य आलोचयतः मासिकं वा सातिरेकमासिकं वा द्वैमासिकं वा सातिरेकद्वैमासिकं वा त्रैमासिकं वा सातिरेकत्रैमासिकं वा चातुर्मासिकं वा सातिरेकचातुर्मासिकं वा पाञ्चमासिकं वा सातिरेकपाञ्चमासिकं वा परिकुच्य आलोचयतः द्वैमासिकं वा सातिरेकद्वैमासिकं वा चातुर्मासिकं वा सातिरेकचातुर्मासिकं वा पाञ्चमासिकं वा सातिरेकपाञ्चमासिकं वा षण्मासिकं वा ततः परं परिकुञ्चिते वा अपरिकुञ्चिते वा ते पय षण्मासाः ॥ सू० १५ ॥

चूर्णी—जे भिक्षू इत्यादि । व्याख्या स्पष्टा, नवरम् 'सातिरेक' मिति पूर्वोक्तादधिकं व्याख्येयम् ॥ सू० १५ ॥

सूत्रम्—जे भिक्षू बहुसोवि मासियं वा बहुसा वि साइरेग-
मसियं वा बहुसोवि दोमासियं वा बहुसोवि साइरेगदोमासियं वा
बहुसोवि तेमासियं वा बहुसोवि साइरेगतेमासियं वा बहुसोवि चाउम्मा-
सियं वा बहुसोवि साइरेगचाउम्मासियं वा बहुसोवि पंचमासियं वा
बहुसोवि साइरेगपंचमासियं वा एएसि परिहारद्वाणाणं अण्णयरं परिहार
द्वाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स बहुसोवि
मासियं वा बहुसोवि साइरेगमासियं वा बहुसोवि दोमासियं वा बहुसोवि
साइरेगदोमासियं वा बहुसोवि तेमासियं वा बहुसोवि साइरेगतेमा-
सियं वा बहुसोवि चाउम्मासियं वा बहुसोवि साइरेगचाउम्मासियं वा
बहुसोवि पंचमासियं वा बहुसोवि साइरेगपंचमासियं वा पलिउंचिय
आलोएमाणस्स बहुसोवि दोमासियं वा बहुसोवि साइरेगदोमासियं वा
बहुसोवि तेमासियं वा बहुसोवि साइरेगतेमासियं वा बहुसोवि चाउम्मा-
सियं वा बहुसोवि साइरेगचाउम्मासियं वा बहुसोवि पंचमासियं वा बहु-
सोवि साइरेगपंचमासियं वा बहुसोवि छम्मासियं वा तेण परं पलिउंचिए
वा अपलि उंचिए वा ते चेव छम्मासा ॥ सू० १६ ॥

छाया - यो भिक्षुर्बहुशोऽपि मासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकमासिकं वा बहु-
 शोऽपि द्वैमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकद्वैमासिकं वा बहुशोऽपि त्रैमासिकं वा बहु-
 शोऽपि सातिरेकत्रैमासिकं वा बहुशोऽपि चातुर्मासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकचातु-
 मासिकं वा बहुशोऽपि पाञ्चमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकपाञ्चमासिकं वा पक्षेण
 परिहारस्थानानामन्यतमं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अपरि कुच्य आलोचयतः
 बहुशोपि मासिकं वा बहुशोपि सातिरेकमासिकं वा बहुशोऽपि द्वैमासिकं वा बहुशोऽपि
 सातिरेकद्वैमासिकं वा बहुशोऽपि त्रैमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकत्रैमासिकं वा
 बहुशोऽपि चातुर्मासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकचातुर्मासिकं वा बहुशोऽपि पाञ्चमासिकं
 वा बहुशोऽपि सातिरेकपाञ्चमासिकं वा परिकुच्य आलोचयतः बहुशोऽपि द्वैमासिकं
 वा बहुशोऽपि सातिरेकद्वैमासिकं वा बहुशोऽपि त्रैमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेक-
 त्रैमासिकं वा बहुशोऽपि चातुर्मासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकचातुर्मासिकं वा बहुशोऽपि
 पाञ्चमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकपाञ्चमासिकं वा बहुशोऽपि षण्मासिकं वा ततः
 परं परिकुञ्चिते वा अपरि कुञ्चिते वा ते एव षण्मासाः ॥ सू०१६॥

चूर्णी --- 'जे भिक्षु' इत्यादि । व्याख्या स्पष्टा, नवरम्-बहुश इति त्र्यादिप्रत्ययेनैकवार-
 मिति वाच्यम् । अत्र शिष्यः प्रश्नयति-सूत्रे यदुक्तम्-षण्मासिकप्रायश्चित्तादुपरि '....ते चेव छम्मासा'
 ते एव षण्मासाः नाधिकमिति, तत् कुतो नाधिकं प्रायश्चित्तं वर्तते यथा मासिकपरिहारस्थान-
 प्रतिसेवनानिमित्तकप्रायश्चित्तावसरे सकपटस्य द्वैमासिकप्रायश्चित्तविधानं कृतम्, तथा षण्मास-
 प्रायश्चित्तावसरे सकपटस्य सप्तमासादिकं वक्तव्यम् किन्तु तथा न कृत्वा षण्मासावधिकमेव
 प्रायश्चित्तं प्रतिकुञ्चनाया अतिकुञ्चनायाश्च विहितम् । एवमेव 'बहुसोवि मासियं' इत्यादि-
 सूत्रेष्वपि षण्मासावधिकमेव प्रायश्चित्तदानं विहितं तदत्र किं कारणम् ? इति चेत् अत्रोच्यते-
 सत्यम्, षण्मासादधिकं प्रायश्चित्तं प्रतिकुञ्चिताय वक्तव्यम् किन्तु इह जीतकल्पोऽयम् । अयं
 भावः-यस्य तीर्थकरस्य ऋषभादेः यावत्प्रमाणकम् उत्कृष्टं तपःकरणम्, तस्य तीर्थकरस्य शासने-
 ऽन्यसाधूनामुत्कृष्टं प्रायश्चित्तदानं तावत्प्रमाणकमेव, न ततोऽधिकं कदाचिदपि दातव्यं भवेत्,
 ततोऽन्तिमतीर्थकरस्य भगवतो महावीरस्वामिन उत्कृष्टं तपः षण्मासिकम्, ततो महावीरस्वामिनः
 शासने सर्वोत्कृष्टं प्रायश्चित्तदानं षण्मासिकमेवेति बोध्यम् ।

तीर्थकरऋषभदेवस्वामिनः शासने द्वादशमासिकं प्रायश्चित्तमासीत् भगवता आदिनाथेन
 द्वादशमासिकतपसः समाचरितत्वात् । मध्यमानां द्वाविंशतितीर्थकराणां शासने तु अष्टमासिकमेव
 प्रायश्चित्तम्, तत्र तपःकरणस्य तथाप्रमाणत्वात्, इति । अत्र महावीरशासने तु षण्मासिक-
 परिहारस्थानप्रतिसेवनयाऽपि आलोचनां कुर्वतो नाधिकमारोपणम्, अतस्तदेव-षण्मासिकमेव
 प्रायश्चित्तं नाधिकमिति, अत्राह भाष्यकारः---

भूमिभाष्यावचूरिः ३० २० सू०१७ मासिकादिपरिहारस्थानप्रतिसेवनप्रायश्चित्तविधिः ४३९

भाष्यम्—एसा रीई आरिय, -गणहरमाइहिं भासिया सुत्ते ।

पंच गमा णायव्वा, बहुसोवि य सेवणाविसए ॥

छाया—एषा रीतिः आर्यगणधरादिभिर्भाषिता सूत्रे ।

पञ्च गमा ज्ञातव्याः, बहुशोऽपि च सेवनाविषये ॥

अवचूरिः—‘एसा’ एषा—पूर्वोक्तसूत्रप्रोक्ता ‘रीई’ रीतिः प्रकारः ‘आरियगणहर-
माइहिं’ आर्यगणधरादिभिः तीर्थकरगणधरादिभिः ‘सुत्ते’ सूत्रे—आगमे ‘भासिया’ भाषिता—
प्ररूपिता, कुत्र विषये? इत्याह—‘बहुसोवि य सेवणाविसए’ बहुशोऽपि—बहुवारानपि सेवनाविषये-
सेव्यमानपापस्थानविषये ‘पंच गमा’ पञ्च गमाः—सूत्रप्रकाराः ‘णायव्वा’ ज्ञातव्या इति । अयं भावः—
प्रायश्चित्तदानं च द्रव्यक्षेत्रकालभावावाश्रित्य सेवितुः परिणामविशेषं च विचिन्त्यैव भवति, यथा-
अनेन द्रव्यक्षेत्रादिविषये कीदृशं कारणविशेषमाश्रित्य पापस्थानं सेवितमित्यादि, तथा—पापस्थानसेवन-
समयेऽस्य कीदृश आत्मपरिणाम आसीदित्यादि, तथा—प्रतिसेवकस्य—ऋजुजड—वक्रजडादित्वमपि
विचारणीयं भवेत्, गीतार्थागीतार्थत्वादिकम् आभोगानाभोगादिकं च भावनीयं भवेत्, इत्याद्यनेक-
कारणानि विभाव्यैव तीर्थकरगणधरादिभिरेषा रीतिः प्ररूपितेति नात्र किमपि शङ्कास्थानं तेषामनन्त-
ज्ञानित्वादिति ॥ सू०१६॥

सूत्रम्—जे भिक्खू मासियं वा साइरेगमासियं वा दोमासियं
वा साइरेगदोमासियं वा तेमासियं वा साइरेगतेमासियं वा चाउम्मा-
सियं वा साइरेगचाउम्मासियं वा पंचमासियं वा साइरेगपंचमासियं वा
एएसिं परिहारद्वाणाणं अन्नयरं परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा
अपलिउंचिय आलोएमाणस्स ठवणिज्जं ठवइत्ता करणिज्जं वेयावडियं
ठविण वि पडिसेवित्ता से वि कसिणे तत्थेव आरुहियव्वे सिया पुब्बिं
पडिसेवियं पुब्बिं आलोइयं १ पुब्बिं पडिसेवियं पच्छा आलो इयं २ पच्छा-
पडिसेवियं पुब्बिं आलोइयं ३ पच्छा पडिसेवियं पच्छा आलोइयं ४,
अपलिउंचिए अपलिउंचियं १, अपलिउंचिए पलिउंचियं २, पलिउंचिए
अपलिउंचियं ३, पलिउंचिए पलिउंचियं ४, अपलिउंचिए अपलिउंचियं
आलोएमाणस्स सव्वमेयं सकयं साहणिय जं एयाए पट्टवणाए पट्टविण
निव्विसमाणे पडिसेवेइ से वि कसिणे तत्थेव आरुहियव्वे सिया ॥१७॥

छाया—यो भिक्षुमासिकं वा सातिरेकमासिकं वा द्वैमासिकं वा सातिरेकद्वैमासिकं वा त्रैमासिकं वा सातिरेकत्रैमासिकं वा चातुर्मासिकं वा सातिरेकचातुर्मासिकं वा पाञ्चमासिकं वा सातिरेकपाञ्चमासिकं वा एतेषां परिहारस्थानानामन्यतमं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अपरिकुच्य आलोचयतः स्थापनीयं स्थापयित्वा करणीयं वैयावृत्यं स्थापितेऽपि प्रतिसेव्य तदपि कृत्स्नं तत्रैव आरोपयितव्यं स्यात्, पूर्वं प्रतिसेवितं पूर्वमालोचितम् १, पूर्वं प्रतिसेवितं पश्चादालोचितम् २, पश्चात्प्रतिसेवितं पूर्वमालोचितम् ३, पश्चात्प्रतिसेवितं पश्चादालोचितम् ४, अपरिकुञ्चिते अपरिकुञ्चितम् १, अपरिकुञ्चिते परिकुञ्चितम् २, परिकुञ्चिते अपरिकुञ्चितम् ३, परिकुञ्चिते परिकुञ्चितम् ४; अपरिकुञ्चिते अपरिकुञ्चितमालोचयतः सर्वमेतत् स्वकृतं संहृत्य यत् पतया प्रस्थापनया प्रस्थापितो निर्विक्रमानः सन् प्रतिसेवते तदपि कृत्स्नं तत्रैव आरोपयितव्यं स्यात् ॥ सू० १७ ॥

चूर्णी—यः खलु प्रायश्चित्तकरणसमये पुनरपि पापस्थानं प्रतिसेवते तमधिकृत्य सूत्रमिदं प्रवर्तते—‘जे भिक्खू’ इत्यादि । ‘जे भिक्खू’ यः कश्चिद्भिक्षुः श्रमणः श्रमणी वा ‘मासियं वा मासिकं वा ‘साइरेगमासियं वा’ सातिरेकमासिकं वा किञ्चिदधिकैकमासेन संपादितम्, एवं द्वैमासिकं वा सातिरेकद्वैमासिकं वा, त्रैमासिकं वा सातिरेकत्रैमासिकं वा, चातुर्मासिकं वा सातिरेकचातुर्मासिकं वा अतिरेकेणाऽधिकेन पञ्चदिनाद्यधिकेन सहितं चातुर्मासिकमिति सातिरेकचातुर्मासिकम्, एवम् ‘पंचमासियं वा’ पाञ्चमासिकं वा ‘साइरेगपंचमासियं वा’ सातिरेकपाञ्चमासिकं वा मासपञ्चकात् किञ्चिदधिकं परिहारस्थानम् ‘एएसि’ एतेषां पूर्वोक्तानाम् ‘परिहारद्विगुणं’ परिहारस्थानानां मध्यात् ‘अन्नयरं’ अन्यतमं यत् किमपि अन्यतममेकं ‘परिहारद्विगुणं’ परिहारस्थानम् प्रायश्चित्तस्थानम् ‘पडिसेवित्ता’ प्रतिसेव्य उपर्युक्तपापस्थानमध्यात् यस्य कस्याप्येकस्य परिहारस्थानस्य प्रतिसेवनां कृत्वा ‘आलोएज्जा’ आलोचयेत् तादृशपापस्थानं प्रकटीकुर्यात्, तत्र ‘अपलिउंचिय आलोएमाणस्स’ अपरिकुच्य मायामकृत्वाऽऽलोचयतः आलोचनां कुर्वतः श्रमणादेः । इदं खलु सूत्रं परिहारनामकप्रायश्चित्ततपसः प्रतिपादकम् अतस्तस्य परिहारनामकतपसो विधिमाह—‘ठवणिज्जं’ इत्यादि, ‘ठवणिज्जं ठावइत्ता’ स्थापनीयं स्थापयित्वा, तत्र अपरिकुच्य आलोचयतः परिहारतपसो दानसमये आचार्यः तस्मै तादृशं विधिमुपदर्शयति—यः खलु प्रतिसेवकः परिहारतपसः प्रायश्चित्तस्थानं प्राप्तवान् स परिहारनामकतया ग्रहणाय सर्वेषां श्रमणश्रमणीजनानां परिज्ञानाय सकलगच्छसमक्षं निरुपसर्गनिमित्तकं कायोत्सर्गं पूर्वं करोति तस्य प्रतिसेवकस्य कायोत्सर्गकरणानन्तरम् आचार्यः प्रतिसेवकं प्रति कथयति त्वं परिहारी, अहं कल्पस्थितोऽतो यावत्तव तपः पूर्णं भविष्यति तावदहं वाचनादिरूपं साहाय्यं करिष्यामीति, अन्यो वाऽनुपारिहारिकस्तव वाचनादिसाहाय्यं करिष्यति, अन्यो वाऽनुपारिहारिकस्तव वैयावृत्यं करिष्यति, इत्येवंरूपेण ‘ठवणिज्जं’ स्थापनीयम्—साहाय्यावर्थस्थाप-

चूर्णिभाष्यावचूरिः ३० २० सू० १७ मासिकादिपरिहारस्थानप्रतिसेवनप्रायश्चित्तविधिः ४४१

नयोग्यम्—अनुपारिहारिकं पारिहारिकानुकूलवर्तिनं कञ्चित्साधुम् 'ठवइत्ता' स्थापयित्वा—नियतं कृत्वा अनुपारिहारिकेण वैयावृत्यकारेण च 'करणिज्जं वेयावडियं' करणीयं वैयावृत्यम्, अस्य परिहारतपसि वर्तमानस्य यथायोग्यमनुशिष्टचुपालम्भोपग्रहलक्षणं वैयावृत्यं करणीयम् । 'ठाविण्वि पडिसेवित्ता' स्थापितेऽपि—अनुशिष्टचुपालम्भादिभिः क्रियमाणेऽपि वैयावृत्ये प्रतिसेविता कदाचित् किमपि अपराधस्थानं प्रतिसेवको भवेत् पापस्थानं सेवेत कथयेच्च हे भगवन्! अहममुकं प्रायश्चित्तस्थानमाप्नः, ततस्तस्य 'सेवि' तदपि तत्संबन्ध्यपि प्रायश्चित्तम् 'कसिणे' कृत्स्नम् सर्वं पूर्वसेवितं सम्प्रति सेवितं चेति द्वयमपि 'तस्येव' तत्रैव परिहारतपस्येव 'आरुहियव्वे सिया' आरोपयितव्यं स्यात् सर्वं संमेलनीयमित्यर्थः, अत्र पापस्थानस्य पूर्वपश्चात्सेवनाविधयां चतुर्भङ्गी दर्शयितुमाह—'पुण्वि' इत्यादि, 'पुण्वि पडिसेवियं पुण्वि आलोइयं' पूर्वं प्रतिसेवितं—पूर्वमालोचितम् १, अत्र पूर्वमित्यत्र पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् पूर्वानुपूर्व्या इति ज्ञातव्यम्, ततश्चायमर्थः—गुरुलघुपर्यालोचनया पूर्वानुपूर्व्या लघुपञ्चकादिक्रमेण यत् प्रतिसेवितम् तत् पूर्वं पूर्वानुपूर्व्या प्रतिसेवनानुक्रमेण आलोचितमिति प्रथमो भङ्गः १ । द्वितीयभङ्गमाह—'पुण्वि पडिसेवियं पच्छा आलोइयं' पूर्वं प्रतिसेवितं पश्चादालोचितम्—पूर्वं गुरुलघुपर्यालोचनया पूर्वानुपूर्व्या मासलघुकादि प्रतिसेवितम् तदनन्तरं च तथाविधाल्पप्रयोजनोत्पत्तौ प्रमादादिना गुरुलघुपर्यालोचनयैव लघुपञ्चकादि प्रतिसेवितम् आलोचनासमये च पश्चात्—पश्चानुपूर्व्या आलोचितम्—यथा—पूर्वं लघुपञ्चकाद्यालोचितम् पश्चात् लघुमासिकादिकमालोचितमिति द्वितीयो भङ्गः २ । अथ तृतीयभङ्गं दर्शयितुमाह—'पच्छा पडिसेवियं' इत्यादि 'पच्छा पडिसेवियं पुण्वि आलोइयं' पश्चात्प्रतिसेवितं पूर्वमालोचितम्, तत्र पश्चानुपूर्व्या प्रतिसेवितं गुरुलघुपर्यालोचनामन्तरेण पूर्वं गुरुमासादिकं प्रतिसेवितम् पश्चात् लघुपञ्चकादीति आलोचनासमये आनुपूर्व्या नालोचितम् पूर्वं लघुपञ्चकाद्यालोचितम् पश्चात् तदनन्तरं गुरुमासादिकमालोचितमिति तृतीयो भङ्गः ३ । अथ चतुर्थभङ्गमाह—'पच्छा पडिसेवियं' इत्यादि । 'पच्छा पडिसेवियं पच्छा आलोइयं' पश्चात्प्रतिसेवितं पश्चादालोचितम्, तत्र पश्चानुपूर्व्या प्रतिसेवितं गुरुलघुपर्यालोचनादिविरहितं यथाकथंचन प्रतिसेवितमिति पश्चात् पश्चानुपूर्व्या आलोचितं प्रतिसेवनानुक्रमेणैव आलोचितम्, अथवा स्मृत्वा स्मृत्वा यथाकथंचनापि आलोचितमिति चतुर्थो भङ्गः ४ । अत्र प्रथमचतुर्थभङ्गौ अप्रतिकुञ्चनायाम्, द्वितीयतृतीयभङ्गौ तु प्रतिकुञ्चनायामिति अप्रतिकुञ्चित-प्रतिकुञ्चिताभ्यामियं चतुर्भङ्गी कृतेति । तामेव अप्रतिकुञ्चिते अप्रतिकुञ्चितम्, इत्येतद्विषयां चतुर्भङ्गी दर्शयितुमाह—'अपलिउंचिप् अपलिउंचियं' इत्यादि, 'अपलिउंचिप् अपलिउंचियं' अप्रतिकुञ्चिते अप्रतिकुञ्चितम्, यदा खलु अतिचारान् प्राप्तवान् आलोचनाकाले आलोचनाभिमुखो भवेत्तदा स एवं संकल्पयति यथा ये केचन मयि अतिचाराः जातास्ते सर्वेऽपि अतिचारा मया आलोचनीयाः न कोऽपि गोप-

५५२

निशीथसूत्रे

नीयः, एवं पूर्वसंकल्पकाले अप्रतिकुञ्चिते आलोचनासमये अप्रतिकुञ्चितमेव आलोचयतीति प्रथमो
 भङ्गः १, अथ द्वितीयभङ्गमाह—‘अपलिउंचिप् पलिउंचियं’ इति. ‘अपलिउंचिप् पलिउंचियं’
 अप्रतिकुञ्चिते प्रतिकुञ्चितम् यथा—पूर्व संकल्पकाले आलोचनाविचारकाले अप्रतिकुञ्चितम्—निष्कप-
 टभावेन समुपस्थितः आलोचनासमये तु प्रतिकुञ्चिते कपटभावेन आलोचयतीति द्वितीयो भङ्गः २,
 अथ तृतीयभङ्गमाह—‘पलिउंचिप् अपलिउंचियं’ प्रतिकुञ्चिते अप्रतिकुञ्चितम् पूर्वसंकल्पकाले
 प्रतिकुञ्चितम् यथा मया न सर्वे अतिचारा आलोचनीयाः एवंप्रकारेण पूर्वसंकल्पकाले प्रति-
 कुञ्चिते आलोचनासमये अन्तःकरणस्य परावर्तनात् अप्रतिकुञ्चितम्—कपटरहितं यथा स्यात् तथा
 आलोचयतीति तृतीयो भङ्गः ३। अथ चतुर्थभङ्गमाह—‘पलिउंचिप् पलिउंचियं’ प्रतिकुञ्चिते
 प्रतिकुञ्चितम्, पूर्वसंकल्पकाले पापस्थानप्रतिसेवेकेन प्रतिकुञ्चितं यथा मया न सर्वे अपराधा आलो-
 चनीयाः, तत एवंप्रकारेण संकल्पकाले प्रतिकुञ्चिते ततः आलोचनाकरणसमयेऽपि प्रतिकुञ्चितं
 सकपटमेव आलोचयतीत्येष त्रुथो भङ्गः ४। एषु चतुर्षु भङ्गेषु मध्ये यत् ‘अपलिउंचिप् अपलि-
 उंचियं’ अप्रतिकुञ्चिते अप्रतिकुञ्चितम् पूर्व संकल्पकाले निष्कपटेन संकल्पितम् आलोचनाग्रहण-
 कालेऽपि निष्कपटपूर्वकम् ‘आलोममाप्स’ आलोचयतः, ततश्चायमर्थः—यावन्तोऽतिचाराः प्रति-
 सेविताः तान् सर्वानेव निरवशेषमालोचयतः श्रमणादेः ‘सत्त्वमेयं’ सर्वमेतत् यत् यदा यत्तदप-
 राधजातम्, यदि वा कथमपि प्रतिकुञ्चना कृता स्यात् ततः प्रतिकुञ्चनानिष्पन्नं, यच्च गुरुणा
 सहालोचनाकाले उच्चासततुल्यासनोपवेशनादिजनितं तथा या च आलोचनासमये असमा-
 चारी श्रेयिता तस्मिन्पन्नं च सकलमेतत् अपराधकारिणा प्रायश्चित्त प्रतिसेवेकेन श्रमणादिना
 ‘सकयं’ स्वकृतम्—स्वयमेव आत्मना प्रतिसेवितम् आत्मनैव कृतम् ‘साहणियं’ संहृत्य—एकत्र मील-
 यित्वा, तथा पुनश्च ‘जं पूयाए’ यत् एतया अनन्तरपूर्वकथितया पापमासिक्या एकमासिका-
 दिप्रिया वा ‘पट्टवणाए’ प्रस्थापनया पूर्वकाले कृतस्यातिचारस्य विषये या प्रस्थापना प्राय-
 श्चित्तदानरूपा तथा प्रस्थापनया ‘पट्टविण्’ प्रस्थापितः—प्रायश्चित्तकरणे नियोजितः ‘निव्विसमाणे’
 निर्विशमालः तपसो निस्सरन् प्रायश्चित्तस्य त्रयं तपः सेवमानः तपः समाप्य ततो निवर्तय-
 न्निवर्त्यः यत् पुनः प्रमादतो विषयकषायादिभिर्वा ‘पडिसेवइ’ प्रतिसेवते—पापस्थानस्य प्रतिसे-
 वनां करोति तस्यां प्रतिसेवनायां यत् प्रायश्चित्तं प्राप्यते ‘सेवि कसिणे’ तदपि कृत्स्नम्—
 तदपि सर्वं प्राश्चित्तम् ‘तत्सेव’ तत्रैव—पूर्वप्रस्थापिते एव प्रायश्चित्ते ‘आरुहिणवे सिया’
 आरोपयितव्यं स्यात् सर्वमेकत्र संमेलनीयमित्यर्थः ॥ सू० १७ ॥

सूत्रम्—जे भिक्खू बहुसोवि मासियं वा, बहुसोवि साइरेग-
 मासियं वा बहुसोवि दोमासियं वा बहुसोवि साइरेगदोमासियं वा

भूषणभाष्यवचुरिः ३० २० सू० १८-२० मासिकादिपरिहारस्थानप्रतिसेवनप्रायश्चित्तविधिः ४४१

बहुसोवि तेमासियं वा बहुसोवि साइरेगतेमासियं वा बहुसोवि चा-
उम्मासियं वा बहुसोवि साइरेगचाउम्मासियं वा बहुसोवि पंचमासियं
वा बहुसोवि साइरेगपंचमासियं वा, एएसिं परिहारद्वाणाणं अण्णयरं
परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स ठवणि
ज्जं ठवइत्ता करणिज्जं वेयावडियं ठविणं वि पडिसेवित्ता से वि कसिणे
तत्थेव आरुहियव्वे सिया, पुव्वं पडिसेवियं पुव्वं आलोइयं १, पुव्वं पडि-
सेवियं पच्छा आलोइयं २, पच्छा पडिसेवियं पुव्वं आलोइयं ३, पच्छा
पडिसेवियं पच्छा आलोइयं ४। अपलिउंचिणं अपलिउंचियं १, अपलि-
अचिणं पलिउंचियं २, पलिउंचिणं अपलिउंचियं ३, पलिउंचिणं पलि-
उंचियं ४। अपलिउंचिणं अपलिउंचियं आलोएमाणस्स सब्बमेयं
सकयं साहणिय जे एयाए पट्टवणाए पट्टविणं निव्विसमाणे पडिसेवइ
सेवि कसिणे तत्थेव आरुहियव्वे सिया ॥ सू० १८ ॥

जे भिक्खु मासियं वा साइरेगमासियं वा दोमासियं वा साइरेग-
दोमासियं वा तेमासियं वा साइरेगतेमासियं वा चाउम्मासियं वा
साइरेगचाउम्मासियं वा पंचमासियं वा साइरेगपंचमासियं वा, एएसिं
परिहारद्वाणाणं अण्णयरं परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा पलि-
उंचियं आलोएमाणस्स ठवणिज्जं ठवइत्ता करणिज्जं वेयावडियं ठविणं
वि पडिसेवित्ता सेवि कसिणे तत्थेव आरुहियव्वे सिया, पुव्वं पडिसेवियं
पुव्वं आलोइयं १, पुव्वं पडिसेवियं पच्छा आलोइयं २, पच्छापडिसेवियं
पुव्वं आलोइयं ३, पच्छापडिसेवियं पच्छा आलोइयं ४, अपलिउंचिणं अप-
लिउंचियं १, अपलिउंचिणं पलिउंचियं २, पलिउंचिणं अपलिउंचियं ३,
पलिउंचिणं पलिउंचियं ४, पलिउंचिणं पलिउंचियं आलोएमाणस्स सब्ब-
मेयं सकयं साहणिय जे एयाए पट्टवणाए पट्टविणं निव्विसमाणे पडिसेवइ
से वि कसिणे तत्थेव आरुहियव्वे सिया ॥ सू० १९ ॥

जे भिक्खू बहुसोवि मासियं वा बहुसोवि साइरेगमासियं वा बहुसावि दोमासियं वा बहुसोवि साइरेगदोमासियं वा बहुसोवि तेमासियं वा बहुसोवि साइरेगतेमासियं वा बहुसोवि चाउम्मासियं वा बहुसोवि साइरेगचाउम्मासियं वा बहुसोवि पंचमासियं वा बहुसोवि साइरेगपंचमासियं वा एएसिं परिहारट्टाणाणं अण्णयरं परिहारट्टाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा पलिउंचिय आलाएमाणस्स ठवणिज्जं ठावइत्ता कर्गणज्जं वेयावडियं ठाविएवि पडिसेवित्ता सेवि कसिणे तत्थेव आरुहियव्वे सिया पुंवि पडिसेवियं पुंवि आलोइयं १, पुंवि पडिसेवियं पच्छा आलाइयं २, पच्छा पडिसेवियं पुंवि आलाइयं ३, पच्छापडिसेवियं पच्छा आलाइयं ४ । अपलिउंचिए अपलिउंचियं १, अपलिउंचिए पलिउंचियं २, पलिउंचिए अपलिउंचियं ३, पलिउंचिए पलिउंचियं ४ । पलिउंचिए पलिउंचियं आलोएमाणस्स सव्वमेयं सकयं साहणिय जे एयाए पट्टवणाए पट्टविए निव्विसमाणे पडिसेवेइ सेवि कसिणे तत्थेव आरुहियव्वेसिया ॥ सू० २०॥

छाया — यो भिक्षुर्बहुशोऽपि मासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकमासिकं वा, बहुशोऽपि द्वैमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकद्वैमासिकं वा, बहुशोऽपि त्रैमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकत्रैमासिकं वा बहुशोऽपि चातुर्मासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकचातुर्मासिकं वा बहुशोऽपि पाञ्चमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकपाञ्चमासिकं वा, पतेषां परिहारस्थानानाम् अन्यतमं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अप्रतिकुच्य आलोचयतः स्थापनीयं स्थापयित्वा करणीयं वैयावृत्यम्, स्थापितेऽपि प्रतिसेव्य तदपि कृत्स्नं तत्रैव आरोहयितव्यं स्यात्, पूर्वं प्रतिसेवितं पूर्वमालोचितम् १, पूर्वं प्रतिसेवितं पश्चादालोचितम् २, पश्चात् प्रतिसेवितं पूर्वमालोचितम् ३, पश्चात्प्रतिसेवितं पश्चादालोचितम् ४ । अपरिकुञ्चिते अपरिकुञ्चितम् १, अपरिकुञ्चिते परिकुञ्चितम् २ परिकुञ्चिते अपरिकुञ्चितम् ३, परिकुञ्चिते परिकुञ्चितम् ४ । अपरिकुञ्चिते, अपरिकुञ्चितम् आलोचयतः सर्वमेतत् स्वकृतं संहृत्य य पतया प्रस्थापनया प्रस्थापितो निर्विशमानः प्रतिसेवते तदपि कृत्स्नं तत्रैव आरोहयितव्यं स्यात् ॥ सू० १८ ॥

यो भिक्षुर्मासिकं वा सातिरेकमासिकं वा द्वैमासिकं वा सातिरेकं द्वैमासिकं वा त्रैमासिकं वा सातिरेकत्रैमासिकं वा चातुर्मासिकं वा सातिरेकचातुर्मासिकं वा पाञ्चमासिकं वा सतिरे-

सूर्यभाष्यावचूरिः ३० २० सू० २१

परिहारस्थानप्रस्थापितस्याऽऽरोपणाविधिः ४४५

कपाञ्चमासिकं वा पतेषां परिहारस्थानानाम् अन्यतमं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् परिकुच्य आलोचयतः स्थापनीयं स्थापयित्वा करणीयं वैयावृत्यं स्थापितेऽपि प्रतिसेव्य तदपि कृत्स्नं तत्रैव आरोहयितव्यं स्यात्, पूर्वं प्रतिसेवितं पूर्वमालोचितम् १, पूर्वं प्रतिसेवितं पश्चादालोचितम् २, पश्चात्प्रतिसेवितं पूर्वमालोचितम् ३, पश्चात्प्रतिसेवितं पश्चादालोचितम् ४ । अप्रतिकुञ्चिते अप्रतिकुञ्चितम् १, अप्रतिकुञ्चिते प्रतिकुञ्चितम् २, प्रतिकुञ्चिते अप्रतिकुञ्चितम् ३, प्रतिकुञ्चिते प्रतिकुञ्चितम् ४ । प्रतिकुञ्चिते प्रतिकुञ्चितमालोचयतः सर्वमेतत् स्वकृतं संहृत्य य एतया प्रस्थापनया प्रस्थापितो निर्विशमानः प्रतिसेवते तदपि कृत्स्नं तत्रैव आरोहयितव्यं स्यात् ॥ सू० १९॥

यो भिक्षुर्बहुशोऽपि मासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकमासिकं वा बहुशोऽपि द्वैमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकद्वैमासिकं वा बहुशोऽपि त्रैमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकत्रैमासिकं वा बहुशोऽपि चानुमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकचानुमासिकं वा बहुशोऽपि पाञ्चमासिकं वा बहुशोऽपि सातिरेकपाञ्चमासिकं वा, पतेषां परिहारस्थानानामन्यतमम् परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् परिकुच्य आलोचयतः स्थापनीयं स्थापयित्वा करणीयं वैयावृत्यं स्थापितेऽपि प्रतिसेव्य तदपि कृत्स्नं तत्रैव आरोहयितव्यं स्यात्, पूर्वं प्रतिसेवितं पूर्वमालोचितम् १, पूर्वं प्रतिसेवितं पश्चादालोचितम् २, पश्चात्प्रतिसेवितं पूर्वमालोचितम् ३, पश्चात्प्रतिसेवितं पश्चादालोचितम् ४ । अप्रतिकुञ्चिते अप्रतिकुञ्चितम् १, अप्रतिकुञ्चिते प्रतिकुञ्चितम् २, प्रतिकुञ्चिते अप्रतिकुञ्चितम् ३, प्रतिकुञ्चिते प्रतिकुञ्चितम् ४ । प्रतिकुञ्चिते प्रतिकुञ्चितमालोचयतः सर्वमेतत् स्वकृतं संहृत्य य एतया प्रस्थापनया प्रस्थापितो निर्विशमानः प्रतिसेवते तदपि कृत्स्नं तत्रैव आरोहयितव्यं स्यात् ॥ सू० २०॥

चूर्णी -- इदं सूत्रत्रयं (१८-१९-२०) बहुशः सातिरेकेति संयोगरूपं प्रायश्चित्ता-रोपणाविषयकं बहुशः सातिरेकेति संयोगमधिकृत्य पूर्ववदेव व्याख्येयम् ।

पूर्वोक्तानां सर्वेषां परिहारस्थानसेवनविषयकप्रायश्चित्तसूत्राणामुपसंहारं वक्तुकामो भाष्यकारः पूर्वसूत्रातिदेशेन ग्राह—

सुचविभासा जा उ, हिट्टिमसुत्तेसु सोलसेसु य ।

सा चेव इहं णेया, ठवणा-परिहार-णाणत्तं ॥ १ ॥

छाया--सूत्रविभाषा या तु अधस्तनसूत्रेषु षोडशसु च ।

सैव इह ज्ञातव्या, स्थापना-परिहार-नानात्वम् ॥ १ ॥

अवचूरिः -- या तु सूत्रविभाषा 'जे भिक्खू' इत्यादि सूत्रावयवव्याख्या एकद्वित्रिकादिसंयोगप्रदर्शनस्वरूपा अधस्तनसूत्रेषु-आद्यसूत्रेषु षोडशसंख्यकेषु वर्णिता सा एव विभाषा इह उपरितनेषु सप्तदशादारभ्य 'बहुसोवि सादरेग' इति संयोगसूत्रपर्यन्तेऽपि सूत्रेषु ज्ञातव्या वक्तव्येत्यर्थः । अथ यदि सैव वक्तव्यता इहापि तदा पूर्वसूत्रेभ्य एतेषां सूत्राणां को विशेषस्तत्राह—

‘ठवणा’ इत्यादि, स्थापनापरिहारनानात्वं—स्थापनापरिहारविषये भेदो ज्ञातव्यः, अयं भावः—अर्धस्तनपूर्वसूत्रेषु अंशितः षोडशसूत्रपर्यन्तसूत्रेषु परिहारतपो न कथितम्, इह तु सप्तदशसूत्रादनन्तरसूत्रेषु परिहारतपसः प्रतिपादनं कृतम्, इत्येतावानेव विशेष इति ॥ सू० १८-२० ॥

इदानीं मासादौ प्रस्थापिते अन्तरा यदन्यदिनमासादिपापस्थानं प्रतिसेवते तत्र यस्मिन् पापस्थाने दिवसप्रहणप्रमाणं प्रस्थापितं स्थापनात्पुं भण्यते तदेव दर्शयति—‘छम्मासियं’ इत्यादि ।

सूत्रम्—छम्मासियं परिहारट्टाणं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं परिहारट्टाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्जावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं सर्वीसइराइया दो मासा ॥ सू० २१ ॥

छाया पाण्मासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारः अन्तरा द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा आविमध्यवसाने सार्धं सहेतुं सकारणमहीनातिरिक्तं तेन परं सर्विशतिरात्रौ द्वौ मासौ ॥ सू० २१ ॥

चूर्णी—‘छम्मासियं’ इत्यादि । ‘छम्मासियं’ पाण्मासिकम् तत्र षष्ठिति संख्या-विशेषलक्षणं मासिकम्, तत्र मानानि समयावल्लिकादीनि असतीति मासः, मासी मासा-न्तकः कालः परिमाणमस्येति मासिकम्, षड्भिर्मासैर्निष्पन्नं यत् तत् पाण्मासिकम् ‘परिहारट्टाणं’ परिहारस्थानम्—परिहारस्य स्थानं परिहारस्थानम्—सावद्यकर्मणामनुष्ठानलक्षणम् तत्प्रति ‘पट्टविण्’ प्रस्थापितः अशुभकर्मणां क्षयार्थं स्थापितः प्रायश्चित्तं वहमान इत्यर्थः ‘अणगारे’ अनगारः—श्रमणः श्रमणी वा ‘अंतरा दोमासियं परिहारट्टाणं पडिसेवित्ता’ अन्तरा द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य तत्र अन्तरा मध्ये समारब्धप्रायश्चित्तस्य मध्ये इत्यर्थः द्वैमासिकम्—मासद्वयेन संपादनयोग्यं परिहारस्थानं पापस्थानम् ‘पडिसेवित्ता’ प्रतिसेव्य—प्रायश्चित्तकरणसमयेऽपि द्वैमासिकप्रायश्चित्तस्थानस्य प्रतिसेवनं कृत्वा ‘आलोएज्जा’ आलोचयेत् कृतपापकर्मण आलोचनां गुरवे दर्शयेत् । तत्र मायारहितभावेन आलोचनां कुर्वतः ‘अहावरा वीसइराइया’ आरोवणा अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा, तत्र अथेत्ययमानन्तरार्थको निपातः, अपरा—मासद्वयादन्या, यदि अयं पाण्मासिकं तपो वहन् मध्ये द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेवते प्रतिसेव्य मायारहितमालोचयेत् तदा गुरुः तस्मै प्रतिसेवितमासद्वयोपरि-विंशतिरात्रिकी आरोपणा कर्तव्या विंशतिरात्रिसम्पादनीयप्रायश्चित्तं वर्धयेदिति भावः । षण्णां मासानां त्रिभागं कृत्वा तत्र भागद्वयं परित्यजेत्, एकं भागं मासद्वयप्रमाणं प्रायश्चित्तं पुनरपरं दद्यात् तदेव मासद्वयसम्पादं प्रायश्चित्तं समीक्यित्वा विंशतिरात्रिकं प्रायश्चित्तं दद्यात् ।

पञ्चमास्यवचनः ७० २० सू० २२-२६

परिहारस्थानप्रस्थापितस्यारोपणाविधिः १७७

तत्र रात्रिसहस्रमहोरात्रस्योपलक्षणम् सत्रावेव महोरात्रस्य स्मृतिसमाप्तेः तद्वत् निष्कर्षार्थः प्रच-
लितप्राप्त्याप्तिकप्रायश्चित्ते एव पुनरपि द्वैमासिकपरिहारस्थानप्रतिसेवकाय विंशत्यहोरात्रप्रमाणकं
पुनरपि प्रायश्चित्तं दद्यात्—षण्मासस्य द्वौ द्वौ भागौ परित्याज्यौ एकैको भागो ग्रहीतव्यः, तावता
मासद्वययुक्तविंशत्यहोरात्रप्रमाणकमेव प्रायश्चित्तमापन्नं भवति । षण्मासभागत्रयं क्लृप्तयति—
षण्मासस्य द्विदिभागरूपेषु त्रिषु भागेषु 'आइमञ्ज्झावसाणे' आदिमध्याह्नसावे षण्मासस्य आदौ
मध्ये अन्नदाने च द्विभागरूपे 'सअट्ठं' सार्थम्—तत्र अर्थः प्रयोजनम् येन प्रयोजनेन प्रयुक्तः सन्
तदाचरितम् तेन प्रयोजनेन सहितम् 'सहेउं' सहेतुम्, तत्र हेतुः सामान्यकारणम्, येन हेतुना
प्रयुक्तः सन् तदाचरितं तत्सहितम् 'सकारणं' सकारणम्, विशेषार्थहेतुकारणैः प्रयुक्तः सन्
तदाचरितं सासद्वयात्मकं परिहारस्थानम् क्लृप्तं संपूर्णं पाण्ड्याप्तिकसम्बन्धिद्विमासम् विंशत्यहोरात्राणां
स्विकारकरमभूत्, तच्च 'अहीणमइरिस्सं' अहीणमतिरिक्तम् न हीनं न्यूनं नातिरिक्तं नाधिकम्
एकद्विदिनादिनापि न न्यूनं नाप्यधिकं संपूर्णमेव । अयं भावः—यदि प्रचलितप्राप्त्याप्तिकप्रायश्चित्त-
करणावसरे केनापि कारणादिना पुनरपि मासद्वयात्मकपरिहारस्थानस्य प्रतिसेवनं करोति कृत्वा
चाकपटमालोचयेत् तदा विंशत्यहोरात्रद्विमासादपरम् प्रायश्चित्तं दद्यात् विंशत्यहोरात्राधिकं संपूर्ण-
सासद्वयं प्रायश्चित्तं दद्यादिति, अतएव 'तेण परं सवीसइराइया द्वौ मासा' तेन परं तस्मा-
त्षण्मासादुपरीत्यर्थः सर्वशित्तरात्रिकौ द्वौ मासौ प्रायश्चित्तत्वेन भवतः तत्र न किञ्चिदपि
हातव्यमिति भावः ॥ सू० २१ ॥

सूत्रम्—पञ्चमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमा-
मासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया
आरोवणा आइमञ्ज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमतिरिस्सं
तेण परं सवीसइराइया द्वा मासा ॥ सू० २२ ॥

चाउम्मासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं
परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरो-
वणा आइमञ्ज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमतिरिस्सं तेण परं
सवीसइराइया दो मासा ॥ सू० २३ ॥

लेमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं
परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरो-

वणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं सवीसइराइया दा मासा ॥ सू० २४ ॥

दोमासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण अणगारे अंतरा दोमासियं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं सवीसइराइया दो मासा ॥ सू० २५ ॥

मासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण अणगारे अंतरा दोमासियं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं सवीसइराइया दोमासा ॥ सू० २६ ॥

छाया— पाञ्चमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारः अन्तरा द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं सविंशतिरात्रिकौ द्वौ मासौ ॥ सू० २२ ॥

चातुर्मासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारः अन्तरा द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं सविंशतिरात्रिकौ द्वौ मासौ ॥ सू० २३ ॥

त्रैमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारः अन्तरा द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तम् तेन परं सविंशतिरात्रिकौ द्वौ मासौ ॥ सू० २४ ॥

द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारः द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं सविंशतिरात्रिकौ द्वौ मासौ ॥ सू० २५ ॥

मासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तम् तेन परं सविंशतिरात्रिकौ द्वौ मासौ २६ ॥ सू० २२-२६ ॥

चूर्णी—एतानि पाञ्चमासिकपरिहारस्थानप्रस्थापितानगारस्य द्वैमासिकपरिहारस्थानसेवनसूत्रादारभ्य चातुर्मासिक० त्रैमासिक० द्वैमासिक० मासिकपरिहारस्थानप्रस्थापितानगारस्य द्वैमासिकपरिहारस्थानसेवनसूत्रपर्यन्तानि पञ्च सूत्राणि षाण्मासिकसूत्रवदेव षाण्मासिकादियथा-

चूर्णभाष्यावचरिः ७० २० सू० २७-२९ परिहारस्थानप्रस्थापितस्याऽऽरोपणाविधिः ५५३

योगं व्यत्ययेन व्याख्येयानि । विशेषस्त्वयम्—यत् आदिमध्यावसाने पञ्चादिमासानां यथायोगं त्रयो भागाः करणीया इति ॥ सू० २२-२६ ॥

पूर्वं षाण्मासिकादिमासिकपर्यन्तपरिहारस्थानप्रस्थापिताऽनगारस्य द्वैमासिकपरिहारस्थान-
सेवने सविंशतिरात्रिकद्विमासप्रायश्चित्तदानस्वरूपं प्रदर्शितम्, अथ सविंशतिरात्रिकद्विमास-
प्रायश्चित्तसेवनासमये तत्रापि यः कश्चित् साधुः पुनरपि द्वैमासिकपरिहारस्थानं सेवते तस्य
प्रायश्चित्तविधिं दर्शयति—‘सवीसइराइयं’ इत्यादि ।

**सूत्रम्—सवीसइराइयं दामासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे
अंतरा दोमासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीस-
इराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं
तेण परं सदसराया तिण्णि मासा ॥ सू० २७॥**

छाया—सविंशतिरात्रिकं द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा द्वैमा-
सिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा आदिम-
ध्यावसाने सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं सदशरात्रास्त्रयो मासाः ॥ सू० २७॥

चूर्णी—‘सवीसइराइयं’ इत्यादि । ‘सवीसइराइयं दोमासियं’ सविंशतिरात्रिकं द्वैमा-
सिकम्, तत्र विंशतिरात्रिभिः सहितमिति सविंशतिरात्रिकम्—विंशतिरात्र्यधिकं द्वैमासिकं मासद्वय-
संपादनयोग्यम् ‘परिहारद्वानं’ परिहारस्थानम्—सावधकभानुष्ठानम्, एतादृशकर्मणां निराकरणाय
तदनुकूलपरिहारतपसि ‘पट्टविण्’ प्रस्थापित आरोपितः ‘अणगारे’ अनगार—भिक्षुकः—श्रमणः
श्रमणी वा ‘अंतरा’ अन्तरा—तन्मध्येऽपि ‘दोमासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता’ द्वैमासिकं परि-
हारस्थानं प्रतिसेव्य द्वैमासिकपापस्थानप्रतिसेवनं कृत्वा ‘आलोएज्जा’ आलोचयेत्—स्वकृतकर्मणः
प्रकाशनं कुर्यात् तदा ‘अहावरा वीसइराइया आरोवणा’ अथापरा—ततोऽन्या पूर्वं सेव्यमान-
द्विमासादन्या विंशतिरात्रिकी आरोपणा, तत्र तादृशमपरं द्वैमासिकं परिहारस्थानमासेव्य यदि
अकपटमालोचयति तदा विंशत्यहोरात्रस्य प्रायश्चित्तं भवति । तच्च ‘आइमज्झावसाणे’ आदि-
मध्यावसाने विंशतिदिवसात्मके प्रतिभागे ‘सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं’ सार्थं
सहेतुकं सकारण—महीनमतिरिक्तम् अन्यूनानधिकम् यत् यत् प्रतिसेवितं तत्सर्वमेव दातव्यं प्रायश्चित्त-
रूपेण । ‘तेण परं’ तेन ततः परं प्रस्थापितद्वैमासिकप्रायश्चित्तस्य विंशतिरात्रिकारोपणासहित-
सविंशतिरात्रिकं सर्वसंकलितं प्रायश्चित्तम् ‘सदसराया तिण्णि मासा’ सदशरात्रास्त्रयो मासाः—
दशाहोरात्रसहितास्त्रयो मासाः प्रायश्चित्तस्य भवन्तीति ॥ सू० २७ ॥

सूत्रम्—सदशराइयं तेमासियं परिहारद्वाणं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं चत्तारि मासा ॥ सू० २८॥

छाया सदशरात्रिकं त्रैमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारः अन्तरा द्वैमासिकम् परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं चत्वारो मासाः ॥ सू० २८ ॥

चूर्णी—‘सदशराइयं’ इत्यादि । ‘सदशराइयं तेमासियं’ सदशरात्रिकं त्रैमासिकम्—दशाहोरात्रसहितं त्रैमासिकं पूर्वसूत्रोक्तम् ‘परिहारद्वाणं’ परिहारस्थानं सावधकर्मणामनुष्ठानलक्षणम्, तस्मिन् सदशरात्रिकत्रैमासिकपापनाशनाय परिहारस्तपसि ‘पट्टविण् अणगारे’ प्रस्थापितोऽनगारः प्रायश्चित्तकरणाय नियुक्तो भिक्षुकः यदि ‘अंतरा’ अन्तरा—मध्ये ‘दोमासियं परिहारद्वाणं’ द्वैमासिकम् मासद्वयसंपादनीयं परिहारस्थानम् ‘पडिसेवित्ता आलोएज्जा’ प्रतिसेव्य प्रतिसेवनां कृत्वा आलोचयेत्—गुरुसमीपे आलोचनां कुर्यात् तदा ‘अहावरा वीसइराइया आरोवणा’ अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा कर्तव्या प्रकृतप्रायश्चित्तादतिरिक्ता विंशतिरात्रिप्रमाणा दातव्या । कथमित्याह—‘आइमज्झावसाणे’ आदिमध्यावसाने प्रत्येकभागे ‘सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं’ सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं सर्वं संपूर्णं प्रायश्चित्तं दातव्यम् ‘तेण परं चत्तारि मासा’ तेन परम्—ततः—पूर्वसूत्रोक्तात्परं सदशरात्रिकमासद्वयविंशतिरात्रिकारोपणसंभेदनात्परं चत्वारो मासाः प्रायश्चित्तरूपेण भवन्ति ॥ सू० २८ ॥

सूत्रम्—चाउम्मासियं परिहारद्वाणं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं परिहारद्वाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं सवीसइराइया चत्तारि मासा ॥ सू० २९॥

छाया—चातुर्मासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं सविंशतिरात्रिकाश्चत्वारो मासाः ॥ सू० २९ ॥

—चूर्णी—‘चाउम्मासियं’ इत्यादि । ‘चाउम्मासियं परिहारद्वाणं’ चातुर्मासिकं परिहारस्थानम्—मासचतुष्टयेन संपादनीयं पूर्वसूत्रोक्तं परिहारस्थानं प्रति ‘पट्टविण्’ प्रस्थापितः तस्मिन् चातुर्मासिकपरिहारस्थाने समुपस्थापितः ‘अणगारे’ अनगारः, शेषं सर्वं पूर्वसूत्रवदेव व्याख्येयम्,

चूर्णिभाष्यावचूरिः उ० २० सू३०-३३

परिहारस्थानप्रस्थापितस्याऽऽरोपणाविधिः ६५१

विशेषस्त्वयम्—अत्र सूत्रे सर्वं प्रायश्चित्तमारोपणासहितम् 'सवीसइराइया चत्तारि मासा' सविंशति-
रत्रिका विंशत्यहोरात्रसहिताश्चत्वारो मासाः प्रायश्चित्तरूपेण भवन्तीति, शेषं पूर्ववदिति ॥ सू० २९॥

सूत्रम्—सवीसइराइयं चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे
अंतरा दोमासियं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीस-
इराइया आरोवणा आइमज्जावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरिं
तेण परं सदसराइया पंच मासा ॥ सू० ३०॥

छाया—सविंशतिरात्रिकं चातुर्मासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा
द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा आदि-
मध्यावसाने सार्धं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं सदशरात्रिकाः पञ्च मासाः ॥ ३०॥

चूर्णी—'सवीसइराइयं' इत्यादि । सवीसइराइयं चाउम्मासियं' सविंशतिरात्रिकं
चातुर्मासिकम् विंशतिरात्रिसहितमासवत्तुष्टयसंपादनयोग्यम् 'परिहारट्ठाणं' परिहारस्थानम्, अत्र
विंशत्यहोरात्रसहितेषु चतुर्षु मासेषु विंशत्यहोरात्रिकारोपणासंमेलने सर्वे 'सदसराइया पंच मासा' इति
दशाहोरात्रसहिताः पञ्च मासाः प्रायश्चित्तत्वेन भवन्ति, शेषं सर्वं पूर्ववदेव व्याख्येयमिति ॥ सू० ३०॥

सूत्रम्—सदसराइयं पंचमासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे
अंतरा दोमासियं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइ-
राइया आरोवणा आइमज्जावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइ-
रिं तेण परं छम्मासा ॥ सू० ३१॥

छाया—सदशरात्रिकं पाञ्चमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा
द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा विंशतिरात्रिकी आरोपणा आदि-
मध्यावसाने सार्धं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं षण्मासाः ॥ ३१॥

चूर्णी—'सदसराइयं' इत्यादि । 'सदसराइयं पंचमासिकं' सदशरात्रिकं पाञ्चमासिकम्,
पूर्वसूत्रसंप्राप्तं दशाहोरात्रसहितं पाञ्चमासिकम्, शेषं सर्वं पूर्ववद् व्याख्येयम्, विशेषस्त्वयम्—अत्र
दशाहोरात्रिकपाञ्चमासिकप्रायश्चित्ते विंशतिरात्रिकी आरोपणा भवति 'तेण परं छम्मासा' ततः
सर्वसंकलिताः षड्मासा भवन्ति, न षण्मासादधिकं प्रायश्चित्तं भवतीति ॥ सू० ३१॥

अथ षाण्मासिकादिपरिहारस्थानप्रस्थापनायां मासिकपरिहारस्थानप्रतिसेवनायां पाक्षि-
कारोपणाविषयं प्रायश्चित्तविधिं प्रदर्शयति—'छम्मासियं' इत्यादि ।

सूत्रम्—छम्मासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं
परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा

आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं दिवड्ढो मासो ॥ सू० ३२॥

छाया—षाण्मासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परिहार-स्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आविमध्यावसाने सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं द्वयर्धो मासः ॥ सू० ३२॥

चूर्णी—‘छम्मासियं’ इत्यादि । ‘छम्मासियं परिहारट्ठाणं’ षाण्मासिकं परिहार-स्थानम्—मासषट्केन संपादनयोग्यं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य तत् पापनिराकरणाय षाण्मासिक-परिहारतपसि ‘पट्ठविण् अणगारे’ प्रस्थापितोऽनगारः तादृशप्रायश्चित्तकरणाय तत्र नियोजितो भिक्षुः यदि ‘अंतरा’ अन्तरा-तन्मध्ये तादृशप्रायश्चित्तकरणावसरे प्रमादतो मोहनीयकर्मो-दयाद्वा ‘मासियं परिहारट्ठाणं’ मासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेवते ‘पडिसेवित्ता’ प्रतिसेव्य-मासिकपरिहारस्थानस्य प्रतिसेवनां कृत्वा तादृशकर्मणां विनाशाय ‘आलोएज्जा’ आलोचयेत्-स्वकृतपापस्य गुरुसमीपे प्रकाशनं कुर्यात् । तत्राकपटभावेन आलोचनां कुर्वतः श्रमणादेः ‘अहा-वरा पक्खिया आरोवणा’ अथापरा पाक्षिकी आरोपणा, अर्थात्—प्रायश्चित्तमध्ये पुनः प्रतिसेवित-परिहारस्थानत्यापनोदनाय मासमध्ये पञ्चदशदिवसस्यैव प्रायश्चित्तं दातव्यम्, कथमित्याह—‘आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं’ आदिमध्यावसाने सहेतुं सकारणम-हीनमतिरिक्तम्—न न्यूनं नाधिकं परिपूर्णं प्रायश्चित्तं दातव्यम् न किञ्चिदपि परित्यक्तव्यम् । ‘तेण परं दिवड्ढो मासो’ तेन परं द्वयर्धो मासः पञ्चदशदिवसाधिक एको मासः प्रायश्चित्त-रूपेण भवति, अत्र पाक्षिकारोपणायाः सद्भावादिति ॥ सू० ३२॥

सूत्रम्—पंचमासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं दिवड्ढो मासो ॥ सू० ३३॥

छाया—पाञ्चमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परिहार-स्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आविमध्यावसाने सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं द्वयर्धो मासः ॥ सू० ३३॥

सूत्रम्—चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरो-वणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं दिवड्ढो मासो ॥ सू० ३४॥

चूर्णिभाष्यावचरिः उ० २० सू० ३४ ३९ परिहारस्थानप्रस्थापितस्याऽऽरोपणाविधिः ४५३

छाया—चातुर्मासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परिहार-
स्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं सहेतुं
सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं द्व्यर्धो मासः ॥ सू० ३४॥

सूत्रम्—तेमासियं परिहारद्व्याणं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं
परिहारद्व्याणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइ-
मज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं दिवइदो
मासो ॥ सू० ३५ ॥

छाया—त्रैमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परिहारस्थानं
प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं सहेतुं सकारण-
महीनमतिरिक्तं तेन परं द्व्यर्धो मासः ॥ सू० ३५॥

सूत्रम्—दोमासियं परिहारद्व्याणं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं
परिहारद्व्याणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइ-
मज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं दिवइदो
मासो ॥ सू० ३६ ॥

छाया—द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परिहारस्थानं
प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं सहेतुं सकार-
णम् अहीनमतिरिक्तं तेन परं द्व्यर्धो मासः ॥ सू० ३६॥

सूत्रम्—मासियं परिहारद्व्याणं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परि-
हारद्व्याणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइ-
मज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं दिवइदो
मासो ॥ सू० ३७ ॥

छाया—मासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परिहारस्थानं
प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं सहेतुं सकारण-
महीनमतिरिक्तं तेन परं द्व्यर्धो मासः ॥ सू० ३७॥

चूर्णो—पूर्वं षण्मासिकपरिहारस्थाने प्रस्थापितस्य तन्मध्ये मासिकपरिहारस्थानप्रति-
सेवनायां पाक्षिकी आरोपणा तेन द्व्यर्धो मासः प्रायश्चित्तत्वेन भवतीत्युक्तं तथैव पाञ्चमासिक-
चातुर्मासिक-त्रैमासिक-द्वैमासिक-मासिक-परिहारस्थानप्रस्थापितानगारस्यापि तन्मध्ये मासिक-
परिहारस्थानप्रतिसेवनायां पाक्षिकी आरोपणा भवति तेन परं द्व्यर्धो मासः प्रायश्चित्तस्य भवतीति

पाञ्चमासिकादित आरभ्य मासिकपर्यन्तामि पञ्चापि सूत्राणि व्याख्येयानीति विरच्यते ॥ सू० ३७ ॥

तदेवं पूर्वोक्तेषु षण्मासिकादिषु षट्सु सूत्रेषु द्व्यर्धो मासः प्रायश्चित्तत्वेन प्रतिपादितः । अथ यो द्व्यर्धमासिकपरिहारस्थानप्रस्थापितः सन् तन्मध्ये यदि मासिकपरिहारस्थानं प्रतिसेवते तद्विषयकं प्रायश्चित्तविधिमाह—‘दिवड्दमासियं’ इत्यादि ।

सूत्रम्—दिवड्दमासियं परिहारद्व्याणं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्व्याणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं दो मासा ॥ सू० ३८ ॥

छाया—द्व्यर्धमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगरोऽन्तरा मासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा सार्थं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं द्वौ मासौ ॥ सू० ३८ ॥

चूर्णी—‘दिवड्दमासियं’ इत्यादि । ‘दिवड्दमासियं’ द्व्यर्धमासिकम् द्वितीयोऽर्धो यत्र स द्व्यर्धः स मासो यत्र तद् द्व्यर्धमासिकम् ‘परिहारद्व्याणं’ परिहारस्थानं पापप्रयोजकं कर्मानुष्ठानं तत्प्रति ‘पट्टविण्’ प्रस्थापितः तादृशकर्मविनाशाय तादृशप्रायश्चित्तकरणाय नियोजितः ‘अणगारे’ अनगारो—भिक्षुकः ‘अंतरा’ अन्तरा—मध्ये ‘मासियं परिहारद्व्याणं’ मासिकं परिहारस्थानम् ‘पडिसेवित्ता’ प्रतिसेव्य—परिहारस्थानप्रतिसेवनां कृत्वा ‘आलोएज्जा’ आलोचयेत् तस्य ‘अहावरा पक्खिया आरोवणा’ अथापरा पाक्षिकी पञ्चदशदिवसप्रमाणात्मिका आरोपणा प्रायश्चित्तदानरूपा प्रस्तुततत्प्रस्थापितप्रायश्चित्तादर्धिकं पाक्षिकं प्रायश्चित्तं दातव्यम् । तच्च ‘आइमज्झावसाणे’ आदिमध्यावसाने ‘सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं’ सार्थं सहेतुकं सकारणमहीनमतिरिक्तम् प्रतिसेवित्तानुसारं सर्वं प्रायश्चित्तरूपेण दातव्यं न किमपि त्यक्तव्यम् ‘तेण परं दो मासा’ तेन परं द्वौ मासौ ततः परं सर्वद्वौ मासौ प्रायश्चित्तरूपेण भवतः । द्व्यर्धमासिकप्रायश्चित्ते आरोपणायाः पक्षः संमेव्यते तदा परिपूर्णौ द्वौ मासौ जायेते इति भावः ॥

सूत्रम्—दोमासियं परिहारद्व्याणं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्व्याणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं अट्ठा इज्जा मासा ॥ सू० ३९ ॥

छाया—द्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगरोऽन्तरा मासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्थं सहेतुं सकारणम् अहीनमतिरिक्तं तेन परम् सार्धतृतीयौ मासौ ॥ सू० ३९ ॥

चूर्णीभाष्यावचूरिः ३० २० सू० ४०-४३ परिहारस्थानप्रस्थापितस्याऽऽरोपणाविधिः ४५५

चूर्णी—‘दोमासियं’ इत्यादि । ‘दोमासियं परिहारद्वानं’ द्वैमासिकं पूर्वसूत्रसंप्राप्तं परिहारस्थानम् ‘पट्टविण् अणगारे’ प्रस्थापितोऽनगारः, इत्यादि व्याख्या स्पष्टा । अत्र विशेषस्तव-
यम्-यदा द्वैमासिकपरिहारस्थानसेवनायां पाक्षिकी आरोपणा संमेत्यते तदा ‘अद्वाइज्जा दो-
मासा’ अर्धतृतीयौ द्वौ मासौ प्रायश्चित्तरूपेण भवतः इति ॥ सू० ३९ ॥

**सूत्रम्—अद्वाइज्जमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरो-
वणा आइमज्जावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं तिण्णि मासा ॥ सू० ४० ॥**

छाया—सार्धद्वैमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परि-
हारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं
सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं त्रयो मासाः ॥ सू० ४० ॥

चूर्णी—‘अद्वाइज्जमासियं’ इत्यादि । ‘अद्वाइज्जमासियं’ अर्धतृतीयमासिकम् सार्ध-
मासद्वयं पूर्वसूत्रसंप्राप्तम् ‘परिहारद्वानं’ परिहारस्थानं प्रति ‘पट्टविण्’ प्रस्थापितोऽनगारः,
इत्यादि व्याख्या प्राग्वत्, अत्र सार्धद्वैमासिकपरिहारस्थानप्रतिसेवनायां पाक्षिकी आरोपणा
संमेत्यते तदा ‘तिण्णि मासा’ त्रयो मासाः प्रायश्चित्तरूपेण भवन्तीति ॥ सू० ४० ॥

**सूत्रम्—तेमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं
परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइ-
मज्जावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं अद्दुद्धा
मासा ॥ सू० ४१ ॥**

छाया—त्रैमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परिहार-
स्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं
सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परम् अर्धचतुर्थी मासाः ॥ सू० ४१ ॥

चूर्णी—‘तेमासियं’ इत्यादि । ‘तेमासियं परिहारद्वानं पट्टविण्’ त्रैमासिकं पूर्व-
सूत्रसंप्राप्तं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारः, शेषं पूर्ववत्, अत्र सर्वं प्रायश्चित्तम् ‘अद्दुद्धा-
मासा’ इति अर्धचतुर्थी, चतुर्थः अर्धो यत्र ते अर्धचतुर्थीः—सार्धत्रयो मासा भवन्ति, यदा
त्रिषु मासेषु पाक्षिकी आरोपणा संमेत्यते तदा सार्धत्रयो मासाः प्रायश्चित्तरूपेण भवन्तीति
भावः ॥ सू० ४१ ॥

सूत्रम्—अद्भुटमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरो, वणा आइमज्झावसाने सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं, चत्तारि मासा ॥ सू० ४२ ॥

छाया—अर्धचतुर्थमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं चत्वारो मासाः ॥ सू० ४२ ॥

चूर्णी—अस्याप्यर्थः पूर्वसूत्रवदेव ज्ञातव्यः, विशेषस्त्वयम्—‘अद्भुटमासियं’ अर्धचतुर्थमासिकम्—सार्धत्रैमासिकं—यत् पूर्वसूत्रे संप्राप्तं तत् प्रति तत्र प्रस्थापितोऽनगारः, इत्यादि पूर्ववद् व्याख्येयम्, ‘तेण परं’ तदनन्तरं सर्वं प्रायश्चित्तं ‘चत्तारि मासा’ चत्वारो मासा भवन्ति । यदा सार्धेषु त्रिषु मासेषु पाक्षिकी आरोपणा संमेल्यते तदा परिपूर्णाश्चत्वारो मासाः प्रायश्चित्तरूपेण भवन्तीति भावः ॥ सू० ४२ ॥

सूत्रम्—चाउम्मासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाने सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं अड्ढपंचमा मासा ॥ सू० ४३ ॥

छाया—चातुर्मासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं ‘परिहारस्थानम्’ प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परम् अर्द्धपञ्चमा मासाः ॥ सू० ४३ ॥

चूर्णी—‘चाउम्मासियं’ इत्यादि । ‘चाउम्मासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे’ चातुर्मासिकं पूर्वसूत्रसंप्राप्तं परिहारस्थानम् ‘पट्टविण्’ प्रस्थापितः—तादृशप्रायश्चित्ते नियोजितः ‘अणगारे’ अनगारो भिक्षुः, शेषं पूर्ववद् व्याख्येयम्, अत्र सर्वं प्रायश्चित्तम्—चतुर्षु मासेषु पाक्षिकी आरोपणायाः संमेलनेन ‘अड्ढपंचमा मासा’ इति अर्द्धः पञ्चमो यत्र ते अर्द्धपञ्चमाः, एतादृशा मासाः सार्धाश्चत्वारो मासा भवन्तीति भावः ॥ सू० ४३ ॥

सूत्रम्—अड्ढपंचममासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाने सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेणपरं पंच मासा ॥ सू० ४४ ॥

अर्द्धपञ्चमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं ४५७

छाया—अर्द्धपञ्चमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथवापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं पञ्च मासाः ॥ सू० ४४॥

चूर्णी—‘अर्द्धपञ्चमासियं’ इत्यादि । ‘अर्द्धपञ्चमासियं’ अर्द्धपञ्चमासिकम् चत्वारो मासाः संपूर्णाः पञ्चमासस्यार्द्धो भाग इति अर्द्धपञ्चमासिकं यत् पूर्वसूत्रे संप्राप्तं तत् इत्यादि व्याख्यानं पूर्ववत् कर्तव्यम्, केवलं तेन परम्-ततः पश्चात्-अत्रापि अर्द्धपञ्चमासेषु इति सार्धेषु चतुर्षु मासेषु यदि पाक्षिकी आरोपणा संमेल्यते तदा परिपूर्णाः पञ्च मासा प्रायश्चित्तरूपेण भवन्तीति भावः ॥ सू० ४४ ॥

सूत्रम्—पञ्चमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं अट्ठछट्ठा मासा ॥ सू० ४५ ॥

छाया—पाञ्चमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारः अन्तरा मासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथवापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परमर्द्धषष्ठा मासाः ॥ सू० ४५॥

चूर्णी—‘पञ्चमासियं’ इत्यादि । ‘पञ्चमासियं परिहारद्वानं’ पाञ्चमासिकं यत्पूर्वसूत्रं संप्राप्तं तत् परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारः, इत्यादि सर्वं पूर्ववदेव व्याख्येयम् । अत्र पञ्चसु मासेषु पाक्षिकी आरोपणा संमेल्यते तदा ‘अट्ठछट्ठा मासा’ इति अर्द्धषष्ठा मासाः—सार्द्धाः पञ्चमासाः प्रायश्चित्तरूपेण भवन्तीति भावः ॥ सू० ४५ ॥

सूत्रम्—अट्ठछट्ठमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं छम्मासा ॥ सू० ४६ ॥

॥ निशीहज्झयणे वीसइमो उदेसो समत्तो ॥२०॥

छाया—अर्द्धषष्ठमासिकं परिहारस्थानं प्रस्थापितोऽनगारोऽन्तरा मासिकं परिहारस्थानं प्रतिसेव्य आलोचयेत् अथवापरा पाक्षिकी आरोपणा आदिमध्यावसाने सार्धं सहेतुं सकारणमहीनमतिरिक्तं तेन परं षण्मासाः ॥ सू० ४६॥

॥ निशीथाध्ययने विंशतितमोदेशकः समाप्तः ॥२०॥

४५८

निश्चीयसूत्रे

चूर्णी—‘अद्धल्लुट्टमासियं’ इत्यादि । ‘अद्धल्लुट्टमासियं’ अर्धषष्ठमासिकम्, पञ्च मासाः संपूर्णाः षष्ठमासस्य अर्द्धो भागः, इत्येवमर्द्धाधिकं पाञ्चमासिकं परिहारस्थानमित्येवं क्रमेण प्रकृत-सूत्रस्य व्याख्यानं कर्तव्यं केवलं ततः परमिति ततः पञ्चात् अर्द्धषष्ठमासेषु—सार्धेषु पञ्चसु मासेषु पाक्षिकी आरोपणा संमेव्यने तदा परिपूर्णाः षड् मासाः प्रायश्चित्तरूपेण भवन्ति, नास्ति षण्मासा नन्तरं प्रायश्चित्तमिति भावः ॥ सू० ४६ ॥

इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्गुरु—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललितकलापाळापक-
प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहल्लुट्टपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-
“जैनशास्त्राचार्य”—पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु—बालगुरु—चारि—जैनाचार्य—जैन-
धर्मदिवाकर—पूज्यश्री—घासीलालव्रति—विरचितायां “निश्चीयसूत्रस्य”
चूर्णिभाष्यावचुरिरूपायां व्याख्यायाम् विशतितमोदेशकः समाप्तः ॥२०॥

निशीथसूत्रस्य किञ्चित् शुद्धिपत्रम्

पृष्ठ	पंक्ति	उ.१ अशुद्धिः	शुद्धिः
२	८	....प्रतिपादिकानि	प्रतिपादकानि
९	१५-१६	सुत्तरञ्जुवक्केहि च, दंडकडगेहि तहा, चिलिमिली खु पंचहा, भिक्खुहि करणिग्जा नो ॥	सुत्तरञ्जुवक्केहि, दंडकडगेहि तहा, चिलिमिली पंचहा खु कायघा- भिक्खुहि न सा ॥
९	१७-१८	सूत्ररञ्जुवल्कलैश्च, दण्ड- कटकैस्तथा । चिलिमिली खलु पंचदा, भिक्षुभिः क्रिय माणा नो ॥	सूत्ररञ्जुवल्कलैः, दण्ड- कटकाभ्यां तथा । चिलिमिली पञ्चघा खलु कर्त्तव्याभिक्षु- भिर्न सा ॥
९	२४	वंशो दंडादिः, कटकमयी जवनिका, ताभ्यां वंशकटकादिभ्यां	वंशो दण्डादिः, कटक वंशाखक, ताभ्यां वंशकटकाभ्यां
१२८	१७	उ.४....१३३	....१३६
	२१	गमक्षिपञ्चाशत्सूत्रात्मकः	गमः षट्पञ्चाशत्सूत्रात्मकः ।
	२२	त्रयस्त्रिंशदधिकशततमं	षट्त्रिंशदधिकशततमं
	२३	त्रिपञ्चाशत्सूत्रसमुदायोऽत्र	षट्पञ्चाशत्सूत्रसमुदायोऽत्र
	२७	॥ सू० १३३॥	॥ सू० १३६॥
	२९	॥ सू० १३३॥	॥ सू० १३६॥
२६५	८	१२-६३	१२-६६
	१५	पादामार्जनसूत्रादारम्य त्रिषष्टितमशीर्षदौवारिकासूत्रपर्यन्त- सूत्राणि	पादामार्जनषोडशतमसूत्रादारम्य एकसप्तति- तमशीर्षदौवारिकासूत्रपर्यन्तषट्पञ्चाशत् सूत्राणि
२६५	१६	१२-६३	१२-६६ । आगे उद्देशसमाप्तिस्तक तीन तीन संख्या बढ़ाते जाओ ।
२६५	१६	॥ सू० ५-९॥	॥ सू० ५-११॥
२६५	२०	सूत्रपञ्चकं	सूत्रसप्तकं

। ધ્રીવીતરાગાય નમઃ ।

॥ નિશીથમૂત્રસ્ય મૂલપાઠઃ ॥

॥ પ્રથમોદ્દેશકઃ ॥

જે મિત્ત્વૂ હસ્થકમ્મ કરેડ કરંતં વા સાહજ્જહ ॥૧॥

જે મિત્ત્વૂ અંગાદાણં કટ્ટેણ વા કિલિંચેણ વા અંગુલિયાણ વા સિલ્લાગાણ વા સંચાલેડ સંચાલંતં વા સાહજ્જહ ॥૨॥

જે મિત્ત્વૂ અંગાદાણં સંવાહેજ્જ વા પલિમદ્દેજ્જ વા સંવાહંતં વા પલિમદંતં વા સાહજ્જહ ॥૩॥

જે મિત્ત્વૂ અંદાદાણં તેલ્લેણ વા ઘણ વા વસાણ વા ણવણીણ વા અબ્ભંગેજ્જ વા મક્કલેજ્જ વા, અબ્ભંગેતં વા મક્કલેતં વા સાહજ્જહ ॥૪॥

જે મિત્ત્વૂ અંગાદાણં કવકેણ વા લોદ્દેણ વા પડમચુણેણ વા ણ્ઠાણેણ વા સિપ્પા-
ણેણ વા ચુણેહિં વા ઉવ્વદ્દેડ પરિવદ્દેડ ઉવ્વદંતં વા પરિવદંતં વા સાહજ્જહ ॥૫॥

જે મિત્ત્વૂ અંગાદાણં સીઘોદગવિયદ્દેણ વા ઉસિણોદગવિયદ્દેણ વા ઉચ્છોલેજ્જ વા પધોવેજ્જ વા ઉચ્છોલંતં વા પધોવંતં વા સાહજ્જહ ॥૬॥

જે મિત્ત્વૂ અંગાદાણં ણિચ્છલેડ ણિચ્છલંતં વા સાહજ્જહ ॥૭॥

જે મિત્ત્વૂ અંગાદાણં જિગ્ઘડ જિગ્ઘંતં વા સાહજ્જહ ॥૮॥

જે મિત્ત્વૂ અંગાદાણં અણ્ણયરંસિ અચિત્તંસિ સોયંસિ અણુપ્પવેસિત્તા મુક્કપોમ્મલે
ણિગ્ગાણ્ણ ણિગ્ગાયંતં વા સાહજ્જહ ॥૯॥

જે મિત્ત્વૂ સચિત્તં ગંધં જિગ્ઘડ, જિગ્ઘંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૦॥

જે મિત્ત્વૂ સચિત્તપડિટ્ઠિયં ગંધં જિગ્ઘડ જિગ્ઘંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૧॥

જે મિત્ત્વૂ પદમગ્ગં વા સંકમ્પં વા અવલંબણં વા અણ્ણઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા કારેડ કારંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૨॥

જે મિત્ત્વૂ દગ્ગવીણિયં વા અણ્ણઉત્થિણ્ણિં વા ગારત્થિણ્ણિં વા કારેડ કારંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૩॥

જે મિત્ત્વૂ સિવ્વકમ્પં વા સિવ્વકમ્પંતમ્પં વા અણ્ણઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા કારેડ કારંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૪॥

જે મિકલ્ સોત્તિયં વા રજ્જુયં વા ચિલમિલિં વા અણ્ણઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા કારેહ કારેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૫॥

જે મિકલ્ સૂચીણ ઉત્તરકરણં અન્નઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા કારેહ કારેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૬॥

જે મિકલ્ પિપ્પલગસ્સ ઉત્તરકરણં અન્નઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા કારેહ કારેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૭॥

જે મિકલ્ નહચ્છેયણગસ્સ ઉત્તરકરણં અન્નઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા કારેહ કારેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૮॥

જે મિકલ્ કણ્ણસોહણગસ્સ ઉત્તરકરણં અન્નઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા કારેહ, કારેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૯॥

જે મિકલ્ અણઢયાણ સૂહં જાયહ, જાયંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૦॥

જે મિકલ્ અણઢયાણ પિપ્પલગં જાયહ, જાયંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૧॥

જે મિકલ્ અણઢયાણ કણ્ણસોહણગં જાયહ, જાયંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૨॥

જે મિકલ્ અણઢયાણ નહચ્છેયણગં જાયહ, જાયંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૩॥

જે મિકલ્ અવિહીણ સૂહં જાયહ, જાયંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૪॥

જે મિકલ્ અવિહીણ પિપ્પલગં જાયહ, જાયંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૫॥

જે મિકલ્ અવિહીણ નહચ્છેયણગં જાયહ, જાયંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૬॥

જે મિકલ્ અવિહીણ કણ્ણસોહણગં જાયહ, જાયંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૭॥

જે મિકલ્ અપ્પણો ઇગસ્સ અઢાણ સૂહં જાહિત્તા અણ્ણમણ્ણસ્સ અણુપ્પણ્ણહ, અણુ-પ્પયંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૮॥

જે મિકલ્ અપ્પણો ઇગસ્સ અઢાણ પિપ્પલગં જાહિત્તા અણ્ણમણ્ણસ્સ અણુપ્પણ્ણહ અણુપ્પયંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૯॥

જે મિકલ્ ઇગસ્સ અઢાણ નહચ્છેયણગં જાહિત્તા અણ્ણમણ્ણસ્સ અણુપ્પણ્ણહ અણુપ્પ-યંતં વા સાહજ્જહ ॥૩૦॥

જે મિકલ્ અપ્પણો ઇગસ્સ અઢાણ કણ્ણસોહણગં જાહિત્તા અણ્ણમણ્ણસ્સ અણુપ્પણ્ણહ અણુપ્પયંતં વા સાહજ્જહ ॥૩૧॥

જે મિકલ્ પાહિહારિયં સૂહં જાહિત્તા વત્થં સીવિસ્સામિ-ત્તિ પાયં સિન્ઘહ સિન્ઘવંતં વા સાહજ્જહ ॥૩૨॥

૩

જે મિકલૂ પાઢિહારિયં પિપ્પલગં જાડત્તા વત્થં છિંદિસ્સામિ-ત્તિ પાયં છિંદે, છિંદંતં વા સાહજ્જઇ ॥૩૩॥

જે મિકલૂ પાઢિહારિયં નહચ્છેયણમં જાડત્તા નહં છિંદિસ્સામિ-ત્તિ સલ્લદરણં કરે, કરેતં વા સાહજ્જઇ ॥૩૪॥

જે મિકલૂ પાઢિહારિયં કણ્ણસોહણમં જાડત્તા કણ્ણમલં ણીહરિસ્સામિ-ત્તિ દંત-મલં વા નહમલં વા ણીહરે, ણીહરંતં વા સાહજ્જઇ ॥૩૫॥

જે મિકલૂ અવિહીણ છૂં પચ્ચપ્પિણં પચ્ચપ્પિણંતં વા સાહજ્જઇ ॥૩૬॥

જે મિકલૂ લાડપાયં વા દારૂપાયં વા મઢ્ઢિયાપાયં વા અણ્ણઉત્થિણ વા ગાર-ત્થિણ વા પરિઘટ્ટાવે, વા સંઠવે, વા જમાવે, વા અલમપ્પણો કરણયાણં સુહુમમવિ નો કપ્પઇ જાણમાણે સરમાણે અણ્ણમણ્ણસ્સ વિયર, વિયરંતં વા સાહજ્જઇ ॥૪૦॥

જે મિકલૂ દંડયં વા લઢ્ઢિયં વા અવલેહણિયં વા વેણુસૂયં વા અન્નઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા પરિઘટ્ટાવે, વા સંઠવે, વા જમાવે, વા અલમપ્પણો કરણયાણં સુહુમમવિ નો કપ્પઇ જાણમાણે સરમાણે અણ્ણમણ્ણસ્સ વિયર, વિયરંતં વા સાહજ્જઇ ॥૪૧॥

જે મિકલૂ પાયસ્સ ઇમં તુહિયં તુહે, તુહંતં વા સાહજ્જઇ ॥૪૨॥

જે મિકલૂ પાયસ્સ પરં તિણં તુહિયાણં તુહે, તુહંતં વા સાહજ્જઇ ॥૪૩॥

જે મિકલૂ પાયં અવિહીણ તુહે, તુહંતં વા સાહજ્જઇ ॥૪૪॥

જે મિકલૂ પાયં અવિહીણ વંધ, વંધંતં વા સાહજ્જઇ ॥૪૫॥

જે મિકલૂ પાયં ઇમેણ વંધેણ વંધ, વંધંતં વા સાહજ્જઇ ॥૪૬॥

જે મિકલૂ પાયં પરં તિણં વંધાણં વંધ, વંધંતં વા સાહજ્જઇ ॥૪૭॥

જે મિકલૂ અરેગવંધણં પાયં દિવહ્હાઓ માસાઓ પરેણ ધર, ધરંતં વા સાહજ્જઇ ॥

જે મિકલૂ વત્થસ્સ ઇમં પહિયાણિયં દે, દેયંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૪૯ ॥

જે મિકલૂ વત્થસ્સ પરં તિણં પહિયાણિયાણં દે, દેયંતં વા સાહજ્જઇ ॥૫૦॥

જે મિકલૂ અવિહીણ વત્થં સિવ્વ, સિવ્વંતં વા સાહજ્જઇ ॥૫૧॥

જે મિકલૂ વત્થસ્સ ઇમં ફલિયં ગંઠિયં કરે, કરેતં વા સાહજ્જઇ ॥૫૨॥

૪

જે મિક્ત્રુ વત્થસ્સ પરં તિણ્હં ફલિયગંઠિયાણં કરેઈ કરેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૫૩॥
 જે મિક્ત્રુ વત્થસ્સ ઇગં વિફલિયગંઠિયં દેઈ દેયંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૫૪॥
 જે મિક્ત્રુ વત્થસ્સ પરં તિણ્હં વિફલિયગંઠિયાણં દેઈ દેયંતં વા સાઈજ્જઈ ૫૫॥
 જે મિક્ત્રુ વત્થં અવિહીણ ગંઠઈ ગંઠંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૫૬॥
 જે મિક્ત્રુ વત્થં અતજ્જાણં ગંઠેઈ ગંઠંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૫૭॥
 જે મિક્ત્રુ અશ્રેગગહિયં વત્થં પરં દિવ્વઢાઓ માસાઓ ધરેઈ ધરેતં વા સાઈજ્જઈ
 જે મિક્ત્રુ ગિહધૂમં અણ્ણઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા પરિસાઢાવેઈ પરિસા-
 ઢાવેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૫૯॥
 જે મિક્ત્રુ પૂઢકમ્મં ધુંજઈ ધુંજંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૬૦॥
 તં સેવ્વમ્મણે આવજ્જઈ માસિયં પરિહારઢ્ઢાણં અણુઘાઈયં ॥૬૧॥
 ॥ નિસીઈજ્જયણે પઢમો ઉદેસો સમત્તો ॥૧॥

॥ द्वितीयोद्देशकः ॥

जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुच्छं, करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुच्छं गेण्हइ गेण्हंतं वा साइज्जइ ॥२॥

जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुच्छं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥३॥

जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुच्छं वियरइ वियरंतं वा साइज्जइ ॥४॥

जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुच्छं परिभाएइ परिभाएतं वा साइज्जइ ॥५॥

जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुच्छं परिभुंजइ परिभुंजंतं वा साइज्जइ ॥६॥

जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुच्छं परं दिवइद्वाओ मासाओ धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ।

जे भिक्खू दारुदंडयं पायपुच्छं विसुयावेइ विसुयावेतं वा साइज्जइ ॥८॥

जे भिक्खू अचित्तपइट्ठियं गंधं जिग्घइ जिग्घंतं वा साइज्जइ ॥९॥

जे भिक्खू पदमगं वा संकमं वा आलंबणं वा सयमेव करेइ करेतं वा साइज्जइ ।

जे भिक्खू दगवीणियं सयमेव करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥११॥

जे भिक्खू सिकगं वा सिक्कगणंतगं वा सयमेव करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥१२॥

जे भिक्खू सोत्थियं वा रज्जुयं वा चिलमिलिं सयमेव करेइ करेतं वा साइज्जइ ।

जे भिक्खू सूईए उत्तरकरणं सयमेव करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥१४॥

एवं पिप्पलगस्स उत्तरकरणम् ॥१५॥ णहच्छेयणगस्स उत्तरकरणम् ॥१६॥

कण्णसोहणगस्स उत्तरकरणम् ॥१७॥

जे भिक्खू लहुस्सगं फरुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥१८॥

जे भिक्खू लहुस्सगं मुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥१९॥

जे भिक्खू लहुस्सगं अदत्तमादियइ आदियंतं वा साइज्जइ ॥२०॥

जे भिक्खू लहुस्सएण सीओदगवियडेण वा उसिणोदगवियडेण वा हत्थाणि वा पायाणि वा कण्णाणि वा अच्छीणि वा दंताणि वा नहाणि वा मुहं वा उच्छोलेज्ज वा पधोवेज्ज वा उच्छोल्लेतं वा पधोवेतं वा साइज्जइ ॥२१॥

जे भिक्खू कसिणाणि चम्माइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥२२॥

जे भिक्खू कसिणाणि वत्थाइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥२३॥

जे भिक्खू अभिण्णाइं वत्थाइं धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥२४॥

जे भिक्खू लाउपायं वा दारुपायं वा मट्ठियापायं वा सयमेव परिघट्टेइ वा संठवेइ वा जमावेइ वा परिघट्टेतं वा संठवेतं वा जमावेतं वा साइज्जइ ॥२५॥

૬

જે ભિક્ષૂ દંડયં વા લટ્ટિયં વા અવલેહણિયં વા વેણુસૂદયં વા સયમેવ પરિઘટ્ટેદ વા સંઠવેદ વા જમાવેદ વા પરિઘટ્ટેતં વા સંઠવેતં વા જમાવેતં વા સાહજ્જહ ॥૨૬॥

જે ભિક્ષૂ ણિયગગવેસિયં પહિગ્ગાહં ધરેદ ધરેતં વા સાહજ્જહ ॥૨૭॥

જે ભિક્ષૂ પરગવેસિયં પહિગ્ગાહં ધરેદ ધરેતં વા સાહજ્જહ ॥૨૮॥

જે ભિક્ષૂ વરગવેસિયં પહિગ્ગાહં ધરેદ ધરેતં વા સાહજ્જહ ॥૨૯॥

જે ભિક્ષૂ લગવેસિયં પહિગ્ગાહં ધરેદ ધરેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૦॥

જે ભિક્ષૂ લવગવેસિયં પહિગ્ગાહં ધરેદ ધરેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૧॥

જે ભિક્ષૂ ણિતિયં અગ્ગપિંદં ધુંજહ ધુંજેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૨॥

જે ભિક્ષૂ ણિતિયં પિંદં ધુંજહ ધુંજેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૩॥

જે ભિક્ષૂ ણિતિયં અવહ્ઠભાગં ધુંજહ ધુંજેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૪॥

જે ભિક્ષૂ ણિતિયં ભાગં ધુંજહ ધુંજેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૫॥

જે ભિક્ષૂ ણિતિયં ડગ્ગહ્ઠભાગં ધુંજહ ધુંજેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૬॥

જે ભિક્ષૂ ણિતિયં વાસં વસદ વસેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૭॥

જે ભિક્ષૂ પુરેસંથવં વા પચ્છાસંથવં વા કરેદ કરેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૮॥

જે ભિક્ષૂ સમાણે વા વસમાણે વા ગામાણુગામં દૂહજ્જમાણે વા પુરેસંથુયાણિ વા પચ્છાસંથુયાણિ વા કુલાઈં પુન્વામેવ અણુપ્પવિસિત્તા પચ્છા ભિક્ષાયરિયાણ અણુપ્પવિસદ અણુપ્પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૩૯॥

જે ભિક્ષૂ અણ્ણઉત્થિણ વા મારત્થિણ વા પારિહારિઓ વા અપારિહારિણ સદ્ધિ ગાહાવહકુલં પિંદવાયપહિયાણ ભિક્ષમદ વા અણુપ્પવિસદ વા, ભિક્ષમંતં વા અણુપ્પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૪૦॥

જે ભિક્ષૂ અણ્ણઉત્થિણ વા મારત્થિણ વા પારિહારિઓ વા અપારિહારિણ સદ્ધિ બહિયા વિચારભૂમિં વા વિહારભૂમિં વા ભિક્ષમદ વા પવિસદ વા, ભિક્ષમંતં વા પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૪૧॥

જે ભિક્ષૂ અણ્ણઉત્થિણ વા મારત્થિણ વા પારિહારિઓ વા અપારિહારિણ સદ્ધિ ગામાણુગામં દૂહજ્જહ દૂહજ્જેતં વા સાહજ્જહ ॥૪૨॥

જે ભિક્ષૂ અન્નચરં મોચણજાયં પહિગ્ગાહિત્તા સુઠ્ઠિમ્મં ધુંજહ દુઠ્ઠિમ્મં પરિટ્ઠવેદ, પરિટ્ઠવેતં વા સાહજ્જહ ॥૪૩॥

જે ભિક્ષૂ અન્નચરં પાણગજાયં પહિગ્ગાહિત્તા પુપ્ફગં-પુપ્ફગં આવિચદ કસાયં-કસાયં પરિટ્ઠવેદ પરિટ્ઠવેતં વા સાહજ્જહ ॥૪૪॥

જં મિક્ત્વ મણુણં મોયણજાયં પઢિમાહેત્તા બહુપરિયાવન્નં સિયા અદૂરે તત્થ
સાહમ્મિયા સંમોડ્યા સમણુન્ના અપારિહારિયા સંતા પરિવસંતિ તે અણાપુચ્છિય અગિમં-
તિય પરિટ્ઠવેહ પરિટ્ઠવેતં વા સાહજ્જહ ॥૪૫॥

જે મિક્ત્વ સાગારિયપિંડં ગિણ્હં, મિણ્હંતં વા સાહજ્જહ ॥૪૬॥

જે મિક્ત્વ સાગારિયપિંડં ઘુંજહ ઘુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૪૭॥

જે મિક્ત્વ સાગારિયકુલં અજાણિય અપુચ્છિય અગવેસિય પુન્વામેવ પિંડવાયપઢિ-
યાણ અણુપ્પવિસહ અણુપ્પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૪૮॥

જે મિક્ત્વ સાગારિયણીસાણ અસણં વા પાણં વા જ્ઞામં વા સામં વા વા ઓમા-
સિય ઓમાસિય જાયહ જાયંતં વા સાહજ્જહ ॥૪૯॥

જે મિક્ત્વ ઉત્તરદિયં સેજ્જાસંથારણં પરં પજ્જોવસણાઓ ઉવાહણાવેહ ઉવાહણા-
વેતં વા સાહજ્જહ ॥૫૦॥

જે મિક્ત્વ વાસાવાસિયં સેજ્જાસંથારણં પરં દસરાયકપ્પાઓ ઉવાહણાવેહ ઉવાહણા-
વેતં વા સાહજ્જહ ॥૫૧॥

જે મિક્ત્વ ઉત્તરદિયં વા વાસાવાસિયં વા સેજ્જાસંથારણં ઉવ્વરિસિજ્જમાણં પેઠાણ
ન ઓસારેહ ન ઓસારેતં વા સાહજ્જહ ॥૫૨॥

જે મિક્ત્વ પાઠિહારિયં સેજ્જાસંથારણં દોચ્ચંપિ અણુણુણવેત્તા વાહિં ણીણેહ
ણીણેતં વા સાહજ્જહ ॥૫૩॥

જે મિક્ત્વ સાગારિયસંતિયં સેજ્જાસંથારણં દોચ્ચંપિ અણુણુણવેત્તા વાહિં ણીણેહ
ણીણેતં વા સાહજ્જહ ॥૫૪ ॥

જે મિક્ત્વ પાઠિહારિયં સાગારિયસંતિયં વા સેજ્જાસંથારણં દોચ્ચંપિ અણુણુણ-
વેત્તા વાહિં ણીણેહ ણીણેતં વા સાહજ્જહ ॥૫૫॥

જે મિક્ત્વ પાઠિહારિયં સેજ્જાસંથારણં આદાણ અપઠિહદ્દુ સંપવ્વયહ સંપવ્વયંતં
વા સાહજ્જહ ॥૫૬॥

જે મિક્ત્વ સાગારિયસંતિયં સેજ્જાસંથારણં આયાણ અવિગરણં કદ્દુ અણપ્પિણિત્તા
સંપવ્વયહ સંપવ્વયંતં વા સાહજ્જહ ॥૫૭॥

જે મિક્ત્વ પાઠિહારિયં વા સાગારિયસંતિયં વા સેજ્જાસંથારણં વિપ્પણદં ન ગવે-
સહ ન ગવેસંતં વા સાહજ્જહ ॥૫૮॥

જે મિક્ત્વ હત્તરિયંપિ ઉવ્હિં ણ પઢિલેહહ ણ પઢિલેહંતં વા સાહજ્જહ ॥૫૯॥

તં સેવમાણે આવજ્જહ માસિયં પરિહારદ્વાણં ઉપ્પાડયં ॥૬૦॥

॥ નિસીહજ્જાયણે વીઓ ઉદેસો સમત્તો ॥ ૨ ॥

॥ तृतीयोद्देशकः ॥

जे भिक्खू आगंतागारेसु वा, आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्णउत्थियं वा गारत्थियं वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वाओभासिय-ओभासिय जायइ, जायंतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा, परियावसहेसु वा अण्णउत्थियाओ वा गारत्थियाओ वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥२॥

जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्णउत्थिणिं वा गारत्थिणिं वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥३॥

जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्णउत्थिणीओ वा गारत्थिणीओ वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥४॥

जे भिक्खू आगंतागारेसु वा, आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा अण्णउत्थियं वा, गारत्थियं वा, कोउहलवडियाए पडियागयं समाणं असणं वा पाणं वा, खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥५॥

जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा कोउहलवडियाए पडियागया समाणा अण्णउत्थिया वा गारत्थिया वा असणं वा, पाणं वा, खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ, जायंतं वा साइज्जइ ॥

जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा कोउहलवडियाए पडियागयं समाणं अण्णउत्थिणिं वा गारत्थिणिं वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥

जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा परियावसहेसु वा कोउहलवडियाए पडियागया समाणा अण्णउत्थिणीओ वा गारत्थिणीओ वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा ओभासिय-ओभासिय जायइ, जायंतं वा साइज्जइ ॥ सू०८॥

૧

જે મિત્રૂ આગંતાગારેસુ વા આરામાગારેસુ વા ગાહાવઙ્કુલેસુ વા પરિયાવસહેસુ વા અણ્ણઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા અસળં વા પાળં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા અભિહં આહદ્દુ દિજ્જમાણં પહિસેહેત્તા તમેવ અણુવત્તિય-અણુવત્તિય પરિવેદિય-પરિવેદિય પરિજવિય-પરિજવિય ઓમાસિય-ઓમાસિય જાયઇ, જાયંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૯॥

જે મિત્રૂ આગંતાગારેસુ વા આરામાગારેસુ વા ગાહાવઙ્કુલેસુ વા પરિયાવસહેસુ વા અણ્ણઉત્થિણિ વા ગારત્થિણિ વા, અસળં વા પાળં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા અભિહં આહદ્દુ દિજ્જમાણં પહિસેહેત્તા તમેવ અણુવત્તિય-અણુવત્તિય, પરિવેદિય-પરિવેદિય, પરિજવિય-પરિજવિય; ઓમાસિય-ઓમાસિય જાયઇ જાયંતં વા સાઇજ્જઇ ॥

જે મિત્રૂ આગંતાગારેસુ વા આરામાગારેસુ વા ગાહાવઙ્કુલેસુ વા પરિયાવસહેસુ વા અણ્ણઉત્થિણીય વા ગારત્થિણીય વા અસળં વા પાળં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા અભિહં આહદ્દુ દિજ્જમાણં પહિસેહેત્તા તમેવ અણુવત્તિય-અણુવત્તિય પરિવેદિય-પરિવેદિય પરિજવિય-પરિજવિય ઓમાસિય-ઓમાસિય જાયઇ જાયંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧૧॥

જે મિત્રૂ આગંતાગારેસુ વા આરામાગારેસુ વા ગાહાવઙ્કુલેસુ વા પરિયાવસહેસુ વા અણ્ણઉત્થિણીઈ વા ગારત્થિણીઈ વા અસળં વા પાળં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા અભિહં આહદ્દુ દિજ્જમાણં પહિસેહેત્તા તાઓ અણુવત્તિય-અણુવત્તિય પરિવેદિય-પરિવેદિય પરિજવિય-પરિજવિય ઓમાસિય-ઓમાસિય જાયઇ જાયંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧૨॥

જે મિત્રૂ ગાહાવઙ્કુલં પિંડવાયપડિયાય પવિટ્ઠે પડિયાઇક્ષિણ સમાળે દોચ્ચંપિ તમેવ કુલં અણુપ્પવિસઇ અણુપ્પવિસંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧૩॥

જે મિત્રૂ સંઘડિપલ્લોયળા અસળં વા પાળં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા પહિગ્ગાહેઇ પહિગ્ગાહેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૧૪ ॥

જે મિત્રૂ ગાહાવઙ્કુલં પિંડવાયપડિયાય અણુપ્પવિટ્ઠે સમાળે પરં તિપરંતરાઓ અસળં વા પાળં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા અભિહં આહદ્દુ દિજ્જમાણં પહિગ્ગાહેઇ પહિગ્ગાહેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧૫॥

જે મિત્રૂ અપ્પળો પાપ આમઙ્ગેજ્જ વા પમઙ્ગેજ્જ વા આમઙ્ગંતં વા પમઙ્ગંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧૬॥

જે મિત્રૂ અપ્પળો પાપ સંવાહેજ્જ વા પલિમહેજ્જ વા સંવાહેંતં વા પલિમહેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧૭॥

૨

૧૦

જે મિક્ત્વુ અપ્પણો પાષ તેલ્લેણ વા ઘષ્ણ વા જવળીણ વા વસાષ વા મક્ષેજ્જ વા મિલિંગેજ્જ વા મક્ષેતં વા મિલિંગેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૮॥

જે મિક્ત્વુ અપ્પણો પાષ લોદ્દેણ વા કક્કેણ વા ચુળેણ વા વળ્લેણ વા પડમ-ચુળેણ વા ઉલ્લોલેજ્જ વા ઉવ્વટ્ટેજ્જ વા, ઉલ્લોલેતં વા ઉવ્વટ્ટેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૯॥

જે મિક્ત્વુ અપ્પણો પાષ સીઓદગવિયદેણ વા ઉસિણોદગવિયદેણ વા ઉચ્છો-લેજ્જ વા પધોવેજ્જ વા ઉચ્છોલેતં વા પધોવેતં વા સાહજ્જહ ॥૨૦॥

જે મિક્ત્વુ અપ્પણો પાષ ફુમેજ્જ વા રણ્જ વા, ફુમેતં વા રણંતં વા સાહ-જ્જહ ॥૨૧॥

જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયં આમજ્જેજ્જ વા, પમજ્જેજ્જ વા, આમજ્જંતં વા પમ-જ્જંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૨॥ જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયં સંવાહેજ્જ વા પલિમદેજ્જ વા સંવાહેતં વા પલિમદેતં વા સાહજ્જહ ॥૨૩॥ જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયં તેલ્લેણ વા ઘષ્ણ વા જવળીણ વા વસાષ વા મક્ષેજ્જ વા મિલિંગેજ્જ વા મક્ષેતં વા મિલિંગેતં સાહજ્જહ ॥૨૪॥ જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયં લોદ્દેણ વા કક્કેણ વા ચુળેણ વા વળ્લેણ વા પડમ-ચુળેણ વા ઉલ્લોલેજ્જ વા ઉવ્વટ્ટેજ્જ વા ઉલ્લોલેતં વા ઉવ્વટ્ટેતં વા સાહજ્જહ ॥૨૫॥ જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયં સીઓદગવિયદેણ વા ઉસિણોદગવિયદેણ વા ઉચ્છોલેજ્જ વા પધોવેજ્જ વા ઉચ્છોલેતં વા પધોવેતં વા સાહજ્જહ ॥૨૬॥ જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયં ફુમેજ્જ વા રણ્જ વા ફુમેતં વા રણંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૭॥

જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયંસિ વળં આમજ્જેજ્જ વા પમજ્જેજ્જ વા આમજ્જંતં વા પમજ્જંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૮॥ જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયંસિ વળં સંવાહેજ્જ વા પલિમદેજ્જ વા, સંવાહેતં વા પલિમદેતં વા સાહજ્જહ ॥૨૯॥ જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયંસિ વળં તેલ્લેણ વા ઘષ્ણ વા જવળીણ વા વસાષ વા મક્ષેજ્જ વા મિલિંગેજ્જ વા મક્ષેતં વા મિલિંગેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૦॥ જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયંસિ વળં લોદ્દેણ વા કક્કેણ વા ચુળેણ વા વળ્લેણ વા પડમચુળેણ વા ઉલ્લોલેજ્જ વા ઉવ્વટ્ટેજ્જ વા ઉલ્લોલેતં વા ઉવ્વટ્ટેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૧॥ જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયંસિ વળં સીઓદગવિયદેણ વા ઉસિણોદગ-વિયદેણ વા ઉચ્છોલેજ્જ વા પધોવેજ્જ વા ઉચ્છોલેતં વા પધોવેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૨॥ જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયંસિ વળં ફુમેજ્જ વા રણ્જ વા, ફુમેતં વા, રણંતં વા સાહજ્જહ ॥૩૩॥

જે મિક્ત્વુ અપ્પણો કાયંસિ ગંદં વા પિલગં વા અરહ્યં વા અસિયં વા મગંદલં વા, અન્નયરેણ તિવ્થેણ સત્થજાણ આર્ચિદેજ્જ વા વિર્ચિદેજ્જ વા, આર્ચિદંતં વા વિર્ચિદંતં વા સાહજ્જહ ॥૩૪॥

જે મિલ્લુ અપ્પણો કાયંસિ મંડં વા પિલ્લં વા અરહ્યં વા અસિયં મગંદલં વા અન્નયરેણં
તિક્કલેણં સત્થજાણં આચ્છિદિત્તા-વિચ્છિદિત્તા, પૂયં વા સોણિયં વા, ણીહરેજ્જ વા
વિસોહેજ્જ વા, ણીહરેતં વા વિસોહેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૫॥

જે મિલ્લુ અપ્પણો કાયંસિ મંડં વા પિલ્લં વા અરહ્યં વા અસિયં વા મગંદલં
વા અન્નયરેણં તિક્કલેણં સત્થજાણં આચ્છિદિત્તા વિચ્છિદિત્તા પૂયં વા સોણિયં વા
નીહરિત્તા વિસોહિત્તા સીઓદગવિયહેણ વા ઉસિણોદગવિયહેણ વા ઉચ્છોલેજ્જ વા પધો-
વેજ્જ વા ઉચ્છોલેતં વા પધોવેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૬॥

જે મિલ્લુ અપ્પણો કાયંસિ મંડં વા પિલ્લં વા અરહ્યં વા અસિયં વા મગંદલં વા
અન્નયરેણં તિક્કલેણં સત્થજાણં આચ્છિદિત્તા વિચ્છિદિત્તા ણીહરેત્તા વિસોહેત્તા ઉચ્છો-
લિત્તા પધોવિત્તા અન્નયરેણં આલેક્ષણજાણં આલિપેજ્જ વા વિલિપેજ્જ વા, આલિપેતં
વા વિલિપેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૭॥

જે મિલ્લુ અપ્પણો કાયંસિ મંડં વા પિલ્લં વા અરહ્યં વા અસિયં વા મગંદલં વા
અન્નયરેણં તિક્કલેણં સત્થજાણં આચ્છિદિત્તા વિચ્છિદિત્તા ણીહરેત્તા વિસોહેત્તા ઉચ્છો-
લિત્તા પધોત્તા આલિપિત્તા વિલિપિત્તા તેલ્લેણ વા ઘણ વા વસાણ વા ણવ્વણીણ વા
અમ્મંગેજ્જ વા મલ્લેજ્જ વા અમ્મંગતં વા મલ્લેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૮॥

જે મિલ્લુ અપ્પણો કાયંસિ મંડં વા પિલ્લં વા અરહ્યં વા અસિયં વા મગંદલં
વા, અન્નયરેણં તિક્કલેણં સત્થજાણં આચ્છિદિત્તા વિચ્છિદિત્તા નીહરિત્તા વિસોહિત્તા
ઉચ્છોલિત્તા પધોત્તા આલિપિત્તા વિલિપિત્તા અમ્મંગેત્તા મલ્લેત્તા, અન્નયરેણં ધૂવજાણં
ધૂવેજ્જ વા પધૂવેજ્જ વા, ધૂવેતં વા પધૂવેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૯॥

જે મિલ્લુ અપ્પણો પાઉકિમિયં વા કુચ્છિકિમિયં વા અંગુલીણ નિવેસિય નિવે-
સિય ણીહરહ, ણીહરંતં વા સાહજ્જહ ॥૪૦॥

જે મિલ્લુ અપ્પણો દીહાઓ ણહસીહાઓ કપ્પેજ્જ વા સંઠવેજ્જ વા કર્પેતં વા
સંઠવંતં વા સાહજ્જહ ॥૪૧॥

एवं—दीहाइं वत्थिरोमाइं० ॥४२॥ दीहाइं चक्खुरोमाइं० ॥४३॥ दीहाइं जंघरोमाइं०
॥४४॥ दीहाइं कक्खुरोमाइं ॥४५॥ दीहाइं मंसुरोमाइं० ॥४६॥ दीहाइं केसाइं० ॥४७॥
दीहाइं कण्णरोमाइं० ॥४८॥ एवं दीहाइं नासारोमाइं० ॥४९॥

૧૨

જે મિત્રૂ અપ્પણો દંતે આયંસેજ્જ વા પયંસેજ્જ વા આયંસંતં વા પયંસંતં વા સાહજ્જહ ॥૫૦॥

જે મિત્રૂ અપ્પણો દંતે સીઓદગવિયહેણ વા ઉસિણોદગવિયહેણ વા ઉચ્છોછેજ્જ વા પધોવેજ્જ વા, ઉચ્છોલેંતં વા પધોવેંતં વા સાહજ્જહ ॥૫૧॥

જે મિત્રૂ અપ્પણો દંતે ફુમેજ્જ વા રણ્ણ વા ફુમેંતં રણંતં વા સાહજ્જહ ॥૫૨॥

જે મિત્રૂ અપ્પણો ઓઢે આમજ્જેજ્જ વા પમજ્જેજ્જ વા આમજ્જંતં વા પમજ્જંતં વા સાહજ્જહ ॥૫૩॥

एवं ઓઢે પાયગમઓ ભાણિયવ્વો જાવ ફુમેજ્જ વા રણ્ણ વા, ફુમેંતં વા રણંતં વા સાહજ્જહ ॥૫૪-૫૮॥

જે મિત્રૂ અપ્પણો દીહાઈ ઉત્તરોટ્ટરોમાઈ કપ્પેજ્જ વા સંઠવેજ્જ વા, કપ્પેંતં વા સંઠવેંતં વા સાહજ્જહ ॥૫૯॥ एवं દીહાઈ અચ્છિપપ્પાઈં ॥૬૦॥

જે મિત્રૂ અપ્પણો અચ્છીણિ આમજ્જેજ્જ વા પમજ્જેજ્જ વા આમજ્જંતં વા પમજ્જંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૧॥ एवमच्छिसु પાયગમઓ ભાણિયવ્વો, જાવ ફુમેજ્જ વા રણ્ણ વા ફુમેંતં વા રણંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૬॥

જે મિત્રૂ અપ્પણો દીહાઈ મમ્મહરોમાઈ કપ્પેજ્જ વા સંઠવેજ્જ વા કપ્પેંતં વા સંઠવેંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૭॥

જે મિત્રૂ અપ્પણો દીહાઈ પાસરોમાઈ કપ્પેજ્જ વા સંઠવેજ્જ વા કપ્પેંતં વા સંઠવેંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૮॥

જે મિત્રૂ અપ્પણો અચ્છિમલં વા કણ્ણમલં વા દંતમલં વા ણહમલં વા ણીહ-રેજ્જ વા વિસોહેજ્જ વા, ણીહરેંતં વા વિસોહેંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૯॥

જે મિત્રૂ અપ્પણો કાયઓ સેયં વા જલ્લં વા પંકં વા મલં વા ણીહરેજ્જ વા વિસોહેજ્જ વા નીહરેંતં વા વિસોહેંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૦॥

જે મિત્રૂ ગામાણુગામં દૂહજ્જમાણે અપ્પણો સીસદુવારિયં કરેહ કરેંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૧॥

જે મિત્રૂ સળકપ્પાસાઓ વા ઉણ્ણકપ્પાસાઓ વા બોંહકપ્પાસાઓ વા અમિલ-કપ્પાસાઓ વા વસીકરણમુત્તાઈં કરેહ કરેંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૨॥

જે મિત્રૂ ગિહંસિ વા ગિહ્મુદંસિ વા ગિહ્મુદારંસિ વા ગિહ્મુદિદુવારંસિ વા ગિહેલ્યંસિ વા ગિહંગંસિ વા ગિહ્વચ્ચંસિ વા ઉચ્ચારં વા પાસવળં વા પરિદ્વેદ પરિદ્વેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૩॥

જે મિત્રૂ મહગગિહંસિ વા મહગછારિયંસિ વા મહગધૂમિયંસિ વા મહગઆસ-યંસિ વા મહગલેળંસિ વા મહગથંડિલંસિ વા મહગવચ્ચંસિ વા ઉચ્ચારં વા પાસવળં વા પરિદ્વેદ પરિદ્વેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૪॥

જે મિત્રૂ ઇંગાલદાહંસિ વા લારદાહંસિ વા ગાયદાહંસિ વા તુસદાહંસિ વા ખુસ-દાહંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિદ્વેદ પરિદ્વેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૫॥

જે મિત્રૂ સેયાયયળંસિ વા પંકંસિ વા પળગંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિદ્વેદ પરિદ્વેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૬॥

જે મિત્રૂ અહિળવિયામુ ગોલેહળિયામુ વા અહિળવિયામુ મટ્ટિયાલાનીમુ વા પરિભુંજમાણિયામુ વા અપરિભુંજમાણિયામુ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિદ્વેદ પરિદ્વેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૭॥

જે મિત્રૂ ઉંબરવચ્ચંસિ વા નગોહ્વચ્ચંસિ વા આસત્થવચ્ચંસિ વા ઉચ્ચારપા-સવળં પરિદ્વેદ પરિદ્વેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૮॥

જે મિત્રૂ ઇક્ષુવળંસિ વા સાલિવળંસિ વા કુસુંભવળંસિ વા કપ્પાસવળંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિદ્વેદ પરિદ્વેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૯॥

જે મિત્રૂ ઢાગવચ્ચંસિ વા સાગવચ્ચંસિ વા મૂલગવચ્ચંસિ વા કોત્થુંભરિવચ્ચંસિ વા લારવચ્ચંસિ વા જીર્યવચ્ચંસિ વા દમળયવચ્ચંસિ વા મર્યવચ્ચંસિ વા ઉચ્ચારપાસ-વળં પરિદ્વેદ પરિદ્વેતં વા સાહજ્જહ ॥૮૦॥

જે મિત્રૂ અસોગવળંસિ વા સત્તવળવળંસિ વા ચંપગવળંસિ વા ચૂયવળંસિ વા અળ્ળ-યરેમુ વા તહપ્પગારેમુ પત્તોવેષમુ પુપ્ફોવેષમુ ફાલોવેષમુ છાઓવેષમુ ઉચ્ચારપાસવળં પરિ-દ્વેદ પરિદ્વેતં વા સાહજ્જહ ॥૮૧॥

જે મિત્રૂ સપાયંસિ વા પરપાયંસિ વા દિયા વા રાઓ વા વિયાછે વા ઉચ્ચા-હિજ્જમાળે સપાયં ગહાય, પરપાયં વા જાહિતા ઉચ્ચારપાસવળં પરિદ્વેદ અણુમાણ સ્થરિય પહ્લ પહ્લં વા સાહજ્જહ ॥૮૨॥

તં સેવમાળે આવજ્જહ માસિયં પરિહારદ્વાળં ઉઘાઈયં ॥૮૩॥

॥ નિસીહજ્જાયળે તદ્દઓ ઉદ્દેસોસમતો ॥૩॥

॥ चतुर्थोद्देशकः ॥

जे भिक्खू रायं अत्तीकरेइ अत्तीकरेंतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्खू रायं अच्चीकरेइ अच्चीकरेंतं वा साइज्जइ ॥२॥

जे भिक्खू रायं अच्छीकरेइ अच्छीकरेंतं वा साइज्जइ ॥३॥

जे भिक्खू रायं अत्थीकरेइ अत्थीकरेंतं वा साइज्जइ ॥४॥

जे भिक्खू कसिणाओ ओसहीओ आहारेइ आहारेंतं वा साइज्जइ ॥२१॥

जे भिक्खू आयरियउवज्झापहिं अदत्तं आहारेइ आहारेंतं वा साइज्जइ ॥२२॥

जे भिक्खू आयरियउवज्झापहिं अविदिणं विगइं आहारेइ आहारेंतं वा साइज्जइ ॥२३॥

जे भिक्खू ठवणकुलाइं अजाणिय, अपुच्छिय, अगवेसिय पुब्बामेव पिंडवायप-
डियाए अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइज्जइ ॥२४॥

जे भिक्खू निग्गंथीणं उवस्सयंसि अविहीए अणुप्पविसइ अणुप्पविसंतं वा साइ-
ज्जइ ॥२५॥

जे भिक्खू निग्गंथीणं आगमणपहंसि दंडगं वा लट्ठियं वा रयहरणं वा मुहप-
त्तियं वा अण्णयरं वा उवगरणजायं ठवेइ ठवेतं वा साइज्जइ ॥२६॥

जे भिक्खू णवाइं अणुप्पणाइं अहिगरणाइं उप्पाएइ उप्पाएतं वा साइज्जइ ॥

जे भिक्खू पोराणाइं अहिगरणाइं खामिय-विओसमियाइं पुणो उदीरेइ उदी-
रेंतं वा साइज्जइ ॥२८॥

जे भिक्खू मुहं विप्फालिय विप्फालिय हसइ हसंतं वा साइज्जइ ॥२९॥

जे भिक्खू पासत्थस्स संघाडयं देइ देतं वा साइज्जइ ॥३०॥

जे भिक्खू पासत्थस्स संघाडयं पडिच्छइ पडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥३१॥

एवं—‘ओसत्तस्स संघाडयं देइ० पडिच्छइ० ॥३२-३३॥

कुसीलस्स संघाडयं देइ० पडिच्छइ० ॥३४-३५॥

णितियस्स संघाडयं देइ० पडिच्छइ० ॥३६-३७॥

संसत्तस्स संघाडयं देइ० पडिच्छइ० ॥३८-३९॥

जे भिक्खू उदउल्लेण हत्थेण वा मत्तेण वा दब्बीए वा भायणेण वा श्रसणं वा ४
पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥४०॥

૧૫

एवं ससणिदेण० २ ॥४१॥ ससरक्खेण० ३ ॥४२॥ मट्टियासंसट्ठेण० ४ ॥४३॥
 ओसा० ५ ॥४४॥ लोण० ६ ॥४५॥ हरियाल० ७ ॥४६॥ मणोसिला० ८ ॥४७॥
 वणिण्य० ९ ॥४८॥ गेह्य० १० ॥४९॥ सेट्ठिय० ११ ॥५०॥ हिंणुल्लय० १२
 ॥५१॥ अंजण० १३ ॥५२॥ लोद्ध० १४ ॥५३॥ कुक्कुस० १५ ॥५४॥ पिठ्ठ०
 १६ ॥५५॥ कंद० १७ ॥५६॥ मूल० १८ ॥५७॥ सिंगवेर० १९ ॥५८॥ पुप्फग०
 २० ॥५९॥ कुट्टगसंसट्ठेण वा २१, एगवीसभेएण हत्थेण वा मत्तेण वा दब्बीए वा
 भायणेण वा असणं वा ४ पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥६०॥

जे भिक्खू गामारक्खयं अत्तीकरेइ अत्तीकरेतं वा साइज्जइ ॥६१॥ एवं सो चेव
 रायगमओ भाणियव्वो ॥६२-६४॥

एवं देसरक्खयं ४ ॥६८॥ एवं सीमारक्खयं ४ ॥७२॥ एवं रन्नारक्खयं ४
 ॥७६॥ एवं सव्वारक्खयं ४ ॥८०॥

जे भिक्खू अण्णमण्णस्स पाए आमज्जेज्ज वा पमज्जेज्ज वा, आमज्जंतं वा
 पमज्जंतं वा साइज्जइ ॥८१॥

एवं तइयउदेसगमो भाणियव्वो (८२ से १३५ जाव—

जे भिक्खू मामाणुगामं दइज्जमाणे अण्णमण्णस्स सीसदुवारियं करेइ करेतं वा
 साइज्जइ ॥१३६॥

जे भिक्खू साणुपाए उच्चारपासवणभूमिं ण पडिलेहेइ, ण पडिलेहेतं वा साइ-
 ज्जइ ॥१३७॥

जे भिक्खू तओ उच्चारपासवणभूमीओ ण पडिलेहेइ ण पडिलेहेतं वा साइ-
 ज्जइ ॥१३८॥

जे भिक्खू खुइडागंसि थंडिलंसि उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ, परिट्ठवेतं वा साइ-
 ज्जइ ॥१३९॥

जे भिक्खू उच्चारपासवणं अविहीए परिट्ठवेइ, परिट्ठवेतं वा साइज्जइ ॥१४०॥

जे भिक्खू उच्चारपासवणं परिट्ठवेत्ता न पुंछइ, न पुंछंतं वा साइज्जइ ॥१४१॥

जे भिक्खू उच्चारपासवणं परिट्ठवेत्ता कट्ठेण वा किल्लिचेण वा अंगुल्लियाए
 वा सलागाए वा पुंछइ पुंछंतं वा साइज्जइ ॥१४२॥

जे भिक्खू उच्चारपासवणं परिट्ठवेत्ता णायमइ, णायमंतं वा साइज्जइ ॥१४३॥

૧૬

જે મિલ્લુ ઉચ્ચારપાસવળં પરિદ્વેત્તા તત્થેવ આયમઇ, આયમંતં વા સાહજ્જઇ ॥
 જે મિલ્લુ ઉચ્ચારપાસવળં પરિદ્વેત્તા અહદ્દરે આયમઇ આયમંતં વા સાહજ્જઇ ॥
 જે મિલ્લુ ઉચ્ચારપાસવળં પરિદ્વેત્તા પરં તિળ્હં નાવાપૂરાણં આયમઇ આયમંતં
 વા સાહજ્જઇ ॥૧૪૬॥

જે મિલ્લુ અપારિહારિયં ણં પારિહારિયં વણ્ણા-एहि अज्जो ! तुमं च अहं च
 एगओ असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिगाहेत्ता, तओ पच्छा पत्तेयं
 पत्तेयं भोक्खामो वा पाहामो वा, जो तं एवं वयइ, वयंतं वा साहज्जइ ॥१४७॥
 તં સેવમાણે આવજ્જઇ માસિયં પરિહારદ્વાણં ઉઘાઇયં ॥૧૪૫॥

॥ નિસીહજ્જયણે ચઉત્થો ઉદેસો સમત્તો ॥૪॥

॥ पञ्चमोद्देशकः ॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा ठाणं वा सेज्जं वा निसीहियं वा तुयट्ठणं वा चेएइ चेएतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा आलोएज्ज वा पलोएज्ज वा आलो-
एतं वा पलोएतं वा साइज्जइ ॥२॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारेइ आहारेतं वा साइज्जइ ॥३॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा उच्चारपासवणं परिट्ठवेइ परिट्ठवेतं वा साइज्जइ ॥४॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥५॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं उदिसइ उदिसंतं वा साइज्जइ ॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं समुदिसइ समुदिसंतं वा साइ-
ज्जइ ॥७॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं अणुजाणइ अनुजाणंतं वा साइ-
ज्जइ ॥८॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं वाएइ वाएतं वा साइज्जइ ॥९॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं पडिच्छइ पिडिच्छंतं वा साइज्जइ ॥

जे भिक्षू सचित्तरुक्खमूलंसि ठिच्चा सज्झायं परियट्ठइ परियट्ठंतं वा साइज्जइ ॥

जे भिक्षू अप्पणो संघाडियं अणउत्थिण वा गारत्थिण वा सागारिण वा सिव्वावेइ वा सिव्वावेतं वा साइज्जइ ॥१२॥

जे भिक्षू अप्पणो संघाडीए दीहसुत्ताइं करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥१३॥

जे भिक्षू पिउमंदपलासयं वा पडोलपलासयं वा बिल्लपलासयं वा सीओदग-
वियडेण वा उसिणोदगवियडेण वा संफाणिय-संफाणिय आहारेइ आहारेतं वा साइ-
ज्जइ ॥१४॥

जे भिक्षू पाडिहारियं पायपुंळणं जाइत्ता 'तमेव रयणिं पच्चप्पिणिस्सामि'-
त्ति सुए पच्चप्पिणइ पच्चप्पिणंतं वा साइज्जइ ॥१५॥

जे भिक्षू पाडिहारियं पायपुंळणं जाइत्ता 'सुए पच्चप्पिणिस्सामि'-त्ति तमेव
रयणिं पच्चप्पिणइ पच्चप्पिणंतं वा साइज्जइ ॥१६॥

૧૮

જે ભિક્ષૂ સાગારિયસંતિયં પાયપુંછળં જાડિત્તા 'તમેવ રયણિ પચ્ચપ્પિણિસ્સામિ'—
ત્તિ સુષ્ પચ્ચપ્પિણઇ પચ્ચપ્પિણંતં વા સાહજ્જઇ ॥૧૭॥

જે ભિક્ષૂ સાગારિયસંતિયં પાયપુંછળં જાડિત્તા 'સુષ્ પચ્ચપ્પિણિસ્સામિ'—ત્તિ તમેવ
રયણિ પચ્ચપ્પિણઇ પચ્ચપ્પિણંતં વા સાહજ્જઇ ॥૧૮॥

જે ભિક્ષૂ પાહિહારિયં દંડયં વા લટ્ઠિયં વા અવલેહ્ણિયં વા વેણુસુદ્ધં વા જાડિત્તા एवं
एएहिं दोहिं वि चेव पाह्णिहारिय-सागारियगमएहिं दो दो आलावगा णेयव्वा ॥૧૯॥
॥૨૦॥૨૧॥૨૨॥

જે ભિક્ષૂ પાહિહારિયં વા સેઝ્જાસંથારગં પચ્ચપ્પિણિત્તા દોચ્ચંપિ અણુન્નવિય
अहिट्टेइ अहिट्ठेतं वા સાહજ્જઇ ॥૨૩॥

જે ભિક્ષૂ સાગારિયસંતિયં સેઝ્જાસંથારગં પચ્ચપ્પિણિત્તા દોચ્ચંપિ અણુન્નવિય
अहिट्टेइ अहिट्ठेतं वા સાહજ્જઇ ॥૨૪॥

જે ભિક્ષૂ સળકપ્પાસાઓ વા ઉણ્ણકપ્પાસાઓ વા પોંડ-કપ્પાસાઓ વા અમિ-
लकप्पासाओ वા દીહસુત્તાઈ કરેડ કરેતં વા સાહજ્જઇ ॥૨૫॥

જે ભિક્ષૂ સચિત્તાઈ દારુદંડાણિ વા વેણુદંડાણિ વા વેત્તદંડાણિ વા કરેડ
करेतं वા સાહજ્જઇ ॥૨૬॥ एवं-धरेइ ॥૨૭॥ परिभुजइ ॥૨૮॥

જે ભિક્ષૂ ચિત્તાઈ દારુદંડાણિ વા વેણુદંડાણિ વા વેત્તદંડાણિ વા કરેડ કરેતં
वा साहज्जइ ॥૨૯॥ एवं धरेइ ॥૩૦॥ परिभुजइ ॥૩૧॥

જે ભિક્ષૂ ત્રિચિત્તાણિ દારુદંડાણિ વા વેણુદંડાણિ વા વેત્તદંડાણિ વા કરેડ કરેતં
वा साहज्जइ ॥૩૨॥ एवं धरेइ ॥૩૩॥ परिभुजइ ॥૩૪॥

જે ભિક્ષૂ નવણિવેસંસિ ગામંસિ વા જાવ સંનિવેસંસિ વા અણુપ્પવિસિત્તા અસણં
वा पाणं वા ख्वाइमं वા સાહમં વા પહિમ્માહેડ પહિમ્માહેતં સાહજ્જઇ ॥૩૫॥

જે ભિક્ષૂ નવણિવેસંસિ અયાગરંસિ વા તંબાગરંસિ વા તહાગરંસિ વા સીસાગ-
रंसि वા હિરણાગરંસિ વા સુવણાગરંસિ વા રયણાગરંસિ વા વડિરાગરંસિ વા અણુપ્પવિ-
सिता असणं वા पाणं वા ख्वाइमं वા સાહમં વા પહિમ્માહેડ પહિમ્માહેતં વા સાહજ્જઇ ॥

જે ભિક્ષૂ મુહવીણિયં કરેડ કરેતં વા સાહજ્જઇ ॥૩૭॥

જે ભિક્ષૂ દંતવીણિયં કરેડ ॥૩૮॥ एवम् उट्ठविणियं ॥૩૯॥ नासावीणियं ॥૪૦॥
कक्खवीणियं ॥૪૧॥ हत्थवीणियं ॥૪૨॥ नहवीणियं ॥૪૩॥ पत्त वाणियं ॥૪૪॥
पुप्फरीणियं ॥૪૫॥ फलवीणियं ॥૪૬॥ बीयवीणियं ॥૪૭॥ हरियवीणियं ॥૪૮॥

૧૯

જે મિક્ત્વુ મુહવીણિયં વાણ્ઠ વાણ્ઠં વા સાહજ્જહ ॥૪૯॥

જે મિક્ત્વુ દંતવીણિયં વાણ્ઠ ॥૫૦॥ ઔઠ્ઠવીણિયં વાણ્ઠ ॥૫૧॥ નાસાવીણિયં વાણ્ઠ
॥૫૨॥ ક્કલ્લવીણિયં વાણ્ઠ ॥૫૩॥ હ્થવીણિયં વાણ્ઠ ॥૫૪॥ નહવીણિયં વાણ્ઠ ॥૫૫॥
પત્તવીણિયં વાણ્ઠ ॥૫૬॥ પુલ્લવીણિયં વાણ્ઠ ॥૫૭॥ ફલ્લવીણિયં વાણ્ઠ ॥૫૮॥
વીયવીણિયં વાણ્ઠ ॥૫૯॥ હરિયવીણિયં વાણ્ઠ ॥૬૦॥

જે મિક્ત્વુ ઇવં અણયરાણિ વા તહપ્પગારાણિ વા અણુદિન્નાહ સહાઈં ઉદીરેહ
ઉદીરેતં વા સાહજ્જહ ॥૬૧॥

જે મિક્ત્વુ ઉદેસિયં સેજ્જં અણુપ્પવિસહ અણુપ્પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૨॥

જે મિક્ત્વુ સપાહુહિયં સેજ્જં અણુપ્પવિસહ અણુપ્પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૩॥

જે મિક્ત્વુ સપરિકમ્મં સેજ્જં અણુપ્પવિસહ અણુપ્પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૪॥

જે મિક્ત્વુ 'ણત્થિ સંભોગવત્તિયા કિરિય'—ત્તિ વ્યયં વ્યંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૫॥

જે મિક્ત્વુ વત્થં વા પહિંગાહં વા કંવલં વા પાયપુંહણં વા અલં થિરં ધુવં ધાર
ણિજ્જં પલિચ્છિદિય પલિચ્છિદિય પરિટ્ઠવેહ પરિટ્ઠવેતં વા સાહજ્જહ ॥૬૬॥

જે મિક્ત્વુ લાઠયપાયં વા દારુપાયં વા મદ્ધિયાપાયં વા અલં થિરં ધુવં ધારણિજ્જં
પલિભિંદિય પલિભિંદિય પરિટ્ઠવેહ પરિટ્ઠવેતં વા સાહજ્જહ ॥૬૭॥

જે મિક્ત્વુ દંડમં વા લઢ્ઢિયં વા અવ્વલેહણિયં વા વેણસૂહ્યં વા પલિભંજિય પલિભં-
જિય પરિટ્ઠવેહ પરિટ્ઠવેતં વા સાહજ્જહ ॥૬૮॥

જે મિક્ત્વુ અરેગપમાણં રયહરણં ધરેહ ધરેતં વા સાહજ્જહ ॥૬૯॥

જે મિક્ત્વુ સુહુમાઈં રયહરણસીસાઈં કરેહ કરેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૦॥

જે મિક્ત્વુ રયહરણસ્સ ઇકં વંધં દેહ દેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૧॥

જે મિક્ત્વુ રયહરણસ્ય પરં તિણ્ઠં વંધાણં દેહ દેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૨॥

જે મિક્ત્વુ રયહરણં અન્નિહીણ વંધહ વંધંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૩॥

જે મિક્ત્વુ રયહરણં કંઠુસગવંધેણ વંધહ વંધંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૪॥

જે મિક્ત્વુ રયહરણં વોસદ્ધં ધરેહ ધરેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૫॥

જે મિક્ત્વુ રયહરણં અણિસિદ્ધં ધરેહ ધરેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૬॥

જે મિક્ત્વુ રયહરણં અહિદ્ધેહ અહિદ્ધંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૭॥

જે મિક્ત્વુ રયહરણં ઉસ્સીસમૂલે ઠવેહ ઠવેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૮॥

જે મિક્ત્વુ રયહરણં તુયદ્ધેહ તુયદ્ધેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૯॥

તં સેવમાણે આવજ્જહ માસિયં પરિહારદ્ધાણં ઉગ્ગાહ્યં ॥૮૦॥

॥ નિસીહજ્જયણે પંચમો ઉદેસો સમત્તો ॥

॥ षष्ठोद्देशकः ॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए विण्णवेइ विण्वेतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए हत्थकम्मं करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥२॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं कट्ठेण वा किलिचेण वा अंगु-
लियाए वा सलागाए वा संचालेइ संचालेतं वा साइज्जइ ॥३॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं संवाहेज्ज वा पल्लिमहेज्ज वा
संवाहेतं वा पल्लिमहेतं वा साइज्जइ ॥४॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं तेल्लेण वा घएण वा वसाए वा
नवणीएण वा अब्भंगेज्ज वा मक्खेज्ज वा अब्भंगेतं वा मक्खेतं वा साइज्जइ ॥५॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं कक्केण वा लाद्धेण वा पउम-
चुण्णेण वा सिणाणेण वा ष्हाणेण वा चुण्णेहिं वा वण्णेहिं वा उच्चट्ठेइ वा परिवट्ठेइ
वा उच्चट्ठेतं वा परिवट्ठेतं वा साइज्जइ ॥६॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं सीओदगवियडेण वा उस्सिणा-
दगवियडेण वा उच्छोलेज्जवा पधोवेज्ज वा उच्छोलेतं वा पधोवेतं वा साइज्जइ ॥७॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं णिच्छल्लेइ णिच्छल्लेतं वा
साइज्जइ ॥८॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं जिग्घइ जिग्घेतं वा साइज्जइ ।

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अंगादाणं अन्नयरंसि अचित्तंसि सोयंसि
अणुप्पवेसेत्ता सुक्कपोग्गले निग्घाएइ निग्घाएतं वा साइज्जइ ॥१०॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अवाउडिं सयं कुज्जा सयं बूया करेतं वा
बूयंतं वा साइज्जइ ॥११॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए कलहं कुज्जा कलहं बूया कलहवडियाए
बूया कलहवडियाए गच्छइ बूयंतं वा गच्छंतं वा साइज्जइ ॥१२॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए लेहं लिहइ लेहं लिहावेइ लेहवडियाए
वा गच्छइ गच्छंतं वा साइज्जइ ॥१३॥

जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए पोसंतं वा पिट्ठंतं वा सोयंतं वा भल्लायएण
उप्पाएइ उप्पाएतं वा साइज्जइ ॥१४॥

૨૧

જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ પોસંતં વા પિટ્ઠંતં વા સોયંતં વા મલ્લા-
યણ ઉપ્પાણ્તા સીઓદગવિયહેણ વા ઉસિણોદગવિયહેણ વા ઉચ્છોત્તેજ્જ વા પથો-
ણ્જ વા ઉચ્છોલેંતં વા પથોણંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૫॥

જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ પોસંતં વા પિટ્ઠંતં વા સોયંતં વા ઉચ્છો-
લેત્તા પથોણ્તા અન્નયરેણ આલેવણ્ણાણં આલિપેજ્જ વા વિલિપેજ્જ વા આલિપંતં વા
વિલિપંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૬॥

જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ પોસંતં વા પિટ્ઠંતં વા સોયંતં વા ઉચ્છો-
લેત્તા પથોણ્તા આલિપેત્તા વિલિપેત્તા તેલ્લેણ વા ઘણ વા વસાણ વા ણવણીણ
વા અબ્ભંગેજ્જ વા મક્ખેજ્જ વા અબ્ભંગેંતં વા મક્ખેંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૭॥

જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ પોસંતં વા પિટ્ઠંતં વા સોયંતં વા ઉચ્છો-
લેત્તા પથોણ્તા આલિપેત્તા વિલિપેત્તા અબ્ભંગેત્તા મક્ખેત્તા અન્નયરેણ ધૂવણ્ણાણ
ધૂવેજ્જ વા પધૂવેજ્જ વા ધૂવેંતં વા પધૂવેંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૮॥

જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ કસિણાં વત્થાં ધરેહ ધરેંતં વા સાહજ્જહ ।

જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ અહયાં વત્થાં ધરેહ ધરેંતં વા સાહજ્જહ
॥૨૦॥ જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ ધોવાં વત્થાં ધરેહ ધરેંતં વા સાહ-
જ્જહ ॥૨૧॥ જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ ચિત્તાં વત્થાં ધરેહ ધરેંતં વા
સાહજ્જહ ॥૨૨॥ જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ વિચિત્તાં વત્થાં ધરેહ
ધરેંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૩॥

જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ અપ્પણો પાણ આમજ્જેજ્જ વા પમ-
જ્જેજ્જ વા આમજ્જંતં વા પમજ્જંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૪॥

एवं तइयउदेसे जो गमो सो चेव इहंपि मेहुणवडियाए णेयव्वो जाव जे भिक्खू
माउग्गामस्स मेहुणवडियाए गामाणुगामं दइज्जमाणे अप्पणो सीसदुवारियं करेइ करेंतं
वा साहज्जइ ॥२५॥

જે મિક્ખૂ માઝગામસ્સ મેહુણવહિયાણ સ્તીરં વા દહિં વા ણવણીયં વા સર્પિ
વા ગુલં વા સ્વંદં વા સ્વકરં વા મચ્છંદિયં વા અન્નયરં વા પળીયં આદારં આદા-
રેહ આહરંતં વા સાહજ્જહ ॥૨૬॥

तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं अणुग्घाइयंति ॥२७॥

॥ निसीहज्झयणे छट्ठो उदेसो समत्तो ॥

॥ सप्तमोद्देशकः ॥

जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए तणमालियं वा मुंजमालियं वा वेत्तमालियं वा मयणमालियं वा पिंछमालियं वा दंतमालियं वा सिंगमालियं वा संखमालियं वा हड्डमालियं वा कट्टमालियं वा पुप्फमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं वा हरियमालियं वा करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए तणमालियं वा मुंजमालियं वा वेत्तमालियं वा मयणमालियं वा पिंछमालियं वा दंतमालियं वा सिंगमालियं वा संखमालियं वा हड्डमालियं वा कट्टमालियं वा पत्तमालियं वा पुप्फमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं वा हरियमालियं वा धरेइ धरेत्तं वा साइज्जइ ॥२॥

जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए तणमालियं वा मुंजमालियं वा वेत्तमालियं वा मयणमालियं वा पिंछमालियं वा दंतमालियं वा सिंगमालियं वा संखमालियं वा हड्डमालियं वा कट्टमालियं वा पत्तमालियं वा पुप्फमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं वा हरियमालियं वा पिणद्धेइ पिणद्धेत्तं वा साइज्जइ ॥३॥

जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए तणमालियं वा मुंजमालियं वा वेत्तमालियं वा मयणमालियं वा पिंछमालियं वा दंतमालियं वा सिंगमालियं वा संखमालियं वा हड्डमालियं वा कट्टमालियं वा पत्तमालियं वा पुप्फमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं वा हरियमालियं वा परिभुंजइ परिभुंजत्तं वा साइज्जइ ॥४॥

जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए अयलोहाणि वा तंबलोहाणि वा तउलोहाणि वा सीसगलोहाणि वा रूपलोहाणि वा सुवण्णलोहाणि वा करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥५॥ एवं 'धरेइ' 'परिभुंजइ' ॥६॥ ७॥

जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए हाराणि वा अद्धहाराणि वा एगावलीं वा मुत्तावलीं वा कणगावलीं वा रयणावलीं वा कडगाणि वा तुडियाणि वा केउराणि वा कुंडलाणि वा पट्टाणि वा मउडाणि वा पलंबमुत्ताणि वा सुवण्णमुत्ताणि वा करेइ करेत्तं वा साइज्जइ ॥८॥ एवं 'धरेइ' 'परिभुंजइ' ॥९-१०॥

जे भिक्षू माउग्गामस्स मेहुणवडियाए आईणाणि वा आईणपाउराणि वा कंबलाणि वा कंबलपाउराणि वा कोयराणि वा कोयरपाउराणि वा गोरमियाणि वा कालमियाणि वा णीलमियाणि वा सामाणि वा महासामाणि वा उट्टाणि वाउट्ट लेस्साणि वा वग्घाणि वा विवग्घाणि वा पलवंगाणि वा सहिणाणि वा सहिणकल्लाणि वा खोमाणि वा दुगुल्लाणि वा तिरीडपट्टाणि वा पतुलाणि वा पडलाणि वा चीणाणि

૨૩

વા અંમુયાણિ વા કળગકંતાણિ વા કળગચ્ચિયાણિ વા કળગચિત્તાણિ વા કળગ-
વિચિત્તાણિ વા આભરણાણિ વા આભરણચિત્તાણિ વા આભરણવિચિત્તાણિ વા કરેઈ
વા કરેતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૧॥ 'ધરેઈ' 'પરિમુંજઈ' ॥૧૨-૧૩॥

જે ભિક્ખુ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ્ ઈત્થિ અક્ખંસિ વા ઉરંસિ વા ઉયરંસિ
વા થળંસિ વા મહાય સંચાલેઈ સંચાલેતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૪॥

જે ભિક્ખુ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ્ અણમણ્ણસ્સ પાણ્ આમજ્જેજ્જ વા પમ-
જ્જેજ્જ વા આમજ્જંતં વા પમજ્જંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૫॥

एवं तइयउदेसे जो गमो सो णेयव्वो जाव जे भिक्खू माउग्गामस्स मेहुण-
वडियाण् गामाणुगामं दुइज्जमाणे अणमण्णस्स सीसदुवारियं करेइ करेतं वा साह-
ज्जइ ॥१६-६७॥

જે ભિક્ખુ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ્ અણંતરહિયાણ્ પુઠવીણ્ ણિસીયાવેજ્જ
વા તુયટ્ટાવેજ્જ વા ણિસીયાવેતં તુયટ્ટાવેતં વા સાહજ્જઈ ॥૬૮॥

'સસણિદ્ધાણ્ પુઠવીણ્' ॥ ૬૯ ॥ 'સસરક્ખાણ્ પુઠવીણ્' ॥ ૭૦ ॥ 'મટ્ઠિયા-
કઢાણ્ પુઠવીણ્' ॥ ૭૧ ॥ 'ચિત્તમંતાણ્ પુઠવીણ્' ॥ ૭૨ ॥ 'ચિત્તમંતાણ્ સિલાણ્'
॥ ૭૩ ॥ 'ચિત્તમંતાણ્ લેહુણ્' 'નિસીયાવેજ્જ' વા 'તુયટ્ટાવેજ્જા વા' ॥ ૭૪ ॥

જે ભિક્ખુ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ્ કોલાવાસંસિ વા દારુણ વા જાવપડ-
ટ્ટિણ્, સઅંઢે સપાણે સઘીણ્ સઘરિણ્ સઓસે સડડણ્ સડડત્તિગ-પણગ-દગમટ્ટિય-મક્કા-
હાસંતાણગંસિ ણિસીયાવેજ્જ વા તુયટ્ટાવેજ્જ વા ણિસીયાવેતં વા તુયટ્ટાવેતં વા સાહ-
જ્જઈ ॥૭૫॥

જે ભિક્ખુ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ્ આગંતાગારેસુ વા આરામાગારેસુ વા
માહાવહિકુલેસુ વા પરિયાવસહેસુ વા ણિસીયાવેજ્જ વા તુયટ્ટાવેજ્જ વા ણિસીયાવેતં વા
તુયટ્ટાવેતં વા સાહજ્જઈ ॥૭૬॥

જે ભિક્ખુ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ્ આગંતાગારેસુ વા આરામાગારેસુ વા
માહાવહિકુલેસુ વા પરિયાવસહેસુ વા નિસીયાવેત્તા વા તુયટ્ટાવેત્તા વા અસળં વા પાળં
વા સ્વાઈમં વા સાઈમં અણુગ્ધાસેજ્જ વા અણુપાણ્જ્જ વા અણુગ્ધાસંતં વા અણુપાણ્તં વા
સાહજ્જઈ ॥૭૭॥

જે ભિક્ખુ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ્ અંકંસિ વા પલિયંકંસિ વા નિસીયા-
વેજ્જ વા તુયટ્ટાવેજ્જ વા નિસીયાવેતં વા તુયટ્ટાવેતં વા સાહજ્જઈ ॥૭૮॥

જે ભિક્ખુ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ્ અંકંસિ વા પલિયંકંસિ વા નિસીયા-
વેત્તા વા તુયટ્ટાવેત્તા વા અસળં વા પાળં વા સ્વાઈમં વા સાઈમં વા અણુગ્ધાસેજ્જ વા

૨૪

અણુપાણ્જ વા અણુગ્યાસંતં વા અણુપાણ્તં વા સાહજ્જહ ॥૭૯॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ અણ્ણતરં તેહચ્છં આઉદટ્ટહ આઉટ્તં વા સાહજ્જહ ॥૮૦॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ અમણુન્નાઈ પોગ્ગલાઈ નીહરેહ નીહરેતં વા સાહજ્જહ ॥૮૧॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ મણુન્નાઈ પોગ્ગલાઈ ઉવકિરહ ઉવકિરંતં વા સાહજ્જહ ॥૮૨॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ અન્નયરં પસુજાયં વા પક્ખિજાયં વા પાયંસિ વા પક્ખંસિ વા પુચ્છંસિ વા સીસંસિ વા મહાય સંચાલેહ સંચાલેતં વા સાહજ્જહ ॥૮૩॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ અન્નયરં પસુજાયં વા પક્ખિજાયં વા સોયંસિ કટ્ઠં વા કિલિંચં વા અંગુલિયં વા સલાગં વા અણુપ્પવેસિત્તા સંચાલેહ સંચાલેતં વા સાહજ્જહ ॥૮૪॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ અન્નયરં પસુજાયં વા પક્ખિજાયં વા 'અયમિત્થિ'—ત્તિ કટ્ઠુ આલિંગેજ્જ વા પરિસ્સપ્પજ્જ વા પરિચુંવેજ્જ વા આલિંગંતં વા પરિસ્સયંતં વા પરિચુંવંતં વા સાહજ્જહ ॥૮૫॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ અસણં વા પાણં વા શ્વાઈમં વા સાઈમં વા દેહ દેતં વા સાહજ્જહ ॥૮૬॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ અસણં વા પાણં વા શ્વાઈમં વા સાઈમં વા પહિચ્છહ પહિચ્છંતં વા સાહજ્જહ ॥૮૭॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ વત્થં વા પહિગ્ગહં વા કંબલં વા પાયપુંછળં વા વા દેહ દેતં વા સાહજ્જહ ॥૮૮॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ વત્થં વા પહિગ્ગહં વા કંબલં વા પાયપુંછળં વા પહિચ્છહ પહિચ્છંતં વા સાહજ્જહ ॥૮૯॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ સજ્ઝાયં વાપ્પહ વાપ્પંતં વા સાહજ્જહ ॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ સજ્ઝાયં પહિચ્છહ પહિચ્છંતં વા સાહજ્જહ ॥૯૦॥

જે ભિક્ખૂ માઝગ્ગામસ્સ મેહુણવહિયાણ અણ્ણયરેણં ઇંદિણં આકારં કરેહ કરેતં વા સાહજ્જહ ॥૯૧॥

તં સેવમાણે આવજ્જહ ચાઝમ્માસિયં પરિહારદ્વાણં અણુગ્યાઈયં ॥૯૨॥

॥ નિસીહજ્જયણે સત્તમો ઉદેસો સમત્તો ॥૭॥

॥ अष्टमोद्देशकः ॥

जे भिक्खू आगंतागारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावइकुलेसु वा परियावस-
हेसु वा एगो एगिथीए सद्धिं विहारं वा करेइ सज्झायं वा करेइ असणं वा पाणं वा
खाइमं वा साइमं वा आहारेइ, उच्चारं वा पासवणं वा परिट्ठवेइ, अण्णयरं वा अणा-
रियं निट्ठुरं मेहुणं अस्समणपाओग्गं कहं कहेइ कहेतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्खू उज्जाणंसि वा० ॥ २ ॥ जे भिक्खू अट्ठंसिवा० ॥ ३ ॥ जे
भिक्खू दगंसि वा० ॥ ४ ॥ जे भिक्खू सुण्णगिहंसि वा० ॥ ५ ॥ जे भिक्खू तण-
गिहंसि वा० ॥ ६ ॥ जे भिक्खू जाणसालंसि वा० ॥ ७ ॥ जे भिक्खू पणियसालंसि
वा० ॥ ८ ॥ जे भिक्खू गोणसालंसि वा० ॥ ९ ॥

जे भिक्खू राओ वा वियाछे वा इत्थीमज्झगए इत्थीमंसत्ते इत्थीपरिवुडे अप-
रिमाणयाए कहं कहेइ कहेतं वा साइज्जइ ॥१०॥

जे भिक्खू समणिच्चियाए वा परगणिच्चियाए वा णिग्गंथीए सद्धिं गामाणु-
गामं दइज्जमाणे पुरओ गच्छमाणे पिट्ठओ रीयमाणे ओहयमणसंकप्पे चिंतासोयसागर-
संपविट्ठे करयलपलहत्थमुहे अट्ठज्झाणोवगए विहारं वा करेइ सज्झायं वा करेइ, असणं
वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारेइ, उच्चारं वा पासवणं वा परिट्ठवेइ, अण्ण-
यरं वा अणारियं निट्ठुरं मेहुणं असमणपाओग्गं कहं कहेइ कहेतं वा साइज्जइ ॥११॥

जे भिक्खू णायगं वा अणायगं वा उवासयं वा अणुवासयं वा अंतो उवस्स-
यस्स अद्धं वा राइं कसिणं वा राइं संवसावेइ संवसावेतं वा साइज्जइ ॥१२॥

जे भिक्खू णायगं वा अणायगं वा उवासयं वा अणुवासयं वा अंतो उवस्सयस्स
अद्धं वा राइं कसिणं वा राइं संवासावेइ तं पडुच्च निक्खमइ वा पविसइ वा निक्ख-
मंतं वा पविसंतं वा साइज्जइ ॥१३॥

जे भिक्खू तं न पडियाइक्खेइ न पडियाइक्खेतं वा साइज्जइ ॥१४॥

जे भिक्खू रण्णो खत्तियाणं मुदियाणं मुद्धाभिसित्ताणं समवाएसु वा पिंडनियरेसु
वा इंदमहेसु वा खंदमहेसु वा रुंदमहेसु वा मुगुंदमहेसु वा भूयमहेसु वा जक्खमहेसु वा
णागमहेसु वा धूममहेसु वा चेइयमहेसु वा रुक्खमहेसु वा गिरिमहेसु वा दरिमहेसु वा
अगडमहेसु वा तडागमहेसु वा दहमहेसु वा णईमहेसु वा सरमहेसु वा सागरमहेसु वा
आगरमहेसु वा अण्णयरेसु वा तहप्पगारेसु विरूचरूवेसु महामहेसु असणं वा पाणं वा
खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥१५॥

૨૬

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં ઉત્તરસાલંસિ વા ઉત્તરગિ-
હંસિ વા રીયમાણાણં વા અસણં વા પાણં વા સ્વાઈમં વા સાઈમં વા પઢિગ્ગાહેઈ પઢિગ્ગા-
હેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૧૬॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં હયસાલાગયાણ વા ગયસા-
લાગયાણ વા મંતસાલાગયાણ વા મુજ્જસાલાગયાણ વા રહસસાલાગયાણ વા મેહુણસાલા-
ગયાણ વા અસણં વા પાણં વા સ્વાઈમં વા સાઈમં વા પઢિગ્ગાહેઈ પઢિગ્ગાહેતં વા
સાઈજ્જઈ ॥૧૭॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં સણ્ણિહિસણ્ણિચયાઓ સ્ત્રીરં
વા દર્હિ વા ણવળીયં વા સર્ણિ વા તેલ્લં વા ગુલં વા સ્વં વા સવ્વકરં વા મચ્છંદિયં વા
ભોયણજાયં પઢિગ્ગાહેઈ પઢિગ્ગાહેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૧૮॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં ઉસ્સટ્ઠપિંડં વા સંસટ્ઠપિંડં
વા અણાહપિંડં વા કિવિણપિંડં વા વળીમગપિંડં વા પઢિગ્ગાહેઈ પઢિગ્ગાહેતં વા સાઈજ્જઈ ॥

તં સેવમાણે આવજ્જઈ ચાઉમ્માસિયં પરિહારદ્વાણં અણુગ્ગાહયં ॥૨૦॥

॥ ણિસીહજ્જયણે અઢ્ઢમો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥૮॥

॥ નવમોદેશકઃ ॥

જે ભિક્ષૂ રાયપિંડં ગિણ્ણઈ ગિણ્ણં વા સાઈજ્જઈ ॥૧॥

જે ભિક્ષૂ રાયપિંડં ઘુંજઈ ઘુંજંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨॥

જે ભિક્ષૂ રાયંતેપુરં પવિસઈ પવિસંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૩॥

જે ભિક્ષૂ રાયંતેપુરિયં વણ્ણજ્જા “આઉસો રાયંતેપુરિયં ણો ! સ્વલ્લ અમ્હં કપ્પઈ રાયં-
તેપુરે ણિક્કલમિત્તણ વા પવિસિત્તણ વા ઇમં તુમં પઢિગ્ગાહં ગઘાય રાયંતેપુરાઓ અસણં વા
પાણં વા સ્વાઈમં વા સાઈમં વા અભિહં આહટ્ટુ દલયામિ” જો તં એવં વયં વયંતં
વા સાઈજ્જઈ ॥૪॥

જે ભિક્ષૂ નો વણ્ણજ્જા રાયંતેપુરિયા વણ્ણજ્જા “આઉસંતો સમણા ! ણો સ્વલ્લ
તુજ્જં કપ્પઈ રાયંતેપુરે નિક્કલમિત્તણ વા પવિસિત્તણ વા આહરેયં પઢિગ્ગાહં અતો અમ્હં
રાયંતેપુરાઓ અસણં વા પાણં વા સ્વાઈમં વા સાઈમં વા અભિહં આહટ્ટુ દલયામિ” જો
તં એવં વયંતિં પઢિસુણેઈ પઢિસુણેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૫॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં દુવારિયમત્તં વા પસુમત્તં
વા ભયગમત્તં વા વલિમત્તં વા કયગમત્તં વા હયમત્તં વા ગયમત્તં વા કંતારમત્તં વા દુઘ્મિ-

વેશ્વભત્તં વા દુકાલભત્તં વા દમગભત્તં વા ગિલાણભત્તં વા વદલિયાભત્તં વા પાહુણભત્તં વા પડિગ્માહેડ પડિગ્માહેતં વા સાહજ્જહ ॥૬॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં ઇમાઈં છદોસપયાઈં અજા-
ણિય અપુચ્છિય અગવેસિય પરં ચડયાયપંચરાયાઓ ગાદાવડકુલં પિંડવાયપડિયાણં નિક્ક-
મહ વા પવિસહ વા નિક્કસમંતં વા પવિસંતં વા સાહજ્જહ તંજહા-કોટ્ટાગારસાલાણિ વા
મંડાગારસાલાણિ વા પાણસાલાણિ વા સ્ત્રીરસાલાણિ વા ગંજસાલાણિ વા મહાણસસા-
લાણિ વા ॥૭॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં આગચ્છમાણાણ વા ણિગ્ગ-
ચ્છમાણાણ વા પયમવિ ચક્કસુદંમણપડિયાણં અભિસંધારેહ અભિસંધારેતં વા સાહજ્જહ ॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં સ્ત્રીઓ સવ્વાલંકારવિભૂ-
સિયાઓ પયમવિ ચક્કસુદંમણપડિયાણં અભિસંધારેહ અભિસંધારેતં વા સાહજ્જહ ॥૯॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં મંસલાયાણં વા મચ્છલાયાણં
વા હવિલાયાણં વા વહિયા ણિગ્ગયાણં અસણં વા પાણં વા સ્વાહમં વા સાહમં વા પડિ-
ગ્માહેડ પડિગ્માહેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૦॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં અણ્ણયરં ઉવવૂહણિજ્જં સમી-
હિયં પેઠાણં તીસે પરિસાણં અણુદ્વિયાણં અભિણ્ણાણં અવોચ્છિણ્ણાણં જોતં અસણં વા ૪
પડિગ્માહેડ પડિગ્માહેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૧॥

અહ પુણં ધ્વં જાણેજ્જા-‘ઇહજ્જ સય્યસ્વત્તિણં પરિવુસિણં’ જે ભિક્ષૂ તાણં ગિહાણં
તાણં પપ્પસાણં તાણં ઉવાસંતરાણં વિહારં વા કરેહ સજ્જાયં વા કરેહ અસણં વા પાણં વા
સ્વાહમં વા સાહમં વા આહારેહ, ઉચ્ચારં વા પાસવળં વા પરિટ્ઠવેહ, અણ્ણયરં વા અણા-
રિયં નિટ્ઠુરં અસ્સમણપાઓગ્ગં કહં કહેહ કહેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૨॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં વહિયા જત્તાસંપદ્વિયાણં
અસણં વા પાણં વા સ્વાહમં વા સાહમં વા પડિગ્માહેડ પડિગ્માહેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૩॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં વહિયા જત્તાપડિણિય-
ત્તાણં અસણં વા પાણં વા સ્વાહમં વા સાહમં વા પડિગ્માહેડ પડિગ્માહેતં વા સાહજ્જહ ॥

ધ્વં-‘નઈજત્તાસંપદ્વિયાણં’ ॥૧૫॥ ‘નઈજત્તાપડિણિયત્તાણં’ ॥૧૬॥ ‘ગિરિજત્તાસંપ-
દ્વિયાણં’ ॥૧૭॥ ‘ગિરિજત્તાપડિણિયત્તાણં’ ॥૧૮॥

જે ભિક્ષૂ રણ્ણો સ્વત્તિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં મહાભિસેયંસિ વટ્ઠમાણંસિ
ણિવસમહ વા પવિસહ વા ણિવસમંતં વા પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૯॥

૨૮

જે ભિક્ષુ રણો સ્ત્રિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં હમાઓ દસ અભિસેયાઓ રાયદાળીઓ ઉદ્દિદ્દાઓ ગણિયાઓ વંજિયાઓ અંતો માસસ્સ દુક્કલુત્તો વા તિક્કલુત્તો વા ણિક્કલમદ વા પવિસદ વા ણિક્કલમંતં વા પવિસંતં વા સાહજ્જહિ । તંજહા-ચંપા ૧, મહુરા ૨, ૨, વાળારસી ૩, સાવત્થી ૪, સાણ્યં ૫, કંપિલ્લં ૬, કોસંબી ૭, મિદિલા ૮, હત્થિયાણ-પુરં ૯, રાયગિહં વા ૧૦ ॥૨૦॥

જે ભિક્ષુ રણો સ્ત્રિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં અસણં વા પાણં વા સ્વાહમં વા સાહમં વા પરસ્સ નીહદં પઢિગ્ગાહેદ પઢિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહિ । તંજહા-સ્ત્રિયાણ વા રાયાણ વા કુરાયાણ વા રાયપેસિયાણ વા રાયવંસિયાણ વ-ત્તિ ॥૨૧॥

જે ભિક્ષુ રણો સ્ત્રિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં અસણં વા પાણં વા સ્વાહમં વા સાહમં વા પરસ્સ નીહદં પઢિગ્ગાહેદ પઢિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહિ । તંજહા-ગહાણ વા ગદ્દાગાણ વા કચ્છુયાણ વા જલ્લાણ વા મલ્લાણ વા મુદ્દિયાણ વા વેલંબગાણ વા કહ-ગાણ વા પવગાણ વા લાસગાણ વા સ્વેલયાણ વા છત્તાણુયાણ વા ॥૨૨॥

જે ભિક્ષુ રણો સ્ત્રિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં અસણં વા પાણં વા સ્વાહમં વા સાહમં વા પરસ્સ નીહદં પઢિગ્ગાહેદ પઢિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહિ । તંજહા-આસપોસયાણ વા હત્થિપોસયાણ વા મહિસપોસયાણ વા વસહપોસયાણ વા સીહપોસયાણ વા વગ્ગપોસયાણ વા અયપોસયાણ વા મિગપોસયાણ વા મુણગપોસયાણ વા સૂયરપોસયાણ વા મેદપોસયાણ વા કુક્કુલપોસયાણ વા મક્કહપોસયાણ વા તિચ્છિરપોસયાણ વા વટ્ટયપોસયાણ વા લાવય-પોસયાણ વા ચીરલ્લપોસયાણ વા હંસપોસયાણ વા મગ્ગરપોસયાણ વા સુયપોસયાણ વા ॥

एवं-‘आसदमगाण व हत्थिदमगाण वा’०॥२४॥-आसमहगाण व हत्थिमहगाण वा० ॥२५॥ ‘आसमट्ठाण व हत्थिमट्ठाण वा’०॥२६॥ ‘आसरोहाण व हत्थिरोहाण वा’०॥२७॥

જે ભિક્ષુ રણો સ્ત્રિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં અસણં વા પાણં વા સ્વાહમં વા સાહમં વા પરસ્સ નીહદં પઢિગ્ગાહેદ પઢિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહિ । તંજહા-સત્થાદાવાણ વા સંવાદાવયાણ વા અન્નંદાવયાણ વા ઉચ્ચદાવયાણ વા મજ્જાવયાણ વા મંડાવયાણ વા છત્તગ્ગ-હાણ વા ચામરગ્ગહાણ વા હલ્લપ્પગ્ગહાણ વા પરિયટ્થગ્ગહાણ વા દીવિયગ્ગહાણ વા અસિગ્ગહાણ વા ધણુગ્ગહાણ વા સત્તિગ્ગહાણ વા કોત્તગ્ગહાણ વા હત્થિપત્તગ્ગહાણ વા ॥૨૮॥

જે ભિક્ષુ રણો સ્ત્રિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં અસણં વા પાણં વા સ્વાહમં વા સાહમં વા પરસ્સ નીહદં પઢિગ્ગાહેદ પઢિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહિ । તંજહા-વરિસધરાણ વા કંચુદ્દજ્જાણ વા દોવારિયાણ વા દંડારક્કયાણ વા ॥૨૯॥

૨૯

જે ભિક્ષુ રણો સ્તિતિયાણં મુદિયાણં મુદ્દાભિસિત્તાણં અસણં વા પાણં વા સ્વાઇમં
વા સાઇમં વા પરસસ નીહંડં પહિમ્માહેઇ પહિમ્માહેતં વા સાઇજ્જઇ । તંજહા-સુજ્જાણં જાવ
પારસીણં ॥૩૦॥

તં સેવમાણે આવજ્જઇ ચાઉમ્માસિયં પરિહારદ્ધાણં અણુઘાઇયં ॥૩૧॥

॥ નિસીહજ્જયણે નવમો ઉદેસો સમત્તો ॥૯॥

॥ દશમોદ્દેશકઃ ॥

જે ભિક્ષુ ભદંતં આગાદં વયઇ વયંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧॥

જે ભિક્ષુ ભદંતં ફરુસં વયઇ વયંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૨॥

જે ભિક્ષુ ભદંતં આગાદફરુસં વયઃ વયંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩ ॥

જે ભિક્ષુ ભદંતં અણયરીણ અચ્ચાસાયણાણ અચ્ચાસાણ અચ્ચાસાણં વા
સાઇજ્જઇ ॥ ૪ ॥

જે ભિક્ષુ અણંતકાયસંજુતં આહારં આહારેઇ આહારેતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૫ ॥

જે ભિક્ષુ આહાકમ્મં યુજ્જઇ યુજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૬ ॥

જે ભિક્ષુ તીતં નિમિત્તં કહેઇ કહેતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૭ ॥

જે ભિક્ષુ પડુપ્પણં નિમિત્તં વાગરેઇ વાગરેતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૮ ॥

જે ભિક્ષુ અણાગયં નિમિત્તં વાગરેઇ વાગરેતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૯ ॥

જે ભિક્ષુ સેહં વિપરિણામેઇ સેહં વિપરિણામેતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૧૦ ॥

જે ભિક્ષુ સેહં અવહરઇ અવહરેતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૧૧ ॥

જે ભિક્ષુ દિસં વિપરિણામેઇ વિપરિણામેતં સાઇજ્જઇ ॥ ૧૨ ॥

જે ભિક્ષુ દિસં અવહરઇ અવહરેતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૧૩ ॥

જે ભિક્ષુ વહિયાવાસિયં આણસં પરં તિરાયાઓ અવિપ્પાલેત્તા સંવસાવેઇ સંવ-
સાવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૧૪ ॥

જે ભિક્ષુ સાહિગરણં અવિઓસમિયપાહુડં અકકપાયચ્છિત્તં પરં તિરાયાઓ
વિપ્પાલિય અવિપ્પાલિય સંયુજ્જઇ સંયુજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૧૫ ॥

જે ભિક્ષુ ઉગ્ગાઇયં અણુગ્ગાઇયં વયઇ વયંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૧૬ ॥

एवं- 'अणुग्गाइयं उग्गाइयं वयइ' ॥१७॥ 'उग्गाइयं अणुग्गाइयं देइ' ॥१८॥

'अणुग्गाइयं उग्गाइयं देइ' ॥१९॥

૩૦

જે મિકલૂ ઉગ્ધાઇયં સોચ્ચા ણચ્ચા સંઘુજઇ સંઘુજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૦ ॥
 જે મિકલૂ ઉગ્ધાઇયહેઉં સોચ્ચા ણચ્ચા સંઘુજઇ સંઘુજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૧ ॥
 જે મિકલૂ ઉગ્ધાઇસંકપ્પં સોચ્ચા ણચ્ચા સંઘુજઇ સંઘુજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૨ ॥
 જે મિકલૂ ઉગ્ધાઇયં ઉગ્ધાઇયહેઉં વા ઉગ્ધાઇયસંકલ્પં વા સોચ્ચા ણચ્ચા સંઘુ-
 જઇ સંઘુજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૩ ॥

‘અણુગ્ધાઇયં સોચ્ચા’ ॥ ૨૪ ॥ ‘અણુગ્ધાઇયહેઉં સોચ્ચા’ ॥ ૨૫ ॥ ‘અણુગ્ધાઇયસંકલ્પં
 સોચ્ચા’ ॥ ૨૬ ॥ ‘અણુગ્ધાઇયં-અણુગ્ધાઇયહેઉં અણુગ્ધાઇસંકલ્પં સોચ્ચા’ ॥ ૨૭ ॥ ‘જે
 મિકલૂ ઉગ્ધાઇયં વા અણુગ્ધાઇયં વા સોચ્ચા ॥ ૨૮ ॥ ‘ઉગ્ધાઇયહેઉં વા અણુગ્ધાઇયહેઉં
 વા સોચ્ચા ॥ ૨૯ ॥ ઉગ્ધાઇયસંકલ્પં વા અણુગ્ધાઇયસંકલ્પં વા સોચ્ચા ॥ ૩૦ ॥ ‘ઉગ્ધા-
 હયં વા અણુગ્ધાઇયં વા ઉગ્ધાઇયહેઉં વા અણુગ્ધાઇયહેઉં વા ઉગ્ધાઇયસંકલ્પં વા અણુગ્ધાઇય-
 સંકલ્પં વા સોચ્ચા ॥ ૩૧ ॥

જે મિકલૂ ઉગ્ધાઇયવિત્તિ અણત્થમિયમણસંકલ્પે સંથહિ અણિવિત્તિગિચ્છાસમા-
 વણેણ અપ્પાણેણ અસણં વા પાણં વા છાઇમં વા સાઇમં વા પહિમ્મગ્ગાહેત્તા સંઘુજઇ
 સંઘુજંતં વા સાઇજ્જઇ, અહ પુણ એવં જાણેજ્ઞા અણુગ્ગણ સ્થરિ અત્થમિય વા સે
 જં ચ મુહંસિ વા જં ચ પાણિસિ વા જં ચ પહિમ્મગ્ગંસિ વા તં વિગિચ્ચિય વિસોદ્ધિય
 તં પરિટ્ઠાવેમાણે ણાહકમઇ, જો તં ઘુજઇ ઘુજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૨ ॥

જે મિકલૂ ઉગ્ધાઇયવિત્તિ અણત્થમિયમણસંકલ્પે સંથહિ વિત્તિગિચ્છાસમાવણેણ
 અપ્પાણેણ અસણં વા ૪ જાવ જો તં ઘુજઇ ઘુજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૩ ॥

જે મિકલૂ ઉગ્ધાઇયવિત્તિ અણત્થમિયમણસંકલ્પે અસંથહિ અણિવિત્તિગિચ્છાસમા-
 વણેણ અપ્પાણેણ અસણં વા ૪ જાવ જો તં ઘુજઇ ઘુજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૪ ॥

જે મિકલૂ ઉગ્ધાઇયવિત્તિ અણત્થમિયમણસંકલ્પે અસંથહિ વિત્તિગિચ્છાસમા-
 વણેણ અપ્પાણેણ અસણં વા ૪ જાવ જો તં ઘુજઇ ઘુજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૫ ॥

જે મિકલૂ રાઘો વા વિયાલે વા સપાણં સમ્મોયણં ઉગ્ગાલં આગચ્છેજ્ઞા તં
 વિગિચ્ચમાણે વા વિસોદ્ધેમાણે વા ણાહકમઇ તં ઉગ્ગિલિત્તા પચ્ચોગિલમાણે રાઘમોયણ-
 પહિસેવણપત્તે, જો તં પચ્ચોગિલઇ પચ્ચોગિલંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૬ ॥

જે મિકલૂ ગિલાણં સોચ્ચા ણચ્ચા ણ ગવેસઇ ણ ગવેસંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૭ ॥

જે મિકલૂ ગિલાણં સોચ્ચા ણચ્ચા ઉમ્મગ્ગં વા પહિપદં વા ગચ્છઇ ગચ્છંતં
 વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૮ ॥

૩૧

જે ભિક્ષૂ ગિલાણવેયાવચ્ચે અબ્હુટ્ટિણ ગિલાણપાઝમે દવ્વજાણ અલભમાણે જો તં ન પડિયાઙ્કલ્હ ન પડિયાઙ્કલંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૩૯ ॥

જે ભિક્ષૂ ગિલાણવેયાવચ્ચે અબ્હુટ્ટિણ સણ લાભેણ અસંથરમાણે જો તસ્સ ન પઢિતપ્પઈ ન પઢિતપ્પંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૪૦ ॥

જે ભિક્ષૂ પઢમપાઝસંસિ ગામાણુગામં દૂઙ્ગજ્ઞ દૂઙ્ગજંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૪૧ ॥

જે ભિક્ષૂ વાસાવાસં પજ્જોસવિયંસિ ગામાણુગામં દૂઙ્ગજ્ઞ દૂઙ્ગજંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૪૨ ॥

જે ભિક્ષૂ અપજ્જોસવણાણ પજ્જોસવેઈ પજ્જોસવેંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૪૩ ॥

જે ભિક્ષૂ પજ્જોસવણાણ ન પજ્જોસવેઈ ન પજ્જોસવેંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૪૪ ॥

જે ભિક્ષૂ પજ્જોસવણાણ ગોલોમાઈપિ બાલાઈ ઉવાઙ્ગાવેઈ ઉવાઙ્ગાવેંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૪૫ ॥

જે ભિક્ષૂ પજ્જોસવણાણ ઇત્તરિયંપિ આહારમાહારેઈ આહારેંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૪૬ ॥

જે ભિક્ષૂ અણ્ણઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા પજ્જોસવેઈ પજ્જોસવેંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૪૭ ॥

જે ભિક્ષૂ પઢમસમોસરણુદેસે પત્તાઈ વા ચીવરાઈ વા પઢિમ્માહેઈ પઢિમ્માહેંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૪૮ ॥

તં સેવમાણે આવજ્ઞજ્ઞ ચાઝ્માસિયં પરિહારદ્વારં અણુગ્ધાઙ્ક ॥ ૪૯ ॥

॥ નિસીહજ્ઞયણે દસમો ઉદેસો સમત્તો ॥ ૧૦ ॥

॥ એકાદશોદ્દેશકઃ ॥

જે ભિક્ષૂ અયપાયાણિ વા તંબપાયાણિ વા તણપાયાણિ વા સીસગપાયાણિ વા કંસપાયાણિ વા રૂપપાયાણિ વા સુવણ્ણપાયાણિ વા જાયરૂવપાયાણિ વા મણિપાયાણિ વા કણગપાયાણિ વા દંતપાયાણિ વા સિંગપાયાણિ વા ચમ્મપાયાણિ વા ચેલપાયાણિ વા અંકપાયાણિ વા સંઘપાયાણિ વા વરપાયાણિ વા કરેઈ કરેંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૧ ॥

એવં ધરેઈ ધરેંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૨ ॥

એવં પરિશુંજઈ પરિશુંજંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૩ ॥

જે ભિક્ષૂ અયવંધાણિ વા જાવ વરવંધાણિ વા કરેઈ કરેંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૪ ॥

એવં-ધરેઈ ધરેંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૫ ॥

એવં પરિશુંજઈ પરિશુંજંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥ ૬ ॥

જે ભિક્ષૂ પરં અદ્દજોયણમેરાઓ પાયવહિયાણ ગચ્છઈ ગચ્છંતં વા સાઙ્ગજ્ઞ ॥

જે મિલ્લૂ પરં અદ્વજોયળમેરાઓ સપાયપહંસિ પાયં અભિહંદં આહદ્દુ દિજ્જમાણં
પહિગ્ગાહેઇ પહિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૮ ॥

જે મિલ્લૂ ધમ્મસ્સ અવન્નં વયઇ વયંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૯ ॥

જે મિલ્લૂ અધમ્મસ્સ વળ્લં વયઇ વયંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૧૦ ॥

જે મિલ્લૂ અળ્લપ્પાણં ગારત્થિયસ્સ વા ગારત્થિયસ્સ વા પાણં આમજ્જેજ્જ વા પમજ્જેજ્જ
વા આમજ્જંતં વા પમજ્જંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૧૧ ॥

एवं तइयउद्देसगमो णेयव्वो णवरं अण्णअत्थियस्स वा गारत्थियस्स वा अभिलावो
जाव જે મિલ્લૂ ગામાણુગામં દૂહજ્જમાણે અળ્લપ્પાણં ગારત્થિયસ્સ વા ગારત્થિયસ્સ વા સીસદુવા-
સ્થિયં કરેઇ કરેતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૧૨—૬૩ ॥

જે મિલ્લૂ અપ્પાણં બીહાવેઇ બીહાવેતં વા સાહજ્જઇ ॥

જે મિલ્લૂ પરં બીહાવેઇ બીહાવેતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૬૫ ॥

જે મિલ્લૂ અપ્પાણં વિમ્હાવેઇ વિમ્હાવેતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૬૬ ॥

જે મિલ્લૂ પરં વિમ્હાવેઇ વિમ્હાવેતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૬૭ ॥

જે મિલ્લૂ અપ્પાણં વિપરિયાસેઇ વિપરિયાસંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૬૮ ॥

જે મિલ્લૂ પરં વિપરિયાસેઇ વિપરિયાસંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૬૯ ॥

જે મિલ્લૂ મુહવળ્લં કરેઇ કરેતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૭૦ ॥

જે મિલ્લૂ વેરજ્જવિરુદ્ધરજ્જંસિ સજ્જો ગમણં સજ્જો આગમણં સજ્જો ગમણા-
ગમણં કરેઇ કરેતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૭૧ ॥

જે મિલ્લૂ દિયાભોયળસ્સ અવળ્લં વયઇ વયંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૭૨ ॥

જે મિલ્લૂ રાઇભોયળસ્સ વળ્લં વયઇ વયંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૭૩ ॥

જે મિલ્લૂ દિયા અસણં વા પાણં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા પહિગ્ગાહેત્તા દિયા
શુંજઇ દિયા શુંજંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૭૪ ॥

જે મિલ્લૂ દિવા અસણં વા પાણં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા પહિગ્ગાહેત્તા રત્તિ શુંજઇ
રત્તિ શુંજંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૭૫ ॥

જે મિલ્લૂ રત્તિ અસણં વા પાણં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા પહિગ્ગાહેત્તા દિયા
શુંજઇ દિયા શુંજંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૭૬ ॥

જે મિલ્લૂ રત્તિ અસણં વા પાણં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા પહિગ્ગાહેત્તા રત્તિ શુંજઇ
રત્તિ શુંજંતં વા સાહજ્જઇ ॥ ૭૭ ॥

૩૩

જે ભિક્ષુ અસળં વા પાળં વા સ્વાઈમં વા સાઈમં વા પરિવાસેઈ પરિવાસેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૭૮॥

જે ભિક્ષુ પરિવાસિયસ્સ અસળસ્સ વા પાળસ્સ વા સ્વાઈમસ્સ વા સાઈમસ્સ વા તયપ્પમાણં વા ભૂરપ્પમાણં વા ત્રિદુપ્પમાણં વા આહારં આહારેઈ આહારેતં વા સાઈજ્જઈ ॥

જે ભિક્ષુ મંસાઈયં વા મચ્છાઈયં વા મંસસૂલં વા મચ્છસૂલં વા આદેણં વા પદેણં વા સંપેલં વા હિંમોલં વા અન્નયરં વા તદ્દપ્પમાણં વિરુદ્ધરૂપં વા હીરમાણં પેદાણ તાણ આસાણ તાણ પિવાસાણ તં રયણિં અણ્ણતથ ઉત્તાઈણાવેઈ ઉત્તાઈણાવેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૮૦॥

જે ભિક્ષુ નિવેયણપિંડં ધુંજઈ ધુંજેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૮૧॥

જે ભિક્ષુ અદ્ધાલંદં પસંસઈ પસંસેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૮૨॥

જે ભિક્ષુ અદ્ધાલંદં વંદઈ વંદેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૮૩॥

જે ભિક્ષુ ણાયગં વા અણાયગં વા ઉવાસગં વા અણુવાસગં વા અણલં પઞ્ચાવેઈ પઞ્ચાવેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૮૪॥

જે ભિક્ષુ ણાયગં વા અણાયગં વા ઉવાસગં વા અણુવાસગં વા અણલં ઉવદ્ધાવેઈ ઉવદ્ધાવેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૮૫॥

જે ભિક્ષુ ણાયગેણ વા અણાયગેણ ઉવાસણ વા અણુવાસણ વા અણલેણ વેયાવચ્ચં કારાવેઈ કારાવેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૮૬॥

જે ભિક્ષુ સચેલે સચેલગાણં મજ્ઞે સંવસઈ સંવસેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૮૭॥

જે ભિક્ષુ સચેલે અચેલગાણં મજ્ઞે સંવસઈ સંવસેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૮૮॥

જે ભિક્ષુ અચેલે સચલગાણં મજ્ઞે સંવસઈ સંવસેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૮૯॥

જે ભિક્ષુ અચેલે અચેલગાણં મજ્ઞે સંવસઈ સંવસેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૯૦॥

જે ભિક્ષુ પરિવસિયં પિપ્પલિં વા પિપ્પલિચુણ્ણં વા સિંગવેરં વા સિંગવેરચુણ્ણં વા વિલં વા લોણં ઉભિમયં વા લોણં આહારેઈ આહારેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૯૧॥

જે ભિક્ષુ ગિરિપટ્ટનાણિ વા મરુપટ્ટનાણિ વા મિગુપટ્ટનાણિ વા તરુપટ્ટનાણિ વા ગિરિપક્કંદનાણિ વા મરુપક્કંદનાણિ મિગુપક્કંદનાણિ વા તરુપક્કંદનાણિ વા જલપ્પવેસાણિ વા જલણપવેસાણિ વા જલપક્કંદનાણિ વા જલણપક્કંદનાણિ વા વિસમ્પક્કનાણિ વા સત્થોપાટ્ટનાણિ વા વલયમરણાણિ વા વસટ્ટાણિ વા તન્નમ્મરણાણિ વા અંતોસલ્લમરણાણિ વા વેદાયસાણિ વા ગિદ્ધપટ્ટાણિ વા જાવ અણ્ણયરાણિ વા તદ્દપ્પમાણાણિ વા લાલમરણાણિ પસંસઈ પસંસેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૯૨॥

તં સેવમાણે આકઞ્જઈ ચાઉમ્માસિયં પરિહારદ્ધાણં અણુગ્વાઈયં ॥૯૩॥

॥ નિસીહજ્ઞયણે પગારસમો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥૯૪॥

॥ द्वादशोद्देशकः ॥

जे भिक्खू कोलुणवडियाए अण्णयरं तसपाणजाई तणपासएण वा मुंजपासएण वा कट्ठपासएण वा चम्मपासएण वा वेत्तपासएण वा सुत्तपासएण वा रज्जुपासएण वा बंधइ बंधंतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्खू कोलुणवडियाए अण्णयरं तसपाणजाई तणपासएण वा मुंजपासएण वा कट्ठपासएण वा चम्मपासएण वा वेत्तपासएण वा सुत्तपासएण वा रज्जुपासएण वा बद्धेल्लगं मुंचइ मुंचंतं वा साइज्जइ ॥२॥

जे भिक्खू अभिक्खणं अभिक्खणं पच्चक्खणं भंजइ भंजंतं वा साइज्जइ ॥३॥

जे भिक्खू परित्तकायसंजुत्तं आहारं आहारेइ आहारंतं वा साइज्जइ ॥४॥

जे भिक्खू सलोमाई चम्माइ धरेइ धरंतं वा साइज्जइ ॥५॥

जे भिक्खू तणपीढगं वा पल्लपीढगं छगणपीढगं वेत्तपीढगं वा परवत्थेणोच्छन्नं अहिद्वेइ अहिद्वेतं वा साइज्जइ ॥६॥

जे भिक्खू णिग्गंथीणं संघाडिं अण्णउत्थिएण वा गारस्थिएण वा सिब्बावेइ सिब्बावेतं वा साइज्जइ ॥७॥

जे भिक्खू पुढवीकायस्स वा आउकायस्स वा अगणिकायस्स वा वाउकायस्स वा वणस्सइकायस्स वा कलमायमवि समारभइ समारभंतं वा साइज्जइ ॥८॥

जे भिक्खू सचित्तसुखं दूरुइइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥९॥

जे भिक्खू गिहिमत्ते भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥१०॥

जे भिक्खू गिहिवत्थं परिहेइ परिहेतं वा साइज्जइ ॥११॥

जे भिक्खू गिहिनिसेज्जं वाहेइ वाहेतं वा साइज्जइ ॥१२॥

जे भिक्खू गिहितेइच्छं करेइ करंतं वा साइज्जइ ॥१३॥

जे भिक्खू पुरेकम्मकडेण इत्थेण वा मत्तेण वा दव्वीए वा भायणेण वा असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥१४॥

૩૫

જે મિક્ત્રુ ગિહત્યાણ વા અણતિત્થિયાણ વા સીઓદગપરિમોમેણ હત્થેણ વા મત્તેણ વા દબ્બીય વા માયણેણ વા અસણ વા પાણ વા સ્વાહમં વા સાહમં વા પઢિમ્મા-
હેઇ પઢિમ્માહેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૫॥

જે મિક્ત્રુ કઠ્ઠકમ્માણિ વા પોત્થકમ્માણિ વા ચિત્તકમ્માણિ વા લેપ્પકમ્માણિ
વા દંતકમ્માણિ વા મણિકમ્માણિ વા સેલ્લકમ્માણિ વા મંથિમાણિ વા વેદિમાણિ વા
પૂરિમાણિ વા સંઘાહમાણિ વા પત્તચ્છેજ્જાણિ વા ત્રિવિદ્ધાણિ વા વેદિમાણિ વા ચક્કસુદં-
સણવડિયાણ અભિસંધારેઇ અભિસંધારેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૬॥

જે મિક્ત્રુ વપ્પાણિ વા ફલિદ્ધાણિ વા ઉપ્પલાણિ વા પલ્લલાણિ વા ઉજ્જરાણિ
વા નિઝ્જરાણિ વા વાલીણિ વા પોક્કલરિણી વા દીદિયાણિ વા ઘુંજાલિયાણિ વા સરાણિ
વા સરપંતિયાણિ વા સરસરપંતિયાણિ વા ચક્કસુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઇ અભિસંધારે-
તં વા સાહજ્જહ ॥૧૭॥

જે મિક્ત્રુ કચ્છાણિ વા ગહ્ણાણિ વા ધૂમાણિ વા વળાણિ વા વળવિદુગ્ગાણિ
વા પવ્વયાણિ વા પવ્વયવિદુગ્ગાણિ વા ચક્કસુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઇ અભિસંધારેતં
વા સાહજ્જહ ॥૧૮॥

જે મિક્ત્રુ ગામાણિ વા ળગરાણિ વા નિગમાણિ વા સ્વેડાણિ વા કચ્ચડાણિ
વા મહંબાણિ વા દોણમુદ્દાણિ વા પટ્ટણાણિ વા આગરાણિ વા સંવાહાણિ વા સંનિવે-
સાણિ વા ચક્કસુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઇ અભિસંધારેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૯॥

જે મિક્ત્રુ ગામમહાણિ વા ળગરમહાણિ વા નિગમમહાણિ વા સ્વેડમહાણિ વા
કચ્ચડમહાણિ વા મહંબમહાણિ વા દોણમુદ્દમહાણિ વા પટ્ટણમહાણિ વા આગરમહાણિ
વા સંવાહમહાણિ વા સંનિવેસમહાણિ વા ચક્કસુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઇ અભિસંધારેતં
વા સાહજ્જહ ॥૨૦॥

જે મિક્ત્રુ ગામવહાણિ વા ળગરવહાણિ વા નિગમવહાણિ વા સ્વેડવહાણિ વા
કચ્ચડવહાણિ વા મહંબવહાણિ વા દોણમુદ્દવહાણિ વા પટ્ટણવહાણિ વા આગરવહાણિ વા
સંવાહવહાણિ વા સંનિવેસવહાણિ વા ચક્કસુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઇ અભિસંધારેતં વા
સાહજ્જહ ॥૨૧॥

૩૬

જે ભિક્ષુ ગામપહાણિ વા નગરપહાણિ વા નિગમપહાણિ વા ચેડપહાણિ વા કંચડપહાણિ વા મંડંબપહાણિ વા દોળમુહપહાણિ વા પટ્ટણપહાણિ વા આગરપહાણિ વા સંબાહપહાણિ વા સંનિવેસપહાણિ વા ચક્ષુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઈ અભિસંધારેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૨॥

જે ભિક્ષુ ગામદાહાણિ વા નગરદાહાણિ વા નિગમદાહાણિ વા ચેડદાહાણિ વા કંચડદાહાણિ વા મંડંબદાહાણિ વા દોળમુહદાહાણિ વા પટ્ટણદાહાણિ વા આગરદાહાણિ વા સંબાહદાહાણિ વા સંનિવેસદાહાણિ વા ચક્ષુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઈ અભિસંધારેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૩॥

જે ભિક્ષુ આસકરણાણિ વા હસ્થિકરણાણિ વા ઉટ્ટકરણાણિ વા ગોણકરણાણિ વા મહિસકરણાણિ વા સૂયરકરણાણિ વા ચક્ષુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઈ અભિસંધારેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૪॥

જે ભિક્ષુ આસજુદ્ધાણિ વા હસ્થિજુદ્ધાણિ ઉટ્ટજુદ્ધાણિ વા મહિસજુદ્ધાણિ વા સૂયરજુદ્ધાણિ વા ચક્ષુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઈ અભિસંધારેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૫॥

જે ભિક્ષુ ગાઉજૂહિયઠાણાણિ વા હયજૂહિયઠાણાણિ વા ગયજૂહિયઠાણાણિ વા ચક્ષુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઈ અભિસંધારેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૬॥

જે ભિક્ષુ અભિસેયઠાણાણિ વા અક્ષાહયઠાણાણિ વા માણુમ્માણપમાણઠાણાણિ વા મહયાહયનટ્ટગીયવાહયતંતીતલતાલતુડિયઘણમુદ્ગપહુપ્પવાહયરઘઠાણાણિ વા ચક્ષુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઈ અભિસંધારેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૭॥

જે ભિક્ષુ ડિંબાણિ વા હમરાણિ વા ચારાણિ વા ચેરાણિ વા મહાજુદ્ધાણિ વા મહાસંગામાણિ વા કલહાણિ વા બોલાણિ વા ચક્ષુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઈ અભિસંધારેતં વા સાઈજ્જઈ ॥ ૨૮ ॥

જે ભિક્ષુ વિરુવરુવેસુ મહુસ્સવેસુ ઇત્થીણિ વા ચેરાણિ વા મજ્ઞિમાણિ વા હરણિ વા અણલંકિયાણિ વા સુઅલંકિયાણિ વા ગાયંતાણિ વા વાયંતાણિ વા નચ્ચંતાણિ વા હસંતાણિ વા રમંતાણિ વા મોહંતાણિ વા વિપુલં અસણં વા પાણં વા સ્વાઈમં વા સાઈમં વા પરિભાયંતાણિ વા પરિશુજંતાણિ વા ચક્ષુદંસણવડિયાણ અભિસંધારેઈ અભિસંધારેતં વા સાઈજ્જઈ ॥ ૨૯ ॥

૩૭

જે મિકલ્ ઇહલોઇસુ વા રુવેસુ પરલોઇસુ વા રુવેસુ દિટ્ઠેસુ વા રુવેસુ અદિટ્ઠેસુ વા રુવેસુ સુપ્પસુ વા રુવેસુ વા અસુપ્પસુ વા રુવેસુ વિન્નાપ્પસુ વા રુવેસુ અવિન્નાપ્પસુ વા રુવેસુ સજ્જઇ રજ્જઇ ગિજ્જઇ અજ્ઞોવવજ્જઇ સજ્જંતં વા રજ્જંતં વા ગિજ્જંતં વા અજ્ઞોવવજ્જંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૦ ॥

જે મિકલ્ પદમાપ્પ પોરિસીપ્પ અસણં વા પાણં સ્વાઇમં વા સાઇમં વા પઢિગ્ગા-
હેત્તા પચ્છિમં પોરિસિં ઉવાઇણાવેઇ ઉવાઇણાવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૧ ॥

જે મિકલ્ પરં અદ્દજોયણમેરાઓ પરેણં અસણં વા ૪ ઉવાઇણાવેઇ ઉવાઇણાવેતં
વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૨ ॥

જે મિકલ્ દિયા ગોમયં પઢિગ્ગાહેત્તા દિયા કાયંસિ વળં આલિપેજ્જ વા વિલિ-
પેજ્જ વા આલિપંતં વા વિલિપંતં સાઇજ્જઇ ॥ ૩૩ ॥

જે મિકલ્ દિયા ગામયં પઢિગ્ગાહેત્તા રત્તિ કાયંસિ વળં આલિપેજ્જ વા વિલિ-
પેજ્જ વા આલિપંતં વા વિલિપંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૪ ॥

જે મિકલ્ રત્તિ ગોમયં પઢિગ્ગાહેત્તા દિયા કાયંસિ વળં આલિપેજ્જ વા વિલિ-
પેજ્જ વા આલિપંતં વા વિલિપંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૫ ॥

જે મિકલ્ રત્તિ ગોમયં પઢિગ્ગાહેત્તા રત્તિ કાયંસિ વળં અલિપેજ્જ વા વિલિ-
પેજ્જ વા આલિપંતં વા વિલિપંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૬ ॥

જે મિકલ્ દિયા આલેવળજાયં પઢિગ્ગાહેત્તા દિયા કાયંસિ વળં આલિપેજ્જ વા
વિલિપેજ્જ વા આલિપંતં વા વિલિપંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૭ ॥

જે મિકલ્ અન્નઉત્થિપ્પણ વા ગારત્થિપ્પણ વા ઉવહિં વહાવેઇ કહાવેતં વા
સાઇજ્જઇ ॥ ૪૧ ॥

જે મિકલ્ તન્નીસાપ્પ અસણં વા પાણં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા દેઇ દેતં વા
સાઇજ્જઇ ॥ ૪૨ ॥

જે મિકલ્ ઇમાઓ પંચ મહ્ણવાઓ મહાનઈઓ ઉદ્દિઠ્ઠાઓ ગણિયાઓ વંજિયાઓ
અંતો માસસ્સ દુક્ખુત્તો વા તિક્ખુત્તો વા ઉત્તરઇ વા સંતરઇ વા ઉત્તરંતં વા સંતરંતં
વા સાઇજ્જઇ । તં જહા-ગંગા, જડ્ડા, સરઝ, પરાવઈ, મહી-ત્તિ ॥ ૪૩ ॥

તં—સેવમાણે આવજ્જઇ ચાઉમ્માસિયં પરિહારઘ્ઠાણં અણુઘાઇયં ॥ ૪૪ ॥

॥ નિસીહજ્જયણે વારસમો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥ ૧૨ ॥

॥ त्रयोदशोद्देशकः ॥

जे भिक्खू अणंतरहियाए पुढवीए ठाणं वा सेज्जं वा निसेज्जं वा निसीहियं वा चेएइ चेएंतं वा साइज्जइ ॥ १ ॥

एवं जे भिक्खू ससणिद्धाए पुढवीए० ॥ २ ॥ जे भिक्खू ससरक्खाए पुढवीए० ॥ ३ ॥ जे भिक्खू मट्टियाकडाए पुढवीए० ॥ ४ ॥ जे भिक्खू चित्तमंताए पुढवीए० ॥ ५ ॥ जे भिक्खू चित्तमंताए सिलाए ॥ ६ ॥ जे भिक्खू चित्तमंताए लेल्हाए ठाणं वा सेज्जं वा निसेज्जं वा निसीहियं वा चेएइ चेएंतं वा साइज्जइ ॥ ७ ॥

जे भिक्खू कोलावासंसि वा दारुए जीवपइट्टिय सअंडे सपाणे सबीए सहरिए सओहसे सउदए सउत्तिगपणगदगमट्टियमक्कडासंताणगंसि ठाणं वा सेज्जं वा निसेज्जं वा निसीहियं वा चेएइ चेएंतं वा साइज्जइ ॥ ८ ॥

जे भिक्खू थूणंसि वा गिहेलुयंसि वा उमुयालंसि वा कामजलंसि वा दुब्बद्धे दुण्णिक्खित्ते अणिककंपे चलाचले ठाणं वा सेज्जं वा निसेज्जं वा निसीहियं वा चेएइ चेएंतं वा साइज्जइ ॥ ९ ॥

जे भिक्खू कुलियंसि वा भित्तिसि वा सिलंसि वा लेलुंसि वा अंतल्लिक्खजायंसि वा दुब्बद्धे दुण्णिक्खित्ते अणिककंपे चलाचले ठाणं वा सेज्जं वा निसेज्जं वा निसीहियं वा चेएइ चेएंतं वा साइज्जइ ॥ १० ॥

जे भिक्खू खंधंसि वा फलिहंसि वा मंचंसि वा मंडवंसि वा मालंसि वा पासायंसि वा इम्मतलंसि वा दुब्बद्धे दुण्णिक्खित्ते अणिककंपे चलाचले ठाणं वा सेज्जं वा निसेज्जं वा निसीहियं वा चेएइ चेएंतं वा साइज्जइ ॥ ११ ॥

जे भिक्खू अणउत्थियं वा गारत्थियं वा सिपपं वा सिलोगं वा अट्ठावथं वा कक्कडगं वा वुग्गहं वा सलाहं वा सलाहकहत्थियं वा सिक्खावेइ सिक्खावेंतं वा साइज्जइ ॥ १२ ॥

जे भिक्खू अणउत्थियं वा गारत्थियं वा आगाहं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥ १३ ॥ जे भिक्खू अणउत्थियं वा गारत्थियं वा फरुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥ १४ ॥

જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયં વા ગારત્થિયં વા આગાદફરુસં વયઇ વયંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧૫॥

જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયં વા ગારત્થિયં વા અણ્ણયરીષ અચ્ચાસાયણાપ અચ્ચા
સાણઇ અચ્ચાસાણંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૧૬ ॥

જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ વા કોઉગકમ્મં કરેઇ કરેંતં વા
સાઇજ્જઇ ॥ ૧૭ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ વા મૂઠકમ્મં
કરેઇ કરેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૧૮ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ વા
પસિણં કરેઇ કરેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૧૯ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ
વા પસિણાપસિણં કરેઇ કરેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૦ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા
ગારત્થિયાણ વા પસિણં કહેઇ કહેંતં સાઇજ્જઇ ॥ ૨૧ ॥ જેમિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ
વા ગારત્થિયાણ વા પસિણા-પસિણં કહેઇ કહેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૨ ॥ જે મિક્લૂ
અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ વા તીયં નિમિત્તં કહેઇ કહેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૩ ॥
જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ વા પહુપ્પણં નિમિત્તં કહેઇ કહેંતં વા
સાઇજ્જઇ ॥ ૨૪ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ વા આગમિસ્સં નિમિત્તં
કહેઇ કહેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૫ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ ગારત્થિયાણ વા લક્ખણં
કહેઇ કહેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૬ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ વા
વંજણં કહેઇ કહેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૭ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ
વા સુમિણં કહેઇ કહેંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૮ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગાર-
ત્થિયાણ વા વિઝ્જં પઉંજઇ પઉંજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૨૯ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા
ગારત્થિયાણ વા મંતં પઉંજઇ પઉંજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૦ ॥ જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિ-
યાણ વા ગારત્થિયાણ વા જોગં પઉંજઇ પઉંજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૧ ॥

જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ વા નટ્ઠાણં મૂહાણં વિપ્પરિયાસિયાણં
મમ્મં વા પવેણઇ સંધિં વા પવેણઇ મમ્મઓ વા સંધિં પવેણઇ, સંધિઓ વા મમ્મં પવે-
ણઇ પવેણંતં વા સાઇજ્જઇ ॥ ૩૨ ॥

જે મિક્લૂ અણ્ણઉત્થિયાણ વા ગારત્થિયાણ વા ધાઉં પવેણઇ પવેણંતં વા સાઇ-
જ્જઇ ॥૩૩॥

૪૦

જે ભિક્ષુ અણ્ણઉત્થયાણ વા ગારત્થયાણ વા નિર્હિં પવેષ્ઠ પવેષંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૩૪ ॥

જે ભિક્ષુ મત્તપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૩૫ ॥ જે ભિક્ષુ અઘ્ઘાપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૩૬ ॥ જે ભિક્ષુ અસીપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૩૭ ॥ જે ભિક્ષુ મણિપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૩૮ ॥ જે ભિક્ષુ કુંડપાણીપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૩૯ ॥ જે ભિક્ષુ ફાણિપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૪૦ ॥ જે ભિક્ષુ તેલ્લેપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૪૧ ॥ જે ભિક્ષુ મહુપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં સાહજ્જહ ॥ ૪૨ ॥ જે ભિક્ષુ સપ્પિપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૪૩ ॥ જે ભિક્ષુ મજ્જપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૪૪ ॥ જે ભિક્ષુ વસાપ્પ અપ્પાણં દેહેદ્દે દેહંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૪૫ ॥

જે ભિક્ષુ વમણં કરેદ્દે કરેતં સાહજ્જહ ॥ ૪૬ ॥

જે ભિક્ષુ વિરેયણં કરેદ્દે કરેતં વા સાહજ્જહ ॥ ૪૭ ॥

જે ભિક્ષુ વમણવિરેયણં કરેદ્દે કરેતં વા સાહજ્જહ ॥ ૪૮ ॥

જે ભિક્ષુ આરોગપણિકમ્મં કરેદ્દે કરેતં વા સાહજ્જહ ॥ ૪૯ ॥

જે ભિક્ષુ પાસત્થં વંદદ્દે વંદંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૫૦ ॥

જે ભિક્ષુ પાસત્થં પસંસદ્દે પસંસંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૫૧ ॥

જે ભિક્ષુ કુસીલં વંદદ્દે વંદંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૫૨ ॥ જે ભિક્ષુ કુસીલં પસંસદ્દે પસંસંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૫૩ ॥ જે ભિક્ષુ ઓસણં વંદદ્દે વંદંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૫૪ ॥ જે ભિક્ષુ ઓસણં પસંસદ્દે પસંસંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૫૫ ॥ જે ભિક્ષુ સંસત્તં વંદદ્દે વંદંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૫૬ ॥ જે ભિક્ષુ સંસત્તં પસંસદ્દે પસંસંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૫૭ ॥ જે ભિક્ષુ અઘ્ઘાછંદં વંદદ્દે વંદંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૫૮ ॥ જે ભિક્ષુ અઘ્ઘાછંદં પસંસદ્દે પસંસંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૫૯ ॥ જે ભિક્ષુ નિતિયં વંદદ્દે વંદંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૬૦ ॥ જે ભિક્ષુ નિતિયં પસંસદ્દે પસંસંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૬૧ ॥ જે ભિક્ષુ કાઠિયં વંદદ્દે વંદંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૬૨ ॥ જે ભિક્ષુ કાઠિયં પસંસદ્દે પસંસંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૬૩ ॥ જે ભિક્ષુ પાસણિયં વંદદ્દે વંદંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૬૪ ॥ જે ભિક્ષુ પાસણિયં પસંસદ્દે પસંસંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૬૫ ॥ જે ભિક્ષુ મામગં વંદદ્દે વંદંતં વા સાહજ્જહ ॥ ૬૬ ॥ જે ભિક્ષુ મામગં પસંસદ્દે પસંસંતં

૪૧

વા સાહજ્જહ ॥૬૭॥ જે ભિક્ખૂ સંપસારિયં વંદહ વંદંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૮॥ જે ભિક્ખૂ સંપસારિયં પસંસહ પસંસંતં વા સાહજ્જહ ॥૬૯॥

જે ભિક્ખૂ ધાર્પિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૦॥

જે ભિક્ખૂ દૂરિપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૧॥ જે ભિક્ખૂ ણિમિત્તપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૨॥ જે ભિક્ખૂ આજીવિયપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૩॥ જે ભિક્ખૂ વળીમગપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૪॥ જે ભિક્ખૂ તિગિ-
ચ્છપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૫॥ જે ભિક્ખૂ કોહપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહ-
જ્જહ ॥૭૬॥ જે ભિક્ખૂ માળપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૭॥ જે ભિક્ખૂ માયા-
પિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૭૮॥ જે ભિક્ખૂ લોભપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહ-
જ્જહ ॥૭૯॥ જે ભિક્ખૂ વિઝ્જાપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૮૦॥ જે ભિક્ખૂ મંત-
પિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૮૧॥ જે ભિક્ખૂ જોગપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૮૨॥ જે ભિક્ખૂ ચુળ્લપિહં ધુંજહ ધુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૮૩॥

તં સેવમાળે આવજ્જહ ચાઉમ્માસિયં પરિહાટ્ઠાણં ઉગ્ગાહયં ॥૮૪॥

॥ નિસીહજ્ઞયણે તેરસમો ઉદેસો સમત્તો ॥૮૫॥

॥ ચતુર્દશોદેશકઃ ॥

જે ભિક્ખૂ પહિગ્ગહં કિણહ કિણાવેહ કીયમાહદ્દુ દિજ્જમાણં પહિગ્ગાહેહ પહિ-
ગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહ ॥૧॥

જે ભિક્ખૂ પહિગ્ગહં પામિચ્ચેહ પામિચ્ચાવેહ પામિચ્ચિયમાહદ્દુ દિજ્જમાણં પહિ-
ગ્ગાહેહ પહિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહ ॥૨॥

જે ભિક્ખૂ પહિગ્ગહં પરિયટ્ઠેહ પરિયટ્ઠાવેહ પરિયટ્ઠિયમાહદ્દુ દિજ્જમાણં પહિ-
ગ્ગાહેહ પહિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહ ॥૩॥

જે ભિક્ખૂ પહિગ્ગહં અચ્છિજ્જં અણિસિટ્ઠં અભિહટ્ઠમાહદ્દુ દિજ્જમાણં પહિગ્ગાહેહ
પહિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહ ॥૪॥

જે ભિક્ખૂ અત્તિરેગપહિગ્ગહં ગણિં ઉદેસિય ગણિં સમુદેસિય તં અણાપુચ્છિય અણા-
મંતિય અણમણ્ણસસ વિયરહ વિયરંતં વા સાહજ્જહ ॥૫॥

૬

૪૨

જે મિક્તૂ અરેગં પડિગ્ગહં સુહુગસ્સ વા સુહિયાપ વા થેરસ્સ વા થેરિયાપ વા અહત્થચ્છિન્નસ્સ અપાયચ્છિણ્ણસ્સ અનાસાચ્છિણ્ણસ્સ અકણ્ણચ્છિણ્ણસ્સ અણોટ્ટચ્છિણ્ણસ્સ સક્ક-
સ્સ દેહ દેતં વા સાહજ્જહ ॥૬॥

જે મિક્તૂ અરેગં પડિગ્ગહં સુહુગસ્સ વા સુહિયાપ વા થેરગસ્સ વા થેરિયાપ વા હત્થચ્છિણ્ણસ્સ પાયચ્છિણ્ણસ્સ નાસાચ્છિણ્ણસ્સ કણ્ણચ્છિણ્ણસ્સ ઓટ્ટચ્છિણ્ણસ્સ અસ-
ક્કસ્સ ન દેહ ન દેતં વા સાહજ્જહ ॥૭॥

જે મિક્તૂ પડિગ્ગહં અણલં અથિરં અધુવં અધારણિજ્જં ધરેહ ધરેતં વા સાહજ્જહ ॥

જે મિક્તૂ પડિગ્ગહં અલં થિરં ધુવં ધારણિજ્જં ન ધરેહ ન ધરેતં વા સાહજ્જહ ॥૯॥

જે મિક્તૂ વળ્ણમંતં પડિગ્ગહં ત્રિવળ્ણં કરેહ કરેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૦॥

જે મિક્તૂ ત્રિવળ્ણં પડિગ્ગહં વળ્ણમંતં કરેહ કરેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૧॥

જે મિક્તૂ ‘નવણ મે પડિગ્ગહે લહે’ ત્તિ કટ્ટુ તેલ્લેણ વા ઘણ વા ણવણીણ વા વસાણ વા મક્કલેજ્જ વા મિલ્લિણેજ્જ વા મક્કલેતં વા મિલ્લિણેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૨॥

“જે મિક્તૂ ણવણ મે પડિગ્ગહે લહેત્તિ કટ્ટુ લોદ્દેણ વા કક્કેણ વા ચુણ્ણેણ વા વળ્ણેણ વા ઉલ્લોલેજ્જ વા ઉધવ્વટ્ટેજ્જ વા ઉલ્લોલેતં વા ઉધવ્વટ્ટેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૩॥
જે મિક્તૂ ણવણ મે પડિગ્ગહે લહે-ત્તિ કટ્ટુ સીઓદગવિયહેણ વા ઉસિણોદગવિયહેણ વા ઉચ્છોલેજ્જ વા પથોવેજ્જ વા ઉચ્છોલેતં વા ॥૧૪॥ જે મિક્તૂ ણવણ મે પડિગ્ગહે લહે
ત્તિ કટ્ટુ બહુદેવસિણ તેલ્લેણ વા ॥૧૫॥ બહુદેવસિણ લોદ્દેણ વા ॥૧૬॥ બહુ-
દેવસિણ સીઓદગવિયહેણ વા ॥૧૭॥ જે મિક્તૂ સુન્નિગંથે પડિગ્ગહે લહે-ત્તિ કટ્ટુ
દુન્નિગંથે કરેહ ॥૧૮॥ જે મિક્તૂ દુન્નિગંથે પડિગ્ગહે લહે ત્તિ કટ્ટુ સુન્નિગંથે કરેહ
॥૧૯॥ જે મિક્તૂ સુન્નિગંથે પડિગ્ગહે લહે-ત્તિ કટ્ટુ તેલ્લેણ વા ॥૨૦॥ લોદ્દેણ
વા ॥૨૧॥ સીઓદગવિયહેણ વા ॥૨૨॥ એવં બહુદેવસિણ તેલ્લેણ વા ॥૨૩॥
બહુદેવસિણ લોદ્દેણ વા ॥૨૪॥ બહુદેવસિણ સીઓદગવિયહેણ વા ॥૨૫॥ જે મિક્તૂ
દુન્નિગંથે પડિગ્ગહે લહે-ત્તિ કટ્ટુ તેલ્લેણ વા ॥૨૬॥ લોદ્દેણ વા ॥૨૭॥ સીઓદગ-
વિયહેણ વા ॥૨૮॥ એવમ્ બહુદેવસિણ તેલ્લેણ વા ॥૨૯॥ બહુદેવસિણ લોદ્દેણ
વા ॥૩૦॥ બહુદેવસિણ સીઓદગવિયહેણ વા ॥૩૧॥

જે મિક્તૂ અર્ણતરહિયાપ પુઢ્ઢીપ પડિગ્ગહં આયાવેજ્જ વા પયાવેજ્જ વા, આયા-
વેતં વા પયાવેતં વા સાહજ્જહ ॥૩૨॥

૪૩

एवं ससणिद्धाए पुढवीए० ॥३३-४२॥

जे भिक्खू पडिग्गहाओ पुढवीकायं नीहरेइ नीहरावेइ नीहरियं आहट्टु दिज्जमाणं
पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥४३॥ एवं आउकायं० ॥४४॥ तेउकायं० ॥४५॥

एवं कंद-मूल-पत्त-पुष्प-फल-बीय-हरियकायं० ॥४६-५२॥ ओसहिबीयं ॥५३॥
तसपाणजायं ॥५४॥

जे भिक्खू पडिग्गहं कोरेइ कोरावेइ कोरियं आहट्टु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ
पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥५५॥

जे भिक्खू णायगं वा अणायगं वा उवासगं वा अणुवासगं वा गामंतंरंसि वा
वा गामपहंतंरंसि वा पडिग्गहं ओभासिय ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥५६॥

जे भिक्खू णायगं वा अणायगं वा उवासगं वा अणुवासगं वा परिसामज्झओ
उट्ठवेत्ता पडिग्गहं ओभासिय ओभासिय जायइ जायंतं वा साइज्जइ ॥५७॥

जे भिक्खू पडिग्गहनीसाए उडुक्कदं वसइ, वसंतं वा साइज्जइ ॥५८॥

जे भिक्खू पडिग्गहनीसाए वासावासं वसइ वसंतं वा साइज्जइ ॥५९॥

तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं ॥६०॥

॥ णिसीहज्जयणे चउइसमो उइसो समत्तो ॥१४॥

॥ पञ्चदशोद्देशकः ॥

जे भिक्खू भिक्खूणं आगाढं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्खू भिक्खूणं फरुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥२॥

जे भिक्खू भिक्खूणं आगाढफरुसं वयइ वयंतं वा साइज्जइ ॥३॥

जे भिक्खू भिक्खूणं अणायरीए अच्चासायणाए अच्चासाएइ, अच्चासाएतं वा
साइज्जइ ॥४॥

जे भिक्खू सचित्तं अंबं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥५॥

जे भिक्खू सचित्तं अंबं विडंसइ विडंसंतं वा साइज्जइ ॥६॥

जे भिक्खू सचित्तं अंबं वा अंबपेसियं वा अंबभित्तं वा अंबसालगं वा अंबचोयगं
वा भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥७॥

जे भिक्खू सचित्तं अंबं वा अंबपेसियं वा अंबभित्तं वा अंबसालगं वा अंबचो-
यगं वा विडंसइ विडंसंतं वा साइज्जइ ॥८॥

जे भिक्खू सचित्तपइद्वियं अंबं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥९॥ जे भिक्खू
सचित्तपइद्वियं अंबं विडंसइ विडंसंतं वा साइज्जइ ॥१०॥

૪૪

જે મિઠ્ઠૂ સચિત્તપદ્ધિયં અંબં વા અંબપેસિયં વા અંબમિત્તં વા અંબસાલગં વા અંબચોયગં વા મુંજઇ મુંજંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧૧॥

જે મિઠ્ઠૂ સચિત્તપદ્ધિયં અંબં વા અંબપેસિયં વા અંબમિત્તં વા અંબસાલગં વા અંબચોયગં વા વિઢંસઇ વિઢંસંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧૨॥

જે મિઠ્ઠૂ અણ્ણઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા અપ્પણો પાપ આમજ્જાવેજ્જ વા પમજ્જાવેજ્જ વા આમજ્જાવેતં વા પમજ્જાવેતં સાઇજ્જઇ ॥૧૩॥

एवं तइयउद्देसगमओ णेयव्वो जाव गामाणुगामं दूइज्जमाणे अण्णउत्थिण वા ગારત્થિણ વા અપ્પણો સીસદુવારિયં કરાવેઇ કરાવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૧૪-૬૮॥

। उच्चारप्रस्रवणपरिष्ठापनप्रकरणम् ।

જે મિઠ્ઠૂ આગંતાગારેસુ વા આરામાગારેસુ વા ગાઠાવડકુલેસુ વા પરિયાવસહેસુ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિટ્ઠવેઇ પરિટ્ઠવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૬૯॥

જે મિઠ્ઠૂ ઉજ્જાણંસિ વા ઉજ્જાણગિહંસિ વા ઉજ્જાણસાલંસિ વા નિજ્જાણંસિ વા નિજ્જાણગિહંસિ વા નિજ્જાણસાલંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિટ્ઠવેઇ પરિટ્ઠવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૭૦॥

જે મિઠ્ઠૂ અટ્ટંસિ વા અટ્ટાલિયંસિ વા ચરિયંસિ વા પાગારંસિ વા દારંસિ વા ગોપુરંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિટ્ઠવેઇ પરિટ્ઠવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૭૧॥

જે મિઠ્ઠૂ દગંસિ વા દગમગ્ગંસિ વા દગપહંસિ વા દગતીરંસિ વા દગઢાણંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિટ્ઠવેઇ પરિટ્ઠવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૭૨॥

જે મિઠ્ઠૂ સુન્નગિહંસિ વા સુન્નસાલંસિ વા મિન્નગિહંસિ વા મિન્નસાલંસિ વા કૂઢાગારંસિ વા કોઢાગારંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિટ્ઠવેઇ પરિટ્ઠવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૭૩॥

જે મિઠ્ઠૂ તણગિહંસિ વા તણસાલંસિ વા તુસગિહંસિ વા તુસસાલંસિ વા ખુસગિહંસિ વા ખુસસાલંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિટ્ઠવેઇ પરિટ્ઠવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૭૪॥

જે મિઠ્ઠૂ જાણગિહંસિ વા જાણસાલંસિ વા જુગ્ગગિહંસિ વા જુગ્ગસાલંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિટ્ઠવેઇ પરિટ્ઠવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૭૫॥

જે મિઠ્ઠૂ પણિયગિહંસિ વા પણિયસાલંસિ વા કુવિયગિહંસિ વા કુવિયસાલંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિટ્ઠવેઇ પરિટ્ઠવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૭૬॥

જે મિઠ્ઠૂ ગોણગિહંસિ વા ગોણસાલંસિ વા મહાકુલંસિ વા મહાગિહંસિ વા ઉચ્ચારપાસવળં પરિટ્ઠવેઇ પરિટ્ઠવેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૭૭॥

। इति-उच्चारप्रस्रवण-परिष्ठापनप्रकरणम् ।

૪૫

જે મિક્ખૂ અણ્ણઉત્થિયસ્સ વા ગારત્થિયસ્સ વા અસણં વા પાણં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા દેહ દેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૮॥

જે મિક્ખૂ અણ્ણઉત્થિયસ્સ વા ગારત્થિયસ્સ વા વત્થં વા પઢિગ્ગહં વા કંવલં વા પાયપુંછણં વા દેહ દેતં વા સાહજ્જહ ॥૭૯॥

જે મિક્ખૂ પાસત્થસ્સ અસણં વા પાણં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા દેહ દેતં વા સાહજ્જહ ॥૮૦-૧૦૩॥

જે મિક્ખૂ જાયણાવત્થં વા નિમંતણાવત્થં વા અજાણિય અપુચ્છિય અગવેસિય પઢિગ્ગાહેહ પઢિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહ । સે ય વત્થે ચઉપ્પમણ્ણયરે સિયા તં જહા-ણિચ્ચ નિવસણિ ૧ મજ્જણિ ૨ છપ્પસવિ ૩ રાયદુવારિ ૪ ॥૧૦૪॥

જે મિક્ખૂ વિભૂસાવઢિયાણ અપ્પણો પાણ આમજ્જેજ્જ વા પમજ્જેજ્જ વા આમ-જ્જંતં વા પમજ્જંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૦૫॥

एवं तइयउदेसगमओ जाव-जे भिक्खू गामाणुगामं दइज्जमाणे विभूसावडियाण अप्पणो सीसदुवारियं करेइ करंतं वा साहज्जह ॥१०६-१०७॥

જે મિક્ખૂ વિભૂસાવઢિયાણ વત્થં વા પઢિગ્ગહં વા કંવલં વા પાયપુંછણં વા અણ્ણ-યરં વા ઉવગરણજાયં ધરેહ ધરંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૦૬॥

જે મિક્ખૂ વિભૂસાવઢિયાણ વત્થં વા જાવ પાયપુંછણં વા અણ્ણયરં વા ઉવગરણ-જાયં ધોવેહ ધોવંતં વા સાહજ્જહ ॥૧૦૭॥

તં સેવમાણે આવજ્જહ ચાઉમ્માસિયં પરિહારદ્વાણં ઉમ્માઇયં ॥૧૦૮॥

॥ ણિસીહજ્જયણે પળરસમો ઉદેસો સમત્તો ॥૧૦૯॥

॥ પોડશોદેશકઃ ॥

જે મિક્ખૂ સાગારિયસેજ્જં અણુપ્પવિસહ અણુપ્પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૧॥

જે મિક્ખૂ સોદગં સેજ્જં અણુપ્પવિસહ અણુપ્પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૨॥

જે મિક્ખૂ સાગણિયં સેજ્જં અણુપ્પવિસહ અણુપ્પવિસંતં વા સાહજ્જહ ॥૩॥

જે મિક્ખૂ સચિત્તં ઉચ્છંદં ઘુંજહ ઘુંજંતં વા સાહજ્જહ ॥૪॥

एवं पणरसमे उदेसे अबस्स जहा गमो सो चेव इहंपि णेयव्वो ॥५-९॥

જે મિક્ખૂ આરણ્ણગાણં વળવયાણં અહવિજ્જાસંપદ્ધિયાણં અસણં વા પાણં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા પઢિગ્ગાહેહ પઢિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જહ ॥૧૦॥

૪૬

જે ભિક્ષૂ વસુરાઈયં અવસુરાઈયં વયદ વયંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૧॥

જે ભિક્ષૂ અવસુરાઈયં વસુરાઈયં વયદ વયંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૨॥

જે ભિક્ષૂ વસુરાઈયગ્ગાઓ અવસુરાઈયગ્ગં સંકમદ સંકમંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૩॥

। વ્યુદ્ગ્રહવ્યુત્ક્રાન્તપ્રકરણમ્ ।

જે ભિક્ષૂ લુગ્ગહવુક્કંતાણં અસણં વા પાણં વા खાદમં વા સાદમં વા દેદ દેતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૪॥

જે ભિક્ષૂ લુગ્ગહવુક્કંતાણં અસણં વા પાણં વા खાદમં વા સાદમં વા પહિચ્છઈ પહિચ્છંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૫॥

જે ભિક્ષૂ લુગ્ગહવુક્કંતાણં વત્થં વા પહિગ્ગહં વા કંબલં વા પાયપુંછણમં વા દેદ દેતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૬॥

જે ભિક્ષૂ લુગ્ગહવુક્કંતાણં વત્થં વા પહિગ્ગહં વા કંબલં વા પાયપુંછણમં વા પહિ-
ચ્છઈ પહિચ્છંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૭॥

જે ભિક્ષૂ લુગ્ગહવુક્કંતાણં વસહિં દેદ દેતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૮॥

જે ભિક્ષૂ લુગ્ગહવુક્કંતાણં વસહિં પહિચ્છઈ પહિચ્છંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૯॥

જે ભિક્ષૂ લુગ્ગહવુક્કંતાણં વસહિં અણુપ્પવિસઈ અણુપ્પવિસંતં વા સાહજ્જઈ ॥૨૦॥

જે ભિક્ષૂ લુગ્ગહવુક્કંતાણં સજ્ઞાયં દેદ દેતં વા સહજ્જઈ ॥૨૧॥

જે ભિક્ષૂ લુગ્ગહવુક્કંતાણં સજ્ઞાયં પહિચ્છઈ પહિચ્છંતં વા સાહજ્જઈ ॥૨૨॥

। इति व्युद्ग्रहव्युत्क्रान्तप्रकरणम् ।

જે ભિક્ષૂ વિહં અણેગાહમણિજ્જં સંતિ લાઢે વિહારાણ સંથરમાણેસુ જણવણસુ
વિહારવહિયાણ અભિસંધારેઈ અભિસંધારેતં વા સાહજ્જઈ ॥૨૩॥

જે ભિક્ષૂ વિરૂવરૂવાઈં દસ્સુયાયયણાઈં અણારિયાઈં મિલક્કસુઈં પચ્ચંતિયાઈં સંતિ
લાઢે વિહારાણ સંથરમાણેસુ જણવણસુ વિહારવહિયાણ અભિસંધારેઈ અભિસંધારેતં વા
સાહજ્જઈ ॥૨૪॥

। जुगुप्सितकुलप्रकरणम् ।

જે ભિક્ષૂ દુગુંછિયકુલેસુ અસણં વા પાણં વા खાદમં વા સાદમં વા પહિગ્ગાહેઈ
પહિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જઈ ॥૨૫॥

જે ભિક્ષૂ દુગુંછિયકુલેસુ વત્થં વા પહિગ્ગહં વા કંબલં વા પાયપુંછણમં વા પહિ-
ગ્ગાહેઈ પહિગ્ગાહેતં વા સાહજ્જઈ ॥૨૬॥

જે ભિક્ષૂ દુર્ગુણિયકુલેસુ વસર્હિ પઢિગ્માહેઈ પઢિગ્માહેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૭॥

જે ભિક્ષૂ દુર્ગુણિયકુલેસુ સજ્ઞાયં કરેઈ કરેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૮॥

જે ભિક્ષૂ દુર્ગુણિયકુલેસુ સજ્ઞાયં ઉદ્ધિસઈ ઉદ્ધિસંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૯॥

જે ભિક્ષૂ દુર્ગુણિયકુલેસુ સજ્ઞાયં સમુદ્ધિસઈ સમુદ્ધિસંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૩૦॥

જે ભિક્ષૂ દુર્ગુણિયકુલેસુ સજ્ઞાયં અણુજાણઈ અણુજાણંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૩૧॥

જે ભિક્ષૂ દુર્ગુણિયકુલેસુ સજ્ઞાયં વાણઈ વાણંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૩૨॥

જે ભિક્ષૂ દુર્ગુણિયકુલેસુ સજ્ઞાયં પઢિચ્છઈ પઢિચ્છંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૩૩॥

જે ભિક્ષૂ દુર્ગુણિયકુલેસુ સજ્ઞાયં પરિયદટેઈ પરિયદટંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૩૪॥

। ઇતિ જુશુપ્સિત-કુલપ્રકરણમ્ ।

જે ભિક્ષૂ અસણં વા પાણં વા જ્ઞાઈમં વા સાઈમં વા પુદ્ગલીયે નિક્કલવઈ નિક્કલ-
વંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૩૫॥

જે ભિક્ષૂ અસણં વા પાણં વા જ્ઞાઈમં વા સાઈમં વા સંધારણે નિક્કલવઈ નિક્કલ-
વંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૩૬॥

જે ભિક્ષૂ અસણં વા પાણં વા જ્ઞાઈમં વા સાઈમં વા વેદાસે નિક્કલવઈ નિક્કલ-
વંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૩૭॥

જે ભિક્ષૂ અણ્ણઉત્થિયર્હિ વા ગારત્થિયર્હિ વા સદ્ધિં ધુંજઈ ધુંજંતં વા સાઈ-
જ્જઈ ॥૩૮॥

જે ભિક્ષૂ અણ્ણઉત્થિયર્હિ વા ગારત્થિયર્હિ વા સદ્ધિં આવેદિય પરિવેદિય ધુંજઈ
ધુંજંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૩૯॥

જે ભિક્ષૂ આયરિયુવવજ્ઞાયાણં સેજ્ઞાસંધારણં પાણં સંઘટ્ટિત્તા હત્થેણં અણ-
ણુણ્ણિત્તા પધારેમાણે ગચ્છઈ ગચ્છંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૪૦॥

જે ભિક્ષૂ પમાણાઈરિત્તં વા ગણ્ણાઈરિત્તં વા ઉવર્હિ ધરેઈ ધરંતં વા સાજ્જઈ ॥૪૧॥

જે ભિક્ષૂ અણંતરહિયાણે પુદ્ગલીયે જીવપડદિયે સઅંદે સપાણે સલીયે સહરિયે
સઓસે સઉદણે સઉત્તિમપણગદગમદિટ્ટયમવકઙ્ગસંતાણગંસિ દુગ્ગલ્લે દુણ્ણિક્કલ્લે અણિ-
ક્કંપે ચલાચલે ઉચ્ચારપાસવણં પરિદ્ધવેઈ પરિદ્ધવેંતં વા સાઈજ્જઈ ॥૪૨॥

તં સેવમાણે આવજ્જઈ ચાઉમ્માસિયં પરિહારટ્ટણં ઉમ્માઈયં ॥૪૩॥

॥ નિસીદ્ધજ્ઞાયણે સોલસમો ઉદેસો સમત્તો ॥૪૬॥

॥ सप्तदशोद्देशकः ॥

। कौतूहलप्रतिज्ञाप्रकरणम् ।

जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए अण्णयरं तसपाणजाइं तणपासएण वा मुंजपास-
एण वा, कट्ठपासएण वा, चम्मपासएण वा, वेत्तपासएण वा रज्जुपासएण वा सुत्तपा-
सएण वा बंधइ बंधंतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए अण्णयरं तसपाणजाइं तणपासएण वा, मुंजपास-
एण वा, कट्ठपासएण वा, चम्मपासएण वा, वेत्तपासएण वा, रज्जुपासएण वा, सुत्त-
पासएण वा, बंधेल्लमं मुयइ मुयंतं वा साइज्जइ ॥२॥

जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए तणमालियं वा मुंजमालियं वा भिंडमालियं वा
मयणमालियं वा पिच्छमालियं वा दंतमालियं वा सिंगमालियं वा संखमालियं वा हड्ड-
मालियं वा कट्ठमालियं वा पत्तमालियं वा पुप्फमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं
वा हरियमालियं वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥३॥

जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए तणमालियं वा मुंजमालियं वा भिंडमालियं वा
मयणमालियं वा पिच्छमालियं वा दंतमालियं वा सिंगमालियं वा संखमालियं वा हड्ड-
मालियं वा कट्ठमालियं वा पत्तमालियं वा पुप्फमालियं वा फलमालियं वा बीयमालियं
वा हरियमालियं वा धरेइ धरेतं वा साइज्जइ ॥४॥ एवम्-परिभुंजइ० ॥५॥

जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए अयलोहाणि वा तंबलोहाणि वा तउयलोहाणि वा
सीसलोहाणि वा रूपलोहाणि वा सुवण्णलोहाणि वा करेइ करेतं वा साइज्जइ ॥६॥
एवं धरे ० ॥७॥ परिभुंजइ० ॥८॥

जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए हाराणि वा अद्धहाराणि वा एगावलिं वा मुत्तावलिं
वा कणगावलिं वा रयणावलिं वा कडगाणि वा तुडियाणि वा केऊराणि वा कुंडलाणि
वा पट्टाणि वा मउडाणि वा पलंबमुत्ताणि वा सुवण्णमुत्ताणि वा करेइ करेतं वा साइ-
ज्जइ ॥९॥ एवं धरेइ० ॥१०॥ परिभुंजइ० ॥११॥

जे भिक्खू कोउहल्लवडियाए आईणाणि वा आईणपाउरणाणि वा कंबलाणि वा
कंबलपाउरणाणि वा कोयरणि वा कोयरपाउरणाणि वा गोेरमियाणि वा कालमियाणि
वा नीलमियाणि वा सामाणि वा महासामाणि वा उट्टाणि वा उट्टलेस्साणि वा वग्घाणि
वा विवग्घाणि वा पवंगणि वा सहिणाणि वा सहिणकल्लाणि वा खोमाणि वा दुग्-
ल्लाणि वा तिरीडपट्टाणि वा पत्तुलाणि वा पणलाणि वा आवरंतणि वा चीणाणि वा

૪૯

અંસુયાણિ વા કળગકંતાણિ વા કળગલ્હચિયાણિ વા કળગવિચિત્તાણિ વા આભરણવિ-
ચિત્તાણિ વા કરેઈ કરેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૧૨॥ એવમ્-થરેઈ ॥૧૩॥ પરિશ્વંજઈ ॥૧૪॥

। इति कौतूहलप्रतिज्ञाकरणम् ।

જે નિગંથે નિગંથસ્સ પાણ અણ્ણઉત્થિણ વા ગારત્થિણ વા આમજ્જાવેજ્જ વા
પમજ્જાવેજ્જ વા આમજ્જાવેતં વા પમજ્જાવેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૧૫॥

एवं तइयउहेसगमो भाणियव्वो जाव जे निगंथे निगंथस्स गामाणुगामं दइज्ज-
माणस्स अण्णउत्थिण व वा गारत्थिण व वा सीसदुवारियं कारावेइ कारावेतं वा साइ-
ज्जइ ॥१६-७०॥

एवं जे निगंथे निगंथीए० ॥७१-१२६॥ एवं जा निगंथी निगंथस्स०
॥१२७-१८२॥ एवं जा निगंथी निगंथीए० ॥१८३-२३८॥

જે નિગંથે નિગંથસ્સ સરિસગસ્સ અંતે ઓવાસે સંતે ઓવાસં ન દેઈ ન દેતં
વા સાઈજ્જઈ ॥૨૩૯॥

जा निगंथी निगंथीए सरिसियाए अंते ओवासे संते ओवासं न देइ न देंतं
वा साइज्जइ ॥२४०॥

જે મિક્ખૂ માલોહહં અસણં વા પાણં વા સ્વાઈમં વા સાઈમં વા દિજ્જમાણં પઢિગ્મા-
હેઈ પઢિગ્માહેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૪૧॥

जे भिक्खू कोट्टाउत्तं असणं वा पाणं वा स्वाइमं वा साइमं वा उक्कुज्जिय णिक्कु-
ज्जिय दिज्जमाणं पडिग्माहेइ पडिग्माहेतं वा साइज्जइ ॥२४२॥

જે મિક્ખૂ મટ્ટિઓલિત્તં અસણં વા પાણં વા સ્વાઈમં વા સાઈમં વા ઉર્ઘિમદિય નિર્ઘિ-
મદિય દિજ્જમાણં પઢિગ્માહેઈ પઢિગ્માહેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૪૩॥

जे भिक्खू असणं वा पाणं वा स्वाइमं वा साइमं वा शुढवीपइट्ठियं पडिग्माहेइ
पडिग्माहेतं वा साइज्जइ ॥२४४॥ एवं आउपइट्ठियं० ॥२४५॥ तेउपइट्ठियं० ॥२४६॥
वणप्फइकायपइट्ठियं० ॥२४७॥

જે મિક્ખૂ અચ્ચુસિણં અસણં વા પાણં વા સ્વાઈમં વા સાઈમં વા મુદ્દેણ વા મુસ્પેણ
વા વિહુણેણ વા તાલિયંટેણ વા પત્તેણ વા પત્તમંજેણ વા સાહાણ વા સાહામંજેણ વા
પેહુણેણ વા પેહુણદથ્થેણ વા ચેલેણ વા ચેલકળ્લેણ વા હથ્થેણ વા ફુમિત્તા વીડિત્તા
આહટ્ટદ્દ દિજ્જમાણં પઢિગ્માહેઈ પઢિગ્માહેતં વા સાઈજ્જઈ ॥૨૪૮॥

૭

૫૦

જે મિક્ત્રૂ અસળં વા પાળં વા સ્વાઇમં વા સાઇમં વા અચ્ચુસિળં પઢિગ્ગાહેઇ
પઢિગ્ગાહેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૨૪૯॥

જે મિક્ત્રૂ ઉસ્સેઇમં વા સંસેઇમં વા ચાઉલોદગં વા વારોદગં વા તિલોદગં વા
તુસોદગં વા જવોદગં વા આયામં વા સોવીરં વા અંબકંજિયં વા મુદ્ધવિયડં વા અહુળા-
ધોયં અળંબિલં અપરિણયં અવુક્કંતજીવં અવિદ્ધત્થં પઢિગ્ગાહેઇ પઢિગ્ગાહેતં વા સાઇજ્જઇ ॥

જે મિક્ત્રૂ અપ્પળો આયરિયત્તાણ લવસ્થણાઇં વાગરેઇ વાગરેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૨૫૧॥

જે મિક્ત્રૂ ગાણ્જજ વા હસેજ્જ વા વાણ્જજ વા ળચ્ચેજ્જ વા અભિણ્ણજ્જ વા
હયહેસિયં, હત્થિગુલ્લગુલાઇયં, ઉક્કટ્ઠસીહનાયં વા કરેઇ કરેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૨૫૨॥

જે મિક્ત્રૂ ખેરીસદ્દાણિ વા પહ્લસદ્દાણિ વા મુરયસદ્દાણિ વા મુદ્દંસદ્દાણિ વા
નંદિસદ્દાણિ વા મ્મલ્લરિસદ્દાણિ વા વલ્લરિસદ્દાણિ વા હમરુગસદ્દાણિ વા મહ્લસદ્દાણિ
વા સદુયસદ્દાણિ વા પપ્પસદ્દાણિ વા ગોલુંકિસદ્દાણિ વા અન્નયરાણિ વા તહપ્પગારાણિ
વિત્તાણિ સદ્દાણિ કળ્લસોયવડિયાણ અભિસંધારેઇ અભિસંધારેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૨૫૩॥

જે મિક્ત્રૂ તાલસદ્દાણિ વા, કંસતાલસદ્દાણિ વા લિત્તિયસદ્દાણિ વા ગોહિયસદ્દાણિ
વા મકરિયસદ્દાણિ વા કચ્છમીસદ્દાણિ વા મહ્લસદ્દાણિ વા સળાલિયાસદ્દાણિ વા વલિયા-
સદ્દાણિ વા અન્નયરાણિ વા તહપ્પગારાણિ ઘણાણિ સદ્દાણિ વા કળ્લસોયવડિયાણ અભિ-
સંધારેઇ અભિસંધારેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૨૫૪॥

જે મિક્ત્રૂ વીળાસદ્દાણિ વા ચિવંચીસદ્દાણિ વા તુળ્લસદ્દાણિ વા વ્વીસદ્દાણિ વા
વીળાઇયસદ્દાણિ વા તુંબવીળાસદ્દાણિ વા સંકોડયસદ્દાણિ વા રુરુયસદ્દાણિ વા ઢંકુળસ-
દ્દાણિ વા અન્નયરાણિ વા તહપ્પગારાણિ તતાણિ સદ્દાણિ કળ્લસોયવડિયાણ અભિસંધારેઇ
અભિસંધારેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૨૫૫॥

જે મિક્ત્રૂ સંઘસદ્દાણિ વા વંસસદ્દાણિ વા વેણુસદ્દાણિ વા સ્સરમ્મહીસદ્દાણિ વા
પરિલીસદ્દાણિ વા ચેચાસદ્દાણિ વા અન્નયરાણિ વા તહપ્પગારાણિ ઘુસિરાણિ સદ્દાણિ કળ્લ-
સોયવડિયાણ અભિસંધારેઇ અભિસંધારેતં વા સાઇજ્જઇ ॥૨૫૬॥

જે મિક્ત્રૂ વપ્પાણિ વા ફલિહાણિ જાવ વા ફહ્લોઇપ્પસુ વા રૂવેસુ પરલોઇપ્પસુ વા
રૂવેસુ જાવ અજ્ઞોવવજ્જંતં વા સાઇજ્જઇ ॥૨૫૭-૨૭૦॥

તં સેવમાણે આવજ્જઇ ચાઉમ્માસિયં પરિહારદ્વાળં ઉગ્ગાઇયં ॥૨૭૧॥

॥ નિસીહજ્ઞયણે સત્તરસમો ઉદેસો સમત્તો ॥૧૭॥

॥ अष्टादशोद्देशकः ॥

जे भिक्खू अणट्ठाए णावं दूरुहइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्खू णावं किणइ किणावेइ कीयं आहट्टु दिज्जमाणं दूरुहइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥२॥

एवं जो चउदसमे उद्देसे पडिग्गाहगमो सो णेयव्वो जाव अच्चेज्जं अणिसिद्धं अभि-
हइमाहट्टु दिज्जमाणं दूरुहइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥३-५॥

जे भिक्खू थलाओ नावं जले ओक्कसावेइ ओक्कसावेंतं वा साइज्जइ ॥६॥

जे भिक्खू जलाओ नावं थले उक्कसावेइ उक्कसावेंतं वा साइज्जइ ॥७॥

जे भिक्खू पुण्णं णावं उस्सिचइ उस्सिचंतं वा साइज्जइ ॥८॥

जे भिक्खू विखुण्णं णावं उप्पिलावेइ उप्पिलावेंतं वा साइज्जइ ॥९॥

जे भिक्खू पडिणावियं कदट्टु णावाए दूरुहइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥१०॥

जे भिक्खू उद्धगामिणिं वा णावं अहोगामिणिं वा णावं दूरुहइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥११॥

जे भिक्खू जोयणवेलागामिणिं वा अद्धजोयणवेलागामिणिं वा णावं दूरुहइ दूरुहंतं वा साइज्जइ ॥१२॥

जे भिक्खू णावं आकसावेइ खेवावेइ रज्जुणा कट्ठेणं वा कइदावेइ आकसावंतं वा खेवावंतं वा कइदावंतं वा साइज्जइ ॥१३॥

जे भिक्खू णावं अलित्तएण वा दंढेण वा पप्फिडिएण वा वंसेण वा वलेण वा बाहेइ वाहेतं वा साइज्जइ ॥१४॥

जे भिक्खू णावाउदगभायणेण वा पडिग्गाहेण वा मत्तएण वा णावाउस्सिचणेण वा णावं उस्सिचइ उस्सिचंतं वा साइज्जइ ॥१५॥

जे भिक्खू नावं उत्तिगेण उदगं आसवमाणं उव्वरुव्विं च कज्जलावेमाणं पेदाए हत्थेण वा पाएण वा आसत्थपत्तेण वा कुसपत्तेण वा मट्ठियाए वा चेलेण वा चेळक-
ण्णेण वा पडिपिहेइ पडिपिहेतं वा साइज्जइ ॥१६॥

जे भिक्खू णावागओ णावागयस्स असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥१७॥

૫૨

एव एणं गमेणं णावागओ जलगयस्स० ॥१८॥ णावागओ पंकगयस्स० ॥१९॥
 णावागओ थलगयस्स० ॥२०॥ एवं जलगएणवि चत्तारि ॥२४॥ पंकगएणवि चत्तारि
 ॥२८॥ थलगएणवि चत्तारि ॥३२॥

जे भिक्खू वत्थं किणइ किणावेइ कीयमाइद्दु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडिग्गा-
 हेतं वा साइज्जइ ॥३३॥

एवं चउइसमे उदेसए पडिग्गाहे जो गमो भणिओ सो चेव इहंपि वत्थेण णेयव्वो
 जाव जे भिक्खू वत्थनीसाए वासावासं वसइ वसंतं वा साइज्जइ, णवरं कोरणं णस्थि । ३४-९०
 तं सेवमाणे आवज्जइ चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं उग्घाइयं ॥९१॥
 ॥ निसीइज्जयणे अट्ठारसमो उदेसो समत्तो ॥१८॥

॥ एकोनविंशतितमोद्देशकः ॥

जे भिक्खू वियडं किणइ किणावेइ कीयं आइद्दु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडि-
 ग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥१॥

जे भिक्खू वियडं पामिच्चेइ पामिच्चावेइ पामिच्चं आइद्दु दिज्जमाणं पडि-
 ग्गाहेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥२॥

जे भिक्खू वियडं परियट्ठेइ परियट्ठावेइ परियट्ठियं आइद्दु दिज्जमाणं पडिग्गा-
 हेइ पडिग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥३॥

जे भिक्खू अच्छेज्जं अणिसिट्ठं अभिहडं आइद्दु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडि-
 ग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥४॥

जे भिक्खू गिलाणस्स अट्ठाए परं तिण्हं वियडदत्तीणं पडिग्गाहेइ पडिग्गाहेतं
 वा साइज्जइ ॥५॥

जे भिक्खू वियडं गहाय गामाणुगाणं दूइज्जइ दूइज्જતં वा સાइજ્જइ ॥६॥

जे भिक्खू वियडं गाळेइ गालावेइ गालियं आइद्दु दिज्जमाणं पडिग्गाहेइ पडि-
 ग्गाहेतं वा साइज्जइ ॥७॥

जे भिक्खू चउहिं संझाहिं सज्झायं करेइ करेतं वा साइज्जइ । तं जहा-पुब्बाए
 संझाए, पच्छिमाए संझाए, अवरण्हे, अद्धरत्ते ॥८॥

૫૩

જે મિકલૂ કાલિયસુયસ્સ પરં તિણ્ઠં પુચ્છાણં પુચ્છઈ પુચ્છંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧॥

જે મિકલૂ દિઢિવાયસ્સ પરં સત્તપ્પં પુચ્છાણં પુચ્છઈ પુચ્છંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૦॥

જે મિકલૂ ચડસુ મહામહેસુ સજ્ઞાયં કરેઈ કરેંતં વા સાહજ્જઈ । તેં જહા-ઈંદ-મહે, સંદમહે, જક્ખમહે, ભૂયમહે ॥૧૧॥

જે મિકલૂ ચડસુ મહાપાલિવણ્ણ સજ્ઞાયં કરેઈ કરેંતં વા સાહજ્જઈ । તેં જહા-સુગિમ્મિયપાલિવણ્ણ, આસાઢીપાલિવણ્ણ, આસોઈપાલિવણ્ણ, કત્તિયપાલિવણ્ણ ॥૧૨॥

જે મિકલૂ પોરિસિં સજ્ઞાયં ઉવાઈણાવેઈ ઉવાઈણાવેંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૩॥

જે મિકલૂ ચડકાલં સજ્ઞાયં ન કરેઈ ન કરેંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૪॥

જે મિકલૂ અસજ્ઞાઈણ સજ્ઞાયં કરેઈ કરેંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૫॥

જે મિકલૂ અપ્પણો અસજ્ઞાઈણ સજ્ઞાયં કરેઈ કરેંતં વા સાહજ્જઈ ॥૧૬॥

જે મિકલૂ હેઠિલ્લાઈં સમોસરણાઈં અવાણ્ણા ઉવરિલ્લાઈં સમોસરણાઈં વાણ્ણ વાણ્ણં વા સાહજ્જઈ ॥૧૭॥

જે મિકલૂ ણવવંમચેરાઈં અવાણ્ણા ઉવરિમસુયં વાણ્ણ વાણ્ણં વા સાહજ્જઈ ॥૧૮॥

જે મિકલૂ અપત્તં વાણ્ણ વાણ્ણં વા સાહજ્જઈ ॥૧૯॥

જે મિકલૂ પત્તં ણ વાણ્ણ ણ વાણ્ણં વા સાહજ્જઈ ॥૨૦॥

જે મિકલૂ અવ્વત્તં વાણ્ણ વાણ્ણં વા સાહજ્જઈ ॥૨૧॥

જે મિકલૂ વત્તં ણ વાણ્ણ ણ વાણ્ણં વા સાહજ્જઈ ॥૨૨॥

જે મિકલૂ દોણ્ઠં સરિસગાણં એકં સિક્ખાવેઈ એકં ન સિક્ખાવેઈ, એકં વાણ્ણ એકં ન વાણ્ણ, એકં સિક્ખાવેંતં એકં ન સિક્ખાવેંતં વા, એકં વાણ્ણં એકં ણ વાણ્ણં વા સાહજ્જઈ ॥૨૩॥

જે મિકલૂ આયરિયઉવજ્ઞાણ્ણિં અવિદિણ્ણં ગિરં આઈયઈ આઈયંતં વા સાહજ્જઈ ॥

જે મિકલૂ અણ્ણઉત્થિયં વા ગારત્થિયં વા વાણ્ણ વાણ્ણં વા સાહજ્જઈ ॥૨૫॥

જે મિકલૂ અણ્ણઉત્થિયસ્સ વા ગારત્થિયસ્સ વા પઢિચ્છઈ પઢિચ્છંતં વા સાહજ્જઈ ॥૨૬॥

જે મિકલૂ પાસત્યં વાણ્ણ વાણ્ણં વા સાહજ્જઈ ॥૨૭॥

જે મિકલૂ પાસત્યસ્સ પઢિચ્છઈ પઢિચ્છંતં વા સાહજ્જઈ ॥૨૮॥

૫૪

જે મિલ્લુ ઓસન્નં વાણ્ ॥૨૯॥ ઓસન્નસ્સ પઢિચ્છઈ ॥૩૦॥ કુસીલં
વાણ્ ॥૩૧॥ કુસીલસ્સ પઢિચ્છઈ ॥૩૨॥ ણિતિયં વાણ્ ॥૩૩॥ ણિતિયસ્સ
પઢિચ્છઈ ॥૩૪॥ સંસત્તં વાણ્ ॥૩૫॥ જે મિલ્લુ સંસત્તસ્સ પઢિચ્છઈ પઢિચ્છંતં વા
સાહજ્જઈ ॥૨૯-૩૬॥

... તં સેવમાણે આવજ્જઈ ચાઉમ્માસિયં પરિહારદ્વાણં ઉગ્ધાઈયં ॥૩૭॥

॥ નિસીદ્ધજ્ઞયણે ઇગૂણવીસઈમો ઉદેસો સમત્તો ॥

॥ વિંશતિતમો દેશકઃ ॥

જે મિલ્લુ માસિયં પરિહારદ્વાણં પઢિસેવિત્તા આલોણ્જ્જા અપલિઉંચિય આલો-
માણસ્સ માસિયં, પલિઉંચિય આલોમાણસ્સ દોમાસિયં ॥૧॥

જે મિલ્લુ દોમાસિયં પરિહારદ્વાણં પઢિસેવિત્તા આલોણ્જ્જા અપલિઉંચિય આલો-
માણસ્સ દોમાસિયં, પલિઉંચિય આલોમાણસ્સ તેમાસિયં ॥૨॥

જે મિલ્લુ તેમાસિયં પરિહારદ્વાણં પઢિસેવિત્તા આલોણ્જ્જા અપલિઉંચિય આલો-
માણસ્સ તેમાસિયં, પલિઉંચિય આલોમાણસ્સ ચાઉમ્માસિયં ॥૩॥

જે મિલ્લુ ચાઉમ્માસિયં પરિહારદ્વાણં પઢિસેવિત્તા આલોણ્જ્જા અપલિઉંચિય
આલોમાણસ્સ ચાઉમ્માસિયં, પલિઉંચિય આલોમાણસ્સ પંચમાસિયં ॥૪॥

જે મિલ્લુ પંચમાસિયં પરિહારદ્વાણં પઢિસેવિત્તા આલોણ્જ્જા અપલિઉંચિય આલો
માણસ્સ પંચમાસિયં પલિઉંચિય આલોમાણસ્સ છમ્માસિયં ॥૫॥

જે મિલ્લુ બહુસોવિ માસિયં પરિહારદ્વાણં પઢિસેવિત્તા આલોણ્જ્જા અપલિઉંચિય
આલોમાણસ્સ માસિયં પલિઉંચિય આલોમાણસ્સ દોમાસિયં ॥૬॥

બહુસોવિ દોમાસિયં ॥૮॥ બહુસોવિ તેમાસિયં ॥૯॥ બહુસોવિ ચાઉમ્માસિયં ॥૧૦॥
બહુસોવિ પંચમાસિયં ॥૧૧॥

તેણ પરં પલિઉંચિય વા અપલિઉંચિય વા તે વેવ છમ્માસા ॥૧૨॥

જે મિલ્લુ માસિયં વા દોમાસિયં વા તેમાસિયં વા ચાઉમ્માસિયં વા પંચમાસિયં
વા ઇસિં પરિહારદ્વાણાણં અન્નયરં પરિહારદ્વાણં પઢિસેવિત્તા આલોણ્જ્જા અપલિઉંચિય
આલોમાણસ્સ માસિયં વા દોમાસિયં વા તેમાસિયં વા ચાઉમ્માસિયં વા પંચમાસિયં
વા, પલિઉંચિય આલોમાણસ્સ દોમાસિયં વા તેમાસિયં વા ચાઉમ્માસિયં વા પંચમાસિયં
વા છમ્માસિયં વા, તેણ પરં પલિઉંચિય વા અપલિઉંચિય વા તે વેવ છમ્માસા ॥૧૩॥

जे भिक्षू मासियं वा साइरेगमासियं वा दोमासियं वा साइरेगदोमासियं वा तेमासियं वा साइरेगतेमासियं वा चाउम्मासियं वा साइरेगचाउम्मासियं वा पंचमासियं वा साइरेगपंचमासियं वा, एएसिं परिहारद्वणाणं अण्णयरं परिहारद्वणां पडिसेवित्ता आलोएज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स मासियं वा साइरेगमासियं वा दोमासियं वा साइरेगदोमासियं वा तेमासियं वा साइरेगतेमासियं वा चाउम्मासियं वा साइरेगचाउम्मासियं वा पंचमासियं वा साइरेगपंचमासियं वा, पलिउंचिय आलोएमाणस्स दोमासियं वा साइरेगदोमासियं वा तेमासियं वा साइरेगतेमासियं वा चाउम्मासियं वा साइरेगचाउम्मासियं वा पंचमासियं वा साइरेगपंचमासियं वा छम्मासियं वा तेण परं पलिउंचिए वा अपलिउंचिए वा ते चेव छम्मासा ॥१५॥

जे भिक्खु बहुसोवि मासियं वा बहुसोवि साइरेगमासियं वा बहुसोवि दोमा-
सियं वा बहुसोवि साइरेगदोमासियं वा बहुसोवि तेमासियं वा बहुसोवि साइरेगतेमा-
सियं वा बहुसोवि चाउम्मासियं वा बहुसोवि साइरेगचाउम्मासियं वा बहुसोवि पंच-
मासियं वा बहुसोवि साइरेगपंचमासियं वा, एएसिं परिहारट्ठाणाणं अण्णयरं परिहारट्ठाणं
पडिसेवित्ता आलोएज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स बहुसोवि मासियं वा बहुसोवि
साइरेगमासियं वा बहुसोवि दोमासियं वा बहुसोवि साइरेगदोमासियं वा बहुसोवि
तेमासियं वा बहुसोवि साइरेगतेमासियं वा बहुसोवि चाउम्मासियं वा बहुसोवि साइ-
रेगचाउम्मासियं वा बहुसोवि पंचमासियं वा बहुसोवि साइरेगपंचमासियं वा, पलिउंचिय
आलोएमाणस्स बहुसोवि दोमासियं वा बहुसोवि साइरेगदोमासियं वा बहुसोवि तेमा-
सियं वा बहुसोवि साइरेगतेमासियं वा बहुसोवि चाउम्मासियं वा बहुसोवि साइरेगचा-
उम्मासियं वा बहुसोवि पंचमासियं वा बहुसोवि साइरेगपंचमासियं वा बहुसोवि उम्मा-
सियं वा तेण परं पलिउंचिए वा अपलिउंचिए वा ते चेव उम्मासा ॥१६॥

जे भिक्खू मासियं वा साइरेगमासियं वा दोमासियं वा साइरेगदोमासियं वा तेमासियं वा साइरेगतेमासियं वा चाउम्मासियं वा साइरेगचाउम्मासियं वा पंचमासियं वा साइरेगपंचमासियं वा, एएसिं परिहारट्टाणाणं अन्नयरं परिहारट्टाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स ठवणिज्जं ठावइत्ता करणिज्जं वेयावडियं ठाविण वि पडिसेवित्ता से वि कसिणे तत्थेव आरुहियन्वे, सिया पुर्वि पडिसेवियं पुर्वि आलोइयं १, पुर्वि पडिसेवियं पच्छा आलोइयं २, पच्छापडिसेवियं पुर्वि आलोइयं ३, पच्छा पडिसेवियं पच्छा आलोइयं ४, अपलिउंचिण अपलिउंचिय १, अपलिउंचिण पलिउंचियं २, पलिउंचिण अपलिउंचियं ३, पलिउंचिण पलिउंचियं ४ । अपलिउंचिण अपलिउंचियं आलोएमाणस्स सव्वमेयं सकयं साहणिय जं एयाए पट्टवणाए पट्टविण निव्विसमाणे पडिसेवेइ से वि कसिणे तत्थेव आरुहियन्वे सिया ॥१७॥

जे भिक्खू बहुसोवि मासियं वा, बहुसोवि साइरेगमासियं वा बहुसोवि दोमासियं वा बहुसोवि साइरेगदोमासियं वा बहुसोवि तेमासियं वा बहुसोवि साइरेगतेमासियं वा बहुसोवि चाउम्मासियं वा बहुसोवि साइरेगचाउम्मासियं वा बहुसोवि पंचमासियं वा बहुसोवि साइरेगपंचमासियं वा, एएसिं परिहारट्टाणाणं अन्नयरं परिहारट्टाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अपलिउंचिय आलोएमाणस्स ठवणिज्जं ठावइत्ता करणिज्जं वेयावडियं ठाविण वि पडिसेवित्ता से वि कसिणे तत्थेव आरुहियन्वे सिया, पुर्वं पडिसेवियं पुर्वं आलोइयं १, पुर्वं पडिसेवियं पच्छा आलोइयं २, पच्छापडिसेवियं पुर्वं आलोइयं ३, पच्छा पडिसेवियं पच्छा आलोइयं ४। अपलिउंचिण अपलिउंचियं १, अपलिउंचिण पलिउंचियं २, पलिउंचियं अपलिउंचियं ३, पलिउंचिण पलिउंचियं ४। अपलिउंचिण अपलिउंचियं आलोएमाणस्स सव्वमेयं सकयं साहणिय जे एयाए पट्टवणाए पट्टविण निव्विसमाणे पडिसेवेइ से वि कसिणे तत्थेव आरुहियन्वे सिया ॥१८॥

जे भिक्खू मासियं वा साइरेगमासियं वा दोमासियं वा साइरेगदोमासियं वा तेमासियं वा साइरेगतेमासियं वा चाउम्मासियं वा साइरेगचाउम्मासियं वा पंचमासियं वा साइरेगपंचमासियं वा, एएसिं परिहारट्टाणाणं अन्नयरं परिहारट्टाणं पडिसेवित्ता आलोएज्जा पलिउंचिय आलोएमाणस्स ठवणिज्जं ठावइत्ता करणिज्जं वेयावडियं ठाविण वि पडिसेवित्ता से वि कसिणे तत्थेव आरुहियन्वे सिया, पुर्वि पडिसेवियं पुर्वि आलोइयं १, पुर्वि पडिसेवियं पच्छा आलोइयं २, पच्छापडिसेवियं पुर्वि आलोइयं ३,

પચ્છાપહિસેવિયં પચ્છાઆલોક્યં ૪ । અપલિંચિયં અપલિંચિયં ૧, અપલિંચિયં
પલિંચિયં ૨, પલિંચિયં અપલિંચિયં ૩, પલિંચિયં પલિંચિયં ૪ । પલિંચિયં
પલિંચિયં આલોપમાણસ્સ સન્વમેયં સકયં સાહણિયં જે ય્યાય પટ્ટવણાણ પટ્ટવિણ
ણિવિસમાણે પહિસેવેદ સેવિ કસિણે તત્થેવ આરુહિયન્વે સિયા ॥૧૯॥

જે મિલ્લુ વહુસોવિ માસિયં વા વહુસોવિ સાહરેગમાસિયં વા વહુસોવિ દોમા-
સિયં વા વહુસોવિ સાહરેગદોમાસિયં વા વહુસોવિ તેમાસિયં વા વહુસોવિ સાહરેગતે-
માસિયં વા વહુસોવિ ચાઉમ્માસિયં વા વહુસોવિ સાહરેગચાઉમ્માસિયં વા વહુસોવિ
પંચમાસિયં વા વહુસોવિ સાહરેગપંચમાસિયં વા, ઇયંસિં પરિહારદ્વાણાણં અણયરં પરિહાર-
દ્વાણં પહિસેવિત્તા આલોપજ્જા પલિંચિયં આલોપમાણસ્સ ઠવણિજ્જં ઠાવહિત્તા કરણિજ્જં
વેયાવહિયં ઠાવિણ્ણ પહિસેવિત્તા સેવિ કસિણે તત્થેવ આરુહિયન્વે સિયા પુઠ્ઠિ પહિ-
સેવિયં પુઠ્ઠિ આલોક્યં ૧, પુઠ્ઠિ પહિસેવિયં પચ્છા આલોક્યં ૨, પચ્છા પહિસેવિયં
પુઠ્ઠિ આલોક્યં ૩, પચ્છાપહિસેવિયં પચ્છા આલોક્યં ૪ । અપલિંચિયં અપલિંચિયં ૧,
અપલિંચિયં પલિંચિયં ૨, પલિંચિયં અપલિંચિયં ૩, પલિંચિયં પલિંચિયં ૪ ।
પલિંચિયં પલિંચિયં આલોપમાણસ્સ સન્વમેયં સકયં સાહણિયં જે ય્યાય પટ્ટવ-
ણાણ પટ્ટવિણ નિવિસમાણે પહિસેવેદ સેવિ કસિણે તત્થેવ આરુહિયન્વે સિયા ॥૨૦॥

છમ્મમાસિયં પરિહારદ્વાણં પટ્ટવિણ અણગારે અંતરા દોમાસિયં પરિહારદ્વાણં પહિસે-
વિત્તા આલોપજ્જા અઢાવરા વીસહરાહ્યા આરોવણા આહમજ્જાવસાણે સઅટ્ઠં સહેહં સકા-
રણં અહીણમહરિત્તં તેણ પરં સવીસહરાહ્યા દો માસા ॥૨૧॥

પંચમાસિયં પરિહારદ્વાણં પટ્ટવિણ અણગારે અંતરા દોમામાસિયં પરિહારદ્વાણં પહિ-
સેવિત્તા આલોપજ્જા અઢાવરા વીસહરાહ્યા આરોવણા આહમજ્જાવસાણે સઅટ્ઠં સહેહં સકા-
રણં અહીણમહરિત્તં તેણ પરં સવીસહરાહ્યા દો માસા ॥૨૨॥

ચાઉમ્માસિયં પરિહારદ્વાણં પટ્ટવિણ અણગારે અંતરા દોમાસિયં પરિહારદ્વાણં પહિ-
સેવિત્તા આલોપજ્જા અઢાવરા વીસહરાહ્યા આરોવણા આહમજ્જાવસાણે સઅટ્ઠં સહેહં સકા-
રણં અહીણમહરિત્તં તેણ પરં સવીસહરાહ્યા દો માસા ॥૨૩॥

તેમાસિયં પરિહારદ્વાણં પટ્ટવિણ અણગારે અંતરા દોમાસિયં પરિહારદ્વાણં પહિસે-
વિત્તા આલોપજ્જા અઢાવરા વીસહરાહ્યા આરોવણા આહમજ્જાવસાણે સઅટ્ઠં સહેહં સકા-
રણં અહીણમહરિત્તં તેણ પરં સવીસહરાહ્યા દો માસા ॥૨૪॥

दोमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं परिहारद्वानं पडिसे-
वित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सका-
रणं अहीणमइरित्तं तेण परं सवीसइराइया दो मासा ॥२५॥

मासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं परिहारद्वानं पडिसे-
वित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सका-
रणं अहीणमइरित्तं तेण परं सवीसइराइया दो मासा ॥२६॥

सवीसइराइयं दोमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं परिहा-
रद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं
सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं सदसराइया तिणिण मासा ॥२७॥

सदसराइयं तेमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं परिहार-
द्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं
सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं चत्तारि मासा ॥२८॥

चाउम्मासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं परिहारद्वानं पडि-
सेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सका-
रणं अहीणमइरित्तं तेण परं सवीसइराइया चत्तारि मासा ॥२९॥

सवीसइराइयं चाउम्मासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं परि-
हारद्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे
सअट्ठं सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं सदसराइया पंच मासा ॥३०॥

सदसराइयं पंचमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा दोमासियं परिहार-
द्वानं पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा वीसइराइया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं
सहेउं सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं छम्मासा ॥३१॥

छम्मासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वानं पडिसे-
वित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं
अहीणमइरित्तं तेण परं दिवइढो मासो ॥३२॥

पंचमासियं परिहारद्वानं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वानं पडिसे-
वित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं
अहीणमइरित्तं तेण परं दिवइढो मासो ॥३३॥

चाउम्मासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं पडि-
सेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं
अहीणमइरित्तं तेण परं दिवइढो मासो ॥३४॥

तेमासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता
आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं
अहीणमइरित्तं तेण परं दिवइढो मासो ॥३५॥

दोमासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता
आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अही-
णमइरित्तं तेण परं दिवइढो मासो ॥३६॥

मासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं पडिसे-
वित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं
अहीणमइरित्तं तेण परं दिवइढो मासो ॥३७॥

दिवइढमासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं पडि-
सेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं
अहीणमइरित्तं तेण परं दो मासा ॥३८॥

दोमासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं पडिसे-
वित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं
अहीणमइरित्तं तेण परं अइढाइज्जा मासा ॥३९॥

अइढाइज्जमासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं
पडिसेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं
सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं तिण्णि मासा ॥४०॥

तेमासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं पडिसेवित्ता
आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अही-
णमइरित्तं तेण परं अडुढा मासा ॥४१॥

अडुढमासियं परिहारट्ठाणं पट्ठविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारट्ठाणं पडि-
सेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं
सकारणं अहीणमइरित्तं तेण परं चत्तारि मासा ॥४२॥

चाउम्मासियं परिहारद्वयं पट्टविष् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वयं पडि-
सेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पविस्सया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारण
अहीणमइरित्तं तेण परं अइदपंचमा मासा ॥४३॥

अद्दपंचममासियं परिहारद्वाणं पट्टविष् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वाणं
पडिसेवित्ता आलोएज्जा अद्दवरा पविखया ओरावणा आइमझ्जावसाणे सअट्ठं सहेउं
सकारणं अहीणमडरित्तं तेण परं पंच मासा ॥४४॥

पंचमासियं परिहारद्वानं पट्टविष अणगारे तरा मासियं परिहारद्वानं पडिसेवित्ता
आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं अही-
णमइरिंत्ते तेण परं अइदळ्ळद्दा मासा ॥४५॥

अद्धच्छट्ठमासियं परिहारद्वाणं पट्टविण् अणगारे अंतरा मासियं परिहारद्वाणं पट्टि-
सेवित्ता आलोएज्जा अहावरा पक्खिया आरोवणा आइमज्झावसाणे सअट्ठं सहेउं सकारणं
अहीणमइरित्तं तेण परं छम्मासा ॥४६॥

॥ निसीहज्जयणे वीसइमो उद्देशो समत्तो ॥२०॥

॥ इति निशीथसूत्रस्य मूलपाठः समाप्तः ॥

